BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XVII
D
30
NAPOLI

HUGONIS GROTII
DE JURE
BELLI AC PACIS
LIBRI TRES,

In quibus Jus Naturæ & Gentium, item Juris Publici præcipua explicantur.

Cum ANNOTATIS *Auctoris, ejusdemque*

Diſſerttaione de MARI LIBERO;

Ac Libello ſingulari

De ÆQUITATE, INDULGENTIA, & FACILITATE:

Nec non

JOANN. FRID. GRONOVII V. C. NOTIS

in totum opus de Jure Belli ac Pacis.

Ex altera recenſione

JOANNIS BARBEYRACII,

JC. & Publici Privatique Juris Anteceſſoris Groningani:

Cum Notulis ejusdem nunc auctioribus, plurimumque locorum, ex Auctoribus quibusvis laudatorum, adcuratiori indicatione.

TOMUS SECUNDUS.

Cum Privilegio S. Reg Maj. Polon. & Elect. Saxon.

AMSTELÆDAMI.

Sumptibus GASPARIS FRITSCH.

cIↄ Iↄ CCXXXV.

Digitized by Google

HUGONIS GROTII
DE JURE BELLI AC PACIS
LIBER SECUNDUS,
CAPUT XIX.
De jure ſepulturæ.

I. *Ex eodem jure gentium naſci jus humandi mortuos.*
II. *Unde ortum?*
III. *Deberi & hoſtibus.*
IV. *An & inſigniter facinoroſis?*
V. *An & his, qui ſe interfecerint?*
VI. *Quæ alia ex jure gentium debeantur.*

I. 1. EX jure gentium, (aa) quod ex voluntate ortum habet, debetur & corporum mortuorum ſepultura. Dion [a] Chryſoſtomus inter mores, ſive ἔϑη, quæ τοῖς ἐγγεγράφοις, id eſt, *ſcripto juri*, opponit, poſt legatorum jura commemorat μὴ κωλύειν τοὺς νεκροὺς ϑάπτειν, *non prohibere quominus ſepeliantur mortui*. Et [b] Seneca pater inter jura non ſcripta, ſed omnibus ſcriptis certiora ponit [1] humum porrigere cadaveri. Naturæ id jus appellant Hebræi Philo ac [c] Joſephus; & φύσεως ϑεσμοὺς, Iſidorus [d] Peluſiota: ut ſolere ſub naturæ nomine comprehendi mores communes naturali rationi conſentaneos alibi diximus. Apud Ælianum eſt: [e] τῆς φύσεως τῆς κοινῆς ἀπαιτούσης τὸν μηκέτι ζῶντα κατακρύψαι· *cum mortuum condi ipſa imperet communis natura*. Idem alibi: [f] ὡς κοινὰ καὶ ἴσα πᾶσιν ἀνϑρώποις vocat γῆν καὶ ταφὴν, *terram ac ſepulturam hominibus cunctis communia & ex æquo debita*. [a] Leges hominum, νόμους βροτῶν dixit Euripides.

[a] Περὶ ἐϑῶν. Orat. 76. pag. 649. C.
[b] Libro I. contr. I.
[c] Jud. Bell. Lib. IV. Cap. 6. §. 3. Ed. Hudſon.
[d] Epiſt. ult. edit. 491.
[e] Lib. XII. c. 64.
[f] Lib. XIII. c. 30.

GROTII.

a LEges hominum] Φύσεως ϑεσμοὺς, naturæ leges. *Euſ.* hiſt. VIII, 19. (*De Martyrib. Palæſtin.* Cap. 9. pag. 425. *Edit. Cantabrig. Valeſ.* 1720.)

GRONOVII.

1 *Humum porrigere*] Erat hæc ſuperſtitio veterum, non præterire cadaver in via ſtratum, niſi gleba terræ injecta vel lapide. *Horat.* I. Od. 28. *Petronius* cap. 74. *tralaticia humanitate lapidare.*

(aa) Jus iſtud *Sepulturæ* à Lege Naturali quoque oritur. Vide quæ diximus ad PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. 3. §. 23. *Not.* 9. ultimæ Editionis. J. B.

a Supplicibus, κοινὸν νόμον b Ariſtides, Lucanus c hominum ritus, terrarum leges & mundi federa d Papinius, fortis humanæ commercium e Tacitus, ſpem communem orator f Lyſias. Qui impedit, hominem exuere. g Claudiano dicitur; naturæ dedecus facere, Leoni h Imperatori: τὴν ὁσίαν ὑβρίζειν, *fas violare* i Iſidoro Pelufiotæ.

2. Et quia veteres jura hæc hominibus bene moratis communia, quo ſanctiora viderentur, ad Deos referebant auctores, ut legationis, ita & hoc jus Diis adſcribi paſſim videmus. Itaque in dicta tragœdia k Supplicibus b νόμον δαιμόνων Deorum legem dictam invenies, & apud Sophoclem Antigone Creonti, qui Polynicem humari vetuerat, ita reſpondit (*verſ.* 460, *& ſeqq.*)

Decreta quippe hæc nec ſupremus Jupiter
Nec fas Deorum Manium dictaverat,
Queis alia jura debet humanum genus,
Nec id valere credidit juſſus tuos,
Ut jura non conſcripta, ſed nutu Deûm
Conceſſa, ſempiterna, mortalis ſatus
Violare poſſes. non enim nuper vigent,
Sed ævo ab omni: initia in occulto latent.
Nonne ergo forti corde, ſepoſito metu
Mortalis iræ, par Deis magnis fuit
Me gerere morem?

3. Iſocrates l de bello agens Theſeos adverſus Creontem ita loquitur: *Quis neſcit, quis non didicit, vel in* 2 *Dionyſiis ex tragœdiarum auctoribus, quæ Adraſto mala circa Thebas contigerint, cum reducere volens Oedipodis filium, generum autem ſuum, Argivorum plurimos perdidit, ipſoſque* 3 *ductores vidit interemtos: ipſe vero cum dedecore ſuperſtes, cum inducias ad humandos mortuos obtinere non potuiſſet, ſupplex Athenas venit, quam tunc civitatem Theſeus regebat, eumque oravit ne viros tales inſepultos jacere pro nihilo duceret, neve pateretur proculcari antiquum morem, & jus patrium, quo omnes homines inter ſe utuntur, non quaſi ab humana natura condito, ſed tamquam imperato a divina potentia: quæ cum ille audiiſſet, ſine mora legationem Thebas decernit.*

a *Verſ.* 378.
b *Panathen.* *Tom.* I. p. 202. B.
c *Pharſ.* VII. 801.
d *Theb.* XII. 642.
e *Ann.* VI. c. 19.
f *Orat. funebr. ſeu* XXXI. c. 3.
g *Bello Gild. verſ.* 39.
h *Nov.* LIII.
i *d. loco.*
k *Verſ.* 563.
l *Panathenaico,* p. 268. *Ed. H. Steph.*

GROTII.

b Νόμος δαιμόνων] *Sophocles* Ajace (*verſ.* 1149.) idem θεῶν νόμους dixit in Antigone. (*verſ.* 462.)

GRONOVII.

2 *Dionyſiis*] Liberalibus ſive Bacchanalibus, quibus agebantur tragœdiæ, imo & inventæ putantur: unde ſcenici hiſtriones Διονυσιακοὶ τεχνῖται. *Ælianus* 2, 3.

3 *Ductores*] Amphiaraum, Tydea, Hippomedonta, Capanea, Parthenopæum, generum Polynicem.

GRO-

cernit. Idem mox c Thebanos reprehendit (bb) quod civitatis ſuæ decreta legibus divinis antehabuiſſent: ejusdemque hiſtoriæ & alibi meminit, *a* Panegyrico, Helenæ *b* encomio, Plataica *c* oratione: Herodotus quoque *d* Calliope, Diodorus Siculus hiſtoriarum *e* quarto, Xenophon hiſtoriæ Græcæ *f* ſexto, & Lyſias *g* ea quæ eſt in honorem ſepultorum: poſtremo Ariſtides in Panathenaico, (cc) qui bellum hoc ſuſceptum ait pro communi natura hominum.

4. Et paſſim apud laudatos auctores videmus egregia virtutum nomina huic officio tribui. Nam 4 humanitatem vocant (dd) *h* Cicero *i* & d Lactantius, humanitatem ac manſuetudinem *k* Valerius Maximus, miſericordiam & religionem *l* Quintilianus, miſericordiam & humanitatem *m* Seneca, *οἶκτον τῆς κοινῆς φύσεως* *miſerationem communis naturæ* *n* Philo, ſortis humanæ commercium *o* Tacitus, miſericordiam & pietatem *p* Ulpianus, *q* Modeſtinus memoriam humanæ conditionis: clementiam *r* Capitolinus: *δίκην*, ſive juſtitiam *s* Euripides & Lactantius: opus benignum *t* Prudentius. Contra Donatiſtas, qui Catholicorum cor-

a Pag. 52. *b Pag.* 214. *c Pag.* 306. *d Lib.* IX. c. 27. *e Cap.* 67. *f Cap.* 5. §. 38. *Ed. Oxon.* *g Cap.* 3. *h Cic. Orat. pro Quintio.* *i Lact. l.* VI, *inſt.* c. 12. *k Val. Max. l.* V, c. 1.

l Quint. lib. XII, *c. ult. inſt. orat.* *m Sen. de benef. lib.* V, *c.* 20. *n Lib. de Joſeph.* p. 530. B. *o Annal.* VI, 19. *p L.* 14. §. 7. *D. de relig.* *q L.* 27. *ff. de cond. inſt.* *r Capitol. in M. Anton. Philoſoph. c.* 13. *s Supplic.* verſ. 379, 526, 530. Lact. VI, 12. *n.* 31. *t Cathem.* Hymn. X, 63.

GROTII.

c *Thebanos reprehendit*] Pacto, non prælio, obtentum a Thebanis jus ſepeliendi vult *Plutarchus* Theſeo (*pag.* 14.) At prælio *Pauſanias* Atticis (c. 39.)

d *Lactantius*] Cujus & hoc eſt lib. VI, c. 12. *Ultimum illud & maximum pietatis officium eſt, peregrinorum & pauperum ſepultura.*

GRONOVII.

4 *Humanitatem*] *Juſtinus* II. 12. *idque eum non amoris, ſed* HUMANITATIS *cauſa feciſſe.*

(bb) Non: ſed ut oſtendat, quanta eſſet auctoritas *Athenienſium*, obſervat, eos, qui *Thebis* plurimum poterant, majorem rationem habuiſſe illorum poſtulationis, quàm Legum ab ipſo Numine latarum, de jure ſepulturæ: Τὰς δὲ κυρίως ὄντας Θηβαίων οὕτω διαθεῖσαν, ὥσθ᾽ ἑλέσθαι μᾶλλον αὐτοὺς ἐμμένειν τοῖς λόγοις ὑπὸ τῆς πόλεως ἐκπεμφθεῖσιν, ἢ τοῖς νόμοις τοῖς ὑπὸ τοῦ δαιμονίου κατασταθεῖσι· Pag. 269. C. Auctor, dum feſtinans legeret, nec ad ſeriem orationis adtenderet, verba, ὑπὸ τῆς πόλεως, intellexit de *Thebis*; quum de *Athenis* agatur. *J. B.*

(cc) Locus eſt *pag.* 204. A. Tom. I. *Ed. Paul. Steph.* Sed ibi agitur de alio bello, nimirum de expeditione adverſus *Amazonas*: quod exemplum, quum ſtatim ſubjiciatur illi, de quo Auctor heic, ideo unum idemque eſſe putavit; eo facilius, quod ibi eſt κἀνταῦθα. *J. B.*]

(dd) Nullibi in Oratione *Ciceronis*, ad quam remittit margo, reperitur vox *humanitatis*, juri ſepulturæ adcommodata. Originem erroris, in hoc & aliis locis laudatis, oſtendent Notæ noſtræ Gallicæ: harum enim modus non patitur, ut omnia dicamus, præſertim in iſto & præcedenti Capite, quæ omnium maxime talibus ἀβλεψίαις ſcatent. *J. B.*

a Opt. l. VI. corpora ſepeliri vetabant, impietatis accuſat a Optatus Milevitanus. Apud Papinium, (*Theb.* XII, 165.)

bello cogendus & armis
5 In mores hominemque Creon.

b Spart. vita Caracalle, c. 4. c Lib. VIII. §. 24. d Lib. VI. §. 12. e Theb. III. verſ. 98.

b Spartianus tales ait eſſe ſine humanitatis reverentia: c Livius ſævitiam vocat 6 ultra humanarum irarum fidem. e Homerus dixerat ἀεικέα ἔργα. Eorum qui ſupervacaneam facerent ſepulturam, d Lactantius impiam vocat ſapientiam. Eandem ob cauſam impius Eteocles e Papinio.

f Geneſ. L. 2. Tacit. Hiſt. V, 5. g De Legib. II. 22. h Apud Stob. Eclog. Phyſ. Tit. XI.

II. 1. Quæ primum cauſa moris hujus introducendi fuerit ut corpora humo tegerentur, ſive 7 condita prius, ut apud f Ægyptios, ſive cremata, ut apud Græcos pleroſque, ſive ita uti ſunt, quem morem eſſe antiquiſſimum notavit g Cicero & poſt eum f Plinius, de eo non idem omnibus videtur. Nam Moſchion exiſtimat occaſionem datam ex gigantea feritate mandendi homines, cujus abolitæ ſignum ſepulturam. ita enim ait: h

Tunc morte raptos imperatum legibus
Mandare terræ, pulveremve inſpargere
Necdum ſepultis, ne darentur conſpici
Abominanda ſigna paſtus priſtini.

2. Aliis videntur hoc modo homines velut ſponte ſolviſſe debitum, quod alioqui vel ab invitis repetit natura. Nam hominis corpus g ex terra ortum terræ deberi, non Deus tantum Adamo edixit,

GROTII.

e *Homerus dixerat ἀεικέα ἔργα*] Idem Iliados Ω Jovem & Deos Achilli iratos fuiſſe dicit, ob male tractatum corpus Hectoris, [*verſ.* 113, *& ſeqq.* Locus autem in contextu laudatus eſt *Iliad.* XXII, 395. & XXIII, 24. *J. B.*]

f *Plinius*] Hiſtoriæ naturalis VII, 54. ubi & hoc: *Sepultus intelligitur quoquo modo conditus: humatus vero, humo contectus.*

GRONOVII.

5 *In mores hominemque*] Ad mores communi omnium hominum ſenſu receptos.

6 *Ultra humanarum irarum*] Ad quas credibile non eſt quemquam hominem iratum procedere.

7 *Condita*] Circumlita unguentis, *Kirchm.* de Funer. I, 8.

GROTII.

g *Ex terra ortum terræ deberi*] *Job.* X, 9. *Philo* in Flaccum: ἀνθρώποις ἡ φύσις οἰκειότερον χωρίον ἀπένειμε γῆν, οὐ μόνον ζῶσιν, ἀλλὰ καὶ ἀποθανοῦσιν, ἵν' ἡ αὐτὴ καὶ τὴν πρώτην ὑποδέχηται γένεσιν, καὶ τὴν ἐκ τοῦ βίου τελευταίαν ἀνάλυσιν. *Proprium hominibus locum natura terram tribuit, nec vivis tantum, ſed & mortuis, ut eadem quæ primos ſuſcepit natales, ſuſcipiat & ex hac vita exitum.* (Pag. 991. C.) Attamen, ſicut nullum eſt in homine factum laudabile, cujus non veſtigium in alio aliquo animantium genere Deus poſuerit, ita

&

edixit, ſed & Græci Latinique paſſim agnoſcunt. [a] Cicero ex Euripidis Hypſipyle: *a Tuſc. qu. III. 25.*

Reddenda terra terra.

Et quod apud Salomonem [b] legimus pulverem quidem ad terram redire [8] quale fuerat, ſpiritum autem ad Deum qui dederat, Euripides hoc ipſum argumentum ex perſona Theſei in Supplicibus tractans ſic ait (*verſ.* 531, *& ſeqq.*) *b Eccl. XII. 9.*

Jam ſinite terra mortuos gremio tegi:
Res unde quæque ſumſerat primordium
Eo recipitur: ſpiritus cœlo redit,
Corpusque terræ: jure nec enim [9] *mancupi,*
Sed brevis ad ævi tempus utendum datur:
Mox terra repetit ipſa quod nutriverat.

Lucretius ſimiliter de terra (Lib. v. *verſ.* 1260.)

Omniparens eadem rerum eſt commune ſepulchrum.

Cicero de legibus [c] II. ex Xenophonte: *redditur terræ corpus, & ita locatum ac ſitum quaſi operimento matris obducitur.* Plinius quoque [d] ſcripſit, terram nos [10] naſcentes excipere, natos alere, ſemelque editos ſuſtinere ſemper, noviſſime complexam gremio jam a reliqua natura abdicatos, ut matrem operire. *c Cap. 22. d Hiſt. Nat. II. 63.*

3. Sunt qui reſurrectionis ſpem a primis humani generis parentibus, hoc veluti monumento, poſteris conſignatam putant. Nam & [11] ob reviviſcendi promiſſum adſervanda corpora docuiſſe (ee) Democritum Plinius teſtis eſt, libro ſeptimo, capite

& in hac re evenit. de Formicis *Plinius* libro XI, 30. *Sepeliuntur inter ſe viventium ſola, præter hominem.* At is ipſe de Delphinis lib. IX, 8. *conſpectique jam defunctum portantes ne laceraretur a belluis.* Et de Apibus *Virgilius* (*Georg.* IV. 256.)

Tum corpora luce carentum,
Exportant tectis, & triſtia funera ducunt.

Servius: *cum exſequiali ſcilicet pompa.*

GRONOVII.

8 *Quale fuerat*] Vulg. *unde erat.* LXX. *ὡς ἦν*.

9 *Mancupi*] *Lucret.* 3, 1021. *Vitaque mancupio nulli datur, omnibus uſu.*

10 *Naſcentes excipere*] Ex more, quo recens natos humi deponere ſolebant, donec ab agnoſcentibus eos patribus tollerentur. Unde *Statius* Epithal. Stellæ: *tellure cadentem Excepi gremio. Sueton.* Octav. 5. Ner. 6.

11 *Ob reviviſcendi promiſſum*] Quod ſpem faceret promitteretque Democritus, fore, ut mortui aliquando in vitam redirent.

(ee) Non id dixit *Democritus*: ſed ecce verba PLINII, quorum ſenſum

pite quinquageſimo quinto. Chriſtiani autem ſæpe morem honeſte condendi corpora ad hanc ſpem referunt. Prudentius: a

a *Hymn.* x, 53. & *ſeqq.*

> *Quidnam ſibi ſaxa cavata,*
> *Quid pulchra volunt monumenta;*
> *Niſi quod res creditur illis*
> *Non mortua, ſed data ſomno?*

4. Simplicius eſt, cum homo cæteris animantibus præſtet, indignum viſum ſi ejus corpore alia animantia paſcerentur: quare inventam ſepulturam ut id quantum poſſet caveretur. Miſeratione hominum cuſtodiri corpora h ab incurſu avium i fera-

ſum mutavit Auctor, dum ex memoriâ citaret, vel feſtinanter legeret: *Similis eſt & de adſervandis corporibus hominum, ac reviviſcendi, promiſſa* Democrito *vanitas, qui non revixit ipſe.* Agitur ibi tantum de reſurrectione quadam, cujus imaginem ſibi finxerat Philoſophus, quamque *Plinius* vocat *adſervationem corporum* humanorum. Auctor vel legit, vel in mente habuit, quaſi verba ſic poſita eſſent: *De adſervandis corporibus hominum*, OB REVIVISCENDI PROMISSA. *J. B.*

GROTII.

h *Ab incurſu avium ferarumque*] Vide vaticinium de Jeroboami poſteritate in pœnam peccatorum ejus, 1 Regum XIV, 11. Et *Tertullianum* de Reſurrectione. De Ægiſtho Homerus Odyſſeæ Γ. (*verſ.* 258.)

> Τῷ κε οἱ οὐδὲ θανόντι χυτὴν ἐπὶ γαῖαν ἔχευον,
> Ἀλλ' ἄρα τόνγε κύνες τε καὶ οἰωνοὶ κατέδαψαν.

> *Ergo nec leviter glebam injecere peremto,*
> *Illius ut volucres lacerarent oſſa caneſque.*

De Ægiſtho loquitur, quem ut adulterum & regni invaſorem Argivi inſepultum abjecerant, [immo abjecturi fuiſſent, ſi *Argis* fuiſſet. Inſpice locum. *J. B.*] cujus tamen reliquias humanior terræ dedit Oreſtes, ut mox dicetur. Menelaus de Ajace in *Sophocle*, (*Ajac.* verſ. 1083.)

> Ἀλλ' ἀμφὶ χλωρὰν ψάμαθον ἐκβεβλημένος
> Ὄρνισι φορβὴ παραλίοις γενήσεται.

> *Sed ille arenis jactus in pallentibus,*
> *Gratum marinis pabulum alitibus dabit.*

Sed hoc quoque ibi prohibet Ulyſſes, prudentiæ exemplar. *Sophocles* Antigone in ipſius Antigones laudem, (*verſ.* 711, & ſeqq.)

> Ἥτις τὸν αὑτῆς αὐτάδελφον ἐν φοναῖς
> Πεπτῶτ' ἄθαπτον, μήθ' ὑπ' ὠμηστῶν κυνῶν
> Εἴασ' ὀλέσθαι, μήθ' ὑπ' οἰωνῶν τινος.

> *Illa obſitum cruore germanum ſuum*
> *Non inſepultum ſivit alitibus feris,*
> *Canibuſque fieri pabulum mordacibus.*

Appianus civilium 1. de interfectis juſſu Marii: ταφήν τε οὐδενὶ ἐξῆν ἐπενεγκεῖν εἰς οὐδένα τῶν ἀναιρουμένων, ἀλλ' οἰωνοὶ καὶ κύνες ἄνδρας τοιούσδε διεσπάσαντο· *Nec cuiquam licebat quenquam interfectorum ſepelire, ſed viros tam egregios lacerabant aves & canes*, (pag. 394. *Ed. Steph.*) *Ammianus Marcellinus* principio libri XVII. de Juliano: *Sollicituſque ne dira volucres conſumerent corpora peremtorum, ſine diſcretione cunctos humari mandavit*, (Cap. 1.)

i *Tho*

ferarumque dixit [a] Quintilianus. Apud Ciceronem de Inven- *a Decl.*
tione primo: [b] *a feris vexatus*, 12 *communi honore in morte ca-* VI. p. 95.
ruit. Et apud Virgilium legimus (*Æn.* x, 557, *& ſeqq:*) *Ed. Obrecht.*

non te optima mater *b Cap. 55.*
Condet humo, patriove oneralit membra ſepulchro:
Alitibus linquêre feris.

Et Deus inviſis ſibi regibus minatur apud prophetas [c], futu- *c Jer.*
rum, ut aſini ſepulturam habeant, ut canes eorum ſanguinem XXII, 19.
lingant. Nec aliud in ſepultura conſiderat Lactantius cum [d] ait: 1 *Reg.* XXI,
Non enim patiemur figuram & figmentum Dei, feris ac volucri- 19.
bus in prædam jacere; & Ambroſius, cujus hæc [e] verba ſunt: *d Lib.* VI.
Nihil hoc officio præſtantius, 13 *ei conferre, qui jam tibi non pot-* c. 12.
eſt reddere: vindicare a volatilibus, vindicare a beſtiis conſortem *e De Tob.* c. 1.
naturæ.

5. Sed etſi tales abeſſent injuriæ, proteri tamen ac lancinari corpus humanum, alienum merito videtur ab iſtius naturæ dignitate. Unde non abit illud in Sopatri controverſiis: ὅτι τὸ θάπτειν καλὸν, καὶ ὅτι τοιαῦτα ἡ φύσις ἐξεῦρε τοῖς σώμασιν, ἵνα μὴ διαλυόμενα μετὰ θάνατον γυμνὰ, καθάπερ αἰσχύνηται. τοῦτο τῇ φύσει καλὸν, τοῦτο φιλάνθρωπον. τοῦτο τοῖς ὅλοις δοκεῖ, εἴτε θεοὶ εἴτε τινὲς ἥρωες ταύτην μετὰ θάνατον τοῖς ἀνθρώποις τὴν τιμὴν κατεστήσαντο· ἐπειδὰν καὶ οὐκ εὔλογον ἦν τὰ τῆς φύσεως ἀπόῤῥητα μετὰ τὴν τελευτὴν ἅπασι δεικνύναι, γῇ κρύπτειν τὸν ἄνθρωπον νενομίκαμεν ἀναθεῖν, ἵνα τῷ καλύπτεσθαι ἐν ἡμῖν ἐλάνθανε τὸ σῶμα διαλυόμενον· *Honeſtum eſſe humare mortuos, & ab ipſa natura quaſi conceſſum corporibus, ne velut probro afficiantur poſt mortem ſi nuda diffluant.* [*hoc naturâ eſſe honeſtum, hoc humanum.*] *placere id omnibus, ſive Dei fuerint ſive ſemidei, qui hunc functis vita corporibus honorem indulſerunt. Quia enim a ratione alienum eſt,* 14 *naturæ humanæ arcana poſt mortem omnibus conſpicua exponi, morem inde ab antiquo accepimus humana corpora ſepeliendi, ut monumento conditæ clam & procul a conſpectu tabeſcant.* quo & illud pertinet Gregorii Nyſſeni in epiſtola ad Letoïum: ὡς μὴ ἀναδειχθῆναι τῷ ἡλίῳ [i] τὴν ἀσχη-

GROTII.

i Τὴν ἀσχημοσύνην τῆς φύσεως] Simili modo *Agathias* dicit moris eſſe τὰ αἰσχυντηλὰ τῆς ὠδῖνος ἐπικαλύπτειν· *Obtegere puerperii pudorem.* (Lib. V. C. 6.) Ita quam nihil natura ſimus apparet in ortu & interitu. Quod ut ſignificarent Sapientes Hebræi, vetuere, ne plebejæ aut ſummæ fortunæ qui eſſent, aliusmodi faſciis involverentur, aut modo nati aut mortui.

GRONOVII.

12 *Communi honore*] Qui omnibus habetur mortuis.

13 *Ei conferre*] Beneficium dare.

14 *Naturæ humanæ arcana*] Illud ſecretum, quam vilibus elementis conſtet, quod tam ſpecioſum in vivo corpore apparet.

ἀσχημοσύνην τῆς φύσεως, ne ſoli oſtendatur id quod dedecori eſt humanæ naturæ.

6. Hinc eſt quod officium ſepeliendi, non tam 15 homini, id eſt, perſonæ, quam k humanitati, id eſt naturæ humanæ, præſtari dicitur: unde publicam hanc humanitatem dixerunt a Seneca & b Quintilianus, tralatitiam c Petronius. Cui conſequens eſt, ut nec inimicis nec hoſtibus inviderі ſepultura debeat. De inimicis egregia eſt apud Sophoclem diſſertatio (ff) Ulyſſis pro humando Ajace, ubi hoc inter cætera:

a *De beneſ. lib.* V. c. 20.
b *Quint. Decl.* VI.
c *Satyric.* c. 114.

Menelae, poſt tot dicta ſapienter, cave
Injurioſus ſis in hominem mortuum.

Rationem reddit Euripides Antigone: d

d *Fragment.* verſ. 39, 40.

Mors jurgiorum finis eſt mortalibus:
Num majus aliud quid poteſt letho dari?

Idem Supplicibus (*verſ.* 528, 529.)

Fecere vobis ſiquid Argivi male,
Cecidere; in hoſtes iſta vindicta eſt ſatis.

Et Virgilius (*Æn.* XI, 104.)

Nullum cum victis certamen & æthere caſſis.

Quam ſententiam citans ſcriptor ad Herennium addit: (gg) *Nam quod*

GROTII.

k *Humanitati, id eſt naturæ humanæ præſtari dicitur*] *Servius ad* XI. Æneidos: *Sepulturæ enim beneficium generaliter debetur univerſis*, (ad verſ. 106.)

GRONOVII.

15 *Homini, id eſt, perſonæ*] Defuncto exhiberi, non propter ipſum, ſed propter reverentiam communis naturæ, ob cauſam humani generis communem.

(ff) Non *Ulyſſis*, ſed Chori, *verſ.* 1110, & ſeq. *J. B.*

(gg) Nullibi in *libris ad Herennium* hoc reperitur. Habet Auctor ex ALBERICO GENTILI, *De Jure Belli*, Lib. II. Cap. 24. pag. 450. *Edit. Hanov.* ubi locus plenius adfertur, tamquam ex III. *Rhet. ad Herenn.* qui liber, ut ipſe poſtea obſervat, *pag.* 531. non eſt *Ciceronis*, ſi Virgiliana habet. Poſt primam Editionem, caſu incidi in fontem erroris. Scriptor Neapolitanus, *Ant. Sebaſtian. Minturnus*, Lib. III. *De Poëta*, pag. 207. *Ed. Venet.* 1559. adlato *Virgilii* verſu, ſtatim de ſuo ſubjicit: *Quippe quibus tum accidit, quod malorum omnium extremum eſt.* Hæc quum legiſſet, ipſe Italus, *Alberic. Gentilis*, & memoriter laudavit, & ex vetuſto Auctore Libb. ad *Herennium* ſibi animo retenta putavit, ita ut etiam verba quædam paululum immutaverit. Ejusmodi lepida, ut ita dicam, *παροράματα*, plura forte deprehenderemus, ſi ſemper indagari aut ſeſe offerre poſſent loca, ubi cubile eſt citationum per manus ab uno libro in alium propagatarum. *J. B.*

GRO-

quod malorum eſt extremum, accidit illis jam. Papinius: [a] a Theb. XII, 573.

bellavimus: eſto:
Sed cecidere odia, & triſtes mors obruit iras.

Et eandem cauſam reddit Optatus Milevitanus: *Si inter viventes fuerat certamen, odia veſtra vel mors aliena compeſcat. jam tacet cum quo ante litigabas.*

III. 1. [l] Quare & hoſtibus publicis deberi ſepulturam omnes ſentiunt. Belli hoc jus κοινὸν ἐν τοῖς πολέμοις vocat [b] Appianus, belli commercia [c] Philo. Tacitus: [d] *Ne hoſtes quidem ſepulturam invident.* Dio [e] Chryſoſtomus ſervari hoc jus ait etiam ἐν τοῖς πολεμίοις, apud hoſtes. addit: κἂν εἰς ἐσχάτην ἔχθραν προέλθωσι· *etiamſi ad ſummum odia proceſſerint.* De eadem re agens [f] Lucanus hominum ritus in hoſte ſervandos dixit. Sopater idem qui ſupra: τίς πόλεμος ταύτης τῆς τιμῆς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐστέρησε, τίς ἔχθος μνησικακήσασα πρὸς τοὺς πλημμελήσαντα παραβῆναι τὸν θεσμὸν τοῦτον ἐνίχετο; *Quod bellum hoc ultimo honore humanum privavit genus? quæ inimicitia eousque extendit malefactorum memoriam, ut hanc legem violare auderet?* Is quem dixi Dio Chryſoſtomus [g] oratione de lege: διὰ τοῦτο τοὺς ἀποθανόντας οὐδεὶς ἔτι κρίνει πολεμίους, οὐδὲ τὴν ἔχθραν καὶ τὴν ὕβριν εἰς τὰ σώματα αὐτῶν ἐπιδείκνυται· *propter hanc mortuos nemo hoſtes judicat; neque ira & contumelia in eorum corpora extenditur.*

2. [m] Et paſſim exſtant exempla. Sic [h] Hercules ſuos hoſtes, Alexander [i] victos ad Iſſum, Hannibal [k] C. Flaminium, P. [l] Æmilium, Tiberium [m] Gracchum, [n] Marcellum, Romanos quæſivit ad ſepulturam. *Credas*, inquit Silius [n] Italicus, 16 *Sidonium*.

b Pag. 63.
c In Flacc. p. 974. A.
d Annal. I. 22.
e Orat. de conſuetud. pag. 649. C.
f Pharſ. VII. 801.
g Pag. 647. D.
h Ælian. v. Hiſt. XII. 27.
i Diod. Sic. XVII. 40.

k Livius, XXII. 7. l Ibid. c. 52. m Idem, XXV, 17. n De B. Pun. XV. 389.

GROTII.

l *Quare & hoſtibus publicis deberi ſepulturam omnes ſentiunt*] *Philo* in Flaccum: ἤδη δὲ καὶ τοὺς πεσόντας ἐν τῷ πολέμῳ τῶν ἐχθρῶν ταφῆς ἀξιοῦσιν, οἱ μὲν ἐπιεικεῖς καὶ φιλάνθρωποι ταῖς οἴκοθεν δαπάναις, οἱ δὲ τὴν ἔχθραν καὶ πρὸς τοὺς νεκροὺς ἀποτείνοντες, ὑπόσπονδα τὰ σώματα διδόντες ὑπὲρ τοῦ μὴ τῆς τελευταίας χάριτος ἀμοιρῆσαι τῆς νομιζομένης· *Etiam qui in bello occubuerunt eos homines ſolent ad ſepulturam dare, illi quidem quibus bonitatis & humanitatis plus eſt, ſuopte impendio, alii vero qui odia & in mortuos extendunt, ſub pactis dantes corpora, ne careant eorum quamos imperat honore ultimo*, (pag. 974. A. *Ed. Pariſ.*)

m *Et paſſim exſtant exempla*] *Joſephus* in legibus: θαπτέσθωσαν δὲ καὶ οἱ πολέμιοι· *Sepeliantur & mortui hoſtes.* Ant. Jud. IV, 8. §. 24. *Edit. Hudſon.*] Agamemnon Trojanos ſepelit *Iliados* H. (*verſ.* 396, & *ſeqq.*) Antigonus Pyrrhum apud *Plutarchum*, (pag. 406.) Vide eundem in vita Theſei, (*pag.* 14. A.)

n *Marcellum*] *Plutarchus* Marcello, [*pag.* 316. Adde CICERONEM, *De Senect.* c. 20.]

GRONOVII.

16 *Sidonium*] Aliquem de Pœnis aut ſociis, non Romanum, hoſtem.

donium cecidiſſe ducem. Idem [a] Hannoni a Romanis præſtitum, Mithridati a [b] Pompejo, a [c] Demetrio multis, Archelao regi ab [d] Antonio. In Græcorum adverſus Perſas militantium juramento erat: *Socios* (hh) *omnes ſepeliam: bello victor etiam barbaros*: & paſſim in hiſtoriis legas impetratam νεκρῶν ἀναίρεσιν, o *facultatem tollendi mortuos.* Apud Pauſaniam in Atticis [e] exemplum eſt: τοὺς δὲ Μήδους Ἀθηναῖοι μὲν θάψαι λέγουσιν, ὡς πάντως ὅσιον ἀνθρώπου νεκρὸν γῇ κρύψαι· *Medos Athenienſes a ſe ſepultos ajunt, quia qualemcumque mortuum terra condi fas ſit.*

a Val. Max. V. 1. 2.
b App. Alex. p. 250.
c Vid. Plutarch. in ejus Vit. p. 896. A.
d Idem, Vit. Ant. p. 917. B.
e Lib. 1. c. 32.

3. Quare Hebræorum veterum interpretatione Pontifex Maximus, [f] cum 17 alioqui rei ulli funebri intereſſe vetaretur, repertum tamen hominem p inſepultum ſepelire etiam jubebatur. Chriſtiani vero tanti fecerunt ſepulturam, [g] ut ejus cauſa, ſicut ad pauperes alendos, aut ad captivos redimendos, vaſa eccleſiæ etiam 18 initiata conflari aut vendi licite exiſtimaverint.

f Levit XXI, 1. & ſeqq.
g Ambroſ. Offic. II. 28.

4. Sunt quidem & exempla in contrarium, ſed communi judicio damnata.

Hunc oro q 19 *defende furorem:*

eſt apud Virgilium (*Æn.* X, 905.)

hominemque cruentus
Exuit, & tenuem caſis invidit arenam.

Apud [h] Claudianum. Diodorus Siculus: [i] τὸ πολεμεῖν τῷ ὁμοφύλῳ τοῖς τεθνηκόσι θηριῶδες. *ferinum eſt bellum gerere cum mortuis qui ejusdem natura fuerint.*

h De Bell. Gild. 397.
i Biblioth. V. 29.

IV. 1. De

GROTII.

o *Facultatem tollendi mortuos*] Vide infra lib. III, c. XX. §. 45.

p *Inſepultum ſepelire etiam jubebatur*] Idem ex jure pontificio Romano *Servius* notat (ad *Æneid.* VI, 376.)

q *Defende furorem*] Interpretatur Servius, *Inimicorum iram & poſt fata ſævire cupientem.*

GRONOVII.

17 *Alioqui rei funebri*] *Levit.* 21, 1. & 11. qui mos etiam tranſiit ad Romanos, *Tacit.* I, annal. 62.

18 *Initiata*] Conſecrata, dedicata, & jam uſibus ſacris imbuta.

19 *Defende*] Arce, prohibe, ut: *Solſtitium pecori defendite.*

(hh) Habet hoc Auctor procul dubio è DIODORO SICULO: ſed dum pravam interpunctionem ſequitur, feſtinanter legendo, ſenſum planè alienum nobis offert. En verba Græca: Ἀλλὰ τοὺς ἐν τῇ μάχῃ τελευτήσαντας τῶν συμμάχων πάντας θάψω· καὶ κρατήσας τῷ πολέμῳ τῶν βαρβάρων, οὐδεμίαν τῶν ἀγωνισαμένων πόλεων ἀνάστατον ποιήσω. &c. Id eſt: *Sed ſocios in prælio mortuos omnes ſepeliam: ubi vero bello Barbaros vicero, nullam urbium devictarum vaſtabo* &c. Lib. XI. Cap. 29. pag 258. *Ed. H. Steph.* Vides ibi de Sepulturâ hoſtium nequaquam agi. *J. B.*

GRO-

IV. 1. De inſigniter tamen facinoroſis video eſſe dubitandi cauſas. Lex divina Hebræis data, ut omnis virtutis ita & humanitatis magiſtra, illos ipſos qui ſuſpenſi patibulo erant (quod valde ignominioſum cenſebatur. Num. XXV, 4. Deut. XXI, 23. 2 Sam. XXI, 13.) eodem die ſepeliri jubet. Hinc *a* Joſephus tantam Judæis ait eſſe curam ſepulturæ, ut eos etiam quorum corpora ad publicum ſupplicium damnata ſunt, ante ſolis occaſum tollant & humo mandent: & alii Hebræorum interpretes addunt exhibitam hanc reverentiam divinæ imagini ad quam homo ſit conditus. Ægiſthum, qui 20 adulterium cæde regis cumulaverat, a regis interfecti filio Oreſte humo mandatum Homerus memorat Odyſſeæ *b* tertio. Sed & apud Romanos Ulpianus *c* corpora eorum qui capitis damnantur cognatis ait neganda non eſſe: imo & quibuslibet petentibus danda cenſuit *d* Paulus juriſconſultus. Et Diocletianus ac Maximianus Imperatores ita reſponderunt: *e obnoxios criminum digno ſupplicio affectos* 1 *ſepulturæ tradi non vetamus.* *a Bell. Jud L. IV. Cap. V. §. 2. Ed. Hudſon.* *b Verſ. 309, 310.* *c Leg. 1. ff. de cad. punit.* *d L. III. ibid.*

2. Legimus quidem in hiſtoriis exempla eorum, s qui inſepulti abjecti ſunt, frequentiora civilibus quam externis bellis: & hodie videmus quorundam damnatorum corpora diu in publico conſpectu relinqui: *f* qui tamen mos an laudandus ſit diſputant, non politici tantum, ſed & theologi. *e L. 11. C. de relig.* *f Rochus de conſuetud. fol. 12.*

3. Contra, laudatos videmus qui ſepeliri juſſerunt corpora eorum, qui id ipſum aliis non permiſerant, ut Pauſaniam Lacedæmoniorum regem, qui incitatus ab Æginetis ut Perſarum factum 21 in Leonidem ſimili facto ulciſceretur, conſilium ut ſe ac Græco nomine indignum rejecit. Apud Papinium Theſeus 22 Creontem ſic alloquitur (*Theb.* XII, 780:) *Abb. in c. ex parte. de ſepult. Sylveſt. in verb. ſepultura, quæſt. 13.*

vade atra daturus
Supplicia, extremique tamen ſecure ſepulchri.

Alexan-

GROTII.

1 *Sepulturæ tradi non vetamus*] Hujus Romanorum moris mentio eſt apud *Philonem* contra Flaccum, (*pag.* 977. A.)

s *Qui inſepulti abjecti ſunt*] Id ἀταφίᾳ ὑβρίζειν τὸν νεκρὸν dixit *Joſephus* in morte Judæorum regis Alexandri, (*Ant. Jud.* l. XIII. c. XV. §. 4. *Ed. Hudſon.*) Adde Quintilianum declamatione quarta, (Cap. 9. *Ed. Burman.*)

GRONOVII.

20 *Adulterium cæde*] Agamemnonem patruelem & Mycenarum vel Argivorum regem occiderat, quum uxorem ejus Clytemneſtram pellexiſſet ad adulterium.

21 *In Leonidem*] Ad Thermopylas ſumma cum gloria mortui cadaver capite abſciſſo in crucem ſuſtulit Xerxes. *Herod.* lib. 9. c. 77, 78.

22 *Creontem*] Qui Argivos victos & cæſos in obſidione Thebarum ſepultura prohibebat.

GRO-

a Joſ. Ant. XIII, c. 16. & Gorionid.

Alexandrum quoque Jannæum regem, a qui in mortuos populares valde contumelioſus fuerat, ſepelierunt Phariſæi. Quod ſi Deus interdum ſepulturæ jactura quoſdam puniit, fecit hoc ſuo jure ſupra leges conſtitutus. Et quod Goliathi caput David ſervavit oſtentui, factum ſcilicet in alienigenam, Dei contemtorem, & ſub ea lege quæ proximi nomen ad ſolos Hebræos porrigebat.

b Lib. III. c. 8. §. 5. Ed. Hudſ. de Bel. Jud. Hegeſ. libro III, c. 17.

c Gel. l. XV. cap. 10. Plut. de mul. virt. T. II. pag. 249

V. 1. Unum tamen notatu non indignum, de ſepeliendis mortuis regulam apud ipſos Hebræos habuiſſe exceptionem (ii) eorum qui ipſi ſibi mortem conſciverant; quod Joſephus b nos docet. Nec id mirum, cum in hos aliud ſupplicium conſtitui non poſſit qui mortem pro ſupplicio non habent. Sic c Mileſiæ virgines a voluntaria morte abſterritæ, & t plebs olim Romana, quanquam improbante d Plinio. 23 Sic & 24 Cleomenis corpus, qui ſe interfecerat, e Ptolomæus ſuſpendi juſſit. Et u paſſim receptum, ait Ariſtoteles f, ut ignominia aliqua afficiantur qui ſibi mortem conſciverunt: ubi Andronicus g Rhodius id exponens ait, ſepultura eorum corpora prohiberi. quod inter alia Demonaſſæ Cypri Reginæ ſcita laudat Dion

d Plinius lib. XXXVI. c. 15. e Plutarch. Ag. & Cleom. vit. p. 823. f Nic. V, 15. g Pag. 332.

GROTII.

t *Plebs olim Romana*] *Servius* ad 12. Æneidos: *Sane ſciendum quod cautum fuerat in Pontificalibus libris, ut qui laqueo vitam finiſſet inſepultus abjiceretur. Unde merito ait* INFORMIS LETHI, *quaſi mortis infamiſſimæ. Ergo cum nihil ſit hac morte deformius, Poëtam etiam pro Reginæ dignitate dixiſſe accipiamus. Caſſius autem Hemina ait Tarquinium Superbum, cum cloacas facere populum coëgiſſet, & ob hanc injuriam multi ſe ſuſpendio necarent, juſſiſſe corpora eorum cruci affigi. Tunc primum turpe habitum eſt mortem ſibi conſciſcere*, (ad verſ. 603.)

u *Paſſim receptum*] Athenis *Æſchinis* tempore ejus qui ſe interfeciſſet manus ſeorſim a corpore ſepeliebatur. *Æſchines* in Cteſiphontem, (*pag.* 309. E) Adde *Hegeſippum* lib. III. cap. 17.

GRONOVII.

23 *Sic*] Nempe minando cadavera fore inſepulta, ſi quæ ſibi manus attuliſſet.

24 *Cleomenis corpus*] At non id ideo factum, quod in ſe ſaviſſet, verum ex odio, quod Rex Spartanus exſul ex ſe non dimitti videns, conſpirationem contra Philopatora fecerat, & ſeditionem captaverat.

(ii) Exceptio illa hoc tantum efficiebat, ut cadavera eorum, qui ſibi ipſi mortem conſciverant, uſque ad Solis occaſum manerent inſepulta. Ita diſertè JOSEPHUS, loco in orâ libri indicato: *Τοὺς γοῦν ἀνελόντες ἑαυτοὺς, παρὰ μὲν ἡμῖν, μέχρις ἡλίου δύσεως ἀτάφους ἐκρίπτειν ἔκριναν, καί τοι καὶ πολεμίους θάπτειν θέμιτον ἡγούμενοι* &c. HEGESIPPUS autem loquitur de moribus & legibus aliorum Populorum: *Hæc non ſolum moribus hominum, ſed etiam legibus, interdicta accipimus: namque alii inſepultos projici jubent eos, qui ſe in ferrum dejecerunt.... alii dextram manum abſcindunt defunctis* &c. Hoc ultimum genus pœnæ receptum erat *Athenis*, ut Auctor ipſe obſervat mox, Nota *u*. *J. B.*

GRO.

Dion *a* Chryſoſtomus. Neque huic mori obſtat quod Homerus, Æſchylus, Sophocles, Moſchio, & alii monent, *b* nihil ſentire mortuos: quare nec damno nec pudore affici. Satis enim eſt, id quod mortuis accidit, a vivis metui, ut hoc pacto a peccato retrahantur.

a Orat. LXIV. pag. 592. D.

b Vide Stob. tit. 126. & *Soph. Ajace.*

2. Optime enim 25 Platonici contra Stoicos, & ſi qui alii ſervitutis & 26 morbi fugam, imo & ſpem gloriæ pro juſta cauſa mortis voluntariæ admittebant, ſentiunt retinendum animum in cuſtodia corporis, nec injuſſu ejus, a quo ille nobis eſt datus, ex hac vita demigrandum; quam in rem multa videre eſt apud Plotinum, Olympiodorum, & Macrobium ad ſomnium Scipionis. (kk) Hanc ſententiam ſecutus Brutus olim Catonis factum, quod imitatus poſtea eſt, x damnaverat, *c* ὡς οὐχ ὅσιον οὐδ' ἀνδρὸς ἔργον ὑποχωρεῖν τῷ δαίμονι, καὶ μὴ δέχεσθαι τὸ συμπῖπτον ἀδεῶς, ἀλλ' ἀποδιδράσκειν· *quippe nec pium cenſens nec virile cedere fortunæ, & imminentia adverſa, quæ ferenda fortiter erant, ſubterfugere.* Et Megaſthenes *d* notabat ab Indorum ſapientibus reprehenſum 27 Calani factum, neque enim eorum placitis probari y talem exitum hominum vitæ impatientium. Nec aliena Perſarum, ut videtur, ſententia, quorum rex Darius apud Curtium, *e alieno ſcelere, quam meo mori malo.*

c Plutarch. Vit. Brut. p. 1002. E.

d Strab. XV p. 718.

e Lib. V. c. 12.

3. Ideo Hebræi mori vocabant ἀπολύεσθαι, id eſt, *dimitti*, ut videre eſt non tantum Luc. 11, 29. ſed & in Græca verſione, Gen.

GROTII.

x *Damnaverat*] Et Philoſophorum non pauci extra Stoicos. *Seneca* epiſt. LXX. *Invenies etiam profeſſos ſapientiam, qui vim afferendam vitæ ſuæ negent, & nefas judicent ipſum interemtorem ſui fieri. Expectandum eſſe exitum quem natura decrevit.* Procopius Gotthicorum IV. βίαιος καταστροφὴ ἄχρηστος καὶ ἄνοια πρόσεστι, τὸ δὲ εἰς θάνατον θράσος, ἀνόητον οὔτε δραστήριον πρόχειμα ἐκ διαφανὲς τοῖς γε σώφροσιν εἶναι δοκεῖ. καί τοι καὶ τοῦτο ἐκλογίζεσθαι χρὴ, μή τι δόξητε εἰς τὸ θεῖον ἀγνωμοσύνῃ, &c. *Violentus vitæ exitus res inutilis & plena inſipientiæ impetus, & illa in mortem ferens audacia, conſilio cum careat, prudentibus judicatur immerito ſibi fortitudinis nomen uſurpare. Tum vero & illud cogitandum, ne in Deum ſitis ingrati.* (Hiſt. Miſc. *Cap.* 12.)

y *Talem exitum hominum vitæ impatientium*] Idem Arabibus viſum, non minus quam Indis & Perſis, ex *Jobo* diſcas III, 21.

GRONOVII.

25 *Platonici contra Stoicos*] *Seneca* 3. de Ira, 15.

26 *Morbi*] *Corn. Nepos* in Attici vita. *Plinius* I, epiſtol. 12. *Seneca* epiſt. 77.

27 *Calani*] Gymnoſophiſtæ, qui præſente Alexandro & exercitu ejus, ut oſtenderet contemtum doloris & mortis, vivus ultro in rogo ſe cremandum præſtitit. *Ælianus* var. 2, 14. 5. 6.

(kk) Confer PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. c. 4. §. 19. *J. B.*

Gen. xv, 2. & Num. xx. in fine; quod genus loquendi & Græcis uſitatum. Themiſtius de anima: ἀπολύεσθαί τε τὸν ἀποθνήσκοντα, καὶ τὴν τελευτὴν ἀπόλυσιν καλοῦσιν· *eum qui moritur ajunt dimitti, & mortem dimiſſionem vocant.* Apud Plutarchum [a] in conſolatione legimus hoc ſenſu: ἕως ἂν ὁ Θεὸς αὐτὸς ἀπολύσῃ ἡμᾶς· *donec Deus ipſe nos dimittat.*

a Pag. 108. C. Tom. II. Ed. Wech.

4. [z] Nonnulli tamen Hebræorum de lege ſe non interficiendi unam cauſam excipiunt, tanquam [28] εὔλογον ἐξαγωγήν, ſi quis videat ſe deinceps victurum in probrum ipſius Dei. Nam quia non nobis, ſed Deo in vitam noſtram jus eſſe ſtatuunt, (ut recte [b] Joſephus ſuos edocet) exiſtimant [29] præſumtam Dei voluntatem ſolam eſſe quæ mortis anticipandæ conſilium abſolvat. Atque huc referunt Samſonis exemplum, qui in ſuo corpore veram religionem videbat eſſe deriſui, & Saulis, qui gladio incubuit, ne a Dei ſuiſque hoſtibus illuderetur. nam hunc [30] reſipuiſſe volunt poſtquam Samuelis umbra mortem ipſi prædixerat, [c] quam gnarus ſibi imminere ſi pugnaret, prælium pro patria & Dei lege non detrectavit, æternam inde laudem meritus Davidis etiam præconio: a quo & ii qui Saulem cum honore ſepelierant, recte facti teſtimonium retulerunt. Tertium eſt exemplum Razis Hieroſolymitani ſenatoris in hiſtoria [d] Maccabaica. Sed & in Chriſtiana hiſtoria exempla legimus ſimilia eorum, qui mortem ſibi intulerunt, [a] ne tormentis adacti Chriſti religionem ejurarent, & virginum quæ [b] ne pudi-

b Bell. Jud. Lib. III. C. VIII. §. 5 Ed. Hudſ.

c 1 Samuel. XXXI, 4.

d 2 Maccab. XIV, 37.

GROTII.

z *Nonnulli tamen Hebræorum*] Variaſſe Hebræorum ſuper hac quæſtione ſententias cognoſcas ex Joſepho, ubi (*De Bell. Jud.* 1, 11. p. 732.) de morte Phaſiëlis & de de liberatione Herodis (*Ant Jud.* XVII. 9. p. 599. B.) agitur. Judæi ad Petronium, Philone recitante: ἀνακερασόμεθα τὸ ἴδιον αἷμα ἐπικατασφάξαντες ἑαυτούς. ἀποθανόντων τὸ ἐπίταγμα γινέσθω. Μέμψαιτ' ἂν οὐδ' ὁ θεὸς ἡμᾶς, ἀμφοτέροις στοχαζομένους, καὶ τῆς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα εὐλαβείας, καὶ τῆς πρὸς τοὺς καθωσιωμένους νόμους ἀποδοχῆς· γενήσεται δὲ τοῦτο, ἐὰν ὑπεκστῶμεν ἀβιώτου βίου καταφρονήσαντες· *miſcebimus inter nos ſanguinem, morte ſponte ſumta. tum mortuis iſta imperentur. Ne Deus quidem nos culpet in duo intentos, ut & Imperatorem revereamur & ſacratas leges cuſtodiamus. Id autem ita demum efficere dabitur, ſi abeamus hinc contemta vita minime vitali.* (De Legat. ad Cajum, *pag.* 1026. B C.)

a *Ne tormentis adacti Chriſti religionem ejurarent*] Vide *Euſebium.* (Hiſt. Eccl. Lib. VIII. Cap. 12.)

GRONOVII.

28 Εὔλογον ἐξαγωγήν] Εὐλόγιστον· Laudabilem exceſſum vel eductionem.

29 *Præſumtam Dei*] Si quis intelligat certis & non fallentibus indiciis, Deum velle, ut vitæ renuntiet.

30 *Reſipuiſſe*] Vera pœnitentia peccatorum veniam a Deo obtinuiſſe.

GROTII.

b *Ne pudicitiam amitterent*] Narrat

pudicitiam amitterent in flumen ſe jecerunt, quas & in martyrum cenſum Eccleſia retulit. Sed de his tamen c quid a Auguſtinus ſentiat videre eſt operæ pretium.

5. Alteram quoque exceptionem apud Græcos obtinuiſſe video, quam Locri opponebant Phocenſibus, a ὅτι παρὰ πᾶσι τοῖς Ἕλλησι κοινὸς νόμος ἐστὶ ἀτάφους ῥίπτεσθαι τοὺς ἱεροσύλους· *communem Græcis omnibus morem eſſe ut ſacrilegi inſepulti abjiciantur.* Sic & Dion Pruſæenſis b Rhodiaca 31 τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἀνοσίους ait ſepultura orbari. Idem Athenis d in proditores conſtitutum narrat Plutarchus c Antiphonte. Sed, ut ad inſtitutum me recipiam, ob negatam ſepulturam bellum juſte ſuſcipi cenſuerunt veteres conſenſu magno: ut ex illa Theſei hiſtoria apparet, quam

a *Lib.* I. *de Civit. Dei c.* 26. *Epiſt.* 61. *ad Dulc.* & *l.* II, *c.*23. *contra ſecundam Gaud. epiſt.*
b *Diod. lib.* XVI. c. 25.
c *Pag.* 318. C.
d *Tom.* II. p. 834. A.

rat *Cicero* nobiliſſimas virgines ſe in puteos abjeciſſe, & morte voluntaria nefariam turpitudinem depuliſſe, oratione de provinciis conſularibus, (*Cap.* 3.) Tale eſt & quod de Mileſiis virginibus memorat *Hieronymus* adverſus Jovinianum, (*Lib.* I. pag. 48. Tom. II. *Ed. Baſil.*) & epigramma vetus *Anthologiæ* lib. III. 29. tit. de juvenibus, incipiens ᾠχόμεθ' ὦ Μίλητε. Narrant & Judæi feminam in navi ad ſtuprum expetitam, cum a marito quæſiiſſet an & mari merſa corpora eſſent reſurrectura, isque id affirmaſſet, jeciſſe ſe in mare. Chriſtianarum autem mulierum plurima ſane habemus exempla. Feminarum Antiochenarum ſub Diocletiano: Sophroniæ ſub Maxentio, in *Martyrologiis*, *Zonara*, (Lib. XII. Cap 33.) *Sexto Aurelio*. Alias Antiochenas ſub Choſroë addit *Procopius* Perſicorum II. (*Cap.* 8.) Laudat virgines, quæ morte pudorem ſervarant, *Ambroſius* (*de Virginib.* Lib. III. p. 97. *Edit. Pariſ.* 1569.) *Hieronymus* in commentariis ad finem capitis primi Jonæ: *Unde & in perſecutionibus non licet mihi propria perire manu, abſque eo ubi caſtitas periclitatur.* [Vide quæ diximus in Libro Gallico *De doctrina Morali Patrum Eccl.* Cap. XV. §. 7, & ſeqq. *J. B.*]

c *Quid Auguſtinus ſentiat*] Cui addere licet *Chryſoſtomum* in Gal. I, 4. (Tom. III. pag. 714.) & *Concilium Aurelianenſe* III. *Oblationes defunctorum qui in aliquo crimine fuerint interemti, recipi debere cenſemus, ſi tamen non ipſi ſibi mortem probentur propriis manibus intuliſſe.* Et tamen is ipſe *Auguſtinus* lib. I, de Civitate Dei c. 16: *At per hoc & quæ ſe occiderunt ne quicquam hujusmodi paterentur, quis humanus affectus eis nollet ignoſci?* *Capitulare* autem *Francicum* libro VI, 70. *De eo qui ſemetipſum occidit aut laqueo ſe ſuſpendit, conſideratum eſt, ut ſi quis compatiens velit eleëmoſynam dare, tribuat, & orationes in pſalmodiis faciat: oblationibus tamen & miſſis ipſi careant: quia incomprehenſibilia ſunt judicia Dei, & profunditatem conſilii ejus nemo poteſt inveſtigare.* Vide & ibidem VII, 344.

d *In proditores*] At *Nicetas* libro III. vitæ Alexii fratris Iſaaci, (*Cap.* 7.) cum narraſſet mortem Johannis Comneni Craſſi, qui per ſeditionem imperium affectaverat, ſic loquitur: μετὰ δὲ τὸ σῶμα ἐκεῖθεν ἀρθὲν, κυσὶ καὶ ὄρνισι βορὰ παρατέθειται· ὃ καὶ θηριῶδες μακροῦ καὶ ἀπάνθρωπον ἅπασιν ἔδοξεν· *Poſt corpus inde ablatum, canibus & avibus eſca ponitur: quod ab humanitate alienum ac pæne ferinum omnibus videbatur.*

GRONOVII.

31 Τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἀνοσίους] Impios & profanos.

quam tractant Euripides dicta tragœdia Supplicibus, & Iſocrates eo quem adduximus loco.

VI. Sunt & alia quædam quæ ex jure gentium voluntario debentur, ut longo tempore poſſeſſa, ſucceſſiones ab inteſtato, & quæ ex contractu quantumvis inæquali veniunt. Nam hæc omnia quanquam ex jure naturæ ortum aliquatenus habeant, accipiunt tamen ex humana lege firmitatem quandam, ſive adverſus conjecturæ incerta, ſive adverſus exceptiones quasdam quas alioqui ratio naturalis videtur ſuggerere: ut ſupra obiter a nobis de jure naturæ agentibus oſtenſum eſt.

Caput XX.

De Pœnis.

I. *Pœnæ definitio & origo.*
II. *Spectare pœnam ad juſtitiam expletricem, & quomodo.*
III. *Pœnam certæ perſonæ naturaliter non deberi, ſed exigi pœnam licite, quoad jus naturæ, ab eo qui paria non deliquerit.*
IV. *Pœnam utilitatis alicujus cauſa exigendam inter homines aliter quam apud Deum, & quare.*
V. *Quo ſenſu ultio naturaliter ſit illicita.*
VI. *Utilitas pœnæ triplex.*
VII. *Pœna ad utilitatem ejus qui deliquit: eamque a quolibet exigi naturaliter, cum diſtinctione tamen:*
VIII. *Item ad utilitatem ejus in quem peccatum eſt; ubi de ultione licita jure gentium:*
IX. *Item ad utilitatem quorumlibet.*
X. *Quid lex Euangelica circa hanc materiam conſtituerit.*
XI. *Solvitur argumentum ſumtum a Dei miſericordia in Euangelio patefacta:*
XII. *Et a præciſione pœnitentiæ.*
XIII. *Rejiciuntur imperfectæ diviſiones pœnarum.*
XIV. *Chriſtianis privatis non eſſe tutum pœnam exigere, etiam ubi jure gentium id licet:*
XV. *Aut ſponte ad accuſationem proſilire:*
XVI. *Aut judicia capitalia affectare.*
XVII. *Leges humanæ quæ interfectionem ad pœnam permittunt an jus dent, an impunitatem ſolam, diſtinctione explicatur.*
XVIII. *Actus internos non eſſe punibiles inter homines:*
XIX. *Nec actus externos quos fragilitas humana nequit vitare:*
XX. *Nec actus quibus ſocietas humana nec directe, nec indirecte læditur; cujus rei cauſa redditur.*

XXI. Re-

XXI. *Rejicitur ſententia ſtatuens ignoſcere nunquam licere.*
XXII. *Oſtenditur id licere ante legem pœnalem:*
XXIII. *Non tamen ſemper:*
XXIV. *Etiam poſt legem pœnalem.*
XXV. *Quæ ad id faciendum probabiles cauſæ intrinſecæ:*
XXVI. *Quæ extrinſecæ.*
XXVII. *Refellitur ſententia ſtatuens nullam eſſe juſtam cauſam diſpenſandi, niſi quæ per modum exceptionis tacitæ inſit legi.*
XXVIII. *Pœnæ taxatio ex merito.*
XXIX. *Spectari hic cauſas impellentes, quæ inter ſe comparantur.*
XXX. *Item cauſas quæ a peccando abſtrahere debuerant: ubi de gradibus præceptorum decalogi, quæ proximum tangunt, & alia quædam.*
XXXI. *Item aptitudinem peccantis ad utrumque, quæ varie ſpectatur.*
XXXII. *Meritum pœnæ extendi poſſe ad majus nocumentum quam quod peccans intulit: & quare.*
XXXIII. *Rejicitur ſententia de proportione harmonica in pœnis.*
XXXIV. *Minui pœnam ex caritate niſi major caritas obſtet.*
XXXV. *Facilitas peccandi quomodo ad pœnam incitet: item conſuetudo peccandi quomodo ad pœnam incitet, aut ab ea retrahat.*
XXXVI. *Clementiæ uſus ad pœnas minuendas.*
XXXVII. *Ad ſuperiores locos referuntur quæ Hebræi & Romani in pœnis ſpectari volunt.*
XXXVIII. *De bello ad pœnam.*
XXXIX. *An juſtum ſit bellum ob delicta inchoata, diſtinctione explicatur.*
XL. *An reges & populi bellum recte inferant ob ea quæ contra jus naturæ fiunt, non tamen adverſus ipſos ipſorumve ſubditos, explicatur, rejecta ſententia ſtatuente naturaliter ad pœnam exigendam requiri juriſdictionem.*
XLI. *Diſcernendum jus naturæ a moribus civilibus late receptis:*
XLII. *Et a jure divino voluntario non omnibus cognito.*
XLIII. *In jure naturæ diſcernenda manifeſta a non manifeſtis.*
XLIV. *An ob delicta in Deum bellum ſuſcipi poſſit.*
XLV. *Notitiæ de Deo maxime communes quæ, & quomodo primis decalogi præceptis indicentur.*
XLVI. *Qui has primi violant puniri poſſe.*
XLVII. *Non item alios, quod oſtenditur argumento legis Hebrææ.*
XLVIII. *Bella juſte non inferri iis, qui Chriſtianam religionem amplecti nolunt:*
XLIX. *Juſte inferri iis, qui Chriſtianos ob ſolam religionem crudeliter tractant:*
L. *Non etiam his, qui circa legis divinæ interpretationem hallucinantur: quod auctoritatibus & exemplis illuſtratur.*
LI. *At illis juſte, qui in Deos quos putant impii ſunt.*

I. 1 Sa-

I. 1 Supra cum de cauſis ex quibus bella ſuſcipiuntur agere cœpimus, 2 facta diximus duplici modo conſiderari, aut ut reparari poſſunt, aut ut puniri. Priorem partem jam abſolvimus. Supereſt poſterior quæ eſt de pœnis: quæ res eo diligentius tractanda eſt nobis, quod origo ejus & natura minus intellecta multis errationibus cauſam dedit. (aa) Eſt autem pœna generali ſignificatu *Malum paſſionis, quod infligitur ob malum actionis.* Nam quanquam pro pœna quibusdam 3 injungi opera quædam ſolent, ea tamen opera ſpectantur tantum quæ moleſta ſunt, atque ideo ad paſſiones ſunt referenda. Quæ vero incommoda patiuntur aliqui ob 4 morbum contagioſum, aut 5 corpus mutilum, aut alias 6 impuritates, quales multæ exſtant in lege Hebræa, puta arceri cœtibus aut 7 functionibus, proprie pœnæ non ſunt, quanquam ob ſimilitudinem quandam & per abuſionem eo vocabulo appellantur.

2. Inter ea vero quæ natura ipſa dictat licita eſſe & non iniqua, eſt & hoc, ut qui male fecit malum ferat, quod antiquiſſimum & Rhadamantheum jus vocant philoſophi, ut 8 alibi diximus. Spectat eodem dictum Plutarchi libro a de exilio: τῷ Θεῷ ἕπεται Δίκη τῶν ἀπολειπομένων τοῦ θείου νόμου τιμωρὸς, ᾗ χρώμεθα πάντες ἄνθρωποι φύσει πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὥσπερ πολίτας· *juſtitia Deum comitatur, ultrix in eos qui adverſus legem divinam delinquunt: qua omnes homines natura utimur adverſus omnes homines ut cives.* a Plato dixit, b ἐκεῖνο οὐδεὶς οὔτε θεῶν οὔτ' ἀνθρώπων τολμᾷ λέγειν ὡς οὐ τῷ γε ἀδικοῦντι δοτέον δίκην· *nec Deorum nec hominum quisquam hoc dixerit, injuſte agenti non luendam pœnam.* Et c Hierax juſtitiam ex parte hac tanquam nobiliſſima definiebat τιμωρίας ἀπαίτησιν παρὰ τῶν προαδικησάντων, *pœnæ exactionem ab iis qui priores læſere*, & Hierocles d ἰατρικὴν πονηρίας, *malitia*

a Pag. 601. B.

b In Euthyphr Tom. I. p. 8. D. Ed. H. Steph.

c Apud Stob Serm. 31.

d Pag. 124. Ed. Needham.

GROTII.

a Plato] Verba ejus ſic poſuit *Irenæi* interpres libro III, c. XIV. *Et Deus quidem, quemadmodum & vetus ſermo eſt, initium & medietates omnium quæ ſunt habens, recte perficit, ſecundum naturam circumiens: hunc autem ſemper conſequitur juſtitia ultrix in eos, qui deficiunt a lege divina.* (Cap. 41. vulg. 25. diviſ. *Maſſuet.*)

GRONOVII.

1 *Supra cum de cauſis*] 2, I. 2.

2 *Facta*] Injurias illatas.

3 *Injungi opera*] Ut damnatis ad remum, in metallum, in antliam. *Suet.* Ti. 51. ad foſſam faciendam. Ner. 31.

4 *Morbum contagioſum*] Ut lepram. *Levit.* 13.

5 *Corpus mutilum*] *Deuter.* 23, 1.

6 *Impuritates*] *Levit.* 15.

7 *Functionibus*] Muneribus & officiis civilibus ſacrisve.

8 *Alibi*] 1, 2. 5.

(aa) In toto iſto capite perpetuo conferendus PUFENDORFIUS *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. c. 3. cum Notis noſtris, præſertim alterius Editionis. *J. B.*

GRO.

litia medicatricem. b Lactantii dictum a eſt: *Non exiguo fallun-tur errore, qui 9 cenſuram ſive humanam ſive divinam acerbitatis & malitiæ nomine infamant, putantes nocentem dici oportere qui nocentes afficit pœna.* a De ira Dei 2. 17.

3. Quod vero diximus pœnæ, quæ proprie ita nominatur, omnino hoc ineſſe ut delicto reddatur, notatum & Auguſtino eſt, b qui dixit: *omnis pœna, ſi juſta eſt, peccati pœna eſt:* quod ad pœnas etiam quæ a Deo irrogantur pertinet, quanquam in illis interdum ob humanam ignorantiam, ut idem ſcriptor loquitur, *latet culpa ubi non latet pœna.* b I. Retract. (ſeu Retractation.) c. 9.

II. 1. Sed an ad aſſignatricem, an vero ad expletricem juſtitiam pœna pertineat, diverſi diverſum ſentiunt. Quidam enim quia 10 qui plus peccavit, gravius, qui minus, levius puniuntur, & quia 11 pœna quaſi a toto parti datur, ideo ad aſſignatricem juſtitiam pœnas referunt.

Sed quod primum illi ponunt, aſſignatricem juſtitiam toties locum habere, 12 quoties inter terminos plures duobus inſtituitur æqualitas, verum non eſſe 13 in principio operis hujus oſtendimus: deinde quod magis nocentes gravius, minus nocentes levius puniuntur, id per conſequentiam duntaxat evenit, non quod hoc primo ac per ſe ſpectetur. Nam primo ac per ſe ſpectatur c 14 æqualitas inter culpam & pœnam: de qua Horatius: c

c 1, Sat. Cur III. 78, 79.

GROTII.

b *Lactantii dictum eſt*] Convenit huc & illud Beliſarii apud *Procopium* Vandal. 1. πρῶτον δ' ἂν τῇ δίκῃ γένοιτο γνώρισμα, ἡ τῶν ἀδίκως ἀνῃρηκότων ποινή· *Primum juſtitiæ documentum erit, pœna exacta de injuſtis interfectoribus.* (Cap. 12.) Adde *Agathiam* lib. V. ubi de Anatolio. (*Cap.* 2.)

GRONOVII.

9 *Cenſuram*] Damnationem vel exactionem ſupplicii. Λιτότης.

10 *Qui plus peccavit, gravius*] Non hoc differunt διανεμητικὴ & συναλλακτικὴ juſtitia, quod altera tribuat paria diverſis, altera plus minusve: neque ubi modo plus, modo minus tribuitur, ibi ſtatim reſpectus eſt perſonarum. Sic enim contractus quoque pertinerent ad διανεμητικὴν, quippe pretioſiorem mercem præbenti plus redditur pretii, viliorem minus. Sed hæc eſt differentia, quod plus minusve aliis atque aliis tribuitur per juſtitiam διανεμητικὴν æſtimatis perſonis, per συναλλακτικὴν æſtimatis inter ſe rebus, nullo perſonarum diſcrimine.

11 *Pœna quaſi a toto*] Statuunt enim a juſtitia præſcribi & regi vel negotium privatæ perſonæ cum privata, idque facere τὴν συναλλακτικὴν, vel reipublicæ cum ſingulis, idque eſſe διανεμητικῆς· quæ fuit ſententia *Thomæ Aquin. Horneji*, Ethic. 3, 11. 23.

12 *Quoties inter terminos*] Ubi obſervatur proportio geometrica.

13 *In principio operis*] 1, 1. 8. ubi contra nos id ſatis commode dici probavimus.

14 *Æqualitas inter culpam*] Medium rei ſive proportio arithmetica.

GROTII.

c *Æqualitas inter culpam & pœnam*]

Cur non
Ponderibus moduliſque ſuis ratio utitur, ac res
Ut quæque eſt ita ſuppliciis delicta coërcet?

Et alibi (*Ibid.* verſ. 117, 118.)

Adſit
Regula peccatis quæ pœnas irroget æquas,
Nec ſcutica dignum horribili ſectere flagello.

[a] verſ. 2, 3. [b] CV. Eodem ſpectat lex divina Deuteron.[a] xxv. & novella[b] Leonis.

2. Sed nec alterum quod illi ponunt magis verum eſt, pœnas omnes venire ex toto ad partem, quod ex his 15 quæ dicenda ſunt apparebit. Tum vero oſtenſum a nobis ſupra eſt, veram juſtitiæ aſſignatricis rationem nec in tali æqualitate, nec in proceſſu a toto ad partem proprie conſiſtere, ſed in habenda 16 ratione ejus aptitudinis, quæ jus ſtricte dictum in ſe non contineat, ſed 17 occaſionem ei det. Quanquam vero is qui punitur aptus aut dignus eſſe debet puniri, non eo tamen id ſpectat ut ipſi accedat aliquid, quod aſſignatrix juſtitia poſtulat. Nec tamen qui expletricem juſtitiam, quam vulgo commutatricem vocant, in pœnis exerceri volunt, magis ſe explicant.

nam] *Seneca* de Ira II, 6. *Iniquus erit ſi æqualiter iraſcetur inæqualibus.* *Tacitus* annalium III. (cap. 50.) *Sin flagitia & facinora ſine modo ſunt, ſuppliciis & remediis principis moderatio, majorumque & veſtra exempla temperant, & vana a ſceleſtis, dicta a maleficiis differunt: eſt locus ſententiæ, per quam neque huic delictum impune ſit, & nos clementiæ ſimul ac ſeveritatis non pœniteat.* Ammianus libro XXVIII. c. I. *Oraturi ne delictis ſupplicia ſint grandiora.* Scholiaſtes ad *Horatium*, (init. Sat. 3. Lib. I.) *Si in minimis peccatis etiam maxima pœna conſumuntur, reſtat ut maxima peccata aut maneant impunita, aut nova ſupplicia adinveniantur.* Lex Wiſigothorum libro XII, tit. III. cap. I *Nam quædam leges ſicut culparum habent diverſitates, non ita diſcretas in ſe continent (retinent) ultiones, ſed permixta ſcelera transgreſſorum ad unius permittuntur legis pœnale judicium. Nec ſecundum modum culpæ modus eſt adhibitus pœnæ, cum major minorque transgreſſio non unius debeat multationis prædamnari ſupplicio: præſertim cum dominus in lege ſua præcipiat: pro menſura peccati, erit & plagarum modus.* Vide infra hoc capite, §. XXVIII. & XXXII. & lib. III, c. XI. §. [In loco TACITI legendum mihi videtur: *Sin flagitia & facinora*, ETSI *ſine modo ſunt* &c. alias non conſtat ſenſus, quem nec *Freinshemius* in paraphraſi, nec alii interpretes, ſatis expediunt: & facilè à Librariis omitti potuit particula *etſi*, propter ſequentem *ſine*. Quâ de re judicium penes Criticos eſto. *J. B.*]

GRONOVII.

15 *Quæ dicenda*] *Num.* 7.

16 *Ratione ejus aptitudinis*] Nodum in ſcirpo quæris: hanc enim ipſam rationem aptitudinis *Ariſtoteles* & ejus ſectatores explicant per æqualitatem geometricam.

17 *Occaſionem ei det*] Dat enim præmia, honores, pecuniam: ex quibus datis jus proprie dictum & ad res & ad actus proficiſcitur.

GRO-

cant. Ita enim negotium hoc conſiderant, quaſi nocenti aliquid reddatur, ſicut in contractibus fieri ſolet. 18 Decepit eos vulgaris locutio, qua dicimus pœnam deberi ei qui deliquit, quod plane eſt ἄκυρον. nam cui proprie debetur aliquid, is in alterum jus habet. Sed cum deberi alicui pœnam dicimus, nihil volumus aliud quam æquum eſſe ut puniatur.

3. Verum tamen eſt in pœnis primo ac per ſe exerceri expletricem juſtitiam, quia ſcilicet qui punit, ut recte puniat, jus habere debet ad puniendum, quod jus ex delicto nocentis naſcitur. Atque hac in re eſt aliud d quod ad contractuum naturam accedit: quia ſicut qui vendit, etiamſi nihil peculiariter dicat, obligaſſe ſe cenſetur ad ea omnia quæ 19 venditionis ſunt naturalia, ita qui deliquit ſua voluntate ſe videtur obligaſſe

GROTII.

d *Quod ad contractuum naturam accedit*] Sæpe hoc notat *Servius*, ad IV. Æneidos, (*verſ.* 695.) *nam qui excedunt delinquendi modum, ipſi ſibi pœnam ſanciunt.* Ibidem (in *verſ.* 699.) *damnare eſt debito liberare, unde* DAMNABIS TU QUOQUE VOTIS. Ad X. Æneidos, (*verſ.* 32.) LUANT PECCATA. *luant, id eſt, abſolvant. Dicimus autem & luo pœnam. ſed melius eſt hic peccatum. nam peccatum ſolvitur pœna. qui enim crimini tenetur obnoxius, pœna eum a priſtina liberat obligatione: Contra, luo pœnam, non procedit, quaſi pœna ſolvatur. Auctoritas tamen iſta confundit licenter, more quo ſolet poni vel a ſequenti quod præcedit, vel a præcedenti quod ſequitur.* Idem locutio ſacræ ſcripturæ frequens indicat. Nam, ut *Tertullianus* ait de oratione, (*Cap.* 7.) *Debitum in ſcripturis delicti figura eſt, quod perinde judicio debeatur, & ab eo exigatur. Chryſoſtomus* oratione de terræ motu, quæ eſt tomo V. (Immo *Tom.* VI. pag. 677. *Edit. Savil.*) de divite illo agens qui Lazaro opponitur, & explicans vocem ἀντέλαβες, quæ eſt in illo Euangelii loco, (*Lucæ* XVI. 25.) ἐχρεωστεῖτο αὐτῷ τιμωρίας, ἐχρεωστεῖτο αὐτῷ ὀδύναι· *debebantur ipſi pœnæ, debebantur ipſi dolores.* Idem II. de pœnitentia; τὰ ἁμαρτήματα εἰς ὀφειλήματα ἀναγέγραπται· *peccata ad debiti genus referuntur.* [Ibi eſt, ὡς ὀφειλήματα &c. *Tom.* VI. pag. 771.] Auguſtinus III. de libero arbitrio: *Itaque ſi non reddit faciendo juſtitiam, reddet patiendo miſeriam: quia in utroque verbum illud debiti ſonat. Hoc enim etiam modo dici potuit, quod dictum eſt: ſi non reddit faciendo quod debet, reddet patiendo quod debet.* (Cap. 15. §. 44. *Ed. Benedictin.*)

GRONOVII.

18 *Decepit eos*] Immo decepit Auctor ſeſe: non enim conſiderant nocentem, tanquam cui aliquid debeatur & reddatur, ſed tanquam qui aliquid debeat & reddat. Inde *ultor* vel *vindex ſumere, exigere, expetere* pœnas, noxius *dare, luere, pendere, ſolvere* dicuntur. Noxius pœnam reipublicæ *debet* ac legibus: hæc *facultas*, hoc *ſuum* proprie reipublicæ & legum eſt: itaque jus in eum habent, qui peccavit, etſi non civem. 2, 5. 32. Conceſſit autem ſuperius τὸ ſuum & facultatem hoc modo conſidetatam pertinere ad juſtitiam συναλλακτικὴν ſive τὴν ἐν συναλλάγμασι διορθωτικήν. 1, 1. 5. & 8. Adde ipſum ad *acta Apoſt.* 7, 60.

19 *Venditionis naturalia*] De ſubſtantia illius contractus.

GRO.

gaſſe pœnæ, quia crimen grave non poteſt non eſſe punibile, ita ut qui directe vult peccare, per conſequentiam & pœnam mereri voluerit: quo ſenſu Imperatores cuidam [a] ajunt, e *ipſe te huic pœnæ ſubdidiſti*, & qui ſceleratum capiunt conſilium [b] ſua mente (bb) jam tum puniti, id eſt, ſua voluntate pœnæ meritum contraxiſſe dicuntur: & 20 Tacito [c] mulier quæ ſe ſervo conjunxiſſet in ſervitutem ſui (cc) conſenſiſſe dicitur, quia id pœnæ in tales erat conſtitutum.

a L. Imperatores. 34. D. de jure fiſci.
b L. ult. C. ad l. Jul. Maj.
c Ann. XII. c. 53.

4. Michaël Epheſius ad quintum [d] Nicomachiorum Ariſtotelis: *γίνονται τρόποι τινὰ δόσις καὶ λῆψις, ὅ ἐστι τὸ συναλλάσσειν· λαβὼν γὰρ χρήματα ἢ ἄλλο τι κλέψας, δίδωσιν ἀντ' ἐκείνων εὐθύνας·* *eſt hic quodammodo datio & acceptio, in quibus conſiſtit natura contractuum: nam qui res aut aliud quid furatus eſt, pro eo dat pœnas.* Idem poſterius: [e] *συναλλάγματα οἱ παλαιοὶ ἐκάλουν οὐ μόνον ἃ ἑκόντες συνετίθεντο πρὸς ἀλλήλους ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπὸ τῶν νόμων ἀπηγορευμένα.* *contractus a veteribus appellabantur non tantum quæ mutuis conventionibus conſtant, ſed & 21 quæ legibus ſunt vetita.*

d Cap. 2.
e Ad Cap. 4.

III. 1. Sed hujus 22 juris ſubjectum, id eſt, cui jus debetur, per naturam ipſam determinatum non eſt. Dictat enim ratio maleficium poſſe puniri, non autem quis punire debeat: nisi quod ſatis indicat natura convenientiſſimum eſſe ut id fiat ab eo 23 qui ſuperior eſt: non tamen ut omnino hoc demonſtret eſſe neceſſarium, niſi vox ſuperioris eo ſumatur ſenſu, ut is qui male egit eo ipſo ſe 24 quovis alio inferiorem cenſeatur feciſſe, & quaſi ex homi-

GROTII.

e *Ipſe te huic pœnæ ſubdidiſti*] Philo fine libri primi de vita Moſis; *αὐτοὶ γάρ τοι σπεύδοντες ἁμαρτάνειν, σπεύδετε καὶ πρὸς τιμωρίας· peccare dum feſtinatis, ad pœnas ferendas feſtinatis.* (Pag. 652. D.)

GRONOVII.

20 *Tacito*] 12. annal. 53.

21 *Quæ legibus ſunt vetita*] Hi ſunt, qui contractus involuntarii dicuntur *Ariſtoteli συναλλάγματα ἀκούσια, λαθραῖα, βίαια.* Interpres Heinſianus lib. 5. cap. 5. ethicor.

22 *Juris ſubjectum*] Poſſeſſor, perſona capax, dominus, exactor. 1, 5. 17.

23 *Qui ſuperior eſt*] Qui poteſtatem habet in eum, qui peccavit.

24 *Quovis alio inferiorem*] Agnoſcit hoc Cainus *Geneſ.* 4. *καὶ ἔσται πᾶς ὁ εὑρίσκων με ἀποκτενεῖ με· omnis igitur qui invenerit me, occidet me.*

(bb) In omnibus Editionibus erat heic *ſuo merito:* ſed contra lectionem omnium corporis Juris Codicum, quos quidem viderim, & præter mentem etiam Auctoris noſtri, qui, dum exponit *ſuâ voluntate*, manifeſto oſtendit, ſe legiſſe *ſuâ mente:* quamquam ipſe erratum non animadverterit, etiam quum in Editione ann. 1632. adderet voces ſequentes *jam tum*, quæ in primâ Editione deſunt. *J. B.*

(cc) Apud TACITUM legendum omnino, ut edidit RYCQUIUS: *Statuiturque, ut ignaro domino ad id prolapſa, in ſervitute: ſin conſenſiſſet, pro libertâ haberetur.* Vide ibi J. FR. GRONOV. Notam Sic locus nil ad rem facit. *J. B.*

GRO-

hominum cenſu detruſiſſe f in cenſum beſtiarum quæ homini ſubjacent, quod a theologis a quibusdam eſt proditum. Democritus: b *φύσει τὸ ἄρχειν οἰκήιον τῷ κρείσσονι*, *natura evenit ut melior ſequiori imperet.* Et Ariſtoteles c ait deteriora comparata eſſe in uſum meliorum, tam in his quæ a natura ſunt, quam quæ ab arte.

a Th 2, 2. quæſt. 64. art 2. & ibi Cajet.
b Apud Stob. Serm. 47.
c Politic. VII. 14.

2. Cui conſequens eſt, ut ſaltem ab æque nocente æque nocens 25 puniri non debeat: quo Chriſti ſententia pertinet: *qui veſtrum ſine peccato eſt* (tali ſcilicet) *primum lapidem mittat*, Joh. VIII, 7. Quod ideo dixit, quia eo ſæculo corruptiſſimi erant Judæorum mores, adeo ut qui ſanctiſſimi videri volebant, in adulteriis & ſimilibus flagitiis volutarentur, ut videre eſt Rom. II, 22. Idem ergo quod Chriſtus dixerat, dixit & Apoſtolus: *quapropter inexcuſabilis es, ô homo, quisquis alium damnas: nam hoc ipſo quod damnas alterum, te ipſum condemnas, quando eadem facis tu qui alterum damnas.* Illud Senecæ huc pertinet: *non poteſt ullam auctoritatem habere ſententia, ubi qui damnandus eſt damnat.* Et alibi (dd) *faciet nos moderatiores reſpectus noſtri,* 26 *ſi conſuluerimus nos,* g *numquid & ipſi aliquid tale commiſimus?* Ambroſius d apologia Davidis: *unusquisque de alio judicaturus de ſe ipſo primum judicet, nec minora in alio errata condemnet cum ipſe graviora commiſerit.*

d Lib. II. c. 1.

IV. 1. Al-

GROTII.

f *In cenſum beſtiarum*] Sic & *Moſes Maimonides* ad Deut. XXXIII.

g *Nunquid & ipſi tale aliquid commiſimus*] Pertinet huc & *Ambroſii* locus ſermone XX. in Pſalmum, *Beati immaculati*, ad verſiculum, *Miſerationes tuæ domine*, (Serm. XX. c. 4. p. 1593. C.) citatus cauſa III. quæſtione VII. (c. 4.) item *Caſſiodori* VI, 21.

GRONOVII.

25 *Puniri non debeat*] Hinc indignatio M. Cælii ad *Ciceronem* epiſtol. 14. *Scis Appium cenſorem hic oſtenta facere? de ſignis & tabulis, de agri modo, de ære alieno acerrime agere? perſuaſum eſt ei cenſuram lomentum & nitrum eſſe. Errare mihi videtur: nam ſordes eluere vult, venas ſibi omnes & viſcera aperit.* Et Velleji de cenſura Pauli & Planci 2, 95. *cum alteri vis cenſoris, alteri vita deeſſet, Paulus vix poſſet implere cenſuram, Plancus timere deberet, ne quidquam objicere poſſet adoleſcentibus, aut objicientes audire, quod non agnoſceret ſenex.*

26 *Si conſuluerimus*] Interrogaverimus conſcientiam noſtram.

(dd) Præcedens locus ubinam exſtet, divinare nequeo: Auctor enim neque heic, neque in Adnotationibus ad *Joann.* VIII, 7. ubi ſimiles congeſſit, ullum indicium dat, unde inveſtigari queat. Hic autem legitur *De Ira*, Lib. II. Cap. 28. Sed poſt primam Editionem comperi, priorem locum non eſſe Philoſophi, ſed illius qui mentitus eſt nomen *Senecæ*, in Libro *De Remediis fortuitorum*, unde *Excerpta* ſubjecta etiam Editionibus *Lipſii* & *Gronovii*; ubi facile jam eſt invenire hæc verba, quum Excerpta brevia ſint. *J. B.*

IV. 1. Altera quæſtio eſt de fine pœnis propoſito. Nam quæ diximus hactenus id duntaxat oſtendunt, nocentibus injuriam non fieri ſi puniantur. Inde vero non ſequitur omnino puniendos. Neque id verum eſt: multis enim nocentibus multa & Deus & homines condonant, eoque nomine laudari ſolent. Celebre eſt Platonis *a* dictum, 27 οὐ γὰρ ἐπὶ κακῷ δίκη γίγνεται οὐδεμία· & alibi, *b* 28 οὐχ ἕνεκα τοῦ κακουργῆσαι διδοὺς τὴν δίκην, (οὐ γὰρ τὸ γεγονὸς ἀγένητον ἔσται ποτέ) τοῦ δ᾽ εἰς τὸν αὖθις ἕνεκα χρόνον. Quod ita vertit *c* Seneca: *nemo prudens punit quia peccatum eſt, ſed* 29 *ne peccetur. Revocari enim præterita non poſſunt: futura prohibentur.* Idem alibi: *d ne homini quidem nocebimus quia peccavit, ſed ne peccet: nec unquam ad præteritum, ſed ad futurum pœna referetur:* 30 *non enim iraſcitur, ſed cavet.* Apud Thucydidem *e* Diodorus de Mitylenæis ad Athenienſes verba faciens: ἤν τε γὰρ ἀποφήνω πάνυ ἀδικοῦντας αὐτούς, οὐ διὰ τοῦτο καὶ ἀποκτεῖναι κελεύσω, εἰ μὴ ξυμφέρον· *ut maxime illos injuſte egiſſe pronuntiem, non & interficiendos cenſebo, niſi id expediat.*

a De leg. L. IX. pag. 854. D.
b Lib. XI. p. 934. A.
c De Ira, L. I, c. 16.
d Ibid. II. 31.
e Lib. III. c. 44.

2. Sed hæc in hominibus punientibus vera ſunt: nam homo ita homini alteri ipſa conſanguinitate alligatur, h ut nocere ei non debeat, niſi boni alicujus conſequendi cauſa. In Deo alia res eſt, ad quem Plato *f* dictas ſententias male extendit. Dei enim actiones niti poſſunt ipſo ſummi dominii jure, præſertim ubi meritum hominis ſpeciale accedit, etiamſi finem nullum ſibi proponant extra ipſas: & ita *g* Hebræi quidam explicant illud Solomonis quod ad hanc materiam pertinet: כל פעל יהוה למענהו וגם רשע ליום רעה. Ut ſenſus ſit, *res ſingulas Deus facit propter ipſas, etiam impium ad diem malum:* id eſt, etiam tum cum impium punit, non alio fine hoc facit quam 31 ut puniat. Quamquam, etiamſi receptiorem ſequamur interpretationem, eodem res recidet; ut dicatur Deus feciſſe omnia propter ſe, id eſt, jure ſummæ

f Gorgia, p. 525. B.
g Moſes Maimonides in directore dubitantium lib II, c. 13. & Rab. Imm. ad Prov. XVI, 4.

GROTII.

h *Ut nocere ei non debeat niſi boni alicujus conſequendi cauſa*] *Caſſiodorus* [aut potius *Petrus Bleſenſis*] de Amicitia: *quod ſi manus una caſu aliquo forte lædat alteram, illa quæ læſa eſt non repercutit, nec ſe erigit in vindictam.*

GRONOVII.

27 Οὐ γὰρ] Non enim propter peccatum ſumitur pœna.

28 Οὐχ ἕνεκα] Non ideo, quod peccatum eſt, exigitur ſupplicium (factum enim fieri infectum nequit) ſed propter exemplum vel tempus futurum.

29 *Ne peccetur*] Ut alii exemplo pœnæ a ſimili peccato abſterreantur.

30 *Non enim iraſcitur, ſed*] Judex damnans & puniens non iræ obſequitur, ſed prudentiæ: neque id potiſſimum agit, ut ulciſcatur, ſed ut conſulat in reliquum, ne aut qui deliquit, iterum, aut alius ſimile quid delinquat.

31 *Ut puniat*] Puniendo juſtitiam demonſtret, etiamſi ad neminem exemplum pertineat.

GRO-

ſummæ libertatis & perfectionis, nihil extra ſe quærens aut reſpiciens: ſicut Deus dicitur αὐτοφυής, quia non eſt natus ex aliquo. Certe pœnas quorundam valde perditorum a Deo non ob aliud exigi ſacra verba teſtantur, cum dicunt [a] eum voluptatem capere ex ipſorum malo, ſubſannari atque irrideri impios a Deo. Tum vero & extremum judicium, poſt quod nulla exſpectatur emendatio, imo & in hac vita pœnæ quædam 32 inconſpicuæ ut obduratio, verum eſſe, quod contra Platonem dicimus, evincunt.

a Deuter. XXVIII, 63. Eſai. 1, 24. Prov. 1, 26.

3. At homo cum hominem ſibi natura parem punit, 33 aliquid ſibi debet habere propoſitum. Et hoc eſt quod ajunt [b] ſcholaſtici, non debere in malo cujusquam acquieſcere ulciſcentis animum. Sed & ante ipſos Plato [c] in Gorgia, eos qui quemquam morte puniunt, aut exilio, aut multa, non hoc βούλεσθαι ἁπλῶς. *ſimpliciter velle*, ſed *boni alicujus cauſa*, ἕνεκα τοῦ ἀγαθοῦ. Et [i] Seneca ad vindictam veniendum [d] *non quaſi dulce ſit vindicare, ſed quaſi utile.* Etiam Ariſtoteles ſeptimi de republica capite XIII. ait, quædam eſſe honeſta ſimpliciter, quædam ob aliquam neceſſitatem: & poſterioris exemplum ponit in pœnarum exactione.

b Thom. 2. 2. quæſt. 108. Silv. verb. vindicta.
c Pag. 468. B.
d De Ira, II. 32.

V. 1. Quod ergo a mimo dictum eſt: [e]

Læſo doloris remedium inimici dolor:

e Publ. Syr. verſ. 340.

& a [f] Cicerone, dolorem pœna mitigari, Plutarcho [g] ex Simonide; 34 Γλυκὺ καὶ οὐ σκληρὸν ὥσπερ ἀλγοῦντι τῷ θυμῷ καὶ φλεγμαίνοντι θεραπείαν καὶ ἀναπλήρωσιν προσφέρειν: congruit quidem 35 ei naturæ [k] quam homo cum beſtiis habet communem: eſt enim

f Orat. pro Cæcin. c. 12.
g Vit. Arat. pag. 1048. E.

GROTII.

i *Seneca*] Ejusdem eſt libro eodem de Ira ſecundo, capite XII. *Exſequar, quia oportet, non quia doleo.* [Immo *Lib.* I.]

k *Quam homo cum beſtiis habet communem*] Inde iſta Homerica (*Iliad.* IV. 23. χόλος δέ μιν ἄγριος ᾕρει. *illum fera prenderat ira.* Item (*Iliad.* IX. 625.)

Ἄγριον ἐν στήθεσσι θέτο μεγαλήτορα θυμόν.

Efferat ipſe animum magnum ſibi pectore in alto.

Item (*Ibid.* verſ. 492.)

Ἀλλ' Ἀχιλεῦ δάμασον θυμὸν μέγαν.

Magnum animum ſed Achille doma.

GRONOVII.

32 *Inconſpicua*] Quæ non incurrunt in oculos, ſed in animis ſentiuntur patientium.

33 *Aliquid ſibi debet habere &c. Non debere in malo*] Non id tantum ſpectare, ut malum habeat noxius, ſed potiſſimum ut propter eum punitum minus ſit malorum.

34 Γλυκὺ καὶ] Dulce & non aſpetum quaſi ægroto animo & inflammato medicinam adhibere ſatisfactionem.

35 *Ei naturæ*] Facultati animi, τῷ θυμικῷ.

enim ira ut in beſtiis ita in homine ζέσις περικαρδίου αἵματος
a In Ethic. Nic. VI. 1. δι' ὄρεξιν ἀντιλυπήσεως, ut recte definit a Euſtratius, l *fervor ſanguinis circa cor ob appetitum reponendi doloris*, qui appetitus adeo per ſe caret ratione, ut ſæpe feratur in ea, quæ non læſerunt, ut in fœtus feræ quæ læſit; m aut in ſenſu carentia, ut in lapidem quo ictus eſt canis. At talis appetitus in ſe ſpectatus n non convenit 36 parti rationali, cujus eſt imperare affectibus; ac proinde nec juri naturæ, quia 37 id eſt dictatum naturæ rationalis ac ſocialis qua talis eſt. Dictat autem ratio homini nihil agendum quo noceatur homini alteri, niſi id bonum aliquod habeat propoſitum. In ſolo autem inimici dolore, ita nude ſpectato, nullum eſt bonum niſi falſum & 38 imaginarium: ut in 39 divitiis ſupervacuis, multisque aliis rebus ejusmodi.

2. Atque hoc ſenſu ultionem improbant in hominibus non
b Lib. II, de Ira c. 32. Chriſtiani modo doctores, o ſed & philoſophi, ut b Seneca: *Inhumanum verbum eſt & quidem pro juſto receptum ultio, & a contumelia non differt 40 niſi ordine. Qui dolorem regerit,*
c Diſſ. 11. p. 24, 26. Ed. Davis. *tantum excuſatius peccat.* Imo, ſi Maximo Tyrio c credimus, ὁ τιμωρῶν τοῦ προϋπάρξαντος ἀδικώτερος, *iniquior eſt qui ſe ulciſcitur eo qui prior nocuit.* Muſonius,
d Apud Stobæum, Serm. 19. d *id*, ait, *cogitare quomodo quis remordeat mordentem, & nocenti noceat, fera eſt, non hominis.* Apud e Plutarchum Dion is 41 qui ſapientiam Platoni-
e Vit. Dion. p. 979. A. cam in actus civiles convertit: τὸ ἀντιτιμωρεῖσθαι τοῦ προαδικεῖν νόμῳ δικαιότερον ὁρᾶσθαι, φύσει γινόμενον ἀπὸ μιᾶς ἀσθενείας· *ultionem legis*

GROTII.

l *Fervor*] Inde σβέσαι χόλον, *bilem extinguere*, apud *Homerum* [*Iliad.* IX. 674.]

m *Aut in ſenſu carentia*] *Seneca* de Ira libro II, c. 26. *His iraſci quam ſtultum eſt, quæ iram noſtram nec meruerunt nec ſentiunt.* Braſiliani, feri homines, de ferro, ita ut de homine ſe vindicant. [Vide JOANN. LERIUM, *Itin. Braſil.* p. 163.]

n *Non convenit parti rationali, cujus eſt imperare affectibus*] Vide quæ in hanc rem *Seneca* de Ira libro I, c. 5.

o *Sed & Philoſophi*] *Plato* Gorgia. Vide de eo *Theodoretum* libro XX. curationis.

GRONOVII.

36 *Parti rationali*] Τῷ λογικῷ καὶ ἡγεμονικῷ.

37 *Id eſt dictatum naturæ*] I, I. 10.

38 *Imaginarium*] Ut Vitellii, qui ſe paviſſe oculos ſpectata inimici morte jactabat. *Tacit.* 3, hiſt. 39.

39 *Divitiis ſupervacuis*] Caligulæ, qui ſuper immenſos aureorum acervos patentiſſimo diffuſos loco nudis pedibus ſpatiabatur, & toto corpore aliquamdiu volutabatur. *Suet.* c. 42.

40 *Niſi ordine*] Quia præcedit contumelia, ſequitur ultio.

41 *Qui ſapientiam Platonicam*] Quod ait de ſe & Catone *Cicero*: *nos philoſophiam quæ quibusdam otii eſſe ac deſidiæ videtur, in forum atque in rempublicam & in ipſam aciem deduximus.* 15, familiar. 4. Similiter idem de Demetrio Phalereo. 3, de legib. 6.

legis arbitrio juſtiorem cenſeri illata injuria: at ſi natura ſpectetur ex eodem animi morbo naſci.

3. Pugnat ergo cum natura hominis in hominem agentis alieno dolore, 42 qua dolor eſt, ſatiari. Atque adeo quo hominum quisque minus valet rationis uſu, eo ad vindictam eſt pronior. Juvenalis (*Sat.* XIII, 180, *& ſeqq.*)

At vindicta bonum vita jucundius ipſa.
p *Nempe hoc* 43 *indocti, quorum præcordia nullis*
Interdum aut levibus videas flagrantia cauſis:
Quantulacunque adeo eſt occaſio, ſufficit iræ.
Chryſippus non dicet idem, nec mite Thaletis
Ingenium, 44 *dulcique* 45 *ſenex vicinus Hymetto,*
Qui partem acceptæ ſæva inter vincla cicutæ
46 *Accuſatori nollet dare. Plurima felix*
Paulatim vitia atque errores exuit omnes,
Prima docet rectum ſapientia: quippe minuti
Semper & infirmi eſt animi exiguique voluptas
Ultio: continuo ſic collige, quod vindicta
q *Nemo magis gaudet quam femina.*

Eodem ſenſu [a] Lactantius: *imperiti & inſipientes ſiquando accipiunt injuriam cæco & irrationabili furore ducuntur, & iis qui ſibi nocent vicem retribuere conantur.* [a] Lib. VI. c. 18.

4. Li-

GROTII.

p *Nempe hoc indocti*] *Seneca* de Ira l. 13. *At qui iracundiſſimi infantes ſenesque & ægri ſunt, & invalidum omne naturâ querulum eſt.*

q *Nemo magis gaudet quam femina*] Terentius Hecyra (III. 1. 30.)

Pueri inter ſeſe quam pro levibus noxiis iras gerunt.
Quapropter? quia enim qui eos gubernat animus, infirmum gerunt.
Itidem mulieres ſunt ferme, ut pueri, levi ſententia.

Ammianus Marcellinus libro XXVII. de ira ſic loquitur: *hanc eſſe ulcus animi diuturnum, interdumque perpetuum, prudentes definiunt, naſci ex mentis mollitie conſuetum, id aſſerentes argumento probabili, quod iracundiores ſunt incolumibus languidi, & feminæ maribus, & juvenibus ſenes, & felicibus ærumnoſi.* (Cap. 7. pag. 536. *Ed. Valeſ. Gron.*)

GRONOVII.

42 *Qua dolor eſt*] Ita ut nihil aliud in eo quæratur, & ſpectetur quam dolor.

43 *Indocti*] Stoicorum ſermo, qui doctum dicebant ſolum ſapientem, ſeu qui ſecundum virtutem viveret. Ἰδιώτης, *Arrian.* diſſ. 3, 19. Ἡ πρώτη διαφορὰ ἰδιώτου καὶ φιλοσόφου· *Seneca* 7. de Benef. 17. *Duo ſunt beneficia: unum, quod dare niſi ſapiens ſapienti non poteſt, hoc eſt, abſolutum & rarum beneficium: alterum vulgare, plebejum, cujus inter nos imperitis commercium eſt.*

44 *Dulcique Hymetto*] Propter mel celebratum, quod ibi faciebant apes.

45 *Senex*] Socrates.

46 *Accuſatori*] Anyto aut Melito.

4. Liquet ergo ab homine hominem non recte puniri tantum puniendi cauſa. quæ ergo utilitates rectam faciant pœnam videamus.

VI. 1. Pertinet autem huc pœnarum partitio, quæ eſt apud Platonem 47 Gorgia, & Taurum philoſophum ad eum locum cujus verba Gellius recitat libro VI, cap. XIV. nam partitiones iſtæ ex fine deſumtæ ſunt, niſi quod cum duos fines Plato poſuiſſet, 48 emendationem & 49 exemplum, tertium addidit Taurus 1 50 τιμωρίαν, quam Clemens Alexandrinus definit, a κακοῦ ἀνταπόδοσιν εἰς τὸ τοῦ τιμωροῦντος συμφέρον ἀναφερομένην· *mali retributionem quæ ad exigentis utilitatem refertur.* Ariſtoteles, qui omiſſa pœna exemplari, hanc ſolum ſpeciem cum emendatione ponit, adhiberi eam dicit, b ἡ δὲ τοῦ ποιοῦντος ἕνεκα ἵνα ἀποπληρωθῇ, *exigentis cauſa ut ei ſatisfiat.* 51 Plutarchus quoque eam non omiſit, cum dixit: αἱ ὑπὸ χεῖρα τοῖς τολμωμένοις ἀπαντῶσαι τιμωρίαι καὶ τῶν μελλόντων εἰσὶν ἐπισχέσεις ἀδικημάτων, καὶ μάλιστα τὸ παρηγοροῦν τοὺς πεπονθότας ἔχουσιν αὐταῖς· *quæ facinus ſtatim ſubſequuntur pœnæ, non modo in poſterum inhibent delinquendi audaciam, ſed & injuria affectos maxime conſolantur.* Et hæc proprie eſt quam idem Ariſtoteles c refert ad δικαιοσύνην συναλλακτικὴν, *juſtitiam* quam ipſe *commutatricem* vocat.

a Pædagog. Lib. I. Cap. 8. Ed. Oxon.
b Rhet. I, cap. 10.
c Ethic. Nic. V. 7, 8.

2. Sed ſubtilius iſta examinanda ſunt. Dicemus ergo, in pœnis reſpici aut utilitatem ejus qui peccarit, aut ejus cujus intererat non peccatum eſſe, aut indiſtincte quorumlibet.

VII. 1. Ad horum trium finium primum pertinet 52 pœna, quæ philoſophis modo νουθεσία, modo κόλασις, modo παραίνεσις dicitur, Paulo d Juriſconſulto pœna quæ conſtituitur in emendationem, σωφρονισμοῦ ἕνεκα e Platoni, Plutarcho f ἰατρεία ψυχῆς, *animi medicatrix*, quæ hoc agit ut eum qui peccavit reddat meliorem medendi modo, qui eſt per contraria. Nam quia omnis actio, præſertim vero 53 deliberata ac frequens, quandam

d L. 20. D. De Pœnis.
e De Legg. L. XI. p. 933. E.
f De ſera Num. vind. p. 550. A. 559. F.

GROTII.

1 Τιμωρίας] Tria hæc, νουθεσίαν, τιμωρίαν, κόλασιν, emendationem, ſatisfactionem, exemplum, etiam *Chryſoſtomus* ponit in 1 ad *Corinth.* XI, 32. (Tom. III. pag. 424, 425. *Ed. Savil.*)

GRONOVII.

47 *Gorgia*] Pag. 357. (*Ed. Wech.* at p. 525. A. B. Tom. I. *Ed. H. Steph.*)

48 *Emendationem*] Ut corrigatur & melior fiat, qui peccavit.

49 *Exemplum*] Ut alii peccare caveant.

50 Τιμωρίας] Satisfactionem: ut injuria dematur & in poſterum ſecuritas præſtetur læſo.

51 *Plutarchus*] *De ſera Numinis vindicta*, p. 548. E.

52 *Pœna, quæ philoſophis*] Latinis *admonitio.*

53 *Deliberata ac frequens*] Quæ fit ἐκ προαιρέσεως, ex propoſito & deſtinato, ac ſæpius repetitur.

GRO-

dam gignit ſui 54 proclivitatem, quæ adulta habitus dicitur, ideo vitiis, quamprimum fieri poteſt, adimenda eſt 55 illecebra, quod fieri rectius nequit, quam ſi s dolore quodam ſubſequente ſaporem amittant dulcedinis. Platonici recitante a Apulejo: *gravius & acerbius eſt omni ſupplicio ſi noxio impunitas differatur, nec hominum interim animadverſione plectatur.* Apud b Tacitum eſt: *corruptus ſimul & corruptor æger & flagrans animus haud levioribus remediis reſtinguendus eſt, quam libidinibus ardeſcit.*

a De habitud. doctr. Platonic. pag. 21. Ed. Elmenhorſt.

b Annal. III. 54.

2. Punitionem quæ huic fini inſervit natura cuivis eſſe licitam, c qui judicio valeat, & ejusmodi generis aut paribus vitiis non teneatur, ex ea quæ verbis fit caſtigatione apparet.

c Th. 2, 2. q. 33. 3.

> d *Amicum caſtigare ob meritam noxiam,*
> 56 *Immune eſt facinus, verum in ætate utile.*

d Plaut. Trinum. I. 2. 1.

In verberibus vero & aliis quæ coactionis aliquid continent, discrimen t inter perſonas quibus id liceat aut non liceat non eſt factum a natura (neque enim potuit, niſi quod ratio parentibus in liberos ejus juris uſurpationem pro affectus neceſſitudine peculiariter commendat) ſed a legibus, quæ 57 communem illam generis humani propinquitatem, 58 vitandarum rixarum ergo, 59 ad proximos affectus reſtrinxerunt, ut videre eſt tum alibi, tum Codice Juſtinianeo, titulo de emendatione propinquorum: quo & illud pertinet e Xenophontis ad milites: *εἰ μὲν ἐπ' ἀγαθῷ ἐκόλασά τινα, ἀξιῶ ὑπέχειν δίκην, οἵαν καὶ γονεῖς υἱοῖς καὶ*

e De Exped. Cyr. L. V. c. 8. § 6. Ed. Oxon.

Grotii.

s *Dolore quodam ſubſequente*] Seneca de Ira 1, 5. *quemadmodum quædam haſtilia detorta, ut corrigamus, adurimus, & adactis cuneis, non ut frangamus, ſed ut explicemus, elidimus: ſic ingenia vitia prava dolore corporis animique corrigimus.* Idem de Ira 11, 27. *In his erunt boni magiſtratus, parentesque, & judices, quorum caſtigatio ſic accipienda eſt, quomodo ſcalpellum, & abſtinentia, & alia quæ profutura torquent.*

t *Inter perſonas quibus id liceat*] Vide *Auguſtinum* enchiridio cap. 72.

Gronovii.

54 *Proclivitatem*] Propenſionem & facilitatem ad eam iterandam.

55 *Illecebra*] Blanda illa Siren, illa ſuavitas, quæ in peccatum trahit atque illicit.

56 *Immune eſt facinus*] Pro quo non penditur vectigal, quod licet facere ſine munere atque onere civili: vel pro quo nemo munis eſt ſive munificus.

57 *Communem illam generis*] Quæ omnibus melioribus dabat caſtigandi ſontes facultatem.

58 *Vitandarum*] Ne lites injuriarum augerentur.

59 *Ad proximos affectus*] Neceſſitudines vel neceſſarios. Sic Claudius in recognitione equitum, juvenem probri plenum, ſed quem pater ſibi probatiſſimum affirmabat, ſine ignominia dimiſit, habere dicens cenſorem ſuum, *Suet.* 16.

καὶ διδάσκαλοι παισί. καὶ γὰρ ἰατροὶ τέμνουσι καὶ καίουσιν ἐπ' ἀγαθῷ· ſi quem ut prodeſſem verberavi, pœnam debere me profiteor, qualem parentes filiis, & magiſtri diſcipulis. Nam & medici ægro-
a Cap. 19. *tum ſuo ipſius bono urunt ac ſecant.* Lactantius libro VI. a *Ju-*
n. 8. *bet Deus ut manus noſtras ſuper minores ſemper habeamus, hoc eſt, ut peccantes eos aſſiduis verberibus corrigamus, ne amore inutili & indulgentia nimia educentur ad malum & ad vitia nutriantur.*

3. Hoc vero puniendi genus ad mortem 60 pertingere non poteſt, niſi eo modo quem 61 reductivum vocant, quo negationes reducuntur ad rerum oppoſitarum genera. Nam ſicut
b Marc. Chriſtus b dixit melius quibuſdam futurum fuiſſe, id eſt, non
XIV, 21. tam male, ſi nati nunquam eſſent, ita ingeniis inſanabilibus melius eſt, id eſt, minus eſt malum emori quam vivere, quando certum eſt vivendo pejores evaſuros. De talibus Seneca lo-
c De Ira quitur, c cum ait, interdum 62 *ut pereant intereſſe pereun-*
Lib. I. c. 5. *tium.* Jamblichus d: *καθάπερ γὰρ τῷ ὑπόπυῳ βέλτιον τὸ καῆναι τοῦ δια-*
Vid. & cap. 16. *μένειν, οὕτω καὶ τῷ μοχθηρῷ τὸ τεθνάναι τοῦ ζῆν· quomodo ſuppurato*
d Protrept. c. 2. *melius eſt uri quam ſic manere, ita improbo mori quam vivere.* Talem vocat e Plutarchus *ἑτέροις μὲν πάντως βλαβερόν, αὑτῷ δὲ*
e De ſera Num. vind. p. 551. E. *βλαβερώτατον, cæteris noxium quidem, at ſibi maxime.* Et Galenus cum morte puniri homines dixiſſet, primum ne vivi noceant, deinde ut alii pœnæ metu deterreantur, addit: *καὶ τρίτον ἐπὶ καὶ αὐτοῖς ἐκείνοις ἄμεινον τεθνάναι, διεφθαρμένοις οὕτω τὴν ψυχὴν ὡς ἀνίατον ἔχειν τὴν κακίαν· tertio & ipſis expedit mori ita corruptis animo ut ad ſanitatem perduci nequeant.*

f 1 Joh. 4. Sunt qui hos ipſos eſſe putant quos f Johannes Apoſto-
V, 16. lus ait u ad mortem peccare. Sed quia fallacia ſunt ejus rei argu-

GROTII.

u *Ad mortem peccare*] Τοὺς ἀνίατα νοσοῦντας. morbo tentos inſanabili hos vocat *Chryſoſtomus* 2 Corinth. XIII, 9. (Tom. VI. pag. 702.) *Julianus* ſecundo libro de Conſtantio: *δισσῶν δὲ ὄντων τῶν ἁμαρτημάτων καὶ τῶν μὲν ἀποφαινόντων ἐλπίδας ἀμείνους, καὶ οὐ πάντη τῆς θεραπείας ἀπεστερημένων, τῶν δὲ ἀνίατα πλημμελούντων· τούτοις δὲ οἱ νόμοι θάνατον λύσιν τῶν κακῶν ἐπινοοῦσιν, ὡς εἰς τὸ ἐκείνων μᾶλλον, εἰς δὲ τὸ τῶν ἄλλων ὠφέλειαν· cum duo ſint delictorum genera, alia quidem quæ ſpem præbent rerum meliorum, neque curationem penitus repudiant, alia vero hominum inſanabiliter peccantium: huic generi leges mortem malorum exitum reperere, non tam ipſorum quam omnium aliorum bono*, (Orat. II. p. 89. B. *Ed. Spanhem.*)

GRONOVII.

60 *Pertingere*] *Pertinere* voluit dicere, id eſt, *extendi, porrigi.*

61 *Reductivum*] Quo quid alicui non directe adeſt, ſed per applicationem aut interpretationem: ut quum bonum alicui dicitur, quod non nocet, etiamſi nec magnopere proſit. 1, 1. 10.

62 *Ut pereant, intereſſe*] Sic Neroni conjurationem quidam imputabant, tanquam aliter illi, niſi morte, ſuccurrere non poſſent. *Sueton.* Ner. 36.

GRO

argumenta, dictat caritas neminem temere habendum pro deplorato, ita ut hoc quidem ſine animadverſio, non niſi raro admodum, locum habere poſſit.

VIII. 1. x Utilitas ejus cujus intererat non peccatum eſſe in eo ſita eſt, ne poſthac tale quid patiatur ab eodem aut ab aliis. Gellius a ex Tauro hanc ſpeciem ſic deſcribit, *cum dignitas auctoritasve ejus in quem eſt peccatum tuenda eſt, ne prætermiſſa animadverſio contemtum ejus pariat & honorem levet.* Sed quod 63 de auctoritate læſa dicit, idem 64 de libertate cujusque aut alio jure læſo intelligendum eſt. Apud b Tacitum legimus: *conſuleret ſecuritati juſta ultione.* Ne qui læſus eſt ab eodem malum patiatur, tribus modis curari poteſt: primum ſi tollatur qui deliquit, deinde ſi 65 vires nocendi ei adimantur, poſtremo ſi malo ſuo dedoceatur delinquere, quod cum emendatione de qua jam egimus conjunctum eſt. Ne ab aliis lædatur qui læſus eſt, punitione non quavis, ſed aperta atque conſpicua quæ ad exemplum pertinet, obtinetur.

a *Noct. Att.* VI. 14.

b *Ann.* XIV. 61.

2. Ad hos ergo fines, & intra æqui terminos ſi dirigatur vindicatio, etiam privata, ſi jus nudum naturæ, id eſt, 66 abductum a legibus divinis humaniſque, & ab his quæ non neceſſario rei accidunt, reſpicimus, non eſt illicita: ſive fiat ab ipſo qui læſus eſt, ſive ab alio, quando hominem ab homine adjuvari naturæ eſt conſentaneum. Atque hoc ſenſu admitti poteſt quod Cicero cum jus naturæ eſſe dixiſſet id, quod nobis 67 non opinio ſed innata vis affert, c inter ejus exempla collocat vindicationem, quam 68 gratiæ opponit: ac ne quis ambigeret quantum eo nomine vellet intelligi, vindicationem definit, *per quam vim ac contumeliam,* 69 *defendendo aut ulciſcendo, propulſamus a nobis ac noſtris, qui nobis cari eſſe debent, & per quam peccata punimus.* Mithridates in oratione quam ex

c *De Inven.* II. c. 22.

GROTII.

x *Utilitas ejus cujus intererat non peccatum eſſe*] Etiam hujus rei in feris imago quædam. *Leo in adulteræ pœnam conſurgit. Plinius* hiſtoriæ naturalis VIII, 16.

GRONOVII.

63 *De auctoritate læſa*] Perſonarum publicarum.

64 *De libertate*] Privati cujusvis.

65 *Vires nocendi ei adimantur.*] Debilitando aut vinculis coërcendo. *num.* 9.

66 *Abductum a legibus*] Id quod dictat recta ratio nondum adſtricta legibus: præterquam in paucis caſibus, ubi ex contingenti mutatur res, ut ſi parentes, ſi mentis homo commotæ injuriam intulerit, ſi ipſe cauſam dederit non miſerendo prior.

67 *Non opinio*] Qualiscumque perſuaſio, ſed ingenita ſententia & judicium animi.

68 *Gratiæ*] In qua amicitiarum & officiorum alterius memoria, alterius remunerandi voluntas continetur. cap. 53.

69 *Defendendo*] Arcendo, prohibendo.

a Libro XXXVIII. c. 4. ex Trogo exſcripſit [a] Juſtinus: *adverſus latronem ſi nequeant pro ſalute, pro ultione tamen ſua omnes ferrum ſtringere.* Hoc ipſum 70 ἀμύνης νόμῳ vocat in vita [b] Arati Plutarchus.

b Pag. 1048. E.

c Judic. XV. 3.

d Ibid. verſ. 11.

e Lib. III. c. 56.

3. y Hoc naturali jure defendens ſe Sampſon adverſus Palæſtinos, [c] inſontem ſe teſtatur fore ſi Palæſtinos qui ſe malo affecerant malo viciſſim afficeret: Et poſt peractam ultionem eadem ſe tuetur ratione, [d] dicens ſe ipſis feciſſe quod ipſi ſibi feciſſent priores. Platæenſes apud Thucydidem: [e] ὀρθῶς ἠμυνάμεθα κατὰ τὸν πᾶσι νόμον καθεστῶτα, τὸν ἐπιόντα πολέμιον ὅσιον εἶναι ἀμύνεσθαι· *merito eos ulti ſumus, jure apud omnes recepto, ut hoſtilia parantem ulciſci liceat.* Demoſthenes, oratione adverſus Ariſtocratem, [f] communem ait eſſe legem inter homines, ut eum qui noſtra vi rapiat ulciſci nobis fas ſit. Et Jugurtha apud Salluſtium, [g] cum dixiſſet Adherbalem vitæ ſuæ eſſe inſidiatum, addit, populum Romanum 71 *neque pro bono neque pro recto facturum ſi ab jure gentium ſe prohibuerit:* id eſt 72 ab ultione. Ariſtides orator & a poëtis, & a legum auctoribus, & a 73 proverbiis, & ab oratoribus, & omnibus denique hoc ait probari [h] ἀμύνεσθαι τοὺς ὑπάρξαντας, *ultionem ſumi de his qui injuriam facere aggreſſi ſunt.* Maccabæos laudat z Ambroſius, [i] quod etiam ſabbato a ulti ſunt innocentium necem fratrum ſuorum. Idem adverſus Judæos incenſam a Chriſtianis 74 baſilicam graviter querentes diſputans, ſic ait: [k] *Ac certe ſi jure gentium agerem, dicerem 75 quantas baſilicas Judæi tempore imperii Juliani incenderint:* ubi b jus gentium vocat par pari referre. Nec aliter

f Pag. 437. A.

g Bell. Jug. c. 25.

h Orat. pro quatuor vir. Tom. III. p. 259. A.

i De Off. l. 1. c. 40.

k Ep. 29. p. 562. C.

GROTII.

y *Hoc naturali jure*] Φόνον φόνῳ λελύσθαι· Romulus de Tatio occiſo a Laurentibus, *cædem cæde penſatam*, apud *Plutarchum*, (*Vit. Rom.* p. 32. C.) Beliſarius apud Procopium Vandalicorum 1. φύσει γὰρ ἀνθρώποις τοῖς ἀδικουμένοις ἐς τοὺς βιαζομένους ἔχθρα· *naturalis enim eſt læſi hominis in eum qui vim intulit inimicitia.* (Cap. 16.)

z *Ambroſius*] Eundem vide oratione contra Symmachum.

a *Ulti ſunt innocentium necem fratrum ſuorum*] Vide *Joſephum* antiquæ hiſtoriæ XIII, 1. de vindicata Johannis morte.

b *Jus gentium vocat par pari referre*] Sic & *Livius* libro 1. *cum Laurentes jure gentium agerent*, (c. 14.)

GRONOVII.

70 Ἀμύνης νόμον] Ἄνδρ' ἀπαμύνασθαι ὅτε τις πρότερος χαλεπήνῃ, quo verſu Homerico (extat cum alibi, tum Ιλ. Ω. v. 369.) Claudius ſæpe pro teſſera utebatur. *Sueton.* cap. 42.

71 *Neque pro bono, neque pro recto*] Apud *Salluſtium* eſt, *neque recte neque pro bono*, cap. 22. *Cæſar.* 5, Gall. 7. *nihil hunc ſe abſente pro ſano facturum.*

72 *Ab ultione*] Puta jure gentium permiſſa.

73 *Proverbiis*] Dictis per allegoriam & ſententiis vulgi uſu receptis.

74 *Baſilicam*] Qua pro proſeucha, vel ſynagoga utebantur.

75 *Quantas baſilicas*] Quot Chriſtianorum templa, vel eccleſias.

76 *Aſ-*

aliter apud Tacitum a Civilis: *egregium pretium laboris cepi, necem fratris, & vincula mea, & ſæviſſimas hujus excercitus voces, quibus ad ſupplicium petitus jure gentium pœnas repoſco.* a Hiſt. IV. c. 32.

4. Sed quia in rebus noſtris & noſtrorum 76 affectu corrumpimur, ideo ſimul multæ familiæ 77 in unum locum convenerunt, judices conſtituti, & his ſolis data poteſtas vindicandi læſos, adempta cæteris quam natura indulſerat libertate. Lucretius (*Lib.* v. verſ. 1147, & *ſeqq.*)

> *Acrius ex ira quod enim ſe quiſque parabat*
> *Ulciſci, quam nunc conceſſum eſt legibus æquis,*
> *Hanc ob rem eſt homines 78 pertæſum vi colere ævum.*

Demoſthenes b in Cononem: προεώραται ἐν τοῖς νόμοις εἶναι τούτων ἑκάστου τὴν δίκην, μὴ τῇ τοῦ προστυχόντος (ee) ὁρμῇ, μηδὲ βουλήσει ταῦτα κρίνεσθαι· *placuit de omnibus his injuriis* c *ex legibus judi-* b Pag. 730. A.

GRONOVII.

76 *Affectu corrumpimur*] Nimio illatum amore facile ultra fines terminosque juſtæ vindicationis provehimur.

77 *In unum locum convenerunt*] In civitatem coierunt.

78 *Pertæſum vi colere*] Potius viſum legibus quam armis diſceptare. *Juſtin.* 43, 4.

(ee) Eſt apud DEMOSTHENEM, ὀργῇ, *irâ*: neque vocem mutare neceſſe eſt. *J. B.*

GROTII.

c *Ex legibus judicium exerceri, non autem ex cujusque impetu atque arbitrio*] Tyndareus adverſus Oreſtem ſic declamat in Euripidis Oreſte, (*verſ.* 491, & *ſeqq.*)

> Πρὸς τόνδ' ἀγὼν τίς ἂν σοφίας ἥκοι πέρι;
> Εἰ τὰ καλὰ πᾶσι φανερὰ, καὶ τὰ μὴ καλὰ,
> Τούτου τίς ἀνδρῶν γίνετ' ἀσυνετώτερος,
> Ὅστις τὸ μὲν δίκαιον οὐκ ἐσκέψατο,
> Οὐδ' ἦλθεν ἐπὶ τὸν κοινὸν Ἑλλήνων νόμον.
> Ἐπεὶ γὰρ ἐξέπνευσεν Ἀγαμέμνων βίον
> Πληγεὶς θυγατρὸς τῆς ἐμῆς ὑπὲρ κάρα
> (Αἴσχιστον ἔργον, οὐ γὰρ αἰνέσω ποτέ)
> Χρῆν αὐτὸν ἐπιθεῖναι μὲν αἵματος δίκην
> Ὁσίαν, διώκοντ' ἐκβαλεῖν τε δωμάτων
> Μητέρα, τὸ σῶφρον τ' ἔλαβεν ἂν τῆς συμφορᾶς,
> Καὶ τοῦ νόμου τ' ἂν εἴχετ', εὐσεβής τ' ἂν ἦν.
> Νῦν δ' εἰς τὸν αὐτὸν δαίμον' ἦλθε μητέρι,
> Κακὴν γὰρ αὐτὴν ἐνδίκως ἡγούμενος,
> Αὐτὸς κακίων ἐγένετο μητέρα κτανών.
> Ἐρήσομαι δὲ, Μενέλεως, τοσόνδε σε·
> Εἰ τόνδ' ἀποκτείνειεν ὁμόλεκτρος γυνὴ,
> Χ' ὁ τοῦδε παῖς αὖ μητέρ' ἀνταποκτενεῖ,
> Κἄπειθ' ὁ κείνου γενόμενος φόνον φόνῳ
> Λύσει, πέρας δὴ ποῖ κακῶν προβήσεται;

> *Huic me jubes certare de ſapientia?*
> *Quæ pulchra quæque fœda ſi cunctis patent,*
> *Iſto homine tandem quis fuit dementior,*

Qui

judicium exerceri, non autem ex cujuſque impetu atque arbitrio. Quintilianus: [a] 79 *injuriæ compenſatio non ſolum juri inimica, ſed paci: eſt enim lex, forum, judex, niſi quem jure* 80 *vindicari pudet.* Imperatores Honorius & Theodoſius: [b] *idcirco judiciorum vigor jurisque publici tutela in medio conſtituta, ne quisquam ſibi ipſi permittere valeat ultionem.* Rex Theodoricus: [c] *hinc eſt quod legum reperta eſt ſacra reverentia, ut nihil manu, nihil proprio ageretur impulſu.*

[a] Declam. XIII. [b] L. nulli. 14. C. de Judæis. [c] Caſſiod. lib. IV, ep. 10.

5. Manet tamen vetus naturalis libertas, primum in locis 81 ubi judicia ſunt nulla, ut in mari. Quò forte referri poteſt quod Cajus 82 Cæſar privatus adhuc piratas, [d] a quibus captus fuerat,

[d] Vell. Pat. l. II. c. 42. & Plut. in Cæſ. p. 708.

Qui nec quod æquum eſt mente pervidit ſua,
Nec quod per omnem Græciam leges jubent?
Namque ubi Agamemno ſpiritum efflarat ſuum,
Transverberatus a mea nata caput,
(Quod turpe facinus abſit ut dicto probem)
Tunc ille rite debuit matrem ream
Peragere cædis e lare ejectam ſuo.
Ita temperate pertuliſſet miſeriam,
Pœnas petiſſet jure, ſervaſſet pium.
Nunc ſubiit illum, quod prius matrem, nefas.
Illam malam vocat ille, non injuria:
Sed pejor illa eſt ipſe dum matrem necat.
Menelaë, ſi permittis hoc te interrogo:
Irata ſi uxor conjugem occidet ſuum,
Hanc ultor ipſe filius tradet neci,
Et rurſus illo genitus hanc cædem nova
Cæde expiabit, ſine quo ſtabunt mala?

Quæ poſtrema plena prudentiæ materiam diſſerendi & philoſophis & oratoribus præbuerunt. Maximus Tyrius in diſſertatione an referenda injuria, (*Diſſertat.* II. pag. 22. *Ed. Davis.*) εἰ γὰρ ὁ ἀδικηθεὶς ἀμύνεται, ἀεὶ μεταβαλεῖ τὸ κακὸν ἀπ' ἄλλου πρὸς ἄλλον, καὶ μεταπηδᾷ καὶ διαδέξεται ἀδικία ἀδικίαν. εἰ γὰρ τῷ αὐτῷ τούτῳ δίκαιον τῷ παθόντι συγχωρεῖς ἐπεξιέναι εἰς τὸν ἀδικήσαντα, ἐπαναχωρεῖ αὖθις ἀπ' ἐκείνου πρὸς τὸν αἴτιον ἡ τιμωρία, τὸ γὰρ δίκαιον ἐπ' ἀμφοῖν ἴσον. ὦ Ζεῦ καὶ οἷον πεποίηκας, δικαιοσύνην ἐξ ἀδικημάτων; καὶ ποῖ βαδιεῖται τὸ κακόν, καὶ ποῦ στήσεται; *Nam ſi is qui paſſus eſt injuriam ultionem ſumet, tranſibit malum ab hoc ad illum velut ſaltu quodam, & injuſtitiæ injuſtitia ſuccedet; quippe ſi hoc jure poſito concedis ei qui malum pertulit vindicare in eum qui fecit, ſequitur ut rurſus ab hoc ad illum ſe referat ultio, eſt enim juſtum, par utrique parti. Si id ita eſt, quid nobis feciſti, Jupiter, juſtitiam ex injuriis conflatam? & quo procedet, ubi vero ſtabit hoc malum?* Ariſtides oratione de pace: τίς γὰρ τῶν Ἑλλήνων λειφθήσεται, εἰ διὰ τοὺς πρότερον ἀπολωλεκότας, οἱ μετ' αὐτοὺς ἀεὶ ταυτὸ τοῦτο πείσονται; *quis enim Græcorum erit reliquus, ſi propter eos qui jam periere ſuperſtites alii perpetuo idem malum ferent?* (Tom. II. p. 78. G. *Ed. P. Steph.*) Habet idem Ariſtides ſenſum ſimilem, in Leuctrica ſecunda.

GRONOVII.

79 *Injuriæ compenſatio*] Privata vindicta.

80 *Vindicari pudet*] *Ne ſcilicet turpi judicio conflictetur*, ut de fratribus loquitur *Cicero* 9, famil. 25.

81 *Ubi judicia ſunt nulla*] 1, 3. 2.

82 *Cæſar privatus adhuc*] Videtur legationem liberam habuiſſe, ut ſolebant illuſtres viri & juvenes Romani peregrinantes: itaque, quod fecit, tanquam legatus pop. Rom. fecit.

GRO-

fuerat, claſſe tumultuaria perſecutus eſt, ipſorumque naves partim fugavit, partim merſit, & cum proconſul negligeret animadvertere in captos piratas, ipſe eos in mare reverſus cruci ſuffixit. Idem locum habebit in locis deſertis, aut ubi 83 Nomadum more vivitur. [d] Sic apud Umbricos narrat Nicolaus [a] Damaſcenus ſibi quemque fuiſſe ultorem: quod & apud Moſchos hodie impune fit, poſt tempus aliquod aditi judicis. Nec aliunde origo 84 ſingularium certaminum quæ ante Chriſtianiſmum [e] Germanicis nationibus uſitata, alicubi necdum ſatis deſueta ſunt. Ideo apud [b] Vellejum Paterculum mirantur Germani, cum Romanæ juriſdictionis formam conſpicerent, quod injurias juſtitia finiret, quod ſolita armis diſcerni jure terminarentur.

[a] *Apud Stob. de Legibus.*
[b] *Lib.* II. c. 118.

6. 85 Lex Hebræa propinquo occiſi permittit ut extra aſyli loca homicidam interficiat: recteque notant interpretes Hebræi 86 talionem pro mortuo manu exigi poſſe; pro ſe, ut puta in vulnere, non niſi per judicem, quia ſcilicet difficilior [c] eſt moderatio ubi proprius dolor accedit. Parem morem, privatim vindicandæ cædis apud vetuſtiſſimos Græcos fuiſſe apparet ex Theoclymeni verbis quæ apud Homerum ſunt [d] Odyſſeæ O. Sed maxime frequentia ſunt hujus moris exempla inter eos 87 qui communem judicem non habent. Hinc *juſta bella definiri ſolent*, [e] Auguſtino teſte, *quæ ulciſcuntur injurias:* & Plato bellicum certamen probat, [f] *μέχρις οὗ ἂν οἱ αἴτιοι ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀναιτίων ἀλγούντων δοῦναι δίκην· donec qui in culpa fuerint cogantur innocentibus dolore affectis pœnas pendere.*

[c] *Sen.* I. *de Clem.* 20.
[d] *Verſ.* 272, & *ſeqq.*
[e] *L.* II, q. 10. *ſuper Joſue.*
[f] *De Rep. Lib.* v. p. 471. *B.* Tom. II. *Ed. H. Steph.*

IX. 1. Uti-

GROTII.

[d] *Sic apud Umbricos*] An Umbros in Italia ſignificatos voluit? [Vide VALESIUM in *Excerpt. Peireſc.* p. 513.] Apud Afrorum multos idem moris fuiſſe teſtis eſt *Leo Afer* lib. II. c. de Teſechis, & capite de Teijeuta, & alibi.

[e] *Germanicis nationibus*] Gotthos ſuos corrigens rex Theudericus apud *Caſſiodorum* III, 23. *Remove conſuetudines abominanter inolitas. verbis ibi potius, non armis res tractetur.* & 24. *Cur ad monomachiam recurritis? quid opus eſt homini lingua, ſi cauſam manus agit armata?* Trachonitis in oriente, *νόμος πάντα τρόπον ἐπεξιέναι τὰς τῶν οἰκείων φονεῖς· mos omnibus modis ultionem ſumere de propinquorum homicidis.* [Hoc è *Joſepho*, Antiq. Jud. Lib. XVI. Cap. IX. §. 1. *Ed. Hudſon.*]

GRONOVII.

83 *Nomadum more*] Sine moribus, ſine lege, ſine juſto imperio. *Salluſt.* Jug. 18.

84 *Singularium certaminum*] Vide *Extraict pour l'antiquité des duels*, dans les *memoires de Monſ. de Bethune* tom. 4. p. 323.

85 *Lex Hebrææ*] *Numer.* 35, 19.

86 *Talionem pro mortuo*] Ob occiſum propinquum cuivis de homicida pœnam ſumere licuiſſe; de auctore vulneris, qui ſauciatus eſſet, ipſi nemini.

87 *Qui communem judicem*] Qui diverſatum ſunt civitatum, aut aliis atque aliis magiſtratibus parent.

GRO-

IX. 1. Utilitas indiſtincte quorumlibet, qui finis erat tertius, eaſdem habet partes quas illa quæ ad læſum pertinet. Nam aut hoc agitur, ne qui uni nocuit aliis noceat, quod fit eum tollendo 88 aut debilitando, ſive conſtringendo ita ut nocere nequeat, aut emendando: aut f ne alii impunitate illecti aliis quibusvis moleſti ſint, quod ex ſuppliciis conſpicuis obtinetur, quæ Græci παραδείγματα, 89 Latini exempla vocant: quæ ideo adhibentur a ut unius pœna metus ſit multorum, ut pœnæ b genere deterreri cæteri poſſint, ut leges loquuntur, ἵνα ἄλλοι πρόνοιαν ποιῶνται καὶ φοβῶνται, ut c Demoſthenes.

a L. 1. C. ad L. Jul. de rep.
b L. 7. C. Ad L. Fab. de plag.
c Orat. in Neær. p. 528. B.

2. Hujus quoque juris poteſtas naturaliter penes unumquemque eſt. g Sic Plutarchus d virum bonum ait a natura 90 magiſtra-

d Præcept. polit. p. 817. B.

GROTII.

f *Ne alii impunitate illecti aliis quibusvis moleſti ſint*] *Polybius leones ob hominum appetitum crucifixos vidit, quia cæteri metu pœnæ ſimilis abſterrerentur eadem noxa.* Plin. lib. VIII. c. 16.

GRONOVII.

88 *Aut debilitando*] Pro quibus dixit *num.* 8. vires nocendi adimendo.

89 *Latini exempla*] *Terent.* Eun. 5, 6. *Uterque exempla in te edent.* Plautus Moſt. 5, 1. 17. *Faciam ego exempla in te.* Juſtin. 18, 7. *Statuam in te exemplum.* Liv. 29, 27.

90 *Magiſtratum deſignari*] Jus quoddam imperandi aliis habere; quo pertinet, quod apud *Horatium* pueri ludentes, *rex eris*, ajunt, *ſi recte facies.* l. 1, ep. 1.

GROTII.

g *Sic Plutarchus*] Idem Pelopida, (p. 290.) ὁ γὰρ πρῶτος, ὡς ἔοικε, καὶ κυριώτατος νόμος τῷ σώζεσθαι δεομένῳ τὸν σώζειν δυνάμενον ἄρχοντα κατὰ φύσιν ἀποδίδωσι. *Prima eademque antiquiſſima lex eum qui ſervare poteſt ei qui ſalute opus habet naturaliter magiſtratum deſignat.* Et Philopœmene: τοὺς ἑαυτοῦ πολίτας ἀναλαβὼν οὔτε νόμον, οὔτε χειροτονίας περιμείναντας, ἀλλ' ὡς διὰ παντὸς ἄρχοντι τῷ κρείττονι κατὰ φύσιν ἑπομένους. *Suſcepit cives ſuos qui neque legum neque ſuffragiorum tempus expectaverunt: ſed ipſum ſequebantur naturæ lege, qua ſemper potiorem vult imperare deterioribus.* (Pag. 363. A.) Similia apud eum habes fine vitæ T. Flaminii. Scriptor de cauſis corruptæ eloquentiæ, de oratoribus agens (*Cap.* 36.) *Hi ne privati quidem ſine poteſtate erant, cum & populum & ſenatum conſilio & auctoritate regerent.* Chryſoſtomus II ad Corinthios VII, 13. de Moſe: καὶ πρὸ τῆς χειροτονίας δημαγωγὸς ἦν διὰ τῶν ἔργων. διὸ καὶ σφόδρα ἀνοήτως ἔλεγε πρὸς αὐτὸν ὁ Ἑβραῖος ἐκεῖνος· τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ' ἡμᾶς; τί λέγεις; τὰ ἔργα ὁρᾷς, καὶ περὶ τῆς προσηγορίας ἀμφιβάλλεις, ὥσπερ ἂν εἴ τις ἰδὼν τέμνοντα τὸν ἰατρὸν ἄριστα, καὶ τῷ πεπονηκότι μέλει τοῦ σώματος βοηθοῦντα, λέγοι, τίς σε κατέστησεν ἰατρὸν καὶ τέμνειν ἐκέλευσεν; ἡ τέχνη, ὦ βέλτιστε, καὶ ἡ νόσος ἡ σή· οὕτω καὶ τοῦτον ἡ ἐπιστήμη τοιοῦτον ἐποίησε· καὶ γὰρ τέχνη τὸ ἄρχειν ἐστὶν, οὐκ ἀξίωμα μόνον, καὶ τέχνη τεχνῶν πασῶν ὑψηλοτέρα. *Etiam antequam manu populum educeres, dux erat ipſis factis. Valde igitur ſtulte Hebræus ille ei dixit: quis te conſtituit nobis principem ac judicem? Quid dicis? facta vides, & de nomine fa-*

giſtratum deſignari, & quidem perpetuum: nam ipſa naturæ lege ei principatum deferri, qui agat juſta. Sic ſapientem nunquam eſſe privatum Naſicæ exemplo probat [a] Tullius; & Lollium 91 non unius anni conſulem Horatius vocat: & Euripides Iphigenia in Aulide, (*verſ.* 375.) [a] *Tuſc. qu.* IV, 23.

Mente qui prudente pollet is magiſtratum gerit.

Quæ tamen in republica intelligenda ſunt, 92 quatenus ejus leges id ferunt.

3. De hoc naturali jure ita loquitur [b] Democritus: ipſius enim verba quia notabilia ſunt adferam. Primum de jure beſtias interficiendi ſic illi videtur: κατὰ δὲ ζώων φόνου καὶ μὴ φόνου ὧδε ἔχει· τὰ ἀδικέοντα καὶ θέλοντα ἀδικεῖν ἀθῷος ὁ κτείνων, καὶ πρὸς εὐεστὼ τοῦτο ἔρδειν μᾶλλον ἢ μή. *de occidendis aut non occidendis animantibus ita ſe res habet: quæ injuriam faciunt aut facere volunt* 93 *quisquis occiderit, purus eſt, adeo quidem ut hoc feciſſe quam non feciſſe ſit rectius.* Et mox: κτείνειν χρὴ τὰ πημαίνοντα παρὰ δίκην πάντα περὶ παντός· *ea quæ injuſte nobis nocent omnino & omnia fas occidere.* Et certe non improbabile eſt hoc more vixiſſe viros probos [h] ante diluvium, antequam Deus ſuam voluntatem de vertendis in hominum alimenta animantibus cæteris prodidiſſet. [b] *Apud Stob. Serm.* 44.

ois controverſiam; velut ſi quis medicum videat optime ſecantem ac ſic opitulantem ægro corporis membro, deinde ei dicat, quis te conſtituit medicum, quis ſecare præcepit? ars, mi bone vir, & morbus tuus. ſic & Moſem ſua peritia talem fecit; nam & imperare non dignitas tantum eſt, ſed & ars, & quidem artium omnium ſublimiſſima. (Tom. III. pag. 631, 632. *Ed. Savil.*) Tractat idem ſcriptor hoc ipſum argumentum ad Eph. III. *in* fine: (Tom. eod. *pag.* 798.) ἡ ἀδικία ἡ σὴ καὶ ἡ ἀμότης, φησίν, αὕτη με κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστήν· *tua*, inquit, *injuſtitia, tua feritas me conſtituit principem & judicem.* [PLUTARCHI locus, cujus occaſione omnia iſta addita ſunt, non ſatis adcurate refertur, ut inſpicienti patebit. Præterea illorum ſententia poſſet videri repugnare principiis Auctoris noſtri, ut oſtendimus in Gallicis noſtris Notis. *J. B.*]

h *Ante diluvium*] Aliquos & poſtea moris primævi memores. ita Dicæarchus & alii, quos teſtes citat *Hieronymus* contra Jovinianum, (Tom. II. p. 78. *Edit. Baſil.*)

GRONOVII.

91 *Non unius anni conſulem*] 4 Od. 9. Sic Stoici ſolum ſapientem dicebant eſſe regem. *Horat.* 1. ſat. 3. *dives, qui ſapiens eſt. Et ſutor bonus & ſolus formoſus & eſt rex.* Seneca Thyeſte, v, 341. & ſeqq.

92 *Quatenus ejus*] Nequis privata auctoritate publicam induat perſonam, & mereatur in ſe dici Plautinum Stich. 2, 2. 28. *Sine ſuffragio populi ædilitatem hic quidem gerit.*

93 *Quisquis occiderit, purus eſt*] Inſons. *Ovidius* lib. 15, 108. *Noſtrumque petentia letum Corpora miſſa neci ſalva pietate fatemur. Iſocrates* Panathen. 634. τὸν δὲ πόλεμον ὑπελάμβανον ἀναγκαιότατον μὲν καὶ δικαιότατον τὸν μετὰ τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὴν ἀγριότητα τὴν τῶν θηρίων γιγνόμενον.

didiſſet. Rurſus: ὅπως περὶ κιναδίων τε καὶ ἑρπετῶν γεγράφαμεν τῶν πολεμίων, οὕτω καὶ κατ' ἀνθρώπων δοκεῖ μοι χρεὼν εἶναι σκοπεῖν· *Quæ vero de vulpibus & de inimicis ſerpentibus ſcripſimus, eadem in hominibus facienda videntur.* Tum vero ſubjungit: κλέπτην καὶ λῃστὴν πάντα κτείνων τις ἀθῷος ἂν εἴη, καὶ αὐτοχειρίᾳ καὶ κελεύων καὶ ψήφῳ· *furem & latronem qui quocumque modo occiderit, ſive* 94 *manu, ſive* 95 *juſſu, ſive* 96 *ſuffragio, innocens*

a Lib. I. de Ira, c. 16. *eſt.* Ad quos locos reſpexiſſe mihi videtur Seneca, [a] cum ait: *cum cervices noxio præcidi imperabo, eo vultu animoque ero* [i] *quo*

b Sen. de Ira. Lib. II. c. 31. *ſerpentes & animalia venenata percutio.* Et alibi: [b] *ne viperas quidem*

GROTII.

i *Quo ſerpentes & animalia venenata percutio*] Καθάπερ οὖν ἔχεις καὶ σκορπίους καὶ ὅσα ἰοβόλα, πρὶν δακεῖν ἢ τρῶσαι καὶ συνόλως ὁρμῆσαι, δια[illegible]μενοι μόνον χωρὶς ὑπερθέσεως κτείνομεν, προφυλαττόμενοι διὰ τὴν ἐνυπάρχουσαν ἐν αὐτοῖς κακίαν, τὸ μηδὲν παθεῖν. τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἀνθρώπους ἄξιον τιμωρεῖσθαι, οἳ φύσεως ἐπιλαχόντες ἡμέρου διὰ τὴν κοινωνίας αἰτίαν λογικὴν πηγὴν, ἐπιτηδεύσει πρὸς θηρίων ἀπηνείας ἀγριότητας μεταβάλλουσιν, ἐν ἡδονῇ καὶ ὠφελείᾳ τιθέμενοι τὸ κακῶς ποιεῖν ὅσους ἂν δύνωνται· *ſicut ergo viperas & ſcorpios & quæ alia veneno nocent, priusquam aut mordeant, aut ullum in nos impetum faciant, ſtatim ſine mora occidimus, præcaventes ne quid patiamur mali ab ea quæ in ipſis eſt malignitate; eundem ad modum & homines puniri par eſt, qui naturam nacti manſuetam, propter fontem rationis quæ ad ſocietatem trahit, inſtitutis in ferarum ſævitiam tranſeunt, utilitatique ac voluptati habent nocere quam poſſunt plurimis.* Hæc Philo de ſpecialibus legibus II. (*pag.* 793. A. B.) Claudius Neapolitanus apud *Porphyrium* lib. I. de non eſu animalium: οὐ γὰρ ἐστιν ὅστις ἰδὼν ὄφιν οὐκ ἐκτείνει δυνάμενος, ὡς μήτ' αὐτὸς δηχθείη μήτ' ἄλλος ἁπλῶς ἄνθρωπος· *nemo eſt qui ſerpentem ſibi conſpectum ſi poſſit non occidat, ne aut ipſe ab eo vulneretur aut alius.* (Pag. 32.) Vide, ſi vacat, & ſequentia. ibidem non multo poſt: ὄφιν καὶ σκορπίον, κἂν μὴ ἐπίθωνται ἡμῖν, κτείνομεν, ἵνα μηδ' ἄλλος πρὸς αὐτῶν τι πάθῃ, τῷ κοινῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἀμυνόμενοι· *ſerpentem & ſcorpium, etiamſi ab iis non impetamur, occidimus, ne cui noceat alii, & vindictam hanc præſtamus humano generi.* (Pag. 40. *Ed. Lugd.* 1620.) Porphyrius ipſe libro II. ὥσπερ γὰρ οἰκειότητος οὔσης ἡμῖν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς κακοποιοὺς, καὶ καθάπερ ὑπό τινος πνοῆς ἰδίας φύσεως καὶ μοχθηρίας φερομένους πρὸς τὸ βλάπτειν τὸν ἐντυγχάνοντα, ἀναιρεῖν ἡγούμεθα δεῖν καὶ κολάζειν ἅπαντας, οὕτως καὶ τῶν ἀλόγων ζώων τὰ ἄδικα τὴν φύσιν καὶ κακοποιὰ, πρός τε τὸ βλάπτειν ὡρμημένα τῇ φύσει τοὺς ἐμπελάζοντας, ἀναιρεῖν ἴσως προσήκει· *ſicut enim, quanquam ſocietas nobis quædam eſt cum hominibus malis, etiamſi qui ſuopte ingenio ac malitia veluti vento vehemente aguntur, ut cuivis ſine diſcrimine noceant, tamen eos omnes recte a nobis puniri cenſemus; ita & mutorum animantium ea quæ ſui natura ſunt injuſta & nocere amantia, quæque impetu ingenii ſui feruntur in obvii cujusque perniciem, occidere ratione non caret.* (Pag. 159) Et hoc eſt quod vult Pythagoras apud *Ovidium* Metam. XV. *Noſtrumque petentia lethum Corpora miſſa neci ſalva pietate fatemur.* (verſ. 108, 109.)

GRONOVII.

94 *Manu*] Exſecutor, lictor.
95 *Juſſu*] Magiſtratus.
96 *Suffragio*] Judex.

GRO-

quidem & natrices, & ſi qua morſu aut ictu nocent, effugeremus, ſi ut reliqua manſuefacere poſſemus, aut efficere ne nobis aliiſque periculo eſſent. Ergo ne homini quidem nocebimus quia peccavit, ſed ne peccet.

4. Sed cum & facti inquiſitio ſæpe magnam diligentiam, & pœnæ æſtimatio multum prudentiæ & æquitatis deſideret, ne dum quiſque 97 de ſe nimium præſumeret, aliis non credentibus, rixæ orirentur, eo placuit hominum juſtis 98 communitatibus eos deligere quos optimos ac prudentiſſimos putarent, aut fore ſperarent. Idem a Democritus: *οὐκ ἂν ἐκώλυον οἱ νό-* a *Apud*
μοι ζῆν ἕκαστον κατ' ἰδίαν ἐξουσίαν, εἰ μὴ ἕτερος ἕτερον ἐλυμαίνετο· *Stob.* Serm.
Φθόνος γὰρ στάσιος ἀρχὴν ἀπειργάζετο· non prohibuiſſent utique 38.
leges ſuo quemque arbitrio vivere, niſi alter alterum offenſum iiſſet. Invidia enim ſeditioni molitur exordium.

5. Sed ſicut in ultione factum modo diximus, ita & in hac ad exemplum punitione manent veſtigia ac reliquiæ priſci juris, in iis locis atque inter eas perſonas quæ certis judiciis non ſubſunt: ac præterea in quibuſdam caſibus exceptis. Sic b Hebræorum moribus Hebræus a Deo & Dei lege deficiens, aut ducem ſe ad falſos cultus præbens, k illico a quovis homine (ff) poterat interfici. l 99 Judicium zeli id vocant Hebræi, quod a c Phinea (gg) primo exercitum ajunt, & inde abiiſſe in morem. Sic Judæum quendam Græcis ſe ritibus polluentem occidit d Mathatias. Sic trecenti alii Judæi a popularibus ſuis occiſi refe-

b *Deuter.* XIII, 9.
c *Num.* XXV.
d 1 *Maccabæ.* II.24.

GROTII.

k *Illico a quovis homine poterat interfici*] Adde locum *Joſephi* XII, (6. §. 2. *Ed. Hudſ.*) *Moſem Maimonidem* ad XIII. articulos, & Directoris libro III, c. 41.

l *Judicium zeli*] Vide 1 *Maccab.* II, 24. 26.

GRONOVII.

97 *De ſe nimium præſumeret*] Plus juſto ſibi tribueret, in peritia vel jure judicandi.

98 *Communitatibus*] Civitatibus vel ſocietatibus juris communicandi cauſa initis.

99 *Judicium zeli*].. Tale judicium in Saxonibus & Weſtphalis fertur inſtituiſſe Carolus M. *Chronicon Colon.* vetus pag. CXIV. *Æneas Silv.* in ſtatu Europæ cap. 29. p. 74. in Germanicis *M. Freberi* to. ſecundo. *Revius* in Daventria ad ann. 773. pag. 13. & ad ann. 1394. p. 89. & ad ann. 1463. p. 114. *Veem-ſchepen* dicebantur.

(ff) Non ſimpliciter, ſed poſtquam accuſatus & damnatus fuerat à Judicibus. Vide PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 3. §. 13. & Clariſſimum CLERICUM in locum *Deuteron.* de quo agitur. *J. B.*

(gg) Reſpublica Hebræa nondum tunc temporis prorſus conſtituta erat, quemadmodum fuit poſtea. Vide eumdem Doctiſſimum Interpretem, quem modo laudavi, in *Num.* XXV, 7. & Celeberrimi J. FR. BUDDEI Diſſertationem *De Jure Zelotarum in Gente Hebræa*, §. 34, *& ſeqq.* *J. B.*

referuntur, libro qui vulgo dicitur Maccabæorum tertius. Nec alio obtentu inſtituta lapidatio in *a* Stephanum, & conjuratio in *b* Paulum: multaque alia exempla ejuſcemodi exſtant & m apud Philonem, & apud Joſephum.

a Actor. VII, 57. *b* Act. XXIII, 13.

6. Tum vero apud multos populos & dominis in ſervos & parentibus in liberos manſit jus puniendi plenum, etiam ad mortem usque. Sic Spartæ 1 Ephoris licuit civem occidere extra judicium. Et ex his quidem quæ diximus quale ſit circa pœnas jus naturæ, & quousque manſerit intelligi poteſt.

X. 1. Nunc illud videndum eſt, num lex euangelica libertatem illam arctius circumſcripſerit. Certe, 2 ut alibi diximus, non mirum eſt, quædam quæ natura & per leges civiles licent vetari lege divina, eaque perfectiſſima, & præmium promittente 3 natura humana majus: ad quod conſequendum non immerito virtutes requiruntur, quæ 4 ſola naturæ præcepta excedant. n Caſtigationes quæ neque infamiam neque damnum permanens relinquunt, & pro ætatis aut 5 alterius qualitatis ratione ſunt neceſſariæ, ſi ab iis fiant quibus leges humanæ id permittunt, puta a parentibus, tutoribus, dominis, magiſtris, nihil habere quod

GROTII.

m *Apud Philonem*] Cujus & hoc in libro de ſacrificantibus: κολαστέον εἰς δύναμιν καὶ κοινὸν ἐχθρὸν ὄντα, ὀλίγα φροντίσαντας οἰκειότητος, καὶ τοῖς παρεστῶσιν αὐτοῦ διαγγελτέον πᾶσι τοῖς εὐσεβείας ἐρασταῖς, οἳ ἀνυπερθέτῳ τάχει τὰς κατ᾽ ἀνδρὸς ἀνοσίου ἐπιδραμοῦνται τιμωρίας, κρίνοντες ὅσιον τὸ κατ᾽ αὐτοῦ φονᾶν· *puniendus talis ut hoſtis publicus omnium, ſpreta qualicunque cum eo neceſſitudine, ejusque ſuaſiones vulgandæ omnibus pietatem amantibus, ut ſine mora accurrant undique ad expetendum de viro impio ſupplicium, firme credentes ſanctam eſſe rem ejusmodi hominis interficiendi appetitum.* (Pag. 855. E.) Et alter locus non minus inſignis circa finem de monarchia (*lib.* 1. p. 818, 819)

n *Caſtigationes*] *Servorum filiorumque peccata non coërcere, peccatum eſt.* Lactantius de Ira Dei c. 18. ubi plura ad hanc rem.

GRONOVII.

1 *Ephoris licuit civem*] Hoc habet ex *Iſocratis* Panathenaico pag. 644. (271. B. *Ed. H. Steph.*) Sed de Ilotis loquitur *Iſocrates*, qui tantum non ſervorum loco erant, non de civibus. Adde *Cragium* lib. 2, cap. 4. p. 78. [Non videtur loqui *Iſocrates* de *Ilotis*, ſive Servis publicis: verum de *Plebe*, quam vocat πλῆθος, δῆμος, ἀφελεῖς, & diſtinguit ab οἰκέταις. Plura dicemus in Notis Gallicis ad hunc locum. Sed obſervari debuiſſet, quod ſtatim adtendenti patet, exemplum minimè aptum eſſe: quum *Ephori* eſſent Magiſtratus, & quidem poteſtate maximâ præditi; qui proinde, etiam ubi indictâ cauſſâ aliquem civem occidebant, auctoritate publicâ id agere cenſebantur. *J. B.*]

2 *Ut alibi diximus*] 2, 1. 10.

3 *Natura humana*] Vitam recidivam & æternam poſt mortem.

4 *Sola natura*] Minus permittant & plus præſtent quam naturæ legibus conceſſum aut præceptum eſt.

5 *Alterius qualitatis*] Perſonæ locive.

GRO-

quod cum præceptis euangelicis repugnet, ex ipſa rei natura ſatis intelligi datur. Sunt enim hæc remedia animorum non minus innocentia, quam 6 pharmaca ſenſui ingrata.

2 De ultione aliter ſentiendum eſt. Nam quatenus duntaxat 7 animum dolentis exſatiat, illicitam eſſe etiam naturaliter, tantum abeſt ut Euangelio conveniat, ſupra oſtendimus. Lex vero Hebræa non modo vetat 8 odium aſſervari in proximum, id eſt, popularem, Levit. XIX, 17. ſed & communia quædam beneficia talibus inimicis impendi præcipit, Exod. XXIII, 4. 5. Quare proximi nomine ad omnes homines prolato per Euangelium, patet a nobis requiri, non modo ne noceamus inimicis, verum etiam ut benefaciamus, quod & diſerte imperatur Matthæi V, 44. Lex tamen Hebræis graviores injurias permittebat ulciſci, non manu, ſed adito judice. At Chriſtus idem nobis non permittit, quod apparet ex illa oppoſitione, *audiſtis dictum fuiſſe, oculum pro oculo*: & mox: *ego vero dico vobis.* Quanquam enim quæ ſequuntur de arcenda injuria proprie agunt, & hanc quoque licentiam aliquatenus ſaltem reſtringunt, multo tamen magis ultionem improbare cenſenda ſunt, quia veterem permiſſionem o ut 9 imperfectiori tempori congruentem rejiciunt: *οὐκ ἀδίκου τῆς δικαίας ἀμύνης οὔσης, ἀλλὰ κρείττονος τῆς ἀνεξικακίας; non quod iniqua ſit juſta ultio, ſed quod ei præſtet patientia*, ut eſt in conſtitutionibus Clementis lib. VII, cap. XXIII.

3. Qua de re ſic loquitur p 10 Tertullianus: *novam plane patien-*

GROTII.

o *Ut imperfectiori tempori congruentem*] *Oculum pro oculo, quæ, ſi dici poteſt, injuſtorum juſtitia eſt.* Auguſtinus in expoſitione Pſalmi CVIII. citatus C. ſex differentiæ 23. 1. *Cauſ.* 23. quæſt. 3.

GRONOVII.

6 *Pharmaca ſenſui*] Medicamentum vel antidotum amarum, aut olens.

7 *Animum dolentis*] Satisfacit cupiditati ulciſcendi.

8 *Odium aſſervari*] Ali.

9 *Imperfectiori tempori*] Quod fuit ſub lege Moſis ante Chriſtum.

10 *Tertullianus*] Adv. Marc. 4, 16. p. 925.

GROTII.

p *Tertullianus*] Adverſus Marcionem IV. (*Cap.* 16.) Idem libro de Patientia: *Chriſtus gratiam legi ſuperducens ampliandæ adimplendæque legi adjutricem ſuam patientiam præfecit, quod ea ſola ad juſtitiæ doctrinam retro defuiſſet.* (Cap. 6.) *Chryſoſtomus* ad Epheſios cap. IV, 13. διὰ τοῦτο εἶπεν, ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος, ἵνα τὰς ἐκείνου δήσῃ χεῖρας, οὐχ ἵνα τὰς σὰς ἀντεξαγάγῃ. οὐχ ἵνα τῶν σῶν ὀφθαλμῶν ἀπείρξῃ τὴν βλάβην μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ τοὺς ἐκείνου διατηρήσῃ σώους. ἀλλ' ὅπερ ἐζήτουν, τίνος ἕνεκεν συγκεχωρημένους ἀμύνας, ἐγκαλοῦντο οἱ τῷ πράγματι κεχρημένοι; mox: συγγινώσκει ὁ θεὸς τοῖς ἀπὸ τῆς ἐμπειρίας ἴσως συναρπασθεῖσι καὶ ἐπὶ τὸ ἀμύνασθαι ὁρμήσασι, διὸ λέγει, ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ. καὶ πάλιν. οὐδὲ μνησι-

tientiam docet Chriſtus, etiam 11 *vicem injuriæ prohibens permiſſam* 12 *a Creatore oculum exigente pro oculo, & dentem pro dente, contra ipſe alteram amplius maxillam offerri jubens, & ſuper tunicam pallio quoque cedi. Plane hæc* 13 *Chriſtus adjecerit, ut ſupplementa conſentanea diſciplinæ Creatoris. Atque adeo hoc ſtatim* 14 *renuntiandum eſt,* 15 *an diſciplina patientiæ prædi-*
a VII, 10. *cetur penes Creatorem. Sic per* a *Zachariam præcipit, ne unusquisque malitiam fratris ſui meminerit, ſed nec proximi. Nam & rurſus: malitiam, inquit, proximi ſui unusquisque ne recogitet. Multo magis patientiam indixit injuriæ, qui indixit oblivionem. Sed & quum dicit, mihi vindictam & ego vindicabo, proinde patientiam docet* 16 *vindictæ exſpectatricem.* 17 *In quantum ergo non capit, ut idem videatur & dentem pro dente, oculum pro oculo, in vicem injuriæ exigere, qui non modo vicem, ſed etiam ultionem, etiam recordationem & recogitationem injuriæ prohibet,* 18 *in tantum aperitur nobis quomodo oculum pro oculo & dentem pro dente cenſuerit, non* 19 *ad ſecundam injuriam talionis permittendam, quam prohibuerat interdicta ultione, ſed*

20 *ad*

μνησικάκων εἰς θάνατον. εἰ δὲ ἔνθα ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ πηρῶν ἐξῆν, τοσαύτη κεῖται τιμωρία τοῖς μνησικάκοις, πόσῳ μᾶλλον τοῖς καὶ παρέχειν ἑαυτοὺς πρὸς τὸ παθεῖν κακῶς κελευσθεῖσι· *ea de re dicis, oculum pro oculo, dentem pro dente, ut illius manus cohibeat, non ut tuas excites contra, ut non tuis tantum oculis noxam arceat, ſed & illius oculos ſalvos præſtet. ſed quod quærebam hoc erat, cur ultione permiſſa culpantur ii qui ad eam decurrunt?* mox: *ignoſcit Deus iis, quos ſi forte contumelia ſenſus abripuit & ad ultionem tulit impetus; ob id dicis, oculum pro oculo: at alibi: via iracundorum ad mortem, quod ſi, ubi oculum vice oculi eruere permiſſum eſt, tanta eſt iracundi pœna, quanto magis apud eos qui mala paſſi præbere ſe ulterioribus injuriis jubentur?* (Tom. III. pag. 845, 846. *Edit. Savil.*)

GRONOVII.

11 *Vicem injuriæ*] Juſte redditam injuriam pro injuria.

12 *A Creatore*]. Deo Patre in V. T.

13 *Chriſtus adjecerit*] Vult Chriſtum non ſtatuiſſe aliquid novum & adverſum illi ſententiæ, ſed addidiſſe & ſuppleſſe, quod minus erat expreſſum, & tamen ei conſentiens.

14 *Renuntiandum*] Explorandum, quærendum. *De* Cor. 4. *His igitur exemplis renuntiatum eſt, poſſe etiam non ſcriptam traditionem in obſervatione defendi.*

15 *An diſciplina patientiæ*] An etiam in V. T. Deus pater præcipiat, injuriam ferendam potius quam vindicandam, ut Chriſtus nihil inconveniens priori permiſſioni introduxiſſe videatur.

16 *Vindictæ exſpectatricem*] Quæ vindictam non ſumit ipſa, ſed exſpectat, donec a Deo ſumatur.

17 *In quantum ergo non capit, ut idem*] Quam certum & planum eſt non poſſe videri eundem.

18 *In tantum aperitur*] Tam certum & planum fit nobis.

19 *Ad ſecundam injuriam*] Ut per talionem nova injuria inferatur: quæ & *Senecæ* ſententia eſt, quum *contumeliam ab ultione non ait differre niſi ordine.*

20 *Ad*

[20] *ad primam coërcendam quam prohibuerat oppoſita talione, ut unusquisque reſpiciens licentiam ſecundæ injuriæ a prima ſemetipſum contineret. Facilius enim vim comprimi ſcit* [21] *repræſentatione talionis, quam repromiſſione ultionis. Utrumque autem conſtituendum fuit pro natura & fide hominum, ut qui Deo crederet, ultionem a Deo exſpectaret: qui minus fideret, leges talionis timeret.*

4. *Hanc legis* [22] *voluntatem de intellectu laborantem, dominus & ſabbati, & legis, & omnium paternarum diſpoſitionum Chriſtus & revelavit &* [23] *compotem fecit, mandans alterius quoque maxillæ oblationem, ut tanto magis vicem injuriæ extingueret, quam & lex per talionem voluerat impediſſe, certe quam* [24] *prophetia manifeſte coërcuerat, & memoriam injuriæ prohibens & ultionem ad Deum redigens. Ita ſi quid Chriſtus* [25] *intulit, non adverſario, ſed adjutore præcepto, non deſtruxit diſciplinas Creatoris. Denique* [26] *ſi in ipſam rationem patientiæ præcipiendæ, & quidem tam plena atque perfectæ conſideremus, non conſiſtet* [27] *ſi non eſt Creatoris, qui vindictam repromittit,* [28] *qui judicem præſtat. Alioqui ſi tantum patientiæ pondus non modo non repercutiendi, ſed & aliam maxillam præbendi, & non modo non remaledicendi, ſed etiam benedicendi, & non modo non retinendi tunicam, ſed amplius & pallium concedendi is mihi imponit, qui non ſit me defenſurus,* [29] *in vacuum patientiam præcepit, non exhibens mihi mercedem præcepti, patientiæ dico fructum, quod eſt ultio, quam mihi permiſiſſe debuerat ſi ipſe non præſtat, aut ſi mihi non permittebat ipſe præſtaret, quoniam & diſciplinæ intereſt injuriam vindicari. Metu enim ultionis omnis iniquitas refrænatur,*

GRONOVII.

20 *Ad primam coërcendam*] Ut deterreret ab injuria inferenda.

21 *Repræſentatione talionis*] Si ſtatim ſequatur præſens & juxta gravis pœna, quam ſi promittatur futura ultio.

22 *Voluntatem de intellectu*] Sententiam, de qua poterat ambigi & diſputari.

23 *Compotem fecit*] Confirmavit, valere juſſit.

24 *Prophetia*] *Zachariæ.*

25 *Intulit, non adverſario*] Introduxit non contrario ſed ſubſervienti ac ſecundante præcepto.

26 *Si in ipſam rationem conſideremus*] Vulgo *conſiderem.* Si præſtarem patientiam injuriæ ob hanc rationem, ob quam præcipitur, nempe quod confidere debeo Deum eam ulturum, vana foret ſpes mea, niſi & Deus una cum patientia præcepit illam rationem, hoc eſt, niſi oſtendit ſe omnino ultorem fore: quod & fecit in parte, quum conceſſit judici oculum pro oculo, dentem pro dente exigere. [Nodum in ſcirpo quærit Vir Doctiſſimus. Vult *Tertullianus*, niſi Creator eſſet potentiſſimus, qui talem præcipit patientiam, non ſatis cauſſæ fore, cur illam quis in ſe ſuſciperet. *J. B.*]

27 *Si non eſt Creatoris*] Ea ſcilicet ratio.

28 *Qui judicem*] Lege, cum judicem præſtat.

29 *In vacuum*] Sine ratione, fruſtra.

tur. 30 *Cæterum paſſim emiſſa libertate, dominabitur utrumque oculum effoſſura, & omnem dentem excitatura præ impunitatis ſecuritate.*

5. Cenſet, ut videmus, Tertullianus non modo Chriſtianis 31 poſtulationem talionis eſſe vetitam, ſed ne Hebræis quidem permiſſam, tanquam quæ vitiò careret, ſed majoris mali vitandi cauſa. Quod quin verum ſit de tali poſtulatione, quæ ex odio venit, non eſt dubitandum, ut ex ſuperioribus apparet. Nam hanc improbatam etiam illis qui inter Hebræos ſapientia excellebant, nec legis verba tantum ſed 32 & propoſitum intuebantur, ex Philone [a] apparet, apud quem Judæi Alexandrini in Flacci Judæorum vexatoris calamitate ita loquuntur: οὐκ ἐφηδόμεθα, ὦ δέσποτα, τιμωρίαις ἐχθροῦ, δεδιδαγμένοι πρὸς τῶν ἱερῶν νόμων ἀνθρωποπαθεῖν *non delectamur, ô domine, ultione de inimico, nam* q *ex ſacris legibus didicimus hominum miſereri.* Et huc pertinet quod Chriſtus a nobis indiſtincte exigit, ut omnibus remittamus qui in nos deliquerunt. Matth. VI, 14. 15. id eſt, 33 ob ſenſum mali noſtri malum illis nec 34 procuremus, nec optemus: nam id qui facit, ut cum [b] Claudiano loquar, *ferus eſt, 35 legumque videtur vindictam præſtare ſibi.* Quam ob cauſam Lactantius [c] dictum illud Ciceronis [d] commemorans: *juſtitiæ primum munus eſt, ne cui noceat niſi laceſſitus injuria,* ait ſimplicem veramque ſententiam duorum verborum adjectione corruptam: & [e] Ambroſius idem illud Ciceronis dictum vacare ait Euangelii auctoritate.

[a] Pag. 982. D.
[b] De Mallii conſ. verſ. 224.
[c] L. VI, c. 18.
[d] De Offic. 1. 7.
[e] Offic. 1. 28.

6. Quid autem de ultione dicemus, non quatenus præteritum reſpicit, ſed quatenus 36 in futurum cavet? Sane & hanc condonari vult Chriſtus, primum r ſi qui nos læſit teſtimonia pro-

GROTII.

q *Ex ſacris legibus didicimus hominum miſereri*] Vide *Origenem* adverſus Celſum. (Lib. VII. pag. 348)

r *Si qui nos læſit teſtimonia probabilia det pœnitentis animi*] Vide *Moſem Maimonidem* citatum ab eruditiſſimo *Conſtantino* libro de damno dato c. VIII. §. VII.

GRONOVII.

30 *Cæterum paſſim*] Alioquin effrenis graſſaretur iniquitas, & non unum tantummodo, ſed utrumque oculum effoderet, nec dentem unum, ſed omnes excuteret.

31 *Poſtulationem talionis*] Apud judicem vel magiſtratum.

32 *Et propoſitum*] Mentem, ſententiam verbis latius patentem.

33 *Ob ſenſum mali noſtri*] Nemini dolorem demus aut dari velimus ob id tantummodo, quia ille nobis dedit.

34 *Procuremus*] Comparemus, dari curemus, importemus.

35 *Legum vindictam*] Quod reipublicæ & legum cauſa facere debet, id facere animi cauſa vel ob ſuam voluptatem.

36 *In futurum cavet*] Ne iterum vel ab alio vel ab eodem ſimilis injuria fiat.

probabilia det pœnitentis animi, Lucæ XVII, 3. Epheſ. IV, 32. Coloſſ. III, 13. quibus locis de pleniore quadam remiſſione agitur, id eſt, quæ etiam in jus veteris amicitiæ reſtituat cum qui peccavit; unde ſequitur, ut nihil ab eo pœnæ nomine exigi debeat. Præterea etiamſi abſint talis pœnitentiæ ſigna, damnum haut nimium grave inſuper habendum Chriſtus præcepto dimittendæ tunicæ docet. Quin & Plato dixit [a] non referendum malum *εἴ τι δεῖ ἡμᾶς τῶνδε χαλεπώτερα πάσχειν*, *etiamſi quid gravius patiendum nobis immineat*, qui ſenſus & apud Maximum Tyrium exſtat. Ὕβρεως δίκην, id eſt, actionem ob acceptam contumeliam aliquam (qualem Chriſtus alapæ nomine indicat) negabat Muſonius aut ſe inſtituturum, aut cuiquam ut inſtitueret auctorem fore: multo enim rectius condonari talia.

7. Quod ſi diſſimulatio magnum ſecum periculum ferat, 37 ea cautione contenti eſſe debemus, quæ quam minimum noceat. Nam ne apud Hebræos quidem in uſu erat talio, ut [b] Joſephus & alii Hebræorum doctores notant, ſed ſolebat qui læſus erat ultra impendia a ſe facta, de quibus ſeorſim lex exſtat Exod. XXI, 19. (s hæc enim eſt 38 ſimpli reſtitutio nihil pœnale continens) pro talione t pecuniariam mulctam accipere: quod & Romæ factum docet apud Gellium [c] Favorinus. Sic Joſephus domini noſtri Jeſu educator, cum uxorem ſuam adulterii compertam crederet, u divortio ſe liberare maluit, [d] quam committere ut traduceretur: atque id feciſſe dicitur quia juſtus erat, id eſt, vir probus ac facilis: ad quem locum (hh) Ambroſius ait, non tantum ab ultionis atrocitate, ſed etiam x ab accuſationis ſeveritate alienam eſſe juſti perſonam; ſicut & ante Lactantius [e] dixerat, *neque accuſare quemquam crimine capitali juſto*

[a] *In Criton.* p. 49. B.

[b] *Antiq. Jud.* Lib. IV. Cap. 8. § 35. *Ed. Hudſon.*

[c] *Lib.* XX, c. 1.

[d] *Matth.* 1. 19.

[e] *Inſt. div.* lib 6. c. 20.

GROTII.

s *Hæc enim eſt ſimpli reſtitutio nihil pœnale continens*] *Lex Wiſigotthorum* VI, 4, 3.

t *Pecuniariam mulctam*] Vide eundem *Conſtantinum* d. cap. VIII. §. 1.

u *Divortio ſe liberare maluit*] *Auguſtinus* libro II. de Adulterinis conjugiis: *ſi autem (quod verius dicitur) non licet homini Chriſtiano adulteram conjugem occidere, ſed tantum dimittere.* (Cap. 15.)

x *Ab accuſationis ſeveritate*] Vide *Hincmarum* de divortio ad interrogationem V, in fine. c laicos. *cauſ.* 2 *quæſt.* 7. & ibi *Panormitanum*. Gail, de Pace publica VIII. 3. Adde c. Accuſaſti, *de accuſationibus*, ita ut eſt apud *Brocardum*.

GRONOVII.

37 *Ea cautione*] Sic in futurum providere, ut ei, qui læſerit, quantum fieri poteſt, pareamus.

38 *Simpli reſtitutio*] Qua tantummodo exigitur quod nobis abeſt alterius injuria; nec quid amplius pœnæ nomine poſcitur. §. 22. 23. 24. 25. *Inſtit. de action.*

(hh) Locus eſt in *Pſalm.* 118. Serm. 7. Cap. 5. pag. 1473. D. *Ed. Pariſ.* 1569. *J. B.*

a Apolog. 11. pag 44. Ed. Sylb. *juſto licebit.* y Juſtinus a de Chriſtianorum accuſatoribus agens: *nolumus*, ait, *eos puniri, qui in nos calumniantur.* 39 *Sufficit illis ſua pravitas & rerum bonarum ignorantia.*

8. Reſtant pœnæ quæ non privato, ſed publico bono conſulunt: partim tollendo aut coërcendo nocentem ne cui noceat, partim deterrendo alios ſeveritate exempli, quas non ſublatas a Chriſto certiſſimo argumento 40 alibi probavimus, quod cum ſua daret præcepta ſimul teſtabatur ſe nihil legis tollere. Lex autem Moſis, quæ in his rebus, quamdiu ſtabat reſpublica, ſtare debebat, magiſtratibus rigide imperabat ut homicidia & alia quædam crimina punirent: Exod. XXI, 14. Num. XXXV, 31, & ſeqq. Deut. XIX, 13. Quod ſi Chriſti præcepta conſiſtere potuerunt cum lege Moſis z quatenus ſupplicia etiam capitalia irrogabat, a poſſunt & cum humanis legibus divinam hac in parte imitantibus conſiſtere.

XI. 1. Sunt qui ut contrariam ſententiam tueantur adferunt ſummam Dei lenitatem in novo federe, quæ proinde hominibus, etiam magiſtratibus ut Dei vicariis, ſequenda ſit: quod aliquatenus verum eſſe non negamus, ſed non tam late patet quam illi volunt. Nam Dei ingens miſericordia in novo federe patefacta præcipue ſpectat 41 peccata contra primævam legem, aut etiam contra legem Moſis commiſſa ante acceptam Euangelii notitiam, Actor. XVII, 30. Rom. III, 25. Actor. XIII, 38. Hebr. IX, 15. Nam quæ poſtea committuntur, præſertim ſi adſit contumacia, comminationem habent b judicii multo 42 ſeverioris, quam illud fuit quod per Moſem eſt inſtitutum, Hebr. II, 2. 3. X, 29. Matth. V, 21. 22. 28. Neque vero in altera tantum

GROTII.

y *Juſtinus*] Ejusdem eſt: *μηδὲ μικρὸν ἀμείβεσθαι μηδένα βουλόμενοι, ὡς ὁ καινὸς νομοθέτης ἐκέλευσεν· ne minimum quidem ulciſci quenquam volentes, ut novus legis conditor præcepit.* (Dialog. cum Tryphon. *pag.* 182. *Ed. Sylb.*) Adde quæ infra §. XV.

z *Quatenus ſupplicia etiam capitalia irrogabat*] Phariſæorum circa pœnas ἐπιείκειαν prædicat *Joſephus.* (Antiq Jud. Lib. XIII. Cap. XI. §. 6.) Hinc tot legum ad publicas pœnas pertinentium exceptiones, & illud, ut ubi omnino mors inferenda eſt, inferatur quam leniſſime. quod eſt in *Talmude* titulo *Ketuboth.*

a *Poſſunt & cum humanis legibus, divinam hac in parte imitantibus, conſiſtere*] *Auguſtinus* quæſtionum euangelicarum libro I, quæſtione X.

b *Judicii multo ſeverioris quam illud fuit quod per Moſem eſt inſtitutum*] *Chryſoſtomus* idem dicit, tum in oratione ad patrem fidelem, tum ſecunda de jejunio.

GRONOVII.

39 *Sufficit illis*] Satis ſupplicii eſt illis.

40 *Alibi probavimus*] I, 2. 8.

41 *Peccata contra primævam*] Adamo datam, ab eo propagata in univerſum genus humanum.

42 *Severioris, quam*] Moſes enim tantum pœnas, quas mortalis exigere judex poteſt, ſanxit: Chriſtus & gehennam minatur.

GRO-

tum vita, ſed & in hac ipſa in tales culpas Deus non raro animadvertit, 1 Cor. XI, 30. Ac talium facinorum indulgentia non ſolet impetrari, e niſi ipſe homo de ſe quaſi pœnas exegerit, 1 Cor. XI, 31. 43 gravi quodam mœrore, II Cor. II, 7.

2. Urgent iidem ſaltem pœnitentia ductis dandam impunitatem. Sed ut omittam de vera pœnitentia hominibus vix eſſe ut conſtet, nec quemquam non impune ſua malefacta laturum, ſi eam quovis modo profiteri ſufficiat, Deus ipſe non ſemper pœnitentia ductis omnem remittit pœnam. quod vel Davidis exemplo apparet. Sicut ergo pœnam legis, id eſt mortem violentam aut alioqui immaturam, remittere potuit Deus, ita ut non levibus malis afficeret eum qui deliquerat, d ſic nunc quoque poteſt pœnam remittere mortis æternæ, atque interim peccatorem aut morte immatura ipſe punire, aut velle etiam ut ſic per magiſtratum puniatur. *a Symſ. ep. 44.*

XII. 1. Rurſum 44 alii hoc accuſant, quod cum vita ſimul ſpatium ad pœnitendum præciditur. Sed ſciunt hujus rei a piis magiſtratibus ſummam haberi rationem, nec quemquam ad ſupplicium rapi, niſi dato tempore quo peccata ſua agnoſcere ac ſerio deteſtari poſſit; e qualem pœnitentiam, 45 etiamſi opera morte interclusa non ſequantur, acceptam Deo eſſe poſſe, latronis cum Chriſto crucifixi exemplum probat. Quod ſi dicatur vitam longiorem ad magis ſeriam reſipiſcentiam prodeſſe potuiſſe, reſponderi poterit, inveniri interdum, quibus merito dici poſſit f illud Senecæ: *b quod unum bonum tibi supereſt, repræſenta-* *b L. 1, de Ira, c. 16.*

GROTII.

e *Niſi ipſe homo de ſe quaſi pœnas exegerit*] *Peccator arte veniam deflere ſe debet.* *Tertullianus* de Pœnitentia, (c. 6.) *Ambroſius* in Pſal. XXXVII. *Chryſoſtomus* in 1 ad Corinthios Hom. XXVIII. & in Matthæum Hom. XLII. Adde 2 *Cor.* VII, 9. & 10.

d *Sic nunc quoque poteſt pœnam remittere mortis æternæ, atque interim peccatorem aut morte immatura ipſe punire*] Hieronymus in cap. 1. in Nahum, qui locus relatus eſt in c. 6. *cauſæ* XXIII. *quæſtionem* V. *Agathias* lib. V, ex Platone. (*Cap.* 2.)

e *Qualem pœnitentiam etiamſi opera morte interclusa non ſequantur*] *Hieronymus* ad Damaſum, citatus in c. importuna, 58. *de pœnitentia*, diſt. 1.

f *Illud Senecæ*] Cujus & hoc eſt de Beneficiis VII, 20. *ingeniis talibus vitæ exitus remedium eſt, optimumque eſt obire ei qui ad ſe nunquam rediturus eſt.* item: *eadem manu beneficium omnibus dabo: illi reddam, quando ingeniis talibus vitæ exitus remedium eſt.* Ibid.

GRONOVII.

43 *Gravi quodam mœrore*] Vera pœnitentia, quæ adjunctam habet deprecationem, animum ſeſe emendandi, & fidem remiſſionis per Chriſtum.

44 *Alii hoc accuſant*] In ſuppliciis per magiſtratum exactis.

45 *Etiamſi opera*] Bona opera, per quæ agnoſcatur ſerium emendationis propoſitum,

a Ibid. c. 15. *ſentabimus mortem*: ut & illud ejusdem. *a quo uno modo poſſunt deſinant mali eſſe*; quod Euſebius philoſophus dixerat; 46 *ἐπειδὰν οὐχ οἷόν τε ἄλλως κἂν τούτῳ γ' ἦν τῷ τρόπῳ ἀπολυθέντες τῶν ἐνταῦθα δεσμῶν τῆς κακίας προσίοιντο φυγήν.*

2. Hæc ergo, ſupra ea quæ operis initio diximus, reſponſa ſunto illis qui ſupplicia, aut omnia, aut capitalia, ſine ulla exceptione Chriſtianis prohibita volunt, contra quam nos Apoſtolus docet, qui cum regio officio uſum gladii incluſiſſet 47 ut exercitium divinæ ultionis, alibi orandum ait, ut reges Chriſtiani fiant, & 48 qua reges ſunt, innocentibus ſint præſidio: quod, quæ etiam poſt Euangelium propagatum magnæ partis hominum eſt improbitas, obtineri non poteſt, niſi quorundam morte reprimatur aliorum audacia, quippe cum ne ſic quidem inter tot cruces & ſupplicia ſontium ſatis tuta ſit innocentia.

3. Neque tamen abs re erit Chriſtianis rectoribus, ſaltem ex parte aliqua, imitandum proponere g exemplum Sabaconis Ægyptii regis, pietatis nomine laudatiſſimi, a quo capitales pœnas 49 in damnationem ad opus mutatas feliciſſimo ſucceſſu narrat b Diodorus: etiam ad Caucaſum gentes quasdam ait c Strabo: *μηδένα ἀποκτείνειν τῶν ἐξαμαρτόντων καὶ μέγιστα· nemini mortem irrogaſſe, quamvis peſſima merito.* Neque ſpernendum illud Quintiliani: d *nemo dubitabit, quin, ſi nocentes mutari in bonam mentem aliquo modo poſſint, ſicut poſſe interdum conceditur, ſalvos eſſe eos magis e republica ſit quam puniri.* Notat Balſamo leges Romanas, quæ mortis pœnam irrogabant, h a poſterioribus Impe-

b Lib. 1. c. 65.
c Lib. XI. p. 520.
d Lib. XII. 1. Inſt. Orat.

GROTII.

g *Exemplum Sabaconis Ægyptii regis*] Imo & Romanorum magna ex parte, quorum nemo poſt legem Porciam mortis aut verberum ſupplicio affici potuit, niſi perduellis, aut ab ipſo populo damnatus. [De *Lege Porcia* vide *Livium*, X. 9.]

h *A poſterioribus Imperatoribus Chriſtianis*] Vide quæ infra hoc libro cap. XXIV. §. 11. vide apud *Nicetam* libro 1. (Cap. 4.) juramentum Iſaaci Angeli. Idem Johannis Comneni imperium ſine morte cujusquam fuiſſe ait. (*Ibid.* Cap. ult.) Vide de Zenone *Malchum* (Excerpt. Legat. *Hœſchel.* pag. 76.) & *Auguſtini* epiſtolam CLVIII. & CLIX. ad Marcellinum comitem, citatum c. circumcelliones, 1. *cauſa* XXIII. *quæſt.* V. & capitulis ſequentibus. & *Chryſoſtomum* adverſus Judæos, ubi de Caini pœna.

GRONOVII.

46 Ἐπειδὰν οὐχ οἷόν τε] Quando nequeunt aliter, ut vel hoc modo liberati ex iſtis vinculis malitiæ inveniant fugam. [Locus eſt apud *Stobæum*, Serm. XLVI. *J. B.*]

47 *Ut exercitium divinæ*] Per quem Deus ultionem, quam ſibi reſervavit, exercet.

48 *Qua reges ſunt*] Etiam poteſtatem ſuam, perque uſum gladii.

49 *In damnationem ad opus*] Quum ingentibus aggeribus Ægypti urbes adverſus Nili violentiam muniret, omnes, qui capital feciſſent, in id opus miſit, nemine occiſo per carnificem.

GRO-

Imperatoribus Chriſtianis mutatas pleraſque [i] [50] in alia ſupplicia, quo & acrius damnatis inureretur pœnitentia, & magis ad exemplum proficeret pœna diuturnior.

XIII. 1. Ex ea autem quam nos fecimus enumeratione finium pœnæ apparet nonnihil prætervifum a Tauro philoſopho, ex quo ita [a] Gellius: *Quando igitur aut ſpes magna eſt ut is qui peccavit* [51] *citra pœnam ipſe ſe ultro corrigat, aut ſpes contra nulla eſt emendari eum poſſe & corrigi, aut jacturam dignitatis in quam peccatum eſt metui non neceſſum eſt, aut non id peccatum eſt,* [52] *cujus exemplo neceſſario metu ſuccurrendum ſit, tum quicquid ita delictum eſt, non ſane dignum eſſe imponendæ pœnæ ſtudium viſum eſt.* Nam ita loquitur quaſi [53] uno fine ſublato tollatur pœna, cum contra omnes ceſſare oporteat ut pœnæ locus non ſit. Deinde illum finem omittit, cum homo inemendabilis vitæ eximitur, ne plura aut graviora peccet: & quod de jactura dignitatis dixit, etiam ad alia damna, quæ metuuntur, extendendum fuit. [a] Noct. Attic. VI. 14.

2. Melius Seneca cum [b] dixit: *In vindicandis injuriis hæc tria* [54] *lex ſequuta eſt, quæ princeps quoque ſequi debet,* [k] *ut aut eum quem punit emendet, aut ut pœna ejus cæteros meliores reddat, aut ut ſublatis malis ſecuriores cæteri vivant.* Nam hic ſi per cæteros intelligas, non minus qui læſi jam ſunt, quam qui lædi adhuc poſſunt, plenam habebis partitionem, niſi quod ad illud *ſublatis* addendum fuit, [55] aut repreſſis. Nam & vincula & quæcunque eſt virium deminutio eo pertinet. Minus perfecta eſt illa alio loco ejusdem [c] Senecæ diſtributio: *Hoc ſemper in omni animadverſione ſervabit, ut ſciat alteram adhiberi ut emendet* [b] De Clem. Lib. I. c. 22. [c] L. I, de Ira, c. ult.

GROTII.

i In alia ſupplicia] Ad opera maxime. *Auguſtinus* epiſtola CLX: *alicui utili operi integra eorum membra deſerviant.* Vide & *Nectarii* epiſtolam ad *Auguſtinum*, quæ eſt CCI.

k *Ut aut eum quem punis emendes, aut ut pœna ejus cæteros meliores reddat*] Hæc duo etiam *Philo* poſuit in legatione: ὅτι καὶ ἡ κόλασις νουθετεῖ καὶ σωφρονίζει πολλάκις μὲν καὶ τοὺς ἁμαρτάνοντας· εἰ δὲ μὴ, πάντως γοῦν τοὺς πλησιάζοντας. αἱ γὰρ ἑτέρων τιμωρίαι βελτιοῦσι τοὺς πολλοὺς φόβῳ τοῦ μὴ παραπλήσια παθεῖν· *pœna ſæpe corrigit & emendat etiam eum qui peccavit: quod ſi id non eveniat, certe alios quorum ad notitiam pervenit. multos enim meliores faciunt aliena ſupplicia paris mali formidine,* (pag. 992. B.)

GRONOVII.

50 *In alia ſupplicia*] In mulctas, exſilia, pœnales operas.

51 *Citra pœnam ipſe ſeſe*] Ut Cæſaris milites apud *Sueton.* cap. 68.

52 *Cujus exemplo neceſſario*] Quod non verendum eſt, ne quis imitetur, ſi non puniatur.

53 *Uno fine ſublato*] Ex tribus *num.* 6. propoſitis.

54 *Lex ſecuta eſt*] Legislator reſpexit.

55 *Aut repreſſis*] Coërcitis, ut ſuperſint quidem, ſed graſſari deſinant.

GRO-

det malos, alteram ut tollat. Illud Quintiliani dictum aliquanto etiam imperfectius: [a] *Omnis pœna non tam ad delictum pertinet quam ad exemplum.*

[a] Declam. 274.

XIV. Ex his, quæ dicta ſunt hactenus colligi poteſt 56 quam non tutum ſit Chriſtiano homini privato, ſive ſui, ſive publici boni cauſa, l pœnam ſumere de improbo quoquam, præſertim capitalem, m quanquam id jure gentium nonnunquam permitti diximus: unde laudandus eſt mos eorum populorum apud quos 57 navigaturi inſtruuntur mandatis a publica poteſtate ad perſequendos piratas, ſiquos in mari repererint: ut data occaſione uti poſſint, non quaſi auſu ſuopte, ſed ut publice juſſi.

XV. Cui non diſſimile eſt quod multis in locis receptum eſt, n ut ad accuſationes criminum non admittantur 58 quibus id libet, ſed 59 certi homines quibus id muneris publica poteſtate impoſitum eſt: ut nihil quiſquam faciat ad alienum ſanguinem fundendum, niſi officii neceſſitate. Huc ſpectat Elibertinæ Synodi canon: *delator ſi quis exſtiterit fidelis, & per delationem ejus aliquis fuerit proſcriptus vel interfectus, placuit eum* 60 *nec in fine accipere communionem.*

XVI. Sed & illud ſimul ex antedictis intelligitur, minime conſultum eſſe homini vere Chriſtiano, ac ne ipſum quidem decere, o ut ad munera publica, quæ de ſanguine judicium habent, ſua ſponte ſe ingerat, jusque vitæ ac necis in cives ſibi tan-

GROTII.

l *Pœnam ſumere de improbo quoquam*] Vide quædam ſupra poſita lib. I, c. III. §. 3.

m *Quanquam id jure gentium nonnunquam permitti diximus*] Hoc capite, §. 8.

n *Ut ad accuſationes criminum non admittantur*] *Chryſoſtomus* de Pœnitentia VIII. Καλὸν μὲν ἦν, ὅπερ εἶπον, καὶ τὰς χρηματικὰς δίκας φθάνειν διαλύσεσι φιλικαῖς, ἵνα πρὸς τὸ τέλος τῆς δίκης κυβερνήσῃς τὸν φίλον· ἐγκληματικὰς δὲ μηδὲ διαλύεσθαι γένοιτο, ἀλλὰ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐγγυμνάζειν· *optimum itaque, ut dixi, etiam privatas lites antevertere benignis transactionibus, ut amicum dirigas ad id quod lites ſibi propoſitum habent: publicorum autem judiciorum accuſationes non dicam tranſigendo abrumpere, ſed nunquam eas incipere.* (Tom. VI. pag. 806. *Edit. Savil.*)

o *Ut ad munera publica, quæ de ſanguine judicium habent, ſua ſponte ſe ingerat*] An ſapienti capeſſenda ſit reſpublica vide *Senecam* de otio ſapientis.

GRONOVII.

56 *Quam non tutum*] Grave ac periculoſum conſcientiæ atque animæ hominis Chriſtum profeſſi.

57 *Navigaturi*] Privatis impendiis atque exercitoribus.

58 *Quibus id libet*] Ut olim moris fuit, quum judicia publica dicta ſint, quod cuivis e populo exſecutio illorum daretur. §. 1. *Inſtit. de publ. jud.*

59 *Certi homines*] Fiſcales ſive Advocati fiſci. Et primum inſtituit Adrianus Aug. *Spartian.* cap. 20.

60 *Nec in fine*] Ne moribundum quidem accipere euchariſtian, ſive corpus & ſanguinem Domini myſticum.

GRO-

tanquam omnium excellentiſſimo & Deo cuidam inter homines deferri æquum exiſtimet ac profiteatur. Nam certe quod [a] Chriſtus monet periculoſum eſſe de aliis judicare, quia quale judicium in alios ferimus, tale nobis in paribus cauſis a Deo ſit exſpectandum, omnino huc etiam pertinet.

[a] *Mat.* VII. 1.

XVII. 1. Quæſtio eſt non ignobilis, an leges humanæ quæ interfectionem [61] quorundam hominum permittunt, interfectoribus [62] jus verum præſtent etiam apud Deum, an tantum inter homines impunitatem. Poſterius hoc [b] Covarruviæ & [c] Fortunio placet, quorum ſententia adeo diſplicet Ferdinando [d] Vasquio ut nefandam vocet. Dubium non eſt, ut alibi quoque diximus, [63] utrumvis legem facere poſſe in certis caſibus. Utrum autem voluerit, partim ex verbis legis, partim ex materia intelligendum eſt. Nam [64] ſi dolori lex indulget, pœnam humanam tollit, non vitium, ut in marito qui adulteram uxorem p aut [65] adulterum occidit.

2. Si vero periculum reſpicit futuri mali ex dilatione pœnæ, cenſenda eſt jus ac poteſtatem publicam privato concedere, ita [66] ut jam privatus non ſit.

[b] *Covarr. de Matrim. Part.* 2. *c.* 7. *n.* 12.
[c] *Fort. tractat. de ult. fine legum illat.* 11.
[d] *Vasq. l.* IV, *cont. ill. c.* 8.

Hujus generis eſt lex illa in Codice Juſtinianeo ſub rubrica, quando liceat unicuique ſine judice ſe vindicare vel [67] publicam devotionem, ubi cuicumque licentia datur ſupplicio ſubjugandi milites populatores hac addita ratione: [e] *melius enim eſt occurrere in tempore, quam poſt exitum vindicare. Veſtram igitur vobis permittimus ultionem, & quod ſerum eſt punire judicio ſubjugamus edicto, ut nullus parcat militi cui obviare telo oporteat ut latroni.*

[e] *L.* 1.

GROTII.

p *Aut adulterum occidit*] Vide *Auguſtinum* de Civitate Dei citatum c. quicunque, 33. *cauſa* XXIII. *quæſtione* VIII. [Sed non ſunt verba *Auguſtini*, at partim *Hieronymi* in *Ezechiel.* Cap. IX. partim alterius ignoti. *J. B.*] Et c. inter hæc 6. ſequente, *cauſa* XXXIII. *quæſt.* II.

GRONOVII.

61 *Quorundam hominum permittunt*] Puta privatis & nulla poteſtate publica præditis.

62 *Jus verum*] Innocentiam; an excuſatos eos apud Deum reddant.

63 *Utrumvis legem*] Aliquando qui ex lege interficit, Deo inculpatum haberi, aliquando tantum forenſibus judiciis ſolvi.

64 *Si dolori lex indulget*] Si vindictæ cauſa comparata eſt, ſi ſuccurrit imbecillitati atque infirmitati animi humani, qui in tali caſu vindictæ ardorem ægre exercet.

65 *Adulterum occidit*] L. 24. D. *ad l. Jul. de adult.* & patre, qui adulterum filiæ. l. 22. §. 2. ibidem.

66 *Ut jam privatus non ſit*] Fictione juris pro miniſtro publico habeatur.

67 *Publicam devotionem*] i. Sacramentum militare adverſus latrunculos & milites deſertores; nam milites proprie devovere ſe pro Imperatore atque imperio cenſentur, *queis fortes acuit devotio mentes*, ut *Claudianus* canit. *Lucanus* 3, 311. *Accipe devotas externa in prælia dextras.* Sueton. Jul. 67. *Juſtin.* 14, 9.

GRO-

latroni. Et lex ſubſequens de opprimendis deſertoribus: *cuncti*, inquiens, [a] *adverſus latrones publicos deſertoreſque militiæ jus ſibi ſciant pro quiete communi exercendæ publicæ ultionis indultum*. Huc & illud pertinet [b] Tertulliani: [q] *In reos majeſtatis & publicos hoſtes omnis homo miles eſt*.

[a] L. 2.

[b] Apolog. c. 2.

3. Atque in hoc differt [68] jus occidendi exſules, quos bannitos vocant, [69] ab iſtarum legum ſpecie, quod ibi præcedit ſpecialis ſententia, hîc generale edictum, [r] accedente facti evidentia, vim latæ ſententiæ obtinet.

XVIII. Nunc illud videamus, ſintne omnes [70] actus vitioſi tales ut puniri ab hominibus poſſint. Pro certo habendum eſt, non omnes eſſe tales. Primum enim [71] actus mere interni, etiamſi caſu aliquo, puta per confeſſionem ſubſecutam, ad notitiam aliorum perveniant, puniri ab hominibus non poſſunt, quia, ut alibi diximus, naturæ humanæ congruum non eſt ut ex actibus mere internis jus aut obligatio inter homines naſcatur. Et hoc ſenſu accipiendum eſt quod dictant [72] leges Romanæ: *cogitationis pœnam neminem mereri*. Id tamen non obſtat quo minus actus interni, [s] [73] quatenus in externos influunt, in æſtimatio-

GROTII.

[q] *In reos majeſtatis & publicos hoſtes omnis homo miles eſt*] *Agathias* lib. IV. (in Orat. *Ruſtici*) οὐ γὰρ στρατηγοῖς μόνοις ἢ τοῖς ἄλλοις δυνατωτάτοις ὁ τῆς εὐνοίας ἐθέλει σκοπὸς ἐμφύεσθαι, καὶ προσιζάνειν, ἀλλὰ παντὶ τῷ βουλομένῳ βατὸν ἐστι καὶ προσῆκον τὸ ἐν ᾗ τέτακται πολιτείας ὑπεραλγεῖν, καὶ τὸ κοινῇ συνοῖσον εἰς δύναμιν κατορθοῦν· *non ſolis ducibus aliiſve potentibus innaſci ſolet atque immorari bene agendi propoſitum, ſed cuique volenti & licet & honeſtum eſt ejus in qua vivit reipublicæ malis commoveri, & publicas utilitates pro ſuis viribus promovere*. (Cap. 2.) Vide quæ ſupra hoc capite, §. IX.

[r] *Accedente facti evidentia*] *Quintilianus* declamatione CCLX. *quædam ſunt reipublicæ læſæ, ad quorum pronuntiationem oculi ſufficiant*.

[s] *Quatenus in externos influunt*] Ita *Sayrus* lib. III. Theſauri, cap. 6.

GRONOVII.

[68] *Jus occidendi exſules*] Quintil. decl. 305. *Exſulem intra fines deprehenſum liceat occidere*.

[69] *Differt ab iſtarum*] Exſulem occidere non licet, niſi proprio de ipſius perſona judicio exſul declaratus & huic pœnæ ſubjectus ſit: iſtos ex perpetua & ſemel in omnes promulgata conſtitutione principis, modo conſtet deſertores & latrones eſſe.

[70] *Actus vitioſi*] Pœnæ objectum, vel ſubjecta materia.

[71] *Actus mere interni*] Cogitationes de ſuſcipiendis ſceleribus. 2, 4. 3.

[72] *Leges Romanæ: Cogitationis*] L. 18. D. *de pœnis*. *Rittershuſ.* 7, ſacr. lect. 12.

[73] *Quatenus in externos influunt*] Quatenus præcedunt externos vel cum eis conjunguntur, æſtimentur, non quaſi ſua natura pœnam judici debeant, ſed quaſi qui modificent, gravioreſque aut leviores reddant externos, eoque pœnam illorum vel augeant, vel minuant.

GRO-

mationem veniant non ſui proprie, ſed actuum externorum, qui inde meriti ſui accipiunt qualitatem.

XIX. 1. Secundo, puniri ab hominibus nequeunt actus 74 inevitabiles naturæ humanæ. Quanquam enim peccatum eſſe non poteſt niſi quod libere fit, ab omni tamen omnino peccato & ſemper abſtinere ſupra humanam eſt conditionem, unde cognatum homini eſſe peccare inter philoſophos Sopater, Hierocles a, t Seneca b, u inter Judæos Philo, inter hiſtoricos c Thucydides, inter Chriſtianos plurimi prodiderunt. *Si puniendus eſt*, inquit d Seneca, *cuicumque pravum maleficumque ingenium eſt, pœna neminem excipiet*. Sopater e vero: ἐὰν ἄν τις ὡς ἀναμαρτήτους κολάζῃ, τὸ μέτρον ὑπερβαίνει τῆς κατὰ φύσιν ἐπανορθώσεως· *Si quis homines puniat tanquam qui ab omni peccato vacare poſſint, menſuram excedit ejus quæ ſecundum naturam eſt correctionis.* Quod x Diodorus f Siculus vocat συνεδικεῖν τὴν κοινὴν ἀνθρώπων ἀσθένειαν, *injurium eſſe adverſus communem hominum imbecillitatem*: alibi, g τῆς ἀνθρωπίνης καὶ κοινῆς ἀσθενείας ἐπιλανθάνεσθαι, *oblivisci infirmitatis ejus quæ communis eſt humano generi*. Is quem dixi Sopater diſſimulanda ait τὰ μικρὰ καὶ συνήθη τῶν ἁμαρτημάτων, *culpas minores & quaſi quotidianas*.

a In Aur. carm. Pyth. p. 192. Ed. Needham.
b II. Controv. 12.
c Lib. III. c. 45.
d De Ira lib. II, c. 31.
e Apud Stob. Serm. 46.
f Lib. XIII. c. 21.
g Lib. XVII. c. 38.

2. Imo dubitari poteſt an hæc recte & proprie (ii) peccata dicantur,

GROTII.

t *Seneca*] Ejuſdem eſt eodem (*lib.* I.) de Ira c. 14. *Nemo invenitur qui ſe poſſit abſolvere.* Capite 9. dixerat, [immo *Lib.* II.] *inter cetera mortalitatis incommoda & hæc eſt caligo mentium, nec tantum neceſſitas errandi, ſed errorum amor.* Poſtea cap. 27. *quis iſte eſt qui ſe profitetur omnibus legibus innocentem?* & libro III, c. 26. *omnes mali ſumus.* De clementia I, 6. *Peccavimus omnes: alii gravia, alii leviora, alii ex deſtinato, alii forte impulſi, aut aliena nequitia ablati: alii in bonis conſiliis parum fortiter ſtetimus, & innocentiam inviti ac renitentes perdidimus. Non delinquimus tantum, ſed uſque ad extremum ævi delinquemus. Etiam ſi quis tam bene purgavit animum, ut nihil obturbare eum amplius poſſit ac fallere, ad innocentiam tamen peccando pervenit.* *Procopius* Gotthicorum III. (Cap. XI.) in oratione Beliſarii: τὸ μὲν ἂν μηδ' ὁπωσοῦν ἁμαρτάνειν ὄντα ἄνθρωπον καὶ τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως ἔξω· *nihil plane delinquere neque hominis eſt, neque id rerum fert natura.* Adde *Baſilium* Imperatorem cap. 50. (*Paræntic.* ad *Leonem* Filium.)

u *Inter Judæos Philo*] De Moſe libro III. p. 675. c. addi poteſt *Abenesdras* ad Jobum V, 7. & Rabbinus *Iſraël* c. 8.

x *Diodorus Siculus*] Idem in fragmentis: μὴ συκοφαντεῖν ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ἀσθένειαν· *non oportet per calumniam traducere infirmitatem humanæ naturæ.* (E Lib. XXVI. Eclog. I.)

GRONOVII.

74 *Inevitabiles naturæ*] Infirmitates communes, quas nemo debet alienas a ſe putare.

(ii) Merito hoc rejicit & confutat PUFENDORFIUS, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. I. Cap. 5. §. 8. *J. B.*

GRO-

cantur, cum 75 libertatem quam in ſpecie habere videntur, in
a Pag. 90. A. ſua generalitate conſiderata, non habeant. Plutarchus a Solone: *δεῖ δὲ πρὸς τὸ δυνατὸν γράφεσθαι τὸν νόμον, εἰ βούλεται χρησίμως ὀλίγους, ἀλλὰ μὴ πολλοὺς ἀχρήστως κολάζειν· oportet legem ſcribi ſecundum id quod obtineri poteſt, ſi quis velit 76 paucos utiliter, non multos inutiliter punire.* Sunt & quædam non humanæ ſimpliciter naturæ, ſed 77 huic & nunc inevitabilia, y ob 78 corporis concretionem in animum tranſeuntem, aut adultam conſuetudinem, quæ tamen puniri ſolet non tam in ſeſe, quam z ob culpam præcedentem, quia aut neglecta ſunt remedia, aut ultro attracti in animum morbi.

XX. 1. Tertio, punienda non ſunt peccata, 79 quæ nec directe nec indirecte ſpectant ad ſocietatem humanam, aut ad hominem alterum. Ratio eſt, quia nulla eſt cauſa cur non talia peccata relinquantur Deo punienda, qui & ad ea noſcenda eſt ſapientiſſimus, & ad expendenda æquiſſimus, & ad vindicanda potentiſſimus. Quare ab hominibus punitio talis inſtitueretur plane ſine utilitate, ac proinde mendoſe. Excipiendæ hinc ſunt pœnæ emendatoriæ, quæ cauſam habent ut qui peccavit melior fiat, etiamſi forte id aliorum non interſit. Puniendi quoque non ſunt actus oppoſiti virtutibus 80 quarum natura coactionem omnem repudiat, in quo genere ſunt miſericordia, liberalitas, gratiæ relatio.

b L. III. de Ben. c. 6. 2. Tractat hanc quæſtionem b Seneca, an ingrati vitium impunitum eſſe debeat; & 81 cur non debeat, adfert multa,
c Idem eod. lib. c. 7. ſed hoc præcipuum, c quod & ad alia ſimilia extendi poteſt:

cum

GROTII.

y *Ob corporis concretionem in animum tranſeuntem*] Seneca de Ira libro, II, cap. 18. *morum varietates mixtura elementorum facit, & proinde in aliquos magis incumbunt ingenia, prout alicujus elementi major vis abundavit.* Alibi hæc ea vocat, quæ attribuit conditio naſcendi & corporis temperatura. Epiſtola XI.

z *Ob culpam præcedentem*] Vide c. inebriaverunt. 9. *cauſa* XV. *quæſt.* 1.

GRONOVII.

75 *Libertatem quam*] Etſi fiant ſponte, ſi ſingulos caſus reſpicias, tamen ſi univerſum genus conſideres, agnoſcas facile quamdam neceſſitatem, per quam *ſuos quisque manes patimur.*

76 *Paucos utiliter*] Ut ſerviant exemplo pœnæ ad alios deterrendos.

77 *Huic & nunc*] Certis perſonis certisque temporibus.

78 *Corporis concretionem*] Temperamentum præcipuorum quatuor humorum, ſanguinis, bilis, pituitæ, melancholiæ: unde medicorum dictum: *mores animi ſequuntur temperamentum corporis.*

79 *Quæ nec directe*] Quibus nemo læditur, aut quæ puniri neminis intereſt.

80 *Quarum coactionem*] Neceſſe eſt enim, ut ſponte fiat, & *ἐκ προαιρέσεως*, quod virtutis nomen obtineat.

81 *Cur non debeat*] Intellige, puniri.

GRO-

eum res honeſtiſſima ſit referre gratiam: deſinit honeſta eſſe 82 *ſi neceſſaria eſt*, id eſt, honeſtatis gradum excellentem amittit, quod ſequentia indicant: *non enim magis laudabit quiſquam gratum hominem, quam eum qui depoſitum reddidit, aut quod debe bat* 83 *citra judicium ſolvit.* Mox: *non eſt glorioſa res gratum eſſe*, a 84 *niſi tutum eſt ingratum fuiſſe.* Aptari ad hujus generis vitia poteſt illud Senecæ patris in controverſiis: b *ego reum* 85 *non laudari deſidero, ſed abſolvi.*

XXI. Sequitur illud tractemus, an ignoſcere aut veniam dare liceat interdum. c Negant enim Stoici, ut videre eſt in fragmento apud Stobæum, titulo de magiſtratu, in oratione Tullii pro Murena, & in fine librorum Senecæ de clementia, ſed levi argumento. a *Venia*, ajunt, *debitæ pœnæ remiſſio eſt: ſapiens autem quod facere debet facit.* Hic fraus latet in illa voce *debitæ.* Nam ſi intelligas eum qui peccavit pœnam debere, id eſt ſine injuria puniri poſſe, 86 jam non ſequetur ſi quis non puniat, facere quod facere non debet. Si vero ita accipias debitam eſſe pœnam a ſapiente, id eſt, omnino oportuiſſe exigi, dicemus id non ſemper accidere, ac propterea hoc ſenſu pœnam poſſe eſſe non debitam, ſed licitam tantum. Atque id verum

a Senec. de Clem. II. 7.

GROTII.

a *Niſi tutum eſt ingratum fuiſſe*] Idem *Seneca* de Beneficiis I; c. I. *Ita demum turpe eſt non reddere* (beneficia nempe) *ſi & licet.* Pater *Seneca* controverſiarum V, 34. *Dicis mihi, hoc facere non oportet; huic rei æſtimatio immenſa eſt, itaque nulla vindicta eſt.* Auguſtinus lib. II, c. 83. contra Petilianum: *ſic igitur quod adverſus vos leges conſtitutæ ſunt, non eis bene facere cogimini, ſed male facere prohibemini.* [§. 184. *Edit. Benedictin.* ubi legitur: *Si quæ igitur adverſus* &c. Sed & locus non videtur recte huc aptari. J. B.]

b *Ego reum non laudari deſidero, ſed abſolvi*] Eſt hoc V, contr. 33. ſimile libro IV controverſia 25. *Non ſperamus, ut probet* [Flamininum *Judex*], *ſed ut* dimittat. Et in Excerptis VI. 8. *Multum intereſt objurges, an puniat.* Sunt enim quædam ut Cimone ait *Plutarchus*: ἐλλείμματα μᾶλλον ἀρετῆς τινὸς, ἢ κακίας πονηρεύματα· *deliquia magis virtutis alicujus quam ex vitio crimina*, (pag. 480. A.)

c *Negant enim Stoici*] Contra eos bene *Diodorus Siculus* in fragmentis, (E. Lib. XXI. Eclog. 8.) συγγνώμη τιμωρίας αἱρετωτέρα· *venia melior pœnæ exactione.* Pro Chriſtianis ſententiam dicet *Cyprianus* epiſtola LII. *alia eſt philoſophorum & Stoicorum ratio, qui dicunt omnia peccata paria eſſe, & virum gravem non facile flecti oportere. Inter Chriſtianos autem & philoſophos plurimum diſtat.* (Ep. LV. pag. 107. *Edit. Fell. Bremenſ.*)

GRONOVII.

82 *Si neceſſaria*] Si ad eam legibus & metu adigimur.

83 *Citra judicium*] Non coactus in foro ſententia judicis.

84 *Niſi tutum eſt*] Liberum ab animadverſione magiſtratus.

85 *Non laudari deſidero*] Non magnum & eximium, ſed inſontem apparere.

86 *Jam non ſequetur*] Poteſt enim quivis debitum ſibi remittere ac condonare.

verum eſſe poteſt tum ante legem pœnalem, tum poſt eam poſitam.

XXII. 1. Ante legem pœnalem conſtitutam dubium tamen non eſt quin pœnæ locus eſſe poſſit, quia naturaliter qui deliquit in eo ſtatu eſt, ut puniri licite poſſit: ſed d non ideo ſequitur debere eam exigi: quia 87 hoc pendet ex connexione finium, ob quos pœna inſtituta eſt, cum ipſa pœna. Quare ſi fines illi per ſe 88 morali æſtimatione neceſſarii non ſint, aut alii fines ex oppoſito occurrant non minus utiles aut neceſſarii, aut fines pœnæ propoſiti alia via obtineri poſſint, jam apparet nihil eſſe quod ad pœnam exigendam præciſe obliget. Sit primi exemplum in 89 peccato pauciſſimis cognito, cujus proinde publica traductio non neceſſaria ſit, aut damnoſa etiam: quò illud pertinet Ciceronis a de Zeuxi quodam: *Adductum in judicium fortaſſe dimitti non oportuerit: 90 conquiri vero ad judicium neceſſe non fuit.* Secundi in eo qui bene 91 merita aut ſua aut parentum repenſari digna culpæ opponit: nam, ut ait b Seneca, (kk) *beneficium ſuperveniens injuriam apparere non patitur.* Tertii in eo qui verbis emendatus eſt, aut læſo verbis ſatisfecit, ut ad eos fines pœna jam opus non ſit.

a *Ad Q. fr. Ep.* 1, 2. c. 2.

b *De Beneſ.* VI. 6.

2. Et hæc pars una eſt clementiæ a pœna liberans: quam reſpiciens c Hebræus ſapiens dixit: *δεῖ τὸν δίκαιον εἶναι φιλάνθρωπον· juſtum decet clementia.* Nam quia pœna omnis, præcipue gravior, aliquid habet quod 92 per ſe ſpectatum non quidem juſtitiæ, ſed caritati repugnet, facile patitur ratio ea abſtineri, niſi

c *Sap.* XII, 19.

GROTII.

d *Non ideo ſequitur debere eam exigi*] *Julianus* de Euſebia: *οὐδὲ γὰρ εἰ σφόδρα ἐπιτήδειοί τινές εἰσι πάσχειν κακῶς καὶ κολάζεσθαι, τούτους ἐκ παντὸς ἀπολέσθαι χρεών· non enim, ſiqui ſunt meriti male tractari punirique, hos perire utique neceſſe eſt.* (Orat. III. p. 115. B. Ed. Spanhem.)

GRONOVII.

87 *Hoc pendet ex*] Utrum omnino exigenda pœna ſit an non, conſtituendum eſt pro conſecutione certa vel dubia finium, qui *num.* 6. expreſſi ſunt, punitionis ex ipſa pœna.

88 *Morali æſtimatione*] Judicio prudentis & boni viri.

89 *Peccato paucis cognito*] In quo plus prodeſt ignorantia vitii quam cognitio virtutis. *Juſtin.* 2, 2.

90 *Conquiri neceſſe non*] Ut Trajanus conſtituit de Chriſtianis. *Plin.* 10. ep. 98.

91 *Merita culpæ opponit*] Ut Horatius in parricidio ſororis. *Flor.* 1, 3. Adde *Cicer.* in Vatin. 6.

92 *Per ſe ſpectatum*] Citra commodum inde proveniens ad rempublicam aut ſecuritatem privatorum.

(kk) Sed in Mss. & optimis Editionibus ita locus ſeſe habet: *Sic beneficium ſuperveniens* INJURIA *adparere non patitur.* Quod planè alium ſenſum exhibet: & ne quidem ſecundum lectionem vitioſam verba ad rem facerent. *J. B.*

GRO-

niſi major ac juſtior 93 caritas quaſi irrefragabiliter obſtet. Appoſitus eſt ad hanc rem Sopatri locus [a], cum ait: *τὸ περὶ τὰ συναλλάγματα τῆς δίκης ἐπανορθωτικὸν ἐκφεύγει παντελῶς τὸ τῶν χαρίτων γένος. τὸ δ᾽ ἐπὶ τοῖς ἐγκλήμασι κείμενον οὐκ ἀναίνεται τὸ πρᾶον καὶ φιλάνθρωπον τῶν χαρίτων πρόσωπον· justitiæ pars illa quæ contractus ad æqualitatem reducit, omnino reſpuit omne gratiæ genus: at ea pars quæ circa delicta occupatur, non recuſat ſuavem & blandam gratiarum faciem.* Cujus ſenſus partem priorem ſic expreſſit [b] Cicero: *Via juris ejusmodi eſt quibusdam in rebus, ut nihil ſit loci gratiæ*: poſteriorem ſic Dion Pruſæenſis oratione [c] ad Alexandrinos: *χρηστοῦ ἡγεμόνος, συγγνώμη· boni præſidis eſt, ignoſcere.* Favorino: [d] *ἡ καλουμένη χάρις παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, τοῦτό ἐστιν ἄφεσις ἀκριβείας ἐν δέοντι· ea quæ dicitur clementia apud homines, eſt tempeſtiva relaxatio de ſummo jure.*

a Apud Stobæum, Serm. 46.
b Ad Q. fr. 1, 2. c. 3.
c Pag. 366. C. Ed. Morel.
d Apud Gellium, 1. 3.

XXIII. Poſſunt autem tria hæc occurrere, aut ut pœna omnino ſit exigenda, e ut in peſſimi exempli ſceleribus, aut ut omnino non exigenda, ut ſi bonum publicum omitti eam exigat, aut ut liceat utrumvis: quo pertinet quod [e] ait Seneca, clementiam liberum habere arbitrium. Parcit tunc, inquiunt Stoici, ſapiens, non ignoſcit. Quaſi vero nobis non liceat 94 cum vulgo loquendi domino ignoſcere vocare, quod parcere illi vocant. Nimirum & hic & alibi, ut Cicero, Galenus atque alii notarunt, magna pars Stoicarum diſputationum f circa voces conſumitur, quod philoſopho apprime cavendum eſt. Nam ut veriſſime dixit ſcriptor [f] ad Herennium: *vitioſum eſt controverſiam intendere propter nominum mutationem*: quod Ariſtoteles dixerat, [g] *εὐλαβητέον τὸ περὶ τὸ ὄνομα διαλέγεσθαι.*

e De Clem. 11. 7.
f Lib. 11. c. 28.
g Topic. I. 14. (17.)

XXIV. 1. Major eſſe difficultas videtur poſt legem pœnalem, quia legis auctor 95 aliquo modo legibus ſuis obligatur; ſed hoc 96 diximus verum eſſe g quatenus auctor legis 97 ut pars civitatis

GROTII.

e *Ut in peſſimi exempli ſceleribus*] Joſephus: *πατροκτονία κοινὸν ἀδίκημα καὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ βίου, καὶ ὁ μὴ κολάζων ἀδικεῖ τὴν φύσιν· parricidium & naturam & vitam humanam violat, ita ut qui id non puniat & ipſe in naturam peccet.* (Antiq. Jud. XVII. §. 5. *Ed. Hudſ.*)

f *Circa voces conſumitur*] Extra uſum, ut ait Scholiaſtes Horatii. *Auguſtinus* contra academicos: *turpe diſputantibus in verborum quæſtione immorari, cum certamen nullum de rebus remanſerit.* (Cap. 11.)

g *Quatenus auctor legis ut pars civitatis ſpectatur*] Vide quæ ſupra in textu & notis hoc libro c. IV, §. 12.

GRONOVII.

93 *Caritas*] Erga probos, quos periculum eſt, ne lædat maleficus, ſi priora ſcelera ei ſint impunita.

94 *Cum vulgo loquendi*] Uſu, *quem penes arbitrium eſt & vis & norma loquendi.*

95 *Aliquo modo legibus*] Ut non poſſit de illarum ſeveritate ſemel ſtatuta remittere.

96 *Diximus verum eſſe*] 2, 4. 12.

97 *Ut pars civitatis*] Non qua dominus eſt legis, ſed qua & ipſe

tatis ſpectatur, non qua civitatis ipſius perſonam atque auctoritatem ſuſtinet. Nam qua talis eſt poteſt legem etiam totam tollere, quia legis humanæ natura eſt, [98] ut a voluntate humana pendeat, non in origine tantum, ſed & in duratione. Non debet tamen legis auctor legem tollere, niſi probabili de cauſa, peccaturus alioqui in regulas [99] juſtitiæ gubernatricis.

2. Sicut autem totam legem tollere poteſt, ita [100] & vinculum ejus circa perſonam aut factum ſingulare, manente de cætero lege, Dei ipſius exemplo, qui Lactantio [a] teſte, *legem cum poneret, non utique ademit ſibi omnem poteſtatem, ſed habet ignoſcendi licentiam.* h *Imperatori*, inquit Auguſtinus, *licet revocare ſententiam, & reum mortis abſolvere & ipſi ignoſcere.* cauſam explicat, *quia non eſt ſubjectus legibus qui habet in poteſtate leges ferre.* Seneca [b] Neronem hoc vult cogitare: *Occidere contra legem nemo non poteſt: ſervare nemo præter me.*

[a] De Ira Dei, c. 19.

[b] De Clem. l. 1. c. 5.

3. Sed hoc quoque faciendum non eſt niſi cauſa ſubſit probabilis. quæ autem ſint cauſæ probabiles, quanquam non poteſt præciſe definiri, tenendum tamen eſt, majores eſſe debere poſt legem, quam quæ ante legem ſpectabantur, quia legis auctoritas, quam ſervari utile eſt, ad cauſas puniendi acceſſit.

XXV. Cauſæ autem liberandi aliquem a pœna legis ſolent eſſe [1] aut intrinſecæ, aut extrinſecæ. Intrinſeca, cum [2] ſi non injuſta, dura tamen eſt pœna ad factum comparata.

XXVI. Extrinſeca, ex merito aliquo, aut alia re commendante:

& leges ſubjiciuntur legi majori, quæ eſt, *ſalus reipublicæ ſumma lex eſto.*

GROTII.

h *Imperatori licet revocare ſententiam*] *Symmachus* lib. x. epiſt. 63. *Alia enim eſt conditio magiſtratuum, quorum corruptæ videntur eſſe ſententiæ ſi ſint legibus mitiores: alia diverum principum poteſtas, quos decet acrimoniam ſeveri juris inflectere.* Idem diſcrimen inter regem & judicem eſt apud *Themiſtium*, oratione v. [Or. XVIII. pag. 227, 228. *Ed. Harduin.* Locus, qui tamquam ex *Auguſtino* adfertur, non eſt illius Patris, quamquam millies ſub ipſius nomine laudatus, & à multis Auctoribus; ſed illius qui *Quæſtiones Vet & N. Teſtamenti* ſcripſit, Quæſt. *De Fato* 115. *Appendic. Tom. III.* Opp. Aug. Ed. Benedictin.

GRONOVII.

98 *Ut a voluntate*] Ut non tantum liberum ſit latori ſumma poteſtate prædito ferre legem vel non ferre, ſed etiam abrogare aut ſervare.

99 *Juſtitiæ gubernatricis*] Architectonicæ 1, 3. 6. quæ ratio ſtatus.

100 *Et vinculum ejus*] Ei derogare vel obrogare, perſonam, aut caſum ſingularem, excipiendo.

1 *Aut intrinſecæ aut extrinſecæ*] Implicitæ ipſi negotio aut exterius accedentes.

2 *Si non injuſta, dura tamen*] Factum, quod per interpretationem ad hanc legem trahitur, quodque etiam ad eam pertinet, non eſt ex atrociſſimis ejus generis: ut Thraſea clementiam ſuaſit in crimine Antiſtii apud *Tacitum* 14, ann. 48.

GRO-

dante: aut etiam ſpe magna in poſterum: quod cauſæ genus tunc maxime ſufficiet, ſi ratio legis ſaltem particulariter ceſſet in facto de quo agitur. Nam quanquam ad ſuſtinendam legis efficaciam ſatis eſt 3 ratio univerſalis ſine repugnantia contrariæ rationis, i tamen ceſſatio rationis, etiam quæ particularis eſt, efficit ut lex facilius & minore cum damno auctoritatis ſolvi poſſit. Id autem maxime uſu venit in iis delictis quæ per ignorantiam, quamvis culpa omni non carentem, aut per animi infirmitatem ſuperabilem quidem ſed 4 difficulter ſuperabilem, committuntur: ad quæ Chriſtianus hominum rector maxime reſpicere debet, ut Deum imitetur, qui in veteri quidem federe multa talia hoſtiis quibuſdam expiari voluit. Levit. IV. & V. at in novo federe verbis & exemplis teſtatus eſt ſe ad talia reſipiſcentibus condonanda eſſe facilem. Lucæ XXIII, 34. Hebr. IV, 15. V, 2. I Timoth. I, 13. Et quidem illis Chriſti apud Lucam verbis, *condona illis, Pater, quia neſciunt quid faciant*, k adductum Theodoſium ut Antiochenis ignoſceret, notat Johannes Chryſoſtomus.

XXVII. Atque hinc apparet quam male a Ferdinandus Vaſquius dixerit, juſtam cauſam diſpenſandi, id eſt lege ſolvendi, eſſe eam tantum de qua legis auctor conſultus dixiſſet, extra mentem ſuam eſſe eam obſervari. Non diſtinxit enim 5 inter ἐπιείκειαν, quæ legem interpretatur, & inter relaxationem. Unde & alibi Thomam & Sotum reprehendit, b quod dicant 6 legem obligare etiamſi cauſa particulariter ceſſet, quaſi legem eſſe

a *Lib.* I, c. 46.

b *Lib.* I, c. 26. & c. 46.

GROTII.

i *Tamen ceſſatio rationis, etiam quæ particularis eſt, efficit ut lex facilius & minore cum damno auctoritatis ſolvi poſſit*] Multa ad hanc rem utilia congeſſit *Gratianus* cauſa I. quæſtione VII.

k *Adductum Theodoſium*] Hiſtoriam vide apud *Zonaram.* (Lib. XIII. Cap. 18. Confer quæ Auctor adfert infra, *Cap.* XXIV. hujus Libri, §. 3. num. I. in Not.)

GRONOVII.

3 *Ratio univerſalis*] Ut in Horatii cæde ſororis. Ratio univerſalis legis de homicidio eſt ſecuritas privatorum a privatis & privatæ vindictæ improbatio: ea ſufficiebat ad condemnandum Horatium. Sed ratio ſpecialis eſt, ne quis ob temerariam rixam aut ſperatum commodum hominem perimat: hæc cauſa ceſſabat in Horatio: dolebat enim reipublicæ vicem, cujus hoſtis lugebatur, neque de hereditate cogitare tum quidem illi vacabat.

4 *Difficulter ſuperabilem*] Quippe non niſi per magnos viros, qui affectus domuerunt & in poteſtate habent.

5 *Inter ἐπιείκειαν*] Æquitatem, quæ ſemper ineſt legi, & quam neceſſario ſequi judex debet, & indulgentiam, quæ contra legem aliquid largitur, & ad quam judex non obligatur.

6 *Legem obligare*] Factum puniri poſſe, quamvis nullum ſit periculum rei, ob quam factum illud prohibitum eſt; ut in Mauro Veneto.

eſſe 7 putaſſent ſolam ſcripturam, quod illis nunquam in mentem venit. Tantum vero abeſt ut omnis legis relaxatio, quæ ſæpe libere & dari & omitti poteſt, referenda ſit ad ἐπιείκειαν proprie dictam: ne illa quidem relaxatio quæ aut 8 ex caritate aut ex 9 juſtitia rectrice debetur, eo referri poteſt. Aliud enim eſt legem aut probabili aut etiam urgente cauſa tollere, aliud declarare factum ab initio mente legis non fuiſſe comprehenſum. De tollendis pœnis vidimus, de taxatione earum videamus.

XXVIII. Ex ſupra dictis apparet in pœnis duo ſpectari, id ob quod, & cujus ergo. Ob quod, eſt meritum; cujus ergo, eſt utilitas ex pœna. l Puniendus nemo eſt ultra meritum, quo

a §. 2. num. 2. ea pertinent quæ ex Horatio jam ante a protulimus; & b Ciceronis illud, *eſt pœnæ modus ſicut rerum reliquarum, & quædam mediocritas.* Ideo pœnam 10 æſtimationis nomine appellat c Papinianus. Et Ariſtides Leuctrica d ſecunda humanæ naturæ conveniens eſſe ait, ut in quoque crimine ſit aliquid 11 ultra quod vindicta procedere non debeat. Demoſthenes vero, in epiſtola pro Lycurgi liberis, e æqualitatem in pœna non ita nude ſpectandam ait, ut in ponderibus & menſuris, ſed expenſo propoſito ac voto ejus qui deliquit. 12 Intra meriti vero modum magis aut minus peccata puniuntur, pro utilitate.

b *Epiſt.* XV. *ad Brut.*

c *L. Sanctio.* 41 *D. de pœn.*

d *Leuctr.* 1. pag. 94. C. Tom. II.

e *Pag.* 114. B.

XXIX. 1. In merito examinanda veniunt m cauſa quæ impulit, cauſa quæ retrahere debuit, & perſonæ 13 idoneitas ad utrum-

GROTII.

l *Puniendus nemo eſt ultra meritum*] Bene hac de re diſſerunt Mediolanenſes in oratione quæ apud *Guicciardinum* eſt libro XVII. (pag. 387, & *ſeqq*) Confer quæ hoc capite habuimus §. 11. & quæ habituri ſumus libro III, cap. XI. §. 1.

m *Cauſa quæ impulit*] Chryſoſtomus X. de ſtatuis: *οὐ γὰρ δὴ πᾶν ἁμάρτημα τὴν αὐτὴν φέρει κόλασιν ἀλλὰ τὰ εὐκατόρθωτα μείζονα ἡμῖν ἐπάγει τὴν τιμωρίαν. non enim omnis culpa eandem pœnam meretur, ſed graviorem illa quæ facile corrigi potuit.* (Tom. VI. pag. 531.) Et in ſecunda oratione cur obſcurum ſit vetus teſtamentum, hinc probat calumniatorem pejorem eſſe ſcortatore, fure, homicida. (*Tom.* VI. pag. 667. *Ed. Savil.*)

GRONOVII.

7 *Putaſſent ſolam ſcripturam*] Quaſi hac ſententia ſtatuatur, verba legis obligare ſine ratione, quæ anima legis eſt. Male: ſufficit enim ratio univerſalis, quæ ipſam occaſionem vel metum talis periculi auferre voluit, non periculum tantum.

8 *Ex caritate*] Chriſtiano & benigno judicio ac ſenſu de proximo.

9 *Juſtitia rectrice*] Ratione ſtatus, ut in Hannone apud *Juſtin.* XI, 4.

10 *Æſtimationis*] Quod in ea obſervetur medium inter nimium & parum.

11 *Ultra quod vindicta*] In quo terminetur, quodque ſibi tranſcendendum non putet.

12 *Intra meriti modum*] Ita, ut ſupplicii gravitas non excedat magnitudinem delicti, ut merito pœna reſpondeat.

13 *Idoneitas*] Habitus, conformatio.

GRO-

utrumque. Vix quiſquam 14 gratis malus eſt, aut ſi quem malitia propter ſeipſam delectat, is 15 ultra modum humanum proceſſit. Pars maxima ad peccandum ducuntur affectibus; *a* *ἡ ἐπιθυμία συλλαβοῦσα τίκτει ἁμαρτίαν· appetitus concipiens parit peccatum.* Appetitus nomine jam 16 & declinandi mali impetum comprehendo, qui maxime eſt naturalis, ideoque inter appetitus honeſtiſſimus. unde quæ mortis, carceris, doloris, aut ſummæ egeſtatis vitandæ cauſa injuſte fiunt, maxime excuſabilia videri ſolent. *a Jac.* I, 15.

2. Et huc illud Demoſthenis *b* pertinet: *æquum eſt, his qui, cum divites ſint, mali ſunt, magis iraſci, quam his quos egeſtas impellit: nam apud humanitate utentes judices neceſſitas aliquid adfert veniæ, cum ſi qui in rerum affluentia injuſti ſunt, nihil habeant prætexti probabilis.* Sic Acarnanas excuſat Polybius *c* quod, impendentis periculi reſpectu (ll), federis cum Græcis in Ætolos initi leges non impleſſent. Ariſtoteles: *d* *ἑκουσίῳ μᾶλλον ἔοικεν ἡ ἀκολασία τῆς δειλίας· ἡ μὲν γὰρ δι' ἡδονήν, ἡ δὲ διὰ λύπην. καὶ ἡ μὲν λύπη ἐξίστησι, καὶ φθείρει τὴν τοῦ ἔχοντος φύσιν. ἡ δὲ ἡδονὴ οὐδὲν τοιοῦτον ποιεῖ, μᾶλλον δὲ ἑκούσιον· magis voluntaria eſt incontinentia, quam timiditas: nam illa voluptatis ergo, hæc propter dolorem.* n *Dolor autem hominem quaſi extra ſe rapit, naturæ exitium adferens: voluptas nihil tale,* o *ideo plus habet voluntarii.* In eundem ſenſum inſignis eſt p locus apud Porphyrium, 17 de non eſu animalium libro tertio *e*.

b Orat. in Steph. I. p. 616. B.

c Lib. IV. c. 30.

d Ethic. Nicom. III. 15.

e Pag. 291. *Ed. Lugd.* 1620.

3. Cæ-

GROTII.

n *Dolor autem hominem quaſi extra ſe rapit*] Vide egregiam comparationem furis & adulteri *Proverbiorum* VI, 30. & ſeqq.

o *Ideo plus habet voluntarii*] Philo ad decalogum: *πάντα μὲν γὰρ τὰ τῆς ψυχῆς πάθη χαλεπά, κινοῦντα καὶ σείοντα αὐτὴν παρὰ φύσιν, καὶ ὑγιαίνειν οὐκ ἐῶντα. χαλεπώτατον δ' ἐπιθυμία· διὰ τῶν μὲν ἄλλων ἕκαστον θύραθεν ἐπεισιὸν καὶ προσπῖπτον ἔξωθεν, ἀκούσιον εἶναι δοκεῖ· μόνη δ' αὕτη ἐπιθυμία τὴν ἀρχὴν ἐξ ἡμῶν λαμβάνει καὶ ἔστιν ἑκούσιος· omnes quidem animi perturbationes graves, ut quæ animum extra naturalem ſtatum moveant atque concutiant,* [*neque ſanum eſſe ſinant*] *ſed omnium harum graviſſima eſt cupido. nam cætera, quia extrinſecus ad nos impetum faciunt nosque pulſant, videntur velut invitis evenire: at ſola cupido, utpote ex nobis intus ortum habens, magis ſpontis eſſe noſtræ videtur.* (Pag. 764. C.)

GRONOVII.

14 *Gratis malus*] Sine mercede, ſine ſpe commodi.

15 *Ultra modum humanum*] Non hominis, ſed propemodum Satanæ inſtar malus eſt.

16 *Et declinandi impetum*] Quoties malum facimus, ne malum patiamur, metuentes.

17 *De non eſu animalium*] Περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, de abſtinentia veſcendi animalibus.

(ll) Parum adcurate hoc dicitur. Inſpice locum, in orâ libri à me diſtinctè indicatum. *J. B.*

GROTII.

p *Locus apud Porphyrium*] Et ſimilis

3. Cæteri appetitus ad bonum aliquod tendunt, aut verum, aut 18 imaginabile. Vera bona extra virtutes & earum actiones quæ ad peccatum non ducunt (ἀντακολουθοῦσι γὰρ αἱ ἀρεταί, (mm) *conſentiunt enim virtutes inter ſe*) ſunt aut 19 delectantia, aut delectantium cauſa, quæ utilia vocantur, ut poſſeſſionum abundantia. q Imaginabilia non autem vere bona ſunt, 20 excellentia ſupra alios quatenus a virtute & utilitate ſejungitur, & vindicta: quæ quo magis a natura abeunt, eo 21 ſunt fœdiora. Et
a 1. *Jo*- hos tres appetitus Johannes his vocibus a exprimit: ἐπιθυμία
han. 11, 16. σαρκὸς, ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν, ἀλαζονεία τοῦ βίου. Primum enim membrum voluptatum deſideria, ſecundum habendi cupiditatem, tertium vanæ gloriæ conſectationem & iracundiam com-
b *Pag*. plectitur. Philo in Decalogi explicatione b omnia mala eſſe di-
365. *E*. cit, ἐξ ἐπιθυμίας ἢ χρημάτων ἢ δόξης ἢ ἡδονῆς. Lactantius libro
c *Cap*. 5. ſexto: c *virtus eſt iram cohibere, cupiditatem compeſcere, libidinem refrænare. Nam fere omnia quæ fiunt injuſte atque improbe, ab his oriuntur affectibus*. quod & alibi repetit.

XXX. 1. Cauſa, quæ a delinquendo abſtrahere debet, generalis eſt injuſtitia. Verſamur enim non in quibusvis peccatis; ſed in iis 22 quæ reſpectum habent extra peccantem. Injuſtitia eo eſt major quo majus alteri damnum infertur. Ideo primum locum obtinent 23 delicta conſummata, poſtremum quæ 24 ad actus aliquos ſed non ad ultimum proceſſerunt: in quibus tanto quidque eſt gravius, quo ulterius proceſſit. In utrovis genere ea injuſtitia eminet, quæ 25 communem ordinem perturbat, ac proin-

milis apud *M. Antoninum* de vita ſua libro 11. (§. 10. *Ed. Gatak*.) ubi iram & cupiditatem inter ſe confert. *Plutarchus* Romulo: ἡ δὲ κινήσασα τὸν θυμὸν ἀρχὴ μᾶλλον παραιτεῖται τὸν ὑπὸ μείζονος αἰτίας, ὥσπερ ὑπὸ πληγῆς χαλεπωτέρας, ἀνατραπέντα· *Commovens animum cauſa plus excuſationis ei præſtat, qui ex graviore cauſa, velut ictu validiore, evertitur*. (Pag. 38. A.)

q *Imaginabilia non autem vere bona ſunt*] Seneca *epiſt*. XVI. *naturalia deſiderio finita ſunt. ex falſa opinione naſcentia, ubi deſinant, non habent*. Vide *Chryſoſtomum* in tractationibus moralibus ad Rom. VI. ad 2 Cor. XI, 12. ad Epheſ. 1, 14.

GRONOVII.

18 *Imaginabile*] Imaginarium; non verum, ſed ipſi fingunt bonum putantque, quod non eſt.

19 *Delectantia*] Voluptas, honor.

20 *Excellentia ſupra alios*] *Cicero* 1, Off. 9.

21 *Sunt fœdiora*] Atque ideo gravant & onerant, quod propterea eſt peccatum.

22 *Quæ reſpectum habent*] Quibus non modo turpior fit, qui peccat, ſed etiam alius, neque id meritus, læditur.

23 *Delicta conſummata*] Facinora perpetrata.

24 *Ad actus aliquos*] Inchoata.

25 *Communem ordinem*] Societatis publicæ fœdus violat.

(mm) Axioma Stoïcorum, apud DIOGENEM LAERTIUM, *Lib*. VII. §. 125.

GRO-

proinde plurimis nocet. Sequitur ea quæ ſingulos tangit. Maxima hic eſt quæ vitam: proxima quæ familiam, cujus fundamentum eſt matrimonium: poſtrema quæ res ſingulas expetibiles ſpectat, ſive directe ſubtrahendo, ſive dolo malo cauſam dando damni.

2. Poſſunt hæc ipſa ſubtilius dividi, ſed quem indicavimus ordinem Deus in decalogo ſecutus eſt. Nam 26 parentum nomine, qui naturales ſunt magiſtratus, etiam alios rectores par eſt intelligi, quorum auctoritas ſocietatem humanam continet: ſequitur interdictio homicidii: deinde matrimonii ſanctio, inhibitis adulteriis: tum furta, & falſimoniæ: loco ultimo delicta inconſummata. Inter cauſas autem abſtrahentes non debet poni tantum 27 qualitas ejus quod directe fit, ſed & ejus quod ſecuturum probabile eſt, ut in incendio & 28 perfoſſo aggere multorum ſummæ calamitates & mortes etiam ſpectandæ ſunt.

3. Ad injuſtitiam, quam generalem cauſam poſuimus, 1 interdum & aliud accedit vitium, puta impietas in parentes, inhumanitas in propinquos, ingratus animus in beneficos, quæ augent delictum. Apparet quoque major pravitas 2 ſi quis ſæpius

GROTII.

1 *Interdum & aliud accedit vitium*] Vide locum inſignem in Lucæ verbis apud *Xiphilinum* ex Dione. [In Editionibus præcedentibus, loco vocum illarum, *Lucæ verbis*, poſitum fuerat, *Lucii vita.* Nimirum Editores putaverant ita emendandum locum, quum neſcirent quid ſibi vellet. Hi tamen ſimul monere debuerant, quis ſit ille *Lucius*, ad cujus Vitam, à *Xiphilino* ſcriptam, Auctorem nos amandare voluerunt. Eſt quidem heic mendum, ſed in ſolâ voce *Lucæ:* quod nos detexiſſe ſperamus. Nimirum in animo habuit Auctor, quod de *Avidio Caſſio* dicit *Marcus Antoninus*, in Oratione ad Milites habitâ, ubi eo atrociorem eſſe ejus rebellionem demonſtrat, quòd violaverit jura amicitiæ, *φιλίαν ὑπερβάντα.* Vide reliqua, *pag.* 277. B. C. *Ed. H. Steph.* Senſus ille, ut quivis videt, omnino ad rem, de quâ agitur, facit. Auctor voluerat dicere *in Marci verbis:* ſed incogitantiâ quadam, ortâ ex affinitate nominum familiarium, quibus duo Evangeliſtæ gaudent, vel Auctor ipſe, vel Exſcriptor, *Lucam* pro *Marco* nobis obtulerunt, ut habent Editiones vivo Auctore in lucem emiſſæ, & illa etiam anni 1646. poſt obitum ejus prima. *J. B.*]

GRONOVII.

26 *Parentum nomine rectores*] Magiſtratus, præceptores, doctores, leniores & quosvis ſuperiores, quibus ut ſua conſtet veneratio publicæ tranquillitatis intereſt.

27 *Qualitas ejus*] Id damnum & incommodum, quod præſens dabo, dum pecco, ſed etiam, quod gravius & latius patens ex præſenti conſecuturum eſt.

28 *Perfoſſo aggere*] Ut per eam lacunam aqua immodica effundatur in prædia & fundos ejus, quem lædere volumus.

GROTII.

2 *Si quis ſæpius deliquit*] Τὸ μὲν γὰρ ἀγνοῆσαί ποτε καὶ κατὰ τὸν βίον ἐστὶν

pius deliquit: quia 29 habitus mali actibus ſunt pejores. Et hinc intelligi poteſt quatenus natura æquum ſit quod 30 apud Perſas fiebat, t ut vita anterior ſimul cum delicto in æſtimationem veniret. Id enim locum habere debet in his quibus alioqui non malis ſubito aliqua peccandi dulcedo ſubrepſit: non in his qui totum vitæ genus immutarunt, in quibus ipſe Deus apud
a c. XVIII. Ezechielem a nullam ſe habere ait prioris vitæ rationem, qui-
b Lib. I. c. 86. busque adeo b Thucydideum illud aptari poteſt: *διπλασίας ζημίας ἄξιοί εἰσιν, ὅτι ἀντ' ἀγαθῶν κακοὶ γεγένηνται· dupliciter pœnas*
c Lib. III. c. 67. *merentur, eo quod ex bonis mali facti ſunt.* Quod & alibi c dixit: *ὅτι οὐκ ἐκ προσηκόντων ἁμαρτάνουσι. quia ipſos peccare minime decebat.*

4. Itaque optime Chriſtiani veteres in 31 pœnis canonum æſtimandis u non nudum delictum voluerunt aſpici, ſed ſimul vitæ quod præceſſit & quod ſequitur; ut ex Ancyrana & aliis Syno-
d Rom. VII, 13. dis videre eſt. Sed & d lex poſita adverſus vitium ſpecialem 32 quandam malitiam veteri ſuperaddit: quod ita docet e Augusti-
e De vera relig. c. 6. nus: x *lex prohibens omnia delicta congeminat: non enim ſimplex pecca-*

ἀνθρώπου· τὸ δὲ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς πράγμασι πλεονάκις ἁμαρτάνειν, τέλεον ἐξεστηκότος τοῖς λογισμοῖς· ὅσῳ γὰρ πλείοσιν ἐλαττώμασι περιπεπτώκαμεν, τοσούτῳ μείζονος τιμωρίας ἄξιοι τυχεῖν ὑπάρχομεν· aliquando ignoraſſe quod vita exigat, hominis eſt: at in iisdem rebus ſæpius aberrare, emota eſt mentis: quo enim plura ſunt in quæ incidimus delicta, hoc majorem pœnam commeremur. [DIOD. SIC. è Lib. XXI. Eclog. 15.]

t *Ut vita anterior ſimul cum delicto in æſtimationem veniret*] Aſinius Pollio: [apud *Senec.* Suaſor. VI. paullo ante verſus *Corn. Severi.*] *qua major pars vitæ atque ingenii ſtetit, ea judicandum de homine eſt.* Cicero pro Sul. *Omnibus in rebus, judices, quæ graviores majoresque ſunt, quid quis voluerit, cogitarit, admiſerit, non ex crimine, ſed ex moribus ejus, qui arguitur, eſt ponderandum.* (Cap. 25.)

u *Non nudum delictum voluerunt aſpici*] *Canon Ancyranus* XXV. *Chryſoſtomus* ad II ad Corinthios cap. II. *ὅθεν μανθάνομεν, ὅτι οὐ δεῖ μόνον πρὸς τὴν φύσιν τῶν ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν διάνοιαν καὶ τὴν ἕξιν τῶν ἁμαρτανόντων τὴν μετάνοιαν ὁρίζειν· unde diſcimus pœnitentiæ fines determinandos non ſola delictorum natura inſpecta, ſed & propoſiti & moris eorum qui peccarunt.* (Tom. III. pag. 569.) Idem II. de Sacerdotio: *οὐ γὰρ ἁπλῶς πρὸς τὸ τῶν πλημμελημάτων μέτρον δεῖ καὶ τὴν ἐπιτιμίαν ἐπάγειν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν ἁμαρτανόντων στοχάζεσθαι προαίρεσιν· non enim ad ſolam menſuram delictorum pœna imponenda eſt, ſed & inquirendum quis fuerit ejus qui peccavit animus.* (Tom. VI. pag. 10.)

GRONOVII.

29 *Habitus mali*] Conſuetudo peccandi odioſiorem facit peccantem quam unicum delictum.

30 *Apud Perſas*] Herodotus l. I, c. 137.

31 *Pœnis canonum*] Quos irrogant canones conciliorum.

32 *Quandam malitiam veteri*] Simul atque quod improbum eſt per ſe, etiam lege vetitum eſt, jam plus vice ſimplici obligat.

GROTII.

x *Lex prohibens omnia delicta congeminat*] Bene *Chryſoſtomus:* ἐνταῦθα

peccatum eſt non ſolum malum, ſed etiam vetitum committere. Tacitus: *a ſi velis quod nondum vetitum eſt,* (nn) *timeas ne vetêre: at ſi prohibita impune tranſcenderis, neque metus ultra, neque pudor eſt.* a Ann. III. c. 54.

XXXI. 1. Perſonæ aptitudo, aut ad conſiderandas 33 cauſas avertentes, aut ad ſuſcipiendos 34 affectus incitantes, conſiderari ſolet in corporis mixtura, ætate, ſexu, educatione, circumſtantiis actus. Nam & pueri, & feminæ, & craſſi ingenii homines, maleque educati, juſti & injuſti, liciti & illiciti diſcrimina minus habent cognita: & in quibus bilis prævalet, iracundi ſunt, in quibus ſanguis, ad venerem proni; tum vero 35 huc juventus, 36 illuc ſenectus propendet. Andronicus b Rhodius: *φαίνεται τοίνυν ὅτι ἀπολογίαν τινὰ δίδωσι τοῖς αἰσχροῖς, τὸ πεφυκέναι πρὸς αὐτά, καὶ ἀνεκτότερον ποιεῖ τὸ ἔγκλημα· videtur factis turpibus excuſationis aliquid* 37 *adferre natura, & delictum efficere tolerabilius.* Metum accendit mali imminentis cogitatio, & iracundiam recens ac necdum ſedatus dolor, ita ut rationem audiri vix ſinant: ſuntque illorum affectuum delicta merito minus odioſa quam quæ ex voluptatis naſcuntur deſiderio, quod & 38 minus efficaciter movet, & differri y & aliam ſibi materiam ſine injuria quærere facilius poteſt. Ariſtoteles Nicomachiorum a ſepti-

b Paraphr. in Ethic. Nicom. Lib. VII. c. 10. p. 444.

οὐ μόνον ἰσοτιμίαν δείκνυσι Ἰουδαίου καὶ Ἕλληνος, ἀλλὰ καὶ πολὺ τὸν Ἰουδαῖον βαρυνόμενον ἀπὸ τῆς τοῦ νόμου δόσεως· hic non tantum par jus dignitatemque oſtendit Judæi & Græci, ſed & Judæum hoc ipſo prægravari quod legem acceperit. (Ad *Roman.* pag. 32. Tom. III.) Deinde: *ὁ γὰρ πλείονος ἀπολαύσας τῆς διδασκαλίας, μείζονα ἂν τίνοι καὶ τιμωρίαν ἄξιος ὑπομεῖναι παρανομῶν. Nam qui plus inſtitutionis accepit, is majores etiam contemta legis pœnas meretur.* (Ibid. *pag.* 30.)

y *Et aliam ſibi materiam ſine injuria quærere facilius poteſt*] Chryſoſtomus ad Galatas: *οὐ ἐπιθυμία μίξιν ἐπιζητεῖ μόνον, οὐ τοιάνδε μίξιν· cupido concubitum tantum quærit, non hujus aut illius concubitum.* (Tom. III. pag. 753.) Tertullianus libro II. ad uxorem: *nam quanto grandis eſt continentia carnis quæ viduitati miniſtrat, tanto, ſi non ſuſtineatur, ignoſcibilis videri poteſt. difficilium enim facilis eſt venia. Quanto autem nubere in Domino perpetrabile eſt, uti noſtræ poteſtatis, tanto culpabilius eſt non obſervare quod poſſis.* (Cap. I.) & mox, *quanto poteſtas vitandi fuit, tanto contumaciæ crimine oneratur.* (Cap. 3.) Adde *M. Antoninum*, loco modo indicato, ubi Theophraſto auctore utitur.

GRONOVII.

33 *Cauſas avertentes*] Rationes quæ deterrent a peccando.

34 *Affectus incitantes*] Metum crediti mali & deſideria verorum aut imaginariorum bonorum.

35 *Huc juventus*] Ad vagam & legibus inimicam Venerem.

36 *Illuc ſenectus*] Ad iracundiam.

37 *Adferre natura*] Ingenium hominis in eam culpam proclive.

38 *Minus efficaciter*] Deſiderium voluptatis non tam acres habet ſtimulos, nec tam brevia tempora, & laxiorem materiam cupidinis ſedandæ quam dolor & iracundia.

(nn) Locus iſte *Taciti*, rectè expenſus, nil ad rem facit. *J. B.*

GRO-

a Nic. VII, 7. a ſeptimo: *ὁ θυμὸς φυσικώτερον καὶ ἡ χαλεπότης τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῶν μὴ ἀναγκαίων. magis naturale ira & acerbitas quam cupiditas eorum quæ modum excedunt minimeque ſunt neceſſaria.*

2. Omnino enim illud tenendum eſt, [39] quo animi eligentis judicium magis impeditur, quoque magis naturalibus cauſis, eo quod delinquitur minoris eſſe. Ariſtoteles [b] dicto libro:

b Cap. 6. *μᾶλλον ἀκόλαστον ἂν εἴποιμεν, ὅστις μὴ ἐπιθυμῶν ἢ ἠρέμα διώκει τὰς ὑπερβολὰς καὶ φεύγει μετρίας λύπας, ἢ τοῦτον ὅστις διὰ τὸ ἐπιθυμεῖν σφόδρα. τί γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιήσειεν, εἰ προσγένοιτο ἐπιθυμία νεανική, καὶ περὶ τὰς ἀναγκαίων ἐνδείας λύπη ἰσχυρά· minus temperantem dicimus hunc, qui a motu concupiſcente aut non tentatus, aut leviter tentatus quærit enormes voluptates aut mediocria incommoda defugit, eo qui vehementi affectu percellitur. Nam quid idem ille facturus fuiſſe putandus eſt, ſi adfuiſſet juvenilis quædam perturbatio animi, aut gravis dolor ex penuria eorum [40] quibus negatis natura doleat?* Quicum convenit illud Antiphanis: [c]

c Apud Stobæum, Tit. II.

> z *Qui cum ſit opulens nequiter quicquam facit,*
> *Hunc, ſi eſſet pauper, quid non facturum putas?*

Et quæ in ſenum amores paſſim in comœdiis legimus. Ex his igitur cauſis æſtimandum meritum intra quod pœna conſiſtere debeat.

XXXII. 1. Tenendum autem eſt quod Pythagorici dicebant, juſtitiam eſſe [a] τὸ ἀντιπεπονθὸς, id eſt, parem paſſionem in pœnis, id [41] non ita accipi debere quaſi qui alteri nocuit [42] deliberato

GROTII.

z *Qui cum ſit opulens nequiter quicquam facit*] *Chryſoſtomus* de providentia IV. (Immo v. *pag.* 878. Tom. VI.) ὥστε ὅταν ἴδῃς τὸν πλουτοῦντα ἀδικοῦντα, πλεονεκτοῦντα, ἁρπάζοντα, διὰ τοῦτο μάλιστα αὐτὸν στέναξον, ἐπειδὴ πλούσιος ὢν ταῦτα ποιεῖ. μείζονα γὰρ δίδωσι τιμωρίαν· *quare ubi divitem videris injuſtum, avarum, rapacem, hoc magis eum miſerare, quod talia dives faciat. Ob id ipſum enim punietur gravius.*

a Τὸ ἀντιπεπονθὸς] Ταυτοπάθεια *Harmenopulo.* (Prompt. Lib. I. Tit. 2. §. 34.)

GRONOVII.

39 *Quo animi eligentis*] Quanto gravius lumen rationis occæcatur & offunditur affectu vel perturbatione aliqua, ut cauſas avertentes videre ac ponderare nequeat, qui affectibus illis impellitur; quantoque illa perturbatio frequentior, violentior & magis repentina eſt; tanto excuſabilius delictum & leviore pœna puniendum.

40 *Quibus negatis*] Quibus ægre caremus.

41 *Non ita accipi debere*] Nempe ita, ut ne quod modicum eſt, puniatur atrocitet; ne quod atrox, perfunctorie, atque, ut ita dicam, Horatio tigillo: non vero, quaſi non debeat eſſe major dolor patientis quam paſſi injuriam.

42 *Deliberato & ſine*] Non abreptus ſuperveniente affectu, ſed conſilio.

berato & ſine cauſis culpam valde minuentibus, tantundem nocumenti nec amplius ferre debeat. Id enim non ita eſſe 43 ipſa lex, a quæ legum omnium perfectiſſimum exemplar eſt, oſtendit, cum furta quadruplo aut quintuplo vult lui. Et lege Attica fur, b ultra dupli condemnationem, per dies aliquot vinctus habebatur, ut Demoſthenes in Timocratem b nos docet. *Leges*, inquit Ambroſius, c *ea quæ detracta ſunt alicui* 44 *cum injuria perſonæ aut* 45 *rei ipſius cumulo reſtitui imperant, quo furem a detrahendo* 46 *aut pœna deterreant*, 47 *aut mulcta revocent.* Ariſtides Leuctrica ſecunda: d τοῖς ἐν δικαστηρίοις ἐπεξιοῦσι, τῆς ἀδικήσεως μείζονα ἢ καθ' ἃ πεπόνθασι δίδοται παρὰ τῶν νόμων εἰς τιμωρίας λόγον· *his qui judicio illatas ſibi injurias perſequuntur, majora leges permittunt pro vindicta exigere, quam quæ ipſis acciderant.* 48 Seneca de judicio poſt hanc vitam:

> *ſcelera* 49 *taxantur modo*
> *Majore noſtra*

a Exod. XXII. 1.
b Pag. 476. C.
c Offic. III. 3.
d Tom. II. pag. 133. C.

2. c Apud Indos, ut Strabo e notat, qui quem mutilaſſet, 50 ſupra talionem, manu truncabatur. Et in Magnis Moralibus, quæ Ariſtotelis nomen præferunt, legimus: f οὐ δίκαιον, εἴ τις τὸν ὀφθαλμὸν ἐξέκοψέ τινος, ἀντεκκοπῆναι μόνον, ἀλλὰ πλείονα παθεῖν· *juſtum eſt ſi quis oculum alteri effoderit, non tantundem modo, ſed & amplius patiatur.* Nec enim æquum eſt ut 51 par ſit periculum innocentis & nocentis, ut recte oſtendit d Philo, quo loco de homicidii pœna tractat. Atque hoc inde quoque æſti-

e Lib. XV. pag. 710.
f Lib. 1. c. 34.

GROTII.

b *Ultra dupli condemnationem*] Alludit huc locus *Apoc.* XVIII, 6. *Reddite duplum.* Hercules Minyas, qui a Thebanis ſine jure tributum extorſerant, duplum coëgit ejus tributi pendere Thebanis. *Apollodorus* lib. II. (c. 3. §. 11.)

c *Apud Indos*] Apud Indorum alios furtum morte punitum notavit *Nicolaus Damaſcenus.*

d *Philo*] Secundo de legibus ſpecialibus, (*pag.* 789, & *ſeq.*)

GRONOVII.

43 *Ipſa lex*] Dei per Moſen Hebræis data.

44 *Cum injuria perſonæ*] Vexatione, juſto ſupplicio.

45 *Rei ipſius cumulo*] Penſione ampliore, quam quanti res erat ablata.

46 *Aut pœna*] In corpore.

47 *Aut mulcta*] In pecunia vel patrimonio.

48 *Seneca*] *Herc. fur.* 746.

49 *Taxantur modo majore noſtra*] Apud ipſum *veſtra*. Et loquitur de regibus & magiſtratibus per apoſtrophen, eosque apud inferos gravius puniri ait quam privatos. Error memoriæ.

50 *Supra talionem*] Præter membrum, quo alium mutilaverat, manum amittebat.

51 *Par ſit periculum innocentis*] Debet nociturus gravius timere damnum, quam dare inſtituit innocenti, ut ſic quoque abſterreatur.

GRO-

æſtimari poteſt, quod delicta quædam e non conſummata, & ideo conſummatis minora, 52 nocumentum infligant par cogitato, quod in lege Hebræa f de falſo teſte a proditum, & in lege Romana de eo qui hominis 53 occidendi cauſa cum telo ambulavit. Cui conſequens eſt ut perfectis criminibus major reſpondeat pœna, ſed quia morte nihil eſt gravius, eaque iterari non poteſt, ut Philo notat b dicto loco, ideo intra eam neceſſario conſiſtitur, additis tamen interdum pro merito cruciatibus.

a Deut. XIX, 19.

b Pag. 789. E.

XXXIII. Pœnæ autem magnitudo non tantum nude ſpectatur, ſed cum reſpectu ad patientem. Nam mulcta eadem pauperem onerabit, divitem non onerabit: & vili ignominia leve erit malum, honorato grave: quo genere diverſitatis ſæpe utitur lex Romana: unde 54 harmonicam proportionem extruxit c Bodinus, cum tamen revera ſimplex hic ſit & qualis in 55 numeris æqualitas, meriti ad pœnam, ſicut in contractibus mercis ad nummos, quanquam alibi merx eadem plus, alibi minus valet, itemque nummi. At fatendum, ſæpe in lege Romana id non fieri ἄνευ προσωποληψίας, id eſt ſine nimio 56 perſonarum & qualitatum ad factum non pertinentium reſpectu, a quo vitio longiſſime ſemper abeſt lex Moſis. Et hæc quidem, ut diximus, intrinſeca eſt pœnæ taxatio.

c Lib. VI, de Rep. c. ult.

XXXIV. Sed 57 intra conceſſum modum ad minimum ducit cari-

GROTII.

e *Non conſummata, & ideo conſummatis minora*] Plinius de leone: *Vulneratus obſervatione mira percuſſorem novit, & in quantalibet multitudine appetit. Eum vero qui telum quidem miſerit, ſed tamen non vulneraverit, correptum raptatumque ſternit, nec vulnerat.* (Hiſt. Nat. VIII. 16.)

f *De falſo teſte proditum*] Et de eo qui uxorem ſtupri inſimulavit, ut dotem lucraretur. *Deut.* XXII, 19. Et de eo qui cæteroqui ex cauſa injuſta aliquem in judicium deduxerit, alienum ſibi vindicans. *Exod.* XXII, 9.

GRONOVII.

52 *Nocumentum infligant par*] Tam graviter puniantur, quam ſi perfecta eſſent, non tantum deſtinata.

53 *Occidendi cauſa cum telo*] Qui perinde tenetur l. Cornelia de ſicariis, atque is qui hominem occidit l. 1. D. *ad l. Corn. de ſicar.*

54 *Harmonicam proportionem*] Vide Hornei. 3, ethic. 12, 8.

55 *Numeris æqualitas*] Proportio arithmetica.

56 *Perſonarum & qualitatum*] Ut eum, qui uxorem in adulterio deprehenſam occiderit, humiliore loco poſitum, in exſilium perpetuum ire jubet; in aliqua dignitate poſitum ad tempus relegat, l. 1. §. 5. D. *ad l. Cornel.* Similis προσωποληψία in l. 12. D. *de incend. rui. nauf.* l. 45. D. *de injuriis.* l. 11. *de ſepulcro violato.* l. 1. *de abigeis.* l. 1. *de furibus balneariis.*

57 *Intra conceſſum*] Ut ex eo genere pœnarum, quod delicto reſpondet, id eligatur, quod leniſſimum eſt.

GRO-

caritas ejus qui punitur, niſi plurium 58 juſtior caritas aliud ſuadeat ob cauſam extrinſecam, quæ interdum eſt ingens periculum ab eo qui deliquit, plerumque autem neceſſitas exempli. Ea autem naſci ſolet ex generalibus invitamentis ad peccandum, quæ reprimi niſi acribus remediis nequeunt. Invitamenta autem præcipua ſunt, conſuetudo & facilitas.

XXXV. Ob facilitatem lex divina Hebræis data gravius punit furtum g de paſcuo quam de domo, Exod. XXII, 1. & 7, 9. Juſtinus a de Scythis: *nullum ſcelus apud eos furto gravius, quippe ſine tecto munimentoque pecora & armenta habentibus quid ſalvum eſſet, ſi furari liceret?* Simile illud in Ariſtotelis problematis ſectione XXIX. *ὁ νομοθέτης οὐχ ἱκανοὺς ὄντας ἡγησάμενος εἶναι φύλακας, τὸν νόμον αὐτοῖς ἐπέστησεν· legis auctor cum ſciret* h *illis in locis dominos res ſuas cuſtodire non poſſe, cuſtodem legem addidit.* Conſuetudo facti etſi 59 aliquid detrahit de culpa (*non ſine ratione veniam dedit*, inquit Plinius, b *facto vetito quidem, non tamen inuſitato*) pœnæ tamen acrimoniam ex aliqua parte flagitat: quoniam ut Saturninus loquitur, c *nimium multis graſſantibus opus exemplo eſt.* Sed 60 in judiciis magis illud, 61 in legibus hoc ſequendum eſt, 62 ratione habita temporis quo leges aut judicia feruntur: quia 63 pœnæ utilitas magis in univerſalitate ſpectatur circa quam ſunt leges: culpa autem major aut minor eſt in ſingulis.

a *Lib.* II. c. 2.

b *Lib.* IV. *Ep.* 9.

c *L.* 16. §. 10. *D. de pœnis.*

XXXVI. 1. Quod autem diximus, ubi magnæ urgentesque cauſæ ceſſant, ad minuendam potius pœnam promptos nos eſſe

GROTII.

g *De paſcuo quam de domo*] Vide Maimonidem Directore III, 41. *Cicero* pro Sexto Roſcio Amerino: *atque ea ſunt animadvertenda peccata maxime, quæ difficillime præcaventur.* (*Cap.* 40.)

h *Illis in locis*] In balneis. morte plectebantur Athenis fures balnearii, ſi æſtimatio eſſet major decem drachmis. *Demoſthenes* contra Timocratem. Adde l. 1. D. *de furibus balneariis.* [Lex *Solonis* exſtat *pag.* 476. C. Orationis Demoſthenicæ: ſed in illâ agitur tantum de iis qui furabantur in Gymnaſiis aut Portubus. Diximus plura in Notis Gallicis. *J. B.*]

GRONOVII.

58 *Juſtior caritas*] Erga tot innoxios bonosque, qui lædi poſſunt & læduntur facilius, ſi nulla aut levis pœna ſit.

59 *Aliquid detrahit*] Hinc illud *Terentii* Heaut. 5, 2. 4. *Vulgo faciunt.* Et *M. Seneca* controv. 12. *Solet fieri.*

60 *In judiciis magis illud*] Ut condemnemus ad mitiorem pœnam.

61 *In legibus hoc*] Ut ſtatuamus ac minemur graviorem.

62 *Ratione habita temporis*] Niſi circumſtantia temporis in utrisque aliud requirat.

63 *Pœnæ utilitas*] Quod pœna propoſita proficere volumus, pertinet ad univerſos, ſicut & leges univerſalia complectuntur: at culpæ per judicium æſtimatio ſingulos tangit, in quibus ad clementiam quam ad crudelitatem tutior eſt propenſio.

GRO-

eſſe debere, in eo clementiæ pars altera ſita eſt. Nam priorem 64 in tollenda pœna collocavimus. *Quia difficile eſt temperamentum*, inquit [a] Seneca, *quidquid æquo plus futurum eſt in partem humaniorem præponderet.* Alibi: [b] *pœnam ſi tuto poterit, donet, ſin minus, temperet.* Et apud Diodorum Siculum [c] laudatur rex Ægyptius, quod imponeret τιμωρίας ἐλάττους τῆς ἀξίας, i *ſupplicia meritis minora.* De M. Antonino Capitolinus: [d] *erat mos iſte Antonino, ut omnia crimina minore ſupplicio, quam legibus plecti ſolerent, puniret.* Iſæus (oo) quoque orator dixit, oportere leges quidem conſtitui rigidas, ſed k pœnas exigi legibus mitiores. Et Iſocratis [e] eſt monitum: τὰς τιμωρίας ἐλάττους ποιεῖσθαι τῶν ἁμαρτανομένων· *ut pœnæ infligantur infra peccati modum.*

[a] Lib. 1, de Cl. cap. 2.
[b] Ibid. c. 20.
[c] Biblioth. l. 70.
[d] Cap. 24.
[e] Ad Nicocl. p. 19. D. Ed. H. Steph.

2. l Auguſtinus 65 comitem Marcellinum ſic admonet ſui officii: *mihi ſollicitudo maxima incuſſa eſt, ne forte ſublimitas tua cenſeat eos tanta legum ſeveritate eſſe plectendos, ut qualia fecerunt, talia patiantur, ideoque bis literis obteſtor fidem tuam, quam habes in Chriſto, per ipſius Domini noſtri miſericordiam, ut hoc non facias, nec omnino fieri permittas.* Cujus eſt & hoc: *Sic etiam ipſos criminum ultores, atque* 66 *in hoc officio non iræ pro-*

GROTII.

i *Supplicia meritis minora*] Juſtin. II. Hunnis ſcribens, Ῥωμαίοις ἔθος μὴ ἀνταποθεῖναι τὰς τιμωρίας ἰσοῤῥόπως τοῖς πλημμελήμασι· *Romanis mos hic eſt, non irrogare pœnas pares peccantium merito.* [In *Eclogis Legationum*, ex *Menandro Protectore*, pag. 131. *Ed. Hoeſchel.* ubi *Juſtinus* non *ſcribit Hunnis*, ſed præſens loquitur Legatis *Bajani* Regis *Avarum.* J. B.]

k *Pœnas exigi legibus mitiores*] Hoc ſibi volebat Henricus Imperator ſymbolo mali Punici, cum dicto: *Subacre.* Rex Theodoricus apud *Caſſiodorum* XI, 40. *Qui periculoſe juſti ſumus, ſub ſecuritate ſemper ignoſcimus.*

l *Auguſtinus*] Epiſtola CLIX. quæ citatur c. circumcelliones, 1. *cauſa* XXIII. *quæſt.* v. Vide, ſi placet, ad *Auguſtinum* eundem epiſtolam *Macedonii*, & eam qua reſpondet *Auguſtinus* numeris LIII. & LIV. Adde de Theodoſio juniore quæ ſunt in excerptis *Johannis Antiocheni* ex manuſcripto *Peireſcii*, (pag. 850.) *Macedonius* ad *Auguſtinum*: *officium ſacerdotis eſt, intervenire pro reis.*

GRONOVII.

64 *In tollenda pœna*] In liberando reum a pœna.

65 *Comitem Marcellinum*] Amicum principis & provinciæ alicui aut magnæ procurationi præfectum.

66 *In hoc*] In hanc rem.

(oo) Nullibi exſtat talis ſententia in Orationibus *Iſæi*, quæ circa controverſias civiles omnes verſantur. Aut valde fallor, aut haber hoc Auctor noſter è Notis FRIDERICI LINDENBROGII, qui ad *Ammianum*, XXVIII. 1. ſimul cum locis *Capitolini* & *Iſocratis* heic laudatis, tamquam ex *Iſæo* addit verba ſequentia: Χρὴ τοὺς νόμους μὲν τίθεσθαι σφοδρῶς, πρᾳοτέρως δὲ κολάζειν, ἢ ὡς ἐκεῖνοι κελεύουσι. Poſt primam Editionem locum reperi apud STOBÆUM, Serm. XLIV. ſeu *De Regno*, pag. 327. *J. B.*

GRO-

propria concitatos, ſed legum miniſtros, nec ſuarum ſed alienarum examinatarum injuriarum vindices, quales judices eſſe debent, 67 terruit divina cenſura, 68 ut cogitarent propter ſua peccata miſericordiam Dei neceſſariam, nec putarent ad 69 culpam officii ſui pertinere, ſiquid erga eos miſericorditer agerent, quorum vitæ necisque haberent legitimam poteſtatem.

XXXVII. Speramus nihil a nobis prætermiſſum, quod ad hujus argumenti ſatis difficilis & obſcuri cognitionem magnopere faciat: nam quatuor illa quæ m Maimonides maxime ait ſpectari in pœnis, magnitudinem peccati, id eſt 70 damni, 71 frequentiam talium peccatorum, 72 quantitatem concupiſcentiæ, & operis facilitatem; ad ſua loca retulimus; nec minus illa ſeptem quæ confuſe ſatis in pœnis conſiderat a Saturninus. Nam perſona ejus qui fecit ad aptitudinem illam judicandi maxime pertinet, & perſona ejus qui patitur interdum aliquid confert ad æſtimandam culpæ magnitudinem. n Locus injuſtitiæ culpam aliquam addere ſolet peculiarem, aut etiam ad facilitatem operis pertinere. Tempus ut diuturnum eſt aut breve, ita

a *L. Aut facta*, 16. §. 1. *D. de pœnis.*

GROTII.

m *Maimonidei*] Lib. III. directoris, c. 41. Confer c. ſicut dignum, 6. *de homicidio voluntario vel caſuali.*

n *Locus injuſtitiæ culpam aliquam addere ſolet peculiarem*] Philo lib. I. de legibus ſpecialibus: οὐ γὰρ ταυτὸν πατρὶ καὶ ἀλλοτρίῳ πληγὰς ἐμφορῆσαι, οὐδ᾽ ἄρχοντ᾽ ἢ ἰδιώτην κακῶς εἰπεῖν, οὐδ᾽ ἐργάζεσθαί τι τῶν μὴ ἐφειμένων ἐν βεβήλοις ἢ ἱεροῖς χωρίοις, οὐδ᾽ ἐν ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσι καὶ δημοτελέσι θυσίαις· *non idem eſt patri & extraneo inferre violentas manus: nec idem magiſtratui & privato maledicere: nec illicitum aliquid patrare in loco profano & ſacro, in die feſto, in conventu, in ſacris publicis.* (Pag. 805. E.) Cum his convenit quod ex Labeone adfert Ulpianus l. prætor edixit, 7. in fine D. de injuriis. *Perſonâ atrocior injuria fit, ut cum magiſtratui, cum parenti, patrono fiat; tempore, ſi ludis & in conſpectu. nam populi Romani in conſpectu an in ſolitudine injuria facta ſit, multum intereſſe ait.* [In hac Lege laudanda Auctor tacite ſequitur emendationem rectam (quidquid dicat perpetuus obtrectator *Gul. Fornerius*, Select. I. 21. & poſt eum alii præjudiciis obcæcati) Summi CUJACII, qui pro *Prætoris in conſpectu*, legendum cenſuit, *Populi Romani in conſpectu*, erroremque ex ſiglis ortum demonſtravit. *J. B.*]

GRONOVII.

67 *Terruit divina cenſura*] Illa cujus meminit *num.* 3. judicium Dei, quod ipſi de ſe futurum exſpectabant.

68 *Ut cogitarent*] Mitiores forent in delinquentes, quia & ipſi eſſent peccatores apud Deum, & eum ſibi propitium optarent.

69 *Culpam officii*] Se officio deeſſe aut eo male fungi.

70 *Damni*] Quod per injuriam ſive peccando datum eſt, quantum ſit.

71 *Frequentiam*] Sæpe an raro hoc genere culpæ peccetur.

72 *Quantitatem concupiſcentiæ*] Flagretne animus corruptus atque ardeat cupiditate facinoris, an ſegniter illud moveatur.

ita libertatem judicandi auget aut minuit, interdum & pravitatem animi oſtendit. Qualitas partim ad genera appetituum refertur, partim ad cauſas quæ abſtrahere a peccando debebant. Quantitas quoque ad appetitum referenda eſt. Eventus ad cauſas abſtrahentes.

XXXVIII. Solere pœnæ expetendæ cauſa bella ſuſcipi, & ſupra oſtendimus & paſſim docent hiſtoriæ: ac plerumque hæc cauſa cum altera de damno reparando conjuncta eſt, quando idem actus & vitioſus fuit & damnum reipſa intulit, ex quibus duabus qualitatibus 73 duæ diverſæ naſcuntur obligationes. Non eſſe autem bella ſuſcipienda ob delicta quævis ſatis conſtat. nam ne leges quidem ſuam illam ultionem, quæ 74 tuto nec niſi nocentibus nocet, omnibus culpis impendunt. Recte, ut modo diximus, Sopater oportere ait, ea quæ minora & vulgaria ſunt delicta diſſimulari, non vindicari.

XXXIX. 1. Illud autem quod in oratione pro Rhodienſibus a Catone dictum fuit, a non eſſe æquum pœnas quemquam dare ob eam rem quod arguatur male facere voluiſſe, ſuo quidem loco non male erat poſitum, quia nullum populi Rhodienſis 75 decretum adferri poterat, ſed 76 animi fluctuantis conjecturæ: univerſaliter autem hoc recipiendum non eſt. Nam voluntas 77 quæ ad externos actus proceſſit (internos enim ab hominibus non puniri ſupra diximus) pœnis ſolet eſſe obnoxia. o Seneca pater in controverſiis: *ſcelera quoque, quamvis 78 citra exitum ſubſederunt, puniuntur. Injuriam qui facturus jam facit*, p ait alter b Seneca. Non exitus rerum, ſed q con-

a *Gell. l.* VII. *c.* 3.

b *De Ira eſt lib.* I. *c.* 3.

GROTII.

o *Seneca pater*] Exceſptorum IV, 7.

p *Ait alter Seneca*] Et de beneficiis libro V, c. 14. *Latro eſt etiam antequam manus inquinet: quia ad occidendum jam armatus eſt, & habet ſpoliandi atque interficiendi voluntatem.* *Philo* in primo (immo *ſecundo* libro, pag. 790. C.) de ſpecialibus legibus: ἀνδροφόνους χρὴ νομίζειν οὐ τοὺς κτείνοντας αὐτὸ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς πάντα δρῶντας εἰς τ' ἀνελεῖν, ἢ φανερῶς, ἢ λάθρα, κἂν μὴ τὸ ἀδίκημα ἔτι εἰργασμένοι· *homicidas exiſtimari oportet non eos ſolum qui vitam adimunt, ſed & eos qui omnia faciunt palam aut clam ut quenquam interimant, etiamſi facinus ipſum nondum commiſerint.*

GRONOVII.

73 *Duæ diverſæ naſcuntur obligationes*] Altera ad pœnam, ad damni reparationem altera.

74 *Tuto nec niſi nocentibus*] Secus ac bello petita ultio; nam hæc in æque magnum periculum mittit ultorem, quam venit is qui pœnam debet: deinde multi pereunt innocentes, quia *quod delirant reges, plectuntur Achivi.*

75 *Decretum*] De bello Romanis indicendo.

76 *Animi fluctuantis*] Dubii, utrum Romanas, an Perſei Macedonis partes ſequerentur.

77 *Quæ ad externos*] Quæ opere ac facto aliquo manifeſtata eſt.

78 *Citra exitum ſubſederunt*] Non omnino perfecta ſunt.

GRO-

q conſilia legibus vindicari Cicero dixit pro [a] Milone. Periandri dictum erat: 79 μὴ μόνον τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς μέλλοντας κόλαζε. Sic Romani cenſent bellum ineundum cum rege Perſeo, [b] niſi ſatisfaciat de conſiliis belli parandi adverſus populum Romanum initis, quia ſcilicet arma, milites, claſſem jam comparaverat. Atque hoc ipſum in Rhodienſium oratione apud Livium [c] recte notatur: neque moribus, neque legibus ullius civitatis ita comparatum eſſe, ut ſiquis vellet inimicum perire, ſi nihil fecerit quo id fiat, capitis damnetur.

[a] *Cap.* 7
[b] *Livius lib.* XLII. c. 30.
[c] *Lib.* XLV. c. 34.

2. Sed nec omnis perverſa voluntas, facto jam aliquo indicata, pœnæ facit locum. Nam ſi ne perpetrata quidem peccata omnia vindicantur, multo minus cogitata ac cœpta. In multis locum habet quod Cicero dicit: [d] *haud ſcio an ſatis ſit eum qui laceſſerit injuriæ ſuæ pœnitere.* Lex Hebræis data adverſum pleraque delicta 80 inchoata contra pietatem, aut etiam contra hominis 81 vitam extra (pp) judicium, nihil ſpeciale conſtituit: quia & circa res divinas utpote 82 nobis inconſpicuas facilis eſt error, & iracundiæ impetus non indignus eſt cui ignoſcatur.

[d] 1. *De Offic.* c. 11.

3. Cæterum in tanta matrimoniorum copia alienas nuptias attentare, aut in tam æquabili poſſeſſionum diviſione fraudem ſtruere qua cum aliena jactura ſe quis locupletet, minime erat ferendum. Nam illud, non concupiſces, quod in Decalogo eſt, quanquam ſi ſcopum ſpectes legis, id eſt, τὸ πνευματικὸν, latius patet, r vellet enim lex, omnes 83 etiam mente eſſe puriſſimos) tamen ipſum præceptum externum, ἐντολὴν σαρκικὴν, quod

GROTII.

q *Conſilia legibus vindicari*] *Valerius Maximus* de Cn. Sergio Silo damnato ob nummos matrifamiliæ promiſſos: *non factum tunc ſed animus in quæſtionem deductus eſt, pluſque voluiſſe peccare nocuit, quam non peccaſſe profuit.* (Lib. VI. Cap. I. *num.* 8.)

r *Vellet enim lex, omnes etiam mente eſſe quam puriſſimos*] *Chryſoſtomus* ad Rom. III, 13. & ad caput VII. multa habet in hanc rem.

GRONOVII.

79 Μὴ μόνον τοὺς] Non peccantes modo, ſed & peccaturos caſtiga. [Refert id DIOGENES LAERT. Lib. I. §. 98. *Edit. Amſt. J. B.*]

80 *Inchoata contra pietatem*] Si quis aliquid præparaverit, aut in anteceſſum fecerit, tanquam idola culturus.

81 *Vitam extra judicium*] Siquis ex repentino impetu iræ, non deliberato, vitam alicujus petierit, qui impetus intentantem fruſtratus ſit.

82 *Nobis inconſpicuas*] Quæ maximam partem in animo & ſententia conſiſtunt, eoque difficile eſt quemquam de altero, ut circa eas animatus ſit, judicare.

83 *Etiam mente eſſe*] Ne cogitationes quidem pravas & fœdas in ſeſe admittere.

(pp) Vide ſupra, §. 32. hujus Capitis, *num.* 2. *J. B.*

quod attinet, ad motus animi pertinet [84] qui facto produntur, quod aperte liquet ex Marco Euangeliſta [a] qui idem illud præceptum extulit, μὴ ἀποστερήσῃς· idque cum jam ante poſuiſſet, μὴ κλέψῃς. atque eo ſenſu vox Hebræa & ei reſpondens Græca reperiuntur tum Mich. 11, 2. tum alibi.

4. Inchoata ergo delicta armis vindicanda non ſunt, niſi & res ſit gravis, & eo proceſſum ſit ut ex tali actu certum malum, etſi nondum illud quod intendebatur, ſecutum jam ſit, aut certe ingens periculum, ita ut vindicatio aut conjuncta ſit cum cautione futuræ noxæ, (de qua ſupra egimus in capite de defenſione) aut dignitatem læſam tueatur, aut pernicioſo exemplo occurrat.

XL. 1. Sciendum quoque eſt, reges, & qui par regibus jus obtinent, jus habere pœnas poſcendi non tantum ob injurias in ſe aut ſubditos ſuos commiſſas, ſed & ob eas quæ ipſos peculiariter non tangunt, ſed in quibusvis perſonis jus naturæ aut gentium immaniter violant. Nam libertas humanæ ſocietati per pœnas conſulendi, quæ initio, ut diximus, penes ſingulos fuerat, civitatibus ac judiciis inſtitutis penes ſummas poteſtates reſedit, non proprie [85] qua aliis imperant, ſed qua nemini parent. Nam ſubjectio aliis id jus abſtulit. Imo tanto honeſtius eſt alienas injurias quam ſuas vindicare, quanto in ſuis magis metuendum eſt ne quis doloris ſui ſenſu aut modum excedat, aut certe animum inficiat.

2. Et hoc nomine ab antiquis prædicatus eſt Hercules quod Antæo, Buſiride, Diomede, & ſimilibus [s] tyrannis liberarit terras, quas, ut Seneca [a] de eo loquitur, tranſiit [86] non concupiſcendo, ſed vindicando, maximorum bonorum auctor hominibus, ut Lyſias [b] indicat, injuſtos puniendo. Diodorus Sicu-

[a] Cap. x, 19.

[a] De beneſ. L. 1. cap. 13. Iſocr. Hel. Enc. p. 212, 213. Ed. H. Steph. [b] Orat. fun. ſeu XXXI. c. 5.

GROTII.

[s] *Tyrannis liberarit terras*] Et maria. *Philo* de legatione: Ἡρακλῆς ἐκάθηρε γῆν καὶ θάλατταν, ἄθλους ἀναγκαιοτάτους καὶ ὠφελιμωτάτους ἅπασιν ἀνθρώποις ὑποστάς, ἵνα τὰ βλαβερὰ καὶ κακωτικὰ φύσεως ἑκατέρας ἀνέλῃ· *Hercules purgavit terras ac maria, certamina ſubiens hominibus omnibus partim neceſſaria partim peratilia, ut tolleret hominum animantiumque aliorum ea quæ exitialia aut noxia eſſent.* (Pag. 1003. D.)

GRONOVII.

[84] *Motus qui facto*] Deſideria improba, quæ quis ſe concepiſſe dicto aliquo aut facto demonſtraverit.

[85] *Qua aliis imperant*] Acceperunt ſummæ poteſtates, quantum ſinguli de ſuo jure civitati remiſerunt, & ſocietas poteſtati dedit. Habuerant autem jus puniendi ſceleratos ſinguli non tantum pro ſe, ſed etiam pro alio; tamdiu quam ſui eſſent & non ſubjecti ſocietati. Id igitur etiam contulit poteſtati ſocietas, cui ſe ſubjecit, ipſum nemini.

[86] *Non concupiſcendo, ſed vindicando*] Non ut ſibi acquireret, ſed ut tenerenr boni & innoxii.

GRO-

Siculus de eo ſic loquitur: *a* τοὺς παρανομοῦντας ἀνθρώπους ἢ δυνάστας *a Biblioth.*
ὑπερηφάνους ἀποκτείνας, τὰς πόλεις ἐποίησεν εὐδαίμονας· *homines in-* L. IV. c. 17.
juſtos & reges inſolentes tollendo beatas reddebat civitates. Alibi
dixit: *b* ἐπῆλθε τὴν οἰκουμένην κολάζων τοὺς ἀδίκους· *orbem obiit pœ-* *b* v. 76.
nas de iniquis expetens. Dio Pruſæenſis *c* de eodem: τοὺς πονη- *c* Orat. I.
ροὺς ἀνθρώπους ἐκόλαζε, καὶ τῶν ὑπερηφάνων ἀνθρώπων κατέλυε καὶ ἀφῃ- *De Regno,*
ρεῖτο τὴν ἐξουσίαν· *homines malos puniebat, & ſuperborum regna* p. 17. D.
deſtruebat, aut in alios transferebat. Ariſtides in Panathenaico
ait *d* eum ſuſcepta communi humani generis cura meruiſſe in *d* Tom. I.
Deos referri. Laudatur ſimiliter Theſeus quod latrones Sciro- p. 187, 188.
na, Sinin, & Procuſten ſuſtulerit, quem ſic de ſe loquentem
Supplicibus inducit Euripides, (*verſ.* 340, 341.)

> *Pridem facinora nomen hoc per Græciam*
> *Mihi dederunt, t ultor ut ſcelerum vocer.*

Valerius Maximus de eodem: *e quicquid ubique monſtri aut ſce-* *e Lib.* V,
leris fuit, virtute animi ac robore dextræ comminuit. c. 3. *num.*
3. Sic non dubitamus quin juſta ſint bella in eos qui in pa- 3. ext.
rentes impii ſunt, quales 87 Sogdiani *f* antequam eos Alexan- *f Plu-*
der hanc feritatem dedoceret: in eos qui (qq) hoſpites occidunt: *tarch. de*
in eos u qui humanam carnem epulantur, x a quo more abſiſte- *Fort. Alex.*
re p. 328. C. Tom. II.

GROTII.

t *Ultor ut ſcelerum vocer*] Ibidem dicenti Feciali, (verſ. 574.)

> Ἦ πᾶσιν ἕν σ' ἔφυσεν ἐξαρκεῖν πατήρ;
>
> *Ten' ergo ſevit omnibus genitor patrem?*

Reſpondet Theſeus:

> Ὅσοι γ' ὑβρισταί· χρηστοὺς δ' οὐ κολάζομεν·
>
> *Injurioſis. Nam bonos non tangimus.*

Plutarchus in ejus vita: ἀπήλλαξε τὴν Ἑλλάδα δεινῶν τυράννων· *peſſimis tyrannis Græciam liberavit.* Item: οὐδὲν αὐτὸς ἀδικούμενος ὥρμησεν ὑπὲρ ἄλλων ἐπὶ τοὺς πονηρούς· *nihil ipſe paſſus injuriæ, pro aliis in homines malos impetum ſumebat*, (pag. 37. C.)

u *Qui humanam carnem epulantur*] Hoc quoque Scythas Alexander dedocuit. [Vid. *Plutarch.* ibid.]

GRONOVII.

87 *Sogdiani*] Qui ſemiconfectos interficiebant, & eorum corporibus veſcebantur.

(qq) Exemplum iſtud, quod in prima Editione legitur, in aliis omnibus exciderat. Neque enim ulla fuit ratio Auctori ejiciendi: & in animo habuerat, quod de veteribus *Scythis* refertur à STRABONE, *Geogr.* Lib. VII. p. 300 OVIDIO, IV. *Triſt.* Eleg. IV. verſ. 63, 64. LACTANTIO, *Inſt. Div.* Lib. I. Cap. 21. *J. B.*

GROTII.

x *A quo more abſiſtere Gallos veteres Hercules coëgit*] Vide *Dionyſium Halicarnaſſenſem* narrantem ut Hercules hunc morem aliaque multa abſtulerit, in beneficiis ſuis Græcos a barbaris non diſtinguens. Romanorum non minora in genus huma-

re Gallos veteres Hercules coëgit, narrante (rr) Diodoro; in eos qui piraticam exercent. a Seneca: *ſi non patriam meam impugnat, ſed ſua gravis eſt, & ſepoſitus a mea gente ſuam exagitat,* 88 *abſcidit nihilominus illum tanta pravitas animi.* b Auguſtinus: *opinantur ſcelera facienda decerni, qualia ſi aliqua terrena civitas decerneret, decreviſſetve,* 89 *genere humano decernente fuerat evertenda.* De talibus enim barbaris, & feris magis quam hominibus, dici recte poteſt quod de Perſis, 90 qui Græcis nihilo deteriores erant, perverſe dixit Ariſtoteles, naturale in eos eſſe bellum; & quod Iſocrates Panathenaico dixit, juſtiſſimum eſſe bellum in belluas, proximum in homines (ss) belluis ſimiles.

4. Et eatenus ſententiam ſequimur Innocentii, c & aliorum qui bello ajunt peti poſſe eos y qui in naturam delinquunt: contra

a *De Beneſ.* L. VII. c. 19.

b L. V. de Civ. Dei. c. 1.

c *Inno. c. quod ſuper his: de voto Arch. Flor. 3. part. tit.* 22. c. 5. §. 8. *Sylv. in verbo Papa qu.* 7.

num merita prædicat *Plinius* XXX, 1. *Non ſatis æſtimari poteſt quantum Romanis debeatur, qui ſuſtulere monſtra, in quibus hominem occidere religioſiſſimum erat, mandi vero etiam ſaluberrimum.* Conjunge quæ hoc ipſo capite dicentur §. XLVII. Sic Juſtinianus principibus Abaſgorum edixit ne ſubditorum pueros caſtrarent. *Procopius* meminit Gotthicorum IV. (ſeu Hiſt. Miſc. *Cap.* 3.) & *Zonaras* Leone Iſauro. Et Incliæ, in Peruana reges, [de quibus videndus *Garcilaſſ. de la Vega*] vicinos populos, qui moniti non parerent, vi coëgere abſiſtere ab inceſtis, a marium eum maribus concubitu, a comeſtione hominum, aliisque id genus facinoribus, atque eo modo imperium ſibi pararunt omnium quæ uſquam legimus, excepta religione, juſtiſſimum. [DIONYSIUS HALICARNASSENSIS narrat equidem, *Herculem* veteribus *Italiæ* incolis *perſuaſiſſe*, ut, loco victimarum humanarum, effigies quaſdam hominum *Saturno* offerrent: verum ibidem docet, morem illam inhumanum & ferinum manere adhuc ſui ætate apud *Gallos*, & alios Populos *Occidentis*. *Antiq. Rom.* Lib. I. Cap. 38. Vide & JULIUM CÆSAREM, *Comment. de Bell. Gall.* Lib. VI. Cap. 16. CICERONEM, *Orat. pro Fonteio*, Cap. 10. *J. B.*]

y *Qui in naturam delinquunt*] Vide *Joſephum Acoſtam* de procuranda Indorum ſalute lib. II, cap. 4.

GRONOVII.

88 *Abſcidit nihilominus*] Inſociabilem mihi reddidit & dignum, quem pro hoſte habeam.

89 *Genere humano decernente*] *Juſtin.* 8, 2. de Phocenſium ſacrilegio, quod orbis viribus expiari debuit. Quod adponit ipſe *num.* 51.

90 *Qui Græcis nihilo deteriores erant*] Profecto erant, qui, ſi nihil aliud, tollebant omnem libertatem, feramque & immanem tyrannidem inducebant, tollebant omnem cultum ingenii & ſtudia liberalia; conſueſcebant cum ſororibus & matribus; & hoc faciebant ipſi magi, ipſi ſapientiæ profeſſores, qui & corpora non ſepeliebant, niſi a feris laniata. *Cic.* 1, Tuſc. 45.

(rr) Voluit dicere Auctor, *Dionyſio Halicarnaſſenſi.* In quo tamen eum eximio Hiſtorico perperam teſtimonium denuntiare, patet ex iis, quæ Notæ ipſius Auctoris ſubjecimus. *J. B.*

(ss) Immo *in Barbaros*, quos pro *naturâ hoſtibus* habebant *Græci.* Inſpice locum p. 267. B. Ed. H. Steph. *J. B.*

GRO-

tra quam ſentiunt [a] Victoria, [b] Vaſquius, Azorius, Molina, alii, qui ad juſtitiam belli requirere videntur, ut qui ſuſcipit aut læſus ſit in ſe aut republica ſua, aut ut in eum qui bello impetitur juriſdictionem habeat. Ponunt enim illi 91 puniendi poteſtatem eſſe effectum proprium juriſdictionis civilis, cum nos eam ſentiamus venire etiam ex jure naturali, qua de re aliquid diximus libri primi initio. Et ſane ſi illorum a quibus diſſentimus admittatur ſententia, jam hoſtis in hoſtem puniendi jus non habebit, etiam poſt juſtè (tt) ſuſceptum bellum 92 ex cauſa non punitiva: quod tamen jus plerique concedunt & uſus omnium gentium confirmat, non tantum poſtquam debellatum eſt, ſed & manente bello; non ex ulla juriſdictione civili, ſed ex illo jure naturali quod & ante inſtitutas civitates fuit, & nunc etiam viget, quibus in locis homines vivunt in familias non in civitates diſtributi.

[a] *Rel.* 1. *de Indis*, *n.* 40.

[b] *Controv. ill. l.* 1, *c.* 24.

XLI. Sed cautiones hic nonnullæ adhibendæ ſunt; prima ne mores civiles, quamvis inter multos populos non ſine ratione recepti, ſumantur 93 pro jure naturæ: qualia ferme erant illa quæ Perſas a Græcis diſparabant, ad quæ recte [c] Plutarchi illud referas: *πρόφασιν πλεονεξίας ἡμερῶσαι τὸ βαρβαρικόν* *barbaras gentes ad mores cultiores reducere velle obtentum eſſe quo veletur alieni cupiditas.*

[c] *Vit. Pompej.* p. 656. D.

XLII. Secunda, ne temere annumeremus a natura vetitis ea de

GRONOVII.

91 *Puniendi poteſtatem*] Non competere niſi in illum, in quem juriſdictio competit, quales ſunt aut ſubjecti nobis, aut qui delinquendo proprie in nos ſe nobis obligarunt.

92 *Ex cauſa non punitiva*] Ubi nullum intervenit ſcelus, quod alter bello punire inſtituit, ſed uterque videntur jus ſuum propugnare.

93 *Pro jure naturæ*] Quo in genere peccabat edictum Darii, cum Pœnos humanas hoſtias immolare, & canina veſci & cadavera comburere prohiberet, *Juſt.* 19, 1. nam primum erat ex jure naturæ; duo poſteriora mores arguebant cauſam bello non præbentes.

(tt) Non potui à me impetrare, quin adderem heic vocem illam *juſtè*, quæ, quamquam in omnibus Edd. deſit, omnino excidiſſe mihi videtur, non minus quàm τὸ *injuſtè* vidimus ſupra, *Cap.* 12. §. 10. Poſtulat additamentum particula *etiam*: ex recepta enim hactenus lectione ſequeretur, ſecundum diſſidentes, bellum ſuſcipi poſſe & *ex cauſſâ punitivâ*, & *ex cauſſâ non punitivâ*; quod falſum. Deinde major eſſet dubitandi ratio, an poſt bellum ſuſceptum ex cauſſâ non punitivâ hoſtis in hoſtem puniendi jus habeat, quàm poſt bellum ſuſceptum ex cauſſâ punitivâ: cujus tamen contrarium ſupponit illud *etiam*, ut quivis videt. Debuiſſet tunc dici *ſaltem*, non *etiam*. Adde, ut fecimus, *juſtè*, omnia plana ſunt: ſi enim bellum injuſtè ſuſceptum fuerit, tunc injuſtitia illa cauſſæ minus mirum efficit, quòd jus puniendi deſit. *J. B.*

de quibus id non ſatis conſtat, & quæ 94 lege potius divinæ voluntatis interdicta ſunt, in qua claſſe forte ponere liceat z 95 innuptos concubitus, & 96 quoſdam eorum qui inceſti dicuntur, & 97 fœnus.

XLIII. 1. Tertia, ut diligenter diſtinguamus inter principia generalia, quale eſt honeſte vivendum, id eſt, ſecundum rationem, & quædam his proxima, ſed ita manifeſta ut dubitationem non admittant, quale eſt alteri ſuum non rapiendum, & inter 98 illationes quarum aliæ facilem habent cognitionem, ut
b L. 38. §. 4. D. ad l. Jul. de adult. poſito matrimonio a non admittendum b adulterium, aliæ vero difficiliorem, ut ultionem 99 quæ in dolore alterius acquieſcit eſſe vitioſam. Ferme idem hic evenit quod in mathematicis, ubi quædam ſunt notitiæ primæ, aut primis proximæ, quædam demonſtrationes quæ ſtatim & intelliguntur & aſſenſum obtinent, quædam veræ quidem ſed non omnibus patentes.

2. Sicut ergo circa leges civiles eos excuſamus qui legum notitiam aut intellectum non habuerunt, ita & b circa naturæ
c Mat. X, 15. Luc. XII, 47. 48. leges c par eſt eos excuſari quibus aut ratiocinationis imbecillitas aut prava educatio obſtant. Nam ignorantia legis ſicut, 100 inevitabilis ſi ſit, tollit peccatum; ita etiam cum aliqua negligentia conjuncta delictum minuit. Atque ideo Ariſtoteles

a bar-

GROTII.

z *Innuptos concubitus*] *Aſterius* Amaſeæ epiſcopus: οἱ τοῖς τοῦ βίου τούτου νομοθέταις προσέχοντες ἀνεύθυνον καταλείπουσι τῆς πορνείας τὴν ἐξουσίαν· *qui hujus tantum ſeculi leges condentibus obtemperant, impunitam relinquunt meretricii licentiam.* Adde locum *Hieronymi* ad Oceanum, productum a nobis ad caput V. §. 9.

a *Non admittendum adulterium*] Adulteria ubique puniri teſtatur *Philo* vita Joſephi, (*pag.* 533. B) adulterium natura turpe eſſe *Ulpianus* l. Probrum 42. D. de verborum ſignificatione. *Lactantius* in Epitome: *corrumpere alienum matrimonium etiam communi gentium jure damnatur.* (Cap. 5.)

b *Circa naturæ leges par eſt eos excuſari quibus aut ratiocinationis imbecillitas aut prava educatio obſtant*] *Hieronymus* t I. adverſus Jovinianum: *unaquæque gens hoc legem naturæ putat quod didicit.* (Tom. II. pag. 75. Edit. Baſil.)

GRONOVII.

94 *Lege potius divinæ*] Jure divino voluntario. 1, 1. 15.

95 *Innuptos concubitus*] Conjunctiones maris & fœminæ ſine ſolennibus inter cultiores gentes receptis, quamvis alioquin innoxias. 2, 5. 15.

96 *Quoſdam eorum*] Concubitus 2, 5. 14.

97 *Fœnus*] Quod etiam vulgo contra naturam eſſe putarunt. 2, 12. 20.

98 *Illationes*] Quæ per ratiocinationem aut conſequentiam ex iſtis colliguntur.

99 *Quæ in dolore alterius*] Quæ nihil aliud ſpectat, quam ut reddat malum pro malo, dolorem pro dolore.

100 *Inevitabilis ſi ſit*] Si noſtra culpa non accidat.

Gg 9

a barbaros, qui prave educati circa talia delinquunt, iis comparat qui morbo corruptos habent appetitus. Plutarchus ait eſſe quædam *νοσήματα καὶ πάθη τῆς ψυχῆς τὰ παρὰ φύσιν ἐξιστάντα τὸν ἄνθρωπον· morbos animi qui hominem de naturali ſtatu dejiciant.*

a Nicom. VII. c. 6.

3. Poſtremo illud addendum, quod ſemel dico ne ſæpe repetam, quæ ad pœnam exigendam ſuſcipiuntur bella ſuſpecta eſſe injuſtitiæ, niſi ſcelera ſint atrociſſima & manifeſtiſſima, aut alia ſimul aliqua cauſa concurrat. De Romanis *b* Mithridates 1 forte non extra verum ajebat: *non delicta regum illos ſed vires ac majeſtatem inſequi.*

b Juſtinus XXXVIII. c. 6.

XLIV. 1. Perduxit nos ordo ad delicta quæ in Deum committuntur. quæritur enim an ad ea vindicanda bellum ſuſcipi poſſit, quod late ſatis *c* tractat Covarruvias. Sed ille alios ſecutus exiſtimat punitivam poteſtatem non eſſe ſine proprie dicta juriſdictione: quam ſententiam nos jam ante rejecimus. Unde ſequitur, ſicut in rebus eccleſiæ dicuntur epiſcopi aliquo modo *τὴν καθολικὴν πεπιστεῦσθαι*· id eſt, c 2 *univerſalis eccleſiæ curam accepiſſe*, ita & regibus, præter peculiarem ſuæ civitatis, etiam generalem pro humana ſocietate curam incumbere. Potior ratio pro ſententia negante juſta eſſe bella talia, hæc eſt, quod Deus ſufficiat vindicandis quæ in ſe committuntur, unde dici ſolet, 3 *Deorum injurias diis curæ*, & 4 *perjurium* *d* *ſatis Deum habere ultorem.*

c Ad C. Peccatum. Part. 2. §. 10.

d L. 2. C. De rebus credit.

2. Verum ſciendum eſt idem & de aliis delictis dici poſſe. Nam illis quoque puniendis Deus haud dubie ſufficit, & tamen ea

GROTII.

c *Univerſalis eccleſiæ curam accepiſſe*] Eſt id in *conſtitutionibus* præferentibus nomen *Clementis*. (Lib. VI. Cap. 14) *Cyprianus* epiſt. XXX. *Omnes enim nos decet pro corpore totius eccleſiæ, cujus per varias quaſque provincias membra digeſta ſunt, excubare.* (Ep. 36. ſecundum diviſionem *Fell.*) Et de unitate eccleſiæ: *epiſcopatus unus eſt, cujus a ſingulis in ſolidum pars tenetur.* (Pag. 108. *Ed. Fell. Brem.*) Exempla hujus curæ univerſalis paſſim apud *Cyprianum* illuſtre imprimis epiſtola LXVII. (LXVIII. divil. *Fell.*) Adde *Chryſoſtomum* in laudibus S. Euſtathii.

GRONOVII.

1 *Forte non extra verum*] Contra *Cicero* pro Dejotaro cap. 14. *Semper regium nomen in hac civitate ſanctum fuit; ſociorum vero regum & amicorum ſanctiſſimum.* Mithridates vero ipſis illis exemplis, quæ criminandi ergo adducit, ſatis refutatur, Antiocho, Perſeo, Jugurtha & ſimilibus, qui graviſſimis, ſi quis unquam, delictis pop. Rom. odium contraxerant.

2 *Univerſalis eccleſiæ*] Non tantum vigilare debere, ne in ſuam cujusque eccleſiam impietas aut error irrepat, ſed ubicumque illa exiſtunt, quantum in ipſis eſt, obviam ire, monere, laborare, providere, ut coërceantur.

3 *Deorum injurias*] *Tacitus* 1, annal. 73.

4 *Perjurium ſatis*] *Cicero* 2, de legib. 8. *Qui ſecus faxit, Deus ipſe vindex eſto.*

ea ab hominibus recte puniuntur, nemine diſſentiente. Inſtabunt quidam & dicent, alia delicta ab hominibus puniri, quatenus homines alii inde læduntur aut periclitantur. Sed notandum contra, non tantum ab hominibus puniri delicta quæ directe alios lædant, ſed & quæ per conſequentiam, qualis 5 ſui occiſio, 6 concubitus cum beſtiis, & alia quædam.

3. Religio autem quanquam per ſe ad conciliandam Dei gratiam valet, habet tamen & ſuos in ſocietate humana effectus maximos. Neque enim immerito Plato religionem propugnaculum poteſtatis ac legum & honeſtæ diſciplinæ vinculum vocat. a Contr. Colot. p. 1125. E. Plutarchus [a] ſimiliter συνεκτικὸν ἁπάσης κοινωνίας καὶ νομοθεσίας ἔρεισμα, *coagulum omnis ſocietatis & fundamentum legislationis.* b De Monarch. p. 818. B. Philoni quoque [b] eſt φίλτρον ἀνυσιμώτατον καὶ δεσμὸς ἄλυτος εὐνοίας ἐρωτικῆς ἡ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ τιμή· *efficaciſſimum* 7 *amatorium, & vinculum indiſſolubile benevolæ amicitiæ,* d *unius Dei cultus.* Contraria omnia ab impietate:

c Sil. Italicus. IV. 794.

Heu primæ ſcelerum cauſæ mortalibus ægris,
e *Naturam neſcire Dei.*

d De Superſtit. p. 164. E. Omnis falſa, inquit Plutarchus, [d] de rebus divinis perſuaſio pernicioſa, accedente animi perturbatione pernicioſiſſima. Exſtat

GROTII.

d *Unius Dei cultus*] Idem de fortitudine: αἴτιον τῆς ὁμονοίας τὸ ἀνώτατον καὶ μέγιστον ἡ περὶ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ δόξα, ἀφ᾽ ἧς οἷα πηγῆς ἑνωτικὴ καὶ ἀδιάλυτος φιλία κέχρηνται πρὸς ἀλλήλους· *ſumma ac maxima concordiæ cauſa, de uno Deo ſenſus, ex quo velut fonte procedit inſolubilis & animos inter ſe vinciens amicitia,* (pag. 741. D. E.) Joſephus autem contra Appionem libro II. τὸ γὰρ μίαν μὲν ἔχειν καὶ τὴν αὐτὴν δόξαν περὶ Θεοῦ, τῷ βίῳ δὲ καὶ τοῖς ἔθεσι μηδὲν ἀλλήλων διαφέρειν, καλλίστην ἐν ἤθεσιν ἀνθρώπων συμφωνίαν ἀποτελεῖ· *eandem de Deo habere ſententiam, nihilque vita & inſtitutis inter ſe diſcrepare, pulcherrimam in animis hominum concordiam excitat.* (Pag. 484. §. 19. *Edit. Hudſ.* Tom. II.)

e *Naturam neſcire Dei*] Sic & *Joſephus* adverſus Appionem libro altero cauſas cur multæ civitates male conſtitutæ fuerint, has reddit: τὸ μὴ τὴν ἀληθῆ τοῦ Θεοῦ φύσιν ἐξ ἀρχῆς συνιδεῖν αὐτῶν τοὺς νομοθέτας, μηδ᾽ ὅσον καὶ λαβεῖν ἠδυνήθησαν, ἀκριβῆ γνῶσιν διορίσαντας, πρὸς ταύτην ποιήσασθαι τὴν ἄλλην τάξιν τοῦ πολιτεύματος. Vide & quæ ſequuntur ibidem optime, (pag. 491. §. 35.)

GRONOVII.

5 *Sui occiſio*] Qua læditur reſpublica, cui eripitur civis.

6 *Concubitus cum beſtiis*] Contumelioſus & injurius in omne genus humanum; de quo licet dicere, quod *Ovidius* ad amicam, quæ abortivum ſumpſerat, 2, el. 14. *Si mos antiquis placuiſſet patribus idem, Gens hominum vitio deperitura fuit.*

7 *Amatorium*] Philtrum, medicamentum, quo amor conciliari creditur. *Seneca* ep. 19. *Ego tibi monſtrabo amatorium ſine medicamento, ſine herba, ſine ullius veneficæ carmine, ut ameris, ama.*

ſtat apud Jamblichum a ſententia Pythagorica: ἡ γνῶσις τῶν θεῶν ἀρετή τε ἐστὶ καὶ σοφία καὶ εὐδαιμονία τελεία· *Dei cognitio & virtus eſt, & ſapientia, & perfecta felicitas.* Hinc Chryſippus legem b dixit reginam divinarum humanarumque rerum, & c Ariſtoteli f inter curas publicas prima de rebus divinis, & Romanis jurisprudentia d divinarum humanarumque rerum notitia. Philoni e ars regia πραγμάτων ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων καὶ ἱερῶν ἐπιμέλεια· *rerum privatarum, publicarum, & ſacrarum curatio.*

4. Hæc vero omnia non tantum in una aliqua civitate conſideranda ſunt, ut cum apud Xenophontem ſ Cyrus ait ſubditos hoc ſibi addictiores fore, quo Dei eſſent metuentiores, ſed & in communi ſocietate generis humani. *Pietate ſublata*, inquit Cicero, g *fides etiam & ſocietas humani generis, & una excellentiſſima virtus juſtitia tollitur.* Idem alibi: h *juſtitiam adfert, cum cognitum habeas quod ſit ſummi rectoris & domini numen, quod conſilium, quæ voluntas.* Atque hujus rei evidens argumentum eſt, quod Epicurus, cum divinam 8 providentiam ſuſtuliſſet, g juſtitiæ quoque nihil reliquit niſi nomen inane, ut quam naſci diceret 9 ex ſola conventione, neque durare ulterius quam communis duraret utilitas, abſtinendum autem ab his quæ alteri nocitura eſſent ſolo pœnæ metu. Verba ipſius ad hanc rem ſane inſignia extant apud Diogenem i Laërtium.

5. Vidit hunc nexum & Ariſtoteles, qui v. de repub. cap. XI. ſic ait de rege: ἧττον φοβοῦνται τὸ παθεῖν τι παράνομον ὑπὸ τῶν τοιούτων, ἐὰν δεισιδαίμονα νομίζωσιν εἶναι τὸν ἄρχοντα· *minus enim populus timebit injuſte tractari a principe quem religioſum credat.* Et Galenus libro IX. de placitis Hippocratis & Platonis, cum multa de mundo divinaque natura quæri dixiſſet, 10 nullo ad mores uſu, quæſtionem de providentia agnoſcit uſus eſſe maximi tum ad privatas tum ad publicas virtutes. Vidit & hoc Homerus, qui Odyſſeæ k ſexto & l octavo hominibus ὑβρισταῖς καὶ ἀγρί-

a Protrept. Cap. 3.
b L. 2. D. De Legg.
c VII. Polit. c. 8.
d L. 10. §. 2. D. De Juſt. & Jure.
e De creat. magiſtr. p. 723. B.
ſ Cyri inſtit. lib. VIII. c. 1.
g Lib. I. de Nat. Deor. c. 2.
h De fin. IV. c. 5.
i Lib. X. §. 150, 151. Ed. Amſt.
k Verſ. 120, & ſeqq.
l Verſ. 576.

GROTII.

f *Inter curas publicas prima de rebus divinis*] Ad quarum cognitionem Imperatores vocans *Juſtinus Martyr* addit: βασιλικὸν ἂν καὶ τοῦτο ἔργον εἴη· *erit hoc opus ſane regium.* (Apolog. II. Cap. 8. pag. 23. *Edit. Oxon.* 1703.) Adde quæ habet *Covarruvias* in c. peccatum, Part. 2. §. 10.

g *Juſtitiæ quoque nihil reliquit niſi nomen inane*] *Seneca* epiſt. XCVII. *Illic diſſentiamus cum Epicuro, ubi dicit nihil juſtum eſſe natura, & crimina vitanda eſſe, quia vitari metus non poſſit.*

GRONOVII.

8 *Providentiam ſuſtuliſſet*] Quia ſtatuebat Deum nullam rerum humanarum curam agere.

9 *Ex ſola conventione*] Ex pactione coeuntium in civitatem.

10 *Nullo ad mores uſu*] Quæ ingenia tantum curioſa oblectarent; nihil autem juvarent vitam civilem.

GRO-

ἀγρίοις, feris & injuſtis, opponit eos quibus νόος ἐπὶ θειώδης, *mens religioſa*. Sic Judæorum veterum h juſtitiam religione permixtam laudat ex Trogo a Juſtinus; ſicut eosdem Judæos Strabo b δικαιοπραγοῦντας καὶ εὐσεβεῖς ὡς ἀληθῶς ὄντας. Lactantius: c *ſi ergo pietas eſt cognoſcere Deum, cujus cognitionis hæc ſumma eſt ut eum colas, ignorat utique juſtitiam, qui religionem Dei non tenet. Quomodo enim poteſt eam noſſe qui unde oriatur ignorat?* Idem alibi: d *religioni eſt propria juſtitia.*

a Lib. 36. c. 2.
b Geograph. Lib. XVI. p. 761.
c Inſt. Div. L. V. c. 14.
d De Ira Dei, c. 7.

6. Jam vero majorem etiam uſum habet religio in 11 majori illa quam in civili ſocietate, quia in civili partem ejus ſupplent leges & facilis legum exſecutio: cum contra in magna illa communitate juris exſecutio ſit difficillima, ut quæ niſi armis expleri nequeat, & leges pauciſſimæ: quæ ipſæ inſuper ſanctimoniam ſuam habent præcipue 12 a metu numinis; unde qui in jus gentium peccant, divinum jus violare paſſim dicuntur. Non male ergo religionem contaminatam ad omnium pertinere injuriam dixere e Imperatores.

e L. 4. C. de hæreticis.

XLV. 1. Ut rem totam penitius introſpiciamus, notandum eſt, religionem veram, quæ 13 omnium ætatum communis eſt, quatuor præcipue 14 pronuntiatis niti; quorum primum eſt, Deum eſſe, & eſſe unum: ſecundum, Deum nihil eſſe eorum quæ videntur, ſed his aliquid ſublimius: tertium, a Deo curari res humanas, & æquiſſimis arbitriis dijudicari: quartum, eundem Deum opificem eſſe rerum omnium extra ſe. Hæc quatuor totidem decalogi præceptis explicantur.

2. Nam primo aperte traditur Dei unitas: ſecundo natura ejus inconſpicua: nam propter eam imago ejus exſtrui vetatur Deut. IV, 12. Quomodo & i Antiſthenes dicebat: ὀφθαλμοῖς οὐχ

GROTII.

h *Juſtitiam religione permixtam*] Philo vita Abrahami: τῆς αὐτῆς φύσεώς ἐστιν ὅσιον τε εἶναι καὶ φιλάνθρωπον, καὶ περὶ τὸν αὐτὸν ἑκάτερον ὁσιότης μὲν πρὸς θεὸν, δικαιοσύνη δὲ πρὸς ἀνθρώπους θεωρεῖται· *ejusdem eſt naturæ religioſum eſſe & hominum amantem: apud eundem ſpectantur pietas in Deum, & in homines juſtitia*, (pag. 378. D.)

i *Antiſthenes*] Laudatus *Clementi Alexandrino*. [Cap. VI. pag. 66. *Ed. Oxon.* ubi tria priora verba deſunt.] Ex illo videtur hoc promiſiſſe *Seneca* lib. VII, c. 30. naturalium quæſtionum: *ipſe qui ea tractat, qui condidit, qui totum hoc fundavit, deditque circa ſe, majorque eſt pars operis ſui ac melior, effugit oculos, cogitatione viſendus eſt.*

GRONOVII.

11 *Majori illa*] Omnium hominum inter ſeſe.

12 *A metu numinis*] Propter jusjurandum, quo ſolent ſanciri fœdera.

13 *Omnium ætatum*] Ante Moſen, Moſaicæ, & Chriſti.

14 *Pronuntiatis*] Principiis, fundamentis. Infra *notiones* & *notitias* vocat.

GRO-

οὐχ ὁρᾶται, οὐδενὶ ἔοικεν, διόπερ αὐτὸν οὐδεὶς ἐκμαθεῖν ἐξ εἰκόνος δύναται· *oculis non conſpicitur, rei nulli eſt ſimilis, unde nec quiſquam eum poteſt ex effigie cognoſcere.* k Philo autem; τὸ ἀόρατον εἰκονογραφεῖν ἢ διαπλάττειν οὐχ ὅσιον· *profanum eſt ejus qui inconſpicuus eſt pingendo aut fingendo imaginem exhibere.* Diodorus Siculus a de Moſe: ἄγαλμα οὐ κατεσκεύασε διὰ τὸ μὴ νομίζειν ἀνθρωπόμορφον εἶναι τὸν Θεόν· l *ſimulacrum non conſtituit, eo quod Deum non crederet humana forma eſſe.* b Tacitus: *Judæi mente ſola unumque numen intelligunt: profanos qui Deûm imagines mortalibus materiis in ſpeciem hominum effingunt.* Plutarchus vero cur m Numa de templis ſimulachra ſuſtulerit cauſam hanc c reddit: ὡς οὐκ ἐφάπτεσθαι Θεοῦ δυνατὸν ἄλλως ἢ νοήσει· *quod Deus concipi niſi ſola mente non poſſit.* Tertio præcepto intelligitur cognitio & cura rerum humanarum, etiam cogitationum: nam id jurisjurandi fundamentum eſt. Deus enim teſtis etiam cordis, & ſi quis fallat vindex invocatur; quo ipſo ſimul & juſtitia Dei ſignificatur & potentia. Quarto, origo mundi totius auctore Deo, n in cujus rei memoriam inſtitutum fuit olim ſabbatum, 15 & quidem ſingulari quadam ſanctimonia ſupra ritus alios. Nam ſi quis in alios ritus peccaſſet, pœna legis erat arbitraria, ut de cibis vetitis; ſi in hunc, pœna capitis: quia 16 ſabbati violatio ex

a *Excerpt. e lib.* XL.

b *Hiſt.* V. 5.

c *Pag.* 65. B. *vit. Num.*

GROTII.

k *Philo autem*] Dicit hæc apud *Philonem* rex Agrippa, (*pag.* 1032.)

l *Simulacrum non conſtituit*] *Dion* libro XXXVI. (*pag.* 41. E. *Ed. H. Steph.*) οὐδ' ἄγαλμα οὐδὲν ἐν αὐτοῖς ποτὲ τοῖς Ἱεροσολύμοις ἔσχον· ἄῤῥητον δὲ καὶ ἀειδῆ αὐτὸν νομίζοντες εἶναι, &c. *nec ullum Hieroſolymis ſimulacrum habebant, quod Deum crederent neque conſpici, neque verbis explicari poſſe.* Vide & Strabonem libro XVI. (pag. 761.)

m *Numa*] De hoc Numæ inſtituto vide & *Dionyſium Halicarnaſſenſem.* [Nihil habet hac de re eximius ille Antiquitatum Romanarum Scriptor. Debet Auctor noſter CYRILLO, *contra Julian.* Lib. VI. p. 193. *Edit. Spanhem.* ſed qui videtur ex errore *Dionyſium Halicarnaſſenſem* pro alio laudaſſe: nam putat *Numam* è *Philoſophia Pythagorica* hoc inſtitutum hauſiſſe; quum *Dionyſius Halicarnaſſenſis*, Lib. II. Cap. 59. oſtendat, *Pythagoram* quatuor ætatibus poſt *Numam* vixiſſe, adeoque hunc illius diſcipulum eſſe non potuiſſe. *J. B.*]

n *In cujus rei memoriam inſtitutum fuit olim ſabbatum*] Scriptor reſponſorum ad orthodoxos, ad quæſtionem LXIX. ἵνα ἂν φυλαχθῇ ἡ μνήμη τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως ἐν τοῖς ἀνθρώποις, διὰ τοῦτο τιμιώτερον τῶν ἄλλων ἀριθμῶν ἔταξε τὸν ἑπτὰ ἀριθμὸν ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ· *ut ergo memoria mundi conditi inter homines ſervaretur, ideo voluit Deus ſeptenarium numerum in ſacris literis eminere cæteris honoratiorem.* Vide & quæ præcedunt. (Inter Opera *Juſtini* Martyr. pag. 336. *Ed Sylburg.*)

GRONOVII.

15 *Et quidem ſingulari*] Ut ad id obſervandum majori neceſſitate conſtringerentur Hebræi, quam ad alia multa religionis officia.

16 *Sabbati violatio*] Quippe quod eſſet introductum in memoriam Dei quieſcentis ab opere creationis.

ex inſtituto continebat abnegationem mundi a Deo creati. Mundus autem a Deo creatus & bonitatem ejus & ſapientiam & æternitatem & potentiam tacite indicat.

3. Ex his autem [17] notionibus contemplativis ſequuntur [18] activæ, ut Deum honorandum, amandum, colendum, eique obtemperandum. Itaque [a] Ariſtoteles eum qui Deum honorandum aut parentes amandos neget, non argumentis ſed pœna edomandum dixit. Et [19] alibi [b] alia quædam eſſe honeſta, Deum honore proſequi ubique. Iſtarum autem quas contemplativas diximus notionum veritas haud dubie etiam petitis ex rerum natura argumentis demonſtrari poteſt, inter quæ illud validiſſimum eſt, quod res aliquas eſſe factas oſtendat ſenſus, res autem factæ omnino nos [20] ad aliquid non factum deducant. Sed quia hanc rationem & ſimiles alias non omnes capiunt, ſufficit quod ab omni ævo per omnes terras, pauciſſimis exceptis, in has notiones conſenſerunt, & hi qui [21] craſſiores erant quam ut vellent fallere, & alii ſapientiores quam ut [22] fallerentur: o quæ conſenſio

[a] *Top.* 1, 11.

[b] *Ibid.* L. 11. c. 11.

GRONOVII.

17. *Notionibus contemplativis*] Sententiis & effatis, quæ opinionem & exiſtimationem de natura & majeſtate Dei rectam inculcant.

18 *Activæ*] Quæ opus nobis indicunt atque imperant.

19 *Alibi alia quædam*] Apud quosdam honeſta & ſine vitio haberi, quæ ſint alibi turpia: ut apud Perſas ſputum vel lotium in mare aut amnem mittere. Videnda præfatio *Cornelii Nepotis.*

20 *Ad aliquid non factum*] Quia non datur progreſſus in infinitum, oportet eſſe aliquam cauſam ſine cauſa.

21 *Craſſiores*] Non tam celeris atque acuti ingenii, ut eos credi poſſit ementitos eſſe, quæ minoribus tradiderunt tanquam a majoribus accepta.

22 *Fallerentur*] Paterentur ſe decipi & illudi ab illis, quos ſuſpicari poterant ea commentos eſſe.

GROTII.

o *Quæ conſenſio*] *Tertullianus* adverſus Marcionem: *anima a primordio conſcientia Dei dos eſt.* (Lib. 1. c. 10.) φυσικὴ εὐλάβεια, *pietas naturalis*, Diodoro Siculo in fragmentis, (è *Lib.* XXIII. Eclog. 11.) *Philo* de unius imperio: οὐδὲν τεχνικῶν ἔργων αὐτοματίζεται. τεχνικώτατος δὲ ὁ κόσμος, ὡς ὑπό τινος τὸν ἐπιστήμην ἀγαθοῦ καὶ τελειοτάτου πάντως δεδημιουργῆσθαι. τοῦτον δὲ τρόπον ἔννοιαν ἐλάβομεν ὑπάρξεως Θεοῦ. *nihil artem præferens caſu oritur. Maximam autem artem mundus præfert, teſtaturque a ſumme perito ſummeque perfecto ſe fabricatum. Notitia, qua Deum eſſe credimus, hinc ortum habet.* (Pag. 815. E.) *Tertullianus* adverſus Marcionem 1. (*Cap.* 18.) *Nos defendimus Deum primum natura cognoſcendum, deinde doctrina recognoſcendum: natura ex operibus: doctrina ex prædicationibus.* *Cyprianus* de idolorum vanitate, (*Cap.* 5. num. 9. *Ed. Cellar.*) *hæc eſt ſumma delicti, nolle agnoſcere quem ignorare non poſſis.* *Julianus* ad Heraclium: πάντες ἀδιδάκτως εἶναι θεῖόν τι πεπείσμεθα, καὶ πρὸς τοῦτον ἀφορᾶν ἐπ' αὐτό τι οἶμαι σπεύδειν. οὕτω διατιθέμενοι τὰς ψυχὰς πρὸς αὐτὸ, ὥσπερ οἶμαι πρὸς τὸ φῶς τὰ βλέποντα. *omnes ante doctrinam numen aliquod eſſe perſuaſi ſumus, eò reſpiciendum,*

ſenſio in tanta & legum & opinionum aliarum varietate ſatis oſtendit traditionem a primis hominibus ad nos propagatam, ac nunquam ſolide refutatam, quod vel ſolum ad fidem faciendam ſatis eſt.

4. Conjunxit ea quæ memorata nobis jam ſunt de Deo [a] Dion Pruſæenſis, cum dixit ὑπόληψιν, id eſt, perſuaſionem de Deo, aliam eſſe nobis cognatam, [23] ex argumentis ſcilicet petitam, aliam ἐπίκτητον acquiſitam ex traditione. Plutarchus [b] eandem vocat παλαιὰν πίστιν, ἧς οὐκ ἔστιν εἰπεῖν οὐδ᾽ ἀνευρεῖν τεκμήριον ἐναργέστερον, ἕδραν καὶ βάσιν ὑφεστῶσαν κοινὴν πρὸς εὐσέβειαν· *antiquam perſuaſionem, qua nullum haberi poſſit aut dici argumentum certius, fundamentum in commune pietati poſitum.* [c] Ariſtoteles: πάντες ἄνθρωποι περὶ θεῶν ἔχουσιν ὑπόληψιν. Idem ſenſus apud Platonem [d] de legibus decimo.

[a] Orat. XII. pag. 205. Ed. Morell.
[b] In Amator. p. 756. B.
[c] De cœlo. l. 1. c. 3.
[d] Pag. 887. D. E. Tom. II. Ed. H. Steph.

XLVI. 1. Quare non vacant culpa qui, [24] etiamſi hebetioris ſint ingenii quam ut certa ad illas notiones argumenta aut reperire poſſint, aut comprehendere, eas repudiant, cum & ad honeſtum ſint duces, & diverſa ſententia nullis argumentis nitatur. Sed quia de pœnis & quidem humanis agimus, diſcrimen hic adhibendum eſt inter notiones ipſas, & inter [25] modum ab iis diſcedendi. Hæ notiones, numen aliquod eſſe (unum an plura ſepono) & curari ab eo res hominum, maxime ſunt univerſales, & ad religionem, ſive veram, ſive falſam, conſtituendam omnino neceſſariæ. [e] τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ, (id eſt, *qui religionem habeat:* nam religio Hebræis acceſſus ad Deum vocatur) πιστεῦσαι δεῖ ὅτι ἔστι, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται· *eum credere oportet & eſſe Deum, & ab eo præmia dari ſe colentibus.*

[e] Hebr. XI, 6.

2. Similiter [f] Cicero: *Sunt philoſophi, & fuerunt, qui nullam habere cenſerent humanarum rerum procurationem Deos, quorum ſi vera ſententia eſt, quæ poteſt eſſe pietas, quæ ſanctitas, quæ religio? hæc enim omnia pure ac caſte tribuenda Deorum ita numini ſunt, ſi animadvertuntur ab his, & ſi eſt aliquid a Diis immortalibus humano generi tributum.* Epictetus: [g] τὸ περὶ τοὺς θεοὺς εὐσε-

[f] De nat. Deor. 1. c. 2.
[g] Enchir. c. 28.

dum, ad eum properandum: credoque ſic animos noſtros ſe habere ad Deum, ut viſu prædita ad Lucem. (Orat. VII. p. 209. C. Ed. Spanhem.)

GRONOVII.

23 *Ex argumentis*] Quæ cuivis ratione utenti ſunt in promptu.

24 *Etiamſi hebetioris*] Quod aliqui eos videtur excuſare *num.* 31. Peccant enim arrogantia & nimia fiducia ſui, dum ſpreto & majorum & omnium aliorum judicio, putant ſibi non credendum, quod mathematica demonſtratione ſibi probare nequeunt.

25 *Modum ab iis diſcedendi*] Quatenus progrediantur, qui vel omnes vel aliquas harum notionum negant aut in dubium vocant.

GRO-

εὐσεβείας ἴσθι ὅτι τὸ κυριώτατον ἐκεῖνό ἐστιν, ὀρθὰς ὑπολήψεις περὶ αὐτῶν ἔχειν, ὡς ὄντων καὶ διοικούντων τὰ ὅλα καλῶς καὶ δικαίως· *Pietatis hoc præcipuum, bene ſentire de Diis, ut qui & ſint &*
[a] Lib. II. c. 31. *res omnes juſte ac recte adminiſtrent.* Ælianus ait, [a] barbarorum neminem delapſum ad ἀθεότητα, ſed ab omnibus affirmari p & eſſe numen, & noſtri curam gerere. Plutarchus, libro de com-
[b] Pag. 1075. E. munibus notitiis, ait eam quæ de Deo eſt notitiam tolli, [b] ſublata providentia: οὐ γὰρ ἀθάνατον καὶ μακάριον μόνον, ἀλλὰ καὶ φιλάνθρωπον καὶ κηδεμονικὸν καὶ ὠφέλιμον, προλαμβάνεσθαι καὶ νοεῖσθαι τὸν θεόν· *non enim immortalem tantum & beatum, ſed & hominum amantem, ita ut & curet eos & proſit ipſis, concipi at-*
[c] De Ira Dei, c. 6. *que intelligi Deum.* Lactantius: [c] *neque honor ullus deberi poteſt Deo ſi nihil præſtat colenti, nec ullus metus ſi non iraſcitur non colenti.* Et revera negare Deum eſſe, aut negare a Deo curari actiones humanas, ſi 26 moralem effectum reſpicimus, tantundem valet.

3. Quare ipſa quaſi neceſſitate auctore hæ duæ notiones q apud omnes ferme quos novimus populos, per tot jam ſæ-
[d] L. 2. D. de Juſt. & jure. cula, conſervatæ ſunt. Hinc Pomponius [d] erga Deum religionem juri aſcribit gentium: & apud Xenophontem, [e] Socra-
[e] Memorab. IV. 4. num. 19. Ed. Oxon. tes τοὺς θεοὺς σέβειν, *Deos colere legem eſſe* ait, quæ apud omnes homines valeat: quod & Cicero tum de natura Deorum libro [f] primo, tum ſecundo de inventione [g] affirmat. Dion Pruſæenſis [h] oratione XII. vocat δόξαν καὶ ἐπίνοιαν κοινὴν τοῦ ξύμπαντος
[f] Cap. 16. [g] Cap. 22. [h] Pag. 201. ἀνθρωπίνου γένους, ὁμοίως μὲν Ἑλλήνων, ὁμοίως δὲ βαρβάρων, ἀναγκαίαν καὶ ἔμφυτον ἐν παντὶ τῷ λογικῷ γιγνομένην κατὰ φύσιν· *perſuaſionem quæ inſit hominibus communiter omnibus, non minus barbaris quam Græcis, neceſſariam ac naturalem cunctis ratione utentibus.*

Et

GROTII.

p *Et eſſe numen, & noſtri curam gerere*] *Seneca* epiſtola XCV. *Primus eſt deorum cultus, deos credere: deinde, reddere illis majeſtatem ſuam, reddere bonitatem, ſine qua nulla majeſtas eſt.*

q *Apud omnes ferme quos novimus populos*] *Seneca* epiſt. CXVII. *Tanquam Deos eſſe inter alia ſic colligimus, quod omnibus de Diis opinio inſita eſt: nec ulla gens usquam eſt adeo extra leges moresque projecta, ut non aliquos deos credat.* Idem de Beneficiis IV, 4. *nec in hunc furorem omnes mortales conſenſiſſent alloquendi ſurda numina & inefficaces Deos, &c.* Ad de *Platonem* Protagora, (*pag.* 322. Tom. I.) & decimo de legibus, (*pag.* 887. D. E Tom. II.) & pulchra quæ habet *Jamblichus* poſt principium de myſteriis Ægyptiorum, ubi Deum noſſe ita homini ait proprium, ut hinnitum equo.

GRONOVII.

26 *Moralem effectum*] Si conſideremus quid ex utraque ſententia in moribus & vita ſequatur: nempe ut nullo metu Dei, ſive quod non ſit, ſive quod non curet res humanas, in ſcelera & flagitia ſint audaciores.

GRO-

Et paulo poſt: *πάνυ ἰσχυρὰν καὶ ἀέναον ἐκ τοῦ παντὸς χρόνου καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἀρξαμένην τε καὶ διαμένουσαν· perſuaſionem valde robuſtam ac ſempiternam apud omnes gentes & cœptam & permanentem.* Xenophon in convivio [a] & Græcos & barbaros ita ait exiſtimare, nota eſſe Diis & præſentia & futura. *a Cap. 4. §. 47.*

4. Has igitur notitias qui primi incipiunt tollere, ſicut in bene conſtitutis civitatibus coërceri ſolent, ut 27 Diagoræ Melio accidiſſe legimus, & Epicureis, qui ex bene moratis urbibus ejecti ſunt, 1 ita & coërceri poſſe arbitror nomine humanæ ſocietatis, quam ſine ratione probabili violant. Himerius Sophiſta actione [b] in Epicurum: *δόγματος οὖν ἀπαιτεῖς δίκας; οὐκ, ἀλλ' ἀσεβείας· δογματίζειν μὲν γὰρ ἔξον, ἀσεβεῖν δὲ οὐκ ἐπιτέτραπται· placiti igitur pœnam exigis? neutiquam, ſed impietatis; placita tradere permittitur, non & pietatem oppugnare.* *b Apud Photium, Cod. 243. col. 1083. Ed. Rothom.*

XLVII. 1. Cæteræ notiones non æque ſunt evidentes, ut Deos plures uno non eſſe: nihil eorum quæ videmus Deum eſſe, 28 non mundum, non cœlum, non ſolem, non aërem: mundum non eſſe ab omni æternitate, ac ne ejus quidem materiam, ſed a Deo facta. Itaque harum cognitionem temporum lapſu apud multos populos 29 obliteratam, & quaſi extinctam videmus; eoque facilius quia leges hanc partem minus curabant, ut ſine qua 30 aliqua ſaltem conſiſtere religio poſſet.

2. Ipſa lex Dei illi populo data quem Prophetæ & prodigia partim conſpecta, partim non dubitandæ auctoritatis fama ad ipſos perlata, cognitione harum rerum nec obſcura nec incerta imbuerant, quanquam falſorum Deorum cultus maxime deteſtatur, non tamen omnes ejus culpæ convictos morte punit; ſed eos demum 31 quorum facta circumſtantiam habent ſingularem, ut eum qui princeps alios ſeduxerit. Deut. XIII, 1, 6. civitatem quæ incepit colere Deos ante ignotos, Deut. XIII, 12, 13. eum qui aſtra colit, ut legem totam, ac proinde Dei veri cultum

GROTII.

1 *Ita & coërceri poſſe arbitror nomine humanæ ſocietatis*] Moxus Lydus Crambi urbis inhabitatores obſidione captos merſit omnes ὡς ἀθέους, ut qui Deum nullum noſſent, colerentve. *Nicolaus Damaſcenus* in excerptis Peireſcianis. (*pag.* 442.)

GRONOVII.

27 *Diagoræ Melio*] *Cicero* 1. de Natura Deor. 42. & ejuſdem operis 3, 37.

28 *Non mundum*] Quem tamen Deum eſſe arguriis quibuſdam & Zeno colligebat. *Cic.* 2, de Nat. Deor. 8.

29 *Obliteratam & extinctam*] Quum ſine dubio primi homines & ab Adamo & a Noacho eas acceperint.

30 *Aliqua ſaltem*] Qualem notum eſt penes omnes fere paganos publice fuiſſe.

31 *Quorum facta*] Quorum error in religione gravius aliquid & deteſtabile ſecum traheret.

a Roman. 1, 25.

tum deſerat, Deut. XVII, 2. (quod Paulo [a] eſt λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, [s] *opificio ſervire*, *non opifici*: nam παρὰ ibi & alibi ſæpe vim habet excluſivam) quæ res etiam apud [32] Eſavi poſteros aliquo tempore pœnis fuit ſubdita, ut videre eſt Jobi XXXI, 26. 27. eum quoque qui liberos Molocho, id eſt, Saturno dederit, Lev. XX, 2.

3. Cananæos vero & vicinos illis populos pridem delapſos ad pravas ſuperſtitiones non ſtatim Deus puniendos judicavit, ſed tum demum cum hanc culpam magnis ſceleribus cumulaſſent, Gen. XV, 16 Sic & in aliis populis diſſimulavit ignorantiæ tempora circa falſorum numinum cultus, Actor. XVII, 30. Nimirum recte a Philone [b] dictum eſt, religionem ſuam cuique videri optimam, ut [33] quæ plerumque non ratione ſed affectu dijudicetur: unde non longe abit dictum Ciceronis, [c] nemini ullam diſciplinam philoſophiæ probari, præter eam quam ipſe ſequatur. Addit, pleroſque [34] teneri adſtrictos antequam quid eſſet optimum judicare poſſent.

b Leg. ad Cajum. p. 1031. B.
c Acad. IV. c. 3.

4. Sicut autem excuſabiles ſunt & ab hominibus certe non puniendi, qui cum legem a Deo proditam nullam acceperint, aut aſtrorum, aut aliarum rerum naturalium virtutes, aut ſpiritus, ſive in imaginibus, ſive in animantibus, ſive in rebus aliis colunt, aut etiam animas eorum qui virtute & [35] beneficiis in humanum genus excelluerunt, aut [36] mentes quaſdam incorporeas, præſertim ſi nec ipſi tales cultus commenti fuerint,

GROTII.

s *Opificio ſervire, non opifici*] *Philo* ad decalogum de talibus: εἰσὶ δ' οἳ καὶ προσυπερβάλλουσιν ἀσεβείᾳ, μηδὲν τοῦ ἴσου μεταδιδόντες, ἀλλὰ τοῖς μὲν τὰ πάντα τὰ ἐπὶ τιμῇ χαριζόμενοι, τῷ δ' οὐδὲν νέμοντες, ἀλλ' οὐδὲ μνήμης τὸ κοινότατον ἀξιοῦντες· ἐπιλελῆσθαι γὰρ οὗ μόνον προσῆκεν ἐκείνου μεμνῆσθαι, ἐπιτηδεύοντες οἱ βαρυδαίμονες ἑκούσιον λήθην, &c. *ſunt autem alii quorum ulterius impietas procedit, qui ne parta quidem Deo & operibus ejus tribuant, ſed quicquid honoris excogitari poteſt his exhibent, illud communiſſimum bonum nulla memoratione dignantes, id prætereunt quod ſolum meminiſſe debuerant, ſponte miſeri ſibi accerſentes quæſitam oblivionem*, (pag. 753. A. B. *Ed. Pariſ.*) Sic locum Deuteronomii interpretatur *Maimonides* Directore III, 41.

GRONOVII.

32 *Eſavi poſteros*] Videtur cenſuiſſe Jobum eſſe illum *Jobabum*, qui nominatur inter reges Edomitarum, *Geneſ.* 36, 33. & 34. Adde *Voſſ.* de idolol. 2, 3.

33 *Quæ plerumque*] In qua æſtimanda pars maxima non ſequitur, id quod rectiſſimum eſt, ſed quo adſuevit, quod imbibit & cœpit adamare.

34 *Teneri adſtrictos*] Implicitos errori.

35 *Beneficiis in humanum*] *Cic.* 2. de Legib. 8. *Ollos quos endo cœlum merita vocaverunt, Herculem, Liberum, Æſculapium, Pollucem, Quirinum.*

36 *Mentes quaſdam*] Angelos, genios.

GRO-

rint, t nec ſummi Dei cultum ideo deſerant; ita impiis magis quam errantibus annumerandi ſunt, qui aut cacodæmonas quos tales eſſe norunt, aut 37 vitiorum nomina, aut homines, quorum vita fuit flagitiis plena, divinis honoribus colere inſtituunt.

5. Nec minus illi qui deos colunt hominum innocentum ſanguine, a quo more quod Carthaginienſes abſtinere coëgerit laudatur u Darius a Perſarum rex, & Gelo b Syracuſarum tyrannus. Narrat & Plutarchus, c barbaros quosdam, qui humanis victimis deos colebant, pœnas daturos Romanis fuiſſe: ſed cum antiquitate moris ſe excuſarent, nihil mali paſſos: 38 vetitos tantum nequid in poſterum tale facerent.

a *Juſt. l. xix. c.* 1.
b *Plutarch apophth.* p. 175. A. & *de ſera num. vind.* pag. 552. A.
c *Quæſt. Rom.* 83.

XLVIII. 1. Quid de illis armis dicemus quæ inſetuntur populis aliquibus, eam ob cauſam quod illi Chriſtianam religionem ſibi propoſitam amplecti nolunt? Non jam quæram an 39 talis proponatur qualis debet, & quomodo debet. Demus ita fieri: duo notanda dicimus. Prius eſt veritatem Chriſtianæ religionis, quatenus ſcilicet 40 naturali ac primævæ religioni non pauca ſuperaddit, argumentis mere naturalibus perſuaderi non poſſe, ſed niti hiſtoria tum reſurrectionis Chriſti, tum miraculorum ab ipſo & Apoſtolis editorum: quæ res eſt facti, olim quidem irrefragabilibus teſtimoniis probata, ſed olim, ita ut & hæc quæſtio facti ſit, & jam perantiqui. Quo magis fit, ut doctrina hæc ab his qui nunc primum eam audiunt penitus in animum admitti nequeat, niſi 41 ſecretis Dei auxiliis accedentibus, quæ ſicut quibus dantur non dantur 42 in operis alicujus mercedem, ita ſi quibus negantur aut minus large conceduntur, id fit ob cauſas non iniquas illas quidem ſed plerumque 43 nobis incognitas, ac

GROTII.

t *Nec ſummi Dei cultum ideo deſerant*] Sic victimas ab Ægypti regibus, ab Auguſto, a Tiberio in templum admiſere Judæi. Docent id & *Joſephus* & *Philo*, [*de Legat. ad Caj.* p. 1036. C. Verum illi Reges & Principes non propterea Deum *Judæorum*, ut unicum & ſummum, adgnoſcebant; eadem ſacra cuivis alii Numini oblaturi. *J. B.*]

u *Darius*] Hyſtaſpis filius, Xerxis pater. Confer quæ ſupra §. XLI.

GRONOVII.

37 *Vitiorum nomina*] Ut Dicæarchus Philippi præfectus, qui miſſus a rege ad Cycladas inſulas ſubigendas in portu duas aras poſuit, alteram Ἀσεβείας, alteram Παρανομίας. *Polyb.* lib. 17. p. 772.

38 *Vetitos*] Ut Druidæ a Claudio, *Sueton.* 25.

39 *Talis proponatur*] Pura & ſincera nec ſuperſtitionibus pravis polluta.

40 *Naturali ac primævæ*] Notionibus illis quas *num.* 45. enarravit.

41 *Secretis Dei auxiliis*] Inſtinctu Spiritûs Sancti.

42 *In operis alicujus*] Dantur mera Dei indulgentia.

43 *Nobis incognitas*] Quas ſibi reſervat Deus nec notas hominibus reddit.

ac proinde humano judicio non punibiles. Huc reſpicit canon concilii Toletani: *a Præcipit ſancta ſynodus*, x *nemini deinceps ad credendum vim inferre. Cui enim vult Deus miſeretur, & quem vult indurat.* Mos enim eſt ſacrorum librorum, y quarum rerum cauſæ nos latent, eis cauſam aſſignare divinam voluntatem.

a Cap. 5. de Judæis. diſt. 45.

2. Alterum hoc eſt, z Chriſto novæ legis auctori omnino hoc placuiſſe, ut ad legem ſuam recipiendam nemo hujus vitæ pœnis, aut earum metu pertraheretur, Rom. VIII, 15. Hebr. II, 15. Joan. VI, 67. Luc. IX, 55. Matth. XIII, 29. quo ſenſu veriſſimum illud Tertulliani: 44 *Lex nova non ſe vindicat* (uu) *ultore gladio.* In 45 libro antiquo, cui nomen Conſtitutiones b Clementis de Chriſto, dicitur: τὸ αὐτεξούσιον τῶν ἀνθρώπων ἀφῆκεν ἐλεύθερον, οὐ προσκαίρῳ θανάτῳ δικάζων, ἀλλ' ἐν ἑτέρᾳ καταστάσει λογοθετῶν αὐτούς· *liberam reliquit hominibus arbitrii poteſtatem, non morte temporali eos puniens, ſed in altero ſæculo ad reddendam rationem vocans.* a Athanaſius: *Dominus non cogens, ſed libertatem ſuam voluntati permittens, dicebat quidem vulgo omnibus: Si quis vult venire poſt me: Apoſtolis vero:* b *nunquid & vos abire*

b Lib. VI. Cap. 22.

GROTII.

x *Nemini deinceps ad credendam vim inferre*] Joſephus ita cenſet δεῖν ἕκαστον ἀνθρώπων κατὰ τὴν ἑαυτοῦ προαίρεσιν θεὸν εὐσεβεῖν, ἀλλὰ μὴ μετὰ βίας. *debere quemque libero animi propoſito Deum colere, non vi coactum.* (In Vit. ſua, p. 11. §. 23. *Ed. Hudſ.* Tom. II.)

y *Quarum rerum cauſæ nos latent eis cauſam aſſignare divinam voluntatem*] *Servius* ad initium III. Æneidos, (*verſ.* 2.) *Quotieſcunque ratio vel judicium non apparet, ſic viſum interponitur.* Sic & Donatus ad actum V. ſcena II. Eunuchi, (*verſ.* 36.) Atque in eum ſenſum poni Hebræum חפץ notat Abarbanel.

z *Chriſto novæ legis auctori omnino hoc placuiſſe, ut ad legem ſuam recipiendam nemo hujus vitæ pœnis, aut earum metu pertraheretur*] Tractat hoc *Gregorius Nazianzenus* oratione Cum aſſumptus eſt a Patre: & Beda lib. I. c. 26. *Iſidorus* de Siſebuto rege: *Qui in initio regni ſui Judæos ad fidem Chriſtianam permovens, æmulationem quidem Dei habuit, ſed non ſecundum ſcientiam. poteſtate enim compulit, quos provocare oportuit fidei ratione.* (Pag. 224. *Edit. Vulcan.*) Transſcripſit hoc in hiſtoriam *Rodericus* II, 13. Poſteriores in Hiſpania reges eodem nomine culpant *Oſorius*, & *Mariana*; quem vide XXVI, 13. XXVII, 5.

a *Athanaſius*] Epiſtola ad ſolitarios. (*Tom.* I. p. 855. A.)

GRONOVII.

44 *Lex nova*] Euangelium, fides in Chriſtum.

45 *Libro antiquo, cui nomen*] Eſt enim, ſi non omnis, certe magnam partem ſuppoſititius.

(uu) Ita legitur locus, quem in animo habuit Auctor: *Nam vetus lex ultione gladii ſe vindicabat. . . . nova autem lex clementiam deſignabat.* Adverſ. Judæos, *Cap.* 3. *J. B.*

GROTII.

b *Nunquid & vos abire vultis?*] *Cyprianus* epiſtola LV. *Converſus ad Apoſto-*

a bire vultis? Chryſoſtomus ad eundem a Johannis locum: ἐρωτᾷ λέγων, μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν; ὅπερ πάσαν ἦν ἀφαιροῦντος βίαν καὶ ἀνάγκην· *interrogat an & ipſi velint diſcedere? quod omnem eſt amoventis vim ac neceſſitatem.* a Tom. II. p. 751. Ed. Savil.

3. Nec obſtat illud 46 in fabula de nuptiis, quod quidam jubentur cogi intrare, Luc. XIV, 23. nam ſicut in ipſa fabella illud cogere c 47 inſtantiam vocatoris ſignificat, ita & in affabulatione, quo ſenſu vox ejusdem ſignificationis accipitur Luc. XXIV, 29. nec aliter Matth. XIV, 22. Marc. VI, 45. Gal. II, 14. Procopius in arcanæ hiſtoriæ parte docet, a ſapientibus culpatum fuiſſe d Juſtiniani conſilium, quod Samaritas vi ac minis ad Chriſtianam religionem compulerit: addit & incommoda inde ſecuta, quæ apud ipſum legas.

XLIX. 1. Qui vero Chriſtianiſmum docentes aut profitentes eam ob cauſam pœnis ſubdunt, haud dubie faciunt contra ipſam rationem; nihil enim eſt in diſciplina Chriſtiana (ipſam hic per ſe conſidero, non quatenus ei inſincerum aliquid admiſcetur) quod humanæ ſocietati noceat, imo nihil quod non proſit. Res ipſa loquitur, & extranei coguntur agnoſcere. 48 Plinius Chriſtianos ſacramento inter ſe obſtringi ait, ne furta, ne latrocinia committant, ne fidem fallant. e Ammianus b ea religione nihil ait b Lib. XXII. c. II.

Apoſtolos ſuos dixit: numquid & vos vultis ire? ſervans ſcilicet legem, qua homo libertati ſuæ relictus, & in arbitrio proprio conſtitutus, ſibimet ipſe vel mortem appetit, vel ſalutem. (Epiſt. 59. diviſ. *Fell.*)

c *Inſtantiam vocatoris ſignificat*] *Cyprianus* de idolorum vanitate hunc locum reſpiciens: *Per orbem vero diſcipuli, magiſtro & Deo monente, diffuſi, præcepta Dei in ſalutem darent, ab errore tenebrarum ad viam lucis adducerent, cæcos & ignaros ad agnitionem veritatis ocularent. Ac, ne eſſet probatio minus ſolida, & de Chriſto delicata confeſſio, per tormenta, per cruces, per multa pœnarum genera tentantur.* (Cap. 7.)

d *Juſtiniani conſilium*] Ad eundem Juſtinianum epiſtolam Theodahadi vide in *Caſſiodoro* X, 26.

GRONOVII.

46 *In fabula*] Parabola.

47 *Inſtantiam vocatoris*] Serium ſtudium & deſiderium vehemens. Malim autem vocantis aut invitantis. nam vocatores antiquis non convivatores ipſi, ſed eorum miniſtri. *Sueton.* Calig. 39. *Plinius* lib. 35, 10. *Seneca* 3. de Ira, 37.

48 *Plinius*] Lib. 10, epiſt. 67.

GROTII.

e *Ammianus*] Idem vere, Chriſtianam religionem abſolutam & ſimplicem vocat (*Lib.* XXI. c. 16.) Zoſimus & ipſe paganus: χριστιανῶν πίστεως ἐπαγγελία παντὸς ἁμαρτήματος καὶ πάσης ἀσεβείας ἀπαλλαγή· *Chriſtianæ fidei hæc eſt pollicitatio, libertas ab omni crimine atque impietate.* (Lib. II. c. 29. *Ed.* Cell.) Secta nemini moleſta paſſim a paganis dicebatur. *Tertullianus* Scorpiaco, (*Cap.* 1.) Juſtinus apologetico II: Ἀρωγοὶ δ' ὑμῖν καὶ σύμμαχοι πρὸς εἰρήνην ἐσμὲν πάντων μᾶλλον ἀνθρώπων, ὅτι ταῦτα δοξάζομεν, ὡς λαθεῖν θεὸν κακόεργον, ἢ πλεονέκτην, ἢ ἐπίβουλον, ἢ ἐνάρετον ἀδύνατον εἶναι, καὶ ἕκαστον εἰς αἰωνίαν κόλασιν ἢ σωτηρίαν

a Tert. Apol. c. 3. & 1. ad verſ. Nat. c. 4. ait doceri niſi juſtum & lene. Et vulgi verbum, a *Bonus vir Cajus Sejus*, 49 *tantum quod Chriſtianus*. Nec admittendæ excuſationes, nova omnia metuenda, præſertim cœtus: nam neque metuenda ſunt dogmata quamvis nova, ſi modo ad honeſta omnia atque ad exhibendam ſuperioribus obedientiam ducant, nec ſuſpecti eſſe debent 50 cœtus proborum hominum, & qui latere non quærunt niſi cogantur. Recte huc aptem quod Auguſtum de Judæorum conventibus dixiſſe f Philo commemorat: non eos 51 bacchanalia eſſe aut cœtus turbandæ paci, ſed virtutum ſcholas.

2. Qui in tales ſæviunt, ipſi in ea cauſa ſunt ut puniri juſte b Thom. 2. 2. 188. poſſint, quod & b Thomæ videtur. Atque eam ob cauſam g Conſtantinus Licinio, Imperatores h alii Perſis bellum intulerunt: quanquam hæc bella magis ad innocentum defenſionem, de qua & infra agemus, quam ad pœnæ exactionem pertinent.

L. 1. In eos vero qui Chriſti legem pro vera habent, (xx) ſed

πείας κατ' ἀξίαν τῶν πράξεων ἀποδί-δοσθ·. *Nos vobis ad imperii tranquillitatem maxime adjutatores & collaboratores ſumus, ut qui doceamus fieri non poſſe ut Deo quis lateat, ſive ſit maleficus, raptor, inſidiator, ſive æqui amans. tum vero ad æternam aut ſalutem aut pœnam quemque mitti pro factorum ſuorum dignitate.* (Pag. 44. *Edit. Sylburg*) *Arnobius* de conventibus Chriſtianorum loquens lib. IV. *in quibus aliud auditur nihil niſi quod humanos faciat, niſi quod mites, verecundos, pudicos, caſtos, familiaris communicatores rei cum omnibus quos ſolidet germanitatis neceſſitudine copulatio.* Pag. 152. *Edit. Lugd. B. Salm.*)

f *Philo commemorat*] In legatione, (p. 1035. E.) Similiter & libro de ſacrificantibus, facunde oſtendit quantum ſynagogæ diſtent a paganicis myſteriis, (*pag.* 856, &c.) Locus uterque dignus inſpici. Simile habet libro altero contra Appionem Joſephus.

g *Conſtantinus Licinio*] Vide *Zonaram*. Simile illud apud *Auguſtinum* epiſt. L. *Maximianus epiſcopus Vagienſis auxilium petit ab Imperatore Chriſtiano contra hoſtes eccleſiæ, non tam ſui ulciſcendi cauſa, quam tuenda eccleſia ſibi credita.* Relatum eſt in cauſam XXIII. quæſt. III. c. 2.

h *Alii Perſis*] Vide *Menandrum Protectorem*.

GRONOVII.

49 *Tantum quod*] In quo nihil reprehendendum, niſi quod Chriſtianus eſt.

50 *Cœtus*] Concilia & conventus tanquam lege de collegiis illicitis vetiti.

51 *Bacchanalia*] De quibus *Livius* 39, 8.

(xx) In hanc rem habemus ſcripta plurima ſub finem ſæculi proximè præteriti, & hoc ipſo, quo vivimus, in lucem edita, Anglicè, Latinè, præſertim Gallicè, & ſic ſatis nota; in quibus, luce meridianâ clariùs, demonſtratum eſt, neminem, Religionis cauſſâ, ullo modo vexandum; & argumenta eorum, qui aliorum intellectui legem dicere volunt, & in animos dominari, ita confutata, ut diſſenſui nullus ampliùs locus futurus eſſet, ſi veritatis ſtudium, modeſtia, & charitas, in animos vexantium rantillum admitti poſſent. Nobis quoque, poſt primam Notularum iſta-rum

ſed de quibusdam 52 quæ aut extra legem ſunt, aut in lege 53 ſenſum videntur habere ambiguum, & ab antiquis Chriſtianis non eundem in modum ſunt expoſita, dubitant aut errant, ſuppliciis qui graſſantur, perinique faciunt: quod oſtendunt & ea quæ ante diximus, & Judæorum exemplum vetus. Nam hi cum legem haberent 54 quæ ſuppliciis hujus vitæ ſanciebatur, nunquam tamen pœnis ſubdiderunt Sadducæos qui rejiciebant dogma reſurrectionis, veriſſimum quidem, ſed 55 in ea lege non niſi obſcure & ſub verborum aut rerum involucris traditum.

2. Quid ſi vero gravior ſit error, & qui apud æquos judices facile poſſit ſacra autoritate, aut veterum conſenſu revinci? cogitandum hic quoque quanta ſit vis inolitæ opinionis, & quantum libertatem judicii minuat in ſuam cujusque ſectam ſtudium, malum, ut [a] Galenus ait, quavis ſcabie inſanabilius. Appoſite ad hanc rem Origenes: [b] δυσχερέστερον γὰρ ἄνθρωπος τῆς περὶ ἄλλα συνηθείας, κἂν δυσαποσπάστως αὐτῶν ἔχῃ, καταλείψαι ἂν, ἢ τῆς περὶ τὰ δόγματα· *facilius quis alia ſibi conſueta exuat, quantumvis illis affixus ſit,* [i] *quam ea quæ dogmatum ſunt.* Adde quod quanta hæc ſit culpa pendet ex modo 56 illuminationis & aliis animi diſpoſitionibus, quas hominibus pernoſcere non eſt datum.

[a] Lib. 1. *de natural. facult.*

[b] Lib. 1. *contra Celſ.* pag. 40. *Ed. Cantabrig.*

3. [k] Hæreticus Auguſtino is demum qui alicujus [l] temporalis com-

rum Editionem, occaſio nata eſt argumentum illud fuſè ſatis more modoque noſtro perſequendi, in Libro Gallico *De Doctrina Morali Patrum Eccleſiæ*, Cap. XII. §. 9, *& ſeqq.* J. B.

epiſtola CLXII. Hæreſis *obſtinatioris animi dementia.* l. 2. c. *de ſumma Trinitate*, princ. [At illius pertinaciæ ſolus Deus Judex eſt, ut ab Auctoribus, de quibus modo dixi, indicatum. *J. B.*]

GROTII.

i *Quam ea quæ dogmatum ſunt*] Sequitur hoc *Chryſoſtomus* in 1 Cor. 11. ὅταν ᾗ καὶ ἐν δόγμασιν ἡ συνήθεια ᾖ, βεβαιοτέρα γίνεται. πάντα γάρ τις εὐκολώτερον ἀμείψειε, ἢ τὰ περὶ τῆς θρησκείας· *ubi vero conſuetudo in dogmata inciderit, multo ſit immobilior. Nihil enim eſt quod non facilius homo mutet, quam ea quæ religionis ſunt.* (Tom. VI. pag. 286. *Edit. Savil.*)

k *Hæreticus Auguſtino*] Libro de utilitate credendi (Cap. 1.) locus refertur in *cauſam* XXIV. *quæſtione* 3. c. 28. Addit *Auguſtinus*, non idem ſibi videri hæreticum & hæreticis credentem hominem. Vide eundem

GRONOVII.

52 *Quæ extra legem ſunt*] Ut Pontificiæ traditiones & conſtitutiones Scripturæ S. auctoritate carentes.

53 *Senſum videntur*] Ut controverſiæ in articulis religionis.

54 *Quæ ſuppliciis*] A qua qui deſciſcerent, capite plectebantur.

55 *In ea lege*] In V. T.

56 *Illuminationis*] Lucis & intelligentiæ, qua Deus, cujus libuit, mentem perfudit.

GROTII.

l *Temporalis commodi & maxime gloriæ principatusque ſui gratia*] Scriptor

commodi & maxime gloriæ principatusque ſui gratia, falſas ac novas opiniones vel gignit vel ſequitur. Audiamus de Arianis a Salvianum: *hæretici ſunt, ſed non ſcientes: denique apud nos ſunt hæretici, apud ſe non ſunt: nam in tantum ſe Catholicos eſſe judicant, ut nos ipſos titulo hæreticæ pravitatis infament. Quod ergo illi nobis ſunt, & hoc nos illis. Nos illos injuriam* 57 *divinæ generationi facere certi ſumus: quod minorem Patre Filium dicant. Illi nos injurioſos Patri exiſtimant, quod* 58 *æquales eſſe credamus. Veritas apud nos eſt, ſed illi apud ſe eſſe præſumunt. Honos Dei apud nos eſt, ſed illi hoc arbitrantur honorem divinitatis quod credunt.* 59 *Inofficioſi ſunt, ſed illis hoc eſt ſummum religionis officium. Impii ſunt, ſed hoc putant veram eſſe pietatem. Errant ergo, ſed* m *bono animo errant, non odio ſed affectu Dei, honorare ſe dominum atque amare credentes. Quamvis non habeant rectam fidem, illi tamen hoc perfectam Dei æſtimant caritatem; & qualiter pro hoc ipſo falſæ opinionis errore in die judicii puniendi ſint,* n *nemo poteſt ſcire niſi judex. Interim idcirco eis,*

a De Gubernat. Dei, Lib. V. Cap. 2. pag. 100. Ed. Baluz. 3.

ptor *reſponſorum ad orthodoxos* quæſtione IV. (pag. 308. inter Opp. *Juſtin. Martyr. Ed. Sylburg.*) δῆλον ἐστὶν ὅτι ἐκ φιλοδοξίας ἢ ἀντιπαθείας τῶν αἱρεσιαρχῶν πᾶσαι αἱ αἱρέσεις τὰς ἀφορμὰς ἐσχήκασι τῆς συστάσεως αὐτῶν· *apertum eſt ex cupiditate gloriæ aut ex æmulatu qui primos repertores agitaverit, ſectas omnes exſiſtendi originem cepiſſe.* Chryſoſtomus ad *Gal.* v. ἡ γὰρ τῶν αἱρέσεων μήτηρ, ἡ τῆς φιλαρχίας ἐστὶν ἐπιθυμία· *mater hæreſium, cupiditas principatus.* (In *verſ.* 13. pag. 754. Tom. III.)

m *Bono animo errant*] *Agathias* ubi de Alemannorum abſurdis ſuperſtitionibus egerat hiſtoriarum I. ἐλεεῖσθαι μὲν οὖν ἢ χαλεπαίνεσθαι δίκαιοι ἂν εἶεν καὶ πλείστης μεταλαγχάνειν συγγνώμης, ἅπαντες ὅσοι δὴ τοῦ ἀληθοῦς ἁμαρτάνουσιν. οὐ γὰρ δήπου ἑκόντες ἀλῶνται καὶ ὀλισθαίνουσιν, ἀλλὰ τοῦ ἀγαθοῦ ἐφιέμενοι, ἔπειτα σφαλέντες τῇ κρίσει, τὸ λοιπὸν ἔχονται τῶν δοχθέντων ἀπρὶξ, ὁποῖα ἄττα καὶ τύχοιεν ὄντα· *miſeratione quam odio digniores ſunt, ac tales quibus ignoſci par ſit, quicumque a vero aberrant. Neque enim volentes palantur & cæſpitant, ſed cum bonum appetant, in judicando decepti, quæ ſemel viſa ſunt retinent mordicus, qualiacunque ea fuerint.* (Cap. 5.)

n *Nemo poteſt ſcire niſi judex*] *Chryſoſtomus* homilia contra Anathematizantes: τὸ κεκρυμμένον τῷ τῶν αἰώνων κριτῇ ἀνεπισφαλὲς ἀποφαίνεσθαι, μόνῳ εἰδότι καὶ μέτρα γνώσεως καὶ ποσότητα πίστεως. οὐδὲν γὰρ ἴσμεν. εἰπέ μοι, παρακαλῶ, ποίοις ῥήμασι κατηγορήσει ἑαυτοῦ ἢ καὶ ἀπολογήσεται ἐν ἡμέρᾳ ὅτε μέλλει ὁ Θεὸς κρίνειν τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων; ὄντως ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ· *id quod abſconditum, ſolus ſine periculo dijudicet ſæculorum judex, cui ſoli patet & ſcientiæ menſura & fidei quantitas. Unde enim nos ſciamus, dic mihi quæſo, quibus verbis ille ſe accuſaturus aut excuſaturus eſt, in die illa qua Deus dijudicabit arcana hominum? vere inſcrutabilia ſunt judicia ejus, & viæ ejus impervestigabiles.* (Tom. VI. p. 442.)

GRONOVII.

57 *Divinæ generationi*] Quam ab æterno eſſe ſtatuimus orthodoxi.

58 *Æquales*] Patrem & Filium.

59 *Inofficioſi ſunt*] Male habent vel tractant catholicos, ubi poſſunt, ſed putant in hoc ſe ſervire religioni.

GRO-

eis, ut reor, patientiam Deus commodat, quia videt eos etſi non recte credere, 60 *affectu tamen piæ opinionis errare.*

4. De Manichæis audiamus eum, qui in illorum craſſis ſordibus diu hæſit, a Auguſtinum: *illi ſæviant in vos, qui neſciunt quo cum labore verum inveniatur, & quam difficile caveantur errores. Illi in vos ſæviant, qui neſciunt quam rarum & arduum ſit* 61 *carnalia phantasmata piæ mentis ſerenitate ſuperare. Illi in vos ſæviant, qui neſciunt quanta difficultate ſanetur oculus interioris hominis, ut poſſit intueri ſolem ſuum. Illi in vos ſæviant, qui neſciunt quantis gemitibus & ſuſpiriis fiat ut ex quantulacunque parte poſſit intelligi Deus. Poſtremo illi in vos ſæviant, qui nullo tali errore decepti ſunt, quali vos deceptos vident. Ego autem ſævire in vos omnino non poſſum, quos ſicut me ipſum illo tempore, ita nunc debeo ſuſtinere, & tanta patientia vobiscum agere, quanta mecum egerunt proximi mei, cum in veſtro dogmate rabioſus & cæcus errarem.*

a Contra Epiſt. Manichæi &c. Cap. 2, 3.

5. o In Arianam hæreſin acriter invehitur Athanaſius epiſtola 62 ad ſolitarios, quod 63 prima in contradicentes uſa eſſet judicum poteſtate, & quos non potuiſſet verbis inducere, eos vi, plagis, carceribusque ad ſe pertrahere anniteretur: *atque ita*, inquit, *ſeipſam quam non ſit pia, nec Dei cultrix manifeſtat,*

GROTII.

o *In Arianam hæreſin*] Non immeriro odimus tam mali exempli inter Chriſtianos reperrores. Vide eorum ſæva facta apud *Euſebium* de vita Conſtantini libro 1, 5. 38. *Socratem* libro IV, 29. *Procopium* Vandalicorum 1. ubi de Hunericho (*Cap.* 8.) & Gorthicorum 1. de Amalaricho (Cap. 13.) & *Victorem Uticenſem.* de Semirianis *Epiphanius:* τὺς τ̓ ἀλήθειαν διδάσκοντας διώκουσιν, ὀυκέτι λόγοις βουλόμενοι ἀνατρέπειν, ἀλλὰ καὶ ἐχθρίαις καὶ πολέμοις καὶ μαχαίραις παραδιδόντες τὺς ὀρθῶς πιστεύοντας· λύμην γδ ὐ μιᾷ πόλει ἢ χώρᾳ εἰργάσαντο, ἀλλὰ πολλαῖς· *Veritatem docentes vexant, neque verbis evertunt, ſed odiis, bellis, gladiis tradunt recte ſentientes. exitium quippe jam non uni, ſed multis urbibus regionibusque attulere.* De talibus *Gregorius* epiſcopus Romanus ad Conſtantinopolitanum epiſcopum: (Lib. 11. Ind. 2. Ep. 52.) *Nova & inaudita eſt iſta prædicatio, quæ verberibus exigit fidem.* [Malè quidem egerunt *Ariani*: ſed non primi tam malum exemplum ediderunt. Jam antea *Orthodoxi*, ad eos vexandos impulerant *Conſtantinum*, ut ex Hiſtoria Eccleſiaſtica conſtat. *J. B.*]

GRONOVII.

60 *Affectu piæ opinionis*] Tam reverenti & religioſo erga Deum animo in falſa & impia religione eſſe, quam vera credentes in recta & ſana opinione ſunt.

61 *Carnalia phantaſmata*] Larvas & umbras falſæ religionis.

62 *Ad ſolitarios*] Anachoretas, qui ab hominum commercio ſecedebant, & in ſolitudines ſeſe abdebant, ut vacarent contemplationi. Sæpe apud *Jo. Caſſianum.*

63 *Prima in contradicentes*] Quod hi primi Cæſares & principes ſuæ ſectæ fautores inſtigaſſent ad ſupplicia, in diſſentientes orthodoxos ſtatuenda.

ſtat, reſpiciens ni fallor ad illud quod legitur p Gal. IV, 29. Similia habet Hilarius oratione ad Conſtantium. q In Gallia jam olim damnati ſunt eccleſiæ judicio 64 Epiſcopi qui ut in Priſcillianiſtas gladio animadverteretur curaverant; & in oriente damnata Synodus quæ in 65 Bogomili exuſtionem conſenſerat. Sapienter dixit Plato, r errantis pœnam eſſe, (yy) doceri.

LI. 1. s Juſtius illi punientur qui in eos, quos Deos putant, irreve-

GROTII.

p *Gal* IV, 29.] Ad quem locum vide *Hieronymum*, citatum c. qui ſecundum, 13. *cauſa* XXIII. *quæſt.* IV.

q *In Gallia jam olim damnati ſunt*] Sulpicius Severus: *tum vero Idacius atque Ithacius acrius inſtare, arbitrantes poſſe inter initia malum comprimi ſed parum ſanis conſiliis ſæculares judices adeunt, ut eorum decretis atque executionibus hæretici urbibus pellerentur.* (Lib. II. c. 47.) Mox: *ſecuti etiam accuſatores Idacius & Ithacius epiſcopi, quorum ſtudium in expugnandis hæreticis non reprehenderem, ſi non ſtudio vincendi plus quam oportuiſſet certaſſent. Ac mea quidem ſententia eſt, mihi tam reos quam accuſatores diſplicere.* (Ibid. c. 50.) Poſtea: *Martinus apud Treviros conſtitutus non deſinebat increpare Ithacium ut ab accuſatione deſiſteret: Maximum orare, ut ſanguine infelicium abſtineret; ſatis ſuperque ſufficere ut epiſcopali ſententia hæretici judicati Eccleſiis pellerentur.* Vide & ſequentia.

r *Errantis pœnam eſſe, doceri*] *Seneca* in Tragœdia, (*Herc. fur.* verſ. 1237.)

Quis nomen unquam ſceleris errori dedit?

& de Ira I. 14. *non eſt prudentis errantes odiſſe. alioquin ipſe ſibi odio erit.* *M. Antoninus* libro IX. (§. 11. Edit. Gatak.) εἰ μὲν δύνασαι, μεταδίδασκε. εἰ δὲ μὴ, μέμνησο, ὅτι πρὸς τοῦτο ἡ εὐμένειά σοι δέδοται· καὶ οἱ θεοὶ δὲ εὐμενεῖς τοῖς τοιούτοις εἰσίν *ſi potes, meliora doce. ſi non potes, memento in hoc tibi lenitatem datam. Ipſi Dii lenes ſunt talibus.* *Chryſoſtomus* Eph. IV, 17. (Tom. VI pag. 828.) τὸν γὰρ ἀγνοοῦντα, οὐ κακῶς πάσχειν οὐδὲ ἐγκαλεῖσθαι. ἀλλὰ μανθάνειν δίκαιόν ἐστιν ὅπερ ἀγνοεῖ· *eum qui ignorat neque male affici neque accuſari oportet, ſed æquum eſt ut diſcat quæ ignorat.* Valentinianus, laudante *Ammiano Marcellino* libro XXX. *nec quemquam inquietavit, neque ut hoc coleretur imperavit, aut illud: nec interdictis minacibus ſubjectorum cervicem ad id quod ipſe coluit inclinabat, ſed intemeratas reliquit has partes ut reperit.* (Cap. 9.)

s *Juſtius illi punientur qui in eos, quos Deos putant, irreverentes atque irreligioſi ſunt*] Vide de hac re egregia apud *Cyrillum* libro contra Julianum V. & VI. Solone auctore Amphictyones bello perſecuti ſunt Cirrhæos, quod ii templo Delphico vim intuliſſent. *Plutarchus* Solone, (p. 83. E.) Sic & qui falſo ſibi vatum nomen induunt recte puniuntur. conſule *Agathiam* lib. V. (Cap. 3.)

GRONOVII.

64 *Epiſcopi, qui ut*] Idacius & Ithacius incitato Clemente Maximo tyranno, qui ſumpſerat imperium in Britannia contra Theodoſium. *Sulp. Sever.*

65 *Bogemili exuſtionem*] Juſſu Alexii Comneni. *Zonaras. Anna C.*

(yy) Dicit Philoſophus, *ignorantis*; ignorantia autem cum errore magnam habet adfinitatem, & hic ab ea ſæpe oritur: Προσήκει δέ που (πάσχειν τῷ μὴ εἰδότι) μαθεῖν παρὰ τοῦ εἰδότος. De Rep. Lib. I. pag. 337. D. Tom. II. Ed. H. Steph. *J. B.*

GRO-

irreverentes atque irreligioſi ſunt. Atque hæc cauſa inter cæteras allata [a] belli Peloponneſiaci inter Athenienſes & Lacedæmonios, & a Philippo Macedone [b] in Phocenſes: de quorum ſacrilegio ſic Juſtinus: [c] *quod Orbis viribus expiari debuit.* Hieronymus ad Danielis v. [d] *Quamdiu* 66 *vaſa fuerunt in* 67 *idolio Babylonis, non eſt iratus Dominus* (*videbantur enim rem Dei ſecundum pravam quidem opinionem, tamen divino cultui conſecraſſe*) *poſtquam autem* 68 *humanis uſibus divina contaminant, ſtatim pœna ſequitur poſt ſacrilegium.* Nimirum & Auguſtinus exiſtimat (zz) auctum a Deo imperium Romanorum, quod cordi illis fuiſſet quamvis falſa religio: &, ut Lactantius loquitur, 69 ſummũm hominis officium, etſi non reipſa (aa) tamen propoſito tenerent.

2. Et 70 ſupra diximus qualiacunque quæ putantur numina pejerata 71 a vero numine vindicari: *Punitur, quia tanquam Deo fecit*, ait [e] Seneca: *opinio illum ſua obligat pœna.* Sic accipio & illud [f] Senecæ: *Violatarum religionum alibi atque alibi diverſa pœna eſt: ſed ubique aliqua*; & quod [g] Plato capitis damnat religionis temeratores.

[a] *Thuc.* I. c. 126, &c.
[b] *Diod.* *libro* XVI. c. 60, &c.
[c] *Lib.* VIII. c. 2.
[d] *Pag.* 181. B. *Ed. Baſil.*
[e] VII, *de Ben. cap.* 7.
[f] *De Beneſ.* III. 6.
[g] *De Legib.* LX. p. 907. & *ſeqq.*

GRONOVII.

66 *Vaſa*] Rapta e templo Hieroſolymitano, quum captam urbem vaſtaret Nabuchodonoſor.

67 *Idolio*] Templo idolorum.

68 *Humanis uſibus*] Rex Belzaces eis uti cœpit in luxurioſo convivio.

69 *Summum hominis*] Cultum Dei, quo nullum magis officium præſtare debent homines, non juſto quidem modo, forma, ratione, ſed tamen voluntate ac ſtudio, quantum in ipſis fuit, antiquiſſimum habuerunt.

70 *Supra diximus*] 2, 13. 12.

71 *A vero numine vindicari*] Exemplo Cambyſis, cum Apim in Ægypto interfecit, & ſpoliatum Jovem Hammonem miſit. *Juſt.* I, 9. Xerxis, quum templum Delphicum diripiendum dedit. *Juſt.* 2, 12. Gallorum, cum & ipſi Delphos ſunt adorti. 24, 8. item, dum tenuerunt aurum Tholoſanum, ut & Servilius Cæpio.

(zz) Neſcio ubinam id dixerit *Auguſtinus*. Certè ſic non ſatis ſibi conſtat, quum ipſe *Lib.* V. *Cap.* XII. *De Civit. Dei* fuſe ſatis oſtendat, *Romanorum* Imperium auctum Providentià divinâ, non quòd illis cordi fuiſſet, quamvis falſa Religio, ſed ob eorum virtutes Civiles. *J. B.*

(aa) Locus eſt *Inſtit. Divin.* Lib. II. Cap. 3. *num.* 14. *Ed. Cellar.* ubi *Lactantius* loquitur de Idololatris in univerſum. Neque locus *Senecæ*, qui mox ſequitur, ſatis rectè heic aptatur. *J. B.*

CA-

Caput XXI.

De Pœnarum communicatione.

I. *Pœna quomodo tranſeat ad eos qui delicti ſunt participes.*

II. *Communitas aut rectores teneantur ex ſubditi delicto, ſi adſit ſcientia & non prohibitio cum prohibere poſſint & debeant:*

III. *Item ex receptu eorum qui alibi deliquerunt.*

IV. *Niſi aut puniant aut dedant: quod exemplis illuſtratur.*

V. *Jura ſupplicum ad infortunatos, non ad nocentes pertinere: cum exceptionibus.*

VI. *Defendi tamen ſupplices dum de cauſa cognoſcatur: & ex quo jure facienda cognitio.*

VII. *Quomodo delicti rectorum participes ſint ſubditi, aut communitatis hi qui ejus membra ſunt: & quomodo differant pœna communitatis & pœna ſingulorum.*

VIII. *Pœna jus in univerſitatem quamdiu duret.*

IX. *An ſine delicti communicatione pœna tranſeat.*

X. *Diſtinctio ejus quod directo infertur & in conſequentiam venit.*

XI. *Diſtinctio ejus quod fit occaſione peccati & quod ex cauſa peccati.*

XII. *Proprie loquendo neminem juſte puniri ob delictum alienum, & cur?*

XIII. *Non filios ob parentum delicta:*

XIV. (*Reſpondetur ad Dei facta* [vel potius, *ad objectionem petitam ex Dei factis*] *circa filios nocentum.*)

XV. *Multo minus cognatos alios.*

XVI. *Poſſe tamen liberis & cognatis nocentum aliquid negari, quod alioqui habere poterant: cum exemplis.*

XVII. *Nec ſubditos proprie puniri poſſe, ob regis delictum:*

XVIII. *Nec ſingulos qui non conſenſerunt, ob delictum univerſitatis.*

XIX. *Hæredes ad pœnam, quæ pœna eſt, non teneri: & cur?*

XX. *Teneri tamen ſi pœna in aliud debiti genus tranſierit.*

I. 1. Quo-

I. 1. QUoties de pœna communicanda quæritur (aa), aut de iis quæritur [a] qui delicti ſunt participes, aut [1] de aliis. Qui delicti participes, [2] non tam ex alieno quam ex ſuo delicto puniuntur. Hi qui ſint ex his quæ [3] ſupra de damno injuria dato dicta ſunt intelligi poteſt. Ferme enim iisdem modis in delicti partem quis venit quo in damni dati: non tamen ſemper, [4] ubi damni obligatio eſt, etiam delictum eſt, ſed tum demum ſi qua malitia notabilior acceſſerit, cum ad damni dati obligationem ſæpe qualiscumque culpa ſufficiat.

2. Ergo [b] qui factum vitioſum jubent, qui [5] conſenſum requiſitum adhibent, [c] qui adjuvant, [d] qui receptum præſtant, allove modo in ipſo crimine participant: [e] qui conſilium dant, [f] lau-

GROTII.

a *QUi delicti ſunt participes*] *Tertullianus* de Reſurrectione carnis: *dicent enim miniſtros & ſocios habere arbitrium miniſtrandi atque ſociandi, & poteſtatem ſuæ voluntatis in utrumque, homines ſcilicet & ipſos; Idcirco cum auctoribus merito communicare, quibus operam ſponte accommodant.* (Cap. 16.)

b *Qui factum vitioſum jubent, qui conſenſum requiſitum adhibent*] *Saulus manibus omnium lapidabat. Auguſtinus* ſermone v. de Sanctis, cap. 4. ſimilia ſermone ejusdem argumenti primo, c. 3. & ſermone XIV. [Qui omnes Sermones falſo adſcripti ſunt *Auguſtino*.]

c *Qui adjuvant*] Ope. *Inſtitutionibus* de furtis, [immo *De obligat. ex delict.*] §. interdum, 11. *Edicto Theuderici*, c. 120.

d *Qui receptum præſtant*] *Hieronymus* [aut quisquis alius ſcripſit opus illud, p. 53. D. Tom. VII. *Ed. Baſ.* in Cap. 29.] ſuper parabolas: *non fur ſolum, ſed ille reus tenetur qui furti conſcius quærente poſſeſſore non indicat. Chryſoſtomus* de Statuis XIV. εἰ γὰρ οἱ ἐπιορκοῦντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ συνειδότες μὲν, ἀποσιωπῶντες δὲ, κοινωνοῦσι τῶν ἐγκλημάτων· *non enim perjuri ſoli, ſed & qui, conſcii cum ſint, celant perjuria, criminis tenentur.* (Tom. VI. pag. 555, 556. *Edit. Savil.*)

e *Qui conſilium dant*] Vide *Inſtitutiones* & *edictum Theuderici* dictis locis. *Andocides* ex lege Attica, τὸν βουλεύσαντα ἐν τῷ αὐτῷ ἐνέχεσθαι καὶ τὸν τῇ χειρὶ ἐργασάμενον· *qui conſilium dedit eum non minus pœna teneri quam qui manu rem effecerit.* [Orat. 1. *De Myſteriis*, p. 219. *Ed. Wech.*] εἰ γὰρ ἦν πραχθῆναι μὴ βουλευσαμένου· *neque enim ſine conſilio res facta fuiſſet*, ait *Ariſtoteles* de poëtica cap. 17. [Immo *De Rhet.* 1. 7.]

GRONOVII.

1 *De aliis*] Quibuscum, culpa non communicata, communicatur pœna, num. 9.

2 *Non tam ex alieno*] Non tam ob id, quod auctor peccavit, quam quod illi peccato ejus adſtrinxere.

3 *Supra de damno*] 2, 17. 6.

4 *Ubi damni*] Qui tenetur ex damno ad reparandum, poteſt etiam conveniri ad pœnam ex delicto.

5 *Conſenſum requiſitum*] Petitum ab auctore.

(aa) Confer heic PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. c. 3. §. 28, & ſeqq. ac Cap. 6. §. 12. *J. B.*

GRO-

f laudant, aſſentantur: qui cum ex jure proprie dicto tenean-tur vetare g non vetant, aut cum teneantur ex ſimili jure opem ferre injuriam patienti non ferunt: qui non diſſuadent cum diſſuadere debeant: qui factum reticent quod notum facere ex jure aliquo tenebantur; hi omnes puniri poſſunt, ſi in ipſis talis ſit malitia quæ ad meritum pœnæ ſufficiat, ſecundum ea quæ proxime tractata ſunt.

II. 1. Exemplis res fiet illuſtrior. Communitas 6 ut alia ita & civilis non tenetur ex facto ſingulorum, 7 ſine facto ſuo, aut
a In Le- omiſſione. bene enim a Auguſtinus; *alind eſt quod in populo*
vit. Quæſt. *quiſque habet peccatum proprium, aliud quod commune, quod uno*
26. *animo fit, & una voluntate ad aliquid multitudine comparata committitur.* Hinc in formula federum eſt: h 8 *Si defexit pu-*
b Lib. *blico conſilio.* Locri apud Livium b oſtendunt ſenatui Romano
xxix. c. 17. culpam defectionis procul a conſilio publico abſuiſſe. Nar-
c Lib. rante eodem, c Zeno pro Magnetibus deprecator apud T. Quin-
xxxv. c. 31. tium & legatos qui ei aderant flens petebat, ait Livius, *ne unius amentiam civitati aſſignarent; 9 ſuo quemque periculo fu-rere.* Et Rhodii apud ſenatum publicam cauſam a privatorum cauſa

GROTII.

f *Laudant, aſſentantur*] *Chryſoſtomus* 1. ad Romanos circa finem: *καὶ γὰρ τοῦ πλημμελοῦντος ὁ τὴν ἁμαρτίαν ἐπαινῶν χαλεπώτερος· pejor peccante qui peccatum laudat.* (Tom. III. pag. 28.) Qui facinoroſum adſtans hortatur, pro faciente habetur *lege Langobardica*, lib. 1. tit. IX. §. 25. Vide quæ ex *Philone* & *Joſepho* mox proferemus ad §. 17.

g *Non vetant*] Chryſoſtomus 1. adverſus Judæos: (Tom. VI. p. 319.) *ὥσπερ γὰρ οὐχ οἱ κλέπτοντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ κύριοι μὲν ὄντες κωλῦσαι, μὴ κωλύοντες δὲ τὴν αὐτὴν ἐκείνοις διδόασι δίκην· ſic non ii modo qui furtum fecere, ſed & qui prohibere cum poſſent non prohibuere, puniuntur, & quidem pari utrique pœna.* Sic eum qui ſanari ægrotum prohibet, teneri quaſi vulneraſſet, ait idem Chryſoſtomus 2 ad *Cor.* c. VII. (Tom. III. pag. 627.)

h *Si defexit publico conſilio*] *Chryſoſtomus* de ſtatuis III. *ὅτι οὐ κοινὸν τῆς πόλεως τὸ ἁμάρτημα γέγονεν, ἀλλὰ ἀνθρώπων τινῶν ξένων καὶ ἐπηλύδων, οὐδὲν λογισμῷ ποιούντων, ἢ τόλμῃ καὶ παρανομίᾳ πάσῃ. καὶ οὐκ ἂν εἴη δίκαιον ὑπὲρ τῆς ὀλίγων ἀπαιδευσίας πόλιν τοσαύτην ἀναρπάζεσθαι, καὶ τοὺς οὐδὲν ἠδικηκότας διδόναι δίκην. Non commune fuiſſe delictum civitatis, ſed extraneorum & advenarum, qui cuncta temeritate ac legum ignorantia potius quam ratione facerent. neque vero æquum, ut ob paucorum imperitiam tanta urbs everteretur & pœnam ferrent culpæ exſortes.* (Tom. VI. pag. 473.) *Ammianus* libro XXX. de Quadis: *nihil ex communi mente procerum gentis delictum aſſeverantes in noſtros.* (Cap. 6.)

GRONOVII.

6 *Ut alia*] Quodvis collegium.

7 *Sine facto ſuo*] Niſi facto ipſa intervenerit, aut aliquid faciendum neglexerit.

8 *Si defexit publico*] *Livius*, 1, 24.

9 *Suo quemque periculo*] Quod quiſque privatim inſaniſſet, ipſum luere debere. *Cicer.* 3. de Leg. 10. *ſuo periculo progredi.*

cauſa ſegregant, [a] dicentes, *nullam eſſe civitatem quæ non improbos cives aliquando, & imperitam multitudinem ſemper habeat.* Sic nec pater ex delicto liberorum tenetur, nec dominus ex ſervi, nec alii qui præſunt, niſi aliquid in ipſis vitioſum hæreat.

2. Ex his autem modis quibus rectores aliorum in crimen veniunt, duo ſunt qui maximum uſum habent, & diligenti conſideratione indigent: [10] patientia & receptus. De patientia ita habendum eſt, qui ſcit delinqui, qui prohibere poteſt & tenetur, nec prohibet, eum ipſum delinquere. Cicero [b] in Piſonem: *neque vero multum intereſt, præſertim in Conſule, utrum ipſe pernicioſis legibus, improbis concionibus rempublicam vexet, an alios vexare patiatur.* Brutus ad Ciceronem: [c] *alienæ igitur, inquies, culpæ me reum facies? prorſus alienæ, ſi providere potuit ne exiſteret.* Ἴσον τῷ πλημμελεῖν τὸ μὴ κωλύειν τοὺς πλημμελοῦντας, ait Agapetus ad Juſtinianum; [d] *par eſt delinquere & delinquentes non prohibere. Quiſquis patitur peccare peccantem, is vires ſubminiſtrat audaciæ*, ait [e] Arnobius. *In cujus manu eſt ut prohibeat, jubet agi ſi non prohibet admitti*, ait [f] Salvianus. Auguſtinus vere: *qui deſinit obviare cum poteſt, conſentit.*

3. Sic qui [11] mancipium cum poſſit eximere [12] proſtitutum eſſe patitur, pro proſtituente habetur [g] Romanis legibus. Si ſervus ſciente domino occidit, [h] in ſolidum dominum obligat: ipſe enim videtur dominus occidiſſe. Et [13] lege Fabia in dominum animadvertitur. [i] ſi ſervus domino ſciente alienum ſervum ſubduxerit.

4. Sed, ut diximus, præter [14] ſcientiam requiritur facultas prohibendi. Et hoc eſt quod ajunt leges i ſcientiam, [k] cum puniri jubetur, accipi pro patientia, ut qui prohibere potuit teneatur ſi non fecerit; & ſcientiam [l] hic ſpectari quæ habeat & volun-

[a] *Apud eumdem*, XLV. 23.
[b] *Cap.* 5.
[c] *Ep.* LV. *ad Brut.*
[d] *Parænetic.* c. 28.
[e] *Adv. gent.* L. IV. p. 149.
[f] *De Gubern. Dei*, Lib. VII. Cap. 19. in fin. *Ed. Baluz.*
[g] *L.* 7. *D. qui ſine manum.*
[h] *L.* 2. *de nox. act. princ.*
[i] *Paul.* Lib. 5. *ſent.* Tit. 30. §. 2.
[k] *L.* 45. *ad L. Aquil.*
[l] *L.* 1. §. 1. *ſi fam. furt. f.*

GROTII.

i *Scientiam, cum puniri jubetur, accipi pro patientia*] *Lege Wiſigothorum* libro VIII, tit. IV. cap. 11. cap. 26. & alibi. libro IX, tit. 1. c. 1.

GRONOVII.

10 *Patientia*] Diſſimulatio & connivendi propoſitum.

11 *Mancipium cum poſſit*] Quod dominus vendidit hac conditione ne proſtitueretur, atque ut ipſe, ſi proſtitueret emptor, manus injectionem haberet, id eſt, citra ullam in jus vocationem ad ſe domum abducere poſſet, non reddito pretio.

12 *Proſtitutum*] Apud lenonem.

13 *Lege Fabia*] De plagiariis.

14 *Scientiam*] Ejus cuius eſt perſequi & punire commiſſa, ſi non punierit.

GRO.

a L. 4. de nox. act. *b L. 50. de R. J. l. 109. eo tit.* *c L. 1. §. qui eam. in fine l. 13. §. 1. l. 19. D. qui not. inf.* *d L. 7. §. 5. D. Arbor. furt. caſar.*

voluntatem: 15 ſcientiam a accipi cum conſilio: ideoque non teneri dominum ſi ſervus 16 in libertatem proclamaverit, ſi dominum contemſerit: quia ſcilicet b culpa vacat qui ſcit quidem, ſed prohibere non poteſt. Sic parentes tenentur ex delictis filiorum c, ſed eorum demum quos habent in poteſtate. Viciſſim, etiamſi in poteſtate habeant & alioqui prohibere potuerint, d non tenebuntur niſi & ſciverint. Pariter enim concurrere hæc debent, ſcientia & 17 non prohibitio, ut quis ex facto alieno teneatur. quæ omnia 18 ad ſubditos pari ratione ſunt referenda: veniunt enim ex naturali æquitate.

5. Egregie e Proclus ad illud Heſiodi, (Oper. & Dier. verſ. 240.)

e Pag. 64. Ed. Heinſ.

Πολλάκι καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ·

Sæpe luit populus pœnas unius iniqui,

ait: ὡς ἐξὸν κωλύειν, μὴ κωλύσασα τὴν τοῦ ἑνὸς πονηρίαν, *ut qui cum prohibere poſſit non prohibet unius malitiam.* Sic in exercitu Græcorum, ubi Agamemnon ipſe & alii concilio communi ſuberant, non immerito f:

f Horat. Lib. 1. Ep. 11. 14.

Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi:

k Ipſorum enim erat cogere Agamemnonem, ut 19 ſacerdoti filiam redderet. Sic poſt eorundem claſſis exuſta narratur g:

g Virg. Æn. 1. 39.

l *Unius ob culpam & furias Ajacis Oïlei,*

qua

GROTII.

k *Ipſorum erat cogere Agamemnonem*] Ita hanc rem explicat *Cyrillus* libro v. contra Julianum, (pag. 175. *Edit. Spanhem.*)

GRONOVII.

15 *Scientiam accipi*] Scientiam intellige ejus, cui liberum fuerit ſecum conſulere & cogitare, velletne cum poſſet prohibere, an nollet.

16 *In libertatem proclamaverit*] Se vindicaverit & ingenuum liberumve demonſtraverit judicio recuperatorio. *Suet.* Veſpaſ. 3.

17 *Non prohibitio*] Ceſſatio a prohibitione.

18 *Ad ſubditos pari*] Ut inter patres & filios, ſervosque ac dominos ſtatuta ſunt jure civili Romano: ita & jure gentium valent inter eos qui præſunt, & ſubjectos.

19 *Sacerdoti filiam*] Chryſæ Chryſeïda.

GROTII.

l *Unius ob culpam & furias Ajacis Oïlei*] *Euripides* Troadibus ſic loquentem Neptunum facit, (verſ. 70.)

Οἶδ', ἡνίκ' Αἴας εἷλκε Κασσάνδραν βίᾳ.

Cum Phœbadem vi traxit Ajacis manus.

Et Minervam reſpondentem, (verſ. 71.)

K

qua de re Ovidius metam. XIV. (verſ. 468.)

Virgine rapta
Quam meruit pœnam ſolus, digeſſit in omnes;

quia cæteri non impedierant, ne 20 virgo ſacerdos raperetur. Apud Livium a eſt: *Propinqui regis Tatii legatos Laurentium pulſant. Cumque Laurentes 21 jure gentium agerent, apud Tatium gratia ſuorum & preces plus potuerunt. Igitur 22 illorum pœnam in ſe vertit.* Huc proprie pertinet illud Salviani b de regibus: m *Poteſtas magna & potentiſſima, quæ prohibere ſcelus maximum poteſt, quaſi probat debere fieri ſi ſciens patitur perpetrari.* Et apud Thucydidem eſt: c ὁ δυνάμενος παῦσαι, ἀληθέστερον δρᾷ· *magis ille facit, qui poteſt prohibere.* Sic apud Livium

a Liv. lib. 1. c. 14.
b De Gub. Dei, L. VII. Cap. 19.
c Lib. 1. c. 69.

Κ' οὐδὲν γ' Ἀχαιῶν ἔπαθεν, οὐδ' ἄκυσ' ὕπο.

Nilque audiit, nil paſſus à Græcis mali eſt.

Pari jure omnes Antiochenos ſtatuarum crimine involvit *Chryſoſtomus*, prima [Immo 11. p. 464, 465. Tom. V.] ejus argumenti oratione: *ἰδὲ τὸ ἁμάρτημα γέγονεν ὀλίγων, καὶ τὸ ἔγκλημα γίνεται κοινόν. ἰδὲ δὲ ἐκείνους ἅπαντες δεδοίκαμεν νῦν καὶ τῶν ἐκείνοις τετολμημένων αὐτοὶ τὰς τιμωρίας ἀναμένομεν. εἰ δὲ συλλαβόντες αὐτοὺς ἐξεβάλομεν τῆς πόλεως, καὶ τὸ νενοσηκὸς διωρθώσαμεν μέλος, οὐκ ἂν τὸν παρόντα ἐφοβούμεθα φόβον· Ecce facinus paucorum fuit, accuſatio in omnes fertur. Ecce propter illos nunc in metu omnes ſumus, & eorum quæ illi auſi ſunt pœnam nos ipſi ſpectamus. Quod ſi antevertiſſemus eam, illos de urbe pellendo, & partem morbidam ſicut oportet tractaſſemus, abeſſet jam a nobis hic timor.* deinde: *δι' αὐτὸ ἂν τοῦτο κολάζῃ, φησὶ, δίδως δίκην τὴν ἐσχάτην, ὅτι μὴ παρῆς, μηδὲ ἐκώλυσας, μηδὲ τοὺς ἀκοσμοῦντας κατέσχες, μηδὲ ἐκινδύνευσας ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν βασιλέα τιμῆς. οὐ μετέσχες τῶν τετολμημένων; ἐπαινῶ τοῦτο καὶ ἀποδέχομαι. ἀλλ' οὐδ' ἐπέσχες τὰ γινόμενα· τοῦτο κατηγορίας ἄξιον· ob hoc ipſum, inquit, fer pœnas, & ultima lue ſupplicia quod non adfuiſti, quod non prohibuiſti, quod inſanientes non retinuiſti, quod pericula non ſubiiſti pro honore Imperatoris: Particeps non fuiſti facinorum? Laudo hoc, & boni accipio. ſed nec quæ fiebant impediiſti; hoc vero jam dignum accuſari*

m *Poteſtas magna & potentiſſima, quæ prohibere ſcelus maximum poteſt*] Philo in Flaccum, (*pag.* 970. B.) *ὁ γὰρ ἐπιπλήττειν ἢ τὸ πανοῦργον ἐπέχειν ἂν δυνηθεὶς, εἰ μὴ κεκώλυκε, δῆλος ἦν ἐφιεὶς καὶ ἐπιτρέπων αὐτός· nam qui caſtigare, certe inhibere potuit; ſi non impediit, habendus eſt permiſiſſe aut etiam probaſſe quod agebatur.* Dion Galba: *τοῖς μὲν γὰρ ἰδιώταις ἀπόχρη μηδὲν ἀδικεῖν. τοῖς δὲ δὴ τὰς ἡγεμονίας ἔχουσιν ἀνάγκη προνοεῖν ὅπως μηδ' ἄλλος κακουργῇ· Privatis ſufficit non delinquere. in imperio agentibus incumbit & hoc curare ne delinquat alius*, (pag. 199. B. *Ed. H. Steph.*) In c. 4. Synodi Piſtenſis poſitæ inter *capitula Caroli Calvi* habemus: *Non eſt liber a conſenſu qui quod emendare poteſt emendare negligit. quapropter ſine dubio peccati ſe participem facit.* Vide *Nicetam Choniatem* libro 11. de Andronico. (*Cap.* 3.)

GRONOVII.

20 *Virgo ſacerdos*] Caſſandra.

21 *Jure gentium agerent*] Poſcerent noxios ſibi dedi.

22 *Illorum pœnam*] Ipſe paſſus eſt, quod illi debebant.

a Lib. 1. c. 30. b Lib. VI. c. 10. c Polyb. L. 11. c. 8.

vium a Vejentes & Latini b Romanis ſe excuſant, quod hoſtes eorum a ſubditis ſuis adjuti eſſent, ſe inſciis. Contra c Teutæ reginæ Illyriorum non accipitur excuſatio, quod diceret non a ſe, ſed a ſubditis piraticam exerceri: neque enim prohibebat. n Olim ab Amphictyonibus damnati Scyrii, quod ſuorum quosdam piraticam exercere patiebantur.

d Pag. 353, 354. e Lib. IV. c. 27.

6. 23 Sciri autem facile eſt ut præſumantur quæ conſpicua ſunt, quæ frequentia, *τὸ ἐκ πολλῶν συμβαῖνον, ἀνάγκη μηδένα ἀγνοεῖν· id quod a multis fit, neceſſe eſt a nemine ignoretur*, ait Dion Pruſæenſis d Rhodiaca. Ætolos graviter reprehendit e Polybius, quod cum hoſtes Philippi videri nollent, ſuos tamen palam paterentur agere hoſtilia, & eorum qui talia facerent principes honoribus ornarent.

III. 1. Veniamus ad quæſtionem alteram de receptu adverſus pœnas. Pœnas, 24 ut ante diximus, naturaliter 25 cuivis, cui nihil ſimile objici poteſt, exigere licet. Inſtitutis civitatibus id quidem convenit, ut ſingulorum delicta, quæ ipſorum cœtum proprie ſpectant, ipſis ipſarumque rectoribus pro arbitrio punienda aut diſſimulanda relinquerentur.

2. At non etiam jus tam plenum illis conceſſum eſt in delictis, quæ ad ſocietatem humanam aliquo modo pertinent, quæ perſequi ita civitatibus aliis earumve rectoribus jus eſt, quomodo in civitatibus ſingulis de quibusdam delictis 26 actio datur popularis: multoque minus illud plenum arbitrium habent in delictis, quibus alia civitas aut ejus rector peculiariter læſus eſt. & quo proinde nomine ille illave ob dignitatem aut ſecuritatem ſuam jus habent pœnæ exigendæ, ſecundum ea quæ ante diximus. Hoc ergo jus civitas, apud quam nocens degit, ejusve rector impedire non debet.

IV. 1. Cum vero non ſoleant civitates permittere ut civitas altera armata intra fines ſuos pœnæ expetendæ nomine veniat, neque id expediat, ſequitur, ut civitas, apud quam degit o qui culpæ

GROTII.

n *Olim ab Amphictyonibus damnati Scyrii*] *Plutarchus* Cimone, (pag. 483. C.)

GRONOVII.

23 *Scire autem facile*] Scientia præſumitur in illis, quæ in oculos incurrunt, & ſæpe factitantur.

24 *Ut ante diximus*] 2, 20. 3. & 7.

25 *Cuivis, cui nihil*] Cuicumque dumtaxat innoxio, ejusdem aut paris criminis quemvis nocentem.

26 *Actio popularis*] In qua cuivis de populo agere civiliter permittitur; nam criminales ſive publicæ aliud genus ſunt. Ut de *ſepulcro violato*, de *termino moto*, de *albo corrupto*, &c. lib. 47. *Digeſt.* 21.

GROTII.

o *Qui culpæ eſt compertus*] Deditionem enim præcedere debet cauſæ cognitio. non decet *ἀκρίτως ἐκδιδόναι*, *homines dedere cauſa non cognita*.

culpæ eſt compertus, 27 alterum facere debeat, aut ut ipſa interpellata pro merito puniat nocentem, aut ut eum permittat arbitrio interpellantis. p hoc enim illud eſt dedere, quod in hiſtoriis ſæpiſſime occurrit.

2. Sic Iſraëlitæ alii a Benjaminitis poſtulant, ut dedant facinoroſos. Jud. XX. Philiſtæi ab Hebræis, ut Samſonem quaſi maleficum ſibi dedant. Jud. XV. Sic Lacedæmonii a Meſſeniis *a Pauſ. l.*
bellum intulerunt, quod interfectorem quendam Lacedæmo- *IV. c. 4.*
niorum non dederent: & alio tempore b ob non deditos eos *b Strab.*
qui 28 miſſis ad ſacrum virginibus vim intulerant. Sic 29 Cæ- *Lib. VIII.*
ſarem Germanis, ob bellum injuſte illatum, dedi voluit Cato. *p. 362.*
q Sic 30 Fabios ſibi dedi Galli poſtulabant, quod in ſe pugnaſſent. Ab Hernicis agri ſui populatores dedi ſibi c poſtularunt *c Dion.*
Romani; & 31 a Pœnis Amilcarem, non illum nobilem ducem, *Halicarn. Lib. VIII.*
ſed alium qui Gallos concitabat: r poſtularunt 32 & poſtea An- *Cap. 64.*
nibalem: item Jugurtham a Boccho his apud Salluſtium verbis: *d ſimul nobis demeres acerbam neceſſitudinem pariter te errantem & illum ſceleratiſſimum perſequi.* Ab ipſis e Romanis de- *d Jugurth. Bell. c. 109. Ed. Waſſ.*
diti 33 qui Carthaginienſium, quique 34 Apolloniatarum legatis a ma- *e Livius*
lib. XXXVIII. c. 42.

gnita. *Plutarchus* Romulo, (*pag.* 21. C.) Rex Scotiæ apud *Camdenum* in anno LXXXV. ait Eliſabethæ, transmiſſurum ſe in Angliam *Ferniburſtium*, imo & Cancellarium, ſi præcogitate ſecuritatem violaſſe vel cædem conſciſſe liquidis & legitimis probationibus convincerentur.

p *Hoc enim illud eſt dedere, quod in hiſtoriis ſæpiſſime occurrit*] Mithridatem a Tigrane popoſcit Lucullus, & non dedenti bellum intulit; *Appianus* Mithridatico, (*pag.* 228. *Ed. H. Steph.*) & *Plutarchus* Lucullo, (p. 505.) Romani Salyas ab Allobrogibus dedi ſibi poſtulatunt; *Appianus* excerptis legationum XI. De Epiſcopo quem Romani dedere Scythis volebant, vide *Priſcum* excerpto legationum 21. [Scil. *pag.* 21. *Ed. Haſchel.* & initio *Excerpt. Priſci.*] Dux Beneventanus a rege Vaſcone deditus Ferdinando Caſtellam regenti. *Mariana* XX, 1.

q *Sic Fabios ſibi dedi Galli poſtulabant*] *Plutarchus* Camillo, (pag. 136, 137.) *Appianus* excerpto legationum 9.

r *Poſtularunt & poſtea Annibalem*] *Diodorus Siculus* in fragmentis, (è *Lib.* XXV.) *Livius.* [Vide not. 32. *Gronovii.*]

GRONOVII.

27 *Alterum facere*] Unum ex duobus, quæ ſtatim commemorantur.

28 *Miſſis ad ſacrum virginibus*] *Juſtin.* 3, 4.

29 *Cæſarem Germanis*] *Suet.* Cæſ. 24.

30 *Fabios ſibi dedi*] *Liv.* 5, 36.

31 *A Pœnis Amilcarem*] *Liv.* 31, 11.

32 *Et poſtea Annibalem*] Si a Pœnis, certe antea. *Liv.* 21, 6. & 10. Sed & poſtea eum non a Pœnis quidem, ſed ab Antiocho, *Liv.* 37, 45. depopoſcerunt, &, ut nonnulli volunt, etiam a Pruſia. *Juſtinus*, 32, 4. quamquam paullo aliter *Livius* 39, 51.

33 *Qui Carthaginienſium*] *Liv.* 38, 42.

34 *Apolloniatarum*] *Epit. Livii* 15.

a manus intulerant. Achæi a Lacedæmoniis dedi ſibi poſtularunt eos, *b* qui *Lan* vicum oppugnaſſent, addito, ni dederentur violatum videri fedus. Sic Athenienſes per præconem pronuntiarunt, ſiquis Philippo inſidias ſtruxiſſet, & Athenas confugiſſet, *c* *παραδόσιμον εἶναι*, *in eo ſtatu eſſe ut dedi deberet.* Bæoti ab Hippotenſibus exegerunt, *d* ut qui Phocum interfecerant, dederentur.

a Val. Max. Lib. VI. c. 6.
b Livius, lib. XXXVIII. c. 31.
c Diod. Sic. Lib. XVI. c. 93.
d Plutarch. Narr. amat. p. 774, 775.

3. Quæ omnia tamen ſic intelligenda ſunt, ut non ſtricte populus aut rex ad dedendum teneatur, ſed ut diximus ad dedendum aut puniendum. Nam ita legimus Eleos bellum intuliſſe Lacedæmoniis, (bb) quod illi in eos qui Eleis injuriam feciſſent non animadverterent, id eſt, nec animadverterent nec reos dederent: eſt enim 35 disjunctiva obligatio.

4. s Interdum ſontes depoſcentibus 36 optio datur, quo cumulatius ſatisfiat. Cærites apud Livium *e* Romanis ſignificant: *tranſeuntes agmine infeſto per agrum ſuum Tarquinienſes, cum præter viam nihil petiiſſent, traxiſſe quoſdam agreſtium populationis ejus, quæ ſibi crimini detur, comites: eos ſeu dedi placeat, dedere ſe paratos eſſe, ſeu ſupplicio affici, daturos pœnas.*

e Liv. l. VII. c. 20.

5. In federe Carthaginienſium & Romanorum ſecundo, quod apud Polybium *f* exſtat, locus male vulgo & diſtinctus & verſus: *εἰ δὲ μὴ, ἰδίᾳ μεταπορευέσθω· ἐὰν δέ τις τοῦτο ποιήσῃ, δημόσιον γινέσθω τὸ ἀδίκημα·* *ni id fiat* (quid id ſit incertum eſt: nam quo præcedunt ſunt mutila) *privatim quiſque jus ſuum perſequitor. Id ubi fecerit* (nimirum ni jus reddatur) *publicum delictum habetor.* Æſchines *g* in reſponſo adverſus accuſationem Demoſthenis de male obita legatione, narrat ſe, cum apud Philippum Macedonem ageret de pace Græciæ, dixiſſe inter alia, æquum eſſe ut pœnas luerent commiſſorum criminum non civitates, ſed qui peccaſſent: nec quicquam nocendum civitatibus quæ accuſatos judicio ſiſterent. Quintilianus declamatione CCLV.

f Lib. III. c. 24.
g Pag. 262. B. *Ed. Baſil.*

GROTII.

s *Interdum ſontes depoſcentibus optio datur*] Vide fedus inter reges Angliæ & Daniæ, memoratum *Pontano* de mari.

GRONOVII.

35 *Disjunctiva*] Ad alterutrum, vel ad hoc an illud faciendum.

36 *Optio*] Liberum ſit, dedi eos an domi puniri malint.

(bb) ALBERICUS GENTILIS, Lib. I. *De Jure Belli*, Cap. 21. p. 163. à quo hoc exemplum, ut alia quædam, mutuatus eſt Auctor noſter, in margine teſtem indicat PAUSAN. *Lib.* VI. Locus eſt non longè ab initio libri, ſeu *Cap.* 2. ubi tamen ſimpliciter dicitur, ob verbera inflicta *Lichæ* Lacedæmonio (non autem *Eleo*) juſſu *Hellanodicorum*, bellum ortum eſſe inter *Lacedæmonios* & *Eleos*. Sic Auctor minus accuratè rem retulit, quam ille, à quo exſcripſit non inſpecto primo Auctore. *J. B.*

GRO-

CCLV. *Proximos exiſtimo eos transfugis* [t] *a quibus transfugæ recipiuntur.*

6. Inter mala quæ ex diſcordiis civitatum naſcuntur & hoc ponit Dion Chryſoſtomus [a] oratione ad Nicomedienſes: ἔνι τοῖς ἀδικήσασι τὴν ἑτέραν πρὸς τὴν ἑτέραν καταφυγεῖν· *licet his qui alteram injuria affecerunt ad alteram confugere.* a Pag. 480. D.

7. Hic de deditis occurrit quæſtio, an ſi a ſua civitate dediti, nec recepti ſint ab aliis, cives maneant. Non manere cenſebat Pub. Mutius Scævola, [b] quia quem populus dedidiſſet expuliſſe ex civitate ſua videretur, ſicut faceret cum [37] aqua & igni interdiceret. (cc) Contrariam ſententiam defendit Brutus, & poſt eum [c] Cicero: quæ & verior eſt, non tamen proprie ob id argumentum quod Cicero affert, quia ut donatio ita deditio [38] ſine acceptione non poſſit intelligi. Nam actus donationis perfectionem non habet niſi ex duorum conſenſu. At dedere, de quo hic agimus, nihil eſt aliud quam civem alterius populi poteſtati permittere, ita ut de eo ſtatuat quod voluerit. Hæc autem permiſſio jus nullum dat aut adimit; [39] executionis tantum impedimentum tollit. Quare ſi alter populus conceſſo jure non utatur, erit is qui deditus eſt eo loco ut a ſuo populo poſſit puniri (quod in [40] Clodio Corſis dedito, [d] nec ab iis accepto evenit) aut non puniri, ut multa ſunt delicta in quibus utrumvis fieri poteſt. Jus autem civitatis, ut & jura & bona alia, non amittitur ipſo facto, ſed decreto aliquo

b *L. ult. D. de legation.*

c *L.* 1. c. 40. & 11. c. 32. de *Orat. Top.* 8. & *pro A. Cæcina*, c. 34.

d *Val. Max. lib.* 6, c. 3.

G R O T I I.

t *A quibus transfugæ recipiuntur*] *Zonaras* Baſilio Porphyrogenneto: ἔπεμψε πρὸς Χοσρόην ἀξιῶν μὴ παραδέξασθαι τὸν τυραννήσαντα καὶ κατὰ τοῦ οἰκείου δεσπότου γενόμενον, ἵνα μὴ καὶ καθ' ἑαυτοῦ ὑπόδειγμα δοίη οὐκ ἀγαθόν· *miſit ad Chosroëm poſtulatum ut dederetur ſibi regni affectator, qui domino contraria cepiſſet arma, neve in ſemetipſum pernicioſum exemplum ſtatueret Choſroës.* [Lib. XVII. Cap. 5. ubi agitur de *Sclero* Magiſtro Militum.] Vide de pitatis Lesbi mendoſe receptis Chalcocondylam libro X. *init.*

G R O N O V I I.

37 *Aqua & igni*] Profugo & prætoris vel populi judicium vitanti juſtum exilium eſſe ſciſceret.

38 *Sine acceptione*] 2, 6. 2.

39 *Executionis tantum*] Impedimentum executionis erat eum, qui læſit, eſſe in aliena ditione ac territorio. Hoc tollit deditio Jus puniendi non dat, quod ipſo jure naturæ ac gentium jam habebat, qui læſus eſt. Nec ſuo juri renuntiat, qui dedit, ſed ſi deditio accepta non fuerit, id ſibi videtur reſervaſſe. Neque enim nullius ſub imperio eſſe eum hominem voluit, ſed aut ſub ſuo, aut ſub ejus, cui eum dedidit.

40 *Clodio Corſis*] M. Claudio Glycia a. U. C. 517.

(cc) Confer, de hac quæſtione, PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. c. 11. §. 9. Et de *L. ult. D. De Legat.* quæ diximus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

quo aut judicio, niſi lex aliqua 41 factum velit haberi pro re judicata, quod hic dici non poteſt. Hoc denique modo & bona, ſi dedita nec accepta ſint, manebunt cujus fuerant. At ſi deditio accepta ſit, & poſtea caſu aliquo reverſus ſit is qui fuerat deditus, is civis non erit niſi 42 ex novo beneficio: quo ſenſu verum eſt, quod Modeſtinus a de dedito reſpondit.

a L. 4. D. de captivis.

8. Quæ autem diximus de nocentibus dedendis aut puniendis, non tantum ad eos pertinent qui ſubditi ſemper fuerunt ejus apud quem nunc reperiuntur, verum etiam ad eos qui poſt crimen commiſſum 43 aliquò confugerunt.

V. 1. Nequé obſtant illa adeo prædicata u 44 ſupplicum jura & aſylorum exempla. Hæc enim illis proſunt qui immerito odio laborant, non qui commiſerunt quod ſocietati humanæ aut hominibus aliis ſit injurioſum. Gylippus Laco apud b Diodorum Siculum agens de illo ſupplicum jure ſic ait: *qui initio jura iſta introduxerunt, infelicibus quidem miſericordiam, at his qui malo animo injuriam intulerunt, pœnam exſpectandam voluerunt.* Poſtea: *hi vero ſi dolo malo, ſi injuſta alieni cupiditate in mala hæc inciderunt,* 45 *ne accuſent fortunam, ne ſupplicum ſibi nomen imponant. Id enim jure hominum illis debetur* x *quibus innocens eſt animus, irata fortuna. Horum vero vita plena factis injuſtis, nullum ipſis locum reliquit qui ad miſerationem & perfugium*

b Lib. XIII. Bibl. c. 29.

GROTII.

u *Supplicum jura*] Κοινοὶ ἱκεσίας νόμοι *Polybio*, & *Malcho* in *excerptis legationum*. [Hic dicit: μὴ μέν τοι ὅσιον Γότθοις, ὥσπερ οὐδὲ ἄλλοις ἀνθρώποις, ἱκέτας, ἐπὶ σωτηρίας δεομένους ἀνθρώπους, τοῖς λαβεῖν βουλομένοις ἐκδιδόναι προχείρως. Pag. 69. *Ed. Hœſchel.*]

x *Quibus innocens eſt animus, irata fortuna*] Oraculum vetus [apud *Ælianum*, Var. Hiſt. III, 44.]

Ἔκτεινας τὸν ἑταῖρον ἀμύνων· οὐ σ' ἐμίανεν
Αἷμα. πέλεις δὲ χέρας καθαρώτερος ἢ πάρος ἦσθα.

Carum occidiſti, dum vis ſuccurrere. nullum
Crimen habes. manus eſt tibi purior ac fuit ante.

GRONOVII.

41 *Factum velit*] Diſerte ſtatuerit, ut qui tale quid committat habeatur pro damnato & exſulet.

42 *Ex novo beneficio*] Niſi denno beneficio populi aut regentium ei fuerit civitas data.

43 *Aliquo confugerunt*] Ut Andriſcus Pſeudophilippus ad regulum Thraciæ. *Flor.* 2, 14.

44 *Supplicum jura & aſylorum*] Quod paſſim legimus ſupplices rejicere aut deſtinere nefarium eſſe; fanis vel templis, lucis, oppidis etiam compluribus jus aſyli conceſſum, ut illos dedi, his extrahi profugos non liceat.

45 *Ne accuſent fortunam*] Ne querantur ſe in caſum indignum incidiſſe.

GRO-

fugium pateret. Duo illa, 46 fortunam & injuriam, Menander *a* optime diſtinxit:

> y Ἀτύχημα καὶ ἀδίκημα διαφορὰν ἔχει:
> Τὸ γὰρ διὰ τύχην γίγνεται, τὸ δ' αἱρέσει.
>
> *Injuria illud diſtat infortunio,*
> *Hoc caſus, illam quod voluntas efficit.*

Non abit hinc Demoſthenis *b* dictum: δίκαιόν ἐστιν ἐλεεῖν, οὐ τοὺς ἀδικοῦντας τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τοὺς παρὰ λόγον δυστυχοῦντας. Quod Cicero ita vertit *c* de inventione ſecundo: *miſereri oportet, qui propter fortunam, non propter malitiam, in miſeriis ſunt.* Et (dd) Antiphanis illud: τὸ ἀκούσιον ἁμάρτημα τῆς τύχης ἐστί, τὸ δὲ ἑκούσιον τῆς γνώμης· *quod non ſponte fit, fortunæ eſt; quod ſponte, conſilii.* Et hoc Lyſiæ: οὐδενὶ οὐδὲν ἑκούσιον δυστύχημα γίνεται· *nemini infortunium ſponte ſua accidit.* Sic in ſapientiſſima lege, 47 quibus *d* telum manu fugiſſet, quo interfectus eſſet homo, aſyla patebant: ſervis quoque *e* perfugium dabatur: at qui deliberato hominem innocentem occidiſſent, qui civitatis turbaſſent ſtatum, *f* his ne ipſum ſanctiſſimum Dei altare patrocinabatur. Hanc legem Philo explicans ait, *g* ἀσυλίας ἀνιέροις τὸ ἱερὸν μὴ μετέχειν· *profanis in fano nullum eſſe receptum.* Nec aliter Græci

a Apud Stob. Tit. 7.

b In Aphobum I. ſub fin. pag. 556. A.

c Cap. 36.

d Deut. XIX. 1, & *ſeqq.*

e Ibidem, XXIII, 15.

f Ex. XXI. 14. I *Reg.* II, 29. II *Reg.* XI. 13. & *ſeq.*

g De Spec. legibus, p. 790. D.

GROTII.

y Ἀτύχημα καὶ ἀδίκημα] *Philo de judice:* ἔλεος ἐπ' ἀτυχήμασιν· ὁ δ' ἑκουσίᾳ γνώμῃ πονηρευόμενος, οὐκ ἀτυχεῖ ἀλλ' ἀδικεῖ· *miſericordia infortuniis debetur; at qui deliberata ſententia male agit, non infelix eſt, ſed injuſtus.* (Pag. 722. A.) Sic M. Antoninus mentem vult inſpici: ἵνα ἐπιστήσῃς πότερον ἄγνοια ἢ γνώμη, καὶ ἅμα λογίσῃ ὅτι συγγενές· *ut noris ignorantia in aliquo an conſilium fuerit, & ſimul ea conſideres quæ his cohærent.* Sic τὰ ἐξ ἀγνοίας ἢ λήθης, *quæ ab ignorantia aut oblivione veniunt*, & τὰ ἐκ προνοίας, *quæ ex conſulto fiunt*, diſtinguit Totilas apud *Procopium* Gotthicorum III. *Cap.* 9. [In loco *Marci Antonini*, qui legitur Lib. IX. §. 22. *Edit. Gataker.* verba ultima malè vertit Auctor, quæ ſignificant, ut Interpres ille eruditiſſimus reddit: *cogiteſque ſimul eſſe tibi cognatum*, i. e. naturâ. *J. B.*]

GRONOVII.

46 *Fortunam & injuriam*] Eos qui per infelicitatem ſupplices fieri & ad aſyla confugere compelluntur, & eos qui hoc faciunt, ut meritam ſcelere pœnam effugiant.

47 *Quibus telum manu*] Loquitur de Hebræa Moſis, ſed verbo Romanæ legis. *Fugiſſet*, imprudentius excidiſſet, vel emiſſum eſſet. ſermo XII. tabb. apud *Ciceronem* topicor. 17.

(dd) Non *Antiphanis*, ut habent omnes Editiones, ſed ANTIPHONTIS, Orat. XIV. XV. pag. 134. *Ed. Wech.* Nomen idem eodem modo corruptum infra legitur, §. 16. Locus autem mox ſequens *Lyſiæ*, exſtat *Orat.* XXX. ſeu *contra Philon.* Cap. 3. pag. 473. *J. B.*

a Plut. quaſt. gr. 32. Græci antiquiores. 48 Nauplium *a* narrantur Chalcidenſes Achivis z dedere noluiſſe, ſed cauſa additur, quia ſatis 49 ſe purgaverat de his quæ ab Achivis objiciebantur.

b Lib. 1. ſeu Attic. c. 16. 2. Erat apud Athenienſes Ara Miſericordiæ, cujus meminerunt (ee) Cicero, Pauſanias *b*, a Servius, etiam Theophilus *c* in Inſtitutionibus, & quam late deſcribit Papinius duodec Lib. 1. Cap. 2. §. 1. cimo Thebaidos. At quibus patebat illa? Audi poëtam, (*verſ.* 483.)

Et 50 *miſeri fecere ſacram:*

mox conveniſſe eo ait, (*verſ.* 507.)

victos bellis patriaque a ſede fugatos,
Regnorumque inopes.

d Panathen. p. 187. B. Tom. I. e Orat. Leuctr. 1. p. 89. A. Tom. II. Ariſtides b propriam Athenienſium laudem eſſe ait, *d* τὴν τῶν πανταχόθεν δυστυχούντων ὑποδοχὴν καὶ παραμυθίαν, *quod omnibus undique infelicibus perfugio ac ſolatio eſſet.* Et alibi: *e* τοῖς κατ' ἰδίας ἀτυχοῦσι κοινὴ πᾶσιν ὑπῆρχεν εὐτυχία, τὸ τῆς πόλεως ταύτης ἦθος ὑφ'

GROTII.

z *Dedere noluiſſe*] Recepit nec dedidit Pipinns ex Neuſtria ob tyrannidem ad ſe confugientes. Eſt id apud *Fredegarium* in rebus Pipini ad annum IↃ C LXXXVIII. Etiam ab eccleſia Romana ad ſe confugientes recepit Ludovicus Pius Imperaror, ut apparet ex ejus decreto facto anno IↃ CCCXVII. inſerto in tomum II. *conciliorum Galliæ:* & Carolus Calvus, qui ex parte fratris ſui Ludovici ad ſe profugerant: *Aymonius* lib. V, cap. 34. De Cegena Patzinaca non dedito poſtulanti Tyracho vide in Conſtantini Monomachi rebus *Zonaram.* (Lib. XVII. Cap. 26. *Ed. Reg.*) Sic & Oſmanes ab Inungino præfecto non deditus Eskiſari: *Leunclavius* libro II. hiſtoriæ Turcicæ. Albuquercium Luſitani non dedidere, ut memorat *Mariana* XVI, 18.

a *Servius*] Ad VIII. Æneidos, (verſ. 342.)

b *Propriam Athenienſium laudem*] Quam Arragoniis tribuit *Mariana* XX, 13. Gepidæ perire omnes malunt quam Ildigiſalem Romanis aut Longobardis dedere. *Procopius* Gothicorum IV. (Hiſt. Miſcell. *Cap.* 27.)

GRONOVII.

48 *Nauplium*] Palamedis patrem, qui Græcorum claſſem a Troja reducem, quum tempeſtate jactaretur, elata face in ſcopulos, quaſi in portum pellexiſſet. *Seneca* Agam. 567.

49 *Purgaverat ſe de his*] Demonſtrando ſe juſtam vindictam ſumſiſſe de illis, qui per ſceleſtam calumniam filium ejus pro proditore occidiſſent. *Hygin.* fab 105.

50 *Miſeri*] Nempe miſeri, non facinoroſi. *Aſconius* in orat. Ciceronis de prætura urbana: *miſerum pro innocente* Tullius *ponit.* Sic alibi: *& erunt qui illum, ſi hoc fecerit, non improbum, ſed miſerum, me non diligentiſſimum conſulem, ſed crudeliſſimum tyrannum exiſtimari volent.*

(ee) Apud Scholiaſtem *Statii*, in Theb. XII, 481. ubi quaſi ex *Libro Tuſculanarum* id refert. Sed nil de ea Arâ ibi reperitur. *J. B.*

GRO-

ὑφ' ὧν σώζονται· *his qui ubivis locorum infelices ſunt, communis eis una eſt felicitas, bonitas civitatis Athenienſis, per quam ſalutis compotes fiunt.* Apud Xenophontem Patrocles Phliaſius in oratione quam Athenis habebat: [a] ἐζήλουν τήνδε τὴν πόλιν, ὅτι πάντας καὶ τοὺς ἀδικουμένους καὶ τοὺς φοβουμένους ἐνθάδε καταφεύγοντας ἐπικουρίας δεομένους ἤκουον τυγχάνειν· *laudabam hanc urbem, quod omnes aut injuria affectos, aut ſibi præmetuentes, ſi huc perfugiſſent, auxilii compotes fieri intellexeram.* Idem ſenſus eſt in epiſtola Demoſthenis [b] pro Lycurgi liberis. Itaque Oedipus ad Colonum confugiens, in ejus nominis tragœdia, [c] apud Sophoclem ita teſtatur, (*verſ.* 512, &c.)

[a] Hiſt. Græc. Lib. VI. c. 5. n. 38. Ed. Oxon.

[b] Pag. 114. B.

Heu, Cecropidæ, mala multa 51 tuli:
Sed nempe tuli: Deus eſt teſtis,
Nihil horum ſponte patratum.

Reſpondet Theſeus (*verſ.* 558, *& ſeq.*)

Non me pigebat hoſpitem, qualem, Oedipe,
Te tueor, omni ſoſpitare in tempore,
Homo eſſe memini.

Similiter Theſei filius Demophon, (ff) cum Herculis poſteri Athenas confugiſſent, ſic ait:

Hæc patria noſtra ſemper invalidos ſolet,
Sed jure fretos, ope ſua defendere.
Antehac amicis mille relevandis tulit
Diſcrimina: & nunc aliud in promtu imminet.

Et hoc illud factum eſt, ob quod Athenienſes præcipue prædicabat Calliſthenes: τούτους γὰρ καὶ πρὸς Εὐρυσθέα πολεμῆσαι ὑπὲρ τῶν παίδων τῶν Ἡρακλέους τυραννοῦντα ἐν τῷ τότε τῆς Ἑλλάδος: *hos enim & in Euryſthea bellum ſuſcepiſſe* [d] *pro Herculis liberis, cum Græciam Euryſtheus tyrannide premeret.*

3. Con-

GROTII.

c *Apud Sophoclem*] Vide totum locum; eſt enim lectu dignus.

d *Pro Herculis liberis*] Vide *Euripidem* Heraclidis, & *Apollodorum* (Bibl. L. II. c. 8. §. 1.)

GRONOVII.

51 *Tuli*] Paſſus ſum, non feci. Patrem Lajum imprudens interfecerat, matrem Jocaſtam uxorem duxerat, & liberos ex ea genuerat: quo cognito ſeſe ultro excæcaverat regnoque exuerat, & a Creonte in exilium ejectus erat.

(ff) Non *Demophoon*, ſed Chorus, apud EURIPIDEM, *Heraclid.* verſ. 330, *& ſeqq.* Verſus autem, qui mox *num.* 3. ſequuntur, & quaſi *ex eadem tragœdia* adducuntur, ſunt ex incerta Tragœdia *Euripidis*, apud *Stobæum*, Germ. XLIV. Tit. 46. Ed. Auctoris noſtri, qui inde verſionem ſuam huc tranſtulit. Incipiunt Græci verſus ita: Ἐγὼ γὰρ ὅστις μὴ δίκαιος ἀνὴρ &c. *J. B.*

3. Contra de maleficis hoc habes in eadem tragœdia:

Hunc qui facinorum conſcius, nec legibus
Fidens ad aras volvitur ſupplex Deûm,
Trahere ad tribunal nulla religio mihi:
Mala ſemper æquum ferre qui fecit male.

Idem Ione (*verſ.* 1315, & *ſeqq.*)

Non enim tangi decet
Manu nocente numina, at juſtum fuit
Piis patere templa contra injurias.

Narrat orator Lycurgus [a] Calliſtratum quendam, qui capital commiſerat, conſulto oraculo reſponſum accepiſſe, ſi Athenas iiſſet, τεύξεσθαι τῶν νόμων, *conſecuturum quod jus eſſet*: illum vero confugiſſe [e] ad id quod Athenis ſanctiſſimum eſſet altare, impunitatis fiducia. at nihilominus occiſum eum ab obſervantiſſima ſuarum religionum civitate, atque ita impletam oraculi fidem. Et Tacitus [b] improbat receptum ſuo ſæculo morem, per Græcas urbes flagitia hominum 52 ut ceremonias Deûm protegendi. Apud eundem eſt: [c] *principes quidem inſtar Deorum eſſe: ſed neque a Diis niſi juſtas ſupplicum preces audiri.*

4. Tales ergo aut puniendi, aut dedendi, aut certe 53 amovendi. Sic narrante Herodoto [d] Cymæi Pactyen (gg) Perſam cum nec dedere vellent, nec retinere auderent, permiſerunt abire Mitylenen. Demetrium Pharium [e] qui bello victus ad Philippum Macedonum regem fugerat, a rege depopoſcerunt Romani. f Perſeus rex Macedonum, [f] in purgatione ad Martium,

[a] *Adverſ. Leocr.* pag. 156. *Ed. Wech.*
[b] *Ann.* III. c. 60.
[c] *Ibidem*, c. 36.
[d] *Lib.* I. c. 160, 161.
[e] *Livius lib.* XXII. c. 33.
[f] *Livius lib.* XLII. c. 41.

GROTII.

e *Ad id quod Athenis ſanctiſſimum eſſet altare*] In Luſitania Ferdinandum cubiculi præfectum e templo ad quod confugerat raptum, & igne combuſtum, ob vitium nobili virgini illatum, narrat *Mariana* libro XXI. Vide & de aſylis librum viri magni *Pauli Veneti*, ſocietatis *ſervorum* quæ dicitur.

GRONOVII.

52 *Ut ceremonias*] Tamquam niſi eſſent illa impunita, jus ſacrorum violaretur.

53 *Amovendi*] Compellendi, ut abſcedant & perfugii loca deſerant.

(gg) Non erat *Perſa*, ſed *Lydus*. Inſpice locum *Herodoti*, in margine à me diſtinctè indicatum. *J. B.*

GROTII.

f *Perſeus rex Macedonum*] Narrat & *Appianus* excerpto legationum num. 20. Simile illud in latina vita Themiſtoclis. [*Corn. Nepos*, c. 8.] *cum ab Athenienſibus & Lacedemoniis expoſceretur publice, ſupplicem non prodidit* (Admetus rex Moloſſorum) *monuitque ut conſuleret ſibi. itaque Pydnam eum deduci juſſit, & quod ſatis eſſet præſidii dedit.* Sic & Ildisgim Langobardum dimittunt Gepidæ apud *Procopium* Gotthicorum III. (*Cap.* 35.) Adde epiſtolam Theuderici ad Traſamundum regem Vandalorum

tium, de his agens qui Eumeni inſidiati dicebantur: *ego iſtos, ut primum in Macedonia eſſe admonitus a vobis comperi, requiſitos abire ex regno juſſi, & in perpetuum interdixi finibus meis.* Samothraces Euandro qui Eumeni inſidias ſtruxerat, denuntiant, a liberaret 54 religione templum. *a Livius, XLV, 5.*

5. Cæterum jus hoc, quod diximus, depoſcendi ad pœnas eos qui extra territorium profugerunt, hoc & proxime actis ſæculis & pleriſque Europæ partibus, circa ea demum crimina uſurpatur quæ ſtatum publicum tangunt, aut quæ eximiam habent facinoris atrocitatem. Minora mutuâ diſſimulatione transmitti invaluit, g niſi federis legibus propius quiddam convenerit. Sed & hoc ſciendum eſt, latrones ac piratas qui ita invaluerunt ut formidabiles ſe fecerint, recte recipi ac 55 defendi, pœnam quod attinet, quia intereſt humani generis ut ſi aliter non poſſunt impunitatis fiducia a maleficiis revocentur, ejuſque negotium gerere quivis populus aut populi rector poteſt.

VI. 1. Notandum & hoc, interim dum de cauſæ juſtitia cognoſcitur, 56 defendi ſupplices. Sic Demophon ad legatum Euryſtheos: b *b Eurip. Heracl. verſ. 252.*

> *Si 57 crimen iſtis aliquod hoſpitibus ſtruis,*
> *58 Jus impetrabis: vi quidem hinc non abſtrahes.*

Et in altera tragœdia Theſeus ad Creontem:

> *Es facinus auſus* (hh) *temet indignum, Creo,*
> *Tuiſque Thebis ac tuis majoribus:*
> *Ingreſſus urbem quæ colit fas ac pium,*

Quæ

lorum de Giſelico ſuſcepto, [apud *Caſſiodor.*] V. 43. & 44. & ea quæ in vita regis Ludovici. Sic Chriſtophorum Sborovium a ſe amovit Imperator Rudolphus II, teſte *Thuano* lib. LXXXIII. in anno CIƆ IƆ LXXXV. Eliſabetha Scotis reſpondet ſe Bothwellum aut reddituram aut ex Anglia exterminaturam. *Camdenus* id habet circa ann. CIƆ IƆ XCIII. (pag. 607.) De Alfonſo Gegionis comite a rege Galliæ damnato, ac negato ei in Hiſpaniam receptu, vide *Marianam* XIX, 6.

g *Niſi federis legibus propius quiddam convenerit*] Ut in federe Helvetiorum cum Mediolanenſibus *Simleras* recitat. Federa Anglorum cum Gallis dedi rebelles & profugos volunt, cum Burgundis expelli. *Camdenus* in anno CIƆ IƆ C. (pag. 758.)

GRONOVII.

54 *Religione*] Piaculo.

55 *Defendi*] Ea ſcilicet conditione, ut poſthac piraticam exercere deſinant.

56 *Defendi*] Nempe ab illo, ad quem confugerunt.

57 *Crimen iſtis ſtruis*] Accuſare iſtos & arguere vis.

58 *Jus impetrabis*] Audieris.

(hh) Eſt in Græco ἐμῶ, apud SOPHOCLEM, *Oedip. Colon.* verſ. 904. In *Excerptis ex Trag. & Comœd. Græc.* habet etiam *ἐε*, neſcio quo fato, quum ibi rectè ſcripſerit ἐμῶ, pag. 98, 99. *J. B.*

GRO-

Quæ cuncta rite legis ex norma facit,
Noſtris omiſſis moribus, quicquid lubet
Moliris, & vi cuncta te acturum putas.
Adeone hominibus vidua vel patiens jugi
Urbs iſta viſa eſt, & ego nullius rei?
Non te iſta docuit 59 *civitas Amphionis,*
Quippe educare haud ſolita mortales feros:
Nec approbabit illa cum te audiverit
Quæ ſunt Deorum, quæque mea pervadere,
Et rapere ab alma ſede miſeros ſupplices.
Ego 60 *Labdacea ſi urbe poſuiſſem pedem,*
Quamvis 61 *fuiſſent juſta mihi certiſſima,*
Indubia, nulli injicere tentaſſem manum,
Niſi annuente qui ſoli regnum tenet,
Quid in urbe deceat hoſpitem externa memor.
Tu nec merentem patriam aſpergis tuam
Probro atque maculis, & ſenem certe tua
Te fecit ætas, ſed parum mentis potem.

2. Quod ſi id, cujus accuſantur ſupplices, non ſit vetitum jure naturæ aut gentium, res dijudicanda erit ex jure civili populi unde veniunt. quod optime oſtendit Æſchylus Supplicibus, [a] ubi rex Argivus Danaidum gregem ex Ægypto venientem ſic affatur:

[a] Pag. 321. Ed. H. Steph.

Εἴ τοι κρατοῦσι παῖδες Αἰγύπτου σέθεν,
Νόμῳ πόλεως φάσκοντες ἐγγύτατα γένους
Εἶναι, τίς ἂν τοῖσδ' ἀντιωθῆναι θέλοι;
Δεῖ τοί σε φεύγειν κατὰ νόμους τοὺς οἴκοθεν;
Ὡς οὐκ ἔχουσι κῦρος οὐδὲν ἀμφὶ σοῦ.

Manum tibi ſi immittat Ægypti genus,
Quod lege patria proximos ſe ſanguine
Dicant, quis hæc objicere ſe contra velit?
Quare tuum eſt docere natalis ſoli
Ex lege, nullo jure te illis ſubjici.

VII. 1. Vidimus quomodo a ſubditis, aut 62 veteribus aut adve-

GRONOVII.

59 *Civitas Amphionis*] *Ovidius* 5, Met. 178.

60 *Labdacea*] Thebis ab antiquo rege Labdaco, Laſi patre, Oedipi avo, ſic appellatis.

61 *Fuiſſent juſta*] *Terent.* Phor. 2, 1. 50. *qui poſſet noſcere tua juſta.*

62 *Veteribus*] Qui ſemper aut olim in ditione illorum fuerunt, aut qui nuper ad eos confugerunt & recepti ſunt: nam utrique jure poſcentur ad deditionem pœnæ cauſa, ſi quid deliquerint in poſcentes.

GRO-

advenis, culpa in rectores tranſeat: viciſſim a ſumma poteſtate in ſubditos culpa tranſibit, ſi in crimen ſubditi conſenſerint, aut ſi quid fecerint ſummæ poteſtatis imperio aut ſuaſu, quod facere ſine facinore non poterant: qua de re rectius erit infra agere, ubi, quæ partes ſint ſubditorum, examinabitur. Etiam 63 inter univerſos & ſingulos communicatur delictum, quia, ut Auguſtinus ait loco ſupra adducto, a *ubi univerſi, ibi & ſinguli; univerſi non poſſunt niſi ex ſingulis quibusque conſtare: nam ſinguli quique congregati, vel in ſummam reputati, faciunt univerſos.*

a *In Levit. Quæſt.* 26.

2. Pertinet autem culpa ad ſingulos 64 qui conſenſerunt, non ad eos qui aliorum ſententiis victi ſunt. Diſtinctæ enim ſunt pœnæ ſingulorum & univerſitatis. Sicut ſingulorum pœna interdum eſt mors, ita b *πόλεως θάνατον ἀνάστατον γενέσθαι*, *mors civitatis everti*: quod fit cum corpus civile diſſolvitur; qua de re 65 diximus c alibi. Atque hoc modo ſi civitas eſſe deſinat, 66 uſumfructum velut morte finiri recte dixit d Modeſtinus. Singuli in ſervitutem pœnæ nomine rediguntur, ut e Thebani ſub Alexandro Macedone: exceptis his qui decreto 67 exuendæ ſocietatis contradixerant. Sic & civitas ſubit ſervitutem civilem 68 in provinciam redacta. Singuli bona ſua amittunt confiſcationeſ Sic civitati adimi ſolent quæ habet communia, muri, navalia, naves bellicæ, arma, elephanti, ærarium, agri publici.

b *Lycur. orat.* p. 139. *Ed. Wech.*
c *Supra cap.* IX. §. 4.
d *L.* 21. *D. quib. mod. uſusfr. am.*
e *Plut. Alex.* p. 670. D.

3. At ut ſinguli ob delictum univerſitatis citra conſenſum ſuum ea amittant, quæ ipſorum ſunt propria, injuſtum eſt, ut recte oſtendit Libanius in ea quæ eſt de ſeditione Antiochena. Idem h Theodoſii probat factum, qui commune delictum punierat

G R O T I I.

h *Theodoſii probat factum*] Eadem quæ *Libanius* de hac re dicit & *Chryſoſtomus* in XVII. de ſtatuis. in eosdem Antiochenos paria olim conſtituerat Marcus Antoninus philoſophus, ut teſtis eſt *Capitolinus* (Cap. 25.) & in Byzantinos Severus, demto theatro, thermis, honore, ornamentisque omnibus. ſed & ipſa urbs Perinthiis data. vide *Herodianum* (Lib. III. c. 6. n. 19. *Ed. Bœcler.*) *Zonaram*, (Lib. XII. Cap. 8.) & quæ ſupra dicta a nobis.

G R O N O V I I.

63 *Inter univerſos*] Ut quod peccaverunt univerſi, luant per occaſionem ſinguli; quod ſinguli peccarunt, luant univerſi.

64 *Qui conſenſerunt*] Qui cum deliberaretur de injuria inferenda, ſententia ſua inferendæ fuerunt auctores; non qui diſſuaſerunt, etſi paſſi ſint fieri, quod major pars cenſeret.

65 *Diximus alibi*] 2, 9.

66 *Uſumfructum*] Civitati relictum.

67 *Exuendæ ſocietatis*] Defectionis a Macedonibus faciendæ.

68 *In provinciam*] Nam *provincia* proprie populus ſubjugatus armis & ſubjectus imperio peregrino.

69 No-

nierat interdictione theatri, balneorum, 69 nominis metropolitani.

VIII. 1. Egregia hic occurrit quæſtio, an pœna ob delictum univerſitatis 70 ſemper exigi poſſit. Quamdiu durat univerſitas, videtur poſſe, quia idem corpus manet, quanquam 71 particulis ſuccedentibus, ut alibi oſtenſum eſt. Sed ex adverſo notandum eſt, quædam de univerſitate dici 72 primo ac per ſe, ut habere ærarium, leges, & ſimilia: quædam non niſi 73 derivatione a ſingulis. a Sic namque 74 doctam dicimus univerſitatem & fortem, quæ plurimos habet tales. De hoc genere eſt 75 meritum: primo enim convenit ſingulis, ut animum habentibus quem univerſitas per ſe non habet. Extinctis ergo illis 76 per quod ad univerſitatem meritum deducebatur, ipſum quoque meritum extinguitur, ac proinde & pœnæ debitum, quod ſine merito diximus non conſiſtere. Libanius in dicta oratione: *ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖς ἀρκεῖν ἡγούμενος τὸ μηκέτ' εἶναι μηδένα τῶν ταῦτ' ἠδικηκότων· ita enim exiſtimo, ſufficere tibi, ad pœnam quod nemo ſuperſit eorum qui deliquerunt.*

a *Ariſt.* VII, *pol.* 13.

2. Probanda igitur Arriani ſententia 77 damnantis vindictam (ii) i Alexandri in Perſas, cum pridem interiiſſent qui in Græcos

GRONOVII.

69 *Nominis metropolitani*] Ne poſthac Antiochia metropolis vocaretur & provinciæ Syriæ caput eſſet.

70 *Semper*] Quocumque & quamvis longiſſimo tempore poſt delictum, etiamſi nemo eorum qui proprie peccaverant, ſuperſit, quum ſuperſit corpus in poſteritate.

71 *Particulis ſuccedentibus*] Perſonis aliis id corpus conſtituentibus. 2, 9. 3.

72 *Primo ac*] Tanquam, quæ omnino totius ſint, non ſingulorum.

73 *Derivatione*] Quæ non proprie totius, ſed multarum in ea partium, ſive ſingulorum.

74 *Doctam*] *Porcius Latro* in Catil. *Non ita placuit Athenienſibus, urbi ſine dubio doctiſſimæ atque eruditiſſimæ.* *Cicero* pro Sex. Roſcio 25. *Prudentiſſima civitas Athenienſium, dum ea rerum potita eſt, fuiſſe traditur.*

75 *Meritum*] Culpa, noxa.

76 *Per quos ad univerſitatem*] Illis paucis, ob quorum ſcelus infamabatur & pro improbo traducebatur totum corpus alicujus ſocietatis aut communitatis.

77 *Damnantis vindictam*] Negantis belli ab Alexandro in Perſas geſti juſtum fuiſſe titulum, quaſi ultor electus eſſet toties a Perſis petitæ Græciæ. *Juſtin.* 11, 5.

(ii) Non damnat hanc vindictam *Arrianus*, Lib. II. Cap. 14. ubi inducit *Alexandrum* veteres illas injurias *Perſarum* memorantem. Ex memoriæ vitio confudit Auctor *Arriani* judicium de *Perſepoli* incenſâ, quod paullo poſt ſubjecit, & a primâ Editione aberat. *J. B.*

GROTII.

i *Alexandri in Perſas*] Propterea aliam ei bello cauſam attribuit *Julianus* in Conſtantii laudatione: *καὶ ὅτι μὲν οὐδείς πω πόλεμος συνέστη πρότερον, οὐδ' ἐπὶ Τροίαν τοῖς Ἕλλησιν, οὐδ' ἐπὶ τοὺς Πέρσας Μακεδόσιν, ὅστις δὴ ἀδικοῦσιν ἐν δίκῃ γενέσθαι, τοσαύτην ἔχων ἀπόδειξιν καὶ παντί που δῆλον, ἐκ τοῦ μέτρου λίαν ἀρχαῖον ἤδη.*

coſ peccaverant. De excidio Branchidarum facto per eundem Alexandrum hoc eſt [a] Curtii judicium: *Quæ ſi in ipſos proditionis auctores excogitata eſſent, juſta ultio eſſe, non crudelitas, videretur. Nunc culpam majorum poſteri luêre, qui ne viderant quidem Miletum, adeo Xerxi non potuerant prodere.* Simile eſt alio loco [b] Arriani judicium de Perſepoli incenſa, in ultionem eorum quæ Athenis Perſæ fecerant: ἀλλ' οὐδ' ἐμοὶ δοκεῖ σὺν νῷ δρᾶσαι τοῦτό γε Ἀλέξανδρος, οὐδὲ εἶναί τις αὕτη Περσῶν τῶν πάλαι τιμωρία· *at mihi non videtur hoc prudenter feciſſe Alexander, neque vero hæc vera eſt vindicta in eos Perſas qui pridem eſſe 78 deſierant.*

[a] Lib. VII. c. 5.

[b] Lib. III. c. 18.

3. Nam Agathoclls illud nemo non ridet, [c] qui ad Ithacenſium querelas de damnis illatis reſpondit, plus mali Siculos ab Ulyxe olim pertuliſſe. Et Plutarchus libro contra Herodotum, [d] minime ait vero eſſe ſimile, Corinthios ulciſci voluiſſe acceptam a Samiis injuriam μετὰ τρεῖς γενεὰς, *poſt tres hominum ætates.* Nec procedit hujus & ſimilium factorum defenſio, quam apud Plutarchum legere eſt de ſera numinis vindicta. Aliud enim eſt 79 jus Dei, aliud hominum, ut mox apertius fiet. Neque ſi æquum eſt poſteros honores & præmia accipere ob merita majorum, ideo & 80 puniri eos ob eorum peccata æquum eſt. Beneficii

[c] Plutarch. Apopht. p. 176. D. & de ſera num. vindict. p. 557. B.

[d] Pag. 860.

ἀδικημάτων τιμωρίας σφόδρα νεωτέρας, οὔτ' εἰς παῖδας οὔτ' εἰς ἐγγόνους γιγνομένης, ἀλλ' εἰς τὸν ἀφελόμενον καὶ ἀποστερήσαντα τὴν ἀρχὴν τοὺς τῶν εὖ δεδρακότων (male legitur ἀδικησάντων) ἀπογόνους· *nullum unquam bellum, quod quidem juſtum cenſeretur, tali ex cauſa geſtum, non a Græcis in Trojanos, non a Macedonibus in Perſas, vel puero liqueat. non enim illi obſita vetuſtate crimina ſeris pœnis, ne in nepotes quidem aut liberos, perſequebantur, ſed illos impetebant, qui virorum bene meritorum poſteris vim inferebant, regna extorquebant.* [Locus eſt, *pag.* 95. B. Edit. Illuſtris *Spanhemii*: ſed vertendum erat in poſterioribus verbis: *Non enim ille* (ſcilicet *Conſtantius*) *obſita vetuſtate crimina ſeris pœnis, etiam in filios aut nepotes, perſequebatur; verum eum impetebat* (i. e. *Magnentium*) *qui poſteris virorum bene meritorum Imperium vi eripuerat.* Unde patet, *Julianum* laudi tribuere *Conſtantio*, quod non imitatus ſit veteres *Græcos*, aut *Alexandrum*: adeoque non aliam bello *Alexandri* in *Perſas* cauſſam adtribuere, ſed potius aliam non fuiſſe innuere. *J. B.*]

GRONOVII.

78 *Deſierant*] Eodem loco ponenda, quæ in Tyrios Alexander ſtatuit, aliquot ſæculis poſtquam ſervi occiſis dominis urbem occuparant. *Juſtin.* 18, 3.

79 *Jus Dei*] Recte namque & jure ſuo Deus punit interdum in nepotibus, quod majores illorum peccaverunt, non homo.

80 *Puniri eos ob eorum*] Sic Demetrius Poliot. Antig. F. perfide interfecto Alexandro Caſſandri F. ultionem aiebat, quia nequiſſet ab Antipatro & Caſſandro exigere, ad nepotem & filium eorum eſſe translatam. *Juſtin.* 16, 1.

81 *Non*

neficii enim talis eſt materia, ut in quemvis conferri ſine injuria poſſit; pœnæ 81 non item.

IX. Diximus de modis per quos 82 communitas pœnæ accidit ex culpæ communitate. Reſtat ſpectemus an &, culpa non communicata, communicetur pœna. quæ res ut recte intelligatur, & ne, quæ re ipſa diverſa ſunt, ob vocum ſimilitudinem confundantur, monenda ſunt quædam.

X. 1. 83 Primum, aliud eſſe damnum directe datum, aliud quod in conſequentiam venit. Directe datum voco, quo cuiquam aufertur ad quod jus proprium habet. Per conſequentiam, quo fit, ut quis non habeat quod habiturus alioqui fuiſſet, 84 ceſſante ſcilicet conditione, ſine qua jus non habebat. Exemplum eſt apud Ulpianum: *a* ſi in meo puteum aperui quo factum eſt ut 85 venæ ad te perventuræ præciderentur: negat operis mei vitio damnum datum in ea re, in qua jure meo uſus ſum. Et alibi, *b* multum ait intereſſe, utrum damnum quis faciat, an lucro quod adhuc faciebat uti prohibeatur. Et Paulus juriſconſultus, *c* *præpoſterum eſſe* ait, 86 *ante nos locupletes dici quam acquiſierimus.*

a L. 24. §. f. d. dam. inf.
b L. 26. d. t.
c L. 63. D. ad L. Falc. princ.

2. Sic parentum bonis confiſcatis ſentiunt quidem incommodum liberi, ſed proprie ea pœna non eſt, quia bona illa illorum futura non erant, niſi a parentibus ad ultimum ſpiritum eſſent conſervata. Quod recte ab Alpheno notatum eſt, *d* cum ait patris pœna amittere liberos id quod ab ipſo perventurum eſſet ad eos: quæ vero non a patre, ſed a rerum natura aut aliunde tribuerentur, ea manere incolumia. Sic Themiſtoclis 87 liberos eguiſſe ſcribit *e* Cicero, nec iniquum putat, ut eandem calamitatem ferant liberi Lepidi. Idque ait antiquum eſſe & omnium civitatum; cui tamen mori leges poſteriores *f* Romanæ multum temperamenti adjecerunt. Sic cum ex delicto majoris partis, quæ 88, ut alibi diximus, perſonam univerſitatis ſuſtinet, univerſitas in culpa eſt, eoque nomine amittit ea quæ diximus, libertatem

d L. 3. D. de interdict. & releg.
e Epiſt. ad Brut. L. 11. ep. 12. & 15.
f L. 7. D. de bon. damn. ubi vid. Intt.

GRONOVII.

81 *Non item*] Quippe quæ perſonam peccantem non egrediatur, ſi juſta ſit.

82 *Communitas*] Duo vel plures aut tam publicum quam ſinguli, tamque ſinguli quam communitas debent pœnam, quia & culpæ ſunt affines.

83 *Primum, aliud*] Diſtinguendum inter id quod fit per ſe, & quod per accidens.

84 *Ceſſante ſcilicet*] Niſi factum interveniſſet alterius non tam lædendi noſtri, quam ſui juvandi animo patratum.

85 *Venæ*] Rivi ſubterranei in tuum agrum vel prædium aquam ducentes.

86 *Ante nos locupletes*] Id in bonis computari noſtris, tanquam ſi intercipiatur, injuria nobis fiat, quod ſperamus tantummodo, nondum etiam habemus.

87 *Liberos eguiſſe*] Propter exilium patris.

88 *Ut alibi diximus*] 2, 5. 17.

89 *Quæ*

tatem civilem, muros, & alia commoda, ſentiunt damnum & ſinguli innocentes; ſed ea in re, 89 quæ ad ipſos non pertinebat niſi per univerſitatem.

XI. 1. 90 Præterea notandum, interdum imponi alicui aliquid mali, aut boni aliquid auferri, occaſione quidem alicujus peccati alieni, ſed non ita ut id peccatum cauſa ſit proxima ejus actionis, quod jus ipſum agendi attinet. Sic qui 91 occaſione alieni debiti aliquid promiſit, malum patitur, ex 92 veteri verbo, *ἐγγύα, πάρα δ' ἄτα· ſponde, noxa præſto eſt*: at proxima cauſa obligationis eſt ipſa promiſſio. Nam ut qui pro emtore fidejuſſit, non proprie ex emto tenetur, ſed ex promiſſo: ita & qui pro delinquente, non ex delicto, ſed ex ſua ſponſione. Atque hinc fit quod malum illi ferendum 93 menſuram accipit non ex delicto alterius, ſed 94 ex poteſtate quam ipſe in promittendo habuit.

2. Cui conſequens eſt, ut ex ſententia, quam veriorem credimus, occidi nemo poſſit 95 ex fidejuſſione, quia ſtatuimus neminem jus tale habere in vitam, ut eam ſibi ipſe adimere, aut adimendam obligare poſſit: cum veteres 96 Romani Græcique aliter ea de re ſenſerint: ideoque & k vades capitali judicio credi-

GRONOVII.

89 *Quæ ad ipſos*] Quæ ſingulorum dominii non erat.

90 *Præterea*] Diſtinguendum inter cauſam remotam & propinquam.

91 *Occaſione alieni*] Pro alio fidejuſſit.

92 *Veteri verbo*] *Thaletis Mileſii* e ſeptem Sapientibus, [apud STOBÆUM, *Serm.* 3.]

93 *Menſuram accipit*] Majus aut minus eſſe debet.

94 *Ex poteſtate*] Prout ille magis minusve ſe obligare potuit.

95 *Ex fidejuſſione*] Quod caput ſuum pro alterius capite pignori poſuit. *Plaut.* Captiv. 2, 3. 33.

96 *Romani Græcique*] 2, 15. 16.

GROTII.

k *Vades capitali judicio crediderint obligari*] Apertum id in verbis Rubenis ad patrem Jacobum *Gen.* XLII, 37. & apud *Joſephum* II. antiquæ hiſtoriæ, cap. 6 § 5. *Edit. Hudſon.* Hos vades ἀντιψύχους animæ vicarios vocat *Eutropius* Caligula; ἐγγυηταὶ θανάτου, mortis ſponſores, *Diodorus Siculus*, in excerptis Peireſcianis. [ubi de *Damone*: ἔγγυος εὐθὺς ἐγενήθη θανάτου.] *Chryſoſtomus* ad Galatas II. καθάπερ τινὸς καταδικασθέντος ἀποθανεῖν, ἕτερος ἀνεύθυνος ἑλόμενος θανεῖν ὑπὲρ ἐκείνου ἐξαρπάζει τῆς τιμωρίας αὐτόν· *ſicut homine aliquo ad mortem damnato, innocens alter pro illo ſe morti devovens illum ſupplicio liberat.* [In *Cap.* III. 13. Tom. III. pag. 740. *Ed. Savil.*] *Auguſtinus* epiſtola LIV. ad Macedonium: *& aliquando qui cauſa fuit mortis potius in culpa eſt, quam ille qui occidit. velut ſi quiſpiam decipiat fidejuſſorem ſuum, atque ille pro iſto legitimum ſupplicium luat* [Mirum heic ab Auctore *Eutropium*, Scriptorem Latinum, teſtem adferri vocis Græcæ Ἀντίψυχος de *Vadibus* uſurpatæ. Neque vocem illam repertam putes in Verſione Græca *Pæanii.* Sed Auctor noſter, dum feſtinaret, nec ſatis adtenderet, ſcripſit *Eutropium*, pro DIONE CASSIO: hic enim, ubi loquitur de *Publio Afra-*

crediderint obligari, ut in 97 Auſonii eſt verſu, & ex notiſſima Damonis 98 & Pythiæ hiſtoria apparet: & obſides ſæpe capite plexerint, l 99 ut alibi memorabimus. Quod de vita diximus, idem & de membris intelligi debet: nam & in illa jus homini datum non eſt, niſi corporis ſervandi cauſa.

3. Quod 1 ſi exilium, ſi pecuniarum damnum in promiſſione fuerit, & alterius delicto in pleta ſit conditio, damnum feret fidejuſſor, quæ tamen in ipſo, ſi exacte loquimur, 2 pœna non erit. Simile quid occurrit in eo jure quod quis habet ſic ut ab alterius voluntate pendeat, quale eſt 3 jus precarii, reſpectu habito ad rei dominium; & jus privatorum, reſpectu habito ad eminens dominium, quod utilitatis publicæ cauſa civitas habet. Nam ſi quid tale alicui auferatur occaſione delicti alieni, pœna in illis proprie non eſt, ſed exſecutio juris antecedentis, quod erat penes auferentem. Sic quia in beſtias proprie delictum
a Levit. non cadit, ubi beſtia occiditur, m ut lege *a* Moſis ob concu-
XVIII, 23. bitum cum homine, non ea vere pœna eſt, ſed uſus dominii
XX, 15, 16. humani in beſtiam.

XII. His diſtinctionibus poſitis, dicemus, neminem 4 delicti immunem, ob delictum alienum, puniri poſſe. Cujus rei ratio
b L. 20. D. vera non eſt ea, quam adfert Paulus juriſconſultus, *b* quod
De Pæn. pœnæ conſtituantur in emendationem hominum: nam exemplum videtur ſtatui poſſe etiam 5 extra perſonam delinquentis, in ea tamen perſona quæ ipſum tangat, ut mox dicemus; ſed quia

nio Potito, & *Atanio Secundo*, qui *Caligulâ* ægrotante juraverant ſeſe mortem ſponte quæſituros, ſi ille fato fungeretur ita ait, ἤλπιζον παρ' αὐτῷ, οἱ καὶ ΑΝΤΙΨΥΧΟΙ οἱ ἀποθανεῖν ἐθελήσαντες &c. Lib. LIX. pag. 741. B. *Ed. H. Steph.* Ceterum de re ipſâ, ut & de voce, vide SALMASIUM in *Spartian.* Hadrian. c. 14. & Clariſſ. CLERICUM, in *Matth.* XX, 23. poſt *Hammondi* Adnotat. *J. B.*]

l *Ut alibi memorabimus*] Libro III, cap. IV. §. 14.

m *Ut lege Moſis*] De qua vide *Maimonidem* ductore dubitantium III. 40.

GRONOVII.

97 *Auſonii*] In Technopægnio monoſyllaborum: *quis ſubit in pœnam capitali judicio? vas.*

98 *Et Pythiæ*] Scribendum *Phintiæ. Cicero* 3, de offic. 10.

99 *Ut alibi*] 3, 4. 14.

1 *Si exilium*] Quis promiſerit, ſe in exilium iturum, ſummam nummorum numeraturum, quo caſu alter peccet aut non ſine culpa maneat, & hic peccaverit, ut iſte ad ſolvendum promiſſum teneatur.

2 *Pœna non erit*] Sed debitum ex temeraria ſtipulatione.

3 *Jus precarii*] Nam precarium eſt, cum conceditur alicui uti re vel jure alieno tamdiu, quam per dominum licuerit: qui, ſi repetat illud, non punit poſſidentem, ſed jure ſuo utitur. *Juſtin.* 43, 4.

4 *Delicti immunem*] Vere atque omnino inſontem & innoxium.

5 *Extra perſonam*] Ut cum Deus maximos natu filios in Ægypto in pœnam parentum mori juſſit.

GRO-

quia obligatio ad pœnam ex merito oritur: meritum autem eſt perſonale, quippe ex voluntate ortum habens, qua nihil eſt 6 magis nobis proprium, unde 7 *αὐτεξούσιον* vocatur.

XIII. 1. *Neque virtutes, neque vitia parentum*, inquit [a] Hieronymus, *liberis imputantur.* Auguſtinus vero, [b] *Deus*, ait, *ipſe foret injuſtus, ſi quenquam damnaret innoxium.* Dion Chryſoſtomus oratione ultima, cum 8 ſanctione Athenienſium adjecta Solonis legibus 9 devoveri poſteros dixiſſet, de [c] Dei lege hæc ſubjicit: *πλὴν παῖδας καὶ γένος οὐκ ἐπεξιέναι, ὥς φησι, τῶν ἁμαρτανόντων· ἀλλ' ἕκαστος αὐτῷ γίνεται τῆς ἀτυχίας αἴτιος· verum 10 hæc non, ut 11 illa, liberos & poſteros peccantium punit: ſed ſibi quiſque ſit infortunii cauſa.* Et huc illud vulgatum pertinet: 12 *noxa caput ſequitur. Sancimus*, ajunt Imperatores Chriſtiani, [d] *ibi eſſe pœnam, ubi & noxa eſt.* Deinde: *peccata igitur ſuos teneant auctores: nec ulterius progrediatur metus, quam reperiatur delictum.*

2. Juſtum eſt, n ait [e] Philo, eorum eſſe pœnas quorum ſunt peccata; reprehendens morem 13 quarundam gentium quæ tyrannorum aut proditorum inſontes liberos morte puniebant. Quem

[a] *Epiſt.* 3. *de morte Nepotiani*, p. 23. A. Tom. I.
[b] *Epiſt.* 105. (aut potius 106 ubi tamen verba non eadem.)
[c] *Immo Jovis* pag. 667. D.
[d] *L. Sancimus*, 22. *C. de pœnis.*
[e] *Lib.* II. *de leg. ſpec.* p. 802. E.

GROTII.

n *Ait Philo*] Idem libro de Pietate, [immo *de Nobilitate*, p. 910. *in fin.* Confudit Auctor, lapſu memoriæ, *εὐσέβειαν* cum *εὐγενείᾳ*.] *οὐκ ἂν οὐδ' εἴτις βλαβερωτάτη γένοιτ' ἂν εἰσήγησις, εἰ μήτε τοῖς ἐξ ἀγαθῶν πονηρευομένοις ἐπακολουθήσει τιμωρὸς δίκη, μήτε τοῖς ἐκ πονηρῶν ἀγαθοῖς ἕψεται τιμή, τοῦ νόμου δικάζοντος ἕκαστον αὐτὸν ἐφ' ἑαυτοῦ μὴ συγγενῶν ἀρεταῖς ἐπαινοῦντος ἢ* (addendum hic *κακίαις*) *κολάζοντος· baud ſcio an poſſit ullum pejus induci inſtitutum, quam ſi nec malos e bonis genitos ſequetur pœna, nec honos habebitur bonis qui ex malis parentibus nati ſunt. Aliter lex quæ de ſuis actionibus quemque judicat, non ex cognatorum virtutibus laudat, aut ex eorundem vitiis punit. Joſephus* (Ant. Jud. XIII. Cap. 14. §. 2. ſecundum diviſ. *Hudſon.*) contrarium factum in rege Judæorum Alexandro vocat *ὑπὲρ ἄνθρωπον δίκην*, *exactionem pœnæ quæ humanum excedit modum.* Ovidius:

Illic immeritam maternæ pendere linguæ
Andromedam pœnas injuſtus juſſerat Ammon. (*Metam.* Lib. IV. verſ. 668.)

GRONOVII.

6 *Magis nobis proprium*] Atque ideo minus communicabile.

7 *Αὐτεξούσιον*] Propriæ facultatis.

8 *Sanctione*] *Sanctio* eſt pœna, quæ ſtatuitur in ſontes illa lege. *Cicero* pro Bal. 14. *Livius* 3. 55. *Feſtus* in Sanctum. *Briſſon.* de form. p. 139.

9 *Devoveri*] Ut qui eas violaret, ejus liberi quoque & poſteri devoti & exectabiles forent.

10 *Hæc*] Dei lex.

11 *Illa*] *Solonis.*

12 *Noxa caput*] L. 43. *de nox. action.*

13 *Quarundam gentium*] Ut Perſarum, *Juſtin.* 10, 2. & Carthagi nienſium, 21, 4.

Quem reprehendit (kk) & Dionyſius Halicarnaſſenſis, oſtenditque iniquam eſſe rationem quæ obtenditur, quod parentibus ſimiles futuri putantur, cum id incertum ſit, nec incertus metus ad mortem cujusquam ſufficere debeat. 14 Neſcio quis Chriſtiano Imperatori Arcadio auſus eſt hoc dictare, a debuiſſe paterno perire ſupplicio, in quibus paterni criminis exempla metuuntur: & Ammianus b narrat interemtam ſobolem, parvam etiam tum, *ne ad parentum exempla ſuccreſceret.* Nec magis juſta cauſa metus ultionis, c unde natum eſt Græcum proverbium:

a L. 5. §. 1. C. ad L. Jul. maj.

b Lib. XXVIII. c. 2. in fin.

c Vict. de jure belli n. 38.

15 *Deſipit occidens patrem qui pignora ſervat.*

3. At d Seneca: *nihil eſt iniquius quam aliquem heredem paterni odii fieri.* Attagini, qui Thebanis ad Medos deficiendi auctor fuerat, liberos nullo malo affecit Pauſanias Græcorum Imperator, e *φὰς τοῦ Μηδισμοῦ παῖδας οὐδὲν εἶναι μεταιτίους·* *dicens illos extra culpam eſſe partium Medicarum.* Marcus Antoninus in epiſtola ad Senatum: o *quare filiis Avidii Caſſii* (is in eum conjuraverat) *& genero & uxori veniam dabitis. Et quid dico veniam, cum illi nihil fecerint?*

d Sen. lib. II. de Ira c. 34.

e Herodot. Lib. IX. c. 87.

XIV. 1. Deus quidem in lege Hebræis data f paternam impietatem in poſteros ſe vindicaturum minatur: ſed ipſe jus dominii pleniſſimum habet, ut in res noſtras, ita in vitam noſtram, 16 ut munus ſuum, quod ſine ulla cauſa & quovis tempore auferre cuivis quando vult poteſt. Igitur ſi morte immatura

f Exod. XX, 5.

GROTII.

o *Quare filiis Avidii Caſſii*] Vide *Vulcatium* vita Avidii, (*cap.* 12.) Laudat parem Conſtantii humanitatem *Julianus.* (Orat. II. p. 100, 101. *Ed. Spanh.*) oſtenditque ſæpe ex malis parentibus bonos veniſſe liberos, ſicut e ſaxis apes evolant, e ligno amaro naſcuntur ficus, e ſpinis prodit pomum Punicum. Ejusdem hæc ſunt: *ἀλλὰ καὶ τὸν παῖδα τοῦ τετελευτηκότος* [*τετολμηκότος* habent Edd.] *νήπιον κομιδῇ τὸν πατρῴας οὐδὲν εἴασας μεταχεῖν ζημίας. οὕτω σοι πρὸς ἐπιείκειαν ἡ πρᾶξις ῥέπουσα τελείας ἀρετῆς ὑπάρχει γνώρισμα·* *etiam mortui filium infantem admodum non ſiviſti pœna paterna implicari; ita tua agendi ratio ad lenitatem ſemper vergens perfectæ virtutis eſt teſtimonium.* (Orat. I. in fin. *pag.* 49. A.)

GRONOVII.

14 *Neſcio quis*] Eutropius Eunuchus, tunc domini dominus & aulæ Conſtantinopolitanæ arbiter, quod tamen parum ei profuit, ut apparet ex duabus in eum Claudiani invectivis. Videndus *Jacobus Gothofredus* ad eam legem capit. XVI.

15 *Deſipit*] Νήπιος ὃς πατέρα κτείνας υἱὲς ἀπολείπει.

16 *Ut munus ſuum*] Tanquam in beneficium precarium.

(kk) Minimè reprehendit, ſed in medio relinquit, utrum mos ille ſit juſtus, an injuſtus. Inſpice locum, *Lib.* VIII. c. 80. *J. B.*

tura ac violenta rapit liberos a Acanis, b Saulis, c Jeroboami, d Achabi, p in ipſos jure dominii, non pœnæ, utitur, ſed eodem facto 17 gravius punit parentes. Nam ſive 18 ſuperſtites ſunt, quod maxime ſpectavit lex divina, atque ideo lex minas iſtas q ultra abnepotes non extendit, Exod. xx, 5. quia ad eorum conſpectum pertingere poteſt humana ætas: certum eſt parentes puniri tali ſpectaculo: gravius enim id illis quam quod ipſi ferunt: ut a Chryſoſtomo e recte dicitur, quicum conſentit Plutarchus, f *ἡ λυπῦσα μᾶλλον ἑτέρα κόλασις ἢ τὺς ἐξ ἑαυτῶν κακὰ πάσχοντας δι' αὐτὺς ὁρᾶν· nullum durius ſupplicium, quam eos qui ex ſe ſunt ob ſe miſeros ſpectare*: ſive non euſque provivunt, tamen 19 cum eo metu occidere magnum eſt ſupplicium. *Duritiæ populi*, inquit Tertullianus, g *ad talia remedia compulerat*, r 20 *ut vel poſteritatibus ſuis proſpicientes legi divinæ obedirent.*

a Joſ. VII, 24.
b II Samuel. XXI.
c I Reg. XIV.
d II Regum VIII, 19, 20.
e Homil. 29. in 9. Gen. Tom. I. pag. 231.
f De ſera Num. vind. p. 561. A.
g Adverſ. Marcion. Lib. II. c. 15.

2. Sed ſimul notandum eſt, hac graviore vindicta non uti Deum, niſi adverſus ſcelera proprie in ſuam contumeliam perpetrata, ut falſos cultus, perjurium, ſacrilegia. Nec aliter Græci exiſtimarunt: nam quæ crimina credita ſunt poſteritatem obſtringere, s quæ *ἄγη* ipſi vocant, omnia iſtius ſunt generis: quo de argumento facunde diſſerit Plutarchus, libro de ſera Numinis vindicta. Exſtat t apud 21 Ælianum oraculum tale Delphicum:

At

GROTII.

p *In ipſos jure dominii non pœnæ utitur*] Hæc eſt ſententia Rabbini *Simeonis Barſema*, longe veriſſima.

q *Ultra abnepotes non extendit*] Exempla habes in Zimri & Jehu.

r *Ut vel poſteritatibus ſuis proſpicientes legi divinæ obedirent*] Alexander apud *Curtium* libro VIII. *Non oportebat vos ſcire quid de his ſtatuiſſem, quo triſtiores periretis.* (Cap. 8.)

s *Quæ ἄγη ipſi vocant*] Vide *Plutarchum* Pericle: (Tom. I. pag. 170. A.) & quæ ſupra dicta hoc libro c. XIII, §. 1.

t *Apud Ælianum*] Libro III, 43.

GRONOVII.

17 *Gravius punit*] Nam morientium liberorum brevis & vix intellectus mali ſenſus eſt, parentum ſuperſtitum ob amiſſos perpetuus aut longus cruciatus. *Seneca* ad Marciam 2.

18 *Superſtites*] Vivunt & vident ipſi properatam mortem liberis aut nepotibus, cum conſcientia orbitatem ſibi a Deo pœnæ loco ſtatui.

19 *Cum eo metu*] Ut expectent ſuos non diuturnaturos, mori.

20 *Ut vel poſteritatibus*] Si pro ſeſe nihil timentes, at propterea, ne pœnam in poſteros derivarent.

21 *Ælianum*] 3, var. 43.

Τοῖς δὲ κακῶς ῥέξασι δίκας τέλος ἀχὶ χρόνιον,
Οὐδ' ἀπαραίτητον, οὐδ' εἰ Διὸς ἔγγονοι εἶεν.
Ἀλλ' αὐτῶν κεφαλῇσι καὶ ἐν σφετέροισι τέκεσσιν,
Εἰλεῖται, καὶ πῆμα δόμοις ἐπὶ πήματι βαίνει.

At ſcelerum fontes divinum perſequitur jus,
Nec pote vitari; non ſi genus ab Jove ducant:
Sed capiti ipſorum quique enaſcuntur ab ipſis
Imminet; inque domo cladem ſubit altera clades.

u Agebatur autem ibi de ſacrilegio: quod & hiſtoria compro-
a Lib. IV. p. 188. bat 22 auri Tholoſani apud *a* Strabonem & *b* Gellium. De per-
jurio ſimiles ſententias 23 ſupra adduximus. Deinde vero, etſi
b Lib. III. c. 9. id comminatus eſt Deus, non tamen ſemper eo jure utitur,
maxime ſi x inſignis quædam virtus in liberis eluceat, ut videre
c Verſ. 20. eſt Ezech. cap. XVIII. *c* & exemplis quibusdam a Plutarcho di-
cto loco probatur.

3. Et cum in novo federe apertius quam olim declarata ſint ſupplicia, quæ impios poſt hanc vitam manent, y ideo in eo federe nulla exſtat comminatio 24 perſonas peccantium egrediens; quo præcipue, quanquam minus aperte, ut mos eſt vatibus, ſpectat dicta jam Ezechielis oratio. Factum autem illud Dei hominibus imitari non licet: neque par ratio eſt, quia, ut jam diximus, Deus 25 ſine culpæ intuitu jus habet in vitam; homines non niſi ex gravi culpa, & quidem quæ perſonæ ſit propria.

d Deuteron. XXIV, 16. 4. Quare eadem illa divina lex, *d* ut parentes pro liberis, ita ob parentum facta liberos mortis pœna affici vetat: quam legem
z pii reges etiam in 26 perduellibus ſecuti leguntur: eamque
e Lib. IV. c. 8. §. 39. legem valde laudant *e* Joſephus & *f* Philo, ut & ſimilem Æ-
gyptiam

f De Legg. Spec. Lib. II. p. 801, & *ſeqq.*

GROTII.

u *Agebatur autem ibi de ſacrilegio*] Ut & *Libanius:* ὧν οἱ μὲν ἐδόσαν ἤδη δίκην, οἱ δὲ οὔπω μέν. οὐκ ἔστι δὲ ὅτι αὐτοὺς ἐξαιρήσεται. λέγω δὲ αὐτοὺς καὶ παῖδας, λέγω καὶ τοὺς ἐξ ἐκείνων *quorum alii jam pœnas dedêre, alii nondum quidem, ſed nemo eos pœna eximet: nec ipſos tantum dico, ſed & liberos & ex iis naſcituros.* Similia habet idem *Libanius* oratione quam edidit *Gothofredus.*

x *Inſignis quædam virtus*] Et publica paterni criminis deteſtatio, qualem fecit Andronicus Palæologus Imperator, apud *Gregoram* libro VI. pag. 81. (*Ed. Colon.* ſeu *Genev* 1616.)

y *Ideo in eo federe nulla exſtat comminatio perſonas peccantium egrediens;*] *Tertullianus* de monogamia: *deſivit uva acerba a patribus manducata dentes filiorum obſtupefacere; unusquisque enim in ſuo delicto morietur.* (Cap. 7.)

z *Pii reges*] Ut Amaſias (II. Reg. XIV. 6.)

GRONOVII.

22 *Auri Tholoſani*] *Juſtin.* 23, 3.

23 *Supra adduximus*] 2, 3. 1.

24 *Perſonas peccantium egrediens*] Quæ in poſteros eorum porrigatur.

25 *Sine culpæ intuitu*] Deus jure ſuo vitam repetit a quocumque vult etiam non gravius peccante.

26 *Perduellibus*] Reis adverſum ſeſe inſidiarum aut læſæ majeſtatis.

GRO-

gyptiam (ll) Iſocrates *a*, & Romanam a Dionyſius Halicarnaſ- *a Buſiride.*
ſenſis. Platonis *b* eſt πατρὸς ὀνείδη καὶ τιμωρίας παίδων μηδενὶ ξυνέπεσθαι. *b De Legib.* Lib. ix. pag. 856. D. Tom. II. *Ed. H. Steph.*
Quod Latine ita exprimit *c* Calliſtratus Juriſconſultus: *crimen vel pœna paterna nullam maculam filio infligere poteſt.* Addita cauſa: *namque unusquisque ex ſuo admiſſo* 27 *ſorti ſubjicitur, nec alieni criminis ſucceſſor conſtituitur. Ferretne*, inquit Cicero, *d ulla civitas latorem iſtiusmodi legis, ut condemnetur filius aut nepos, ſi pater aut avus deliquiſſent?* Hinc factum ut b prægnantem mulierem mortis ſupplicio afficere 28 nefas habitum ſit (mm) Ægyptiorum, Græcorum (nn), & c Romanorum legibus. *c L. 26. D. De Pœnis.* *d Lib.* III. *de nat. Deor.* c. 38.

XV. Quod ſi injuſtæ leges humanæ, quæ liberos occidunt ob parentum delicta, injuſtior ſane lex *e* Perſarum & Macedonum d 29 devovens & propinquorum capita, quo qui in regem pecca- *e Dan.* VI, 24. *Juſt. lib.* X. c. 2.

GROTII.

a *Dionyſius Halicarnaſſenſis*] Qui ſic ait Lib. VIII. (c. 80.) τὸ δ᾽ ἔθος τοῦτο Ῥωμαίοις ἐπιχώριον γέγονεν, ἀφεῖσθαι τῆς τιμωρίας ἁπάσης τοὺς παῖδας, ὧν ἂν οἱ πατέρες ἀδικήσωσι· *mos ille Romanis proprius, a pœna omni liberos eximere quorum parentes deliquerunt.* Habet idem *lex Wiſigotthica* libro VI, tit. 1. cap. 8. [Non apertè laudat morem illum *Dionyſius Halicarnaſſenſis*, ut jam obſervavimus, & ex inſpectione loci patebit. *J. B.*]

b *Prægnantem mulierem mortis ſupplicio afficere nefas habitum*] Laudat *Philo* libro de humanitate, (*pag.* 710.)

c *Romanorum*] L. Imperator Adrianus, 18. D. *de ſtatu hominum*. l. prægnantis, 3. D. *de pœnis.*

GRONOVII.

27 *Sorti ſubjicitur*] Calculis & urnæ judicum. Vide ad *Sen.* Hercul. fur. 732.

28 *Nefas habitum*] Sed id differri juſſum, donec pepererit, fœtum ediderit. l. 3. D. *de pœnis.*

29 *Devovens &*] Etiam ſupplicio deſtinans.

(ll) Nil de tali lege apud ISOCRATEM, in laudatione *Buſiridis*, ad quam Auctor nos remittit, nec alibi, quod ſciam: immo de illa ſilere video eos, qui ex profeſſo mores & leges *Ægyptiorum* collegerunt, e. g. BOECLERUM, *Tom.* II. *Diſſert.* XXIII. MARSHAMUM, in *Canone Chronico* &c. Occaſionem errori dederunt verba iſti, οὐδ᾽ εἰς τοὺς παῖδας ἀναβληθήσεσθαι τὰς τιμωρίας &c. quæ leguntur *pag.* 226. C. *Ed. H. Steph.* Sed ubi agitur de vindictâ divinâ, quam putabant Ægyptii non differri, ut poſteri demum illam experirentur. *J. B.*

(mm) Vide DIODORUM SICULUM, *Biblioth.* Lib. I. Cap. 77. *J. B.*

(nn) Præter Hiſtoricum Græcum, modo laudatum, vide PLUTARCHUM, *De ſera Numinis vindicta*, pag. 552. D. *Tom.* II. *Ed. Wech.* & ÆLIANUM, *Var. Hiſt.* Lib. V. Cap. 18. *J. B.*

GROTII.

d *Devovens & propinquorum capita*] *Philo* morem eſſe tyrannis dixit cum damnatis una tollere quinque familias eis proximas. Vide *Herodianum* libro III. & exemplum Mediolanenſe occiſo Galeatio apud *Bizarum* lib. XIV. [Locus *Philonis* legitur *Lib.* II. *De ſpecialib. Legg.*

a Lib. VIII. c. 8. peccarant triſtiores perirent, ut Curtius [a] loquitur: cujus legis diritate exſuperari leges omnes ſcripſit [e] Ammianus [b] Marcellinus.

b Lib. XXIII. c. 6. XVI. Illud tamen eſt notandum, ſiquid habeant aut exſpectare poſſint perduellium liberi. 30 in quod jus proprium ſit non ipſis, ſed populo aut regi, id auferri ipſis poſſe jure quodam dominii, 31 cujus tamen uſus ſimul in pœnam redundet eorum qui peccaverint. Huc refer quod (oo) Antiphanis ut proditoris poſteri ἄτιμοι ἐγεγένηντο, narrante Plutarcho, id eſt [f] *honoribus prohibiti ſunt*, ut Romæ liberi a Sulla proſcriptorum. Sic

c L. 22. C. De Pœn. in dicta Arcadii lege [c] illud tolerabile in liberos: *ad nullos honores, ad 32 nulla ſacramenta perveniant*. Servitus autem quomodo & quatenus in liberos ſine injuria tranſeat, 33 alibi a nobis eſt explicatum.

XVII. 1. Quod de liberis malo afficiendis ob parentum delicta diximus, idem aptari poteſt & ad 34 populum vere ſubditum: (nam 35 qui ſubditus non eſt, ex ſua culpa, id eſt ex negligentia, puniri poteſt, 36 ut diximus) ſi quæratur an is populus malo poſſit affici ob regis aut rectorum facinora. non jam quærimus g ſi ipſius populi conſenſus acceſſerit, aut factum aliud

pag. 802. D. ſed inſpicienti patebit, ſenſum ejus valdè mutatum fuiſſe ab Auctore noſtro. Ille etiam, aut exſcriptor, ſine dubio poſuit heic *Herodianum*, apud quem nil huc faciens reperitur, pro HERODOTO, qui *Lib.* III. *Cap.* 119. narrat, *Intaphernem*, cum liberis & univerſa familia, capite damnatum fuiſſe à *Dario*, ſecundum *Perſarum* morem. *J. B.*]

e *Ammianus Marcellinus*] *Abominandas* leges vocat. Vide & *concilium Toletanum* IV.

f *Honoribus probibiti ſunt*] Simile reperies in C. in quibusdam, 12. *De Pœnis*. (DECRETAL. V. 37.)

GRONOVII.

30 *In quod jus proprium*] Quod beneficio aut indulgentia principis in eos collatum ſit.

31 *Cujus tamen uſus*] Quod dum exercet princeps aut populus, incommodum aliquod ſentiat in hæredibus ſuis is qui peccavit.

32 *Nulla ſacramenta*] Nullum militiæ gradum.

33 *Alibi*] 2, 5. 29.

34 *Populum vere ſubditum*] Cujus & in quem omne jus habet princeps.

35 *Qui ſubditus non eſt*] Regem vel principem habet legibus alligatum aut reddendis rationibus obnoxium.

36 *Ut diximus*] *Num.* 2.

(oo) Ita omnes Editiones: ſed legendum *Antiphontis*. Vide locum PLUTARCHI, *Vit.* X. *Rhetor.* pag. 833. A. Tom. II. *J. B.*

GROTII.

g *Si ipſius populi conſenſus acceſſerit*] *Philo* de Ægyptii regis ſubditis Abrahami tempore, (*De Abrah.* pag. 363. D.) παραπήλαυσε δὲ τῆς τιμωρίας σύμπας αὐτῷ ὁ οἶκος, μηδενὸς ἐπὶ τῇ παρανομίᾳ δυσχεράναντος, ἀλλὰ πάντων ὅσιγε τῷ συναινεῖν μόνον συγχειρουργησάντων τὸ ἀδίκημα· *ſenſit & pœnam omnis cum eo familia, quod nemo indignatus eſſet ſuper injuſte facto*

aliud quod per ſe ſit pœna dignum, ſed agimus 37 de eo contactu qui ex natura oritur ejus corporis cujus caput eſt rex, membra cæteri. Deus quidem ob Davidis peccatum populum peſtilentia confecit, & quidem ut David cenſet innocentem, ſed Deus in vitam ipſorum jus habebat pleniſſimum.

2. Interim hæc pœna erat non populi, ſed Davidis: nam, ut ait ſcriptor a Chriſtianus, *πικροτάτη τιμωρία τῶν ἡμαρτηκότων βασιλέων ἡ τιμωρία τοῦ λαοῦ· acerbiſſimum eſt delinquentibus regibus ſupplicium id quod populis infligitur.* Perinde enim hoc eſt, ait idem ſcriptor, ac ſi quis qui manu peccavit 38 in tergo feriatur: quomodo in ſimili argumento Plutarchus b non aliter id ait accipiendum quam ſi medicus ad curandam coxam urat pollicem. Hominibus cur id non liceat jam antea diximus.

a Quæſt. ad orth. 138.

b De ſera Num. vind. p. 559. E.

XVIII. Idem dicendum de ſingulis, qui non conſenſerunt, malo afficiendis circa ea quæ ipſorum ſunt, ob delictum univerſitatis.

XIX. Hæres vero cur 39 de cæteris debitis teneatur, h de pœna non teneatur, ſicut a Paulo juriſconſulto ſcriptum eſt, c *ſi pœna alicui irrogatur, receptum eſt 40 commentitio jure ne ad hære-*

c L. 20. D. de pœnis.

tis, ſed omnes laudando pene & ipſi illud feciſſent. *Joſephus*, ubi vaticinium contra Jeroboamum prolatum narrat: *μεθίξει δὲ τῆς τιμωρίας καὶ τὸ πλῆθος ἐκπεσὸν τῆς ἀγαθῆς γῆς, καὶ διασπαρὲν εἰς τοὺς πέραν Εὐφράτου τόπους, ὅτι τοῖς τοῦ βασιλέως ἀσεβήμασι κατηκολούθησε· particeps pœnæ & populus erit, excidet quippe felice terra, ſparſusque per loca transeuphratenſia exſulabit, quod impietati regis ſocium ſe fecerit.* (Ant. Jud. Lib. VIII. Cap. XI. §. 1. *Ed. Hudſon.*)

h *De pœna non teneatur*] *Maimonides* titulo נזלין, c. VII, ſectione 6. *Gemara* Baba Cama cap. X. §. 1.

GRONOVII.

37 *De eo contractu*] De caſu in quo populus non alia laborat contagione criminis regii, quam quod corpus eſt illius capitis, quod peccavit. [Ex illa interpretatione patet, Virum Doctiſſimum heic legiſſe *contactu*, ut nos repoſuimus in ipſo contextu, ex Editione primâ, & illâ anni 1632. non autem *contractu*, quod in præcedentes Editiones dudum irrepſerat, & plane alienum eſt à ſenſu Auctoris. Editores vocem *contactus*, pro contagione ſumtam, non intellexerant: quamquam illius exempla reperiantur apud TACITUM, non uno loco, & SENECAM, ut patet ex Additamentis GRÆVII ad FABRI *Theſaurum*, Edit. 1710. *J. B.*]

38 *In tergo*] In alia quacumque parte corporis.

39 *De cæteris debitis*] Defuncti.

40 *Commentitio jure*] Excogitato & invento, inſtituto, introducto a legum latoribus. [Difficile ſatis eſt definire, quid intelligat *Paullus*, dum illud *jus commentitium* vocat. Vide A. FABRUM, *Juriſpr. Papinian.* Tit. 1. Princip. II. Illat. 5. MARC. LYCKLAMAM, *Membran.* I. 9. JAC. GOTHOFRED. in *L.* 1. *De Regg. Jur.* pag. 5. Cl. SCHULTING. *Juriſprud. Ante-Juſtin.* pag. 675. col. 1. *init.* Expendi etiam poteſt nova interpretatio, quæ legitur in *Actis Eruditorum Lipſienſibus*, ann. 1714. pag. 555. ubi vult Auctor Clar. WÆCHTLERUS, jus *commentitium* eſſe, quod ex notione quadam communi oritur. *J. B.*]

hæredes tranſeat, vera cauſa hæc eſt, quod hæres perſonam defuncti refert, non in meritis quæ ſunt mere perſonalia, i ſed 41 in bonis, quibus ut cohærerent ea quæ alicui debentur ex ipſa rerum inæqualitate, ſimul cum dominio fuit introductum. Dion Pruſæenſis [a] Rhodiaca: ἅπαντα ὀφείλουσι ὑπὲρ τῶν προγόνων οὐχ ἧττον αὐτῶν ἐκείνων εἰς οὓς ἄν ποτε καθήκοιτο γένος. οὐ γὰρ ἀφιστάμενοι φήσετε τῆς διαδοχῆς· *quæ debuerunt majores, ea non minus debent poſteri. neque enim dicere poteſtis repudiatam a nobis hereditatem.*

[a] Pag. 329. C.

XX. Et hinc ſequitur, ut ſi ultra meritum nova quædam cauſa 42 obligationis extiterit, deberi 43 jam poſſit id quod in pœna erat, quanquam non proprie ut pœna. Sic alibi poſt ſententiam, alibi poſt litem (pp) conteſtatam, quibus rebus vis contractus datur, pœna pecuniaria ab hærede debebitur, ut & ea quæ in (qq) conventionem deducta eſt. Jam enim nova acceſſit debendi cauſa.

GROTII.

i *Sed in bonis*] Vide *concilium Toletanum* VIII, in cauſa Recceswinthi. vide quæ ſupra hoc libro, c. XIV. §. 10. Nulla eſt perſona quæ ad vicem ejus qui e vita emigraverit propius accedat quam hæres, ut *Cicero* ait ſecundo de legibus, (cap. 19.)

GRONOVII.

41 *In bonis, quibus ut*] Quibuscum ut ſubirent onera, quæ defunctus habuit ex contractibus in quibus paria non fecit, atque adeo plus penes ipſum reſedit, quam reddere debuit; accipiendum eſt jam tum placuiſſe populis, cum diſceſſum eſt a communione rerum, & introducta ſunt privata dominia.

42 *Obligationis*] In defuncto.

43 *Jam poſſit*] Ab hærede.

(pp) Ita Jure Civili Romanorum. Vide *L.* 26. & 58. *D. De Oblig. & act. L.* 139. 164. *De diverſ. Reg. Jur.* L. 3. §. 11. *De Peculio.*

(qq) Vide *L.* 47. *D. De actionib. emti & vend.* Sed hæc eſt pœna impropriè dicta.

C A-

CAPUT XXII.

De Cauſis injuſtis.

I. *Explicatur diſcrimen inter cauſas juſtificas & ſuaſorias.*
II. *Bella, quæ utroque cauſarum genere carent, ferina eſſe.*
III. *Bella, quæ ſuaſorias cauſas habent, non juſtificas, eſſe prædonum.*
IV. *Quaſdam eſſe cauſas, quæ falſam habeant juſti ſpeciem:*
V. *Ut metum incertum:*
VI. *Utilitatem ſine neceſſitate:*
VII. *Negatum matrimonium in magna fœminarum copia:*
VIII. *Cupiditatem melioris ſoli:*
IX. *Inventionem rerum occupatarum ab aliis.*
X. *Quid ſi priores occupatores amentes ſint?*
XI. *Injuſtam cauſam eſſe & libertatis deſiderium in populo ſubdito:*
XII. *Et voluntatem regendi alios invitos quaſi ad ipſorum bonum.*
XIII. *Item titulum univerſalis imperii quem quidam adſcribunt Imperatori, qui refellitur:*
XIV. *Alii eccleſiæ, qui item refellitur.*
XV. *Item voluntatem implendi vaticinia ſine Dei mandato.*
XVI. *Item id quod debetur non ex jure ſtricte dicto, ſed aliunde.*
XVII. *Diſtinctio belli cujus cauſa injuſta, & ejus cui aliunde vitium accedit: & diverſi utriusque effectus.*

I. 1. Diximus ᵃ ſupra, cum de cauſis agere inſtitueremus, caufas alias eſſe juſtificas, alias ſuaſorias. Polybius, qui id diſcrimen primus notavit, ᵃ illas vocat προφάσεις, quia palam ᵃ Lib. II. c. 1.

GROTII.

a *Illas vocat προφάσεις, quia palam proferri ſolent, (titulum dixit aliquoties Livius) has generis nomine αἰτίας*] Sic & *Plutarchus* diſtinguit in Galba, (*pag.* 1062. D.) & *Dion* in rebus Cæſaris & Pompeji. [aut potius *Xiphilin.* p. 13. *Ed. H Steph.*] & *Polybius*, ubi de Romanorum bello in Illyrios agit, excerpto legationum 125. Cum *Suetonio* recte illas *prætextum*, has *cauſas* dixeris. Ita enim ille de Julio Cæſare: *& prætextum quidem illi civilium armorum hoc fuit: cauſas autem alias fuiſſe opinantur*, (cap. 30.) *Thucydides* alibi diſtinguit πρόφασιν & τὸ ἀληθές, (Lib. VI. c. 6.) ut in Athenienſium motu adverſus Siciliam, prætextum fuit opitulari Egeſtanis, res ipſa, cupiditas Siciliæ ſibi acquirendæ. Hermocrates in oratione de Athenienſibus loquens illud πρόφασιν prætextum vocat, hoc διάνοιαν propoſitum. Utrumque eſt in libro Thucydidis VI. [poſtremum in *Cap.* 33. ubi tamen eſt ἀληθές, ut in priori διάνοια, quæ Auctor heic permutavit.] *Appianus* etiam προ-

palam proferri ſolent, (titulum dixit aliquoties (aa) Livius) has generis nomine αἰτίας.

2. Sic in bello Alexandri adverſus Darium πρόφασις fuit ultio injuriarum quas Perſæ Græcis intulerant, αἰτία cupido gloriæ, imperii, divitiarum, cui accedebat ſpes magna facilitatis concepta ex 1 Xenophontis & 2 Ageſilai expeditionibus. Sic πρόφασις belli Punici ſecundi controverſia de Sagunto, cauſa indignatio Carthaginienſium, ob pactiones quas Romani iniquis temporibus ipſis expreſſerant, & aucti ſpiritus ex ſecundis per Hiſpaniam rebus; quæ Polybio a notata. Similiter b Thucydides belli Peloponneſiaci veram cauſam cenſet fuiſſe vires Athenienſium augeſcentes & Lacedæmoniis ſuſpectas, obtentum vero 3 controverſiam Corcyrenſium, Potidæenſium, & alia; b ubi tamen ille αἰτίας & προφάσεως nomina permiſcet. Eſt idem diſcrimen in oratione Campanorum ad Romanos, c cum adverſus Samnites pugnaſſe ſe ajunt verbo pro Sidicinis, re pro ſeipſis: quod viderent ubi conflagraſſent Sidicini ad ſe trajecturum eſſe incendium. 4 Antiochum (bb) quoque Livius a me-

a Lib. III. c. 6. 7. 8. 9.
b Lib. I. c. 23. 56. 88.
c Livius Lib. VII. c. 30.

προφάσεων vocem uſurpat in Mithridatico, (pag. 209.) Idem civilium V. ubi de rupta pace inter Octavium & Sextum Pompejum agit, dicit αἰτίας cauſas alias intus fuiſſe, alias quæ præferebantur, (*pag. 716. Ed. H. Steph.*) *Agathias* libro quinto id quod alii πρόφασιν, vocat σκῆψιν & προκάλυμμα, figmentum & obtentum; cui opponit αἰτίαν in hiſtoria Hunni Zaberganis. (*Cap. 5.*) Adde quæ diximus ſupra libri hujus capite 1, §. 1. *Procopius* Perſicorum II. dicit, ſtultum eſſe non libere loqui ubi dux eſt juſtitia, comes utilitas. (*Cap. 15.*)

b *Ubi tamen ille αἰτίας & προφάσεως nomina permiſcet*] Sic & libro V. (c. 53.) de Argivis contra Epidaurios agens, quam prius vocaverat πρόφασιν, mox vocat αἰτίαν, quomodo & Græcum ἀρχὴν, Latinum *principiorum* vocem, aliasque ejus generis, eſſe ſenſus ambigui notavimus d. c. 1. §. 1. hujus libri. Scriptores Conſtantinopolitani Imperii id quod alii πρόφασιν ſæpe πάτροκλον vocant, nimirum ex Achillis hiſtoria, qui ad reſumenda arma ex Patroclo ſumpſit materiam. [De hoc vide MEURSIUM, *Gloſſ. Græco-Barbar.* pag. 415. SALMASIUM, in *Achill. Tatium*, p. 581. DUPORT. *Gnomolog. Homeric.* p. 112.]

GRONOVII.

1 *Xenophontis*] Poſt Cyri minoris mortem, dum reducit domum decem millia Græcorum, quæ Cyro militabant, reliquo ejus exercitu diſſipato. *Juſtin.* 5, 11.

2 *Ageſilai*] De quo *Juſtin.* 6, 2.

3 *Controverſiam Corcyrenſium*] Quod Athenienſes Corcyræis Corinthiorum hoſtibus auxilium tuliſſent, eorumdem coloniam Potidæam ad ſe avertiſſent, Megarenſibus portu & foro interdixiſſent, Æginetas liberos & ſui juris eſſe non linerent.

4 *Antiochum in Romanos*] *Juſtin.* 31, 1. Flor. 2, 8.

(aa) Exempli gratiâ, *Lib* XXXVII. *Cap.* 54. num. 13. *J. B.*

(bb) Auctor, dum feſtinans legeret, & ad verborum conſtructionem non adtenderet, *Antiocho* tribuit quod de *Bœotis* dicit LIVIUS: *In* Bœo-

a memorat in Romanos bella ſuſcepiſſe, in ſpeciem cauſas habentem 5 Barcillæ necem & alia quædam, revera quod ex 6 *a Lib.* XXXVI. c. 6.
labente Romanorum diſciplina ſpem magnam concepiſſet. Sic Plutarchus notat 7 non ex vero objectum Antonio a b Cicerone, quod cauſa eſſet belli civilis, cum Cæſar bellandi certus *b Philipp.* II. 22.
c prætextum tantum ab Antonio cepiſſet.

II. Sunt qui neutro cauſarum genere feruntur in bella, d periculorum, (cc) ut Tacitus loquitur, 8 propter ipſa avidi. Horum

Bœotiam *ipſe* [Antiochus] *profectus eſt; cauſſas in ſpeciem ira adverſus* Romanos *eas, quas ante dixi* HABENTEM: Brachyllæ *necem* &c. Eumdem errorem, ſine dubio hinc hauſtum, errat BOECLERUS, *Diſſert. De Clarigatione*, Tom. II. pag. 1212. *J. B.*

GROTII.

c *Prætextum tantum ab Antonio cepiſſet*] Ταῦτα πάλαι δεομένῳ προφάσεως σχῆμα καὶ λόγον εὐπρεπῆ τοῦ πολέμου παρέσχεν· *hæc pridem prætexto opus habenti ſpeciem aliquam & decorum titulum bellandi dedere.* Verba ſunt in hac hiſtoria *Plutarchi*, (Vit. *M. Antonii*, p. 918. C. D.) *Lucani* autem, (*Pharſal.* I. 263. &c.)

— *Cunctasque pudoris*
Rumpunt fata moras. Juſtos fortuna laborat
Eſſe ducis motus, & cauſas invenit armis.

d *Periculorum, ut Tacitus loquitur, propter ipſa avidi*] De Alanis Ammianus libro XXXI. *Ut hominibus quietis & placidis otium eſt voluptabile, ita illos pericula juvant & bella.* (Cap. 2. p. 672. *Edit. Gron. Valeſ.*)

GRONOVII.

5 *Barcillæ*] *Brachyllæ*, Liv. 33. 27.

6 *Labente diſciplina*] Non de Romanorum, ſed de Thebanorum ibi diſciplina loquitur *Livius* lib. 36, 6. & hæ non fuere cauſæ vel prætextus belli per Antiochum Romanis illati, ſed irarum, quas Bœoti conceperant adverſum Romanos, & ob quas Antiocho promptius acceſſere. Antiochus nolebat cedere urbibus in Thraciæ Cherſoneſo per occaſionem belli Ro. cum Philippo, cujus in ditione fuerant, occupatis. Accedebat gloria rerum in Aſia geſtarum adverſus defectores, unde Magni cognomentum acceperat. Tum Ætoli Romanis indignati, quod Macedoniam, victo Philippo, prædam non accepiſſent. Denique exſul Hannibal.

7 *Non ex vero objectum*] Si *Plutarchus* hoc notavit alicubi, falſum notavit; nam conſtat Antonium armatum fuiſſe, ut D. Bruto provinciam Galliam eriperet, antequam concivit veteranos Cæſar Octavianus. *Appian.* 3. civil. 552. *Dio* 45, 276. quamquam omnes fere Græculi ſanctiſſimas & ex optimo erga rempublicam animo ſuſceptas actiones criminentur & peſſime interpretentur. [Vir Doctiſſimus falſo exiſtimavit, Auctorem noſtrum loqui de *Cæſare Octaviano;* quum in animo habuerit *Julium Cæſarem*. Nec ullus locus fuiſſet reprehendendi *Plutarchum*, aut dubitandi an id, de quo agitur, ille notaverit, ſi locus inſpectus fuiſſet, cujus finem in Nota ſua adfert Auctor, & quem nos diſtinctè indicavimus. *J. B.*]

8 *Propter ipſa avidi*] Sic Pyrrho non major ex imperio quam ex bello voluptas erat. *Juſtinus* 25, 4.

(cc) Dicit equidem TACITUS

Hiſt.

a Ethic. Nicom. 7. 1. *b Lib. 11. de Clem. c. 4.*

rum vitium humanum excedit modum, θηριότητα *a* Ariſtoteles vocat. De his Seneca: *b poſſum dicere non eſſe hanc crudelitatem, e ſed feritatem, cui voluptati ſævitia eſt: poſſumus inſaniam vocare: nam varia ſunt genera ejus, & nullum certius quam quod in cædes hominum & laniationes pervenit.* Cui ſententiæ

c Cap. 7. *d Orat. XXXVII. pag. 473. B.*

perquam ſimilis eſt illa Ariſtotelis ultimo *c* Nicomachiorum: δόξαι γὰρ ἂν παντελῶς μιαιφόνος τις εἶναι, εἰ τοὺς φίλους πολεμίους ποιοῖτο, ἵνα μάχαι καὶ φόνος γίγνοιντο· *omnino enim crudelis habendus ſit, qui ex amicis hoſtes faciat pugnandi & fundendi ſanguinis cupiditate.* Dion Pruſæenſis: *d* τὸ δὲ καὶ χωρὶς ὑποθέσεως πολεμεῖν καὶ μάχεσθαι, τί ἄλλο ἢ μανία παντελής ἐστι, καὶ διὰ ταύτην κακῶν ἐπιθυμία; *nam ſine cauſa in bella ac pugnas ferri, mera eſt inſania malum ſibi quærens.* Idem ille Seneca epiſtola XIV. *nemo ad humanum ſanguinem propter ipſum venit, aut admodum pauci.*

e 1 Rhet. 3.

III. 1. Plerique vero bellantium cauſas ſuaſorias habent, aut ſine juſtificis aut cum juſtificis. Sunt qui juſtificas plane non curant, de quibus dici poteſt illud quod a Romanis juriſconſultis eſt proditum, prædonem eſſe eum, f qui rogatus de poſſidendi cauſa, nullam aliam adfert niſi quod poſſideat. Ariſtoteles *e* de belli ſuaſoribus; ὡς οὐκ ἄδικον τοὺς ἀστυγείτονας καταδουλοῦσθαι, καὶ τοὺς μηδὲν ἀδικοῦντας πολλάκις οὐδὲν φροντίζουσι; *qui juſtum ſit vicinos innoxios in ſervitutem redigere, & 9 eos qui nullam faciunt injuriam, ſæpe nihil curant?*

f Livius, v. 36. *g De Bell. Pun.* Lib. XI. verſ. 183. *h Senec.* Herc. fur. *verſ.* 407.

2. Talis Brennus, *f* qui omnia dicebat eſſe validiorum. 10 Talis Silio *g* Annibal, cui

pro fœdere proque
Juſtitia eſt enſis.

Talis Attila, & quibus illud in ore eſt: *h*

Quæ-

Hiſt. III. 41. & V. 19. *periculorum avidi:* Sed illud *propter ipſa* deeſt. Alibi: *Non tam præmiis periculorum, quàm ipſis periculis lætus.* Hiſt. II. 86. Propius SENECA: *Periclitamur periculi cauſſâ.* Quæſt. Nat. V. 18. *J. B.*

& ſequentibus legibus, D. *de hereditatis petitione.* Talis Herulorum in Langobardos πόλεμος ἀπρόφασιστος, bellum ſine prætextu. [Apud PROCOPIUM, *Goth.* II. 14.] Galli apud Livium V. *in armis ſe jus ferre, & omnia fortium virorum eſſe.* (Cap. 36.)

GROTII.

e *Sed feritatem*] Idem libro II. de Ira c. 5. de Apollodoro locutus & Phalaride: *hæc non eſt ira, feritas eſt.*

f *Qui rogatus de poſſidendi cauſa, nullam aliam adfert niſi quod poſſideat*] L. pro hærede. 11. §. ultimo

GRONOVII.

9 *Et eos qui nullam faciunt injuriam*] Hæc deſunt in vetuſtioribus exemplaribus.

10 *Talis Brennus, qui omnia*] Liv. 5, 36.

GRO-

Quæritur belli exitus,
Non cauſa.

Et: a *Hæc acies victum factura nocentem eſt:* a Lucan. VII, 260.

Et: b *Id in ſumma fortuna æquius quod validius.* b Tacit. Ann. XV. I.

Nec male his aptes illud Auguſtini: c *inferre bella finitimis, & inde in cætera procedere, ac populos ſibi non moleſtos ſola regni cupiditate conterere ac ſubdere, quid aliud quam grande latrocinium nominandum eſt?* De talibus bellis Vellejus: d *bella* 11 *non cauſis inita, ſed prout eorum merces fuit.* Apud Ciceronem legimus de officiis primo: e *ea animi elatio, quæ cernitur in periculis & laboribus, ſi juſtitia vacat, non modo virtutis non eſt, ſed potius* g *immanitatis omnem humanitatem repellentis.* Andronicus Rhodius: f *οἱ μεγάλων ἕνεκα κερδῶν λαμβάνοντες ὅθεν οὐ δεῖ, πονηροὶ καὶ ἀσεβεῖς καὶ ἄδικοι καλοῦνται· οἷοί εἰσιν οἱ τύραννοι, καὶ οἱ τὰς πόλεις πορθοῦντες· qui magni compendii ſui cauſa accipiunt unde non oportet, hi pravi, impii, injuſti appellantur,* h *quales ſunt tyranni & urbium vaſtatores.*

c Lib. IV. de Civ. Dei c. 6.
d Lib. II. c. 6.
e Cap. 19.
f In Ethic. Nicom. IV. 2. pag. 202.

IV. Alii

GROTII.

g *Immanitatis omnem humanitatem repellentis*] *Agathias* libro II. ὅσοι δὲ κέρδους ἕνεκα ἢ δυσμενείας ἀλόγου, μηδὲν ἔγκλημα ἔνδικον ἔχοντες, ἐπιφοιτῶσιν ἀνὰ τὴν ὀθνείαν τοὺς μηδὲν ἠδικηκότας σινόμενοι, οὗτοι δὲ ἀλάζονές εἰσι καὶ ἀτάσθαλοι· *qui vero aut lucri cauſa, aut cæco odio, nullam habentes juſtam querelam, alienas terras invadunt innoxiis noxii, hi homines ſunt & ſuperbi & improbi.* (Cap. 1.) Exemplum nobis dat illuſtre *Menander Protector:* ὅτι Βαϊανὸς ὁ τῶν Ἀβάρων χάγανος οὐδεμιᾶς ἀφορμῆς ἢ σκήψεως λαβόμενος, οὐδὲ ψευδῆ γοῦν κατὰ Ῥωμαίων αἰτίαν ἀξιώσας τινὰ συνθεῖναι, ἀναισχυντότατα καὶ βαρβαρικώτατα παρέλυσε τὰς συνθήκας· *Bajanus Avarorum chaganus, nulla occaſione aut obtentu, ne conatus quidem cauſam vel falſam contra Romanos comminiſci, inverecunde plane, barbarum in morem exuit pacta.* (Cap. 21.)

GRONOVII.

11 *Non cauſis*] Non adverſus quos juſta bellandi cauſa erat, ſed quos operæ pretium erat vincere ob divitem prædam.

GROTII.

h *Quales ſunt tyranni*] Bene *Philo in Decalogum:* ὅσοι τοίνυν τῶν κλεπτῶν ἰσχὺν προσέλαβον, ὅλας συλῶσι πόλεις, ἀλογοῦντες τιμωριῶν, διὰ τὸ ἐπικυδέστεροι τῶν νόμων εἶναι δοκεῖν· οὗτοι δ' εἰσὶν οἱ ὀλιγαρχικοὶ τὰς φύσεις, οἱ τυραννίδος καὶ δυναστειῶν ἐπιθυμοῦντες, οἱ τὰς μεγάλας ἐργαζόμενοι κλοπὰς, σεμνοῖς ὀνόμασι τῆς ἀρχῆς καὶ ἡγεμονίας ἐπικρύπτοντες λῃστείαν τὴν ἀληθέστερον. *qui vero furum vires nacti ſunt, hi totas prædantur urbes, pœnarum ſecuri, quod ſupra leges eminere videantur. Tales ſunt homines ingenio minime civili, dominatuum & potentatus avid, magna furta committentes, qui pulchris nominibus*

IV. Alii cauſas quaſi juſtificas adferunt, quæ expenſæ ad rectam rationem injuſtæ reperiuntur: &, ut Livius loquitur, [a] non certamen juris, ſed vim quæri apparet. Reges plerosque, ait Plutarchus, [b] duobus nominibus, pacis & belli, tanquam nummis uti, non ad id quod juſtum eſt, ſed ad id quod expedit. Quæ autem ſint cauſæ injuſtæ, cognoſci aliquatenus poteſt ex juſtis cauſis quas hactenus explicavimus. Rectum enim obliqui eſt index. Sed perſpicuitatis cauſa ſumma genera annotabimus.

[a] Lib. XXI. c. 6.
[b] Vit. Pyrrh. p. 389.

V. 1. Metum ergo ex vicina potentia non ſufficere 12 ſupra diximus. Ut enim juſta ſit defenſio, neceſſariam eſſe oportet, qualis non eſt niſi conſtet, non tantum de potentia, ſed & de animo, & quidem ita conſtet, ut certum id ſit 13 ea certitudine quæ in morali materia locum habet.

2. Quare minime eſt probanda eorum ſententia, qui juſtam belli cauſam ſtatuunt, ſi vicinus nulla pactione impeditus in ſuo arcem faciat, aut munitionem aliam quæ damnum aliquando dare poſſit. Nam adverſus tales metus contrariæ in ſuo munitiones & ſiqua ſunt ſimilia remedia quærenda ſunt, non vis bellica. Injuſta igitur bella 14 Romanorum [c] in Philippum Macedonem, 15 Lyſimachi in [d] Demetrium, 16 ni alia cauſa adfuit.

Valde

[c] Zonaras, Lib. IX. C. 15.
[d] Pauſan. l. 1. c. 10.

nibus magiſtratuum & imperiorum id obtegunt quod verius latrocinium appelletur. (Pag. 763. C. D.) Optime conveniunt hæc cum iis quæ ex *Curtio*, *Juſtino*, *Seneca* & *Auguſtino* producta ſunt ad dictum cap. 1, §. 1. libri hujus.

GRONOVII.

12 *Supra diximus*] 2, 1. 17.

13 *Ea certitudine*] Non quidem mathematica neceſſitate, ſed quatenus in actionibus humanis quæ ſæpe numero ambiguæ ſunt, poteſt fides haberi.

14 *Romanorum in Philippum*] *Liv.* 30, 42.

15 *Lyſimachi in Demetrium*] *Pauſan.* 1, 17. *Plutarch.* Dem. 908.

16 *Ni alia cauſa*] Certe fuit in bello adverſus Philippum, qui Romanis inſidiatus belli Punici tempore fuerat: dein contra fœdus Sopatrum cum 4000. Hannibali auxilio miſerat, qui ſimul cum illo adverſus Scipionem in acie ſteterunt: & Athenienſes Rom. ſocios obſidebat. Videntur auctoris memoriæ illuſiſſe tres urbes, in quibus præſidium habebat Philippus, quasque non contumelioſius quam verius compedes Græciæ appellabat, Demetrias in Theſſalia, Chalcis in Eubœa, Corinthus in Achaia: quibus quod præſidiarios educere nollet, bellum jam inceptum continuatum eſt: *Liv.* 32, 37. Sed hoc non erat in ſuo ſolo arcem vicinam iis, qui damnum inde metuebant, ponere. Rectius dixiſſet injuſtam fuiſſe Samnitium cauſam adverſus Romanos indignantium ob Fregellas. *Liv.* 8, 23. & Æquorum ob Albam. 10, 1. & Iſtrorum ob Aquilejam. 41, 1. in vicina illis populis, Romanorum tamen colonias deductas. {Non opus erat ut Vir Doctiſſimus conjiciendo quæreret, quid occaſionem dederit errori Auctoris noſtri: neque enim ullus error eſt, quum ZONARAS, in orâ libri laudatus, diſertè teſtetur, cauſſam Belli à *Romanis* adverſus *Philippum* Macedonem ſuſcepti,

Valde mihi placet [a] Taciti illud de Chaucis: *populus inter Germanos nobiliſſimus, quique magnitudinem ſuam malit juſtitia tueri, ſine cupiditate, ſine impotentia: quieti, ſecretique: nulla provocant bella, nullis raptibus aut latrociniis populantur: idque præcipuum virtutis ac virium argumentum eſt, quod, ut ſuperiores agant, non per injurias aſſequuntur. prompta tamen omnibus arma, ac, ſi res poſcat, exercitus: plurimum virorum equorumque, & quieſcentibus eadem fama.* [a Germ. c. 35.]

VI. [17] Nec utilitas par jus facit cum neceſſitate.

VII. Ita ubi laxa eſt matrimoniorum copia, negatum aliquod matrimonium cauſam bello præbere non poteſt: qualem (dd) olim Hercules arripuit in Eurytum, [i] Darius in Scythas (ee).

VIII. Nec magis mutandæ ſedis amor, ut paludibus & ſolitudinibus relictis ſolum fecundius poſſideatur: quam [18] Germanis veteribus bellandi cauſam fuiſſe ait [b] Tacitus. [b Hiſt. IV. c. 73.]

IX. Æque eſt improbum, [19] inventionis titulo ſibi vindicare ea quæ ab alio tenentur, [c] etiamſi is qui tenet ſit improbus, de Deo male ſentiens, aut hebetis ingenii. Nam inventio eſt eorum quæ nullius ſunt. [c Vict. de Ind. rel. 1. n. 31.]

X. 1. Neque ad dominium requiritur aut [20] virtus moralis, aut religioſa, aut intellectus perfectio: niſi quod hoc videtur poſſe defendi, [d] ſiqui ſint populi omnino deſtituti [21] a rationis uſu, eos dominium non habere, ſed ex caritate tantum iis deberi quæ ad vitam ſunt neceſſaria. Nam quæ alibi diximus [22] de [d Vict. de bello n. 5 6. 7. 8. Id. l. 11, n. 18.]

cepti, fuiſſe metum, ne ille auxilio eſſet *Pœnis*, aut in *Italiam* irrumperet: hoc autem ſufficit ad ſcopum Auctoris noſtri, qui munimenta vicina exempli loco tantum adtulit rerum, à quibus periculum aliquod imminere poteſt, non tale tamen, ut juſtam cauſſam bello præbeat. *J. B.*]

GROTII.

i *Darius in Scythas*] Antoninus Caracalla in Artabanum Parthorum regem. vide *Xiphilinum* (pag. 356. C. *Ed. H. Steph.*)

GRONOVII.

17 *Nec utilitas*] Nec ſi quis videat valde utile ſibi fore, ſi alium bello petat, id ei jus largitur petendi, perinde ut neceſſitas.

18 *Germanis*] Et Helvetiis ad Galliam invadendam. *Cæſar. Florus* 3, 10.

19 *Inventionis titulo*] Qui titulus Hiſpanorum in ſubiugandis Indis.

20 *Virtus moralis*] Ut aliquis ſit jure dominus, non eſt neceſſe, ut ſit vir bonus aut pius aut ſapiens.

21 *A rationis uſu*] 2, 3. 6.

(dd) Narrat id DIODORUS SICULUS, Biblioth. Lib. IV. c. 31. unde Auctor habet. Nam ſi ſequamur APOLLODORUM, *Lib.* II. *Cap.* 6. n. 1. exemplum huc non faciet, quum, ſecundum iſtum, ex pacto peteret *Iolem Hercules*: violatio autem fidei datæ juſtam bello cauſſam præbet. *J. B.*

(ee) Vide JUSTINUM, Lib. II. Cap. 5. n. 9. *J. B.*

22 de ſuſtentatione dominii, quam pro infantibus & amentibus facit jus gentium, ad eos populos pertinet 23 cum quibus eſt pactorum commercium: tales autem non ſunt populi ſiqui reperiuntur toti amentes, de quo merito dubito.

2. Male ergo Græci Barbaros ob morum diverſitatem, forte & quod ingenio cedere viderentur, hoſtes ſibi 24 quaſi naturaliter [a] dicebant. Quatenus autem ob peccata gravia & naturam aut ſocietatem humanam impugnantia, auferri dominium poſſit, alia eſt quæſtio, & modo, [b] cum de pœnarum jure ageremus, nobis tractata.

XI. Sed [k] nec libertas, ſive ſingulorum ſive civitatum, id eſt, *αὐτονομία*, quaſi naturaliter, & ſemper quibusvis competat, jus bello præſtare poteſt. Nam libertas cum natura competere hominibus aut populis dicitur, id intelligendum eſt de jure naturæ 25 præcedente factum omne humanum, & de libertate 26 *κατὰ στέρησιν*, non de ea quæ eſt 27 *κατ' ἐναντιότητα*, hoc eſt, ut natura quis ſervus non ſit, non ut jus habeat ne unquam ſerviat: nam hoc ſenſu nemo liber eſt. quò pertinet illud Albutii: [c] *neminem natum liberum eſſe, neminem ſervum; hæc poſtea nomina ſingulis impoſuiſſe fortunam.* Et [d] Ariſtotelis illud: *νόμῳ τὸν μὲν δοῦλον εἶναι, τὸν δ' ἐλεύθερον* *e lege veniſſe ut alius eſſet liber, alius ſervus.* Quare qui legitima cauſa in ſervitutem ſive perſonalem ſive civilem devenerunt, contenti ſua conditione eſſe debent, ut & Paulus Apoſtolus docet: [e] *δοῦλος ἐκλήθης; μή σοι μελέτω. vocatus es ad ſervitutem? ne id te torqueat.*

XII. Neque minus iniquum armis ſubigere aliquos velle, quaſi 28 dignos qui ſerviant, quos naturaliter ſervos interdum philoſophi vocant. Non enim ſiquid alicui eſt utile, id ſtatim mihi licet ei per vim imponere. Nam his qui rationis habent uſum libera

[a] *Plato de rep.* Lib. V pag. 470. C. *Ariſt.* Polit. *l.* 2. *Eurip. Iphig. in Aul.* verſ. 1400. &c. *Livius*, XXXI. c. 29 *Iſocr. Panathen.* p. 267. B. *Ed. H. Steph.*

[b] *Hoc libro c.* XX. §. 40.

[c] *Senec.* III. *contr.* 21.

[d] 1 *Polit.* c. 3.

[e] 1 *Cor.* VII, 21.

GROTII.

k *Nec libertas ſive ſingulorum ſive civitatum, id eſt, αὐτονομία, quaſi naturaliter & ſemper quibusvis competat, jus bello præſtare poteſt*] Vide *concilium* IV. *Toletanum*, & quæ nos ſupra cap. IV. hujus lib. §. 14.

GRONOVII.

22 *De ſuſtentatione dominii*] Per legem 2, 4. 10.

23 *Cum quibus eſt pactorum*] Pacta, fœdera, conventiones fieri poſſunt.

24 *Quaſi naturaliter*] Tanquam populis ſervientibus liceat ſemper, ubi poſſunt excutere jugum, quia per naturam omnes liberi naſcuntur.

25 *Præcedente factum*] Statu hominis, qualis eſt ipſo naturæ ordine, antequam arbitrium vel ipſius vel aliorum in certam perſonam impoſuerit.

26 *Κατὰ στέρησιν*] *Per privationem*, ſic, ut ei abſit ſervitus.

27 *Κατ' ἐναντιότητα*] *Per contrarium*, quaſi ſervitus ei ſupervenire non poſſit.

28 *Dignos qui ſerviant*] Qui ſint ingenio minus liberali.

libera eſſe debet utilium & inutilium electio, niſi alteri jus quoddam in eos quæſitum ſit. *a* Infantium plane alia eſt ratio, quorum regimen, cum ipſi jus exercendæ αὐτοπραγίας actionumque ſuarum moderandarum non habeant, 29 occupanti & idoneo natura concedit.

XIII. 1. Vix adderem ſtultum eſſe titulum, *b* quem quidam tribuunt Imperatori Romano, quaſi ipſe etiam in remotiſſimos & incognitos hactenus populos jus imperandi habeat, niſi juriſconſultorum diu princeps habitus Bartolus hæreticum auſus eſſet *c* pronuntiare qui id negat; nimirum quia & Imperator interdum ſe l mundi dominum *d* vocet, & in Sacris literis imperium illud, quod m Romaniam poſteriores ſcriptores vocant, appelletur n τῆς οἰκουμένης nomine: qualia ſunt & illa:

e Orbem jam totum victor Romanus habebat,

multaque ſimilia 30 per complexionem, aut 31 exceſſum, aut 32 excellentiam dicta: quippe cum & in iiſdem ſacris literis ſola o Judæa ſæpe venit *f* nomine τῆς 33 οἰκουμένης. quo ſenſu accipiendum dictum vetus Judæorum, medio telluris ſitam urbem Hieroſolyma, p id eſt in medio Judææ, ſicut in medio Græciæ Delphi

a Vict. de Ind. n. 24.

b Ayala de jur. bell. lib. 1, c. 2. n. 29. Covar. c. peccatum. p. 2. §. 9. n. 5. & ſeq.

c Ad l. 24. D. de capt.

d L. ἀξίωσις. 9. Ad l. Rhod.

e Petron. c. 119. Ed. Burm.

f Luc. 11, 1.

GROTII.

l *Mundi Dominum vocet*] Ut in *concilio Chalcedonenſi* actione XI. & XII.

m *Romaniam poſteriores ſcriptores vocant*] Ut & *Athanaſius* ad ſolitarios. (*Tom.* I. *pag.* 832.) Id vix ſexta pars erat mundi tunc cogniti.

n Τῆς οἰκουμένης *nomine*] *Philo* de legatione: τῶν πλείστων καὶ ἀναγκαιοτάτων μερῶν τῆς οἰκουμένης, ἃ δὴ καὶ κυρίως ἄν τις οἰκουμένην εἴποι, δυοῖ ποταμοῖς ὁριζομένην Εὐφράτῃ τε καὶ Ῥήνῳ· *de pluribus utiliſſimisque orbis partibus loquor, quas & eminenter aliquis orbem appellet, definitum amnibus duobus Euphrate & Rheno.* (Pag. 993. D. E.)

o *Judæa ſæpe veniat nomine* τῆς οἰκουμένης] Hieronymus: *nomen terræ, etiam cum additur particula* omnis, *reſtringi debet ad eam regionem, de qua ſermo eſt.* [Vide *Palæſtinam* Eruditiſſimi RELANDI, nuper cum ſummo Reip. literariæ damno his terris erepti, *Lib.* 1. *Cap.* 5. ubi & teſtimonia Veterum referuntur de *Hieroſolyma* in medio Terræ ſita. *J. B.*]

p *Id eſt in medio Judææ*] Diſcas hoc ex *Joſephi* lib. III. belli judaici. (cap. 3. §. 5. *diviſ. Hudſon.*)

GRONOVII.

29 *Occupanti & idoneo*] Ejus imago ex lege Lycurgi erat penes Lacedæmonios: conſtituerat enim, ut ſenex quivis alterius liberis, perinde ac ſuis, imperaret, & indecore agentes eos coërceret. *Crag.* lib. 3, p. 160.

30 *Per complexionem*] Cum plura complectimur verbis, quam re aut ſententia ſignificamus.

31 *Exceſſum*] Hyperbolen.

32 *Excellentiam*] Cum omnia tribuimus uni ſoli, cui aliquid præcipuum ante alios eſſe ſignificamus.

33 Οἰκουμένης] Sic *orbis terrarum* pro imperio Alexandri. *Juſtin.* 17, 1. pro Græcia eidem. 42, 2.

Delphi ſimiliter dicti 34 orbis umbilicus. Neque eſt quod quemquam moveant Dantis *a* argumenta, quibus probare nititur Imperatori jus tale competere, quia id humano generi expediat. Nam commoda quæ adfert, ſuis compenſantur incommodis. Ut enim navis aliqua ad eam magnitudinem pervenire poteſt quæ regi nequeat, ſic & hominum numerus & locorum diſtantia tanta eſſe, 35 ut unum regimen non ferat.

a De Monarchia, Lib. 1. *Ariſt.* VII. *pol.* IV.

2. Deinde vero conceſſo hoc expedire, *b* jus imperii non ſequitur, ut quod 36 niſi ex conſenſu aut pœna naſci nequit. Ne in omnia quidem, quæ olim fuere populi Romani, Imperator Romanus jus nunc habet. multa enim ut bello quæſita ita bello amiſſa ſunt; alia pactionibus, alia derelictione q in aliarum gentium aut regum jus tranſierunt. Quædam etiam civitates olim plane ſubditæ, poſtea tantum ex parte ſubditæ, aut tantum inæqualiter federatæ eſſe cœperunt. Nam omnes hi modi aut amittendi, aut mutandi juris, non minus adverſus Rom. Imperatorem, quam adverſus alios valent.

b Silv. verb *bellum* p 1, n. 21. *Covarr.* loco citato n. 9.

XIV. 1. Sed & 37 Eccleſiæ jus fuerunt *c* qui adſererent etiam in (ff) populos ignotæ hactenus partis terrarum, cum tamen ipſe Paulus apoſtolus aperte dixerit eos qui extra Chriſtianiſmum

c Vict. de Ind. rel. 21, & *ſeq. Ayala l* 1. c. 2. n. 29.

GROTII.

q *In aliarum gentium aut regum jus tranſierunt*] Exemplum ſume in Hiſpania, de qua vide *Gomezium* in § fuerat. num. 5. de actionibus. *Panormitanum* in c. venerabilem. col 9. de electione. *Jaſonem* in l. cunctos populos, 1. col. 2. Cod. *de ſumma Trinitate Menochium* conſ. 11, num. 102. Cardinalem *Tuſchum* practicarum concluſionum 345. §. rex Hiſpaniæ. *Molinæum* in conſ. Pariſ. in pr. num. 20. *Chaſſanæum* de gloria Mundi parte v, conſid. 28: *Azorium* inſtitutionum moralium Lib. 11, c. 5. p. 2.

GRONOVII.

34 *Orbis umbilicus*] *Cicero* 2, divin. 56. Ovidius 10, 168. *Livius* 41, 23.

35 *Ut unum regimen*] Ideo Auguſtus, libello poſt mortem ejus in ſenatu lecto, addiderat conſilium coercendi intra terminos imperii, *Tacit.* 1. ann. 11. Sic *Florus* optat pop. Rom. Sicilia & Africa contentum fuiſſe, aut etiam his carentem, ſola in Italia regnare maluiſſe, quam eo magnitudinis excreſcere, ut viribus ſuis conficeretur. *Flor.* 3, 12.

36 *Niſi ex conſenſu aut pœna*] 2, 5. 1.

37 *Eccleſiæ jus*] Alludit eo, quod Alexander VI Papa diviſit inter Luſitaniæ & Caſtellæ reges bello ſubigendos Indos (A. C. 1494.) Pejus, quod etiam jus ſibi tribuit transferendi regna, ſiquis ambitioni Paparum adverſetur. Sic Julius II. regnum Navarræ, quod ad Joannem Albretum pertinebat, quia ſe ille Ludovico XI. regi Galliarum adverſus Papam & Hiſpanes junxerat, donavit Ferdinando Arragonenſi A. C. 1512.

(ff) Confer heic Opus Auctoris noſtri *De Imperio Summarum Poteſtatum circa Sacra*, Cap. IV. *J. B.*

mum ſunt, judicandi ſibi jus non eſſe. τί γάρ μοι τοὺς ἔξω κρίνειν; 1 Cor. v, 12. Et quod jus Apoſtolis judicandi competiit, quamquam etiam ad res 38 terrenas ſuo modo pertinebat, erat tamen 39 cœleſtis, ut ita dicam, non terreſtris ingenii, exercendum ſcilicet non per arma & flagra, ſed per verbum Dei generaliter propoſitum & ad circumſtantias peculiares aptatum, per 40 ſigillorum divinæ gratiæ exhibitionem aut negationem, prout cuique conduceret: poſtremo loco etiam per vindictam non naturalem ſed natura ipſa ſuperiorem, ac proinde a Deo procedentem: qualis in Anania, Elyma, Hymenæo, & aliis apparuit.

2. Chriſtus ipſe, a quo omnis poteſtas Eccleſiaſtica fluxit, & cujus vita exemplar eſt Eccleſiæ, 41 qua talis eſt, propoſitum, negavit [a] regnum ſuum eſſe de hoc mundo, hoc eſt, ejus naturæ cujus ſunt cætera regna: addens, alioqui ſuturum fuiſſe ut more aliorum regum opera militum uteretur. Nunc vero etiamſi legiones voluiſſet poſcere, popoſciſſet, non hominum, ſed Angelorum. Matth. XXVI, 53. Et quicquid fecit pro jure ſuæ poteſtatis, id fecit non humana ſed divina virtute, etiam tum cum nundinatores e templo ejecit. Flagrum enim tum quoque divinæ iræ 42 erat ſignum, non inſtrumentum; ut alias ſputum & oleum 1 ſignum medendi, non remedium. Auguſtinus ad indicatum Johannis locum: [b] *Audite ergo Judæi & gentes: audi circumciſio: audi præputium: audite omnia regna terrena: 5 non impedio dominationem veſtram in hoc mundo: regnum meum non eſt de hoc mundo. Nolite metuere metu vaniſſimo, quo Herodes ille major, cum Chriſtus natus nuntiaretur, expavit, & tot infantes, ut ad eum mors perveniret, occidit, timendo magis quam*

[a] *Joh.* XVIII, 36. *Vid. Petr. Dam. lib.* I. *epiſt.* 9. & *Bern. epiſt.* 221.

[b] Tractat. CXV. num. 2.

GROTII.

1 *Signum medendi*] Bene hoc explicat *Abulenſis* ad Matth. IX.

5 *Non impedio dominationem veſtram in hoc mundo*] Hilarius Arelatenſis: *non enim ad hoc venerat Chriſtus ut alienam invaderet gloriam, ſed ut ſuam donaret: non ut regnum terreſtre praeriperet, ſed ut cœleſte conferret.*

GRONOVII.

38 *Terrenas ſuo modo*] Quatenus eas communes faciebant primi Chriſtiani.

39 *Cœleſtis*] Supra humanum modum, quale viſum in Apoſtolis divino inſtinctu.

40 *Sigillorum divinæ gratiæ negationem*] Ut fiebat excommunicatis.

41 *Qua talis*] Poteſt referri & ad vitam Chriſti & ad eccleſiam. Si voluit illud, ſignificat, quatenus eſt imitabilis, non miraculoſa, & quatenus edidit exempla recte vivendi hominibus, non argumenta divinæ cum humana conjunctæ naturæ. Si alterum, quatenus eccleſia eſt, ſeu cœtus hominum verum Deum in Chriſto recte colentium; non, ut hodie plurimum accipitur, pro dominatu in terras & populos ipſosque reges.

42 *Erat ſignum*] Flagro utebatur, non quaſi hactenus tantum puniret, ſed ut oſtenderet ſe graviter puniturum profanationem ædis ſuæ.

quam iraſcendo crudelior. Regnum, inquit, meum non eſt de hoc mundo. Quid vultis amplius? venite ad regnum quod non eſt de hoc mundo: venite credendo, & nolite ſævire metuendo.

3. Epiſcopo inter cætera interdicit Paulus ne 43 percuſſor ſit, 1 Tim. III, 2. ἀνάγκῃ κρατεῖν, *imperare* 44 *impoſita neceſſitate*; ea ſcilicet quæ ex humana vi proficiſcitur, regum eſſe, non epiſcoporum, t dixit a Chryſoſtomus. Et alibi: *non eſt nobis data poteſtas ut auctoritate* 45 *ſententiæ* (talis ſcilicet quæ jus exſequendi per manum regiam, aut militarem, u aut juris qualiſcunque

a *Act. Ap.* Tom. IV. p. 626. *hom.* III *ep. ad Tit.* (p. 385.) *hom.* I. *ep.* I. *ad Theſſ. hom.* II. p. 168, 169. *de ſacerd. Lib.* II.

GROTII.

t *Dixit Chryſoſtomus*] Verba eius ſunt de ſacerdotio libro II. (Tom. VI. pag. 90. *Edit. Savil.*) μάλιστα μὲν ἂν τοῖς Χριστιανοῖς οὐκ ἐφεῖται πρὸς βίαν ἐπανορθοῦν τὰ τῶν ἁμαρτανόντων πταίσματα· ἀλλ' οἱ μὲν ἔξωθεν δικασταὶ τοὺς κακούργους, ὅταν ὑπὸ τοὺς νόμους λάβωσι, πολλὴν ἐπιδείκνυνται τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἄκοντας τοὺς τρόπους κωλύουσι χρῆσθαι τοῖς αὐτῶν. ἐνταῦθα δὲ οὐ βιαζόμενον, ἀλλὰ πείθοντα δεῖ ποιεῖν ἀμείνω τὸν τοιοῦτον· οὔτε γὰρ ἡμῖν ἐξουσία τοιαύτη παρὰ τῶν νόμων δέδοται πρὸς τὸ κωλύειν τοὺς ἁμαρτάνοντας. οὔτε, εἰ καὶ ἐδέδοτο, εἴχομεν ὅπου καὶ χρησαίμεθα τῇ δυνάμει. οὐ τοὺς ἀνάγκῃ τῆς κακίας, ἀλλὰ τοὺς προαιρέσει ταύτης ἀπεχομένους στεφανοῦντος τοῦ Θεοῦ. διὰ τοῦτο πολλῆς χρεία τῆς μηχανῆς ἵνα πεισθῶσιν ἑκόντες ἑαυτοὺς ὑπέχειν ταῖς παρὰ τῶν ἱερέων θεραπείαις οἱ κάμνοντες· *omnium maxime Chriſtianis non licet vi caſtigare ſontium delicta. Sæculi quidem judices, ubi maleficos ſub legum poteſtatem nacti ſunt, multum poteſtatis jus exercent, & invitos quamvis prohibent ex ſuopte ingenio vivere. At apud nos non cogendo ſed ſuadendo id agendum eſt, ut qui ejuſmodi ſit, melior evadat. Neque enim nobis a legibus ad coërcendos peccatores poteſtatis jus datum eſt, & ſi datum maxime eſſet, locus non eſſet juris ejus exercendi, cum Deus coronet non eos qui neceſſitate ſed qui voluntate libera a malo abſtinent: quare multo labore opus ut perſuadeantur morbidi ſponte ſua ſe præbere ſacerdotali curationi.* Et mox: (Pag. 10.) οὐ γὰρ ἑλκύσαι πρὸς βίαν ἐστὶν, οὐδὲ ἀναγκάσαι φόβῳ *neque enim qui a fide aberrat vi pertrahi, imo nec metu compelli poteſt.* Idem ad Ephes. IV. εἰς διδασκαλίαν λόγου προεχειρίσθημεν, οὐκ εἰς ἀρχὴν, οὐδὲ εἰς αὐθεντίαν, συμβούλων τάξιν ἐπέχομεν παραινούντων. ὁ συμβουλεύων λέγει τὰ παρ' ἑαυτοῦ, οὐκ ἀναγκάζων τὸν ἀκροατὴν, ἀλλ' αὐτὸν ἀφίησι τῆς τῶν λεγομένων αἱρέσεως κύριον· *ad docendos vero homines conſtituti ſumus, non ad imperium, non ad exercitium poteſtatis. Conſiliariorum locum obtinemus ſuadentium; qui conſilium dat, de ſuo dicit, auditorem non cogit, ſed liberam ei relinquit electionem circa ea quæ dicuntur.* (Tom. III. p. 823.) *Ambroſius* libro II. de Cain & Abel c. 4. *Sacerdos quidem officium ſuum exhibet, at nullius poteſtatis jura exercet.* Citatur c. *verbum*, de pœnitentia diſtinct. 1. (*Cap.* 51.)

GRONOVII.

43 *Percuſſor*] Πλήκτης, qui plagas intentet, aut jus habeat virgarum vel faſcium.

44 *Impoſita neceſſitate*] Cum jure coërcendi carcere, vinculis, mulctis, ſupplicio.

45 *Sententiæ*] Quaſi pronuntiatæ pro tribunali.

GROTII.

u *Aut juris qualiſcunque humani ademtionem*] Ad reges enim non ad eccle-

cunque humani ademtionem in ſe contineat) *cohibeamus homines a delictis*: & epiſcopum officio ſuo fungi ait *οὐ βιαζόμενον, ἀλλὰ πείθοντα*, *non cogendo, ſed ſuadendo*. Et ex his quidem ſatis apparet, epiſcopos, 46 qua tales ſunt, jus regnandi in homines humano more nullum habere. x Hieronymus regem & epiſcopum comparans: *ille nolentibus praeeſt, hic volentibus.*

4. An vero reges ipſi iis qui Chriſtianam religionem rejiciunt, arma quaſi pœnæ nomine inferre poſſint, ſupra capite de pœnis a nobis disquiſitum eſt quantum inſtituto ſufficit.

XV. Hoc quoque monebo non fruſtra, ſed quia veteribus recentia conferens magnum malum, ni caveatur, prævideo, juſtam belli cauſam non dare y 47 ſpem conceptam ex aliqua divinorum

 eccleſiam pertinet judicare de feudis. c. novit 18. *de judiciis*: de poſſeſſionibus. c. cauſam quæ inter 7. *qui filii ſint legitimi*. Reges enim ſuperiorem in temporalibus minime recognoſcunt. c. per venerabilem, 13. eod. tit. *Chriſtus voluit ut Chriſtiani Imperatores pro vita æterna Pontificibus indigerent, & Pontifices pro curſu temporalium rerum imperialibus legibus uterentur, quatenus ſpiritalis actio a carnalibus diſtaret incurſibus, & Deo militans minime ſecularibus negotiis ſe implicaret*. c. quoniam, 8. *diſtinct*. x. & c. cum ad verum, 6. *diſtinctione* XCVI. unde aliena non ſunt quæ libro primo ſunt poſita, c. 11. §. ultimo, *num*. 8. ex ſecundo & octuageſimo canone eorum qui apoſtolici dicuntur, & quæ in eam rem ibi plura in textu notisque afferuntur.

x *Hieronymus*] Idem in epitaphio Nepotiani: *minus licet epiſcopo quam regi. Ille enim nolentibus praeeſt: hic volentibus. Ille terrori ſubjicit, hic ſervituti donatur*. (Tom. I. pag. 25. *Edit. Baſil*) *Caſſiodorus* lib. XI. in epiſtola ad epiſcopos. (Ep. 3.) *epiſcopus doceat, ne judex poſſit invenire quod puniat*. Fredericus primus Imperator apud *Guntherum* Ligurino de Pontifice: (*Lib*. VI. *verſ*. 362, 363.)

Eccleſiam regat ille ſuam, divinaque jura
Temperet: imperium nobis faſcesque relinquat.

Suenonem Daniæ regem excommunicatum cum Roſchildenſis epiſcopus Wilhelmus ab ingreſſu eccleſiæ oppoſitu baculi paſtoralis arceret, & regii capulis admoverent manum, fecit quod epiſcopi erat, & cervicem porrexit. [Vide *Saxonem Grammatic*. Lib. XI. pag. 189, 190.] Adde quæ ſupra habuimus libro 1. c. 5.

y *Spem conceptam ex aliqua divinorum vaticiniorum explicatione*] Vide de Theodoro quodam, Gratiani tempore, *Zoſimum* (Lib. IV. c. 13.) & *Ammianum Marcellinum* (Lib. XXIX. c. 1.) de Joanne Cappadoce *Procopium* Perſicorum 11. (*Cap. ult.*) & *Leunclavium* hiſtoriæ Turcicæ lib. XVIII.

GRONOVII.

46 *Qua tales ſunt*] Tanquam concederet habere, quatenus conceſſione regum aut populorum etiam ſunt principes. Qua ſunt epiſcopi tantum, non etiam domini regionum & gentium, quod nunc pleriſque locis cum epiſcopatu conjunctum eſt.

47 *Spem conceptam*] Ut Judæi, quum antiquis ſacerdorum literis contineretur fore, ut valeſceret oriens & Judæa profecti rerum potirentur, (quod de Meſſia rerum

vinorum vaticiniorum explicatione. Nam præterquam quod z quæ nondum impleta ſunt oracula interpretari certo vix contingit ſine prophetico ſpiritu, etiam rerum certarum latere nos poſſunt tempora. Ac poſtremo prædictio, niſi expreſſum adſit Dei mandatum, jus nullum dat, cum Deus, quæ prædixit, ſæpe per improbos homines aut pravas actiones ad exitum ire permittat.

XVI. Illud quoque ſciendum eſt, ſi quis quid debet, 48 non ex

erat; de Veſpaſiano interpretabantur Romani) ſibi tantam magnitudinem fatorum velut ex oraculo ſpondebant *Tacit.* 5. *hiſt.* 13. Sic Carolus VIII. Galliarum rex ad Neapolitanam expeditionem inflammatus eſt, quod pervaſerat in vulgus ex antiquis vatum carminibus fama, Carolo maximum totius orbis imperium portendi, & mathematicorum reſponſis fatum eſſe, illum occidentis ſimul & orientis imperium nanciſci. *Jovius* lib. 1. hiſtor. p. 11. Et noſtro fuere tempore bellicoſi reges, qui ſperarent ſe Babylona ſubverſuros, quod nummo ſignato Ludovicus XI. promiſit. [Adde JUL. PAULI *Recept. Sentent.* Lib. V. Tit. 21. §. 1. ibique Eruditiſſimum SCHULTINGIUM. *J. B.*]

GROTII.

z *Quæ nondum impleta ſunt oracula interpretari certo vix contingit ſine prophetico ſpiritu*] Clauſi enim obſignatique ſunt libri prophetici ad præfinitum usque tempus, ita ut intelligi nequeant, *Danielis* XII, 4 & 9. Hieronymus ad Danielem (Tom. V. p. 606. B.) *ſi propheta audivit & non intellexit, quid facient hi qui ſignatum librum & usque ad tempus conſummationis multis obſcuritatibus involutum præſumtione mentis edifferunt?* *Procopius* Gothicorum 1. (*Cap.* 24.) τὸ γὰρ Σιβύλλης λογίων τὴν διάνοιαν πρὸ τοῦ ἔργου ἐξευρεῖν ἀνθρώπῳ οἶμαι ἀδύνατα εἶναι. *Sibyllinorum oraculorum ſenſum ante rei eventum invenire exiſtimo ſupra hominem eſſe.* Mox: ταῦτα τὰ λόγιά ἐστιν ἀνθρώπῳ ὁτῳοῦν πρὸ τοῦ ἔργου τὰ Σιβύλλης λόγων ξυνεῖναι, ἢν μὴ καὶ ὁ χρόνος αὐτὸς ἐκβάντος ἤδη τοῦ πράγματος, καὶ τοῦ λόγου εἰς πεῖραν ἐλθόντος, ἀκριβὴς τοῦ ἔπους ἑρμηνευτὴς γένηται. *fieri nequit, ut homo qualiscunque ante exitum Sibyllina oracula intelligat, ſed exſpectandum, donec ipſa dies, re jam conſummata, & verbis experiendo comprobatis, certa fiat carminum interpres.* Gregoras libro V. ἀλλ' ὥσπερ καὶ τ' ἄλλα τῶν χρησμῳδουμένων δυσείκαστά ἐστι καὶ δυσξύμβολα καὶ πλείστας δεχόμενα τὰς ἀνελίξεις καὶ ἀναπτύξεις μέχρις αὐτῆς ἐκβάσεως· οὕτω καὶ οὗτος ὁ χρησμὸς ἐπλάνα τοὺς πλείστους, καὶ αὐτὸν δὴ τὸν βασιλέα Ἀνδρόνικον μέχρις αὐτῆς τελευτῆς, ὡς εἰρήσεται. ἐξ ἀνθρώπων δὲ αὐτοῦ γενομένου, αὐτὸς ἑαυτὸν ὁ χρησμὸς διεσάφησεν· *ſicut & prædictiones aliæ difficillime conjectu interpretatuque ſunt, quod & multa habeant involucra, & explicationes recipiant multas: ita & hoc oraculum decepit omnes, ipſumque Imperatorem, quamdiu ei vita manſit. Eo autem erepto rebus humanis, ipſum ſemet oraculum hominibus aperuit.* (Pag. 67. *Edit. Genevenſ.*) Cavete vobis nimis audaces theologi: cavete vobis a nimis audacibus theologis politici. Dignus qui inſpiciatur locus apud *Thuanum* libro LXXIX, in anno CIƆIƆLXXXIII. de Jacobo Brocardo.

GRONOVII.

48 *Non ex juſtitia propria*] Quod niſi præſtet, ſit amuſſus ac legibus reus, ex ea, quæ in contractibus obſervatur.

ex juſtitia propria, ſed ex virtute alia, puta liberalitate, gratia, miſericordia, dilectione, id ſicut in foro exigi non poteſt, ita nec armis depoſci. Nam ad utrumque horum non ſufficit, ut id, quod poſtulatur, ſit [49] ex morali ratione faciendum, ſed præterea opus eſt in nobis jus quoddam ſit ad illud, quale jus interdum leges divinæ & humanæ dant etiam circa [50] debita aliarum virtutum. quod cum ſit, nova tunc debendi ratio accedit, quæ jam ad juſtitiam pertinet. Id cum deeſt, injuſtum ex hac cauſa bellum eſt, ut [51] Romanorum in [52] regem Cypri tanquam ingratum. Nam qui beneficium dedit, nullum habet jus ad repoſcendam gratiam: alioqui contractus eſſet, non beneficium.

XVII. 1. Notandum & hoc ſæpe accidere, [a] ut bello cauſa quidem juſta ſubſit, ſed vitium actioni accedat ex animo agentis: ſive quod aliud quiddam, non illicitum per ſe, magis & principalius animum movet quam jus ipſum, puta [a] [53] honoris ſtudium, aut utilitas aliqua, ſive privata ſive publica, quæ ex bello ipſo ſeorſim a cauſa ſua juſtifica conſiderato exſpectatur: ſive quod adeſt affectus plane illicitus, ut gaudium acquieſcentis in malo alieno ſine boni reſpectu. Sic Ariſtides [b] de ſocietate ſecunda, Phocenſes ait merito periiſſe, at non bene feciſſe Philippum, cum eos perderet, quippe non religioni ſtudentem, quod præferebat, ſed augendo imperio.

a Vict. de Jure bell. n. 2.

b Tom. II, p. 256, 257.

2. *Una & ea vetus cauſa bellandi eſt*, inquit [c] Salluſtius, *profunda cupido imperii & divitiarum. Aurum & opes præcipuæ bellorum cauſæ*, apud [d] Tacitum. & in [e] tragœdia:

Ru-

c Fragm. IV, 3. Ed. Waſſ.

d Hiſt. IV, 74.

e Senec. Hippol. verſ. 540.

GROTII.

a *Honoris ſtudium*] Quod vitium maxime nobis virtutis quadam imagine blanditur. Sed recte monet *Auguſtinus* libro III, de Civitate Dei cap. 14. *Satius eſſe cujuslibet inertiæ pœnas luere, quam illorum armorum gloriam quærere* Repete quæ ex *Agathia* ſupra poſuimus hic ad §. 3. [Sed in illis locis bella arguuntur per ſe injuſta. *J. B.*]

GRONOVII.

49 *Ex morali ratione*] Decens, honeſtum, officium, juſtitiæ *διανεμητικῆς* opus.

50 *Debita aliarum*] Ut pietatis & obſequii liberorum erga parentes, officii parentum in teſtamento erga liberos.

51 *Romanorum*] Imo ſceleſtiſſimi hominis P. Clodii, ringentibus omnibus bonis, plebem inſtigantis. *Cic.* pro Sext. 26.

52 *Regem Cypri*] Ptolemæum *Flor.* 3, 9. *Plutarchus* in vita Catonis. [Adde STRABONEM, *Geogr.* Lib. XIV. pag. 684. *Ed. Pariſ.* ubi cauſſa ingrati animi diſertè exprimitur. *J. B.*]

53 *Honoris ſtudium*] Ut quum Antigonus divulgavit, ſe Olympiadis a Caſſandro interfectæ mortem ultum ire, & Alexandri regis ſui filium obſidione Amphipolitana liberare. *Juſtin.* 15, 1. qui revera omne imperium Alexandri affectaret.

Rupere fedus impius lucri furor,
Et ira præceps.

a Contra Fauſtum lib. XXII, l. 74. Quo & Auguſtini illud recte referas a: *nocendi cupiditas, ulciſcendi crudelitas, implacatus & implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & ſi quæ ſunt ſimilia, hæc ſunt quæ in bellis jure culpantur.*

b Covarr. d. P. 2. in c. Pecc. §. 9. n. 2. Cajet. 2, 2. *q. 40. art. 1. Silv. verb. bellum n. 2. Summa Ang. verb. bellum n. 5. Sum. Roſ. ib. n. 3. & 8. Th. 2, 2. 66. 8.*

3. Sed hæc, ubi cauſa juſtifica non deeſt, b peccatum quidem arguunt, ipſum tamen bellum proprie injuſtum non faciunt. unde nec ex tali bello reſtitutio debetur.

CAPUT XXIII.

De cauſis dubiis.

I. *Dubitandi cauſa in moralibus unde.*
II. *Nihil faciendum contra animi dictamen quamvis errans.*
III. *Judicium in alteram partem duci argumentis rerum.*
IV. *Aut auctoritate.*
V. *Si utrinque dubitetur in re gravi, & alterum ſit eligendum, ſumendum quod eſt tutius:*
VI. *Unde ſequi, tali caſu a bello abſtinendum.*
VII. *Id autem vitari poſſe colloquio:*
VIII. *Aut arbitrio: ubi de Chriſtianorum regum officio circa partes bellantes:*
IX. *Aut etiam ſorte,*
X. *Certamen ſingulare, ad vitandum bellum, an permitti poſſit.*
XI. *Meliorem eſſe conditionem poſſidentis in pari dubio.*
XII. *Si neuter poſſideat, in pari dubio rem dividendam.*
XIII. *An bellum utraque ex parte juſtum detur, multis diſtinctionibus explicatur.*

a 1 Eth. Nic. 1. I. VEriſſimum eſt quod ſcripſit a Ariſtoteles, in moralibus non æque, ut in mathematicis diſciplinis certitudinem inveniri. quod eo evenit, quia mathematicæ diſciplinæ 1 a materia omni formas ſeparant, & quia formæ ipſæ tales plerumque ſunt, a 2 ut nihil habeant interjectum, ſicut inter rectum & cur-

GROTII.

a *UT nihil habeant interjectum*] In his mutatio fit εἰς τὸ ἀντικείμενον, in aliis εἰς τὸ μεταξύ.

GRONOVII.

1 *A materia*] Figuras conſiderant a corporibus ſemotas, ut loquitur in prolegomenis extremis.

2 *Ut nihil habeant*] Sunt ci rcum ſcriptæ

curvum nihil eſt medii. (aa) At in moralibus circumſtantiæ etiam minimæ variant materiam, & formæ, de quibus agitur, b ſolent habere interjectum 3 aliquid, ea latitudine, ut modo ad hoc, modo ad illud extremum propius accedatur. Ita enim inter id quod fieri oportet, & inter id quod fieri nefas eſt, medium eſt quod licet, ſed modo huic, modo illi parti propinquius: unde ambiguitas ſæpe incidit, ut in 4 crepuſculo, aut in aqua frigida caleſcente. Et hoc eſt, quod ait a Ariſtoteles, ἔστι χαλεπὸν ἐνίοτε τὸ κρίνειν ποῖον ἀντὶ ποίου αἱρετέον· *quid cui anteponendum ſit, difficilis ſæpe eſt judicatio.* Andronicus autem Rhodius: b τὸ γὰρ ἀληθῶς δίκαιον δυσχερές ἐστι τοῦ δοκοῦντος διελεῖν· *difficile eſt id, quod vere juſtum eſt, ab eo, quod tale videtur, diſcernere.*

a III. Nicom. c. 1.

b Paraphr. Lib. I. c. 3. p. 10.

II. 1. Primum autem illud eſt tenendum, etiamſi quid juſtum reipſa eſt, ſed ab eo fit, qui, 5 omnibus expenſis, injuſtum id exiſtimat, actum eſſe vitioſum. Hoc enim eſt, quod dicit Paulus c Apoſtolus, 6 quicquid non fit ex fide, peccatum eſſe: c quo in loco fides animi judicium de re ſignificat. Nam 7 vim judi-

c Rom. XIV, 23.

ſcriptæ & præciſæ, nullum habentes confinium cum aliis, ut dubitari poſſit, huc an illuc pertineant.

GROTII.

b *Solent habere interjectum aliquid*] Vide *Chryſoſtomum* ad IV. Epheſiorum 31. moral. [id eſt, in τῇ ἠθικῇ Homiliæ illius, *Tom.* III. p. 844. *Edit. Savil.*]

GRONOVII.

3 *Aliquid, ea latitudine*] Medium rationis. *Hornej.* ethic. 3, 1. 14.

4 *Crepuſculo*] *Quod tu nec tenebras nec poſſis dicere lucem.*

5 *Omnibus expenſis*] Poſt maturam deliberationem, pro ipſius ſenſu & captu.

6 *Quicquid non fit*] Vide animadv. *Grotii* pro ſuis *notis ad conſ. Caſſand.* ad articul. 2. p. 68. in examine *Riveti*, & hujus *examen* p. 71. tum ejusdem *Riveti apolog.* contra votum *H. Grotii* num. LXXVI. p. 141. item *διάλυσιν Grotianæ diſcuſſionis* pag. 328.

7 *Vim judicatricem*] Conſcientiam dictantem hoc probum, illud improbum eſſe; non ſemper, prout revera eſt, ſed prout quis educatus & inſtitutus eſt.

(aa) Expendit hoc PUFENDORFIUS noſter, *De Jure Nat. & Gentium*, Lib. 1. Cap. 2. §. 9. Quæcumque Auctor heic dicit, id tantum probant, ſæpe ſic ſatis difficile eſſe axiomata & principia Diſciplinarum Moralium ad caſus ſingulares aptare: unde tamen ipſas Diſciplinas incertas eſſe minimè ſequitur. Quâ de re vide quæ obſervavimus in Præfatione noſtrâ ad Opus Pufendorfianum modo laudatum, §. III. num. 3. *J. B.*

GROTII.

c *Quo in loco fides animi judicium de re ſignificat*] Eodem tendunt in eadem *Pauli* epiſtola eodem capite iſta (verſ. 5.) ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ νοῒ πληροφορείσθω· *unusquisque ſui ſenſus ſibi certus ſit.* Et (verſ. 22.) μακάριος ὁ μὴ κρίνων ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει· *beatus ille, qui, quod præfert, in eo ſui damnator non eſt.* Ambroſius:

judicatricem humanis actionibus ducem Deus addidit, qua contemta obbruteſcit animus.

2. Sæpe autem accidit, ut judicium 8 nihil certi monſtret, ſed hæſitet: quæ hæſitatio ſi attenta conſideratione expediri nequeat, ſequendum erit illud a Ciceronis: *bene præcipiunt* d *qui vetant quicquam agere quod dubites æquum ſit an iniquum.* Hebræi magiſtri (bb) dicunt: הסתלק מן הספק *abſtine te a re dubia* Sed hoc locum habere non poteſt, ubi b alicui omnino alterutrum eſt faciendum, & de utroque, an æquum ſit, dubitatur: tunc enim (cc) licebit ei eligere, quod minus iniquum ei videtur Semper enim, ubi electio evadi non poteſt, minus malum rationem induit boni. Τὰ ἐλάχιστα ληπτέον τῶν κακῶν, ait c Ariſtoteles: Cicero, d *de malis minima.* e Quintilianus: *in comparatione malorum boni locum obtinet levius.*

III. Plerumque vero in rebus dubiis poſt examen aliquod animus 9 non in medio hæret, ſed huc aut illuc ducitur e argumentis ex re petitis, f aut ex opinione, quam habet 10 de aliis hominibus, ſententiam ſuper ea re pronunciantibus. Nam & hic verum eſt f illud 11 Heſiodi, præſtantiſſimum eſſe per ſe ſapere;

a *De Off. l. 1. c. 9.*
b *Covar. Tom. 1. de matr. p. 2. c. 7. §. 2. n. 9.*
c *Ethic. Nic. II. c. 9.*
d *De Off. III. c. 1.*
e *Lib. VII. c. 4.*
f *Vaſquez 1, 2. diſp. 62. c. 1. num. 1. med. 1. 2. queſt. 14.*

broſius: *peccatum eſt, quod aliter fit quam probatum eſt.* Sequitur *Auguſtinus:* citati ambo a Gratiano poſt cap. 14, cauſa 28. quæſt. 1. Non longe hinc abit illud Plutarchi in Timoleonte: δεῖ δὲ μὴ μόνον τὴν πρᾶξιν εἶναι καλὴν καὶ δικαίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν ἀφ᾽ ἧς πράττεται μόνιμον καὶ ἀμετάπτωτον, ἵνα πράττωμεν δοκιμάσαντες· *requiritur non modo, ut, quod agitur, ſit honeſtum juſtumque, ſed ut firma ac conſtans adſit perſuaſio, unde fiat actio, ut, quod ſit, fiat ideo quod animus ita faciendum judicaverit* (Pag 218. C.)

d *Qui vetant quicquam agere quod dubites*] *Plinius* lib. 1, epiſt. 18. *Quod dubitas, ne feceris.*

e *Argumentis ex repetitis aut ex opinione, quam habet de aliis hominibus*] *Auguſtinus* lib. II. de Ordine: *duplex eſt via, quam ſequimur, cum rerum nos obſcuritas movet, aut rationem, aut certe auctoritatem.* (Cap. 5.) Explicat hoc *Gabriel Vaſquez* diſput. LXII. cap. 3. num. 10.

GRONOVII.

8 *Nihil certi*] Ut decernere nequeat, utrum juſtum ſit, nec ne.

9 *Non in medio hæret*] Non ambiguus manet, ſed in alteram utram partem magis inclinat.

10 *De aliis hominibus*] De prudentia & fide conſiliariorum.

11 *Heſiodi*] Ἔργ. 291. *Livius* 22, 29.

(bb) Rabbi GAMALIEL, in PIRKE ABOTH, pag. 14. Ed. P. Fagii. *J. B.*

(cc) Hoc non ſatis recte dici, oſtendit PUFENDORFIUS, *Lib.* 1. *Cap.* 3. § 8. ubi & notas noſtras videre poteris. *J. B.*

GROTII.

f *Illud Heſiodi*] Uſus eſt Minutius poſt malam pugnam apud *Livium* libro XXII. (cap. 29.) *Eum primum eſſe virum, qui conſulat, quid in rem ſit: ſecundum eum, qui monenti obediat: qui nec ipſe conſulere, nec alteri parere*

ſapere; proximum, duci aliena ope. Argumenta ex re petuntur e cauſis, effectis, & adjunctis aliis.

IV. 1. Sed ad hæc recte noſcenda, uſu quodam & peritia opus [a] eſt; quam qui non habent, 12 ut activum judicium recte conforment, tenentur audire ſapientum conſilia. Nam ἔνδοξα, ſive probabilia ſunt, Ariſtotele [b] teſte, quæ omnibus videntur, aut plurimis, aut certe ſapientibus; iiſque rurſum, aut omnibus, aut pluribus, aut præſtantioribus. Et hac via judicandi maxime utuntur reges, quibus 13 artium momenta ediſcere aut expendere vix vacat:

[a] Victor. de Ind. Rel. 1. n. 12. & de Jure Belli, 21. & 24.

[b] 1. Topic. c. 1.

(dd) σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν συνουσίᾳ.

Dat ſapere regi turba ſapientum comes.

Ariſtides [c] de concordia ad Rhodios ait, ſicut 14 in facti quæſtionibus id pro vero habetur unde plures maximeque idonei ſtant teſtes, ita ſententiarum eas ſequendas, quæ plurimis præſtantiſſimiſque nitantur auctoribus. Sic Romani veteres non niſi conſulto collegio fecialium ad id inſtituto, Imperatores Chriſtiani vix niſi auditis epiſcopis, bella ſuſcipiebant, ut, ſi quid eſſet, quod religionem poſſet injicere, ejus monerentur.

[c] Tom. II. p. 378. B. C.

V. 1. Accidere autem in multis controverſiis poteſt, ut ab utra-

parere ſcit, eum extremi ingenii eſſe. Et pro A. Cluentio *Tullius: ſapientiſſimum eſſe dicunt eum, cui, quod opus ſit, ipſi veniat in mentem: proxime accedere illum, qui alterius bene inventis obtemperet.* (Cap. 31.) *Heſiodi* verſus, unde hæc fluxere, ſic habent:

Οὗτος μὲν πανάριστος ὃς αὐτῷ πάντα νοήσει.
Φρασσάμενος τὰ κ' ἔπειτα καὶ ἐς τέλος ἦσιν ἀμείνω.
Ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται.
Ὃς δέ κε μήτ' αὐτῷ νοέῃ, μήτ' ἄλλου ἀκούων
Ἐν θυμῷ βάλληται, ὃδ' αὖ ἀχρήϊος ἀνήρ.

Ille quidem ante omnes, per ſe ipſe quid utile, quid non
Qui videt, & longe fines proſpectat agendi:
Qui bene conſultis didicit parere, ſecundus:
At qui conſiliis pollet nihil ipſe, nec audit
Suadentes alios, nullos homo vivit ad uſus.

(Oper. & Dier. *verſ.* 293, & *ſeqq.*)

GRONOVII.

12 *Ut activum judicium*] Ut ſe inſtruant ad habendum delectum recti pravique, juſti & injuſti.

13 *Artium momenta*] Arcana & receſſus & ſubtilia, quæ rem continent, præcepta.

14 *In facti quæſtionibus*] Ubi ambigitur, factum ne ſit aliquid annon.

(dd) Vetus dictum proverbiale, quod reperitur apud AULUM GELLIUM, *Noct. Attic.* XIII. 18. ubi videri poſſunt Intt. De re ipſâ diximus in Gallicis noſtris ad hunc locum Notis. *J. B.*

GRO-

20 πᾶν γὰρ ἐξαίρει λόγος
Οἱ καὶ σίδηρος πολεμίων δράσειεν ἄν·

a Lib. XXXV. c. 45. Id auctum ſic extulit apud Livium a Phæneas: i *multa homines, ne bellare neceſſe ſit,* 21 *voluntate remittere, quæ bello & armis cogi non poſſint.* Mardonius apud Herodotum b Polymnia Græcos culpat hac in parte: τοὺς χρῆν ἐόντας ὁμογλώσσους, κήρυξί τε διαχρεωμένους καὶ ἀγγέλοισι, καταλαμβάνειν τὰς διαφορὰς καὶ παντὶ μᾶλλον ἢ μάχῃσι. *quos oportuit, cum ejuſdem eſſent linguæ, caduceatorum & legatorum opera, non præliis, controverſias tractare.*

b Lib. VII. c. 9.

c Ant. Rom. L. VIII. c. 8. 2. Coriolanus apud Halicarnaſſenſem: c τὸ μὴ τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμεῖν, ἀλλὰ τὰ ἑαυτῶν ἀπαιτεῖν, καὶ μὴ τυγχάνοντα τούτων πολεμεῖν, ἅπαντες ἂν ὁμολογοῦσιν εἶναι καλόν· *ſi quis non aliena cupiat, ſed ſua poſtulet, atque, iis non impetratis, bellum moveat, id omnium confeſſione æquum eſt.* Apud eundem Halicarnaſſenſem rex Tullus; d *quæ verbis componi nequeunt, ea armis* ait *decerni.* Apud Tacitum e Vologeſes: *æquitate quam ſanguine, cauſæ quam armis retinere parta majoribus malueram.* Et rex f Theodoricus: *tunc utile ſolum eſt ad arma concurrere, cum locum apud adverſarios juſtitia non poteſt invenire.*

d Lib. III. c. 11. e Annal. XV, 2. f Caſſ. III. Var. 1.

VIII. 1. Alterum eſt inter eos, 22 qui communem judicem nullum habent, k 23 compromiſſum: ἐπὶ τὸ δίκας διδόναι ἢ νόμιμον

GROTII.

i *Multa homines, ne bellare neceſſe ſit, voluntate remittere, quæ bello & armis cogi non poſſint.*] *Donatus* ad Eunuchum: *pervulgatum eſt enim, quod ſumma vi defenderis quum extorquetur, hoc idem poſtmodum remitti remittenti.* (Act. I. Sc. II. verſ. 94.)

GRONOVII.

20 Πᾶν γὰρ] Omnia enim eximit colloquium, quæ alioqui ferrum hoſtile faceret.

21 *Voluntate remittere*] Belli vitandi ergo concedere, ad quæ vi & bello adigi nequeant, deſperatione in virtutem verſa.

22 *Qui communem*] Quod penes utrumque ſit ſummum imperium.

23 *Compromiſſum*] Conventio, qua arbitri ſententiæ ſe obtemperaturos uterque litigator promittit. Videndus tit. D. *de receptis, qui arbitrium receperunt, ut ſententiam dicant.* Vocatur & *receptum* in l. 14. C. *de judiciis.* Vide *Suartzmaier* Miſcell. jur. cap. 4.

GROTII.

k *Compromiſſum*] Spreta plerumque potentioribus via. Vide *Conneſtagium* de Conjunctione regnorum Caſtellæ & Portugalliæ, digna tamen, quam inſiſtant æqui & pacis amantes. Fecere magni reges ac populi, quorum in textu memoria. Addamus alios. Arbitri ſumti inter Magnum Norvagiæ & Canutum Daniæ reges de regno utroque certantes: Nempe quomodo Julianus primus ejus nominis cum Severo de principatu Romano certante interdicto agere voluit. [SPARTIAN. in Vit. *Peſcennii Nigri*, Cap. 2.] Magnus rex Suediæ arbiter ſumtus inter Ericos duos Daniæ & Norvagiæ reges. In fœdere Lacedæmonio-

μεν ὡς ἐς ἀδικοῦντα ἰέναι, ait [a] Thucydides: *in eum, qui arbitrum accipere paratus eſt, nefas ut in injurioſum ire.* Sic de regno Argivo Adraſtus & Amphiaraus 24 Eriphylæ judicium permiſerunt, narrante [b] Diodoro. De [c] Salamine inter Athenienſes & Megarenſes lecti judices Lacedæmonii quinque. Apud dictum modo Thucydidem [d] Corcyrenſes Corinthiis ſignificant, paratos ſe diſceptare controverſias apud Peloponneſi civitates, de quibus inter ipſos conveniſſet. Et Periclem laudat [e] Ariſtides, quod, ut bellum vitaretur, voluerit δίκῃ διαλύσασθαι περὶ τῶν διαφόρων, *de controverſiis arbitros ſumere.* Et Iſocrates (ee) oratione adverſus Cteſiphontem laudat Philippum Macedonem, quod quas habebat cum Athenienſibus controverſias, de iis paratus eſſet ἐπιτρέπειν πόλει τινὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, *arbitrium permittere alicui civitati æquæ utrique parti.*

[a] Lib. I. c. 85.
[b] Lib. IV. c. 67.
[c] Plutarch. in Solon. p. 83. E.
[d] Lib. I. c. 28.
[e] Orat. Platon. II. p. 248. B. Tom. III.

2. Sic olim [f] Ardeates & Aricini, poſtea (ff) Neapolitani & Nola-

[f] Livius lib. III. c. 71.

moniorum & Argivorum apud Thucydidem: δίκας διδόντας κατὰ τὰ πάτρια, *qui ſtare arbitris volent more avito.* Et mox: εἰ δέ τις τῶν ξυμμάχων πόλις πόλει ἐρίζοι, ἐς πόλιν ἐλθεῖν ἄν τινα ἴσαν ἀμφοῖν ταῖς πόλεσι δοκοίη· *ſi qua ſociarum civitatum cum ſocia civitate controverſiam habeat, rem deferant ad civitatem, quæ utriſque æqua videbitur.* Eſt utrumque apud Thucydidem libro V. (c. 79.) M. Antoninum multi extra Romanum imperium populi controvertiarum ſuarum, ut bella vitarent, arbitrum ſumſere. meminit *Victor* & alii. Apud *Procopium* Gotthic. III. Gepidæ Langobardis dicunt: δίκῃ γὰρ διαλύειν τὰ διάφορα ἐν σπουδῇ ἔχομεν. δικάζεσθαι δὲ οἷς ἂν σπουδάζηται, βιάζεσθαι οὐδαμῇ πρέπουσιν· *arbitro ſumto dirimere controverſa parati ſumus. at qui ſtare judicio volunt, eos vi impetere iniquum eſt.* (Cap. 34.) Apud eundem Gotthicorum IV. Theudibaldus Franc. rex paratum ſe oſtendit, judicem accipere de iis, quæ Romani diſputabant. (*Cap.* 24.) Vide & quid olim Romani Philippo ſignificaverint apud *Polybium* excerpto legationum n. 4. & quod eſt in fœdere Antiochi ex eodem *Polybio* itidem in excerptis n. 35. Rex Angliæ judex de Scotiæ ſucceſſione: Comes Holſatus inter regem Daniæ & fratres, *Pontano* memorante hiſtoriæ Danicæ libro VII. Adde exempla apud *Marianam* libro XXIV, cap. 20. XXIX, cap. 23. *Parutam* libris VII. & XI. *Bizarum* libro XII. *Crantzium* libro VI. Saxonicorum c. 15. & noſtra infra libro III, cap. XX. §. XLVI. [Quod de *Marco Antonino* dicit Auctor, nec in iis, quæ nomine *Aurelii Victoris* circumferuntur, reperio, nec alibi. Certè in Epitome *Victoris* id dicitur de *Antonino Pio.* J. B]

GRONOVII.

24 *Eriphylæ*] Adraſti ſorori, Amphiarai uxori.

(ee) Nulla eſt Oratio *Iſocratis* adverſus *Cteſiphontem*, cujus vel nomen neſcio an ullibi apud Oratorem illum legatur. Voluit Auctor dicere ÆSCHINEM, in cujus notiſſima Oratione hæc reperias, *pag.* 286. A. *Ed. Baſ.* 1572. *J. B.*

(ff) De his nil, nec apud *Livium*, nec apud *Dionyſium Halicarnaſſenſem.* Auctor noſter exſcripſit heic ALBERICUM GENTILEM, *De Jure Belli*, Lib. I. Cap. 3. pag. m. 23. Sed narratur res à CICERONE, *De Offic.* I. 10. & VALER. MAXIMO, VII. 3. num. 4. *J. B.*

quam iraſcendo crudelior. Regnum, inquit, meum non eſt de hoc mundo. Quid vultis amplius? venite ad regnum quod non eſt de hoc mundo: venite credendo, & nolite ſævire metuendo.

3. Epiſcopo inter cætera interdicit Paulus ne 43 percuſſor ſit, 1 Tim. III, 2. ἀνάγκῃ κρατεῖν, *imperare 44 impoſita neceſſitate*; ea ſcilicet quæ ex humana vi proficiſcitur, regum eſſe, non epiſcoporum, t dixit a Chryſoſtomus. Et alibi: *non eſt nobis data poteſtas ut auctoritate 45 ſententiæ* (talis ſcilicet quæ jus exſequendi per manum regiam, aut militarem, u aut juris qualiscunque

a *Act. Ap.* Tom. IV. p. 626. *hom.* III *ep. ad Tit.* (p. 385.) *hom.* I. *ep.* I. *ad Theſſ. hom.* II. p. 168, 169. *de ſacerd. Lib.* II.

GROTII.

t *Dixit Chryſoſtomus*] Verba eius ſunt de ſacerdotio libro II. (Tom. VI. pag. 90. *Edit. Savil.*) μάλιστα μὲν ἐν τοῖς Χριστιανοῖς οὐκ ἔξεστι πρὸς βίαν ἐπανορθοῦν τὰ τῶν ἁμαρτανόντων πταίσματα· ἀλλ' οἱ μὲν ἔξωθεν δικασταὶ τοὺς κακούργους, ὅταν ὑπὸ τοῖς νόμοις λάβωσι, πολλὴν ἐπιδείκνυνται τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἄκοντας τοῖς τρόποις κωλύουσι χρῆσθαι τοῖς αὐτῶν. ἐνταῦθα δὲ οὐ βιαζόμενον, ἀλλὰ πείθοντα δεῖ ποιεῖν ἀμείνω τὸν τοιοῦτον· οὔτε γὰρ ἡμῖν ἐξουσία τοιαύτη παρὰ τῶν νόμων δέδοται πρὸς τὸ κωλύειν τοὺς ἁμαρτάνοντας. οὔτε, εἰ καὶ ἐδέδοτο, εἴχομεν ὅπου καὶ χρησαίμεθα τῇ δυνάμει, οὐ τοὺς ἀνάγκῃ τῆς κακίας, ἀλλὰ τοὺς προαιρέσει ταύτης ἀπεχομένους στεφανοῦντος τοῦ Θεοῦ· διὰ τοῦτο πολλῆς χρεία τῆς μηχανῆς ἵνα πεισθῶσιν ἑκόντες ἑαυτοὺς ὑπέχειν ταῖς παρὰ τῶν ἱερέων θεραπείαις οἱ κάμνοντες· *omnium maxime Chriſtianis non licet vi caſtigare ſontium delicta. Seculi quidem judices, ubi maleficos ſub legum poteſtatem nacti ſunt, multum poteſtatis jus exercent, & invitos quamvis prohibent ex ſuopte ingenio vivere. At apud nos non cogendo ſed ſuadendo id agendum eſt, ut qui ejusmodi ſit, melior evadat. Neque enim nobis a legibus ad coërcendos peccatores poteſtatis jus datum eſt, & ſi datum maxime eſſet, locus non eſſet juris ejus exercendi, cum Deus coronet non eos qui neceſſitate ſed qui voluntate libera a malo abſtinent: quare multo labore opus ut perſuadeantur morbidi ſponte ſua ſe præbere ſacerdotali curationi.* Et mox: (Pag. 10.) οὐ γὰρ ἐλκύσαι πρὸς βίαν ἐστὶν, οὐδὲ ἀναγκάσαι φόβῳ· *neque enim qui a fide aberrat vi pertrahi, imo nec metu compelli poteſt.* Idem ad Epheſ. IV. εἰς διδασκαλίαν λόγου προεχειρίσθημεν, οὐκ εἰς ἀρχὴν, οὐδὲ εἰς αὐθεντίαν, συμβούλων τάξιν ἐπέχομεν παραινούντων. ὁ συμβουλεύων λέγει τὰ παρ' ἑαυτοῦ, οὐκ ἀναγκάζων τὸν ἀκροατὴν, ἀλλ' αὐτὸν ἀφιεὶς τῆς τῶν λεγομένων αἱρέσεως κύριον· *ad docendos vero homines conſtituti ſumus, non ad imperium, non ad exercitium poteſtatis. Conſiliariorum locum obtinemus ſuadentium; qui conſilium dat, de ſuo dicit, auditorem non cogit, ſed liberam ei relinquit electionem circa ea quæ dicuntur.* (Tom. III. p. 823.) *Ambroſius* libro II. de Cain & Abel c. 4. *Sacerdos quidem officium ſuum exhibet, at nullius poteſtatis jura exercet.* Citatur c. *verbum*, de pœnitentia diſtinct. 1. (*Cap.* 51.)

GRONOVII.

43 *Percuſſor*] Πλήκτης, qui plagas intentet, aut jus habeat virgarum vel faſcium.

44 *Impoſita neceſſitate*] Cum jure coercendi carcere, vinculis, mulctis, ſupplicio.

45 *Sententiæ*] Quaſi pronuntiatæ pro tribunali.

GROTII.

u *Aut juris qualiscunque humani ademtionem*] Ad reges enim non ad eccle-

cunque humani ademtionem in ſe contineat) *cohibeamus homines a delictis*: & epiſcopum officio ſuo fungi ait *ὁ βιαζόμενος, ἀλλὰ πείθοντα, non cogendo, ſed ſuadendo.* Et ex his quidem ſatis apparet, epiſcopos, 46 qua tales ſunt, jus regnandi in homines humano more nullum habere. x Hieronymus regem & epiſcopum comparans: *ille nolentibus praeeſt, hic volentibus.*

4. An vero reges ipſi iis qui Chriſtianam religionem rejiciunt, arma quaſi pœnæ nomine inferre poſſint, ſupra capite de pœnis a nobis disquiſitum eſt quantum inſtituto ſufficit.

XV. Hoc quoque monebo non fruſtra, ſed quia veteribus recentia conferens magnum malum, ni caveatur, prævideo, juſtam belli cauſam non dare y 47 ſpem conceptam ex aliqua divinorum

eccleſiam pertinet judicare de feudis. c. novit 18. *de judiciis* & de poſſeſſionibus. c. cauſam quæ inter 7. *qui filii ſint legitimi.* Reges enim ſuperiorem in temporalibus minime recognoſcunt. c. per venerabilem, 13. eod. tit. *Chriſtus voluit ut Chriſtiani Imperatores pro vita æterna Pontificibus indigerent, & Pontifices pro curſu temporalium rerum imperialibus legibus uterentur, quatenus ſpiritalis actio a carnalibus diſtaret incurſibus, & Deo militans minime ſecularibus negotiis ſe implicaret.* c. quoniam, 8. *diſtinct.* x. & c. cum ad verum, 6. *diſtinctione* XCVI. unde aliena non ſunt quæ libro primo ſunt poſita, c. II. §. ultimo, *num.* 8. ex ſecundo & octuageſimo canone eorum qui apoſtolici dicuntur, & quæ in eam rem ibi plura in textu notisque afferuntur.

x *Hieronymus*] Idem in epitaphio Nepotiani: *minus licet epiſcopo quam regi. Ille enim nolentibus praeeſt: hic volentibus. Ille terrori ſubjicit, hic ſervituti donatur.* (Tom. I. pag. 25. *Edit. Baſil.*) *Caſſiodorus* lib. XI. in epiſtola ad epiſcopos. (Ep. 3.) *epiſcopus doceat, ne judex poſſit invenire quod puniat.* Fredericus primus Imperator apud *Guntherum* Ligurino de Pontifice: (*Lib.* VI. *verſ.* 362, 363.)

Eccleſiam regat ille ſuam, divinaque jura
Temperet: imperium nobis faſceſque relinquat.

Suenonem Daniæ regem excommunicatum cum Roſchildenſis epiſcopus Wilhelmus ab ingreſſu eccleſiæ oppoſita baculi paſtoralis arceret, & regii capulis admoverent manum, fecit quod epiſcopi erat, & cervicem porrexit. [Vide *Saxonem Grammatic.* Lib. XI. pag. 189, 190.] Adde quæ ſupra habuimus libro I. c. 5.

y *Spem conceptam ex aliqua divinorum vaticiniorum explicatione*] Vide de Theodoro quodam, Gratiani tempore, *Zoſimum* (Lib. IV. c. 13.) & *Ammianum Marcellinum* (Lib. XXIX. c. 1.) de Joanne Cappadoce *Procopium* Perſicorum II. (*Cap. ult.*) & *Leunclavium* hiſtoriæ Turcicæ lib. XVIII.

GRONOVII.

46 *Qua tales ſunt*] Tanquam concederet habere, quatenus conceſſione regum aut populorum etiam ſunt principes. Qua ſunt epiſcopi tantum, non etiam domini regionum & gentium, quod nunc pleriſque locis cum epiſcopatu conjunctum eſt.

47 *Spem conceptam*] Ut Judæi, quum antiquis ſacerdotum literis contineretur fore, ut valeſceret oriens & Judæa profecti rerum potirentur, (quod de Meſſia rerum

vinorum vaticiniorum explicatione. Nam præterquam quod z quæ nondum impleta ſunt oracula interpretari certo vix contingit ſine prophetico ſpiritu, etiam rerum certarum latere nos poſſunt tempora. Ac poſtremo prædictio, niſi expreſſum adſit Dei mandatum, jus nullum dat, cum Deus, quæ prædixit, ſæpe per improbos homines aut pravas actiones ad exitum ire permittat.

XVI. Illud quoque ſciendum eſt, ſi quis quid debet, 48 non ex

erat; de Veſpaſiano interpretabantur Romani) ſibi tantam magnitudinem fatorum velut ex oraculo ſpondebant *Tacit.* 5. *hiſt.* 13. Sic Carolus VIII. Galliarum rex ad Neapolitanam expeditionem inflammatus eſt, quod pervaſerat in vulgus ex antiquis vatum carminibus fama, Carolo maximum totius orbis imperium portendi, & mathematicorum reſponſis fatum eſſe, illum occidentis ſimul & orientis impetium nanciſci. *Jovius* lib. 1. hiſtor. p. 11. Et noſtro fuere tempore bellicoſi reges, qui ſperarent ſe Babylona ſubverſuros, quod nummo ſignato Ludovicus XI. promiſit. [Adde JUL. PAULI *Recept. Sentent.* Lib. V. Tit. 21. §. 1. ibique Eruditiſſimum SCHULTINGIUM. *J. B.*]

GROTII.

z *Quæ nondum impleta ſunt oracula interpretari certo vix contingit ſine prophetico ſpiritu*] Clauſi enim obſignatique ſunt libri prophetici ad præfinitum usque tempus, ita ut intelligi nequeant, *Danielis* XII, 4 & 9. Hieronymus ad Danielem (Tom. V. p. 606. B.) *ſi propheta audivit & non intellexit, quid facient hi qui ſignatum librum & usque ad tempus conſummationis multis obſcuritatibus involutum præſumtione mentis ediſſerunt?* *Procopius* Gotthicorum 1. (*Cap.* 24.) τὰ γὰρ Σιβύλλης λόγια τὴν διάνοιαν πρὸ τοῦ ἔργου ἐξευρεῖν ἀνθρώπῳ εἶναι ἀδύνατα εἶναι. *Sibyllinorum oraculorum ſenſum ante rei eventum invenire exiſtimo ſupra hominem eſſe.* Mox: ταῦτα τε ἀδύνατά ἐστιν ἀνθρώπῳ ὁτῳοῦν πρὸ τοῦ ἔργου τὰ Σιβύλλης λόγια ξυνεῖναι, ἢν μὴ καὶ ὁ χρόνος αὐτὸς ἐκβάντος ἤδη τοῦ πράγματος, καὶ τοῦ λόγου εἰς πεῖραν ἐλθόντος, ἀκριβὴς τῶν ἐπῶν ἑρμηνευτὴς γένηται. *fieri nequit, ut homo qualiscunque ante exitum Sibyllina oracula intelligat, ſed exſpectandum, donec ipſa dies, re jam conſummata, & verbis experiendo comprobatis, certa fiat carminum interpres.* Gregoras libro V. ἀλλ' ὥσπερ καὶ τ' ἄλλα τῶν χρησμῳδουμένων δυσείκαστά ἐστι καὶ δυσξύμβολα καὶ πλείστας δεχόμενα τὰς ἀνελίξεις καὶ ἀναπτύξεις μέχρις αὐτῆς ἐκβάσεως· οὕτως ἦν καὶ οὗτος ὁ χρησμὸς ἐπλάνα τοὺς πλείστους, καὶ αὐτὸν δὴ τὸν βασιλέα Ἀνδρόνικον μέχρις αὐτῆς τελευτῆς, ὡς εἰρήσεται. ἐξ ἀνθρώπων δὲ αὐτοῦ γενομένου, αὐτὸς ἑαυτὸν ὁ χρησμὸς διεσάφησεν· *ſicut & prædictiones aliæ difficillima conjectu interpretatuque ſunt, quod & multa habeant involucra, & explicationes recipiant multas: ita & hoc oraculum decepit omnes, ipſumque Imperatorem, quamdiu ei vita manſit. Eo autem erepto rebus humanis, ipſum ſemet oraculum hominibus aperuit.* (Pag. 67. *Edit Genevenſ.*) Cavete vobis nimis audaces theologi: cavete vobis a nimis audacibus theologis politici. Dignus qui inſpiciatur locus apud *Thuanum* libro LXXIX, in anno CIↃIↃLXXXIII. de Jacobo Brocardo.

GRONOVII.

48 *Non ex juſtitia propria*] Quod niſi præſtet, ſit injuſtus ac legibus reus, ex ea, quæ in contractibus obſervatur.

GRO-

ex juſtitia propria, ſed ex virtute alia, puta liberalitate, gratia, miſericordia, dilectione, id ſicut in foro exigi non poteſt, ita nec armis depoſci. Nam ad utrumque horum non ſufficit, ut id, quod poſtulatur, ſit [49] ex morali ratione faciendum, ſed præterea opus eſt in nobis jus quoddam ſit ad illud, quale jus interdum leges divinæ & humanæ dant etiam circa [50] debita aliarum virtutum, quod cum ſit, nova tunc debendi ratio accedit, quæ jam ad juſtitiam pertinet. Id cum deeſt, injuſtum ex hac cauſa bellum eſt, ut [51] Romanorum in [52] regem Cypri tanquam ingratum. Nam qui beneficium dedit, nullum habet jus ad repoſcendam gratiam: alioqui contractus eſſet, non beneficium.

XVII. 1. Notandum & hoc ſæpe accidere, [a] ut bello cauſa quidem juſta ſubſit, ſed vitium actioni accedat ex animo agentis: ſive quod aliud quiddam, non illicitum per ſe, magis & principalius animum movet quam jus ipſum, puta [a] [53] honoris ſtudium, aut utilitas aliqua, ſive privata ſive publica, quæ ex bello ipſo ſeorſim a cauſa ſua juſtifica conſiderato exſpectatur: ſive quod adeſt affectus plane illicitus, ut gaudium acquieſcentis in malo alieno ſine boni reſpectu. Sic Ariſtides [b] de ſocietate ſecunda, Phocenſes ait merito periiſſe, at non bene feciſſe Philippum, cum eos perderet, quippe non religioni ſtudentem, quod præferebat, ſed augendo imperio.

[a] *Vict. de Jure bell. n.* 2.

[b] *Tom.* II, p. 256, 257.

2. *Una & ea vetus cauſa bellandi eſt*, inquit [c] Salluſtius, *profunda cupido imperii & divitiarum. Aurum & opes præcipua bellorum cauſa*, apud [d] Tacitum. & in [e] tragœdia:

[c] *Fragm.* IV, 3. *Ed. Waſſ.*

[d] *Hiſt.* IV, 74.

[e] *Senec. Hippol.* verſ. 540.

Ru-

GROTII.

a *Honoris ſtudium*] Quod vitium maxime nobis virtutis quadam imagine blanditur. Sed recte monet *Auguſtinus* libro III, de Civitate Dei cap. 14. *Satius eſſe cujuslibet inertiæ pœnas luere, quam illorum armorum gloriam quærere* Repete quæ ex *Agathia* ſupra poſuimus hic ad §. 3. [Sed in illis locis bella arguuntur per ſe injuſta. *J. B.*]

GRONOVII.

49 *Ex morali ratione*] Decens, honeſtum, officium, juſtitiæ διανεμητικῆς opus.

50 *Debita aliarum*] Ut pietatis & obſequii liberorum erga parentes, officii parentum in teſtamento erga liberos.

51 *Romanorum*] Imo ſceleſtiſſimi hominis P. Clodii, ringentibus omnibus bonis, plebem inſtigantis. *Cic.* pro Sext. 26.

52 *Regem Cypri*] Ptolemæum *Flor.* 3, 9. *Plutarchus* in vita Catonis. [Adde STRABONEM, *Geogr.* Lib. XIV. pag 684. *Ed Pariſ.* ubi cauſſa ingrati animi diſertè exprimitur. *J. B.*]

53 *Honoris ſtudium*] Ut quum Antigonus divulgavit, ſe Olympiadis a Caſſandro interfectæ mortem ultum ire, & Alexandri regis ſui filium obſidione Amphipolitana liberare. *Juſtin.* 15, 1. qui revera omne imperium Alexandri affectaret.

Rupere fedus impius lucri furor,
Et ira preceps.

a Contra Fauſtum lib. XXII, c. 74.

Quo & Auguſtini illud recte referas a: *nocendi cupiditas, ulciſcendi crudelitas, implacatus & implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & ſi qua ſunt ſimilia, hæc ſunt quæ in bellis jure culpantur.*

b Covarr. d. P. 2. in c. Pecc. §. 9. n. 2.

3. Sed hæc, ubi cauſa juſtifica non deeſt, b peccatum quidem arguunt, ipſum tamen bellum proprie injuſtum non faciunt. unde nec ex tali bello reſtitutio debetur.

Cajet. 2, 2. q. 40. art. 1. Silv. verb. bellum n. 2. Summa Ang. verb. bellum n. 5. Sum. Roſ. ib. n. 3. & 8. Th. 2, 2. 66. 8.

Caput XXIII.

De cauſis dubiis.

I. *Dubitandi cauſa in moralibus unde.*
II. *Nihil faciendum contra animi dictamen quamvis errans.*
III. *Judicium in alteram partem duci argumentis rerum.*
IV. *Aut auctoritate.*
V. *Si utrinque dubitetur in re gravi, & alterum ſit eligendum, ſumendum quod eſt tutius:*
VI. *Unde ſequi, tali caſu a bello abſtinendum.*
VII. *Id autem vitari poſſe colloquio:*
VIII. *Aut arbitrio: ubi de Chriſtianorum regum officio circa partes bellantes:*
IX. *Aut etiam ſorte,*
X. *Certamen ſingulare, ad vitandum bellum, an permitti poſſit.*
XI. *Meliorem eſſe conditionem poſſidentis in pari dubio.*
XII. *Si neuter poſſideat, in pari dubio rem dividendam.*
XIII. *An bellum utraque ex parte juſtum detur, multis diſtinctionibus explicatur.*

a 1 Eth. Nic. 1.

I. Veriſſimum eſt quod ſcripſit a Ariſtoteles, in moralibus non æque, ut in mathematicis diſciplinis certitudinem inveniri. quod eo evenit, quia mathematicæ diſciplinæ 1 a materia omni formas ſeparant, & quia formæ ipſæ tales plerumque ſunt, a 2 ut nihil habeant interjectum, ſicut inter rectum & cur-

GROTII.

a *Ut nihil habeant interjectum*] In his mutatio ſit εἰς τὸ ἀντικείμενον, in aliis εἰς τὸ μεταξύ.

GRONOVII.

1 *A materia*] Figuras conſiderant a corporibus ſemotas, ut loquitur in prolegomenis extremis.

2 *Ut nihil habeant*] Sunt circum ſcriptæ

curvum nihil eſt medii. (aa) At in moralibus circumſtantiæ etiam minimæ variant materiam, & formæ, de quibus agitur, b ſolent habere interjectum 3 aliquid, ea latitudine, ut modo ad hoc, modo ad illud extremum propius accedatur. Ita enim inter id quod fieri oportet, & inter id quod fieri nefas eſt, medium eſt quod licet, ſed modo huic, modo illi parti propinquius: unde ambiguitas ſæpe incidit, ut in 4 crepuſculo, aut in aqua frigida caleſcente. Et hoc eſt, quod ait a Ariſtoteles, ἔστι χαλεπὸν ἐνίοτε τὸ κρῖναι ποῖον ἀντὶ ποίου αἱρετέον· *quid cui anteponendum ſit, difficilis ſæpe eſt judicatio.* Andronicus autem Rhodius: b τὸ κατ' ἀλήθειαν δίκαιον δυσχερὲς ἐστι τοῦ δοκοῦντος διελεῖν· *difficile eſt id, quod vere juſtum eſt, ab eo, quod tale videtur, diſcernere.* a III. Nicom. c. 1. b Paraphr. Lib. I. c. 3. p. 10.

II. 1. Primum autem illud eſt tenendum, etiamſi quid juſtum reipſa eſt, ſed ab eo fit, qui, 5 omnibus expenſis, injuſtum id exiſtimat, actum eſſe vitioſum. Hoc enim eſt, quod dicit Paulus c Apoſtolus, 6 quicquid non fit ex fide, peccatum eſſe: quo in loco fides animi judicium de re ſignificat. Nam 7 vim judi- c Rom. XIV, 23.

ſcriptæ & præciſæ, nullum habentes confinium cum aliis, ut dubitari poſſit, huc an illuc pertineant.

GROTII.

b *Solent habere interjectum aliquid*] Vide *Chryſoſtomum* ad IV. Epheſiorum 31. moral. [id eſt, in τῇ ἠθικῇ Homiliæ illius, *Tom.* III. p. 844. *Edit. Savil.*]

GRONOVII.

3 *Aliquid, ea latitudine*] Medium rationis. *Hornej.* ethic. 3, 1. 14.

4 *Crepuſculo*] *Quod tu nec tenebras nec poſſis dicere lucem.*

5 *Omnibus expenſis*] Poſt maturam deliberationem, pro ipſius ſenſu & captu.

6 *Quicquid non fit*] Vide animadv. *Grotii* pro ſuis *notis ad conſ. Caſſand.* ad articul. 2. p. 68. in examine *Riveti*, & hujus *examen* p. 71. tum ejusdem *Riveti apolog.* contra votum *H. Grotii* num. LXXVI. p. 141. item *διάλυσιν Grotianæ diſcuſſionis* pag. 328.

7 *Vim judicatricem*] Conſcientiam dictantem hoc probum, illud improbum eſſe; non ſemper, prout revera eſt, ſed prout quis educatus & inſtitutus eſt.

(aa) Expendit hoc PUFENDORFIUS noſter, *De Jure Nat. & Gentium*, Lib. 1 Cap. 2. §. 9. Quæcumque Auctor heic dicit, id tantum probant, ſæpe ſic ſatis difficile eſſe axiomata & principia Diſciplinarum Moralium ad caſus ſingulares aptare: unde tamen ipſas Diſciplinas incertas eſſe minimè ſequitur. Quâ de re vide quæ obſervavimus in Præfatione noſtrâ ad Opus Pufendorfianum modo laudatum, §. III. num. 3. *J. B.*

GROTII.

c *Quo in loco fides animi judicium de re ſignificat*] Eodem tendunt in eadem *Pauli* epiſtola eodem capite iſta (verſ. 5.) ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ νοῒ πληροφορείσθω· *unusquisque ſui ſenſus ſibi certus ſit.* Et (verſ. 22.) μακάριος ὁ μὴ κρίνων ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει· *beatus ille, qui, quod præfert, in eo ſui damnator non eſt.* Ambroſius:

judicatricem humanis actionibus ducem Deus addidit, qua contemta obbruteſcit animus.

2. Sæpe autem accidit, ut judicium [8] nihil certi monſtret, ſed hæſitet: quæ hæſitatio ſi attenta conſideratione expediri nequeat, ſequendum erit illud [a] Ciceronis: *bene præcipiunt* [d] *qui vetant quicquam agere quod dubites æquum ſit an iniquum.* Hebræi magiſtri (bb) dicunt: הסתלק מן הספק *abſtine te a re dubia.* Sed hoc locum habere non poteſt, ubi [b] alicui omnino alterutrum eſt faciendum, & de utroque, an æquum ſit, dubitatur: tunc enim (cc) licebit ei eligere, quod minus iniquum ei videtur. Semper enim, ubi electio evadi non poteſt, minus malum rationem induit boni. Τὰ ἐλάχιστα ληπτέον τῶν κακῶν, ait [c] Ariſtoteles: Cicero, [d] *de malis minima.* [e] Quintilianus: *in comparatione malorum boni locum obtinet levius.*

III. Plerumque vero in rebus dubiis poſt examen aliquod animus [9] non in medio hæret, ſed huc aut illuc ducitur [e] argumentis ex re petitis, [f] aut ex opinione, quam habet [10] de aliis hominibus, ſententiam ſuper ea re pronunciantibus. Nam & hic verum eſt [f] illud [11] Heſiodi, præſtantiſſimum eſſe per ſe ſapere;

a De Off. l. 1. c. 9.
b Covar. Tom. 1. de matr. p. 2. c. 7. §. 2. n. 9.
c Ethic. Nic. II. c. 9.
d De Off. III. c. 1.
e Lib. VII. c. 4.
f Vaſquez 1, 2. diſp. 62. c. 1. num. 1. med. 1. 2. quæſt. 14.

biosius: *peccatum eſt, quod aliter fit quam probatum eſt.* Sequitur *Auguſtinus:* citati ambo a Gratiano poſt cap. 14, cauſa 28. quæſt. 1. Non longe hinc abit illud Plutarchi in Timoleonte: δεῖ γὰρ μὴ μόνον τὴν πρᾶξιν εἶναι καλὴν καὶ δικαίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν ἀφ᾽ ἧς πράττεται μόνιμον καὶ ἀμετάπτωτον, ἵνα πράττωμεν δοκιμάσαντες· *requiritur non modo, ut, quod agitur, ſit honeſtum juſtumque, ſed ut firma ac conſtans adſit perſuaſio, unde fiat actio, ut, quod fit, fiat ideo quod animus ita faciendum judicaverit* (Pag. 238. C.)

d *Qui vetant quicquam agere quod dubites*] *Plinius* lib. 1, epiſt. 18. *Quod dubitas, ne feceris.*

e *Argumentis ex repetitis aut ex opinione, quam habet de aliis hominibus*] *Auguſtinus* lib. II. de Ordine: *duplex eſt via, quam ſequimur, cum rerum nos obſcuritas movet, aut rationem, aut certe auctoritatem.* (Cap. 5.) Explicat hoc *Gabriel Vaſquez* diſput. LXII. cap. 3. num. 10.

GRONOVII.

8 *Nihil certi*: Ut decernere nequeat, utrum juſtum ſit, nec ne.

9 *Non in medio hæret*] Non ambiguus manet, ſed in alteram utram partem magis inclinat.

10 *De aliis hominibus*] De prudentia & fide conſiliariorum.

11 *Heſiodi*] Ἔργ. 291. *Livius* 22, 29.

(bb) Rabbi GAMALIEL, in PIRKE ABOTH, pag. 14. Ed. P. Fagii. *J. B.*

(cc) Hoc non ſatis recte dici, oſtendit PUFFENDORFIUS, *Lib.* 1. *Cap.* 3. § 8. ubi & notas noſtras videre poteris. *J. B.*

GROTII.

f *Illud Heſiodi*] Uſus eſt Minutius poſt malam pugnam apud *Livium* libro XXII. (cap. 29.) *Eum primum eſſe virum, qui conſulat, quid in rem ſit: ſecundum eum, qui monenti obediat; qui nec ipſe conſulere, nec alteri parere*

ſapere; proximum, duci aliena ope. Argumenta ex re petuntur e cauſis, effectis, & adjunctis aliis.

IV. 1. Sed ad hæc recte noſcenda, uſu quodam & peritia opus [a] eſt; quam qui non habent, 12 ut activum judicium recte conforment, tenentur audire ſapientum conſilia. Nam ἔνδοξα, ſive probabilia ſunt, Ariſtotele [b] teſte, quæ omnibus videntur, aut plurimis, aut certe ſapientibus; iisque rurſum, aut omnibus, aut pluribus, aut præſtantioribus. Et hac via judicandi maxime utuntur reges, quibus 13 artium momenta ediſcere aut expendere vix vacat:

[a] Victor. de Ind. Rel. 1. n. 12. & de Jure Belli, 21. & 24.

[b] 1. Topic. c. 1.

(dd) *σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν συνουσίᾳ.*

Dat ſapere regi turba ſapientum comes.

Ariſtides [c] de concordia ad Rhodios ait, ſicut 14 in facti quæſtionibus id pro vero habetur unde plures maximeque idonei ſtant teſtes, ita ſententiarum eas ſequendas, quæ plurimis præſtantiſſimisque nitantur auctoribus. Sic Romani veteres non niſi conſulto collegio fecialium ad id inſtituto, Imperatores Chriſtiani vix niſi auditis epiſcopis, bella ſuſcipiebant, ut, ſi quid eſſet, quod religionem poſſet injicere, ejus monerentur.

[c] Tom. II. p. 378. B. C.

V. 1. Accidere autem in multis controverſiis poteſt, ut ab utra-

parere ſcit, eum extremi ingenii eſſe. Et pro A. Cluentio *Tullius: ſapientiſſimum eſſe dicunt eum, cui, quod opus ſit, ipſi veniat in mentem: proxime accedere illum, qui alterius bene inventis obtemperet.* (Cap. 31.) *Heſiodi* verſus, unde hæc fluxere, ſic habent:

Οὗτος μὲν πανάριστος ὃς αὐτῷ πάντα νοήσει,
Φρασσάμενος τά κ' ἔπειτα καὶ εἰς τέλος ᾖσιν ἀμείνω.
Ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται.
Ὃς δέ κε μήτ' αὐτῷ νοέῃ, μήτ' ἄλλου ἀκούων
Ἐν θυμῷ βάλληται, ὁ δ' αὖ ἀχρήϊος ἀνήρ.

Ille quidem ante omnes, per ſe ipſe quid utile, quid non
Qui videt, & longe fines proſpectat agendi:
Qui bene conſultis didicit parere, ſecundus:
At qui conſiliis pollet nihil ipſe, nec audit
Suadentes alios, nullos homo vivit ad uſus.

(Oper. & Dier. *verſ.* 293, & *ſeqq.*)

GRONOVII.

12 *Ut activum judicium*] Ut ſe inſtruant ad habendum delectum recti pravique, juſti & injuſti.

13 *Artium momenta*] Arcana & receſſus & ſubtilia, quæ rem continent, præcepta.

14 *In facti quæſtionibus*] Ubi ambigitur, factum ne ſit aliquid annon.

(dd) Vetus dictum proverbiale, quod reperitur apud AULUM GELLIUM, *Noct. Attic.* XIII. 18. ubi videri poſſunt Intt. De re ipſâ diximus in Gallicis noſtris ad hunc locum Notis. *J. B.*

GRO-

20 πᾶν γὰρ ἐξαίρει λόγος
Ὃ καὶ σίδηρος πολεμίων δράσειεν ἄν.

a Lib. XXXV. c. 45. Id auctum ſic extulit apud Livium a Phæneas: i *multa homines, ne bellare neceſſe ſit, 21 voluntate remittere, quæ bello & armis cogi non poſſint.* Mardonius apud Herodotum b Polymnia Græcos culpat hac in parte: τοὺς χρῆν ἐόντας ὁμογλώσσους, κήρυξί τε διαχρεωμένους καὶ ἀγγέλοισι, καταλαμβάνειν τὰς διαφορὰς καὶ παντὶ μᾶλλον ἢ μάχῃσι. *quos oportuit, cum ejuſdem eſſent linguæ, caduceatorum & legatorum opera, non præliis, controverſias tractare.*

b Lib. VII. c. 9.

c Ant. Rom. L. VIII. c. 8. 2. Coriolanus apud Halicarnaſſenſem: c τὸ μὴ τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμεῖν, ἀλλὰ τὰ ἑαυτῶν ἀπαιτεῖν, καὶ μὴ τυγχάνοντα τούτων πολεμεῖν, ἅπαντες ἂν ὁμολογοῦσιν εἶναι καλόν. *ſi quis non aliena cupiat, ſed ſua poſtulet, atque, iis non impetratis, bellum moveat, id omnium confeſſione æquum eſt.* Apud eundem Halicarnaſſenſem rex Tullus; d *quæ verbis componi nequeunt, ea armis* ait *decerni.* Apud Tacitum e Vologeſes: *æquitate quam ſanguine, cauſæ quam armis retinere parta majoribus malueram.* Et rex f Theodoricus: *tunc utile ſolum eſt ad arma concurrere, cum locum apud adverſarios juſtitia non poteſt invenire.*

d Lib. III. c. 11.
e Annal. XV, 2.
f Caſſ. III. Var. 1.

VIII. 1. Alterum eſt inter eos, 22 qui communem judicem nullum habent, k 23 compromiſſum: ἐπὶ τὸ δίκας διδόντα ὁ νόμιμον

GROTII.

i *Multa homines, ne bellare neceſſe ſit, voluntate remittere, quæ bello & armis cogi non poſſint.*] *Donatus* ad Eunuchum: *pervulgatum eſt enim, quod ſumma vi defenderis quum extorquetur, hoc idem poſtmodum remitti remittenti.* (Act. I. Sc. II. verſ. 94.)

GRONOVII.

20 Πᾶν γὰρ] Omnia enim eximit colloquium, quæ alioqui ferrum hoſtile faceret.

21 *Voluntate remittere*] Belli vitandi ergo concedere, ad quæ vi & bello adigi nequeant, deſperatione in virtutem verſa.

22 *Qui communem*] Quod penes utrumque ſit ſummum imperium.

23 *Compromiſſum*] Conventio, qua arbitri ſententiæ ſe obtemperaturos uterque litigator promittit. Videndus tit. D. *de receptis, qui arbitrium receperunt, ut ſententiam dicant.* Vocatur & *receptum* in l. 14. C. *de judiciis.* Vide *Suartzmaier* Miſcell. jur. cap. 4.

GROTII.

k *Compromiſſum*] Spreta plerumque potentioribus via Vide *Conneſtagium* de Conjunctione regnorum Caſtellæ & Portugalliæ, digna tamen, quam inſiſtant æqui & pacis amantes. Fecere magni reges ac populi, quorum in textu memoria. Addamus alios. Arbitri ſumti inter Magnum Norvagiæ & Canutum Daniæ reges de regno utroque certantes: Nempe quomodo Julianus primus ejus nominis cum Severo de principatu Romano certare interdicto agere voluit. [SPARTIAN. in Vit. *Peſcennii Nigri*, Cap. 2.] Magnus rex Suediæ arbiter ſumtus inter Ericos duos Daniæ & Norvagiæ reges. In fœdere Lacedæmonio-

μον ὡς ἐς ἀδικοῦντα ἰέναι, ait [a] Thucydides: *in eum, qui arbitrum accipere paratus eſt, nefas ut in injurioſum ire.* Sic de regno Argivo Adraſtus & Amphiaraus 24 Eriphylæ judicium permiſerunt, narrante [b] Diodoro. De [c] Salamine inter Athenienſes & Megarenſes lecti judices Lacedæmonii quinque. Apud dictum modo Thucydidem [d] Corcyrenſes Corinthiis ſignificant, paratos ſe diſceptare controverſias apud Peloponneſi civitates, de quibus inter ipſos conveniſſet. Et Periclem laudat [e] Ariſtides, quod, ut bellum vitaretur, voluerit δίκῃ διαλύσασθαι περὶ τῶν διαφόρων, *de controverſiis arbitros ſumere.* Et Iſocrates (ee) oratione adverſus Cteſiphontem laudat Philippum Macedonem, quod quas habebat cum Athenienſibus controverſias, de iis paratus eſſet ἐπιτρέπειν πόλει τινὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, *arbitrium permittere alicui civitati æqua utrique parti.*

[a] Lib. I. c. 85.
[b] Lib. IV. c. 67.
[c] Plutarch. in Solon. p. 83. E.
[d] Lib. I. c. 28.
[e] Orat. Platon. II. p. 248. B. Tom. III.

2. Sic olim [f] Ardeates & Aricini, poſtea (ff) Neapolitani & Nola-

[f] Livius lib. III. c. 71.

moniorum & Argivorum apud Thucydidem: δίκας διδόντες κατὰ τὰ πάτρια, *qui ſtare arbitris volent more avito.* Et mox: εἰ δέ τις τῶν ξυμμάχων πόλις πόλει ἐρίζοι, ἐς πόλιν ἐλθεῖν ἄν τινα ἴσαν ἀμφοῖν ταῖς πόλεσι δοκοῖν· *ſi qua ſociarum civitatum cum ſocia civitate controverſiam habeat, rem deferant ad civitatem, quæ utrisque æqua videbitur.* Eſt utrumque apud Thucydidem libro V. (c. 79.) M. Antoninum multi extra Romanum imperium populi controverſiarum ſuarum, ut bella vitarent, arbitrum ſumſere. meminit *Victor* & alii. Apud *Procopium* Gotthic. III. Gepidæ Langobardis dicunt: δίκῃ γὰρ διαλύειν τὰ διάφορα ἐν σπουδῇ ἔχομεν. δικάζεσθαι δὲ οἷς ἂν σπουδάζηται, βιάζεσθαι οὐδαμῶς προσήκει· *arbitro ſumto dirimere controverſa parati ſumus. at qui ſtare judicio volunt, eos vi impetere iniquum eſt.* (Cap. 34.) Apud eundem Gotthicorum IV. Theudibaldus Franc. rex paratum ſe oſtendit, judicem accipere de iis, quæ Romani diſputabant. (*Cap.* 24.) Vide & quid olim Romani Philippo ſignificaverint apud *Polybium* excerpto legationum n. 4. & quod eſt in fœdere Antiochi ex eodem *Polybio* itidem in excerptis n. 35. Rex Angliæ judex de Scotiæ ſucceſſione: Comes Holſatus inter regem Daniæ & fratres, *Pontano* memorante hiſtoriæ Danicæ libro VII. Adde exempla apud *Marianam* libro XXIV, cap. 20. XXIX, cap. 23. *Paratam* libris VII. & XI. *Bizarum* libro XII. *Crantzium* libro VI. Saxonicorum c. 15. & noſtra infra libro III, cap. XX. §. XLVI. [Quod de *Marco Antonino* dicit Auctor, nec in iis, quæ nomine *Aurelii Victoris* circumferuntur, reperio, nec alibi. Certè in Epitome *Victoris* id dicitur de *Antonino Pio.* J. B]

GRONOVII.

24 *Eriphylæ*] Adraſti ſorori, Amphiarai uxori.

(ee) Nulla eſt Oratio *Iſocratis* adverſus *Cteſiphontem*, cujus vel nomen neſcio an ullibi apud Oratorem illum legatur. Voluit Auctor dicere ÆSCHINEM, in cujus notiſſima Oratione hæc reperias, *pag.* 286. A. *Ed. Baſ.* 1572. *J. B.*

(ff) De his nil, nec apud *Livium*, nec apud *Dionyſium Halicarnaſſenſem.* Auctor noſter exſcripſit heic ALBERICUM GENTILEM, *De Jure Belli*, Lib. I. Cap. 3. pag. m. 23. Sed narratur res à CICERONE, *De Offic.* I. 10. & VALER. MAXIMO, VII. 3. num. 4. *J. B.*

quam iraſcendo crudelior. Regnum, inquit, meum non eſt de hoc mundo. Quid vultis amplius? venite ad regnum quod non eſt de hoc mundo: venite credendo, & nolite ſævire metuendo.

3. Epiſcopo inter cætera interdicit Paulus ne 43 percuſſor ſit, 1 Tim. III, 2. ἀνάγκῃ κρατεῖν, *imperare 44 impoſita neceſſitate*, ea ſcilicet quæ ex humana vi proficiſcitur, regum eſſe, non
a Act. Ap. epiſcoporum, t dixit a Chryſoſtomus. Et alibi: *non eſt nobis*
Tom. IV. *data poteſtas ut auctoritate 45 ſententiæ* (talis ſcilicet quæ jus ex-
p. 626. ſequendi per manum regiam, aut militarem, u aut juris qualis-
hom. III cunque
ep. ad Tit.
(p. 385.) *hom. 1. ep. 1. ad Theſſ. hom. 11. p. 168, 169. de ſacerd. Lib. II.*

GROTII.

t *Dixit Chryſoſtomus*] Verba ejus ſunt de ſacerdotio libro II. (Tom. VI. pag. 90. *Edit. Savil.*) μάλιστα μὲν ἐν τοῖς χριστιανοῖς οὐκ ἐξεῖναι πρὸς βίαν ἐπανορθοῦν τα τῶν ἁμαρτανόντων πταίσματα· ἀλλ' οἱ μὲν ἔξωθεν δικασταὶ τοὺς κακούργους, ὅταν ὑπὸ τοῖς νόμοις λάβωσι, πολλὴν ἐπιδείκνυνται τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἄκοντας τοῖς τρόποις κωλύουσι χρῆσθαι τοῖς αὐτῶν. ἐνταῦθα δὲ οὐ βιαζόμενον, ἀλλὰ πείθοντα δεῖ ποιεῖν ἀμείνω τὸν τοιοῦτον. οὔτε γὰρ ἡμῖν ἐξουσία τοιαύτη παρὰ τῶν νόμων δέδοται πρὸς τὸ κωλύειν τοὺς ἁμαρτάνοντας. οὔτε, εἰ καὶ ἐδίδοτο, εἴχομεν ὅπη καὶ χρησαίμεθα τῇ δυνάμει, οὐ τοὺς ἀνάγκῃ τῆς κακίας, ἀλλὰ τοὺς προαιρέσει ταύτης ἀπεχομένους στεφανοῦντος τοῦ Θεοῦ. διὰ τοῦτο πολλῆς χρεία τῆς μηχανῆς ἵνα πεισθῶσιν ἑκόντες ἑαυτοὺς ὑπέχειν ταῖς παρὰ τῶν ἰατρῶν θεραπείαις οἱ κάμνοντες· *omnium maxime Chriſtianis non licet vi caſtigare ſontium delicta. Sæculi quidem judices, ubi maleficos ſub legum poteſtatem nacti ſunt, multum poteſtatis jus exercent, & invitos quamvis prohibent ex ſuopte ingenio vivere. At apud nos non cogendo ſed ſuadendo id agendum eſt, ut qui ejuſmodi ſit, melior evadat. Neque enim nobis a legibus ad coërcendos peccatores poteſtatis jus datum eſt, & ſi datum maxime eſſet, locus non eſſet juris ejus exercendi, cum Deus coronet non eos qui neceſſitate ſed qui voluntate libera a malo abſtinent: quare multo labore opus ut perſuadeantur morbidi ſponte ſua ſe præbere ſacerdotali curationi.* Et mox: (Pag. 10.) οὐ γὰρ ἑλκύσαι πρὸς βίαν ἐστὶν, οὐδὲ ἀναγκάσαι φόβῳ *neque enim qui a fide aberrat vi pertrahi, imo nec metu compelli poteſt.* Idem ad Epheſ. IV. εἰς διδασκαλίαν λόγου προεχειρίσθημεν, οὐκ εἰς ἀρχὴν, οὐδὲ εἰς αὐθεντίαν, συμβούλων τάξιν ἐπέχομεν παραινούντων. ὁ συμβουλεύων λέγει τὰ παρ' ἑαυτοῦ, οὐκ ἀναγκάζων τὸν ἀκροατὴν, ἀλλ' αὐτὸν ἀφιεὶς τῆς τῶν λεγομένων αἱρέσεως κύριον· *ad docendos vero homines conſtituti ſumus, non ad imperium, non ad exercitium poteſtatis. Conſiliariorum locum obtinemus ſuadentium; qui conſilium dat, de ſuo dicit, auditorem non cogit, ſed liberam ei relinquit electionem circa ea quæ dicuntur.* (Tom. III. p. 823.) *Ambroſius* libro II. de Cain & Abel c. 4. *Sacerdos quidem officium ſuum exhibet, at nullius poteſtatis jura exercet.* Citatur c. *verbum*, de pœnitentia diſtinct. 1. (*Cap.* 51.)

GRONOVII.

43 *Percuſſor*] Πλήκτης, qui plagas intentet, aut jus habeat virgarum vel faſcium.

44 *Impoſita neceſſitate*] Cum jure coërcendi carcere, vinculis, mulctis, ſupplicio.

45 *Sententiæ*] Quaſi pronuntiatæ pro tribunali.

GROTII.

u *Aut juris qualiscunque humani ademtionem*] Ad reges enim non ad eccle-

cunque humani ademtionem in ſe contineat) *cohibeamus homines a delictis*: & epiſcopum officio ſuo fungi ait *οὐ βιαζόμενον, ἀλλὰ πείθοντα, non cogendo, ſed ſuadendo.* Et ex his quidem ſatis apparet, epiſcopos, 46 qua tales ſunt, jus regnandi in homines humano more nullum habere. x Hieronymus regem & epiſcopum comparans: *ille nolentibus praeeſt, hic volentibus.*

4. An vero reges ipſi iis qui Chriſtianam religionem rejiciunt, arma quaſi pœnæ nomine inferre poſſint, ſupra capite de pœnis a nobis disquiſitum eſt quantum inſtituto ſufficit.

XV. Hoc quoque monebo non fruſtra, ſed quia veteribus recentia conferens magnum malum, ni caveatur, prævideo, juſtam belli cauſam non dare y 47 ſpem conceptam ex aliqua divinorum

eccleſiam pertinet judicare de feudis. c. novit 18. *de judiciis* c. de poſſeſſionibus. c. cauſam quæ inter 7. *qui filii ſint legitimi.* Reges enim ſuperiorem in temporalibus minime recognoſcunt. c. per venerabilem, 13. eod. tit. *Chriſtus voluit ut Chriſtiani Imperatores pro vita æterna Pontificibus indigerent, & Pontifices pro curſu temporalium rerum imperialibus legibus uterentur, quatenus ſpiritalis actio a carnalibus diſtaret incurſibus, & Deo militans minime ſecularibus negotiis ſe implicaret.* c. quoniam, 8. *diſtinct.* x. & c. cum ad verum, 6. *diſtinctione* XCVI. unde aliena non ſunt quæ libro primo ſunt poſita, c. 11. §. ultimo, *num.* 8. ex ſecundo & octuageſimo canone eorum qui apoſtolici dicuntur, & quæ in eam rem ibi plura in textu notisque afferuntur.

x *Hieronymus*] Idem in epitaphio Nepotiani: *minus licet epiſcopo quam regi. Ille enim nolentibus praeeſt: hic volentibus. Ille terrori ſubjicit, hic ſervituti donatur.* (Tom. I. pag. 25. Edit. Baſil) *Caſſiodorus* lib. XI. in epiſtola ad epiſcopos. (Ep. 3.) *epiſcopus doceat, ne judex poſſit invenire quod puniat.* Fredericus primus Imperator apud *Guntherum* Ligurino de Pontifice: (*Lib.* VI. *verſ.* 362, 361.)

Eccleſiam regat ille ſuam, divinaque jura
Temperet: imperium nobis faſcesque relinquat.

Suenonem Daniæ regem excommunicatum cum Roſchildenſis epiſcopus Wilhelmus ab ingreſſu eccleſiæ oppoſitu baculi paſtoralis arceret, & regii capulis admoverent manum, fecit quod epiſcopi erat, & cervicem porrexit. [Vide *Saxonem Grammatic.* Lib. XI. pag. 189, 190.] Adde quæ ſupra habuimus libro 1. c. 5.

y *Spem conceptam ex aliqua divinorum vaticiniorum explicatione*] Vide de Theodoro quodam, Gratiani tempore, *Zoſimum* (Lib. IV. c. 13.) & *Ammianum Marcellinum* (Lib. XXIX. c. 1.) de Joanne Cappadoce *Procopium* Perſicorum 11. (*Cap. ult.*) & *Leunclavium* hiſtoriæ Turcicæ lib. XVIII.

GRONOVII.

46 *Qua tales ſunt*] Tanquam concederet habere, quatenus conceſſione regum aut populorum etiam ſunt principes. Qua ſunt epiſcopi tantum, non etiam domini regionum & gentium, quod nunc pleriſque locis cum epiſcopatu conjunctum eſt.

47 *Spem conceptam*] Ut Judæi, quum antiquis ſacerdotum literis contineretur fore, ut valeſceret oriens & Judæa profecti rerum potirentur, (quod de Meſſia rerum

vinorum vaticiniorum explicatione. Nam præterquam quod z quæ nondum impleta ſunt oracula interpretari certo vix contingit ſine prophetico ſpiritu, etiam rerum certarum latere nos poſſunt tempora. Ac poſtremo prædictio, niſi expreſſum adſit Dei mandatum, jus nullum dat, cum Deus, quæ prædixit, ſæpe per improbos homines aut pravas actiones ad exitum ire permittat.

XVI. Illud quoque ſciendum eſt, ſi quis quid debet, 48 non ex

erat; de Veſpaſiano interpretabantur Romani) ſibi tantam magnitudinem fatorum velut ex oraculo ſpondebant *Tacit.* 5. hiſt. 13. Sic Carolus VIII. Galliarum rex ad Neapolitanam expeditionem inflammatus eſt, quod pervaſerat in vulgus ex antiquis vatum carminibus fama, Carolo maximum totius orbis imperium portendi, & mathematicorum reſponſis fatum eſſe, illum occidentis ſimul & orientis imperium nanciſci. *Jovius* lib. 1. hiſtor. p. 11. Et noſtro fuere tempore bellicoſi reges, qui ſperarent ſe Babylona ſubverſuros, quod nummo ſignato Ludovicus XI. promiſit. [Adde JUL. PAULI *Recept. Sentent.* Lib. V. Tit. 21. §. 1. ibique Eruditiſſimum SCHULTINGIUM. *J. B.*]

GROTII.

z *Quæ nondum impleta ſunt oracula interpretari certo vix contingit ſine prophetico ſpiritu*] Clauſi enim obſignatique ſunt libri prophetici ad præfinitum usque tempus, ita ut intelligi nequeant, *Danielis* XII, 4 & 9. Hieronymus ad Danielem (Tom. V. p. 606. B.) *ſi propheta audivit & non intellexit, quid facient hi qui ſignatum librum & usque ad tempus conſummationis multis obſcuritatibus involutum præſumtione mentis ediſſerunt?* *Procopius* Gotthicorum 1. (*Cap.* 24.) τὴν γὰρ Σιβύλλης λογίων τὴν διάνοιαν πρὸ τοῦ ἔργου ἐξευρεῖν ἀνθρώπῳ οἶμαι ἀδύνατα εἶναι. *Sibyllinorum oraculorum ſenſum ante rei eventum invenire exiſtimo ſupra hominem eſſe.* Mox: ταῦτα τε ἀδύνατά ἐστιν ἀνθρώπῳ ὁτῳοῦν πρὸ τοῦ ἔργου τὰ Σιβύλλης λόγια ξυνεῖναι, ἢν μὴ καὶ ὁ χρόνος αὐτὸς ἐκβάντος ἤδη τοῦ πράγματος, καὶ τοῦ λόγου εἰς πεῖραν ἐλθόντος, ἀκριβὴς τοῦ ἔπους ἑρμηνευτὴς γένηται. *fieri nequit, ut homo qualiscunque ante exitum Sibyllina oracula intelligat, ſed exſpectandum, donec ipſa dies, re jam conſummata, & verbis experiendo comprobatis, certa fiat carminum interpres.* Gregoras libro V. ἀλλ' ὥσπερ καὶ τ' ἄλλα τῶν χρησμῳδουμένων δυσείκαστά ἐστι καὶ δυσξύμβολα, καὶ πλείστας δέχεται τὰς ἀναλύσεις καὶ ἀναπτύξεις μέχρις αὐτῆς ἐκβάσεως· οὕτως καὶ οὗτος ὁ χρησμὸς ἐπλάνα τοὺς πλείστους, καὶ αὐτὸν δὴ τὸν βασιλέα Ἀνδρόνικον μέχρις αὐτῆς τελευτῆς, ὡς εἰρήσεται. ἐξ ἀνθρώπων δ' αὐτοῦ γενομένου, αὐτὸς ἑαυτὸν ὁ χρησμὸς διεσάφησεν· *ſicut & prædictiones aliæ difficillima conjectu interpretatuque ſunt, quod & multa habeant involucra, & explicationes recipiant multas: ita & hoc oraculum decepit omnes, ipſumque Imperatorem, quamdiu ei vita manſit. Eo autem erepto rebus humanis, ipſum ſemet oraculum hominibus aperuit.* (Pag. 67. *Edit Genevenſ.*) Cavete vobis nimis audaces theologi: cavete vobis a nimis audacibus theologis politici. Dignus qui inſpiciatur locus apud *Thuanum* libro LXXIX, in anno CIↃIↃLXXXIII. de Jacobo Brocardo.

GRONOVII.

48 *Non ex juſtitia propria*] Quod niſi præſtet, ſit injuſtus ac legibus reus, ex ea, quæ in contractibus obſervatur.

GRO-

ex juſtitia propria, ſed ex virtute alia, puta liberalitate, gratia, miſericordia, dilectione, id ſicut in foro exigi non poteſt, ita nec armis depoſci. Nam ad utrumque horum non ſufficit, ut id, quod poſtulatur, ſit [49] ex morali ratione faciendum, ſed præterea opus eſt in nobis jus quoddam ſit ad illud, quale jus interdum leges divinæ & humanæ dant etiam circa [50] debita aliarum virtutum. quod cum ſit, nova tunc debendi ratio accedit, quæ jam ad juſtitiam pertinet. Id cum deeſt, injuſtum ex hac cauſa bellum eſt, ut [51] Romanorum in [52] regem Cypri tanquam ingratum. Nam qui beneficium dedit, nullum habet jus ad repoſcendam gratiam: alioqui contractus eſſet, non beneficium.

XVII. 1. Notandum & hoc ſæpe accidere, [a] ut bello cauſa quidem juſta ſubſit, ſed vitium actioni accedat ex animo agentis: ſive quod aliud quiddam, non illicitum per ſe, magis & principalius animum movet quam jus ipſum, puta [a] [53] honoris ſtudium, aut utilitas aliqua, ſive privata ſive publica, quæ ex bello ipſo ſeorſim a cauſa ſua juſtifica conſiderato exſpectatur: ſive quod adeſt affectus plane illicitus, ut gaudium acquieſcentis in malo alieno ſine boni reſpectu. Sic Ariſtides [b] de ſocietate ſecunda, Phocenſes ait merito periiſſe, at non bene feciſſe Philippum, cum eos perderet, quippe non religioni ſtudentem, quod præferebat, ſed augendo imperio.

[a] *Vict. de Jure bell. n. 2.*

[b] *Tom. II, p. 256, 257.*

2. *Una & ea vetus cauſa bellandi eſt*, inquit [c] Salluſtius, *profunda cupido imperii & divitiarum. Aurum & opes præcipua bellorum cauſa*, apud [d] Tacitum. & in [e] tragœdia:

Ru-

[c] *Fragm. IV, 3. Ed. Waſſ.*

[d] *Hiſt. IV, 74.*

[e] *Senec. Hippol. verſ. 540.*

GROTII.

a *Honoris ſtudium*] Quod vitium maxime nobis virtutis quadam imagine blanditur. Sed recte monet *Auguſtinus* libro III, de Civitate Dei cap. 14. *Satius eſſe cujuslibet inertiæ pœnas luere, quam illorum armorum gloriam quærere* Repete quæ ex *Agathia* ſupra poſuimus hic ad §. 3. [Sed in illis locis bella arguuntur per ſe injuſta. *J. B.*]

GRONOVII.

49 *Ex morali ratione*] Decens, honeſtum, officium, juſtitiæ *diatepuntate* opus.

50 *Debita aliarum*] Ut pietatis & obſequii liberorum erga parentes, officii parentum in teſtamento erga liberos.

51 *Romanorum*] Imo ſceleſtiſſimi hominis P. Clodii, ringentibus omnibus bonis, plebem inſtigantis. *Cic.* pro Sext. 26.

52 *Regem Cypri*] Ptolemæum *Flor.* 3, 9. *Plutarchus* in vita Catonis. [Adde STRABONEM, *Geogr.* Lib. XIV. pag. 684. *Ed. Pariſ.* ubi cauſſa ingrati animi diſertè exprimitur. *J. B.*]

53 *Honoris ſtudium*] Ut quum Antigonus divulgavit, ſe Olympiadis a Caſſandro interfectæ mortem ultum ire, & Alexandri regis ſui filium obſidione Amphipolitana liberare. *Juſtin.* 15, 1. qui revera omne imperium Alexandri affectaret.

Rupere fœdus impius lucri furor,
Et ira præceps.

a Contra Fauſtum lib. XXII, c. 74. Quo & Auguſtini illud recte referas a: *nocendi cupiditas, ulciſcendi crudelitas, implacatus & implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & ſi quæ ſunt ſimilia, hæc ſunt quæ in bellis jure culpantur.*

b Covarr. d. P. 2. in c. Pecc. §. 9. n. 2. 3. Sed hæc, ubi cauſa juſtifica non deeſt, b peccatum quidem arguunt, ipſum tamen bellum proprie injuſtum non faciunt. unde nec ex tali bello reſtitutio debetur.

Cajet. 2, 2. q. 40. art. 1. Silv. verb. bellum n. 2. Summa Ang. verb. bellum n. 5. Sum. Roſ. ib. n. 3. & 8. Th. 2, 2. 66. 8.

CAPUT XXIII.

De cauſis dubiis.

I. *Dubitandi cauſa in moralibus unde.*
II. *Nihil faciendum contra animi dictamen quamvis errans.*
III. *Judicium in alteram partem duci argumentis rerum.*
IV. *Aut auctoritate.*
V. *Si utrinque dubitetur in re gravi, & alterum ſit eligendum, ſumendum quod eſt tutius:*
VI. *Unde ſequi, tali caſu a bello abſtinendum.*
VII. *Id autem vitari poſſe colloquio:*
VIII. *Aut arbitrio: ubi de Chriſtianorum regum officio circa partes bellantes:*
IX. *Aut etiam ſorte,*
X. *Certamen ſingulare, ad vitandum bellum, an permitti poſſit.*
XI. *Meliorem eſſe conditionem poſſidentis in pari dubio.*
XII. *Si neuter poſſideat, in pari dubio rem dividendam.*
XIII. *An bellum utraque ex parte juſtum detur, multis diſtinctionibus explicatur.*

a 1 Eth. Nic. 1. I. VErIſſimum eſt quod ſcripſit a Ariſtoteles, in moralibus non æque, ut in mathematicis diſciplinis certitudinem inveniri. quod eo evenit, quia mathematicæ diſciplinæ 1 a materia omni formas ſeparant, & quia formæ ipſæ tales plerumque ſunt, a 2 ut nihil habeant interjectum, ſicut inter rectum & cur-

cur

GROTII.

a *UT nihil habeant interjectum*] In his mutatio ſit εἰς τὸ ἀντικείμενον, in aliis εἰς τὸ μεταξύ.

GRONOVII.

1 *A materia*] Figuras conſiderant a corporibus ſemotas, ut loquitur in prolegomenis extremis.

2 *Ut nihil habeant*] Sunt circum ſcriptæ

curvum nihil eſt medii. (22) At in moralibus circumſtantiæ etiam minimæ variant materiam, & formæ, de quibus agitur, b ſolent habere interjectum 3 aliquid, ea latitudine, ut modo ad hoc, modo ad illud extremum propius accedatur. Ita enim inter id quod fieri oportet, & inter id quod fieri nefas eſt, medium eſt quod licet, ſed modo huic, modo illi parti propinquius: unde ambiguitas ſæpe incidit, ut in 4 crepuſculo, aut in aqua frigida caleſcente. Et hoc eſt, quod ait a Ariſtoteles, *ἔστι χαλεπὸν ἐνίοτε τὸ κρῖναι ποῖον ἀντὶ ποίου αἱρετέον· quid cui anteponendum ſit, difficilis ſæpe eſt judicatio.* Andronicus autem Rhodius: *b τὸ γὰρ ἀληθινῶς δίκαιον δυσχερές ἐστι τοῦ δοκοῦντος διελεῖν· difficile eſt id, quod vere juſtum eſt, ab eo, quod tale videtur, diſcernere.* a III. Nicom. c. 1. b Paraphr. Lib. I. c. 3. p. 10.

II. 1. Primum autem illud eſt tenendum, etiamſi quid juſtum reipſa eſt, ſed ab eo fit, qui, 5 omnibus expenſis, injuſtum id exiſtimat, actum eſſe vitioſum. Hoc enim eſt, quod dicit Paulus c Apoſtolus, 6 quicquid non fit ex fide, peccatum eſſe: c quo in loco fides animi judicium de re ſignificat. Nam 7 vim judi- c Rom. XIV, 23.

ſcriptæ & præciſæ, nullum habentes confinium cum aliis, ut dubitari poſſit, huc an illuc pertineant.

GROTII.

b *Solent habere interjectum aliquid*] Vide *Chryſoſtomum* ad IV. Epheſiorum 31. moral. [id eſt, in τῇ ἰδίᾳ Homiliæ illius, *Tom.* III. p. 844. *Edit. Savil.*]

GRONOVII.

3 *Aliquid, ea latitudine*] Medium rationis. *Hornej.* ethic. 3, 1. 14.

4 *Crepuſculo*] *Quod tu nec tenebras nec poſſis dicere lucem.*

5 *Omnibus expenſis*] Poſt maturam deliberationem, pro ipſius ſenſu & captu.

6 *Quicquid non fit*] Vide animadv. *Grotii* pro ſuis *notis ad conſ. Caſſand.* ad articul. 2. p. 68. in examine *Riveti*, & hujus *examen* p. 71. tum ejusdem *Riveti apolog.* contra votum *H. Grotii* num. LXXVI. p. 141. item *διάλυσις Grotianæ diſcuſſionis* pag. 328.

7 *Vim judicatricem*] Conſcientiam dictantem hoc probum, illud improbum eſſe; non ſemper, prout revera eſt, ſed prout quis educatus & inſtitutus eſt.

(22) Expendit hoc PUFENDORFIUS noſter, *De Jure Nat. & Gentium*, Lib. I. Cap. 2. §. 9. Quæcumque Auctor heic dicit, id tantum probant, ſæpe ſic ſatis difficile eſſe axiomata & principia Diſciplinarum Moralium ad caſus ſingulares aptare: unde tamen ipſas Diſciplinas incertas eſſe minimè ſequitur. Quâ de re vide quæ obſervavimus in Præfatione noſtrâ ad Opus Pufendorfianum modo laudatum, §. III. num. 3. *J. B.*

GROTII.

c *Quo in loco fides animi judicium de re ſignificat*] Eodem tendunt in eadem *Pauli* epiſtola eodem capite iſta (verſ 5.) ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ νοῒ πληροφορείσθω *unusquisque ſui ſenſus ſibi certus ſit.* Et (verſ. 22.) μακάριος ὁ μὴ κρίνων ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει· *beatus ille, qui, quod probat, in eo ſui damnator non eſt.* Ambroſius;

judicatricem humanis actionibus ducem Deus addidit, qua contemta obbruteſcit animus.

2. Sæpe autem accidit, ut judicium 8 nihil certi monſtret, ſed hæſitet: quæ hæſitatio ſi attenta conſideratione expediri nequeat, ſequendum erit illud a Ciceronis: *bene præcipiunt* d *qui vetant quicquam agere quod dubites æquum ſit an iniquum.* Hebræi magiſtri (bb) dicunt: הסתלק מן הספק *abſtine te a re dubia*. Sed hoc locum habere non poteſt, ubi b alicui omnino alterutrum eſt faciendum, & de utroque, an æquum ſit, dubitatur: tunc enim (cc) licebit ei eligere, quod minus iniquum ei videtur. Semper enim, ubi electio evadi non poteſt, minus malum rationem induit boni. *Τὰ ἐλάχιστα ληπτέον τῶν κακῶν*, ait c Ariſtoteles: Cicero, d *de malis minima.* e Quintilianus: *in comparatione malorum boni locum obtinet levius.*

III. Plerumque vero in rebus dubiis poſt examen aliquod animus 9 non in medio hæret, ſed huc aut illuc ducitur e argumentis ex re petitis, f aut ex opinione, quam habet 10 de aliis hominibus, ſententiam ſuper ea re pronunciantibus. Nam & hic verum eſt f illud 11 Heſiodi, præſtantiſſimum eſſe per ſe ſapere;

a *De Off. l.* 1. *c.* 9.
b *Covar. tom.* 1. *de matr. p.* 2. *c.* 7. §. 2. *n.* 9.
c *Ethic. Nic.* II. *c.* 9.
d *De Off.* III. *c.* 1.
e *Lib.* VII. *c.* 4.
f *Vaſquez* 1, 2. *diſp.* 62. *c.* 1. *num.* 1. *med.* 1. 2. *quæſt.* 14.

brosius: *peccatum eſt, quod aliter fit quam probatum eſt.* Sequitur *Auguſtinus*: citati ambo a Gratiano poſt cap. 14, cauſa 28. quæſt. 1. Non longe hinc abit illud Plutarchi in Timoleonte: *δεῖ δὲ μὴ μόνον τὴν πρᾶξιν εἶναι καλὴν καὶ δικαίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν ἀφ᾽ ἧς πράττεται μόνιμον καὶ ἀμετάπτωτον, ἵνα πράττωμεν δοκιμάσαντες·* *requiritur non modo, ut, quod agitur, ſit honeſtum juſtumque, ſed ut firma ac conſtans adſit perſuaſio, unde fiat actio, ut, quod ſit, fiat ideo quod animus ita faciendum judicaverit* (Pag 238. C.)

d *Qui vetant quicquam agere quod dubites*] *Plinius* lib. 1, epiſt. 18. *Quod dubitas, ne feceris.*

e *Argumentis ex repetitis aut ex opinione, quam habet de aliis hominibus*] *Auguſtinus* lib. II. de Ordine: *duplex eſt via, quam ſequimur, cum rerum nos obſcuritas movet, aut rationem, aut certe auctoritatem.* (Cap. 5.) Explicat hoc *Gabriel Vaſquez* diſput. LXII. cap. 3. num. 10.

GRONOVII.

8 *Nibil certi*] Ut decernere nequeat, utrum juſtum ſit, nec ne.

9 *Non in medio hæret*] Non ambiguus manet, ſed in alteram utram partem magis inclinat.

10 *De aliis hominibus*] De prudentia & fide conſiliariorum.

11 *Heſiodi*] Ἔργ. 291. *Livius* 22, 29.

(bb) Rabbi GAMALIEL, in PIRKE ABOTH, pag. 14. Ed. P. Fagii. *J. B.*

(cc) Hoc non ſatis recte dici, oſtendit PUFENDORFIUS, *Lib.* 1. *Cap.* 3. § 8. ubi & notas noſtras videre poteris. *J. B.*

GROTII.

f *Illud Heſiodi*] Uſus eſt Minutius poſt malam pugnam apud *Livium* libro XXII. (cap. 29.) *Eum primum eſſe virum, qui conſulat, quod in rem ſit: ſecundum eum, qui monenti obediat: qui nec ipſe conſulere, nec alteri parere*

ſapere; proximum, duci aliena ope. Argumenta ex re petuntur e cauſis, effectis, & adjunctis aliis.

IV. 1. Sed ad hæc recte noſcenda, uſu quodam & peritia opus *a* eſt; quam qui non habent, 12 ut activum judicium recte conforment, tenentur audire ſapientum conſilia. Nam ἔνδοξα, ſive probabilia ſunt, Ariſtotele *b* teſte, quæ omnibus videntur, aut plurimis, aut certe ſapientibus; iiſque rurſum, aut omnibus, aut pluribus, aut præſtantioribus. Et hac via judicandi maxime utuntur reges, quibus 13 artium momenta ediſcere aut expendere vix vacat:

a *Victor. de Ind.* Rel. 1. n. 12. & *de Jure Belli*, 21. & 24.
b 1. *Topic.* c. 1.

(dd) σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν συνουσίᾳ.

Dat ſapere regi turba ſapientum comes.

Ariſtides *c* de concordia ad Rhodios ait, ſicut 14 in facti quæſtionibus id pro vero habetur unde plures maximeque idonei ſtant teſtes, ita ſententiarum eas ſequendas, quæ plurimis præſtantiſſimisque nitantur auctoribus. Sic Romani veteres non niſi conſulto collegio fecialium ad id inſtituto, Imperatores Chriſtiani vix niſi auditis epiſcopis, bella ſuſcipiebant, ut, ſi quid eſſet, quod religionem poſſet injicere, ejus monerentur.

c *Tom.* II. p. 378. B. C.

V. 1. Accidere autem in multis controverſiis poteſt, ut ab utra-

parere ſcit, eum extremi ingenii eſſe. Et pro A. Cluentio *Tullius: ſapientiſſimum eſſe dicunt eum, cui, quod opus ſit, ipſi veniat in mentem: proxime accedere illum, qui alterius bene inventis obtemperet.* (Cap. 31.) *Heſiodi* verſus, unde hæc fluxere, ſic habent:

Οὗτος μὲν πανάριστος ὃς αὐτῷ πάντα νοήσει.
Φρασσάμενος τά κ' ἔπειτα καὶ εἰς τέλος ᾖσιν ἀμείνω.
Ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται.
Ὃς δέ κε μήτ' αὐτῷ νοέῃ, μήτ' ἄλλου ἀκούων
Ἐν θυμῷ βάλληται, ὁ δ' αὖτ' ἀχρήϊος ἀνήρ.

Ille quidem ante omnes, per ſe ipſe quid utile, quid non
Qui videt, & longe fines proſpectat agendi:
Qui bene conſultis didicit parere, ſecundus:
At qui conſiliis pollet nihil ipſe, nec audit
Suadentes alios, nullos homo vivit ad uſus.

(Oper. & Dier. *verſ.* 293, & *ſeqq.*)

GRONOVII.

12 *Ut activum judicium*] Ut ſe inſtruant ad habendum delectum recti pravique, juſti & injuſti.

13 *Artium momenta*] Arcana & receſſus & ſubtilia, quæ rem continent, præcepta.

14 *In facti quæſtionibus*] Ubi ambigitur, factum ne ſit aliquid annon.

(dd) Vetus dictum proverbiale, quod reperitur apud AULUM GELLIUM, *Noct. Attic.* XIII. 18. ubi videri poſſunt Intt. De re ipſâ diximus in Gallicis noſtris ad hunc locum Notis. *J. B.*

GRO-

utraque parte probabilia ſe oſtendant argumenta, ſive 15 intrinſeca, ſive ab aliorum auctoritate. Id cum accidit, ſi res mediocres ſunt, de quibus agitur, videtur vitio carere poſſe electio, 16 in utramvis partem ceciderit. At, ſi de re magni momenti, ut de ſupplicio capitali hominis, agitur, jam propter magnum diſcrimen, quod eſt inter eligenda, g præferenda eſt pars tutior, ut dici ſolet:

a Terent. Adelph. II. 1. 20.

a In iſtam partem potius peccato tamen.

Ideo ſatius eſt nocentem abſolvere, quam innocentem condemnare.

b Sect 29. n. 13.

2. Scriptor b problematum quæ Ariſtotelis nomen præferunt: ἕκαστος ἡμῶν μᾶλλον ἂν προέλοιτο τοῦ ἀδικοῦντος ἀποψηφίσασθαι ὡς οὐκ ἀδικεῖ, ἢ τοῦ μὴ ἀδικοῦντος καταψηφίσασθαι ὡς οὐκ ἀδικεῖ (quibus in verbis vulgo pro ἀδικοῦντος legitur μὴ ἀδικοῦντος, & contra.) *nemo eſt noſtrum*, ait, *qui non malit abſolvere quamvis nocentem, quam damnare innocentem.* Et mox addit rationem, quam jam dedimus: ἔστι γὰρ, ὅταν τις ἀμφιδοξῇ, τὸ ἔλαττον τῶν ἁμαρτημάτων αἱρετέον. *nam ubi quis dubitat, eligendum in quo minus delinquitur.*

c Orat. XIV, XV. pag. 133. Ed. Wech.

Antiphon: c εἰ δέοι τι ἁμαρτεῖν, τὸ ἀδίκως ἀπολῦσαι ὁσιώτερον, ἢ τὸ ἀδίκως ἀπολέσαι. τὸ μὲν γὰρ ἁμάρτημά ἐστι, τὸ δὲ ἀδίκως ἀποκτεῖναι, ἀσέβημα· *ſi errandum eſt, ſine jure abſolvere, quam per injuriam condemnare, eſt ſanctius. Nam in illo error eſt, in damnatione inſontis, facinus.*

VI. Maximi autem momenti eſt bellum, ut ex quo mala plurima etiam in innocentes ſequi ſoleant. Ideo inter ſententias alternantes vergendum ad pacem. Laudatur Silio Italico d Fabius:

d Lib. 1. verſ. 679.

Cauta ſpeculator mente futuri,
Nec latus dubiis 17 parviſque laceſſere Martem.

Tres autem ſunt modi, quibus vitari poteſt, ne controverſiæ in bellum erumpant.

e Vict. de Jure bel. n. 28.

f De Offic. 1. 11.

VII. 1. Primum eſt, e colloquium, *cum duo ſint genera diſceptandi*, ait Cicero f, *unum per diſceptationem, alterum per vim,* cum-

GROTII.

g *Præferenda eſt pars tutior*] *Ammianus Marcellinus* libro XXVIII. *Si implacabiles iracundiæ ſunt, ſumma eſt acerbitas. ſin autem exorabiles, ſumma levitas: quæ tamen, ut in malis, acerbitati anteponenda eſt.* [Cap. 1. p. 562. ex *Cicerone* ad Q. fratrem, Epiſt. 1.] Et hoc explicat *Vaſquez* dicto libro, c. 4. num. 21.

GRONOVII.

15 *Intrinſeca*] Ex ipſa re naſcentia.

16 *In utramvis partem*] *Terent.* Adelph. 2, 1. 20.

17 *Parviſque*] Leg. *partuſque.* Iratorem aciei committere.

GRO-

eumque illud proprium ſit hominis, hoc belluarum, confugiendum eſt ad poſterius, ſi uti non licet priore. Et Terentius: a a Eunuch. IV, 7. 19.

> h *Omnia prius experiri quam armis ſapientem decet:*
> *Qui ſcis, an quæ jubeam ſine vi faciat?*

Apollonius Rhodius b dixit: 18 μηδ' αὔτως ἀλκῇ πρὶν ἔπεσσί γε πειρηθῆναι. Et Euripides: c b Argon. III, 185. c Supplic. verſ. 347.

> Λόγοισι πείσων. εἰ δὲ μὴ, βίᾳ δορός.
>
> *Verbis id impetrabo: ſin nequeo, manu.*

Idem reprehendit Supplicibus civitates, quæ hanc viam omitterent, (*verſ.* 748.)

> *Et vos quoque, urbes, quæ, quod eſt verbis datum*
> *Tranſigere,* 19 *potius ferris ad cædem arbitram.*

Achilles Iphigenia in Aulide, (*verſ.* 1017, *& ſeqq.*)

> *Si paret æquo, nil mea vobis ope*
> *Opus eſt; ſalutis eſt in hoc uno ſatis.*
> *Ego ſimul amici gratiam ſervaverim:*
> *Minusque vitio vertet omne agmen mihi,*
> *Ratione ſi rem geſſerim, non viribus.*

Quod in Phœniſſis apud Euripidem legimus, (*verſ.* 519.)

20 πᾶν

GROTII.

h *Omnia prius experiri quam armis*] *Dionyſius Halicarnaſſenſis* in excerptis legationum: μὴ πρότερον ἄρξαι τῶν ἔργων πρὶν ἢ πειραθῆναι τῶν λόγων· *non ante ad res veniendum eſt, quam tentata ſit verborum via.* (Pag. 704. *Edit. Oxon.*) Menelaus apud Libanium: πρέποντον μὲν γὰρ τὰ δίκαια τῷ λόγῳ πειρᾶσθαι λαμβάνειν, ἀλλὰ μὴ τοῖς ὅπλοις ἐπιπηδᾶν, ἀνθρωπινώτερον δήπουθεν· *homini convenientius, prius verborum experimentum facere, quam ſtatim ad arma proſilire.* (Declam. I. pag. 196. D. *Ed. Pariſ. Morell.*) Non abeunt hinc illa chori dicta in Euripidis Helena, (*verſ.* 1166, *& ſeqq.*)

> τὸ θεῶν
> Ἔπος ἀληθὲς ἔγνων
> Ἄφρονες, ὅσοι τὰς ἀρετὰς πολέμῳ
> Κτᾶσθε, δορὸς ἀλκαῖσι
> Λογχαῖσι καταπαυόμενοι
> Πόνους θνατῶν ἀμαθῶς.
> Εἰ γὰρ ἅμιλλα κρινεῖ νιν
> Αἵματος, οὔποτ' ἔρις
> Λείψει κατ' ἀνθρώπων πόλεις.

> *Stulti nimium, queis virtutis*
> *Menſura placet unica, ferrum;*
> *Quibus humani pauſa laboris*
> *Non niſi ſævo quæritur enſe:*
> *Nam ſi virtus ſanguine tantum*
> *Spectanda venit, numquam discors*
> *Furor infeſtas deſeret urbes.*

GRONOVII.

18 Μηδ' αὔτως] Non ſtatim vi, priusquam verbis tentari.

19 *Potius ferris*] Id terminatis cruento bello judice, ut potior jure victor habeatur.

GRO-

20 πᾶν γὰρ ἐξαιρεῖ λόγος
Ὃ καὶ σίδηρος πολεμίων δράσειεν ἄν·

a Lib. XXXV. c. 45. Id auctum ſic extulit apud Livium a Phæneas: i *multa homines, ne bellare neceſſe ſit,* 21 *voluntate remittere, quæ bello & armis cogi non poſſint.* Mardonius apud Herodotum b Polymnia

b Lib. VII. c. 9. Græcos culpat hac in parte: τοὺς χρεὸν ἐόντας ὁμογλώσσους, κήρυξί τε διαχρεωμένους καὶ ἀγγέλοισι, καταλαμβάνειν τὰς διαφορὰς καὶ παντὶ μᾶλλον ἢ μάχῃσι. *quos oportuit, cum ejuſdem eſſent linguæ, caduceatorum & legatorum opera, non præliis, controverſias tractare.*

c Ant. Rom. L. VIII. c. 8. 2. Coriolanus apud Halicarnaſſenſem: c τὸ μὴ τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμεῖν, ἀλλὰ τὰ ἑαυτῶν ἀπαιτεῖν, καὶ μὴ τυγχάνοντα τούτων πολεμεῖν, ἅπαντες ἂν ὁμολογοῦσιν εἶναι καλόν· *ſi quis non aliena cupiat, ſed ſua poſtulet, atque, iis non impetratis, bellum moveat, id omnium confeſſione æquum eſt.* Apud eundem Halicarnaſſenſem

d Lib. III. c. 11. rex Tullus; d *quæ verbis componi nequeunt, ea armis* ait *decerni.* Apud Tacitum e Vologeſes: *æquitate quam ſanguine, cauſſa*

e Annal. XV, 2. *quam armis retinere parta majoribus malueram.* Et rex f Theo-

f Caſſ. III. Var. 1. doricus: *tunc utile ſolum eſt ad arma concurrere, cum locum apud adverſarios juſtitia non poteſt invenire.*

VIII. 1. Alterum eſt inter eos, 22 qui communem judicem nullum habent, k 23 compromiſſum: ἐπὶ τὸν δίκας διδόντα οὐ νόμιμον

GROTII.

i *Multa homines, ne bellare neceſſe ſit, voluntate remittere, quæ bello & armis cogi non poſſint.*] *Donatus* ad Eunuchum: *pervulgatum eſt enim, quod ſumma vi defenderit quum extorquetur, hoc idem poſtmodum remitti remittenti.* (Act. I. Sc. II. verſ. 94.)

GRONOVII.

20 Πᾶς γὰρ] Omnia enim eximit colloquium, quæ alioqui ferrum hoſtile faceret.

21 *Voluntate remittere*] Belli vitandi ergo concedere, ad quæ vi & bello adigi nequeant, deſperatione in virtutem verſa.

22 *Qui communem*] Quod penes utrumque ſit ſummum imperium.

23 *Compromiſſum*] Conventio, qua arbitri ſententiæ ſe obtemperaturos uterque litigator promittit. Videndus tit. D. *de receptis, qui arbitrium receperunt, ut ſententiam dicant.* Vocatur & *receptum* in l. 14. C. *de judiciis.* Vide *Suartzmaier* Miſcell. jur. cap. 4.

GROTII.

k *Compromiſſum*] Spreta plerumque potentioribus via Vide *Conneſtagium* de Conjunctione regnorum Caſtellæ & Portugalliæ, digna tamen, quam inſiſtant æqui & pacis amantes. Fecere magni reges ac populi, quorum in textu memoria. Addamus alios. Arbitri ſumti inter Magnum Norvagiæ & Canutum Daniæ reges de regno utroque certantes: Nempe quomodo Julianus primus ejus nominis cum Severo de principatu Romano certante interdicto agere voluit. [SPARTIAN. in Vit. *Peſcennii Nigri*, Cap. 2.] Magnus rex Suediæ arbiter ſumtus inter Ericos duos Daniæ & Norvagiæ reges. In fœdere Lacedæmonio.

μενον ὡς ἐς ἀδικοῦντα ἰέναι, ait [a] Thucydides: *in eum, qui arbitrum accipere paratus eſt, nefas ut in injurioſum ire.* Sic de regno Argivo Adraſtus & Amphiaraus 24 Eriphylæ judicium permiſerunt, narrante [b] Diodoro. De [c] Salamine inter Athenienſes & Megarenſes lecti judices Lacedæmonii quinque. Apud dictum modo Thucydidem [d] Corcyrenſes Corinthiis ſignificant, paratos ſe diſceptare controverſias apud Peloponneſi civitates, de quibus inter ipſos conveniſſet. Et Periclem laudat [e] Ariſtides, quod, ut bellum vitaretur, voluerit δίκῃ διαλύεσθαι περὶ τῶν διαφόρων, *de controverſiis arbitros ſumere.* Et Iſocrates (ee) oratione adverſus Cteſiphontem laudat Philippum Macedonem, quod quas habebat cum Athenienſibus controverſias, de iis paratus eſſet ἐπιτρέπειν πόλει τινὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, *arbitrium permittere alicui civitati æqua utrique parti.*

[a] *Lib.* I. c. 85.
[b] *Lib.* IV. c. 67.
[c] *Plutarch.* in Solon. p. 83. E.
[d] *Lib.* I. c. 28.
[e] *Orat. Platon.* II. p. 248. B. Tom. III.

2. Sic olim [f] Ardeates & Aricini, poſtea (ff) Neapolitani & Nola-

[f] *Livius lib.* III. c. 71.

moniorum & Argivorum apud Thucydidem: δίκας διδόντας κατὰ τὰ πάτρια, *qui ſtare arbitris volent more avito.* Et mox: εἰ δέ τις τῶν ξυμμάχων πόλις πόλει ἐρίζοι, ἐς πόλιν ἐλθεῖν ἄν τινα ἴσαν ἀμφοῖν ταῖς πόλεσι δοκοῖν· *ſi qua ſociarum civitatum cum ſocia civitate controverſiam habeat, rem deferant ad civitatem, quæ utriſque æqua videbitur.* Eſt utrumque apud Thucydidem libro V. (c. 79.) M. Antoninum multi extra Romanum imperium populi controverſiarum ſuarum, ut bella vitarent, arbitrum ſumſere. meminit *Victor* & alii. Apud *Procopium* Gotthic. III. Gepidæ Langobardis dicunt: δίκῃ γὰρ διαλύειν τὰ διάφορα ἐν σπουδῇ ἔχομεν. δικάζεσθαι δὲ οἷς ἂν ἀπαξιῶσι, βιάζεσθαι οὐδαμῶς πρέπειν· *arbitro ſumto dirimere controverſa parati ſumus. at qui ſtare judicio volunt, eos vi impetere iniquum eſt.* (Cap. 34.) Apud eundem Gothicorum IV. Theudibaldus Franc. rex paratum ſe oſtendit, judicem accipere de iis, quæ Romani diſputabant. (*Cap.* 24) Vide & quid olim Romani Philippo ſignificaverint apud *Polybium* excerpto legationum n. 4. & quod eſt in fœdere Antiochi ex eodem *Polybio* itidem in excerptis n. 35. Rex Angliæ judex de Scotiæ ſucceſſione: Comes Holſatus inter regem Daniæ & fratres, *Pontano* memorante hiſtoriæ Danicæ libro VII. Adde exempla apud *Marianam* libro XXIV, cap. 20. XXIX, cap. 23. *Parutam* libris VII. & XI. *Bizarum* libro XII. *Crantzium* libro VI. Saxonicorum c. 15. & noſtra infra libro III, cap. XX. §. XLVI. [Quod de *Marco Antonino* dicit Auctor, nec in iis, quæ nomine *Aurelii Victoris* circumferuntur, reperio, nec alibi. Certè in Epitome *Victoris* id dicitur de *Antonino Pio*. J. B]

GRONOVII.

24 *Eriphylæ*] Adraſti ſorori, Amphiarai uxori.

(ee) Nulla eſt Oratio *Iſocratis* adverſus *Cteſiphontem*, cujus vel nomen neſcio an ullibi apud Oratorem illum legatur. Voluit Auctor dicere ÆSCHINEM, in cujus notiſſima Oratione hæc reperias, *pag.* 286. A. *Ed. Baſ.* 1572. *J. B.*

(ff) De his nil, nec apud *Livium*, nec apud *Dionyſium Halicarnaſſenſem*. Auctor noſter exſcripſit heic ALBERICUM GENTILEM, *De Jure Belli*, Lib. I. Cap. 3. pag. m. 23. Sed narratur res à CICERONE, *De Offic.* I. 10. & VALER. MAXIMO, VII. 3. num. 4. *J. B.*

Nolani, controverſias ſuas arbitrio populi Romani permiſerunt. Et Samnites in controverſia cum Romanis (gg) ad communes amicos provocant. Cyrus *a* ſibi & Aſſyrio arbitrum fert regem Indorum. Pœni in controverſiis cum Maſiniſſa, *b* ut bellum vitent, ad judicia provocant. Romani ipſi de controverſia cum Samnitibus apud *c* Livium ad communes ſocios. Et Philippus *d* Macedo in controverſia cum Græcis ait ſe arbitrio uſurum populorum, cum quibus pax utriſque fuiſſet. Parthis & Armeniis poſtulantibus *e* Pompejus finibus regendis arbitros dedit. Fecialium Romanorum hoc præcipuum ait officium fuiſſe Plutarchus: *f* οὐκ ἐῶν στρατεύσειν πρότερον ἢ πᾶσαν ἐλπίδα δίκης ἀποκοπῆναι· *ne ſinerent prius ad bellum veniri, quam ſpes omnis judicii obtinendi periiſſet.* De Gallorum Druidibus Strabo: *g* ὥστε καὶ πολέμους διῄτων πρότερον καὶ παρατάττεσθαι μέλλοντας ἔπαυον· *olim & inter bellantes erant arbitri, ac ſape jam acie congreſſuros diremerunt.* Eodem officio functos in Iberia ſacerdotes idem *h* teſtis eſt.

3. [1] Maxime autem Chriſtiani reges & civitates tenentur hanc inire viam ad arma vitanda. Nam ſi, *i* ut [25] judicia alienorum a vera religione judicum vitarentur, & a Judæis & a Chriſtianis arbitri quidam ſunt conſtituti, & id a Paulo præceptum, quanto magis id faciendum eſt, ut majus multo vitetur incommodum, id eſt, bellum? Sic alicubi Tertullianus argumentatur, non militandum Chriſtiano, ut cui ne litigare quidem liceat: quod tamen, ſecundum ea [26], quæ alibi diximus, cum temperamento quodam eſt intelligendum.

4. Et tum ob hanc, tum ob alias cauſas utile eſſet, *k* imo quodammodo factu neceſſarium, conventus quoſdam haberi Chriſtianarum poteſtatum, ubi per eos, quorum res non intereſt, aliorum controverſiæ deſiniantur: imo & rationes ineantur

a Xen. Cyrop. lib. II. c. 4. §. 7.
b Livius, Lib. XL. c. 17.
c Lib. VIII. c. 23.
d Idem, Lib XXXII. c. 10.
e Plutarch. Pomp. p. 637.
f In Num. pag. 68. A.
g Lib. IV. p. 197.
h Lib. XI. p. 501.
i Vict. de Jure belli n. 28.
k Molina disp. 103. §. quando int. Ægid. Reg. de act. supern. disp. 31. dub. 4. n. 72.

GROTII.

1 *Maxime autem Chriſtiani reges & civitates tenentur hanc inire viam*] *Gregoras* libro X. de Alexandro Bulgaro: ὡς οὐκ ἄξιον εἶναι λέγων Χριστιανοῖς ἀπηνῶς οὕτωσι κατ' ἀλλήλων ὁπλίζεσθαι, δέον ὁμοδοξεῖν ἀλλήλοις τὰ πρὸς εἰρήνην καὶ ὁμοῦ κατὰ τῶν ἀσεβῶν παρατάττεσθαι. *indecorum eſſe Chriſtianis, tanta cum acerbitate inter ſe armis certare, cum rationes ſint conveniendi ad pacem, & communes vires in impios vertendi.* (Pag. 219. *Edit. Genev.*)

GRONOVII.

25 *Judicia alienorum*] Lites forenſes apud ethnicos judices.

26 *Quæ alibi*] 1, 2. 9.

(gg) Aut valde fallor, aut idem eſt, quod paullo poſt Auctor refert, ſed ita ut in poſteriori loco vere tribuat *Romanis*, quod de *Samnitibus* nuſquam legitur, quantum quidem ſciam. Originem erroris indicavimus in Notis Gallicis. *J. B.*

GRO-

tur [m] cogendi partes, ut æquis legibus pacem accipiant: quem & ipſum olim apud Gallos [n] Druidum fuiſſe uſum [a] Diodoro ac Straboni [b] proditum. Etiam proceribus ſuis de regni diviſione judicium permiſiſſe Francos reges legimus.

IX. Tertia ratio eſt [o] [27] per [c] ſortem: quam in hoc commendat Dion Chryſoſtomus [d] oratione in Fortunam altera: & multo ante Solomo Prov. XVIII, 18.

X. 1. Sortis autem affine quid eſt certamen ſingulare, (hh) cujus uſus non videtur omnino repudiandus, ſi duo, [p] quorum controverſiæ alioqui totos populos graviſſimis malis ſint implicituræ, inter ſe parati ſint armis decernere, ut olim [e] de Peloponneſo [31] Hyllus & Echemus, de regione [f] ad Inachum [32] Hyperochus & Phemlus, de Elide [g] Pyræchma Ætolus & [33] Degmenus Epeus, de Iba [h] Corbis & Orſua. Videtur enim id, ſi [34] non ab ipſis recte fieri, certe a civitatibus poſſe acceptari, ut minus malum. Apud [i] Livium Metius Tullum ſic alloquitur: *ineamus aliquam viam, qua utri utris imperent, ſine magna clade, ſine multo ſanguine utriusque populi decerni poſſit.* Strabo [k] vetuſtam hanc fuiſſe ait Græcorum conſuetudinem: [q] & apud Virgi-

a *Biblioth.* Lib. v. c. 31.
b *Geogr.* Lib. iv. pag. 197.
c *Thom* 2. 2. *qu.* 95. *art.* 8. & ibi *Cajetan*
d Pag. 599
e *Herodot. Calliop.* ſive Lib. ix, 26.
f *Plut. queſt. Gr.* pag. 294.
g *Strab.* VIII.
h *Livius* lib. XXVIII. c. 21.
i *Lib.* I. cap. 23.
k *Ubi ſupra*, L. VIII. p. 357.

GROTII.

m *Cogendi partes, ut æquis legibus pacem accipiant*] Vide exemplum apud *Caſſiodorum* III, 1. 2. 3. 4. & *Gailium* de Pace publica, II, cap. XVIII. n. 12.

n *Druidum fuiſſe uſum*] Druidibus hac in parte, & meliori cum jure, epiſcopi ſucceſſere. Vide epiſtolam epiſcoporum ad Ludovicum regem in *capitulis Caroli Calvi*, & de epiſcopis Hiſpaniæ *Rodericum* Toleranum libro VII. c. 3.

o *Per ſortem*] Vide *Auguſtinum* de Doctrina Chriſtiana lib. 1, cap. 28.

p *Quorum controverſiæ alioqui totos populos graviſſimis malis ſint implicituræ*] Scriptor tragœdiæ *Thebaidos*, [Phœniſſ. *verſ.* 564]

Rex ſit e vobis uter,
Manente regno quærite.

Dion Orhone: πολὺ γάρ που καὶ κρεῖττον καὶ δικαιότερόν ἐστιν ἕνα ὑπὲρ πάντων ἢ πολλοὺς ὑπὲρ ἑνὸς ἀπολέσθαι. *multo enim ſatius juſtiusque eſt, unum pro omnibus, quam multos unius cauſa perire.* [Xiphilin. pag. 204. B. *Ed. H. Steph.*]

GRONOVII.

27 *Per ſortem*] Religioni & fortunæ committendo. *Juſtin.* 1, 10.

28 *Herod. Pol.*] 9, 26.

29 *Plutarch. quæſt. Gr.*] pag. 294.

30 *Strabo* VIII.] p. 357. (*Ed. Pariſ.*)

31 *Hyllus*] Ὕλλυ τοῦ Ἡρακλείδου ἢ Ἐχέμου Αἰγεάτου· *Suid.* in ἐπιβολή. Fuit autem hic Echemus Euandri pater.

32 *Hyperochus*] Archivorum rex.

33 *Degmenus*] Ænianum rex.

34 *Non ab ipſis recte*] *Machiavellus* ad Livium 1, 22. & 23.

(hh) Vide infra *Lib.* III. Cap. 20. §. 43. & PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. c. 8. §. 5. *J. B.*

GROTII.

q *Et apud Virgilium*] Æneidos XI.

Virgilium Æneas æquum fuiſſe ait, ut inter ſe & Turnum eo modo res definiretur.

2. Certe [r] inter cæteros Francorum veterum mores hunc im-
a Cap. 2. penſe laudat Agathias libro primo, [a] cujus ipſa verba (ſunt enim inſignia) apponam: *ἀλλ' εἴπερ ἄρα καί τι ἔρις τοῖς βασιλεῦσιν ἐγγενέσθαι συνενεχθείη, παρατάττονται μὲν ἅπαντες ὡς πολεμήσοντες καὶ τοῖς ὅπλοις διευκρινησόμενοι, καὶ εἶτα ὁμόσε χωροῦσιν. ἰδόντες δὲ ἀλλήλους ἑκατέρωθεν ἡ πληθὺς, αὐτίκα τὸ χαλεπαῖνον ἀποβάλλοντες εἰς ὁμοφροσύνην μεταχωροῦσι, καὶ τοὺς ἡγεμόνας κελεύουσι δίκῃ μᾶλλον τὰ ἀμφίβολα διευκρινήσασθαι. εἰ δὲ μὴ, μόνους ἐκείνους ἀγωνίζεσθαι, καὶ ἐν σφίσιν αὐτοῖς διακινδυνεύειν, ὡς οὐχ ὅσιον ὂν, οὐδὲ πάτριον, ἰδίας αὐτῶν ἕνεκα δυσμενείας, τὰ κοινὰ πημαίνεσθαι καὶ ἀνατρέπεσθαι. εὐθύς τε οὖν τάς τε φάλαγγας διαλύουσι, καὶ τὰ ὅπλα τίθενται, καὶ τὸ λοιπὸν εἰρήνη αὖθις καὶ ἡμερότης, φοιτήσεις τε παρ' ἀλλήλους ἀφύλακτοι, καὶ ἐπιμιξίαι, καὶ φροῦδα οἴχεται τὰ δεινά. οὕτως ἄρα αὐτοῖς τὸ μὲν ὑπήκοον δίκαιον καὶ φιλόπατρι. τὸ δέ γε ἄρχον εὐμενὲς ἐν δέοντι καὶ πειθήνιον· ſi quæ forte inter reges oriantur controverſiæ, aciem quidem omnes inſtruunt, tanquam bellaturi, ad rem armis decernendam: & obviam alii aliis procedunt. At ubi conſpicati ſunt ſe invicem exercitus, abjecta ira ad concordiam redeunt, & regibus auctores ſunt, ut jure potius certent: aut ſi id nolint, ipſi inter ſe ſingulari dimicent certamine, & ſuo duntaxat ipſorum periculo rem tranſigant: neque enim aut æquo & bono, aut patriis inſtitutis convenire, ut ipſi ob propria odia bonum publicum labefactent aut evertant. Ergo confeſtim ſolvunt exercitus, & reſtituta pace tuto inter ſe commeant, ſublatis malorum cauſis. Tanta in ſubditis cura juſtitiæ & patriæ amor: in regibus vero animus placidus & ſuis obſequens.*

XI. Quanquam vero in cauſa dubia pars utraque tenetur quærere conditiones, quibus bellum vitetur, [s] magis tamen ad id tenetur, qui petit, quam qui poſſidet. Ut enim in pari cauſa melior ſit poſſidentis conditio, [b] non civili tantum juri ſed & naturali convenit. cujus rei cauſam alibi etiam ex Ariſtotelis quæ

b *L. in pari.* 128. *D. de R. I. Vict. de Jure bel. n.* 27. & 30. *Leſſ. de Juſt. c.* 29. *dub.* 10. *Molina, diſp.* 103. §. *in ſecundo vero. Lorca* 2, 2. *ſect.* 3. *diſp.* 53. *n.* 4.

Æquius huic Turnum fuerat ſe opponere morti. (Verſ. 115.)

Pari de cauſa Antonius Octavium ad ſingulare certamen provocabat. *Plutarchus* Antonio. [Non ea de cauſſâ, ſed ἀντικομπάζων, ut dicit PLUTARCHUS, pag. 944. E. *J. B.*]

r *Inter cæteros Francorum veterum mores*] Vide *Caroli Calvi capitulum* apud *S. Arnulfum*, & *pactionem Aquisgranenſem*. Æquitas eadem apud Langobardos. Vide *Paulum Warnafredi* libro I, cap. 12. IV. cap. 17. V. cap. 40.

s *Magis tamen ad id tenetur qui petit, quam qui poſſidet*] Vide *Herreram* tomo II.

GRO-

quæ dicuntur problematibus (ii) attulimus. Atque hic & illud addendum eſt, ab eo, qui juſtam cauſam habere ſe ſcit, ſed documenta non habet ſufficientia, quibus poſſeſſorem de injuſtitia ſuæ poſſeſſionis convincat, bellum licite non ſumi: quia 35 non habet jus cogendi alterum, ut de poſſeſſione decedat.

XII. Ubi vero & jus ambiguum eſt, a & neuter poſſidet, aut ex æquo uterque, ibi iniquus cenſendus erit, 36 qui oblatam rei controverſæ diviſionem repudiat.

XIII. 1. Ex his, quæ diximus, definiri poteſt illa a multis agitata b quæſtio, an bellum, ratione habita eorum, qui principales belli motores ſunt, utrinque juſtum eſſe poſſit. † Diſtinguendæ enim ſunt variæ acceptiones vocis juſti. Juſtum enim aliquid dicitur aut ex cauſa, aut ſecundum effectus. Ex cauſa rurſum, aut ſpeciali acceptione juſtitiæ, aut illa generali, qua omnis rectitudo eo venit nomine. Specialis acceptio iterum dividitur in eam 37 quæ ad opus pertinet, & eam, quæ pertinet 38 ad operantem; quarum (kk) illa poteſt dici poſitiva, hæc negativa. nam ipſe operans juſte agere interdum dicitur, quoties injuſte non agit, etiamſi id, quod agit, 39 juſtum non ſit: quomodo recte diſtinguit Ariſtoteles, c τὸ ἀδικεῖν, & τὸ ἄδικα πράττειν, *injuſte agere*, & *agere quod injuſtum eſt*.

2. Speciali & ad rem ipſam relata acceptione bellum utrumque juſtum eſſe non poteſt, ut nec lis; quia 40 facultas moralis ad contraria, puta ad agendum & ad impediendum, non datur

a Lorca 2. 2. ſect. 40. diſp. 53. Soto V, de Juſtit. jur. 41. art. 7.

b Covar. c. peccatum. §. 10. n. 6. Alc. 2. parad. 21. Fulgoſ l. 5. de Juſt. Piccolom. lib. VI. Phil. Civil. c. 21. Alberic. Gent. l. 1. c. 6.

c L. V. Eth. c. 10 & 11. Rhet. 1. c. 13. Aug. l. XV. de Civ. Dei c. 5. & lib. XIX, c. 15. Covar. c. peccatum. §. 10. n. 2. Vict. n. 32. Suares de Legibus lib. III. c. 8. Alph. de Caſtro de Poteſt. leg. pænal. l. 1. c. 1. & 3.

G R O T I I.

† *Diſtinguendæ ſunt variæ acceptiones vocis juſti*] Sic *Gratianus* cauſa XI, quæſtione III. poſt c. Epiſcopus, 65. diſtinguit *juſtitiam cauſæ, ordinis, animi.*

G R O N O V I I.

35 *Non habet jus*] Quippe quod conſiſtat in documentis, ut, actore non probante, reus abſolvitur.

36 *Qui oblatum*] Si alter paratus ſit partiri rem potius, de qua ambigitur, quam ob totam poſſidendam bellare.

37 *Quæ ad opus*] Quæ ineſt ipſi rei.

38 *Ad operantem*] Per quam facultas eſt operanti pro conditione ſua & loco ſic agendi, ut agit.

39 *Juſtum non ſit*] Ut cum prætor injuriam decernit, tamen *jus reddere* dicitur l. 11. D. *de juſt. & jure.*

40 *Moralis ad contraria*] Idem juſte probeque ſimul hinc agi, inde prohiberi nequit; eadem res per ſe non poteſt eſſe licita & illicita.

(ii) Vide ſupra, *Cap.* V. §. 18. *J. B.*

(kk) Hæc omnia, *quarum illa.... negativæ*, in ſola prima Editione leguntur, & in aliis omiſſa ſunt incuriâ typothetarum, ut quivis videt. *J. B.*

tur per rei ipſius naturam. At vero, ut neuter bellantium injuſte agat, fieri ſane poteſt. injuſte enim agit nemo, niſi qui & ſcit, ſe rem injuſtam agere: multi autem id neſciunt. Sic juſte, id eſt, 41 bona fide litigari poteſt utrimque. Multa enim & in jure & in facto, unde jus oritur, fugere homines ſolent.

3. Generali acceptione juſtum dici ſolet, quod omni culpa agentis vacat. Multa autem etiam ſine jure fiunt abſque culpa, ob ignorantiam inevitabilem: cujus rei exemplum eſt in his qui legem non obſervant, quam ſine culpa ſua ignorant poſtquam lex ipſa promulgata eſt, & tempus per ſe 42 ad ſcientiam ſufficiens tranſiit. Sic & in litibus accidere poterit, ut pars utraque non modo injuſtitiæ, ſed & omni alio vitio careat, præſertim ubi pars utraque, aut altera litigat 43 non ſuo ſed alieno nomine, puta ex tutoris officio, cui congruit jus etiam incertum
a III Rhet. non deſerere. Sic a Ariſtoteles in litibus juris controverſi, ait
c. 17. neutrum eſſe improbum, quod ipſe dicit πονηρόν. Cui conſen-
b Lib. 11. tiens Quintilianus b poſſe accidere ait, ut ex utraque parte ora-
c. 17. tor, id eſt, vir bonus, dicat. Imo & juſte judicare judicem
c Top. 1, ambigue dici ait Ariſtoteles, c ſignificari enim aut judicare ὡς
13. δεῖ, *plane ut oportet*, ſine ulla ignorantia, aut κατὰ τὴν ἑαυτοῦ
d Nic. v, γνώμην, *ex animi ſui ſententia.* Et alibi ait: d εἰ ἀγνοῶν ἔκρι-
12. νεν, οὐκ ἀδικεῖ, *ſi quis per ignorantiam judicaverit, non egit injuſte.*

4. At in bello vix eſt, ut temeritas ſaltem omnis & 44 dilectionis defectus abſit, ob negotii ipſius gravitatem, quæ omnino talis eſt, ut cauſis probabilibus non contenta, quam maxime evidentes requirat.

5. At juſtum ſi accipimus, 45 quoad effectus quoſdam juris, certum eſt, bellum hoc ſenſu juſtum utrimque dari, ut ex iis apparebit, quæ de bello publico ſolenni infra a nobis dicentur. Sic enim & ſententia non ex jure lata & poſſeſſio ſine jure habent quoſdam juris effectus.

GRONOVII.

41 *Bona fide*] Sine calumnia.

42 *Ad ſcientiam ſufficiens*] Intra quod notitia legis iſtius pervenire ad illos potuit.

43 *Non ſuo, ſed alieno*] Non pro ſe, ſed pro alio, ut pro pupillo tutor.

44 *Dilectionis*] Caritatis, quam homo homini, maximeque Chriſtianus Chriſtiano debet.

45 *Quoad effectus*] Pro eo, quod orto bello licet, ita ut de eo actio non detur, ſed quod utrimque factum eſt, habeatur pro rato & jure facto.

Digitized by Google

CAPUT XXIV.

Monita de non temere etiam ex juſtis cauſis ſuſcipiendo bello.

I. *Jus ſæpe remittendum, ut bellum vitetur:*
II. *Maxime jus ad pœnas:*
III. *Præſertim a rege læſo.*
IV. *Etiam curâ ſui & ſuorum abſtinendum ſæpe bello.*
V. *Regulæ prudentiæ circa electionem bonorum.*
VI. *Exemplum in deliberatione inter ſtudium libertatis & pacis: qua internecio populi evitetur.*
VII. *A pœnis exigendis abſtinere debere qui non multo ſit validior.*
VIII. *Reſtare, ut bellum non ſit ſuſcipiendum, niſi ex neceſſitate:*
IX. *Aut ex maxima cauſa cum maxima occaſione.*
X. *Bellorum mala ob oculos poſita.*

I. 1. QUanquam inſtituti, quod de jure belli inſcriptum eſt, pars proprie non videtur exſequi, [1] quid circa bellum virtutes aliæ præcipiant aut ſuadeant, obiter tamen obviam eundum eſt errori, ne quis exiſtimet, ubi jus ſatis compertum eſt, ſtatim aut oportere bellum ſuſcipi, aut ſemper etiam licere. Contra enim evenit, ut plerumque magis pium rectumque ſit [2] de jure ſuo cedere. [a] Nam noſtræ quoque vitæ curam honeſte deſeri, ut alterius & vitæ & ſaluti perpetuæ, quantum in nobis eſt, conſulamus, ſupra ſuo loco dictum eſt. Maxime autem Chriſtianis hoc convenit, qui in eo perfectiſſimum Chriſti imitantur exemplum, qui pro nobis adhuc impiis & infeſtis mori voluit. Rom. v, 6. Quod ipſum multo etiam magis nos excitat, ne res noſtras aut nobis debitas perſequamur cum tanto aliorum incommodo, quantum ſecum ferunt bella.

a Vid. de Jure belli c. 14. & 33.

2. [a] Non ob quamvis [3] cauſam talem bellum ſuſcipiendum, &

GRONOVII.

1 *QUid circa bellum virtutes*] Hoc enim ad τὴν πολιτικὴν pertinet, conſiliique eſt, non juris.

2 *De jure ſuo cedere*] Condonare injuriam & remittere aliquid de illo, quod optimo jure exigere poſſis, ut humano ſanguini parcatur.

3 *Cauſam talem*] Quæ ſufficit juri probando.

GROTII.

a *Non ob quamvis cauſam talem bellum ſuſcipiendum*] *Seneca* ſuaſoria v. *Gal-*

a Rhet. ad Alex. c. 3.
b Lib. IV. c. 31.
c Pauſan. Lib. V. c 2.
d Pag. 275. C.

& a Ariſtoteles monet, & b Polybius. Nec a veteribus (aa) laudatus c Hercules, quod 4 Laomedonti & 5 Augiæ arma intulit ob non ſolutam laboris mercedem. Dion Pruſæenſis in ea oratione, d quæ eſt de bello & pace, non hoc tantum ait quæri ſolere, *εἰ συμβέβηκεν ἀδίκημα παρά τινων, οἷς διανοοῦνται πολεμεῖν*, *an injuria accepta ſit ab his, de quibus bello petendis agitur*, ſed etiam, *πηλίκον τι τοῦτο συμβέβηκεν*, *quanti æſtimandum ſit id, quod accidit*.

e Lib. XLIV. pag. 290. A. B. Ed. II. Steph.

II. 1. Ad pœnas vero omittendas multa ſunt, quæ nos hortantur. Videamus, quam multa patres in filiis diſſimulant. qua de re diſſertatio eſt Ciceronis apud e Dionem Caſſium. *Pater*, b ut Seneca ait, *niſi multæ & magnæ injuriæ patientiam devicerunt*,

Gallio dixit, bellum ſuſcipiendum fuiſſe pro libertate, pro conjugibus, pro liberis: pro re ſupervacua & nihil nocitura, ſi fieret, non eſſe ſuſcipiendum. Plus aliquid Apollonius dixit regi Babyloniæ apud *Philoſtratum* Lib. I. Cap. 23. (38. *Edit. Olear.*) προσεπιθεὶς δὲ καὶ τὸ μὴ δεῖν ὑπὲρ κωμῶν, ὧν μείζους κέκτηνται τάχα καὶ ἰδιῶται, διαφέρεσθαι πρὸς Ῥωμαίους, καὶ πόλεμον οὐδ' ὑπὲρ μεγάλων αἴρεσθαι· *addidit vero, non oportere cum Romanis diſputare de vicis, quibus majores privati ſæpe poſſident, ad bellum vero ne ob magnas quidem venire cauſas. Joſephus* altero libro adverſus Appionem de popularibus ſuis: ὅτι τὴν ἀνδρείαν ἀσκήσαιμεν ἐπὶ τῷ πολέμους ἄρασθαι χάριν πλεονεξίας, ἀλλ' ἐπὶ τῷ τοὺς νόμους διαφυλάττειν. τὰς γοῦν ἄλλας ἐλαττώσεις πρᾴως ὑπομένοντες, ἐπειδὰν τινὲς ἡμᾶς τὰ νόμιμα κινεῖν ἀναγκάζωσι, τότε καὶ παρὰ δύναμιν αἱρούμεθα πολέμους καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων ταῖς συμφοραῖς ἐγκαρτεροῦμεν· *neque noſtri fortitudinem exercent, ut ſuas res augeant, ſed ut leges ipſis maneant. cætera igitur damna ferentes leniter, ubi ſunt, qui nos a legibus cogant diſcedere, tunc etiam ſupra vires bella ſumimus, & ad ultima uſque mala duramus.* (Pag. 493. §. 47. diviſion. Hudſon.)

G R O N O V I I.

4 *Laomedonti*] Cujus filiam Heſionem a ceto, cui ex oraculo erat objecta, liberaverat, & ab eo mercede operis promiſſa fraudabatur. *Ovid.* 11, 214.

5 *Augiæ*] Regi Elidos, cujus ſtabulum purgaverat, item inficianti quod promiſerat mercedis.

(aa) Sed nec vituperatus, ſaltem à PAUSANIA, cujus locus in orâ libri indicatur, & ubi dicitur tantum, in illo bello nihil valde memorandum geſſiſſe *Herculem*: Τῷ δὲ Ἡρακλεῖ πρὸς τὸν Αὐγέαν πολεμοῦντι, οὐδὲν ὑπῆρξεν ἀποδείκνυσθαι λαμπρόν. Forte decepit Auctorem feſtinanter legentem, aut ex memoria laudantem, vox illa λαμπρόν. *J. B.*

G R O T I I.

b *Ut Seneca ait*] *De Clementia* 1, cap. 14. Auguſtus patri in conſilio aſſidens de filio, qui in parricidio deprehenſus eſſet, dixit: *relegandum, quo patri videretur. Non culleum, non ſerpentes, non carcerem decrevit: memor non de quo cenſeret, ſed cui in conſilio eſſet. molliſſimo genere pœnæ contentum eſſe debere patrem dixit.* Verba ſunt *Senecæ* eodem libro c. 15. *Terentius* Andria (V. 3. 32.)

Pro peccato magno paululum ſupplicii ſatis eſt patri.

Philo περὶ εὐγενείας ait: πατέρας ἀπαρνήσεις χρηματίζειν τῶν υἱῶν, ἀπο-

χει-

runt, 6 *niſi plus eſt, quod timet, quam quod damnat, non accedet ad* 7 *decretorium ſtylum.* unde non multum diſcrepat Phinei dictum, recitante [a] Diodoro Siculo: 8 *μηδένα πατέρα λαβεῖν* a Lib. xv.
παρ' υἱῶν ἑκουσίως τιμωρίαν, εἰ μὴ τῷ μεγέθει τῶν ἀδικημάτων ὑπερ- Cap. 45.
θοῖντο τὴν φυσικὴν τῆς γονέων εἰς τέκνα φιλοστοργίαν· & illud [b] An- b *Para-*
dronici Rhodii, 9 *οὐδεὶς πατὴρ ἀφίσταται τοῦ υἱοῦ, εἰ μὴ ὑπερβαλ-* *phr. Lib.*
λόντως εἴη μοχθηρός. VIII. Cap.

2. At quisquis alium punire vult, [c] rectoris, id eſt patris, 18. p. 569.
quodammodo perſonam ſuſcipit. quo reſpiciens Auguſtinus [e] ad e Epiſt.
Comitem Marcellinum: *imple*, inquit, *Chriſtiane judex, pii pa-* 159.
tris officium. Pittaci dictum laudat Julianus [d] Imperator: *ὃς τὴν* d *Orat.* II.
συγγνώμην τῆς τιμωρίας προὐτίθει, qui veniam pœnæ præferebat. p. 50. E.
Liba-

κοινίζοντας αὐτοὺς τῆς οἰκίας καὶ συγγενείας, ὅταν τὴν ἐκ φύσεως στοργὴν καὶ ὑπερβάλλουσαν εὔνοιαν ἡ ἐν ἐκείνοις μοχθηρία καταπεκρατήσειεν. patres abdicationis triſtia verba pronuntiant, filiosque a domo ſua & omni cognatione abrumpunt, ita demum, ubi amorem illum, quem ingentem ac ſuper omnia eximium natura parentibus indidit, filiorum improbitas vicit. (Pag. 904. B.) Cicero pro Ligario: *ignoſcite, Judices, erravit, lapſus eſt, non putavit. ſi unquam poſthac. ad parentem ſic agi ſolet.* (Cap. 10.)

c *Rectoris, id eſt patris, quodammodo perſonam ſuſtinet*] *Seneca* epiſtola LXXXVII. *Clementia alieno ſanguini tanquam ſuo parcit, & ſcit homini non eſſe homine prodige utendum.* *Diodorus Siculus* in fragmentis: *οὐ δεῖ τοὺς ἁμαρτήσαντας ἐκ παντὸς τρόπου κολάζειν, ἀλλὰ τοὺς ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις μὴ μεταδιδασκομένους· non omnes omnino, qui deliquere, puniendi ſunt, ſed ii, quos male factorum nihil pœnitet.* (E Lib. XXI. n. 37.) Chryſoſtomus de Statuis VI. (Tom. VI. p. 504. *Edit Savil.*) *μανθανέτωσαν οἱ ἄπιστοι πάντες, ὅτι ὁ τοῦ Χριστοῦ φόβος πᾶσαν ἐξουσίαν δύναται χαλινοῦν. δόξασόν σου τὸν δεσπότην, τοῖς συνδούλοις ἄφες τὰ ἁμαρτήματα, ἵνα καὶ αὐτός σε δοξάσῃ μειζόνως, ἵνα ἥμερόν σοι κατὰ τὴν τῆς κρίσεως ἡμέραν δείξῃ τὸ ὄμμα καὶ γαληνὸν, ταύτης μεμνημένος σου τῆς φιλανθρωπίας· diſcant omnes, qui a fide noſtra ſunt extranei, reverentiam, quæ Chriſto exhibetur, tantam eſſe, ut cuilibet poteſtati injiciat frenos. Honora dominum ſuum: condona peccata conſervis tuis, ut & ipſe multo magis te honoret, ut in illo judicii die vultum tibi oſtendat ſerenum atque clementem, hujus tuæ lenitatis memor.* Citat *Gratianus* cauſa XXIII, quæſt. IV. ex *Auguſtino*, [aut potius *Beda*, in Galat. c. 6.] *duo iſta nomina cum dicimus, homo & peccator, non utique fruſtra dicuntur: quia peccator eſt, corripe: quia homo, miſerere.* vide & quæ ſequuntur, & quæ ſupra poſuimus ad caput XX. §. XII. §. XXVI. & XXXVI.

GRONOVII.

6 *Niſi plus eſt, quod*] Niſi proſpicit graviora ſcelera filii ex impunitate, quam ſunt præterita, quæ pœnam merentur, aut graviora incommoda familiæ.

7 *Decretorium ſtylum*] Exheredationem. ut ille Terentianus *Heaut. ont.* 5, 4. *Satius eſt quam te ipſo herede hoc poſſidere Bacchidem.*

8 *Μηδένα*] Neminem patrum libenter ſumere de filio ſupplicium, niſi magnitudine peccatorum ſupergreſſus ſit naturalem parentum in liberos pietatem.

9 *Οὐδεὶς*] Nullus pater abdicat filium, ni ſummopere improbum.

Libanius in oratione de ſeditione Antiochena: qui Deo, inquit, ſimilis eſſe vult, *ἄφεσις τιμωρίας χαιρέτω μᾶλλον ἢ λαμβάνων, magis gaudeat condonatione quam pœna.*

a Molina. tract. II. de Juſt. diſp. 103. Lorca diſp. 153. n. II. Ægid. Reg. de act. ſupern. diſp. 31. dub. 7. n. 107.

3. Interdum eæ ſunt rerum circumſtantiæ, a ut 10 jure ſuo abſtinere non laudabile tantum ſit, ſed & debitum, ratione ejus, quam hominibus etiam inimicis debemus dilectionis, ſive in ſe ſpectatæ, ſive qualiter eam exigit ſanctiſſima lex Evangelii. Sic 11 quoſdam eſſe diximus, pro quorum, etiamſi nos impetant, ſalute mortem optare debeamus, quod eos ſciamus rei communi humanæ aut neceſſarios aut valde utiles. Si res quaſdam negligi vult Chriſtus, ne lites ſubeantur, tanto credendum eſt majora a nobis negligi voluiſſe, ne ad bellum eatur, quanto bellum lite eſt nocentius.

b Lib. II, de Off. c. 21.

c Cap. 3. §. 4. Ed. Oxon.

d Lib. I c. 38.

4. *De ſuo jure virum bonum aliquid relaxare non ſolum liberalitatis, ſed plerumque etiam commoditatis eſt*, ait b Ambroſius. Ariſtides ſuadet civitatibus *συγχωρεῖν καὶ παριέναι ὅ, τι ἂν ᾖ μέτριον, concedere & largiri, ſi quid ſit mediocre.* Rationem addit: *ὥσπερ γὰρ καὶ τῶν ἰδιωτῶν ἐπαινεῖτε τοὺς εὐγνώμονας καὶ βλαβῆναί τινα μᾶλλον αἱρουμένους ἢ διαφέρεσθαι πρός τινας· nam & privatorum hominum eos laudatis, qui facili ſunt ingenio, & damni aliquid ſubire malunt quam litigare.* Xenophon hiſtoriæ c Græcæ ſexto: *σωφρόνων μὲν δήπου ἐστὶ, μηδὲ εἰ μὴ μικρὰ τὰ διαφέροντα εἴη, πόλεμον ἀναιρεῖσθαι· ſapientum eſt, ne ob graves quidem cauſas, bellum ſuſcipere.* Et apud Philoſtratum d Apollonius: *πόλεμον οὐδ' ὑπὲρ μεγάλων αἴρεσθαι· ne ob magnas quidem cauſas bellum capiendum.*

III. 1. 12 Circa pœnas, officii primum noſtri eſt, ſi non ut hominum, d certe ut Chriſtianorum, ut facile ac libenter condonemus, quæ in nos ſunt commiſſa, ſicut Deus nobis condonat in Chriſto. Eph. IV, 32. *τὸ γὰρ περὶ τούτων ἀόργητον ὑπὲρ ὧν τὸ ζῆν ὑποδίδωσιν τῇ κολάσει γίνεται τῶν ἠδικηκότων, Θεοῦ φύσει προσετίθη*, ait e Joſephus: *ira vacare circa ea, ob quæ nocentes pœnæ mortis ſunt obnoxii, ad divinam naturam accedit.*

2. Se-

GROTII.

d *Certe ut Chriſtianorum*] Theodoſius, ut Antiochenis condonaret crimen in ſe commiſſum, a Flaviano epiſcopo illis maxime Chriſti verbis permotus fuit: *dimitte illis, Pater, quia neſciunt quid faciunt.* Narrat *Chryſoſtomus* de Statuis viceſima. [Tom. VI. pag. 602. *Edit. Savil.*]

e *Joſephus*] Antiquæ hiſtoriæ Lib. II. (Cap. 6. §. 9. *diviſion. Hudſon.*)

GRONOVII.

10 *Jure ſuo abſtinere*] Non exſequi quod fas eſt jure gentium.

11 *Quoſdam eſſe diximus*] 2, 1. 9.

12 *Circa pœnas*] Quod ad ea bella attinet, quibus potiſſimum pœna, quamvis juſta, ſumitur.

GRO-

2. Seneca [a] de Principe: *Longe ſit in ſuis quam in alienis exorabilior injuriis. Nam quemadmodum non eſt magni animi qui de alieno liberalis eſt, ſed ille qui quod alteri donat* 13 *ſibi detrahit: ita clementem vocabo non in alieno dolore facilem, ſed eum, qui cum ſuis ſtimulis agitatur,* 14 *non proſilit: qui intelligit, magni animi eſſe, injurias in ſumma potentia pati,* [f] *nec quicquam eſſe glorioſius principe impune læſo.* Quintilianus [b]: *ſuadebimus principi, ut laudem humanitatis potius quam voluptatem ultionis concupiſcat.* In C. Cæſaris laudibus poſuit [c] Cicero ut præcipuum, quod oblivifci nihil ſoleret niſi injurias. Livia in allocutione ad Auguſtum apud [d] Dionem: *τοὺς ἄρχοντας νομίζουσιν οἱ πολλοὶ τὰς μὲν τὸ κοινὸν ἀδικούσας ἐπεξιέναι χρῆναι, τὰς δ' ἰδίᾳ τι εἰς αὐτοὺς πλημμελούσας δοκούσας φέρειν· ita plerique exiſtimant, rectoribus punienda, quæ contra communem utilitatem peccantur; quæ vero in ipſos, diſſimulanda.* g Antoninus Philoſophus, in oratione ad Senatum: *non enim unquam placet in Imperatore vindicta ſui doloris, quæ etſi juſtior fuit,* 15 *acrior videtur.* Ambroſius in epiſtola [e] ad Theodoſium: *Antiochenis tuam donaſti injuriam.* Et in ejuſdem Theodoſii laudibus ad ſenatum [f] Themiſtius: *ὅτι οὐκ ἀντιβλάπτοντα χρὴ τὸν ἀγαθὸν βασιλέα, ἀλλ' εὖ ποιοῦντα μείζω φαίνεσθαι τῶν ἠδικηκότων. bonum regem oportet his qui in ſe peccarunt ſuperiorem eſſe, non viciſſim nocendo, ſed bene faciendo.*

3. Magnanimus qui ſit, eum Ariſtoteles [g] negat eſſe *μνησίκακον, injuriarum memorem:* quod Cicero [h] ſic exprimit: *nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate atque clementia.* Hujus eximiæ virtutis inſignia nobis exempla ſacræ literæ ſuppeditant in

[a] *Lib.* I. *de Clem. c.* 20.
[b] Inſt. Orat. Lib. V. Cap. 13.
[c] *Orat. pro Ligar.* c. 12.
[d] *Lib.* LV. p. 643. C. *Ed. H. Steph.*
[e] *Epiſt.* XXIX. in fin.
[f] Orat. V. pag. 137. *Ed. Petav.* 1618.
[g] *Ethic. Nicom.* IV, 8.
[h] *De Off.* I. c. 25.

GROTII.

f *Nec quicquam eſſe glorioſius principe impune læſo*] *Chryſoſtomus* in laude clementiæ: *ἅπαντα μὲν γὰρ ἄνθρωπον τοῦτο κοσμεῖν δύναται· διαφερόντως δὲ τοὺς ἐν ἐξουσίαις. τὸ γὰρ πάντα ἐξεῖν ἐπιτρεπούσης τῆς βασιλείας, κατέχειν ἑαυτὸν, καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον ἡγεμόνα ποιεῖσθαι τῶν ἔργων, μέγα μὲν εἰς εὐφημίας τι καὶ δόξαν. omnem illa hominem ornare inſigniter poteſt: maxime vero eos, qui in imperiis ſunt conſtituti. nam cum regia poteſtas omnia permittat, ſemet retinere, ac divinam legem actionibus ſuis ducem præficere, egregium eſt ad famam gloriamque.* (Tom. VI. pag. 753, 754) *Auguſtinus* epiſt. CIV. quæ eſt ad Bonifacium comitem: *memento cito ignoſcere, ſi quis in te peccaverit & veniam poſtulaverit.* (Epiſt. 205. vulg. 189. autem §. 8. *diviſion. Benedictin.*)

g *Antoninus Philoſophus*] Apud *Vulcatium Gallicanum* vita Avidii Caſſii. (cap. 12.)

GRONOVII.

13 *Sibi detrahit*] De ſuo erogat & impendit.

14 *Non proſilit*] Fertur præceps ad vindictam.

15 *Acrior videtur*] Hinc conditionem principum miſerrimam ajebat Domitianus, quibus de conjuratione non credatur, niſi occiſis. *Suet.* 21. Quod Hadriano tribuit Marcus apud *Vulcatium Gallicanum* in Avidio Caſſio cap. 2. Semper enim homines ſuſpicantur, eos abuti potentia.

a Dried. Lib. II. de Lib. Chriſt. c. 6. in Moſe, Num. XI, 12. & Davide, II Sam. XVI, 7. a Maxime vero id locum habet, ubi aut nos quoque nobis peccati alicujus ſumus conſcii, aut id quod in nos peccatum eſt ab humana quadam & excuſabili infirmitate procedit, aut ſatis apparet pœnitere eum, qui nocuit. *Eſt ulciſcendi & puniendi modus*, inquit b Cicero, *& haud ſcio, an ſatis ſit*, h *eum, qui laceſſierit, injuria ſuæ pœnitere. Sapiens*, inquit Seneca, c *multa remittit; multos parum ſani, ſed ſanabilis ingenii ſervabit*. Et hæ quidem cauſæ a bello abſtinendi ex dilectione naſcuntur, quam ipſis inimicis aut debemus, aut recte impendimus.

b De Offic. I, 11.
c De Clem. II, 7.

IV. 1. Sæpe vero i 16 nobis ipſis noſtriſque præſtandum habemus, ne ad arma veniatur. Plutarchus in Numæ d vita ait, poſtquam juſte poſſe ſuſcipi bellum decreviſſent feciales, k conſultatum a ſenatu an ex uſu eſſet ſuſcipere. 17 In parabola quadam Chriſti dicitur, e ſiquis rex cum rege altero bello certandum habeat, primo ſedentem, qui mos eſt cum cura conſultantium, expenſurum apud ſe, an ipſe, qui decem millia militum habeat, hoſti ducenti bis totidem par eſſe poſſit; quod ſi videat ſe imparem fore, antequam ille intra fines adſit, miſſurum legationem cum mandatis pacis cauſa.

d Pag. 68. B.
e Luc. XIV, 31.

2. l Sic Tuſculani f omnia patiendo, & m nihil recuſando pacem a Romanis meruerunt. Apud Tacitum g eſt: *fruſtra adverſus*

f Liv. l. VI. c. 26.
g Hiſt. I. 64.

GROTII.

h *Eum qui laceſſierit injuria ſuæ pœnitere*] *Procopius* Vandalicorum II. (Cap. 16.) μεταμέλειος γὰρ ἐν δέοντι ἀπλακοῦσιν ἐπιγιγνόμενος, συγγνώμονας αὐτοῖς τοὺς ἠδικημένους ποιεῖν εἴωθεν· *pœnitentia in tempore oboriens iis qui peccarunt ad veniam dandam provocare læſos ſolet.*

i *Nobis ipſis noſtriſque*] *Procopius* Gotthicorum II. Gotthos ita ait locutos Beliſario: ὅταν δὲ αὐτοῖς οὕτως ἔχῃ, τοὺς ἑκατέρων ἡγεμόνας προσήκει μὴ δόξης τῆς οἰκείας ἢ τῆς ἀρχομένων σωτηρίας προΐεσθαι, ἀλλὰ τά τε δίκαια τά τε ξύμφορα, οὐ σφίσιν αὐτοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς σφῶν ἐναντίοις ἑλέσθαι· *hæc cum ita ſe habeant, officium erit utriuſque gentis rectorum, ſubditorum ſibi ſalutem non projicere propriæ laudis ſtudio, ſed ea præferre, quæ & juſta ſunt & utilia, non ipſis tantum, ſed & hoſtibus.* (Cap. 6.)

k *Conſultatum a ſenatu, an ex uſu eſſet ſuſcipere*] *Diodotus* apud Thucydidem III. (Cap. 44.) ἤν τε γὰρ ἀποφήνω πάνυ ἀδικοῦντας, οὐ διὰ τοῦτο καὶ ἀποκτεῖναι κελεύσω, εἰ μὴ ξυμφέρον· *etiamſi enim maxime illos peccaſſe pronuntiem, non utique & occidi eos jubebo, niſi expediat.*

l *Sic Tuſculani*] Vide *Plutarchum* Camillo, (pag. 149.)

m *Nihil recuſando*] Fecit idem Armeniorum rex Severi tempore, meminit *Herodianus* libro III. (Cap. 9. *num.* 3. *Ed. Bœcler.*)

GRONOVII.

16 *Nobis ipſis noſtriſque*] Noſtra ipſorum & ſubjectorum noſtrorum intereſt, ut potius aliquo jure careamus, quam id bello repetamus, non minus nos noſtroſque quam hoſtes diſcrimini objecturi.

17 *In parabola*] Priores edd. *fabella*. Lucas 14, 31.

verſus Æduos quæſita belli cauſa. Juſſi pecuniam atque arma deferre, 18 *gratuitos inſuper commeatus præbuere*. Sic [n] legatis Juſtiniani Amalaſuntha regina negavit armis ſe certaturam.

3. Poteſt & temperamentum adhiberi, ut a Syrmo Triballorum rege factum Strabo [a] memorat, qui Alexandrum Macedonem & inſulam Peucen intrare vetuit, & ſimul donis eum honoravit, ut oſtenderet ſe, quod faceret, juſto metu, non odio aut contemptu ipſius facere. Quod Euripides [b] de Græcis dixit civitatibus, idem ad alios quoſvis recte aptes:

[a] *Lib.* VII. pag. 301.
[b] *Supplic.* verſ. 481, & *ſeqq.*

De Marte quoties itur in ſuffragia,
Nemo imminere cogitat mortem ſibi:
Sed quisque cladem deſtinamus alteri:
Quod ſi in comitiis funera ante oculos forent,
Furiata bello non periiſſet Græcia.

Apud Livium [c] eſt: *cum tuas vires, tum vim fortunæ, Martemque communem propone animo.* Et apud [d] Thucydidem: τῦ πολέμυ τὸ παράλογον ὅσον ἐςὶ, πρὶν ἐν αὐτῷ γενέσθαι, προδιάγνωθι· *quicquid inopinum accidere poteſt in bello, priusquam aggrediare, conſidera.*

[c] *Lib.* XXX. c. 30.
[d] *Lib.* 1. c. 78.

V. 1. Qui deliberant, partim de finibus, non quidem ultimis, 19 ſed interjectis deliberant, partim 20 de iis, quæ eo ducunt. Finis ſemper eſt bonum aliquod, aut certe mali declinatio, quæ vicem boni obtinere poſſit. Quæ vero huc aut illuc ducunt, 21 per ſe non expetuntur, ſed quatenus ducunt: quare in deliberationibus comparandi ſunt, & fines inter ſe, & eorum quæ ad finem ducunt, 22 facultas effectiva ad finem producendum: nam, ut recte dixit Ariſtoteles de animalium [e] motione, αἱ προτάσεις αἱ ποιητικαὶ διὰ δύο εἰδῶν γίνονται, διά τε τῦ ἀγαθῦ καὶ διὰ τῦ δυνατῦ, *propoſitiones, quæ actionem efficiunt, duorum ſunt generum, ab eo quod bonum eſt, & ab eo quod fieri poteſt:* quæ comparatio tres habet normas. (bb)

[e] *Cap.* 7.

2. Pri-

GROTII.

n *Legatis Juſtiniani Amalaſuntha*] Vide *Procopium* Vandalicorum 11. & (*Cap.* 5.) & Gotth. 1. (*Cap.* 3.)

GRONOVII.

18 *Gratuitos inſuper*] Quod non erant juſſi, ſponte aluere exercitum. *Tacit.* 1. hiſt. 64.

19 *Sed interjectis*] Subordinatis, ut vulgo loquuntur, qui ad ulteriorem finem referuntur.

20 *De iis, quæ eo ducunt*] Mediis, ut vocant, & ſunt viæ, rationes, inſtrumenta obtinendi propoſiti.

21 *Per ſe non expetuntur*] Ut acquieſcamus ea nacti, ſed quia ſunt velut gradus ad aliquod ulterius magis expetitum.

22 *Facultas effectiva*] Vis & potentia effectrix.

(bb) Harum regularum explicationem vide apud PUFENDORFIUM, *De Jur. Nat. ac Gent.* Lib. 1. Cap. 2. §. 7. *J. B.*

GRO-

2. Prima eſt; ſi res, de qua agitur, æqualem, 23 morali ſcilicet æſtimatione, efficaciam habere videatur ad bonum & ad malum: ita demum eligenda eſt, ſi bonum aliquanto plus habeat boni quam malum mali. Hoc eſt, quod Ariſtides [a] ſic enuntiat: 24 ὅτ' ἔλαττον τοῦ δυσχεροῦς τ' ἀγαθὸν, κρεῖττον διαλλαχθῆναι. Andronicus Rhodius [b], ubi magnanimum deſcribit, ait, eum non ob quasvis cauſas pericula ſubiturum, ſed ob maximas.

a Orat. 1. De Pace, Tom. II. pag. 63. B.
b Lib. IV. c. 5. pag. 219.

3. Altera; ſi videatur eſſe 25 æquale bonum & malum, quod a re, de qua quæritur, poſſit procedere: ita demum ea res eligenda eſt, ſi 26 efficacia ad bonum quam ad malum major ſit.

Tertia, 27 ſi videatur & bonum & malum eſſe inæquale, nec minus inæqualis rerum efficacia: res ea ita demum eligenda eſt, o 28 ſi efficacia ad bonum major ſit collata efficaciæ ad malum, quam ipſum malum eſt collatum bono; aut 29 ſi bonum ſit majus comparatione mali, quam efficacia ad malum comparata efficaciæ (cc) ad bonum.

4. Hæc nos limatius paulo; ſed eodem tendit via planiore Cicero [c]: cum ait, fugiendum, ne offeramus nos periculis ſine cauſa, quo nihil poteſt eſſe ſtultius: quapropter in adeundis periculis conſuetudinem imitandam medicorum, qui leviter ægrotantes leviter curant, gravioribus autem morbis pericuįoſas curationes

c De Off. 1. c. 24.

GROTII.

o *Si efficacia ad bonum major ſit collata efficacia ad malum, quam ipſum malum eſt collatum bono*] Utitur hac regula prudenter Narſes apud *Procopium* Gotthicorum II. (*Cap.* 18.)

GRONOVII.

23 *Morali æſtimatione efficaciam*] Judicio prudentum perinde minatur incommodum, quam commodum promittit: facienda eſt, modo commodum ſit amplius in genere commodorum, quam incommodum in ſuo.

24 Ὅτ' ἔλαττον] Quum difficultas major eſt quam bonum ſperatum, melius tranſigere & reconciliari.

25 *Æquale bonum*] Bonum & malum, utrumque in ſuo genere paria ſunt.

26 *Efficacia ad bonum*] Probabilior & in ſpe majori eventus eſt ad bonum & optatum, quam ad malum & timendum.

27 *Si videatur & bonum*] Si aut majus eſt bonum in genere ſuo quam malum, aut majus malum quam bonum; & aut facilius exiſtit ex ratione, quam ſequimur, malum quam bonum, aut bonum quam malum.

28 *Si efficacia ad bonum*] Si facilius exiſtat bonum quam malum, etſi malum bono ſperato minus non ſit.

29 *Si bonum ſit majus*] Si magnitudo boni longe vincat modum mali, etſi facilius forte ſit exſtiturum malum.

(cc) Vocem illam *efficaciæ*, quam in omnibus Editionibus manifeſto deeſſe dudum obſervaveram, in Not. ad modo dictum PUFENDORFII locum, fidenter reſtitui. *J. B.*

GRO-

rationes & ancipites adhibere coguntur. quare ſubvenire tempeſtati ſapientis eſſe dicit, eoque magis 30 ſi plus adipiſcare re explicata boni quam addubitata mali.

5. Et [a] alibi: 31 *Ubi ἐπίτευγμα magnum nullum fieri poſſit, ἀπότευγμα vel non magnum nociturum ſit, quid opus eſt παρακινδυνεύειν?* Dion Pruſæenſis [b] Tarſenſi altera: ἔστω δεινὸν καὶ ἄδικον. ἀλλ' οὐκ εἴ τι μὴ δίκαιον φέρουσι γίνεται, δεῖ πρὸς τοῦτο φιλονεικοῦντας αὐτοὺς περιβάλλειν ἀτόπῳ τινί· *ſit ſane hoc injuſtum & indignum, quod toleretur. At non; ſi quid injuſti accidit, nos ideo debemus certandi ſtudio nosmet incommodis objicere.* Et poſtea: ὥσπερ, οἶμαι, τὰ βάρη ταῦτ' ἂν μὲν σφόδρα πιέζῃ καὶ ἀνέχεσθαι μὴ δυνώμεθα, ζητοῦμεν ὡς τάχιστα ἀποῤῥίψαι· μετρίως δὲ ἐνοχλούμενοι καὶ ὁρῶντες ἀνάγκην οὖσαν φέρειν ἢ τοῦτο, ἢ τούτου μεῖζον ἕτερον, σκοποῦμεν ὡς κουφότατα ἕπεσθαι. *ſicut onera, ubi ita valde nos urgent, ut durare nequeamus, quærimus abjicere: mediocriter autem preſſi, & rebus talibus; ut aut iſta aut graviora ferenda ſint, in hoc nos componimus, ut quam expeditiſſime ſubſequamur.* Ariſtides Sicula [c] ſecunda: ὅτε μείζων ὁ φόβος τῆς ἐλπίδος, πῶς οὐκ ἄξιον φυλάττεσθαι· *ubi major ſpe metus eſt, quomodo non tempus eſt cavendi?*

[a] Epiſt. ad Attic. Lib. XIII. c. 27.
[b] Pag. 416. D.
[c] Tom. II. pag. 52. D.

VI. 1. Exemplum ſumamus ab eo, quod inter Galliæ civitates conſultatum olim narrat [d] Tacitus: *libertas an pax placeret.* 32 Libertatem intellige civilem, hoc eſt, jus regendæ per ſe reipublicæ: quod jus plenum eſt in ſtatu populari, temperatum in ſtatu optimate, præſertim tali, ubi 33 nemo civium ab honoribus arceatur. Pacem vero talem, qua bellum redimatur internecinum, id eſt, ut Cicero [e] alibi Græcis verbis hanc quæſtionem explicat, 34 ἐὰν μέλλῃ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅλων ἡ πόλις κινδυνεύειν· Puta, ubi recta æſtimatio futuri nihil ferme aliud quam totius populi exitium videatur portendere: qualis erat ſtatus Hieroſolymorum obſeſſorum a Tito. Hic Cato quid dicturus ſit, qui mori quam uni parêre maluit, nemo neſcit; quo & illud pertinet:

[d] Hiſt. IV, 67.
[e] Lib. IX, ep. ad Att. epiſt. 4.

a *Quam*

GRONOVII.

30 *Si plus adipiſcare*] Ut Alexander malebat ſe dubiæ fidei medici credere quam indubitato morbo perire. *Juſtin.* 11, 8.

31 *Ubi ἐπίτευγμα*] Ubi ſummam in rem proficias parum, minimo autem caſu contrario magnam plagam acceperis, quid opus periclitari? quo pertinet Auguſti dictum, parva commoda non parvo ſectantes diſcrimine, ſimiles eſſe aureo hamo piſcantibus, cujus abrupti damnum nulla captura penſari poſſit. *Suet.* 25.

32 *Libertatem civilem*] Non perſonalem, quæ naturalis eſt facultas ejus, quod cuique facere libet, niſi quid vi aut jure prohibeatur, §. 1. *Inſt. de Jure perſ.*

33 *Nemo civium*] Non certæ familiæ, excluſis aliis, magiſtratus obtinent: ut olim Romæ, nunc Venetiis, patriciorum.

34 Ἐὰν μέλλῃ] Etiamſi civitas propter id de omni ſtatu & ſalute ſua ſit periclitatura.

GRO-

a Lucan. IV, 576. *a Quam ſit non ardua virtus*
Servitium 35 *fugiſſe manu.*

Et multa alia ad eum modum.

2. At aliud dictat recta ratio: vitam ſcilicet, quæ fundamentum eſt omnium bonorum temporalium & 36 æternorum occaſio, pluris eſſe quam libertatem; ſive utrumque ſumas in uno homine, ſive in toto populo. Itaque Deus ipſe pro beneficio imputat, *b* quod non perdat homines, ſed in ſervitutem tradat. Et alibi ſuadet per Prophetam *c* Hebræis, ut ſeſe Babyloniis p in ſervitutem dedant, ne fame ac peſte moriantur. Quare illud quamquam laudatum antiquis,

b II *Paral.* XII, 7, 8.
c Jer. XXVII, 13.

d Obſeſſum Pœno geſſit quod Marte 37 *Saguntum*;

laudandum non eſt, nec quæ eo ducunt.

d Lucan. III. 350. *Auguſtin. de Civ. Dei lib.* XXII, c. 6.
e Cap. 37.

3. Internecio enim populi in hoc rerum genere pro maximo malo haberi debet. Cicero de Inventione *e* ſecundo neceſſitatis hoc ponit exemplum, neceſſe eſſe Caſilinenſes ſe dedere Annibali, quanquam 38 neceſſitati aderat hæc adjunctio, q niſi malint fame perire. De Thebanis, qui Alexandri Macedonis temporibus

GROTII.

p *In ſervitutem dedant, ne fame ac peſte moriantur*] Guido Blandratenſis in oratione ad Mediolanenſes apud *Guntherum.* (Lib. VIII. *verſ.* 155, *& ſeq.*)

Omnia ſecuri pro libertate feremus.
Sed libertatem contemta nemo ſalute
Sanus amat. neque enim certa ſuſceptio cladis,
Quam vitare queas, niſi cum ratione ſalutis,
Libertatis amor, ſed gloria vana putanda eſt.

q *Niſi malint fame perire*] Anaxilai, qui ob famem Byzantium dediderat, hæc defenſio fuit: pugnandum hominibus in homines, non in rerum naturam. ita *Xenophon. Procopius* Gotth. IV. (Cap 12.) οὐ γὰρ ἐπαινοῦσι τὸν ἑκούσιον τῶν ἀνθρώπων θάνατον, ἔνθα τις ἐπίκαιρος κρείσσων τοῦ κατ' αὐτὸν κινδύνου ἐλπίς: *non laudant mortem voluntariam homines, quamdiu ſpes aliqua eſt periculo potentior.* [Dictum, quod Auctor noſter tribuit *Anaxilao*, non legitur apud XENOPHONTEM, eo loco ubi Hiſtoria illa narratur, *Hiſt. Græc.* Lib. 1. Cap. 3. §. 12. Confudit forte Auctor, quod à *Cyro* dictum refert idem, *Cyrip.* Lib. VI. c. I. §. 10. *J. B.*]

GRONOVII.

35 *Fugiſſe manu*] Vel pugnando; vel ſibimet ipſi vim afferendo.

36 *Æternorum occaſio*] Quorum perdendorum periculum incurrimus, ſi projicimus vitam & ultro nos occidimus.

37 *Saguntum*] Urbs in Hiſpania, ubi obſeſſi ab Hannibale aurum argentumque ex publico privatoque in forum collatum, in ignem ad id raptim factum conjicientes, eodem ſeſe cum uxoribus & liberis præcipitaverunt. *Liv.* 21, 14.

38 *Neceſſitati aderat*] Hujus neceſſitatis unum eſſet effugium, ſi mallent inedia aut manibus ſuis intermori.

poribus vixerunt, exſtat hoc Diodori Siculi judicium: *a τοῖς παραστήμασιν ἀνδρειότερον μᾶλλον ἢ φρονιμώτερον χρησάμενοι περιέπεσον εἰς πάνδημον τῆς πατρίδος ὄλεθρον· animi* 1 *ſpiritu forti magis quam prudente internecionem patriæ accerſiverunt.* *a Lib. XVII. c. 10.*

4. De eo, quem diximus, Catone & Scipione, qui poſt victoriam Pharſalicam cedere Cæſari noluerunt, judicium exſtat apud *b* Plutarchum: *αἰτίαν ἔχουσιν ὡς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρας ἐν Λιβύῃ παραναλώσαντες οὐκ ἀναγκαίως· culpandi ſunt tanquam qui viros multos & egregios in Africa perdiderint, nullo operæ pretio.* *b In Othon. pag. 1072. D.*

5. Quod autem de libertate dixi, idem 39 de aliis rebus expetibilibus dictum volo, ſi oppoſiti mali majoris juſtior aut par ſit exſpectatio. Nam, ut recte *c* Ariſtides, moris eſt, navem ſervare rerum, non vectorum jactu. *c Orat. Platon. II. pag. 283. B. Tom. III.*

VII. In pœnis quoque exigendis illud maxime obſervandum eſt, ne unquam eo nomine bellum ſuſcipiatur in eum 40 cui pares ſunt vires. Nam ut judicem civilem, ita qui armis facinora velit vindicare, multo eſſe validiorem altero oportet. neque vero prudentia tantum, aut ſuorum caritas exigere ſolet, ut bello periculoſo abſtineatur, ſed ſæpe etiam 41 juſtitia, rectoria ſcilicet, quæ ex ipſa regiminis natura ſuperiorem non minus ad curam pro inferioribus, quam inferiores ad obedientiam obligat. Cui conſequens eſt id, quod recte a theologis eſt traditum, *d* regem qui ob cauſas leves, aut ad exigendas pœnas non

d Cajet. 2. 2. q. 95. art. 8. Medina tract. 1, de Juſtitia cap. 102.

GROTII.

1 *Spiritu forti magis quam prudente*] Idem cum explicaſſet conſilia belli ſuſcepti ab Athenienſibus poſt Alexandri mortem, ait, ſaniorum judicio eos *περὶ τῆς δόξης ὀρθῶς βεβουλεῦσθαι· τοῦ δὲ συμφέροντος διημαρτηκέναι. ad gloriam quidem recte conſuluiſſe, ſed ab utilitate aberraſſe:* ut qui properaſſent *διακινδυνεύειν μηδεμιᾶς ἀνάγκης κατεπειγούσης· periclitari nulla neceſſitate impellente:* ne Thebanorum quidem tam nobili clade paſſi ſe admoneri. (*Lib.* XVIII. c. 10.)

GRONOVII.

39 *De aliis rebus expetibilibus*] Ut iis æquo animo careamus, vel fraudari nos patiamur potius, quam ob eas ſubeamus periculum, quo aut credibilius ſit nos perituros, aut nihilo certius, perituri an ſervaturi eas ſimus.

40 *Cui pares*] Huc pertinet illud *Taciti* 3, annal. 13. *omittere potius prævalida & adulta vitia, quam hoc adſequi, ut palam fiat, quibus flagitiis impares ſimus.*

41 *Juſtitia rectoria*] Eadem juſtitia, quæ ſuadet dictatque puniri malos, eadem ſuadet etiam non puniri, ſi nequeat id fieri ſine clade aut periculo bonorum; non enim tantum eſt juſtitiæ opus punire malos, ſed etiam tueri bonos: & quemadmodum injuſtus eſt, qui recte imperanti non paret, ita quoque injuſtus, qui ſtudio puniendi contumaces negligit curam parentium. Hinc Otho laudatus in morte, quam ſubire maluit, ne bellum civile renovaret. *Suet.* 9.

non neceſſarias, & magnum ſecum periculum trahentes, bellum ſuſcipit, teneri ſubditis ad reparationem damnorum, quæ inde oriuntur. nam etſi non in hoſtes, in ſuos tamen veram committit injuriam, qui talibus de cauſis tam gravi malo eos im-
a Lib. IX. *c.* I. plicat. Livius: *a juſtum bellum quibus neceſſarium, & pia arma quibus nulla niſi in armis relinquitur ſpes.* Optat hunc ſtatum Ovidius Faſtorum I. (*verſ.* 715.)

Sola gerat miles, quibus arma coërceat, arma.

VIII. s Rara ergo belli ſumendi cauſa eſt, quæ omitti aut non
b Lib. IV. *c.* 12. *n.* 32. poſſit aut non debeat, puta cum jura ſunt, ut Florus *b* loquitur, 42 armis ſæviora. Seneca *incurri*, ait, *in pericula*, 43 *ubi quieſcenti paria metuuntur*, aut etiam pejora. quem ſenſum
c Orat. I. *De Pace*, Tom. II. p. 67. B. Ariſtides ſic extulit: 44 τότε χρὴ κἂν ἄδηλον ᾖ τὸ μέλλον αἱρεῖσθαι κινδυνεύειν, ὅταν τὸ τὴν ἡσυχίαν ἄγειν φανερῶς χεῖρον ᾖ· *miſeram pacem bello bene mutari*, ait 45 Tacitus, nempe cum, ut idem
d Hiſt. IV, 32. ait, *d aut* 46 *auſos libertas ſequetur, aut victi iidem erunt*: aut *ubi* (ut Livius *e* loquitur) *pax ſervientibus gravior quam liberis*
e Lib. X. *c.* 16. *bellum.* Non ſi, ut apud Ciceronem *f* eſt, apparet futurum, ut, 47 ſi victus eris, proſcribaris: ſi viceris, tamen ſervias.
f Ad Att. VII, 7. IX. Alterum belli tempus, ſi, ita ut oportet, rem æſtimanti, 48 a jure, & quidem quod momenti ſit maximi, ſimul ſtent
g Suet. c. 25. vires. Hoc eſt, quod Auguſtus ajebat, *g* bellum non ſuſcipiendum, niſi cum major emolumenti ſpes quam damni metus oſten-

GROTII.

s *Rara ergo belli ſumendi cauſa eſt, quæ omitti aut non poſſit aut non debeat*] *Servius* ad illud in X. Æneidos, (*verſ.* 758.)

Iram miſerentur inanem
Amborum, & tantos mortalibus eſſe labores.

Quia nulla cauſa tam juſta eſt, ut propterea bellum geri debeat.

GRONOVII.

42 *Jura ſunt ſæviora*] Quum ſpecie pacis & juſtitiæ graviora tolerantur, quam inter arma maxime ferventia evenire ſolet. Ut Siculi queruntur, ſe infeſtiſſimo hoſti Agathocli titulo pacis addictos ab Hamilcare Pœnorum duce. *Juſtin.* 22, 3.

43 *Ubi quieſcenti*] Quoties bellum vitanti nihil commodius eſt quam in bello.

44 Τότε χρὴ] Tunc oportet, quamquam incerta ſint futura, præferre periculum, quum pacem colere palam pejus eſt.

45 *Tacitus*] 3, ann. 44. *Miſeram pacem vel bello bene mutari.*

46 *Auſos libertas*] Bellum ſumentibus, ſi res feliciter ceſſerit, magna bona; ſi ſecus, nullum gravius, quam adeſt, malum continget.

47 *Si victus fueris*] Rebus male provenientibus, pereas; ex ſententia evenientibus, tamen miſeram vitam agas.

48 *A jure*] Ubi cum ſit juſtitia cauſæ, & quidem ejus cauſæ, quam deſerere aut negligere nullo modo poſſis, etiam in promptu ſint juſtæ vires.

oſtenderetur. Et quod de prælio dicere ſolebant Scipio Africanus & L. Æmilius Paulus, a idem huc non male aptaveris: *non decertandum eſſe*, t *niſi ſumma neceſſitudo aut ſumma occaſio data eſſet.* Locum autem tum maxime hoc habebit, cum 49 ſpes eſt, u terrore ac fama, nullo aut exiguo periculo rem confici poſſe: quale erat Dionis b conſilium ad liberandas Syracuſas. In epiſtolis Plinii eſt: c *quod eſt pulcherrimum victoriæ genus, terrore perdomuit.*

X. 1. Sæva res bellum eſt, inquit Plutarchus, d cumulumque ſecum trahit injuriarum & inſolentiæ. Et ſapienter e Auguſtinus: *quorum malorum* (de his loquitur, quæ ex bello naſcuntur) *multas & multiplices clades, diras & duras neceſſitates, ſi, ut dignum eſt, eloqui velim, quamquam nequaquam, ſicut res poſtulat, poſſum, quis erit prolixæ diſputationis modus? ſed ſapiens, inquiunt, juſta bella geſturus eſt: quaſi non, ſi ſe hominem meminit, multo magis dolebit juſtorum neceſſitatem ſibi exſtitiſſe bellorum: quia niſi juſta eſſent, ei gerenda non eſſent: ac per hoc ſapienti nulla bella eſſent. Iniquitas enim partis adverſæ juſta bella ingerit gerenda ſapienti, imo & neceſſaria: quæ iniquitas homini* x *utique dolenda, quia hominum eſt, & ſi nulla ex eo bellandi*

a Gell. lib. XIII, c. 3. Val. Max. lib. VII, c. 2.
b Diod. l. XVI. c. 17.
c Lib. II. Ep. 7.
d Vita Camill. p. 134. B.
e De Civit. Dei l. XIX, c. 7.

GROTII.

t *Niſi ſumma neceſſitudo*] *Plutarchus* Gracchis: τὸ ἄνευ τῆς ἐσχάτης ἀνάγκης ἐπιφέρειν σίδηρον, οὔτε ἰατρικὸν, οὔτε πολιτικόν. *extra ſummam neceſſitatem ferrum inferre, nec boni medici eſt, nec boni præſidis.* (Pag. 845. A.) Marciani dictum apud *Zonaram*: μὴ δεῖν ὅπλα βασιλέα κινεῖν, ἕως εἰρηνεύειν ἐξόν· *non debere regem arma movere, quamdiu pace frui liceat.* (Lib. XIII. Cap. 25. fin.) *Auguſtinus* L. epiſtola ad Bonifacium: *pacem habere voluntatis eſt: bellum autem debet eſſe neceſſitatis, ut liberet Deus a neceſſitate & conſervet in pace.* [Ubi legitur: *Pacem habere debet voluntas, bellum neceſſitas.* Epiſt. 95. vulg. 189. §. 6. *Edit. Benedictin.*]

u *Terrore ac fama*] *Leo ſpernens tela diu ſe terrore ſolo tuetur, ac velut cogi teſtatur.* Habet id *Plinius* hiſtoriæ naturalis VIII, c. 16.

GRONOVII.

49 *Spes eſt terrore ac fama*] Hoc argumento utuntur & Campani ad perſuadendum Romanis bellum Samniticum: *ſi oſtenderitis auxilia veſtra, ne bello quidem arbitror vobis opus fore. Uſque ad nos contemptus Samnitium pervenit; ſupra non aſcendit. Itaque umbra auxilii veſtri tuti erimus.* LIV. 8, 30.

GROTII.

x *Utique dolenda*] Lacedæmonii in oratione, quæ exſtat apud *Diodorum Siculum*, libro XIII. (Cap. 52.) θεωροῦντες τὰς ἐν τῷ πολέμῳ φιλονεικίας πολλὰ καὶ δεινὰ πάθη ποιούσας, οἰόμεθα δεῖν φανερὸν ποιῆσαι πᾶσι καὶ θεοῖς καὶ ἀνθρώποις, ὅτι τούτων ἥκιστα πάντων ἐσμὲν αἴτιοι· *cum videamus, ex bello plurimas inimicitias, plurima atrocia oriri, noſtri officii duximus cunctis Diis hominibusque teſtatum facere, cauſam horum a nobis non eſſe.* Plutarchus Numa, (pag. 78. B.) τί ἂν, φήσει τις, ἐπὶ τὸ βέλτιον παρήλλαξεν ἡ Ῥώμη τοῖς πολέμοις; ἐρωτῶν ἐρώτημα μακρᾶς ἀποκρίσεως δεόμενον, πρὸς ἀνθρώπους τὸ βέλ-

bellandi neceſſitas naſcatur. Hæc itaque mala tam magna, tam horrenda, tam ſæva quisquis cum dolore conſiderat, miſeriam neceſſe eſt fateatur. quisquis autem vel patitur ea ſine animi dolore, vel cogitat, multo utique miſerius ideo ſe putat beatum, quod & humanum perdidit ſenſum. Idem alio loco: a *belligerare malis videtur felicitas, bonis neceſſitas.* Maximus autem Tyrius: b τὸ τῷ πολεμεῖν χρείας κἂν ἀφέλῃς τὸ ἄδικον, ἐλεεινὸν αὐτῆς τὸ ἀναγκαῖον· *de bello etiamſi demas injuſtitiam, ipſa per ſe neceſſitas miſeranda eſt.* Idem: φαίνεται ὁ πόλεμος τοῖς μὲν δικαίοις ἀναγκαῖος ὢν, τοῖς δὲ ἀδίκοις ἑκούσιος. *apparet bellum a juſtis non ſumi niſi neceſſario, ab injuſtis ſponte.*

a Lib. IV. de Civit. Dei c. 15.
b Diſſert. XIV. pag. 146. Ed. Daviſ.

2. Cui Senecæ illud c addendum, non eſſe homini homine 50 prodige utendum. Philiſcus Alexandrum monebat, d ut gloriæ quidem ſtuderet, ſed ea lege, ne ſe 51 peſtilentiam aut magnum morbum faceret: intelligens populorum occidionem, deſolationem urbium, peſtilentiæ eſſe opera: nihil autem magis eſſe regium quam conſulere omnium ſaluti, quæ pace continetur.

c Epiſt. 88.
d Ælian. lib. XIV, 11.

3. Si jure Hebræo e & qui non volens hominem occidiſſet 52 fugere debebat: ſi Deus a Davide, f qui pia bella geſſiſſe dicitur, ideo templum ſuum ædificari vetuit y quod multum ſanguinem

e Numer. XXXV. Deut. XIX.
f 1 Chron. XXVIII, 3.

βέλτιον ἐν πλούτῳ, καὶ τρυφῇ, καὶ ἡγεμονίᾳ, μᾶλλον ἢ σωτηρίᾳ καὶ πρᾳότητι καὶ τῇ μετὰ δικαιοσύνης αὐταρκείᾳ τιθεμένας· *hic ſi quis mihi dixerit, nonne Roma per bella profecit plurimum, quæſtionem moverit longæ reſponſionis egentem, apud homines, qui profectum ponunt in opulentia, in deliciis, in imperiis militaribus, non in ſalute populi, in lenitate, in juſtitia ſuo contenta.* Stephanus medicus Chosroi Perſarum regi apud *Procopium* Perſicorum II. νικᾶν, ὦ κράτιστε βασιλεῦ, φόνοις σοι καὶ μάχαις ἐργαζομένῳ καὶ πόλεων ἀνδραποδισμοῖς, τῶν μὲν ἄλλων ἴσως ὀνομάτων παρέσται τυχεῖν. τὸ δὲ ἀγαθὸν εἶναι δοκεῖν, οὐ μήποτε ἔσται· *tibi, rex maxime, in cædibus & pugnis & urbibus ſubigendis occupato alia forte nomina contingant, bonus autem ut per hæc credaris, fieri nequit.* (Cap. 26.) Adde locum egregium *Guicciardini* libro XVI. (in Oratione Epiſcopi *Oſim.*)

GRONOVII.

50 *Prodige utendum*] Non decere hominem alterius hominis vitam & caput tanquam rem vilem & parvi pretii, facile ac ſine parcimonia impendere.

51 *Peſtilentiam aut*] Creo ad Eteoclem regem apud *Stat.* II. Theb. 272 *Sat tua non æquis luimus perjuria divis, Urbem armis opibusque gravem & modo civibus arctam, Ceu cælo demiſſa lues inimicaque tellus, Hauſiſti.*

52 *Fugere*] Excedere patria & ſe conferre ad aliquod oppidorum, quæ habebant jus aſyli.

GROTII.

y *Quod multum ſanguinem fudiſſet*] Οὐκ ἐπιτρέπει δὲ πολλοὺς πολέμους ἠγωνισμένῳ καὶ φόνῳ τῶν ἐχθρῶν μεμιασμένῳ. *non permiſit templum ſtruere ei qui multa bella bellaſſet, pollutusque eſſet, hoſtili quidem, attamen ſan-*

guinem fudiſſet: ſi apud Græcos veteres expiatione opus habebant etiam qui ſine culpa manum cæde maculaſſent: quis non videat; præſertim Chriſtianus, quam res ſit infelix & mali ominis, quantoque niſu fugiendum bellum etiam non injuſtum? Certe apud Græcos Chriſtianiſmum profeſſos diu obſervatus eſt canon, *a* quo ſacris *z* ad tempus arcebantur qui hoſtem in qualicumque bello interfeciſſent. *a Baſil. ad Amphil. Epiſt.* 1. 13.

ſanguine. Verba ſunt *Joſephi* libro VII, c. 4. ubi & plura in hanc ſententiam ſequuntur. *Plinius* libro VII, cap. 25. poſt relata Cæſaris Dictatoris prælia: *non equidem in gloria poſuerim tantam etiam coactam humani generis injuriam. Philo* de Vita Moſis: καὶ γὰρ εἰ νόμιμοι αἱ κατ' ἐχθρῶν σφαγαί, ἀλλ' ὅγε κτείνων ἄνθρωπον, εἰ καὶ δικαίως καὶ ἀμυνόμενος καὶ βιασθεὶς, ὑπαίτιος εἶναι δοκεῖ διὰ τὴν ἀνωτάτω καὶ κοινὴν συγγένειαν. ὅθεν χάριν καθαρσίων ἐδέησε τοῖς κτείνασι πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ νομισθέντος ἄγους γεγενῆσθαι· *quamvis enim legibus permiſſæ ſint hoſtium occidiones, attamen quiſquis hominem interfecerit, quamvis juſte, quamvis ad ſui tutelam, quamvis coactus, aliquid labis contraxiſſe creditur, propter illam communem a ſumma cauſa venientem cognationem. Quapropter & purgatione quadam opus habebant tales interfectores, ad eluendum quod commiſſum videbatur piaculum.* (Pag. 650. E.)

z *Ad tempus*] Triennio. *Zonaras* Nicephoro Phoca. (Lib. XVI. Cap. 25. pag. 203. Tom. II. *Ed. Reg.*)

CAPUT XXV.

De cauſis belli pro aliis ſuſcipiendi.

I. *Bellum ſuſcipi juſte pro ſubditis:*
II. *Non ſemper tamen ſuſcipiendum.*
III. *An ſubditus innocens hoſti dedi poſſit, ut periculum vitetur.*
IV. *Bella item juſte ſuſcipi pro federatis æqualibus & inæqualibus.*
V. *Et pro amicis:*
VI. *Imo & pro hominibus quibuſvis:*
VII. *Poſſe tamen id ſine peccato omitti, ſi quis aut ſibi metuat, aut etiam nocentis vitæ.*
VIII. *An pro ſubditis alienis defendendis juſtum ſit bellum, diſtinctione explicatur.*
IX. *Injuſtas eſſe ſocietates & mercenariam militiam ſine cauſarum diſcrimine.*
X. *Etiam præcipue prædæ aut ſtipendii cauſa militare vitioſum eſſe.*

a Lib. 1, c. V. I. 1. SUpra *a* cum de his, qui bellum gerunt, egimus, dictum oſtenſumque a nobis eſt, 1 naturaliter non tantum unumquemque ſui juris eſſe executorem, ſed & alieni. quare quæ cauſæ juſtæ ſunt ipſi, cujus res agitur, eædem juſtæ ſunt iis, qui aliis opem ferunt. (aa).

b Navarr. XXIV, 18. 2. Prima autem maximeque neceſſaria cura a pro *b* ſubditis, 2 ſive qui familiari, ſive qui civili ſubſunt imperio; ſunt enim quaſi pars rectoris, ut ibidem diximus. Sic pro Gabaonitis, qui
c Joſ. X, 6. ſe populo Hebræo ſubjecerant, *c* arma ſumſit is populus, duce
d Orat. pro Leg. Man. c. 5. Joſua. *Majores noſtri*, inquit Cicero *d* ad Quirites, *ſæpe, mercatoribus ac naviculariis injurioſius tractatis, bella geſſerunt.* Ali-
e Verr. V, 58. bi: *e quot bella majores noſtri ſuſceperunt, quod cives Romani injuria affecti, navicularii retenti, mercatores ſpoliati eſſe dicerentur?* Iidem Romani pro quibus ſociis arma ſumere noluerant, pro iis deditis, id eſt factis ſubditis, eadem ſumere neceſſarium
f Apud Liv. VII, 31 duxerunt. Campani *f* ad Romanos: *quandoquidem noſtra tueri adverſus vim atque injuriam juſtâ vi non vultis, veſtra certe de-*
g Lib. 1, c. 16. n. 2. *fendetis.* Florus *g* a Campanis 3 fœdus, quod ante habebant, ſanctius ait factum omnium ſuorum deditione. 4 *Fides agi viſa,*
h Lib. VII. c. 31. inquit *h* Livius, *deditos non prodi.*

II. Non tamen ſemper, quamvis juſta cauſa ſubditi alicujus obligat rectores ad bella ſumenda: ſed 5 ita demum, ſi id ſine omnium aut plurium ſubditorum incommodo fieri poteſt. Rectoris enim officium 6 magis circa totum quam circa partes verſatur:

GROTII.

a *PRo ſubditis*] *Procopius* Perſicorum II. οὐ γὰρ ὁ μηδὲν αὐτὸς ἀδικῶν δίκαιος, εἰ μὴ καὶ τοὺς ὑφ' ἑτέρων ἀδικουμένους ἔχων ἐν ἐξουσίᾳ ῥύεσθαι πέφυκεν· *neque enim ſtatim juſtus eſt, qui injuriam nulli facit, niſi & eo ſit animo, ut tuetur ſibi commiſſos adverſus alienas injurias.* (Cap. 15.)

GRONOVII.

1 *Naturaliter*] Auctore ipſa natura propter cognationem omnium hominum inter ſe, non tantum ſuum jus propugnare ac ſibi factam injuriam ulciſci, ſed & pro aliis eadem facere unicuique licere.

2 *Sive familiari*] Propter bellum privatum, quod paterfamilias ſumere debet pro tuendis domeſticis.

3 *Fœdus quod ante*] Quod Romani haberent & cum Samnitibus fœdus antiquum, & cum Campanis feciſſent novum, hoc novum ſanctius & prius, hoc eſt, veteri Samnitico præferendum reddidiſſe Campanos ait. I, 16.

4 *Fides agi viſa*] Viſum intereſſe fidei publicæ, ne, qui in clientelam veniſſent, desererentur.

5 *Ita demum*] Niſi propter unius vindictam aut omnes aut plures ſunt periclitaturi.

6 *Magis circa totum*] Magis conſiderat & antiquius putat, quod omnibus, quam quod ſingulis eſt utile.

(aa) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 6. §. 14. *J. B.*

ſatur: & 7 quo pars eſt major, eo ad totius naturam propius accedit.

III. 1. Itaque, ſi civis unus, quamvis innocens, ad exitium ab hoſte depoſcatur, b dubium non eſt, a quin 8 deſeri poſſit, ſi appareat, civitatem hoſtium viribus multo eſſe imparem. (bb) Diſputat contra hanc ſententiam Ferdinandus b Vasquius: ſed, ſi non tam verba ejus, quam propoſitum ſpectetur, hoc videtur agere, ne civis talis temere deſeratur, ubi eum defendi poſſe ſpes ſit. Nam & hiſtoriam adfert Italici peditatus, c qui Pompejum rebus nondum plane deſperatis deſeruit, 9 de ſua ſalute certior factus a Cæſare; quod ille non immerito improbat.

a *Soto de Juſt. & Jur. l.* v. *q.* 1. *art.* 7.

b *L.* 1. *contr. ill. c.* 13.

c *App. Alex.* Bell. Civ. Lib. II. pag. 478. *Ed. H. Steph.*

2. An vero etiam tradi in manus hoſtium poſſit civis innocens, ut vitetur imminens alioqui civitatis excidium, diſputant eruditi, & olim diſputatum eſt, ut cum Demoſthenes 10 nobilem illam de canibus, quos lupi pacis cauſa ab ovibus tradi ſibi poſtulabant, fabulam protulit. Negant id licere non Vasquius tantum, ſed is, cujus ſententia ut perfidiæ propinqua a Vasquio arguitur, Sotus. Ponit tamen Sotus, teneri talem civem ſe hoſtibus tradere: hoc quoque negat Vasquius, quia natura ſocietatis civilis, quam ſui quisque commodi cauſa iniit, id non poſtulet.

3. Sed hinc nihil aliud ſequitur, quam 11 ex jure proprie dicto civem ad hoc non teneri: at non etiam 12 caritatem pati, ut

GROTII.

b *Dubium non eſt, quin deſeri poſſit*] Vide conſilium Nicephori Patriarchæ datum Michaëli Rangabæ de transfugis pacis cauſa reddendis Bulgarorum duci, ubi hæc verba apud *Zonaram: κρεῖσσον εἶναι παθεῖν κρίνοντες μετρίως τινὰς, ἢ πλῆθος πάσχειν ἀνήριθμον· ſatius judicemus eſſe, paucos aliquos mala ferre quam immenſam multitudinem.* (Lib. XV. Cap. 17. pag. 127.)

GRONOVII.

7 *Quo pars eſt major*] Quoties plurium grave periculum & unius aut paucorum vindicta ſtant ex adverſo; omnibus ſimiliores & propinquiores ſunt plures quam unus aut pauci.

8 *Deſeri*] Non defendi nec vindicari.

9 *De ſua ſalute*] Poſtquam a Julio fidem acceperunt, nihil ipſis mali fore, ſi a Pompejo abſtinerent.

10 *Nobilem illam*] Alexandro M. ab Athenienſibus oratores & duces dedi ſibi jubente. *Juſtin.* 11, 4. (Vide PLUTARCHUM, *in Demoſth.* pag. 856. *E.*)

11 *Ex jure proprie dicto*] Ex fine ac jure ordinario initarum ſocietatum civilium.

12 *Caritatem*] Officium & amorem patriæ, quod ſecuti *Codrus, Leonidas, Menæceus, Decii*, ſe pro civibus devoverunt, *Moſes* deleri e libro viventium, *Paulus* anathema fieri pro populo Iſraelitico optavit.

(bb) Vide PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 2. §. 5. *J. B.*

ut aliter faciat. Multa enim ſunt non juſtitiæ propriæ dictæ ſed dilectionis officia, quæ non tantum cum laude præſtantur, quod Vasquius agnoſcit, ſed etiam omitti ſine culpa nequeunt. Tale autem omnino hoc videtur eſſe, (cc) ut maximæ multitudinis innocentis vitam ſuæ unius quis præferat. Praxithea in Euripidis Erechtheo, (*verſ.* 32, *&* *ſeqq.*)

> Εἴπερ γὰρ ἀριθμὸν οἶδα καὶ τοὐλάσσονος
> Τὸ μεῖζον, εἷς μὲν οἶκος οὐ πλεῖον σθένει,
> Πταίσας ἁπάσης πόλεως, οὐδ᾽ ἴσον φέρει.
>
> *Si namque numeros, quidque ſit plus aut minus,*
> *Percipimus animo,* c *non* 13 *malo unius domus*
> *Communi vinci, ſed nec æquari poteſt.*

a Diod. Atque ita Phocion a Demoſthenem atque alios hortabatur ad
libro XVII. exemplum Leï filiarum & d Hyacinthidum potius mortem ipſi
c. 15. ſubirent, quam malum irreparabile patriæ inferri ſinerent. Ci-
b Cap. 20. cero b pro P. Sextio: *ſi mihi in aliqua nave cum meis amicis naviganti hoc accidiſſet, ut multi ex multis locis prædones claſſibus eam navem ſe oppreſſuros minarentur, niſi me unum ſibi dedidiſſent: ſi id vectores negarent, ac mecum ſimul interire, quam me hoſtibus tradere mallent:* 14 *jeciſſem me potius ipſe in profundum; ut cæteros conſervarem, quam illos mei tam cupidos non modo ad certam mortem, ſed in magnum vitæ diſcrimen adducerem.* Idem
c Cap. 19. de finibus III. c *Vir bonus & ſapiens, & legibus parens, & civilis officii non ignarus, utilitati omnium plus quam unius alicujus aut ſuæ conſulit.* Apud Livium d de Moloſſis quibusdam
d Lib. XLV. c. 26. dictum legimus: *equidem pro patria, qui lethum oppetiſſent, ſæpe fando audivi: qui patriam pro ſe perire æquum cenſerent, hi primi inventi ſunt.*

4. Sed, hoc poſito, reſtat dubitatio, an, quod ille facere tene-

GROTII.

c —— *Non malo unius domus Commune vinci, ſed nec æquari poteſt*] Οὐ δίκαιον προσθήκην τὸ ὅλον μέρους εἶναι· *iniquum eſt, totum fieri acceſſionem partis.* Locus eſt apud *Philonem* fine libri 1. de Vita Moſis, ubi & alia lectu digniſſima. (Pag. 652.)

d *Hyacinthidum*] Vide *Apollodorum* in bibliotheca. (*Lib.* III. *Cap.* 14. n. 8.)

GRONOVII.

13 *Malo unius*] Malum unius perſonæ aut familiæ gravius aut par haberi poteſt malo totius civitatis.

14 *Jeciſſem me potius*] Sic Jonas propheta ultro ſe præſtitit in mare præcipitandum, quando ſuum ob delictum tempeſtatem ortam fatebatur. 1, 12.

(cc) At vero hoc caſu incertum ſatis eſt, an unius illius periculo ſalva futura ſit multitudo. Plura diximus in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

GRO-

tenetur, ad hoc cogi quoque poſſit. Negat hoc Sotus exemplo divitis qui egeno ſtipem dare ex miſericordiæ præſcripto tenetur, cogi tamen nequit. Sed notandum eſt, 15 aliam eſſe rationem partium inter ſe, aliam ſuperiorum, ubi cum ſibi ſubditis comparantur. Nam par parem cogere non poteſt, niſi ad id quod ex jure debetur ſtricte dicto. At ſuperior 16 cogere poteſt e etiam ad alia, quæ virtus quælibet præcipit, quia in jure proprio ſuperioris, 17 qua ſuperior eſt, hoc eſt comprehenſum. a Sic in magna frumenti penuria cives cogi poſſunt, quod habent, in medium conferre: quare & in noſtra illa controverſia verius videtur, cogi poſſe civem, ut id faciat, quod exigit caritas. Atque ita is quem dixi Phocion amiciſſimum quendam ſibi Nicoclem nomine demonſtrans ajebat, huc malorum ventum b, ut ſi Alexander eum depoſceret, ipſe dedendum cenſeret.

a *Leſſ. lib.* 11, *c.* 9. *dub.* 7.

b *Plutarch. in Phocion.* p. 749. C.

IV. Subditis proximi, imo pares ſunt in hoc, ut defendi debeant ſocii, 18 in quorum federe comprehenſum id eſt, ſive in tutelam ſeſe & fidem aliorum dederunt, ſive mutua auxilia pacti ſunt. *Qui non repellit injuriam a ſocio, ſi poteſt, tam eſt in vitio, quam ille qui facit*, ait c Ambroſius. Pactiones autem tales f ad bella, quibus juſta cauſa non ſubſit, porrigi haud poſſe diximus alibi. Et hæc eſt cauſa, cur Lacedæmonii, d priusquam bellum in Athenienſes ſuſciperent, ſociis omnibus de cauſæ juſtitia judicium permiſerint: & e Romani Græcis de bello in Nabidem. Nunc illud addamus, ne tunc quidem teneri ſocium, ſi nulla ſpes ſit boni exitus. Boni enim, non mali cauſa ſocietas contrahitur. Defendendus autem ſocius eſt etiam contra alium itidem federatum, niſi priori federe aliquid ſpecialius

c *De Offic.* I. 36.

d *Thucyd.* L. I. c. 119. 125.

e *Livius lib.* XXXIV. c. 22.

GROTII.

e *Etiam ad alia, quæ virtus quælibet præcipit*] Sic apud Lucanos pœna erat dicta prodigis, ingratis apud Macedonas, otioſis apud eoſdem Lucanos & Athenienſes. adde quæ allata ad libri I, c. I. §. 9.

f *Ad bella, quibus juſta cauſa non ſubſit*] Vide *Simlerum* de Republica Helvetiorum [pag. 160. *Edit. Elzevir.*] *Domino guerram faciente alicui, ſi ſciatur, quod juſte, aut cum dubitabitur, vaſallus eum adjuvare tenetur. Sed cum palam eſt, quod irrationabiliter eam facit, adjuvet eum ad ejus defenſionem, ad offendendum vero alium non adjuvet.* Lib. II, *de Feudis* Tit. 28. *Hic finitur.*

GRONOVII.

15 *Aliam eſſe rationem*] Diverſa eſſe, quæ civis a cive, & quæ magiſtratus aut populus a cive poſſunt exigere.

16 *Cogere poteſt etiam ad*] Poteſt ex officio legem facere ex honeſto neceſſarium.

17 *Qua ſuperior eſt*] Quatenus de inferioribus in uſum publicum ſtatuendi poteſtatem habet.

18 *In quorum federe*] Quibus defenſio & tutela in tabulis fœderis promiſſa eſt.

cialius convenerit. Sic Corcyræos, ſi cauſa eorum juſta erat, *a* Athenienſes defendere potuerunt etiam contra Corinthios ſocios vetuſtiores.

V. g Tertia cauſa eſt amicorum, *b* quibus auxilium promiſſum quidem non eſt, ſed tamen amicitiæ quadam ratione debetur, ſi facile & ſine incommodo exhiberi poſſit. Sic pro Lotho cognato arma ſumſit Abrahamus: Antiatibus (dd) præceperunt Romani, ne in Græcos, utpote Italorum cognatos, piraticam exercerent. Iidem ſæpe non pro ſociis tantum, quibus ex fœdere id debebatur, ſed pro amicis bella ſuſceperunt, aut ſuſcipere minati ſunt.

VI. Poſtrema latiſſimeque patens eſt, hominum inter ſe conjunctio *c*, quæ vel ſola ad opem ferendam ſufficit. *Homo in adjutorium mutuum generatus eſt*, *d* ait Seneca. Ejusdem eſt: *e Sapiens, quoties poterit,* 19 *fortunæ intercedet.* Euripides in Supplicibus, (*verſ.* 267, *& ſeqq.*)

Præbent ſaxa perfugium feris,
Aræque famulis, urbibus preſſis malo
Tutamen urbes.

Ambroſio *f fortitudo, quæ defendit infirmos, plena juſtitia eſt:* qua de re ſupra *g* quoque egimus.

VII. 1. Quæritur hic, an teneatur etiam homo hominem, populus populum ab injuria defendere. h Plato puniendum cenſet, *b* qui vim alteri illatam non arcet: quod & *i* Ægyptiorum legibus cavebatur. Sed primum, ſi 20 manifeſtum ſit periculum, non teneri certum eſt. poteſt enim ſuam vitam & res alienis præferre. Atque ita interpretandum cenſeo illud Tullii, *k qui non*

a Vide ſupra, Cap. 16. §. 13. n. 2.
b Vict. de Ind. p. 2. n. 17. *Cajet.* 2, 2. *q.* 4. *art.* 1.
c Cic. de Fin. III. *de Off.* II. *L. ut vim,* 3. *D. de Juſt. & Jur.*
d De Ira l. 1, *cap.* 5.
e De Clem. II. 16.
f De Off. I, 27.
g Lib. I. *c.* 5.
h De legib. IX. pag. 881.
i Diod. l. I. *c.* 77.
k De Offic. I. 7.

GROTII.

g *Tertia cauſa eſt amicorum*] Oraculum vetus, [apud ÆLIANUM, *Var. Hiſt.* III. 44.]

Ἀνδρὶ φίλῳ θνήσκοντι παρὼν οὐ-
λας ἐκ ἐβοήθεις·
Οὔ σε θεμιστεύσω. περικαλλέος
ἔξιθι ναοῦ.

Non ope juviſti præſens in morte ſodalem:
Effabor tibi nil, niſi, Templi finibus exi.

h *Plato puniendum cenſet, qui vim alteri illatam non arcet*] Et Hebræi, *Moſes de Kotzi* præcepto jubente

LXXVII. LXXX. vetante CLXIV. CLXV.

GRONOVII.

19 *Fortunæ intercedet*] Quos adfligit fortuna, ſublevabit.

20 *Manifeſtum ſit periculum*] Ejus, quem decebat pro alio propugnare: ſi videat is, ſe ſuſcipiendo cauſam alienam in dubio ſuam quoque ſalutem poſiturum.

(dd) Habet hoc Auctor è STRABONE, *Geogr.* Lib. V. ſed rem non ſatis adcurate narrat. Inſpice, ſi lubet, locum, *pag.* 354, 355. Edit. Pariſ. Caſaubon. *J. B.*

non defendit, nec obſiſtit, ſi poteſt, injuria, tam eſt in vitio, quam ſi parentes, aut patriam, aut ſocios deſerat. ut *poteſt* illud intelligamus, cum ſuo commodo: nam & idem alibi dicit, *a non defendi homines ſine vituperatione fortaſſe poſſunt.* Apud Salluſtium eſt in hiſtoriis: *b omnes, qui ſecundis rebus ſuis ad belli ſocietatem orantur, conſiderare debent, 21 liceatne tum pacem agere; dein, 22 quod quæritur, ſatiſne pium, tutum, glorioſum, an indecorum ſit.*

a Apud Ammian. Marc. Lib. XXX. c. 4. pag. 643.
b Fragm. IV, 2.

2. 1 Senecæ quoque hoc non ſpernendum: *ſuccurram perituro, ſed ut ipſe non peream, niſi ſi futurus ero magni hominis aut 23 magnæ rei merces* Sed ne tunc quidem tenebitur, ſi oppreſſus niſi morte invaſoris eripi non poteſt. Nam ſi invaſoris vitam, qui invaditur, ſuæ poteſt præferre, 24 ut alibi diximus, non peccabit, qui invaſum id aut credet, aut volet malle: præſertim cum ex parte invaſoris majus ſit periculum 25 damni irreparabilis & ſempiterni.

c Leſſ. lib. II. c. 4. dub. 15.

VIII. 1. Eſt & illud controverſum, an juſta ſit belli cauſa pro ſubditis alienis, ut ab eis arceatur imperantis injuria. Sane ex quo civiles ſocietates inſtitutæ ſunt, certum eſt, rectoribus 26 cujusque ſpeciale quoddam in ſuos jus quæſitum. Euripides Heraclidis (*verſ.* 143, 144.)

> Δίκαιοι δ' ἐσμὲν οἰκοῦντες πόλιν
> Αὐτοὶ καθ' αὑτοὺς κυρίους κραίνειν δίκας.
>
> *Nos, quotquot hujus colimus urbis mœnia,*
> *Sufficimus ipſi noſtra judicia exſequi.*

Nec aliò illud pertinet *d*:

> 27 *Spartam, tibi quæ contigit, orna:*
> *Nobis fuerint curæ Mycenæ.*

d Fragm. Phœnicis Euripid. verſ. 19. 20.

Et

GROTII.

1 *Seneca quoque*] Locus eſt de beneficiis II, 15. alter non diſſimilis ejusdem argumenti lib. I, cap. 10. *Dignum etiam impendio ſanguinis mei tuebor, & in partem diſcriminis veniam: indignum, ſi eripere latronibus potero clamore ſublato, ſalutarem vocem homini non pigebit emittere.* Vide quæ ſupra libro II, c. 1. §. 8.

GRONOVII.

21 *Liceatne tum pacem agere*] Utrum ipſis conſultum ſit, in alieno periculo quieſcere, an metuendum habeant, ne vicinum incendium ad ſe quoque tranſeat.

22 *Quod quæritur*] Quod rogantur, poſſentne id, ſalva pietate, ſalva ſalute, ſalva denique fama & exiſtimatione ſua, aggredi.

23 *Magnæ rei merces*] Niſi pro homine aut re maximi pretii & valde utili me impendam.

24 *Ut alibi*] 2, 1. 9.

25 *Damni irreparabilis*] Quia in peccato periturus eſt ſine pœnitentia.

26 *Cujusque*] Societatis.

27 *Spartam orna*] Σπάρτην ἔλαχες, ταύτην κόσμει. Proverbium, quo quisque jubetur, alienis rebus omiſſis, ſuas curare.

GRO-

a Lib. v. c. 18. Et Thucydides inter ſummi imperii ſigna poſuit a τὸ αὐτόδικον, *judiciorum ſummam poteſtatem*, non minus quam τὸ αὐτόνομον καὶ τὸ αὐτοτελὲς, id eſt, *legum & magiſtratuum creandorum jus.*

b Virg. Æn. I. verſ. 142. Nec aliò pertinet poëticum illud b:

Non illi imperium pelagi 28 *regnumque tridentis,*
Sed mihi ſorte datum.

c Ovid. Met. XIV. verſ. 784. Et huic non diſſimile illud c:

k *Reſcindere numquam*
Dis licet acta Deúm.

d Hippolyto. verſ. 1328. Et apud Euripidem d:

Mos ille eſt Deûm;
Quod cupit unus, huic 29 *nefas obſiſtere:*

e Lib. I. de Off. c. 13. Nimirum, ut recte explicat e Ambroſius: *ne, uſurpata* 30 *aliarum partium ſollicitudine, bellum inter ſe incitarent.* τοὺς σφετέρους αὐτὸν τινα κολάζειν, l *ut in ſuos quiſque animadvertant*, æquum eſſe cenſent Corinthii apud f Thucydidem. Et Perſeus in oratione ad Martium, quod in Dolopes feciſſet, negat ſe defenſurum: g *jure*, inquiens, *feci meo, cum mei regni, meæ ditionis eſſent.* Sed hæc omnia locum habent, ubi vere delinquunt ſubditi, adde etiam, ubi dubia eſt cauſa. h In hoc enim inſtituta eſt illa imperiorum diſtributio.

f Lib. I. c. 43.
g Livius lib. XLII, c. 41.
h V. Et. rel. de Ind. n. 15.

2. At non etiam, 31 ſi manifeſta ſit injuria, ſi quis Buſiris, Phalaris, Thrax Diomedes ea in ſubditos exerceat, quæ æquo nulli

GROTII.

k — *Reſcindere nunquam*

Dis licet acta Deûm] Ejuſdem eſt III. Metamorphoſeôn, (verſ. 336.)

— *Neque enim licet irrita cuiquam*
Facta Dei feciſſe Deo.

l *Ut in ſuos quiſque animadvertant*] *Auguſtinus* II. de Libero Arbitrio: *non enim, ut alicujus eſt bonitatis, alienis præſtare beneficia, ita juſtitiæ, vindicare in alienos.* (Cap. I.) Procopius Vandalicorum I. τὴν ὑπάρχουσαν ἡγεμονίαν αὐτὸν τινα διοικεῖσθαι καλὸν, καὶ μὴ ἀλλοτρίας οἰκειοῦσθαι φροντίδας· *quod cuique obtigit imperium, id ut adminiſtret, ac ne alienas curas in ſe trahat, honeſto convenit.* (Cap. 9.)

GRONOVII.

28 *Regnumque tridentis*] *Sævumque tridentem.*

29 *Nefas obſiſtere*] Quæ omnia eò pertinent, ut moneamur, poteſtatem ſupremam non debere ſe immiſcere alterius poteſtatis pariter ſupremæ jurisdictioni.

30 *Aliarum partium*] Terrarum, regionum, finium.

31 *Si manifeſta ſit injuria, ſi quis Buſiris, Phalaris, Thrax Diomedes ea in ſubditos exerceat, quæ æquo nulli probentur, ideo præcluſum erit jus humanæ ſocietatis*] Hæc verba ex infami amphitheatro *Car. Scribanii* deſumta, ſcribit *Rivetus* in dialyſi ſect. 8. num. 2, pag. 259.

GRO-

nulli probentur, 32 Ideo præcluſum erit jus humanæ ſocietatis. *a* Sic in Maxentium & in Licinium Conſtantinus, m in Perſas alii Romanorum Imperatores arma ceperunt, aut capere minati ſunt, 33 niſi vim a Chriſtianis religionis nomine arcerent.

a V. B. rel. de Ind. p. 2, n. 13.

3. Imo etiam ſi daretur, ne in ſumma quidem neceſſitate arma recte a ſubditis ſumi (qua de re dubitare 34 vidimus illos ipſos, quorum inſtitutum fuit regiam poteſtatem defendere) non tamen inde ſequetur, non poſſe pro ipſis ab aliis arma ſumi. Quoties enim actioni alicui 35 impedimentum ponitur perſonale, non ex re; toties quod uni non licet, alteri pro eodem licere poteſt, ſi modo tale ſit negotium, in quo alter alteri prodeſſe poſſit. Sic pro pupillo, 36 cujus perſona judicium non capit, litigat tutor aut alius: pro abſente etiam 37 ſine mandato defenſor. Impedimentum autem quod reſiſtere ſubditum prohibet, non ex cauſa venit quæ eadem eſt 38 in ſubdito & in non ſubdito, ſed 39 ex perſonæ qualitate, quæ in alios non tranſit.

4. Sic Seneca *b* exiſtimat bello a me peti poſſe, qui a mea gente ſepoſitus ſuam exagitat, ut diximus, cum de pœnis expoſcendis ageretur: quæ res ſæpe cum defenſione (ee) innocentium conjuncta eſt. Scimus quidem ex veteribus novisque hiſtoriis, 40 alieni cupiditatem hos ſibi quærere obtentus: ſed non ideo ſtatim jus eſſe deſinit, ſiquid a malis uſurpatur.

b De Beneſ. VII, 19.

GROTII.

m *In Perſas alii Romanorum Imperatores*] Exemplum ſimile habes in rebus Pipini apud *Fredegarium* in fine.

GRONOVII.

32 *Ideo præcluſum erit*] Non propter illorum jus in ſuos vetitum erit alienigenis, intercedere illorum injuſtitiæ, quod omnibus bonis commune ſocietatis inter ipſos vinculum dedit.

33 *Niſi vim*] Abſtinerent a perſecutione & ſuppliciis Chriſtianorum ob religionem.

34 *Vidimus illos ipſos*] 1, 4. 8.

35 *Impedimentum perſonale*] Ex perſona vel conditione certi generis hominum, ut hic ſunt ſubjecti.

36 *Cujus perſona judicium*] Qui non habet perſonam ſtandi in judicio.

37 *Sine mandato defenſor*] Nam *defenſor* proprie, qui pro reo intervenit abſque mandato, in tit. *D. de procur. & defenſ.*

38 *In ſubdito & non*] Tam enim ſubjecto, quam non ſubjecto poteſt fieri a ſuperiore injuria.

39 *Ex perſona*] Ex neceſſitate parendi & patiendi.

40 *Alieni cupiditatem*] Qui cupiunt aliena invadere, hoc prætextu diſſimulare propoſitum ſuum, quaſi veniant vindicatum alienas injurias (*Juſtin.* 4, 3. 15, 1. 16, 1. 17, 2. 18, 3.) etſi ſerviant aviditati ſuæ.

(ee) Videtur heic, in omnibus Editionibus, excidiſſe vox *ſubditorum*, quam ſeries orationis poſtulat. *J. B.*

patur. Navigant & piratæ: (ff) ferro utuntur & latrones.

IX. 1. Sicut autem ſocietates bellicas eo initas animo, n ut in quodvis bellum nullo cauſæ diſcrimine promittantur auxilia, illicitas diximus, a ita nullum vitæ genus eſt improbius quam eorum qui ſine cauſæ reſpectu mercede conducti militant, & quibus

a *Silv. in verbo bellum p. 1. §. 10. circa f.*

Ibi fas, 41 ubi plurima merces.

Quod Plato (gg) ex Tyrtæo probat. Hoc ipſum eſt quod Ætolis a Philippo b exprobratum legimus: & Arcadibus a (hh) Dionyſio Miletio his verbis: 42 ἀγορὰ πολέμου πρόκειται, καὶ ἐπὶ τ' Ἑλλήνων κακὰ τὴν Ἀρκαδίαν τρέφει, καὶ περιέρχεται πόλεμος αἰτίαν οὐκ ἔχων· *belli inſtituuntur nundinæ, & Græcorum mala 43 in fructu ſunt Arcadibus, & ſine cauſarum reſpectu modo huc modo illuc arma circumferuntur.* Res ſane miſeranda, ut Antiphanes loquitur:

b *Livius*, XXXII, 34.

Ὃς ἕνεκα τοῦ ζῆν ἔρχετ' ἀποθανούμενος,

Miles o qui vitæ cauſa 44 ſe auctorat neci.

Dion

GROTII.

n *Ut in quodvis bellum nullo cauſæ diſcrimine promittantur auxilia*] Iterum *Simlerum* hac de re vide.

GRONOVII.

41 *Ubi plurima*] Ut Galli humiliorum ſemper mercenaria manus. *Juſtin.* 28, 3.

42 Ἀγορὰ] Bellum habetur pro mercatu, pro nundinis, pro augendæ rei & pecuniæ faciendæ occaſione.

43 *In fructu ſunt*] Quæſtum præbent.

44 *Auctorat ſe neci*] Ut victum & alimenta habeat, pro ſtipendio hoſti ſeſe objicit occidendum alieno. Proprie *auctorari* dicebantur, qui ſe vendebant in ludum gladiatorium. *Horat.* 2, ſat. 7. v. 59. [Verſus Græcus eſt apud STOBÆUM, Serm. LI. pag. 358. *Edit. Genev.* Tit. autem LIII. Edit. Auctoris noſtri. *J. B.*]

(ff) Adludit forte Auctor ad illud QUINTILIANI: *Non fabricetur Militi gladius: poteſt uti eodem ferro Latro.* Inſt. Orat. Lib. II. Cap. 16. *J. B.*

(gg) Locus, quem in animo habuit Auctor, exſtat *De Legib.* Lib. I. pag. 630. B. *Tom.* II. *Ed. H. Steph.* ubi equidem Philoſophus adludit ad verſus duos *Tyrtæi*, ſed in quibus Poëta nullo modo loquitur de iis qui mercede conducti militant. *Plato* tantum de illis loquitur, ſed ita ut ejusmodi vitæ genus, in ſe ſpectatum, nec vituperet, nec laudet. *J. B.*

(hh) Locum forte reperi apud PHILOSTRATUM, *Vit. Sophiſt.* Lib. I. Cap. 22. ſed qui non ſatis adcuratè refertur & vertitur. Diximus plura in Notis Gallicis. *J. B.*

GROTII.

o *Qui vitæ cauſa ſe auctorat neci*] Vita parari ea in quibus vita conſumitur, dixit *Seneca* naturalium V, 18. *Plautus* Bacchidibus, [ibi nil tale, nec alibi, quod ſciam, apud *Plaut.* J. B.]

Suam

Dion [a] Pruſæenſis: *καί τοι τί τοῦ ζῆν ἀναγκαιότερόν ἐστιν, ἢ τί τούτου περὶ πλείστου ποιοῦνται πάντες; ἀλλ' ὅμως καὶ τοῦτο ἀπολλύουσι διὰ χρημάτων ἐπιθυμίαν· quid magis eſt neceſſarium nobis, aut quid pluris ſit quam vita? & tamen hanc quoque non pauci perdunt, dum pecuniam quærunt.*

2. Parum vero quod ſuam vendunt necem, [b] niſi & aliorum ſæpe innocentium venderent, tanto carnifice deteſtabiliores, P quanto pejus eſt ſine cauſa, quam ex cauſa occidere: ſicut Antiſthenes [c] dicebat carnifices tyrannis eſſe ſanctiores, quod illi nocentes, hi innocentes interficerent. 45 Major Philippus Macedo huic hominum generi, [d] *τοῖς τροφὰς εἰωθόσιν ἔχειν ἐκ τοῦ μισθοφορεῖν, quibus unus ex militia quæſtus eſſet*, dicebat bellum eſſe pacem, pacem bellum.

3. Non eſt inter artificia bellum, imo res eſt tam horrenda, ut eam niſi ſumma neceſſitas, aut vera caritas honeſtam efficere nequeat: quemadmodum ex iis intelligi poteſt quæ capitum antecedentium proximo dicta a nobis ſunt. Auguſtino judice: [e] *militare non eſt delictum, ſed propter prædam militare peccatum eſt.*

X. Imo & propter ſtipendium, ſi id unice aut præcipue ſpectetur: cum alioqui ſtipendium accipere licitum ſit omnino: *τίς στρατεύεται ἰδίοις ὀψωνίοις ποτέ;* ait Paulus [f] apoſtolus: *quis ſuis impenſis militat?*

[a] Orat. XVII. pag. 249. D.

[b] *Bellinus de Re milit.* II, p. tit. 2. n. 4.

[c] Apud *Stob. Serm.* 49. pag. 350.

[d] *Diod. Sic.* XVIII, 10.

[e] *De verbis Domini, ſecundum Matthæum.* citatur cauſa XXIII. *quæſt.* I. c.

5. Vide ſupr. 1. 2. 10. n. 5. [f] *1 Cor.* X, 7.

Suam qui auro vitam venditant.

Guntherus (Ligurin. L. VII. 510, &c.)

Ære dato conducta cohors, & bellica miles
Dona ſequens, pretioque ſuum mutare faverem
Suetus, & accepto pariter cum munere bello
Hunc habuiſſe, dator pretii quem juſſerit, hoſtem.

P *Quanto pejus eſt ſine cauſa, quam ex cauſa occidere*] *Seneca* naturalium V, 18. *Hoc vero quid aliud quis dixerit, quam inſaniam? circumferre pericula, & ruere in ignotos, iratum ſine injuria, occurrentia devaſtantem, ac ferarum more occidere quem non oderis?*

GRONOVII.

45 *Major Philippus*] Amyntæ filius, pater Alexandri: qui *minor*, fuit Demetrii filius, pater Perſei.

CA-

Caput XXVI.

De cauſis juſtis ut bellum geratur ab his qui ſub alieno imperio ſunt.

I. *Qui dicantur eſſe ſub alieno imperio.*
II. *Quid hic faciendum ſi ad deliberationem adhibeantur, aut liberam electionem habeant.*
III. *Si imperetur ipſis, & cauſam belli injuſtam credant, non militandum.*
IV. *Quid ſi dubitent?*
V. *Pietatis eſſe hac in re dubitantibus ſubditis parcere, ſub onere tributi extraordinarii.*
VI. *Quando ſubditorum arma juſta ſint in bello injuſto.*

I. EGimus de his qui ſunt ſui juris: ſunt alii in conditione parendi poſiti, ut filii familiarum, ſervi, ſubditi, etiam cives ſinguli, ſi [1] cum civitatis ſuæ corpore comparentur.

a Ægid. Reg de act. ſupern. diſp. 31. n. 80.
II. Hi vero [a] ſi aut ad deliberationem adhibentur, aut libera ipſis optio datur militandi aut quieſcendi, eaſdem regulas ſequi debent, quas illi, qui ſuopte arbitrio pro ſe aut aliis bella ſuſcipiunt.

b Vict. de Jure belli n. 21.
c Act. V, 29.
III. 1. At ſi [2] edicitur ipſis ut militent, quod fieri ſolet, [b] ſi quidem conſtat ipſis injuſtam eſſe belli cauſam, abſtinere omnino debent. Deo potius obediendum quam hominibus, non [c] Apoſtoli tantum dixerunt, a ſed & Socrates: & apud magiſtros b Hebræorum exſtat ſententia, indicans regi contra Dei legem quid

Grotii.

a *SEd & Socrates*] *Plato* id nos docet in ipſius apologia. (pag. 29. C. *Ed. H. Steph.*) Et Apollonius, qui Neronis Edicto illud Sophocleum opponebat:

Οὐ γὰρ τί μοι Ζεὺς ἦν ὁ κηρύξας τάδε.

Nam juſſa non hæc Jupiter dederat mihi. (Apud *Philoſtratum*, Lib. IV. c. 38. *Edit. Olear.*)

b *Hebræorum exſtat ſententia*] Quam & *Joſephus* eis tribuit antiquæ hiſtoriæ XVII. (Cap. VII. §. 3. *diviſion. Hudſon.*) Θαυμαστὸν δ᾽ οὐδὲν εἰ τῶν δογμάτων ἀξιωτέρους τηρεῖσθαι ἡγούμεθα νόμους οὓς Μωϋσῆς ὑπαγορεύοντι καὶ διδάσκοντι τοῦ Θεοῦ γραψάμενος κατέλιπε. *nihil vero mirum, ſi ſervatu digniora credimus juſſis tuis ea quæ Moſes Deo ſuggerente ac docente ſcripta reliquit.* Adde Rabbinum *Tanchumam*, citante *Druſio* ad locum Actorum.

Gronovii.

1 *Cum civitatis ſuæ*] Univerſo populo aut majore parte populi.

2 *Edicitur ipſis*] Si non habent partes conſiliorum, ſed tantum ad delectum citantur, ut ſacramentum dicant.

GRO-

quid præcipienti prorſus non parendum. Polycarpi jamjam morituri dictum [a] exſtat: δεδιδάγμεθα γὰρ ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ὑπὸ Θεοῦ τεταγμέναις τιμὴν κατὰ τὸ προσῆκον τὴν μὴ βλάπτουσαν ἡμᾶς ἀπονέμειν. *didicimus imperiis ac poteſtatibus a Deo ordinatis exhibere honorem quem par eſt, quique ſalutem noſtram non impediat.* Et Paulus Apoſtolus: [b] *filii*, inquit, *obedite parentibus* c *in Domino, id enim æquum eſt.* Ad quem locum [c] Hieronymus: *peccatum filiorum eſt non obedire parentibus; & quia poterant parentes aliquid imperare perverſum, adjunxit, in Domino.* Et d de ſervis addit: *cum* 3 *Dominus carnis a Domino ſpiritus diverſum imperat, non eſt obediendum.* Idem alibi: *in illis tantum debent dominis & parentibus eſſe ſubjecti, quæ contra Dei mandatum non ſunt.* Nam & idem ille Apoſtolus dixerat, [d] ſui quemque operis mercedem reportaturum, ſive liberum, ſive ſervum. Tertullianus vero: [e] *ſatis præſcriptum habemus, in omni obſequio eſſe nos oportere, ſecundum Apoſtoli præceptum,* e *ſubditos magiſtratibus, prin-*

[a] Apud Euſeb. H. Eccl. IV, 15.

[b] Eph. VI, 1.

[c] Tom. IX. p. 237. C.

[d] Eph. VI, 8.

[e] De Idolol. c. 15.

GROTII.

c *In Domino*] *Chryſoſtomus* hoc *in Domino* ſic explicat: τουτέστιν ἐν οἷς μὴ προσκρούσῃς Θεῷ· *id eſt in quibus Deum offenſurus non es.* Idem ad patrem infidelem: (Tom. VI. pag. 181. *Edit. Savil.*) οὐ γὰρ δὴ μικρὸς ἡμῖν κεῖται μισθὸς τοῖς τοὺς γεγεννηκότας τιμῶσιν, ἀλλ' ὡς δεσπότας αὐτοὺς ὑπείκειν κελευόμεθα, λόγῳ τε καὶ ἔργῳ θεραπεύειν, ὅταν μὴ δὴ τὰ τῆς εὐσεβείας παραβλάπτηται· *non enim exigua nobis merces propoſita eſt, ſi honorem exhibeamus parentibus, ſed ut dominos eos habere jubemur, verbiſque & rebus obſequium ipſis præſtare, extra quam ſi pietas lædenda eſt.* Sic accipe illud *Hieronymi, per calcatum perge patrem,* (Epiſt. I. ad *Heliodorum*, Tom. I. pag. 1. *Ed. Baſil.*) declamatorie dictum, ſumtumque a *Latrone* declamatore apud *Senecam*, (Controverſ. VIII. p. 142. *Edit. Gronov. major.*) & quæ apud *Ambroſium* de Virginitate, & apud *Auguſtinum* epiſt. XXXVIII. ad Lætum, & canone IV; Arabicæ interpretationis *concilii Niceni* 1.

d *De ſervis*] *Chryſoſtomus*, 1 Cor. VII, 24. καὶ γάρ εἰσιν ὅροι δίκαιοι παρὰ τοῦ Θεοῦ κείμενοι. καὶ μέχρι τοῦ δεῖ φυλάττειν αὐτοὺς καὶ τοῦτο γνωμοθετεῖται, καὶ ὑπερβαίνειν αὐτοὺς οὐ χρή. ὅταν γὰρ μηδὲν ὁ δεσπότης ἐπιτάττῃ τῶν μὴ δοκούντων τῷ Θεῷ, ἕπεσθαι δεῖ καὶ πείθεσθαι, περαιτέρω δὲ μηδέν· *Sunt & ſervis limites ſui a Deo præſcripti, & quouſque eos ſervare oporteat & hoc præceptum eſt, neque eos licet excedere. Ubi enim nihil dominus jubet eorum quæ Deo improbantur, ſequi & obſequi oportet, non ultra.* (Tom. III. pag. 362.) De matrefamilias *Clemens Alexandrinus:* πάντα τῷ ἀνδρὶ πειθομένη, ὡς μηδὲν ἄκοντος ἐκείνου πρᾶξαί ποτε, πλὴν ὅσα εἰς ἀρετήν τε καὶ σωτηρίαν διαφέρειν νομίζεται· *in omnibus viro parebit, neque eo invito faciet quicquam, extra quæ credet ad virtutem ſalutemque momentum habere.* (Stromat. Lib. IV. Cap. 19. pag. 620. *Ed. Oxon.*)

e *Subditos magiſtratibus*] Exempla illuſtria & pœnæ & laudis vide 1 *Sam.* XXII, 18. 19. 1 *Reg.* XVIII, 4. 13. II *Reg.* 1, 10. 12. 14. Apud Chriſtianos Manuel & Georgius detrectarunt miniſterium occidendæ Auguſtæ. *Nicetas* Alexio Manuelis filio. (*Cap.* 16.)

GRONOVII.

3 *Dominus carnis*] Magiſtratus aut præfectus aut conductor, aliquid repugnans Dei præceptis.

principibus, & poteſtatibus: ſed 4 *intra limites diſciplinæ.* In martyrologio Silvanus martyr: *iccirco* 5 *Romanas leges contemnimus ut juſſa divina ſervemus.* Apud Euripidem a dicenti Creonti:

a Phœniſſis, verſ. 1642.

Nonne exequi mandata fas ipſum jubet?

Reſpondet Antigone:

Non imperata jure nec jus exſequi.

b Stob. tit. 77. liber. parent. honorand.

Muſonius ita b ait. *ſi quis aut patri,* f *aut magiſtratui, aut domino turpia aut iniqua factu imperanti non paret, is nec inobediens eſt, nec injuriam facit, nec peccat.*

c L. 11, c. 7.

2. Gellius c negat probam eſſe ſententiam, omnia eſſe quæ pater juſſerit parendum. *Quid enim,* ait, *ſi proditionem patriæ, ſi matris necem, ſi alia quædam imperarit turpia aut impia? Media igitur ſententia optima atque tutiſſima viſa eſt, quædam eſſe parendum, quædam non obſequendum.* g Seneca pater: *non omnibus imperiis parendum eſt.* h Quintilianus d: *non omnia neceſſe eſt facere liberis, quæcumque patres imperant. Multa ſunt quæ fieri non poſſunt. Si imperes filio ut ſententiam dicat* 6 *contra quam exiſtimet: ſi teſtimonium jubeas dici ejus rei quam ignoret: ſi ſententiam in ſenatu: ſi capitolium me incendere jubeas,* 7 *arcem occupare, licet dicere: Hæc ſunt quæ fieri non oportet.*

d Decl. 271.

e De Beneſic. III, 20.

Seneca e: *non aut nos omnia jubere poſſumus, aut in omnia ſervi parere coguntur. Contra rempublicam imperata non facient: nulli ſceleri manus commodabunt.* Sopater: ἴδοι, φησὶ, πειθῆναι τῷ πατρί. εἰ μὲν κατὰ νόμους, καλῶς. εἰ δὲ παρὰ τὸ πρέπον, οὐκ εὔλογον· *patri,* inquit, *parendum eſt. Si quidem intra jura, recte: ſin*

GROTII.

f *Aut magiſtratui*] In paganis hominibus duo ſunt nobilia exempla eorum qui principibus ad inhoneſta obſecuti non ſunt, Papiniani ſatis celebratum, & alterum Helpidii apud *Ammianum* XXI. (Cap. 6.) Severus ne eos quidem pœnæ expertes voluit eſſe qui Imperatori obſecuti eſſent ad necem ſenatoris. Vide *Xiphilinum*, (pag. 310. A. *Ed. H. Steph.*)

g *Seneca pater*] Libro I, controverſia I.

h *Quintilianus*] Idem alibi: *non omnia præſtanda etiam parentibus. Alioquin nihil eſt pernicioſius acceptis beneficiis: ſi in omnem nos obligant ſervitutem.* (Declamat. 333.)

GRONOVII.

4 *Intra limites diſciplinæ*] Non contra aut ultra officia Chriſtianæ religionis.

5 *Romanas leges*] Non quasvis, ſed de immolando diis & abſtinendo a ſacris Chriſtianorum.

6 *Contra quam exiſtimet*] Secus atque apud animum ſuum perſuaſus eſt.

7 *Arcem occupare*] Tyrannidis invadendæ cauſa. *Juſtin.* 16, 4.

GRO-

ſin ultra honeſtum, non convenit. i Irriſus olim Stratocles, [a] qui legem Athenis rogaverat, ut quicquid Demetrio regi placuiſſet id in Deos pium & inter homines juſtum eſſet. Plinius [b] alicubi [8] elaboratum a ſe ait, ut conſtaret k [9] miniſterium crimen eſſe.

3. Ipſa jura civilia, quæ peccatis excuſabilibus facile veniam præbent, favent quidem his qui parere neceſſe habent, ſed non in omnibus. Excipiunt enim [c] ea quæ atrocitatem habent facinoris vel ſceleris, quæ ſua ſponte ſcelerata ac nefaria ſunt, ut loquitur [d] Tullius, maleficia quæ [10] ſponte & [11] non diſputatione juriſconſultorum ſed [12] naturali interpretatione fugienda ſunt, ut Aſconius [e] interpretatur.

4. Narratum Hecatæo Joſephus [f] memorat, Judæos qui Alexandro Macedoni militabant, neque verberibus neque contumeliis ullis adigi potuiſſe, ut ad Beli templum, quod Babylone erat, inſtaurandum, humum cum militibus cæteris aggererent. Sed propius noſtri argumenti exemplum habemus in Thebæa legione, de qua [13] ſupra egimus, & in Juliani militibus, de quibus ſic Ambroſius: *Julianus Imperator quamvis eſſet apoſtata, habuit tamen ſub ſe Chriſtianos milites: quibus cum dicebat, producite aciem pro defenſione reipublicæ, obediebant ei:* l *cum autem diceret eis, producite arma in Chriſtianos, tunc* [14] *agno-*

[a] *Plutarch.* in Demetr. p. 899, 900.
[b] *Lib.* III. Epiſt. 9.
[c] *L. Adeo,* 157. *D. de R. J.*
[d] *In Verr.* I. 42.
[e] *In hunc loc.*
[f] *Lib.* I. *contr. Apion.* Cap. 22. pag. 456. *Ed. Hudſ.* Lugd. Bat.

GROTII.

i *Irriſus olim Stratocles*] Talis erat ſyngrapha illa quam a Baſilio Camatero Andronicus Comnenus exegerat: ἐκεῖνα ἐν τῷ ἀρχιερατεύειν διαπράξασθαι ὅσα φίλα τῷ Ἀνδρονίκῳ, κἂν εἶεν τὰ ἀθέμιστα, κἀκεῖνα πάλιν ἀποφυγεῖν, ὁπόσα οὐχ ἡδύνει Ἀνδρόνικον· *illa in pontificio ſe facturum quæ grata Andronico eſſent, quamvis plane nefaria: contra defugiturum ſe ea quæ Andronico non placerent.* [*Nicetas*, Alex. Cap. 14.]

k *Miniſterium crimen eſſe*] *Tertullianus* de Anima: *plus cæditur qui jubet, quando nec qui obſequitur excuſatur.* (Cap. 40.) & de Reſurrectione carnis: *cum humana cenſura eo perfectior habeatur, quo etiam miniſtros facti cujusque depoſcit, nec parcens aut invidens illis, quo minus cum auctoribus aut pœnæ aut gratiæ communicent fructum.* (Cap. 15.) Vide *Gailium* de Pace publica lib. I, c. IV. n. 14.

GRONOVII.

8 *Elaboratum*] Diſputatum & probatum argumentis.

9 *Miniſterium*] Etiam qui flagitii aut ſceleris ſciens miniſter eſt, teneri, non tantum imperantem.

10 *Sua ſponte*] Per ſe, ex natura rei omnibus nota.

11 *Et non diſputatione*] Tanquam in re dubia ante illorum inquiſitionem & argumentationem.

12 *Naturali interpretatione*] Senſu communi ſatis judicante.

13 *Supra egimus*] I, 2. extremo. & 4, 8.

GROTII.

l *Cum autem diceret eis, producite arma in Chriſtianos*] Non enim ab omni vi in Chriſtianos abſtinuit Julianus, tunc maxime ubi colorem aliquem nactus ſibi videbatur. *Julianus Chriſtiani jugulator exercitus*, in *Hieronymi* ſcripto ad Nepotianum.

14 *agnoſcebant Imperatorem cœli.* Sic & 15 ſpiculatores legimus ad Chriſtum converſos mori potius elegiſſe, quam edictis & judiciis in Chriſtianos manum commodarent.

a Vid. de Jure belli n. 23. 5. Tantundem erit *a* ſi quis falſo (aa) perſuaſus ſit quod imperatur injuſtum eſſe. Nam huic tantiſper ea res pro illicita eſt, quamdiu eam opinionem non poteſt deponere: ut ex 16 ſupra tractatis apparet.

IV. 1. Quod ſi dubitet, res licita ſit necne, eritne quieſcendum an parendum? Parendum plerique cenſent: nec obſtare illud laudatum, Quod dubites ne feceris: quia 17 qui contemplative dubitat poteſt activo judicio non dubitare: credere enim poteſt in re dubia obſequendum ſuperiori. Et ſane quin hæc diſtinctio judicii duplicis in multis actionibus locum habeat, negari non poteſt. Jura civilia, non Romanorum tantum, ſed & aliarum gentium, in tali circumſtantia non modo m impunitatem

[Epitaph. Nepotian. Tom. I. pag. 26. C. *Ed. Baſil.*] cœptam ejus imperio Antiochiæ perſecutionem, & juvenem quendam tortum, narrat *Auguſtinus* de Civitate Dei, lib. XVIII. cap. 52. in martyrologiis memoria celebratur S. Eliphii Scoti & ſociorum ejus 33. quos Julianus inter Tullenſem & Grandenſem civitatem decollari fecit. Vide & *Joannem Antiochenum* in excerptis ex manuſcripto Peireſiano. (Pag. 842.) *Auguſtinus* epiſtola L. ad Bonifacium citatus a Gratiano cauſa XI, quæſt. III. *Julianus exſtitit infidelis Imperator. nonne exſtitit apoſtata iniquus & idololatra? milites Chriſtiani ſervierunt Imperatori infideli, ubi veniebant ad cauſam Chriſti non agnoſcebant niſi illum qui in cælo erat: quando volebat ut idola colerent & thurificarent, præponebant illi Deum.* [Laudatus locus jam ſupra *Lib.* I. *Cap.* II. §. 10. num. II. ubi vid. not.]

GRONOVII.

14 *Agnoſcebant Imperatorem*] Detrectabant imperium, ne Deum offenderent.

15 *Spiculatores*] Genus militum circa principem, per quos inter alia fiebat executio capitalium ſententiarum in milites aut honeſtiores togatos pro carnifice: ut ſub primis imperatoribus per centuriones.

16 *Supra tractatis*] 2, 23. 2.

17 *Qui contemplative*] Qui dubitat, an juſtum ſit factum, poteſt non dubitare, quin juſtum ſit, ut ipſe faciat.

(aa) Vocem illam *falſo* addidi, quam ſententia manifeſto poſtulat, etſi in omnibus Editionibus deſit. *J. B.*

GROTII.

m *Impunitatem concedunt obedientibus*] *Chryſoſtomus* de Providentia III. πολλοὶ γοῦν ἀρχόντων ἐπὶ φόνοις ἀδίκοις κατηγορηθέντες, δίκην ἔδοσαν· τοὺς δὲ δημίους τοὺς διακονουμένους τῷ φόνῳ καὶ αὐτόχειρας γενομένους τῆς σφαγῆς, οὐδ' εἰς δικαστήριον εἵλκυσέ τις, ἀλλ' οὐδὲ ζητῆσαι τὴν ἀρχὴν, τὴν ἀνάγκην ὑπὲρ αὐτῶν ἀπολογουμένην, καὶ τὸ τῆς ἀρχῆς ἀξίωμα καὶ τὸν τῆς ὑποταγῆς φόβον· *multi ſæpe magiſtratuum ob injuſtas cædes accuſati pœnas dederunt. At carnifices qui cædi miniſterium, qui manuum operam præbuere, nemo in jus vocaverit, imo de iis ne quæſierit quidem. excuſat enim eos neceſſitas ex dignitate jubentis & ex parentis timore.* (Tom. VI. pag. 870. *Ed. Savil.*) Ex Celſo Ulpianus, *ſer-*

tatem concedunt obedientibus, ſed & actionem in eos civilem denegant. Is damnum dat, a ajunt, qui jubet dare: ejus vero nulla culpa eſt, cui parere neceſſe eſt. Neceſſitas poteſtatis excuſat, & ſimilia.

2. Ipſe Ariſtoteles Nicomachiorum b quinto, his qui injuſtum quidem aliquid faciunt, 18 non autem injuſte, annumerat famulum domini imperantis: injuſte autem eum ait agere, a quo actionis principium eſt; nimirum quia 19 in famulo vis deliberatrix plena non eſt, ut indicat proverbium:

> Ἥμισυ τῆς ἀρετῆς ἀποαίρει δούλιον ἦμαρ.
>
> *Dimidia virtute caret ſervire coactus.*

Et ſimile: (bb)

> Ἥμισυ γάρ τε νόου ἀπαμείρεται εὐρύοπα Ζεὺς
> Ἀνδρῶν, οὓς ἂν δὴ κατὰ δούλιον ἦμαρ ἕλῃσι.
>
> *Tollitur huic hominum generi pars altera mentis*
> *Ab Jove, ſervilem voluit quos ducere vitam.*

Et illud quo Philo c utitur:

> Δοῦλος πέφυκας. οὐ μέτεστί σοι λόγου.

Servi

a *L. Is damnum*, 169. *De Reg. Jur. l. liber homo* 37. *D. ad l. Aquil. l. non videtur*, 167. §. *qui juſſ.* 1. *de R. Jur. Paul. l.* V, *ſen. tit.* 22. §. 2. *Leges Longobar. lib.* 1, *tit.* 26. *de termino effoſſo. Leges Wiſigoth. Lib.* 11, *tit.* 11. *c.* 2. *Lib.* VIII. *tit.* 1. *c.* 1. 3. 4. *Libro* VII, *tit.* IV. *c.* 1.

b *Cap.* 12. c *Lib. Quod omn. Prob. ſit liber*, p. 871. D.

ſervum, ait, *nihil deliquiſſe, qui domino jubenti obtemperavit.* L. 2. D. de nox. act. *Velle non creditur qui obſequitur imperio patris vel domini.* L. 4. D. *de Regulis juris*, & ibi *Cujacius. Seneca: In volente neceſſitas non eſt.* (Epiſt. 61.) Adde *legem Longobardicam* lib. 1, tit IV, cap. 11. Mithridates libertos Attilii, conſcios cædis in ſe cogitatæ, impunitos dimiſit, & ejus qui a ſe defecerat filios. [Immo *filii amicos*. Pag. 241. *Ed. H. Steph.* & pag. 233.] *Appianus* Mithridatico. Abſolutus Tiberius Gracchus a culpa Numantini fœderis, quoniam alieno imperio peccaverat. (*Plutarch.* pag. 826, 827.)

GRONOVII.

18 *Non autem injuſte*] Ita ut in ipſos agentes non recidat culpa.

19 *In famulo*] Servi non præſumuntur ita educati, ut conſilium in illis aut ſummi officii ſcientia ſit.

(bb) Verſus Homerici, quos tamen Auctor non ex ipſo fonte, ſed quales leguntur apud PLATONEM, *De Legib.* Lib. VI. pag. 777. A. *Ed. H. Steph.* heic refert. Nam ipſe Poëta ita habet in Editionibus noſtris:

> Ἥμισυ γάρ τ' ἀρετῆς ἀποαίνυται εὐρύοπα Ζεὺς
> Ἀνέρος, εὖτ' ἄν μιν κατὰ δούλιον ἦμαρ ἕλῃσιν.

Odyſſ. Lib. XVII. verſ. 322, 323. Præcedentem autem verſum hauſit Auctor e LONGINO, *De Sublim.* Sect. 43. niſi quod ibi legitur ἀπαμείρεται. Rhetor etiam illum profert, tamquam ex *Homero. J. B.*

Servi tua eſt fortuna: n 20 *ratio ad te nihil.*

Et illud Taciti: a *principi* 21 *ſummum rerum judicium Dii dederunt, ſubditis obſequii gloria relicta eſt.* Narrat idem b ſcriptor Piſonis filium a Tiberio crimine belli civilis purgatum: 22 *patris quippe juſſa, nec potuiſſe filium detrectare.* o Seneca: *ſervus herilis* 23 *imperii non cenſor eſt, ſed miniſter.*

a Ann. VI, 8.
b Ibid. III, 17.

3. Et ſpecialiter in hac de militia quæſtione ita ſenſit c Auguſtinus. Sic enim ait: *Ergo vir juſtus, ſi forte ſub rege etiam ſacrilego militet, recte poteſt illo jubente bellare,* 24 *ſi civica pacis ordinem ſervans, quod ſibi jubetur, vel non eſſe contra Dei præceptum certus eſt, vel utrum ſit, certus non eſt: ita ut fortaſſe reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem oſtendat ordo ſerviendi.* Et alibi: d *Miles cum obediens poteſtati ſub qua legitime conſtitutus eſt hominem occidit,* p *nulla civitatis ſuæ lege reus eſt homicidii: imo niſi fecerit, reus eſt imperii deſerti atque contemti. quod ſi* 25 *ſua ſponte atque auctoritate feciſſet, in crimen effuſi humani ſanguinis incidiſſet. Itaque* 26 *unde punitur ſi fecerit injuſſus, inde puniretur ſi non fecerit juſſus.* e Atque hinc paſſim recepta eſt ſententia, ſubditos quod attinet, dari 27 bellum utrimque juſtum, id eſt injuſtitia vacans, quò illud pertinet: (cc)

Quis

c Lib. XXII, c. 75. cont. Fauſtum.
d De Civ. Dei lib. 1, c. 26.
e Sil. in verbo bellum 1, n. 9. concl. 4. Caſt. in l. V. D. de Juſtit. Soto l. V, q. 1. art. 7. & q. 3. art. 3. Vict. de Jure bell. n. 32. Covarr. in c. peccat. part. 11, §. 10.

GROTII.

n *Ratio ad te nihil*] Themiſtius oratione IX, principes rationi eſſe dicit ſimiles, milites iræ. (*Pag.* 197. *Edit. Petav.* 1618. ubi illud, quaſi ex *Platone*, profert.)

o *Seneca*] De controverſiis III, 9.

p *Nulla civitatis ſuæ lege reus eſt homicidii*] Idem *Auguſtinus* de Libero Arbitrio libro I. *Si homicidium eſt hominem occidere, poteſt aliquando accidere ſine peccato, nam & miles hoſtem, & judex vel miniſter ejus nocentem, & cui forte invito atque imprudenti telum de manu fugerit, non mihi videntur peccare cum hominem occidunt: ſed nec etiam homicidæ iſti appellari ſolent.* Retulit Gratianus in cauſæ XXIII, quæſtionem V. (Ex Cap. 4. dict. Lib.)

GRONOVII.

20 *Ratio ad te nihil*] Tuum eſt facere, quod juberis; non inquirere, quæ ſit cauſa vel ratio faciendi. [Vertendum potius: *Tibi non licet loqui:* ut putabat Eruditiſſimus *Jac. Tollius*, in Not. ad *Longinum*, Cap. 43. pag. 232. ubi videre poteris, ſi tanti. *J. B.*]

21 *Summum rerum*] i. 1, 4. 2.

22 *Patris quippe juſſa*] Puta interceſſiſſe.

23 *Imperii non cenſor eſt*] Arbiter, ut id poſſit probare vel improbare.

24 *Si civica pacis*] Parens ei, cui eum Deus & publica ſocietas ſubjecit & obtemperare voluit.

25 *Sua ſponte atque auctoritate*] Proprio motu & inſtinctu.

26 *Unde punitur*] Ob quod facinus.

27 *Bellum utrimque juſtum*] Quod in bello ab utraque parte durum & ſævum agitur, nullam illis contrahere culpam.

(cc) Verſus LUCANI, *Pharſal.* Lib. I. verſ. 126, 127. *J. B.*

GRO-

Quis juſtius induat arma
Scire nefas.

4. Non caret tamen hoc ſua difficultate. Et [a] Adrianus noſtras, qui Ciſalpinorum ultimus Pontifex Romanus factus eſt, q contrariam defendit ſententiam, quæ ſtabiliri poteſt non illa præciſe ratione quam ille adſert, ſed hac quæ magis urget, quod 28 qui dubitat contemplative, debeat judicio activo eligere partem tutiorem. Eſt autem (dd) pars tutior abſtinere bello. Laudantur Eſſeni quod inter alia jurarent [b] μὴ βλάψειν τινὰ μήτε ἐξ ἐπιτάγματος· *non nocituros ſe cuiquam, ne ſi juberentur quidem:* Imitatores horum Pythagorei, qui, Jamblicho teſte, [c] bello abſtinebant, cauſa addita, quia φόνων 29 χορηγέτης καὶ νομοθέτης ὁ πόλεμος, *bellum cædes ſubminiſtrat atque imperat.*

[a] *Adr. Quæſtione quodl.* 11.
[b] *Joſeph. Bell. Jud.* Lib. 11. Cap. 8. §. 7. *diviſ. Hudſon.*
[c] *De Vit. Pythag.* §. 186. *Ed. Kuſt.*

5. Neque obſtat quod ex altera parte 30 periculum eſt inobedientiæ. Nam cum utrumque incertum ſit (nam ſi injuſtum eſt bellum, jam in ejus vitatione nihil eſt inobedientiæ) caret peccato, quod ex duobus minus eſt. [d] Inobedientia autem in ejusmodi rebus ſuapte natura minus malum eſt quam homicidium, præſertim multorum innocentium. Narrant veteres cum Mercurius ob Argum interfectum accuſatus Jovis mandato ſe defendiſſet, (ee) non tamen auſos Deos eum abſolvere. Sed nec 31 Pothinum Ptolemæi ſatellitem Martialis, [e] cum ait:

Antoni tamen eſt pejor quam cauſſa Pothini:
Hic facinus domino præſtitit, ille ſibi.

[d] *Bald.* 11, *conſ.* 385. *Sotus de det ſecr. membr.* 3. *q.* 2. *in reſp. ad* 1.
[e] *Lib.* III. *Epigr.* 66.

Nec

GROTII.

q *Contrariam defendis ſententiam*] Exemplum hanc ſequentium eſt apud *Scafnaburgenſem.*

GRONOVII.

28 *Qui dubitat contemplative*] Utrum jure fiat, id facere debet, in quo minus eſt periculum conſcientiæ lædendæ.

29 Χορηγέτης καὶ νομοθέτης] Choragus & legiſlator. Eſt autem *choragus* qui inſtruit ornatu chorum vel gregem ſcenicorum.

30 *Periculum eſt inobedientiæ*] Si dubia in cauſa militare quis pro præpoſito ſuo aut ſuperiore recuſet, videtur contumax, dicto non obediens.

31 *Pothinum*] Interficiendi Cn. Pompeji Magni auctorem.

(dd) Benè quidem, ubi libertas relinquitur ſubditis militandi, vel non militandi. At vero ubi neceſſitas imponitur juſſu Principis, tunc pars tutior eſt, ei parere, cui parendum eſſe nulla dubitandi ratio eſt, quippe legitimo Imperanti. Plura diximus in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

(ee) Neſcio cujus fide hoc referat Auctor: ſed cuivis ſtatim patet, exemplum aptum non eſſe, ut etiam obſervavit *Obrechtus*, quandoquidem *Jovis* mandatum injuſtum erat, & tale à *Mercurio* non poterat non adgnoſci. *J. B.*

a *Lib.* V. c. 18.

Et Thucydides inter ſummi imperii ſigna poſuit a τὸ αὐτόδικον, *judiciorum ſummam poteſtatem*, non minus quam τὸ αὐτόνομον καὶ τὸ αὐτοτελὲς, id eſt, *legum & magiſtratuum creandorum jus.*

b *Virg. Æn.* I. verſ. 142.

Nec aliò pertinet poëticum illud b:

Non illi imperium pelagi 28 *regnumque tridentis,*
Sed mihi ſorte datum.

c *Ovid. Met.* XIV. verſ. 784.

Et huic non diſſimile illud c:

k *Reſcindere numquam*
Dis licet acta Deúm.

d *Hippolyto.* verſ. 1328.

Et apud Euripidem d:

Mos ille eſt Deúm;
Quod cupit unus, huic 29 *nefas obſiſtere:*

e *Lib.* I. *de Off.* c. 13. f *Lib.* I. c. 43. g *Livius lib.* XLII, c. 41. h *V. El. rel. de Ind.* n. 15.

Nimirum, ut recte explicat e Ambroſius: *ne, uſurpata* 30 *aliarum partium ſollicitudine, bellum inter ſe incitarent.* τοὺς σφετέρους αὐτόν τινα κολάζειν, l *ut in ſuos quisque animadvertant*, æquum eſſe cenſent Corinthii apud f Thucydidem. Et Perſeus in oratione ad Martium, quod in Dolopes feciſſet, negat ſe defenſurum: g *jure*, inquiens, *feci meo, cum mei regni, meæ ditionis eſſent.* Sed hæc omnia locum habent, ubi vere delinquunt ſubditi, adde etiam, ubi dubia eſt cauſa. h In hoc enim inſtituta eſt illa imperiorum diſtributio.

2. At non etiam, 31 ſi manifeſta ſit injuria, ſi quis Buſiris, Phalaris, Thrax Diomedes ea in ſubditos exerceat, quæ æquo nulli

GROTII.

k — *Reſcindere nunquam*
Dis licet acta Deûm] Ejusdem eſt III. Metamorphoſeôn, (verſ. 336.)

— *Neque enim licet irrita cuiquam*
Facta Dei feciſſe Deo.

l *Ut in ſuos quisque animadvertant*] *Auguſtinus* II. de Libero Arbitrio: *non enim, ut alicujus eſt bonitatis, alienis præſtare beneficia, ita juſtitiæ, vindicare in alienos.* (Cap. I.) Procopius Vandalicorum I. τὴν ὑπάρχουσαν ἡγεμονίαν αὐτόν τινα διοικεῖσθαι καλὸν, καὶ μὴ ἀλλοτρίας οἰκειοῦσθαι φροντίδας· *quod cuique obtigit imperium, id ut adminiſtret, ac ne alienas curas in ſe trahat, honeſtum convenit.* (Cap. 9.)

GRONOVII.

28 *Regnumque tridentis*] *Sævumque tridentem.*

29 *Nefas obſiſtere*] Quæ omnia eò pertinent, ut moneamur, poteſtatem ſupremam non debere ſe immiſcere alterius poteſtatis pariter ſupremæ jurisdictioni.

30 *Aliarum partium*] Terrarum, regionum, finium.

31 *Si manifeſta ſit injuria, ſi quis Buſiris, Phalaris, Thrax Diomedes ea in ſubditos exerceat, quæ æquo nulli probentur, ideo præcluſum erit jus humanæ ſocietatis*] Hæc verba ex infami amphitheatro *Car. Scribanii* deſumta, ſcribit *Rivetus* in dialyſi ſect. 2. num. 2. pag. 259.

GRO-

nulli probentur, [32] ideo præcluſum erit jus humanæ ſocietatis. [a] Sic in Maxentium & in Licinium Conſtantinus, [m] in Perſas alii Romanorum Imperatores arma ceperunt, aut capere minati ſunt, [33] niſi vim a Chriſtianis religionis nomine arcerent. *a V. B. rel. de Ind. P. 2, n. 13.*

3. Imo etiam ſi daretur, ne in ſumma quidem neceſſitate arma recte a ſubditis ſumi (qua de re dubitare [34] vidimus illos ipſos, quorum inſtitutum fuit regiam poteſtatem defendere) non tamen inde ſequetur, non poſſe pro ipſis ab aliis arma ſumi. Quoties enim actioni alicui [35] impedimentum ponitur perſonale, non ex re; toties quod uni non licet, alteri pro eodem licere poteſt, ſi modo tale ſit negotium, in quo alter alteri prodeſſe poſſit. Sic pro pupillo, [36] cujus perſona judicium non capit, litigat tutor aut alius: pro abſente etiam [37] ſine mandato defenſor. Impedimentum autem quod reſiſtere ſubditum prohibet, non ex cauſa venit quæ eadem eſt [38] in ſubdito & in non ſubdito, ſed [39] ex perſonæ qualitate, quæ in alios non tranſit.

4. Sic Seneca [b] exiſtimat bello a me peti poſſe, qui a mea gente ſepoſitus ſuam exagitat, ut diximus, cum de pœnis expoſcendis ageretur: quæ res ſæpe cum defenſione (ee) innocentium conjuncta eſt. Scimus quidem ex veteribus novisque hiſtoriis, [40] alieni cupiditatem hos ſibi quærere obtentus: ſed non ideo ſtatim jus eſſe deſinit, ſiquid a malis uſurpatur. *b De Beneſ. VII, 19.*

GROTII.

m *In Perſas alii Romanorum Imperatores*] Exemplum ſimile habes in rebus Pipini apud *Fredegarium* in fine.

GRONOVII.

32 *Ideo præcluſum erit*] Non propter illorum jus in ſuos vetitum erit alienigenis, intercedere illorum injuſtitiæ, quod omnibus bonis commune ſocietatis inter ipſos vinculum dedit.

33 *Niſi vim*] Abſtinerent a perſecutione & ſuppliciis Chriſtianorum ob religionem.

34 *Vidimus illos ipſos*] 1, 4. 8.

35 *Impedimentum perſonale*] Ex perſona vel conditione certi generis hominum, ut hic ſunt ſubjecti.

36 *Cujus perſona judicium*] Qui non habet perſonam ſtandi in judicio.

37 *Sine mandato defenſor*] Nam *defenſor* proprie, qui pro reo intervenit abſque mandato, in tit. *D. de procur. & defenſ.*

38 *In ſubdito & non*] Tam enim ſubjecto, quam non ſubjecto poteſt fieri a ſuperiore injuria.

39 *Ex perſona*] Ex neceſſitate parendi & patiendi.

40 *Alieni cupiditatem*] Qui cupiunt aliena invadere, hoc prætextu diſſimulare propoſitum ſuum, quaſi veniant vindicatum alienas injurias (*Juſtin.* 4, 3. 15, 1. 16, 1. 17, 2. 18, 3.) etſi ſerviant aviditati ſuæ.

(ee) Videtur heic, in omnibus Editionibus, excidiſſe vox *ſubditorum*, quam ſeries orationis poſtulat. *J. B.*

GRO-

patur. Navigant & piratæ: (ff) ferro utuntur & latrones.

IX. 1. Sicut autem ſocietates bellicas eo initas animo, n ut in quodvis bellum nullo cauſæ diſcrimine promittantur auxilia, illicitas diximus, a ita nullum vitæ genus eſt improbius quam eorum qui ſine cauſæ reſpectu mercede conducti militant, & quibus

a Silv. in verbo bellum p. 1. §. 10. circa f.

Ibi fas, 41 ubi plurima merces.

Quod Plato (gg) ex Tyrtæo probat. Hoc ipſum eſt quod Ætolis a Philippo b exprobratum legimus: & Arcadibus a (hh) Dionyſio Mileſio his verbis: 42 ἀγορὰ πολέμου πρόκειται, καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων κακὰ τὴν Ἀρκαδίαν τρέφει, καὶ περιέρχεται πόλεμος αἰτίαν οὐκ ἔχων· *belli inſtituuntur nundinæ, & Græcorum mala 43 in fructu ſunt Arcadibus, & ſine cauſarum reſpectu modo huc modo illuc arma circumferuntur.* Res ſane miſeranda, ut Antiphanes loquitur:

b Livius, XXXII, 34.

Ὃς ἕνεκα τοῦ ζῆν ἔρχετ' ἀποθανούμενος,

Miles o qui vitæ cauſa 44 ſe auctorat neci.

Dion

GROTII.

n *Ut in quodvis bellum nullo cauſæ diſcrimine promittantur auxilia*] Iterum *Simlerum* hac de re vide.

GRONOVII.

41 *Ubi plurima*] Ut Galli humiliorum ſemper mercenaria manus. *Juſtin.* 28, 3.

42 Ἀγορὰ] Bellum habetur pro mercatu, pro nundinis, pro augendæ rei & pecuniæ faciendæ occaſione.

43 *In fructu ſunt*] Quæſtum præbent.

44 *Auctorat ſe neci*] Ut victum & alimenta habeat, pro ſtipendio hoſti ſeſe objicit occidendum alieno. Proprie *auctorari* dicebantur, qui ſe vendebant in ludum gladiatorium. *Horat.* 2, ſat. 7. v. 59. [Verſus Græcus eſt apud STOBÆUM, Serm. LI. pag. 358. *Edit. Genev.* Tit. autem LIII. Edit. Auctoris noſtri. *J. B.*]

(ff) Adludit forte Auctor ad illud QUINTILIANI: *Non fabricetur Militi gladius: poteſt uti eodem ferro Latro.* Inſt. Orat. Lib. II. Cap. 16. *J. B.*

(gg) Locus, quem in animo habuit Auctor, extat *De Legib.* Lib. I. pag. 630. B. *Tom.* II. *Ed. H. Steph.* ubi equidem Philoſophus adludit ad verſus duos *Tyrtæi*, ſed in quibus Poëta nullo modo loquitur de iis qui mercede conducti militant. *Plato* tantum de illis loquitur, ſed ita ut ejusmodi vitæ genus, in ſe ſpectatum, nec vituperet, nec laudet. *J. B.*

(hh) Locum forte reperi apud PHILOSTRATUM, *Vit. Sophiſt.* Lib. I. Cap. 22. ſed qui non ſatis adcuratè refertur & vertitur. Diximus plura in Notis Gallicis. *J. B.*

GROTII.

o *Qui vitæ cauſa ſe auctorat neci*] Vita parari ea in quibus vita conſumitur, dixit *Seneca* naturalium V, 18. *Plautus* Bacchidibus, [ibi nil tale, nec alibi, quod ſciam, apud *Plaut.* J. B.]

Suam

Dion [a] Pruſæenſis: *καί τοι τί τοῦ ζῆν ἀναγκαιότερόν ἐστιν, ἢ τί τούτου περὶ πλείστου ποιοῦνται πάντες; ἀλλ' ὅμως καὶ τοῦτο ἀπολύουσι διὰ χρημάτων ἐπιθυμίαν· quid magis eſt neceſſarium nobis, aut quid pluris ſit quam vita? & tamen hanc quoque non pauci perdunt, dum pecuniam quærunt.*

2. Parum vero quod ſuam vendunt necem, [b] niſi & aliorum ſæpe innocentium venderent, tanto carnifice deteſtabiliores, p quanto pejus eſt ſine cauſa, quam ex cauſa occidere: ſicut Antiſthenes [c] dicebat carnifices tyrannis eſſe ſanctiores, quod illi nocentes, hi innocentes interficerent. 45 Major Philippus Macedo huic hominum generi, [d] *τοὺς τροφὰς εἰωθόσιν ἔχειν ἐκ τοῦ μισθοφορεῖν, quibus unus ex militia quæſtus eſſet*, dicebat bellum eſſe pacem, pacem bellum.

3. Non eſt inter artificia bellum, imo res eſt tam horrenda, ut eam niſi ſumma neceſſitas, aut vera caritas honeſtam efficere nequeat: quemadmodum ex iis intelligi poteſt quæ capitum antecedentium proximo dicta a nobis ſunt. Auguſtino judice: [e] *militare non eſt delictum, ſed propter prædam militare peccatum eſt.*

X. Imo & propter ſtipendium, ſi id unice aut præcipue ſpectetur: cum alioqui ſtipendium accipere licitum ſit omnino: *τίς στρατεύεται ἰδίοις ὀψωνίοις ποτέ;* ait Paulus [f] apoſtolus: *quis ſuis impenſis militat?*

[a] Orat. XVII. pag. 249. D.

[b] Bellinus de Re milit. II, p. tit. 2. n. 4.

[c] Apud Stob. Serm. 49. pag. 350.

[d] Diod. Sic. XVIII, 10.

[e] De verbis Domini, ſecundum Matthæum. citatur cauſa XXIII. quæſt. I. c. 5. Vide ſupr. I. 2. 10. n. 5.

[f] I Cor. X, 7.

Suam qui auro vitam venditant.

Guntherus (Ligurin. L. VII. 510, &c.)

Ære dato conducta cohors, & bellica miles
Dona ſequens, pretioque ſuum mutare favorem
Suetus, & accepto pariter cum munere bello
Hunc habuiſſe, dator pretii quem juſſerit, hoſtem.

p *Quanto pejus eſt ſine cauſa, quam ex cauſa occidere*] *Seneca* naturalium V, 18. *Hoc vero quid aliud quis dixerit, quam inſaniam? circumferre pericula, & ruere in ignotos, iratum ſine injuria, occurrentia devaſtantem, ac ferarum more occidere quem non oderis?*

GRONOVII.

45 *Major Philippus*] Amyntæ filius, pater Alexandri: qui *minor*, fuit Demetrii filius, pater Perſei.

Digitized by Google

CAPUT XXVI.

De cauſis juſtis ut bellum geratur ab his qui ſub alieno imperio ſunt.

I. *Qui dicantur eſſe ſub alieno imperio.*
II. *Quid hic faciendum ſi ad deliberationem adhibeantur, aut liberam electionem habeant.*
III. *Si imperetur ipſis, & cauſam belli injuſtam credant, non militandum.*
IV. *Quid ſi dubitent?*
V. *Pietatis eſſe hac in re dubitantibus ſubditis parcere, ſub onere tributi extraordinarii.*
VI. *Quando ſubditorum arma juſta ſint in bello injuſto.*

I. Egimus de his qui ſunt ſui juris: ſunt alii in conditione parendi poſiti, ut filii familiarum, ſervi, ſubditi, etiam cives ſinguli, ſi 1 cum civitatis ſuæ corpore comparentur.

a *Ægid. Reg de act. ſupern. diſp.* 31. *n.* 80.

II. Hi vero a ſi aut ad deliberationem adhibentur, aut libera ipſis optio datur militandi aut quieſcendi, eaſdem regulas ſequi debent, quas illi, qui ſuopte arbitrio pro ſe aut aliis bella ſuſcipiunt.

b *Vict. de Jure belli n.* 21.

c *Act.* v, 29.

III. 1. At ſi 2 edicitur ipſis ut militent, quod fieri ſolet, b ſi quidem conſtat ipſis injuſtam eſſe belli cauſam, abſtinere omnino debent. Deo potius obediendum quam hominibus, non c Apoſtoli tantum dixerunt, a ſed & Socrates: & apud magiſtros b Hebræorum exſtat ſententia, indicans regi contra Dei legem quid

GROTII.

a *Sed & Socrates*] *Plato* id nos docet in ipſius apologia.(pag. 29. C. *Ed. H. Steph.*) Et Apollonius, qui Neronis Edicto illud Sophocleum opponebat:

Οὐ γὰρ τί μοι Ζεὺς ἦν ὁ κηρύξας τάδε.

Nam juſſa non hac Jupiter dederat mihi. (Apud *Philoſtratum*, Lib. IV. c. 38. *Edit. Olear.*)

b *Hebræorum exſtat ſententia*] Quam & *Joſephus* eis tribuit antiquæ hiſtoriæ XVII. (Cap. VII. §. 3. *diviſion. Hudſon.*) θαυμαςὸν δ' οὐδὲν εἰ τῶν δογμάτων ἀξιωτέρους τηρῆσαι ἡγούμεθα νόμους οὓς Μωϋσῆς ὑπαγορεύσει τε καὶ διδαχῇ τοῦ Θεοῦ γραψάμενος κατέλιπε. *nihil vero mirum, ſi ſervatu digniora credimus juſſis tuis ea quæ Moſes Deo ſuggerente ac docente ſcripta reliquit.* Adde Rabbinum *Tanchumam*, citante *Druſio* ad locum Actorum.

GRONOVII.

1 *Cum civitatis ſuæ*] Univerſo populo aut majore parte populi.

2 *Edicitur ipſis*] Si non habent partes conſiliorum, ſed tantum ad delectum citantur, ut ſacramentum dicant.

GRO-

quid præcipienti prorſus non parendum. Polycarpi jamjam morituri dictum [a] exſtat: δεδιδάγμεθα γὰρ ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ὑπὸ Θεοῦ τεταγμέναις τιμὴν κατὰ τὸ προσῆκον τὴν μὴ βλάπτουσαν ἡμᾶς ἀπονέμειν. *didicimus imperiis ac poteſtatibus a Deo ordinatis exhibere honorem quem par eſt, quique ſalutem noſtram non impediat.* Et Paulus Apoſtolus: [b] *filii*, inquit, *obedite parentibus* c *in Domino, id enim æquum eſt.* Ad quem locum [c] Hieronymus: *peccatum filiorum eſt non obedire parentibus; & quia poterant parentes aliquid imperare perverſum, adjunxit, in Domino.* Et d de ſervis addit: *cum* 3 *Dominus carnis a Domino ſpiritus diverſum imperat, non eſt obediendum.* Idem alibi: *in illis tantum debent dominis & parentibus eſſe ſubjecti, quæ contra Dei mandatum non ſunt.* Nam & idem ille Apoſtolus dixerat, [d] ſui quemque operis mercedem reportaturum, ſive liberum, ſive ſervum. Tertullianus vero: [e] *ſatis præſcriptum habemus, in omni obſequio eſſe nos oportere, ſecundum Apoſtoli præceptum,* e *ſubditos magiſtratibus, principi-*

[a] Apud Euſeb. H. Eccl. IV, 15.

[b] Eph. VI, 1.

[c] Tom. IX. p. 237. C.

[d] Eph. VI, 8.

[e] De Idololol. c. 15.

GROTII.

c *In Domino*] *Chryſoſtomus* hoc *in Domino* ſic explicat: ταυτέστιν ἐν οἷς μὴ προσκρούσῃς Θεῷ· *id eſt in quibus Deum offenſurus non es.* Idem ad patrem infidelem: (Tom. VI. pag. 181. *Edit. Savil.*) οὐ γὰρ δὴ μικρὸς ἡμῖν κεῖται μισθὸς τοῖς τοὺς γεγεννηκότας τιμῶσιν, ἀλλ' ὡς δεσπότας αὐτοὺς ἡγεῖσθαι κελευόμεθα, λόγῳ τε καὶ ἔργῳ θεραπεύειν, ὅταν μὴ δὴ τὰ τῆς εὐσεβείας παραβλάπτηται· *non enim exigua nobis merces propoſita eſt, ſi honorem exhibeamus parentibus, ſed ut dominos eos habere jubemur, verbisque & rebus obſequium ipſis præſtare, extra quam ſi pietas lædenda eſt.* Sic accipe illud *Hieronymi, per calcatum perge patrem*, (Epiſt. I. ad *Heliodorum*, Tom. I. pag. 1. *Ed. Baſil.*) declamatorie dictum, ſumtumque a *Latrone* declamatore apud *Senecam*, (Controverſ. VIII. p. 142. *Edit. Gronov. major.*) & quæ apud *Ambroſium* de Virginitate, & apud *Auguſtinum* epiſt. XXXVIII. ad Lætum, & canone IV; Arabicæ interpretationis *concilii Niceni* I.

d *De ſervis*] *Chryſoſtomus*, I Cor. VII, 24. καὶ γάρ εἰσιν ὅροι δούλῳ παρὰ τοῦ Θεοῦ κείμενοι. καὶ μέχρι τοῦ δεῖ φυλάττειν αὐτοὺς καὶ τοῦτο νενομοθέτηται, καὶ ὑπερβαίνειν αὐτοὺς οὐ χρή. ὅταν γὰρ μηδὲν ὁ δεσπότης ἐπιτάττῃ τῶν μὴ δοκούντων τῷ Θεῷ, ἕπεσθαι δεῖ καὶ πείθεσθαι, περαιτέρω δὲ μηδέν· *Sunt & ſervis limites ſui a Deo præſcripti, & quousque eos ſervare oporteat & hoc præceptum eſt, neque eos licet excedere. Ubi enim nihil dominus jubet eorum quæ Deo improbantur, ſequi & obſequi oportet, non ultra.* (Tom. III. pag. 362.) De matreſfamilias *Clemens Alexandrinus*: πάντα τῷ ἀνδρὶ πειθομένη, ὡς μηδὲν ἄκοντος ἐκείνου πρᾶξαί ποτε, πλὴν ὅσα εἰς ἀρετὴν τε καὶ σωτηρίαν διαφέρειν νομίζηται· *in omnibus viro parebit, neque eo invito faciet quicquam, extra quæ credet ad virtutem ſalutemque momentum habere.* (Stromat. Lib. IV. Cap. 19. Pag. 620. *Ed. Oxon.*)

e *Subditos magiſtratibus*] Exempla illuſtria & pœnæ & laudis vide I *Sam.* XXII, 18 19. I *Reg.* XVIII, 4. 13. II *Reg.* I, 10. 12. 14. Apud Chriſtianos Manuel & Georgius detrectarunt miniſterium occidendæ Auguſtæ. *Nicetas* Alexio Manuelis filio. (*Cap.* 16.)

GRONOVII.

3 *Dominus carnis*] Magiſtratus aut præfectus aut conductor, aliquid repugnans Dei præceptis.

principibus, & *poteſtatibus: ſed* 4 *intra limites diſciplinæ.* In martyrologio Silvanus martyr: *iccirco* 5 *Romanas leges contemni-*
a Phœniſſis, verſ. 1642. *mus ut juſſa divina ſervemus.* Apud Euripidem a dicenti Creonti:

Nonne exequi mandata fas ipſum jubet?

Reſpondet Antigone:

Non imperata jure nec jus exſequi.

b Stob. tit. 77. liber. parent. honorand. Muſonius ita b ait. *ſi quis aut patri*, f *aut magiſtratui, aut domino turpia aut iniqua factu imperanti non paret, is nec inobediens eſt, nec injuriam facit, nec peccat.*

c L. 11, c. 7. 2. Gellius c negat probam eſſe ſententiam, omnia eſſe quæ pater juſſerit parendum. *Quid enim*, ait, *ſi proditionem patriæ, ſi matris necem, ſi alia quædam imperarit turpia aut impia? Media igitur ſententia optima atque tutiſſima viſa eſt, quædam eſſe parendum, quædam non obſequendum.* g Seneca pater: *non*
d Decl. 271. *omnibus imperiis parendum eſt.* h Quintilianus d: *non omnia neceſſe eſt facere liberis, quæcumque patres imperant. Multa ſunt quæ fieri non poſſunt. Si imperes filio ut ſententiam dicat* 6 *contra quam exiſtimet: ſi teſtimonium jubeas dici ejus rei quam ignoret: ſi ſententiam in ſenatu: ſi capitolium me incendere jubeas,* 7 *arcem occupare, licet dicere: Hæc ſunt quæ fieri non oportet.*
e De Benefic. III, 20. Seneca e: *non aut nos omnia jubere poſſumus, aut in omnia ſervi parere coguntur. Contra rempublicam imperata non facient: nulli ſceleri manus commodabunt.* Sopater: δεῖ, φησὶ, πεισθῆναι τῷ πατρί. εἰ μὲν κατὰ νόμους, καλῶς. εἰ δὲ παρὰ τὸ πρέπον, οὐκ εὔλογον· *patri*, inquit, *parendum eſt. Si quidem intra jura, recte: ſin*

GROTII.

f *Aut magiſtratui*] In paganis hominibus duo ſunt nobilia exempla eorum qui principibus ad inhoneſta obſecuti non ſunt, Papiniani ſatis celebratum, & alterum Helpidii apud *Ammianum* XXI. (Cap. 6.) Severus ne eos quidem pœnæ expertes voluit eſſe qui Imperatori obſecuti eſſent ad necem ſenatoris. Vide *Xiphilinum*, (pag. 310. A. *Ed. H. Steph.*)

g *Seneca pater*] Libro I, controverſia I.

h *Quintilianus*] Idem alibi: *non omnia præſtanda etiam parentibus. Alioquin nihil eſt pernicioſius acceptis beneficiis: ſi in omnem nos obligant ſervitutem.* (Declamat. 333.)

GRONOVII.

4 *Intra limites diſciplinæ*] Non contra aut ultra officia Chriſtianæ religionis.

5 *Romanas leges*] Non quasvis, ſed de immolando diis & abſtinendo a ſacris Chriſtianorum.

6 *Contra quam exiſtimet*] Secus atque apud animum ſuum perſuaſus eſt.

7 *Arcem occupare*] Tyrannidis invadendæ cauſa. *Juſtin.* 16, 4.

GRO-

ſin ultra honeſtum, non convenit. i Irriſus olim Stratocles, [a] qui legem Athenis rogaverat, ut quicquid Demetrio regi placuiſſet id in Deos pium & inter homines juſtum eſſet. Plinius [b] alicubi 8 elaboratum a ſe ait, ut conſtaret k 9 miniſterium crimen eſſe.

3. Ipſa jura civilia, quæ peccatis excuſabilibus facile veniam præbent, favent quidem his qui parere neceſſe habent, ſed non in omnibus. Excipiunt enim [c] ea quæ atrocitatem habent facinoris vel ſceleris, quæ ſua ſponte ſcelerata ac nefaria ſunt, ut loquitur [d] Tullius, maleficia quæ 10 ſponte & 11 non diſputatione juriſconſultorum ſed 12 naturali interpretatione fugienda ſunt, ut Aſconius [e] interpretatur.

4. Narratum Hecatæo Joſephus [f] memorat, Judæos qui Alexandro Macedoni militabant, neque verberibus neque contumeliis ullis adigi potuiſſe, ut ad Beli templum, quod Babylone erat, inſtaurandum, humum cum militibus cæteris aggererent. Sed propius noſtri argumenti exemplum habemus in Thebæa legione, de qua 13 ſupra egimus, & in Juliani militibus, de quibus ſic Ambroſius: *Julianus Imperator quamvis eſſet apoſtata, habuit tamen ſub ſe Chriſtianos milites: quibus cum diceret, producite aciem pro defenſione reipublicæ, obediebant ei:* l *cum autem diceret eis, producite arma in Chriſtianos, tunc* 14 *agno-*

[a] *Plutarch.* in *Demetr.* p. 899, 900.
[b] *Lib.* III. *Epiſt.* 9.
[c] *L. Adeo,* 157. *D. de R. J.*
[d] *In Verr.* I. 42.
[e] *In hunc loc.*
[f] *Lib.* I. *contr. Apion. Cap.* 22. *pag.* 456. *Ed. Hudſ. Lugd. Bat.*

GROTII.

i *Irriſus olim Stratocles*] Talis erat ſyngrapha illa quam a Baſilio Camatero Andronicus Comnenus exegerat: ἐκεῖνα ἐν τῷ ἀρχιερατεύειν διαπράξεσθαι ὅσα φιλητὰ Ἀνδρονίκῳ, κἂν εἴησαν παναθέματα, κἀκεῖνα πάλιν ἀποφυγεῖν, ὁπόσα οὐχ ἡδύνει Ἀνδρόνικον· *illa in pontificio ſe facturum quæ grata Andronico eſſent, quamvis plane nefaria: contra defugiturum ſe ea quæ Andronico non placerent.* [*Nicetas*, Alex. Cap. 14.]

k *Miniſterium crimen eſſe*] *Tertullianus* de Anima: *plus cæditur qui jubet, quando nec qui obſequitur excuſatur.* (Cap. 40.) & de Reſurrectione carnis: *cum humana cenſura eo perfectior habeatur, quo etiam miniſtros facti cujusque depoſcit, nec parcens aut invidens illis, quo minus cum auctoribus aut pœnæ aut gratiæ communicent fructum.* (Cap. 15.) Vide *Gailium* de Pace publica lib. I, c. IV. n. 14.

GRONOVII.

8 *Elaboratum*] Diſputatum & probatum argumentis.

9 *Miniſterium*] Etiam qui flagitii aut ſceleris ſciens miniſter eſt, teneri, non tantum imperantem.

10 *Sua ſponte*] Per ſe, ex natura rei omnibus nota.

11 *Et non diſputatione*] Tanquam in re dubia ante illorum inquiſitionem & argumentationem.

12 *Naturali interpretatione*] Senſu communi ſatis judicante.

13 *Supra egimus*] I, 2. extremo. & 4, 8.

GROTII.

l *Cum autem diceret eis, producite arma in Chriſtianos*] Non enim ab omni vi in Chriſtianos abſtinuit Julianus, tunc maxime ubi colorem aliquem nactus ſibi videbatur. *Julianus Chriſtiani jugulator exercitus*, in *Hieronymi* ſcripto ad Nepotianum.

14 *agnoſcebant Imperatorem cœli.* Sic & 15 ſpiculatores legimus ad Chriſtum converſos mori potius elegiſſe, quam edictis & judiciis in Chriſtianos manum commodarent.

a Vict. de Jure belli n. 23.

5. Tantundem erit a ſi quis falſo (aa) perſuaſus ſit quod imperatur injuſtum eſſe. Nam huic tantiſper ea res pro illicita eſt, quamdiu eam opinionem non poteſt deponere: ut ex 16 ſupra tractatis apparet.

IV. 1. Quod ſi dubitet, res licita ſit necne, eritne quieſcendum an parendum? Parendum plerique cenſent: nec obſtare illud laudatum, Quod dubites ne feceris: quia 17 qui contemplative dubitat poteſt activo judicio non dubitare: credere enim poteſt in re dubia obſequendum ſuperiori. Et ſane quin hæc diſtinctio judicii duplicis in multis actionibus locum habeat, negari non poteſt. Jura civilia, non Romanorum tantum, ſed & aliarum gentium, in tali circumſtantia non modo m impunitatem

[Epitaph. Nepotian. Tom. I. pag. 26. C. *Ed. Baſil.*] cœptam ejus imperio Antiochiæ perſecutionem, & juvenem quendam tortum, narrat *Auguſtinus* de Civitate Dei, lib. XVIII. cap. 52. in martyrologiis memoria celebratur S. Eliphii Scoti & ſociorum ejus 33. quos Julianus inter Tullenſem & Grandenſem civitatem decollari fecit. Vide & *Joannem Antiochenum* in excerptis ex manuſcripto Peireſiano. (Pag. 842.) *Auguſtinus* epiſtola L. ad Bonifacium citatus a Gratiano cauſa XI, quæſt. III. *Julianus exſtitit infidelis Imperator. nonne exſtitit apoſtata iniquus & idololatra? milites Chriſtiani ſervierunt Imperatori infideli, ubi veniebant ad cauſam Chriſti non agnoſcebant niſi illum qui in cœlo erat: quando volebat ut idola colerent & thurificarent, præponebant illi Deum.* [Laudatus locus jam ſupra *Lib.* I. *Cap.* II. §. 10. num. II. ubi vid. not.]

GRONOVII.

14 *Agnoſcebant Imperatorem*] Detrectabant imperium, ne Deum offenderent.

15 *Spiculatores*] Genus militum circa principem, per quos inter alia fiebat executio capitalium ſententiarum in milites aut honeſtiores togatos pro carnifice: ut ſub primis imperatoribus per centuriones.

16 *Supra tractatis*] 2, 23. 2.

17 *Qui contemplative*] Qui dubitat, an juſtum ſit factum, poteſt non dubitare, quin juſtum ſit, ut ipſe faciat.

(aa) Vocem illam *falſo* addidi, quam ſententia manifeſto poſtulat, etſi in omnibus Editionibus deſit. *J. B.*

GROTII.

m *Impunitatem concedunt obedientibus*] *Chryſoſtomus* de Providentia III. πολλοὶ γοῦν ἄρχοντες ἐπὶ φόνοις ἀδίκοις κατηγορηθέντες, δίκην ἔδοσαν· τοὺς δὲ δημίους τοὺς διακονουμένους τῷ φόνῳ καὶ αὐτόχειρας γενομένους τῆς σφαγῆς, οὐδ' εἰς δικαστήριον ἑλκύσαι τις, ἀλλ' οὐδὲ ζητῆσαι τὴν ἀρχὴν, τῆς ἀνάγκης ὑπὲρ αὐτῶν ἀπολογουμένης, καὶ τοῦ τῆς ἀρχῆς ἀξιώματος καὶ τοῦ τῆς ὑποταγῆς φόβου· *multi ſæpe magiſtratuum ob injuſtas cædes accuſati pœnas dederunt. At carnifices qui cædi miniſterium, qui manuum operam præbuere, nemo in jus vocaverit, imo de iis ne quæſierit quidem. excuſat enim eos neceſſitas ex dignitate jubentis & ex parentis timore.* (Tom. VI. pag. 870. *Ed. Savil.*) Ex Celſo Ulpianus, *ſer-*

tatem concedunt obedientibus, ſed & actionem in eos civilem denegant. Is damnum dat, [a] ajunt, qui jubet dare: ejus vero nulla culpa eſt, cui parere neceſſe eſt. Neceſſitas poteſtatis excuſat, & ſimilia.

2. Ipſe Ariſtoteles Nicomachiorum [b] quinto, his qui injuſtum quidem aliquid faciunt, 18 non autem injuſte, annumerat famulum domini imperantis: injuſte autem eum ait agere, a quo actionis principium eſt; nimirum quia 19 in famulo vis deliberatrix plena non eſt, ut indicat proverbium:

> Ἥμισυ τῆς ἀρετῆς ἀποαίρει δούλιον ἦμαρ.
>
> *Dimidia virtute caret ſervire coactus.*

Et ſimile: (bb)

> Ἥμισυ γάρ τε νόου ἀπαμείρεται εὐρύοπα Ζεὺς
> Ἀνδρῶν, οὓς ἂν δὴ κατὰ δούλιον ἦμαρ ἕλῃσι.
>
> *Tollitur huic hominum generi pars altera mentis*
> *Ab Jove, ſervilem voluit quos ducere vitam.*

Et illud quo Philo [c] utitur:

> Δοῦλος πέφυκας. οὐ μέτεστί σοι λόγου.

Servi

a L. Is damnum, 169. De Reg. Jur. l. liber homo 37. D. ad l. Aquil. l. non videtur, 167. §. qui juſſ. 1. de R. Jur. Paul. l. v, ſen. tit. 22. §. 2. Leges Longobar. lib. 1, tit. 26. de termino effoſſo. Leges Wiſigoth. Lib. II, tit. II. c. 2. Lib. VIII. tit. I. c. I. 3. 4. Libro VII, tit. IV. c. I.

b Cap. 12. *c Lib. Quod omn. Prob. ſit liber*, p. 871. D.

ſervum, ait, *nihil deliquiſſe, qui domino jubenti obtemperavit.* L. 2. D. de nox. act. *Velle non creditur qui obſequitur imperio patris vel domini.* L. 4. D. *de Regulis juris*, & ibi *Cujacius. Seneca: In volente neceſſitas non eſt.* (Epiſt. 61.) Adde *legem Longobardicam* lib. 1, tit IV, cap. 11. Mithridates libertos Attilii, conſcios cædis in ſe cogitatæ, impunitos dimiſit, & ejus qui a ſe defecerat filios. [Immo *filii amicos*. Pag. 241. *Ed. H. Steph.* & pag. 233.] *Appianus* Mithridatico. Abſolutus Tiberius Gracchus a culpa Numantini fœderis, quoniam alieno imperio peccaverat. (*Plutarch.* pag. 826, 827.)

GRONOVII.

18 *Non autem injuſte*] Ita ut in ipſos agentes non recidat culpa.

19 *In famulo*] Servi non præſumuntur ita educati, ut conſilium iis illis aut ſummi officii ſcientia ſit.

(bb) Verſus Homerici, quos tamen Auctor non ex ipſo fonte, ſed quales leguntur apud PLATONEM, *De Legib.* Lib. VI. pag. 777. A. *Ed. H. Steph.* heic refert. Nam ipſe Poëta ita habet in Editionibus noſtris:

> Ἥμισυ γὰρ τ' ἀρετῆς ἀποαίνυται εὐρύοπα Ζεὺς
> Ἀνέρος, εὖτ' ἄν μιν κατὰ δούλιον ἦμαρ ἕλῃσιν.

Odyſſ. Lib. XVII. verſ. 322, 323. Præcedentem autem verſum hauſit Auctor è LONGINO, *De Sublim.* Sect. 43. niſi quod ibi legitur ἀπαμείνυται. Rhetor etiam illum profert, tamquam ex *Homero. J. B.*

Servi tua eſt fortuna: n 20 *ratio ad te nihil.*

a Ann. VI, 8.
b Ibid. III, 17.

Et illud Taciti: a *principi* 21 *ſummum rerum judicium Dii dederunt, ſubditis obſequii gloria relicta eſt.* Narrat idem b ſcriptor Piſonis filium a Tiberio crimine belli civilis purgatum: 22 *patris quippe juſſa, nec potuiſſe filium detrectare.* o Seneca: *ſervus herilis* 23 *imperii non cenſor eſt, ſed miniſter.*

c Lib. XXII, c. 75. cont. Fauſtum.
d De Civ. Dei lib. I, c. 26.

3. Et ſpecialiter in hac de militia quæſtione ita ſenſit c Auguſtinus. Sic enim ait: *Ergo vir juſtus, ſi forte ſub rege etiam ſacrilego militet, recte poteſt illo jubente bellare,* 24 *ſi civica pacis ordinem ſervans, quod ſibi jubetur, vel non eſſe contra Dei præceptum certus eſt, vel utrum ſit, certus non eſt: ita ut fortaſſe reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem oſtendat ordo ſerviendi.* Et alibi: d *Miles cum obediens poteſtati ſub qua legitime conſtitutus eſt hominem occidit,* p *nulla civitatis ſuæ lege reus eſt homicidii: imo niſi fecerit, reus eſt imperii deſerti atque contemti. quod ſi* 25 *ſua ſponte atque auctoritate feciſſet, in crimen effuſi humani ſanguinis incidiſſet. Itaque* 26 *unde punitur ſi fecerit injuſſus, inde puniretur ſi non fecerit juſſus.* e Atque hinc paſſim recepta eſt ſententia, ſubditos quod attinet, dari 27 bellum utrimque juſtum, id eſt injuſtitia vacans, quò illud pertinet: (cc)

Quis

e Sil. in verbo bellum I, n. 9. concl. 4. Caſt. in l. V. D. de Juſtit. Soto l. V, q. 1. art. 7. & q. 3. art. 3. Vict. de Jure bell. n. 32. Covarr. in c. peccat. part. II, §. 10.

GROTII.

n *Ratio ad te nihil*] Themiſtius oratione IX, principes rationi eſſe dicit ſimiles, milites iræ. (*Pag.* 197. *Edit. Petav.* 1618. ubi illud, quaſi ex *Platone*, profert.)

o *Seneca*] De controverſiis III, 9.

p *Nulla civitatis ſuæ lege reus eſt homicidii*] Idem *Auguſtinus* de Libero Arbitrio libro I. *Si homicidium eſt hominem occidere, poteſt aliquando accidere ſine peccato, nam & miles hoſtem, & judex vel miniſter ejus nocentem, & cui forte invito atque imprudenti telum de manu fugerit, non mihi videntur peccare cum hominem occidant: ſed nec etiam homicidæ iſti appellari ſolent.* Retulit Gratianus in cauſæ XXIII, quæſtionem V. (Ex Cap. 4. dict. Lib.)

GRONOVII.

20 *Ratio ad te nihil*] Tuum eſt facere, quod juberis; non inquirere, quæ ſit cauſa vel ratio faciendi. [Vertendum potius: *Tibi non licet loqui:* ut putabat Eruditiſſimus *Jac. Tollius*, in Not. ad *Longinum*, Cap. 43. pag. 232. ubi videre poteris, ſi tanti. *J. B.*]

21 *Summum rerum*] i. 1, 4. 2.

22 *Patris quippe juſſa*] Puta interceſſiſſe.

23 *Imperii non cenſor eſt*] Arbiter, ut id poſſit probare vel improbare.

24 *Si civica pacis*] Parens ei, cui eum Deus & publica ſocietas ſubjecit & obtemperare voluit.

25 *Sua ſponte atque auctoritate*] Proprio motu & inſtinctu.

26 *Unde punitur*] Ob quod facinus.

27 *Bellum utrimque juſtum*] Quod in bello ab utraque parte durum & ſævum agitur, nullam illis contrahere culpam.

(cc) Verſus LUCANI, *Pharſal.* Lib. I. verſ. 126, 127. *J. B.*

GRO-

Quis juſtius induat arma
Scire nefas.

4. Non caret tamen hoc ſua difficultate. Et [a] Adrianus noſtras, qui Ciſalpinorum ultimus Pontifex Romanus factus eſt, q contrariam defendit ſententiam, quæ ſtabiliri poteſt non illa præciſe ratione quam ille adfert, ſed hac quæ magis urget, quod 28 qui dubitat contemplative, debeat judicio activo eligere partem tutiorem. Eſt autem (dd) pars tutior abſtinere bello. Laudantur Eſſeni quod inter alia jurarent [b] μὴ βλάψειν τινὰ μήτε ἐξ ἐπιτάγματος· *non nocituros ſe cuiquam, ne ſi juberentur quidem:* imitatores horum Pythagorei, qui, Jamblicho teſte, [c] bello abſtinebant, cauſa addita, quia φόνων 29 χορηγέτης καὶ νομοθέτης ὁ πόλεμος, *bellum cædes ſubminiſtrat atque imperat.*

[a] *Adr. Quæſtione quodl.* 11.
[b] *Joſeph. Bell. Jud.* Lib. II. Cap. 8. §. 7. *diviſ. Hudſon.*
[c] *De Vit. Pythag.* §. 186. *Ed. Kuſt.*

5. Neque obſtat quod ex altera parte 30 periculum eſt inobedientiæ. Nam cum utrumque incertum ſit (nam ſi injuſtum eſt bellum, jam in ejus vitatione nihil eſt inobedientiæ) caret peccato, quod ex duobus minus eſt. [d] Inobedientia autem in ejusmodi rebus ſuapte natura minus malum eſt quam homicidium, præſertim multorum innocentium. Narrant veteres cum Mercurius ob Argum interfectum accuſatus Jovis mandato ſe defendiſſet, (ee) non tamen auſos Deos eum abſolvere. Sed nec 31 Pothinum Ptolemæi ſatellitem Martialis, [e] cum ait:

Antoni tamen eſt pejor quam cauſſa Pothini:
Hic facinus domino præſtitit, ille ſibi.

Nec

[d] *Bald.* 11, *conſ.* 385. *Sotus de det ſecr. membr.* 3. *q.* 2. *in reſp. ad* 1.
[e] *Lib.* III. *Epigr.* 66.

GROTII.

q *Contrariam defendit ſententiam*] Exemplum hanc ſequentium eſt apud *Scafnaburgenſem.*

GRONOVII.

28 *Qui dubitat contemplative*] Utrum jure fiat, id facere debet, in quo minus eſt periculum conſcientiæ lædendæ.

29 Χορηγέτης & νομοθέτης] Choragus & legislator. Eſt autem *choragus* qui inſtruit ornatu chorum vel gregem ſcenicorum.

30 *Periculum eſt inobedientiæ*] Si dubia in cauſa militare quis pro præpoſito ſuo aut ſuperiore recuſet, videtur contumax, dicto non obediens.

31 *Pothinum*] Interficiendi Cn. Pompeji Magni auctorem.

(dd) Benè quidem, ubi libertas relinquitur ſubditis militandi, vel non militandi. At vero ubi neceſſitas imponitur juſſu Principis, tunc pars tutior eſt, ei parere, cui parendum eſſe nulla dubitandi ratio eſt, quippe legitimo Imperanti. Plura diximus in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

(ee) Neſcio cujus fide hoc referat Auctor: ſed cuivis ſtatim patet, exemplum aptum non eſſe, ut etiam obſervavit *Obrechtus*, quandoquidem *Jovis* mandatum injuſtum erat, & tale à *Mercurio* non poterat non adgnoſci. *J. B.*

a Vid. de Jure belli n. 25.

Nec magni ponderis eſt quod contra nonnulli adferunt, *a* fore ut id ſi admittatur pereat ſæpe respublica; quia plerunque 32 non expediat rationes conſiliorum edi populo. Ut enim hoc verum ſit de 33 cauſis ſuaſoriis belli, 34 de juſtificis verum non eſt, quas oportet claras eſſe & evidentes, & proinde tales quæ palam exponi & poſſint & debeant.

b Apol. c. 4. 1. adverſus Nat. c. 6.

6. Quod de legibus nimis forte indiſtincte dictum a *b* Tertulliano eſt, in his legibus ſive edictis de bello gerendo locum juſtiſſime habet: *neque civis fideliter legi obſequitur, ignorans quale ſit quod ulciſcitur lex.* 35 *nulla lex ſibi ſoli conſcientiam juſtitiæ ſuæ debet, ſed eis a quibus obſequium exſpectat. Cæterum ſuſpecta lex eſt, quæ probari ſe non vult: improba autem, ſi non probata dominetur.* Apud Papinium Achilles Ulyxi ſe ad bellum excitanti ait: (*Achilleid.* Lib. II. verſ. 332.)

Quæ Danais tanti primordia belli,
Ede: 36 *libet juſtas hinc ſumere protinus iras.*

Apud eundem Theſeus, (*Theb.* XII. 648.)

Ite alacres, tantaque precor confidite cauſa.

Propertius dixerat, (*Lib.* IV. *Eleg.* VI. verſ. 51, 52.)

Frangit & attollit vires in milite cauſa:
Quæ niſi juſta ſubeſt, excutit arma pudor.

c Nazar. Paneg. Conſtantin. Cap. 7. Ed. Cellar.

Cui par illud Panegyriſtæ: *c tantum etiam inter arma bona conſcientia ſibi vindicat, ut jam cœperit* 37 *non virtutis magis quam integritatis eſſe victoria.* Ac ſic viri quidam eruditi interpretantur 38 ירק quod legitur 1 Gen. XIV, 14. ut ſenſus ſit, miniſtros Abra-

GRONOVII.

32 *Non expediat rationes*] *Tacitus* 1, hiſtor. 83.

33 *Cauſis ſuaſoriis belli*] Quæ inſtigant eo & impellunt.

34 *De juſtificis*] Quæ id jure geri probant.

35 *Nulla lex ſibi ſoli*] Non eſt lex, quam non ob aliud juſtam putant parituri, quam quia lex eſt ſeu mandatum imperantis: hæc potius tyrannis eſt: tum vero lex eſt, cum ejus cauſam juſtam agnoſcunt ii, quibus ponitur.

36 *Libet juſtas*] Libet cauſam cognoſcere, ut jam nunc illis ex merito inſenſus fiam.

37 *Non virtutis magis*] Non tam fortitudini bellantium, quam juſtitiæ cauſæ debeatur.

38 יָרִק] A radice ריק Ric, *accinxit, expedivit.*

GROTII.

1 *Geneſis* XIV, 14.] Quidam in eundem ſenſum trahunt vocem חניכיו & interpretantur *à ſe inſtitutos.* Herodes in oratione ad Judæos poſt cladem in Arabia, apud *Joſephum*: ἐβουλόμην δὲ πρότερον μὲν ὑπὲρ τοῦ πολεμεῖν ὡς δικαίως αὐτὸ ποιοῦμεν, ἐπιδεῖξαι, διὰ τὴν ὕβριν τῶν ἐναντίων ἠναγκασμένοι. μέγιστον γὰρ, εἰ μάθοιτε

Abrahami ante prælium ab ipſo plene inſtitutos de armorum ſuorum juſtitia.

7. Et ſane 39 denuntiationes, ut mox infra dicemus, palam fieri ſolebant & expreſſa cauſa, ut totum quaſi genus humanum de juſtitia cauſæ poſſet cognoſcere. Scilicet 40 prudentia virtus eſt, ut & (ff) Ariſtoteli viſum, imperantis propria: juſtitia vero hominis 41 qua homo eſt.

8. Omnino autem ſequenda videtur ea quam diximus Adriani ſententia, a ſi ſubditus non modo dubitet, ſed argumentis pro- *a Ægid.*
babilibus inductus magis in id propendeat ut bellum injuſtum *Reg. de*
eſſe putet: præcipue vero ſi de aliis impetendis, non de ſuis *act. ſupern.*
tuendis agatur. *diſp.* 31,

9. Quin probabile eſt, etiam carnifici qui damnatum occi- *dub.* 5. *n.*
ſurus eſt, hactenus, aut quod quæſtioni & actis interfuerit, 85. *Bannes* 2, 2.
aut ex rei confeſſione cognita eſſe debere cauſæ merita, s ut *q.* 40. *art.*
ſatis ei conſtet mortem ab eo commeritam: idque nonnullis 1. *Molina*
in locis obſervatur. nec aliud ſpectat lex Hebræa, b cum ad *tr.* 11, *diſp.* 113.
lapidandum eum qui damnatus eſt 42 teſtes vult præire po- *b Deut.*
pulo. XVII, 7.

V. 1. Quod ſi ſubditorum animis per cauſæ expoſitionem 43 ſatis nequeat fieri, c omnino officium erit boni magiſtratus *c Silv. in*
tributa ipſis potius extraordinaria imperare, quam operam mili- *verbo bell.*
tarem: præſertim ubi non defuturi ſunt alii qui militent. 44 quo- *p.* 1. *n.* 7.
rum voluntate non tantum bona, ſed & mala uti poteſt rex ju- *circa fin.*
ſtus,

μεγίστου τῦτο, προθυμίας αἴτιον ὑμῖν ἔσαι· *volo autem oſtendere vobis quam juſte ſuſceperimus hoc bellum, coacti inimicorum contumeliis. Id enim ſi intellexeritis, magnum vobis ad audendum erit incitamentum.* (Antiq. Jud. Lib. XV. Cap. 5. §. 3. *diviſion. Hudſon.*)

s *Ut ſatis ei conſtet mortem ab eo commeritam*] Ideo indicta cauſa ſacerdotes Nobæ habitantes occidere noluere Saulis miniſtri Doëgo probiores, 1 *Sam.* XXII, 17. Et Achabi ſpiculator tertius nocere Eliæ noluit, II *Regum* 1, 13. & ſequentibus. Aliquot etiam carnifices ad Chriſtum converſi in poſterum eo munere ut periculoſo abſtinuere. Vide *martyrologium*, & *Bedam. l.* 1, cap. 7.

GRONOVII.

39 *Denuntiationes*] Indictiones bellorum.

40 *Prudentia virtus imperantis*] Ut prudenter & conſulte res geratur, imperantis cura eſt, cui acquieſcere ſubjectum decet, neque ei ſe immiſcere; ut juſte, quemvis curare oportet, qui adhibetur.

41 *Qua homo eſt*] Cujuscumque perſonæ, conditionis, ſtatus ſit.

42 *Teſtes præire*] Prima ſaxa mittere.

43 *Satis nequeat fieri*] Perſuaderi, ut credant ſe jure bellum incipere.

44 *Quorum voluntate*] Quibus non modo honeſtum animum, ſed & improbum ad bellum afferentibus aut ſolam mercedem ſpectantibus.

(ff) Ἡ δὲ φρόνησις, ἄρχοντος ἴδιος ἀρετὴ μόνη. Politic. Lib. III. Cap. 3. pag. 268. Ed. Heinſ. *J. B.*

ſtus, quomodo Deus & Diaboli & impiorum parata opera utitur; & ſicut culpa caret qui egeſtate preſſus pecuniam ſumit ab improbo fœneratore.

2. Imo etiam ſi de cauſa belli dubitari non poſſit, minime tamen videtur æquum ut Chriſtiani inviti cogantur militare, (gg) cum a militia abſtinere, etiam cum militare liceat, majoris cujusdam ſit ſanctitatis, quæ & a clericis & a pœnitentibus diu exacta eſt, aliis vero omnibus multis modis commendata. Origenes Celſo Chriſtianis objectanti militiæ detrectationem ſic [a] reſpondet: *his qui a fide alieni pro republica militare nos jubent, & homines occidere, ita reſpondebimus: Hi qui ſimulacrorum veſtrorum ſunt 45 ſacerdotes, & deorum quos putatis flamines, 46 dextras puras ſervant ſacrificiorum ergo, ut ea incruentis & nulla cæde maculatis manibus offerant his qui creduntur dii: neque ſi quod exoriatur bellum ſacerdotes 47 aſſcribuntur numeris. Quod ſi id ratione non caret, quanto magis cæteris militantibus, illi quoque 48 ſuo modo cenſendi ſunt militare, tanquam Dei ſacerdotes atque cultores, qui manus quidem ſervant puras, ſed precibus apud Deum certant pro his qui juſte militant, & pro eo qui juſte regnat?* quo in loco ſacerdotes vocat quosvis Chriſtianos, exemplo ſanctorum ſcriptorum, Apoc. I, 6. I Pet. II, 5.

[a] Contr. Celſum, Lib. VIII. p. 427. Edit. Cantabrig.

VI. I. Arbitror vero evenire etiam poſſe, ut in bello non dubio tantum ſed & manifeſte injuſto juſta aliqua eſſe poſſit ſubditorum defenſio. Nam cum ſubditos innocentes, & a belli culpa remotos, interficiendi jus verum & internum hoſtis, juſtum quamvis bellum gerens, non habeat, 49 niſi aut ad neceſſariam defenſionem, aut 50 per conſequentiam & extra propoſitum, (pœnæ enim illi obnoxii non ſunt) ſequitur ut ſi certo conſtet hoſtem eo venire animo, ut hoſtilium ſubditorum vitæ parcere cum poſſit, omnino nolit, ſubditi illi tueri ſe poſſint ex jure naturæ, quod gentium jure ademptum illis non eſt.

2. Ne-

GRONOVII.

45 *Sacerdotes & Deorum*] Sacerdotes Romæ vacationem militiæ habebant, præterquam bello Gallico. *Plutarch.* Camillo pag. 151. & Marcello p. 299.

46 *Dextras puras*] A ſanguine humano abſtinentes. *Suet.* Tito 9.

47 *Adſcribuntur numeris*] Recipiuntur inter milites, inferuntur catalogis militantium. i. 1, 4. 7.

48 *Suo modo militare*] Juxta bonam & utilem operam bello navare.

49 *Niſi ad neceſſariam*] Præterquam ſi ipſe ab illo infeſtetur.

50 *Per conſequentiam*] Quatenus membra ſunt ejus capitis vel corporis, adverſus quod ei bellum eſt. 3, 1. 4.

(gg) Heic & in præcedentibus non ſatis adcurate Auctorem noſtrum ratiocinari, oſtendimus in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

GRO-

2. Neque tunc dicemus bellum utrinque juſtum eſſe. non enim de bello, ſed 51 de certa ac definita actione quæritur. Illa autem actio, quamvis de cætero jus ad bellum habentis, injuſta eſt, & proinde juſte repellitur.

GRONOVII.

51 *De certa & definita*] De uno opere illorum, quæ fiunt in bello.

HUGO-

HUGONIS GROTII
DE JURE BELLI AC PACIS
LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

Quantum in bello liceat, regulæ generales ex jure naturæ: ubi & de dolis & mendacio.

I. *Ordo ſequentium.*

II. *Regula prima: licere in bello quæ ad finem ſunt neceſſaria: exp icatur.*

III. *Secunda: jus non tantum ex principio, ſed & cauſis in bello ſubnaſcentibus ſpectari.*

IV. *Tertia: quædam conſequi ſine injuria quæ ex propoſito non licerent: cui cautio additur.*

V. *Quid liceat in eos qui hoſtibus res ſubminiſtrant, per diſtinctiones explicatur.*

VI. *An dolo uti in bello liceat.*

VII. *Dolus in actu negativo per ſe non eſt illicitus.*

VIII. *Dolus in actu poſitivo diſtinguitur in eum qui fit per actus libere ſignificantes, & per actus ſignificantes velut ex conventione: & oſtenditur dolum prioris generis licitum eſſe.*

IX. *In ſecundo genere indicatur quæſtionis difficultas.*

X. *Non omnem uſurpationem locutionis quæ ſciatur in alium ſenſum accipienda, eſſe illicitam.*

XI. *Mendacii qua illicitum eſt formam conſiſtere in repugnantia cum jure alterius, quod explicatur.*

XII. *Et oſtenditur licitum eſſe falſum loqui apud infantes & amentes:*

XIII. *Et cum is decipitur ad quem ſermo non eſt, & quem extra ſermonem decipere liceret:*

XIV. *Et cum ſermo eſt ad eum qui velit ita decipi:*

XV. *Et cum qui loquitur utitur jure ſupereminente in ſibi ſubditum:*

XVI. *Forte & cum vitam innocentis aut par aliquid tueri aliter non poſſumus.*

XVII. *Apud hoſtes licitum falſiloquium qui ſenſerint auctores.*

XVIII. *Non extendendum hoc ad verba promittentia.*

XIX. *Nec ad juramenta.*

XX. *Generoſius tamen eſſe, ac Chriſtianæ ſimplicitati convenientius, falſiloquio in hoſtem quoque abſtinere: quod per ſimilia illuſtratur.*

XXI. *Non licere nobis quenquam impellere ad id quod nobis licet, ipſi non licet.*

XXII. *Licere tamen uti opera ultro oblata.*

I. Et

I. ET qui bellum gerant, & quibus ex cauſis belligerare liceat vidimus. Sequitur, expendamus a quid quantumque in bello liceat, & quibus modis: quod 1 aut nude ſpectatur, aut ex promiſſo antecedente. Nude, ex naturæ primum, deinde ex gentium jure. Quid ergo natura liceat videamus.

II. 1. Primum, ut jam ante diximus aliquoties, a ea quæ ad finem ducunt in morali materia, 2 æſtimationem intrinſecam accipiunt ab ipſo fine: quare quæ ad finem juris conſequendi ſunt (aa) neceſſaria, neceſſitate ſumta non ſecundum phyſicam ſubtilitatem ſed moraliter, ad ea jus habere intelligimur. Jus dico illud quod ſtricte ita dicitur, & 3 facultatem agendi in ſolo ſocietatis reſpectu ſignificat. Quare ſi vitam aliter ſervare non poſſum, licet mihi vi qualicumque arcere eum qui eam impetit, 4 etiamſi forte is peccato vacet, ut notavimus 5 alibi: quia jus hoc non proprie ex peccato alterius oritur, ſed ex jure quod mihi pro me natura concedit.

a *Vid. de Jure belli n. 15.*

2. Quin & rem alienam, b ex qua certum mihi periculum immi-

b *Vid. de Jur. bell. n. 18, & 39. & 55.*

GROTII.

a *Quid quantumque in bello liceat*] Bene *Auguſtinus* epiſtola LXX. ad Bonifacium comitem: (Ep. 220. in fin. *Edit. Benedict.*) *ut in ipſis bellis* (*ſi adhuc in eis verſari te opus eſt*) *fidem teneas, pacem quæras.* Epiſtola CCV. (189. §. 6.) *Eſto ergo etiam bellando pacificus.* De juſtitia in bello gerendo ſervanda diſſertatio eſt egregia Beliſarii ad milites apud *Procopium* Vandalicorum IV. (Cap. 16.) *Oroſius* libro VII. *Ecce regibus & temporibus Chriſtianis, qualiter bella civilia, cum vitari nequeunt, tranſiguntur.* Idem de Theodoſio: *unum aliquod ab initio urbis conditæ bellum proferant, tam pia neceſſitate ſuſceptum, tam divina felicitate confectum, ubi nec pugna gravem cædem, nec victoria cruentam exegerit ultionem.* (Cap. 21. & 23. *Edit. Pariſ.* 1506.)

GRONOVII.

1 *Aut nude aut ex promiſſo*] Quemadmodum aliud pactum nudum, aliud pactum contractum faciunt. 2, 11. 1.

2 *Æſtimationem intrinſecam accipiunt*] In ſeſe ac ſua natura citra illud, quod ex accidenti accedere & æſtimationem variare poteſt, æſtimantur.

3 *Facultatem agendi in ſolo ſocietatis*] Adverſus alios homines aliquo ſocietatis, ſive domeſticæ, ſive civilis, ſive totius humanitatis, vel quocumque vinculo nobiſcum conjunctos.

4 *Etiamſi forte is peccato*] Ut miles vel ſubjectus principis populive, cui cum mea patria vel principe bellum eſt.

5 *Alibi*] 2, 1. 3.

(aa) Agitur heic de rebus, quæ quidem alias fieri non poſſent, extra connexionem quam habent cum illo fine, ſed tamen non ſunt ex numero earum, quæ naturâ ſuâ, adeoque perpetuo malæ ſunt, quocumque conſilio fiant. Vide infra §. 6. *in fin.* Plura diximus in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

GRO-

imminet, 6 citra culpæ alienæ conſiderationem invadere poſſum: non tamen dominus fieri (id enim 7 ad eum finem accommodatum non eſt) ſed cuſtodire, donec ſecuritati meæ ſatis cautum ſit: quod ipſum quoque tractatum eſt a nobis *a* alibi. Sic rem meam quam alius detinet eripere ei naturaliter mihi jus eſt: & ſi id difficilius, aliud tantundem valens: ut & debiti conſequendi gratia: *b* quibus ex cauſis dominium quoque ſequitur, quia alio modo 8 læſa æqualitas reparari nequit.

a L. II. c. II. §. 10.

b Silv. in verbo bell. p. I, n. 10. v. *prima.*

3. Sic ubi juſta eſt punitio, juſta etiam vis omnis, ſine qua ad pœnam veniri non poteſt: & omne quod pœnæ pars eſt, ut rerum corruptio per incendium aut aliter, intra juſtum ſcilicet & qui peccato reſpondeat modum.

III. Sciendum ſecundo eſt: jus noſtrum non ex ſolo belli principio ſpectandum, ſed & ex cauſis ſubnaſcentibus, ſicut & in judiciis 9 poſt litem conteſtatam jus ſæpe parti novum paritur. Sic qui ſe aggregant me impetenti, ſive ſocii ſive ſubditi, in ſe quoque jus tuendi me mihi porrigunt. Sic qui bello ſe miſcent quod injuſtum eſt, præſertim ſi ipſi id injuſtum eſſe ſcire poſſunt ac debent, obligant ſe ad ſumtus & damna reſarcienda, quia culpa damnum dant. Sic qui bello ſine probabili ratione ſuſcepto accedunt, ipſi quoque pœnæ meritum contrahunt, pro ratione injuſtitiæ quæ ipſorum actui ineſt. Ita Plato *c* probat bellum μέχρι οὗ ἂν οἱ αἴτιοι ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀναιτίων ἀλγούντων δοῦναι δίκην, *donec hi qui ſontes ſunt cogantur inſontibus malo affectis pœnas dare.*

c De Rep. Lib. V. p. 471. B. *Ed. H. Steph.*

IV. 1. Obſervandum tertio, b ad jus agendi 10 multa conſequi indirecte & extra agentis propoſitum, ad quæ per ſe jus non eſſet. *d* In ſui defenſione quomodo id locum habeat explicavimus 11 alibi. Sic ut noſtrum conſequamur, ſi 12 tantundem

d Victor. d. lib. num. 37.

GROTII.

b *Ad jus agendi multa conſequi indirecte & extra agentis propoſitum*] Vide hac de re *Thomam* prima ſecundæ, quæſtione LXXIII, art. 8. *Molinam* tractatu ſecundo, diſputatione CXXI.

GRONOVII.

6 *Citra culpa aliena*] Quamvis illius, cujus ea res eſt, culpa non contingat, ut ex ea mihi ſit periculum.

7 *Ad eum finem*] Non enim huc uſque valet jus illud arripiendi rem alienam mihi periculoſam.

8 *Læſa æqualitas*] Violatum illud par pro pari, quod e contractibus debetur.

9 *Poſt litem conteſtatam*] Poſt inceptum judicium.

10 *Multa conſequi indirecte*] Accedere, quæ ſeorſum deficiente occaſione illorum, quibus hærent & accedunt, patrare minime liceret, quæque patrandi ab initio intentio nulla fuit, ſed quæ trahit contagio & vicinia illorum, quæ agendi jus habeo, eoque iſtis umbram præſtat & veniam conficit.

11 *Alibi*] 2, 1. 4.

12 *Tantundem*] Stricte ac præciſe tantum, & non ultra, quantum mihi debetur.

13 *Ali-*

dem accipi non poteſt, plus accipere nobis jus eſt, ſub obligatione tamen reſtituendi pretium ejus quod redundat. Sic navis piratis plena, aut domus latronibus, tormentis peti poteſt, etiamſi intra eandem navem aut domum ſint pauci infantes, mulieres, aut alioqui innocentes quibus inde creetur periculum. *Nec reus eſt mortis alienæ*, inquit [a] Auguſtinus, *qui ſuæ poſſeſſioni murorum ambitum circumduxit, ſi* 13 *aliquis ex ipſorum uſu percuſſus intereat.* [a] *Ad Publ. epiſt.* 154.

2. Sed ſicut antehac monuimus ſæpe, non ſemper ex omni parte licitum eſt quod juri ſtricte ſumto congruit; ſæpe enim proximi caritas non permittet ut ſummo jure utamur. Quare etiam quæ extra propoſitum accidunt, & accidere poſſe prævidentur, cavenda erunt, 14 niſi multo majus ſit bonum quo noſtra actio tendit, quam malum id quod metuitur, aut niſi in pari bono & malo multo major ſit ſpes boni quam mali metus, quod prudentiæ arbitrandum relinquitur: ſed ita ut ſemper in dubio ad eam partem quæ alteri magis quam ſibi conſulit, ut tutiorem, inclinandum ſit. *Sinite creſcere zizania*, [b] inquit optimus magiſter, *ne dum ea evellere vultis, evellatis & triticum.* *Multos occidere & indiſcretos*, inquit [c] Seneca, 15 *incendii & ruinæ potentia eſt.* Docent nos hiſtoriæ quam ſeria pœnitentia, Ambroſio monente, talem 16 vindictæ immodeſtiam Theodoſius expiaverit.

[b] *Matth.* XIII, 28, 29. Vide *Thom.* 2, 2. *q.* 64. *art.* 2.
[c] *L.* 1. *de Clem. c.* 26.

3. Nec ſi quid Deus interdum facit tale, id nobis in exemplum trahendum eſt, ob pleniſſimum illud dominii jus quod ille in nos habet, nobis vero alteri in alterum non conceſſit, 17 ut alibi notavimus. Et tamen ille ipſe Deus, hominum ſuo jure dominus, ob pauciſſimos bonos parcere ſolet quamvis magnæ malorum univerſitati, & eo ſuam, 18 qua judex eſt, æquitatem teſtatam facit, ut Abrahami cum Deo colloquium de Sodomis aperte

GRONOVII.

13 *Aliquis ex ipſorum uſu percuſſus*] An *prolapſus.* [Videtur potius legendum, *ex ipſorum caſu:* ſi enim *prolapſus* legas, tunc culpa erit illius, qui in muros adſcenderit. [Sed in *Editione Benedictin.* legitur: *murum circumduxerit, ſi aliquis ex ipſius ruinis percuſſus* &c. Epiſt. XLVII. §. 5. & ita bene ſe habet ſenſus. Auctor enim locum petierat, non ex ipſo fonte, ſed ex jure Canonico, *Cauſ.* XXIII. *Quæſt.* V. C. 8. *J. B.*]

14 *Niſi multo majus ſit bonum*] Ex regulis vel normis, quas tradit, 2, 24. 5.

15 *Incendii & ruinæ potentia*] Non laudabilis & bono viro adfectanda, ſed quam etiam habet incendium aut molis alicujus vel ædificii caſus, quæ & ipſa multos ſine diſcrimine noxiorum & inſontium abſumere aut obruere poſſunt.

16 *Vindictæ immodeſtiam*] Quod cum Theſſalonicenſes ſeditionem moviſſent, immiſſo milite ad ſeptem millia trucidaverat A. C. 390.

17 *Ut alibi notavimus*] 2, 21. 14.

18 *Qua judex eſt*] Etiam cum induit ſeveram judicis perſonam.

GRO-

aperte nos docet. Et ex his quidem generalibus regulis cognoſci poteſt quantum in hoſtem liceat naturaliter.

V. 1. Sed & quæſtio incidere ſolet, quid liceat in eos qui hoſtes non ſunt, aut dici nolunt, ſed hoſtibus res aliquas ſubminiſtrant. Nam & olim & nuper 19 de ea re acriter certatum ſcimus, cum alii 20 belli rigorem, alii 21 commerciorum libertatem defenderent.

2. Primum diſtinguendum inter res ipſas. Sunt enim quæ in bello tantum uſum habent, ut arma: ſunt quæ in bello nullum habent uſum, ut quæ voluptati inſerviunt: ſunt quæ & in bello & extra bellum uſum habent, ut pecuniæ, commeatus, c naves, & quæ navibus adſunt. In primo genere verum eſt dictum Amalaſuinthæ ad a Juſtinianum, in hoſtium eſſe partibus qui ad bellum neceſſaria hoſti adminiſtrat. Secundum genus querelam non habet. Sic Seneca b tyranno 22 gratiam ſe relaturum ait, d 23 ſi beneficium illi neque vires majores daturum eſt ad exitium commune, neque confirmaturum quas habet, id autem eſt quod reddi illi ſine pernicie publica poſſit: quod explicans addit: *pecuniam qua ſatellitem ſtipendio teneat non ſubminiſtrabo; ſi marmora & veſtes deſiderabit, nihil oberit cuiquam id quo luxuria ejus inſtruitur; militem & arma non ſuggeram. Si pro magno petet munere 24 artifices ſcenæ & quæ feritatem ejus emolliant, libens offeram. Cui 25 triremes & æratas non mitterem, 26 luſorias, & cubiculatas, & alia 27 ludibria regum*

a *Procop.* 1 *Goth.* c. 3.

b *De Benefic.* VII, 20.

GROTII.

c *Naves & quæ navibus adſunt*] Athenis ἀπόῤῥητα, id eſt, evehi vetita, lina, utres, lignum, cera, pix. Scholiaſtes ad *Ariſtophanis* nubes & equites. [In *Equit.* verſ. 282. In Scholiis ad Nubes nihil hac de re: ſed voluit dicere *Ranas*, verſ. 365. *J. B.*]

d *Si beneficium illi, neque vires majores daturum eſt ad exitium commune*] Vide *Parutam* libro VII.

GRONOVII.

19 *De ea re acriter certatum*] Exemplum apud *Demetrium*, (ſeu *Meteranum*) lib. 18. p. 767. ad ann. 1597.

20 *Belli rigorem*] Nihil tale permittendum, & qui faciunt, pro hoſtibus habendos.

21 *Commerciorum libertatem*] Jure gentium licere unicuique merces ſuas portare ac vendere, ad quos voluerit.

22 *Gratiam ſe relaturum*] Pro beneficio, quod ab illo forte acceperit, & eum remuneraturum.

23 *Si beneficium*] Quod redditurum ſe cogitat. l. 7, *de benef.* 20.

24 *Artifices ſcenæ*] Hiſtriones, comœdos, tragœdos, mimos. *Sen.* epiſt. 11. & 121. *Sueton.* Jul. 84.

25 *Triremes & æratas*] Naves bellicas cum æreis roſtris.

26 *Luſorias & cubiculatas.*] Voluptuarias & diſtinctas in lauta & luxurioſa cubicula. Thalamegos *Suet.* Jul. 52.

27 *Ludibria regum*] Alias naves prodigioſæ magnitudinis & luxuriæ, quibus reges, in primis Ægypti, in mari inſanierunt. Vide *Athenæum* lib. 5, p. 203.

28 Ut

vegum in mari laſcivientium mittam. Et [a] Ambroſio judice, largiri ei qui conſpiret adverſus patriam non eſt probabilis liberalitas.

[a] *Lib. 1. c. 30. de Off.*

3. In tertio illo genere uſus ancipitis, diſtinguendus erit belli ſtatus. [b] Nam ſi tueri me non poſſum niſi quæ mittuntur intercipiam, neceſſitas, ut 28 alibi expoſuimus, 29 jus dabit, ſed ſub onere reſtitutionis, niſi cauſa alia accedat. Quod ſi juris mei executionem rerum ſubvectio impedierit, idque ſcire potuerit qui advexit, ut ſi oppidum obſeſſum tenebam, ſi portus clauſos, & jam deditio aut pax exſpectabatur, tenebitur ille mihi de damno culpa dato, ut qui debitorem carceri exemit, aut fugam ejus in meam fraudem inſtruxit: & 30 ad damni dati modum res quoque ejus capi, & dominium earum debiti conſequendi cauſa quæri poterit. Si damnum nondum dederit, ſed dare voluerit, [c] jus erit rerum retentione eum cogere ut de futuro caveat obſidibus, pignoribus, aut alio modo. Quod ſi præterea evidentiſſima ſit hoſtis mei in me injuſtitia, & ille eum in bello iniquiſſimo confirmet, jam non tantum civiliter tenebitur de damno, ſed & criminaliter, ut is qui 31 judici imminenti reum manifeſtum eximit: atque eo nomine licebit in eum ſtatuere quod delicto convenit, ſecundum ea quæ de pœnis diximus; quare 32 intra eum modum etiam ſpoliari poterit.

[b] *Cap. ita quorundam, 6. & c. ad liberandam. 17. De Judæis.*

[c] *Silv. in verbo reſtitutio, p. 3. §. 12.*

4. Et has ob cauſas ſolent a bellum gerentibus [e] publicæ ſignificatio-

GRONOVII.

28 *Ut alibi*] 2, 2. 6.

29 *Jus dabit*] Injiciendi manum, ne perveniat ad hoſtem meum, ſed domino rem aut compenſationem debebo.

30 *Ad damni dati modum*] Tantum de rebus ejus arripi, quanto per illum ego careo.

31 *Judici imminenti*] Per lictores corripienti aut pœnam irrogaturo.

32 *Intra eum modum ſpoliari*] Tantum poterit ei eripi, quantum ad pœnam ſufficit.

GROTII.

[e] *Publica ſignificationes fieri*] Vide exempla in bello communi contra Ægyptios, Saracenos, aliosque. c. ult. *de Tranſactionibus.* c. ſignificavit, 11. *de Judæis.* Extravagante *de Judæis.* c. copioſus, 1. Liber *Conſolatus maris* editus eſt lingua Italica, in quem relatæ ſunt conſtitutiones Imperatorum Græciæ, Alemaniæ, regum Francorum, Hiſpaniæ, Syriæ, Cypri, Balearium, Venetorum, Genuenſium, cujus libri titulo CCLXXIV. tractantur hujus generis controverſiæ: ac ſic definitur, ſi & navis & merces hoſtium ſint, rem eſſe in aperto, fieri ea capientium: ſi vero navis ſit pacem colentium, merces autem hoſtium, cogi poſſe ab his qui bellum gerant, navem, ut merces eas in aliquem portum deferat, qui ſit ſuarum partium, ita tamen ut vecturæ pretium nautæ ſolvatur. Si contra navis hoſtilis fuerit, merces vero aliorum, de nave tranſigendum: aut, ſi nolint vectores tranſigere, cogendos ut cum navi eant in portum aliquem partium capientis, & ut capienti ſolvant pretium quod pro navis uſu debebatur. Apud Hollandos anno CIↃ CCCC XXXVIII. cum bellum ipſis eſſet cum Lubeca aliisque civitati-

ficationes fieri ad alios populos, tum ut de jure cauſæ, tum etiam ut de ſpe probabili juris exequendi appareat.

5. Hanc

bus ad mare Balticum & Albim ſitis, frequente ſenatu judicatum eſt, etiam in hoſtium navibus repertas merces, quas aliorum eſſe conſtaret, in prædam non cedere; idque ibi pro lege deinceps habitum eſt. Sic & Daniæ rex ſenſit, cum anno CIↃ IↃ XCVII. ad Hollandos eorumque fœderatos legationem mitteret, qua libertatem navigandi mercesque ferendi in Hiſpaniam, cum qua Hollandi bellum gerebant acerrimum, ſuis vindicabat. Apud Gallos libertas mercaturam exercendi pacatis populis, etiam apud eos qui Galliæ hoſtes eſſent, ſemper permiſſa; & quidem adeo indiſcrete, ut hoſtes ſæpe ſub alienis nominibus res ſuas occultarent; ut apparet ex edicto anno CIↃ IↃ XLIII. capite XLII. quod tralatum eſt in edictum anni CIↃ IↃ LXXXIV, & ſequentia. Iis edictis diſerte cavetur, ut Gallorum amicis liceat belli tempore exercere mercaturam, dummodo ſuis navibus, ſuosque per homines, navesque ac merces, quocumque viſum ipſis eſſet perducere, dum ne merces ea ſint belli inſtrumenta, quibus res hoſtium fovere velint: quod ſi fiat, permittitur Gallis talia belli inſtrumenta ſibi ſumere, perſoluto æquo pretio. Hic duo notanda, his legibus nec belli inſtrumenta in prædam ceſſiſſe, multo magis ab eo periculo abſuiſſe merces innoxias. Non negem aliud jus uſurpaſſe interdum ſeptentrionis gentes, ſed varie, ex uſu magis temporum quam ex æquitate perpetua. Nam cum Angli bellorum ſuorum obtentu Danorum commercia impediſſent, natum inde jam olim bellum inter eas gentes eo exitu ut Dani Anglis tributum imponerent, cui, Danico denario nomen, cui, mutata quamvis cauſa, nomen manſit adusque tempora Guilielmi ejus qui ſtirpem nunc regnantem in Anglia fundavit, ut notavit vir magnæ fidei *Thuanus* in hiſtoria anni CIↃ IↃ LXXXIX. Rurſum ab Eliſabetha, ſapientiſſima Angliæ regina, miſſi anno CIↃ IↃ LXXV. ad Batavos Wilhelmus Winterus ex ordine equeſtri & Robertus Bealus regio conſilio ab epiſtolis, qui oſtenderent ferre Anglos non poſſe, quod Batavi, in ipſo æſtu belli in Hiſpanos, naves Anglorum ad Hiſpanicos portus vectas detentaſſent. Narrat *Reidanus* in hiſtoria Batavica (pag. 17. *Verſ. Latin. D. Voſſ*) anno CIↃ IↃ LXXV. & Britannus *Camdenus* anno ſequente. (pag. 273. *Ed. Elzevir.*) Cum vero Angli, & ipſi Hiſpanis hoſtes facti, Germaniæ civitatibus jus in Hiſpaniam navigandi turbarent, quam id non certo jure fecerint, apparet ex ſcriptis adverſariis gentis utriusque, dignis lectu ad noſcendam hanc controverſiam. Et notandum, Anglos in ſuis ſcriptis ipſos id agnoſcere, cum duo maxime pro ſua afferunt cauſa, & belli inſtrumenta fuiſſe quæ a Germanis in Hiſpaniam deferebantur, & pactiones veteres intercedere quo minus id fieri liceret: quales poſtea pactiones & Hollandi ſociique eorum cum Lubecenſibus ſociisque eorum fecere anno CIↃ IↃC XIII, ne aut hi aut illi hoſtium ſubditos intra ſuos fines mercari permitterent, aut hoſtes pecunia, milite, navibus, victu juvarent: & poſterius, anno ſcilicet CIↃ IↃC XXVII. inter Suediæ Daniæque reges convenit ut Danus impediret omnem mercatum cum Dantiſcanis Suedi hoſtibus, ſed nec ad alios Suedi hoſtes merces ullas per fretum Cimbricum ire ſineret, pro quo rex Daniæ alia ſibi viciſſim commoda ſtipulatus eſt: ſed hæc ſunt pacta ſpecialia ex quibus nihil inferri poteſt quod omnes obliget. Nam & illud in ſcriptis ſuis dixere Germani, non omnes pactis merces prohiberi, ſed eas quæ in Angliam ſemel importatæ aut in Anglia comparatæ

paratæ

5. Hanc autem quæſtionem ad jus naturæ ideo retulimus, quia ex hiſtoriis f nihil comperire potuimus ea de re jure voluntario

paratæ eſſent. Neque vero ſoli Germani Anglis cum hoſte ſuo commercia vetantibus contradixere. Etiam Polonia miſſo legato conqueſta eſt jus gentium imminui, quando ob Anglicum cum Hiſpania bellum ipſis cum Hiſpanis commercia agitandi libertas adimeretur, ut in anno CIↃ IↃ XCVII narrant memorati jam nobis *Camdenus* & *Reidanus.* (Cambden. *pag.* 692, & ſeq. *Reid.* pag. 372, & *ſeq.*) Galli vero poſt pacem Verbinianam cum Hiſpano factam, Eliſabetha Angliæ regina in bello perſtante, rogati ab Anglis ut naves Gallicas in Hiſpaniam euntes excutere liceret, nequis forte bellicus paratus occultaretur, concedere ne hoc quidem voluere, dicentes obtentum rapinis & commerciis turbandis quæri. Et eo fœdere quod Angli cum Hollandis eorumque ſociis anno CIↃ IↃC XXV pepigere, id quidem convenit, ut rogarentur cæteræ gentes, quarum intererat magnitudinem Hiſpanicam infringi, ut & ipſæ vetarent cum Hiſpanis commercia, ſed, ſi ultro id non facerent, placuit inſpici naves numquid bellici inſtrumenti ferrent, ſed ultra neque naves neque merces retentari, aut quicquam pacatis noceri eo nomine. Atque evenit eodem anno ut Hamburgenſes quidam in Hiſpaniam irent nave maxima ex parte onuſta apparatu bellico, qui ipſe quidem apparatus ab Anglia vindicatus eſt, ſed cæterarum mercium perſolutum eſt pretium. Galli autem, cum ab Anglis naves Gallicæ in Hiſpaniam euntes in fiſcum raperentur, oſtenderunt pati ſe id nolle. Bene ergo dictum a nobis, ſignificationes publicas requiri, quod & Angli ipſi ita ſenſere; a quibus factæ ſignificationis talis exemplum eſt apud *Camdenum* circa annum CIↃ IↃ XCI & CIↃ IↃ XCVIII. Neque vero talibus ſignificationibus ſemper paritum, ſed diſtincta tempora, cauſæ, loca. Anno enim CIↃ CCCC LVIII. Lubecenſis civitas ſignificationi a Dantiſcanis ſibi factæ, ne cum Malmogenſibus & Memelenſibus Dantiſci hoſtibus mercaturam exerceret, parendum non cenſuit. Neque magis paruere Hollandi anno CIↃ IↃ LI. cum Lubecenſes ipſis denuntiarent, ut a Danorum, quos ipſi hoſtes tum habebant, commercio abſtinerent. Anno vero CIↃ IↃ XXII, quo tempore inter Suedos Danosque bellabatur, cum Danus Anſiaticas civitates rogaſſet ne cum Suedis commercia haberent, quædam civitates amicitia ipſius indigentes morem geſſere, aliæ non item. Hollandi, bello ardente inter Suediam & Poloniæ regem, nunquam paſſi ſunt ſibi aut hujus aut illius gentis commercio interdici. Gallis autem ſemper reddidere naves quas ab Hiſpania revertentes, aut in Hiſpaniam, ipſis tunc hoſtilem, euntes Hollandicæ naves interceperant. Vide *Ludovici Servini* advocati quondam regii orationem habitam anno CIↃ IↃ XCII in cauſa Hamburgenſium. Verum iidem Batavi Dunquercam, ad quam claſſem habebant, ab Anglis merces inferri non ſiverunt: quomodo Dantiſcani anno CIↃ CCCC LV. Batavis denuntiarunt, nequid in urbem Regiomontanam inferrent, narrante *Gaſpare Schutzio* in hiſtoria Pruſſica. Adde *Cabetum* deciſione XLIII, num. 2. & *Seraphinum de Freitas* in libro de juſto imperio Luſitanorum Aſiatico, ubi complures adducit alios.

f *Nihil comperire potuimus ea de re jure voluntario gentium eſſe conſtitutum*) Multa hujus quæſtionis habet vir doctiſſimus *Johannes Meurſius* in hiſtoria Danica libro I. & II. Ubi videbis Lubecenſes & Imperatorem eſſe pro commerciis, contra ea Danos. Vide & *Crantzium* Vandalicorum libro XIV. (Cap. 29.) *Thuanum* in dicto anno CIↃ IↃ LXXXIX. libro

a Polyb. 1. c. 83. luntario gentium eſſe conſtitutum. Romanos *a* qui Carthaginienſium hoſtibus commeatus attulerant, ipſi Carthaginienſes aliquando ceperunt: eosdem iidem Carthaginienſes repetentibus Romanis reddiderunt. Demetrius *b* cum Atticam teneret exercitu, jamque vicina oppida Eleuſina & Rhamnuntem cepiſſet, Athenis famem facturus, navis frumentum inferre parantis g & magiſtrum & gubernatorem ſuſpendit, atque eo modo deterritis cæteris potitus urbe eſt. *b Plut. Demetrio. pag. 904. E.*

VI. 1. Modum agendi quod attinet, vis ac terror maxime propria bellorum. An & dolis uti liceat quæri ſolet. Nam Homerus quidem dixit hoſti nocendum:

(bb) Ἠ δόλῳ, ἠὲ βίῃ, ἢ ἀμφαδὸν, ἠὲ κρυφηδόν.

Sive dolo, ſeu vi manifeſta, clamve, palamve.

Et Pindari eſt, (*Iſthmiac.* IV. 82.)

Χρὴ δὲ πᾶν ἔρ ——
δοντ' ἀμαυρῶσαι τὸν ἐχθρόν.

Quidvis agendo ſcilicet hoſtica
Delenda vis eſt.

Apud Virgilium quoque 33 dictum illud,

34 *Dolus an virtus quis in hoſte requirat?*

ſequitur ipſe

Ripheus, juſtiſſimus unus
Qui fuit in Teucris & ſervantiſſimus æqui.

Et

hiſtoriarum XCVI. *Camdenum*, præter jam dicta loca, in anno CIƆ IƆ LXXXIX, & CIƆ IƆ XCV. Ubi illa inter Anglos & Germanos, quos Anſiaticos vocant, controverſia tractatur.

g *Et magiſtrum & gubernatorem ſuſpendit*] Non multum diſſimile eſt quod de Pompejo narrat Plutarchus in Mithridatici belli hiſtoria: ἐπέστησε φύλακας τῶν νεῶν ἐπὶ τοὺς πλέοντας εἰς Βόσπορον ἐμπόρους. καὶ θάνατος ἦν ἡ ζημία τοῖς ἁλισκομένοις· *cuſtodes impoſuit Boſphoro, qui obſervarent ſi qui mercatorum in Boſphorum navigarent. deprehenſis pœna mors.* (Pag. 639. E.)

GRONOVII.

33 *Dictum illud ſequitur*] V, 426. his verbis hortantem Chorœbum ſequitur vir celebris tanta juſtitiæ fama, non ſecuturus, ſiquidem id injuſtum eſſe putaſſet.

34 *Dolus an virtus*] 2, Æneid. 300. Sive fallendo quis hoſtem, ſive vi ſuperet, quis ob utrumvis victorem reprehendendum putet.

(bb) Non eſt verſus Homericus, ſed pars ejus legitur *Odyſſ.* IX, 119. & *Lib* 1. verſ. 295, 296. Habet Auctor è *Stobæo*, Serm. LII. pag. 365. ubi *Antigono* tribuitur. *J. B.*

GRO-

Et legitur hoc ipſum imitatus ſapientiæ nomine nobiliſſimus [a] Solon. Silius in rebus Fabii Maximi [b]:

Exin virtuti placuit dolus.

2. Apud Homerum Ulyſſes viri ſapientis exemplum, plenus ubique fraudium in hoſtem: unde Lucianus regulam elicit, [c] laude dignos qui hoſtem fallunt. Nihil utilius in bello dolis Xenophon [d] dixit, & Braſidas apud [e] Thucydidem præclaram imprimis laudem eſſe ex h 35 belli furtis: & apud Plutarchum [f] Ageſilaus hoſtes decipere & juſtum & licitum eſſe. Polybius, quæ vi fiunt in bello minoris cenſenda, [g] quam quæ ex occaſione & dolo: & ex eo Silius [h] Corvinum ſic inducit loquentem:

i *Bellandum eſt aſtu: levior laus in duce dextra.*

Atque ita cenſuiſſe ipſos illos ſeveros Lacones notat Plutarchus, [i] ac majorem etiam victimam ab eo immolatam, qui dolo, quam qui aperto Marte rem confeciſſet. Idem k Lyſandrum magni facit [k] ἀπάταις τὰ πολλὰ διαποικίλλοντα τοῦ πολέμου, *pleraque belli dolis variantem.* Et in Philopœmenis laudibus ponit, [l] quod Cretenſium diſciplina Inſtitutus ſimplicem illum ac generoſum bellandi morem dolis ac furtis miſcuiſſet. Ammiani [m] eſt: *nullo diſcrimine virtutis ac doli, proſperos omnes laudari debere bellorum eventus.*

3. Juriſconſulti Romani bonum dolum vocant, [n] ſi adverſus hoſtem quis machinaretur: & alibi, [o] nihil intereſſe vi quis an fallacia poteſtatem hoſtium evaſerit: 36 δόλος οὐ ψεκτὸς, οἷα στρατηγικὸς notat ad Iliados O Euſtathius. Inter Theologos [p] Auguſtinus: *cum juſtum bellum ſuſcipitur, vi aperta pugnet quis aut*

a *Plutarch.* in Sol. p. 82.
b *Lib.* XV. *verſ.* 327.
c *Luc. Philopſeud.* p. 326, 327. *Ed. Amſt.*
d *Cyri inſt.* I. c. 6. *& de re equeſtri*, c. 5. n. 9.
e L. V. c. 9.
f *Plut. apoph.* pag. 209.
g *Polyb. L.* IX. c. 11.
h *Lib.* V. verſ. 100.
i *Vit. Marcell.* pag. 312. B.
k *Vit. Lyſ.* p. 437. A.
l *Pag.* 363. E.
m *Lib.* XVII. c. 5.
n *L.* 1. §. 3. *D. de dolo malo.*

o *L. nihil.* 26. *D. de captivis.* p *Quæſt.* X. *ſuper Joſue*, Cauſ. XXIII. Qu. II. C. 2.

GROTII.

h *Belli furtis*] Ita & *Virgilius* loquitur Æneidos XI (*verſ.* 515.) & Salluſtius, quem citat Servius. [Vide *Nonium Marcellum*, voce *Furtum*, pag. 310. *Edit. Mercer.*]

i *Bellandum eſt aſtu*] Muhammedis dictum ſimile: *elbarbu Hudiatum*, *id eſt*, *pugna fraudem requirunt.* Apud Virgilium in comitatu Martis, (*Æn.* XII. 336.)

Iraque inſidiæque.

Ubi Servius: *non tantum virtute, ſed inſidiis comitatum ſe oſtendit.*

k *Lyſandrum*] Ei Sullam comparat *Plutarchus*, in cujus animo leonem eſſe & vulpem dicebat Carbo, (*pag.* 469. F.)

GRONOVII.

35 *Ex belli furtis*] Stratagematis, inſidiis, machinationibus clandeſtinis.

36 Δόλος οὐ ψεκτὸς] Dolus non vituperandus, quippe bellicus.

aut ex inſidiis, nihil ad juſtitiam intereſt. Et Chryſoſtomus, *a* maxime laudari Imperatores qui fraude victoriam quæſiſſent.

4. Sed nec deſunt ſententiæ quæ ſuadere videntur partem contrariam, quarum nonnullas infra adferemus. Quæſtionis hujus definitio pendet ex eo, an dolus 37 in genere ſit ſemper malorum, in quibus locum habet non eſſe faciendum malum ut eveniat bonum, an ex iis quæ vitium non habent univerſaliter ex ſuapte natura, ſed quibus accidere etiam poteſt ut bona ſint.

VII. Notandum igitur, dolum alium conſiſtere in 38 actu negativo, alium in actu 39 poſitivo. Doli vocem etiam ad ea quæ in negativo actu conſiſtunt extendo, *b* Labeone auctore, qui ad dolum ſed non malum refert, ubi quis per diſſimulationem tuetur ſua vel aliena. Haud dubie crude nimis a Cicerone dictum (cc) eſt *c*: *ex omni vita ſimulationem diſſimulationemque tollendam.* Nam cum nec quæ ſcias, nec quæ velis omnia aperire aliis tenearis, ſequitur ut diſſimulare quædam apud quosdam, id eſt tegere & occultare, fas ſit. *Licet*, inquit l Auguſtinus, *d veritatem occultare prudenter, ſub aliqua diſſimulatione.* Et m neceſſariam hanc omnino atque inevitabilem, his præſertim quibus reſpublica commiſſa eſt, non uno loco fatetur ipſe *e* Cicero. Exemplum ad hanc rem inſigne præbet Jeremiæ hiſtoria capite XXXVIII. Is enim propheta a rege interrogatus de obſidionis eventu, apud proceres, regis poſtulatu, hoc ipſum prudenter occultat, aliam interim cauſam, nec falſam tamen, colloquii adferens. Et huc quoque referri poteſt quod n Abra-

a Lib. 1. *De Sacerdotio.* Tom. VI. p. 6.

b L. 1. §. *dolum malum. D. de dolo malo.*

c De Off. 3. c. 15.

d Lib. contra mend. c. 10. *Th.* 2, 2. q. 40. *art.* 3. *in reſp.* & q. 71. *art.* 3. *Silv. in verbo bell.* p. 1. n 9.

e Or. pro Mil. c. 24. & *l.* x. *ep.* 8. & *pro Cn. Plancio.* c. 6.

GROTII.

l *Auguſtinus*] Et in v. Pſalmum verſiculo: *perdes omnes. Aliud eſt mentiri, aliud eſt verum occultare.* Citatur *cauſa* XXII, *quæſtione* II. c. 14.

m *Neceſſariam hanc omnino atque inevitabilem*] Vide *Chryſoſtomum* primo de Sacerdotio. (§. 63, & *ſeq. Ed. Bengel.*)

GRONOVII.

37 *In genere ſemper malorum*] Quæ quocumque loco, modo, tempore fiant, vitioſa ſunt, uti quibus fides violatur.

38 *Actu negativo*] Cum decipimur, quia fit, quod non expectabamus, quoniam qui facit, non oſtenderat ſe tale quid eſſe facturum.

39 *Poſitivo*] Cum decipimur, quia fit ſecus atque prioribus vel dictis vel factis opinionem fecerat ſe facturum eſſe.

(cc) Vide, quæ diximus ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. c. 1. §. 9. Not. 5. alterius Editionis. Auctor ipſe poſtea §. 9. *Ciceronem* inter eos ponit, qui non omne falſiloquium malum eſſe putarunt. *J. B.*

GRO-

[n] Abrahamus [a] Saram ſororem, id eſt, ex uſitato tum loquendi more, propinquam conſanguineam vocat, matrimonium diſſimulans. *a Gen xx. Th. 2, 2. q. 110. art. 3. in reſp.*

VIII. 1. Dolus qui in actu poſitivo conſiſtit, [40] ſi in rebus, ſimulatio, ſi [41] in ſermone, mendacium vocatur. Quidam inter hæc duo hanc conſtituunt differentiam, quod dicant voces naturaliter ſigna eſſe intellectuum, res non item. Sed contra verum eſt, voces natura ipſa & [42] citra hominum voluntatem nihil ſignificare, niſi forte vox ſit [43] confuſa & ἄναρθρος, qualis in dolore, quæ ipſa [44] rei magis appellatione venit quam locutionis. Quod ſi hoc dicatur, hominis naturam hanc eſſe peculiarem ſupra animantes cæteras, ut [45] conceptus animi poſſit aliis indicare, & ad eam rem voces repertas, verum quidem dicitur: ſed addendum eſt, non ſolis vocibus tale fieri indicium, [o] [46] ſed & [b] nutibus, ut apud mutos, [47] ſive illi nutus aliquid habent cum re ſignificata commune ipſa natura, ſive tantum [48] ex inſtituto ſignificant: quibus nutibus pares ſunt [49] notæ illæ *b L. Labeo 7. §. 5. D. de ſup. leg.*

GROTII.

n *Abrahamus*] *Veritatem voluit celari, non mendacium dici. Auguſtinus* quæſtione XXVII. in Geneſin, relatus a Gratiano dicta cauſa XXII, quæſtione II. c. 22.

o *Sed & nutibus*] *Plinius* de Æthiopum gente libro VI, 30. *Quibusdam pro ſermone nutus motusque membrorum eſt.* Vide c. tuæ fraternitati, 25. *de ſponſalibus.*

GRONOVII.

40 *Si in rebus*] Quoties aliud agimus, quam agere videmur.

41 *In ſermone*] Quoties aliud dicimus, aliud agimus aut intendimus.

42 *Citra hominum voluntatem*] *Boëtius* de Interpr. p. 329. *Oratio eſt vox ſignificativa ſecundum placitum.* Idem de Syllog. categor. p. 481. *Ad placitum vero, quia nullum nomen aliquid per ſe ſignificat, ſed ad ponentis placitum. Illud enim unaquaque res dicitur, quod ei placuit, qui primus ei rei nomen impreſſit.*

43 *Confuſa & ἄναρθρος*] Ut ejulatio, cachinnus, rictus, ſternutatio. *Boëth.* d. l. de Syll. *Sunt voces naturaliter ſignificantes: ut canum latratus iras canum ſignificat, & alia ejus quædam vox blandimenta: ſed non ſunt nomina, quia non ſunt ad placitum ſignificantes, ſed natura.*

44 *Rei*] Soni, quo potius factum quam dictum auditur.

45 *Conceptus animi*] Cogitata.

46 *Sed & nutibus*] *Quintil* 11, inſtit. 3. 833. *Non manus ſolum, ſed nutus etiam declarant noſtram voluntatem & in mutis pro ſermone ſunt, & ſalutatio frequenter ſine voce intelligitur atque afficit.*

47 *Sive illi nutus*] Sunt geſticulatio exprimens & formans actionem motumve ſimilem illi, quem ſignificamus: ut Suetonius refert Datum Atellanatum hiſtrionem cantici cujusdam illa verba, *Vale pater, vale mater*, ita demonſtraſſe, ut bibentem natantemque faceret, & exitum Claudii & Agrippinæ ſignificaret. *Ner.* 39. Item cum inclinatione capitis aſſentimus, quaſſatione negamus. *Gellius* 10, 3.

48 *Ex inſtituto*] More introducto & recepto; ut in ſenatu cum Sc. per diſceſſionem fieret, pedibus aut in ſententiam aut in alia omnia ibant: in militia manum p omittebant.

49 *Notæ illæ quæ non*] Ut literæ copulatæ in ſyllabas.

illæ quæ non voces lingua figuratas ſignificant, ut p Paulus a juriſconſultus loquitur, ſed res ipſas, ſive ex aliqua convenientia, ut notæ 50 hieroglyphicæ, ſive mero arbitratu, ut apud Sinenſes.

a L. Non figura 38. D. de obl. & act.

2. Alia igitur hic adhibenda diſtinctio eſt, qualem adhibuimus ad tollendam ambiguitatem in voce juris gentium. Diximus enim jus gentium dici, & quod ſingulis gentibus 51 placuit ſine mutua obligatione, & id 52 quod mutuam obligationem in ſe continet. (dd) Voces ergo, & nutus, & notæ quas diximus, reperta ſunt ad ſignificandum 53 cum mutua obligatione, quod Ariſtoteles b dixit 54 κατ' συνθήκην: 55 res aliæ non item. Hinc fit q ut rebus aliis uti liceat, etiamſi prævideamus futurum ut alter inde falſam concipiat opinionem. Loquor de eo quod intrinſecum eſt, non de eo quod accidit. Itaque exemplum ponendum eſt, r ubi nullum ſequitur inde nocumentum, aut ubi nocumentum ipſum, ſepoſita doli conſideratione, licitum eſt.

b De interpr. c. 4.

3. Prioris exemplum eſt in Chriſto, c qui apud comites Emauntinos 56 προσεποιεῖτο ire longius, id eſt, ſpeciem prætulit ituri longius, niſi malimus vere quoque voluiſſe eum ire longius, ſub conditione tamen niſi magno niſu retineretur, quomodo & Deus multa velle dicitur quæ non fiunt: & alibi d Chriſtus

c Luc. XXIV, 28.

d Marc. VI, 48.

GROTII.

p *Paulus juriſconſultus loquitur*] *Non figura*, inquit, *literarum*, *ſed oratione quam exprimunt literæ obligamur*, *quatenus placuit non minus valere quod ſcriptura quam quod vocibus lingua figuratis ſignificaretur.* Valde philoſophice dixit *placuit*, ut oſtenderet hæc valere ἐκ συνθήκης.

q *Ut rebus aliis uti liceat*, *etiamſi prævideamus futurum ut alter inde falſam concipiat opinionem*] Vide *Auguſtinum* de Doctrina Chriſtiana lib. II, c. 34.

r *Ubi nullum inde ſequitur nocumentum*] Ut in facto Michohs, 1 *Sam.* XIX, 16.

GRONOVII.

50 *Hieroglyphicæ*] Sacerdotum Ægyptiorum. *Tacit.* 2, ann. 60. & 11, 14.

51 *Placuit ſine mutua*] Ita ut ad id nemo cogatur, ſed poſſit id jure civili apud quoſdam populos reſtringi & abrogari.

52 *Quod mutuam*] Ad quod ſervandum omnes tenentur, & qui non ſervant, pro nefariis & inteſtabilibus habentur.

53 *Cum mutua obligatione*] Ut non debeat ea niſi uno & ſuo modo accipere.

54 Κατὰ συνθήκην] Ex conſtituto ſigno omnibus communi.

55 *Res aliæ non item*] Ut poſſis vel ſic, ut facit, qui eas voces, notas & geſtus edit, vel aliter accipere.

56 Προσεποιεῖτο] Præ ſe ferebat.

(dd) Heic, ut in toto argumento iſto, conferendus perpetuo PUFENDORFIUS, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. I. cum Notis noſtris, ubi res adcuratiùs pertractatur, in alterâ præſertim Editione. *J. B.*

ſtus ipſe dicitur voluiſſe præterire apoſtolos navigantes, nempe niſi impenſe rogaretur navem aſcendere. Alterum exemplum dari poteſt in Paulo qui Timotheum circumcidit, *a* cum ſatis ſciret Judæos hoc ita accepturos, quaſi circumciſionis præceptum, quod revera abolitum jam erat, adhuc obligaret Iſraëlis poſteros, quaſique ita ſentirent ipſi Paulus & Timotheus: cum tamen hoc non quæreret Paulus, ſed tantum familiarius cum Judæis verſandi facultatem ſibi & Timotheo præbere. Neque vero circumciſio, ſublata lege divina, ex inſtituto amplius ſignificabat talem neceſſitatem, neque malum quod inde ſequebatur erroris ad tempus, dedocendi poſtea, tanti erat, quanti illud bonum quo Paulus tendebat: nimirum evangelicæ 57 veritatis inſinuatio. Hanc ſimulationem patres Græci ſæpe vocant 8 *Οἰκονομίαν*. de qua egregia exſtat ſententia Clementis Alexandrini, *b* qui de viro bono agens ſic ait: *ἐπὶ τῇ τῶν πλησίον ὠφελείᾳ μόνῃ ποιήσει τινὰ ἃ οὐκ ἂν προηγουμένως αὐτῷ πραχθείη*: *ob utilitatem proximi faciet quædam, quæ ſponte alioquin ac primaria intentione non faceret.* Tale in bello Romanorum illud, *c* qui de capitolio 58 panem in hoſtium ſtationes jecerunt, ne fame premi crederentur.

a Act. XVI, 3.

b Strom. Lib. VII. Cap. 9. p. 863.

c Livius V. c. 48.

4. Exemplum poſterioris eſt in ficta fuga, *d* qualem Joſue ſuis præcepit ad Hajum expugnandum, & alii duces ſæpe. Nam hic 59 quod ſequitur nocumentum licitum eſſe ponimus ex belli juſtitia; ipſa autem fuga ex inſtituto nihil ſignificat, quanquam hoſtis eam accipit ut ſignum pavoris, quod alter cavere non tenetur, utens ſua libertate huc vel illuc eundi, & magis minusve celeriter, & hoc vel illo geſtu habituve. Eodem referri debet eorum actus qui hoſtium armis, ſignis, veſtibus, velis uſi paſſim leguntur.

d Joſue VIII. Silu. in verbo bellum p. 1, n. 8.

5. Hæc

G R O T I I.

8 *Οἰκονομίαν*] Sic hanc vocandam, non *ἀπάτην* id eſt fraudem, ait *Chryſoſtomus* indicato jam libro primo de Sacerdotio. (*Tom.* VI. *pag.* 7.) Idem 1 ad Corinthios IV, 6 *ἦν δὲ ταῦτα οὐχ ὑποκρίσεως, ἀλλὰ συγκαταβάσεως καὶ οἰκονομίας· non hic fraus fuit, ſed obſequentia quædam & diſpenſatio.* (Tom. III. p. 313) Et IX, 20. *ἵνα γὰρ τοὺς ὄντως ἀληθῶς εἰς ταῦτα μεταστήσῃ, ἐγένετο αὐτοῖς ἐκ ἀληθῶς, ἐπιδεικνύμενος μόνον, ἐκ ἂν δὲ, οὐδὲ ἐκ διανοίας ταῦτα πράττων ὅτως ἔχουσι· ut enim qui tales revera erant corrigeret, factus ille talis, non revera aliud quam quod erat præ ſe ferens, agens talia, ſed non ex tali animi propoſito.* (Pag. 383.) Huc referri poteſt ſimulatus Davidis furor.

G R O N O V I I.

57 *Veritatis inſinuatio*] Quam ſcilicet ſperabat ſe conſecuturum converſando cum Judæis.

58 *Panem in hoſtium*] *Flor.* I, 13.

59 *Quod hic ſequitur nocumentum*] Ut hoſtes pelliciantur in inſidias, aut abducantur ab ejus loci tutela, cui inſidiamur.

5. Hæc enim omnia ejus ſunt generis ut a quovis pro arbitrio etiam contra conſuetudinem uſurpari poſſint, quia conſuetudo ipſa 60 ſingulorum arbitrio, non quaſi conſenſu communi, introducta eſt, qualis conſuetudo neminem obligat.

IX. 1. Gravior eſt diſputatio de illis 61 notis, quæ, ut ita dicam, in commercio hominum verſantur, in quo genere proprie mendacium ſitum eſt. Multa enim ſunt contra mendacium in ſacris literis. *Verbum mendax odio habebit juſtus*, id eſt, *vir bonus.* Proverb. XIII, 5. *Falſiloquentiam & verbum mendax amove a me.* Proverb. XXX, 8. *Perdes loquentes mendacium.* Pſalm. V, 7. *Ne mentimini alter alteri* Coloſſ. III, 9. Et hanc partem rigide tuetur Auguſtinus: & ſunt etiam inter philoſophos & poëtas, qui cum eo ſentire videantur. Notum illud Homeri, (*Iliad.* IX, 312, 313.)

Ille mihi invisus pariter cum faucibus orci,
Cujus mens aliud condit quam lingua profatur.

a Fragm. Creuſ. apud Stob. Sophocles *a*,

Aliena vero proloqui nunquam decet:
At vera certam ſi cui peſtem ferunt,
Huic danda venia eſt ſi facit quod non decet.

Cleobulus (ee):

Mendacium odit quisquis animitus ſapit.

b Ethic. Nicom. IV. 13. Ariſtoteles dixit, *b* κατ' αὐτὸ τὸ μὲν ψεῦδος φαῦλον καὶ ψεκτὸν, τὸ δὲ ἀληθὲς καλὸν καὶ ἐπαινετόν *per ſe mendacium turpe atque vituperabile, veritas pulchra ac laudabilis.*

2. Neque tamen deeſt in alteram quoque partem auctoritas: primum in ſacris literis exempla t laudatorum hominum 62 ſine repre-

GROTII.

t *Laudatorum hominum ſine reprehenſionis nota*] *Irenæus* ex veteris presbyteri inſtitutione didicit docuitque: *de quibus ſcripturæ non increpant, ſed ſimpliciter ſunt poſitæ, nos non debere fieri accuſatores.* Locus eſt libro IV, c. 50. [Vide quæ de eo loco diximus in Libro Gallico *De Doctrina Morali Patrum*, Cap. III. §. 7. *J. B.*]

GRONOVII.

60 *Singulorum arbitrio*] Prout alius atque alius ſibi commodum putarunt.

61 *Notis quæ in commercio*] De vocibus & illis ſignis, quibus inſtituta hominum & longum tempus definitam & perpetuo eandem ſignificationem impoſuerunt.

62 *Sine reprehenſionis nota*] Ne ob id quidem, quod mentiti fuiſſe videntur, reprehenſorum aut notatorum. [Adeoque ſuſpicor heic in verbis Auctoris noſtri, poſt *hominum* excidiſſe, *mendacio utentium*, aut quid ſimile. *J. B.*]

(ee) Ψεῦδος δὲ μισεῖ πᾶς σοφὸς, καὶ χρήσιμον. Hoc etiam ex STOBÆO, ſed qui *Menandro*, non *Cleobulo*, tribuit. *J. B.*

GRO-

reprehenſionis nota: deinde veterum Chriſtianorum pronuntiata, Origenis, Clementis, Tertulliani, Lactantii, Chryſoſtomi, Hieronymi, Caſſiani, imo pene omnium, ut ipſe fatetur Auguſtinus, ita diſſentiens, ut tamen *magnam quæſtionem, latebroſam tractationem*, *diſputationem* 63 *inter doctos alternantem* (hæc enim omnia ipſius verba ſunt) agnoſcat.

3. Inter philoſophos aperte hinc ſtant Socrates & diſcipuli ejus [a] Plato, Xenophon [b], & alicubi Cicero, &, ſi Plutarcho [c] ac 64 Quintiliano [d] credimus, Stoici, qui inter ſapientis dotes ponunt mentiri ubi & quomodo oportet: neque videtur diſſentire aliquot in locis Ariſtoteles, [e] cujus illud καθ' αὑτὸ quod diximus exponi poteſt 65 communiter, ſive re ſpectata 66 ſepoſitis circumſtantiis. Interpres autem ejus Andronicus [f] Rhodius 67 de medico apud ægrotum mentiente ſic ait: ἀπατᾷ μὲν, ἀπατεὼν δ' οὐκ ἔστιν· *decipit quidem, at deceptor non eſt:* Cauſam addit: οὐ γὰρ τέλος ἔχει τὴν ἀπάτην τοῦ νοσοῦντος, ἀλλὰ τὴν σωτηρίαν· *non enim propoſitum ſibi habet decipere, ſed ſervare ægrotum.*

4. Quintilianus, [g] quem dixi, hanc ipſam partem defendens, pleraque eſſe ait quæ 68 non tam factis, quam cauſis eorum vel honeſta fiant, vel turpia. Diphilus [h],

> *Quod pro ſalute dicitur mendacium*
> *Me judice habere nil poteſt incommodi.*

Quærenti apud Sophoclem Neoptolemo, (*Philoctet.* verſ. 107.)

> *Non tibi videtur turpe falſiloquentia?*

Reſpondet Ulyſſes,

> *Non, ſi ſalus naſcatur ex mendacio.*

Cui

[a] Lib. I. & II. & V. de Rep.
[b] Memorab. Socrat. Lib. IV. c. 2. §. 16, 17.
[c] Plut. de Stoicorum contradict. pag. 1055, 1056.
[d] XII, I.
[e] Nic. II, 7. IV, 13.
[f] Paraphr. Eth. Nic. Lib. V. c. 8. p. 297.
[g] Inſt. Orat. XII. I.
[h] Apud Stob. Tit. XII.

GRONOVII.

63 *Inter doctos alternantem*] Contrariis ſententiis & argumentis vehementer agitatam. [Locus *Auguſtini* eſt in Lib. *De Mendacio*, Cap. I.]

64 *Quintiliano*; 12, I. 557.

65 *Communiter*] Plerumque, ut plurimum.

66 *Sepoſitis circumſtantiis*] Extra caſus ſingulares, qui ſatis id excuſent.

67 *De medico apud ægrotum*] Celſus apud *Origen.* lib. 3. p. 171. Ἀπάτη δὲ καὶ ψεῦδος ἄλλως μὲν κακὰ, μόνως δ' ἂν ὡς ἐν φαρμάκου μοίρᾳ χρῷτό τις, ἢ πρὸς φίλους νοσοῦντας ἢ μεμηνότας ἰώμενος, ἢ πρὸς ἐχθροὺς κίνδυνον ἐκφυγεῖν πραγματευόμενος.

68 *Non tam factis*] In quibus non tam opus ipſum quam intentio & finis operis, vel laudem, vel vituperationem meretur, *Quintil.* inſtit. 12, I. 557 *ſic judicet pleraque eſſe, quæ non tam factis quam cauſis eorum vel honeſta fiant vel turpia. Nam ſi hominem occidere ſæpe virtus, liberos necare nonnunquam pulcherrimum eſt; aſperiora quædam adhuc dictu, ſi communis utilitas exegerit, facile conceditur: ne hoc quidem nudum eſt intuendum, qualem cauſam vir bonus, ſed etiam quare & qua mente defendat.*

GRO-

Cui ſimilia ex Piſandro & Euripide adferuntur. Et apud Quintilianum lego: [a] *nam & mendacium dicere etiam ſapienti aliquando conceſſum eſt.* Euſtathius Metropolita Theſſalonicenſis ad ſecundum Odyſſeæ: ψεύσεται [u] κατὰ καιρὸν ὁ σοφός· *mentietur ſapiens re urgente*: ubi & ex [b] Herodoto & Iſocrate teſtimonia adfert.

a Inſt. Orat. II. 17.
b Lib. III. C. 72.

X. 1. Tam diſſidentium ſententiarum conciliatio forte aliqua reperiri poterit [c] ex largiore aut ſtrictiore mendacii acceptione. Neque enim hic mendacium ſumimus [x] quatenus & imprudenti accidit, quomodo mendacium dicere & mentiri apud [d] Gellium diſcernuntur: ſed de eo agimus quod ſcienter profertur cum ſignificatione quæ mentis 69 conceptui, ſive in intelligendo, ſive in volendo, diſconveniat. Nam quod 70 primo καὶ ἀμέσως verbis & ſimilibus notis indicatur, ſunt 71 mentis conceptus: ideoque non mentitur qui dicit rem falſam quam veram exiſtimat, ſed qui dicit rem veram quidem, ſed quam falſam putat, mentitur. 72 Significationis ergo falſitas id eſt quod ad communem mendacii naturam requirimus. Cui conſequens eſt, cum vox aliqua aut 73 ſermonis complexio eſt πολύσημος, id eſt, plures uno ſignificatus admittit, ſive ex vulgi uſu, ſive ex artis conſuetudine, ſive ex figura aliqua intelligibili, tunc ſi animi conceptus uni iſtarum ſignificationum congruat, 74 non admitti mendacium, [y] etiamſi putetur is qui audit in aliam partem id accepturus.

c Th. 2, 2. qu. 110. art 1. in reſp.
d Gell. XI, c. XI.

2. Ve-

GROTII.

u *Κατὰ καιρὸν*] In tempore, ut *Donatus* loquitur ad Adelphos IV, 3. (verſ. 18.) *Et ipſum fallere in tempore, quidam de officiis ſcribentes rectum putant. Cicero* pro Q. Ligario, *aliquod mendacium honeſtum & miſericors* vocat (Cap. 5.)

x *Quatenus & imprudenti accidit*] *Ream linguam non facit niſi rea mens.* Et: *Nemo mentiens judicandus eſt qui dicit falſum quod putat verum, quia, quantum in ipſo eſt, non fallit ipſe, ſed fallitur.* Sunt hæc *Auguſtini*, de verbis Apoſtoli ſermone XXVIII. & enchiridii c. 18. relata a Gratiano in *cauſam* XXII, *quæſtione* II. c. 3, 4.

y *Etiamſi putetur is qui audit in aliam partem id accepturus*] Quomodo Abraham captioſe loquebatur cum ſervulis, ita judicante & probante *Ambroſio*, (*De Abrah.* c. 8.) quem ſequitur *Gratianus* poſt c. *ſi qualibet*, dicta *cauſa* XXII, *quæſt.* II. c. 20. [Plus eſt in hoc exemplo, quàm Auctor putat. Sed de eo fuſiùs agendi locus fuit in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*]

GRONOVII.

69 *Conceptui ſive intelligendo*] Cogitationi, vel quantum ad judicium & opinionem, vel quantum ad voluntatem & conſilium.

70 *Primo & ἀμέσως*] Simpliciter & directe.

71 *Mentis conceptus*] Quod cogitatur, quod ſentit animus.

72 *Significationis ergo falſitas*] Diſſenſus cum mente.

73 *Sermonis complexio*] Sententia.

74 *Non admitti mendacium*] Mentis & orationis diſcordiam requirit mendacium ad fraudandum eum,

cui

2. Verum quidem eſt talem locutionem uſurpatam temere non probandam: ſed poteſt ex accedentibus cauſis honeſtari: puta ſi id pertineat ad erudiendum eum qui curæ noſtræ eſt traditus, aut ad evitandam 75 iniquam interrogationem. Prioris generis exemplum ipſe Chriſtus dedit, cum diceret, [a] *Lazarus amicus noſter dormit*, quod apoſtoli accipiebant tanquam de dormitione ſomni diceretur. Et quod de [b] templo inſtaurando ipſe dixerat, intelligens hoc de ſuo corpore, Judæos ſciebat accipere de templo proprie dicto. Sic & cum apoſtolis adinſtar 76 Phylarcharum [c] apud Hebræos ſedes eximias & regi proximas duodecim promitteret, & alibi [d] vini novi potationem in patris regno, ſatis ſciviſſe videtur non aliter hoc ab illis accipi quam de regno aliquo hujus vitæ, cujus ſpe [e] ad ipſum momentum Chriſti ad cœlum aſcenſuri pleni erant. Idem alibi per fabularum ambages populum alloquitur, [f] ne audientes ipſum intelligerent, niſi ſcilicet animi attentionem talem ac docilitatem afferrent qualem afferri par erat. Poſterioris uſus exemplum ex profana hiſtoria dari poteſt in L. Vitellio, [g] cui Narciſſus inſtabat, aperiret ambages & veri copiam faceret: ſed non ideo pervicit, z quin 77 ſuſpenſa & quo ducerentur inclinatura reſponderet. Dictum a Hebræorum huc pertinet: אם יודע אדם להמור את דבריו מוטב ואם לא ישתוק. *ſi quis norit uti perplexiloquio, recte: ſin minus, taceat.*

[a] *Joh.* xi, 11.
[b] *Joh.* ii, 20. 21.
[c] *Luc.* xxii, 30.
[d] *Matth.* xxvi, 29.
[e] *Act.* i. 6.
[f] *Matth.* xiii, 13.
[g] *Tacit. Annal.* xi. c. 34.

3. Contra accidere poteſt, ut tali loquendi genere uti non modo

cui de mente noſtra conſtare debet. Ergo ratio πολύσημος, etiamſi accepturus eſt eam ſecus, qui audit, ſi non peccat in honorem Dei, amorem proximi, reverentiam ſuperiorum, vacat crimine mendacii.

GROTII.

z *Quin ſuſpenſa & quo ducerentur inclinatura reſponderet*] Idem *Tacitus* hiſtoriarum III. (Cap. 3.) *Incerta diſſeruit, tracturus interpretationem prout conduxiſſet.* Item: *ita compoſitus, ut ex eventu rerum adverſa abnueret vel proſpera agnoſceret.* (Ibid. c. 52.)

a *Hebræorum*] Quorum & hoc eſt: מותר לשנות מפני השלום *licet perplexe loqui boni cauſa.* Citat doctiſſimus *Manaſſes Ben-Iſraël* in ſuo conciliatore, quæſtione XXXVII.

Chryſoſtomus I. de Sacerdotio: ἀπατεὼν ἐκεῖνος ἂν εἴη καλεῖσθαι δίκαιος, ὁ τῷ πράγματι κεχρημένος ἀδίκως, οὐχ ὁ μεθ' ὑγιοῦς γνώμης τοῦτο ποιῶν· *fallax jure vocetur qui re tali injuſte utitur, non qui ſalutari propoſito.* (in fin. Lib.)

GRONOVII.

75 *Iniquam interrogationem*] Ad quam ſi reſpondeamus ſimpliciter, aut nobis aut aliis innocentibus periculum immineat.

76 *Phylarcharum*] Quaſi haberentur pro principibus tribuum.

77 *Suſpenſa & quo ducerentur*] Paſſura talem interpretationem in hanc aut illam partem, qualem eis aptares Adde exemplum elegans apud *Plinium* lib. I, epiſt. 5.

modo illaudabile ſit, ſed & improbum, b puta cum Dei honos, c aut amor proximo debitus, aut reverentia adverſus ſuperiorem, aut rei quæ agitur natura exigunt, ut quod animo cogitatur omnino pateſiat: ſicut 78 in contractibus diximus id aperiendum quod natura contractus intelligitur exigere: quo ſenſu non incommode accipi poteſt Ciceronis illud, *a tollendum eſſe ex rebus contrahendis omne mendacium*, deſumtum ex veteri lege b Attica 79 κατὰ τὴν ἀγορὰν ἀψευδεῖν: quibus in locis mendacii vox videtur ita laxe accipi ut etiam obſcuram locutionem includat. At nos proprie loquendo a mendacii notione id ipſum jam excluſimus.

a De Offic. III. 15.

b Demoſt. in Leptinem: pag. 363. A.

XI. 1. Ad communem ergo mendacii notionem requiritur, ut quod dicitur, ſcribitur, notatur, innuitur, intelligi aliter nequeat, quam in eum ſenſum, qui a mente proferentis diſcrepet. Huic autem notioni laxiori ſtrictior mendacii, qua naturaliter illicitum eſt, ſignificatio differentiam aliquam propriam adjiciat neceſſe eſt, quæ, ſi recte res inſpiciatur, ſaltem ſecundum communem gentium exiſtimationem, nulla videtur alia dari poſſe 80 præter repugnantiam cum jure exiſtente ac manente ejus ad quem ſermo aut nota dirigitur: nam ſibi neminem mentiri, ut maxime falſum proferat, ſatis conſtat. Jus hic intelligo non quodvis & rei extrinſecum, ſed quod proprium ſit huic negotio atque cognatum. Id autem nihil eſt aliud quam

GROTII.

b *Puta cum Dei honos*] *Philo* de Vita Moſis: ἐπ' ἔργοις ὅπως ἀναφέρεται εἰς Θεοῦ τιμὴν, δι' ἃ μόνα καὶ τὸν ἐν τοῖς ἄλλοτε τὸ ἦθος κατεψευσμένον, ἀναγκαῖον ἦν ἀληθεύειν. ἀλήθεια γὰρ ὀπαδὸς Θεοῦ· *de factis loquor quæ ad Dei honorem pertinent, in quibus ſolis veracem eſſe oportuit, etiam ſi quis cæterum ingenio eſſet mendace. Veritas enim Dei comes.* (Pag. 679. E.) *Auguſtinus* epiſtola VIII. *Alia quæſtio eſt, ſitne aliquando mentiri viri boni: & alia quæſtio eſt, utrum ſcriptorem ſanctarum ſcripturarum mentiri oportuerit.* Vide quæ infra §. XV.

c *Aut amor proximo debitus*] Æſchylus Prometheo, (pag. 39. *Ed. H. Stephan.*)

Λέξω τορῶς σοι πᾶν, ὅ τι χρῄζεις μαθεῖν,
Οὐκ ἐμπλέκων αἰνίγματ', ἀλλ' ἁπλῷ λόγῳ,
Ὥσπερ δίκαιον πρὸς φίλους οἴγειν στόμα·

Dicam diſerte quicquid audire expetis,
Sermone nudo, non per implicitos modos,
Quo more amicos alloqui verum ac bonum eſt.

GRONOVII.

78 *In contractibus diximus*] 2, 12. 9.

79 Κατὰ τὴν ἀγορὰν] In foro nemo mentitor.

80 *Præter repugnantiam*] Quod adimat ei, qui audit, juſtam & debitam facultatem ſtatuendi & cognoſcendi de animo & propoſito ejus, quem audit.

GRO-

quam [d] [81] judicandi libertas, quam homines colloquentes his quibus colloquuntur debere, quaſi pacto quodam tacito, intelliguntur. Hæc enim nec alia eſt mutua illa obligatio quam homines introduci voluerant, ſimul atque ſermone notisque ſimilibus uti inſtituerunt. nam ſine tali obligatione inane fuiſſet tale repertum.

2. Deſideramus autem ut quo tempore ſermo fit, [82] jus illud ſubſiſtat ac maneat: fieri enim poteſt ut jus quidem fuerit, ſed ſublatum ſit, aut tollatur ex alio jure ſuperveniente, ſicut debitum [83] acceptilatione aut conditionis ceſſatione. Tum vero requiritur ut jus quod læditur ejus ſit quicum loquimur, [84] non alterius (ſicut & in contractibus injuſtitia non naſcitur, niſi ex læſo jure contrahentium.) Huc forte non male referas, quod veriloquium ad juſtitiam refert poſt Simonidem [a] Plato, & quod mendacium, illud vetitum, ſacræ literæ ſæpe deſcribunt falſo (ff) teſtimonio ſive elocutione adverſus proximum, & quod ipſe Auguſtinus in mendacii natura conſtituenda ponit [e] fallendi voluntatem. Et Cicero [b] quæſtionem de veritate eloquenda referri vult ad juſtitiæ fundamenta.

a L. 1. de rep. pag. 331. C. D. Ed. H. Steph.

b De Offic. 1. 10.

3. Tolli autem videtur poſſe jus quod diximus, ſicut conſenſu ejus quicum agimus expreſſo, ut ſi quis [85] prædixerit ſe falſa dicturum & [86] alter permiſerit, ita & tacito æquave ratione præ-

GROTII.

d *Judicandi libertas*] Hinc *furari cor* Hebræis dicitur qui adimit ſciendi vias: *Geneſ.* XXXI, 26. 27. & ibi *Onkelos* & LXX. Rabbi *David* libro radicum, & Rabbi *Salomo* in commentario, & *Abenesdra.*

e *Fallendi voluntatem*] *Lactantius* inſtitutionum VI, 18. *Ut non mentiatur unquam decipiendi aut nocendi cauſa.* [Locus autem *Auguſtini* eſt in *Enchiridio: Omnis autem, qui mentitur, contra id, quod animo ſentit, loquitur, voluntate fallendi.* Cap. 22. J. B.]

GRONOVII.

81 *Judicandi libertas*] Ut certior fiam de conſilio & voluntate alterius, & pro eo dicam agamve quod mihi commodum videtur.

82 *Jus illud ſubſiſtat*] Ut is talis ſit, qui de animo noſtro certior fieri omnino debeat: neque enim ſicario ſeſe quemquam prodere oportet.

83 *Acceptilatione*] Si quis ſe accepiſſe, quod ei debebatur, debitori caverit, aut ſi non exiſtat conditio, ſub qua debeo.

84 *Non alterius*] Tertii; qui forte auſcultat, aut verba inter alios facta clepit auribus, vel per indicem qualemcumque cognoſcit.

85 *Prædixerit ſe falſa*] Ut cum *Ovidius* 10 Met. 302. *Deſit in hac mihi parte fides, nec credite factum.*

86 *Alter permiſerit*] Ut cum Auguſtus parricidii reum ſic interrogaret: certe patrem tuum non occidiſti? *Martial.* 5, 1. *Tu tantum accipias: ego te legiſſe putabo, Et facilis falſa credulitate fruar.*

(ff) Addidi vocem *falſo*, quæ in omnibus Edd. excidit, & neceſſariam omnino eſſe, vel nonum Præceptum Decalogi, manifeſtum facit cuivis. *J. B.*

GRO-

præſumto, aut 87 oppoſitione juris alterius quod communi omnium judicio multo plus valeat. Hæc recte intellecta multas nobis ſuppeditabunt illationes, quæ ad concilianda ſententiarum ſupra deſignatarum diſſidia non parum valituræ ſint.

XII. Primum eſt, etiamſi quid dicatur quod falſam habeat ſignificationem infanti aut amenti, in eo mendacii culpam non eſſe. Videtur enim communi omnium hominum ſenſu permiſſum eſſe *a*,

a Lucret. Lib. I. verſ. 938.

Ut puerorum ætas improvida ludificetur.

b Inſt. Orat. XII. 1.

Et Quintilianus de pueris locutus: *b utilitatis*, inquit, *eorum gratia multa fingimus.* Ratio proxima eſt, quia cum in infantibus & amentibus non ſit judicii libertas, non poteſt eis circa eam libertatem injuria fieri.

XIII. 1. Secundum eſt, quoties ſermo ad eum dirigitur 88 qui non decipitur, etiamſi tertius inde falſam hauriat perſuaſionem, nullum eſſe mendacium: Non ratione ejus ad quem ſermo eſt: quia illi libertas manet integra, plane ut illis quibus id intelligentibus fabula narratur, aut apud quos profertur ſermo figuratus, κατ' εἰρωνείαν aut καθ' ὑπερβολὴν, quæ figura, ut Seneca *c* ait, *f* 89 ad verum mendacio venit: & 90 Quintiliano ementiens ſuperjectio dicitur. Neque ratione 91 ejus qui obiter id audit: quia cum eo non agitur, ideoque nulla eſt ad illum obligatio. Imo ſi ipſe ſibi 92 opinionem informat de eo quod non ipſi, ſed alteri dicitur, habet quod ſibi non alteri rem imputet. Quippe, ſi recte judicare volumus, illius reſpectu ſermo 93 non ſermo eſt, ſed res quæ ſignificare quidlibet poteſt.

c VII, de Benef. 23.

d Livius XXXIV. c. 12.

2. Nihil ergo peccavit aut Cato Cenſorius, *d* qui ſociis auxilia

GROTII.

f Ad verum mendacio venit] *Incredibilia affirmat, ut ad credibilia perveniat. Seneca* ibidem.

GRONOVII.

87 *Oppoſitione juris*] Si ei, qui loquitur, jus eſt contrarium, per quod alterum poteſt ſententiæ ſuæ expertem habere.

88 *Qui non decipitur*] Qui quod ego dico intelligit, aut utcumque intelligat, nullam inde jacturam ſentit.

89 *Ad verum mendacio venit*] Eo, quod non eſt, proferendo, vel adverſum vel maximum minimumve, quod eſt, ſignificat.

90 *Quintiliano*] 8, 6. 495. [Alii legunt, *decens ſuperjectio.* Vide quæ diximus in Notis Gallicis. *J. B.*]

91 *Ejus qui obiter*] Tertii, ad quem non loquor.

92 *Opinionem informat*] Falſum ſibi perſuadet.

93 *Non ſermo*] Non expoſitio certæ rei, ſed ſonus forte accidens, quem interpretari tuo periculo poſſis: ſi male interpreteris, neminem præter temet ipſe accuſandum habeas.

GRO-

lia falſo eſt pollicitus, aut Flaccus, [a] qui hoſtium urbem ab [a] *App. Hiſp. pag.*
Æmilio expugnatam aliis narravit, quanquam eo hoſtes de- *301. Ed.*
cepti ſunt: cui rei ſimilem de Ageſilao narrat [b] Plutarchus. *H. Steph.*
Nihil enim hic dictum hoſtibus: nocumentum autem quod in- [b] In Age-
de ſecutum eſt extrinſecum quid eſt, & per ſe non illicitum ſil. pag.
optari aut 94 procurari. Ad hoc genus g Chryſoſtomus [c] & 505. C.
Hieronymus retulerunt Pauli ſermonem, quo Antiochiæ Pe- [c] *Chryſoſt.* in Galat.
trum [d] ut nimium judaizantem reprehendit. Cenſent enim Pe Tom. III.
trum ſatis intellexiſſe non id ſerio fieri: interim vero conſul- p. 730.
tum infirmitati adſtantium. *Hieron.*

XIV. 1. Tertium eſt, quoties 95 certum eſt eum ad quem Epiſt. ad Auguſtin.
ſermo eſt, libertatis ſuæ in judicando læſionem non ægre latu- Tom. II.
rum, imo gratias habiturum eo nomine, ob commodum aliquod p. 336, &
quod inde aſſequitur, tunc quoque mendacium ſtricte dictum, *ſeq.*
id eſt injurioſum, non committi, ſicut furtum non perpetraret [d] *Galat.*
qui ex præſumta domini voluntate rem ipſius exiguam conſume- II. 14.
ret, ut inde magnam eidem utilitatem pararet. In his enim
quæ adeo certa ſunt, præſumta voluntas pro expreſſa habetur.
Volenti autem conſtat injuriam non fieri. Sic ergo videtur non
peccare, qui aut ægrotantem amicum perſuaſione non vera ſo-
latur, ut Arria Pætum filio mortuo, quæ hiſtoria eſt h in Pli-
nii Epiſtolis: aut in prælio periclitanti ex falſo nuntio animum
addit, quo incitatus victoriam & ſalutem ſibi pariat, ac ſic de-
ceptus non capiatur, quemadmodum Lucretius [e] loquitur. [e] *Ubi ſupr.*

2. Democritus: [f] *ἀληθομυθέειν χρεὼν ὅπου λώϊον· omnino verilo-* [f] *Apud*
quio utendum eſt, ubi id eſt melius. Xenophon: *φίλους δίκαιον* *Stob.* Serm.
ἐξαπατᾷν, ἐπί γε ἀγαθῷ· amicos decipere licet, ipſorum bono. Et 12.
Clemens g Alexandrinus concedit *ψεύδεται ἐν θεραπείας μέρει,* [g] *Stromat.*
mendacio uti pro remedio. Maximus Tyrius: [h] *καὶ ἰατρὸς νοσοῦντα* Lib. VII.
ἐξαπατᾷ, καὶ στρατηγὸς στρατόπεδον, καὶ κυβερνήτης ναύτας· καὶ δεινὸν Cap. 9.
οὐδέν· & medicus ægrotum, & imperator exercitum, & gubernator pag. 863.
nautas decipit: nec quicquam in hoc mali eſt. Rationem reddit [h] *Differt.*
ad Platonem Proclus [i]: *τὸ γὰρ ἀγαθὸν κρεῖττόν ἐστι τῆς ἀληθείας· nam* III. pag.
96 *quod* 30. *Edit. Davis.*

[i] Pag. 381. *Edit. Baſil.* 1534.

GROTII.

g *Chryſoſtomus & Hieronymus*] Adde *Cyrillum* adverſum Julianum libro IX. circa finem. Nec multo aliter *Tertullianus* primo & tertio contra Marcionem. [L. I. c. 20. IV. 3.]

h *In Plinii epiſtolis*] III, 16.

GRONOVII.

94 *Procurari*] Strui, comparari. Licet enim hoſti & male velle & nocere.

95 *Certum eſt eum*] Non aufertur alicui facultas illa, ſed differtur bono ejus, atque is poſtea laudaturus eſt, quod ad tempus in capienda mente noſtra fruſtratus habitus fuerit.

96 *quod bonum eſt, id vero eſt melius.* Tale illud i apud Xenophontem, *a* ſocios jamjam adfore, & Tulli Hoſtilii, *b* ſuo juſſu circumduci Albanum exercitum: & Quinctii conſulis, *c* ut hiſtoriæ loquuntur, ſalubre mendacium, hoſtes ab altero cornu fugere: ac ſimilia paſſim apud hiſtoricos. Notandum autem eſt, 97 læſionem judicii in hoc genere eo minoris eſſe, quia ferme momentanea eſt, pauloque poſt aperitur veritas.

a Lib. IV. *Socr.* c. 2. §. 16.
b Livius libro 1. c. 27.
c Idem, 11. 64.

XV. 1. Quartum & ſuperiori affine eſt, quoties k qui habet 98 jus ſupereminens in omnia jura alterius, eo jure 99 bono ipſius ſive proprio, ſive publico utitur. Et hoc maxime ſpectaſſe videtur 100 Plato, *d* qui imperium habentibus concedit falſum dicere. Idem cum l 101 medicis modo dare videatur, modo adimere, diſcrimen hoc adhibendum videtur, ut priore loco medicos intelligat publice ad hoc vocatos, poſteriore eos qui privatim id ſibi arrogant. Deo tamen, quanquam jus ſummum in homines habenti, non convenire mendacium recte agnoſcit idem Plato, quia infirmitatis nota eſt ad talia confugere.

d III. de *Rep.* pag. 389. B.

2. Exem-

GROTII.

i *Apud Xenophontem*] *Et Ageſilaus cum in Bœotiam veniſſet & intellexiſſet Piſandrum navali prælio victum a Pharnabazo & Conone, juſſit militibus ſuis contrarium dici, coronatusque incedens ſacra fecit pro victoria.* Plutarchus Ageſilao (pag. 605. C.)

k *Qui habet jus ſupereminens*] Iliados ſecundo Agamemnon Græcorum Imperator, (*verſ.* 73.)

Πρῶτα δ' ἐγὼν ἔπεσιν πειρήσομαι, ἣ
θέμις ἐστὶ,
Καὶ φεύγειν σὺν ναυσὶ πολυκλήϊσι
κελεύσω.

Ante tamen Danaos verbis tentabo,
(ſinit fas)
Utque citi fugiant arata claſſe monebo.

l *Medicis*] Exempla medicorum affert *Chryſoſtomus* dicto libro 1. de Sacerdotio.

GRONOVII.

96 *Quod bonum eſt, id vero eſt melius*] Potius ad tempus falſum credere, quod utile neque inhoneſtum eſt, quam verum ſcire, quod nocet.

97 *Læſionem judicii*] Diſſimulationem, qua judicium alteri de ſententia noſtra eripitur.

98 *Jus ſupereminens*] Poteſtatem, imperium, tutelam.

99 *Bono ipſius*] Ad id quod ei utile eſt, ſive in ipſius perſona, ſive quatenus pars eſt corporis, cui utile eſt.

100 *Plato qui imperium*] 3. de Republ. p. 611. Τοῖς ἄρχουσι δὴ τῆς πόλεως, εἴπερ τισὶν ἄλλοις, προσήκει ψεύδεσθαι, ἢ πολεμίων ἢ πολιτῶν ἕνεκα, ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς πόλεως· τοῖς δὲ ἄλλοις πᾶσιν οὐχ ἁπτέον τοῦ τοιούτου.

101 *Medicis modo dare*] Εἰ γὰρ ὀρθῶς ἐλέγομεν ἄρτι καὶ τῷ ὄντι, θεοῖς μὲν ἄχρηστον ψεῦδος, ἀνθρώποις δὲ χρήσιμον, ὡς ἐν φαρμάκου εἴδει, δῆλον ὅτι τό γε τοιοῦτον ἰατροῖς δοτέον, ἰδιώταις δὲ οὐχ ἁπτέον· Hic certe non modo dat, modo adimit, medicis, ſed ἄρχουσι ſolis & medicis dat; ἰδιώταις, hoc eſt, ut ipſe ibidem loquitur, πᾶσιν ἄλλοις, adimit. [Vide quæ diximus ad PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. C. 1. §. 17. Not. 1. alterius Editionis. *J. B.*]

GRO-

2. Exemplum forte inculpatæ falſiloquentiæ, laudante etiam [a] Philone, dari poteſt [m] in Joſepho, qui regia vice imperans fratres primum quaſi exploratores, deinde quaſi fures, ficte nec ita ſentiens accuſat. Et in Solomone, [b] qui ſapientiæ divinitus datæ ſpecimen dedit, cum apud mulieres de partu litigantes voces eas protulit quæ voluntatem ſcindendi infantis ſignificarent, cum animus ei longiſſime a tali voluntate abeſſet, & veræ matri ſuum partum [1] attribuere vellet. Quintiliani eſt [c] dictum: *aliquando exigit communis utilitas ut etiam falſa defendantur.*

a De Joſeph. pag. 550, & *ſeq.*

b 1 *Reg.* III. 25.

c Inſt. Orat. Lib. II. c. 17. p. 197. *Ed. Burm.*

XVI. Quintum eſſe poteſt, [n] quoties vita innocentis, aut par aliquid aliter ſervari, & alter ab improbi facinoris perfectione aliter averti non poteſt: quale fuit [2] factum Hypermneſtræ quæ hoc nomine laudari ſolet [d],

> [o] [3] *Splendide mendax, & in omne virgo*
> *Nobilis ævum.*

d Horat. III. *carm.* XI. *verſ.* 35.

XVII. 1. La-

GROTII.

m *In Joſepho*] *Cum fratribus diſpenſatoria ſeveritate crimen explorationis inureret*, ait *Caſſiodorus* de Amicitia. [Cap. *De Naturali motu*, pag. 637. *Edit. Genev.* 1650. Sed is liber non eſt *Caſſiodori*.]

n *Quoties vita innocentis, aut par aliquid aliter ſervari, & alter ab improbi facinoris perfectione aliter averti non poteſt*] *Auguſtinus* in V. Pſalmum, (§. 7.) relatus a *Gratiano* in cauſam XXII, quæſt. II. c. ne quis 14. [Sed ita ut verba paullo diverſa ſint] *Duo vero ſunt genera mendaciorum in quibus non eſt magna culpa, ſed tamen non ſunt ſine culpa, cum aut jocamur, aut proximo conſulendo mentimur. Illud autem primum in jocando ideo non eſt pernicioſum, quia non fallit. Novit enim ille, cui dicitur, cauſa jocandi fuiſſe dictum. Secundum autem ideo minus eſt, quia retinet nonnullam benevolentiam. Tertullianus* libro de Pudicitia inter delicta quotidianæ incurſationis, quibus omnes ſumus objecti, ponit, neceſſitate mentiri. (Cap. 19.)

GRONOVII.

1 *Attribuere vellet*] Ita Cæſar fama hoſtilium copiarum perterritos milites non negando minuendove, ſed inſuper amplificando, ementiendoque confirmabat. *Suet.* 66.

2 *Factum Hypermneſtræ*] Quæ promiſerat patri ſe interfecturam patruelem maritum, quem ſervavit, *Ovid.* in epiſt. Heroid.

3 *Splendide*] Glorioſe, cum laude.

GROTII.

o *Splendide mendax*] Ubi ſcholiaſtes, *decenter. Pulchrum eſt enim pro juſtitia mentiri.* Simile eſt illud *Chryſoſtomi* de Rahabe: ὦ καλοῦ ψεύδους, ὦ καλοῦ δόλου, οὐ προδιδόντος τὰ θεῖα, ἀλλὰ φυλάττοντος τὴν ἀλήθειαν, aut, ut alii habent codices, τὴν εὐσέβειαν, *o pulchrum mendacium, o laudabilem dolum, non prodentis res divinas, ſed cuſtodientis veram pietatem. Auguſtinus* de Obſtetricibus Ægyptiis: *o magnum humanitatis ingenium, o pium pro ſalute mendacium!* Laudat eaſdem obſtetrices, & præmia illis data, etiam æterna, credit *Hieronymus* ad Ezechielem XXVIII. (pag. 481.) & ad Eſaiam LXV. (pag. 249.) *Ambroſius* ad Syagrium libro VIII. (Epiſt. LXIII) *Auguſtinus* ipſe, ut ſolet, varians, ad Conſentium contra mendacium

XVII. 1. Latius quam quæ jam diximus patet quod paſſim ſtatuunt ſapientes, apud hoſtem falſo ſermone uti licere. Sic regulæ de non mentiendo exceptionem niſi adverſus hoſtes ad-

a Lib. II. De Rep. p. 382. C. dit a Plato, b Xenophon, Philo c inter Judæos, p inter Chriſtianos d Chryſoſtomus. Quo forte non male referas quod in

b Lib. I. De Cyri inſtit. c. 6. & IV. Socr. C. 2. §. 16. ſacris litteris extat e Jabeſitarum in obſidione mendacium, & factum non diſſimile f Prophetæ q Eliſæi: & Valerii Lævini, qui Pyrrhum (gg) a ſe interemtum jactabat.

c De Migr. Abr. [immo De Cherubim, pag. 110. D.] 2. Ad tertiam, quartam, & quintam obſervationum earum quas jam poſuimus, pertinet Euſtratii Metropolitæ Nicæenſis locus ad ſextum g Nicomachiorum: ὁ δὲ βουλευόμενος, οὐκ ἐξ ἀνάγκης ὁ ἀληθεύων ἐστίν· ἔστι γάρ ποτε τὸν ὀρθῶς βουλευόμενον καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ ψευδῶς βουλεύσασθαι, ἵν' ἐπιτηδὲς ψεύδηται πρός τινα ἢ ἐχθρὸν ὄντα, ἵνα σφάλῃ αὐτόν, ἢ φίλον, ἵν' ἐκκόψῃ αὐτὸν ἀπὸ κακοῦ, καὶ τούτων ἐστὶ παραδείγματα ἐν ταῖς ἱστορίαις πολλά· *qui recte conſultat*

d De Sac. L. I. *non utique & verum dicit. Fieri enim poteſt ut quis recte conſultans hoc ipſum conſultet quo pacto de induſtria mentiatur, aut hoſti*

e I Sam. XI. verſ. 10. *ut eum fallat, aut amico ut eum a malo liberet: quarum rerum exemplis plena ſunt hiſtoriæ.* Et Quintilianus, h ſi ab homine

f II Reg. VI. 18, & ſequ. occidendo graſſator avertendus ſit, aut hoſtis pro ſalute patriæ fallendus, quod alias 4 in ſervis reprehendendum ſit, fore ait

g Cap. 9. in ipſo ſapiente laudandum.

h Inſt. Or. XII. 1.

3. Non

dacium c. 15. *Toſtatus* negat in eo peccatum. Hæſitant *Auguſtinus* lib. II. quæſtione ſuper Exodum, (Cap. 1.) *Thomas* 2, 2. quæſtione CX. art. 4. reſp. ad 4. & ibi *Cajetanus*. Vide ſi vacat & moriæ encomio *Eraſmum*, & doctiſſimum *Maſium* ad Joſuam II. 5. [Verba CHRYSOSTOMI de *Rabale*, leguntur Orat. II. *De Pœnitentia*, Tom. VI. pag. 775. *Ed. Savil.* Adde BASILIUM, *in principium Proverbiorum*, Tom. I. pag. 402. *Ed. Pariſ.* 1638. J. B.]

p *Inter Chriſtianos Chryſoſtomus*] Sic loquens: εἰ βούλει γε τῶν στρατηγῶν τοὺς ἐξ αἰῶνος εὐδοκιμήσαντας ἐξετάσαι, τὰ πλεῖστα αὐτῶν τρόπαια τῆς ἀπάτης εὑρήσεις ὄντα κατορθώματα, καὶ μᾶλλον τούτους ἐπαινουμένους ἢ τοὺς φανερῶς κρατοῦντας· *ſi nobiliſſimos ducum ad examen voces, pleraque eorum tropæa reperies fraudum eſſe opera, magiſque tales laudari quam qui aperte agendo vicerunt.* [De Sacerdotio, *Lib.* I. Cap. 5.]

q *Eliſæi*] Ejuſdem Eliſæi alterum ſimile eſt II *Regum* VIII, 10. ita ut legunt Maſoretæ, id eſt, ſecundum קְרִי, quod ſequitur latina vulgata verſio.

GRONOVII.

4 *In ſervis reprehendendum*] Mendacium & furtum propria ſervorum vitia dicebant veteres. i. n. 20.

(gg) Habet hoc Auctor ſine dubio è FRONTINO, ſed qui alio modo rem refert, ut non ſatis ad rem faciat: VALERIUS LÆVINUS (inquit) *adverſus* Epitotarum *Regem, occiſo quodam gregali, tenens gladium cruentum, exercitui utrique perſuaſit,* Pyrrhum *interemtum.* Strateg. Lib. II. c. 4. *num.* 9. Vide PLUTARCHUM, *Vit. Pyrrh.* pag. 393. E.F. Aptius fuiſſet exemplum *num.* 10. ſequ. ubi *Jugurtha* falſo *Marium* à ſe interemtum jactat: de quo vide SALLUSTIUM, *Bell. Jug.* cap. 107. Ed. Waſſ. *J. B.*

GRO-

3. Non placent hæc 5 ſcholæ actorum paulo ante ſæculorum, *a* ut quæ unum ex veteribus r Auguſtinum ferme in omnibus ſequendum ſibi delegerit. Sed eadem ſchola tam ab omni uſu abhorrentes admittit interpretationes tacitas, ut dubitari poſſit an non ſatius ſit adverſus quosdam 6 falſiloquium admittere in iis quos diximus caſibus, aut eorum aliquibus, (nihil enim definiendum hic ſumo) quam iſta a falſiloquio tam indiscrete eximere: ut cum dicunt, neſcio, intelligi poſſe neſcio ut dicam; non habeo, intelligi poſſe ut tibi dem; & id genus alia quæ ſenſus communis repudiat, & quæ ſi admittantur, jam nihil obſtabit quominus qui quid affirmat id ipſum negare, qui negat affirmare dicatur.

4. Veriſſimum quippe eſt nullam omnino eſſe vocem s quæ non ambiguum recipiat, cum omnes præter 7 ſignificatum quem vocant primæ notionis, t alterum habeant 8 ſecundæ, eumque varium u ſecundum varias artes, tum vero alios quoque ex tranſlatione ac ſimilibus figuris. Neque magis eorum commentum probo, qui, quaſi vocem non rem exhorreſcerent, joca vocant ea quæ vultu ac pronuntiatione maxime ſeria proferuntur.

a Th. 2, 2. qu. 110. art. 1. & 3. Covar. in c. quamvis. de pactis in 6. p. 1. §. 1. n. 15. Soto de Juſtitia. V, q. 6 art. 2. Tolet. lib. IV. c. 21. lib. V, c. 58. Leſſ. lib. II, de Juſtitia c. 42. dub. 9.

XVIII. Sciendum vero quæ de falſiloquio diximus ad 9 aſſerentem ſermonem, & quidem talem qui nulli niſi publico hoſti noceat, x non ad promittentem referenda. Nam ex promiſſione,

GROTII.

r *Auguſtinum*] Contra cujus poſteriorem in hac re ſententiam ſcripſit *Rupertus* Abbas.

s *Quæ non ambiguum recipiat*] Id Chryſippus defendit apud *Gellium* libro XI. c. 12. Et *Seneca* de Beneficiis ſecundo, capite 34. *Ingens eſt copia rerum ſine nomine, quas non propriis appellationibus notamus, ſed alienis commodatiſque.*

t *Alterum habeant ſecundæ*] *Auguſtinus* de Magiſtro: *nullum nos ſignum comperiſſe quod non inter cætera quæ ſignificat, ſe quoque ſignificet.* (Cap. 7.)

u *Secundum varias artes*] Vide quæ ſupra notata ad paragraphum decimum.

x *Non ad promittentem*] Diſtinguit hæc & Ageſilaus & cum eo *Plutarchus*: τὸ μὲν σπεισάμενον ἀδικεῖν, τοὺς Θεοὺς ἐστι καταφρονεῖν· ἐν δὲ τῷ παραλογίζεσθαι τοὺς πολεμίους, οὐ μόνον τὸ δίκαιον, ἀλλὰ καὶ δόξα πολλὴ, καὶ τὸ μεθ' ἡδονῆς κερδαίνειν ἔνεστι· *federa violare, Deos eſt contemnere. Extra ea verbis hoſtem decipere, non juſtum modo eſt, ſed & gloriam habet, & cum lucro voluptatem.* (Vit. Ageſil. pag. 600. D. Tom. I. *Ed. Wechel.*)

GRONOVII.

5 *Scholæ*] Theologis ſuperiorum ætatum, qui κατ' ἐξοχὴν ſcholaſtici vocantur.

6 *Falſiloquium admittere*] Loqui aliter ac ſentias mendacium non eſſe.

7 *Significatum primæ notionis*] Quam *domicilium proprium* appellat *Cicero* 16, famil. 17.

8 *Secundæ*] Quas migrationes in alienum.

9 *Aſſerentem ſermonem*] Quo tantummodo aliquid pronuntiatur eſſe vel non eſſe; non etiam promittitur, aut adſtringitur.

ne, ut jam modo dicere cœpimus, jus ſpeciale ac novum confertur ei cui ſit promiſſio: idque inter hoſtes etiam locum habere, 10 ſine ulla hoſtilitatis jam exiſtentis exceptione, neque tantum in promiſſis expreſſis, ſed & in tacitis, ut in colloquii poſtulatione oſtendemus, cum ad eam partem, quæ de fide in bello ſervanda eſt, ventum erit.

XIX. Illud quoque ex ſuperiori, quæ 11 de jurejurando fuit, diſſertatione repetendum eſt, 12 ſive id aſſertivum ſit, ſive promiſſivum, vim habere excludendi omnes exceptiones, quæ ex perſona ejus quicum agimus peti poſſent, quia non cum homine tantum, ſed & cum Deo res eſt, cui per jusjurandum obligamur, etiamſi homini jus nullum naſci poſſit. Ibidem & illud diximus, non ſicut in alio ſermone, ita in jurato, ut a mendacio excuſemur, admitti interpretationes verborum quasvis non plane inuſitatas: ſed omnino veritatem requiri eo in ſenſu quem homo exaudiens intelligere fide optima exiſtimatur: ut plane deteſtanda ſit illorum impietas, qui 13 ut pueros talis, ita viros jurejurando fallendos aſſerere non dubitabant.

XX. 1. Scimus etiam fraudium, quas conceſſas naturaliter diximus, genera quædam a populis aut hominibus nonnullis repudiata: ſed id non accidit 14 ob injuſtitiæ opinionem, ſed ob eximiam quandam animi celſitudinem, interdum & virium fiduciam. Exſtat 15 apud Ælianum dictum Pythagoræ, duabus rebus hominem ad Deum proxime accedere, vera (hh) ſemper loquendo, & benefaciendo aliis: & apud a Jamblichum veracitas dux dicitur ad omnia divina humanaque bona. Ariſtoteli b ὁ μεγαλόψυχος παῤῥησιαστικὸς καὶ ἀληθευτικός, *magnanimus verum & libere loqui amat.* Plutarcho τὸ ψεύδεσθαι δουλοπρεπὲς, y *ſervile mentiri.* Arrianus de Ptolemæo. c καὶ αὐτῷ βασιλεῖ ὄντι αἰσχρόν.

a *Protrept.* c. 20.

b *Nic.* IV, 8.

c *Lib.* 1. *init.*

GROTII.

y *Servile mentiri*] *Philo* libro: omnem virum probum eſſe liberum: (Pag. 888. B.) παρ' ὃ καὶ τοὺς διχόνους καὶ δολερὰς ἅπαντες ὀνομάζειν ἔθος ἀνελευθέρους τε καὶ δουλοπρεπεῖς· *unde & eos qui duplices ſunt atque fallaces, eos illiberales ſervilisque animi vocare ſolent.* [Locus *Plutarchi* exſtat in Lib. *De Educ. Liber.* pag. 11. C. *Edit. Wechel.* Tom. II. *J. B.*]

GRONOVII.

10 *Sine exceptione*] Nec prætextu, quod hoſti omnibus modis nocere liceat, irritum fieri.

11 *De jurejurando*] 2, 13.

12 *Sive id aſſertivum*] Sive confirmatur eo aliquid tanquam verum; ſive promittitur tanquam præſtandum.

13 *Ut pueros talis*] Lyſandri Laconis, aut Philippi Macedonis. *Ælian.* 7, 12.

14 *Ob injuſtitiæ*] Non quod illas nullo modo licitas putarent, ſed quod ſeſe indignas & inferiores.

15 *Ælianum*] 12, 59.

(hh) Vox illa, *ſemper*, apud *Ælianum* non legitur. *J. B.*

αἰσχρότερον ἢ τῷ ἄλλῳ ψεύσασθαι ἦν· & ipſi, utpote regi, turpius mentiri quam alii cuivis. Apud eundem [a] Alexander: *οὐ χρῆναι τὸν βασιλέα ἄλλο τι ἢ ἀληθεύειν πρὸς τοὺς ὑπηκόους· non debere regem apud ſubditos aliud quam verum eloqui.* Mamertinus [b] de Juliano: *mira eſt in principe noſtro mentis linguaque concordia. Non modo humilis & parvi animi, ſed & ſervile vitium ſcit eſſe mendacium: & vere cum mendaces homines aut inopia aut timor faciat, magnitudinem fortunæ ſuæ imperator qui mentitur ignorat.* Laudatur Plutarcho [c] Ariſtidis *φύσις ἱδρυμένη ἐν ἤθει βεβαίῳ καὶ πρὸς τὸ δίκαιον ἀτενής, ψεῦδος δ' οὐδ' ἐν παιδιᾶς τινι τρόπῳ προσιεμένη. ingenium morum conſtantia præditum, & juſti tenax, mendacii etiam in joco fugiens.* De Epaminonda [d] Probus: *adeo veritatis diligens, ut ne joco quidem mentiretur.*

[a] Lib. VII. c. 5.
[b] Panegyr. Jul. c. 20.
[c] Pag. 319. D.
[d] Corn. Nep. c. 3.

2. Quod profecto Chriſtianis eo magis obſervandum eſt, (ii) quia ipſis non ſimplicitas tantum imperata eſt Matth. x, 16. ſed & vaniloquentia interdicta Matth. xii, 36. & is in exemplum propoſitus, in cujus ore [e] dolus inventus non eſt. Lactantius: [f] *Itaque viator ille verus ac juſtus non dicet illud Lucilianum:*

Homini amico ac familiari non eſt mentiri meum.

Sed etiam inimico atque ignoto exiſtimabit non eſſe mentiri ſuum: nec aliquando committet, ut lingua interpres animi a ſenſu & cogitatione diſcordet. Talis eſt in Philoctete Sophoclis Neoptolemus *ὑπερβάλλων ἁπλότητι καὶ εὐγενείᾳ, generoſa ſimplicitate excellens*, ut recte notavit Dion [g] Pruſæenſis, qui Ulyſſi ad dolos hortanti ſic reſpondet. (*Philoctet.* verſ. 85, *& ſeqq.*)

[e] 1 Petr. II. 22.
[f] Inſt. Div. VI. 18.
[g] Orat. LII. pag. 552. C.

Ego audiens quæ doleo, Laërta ſate,
Implere factis oderim multo magis:
Nam ſi nec ego ſum natus ut fallacias
Secter, z nec olim genitor, ut perhibent, meus:
At ſum paratus vi mera, non fraudibus
Pertrahere raptum.

Euri-

GROTII.

z. *Nec olim genitor, ut perhibent, meus*] Achilles: de quo *Horatius* carminum lib. IV, ode VI. (verſ 13, *& ſeqq.*)

Ille non incluſus equo Minervæ
Sacra mentito, male feriatos
Troas & lætam Priami choreis
Falleret aulam:
Sed palam captis gravis,

Et quæ ſequuntur. ubi Scholiaſtes dicit *Achillem nihil fraude, ſed ſemper palam virtutis fiducia dimicaſſe.* Nota illud *virtutis fiducia*, quod optime convenit cum iis quæ nos hujus paragraphi initio in textu diximus.

(ii) Nihil heic poſcit Religio Chriſtiana ultra id, quod Lege Naturæ ſancitur. Diximus plura in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

Euripides Rheſo, (*verſ.* 510, 511.)

Generoſus animus hoſtibus furtim necem
Inferre neſcit.

a Plutarch. Alex. pag. 683. D.
b Lib. XIII. c. I.
c In VI. Conſ. Honor. verſ. 248.
d Var. Hiſt. XII. 33.

3. Sic Alexander furari negabat [a] ſe velle victoriam. Et Achæos abhorruiſſe ab omni in hoſtes fraude narrat [b] Polybius, ideo quod eam demum firmam cenſerent victoriam, quæ, ut [c] Claudiani verbis ſenſum ejus exprimam,

Confeſſos animo quoque ſubjugat hoſtes.

Tales Romani ferme 16 ad uſque belli Punici ſecundi finem. Ælianus: [d] ἴσασι Ῥωμαῖοι ἀγαθοὶ εἶναι, καὶ οὐ μὴν διὰ τέχνης καὶ ἐπιβουλῆς καταγωνίσασθαι τοὺς ἐχθρούς· *Romanis propria eſt virtus, non per aſtus & vafritiem quæſita victoria.* Unde cum 17 Perſeus Macedonum rex deceptus eſſet ſpe pacis, negabant veteres ſenatorum ſe agnoſcere Romanas artes. majores nunquam ut aſtu magis quam virtute gloriarentur bella geſſiſſe: non verſutiis Punicis, non calliditate Græca, apud quos fallere hoſtem quam vi ſuperare glorioſius foret. Tum illud addebant: *interdum in præſens tempus plus profici dolo quam virtute, ſed ejus demum animum in perpetuum vinci, cui confeſſio expreſſa eſſet, ſe neque arte, neque caſu, ſed collatis cominus viribus juſto ac pio bello eſſe ſuperatum.* Etiam ſerius apud Tacitum [e] legimus: *non fraude, neque occulte, ſed palam & armatum populum Romanum hoſtes ſuos ulciſci.* Tales etiam Tibareni, [f] qui prælii quoque 18 locum & tempus condicebant. Quod & de Græcis ſui temporis apud Herodotum (kk) prodit Mardonius.

e Ann. l. II. c. 88.
f Scholiaſtes ad II. Apollonii Rhod. verſ. 1012.

XXI. Ad modum agendi & illud pertinet, quod [a] quicquid alicui facere non licet, ad id eum impellere aut ſollicitare non liceat. Pro exemplo ſint hæc: regem ſuum occidere ſubdito non licet, nec oppida ſine conſilio publico dedere, nec ſpoliare cives. Ad hæc ergo ſubditum, 19 qui talis maneat, permovere non licet. Semper enim qui alteri peccandi cauſam dat, peccat

GROTII.

a *Quidquid alicui facere non licet, ad id eum impellere aut ſollicitare non liceat*] Ita docet & *Maimonides* in הלכות חובל cap. v, ſect. 10.

GRONOVII.

16 *Uſque ad belli Punici ſecundi*] Immo uſque ad initium tertii. *Salluſt.* lib. I. hiſtor.

17 *Perſeus Macedonum rex*] *Livius* 42, 47.

18 *Locum & tempus*] Palam hoſtibus denuntiabant, ubi & quando eos aggredi conſtituiſſent.

19 *Qui talis maneat*] Qui patriam & civitatem non mutavit.

(kk) Locus eſt *Lib.* VII. *Cap.* 9. Sed ubi id reperit Auctor noſter, quod verba Græca, rectè expenſa, non præ ſe ferunt. *J. B.*

GRO-

peccat & ipſe. Nec eſt quod regerat quiſquam, ipſi qui talem hominem ad facinus impellit, actum talem, puta hoſtis interfectionem, eſſe licitum. Licet enim id ei facere, ſed non eo modo. Bene Auguſtinus: *a nihil intereſt utrum ipſe ſcelus admittas, an alium propter te admittere velis.* a Lib. II. De Mor. Eccl. Cath. cap. 57.

XXII. Aliud eſt ſi quis opera ſponte nec ſuo impulſu peccantis ad rem ſibi licitam utatur: quod iniquum non eſſe b Dei ipſius exemplo alibi probavimus. *Transfugam jure belli recipimus*, inquit *b* Celſus, id eſt, c contra jus belli non eſt, ut eum admittamus, qui deſerta hoſtium parte noſtram eligit. b L. 51. D. de acq. rerum dom.

GROTII.

b *Dei ipſius exemplo*] Libro II, c. XXVI. §. 5.

c *Contra jus belli non eſt, ut eum admittamus qui deſerta hoſtium parte noſtram eligit*] Neque reddendi tales, niſi pace convenerit. ut pace cum Philippo, Ætolis, Antiocho. *Polybius* in excerptis legationum IX, XXVIII, XXXV. *Menander protector* idem nos docet. (Pag. 118. *Edit. Hæſch.* in conditionibus Fœderis inter *Juſtinianum* & *Choſroën.*)

CAPUT II.

Quomodo jure gentium bona Subditorum pro debito imperantium obligentur: ubi de repreſſaliis.

I. *Naturaliter ex facto alieno neminem teneri niſi heredem.*

II. *Jure tamen gentium introductum ut pro debito imperantis teneantur res & actus ſubditorum.*

III. *Exemplum in prehenſione hominum:*

IV. *Et rerum.*

V. *Locum habere hoc poſt jus denegatum: & quando id factum cenſere debeat: ubi oſtenditur rem judicatam proprie jus non dare aut adimere.*

VI. *Vitam non obligari.*

VII. *Diſtinctio ejus quod in hac materia eſt juris civilis & gentium.*

I. 1. VEniamus ad ea 1 quæ ex jure deſcendunt gentium. Ea partim ad quodvis bellum ſpectant, partim ad certam belli ſpeciem. A generalibus auſpicemur. Mero naturæ jure ex facto alieno nemo 2 tenetur, niſi qui bonorum ſucceſſor eſt: a ut

GRONOVII.

1 *QUæ ex jure deſcendunt*] Quæ in bello licent, non quidem naturæ, ſed tamen gentium jure.

2 *Tenetur, niſi qui*] 2, 21. 19.

a ut enim cum oneribus bona tranſirent ſimul cum dominiis rerum introductum eſt. Imperator *a* Zeno æquitati naturali contrarium dicit ut pro alienis debitis alii moleſtentur. Hinc tituli in jure Romano, *b* ne uxor pro marito, ne maritus pro uxore, ne filius pro patre, ne pater vel mater pro filio conveniantur.

2. Nec quod univerſitas debet, ſinguli debent, ut diſerte *c* loquitur Ulpianus: nimirum ſi univerſitas bona habeat: alioqui enim tenentur 3 non ut ſinguli, ſed qua pars ſunt univerſorum. Seneca: *d ſi quis patriæ meæ pecuniam credat, non dicam me illius debitorem, nec hoc* 4 *æs alienum profitebor:* b *ad exſolvendum tamen hoc portionem meam dabo.* Supra dixerat: *e unus e populo non tanquam pro me ſolvam, ſed tanquam pro patriâ conferam.* Et: *ſingulî debebunt non tanquam proprium, ſed tanquam publici partem.* Hinc ſpeciatim jure Romano conſtitutum, *f* ut nullus ex vicanis pro alienis vicanorum debitis teneatur; & alibi nulla poſſeſſio *g* alterius pro alienis debitis etiam publicis conveniri præcipitur: & in novella Juſtiniani *h* vetantur *ἐνεχυρασμοὶ*, id eſt, c pignorationes pro aliis, addita cauſa, quod rationem non habeat, alium quidem eſſe debitorem, alium vero exigi; ubi & hujuſmodi exactiones odioſæ vocantur. Et rex Theodoricus apud Caſſiodorum *i* fœdam vocat licentiam alterum pro altero pignorandi.

II. 1. Hæc quanquam vera ſunt, tamen jure gentium voluntario induci potuit, & inductum apparet, (aa) ut pro eo quod debet

a L. un. C. ut nul. ex vic.
b Tot. tit. C. ne uxor pro mar. & ne fil. pro pat.
c L. 7. §. 1. D. qu. cuj. univ. nom.
d Lib. VI. de Benef. c. 20.
e Cap. 19. ib.
f D. l. un. C. ut null. ex vic. l. XI. c. 56.
g L. 4. C. de exec. & exact. l. XII.
h Nov. 52. & 134. c. 7.
i Lib. IV. var. epiſt. 10.

GROTII.

a *Ut enim cum oneribus bona tranſirent ſimul cum dominiis rerum introductum eſt*] Vide ſupra lib. II, c. XXI. §. 19. Adde c. in literis 5. *de raptoribus* c. tua 9. de uſuris.

b *Ad exſolvendum tamen hoc portionem meam dabo*] Vide *leges Sicalas* fine libri 1. (Tit. 100.)

c *Pignorationes*] C. unico *de injuriis* in ſexto: *pignorationes quas vulgaris elocutio repreſſalias nominat.* Rectius ſcribas, ut libri quidam, *reprenſalias.* Id enim voci Saxonicæ *Withernamii* ad amuſſim reſpondet, ſed uſus alterum recepit.

GRONOVII.

3 *Non qua ſinguli*] Non ut quilibet unus ſuo nomine, ſed ut cœtus illius ſive univerſitatis commodorum & incommodorum participes.

4 *Æs alienum profitebor*] Poteſt intelligi, quum ſcilicet bona, more Romano, profiteor in cenſu: tum enim & debita profitebantur, ut eis detractis intelligeretur quid proprie quisque in bonis haberet. Sed addit *Seneca* omiſſum Gr. *candidatus, aut reus.* Quorum illi ſolebant hoc facere, ut ſciretur eſſe bonos & locupletes cives, cenſu ſenatorio præditos: hi propter lites æſtimandas, ne major imponeretur mulcta, quam in damnatorum bonis eſſet.

(aa) Hoc non oritur ex jure illo Gentium voluntario, quod gratis ſtatuitur, ſed ex ipſâ conſtitutione Societatis Civilis, ut oſtendimus in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

GRO-

debet præſtare civilis aliqua ſocietas, aut ejus caput, *5* ſive per ſe primo, ſive quod alieno debito jus non reddendo ſe quoque obſtrinxerit, pro eo teneantur & obligata ſint bona omnia *6* corporalia & incorporalia eorum qui tali ſocietati aut capiti ſubſunt. Expreſſit autem hoc quædam neceſſitas, quod alioqui magna daretur injuriis faciendis licentia, cum *7* bona imperantium ſæpe non tam facile poſſint in manus venire, quam privatorum qui plures ſunt. Eſt igitur hoc inter jura illa quæ Juſtinianus [a] ait uſu exigente, & humanis neceſſitatibus a gentibus humanis conſtituta.

[a] *Inſt. de Jur. Nat.* §. 2.

2. Non autem hoc naturæ repugnat, [b] ut non more & tacito conſenſu induci potuerit, cum & fidejuſſores ſine ulla cauſa ex ſolo conſenſu obligentur. Et ſpes erat facilius membra ejuſdem ſocietatis *8* a ſe mutuo jus conſequi poſſe, & indemnitati ſuæ conſulere, quam externos, quorum multis in locis exigua habetur ratio: deinde, commodum ex hac obligatione commune erat omnibus populis, ita ut qui nunc eo gravaretur, alio tempore indidem ſublevari poſſet.

[b] *Th.* 2, 2. *q.* 40. *art.* 1. *Molin. disp.* 120. & 121. *Valent. disp.* 3. *q.* 16. *num.* 3. *Navar. c.* 27. *n.* 136.

3. Receptum autem hunc morem, non tantum apparet [d] ex bellis plenis quæ populi populis inferunt: in his enim quid obſervetur, oſtendunt denuntiationum formulæ: [c] *populis priſcorum Latinorum, hominibusque priſcis Latinis bellum indico facioque:* & in rogatione: [d] *vellent, juberent, Philippo regi Macedonibusque qui ſub regno ejus eſſent bellum indici:* & in decreto ipſo:

[c] *Liv. lib.* I. c. 32.

[d] *Lib.* XXXI. c. 6.

GROTII.

d *Ex bellis plenis*] Diſtinguit bella ab his pignorationibus vir prudens *Nicolaus Damaſcenus*, ubi oſtendit Herodi, cui non licebat bellum inferre Arabi, licuiſſe ῥύσια λαμβάνειν, pro ſibi ex contractu debitis uti pignoratione. *Joſephus* XVI. antiquæ hiſtoriæ, ubi hæc verba: τὸ δάνειον εἰπὼν τῶν πεντακοσίων ταλάντων, καὶ τὴν συγγραφὴν ἐν ᾗ καὶ τοῦτο ἦν προσγεγραμμένον, ἐξεῖναι τῆς προθεσμίας παρελθούσης ῥύσια λαμβάνειν ἐξ ἁπάσης τῆς χώρας, τὴν μὲν στρατιὰν οὐ στρατιὰν ἔλεγεν, ἀλλ' ὅτι δικαίαν τῶν ἰδίων ἀπαίτησιν· *cum narraſſet quingenta Herodi talenta debita, cautionemque de iis expoſitam id continere ubi dies præſtituta tranſiiſſet, poſſe ipſum ex omni Arabum terra pignora capere, hanc expeditionem non expeditionem eſſe dicebat, ſed juſtam debiti exactionem.* (Cap. x. §. 8. diviſioni. *Hudſon.*)

GRONOVII.

5 Sive per ſe primo] Sive injuria ceſſet in proprii nominis debito, ſive in morandis ac deſtituendis privatis, ne ad jus ſuum perveniant.

6 Corporalia & incorporalia] Vide tit. *Inſtitutionum* hac formula.

7 Bona imperantium] Hæc enim rarius in alienum territorium & ſub alienam jurisdictionem veniunt, quam privatorum, qui negotiantur & mercaturam per varias terras exercent.

8 A ſe mutuo jus] Nam cujus bona detinentur, is perſequi compellitur civem ſuum, a quo injuria non vindicata cœpit in externum, ut aut ab eo recipiat, quod amiſit, aut eum cogat externo ſatisfacere.

9 Ad

ipſo: *a* *populus Romanus cum populo Hermundulo hominibusque Hermundulis bellum juſſit*, quod ex Cincio eſt in re militari: & *b* alibi: *hoſtis ſit ille quique intra præſidia ejus ſunt:* verum etiam ubi 9 ad eam belli plenitudinem nondum ventum eſt, ſed tamen violenta quadam juris executione, id eſt, bello imperfecto, opus eſt, idem videmus uſurpari. Pharnabazo regis Perſarum ſubdito dicebat olim *c* Ageſilaus: ἡμεῖς, ὦ Φαρνάβαζε, καὶ φίλοι ὄντες πρότερον βασιλέως, ἐχρώμεθα τοῖς ἐκείνου πράγμασι φιλικῶς. καὶ νῦν πολέμιοι γεγονότες, πολεμικῶς· ἐν ὧν καὶ σε τῶν βασιλέως κτημάτων ὁρῶντες εἶναι βουλόμενον, εἰκότως διὰ σοῦ βλάπτομεν ἐκεῖνον· *Nos Pharnabaze & cum amici regis eſſemus amice nos erga ea quæ ipſius erant gerebamus: & nunc, cum hoſtes ſimus facti, hoſtiliter nos gerimus. Quare cum & tu eſſe velis inter ea quæ regis ſunt, jure per te illum lædimus.*

a Gell. l. XVI, *cap.* 4.
b Livius lib. XXXVIII. *c.* 48. & *alibi.*
c Plut. Ageſ. pag. 602. D. E. & *Xen. hiſt. Gr.* IV. c. 1. §. 35.

III. 1. Ejus quam dico executionis ſpecies erat quam Athenienſes vocabant 10 ἀνδροληψίαν, de qua ſic habebat lex *d* Attica: ἐάν τις βιαίῳ θανάτῳ ἀποθάνῃ. ὑπὲρ τούτου τοῖς προσήκουσιν εἶναι τὰς ἀνδρεληψίας, ἕως ἂν ἢ δίκας τοῦ φόνου ὑπόσχωσιν, ἢ τοὺς ἀποκτείναντας ἐκδῶσι. τὴν δὲ ἀνδροληψίαν εἶναι μέχρι τριῶν, πλέον δὲ μή· id eſt, 11 *ſi quis morte per vim illata* 12 *obierit, pro eo proximis ac neceſſariis jus eſto homines prehendendi, donec aut pœna ſumatur de cæde aut homicidæ dedantur: liceat autem tres tantum* 13 *homines prehendere, non ultra.* Hic videmus pro debito civitatis, 14 quæ obligatur ſubditos ſuos qui aliis nocuerunt plectere, obligari jus quoddam incorporale ſubditorum, ipſam ſcilicet libertatem morandi ubi velint, & agendi quod velint, ita ut in ſervitute interim ſint, donec civitas id faciat quod facere tenetur, id eſt, puniat ſontem. Quanquam enim Ægyptii, ut ex Diodoro Siculo *e* diſcimus, diſputabant corpus ſive libertatem pro debito obligari non debere, nihil tamen in eo eſt naturæ repugnans, & mos non Græcorum tantum, ſed & aliarum gentium 15 in contrarium valuit.

d Apud Demoſth. Or. adv. Ariſtocr. p. 440. C.
e Biblioth. L. 1. *c.* 79.

2. Ariſto-

GRONOVII.

9 *Ad eam belli plenitudinem*] Adverſus quem bellum nondum declaratum eſt, ſed tamen vi opus eſt, quia ſponte jus non reddit.

10 Ἀνδροληψίαν] Q. eſſet *viricapionem*; ſed *Clarigationem* Latini vocant, *Liv.* 8, 14. Vide *Gail.* de Pignorationibus. *Buſium* Subtil. Jur. 3, 17. *Salmaſ.* de Mod. uſur. cap. 13. p. 531. & p. 212.

11 *Si quis*] Civis Athenienſis.

12 *Obierit*] In alieno ſolo ac territorio, aut etiam domi, evadente aliquam aliam in urbem homicida.

13 *Homines*] Ejus urbis cives, in qua Athenienſis injuria occiſus eſt, aut in qua tutum exilium agit, qui occidit; ſi proximis ac neceſſariis in ea judicium redditum non eſt.

14 *Quæ obligatur*] Cujus officium eſt punire cives & incolas ſuos, qui damnum dederunt, niſi id faciat, obligatum atque adeo prehenſioni vel manus injectioni obnoxium eſſe.

15 *In contrarium valuit*] Nempe ut qui non haberet in ære, lueret in corpore.

16 Al

2. Ariſtocrates Demoſtheni coævus decretum rogaverat, ſi quis Charidemum occidiſſet, eum abripere undecunque liceret, & ſi quis obſiſteret, is hoſtium eſſet numero. Hic multa reprehendit Demoſthenes: primum quod non diſtinxerit Ariſtocrates inter cædem juſtam & injuſtam, cum & juſta aliqua eſſe poſſit: deinde quod non exigit, ut prius poſtuletur judicium: præterea quod non eos, apud quos facta ſit cædes, ſed eos qui homicidam recipiunt teneri velit. Verba *a* Demoſthenis ſunt: ὁ μὲν νόμος, ἂν μήτε δίκας ὑπόσχωσι παρ' οἷς ἂν τὸ πάθος γένηται, μήτε τοὺς δεδρακότας ἐκδιδῶσι, κελεύει κατὰ τούτων εἶναι τὸ ἀνδρολήψιον κατὰ τελῶν. ὁ δὲ τούτους μὲν ἀθώους παρῆκε, καὶ οὐδὲ λόγον πεποίηται περὶ αὐτῶν οὐδένα, τοὺς δὲ τὸν ἤδη πεφευγότα, φύσω γὰρ οὕτω, κατὰ τὸν κοινὸν ἀνθρώπων νόμον, ὃς κεῖται τὸν φεύγοντα δέχεσθαι, ὑποδεξαμένους ἐκσπόνδους εἶναι γράφει, ἐὰν μὴ τὸν ἱκέτην (male editur (bb) οἰκέτην) ἔκδοτον διδῶσιν· *Lex, ſi apud quos cædes evenit neque jus reddant, neque ſontes dedant, adverſus eos dat trium hominum prehenſionem. At hic hos quidem relinquit intactos, ac ne mentionem quidem eorum facit. At eos qui jam fuga elapſum, ita enim rem ponam, ſuſceperunt ſecundum jus omnium hominum quod fugientes vult poſſe ſuſcipi, hos vult eſſe hoſtium loco ni ſupplicem dedant.* Quarta reprehenſio eſt quod Ariſtocrates rem ſtatim ad plenum bellum deducit, cum lex prehenſione contenta ſit.

a Ubi ſupra.

3. Ex his primum illud & ſecundum & quartum ratione non caret. 16 At tertium illud, niſi ad ſolum eventum cædis caſu aut ob ſui tutelam factæ reſtringatur, non eſt ut non 17 oratorie magis & argumenti cauſa, quam ex vero & jure ſit dictum. Nam jus gentium ut ſupplices ſuſcipiantur & defendantur, ut ſupra *b* diximus, ad eos tantum, 18 quibus fortuna, non crimen obſtat, pertinet.

b Lib. II. c. XXI. §. 7.

4. Cæteroqui par jus eſt eorum apud quos crimen eſt factum, & eorum qui ſontem punire aut dedere recuſant. Atque adeo aut illa ipſa lex, qua utitur Demoſthenes, interpretationem eam

G R O N O V I I.

16 *At tertium*] Licere ſuſcipere profugos.

17 *Oratorie*] Immo vere ac non oratorie *Demoſthenes*: nam jus gentium ſine discrimine commendat ſupplices recipi ac defendi, dum incerta cauſa eſt, & tantiſper etiam noxios, donec judicium de illis factum eſt, 2, 21. 6.

18 *Quibus fortuna*] Qui fortuito & imprudenter, non ſcelere ac conſilio occiderunt.

(bb) Ita diſertè habet ultima Editio HIERONYMI WOLFII, *Baſil.* 1572. quà utor. Sed nonnulla alia Auctor heic emendat tacitè, idque non ſine cauſſâ, meo quidem judicio. Potuiſſet etiam, pro φύσω γὰρ οὕτω, ſcribere θήσω γὰρ οὕτω, ut eſt in MSS. bonæ notæ, & in quadam Editione: quum præſertim ipſe vertat: *Ita enim rem* PONAM. *J. B.*

GRO-

eam quam dico ex uſu recepit, aut adverſus cavillationes tales expreſſius poſtea eſt poſita. horum enim alterum quin ſit, non negabit, qui attenderit ad illud [a] Julii Pollucis: ἀνδρολήψιον δὲ ὅταν τις τοὺς ἀνδροφόνους καταφυγόντας ὥς τινας ἀπαιτῶν μὴ λαμβάνῃ, ἔξεστιν ἐκ τῶν οὐκ ἐκδιδόντων ἄχρι τῶν τριῶν ἀπάγειν· *hominum prehenſio eſt, quoties quis homicidas qui ad aliquos confugerunt* [19] *non recipit cum id poſtulaverit. Nam jus eſt tres homines prehendendi adverſus eos qui dedere recuſant.* Nec aliter [b] Harpocration: ἀνδρολήψια, τὸ ἀρπάζειν ἄνδρας ἐκ τινὸς πόλεως. ἐνεχύραζον γὰρ τὴν ἔχουσαν πόλιν τὸν ἀνδροφόνον, καὶ μὴ παραδιδοῦσαν αὐτὸν εἰς τιμωρίαν· *Jus hominum prehenſionis eſt jus rapiendi aliquos ex urbe aliqua. Nam in eam civitatem, quæ homicidam teneret, nec pœna dederet, pignoratione utebantur.*

[a] Lib. VIII. c. 6. §. 50. Ed. Amſt.

[b] Voc. Ἀνδρολήψια.

5. Simile huic eſt quod ad recuperandum civem injuria manifeſta captum, civitatis apud quam id factum eſt cives retinentur. Sic Carthagine quidam impedierunt, [c] ne Ariſton Tyrius caperetur, hac addita cauſa: *idem Carthaginienſibus & Tyri & in aliis emporiis, in quæ frequenter commeent, eventurum.*

[c] Livius lib. XXXIV. c. 61.

IV. Alia executionis violentæ ſpecies eſt ἀνδροληψία ſive [e] *pignoratio inter populos diverſos*, quod jus repreſſaliarum vocant recentiores juriſconſulti [d], Saxones & Angli Withernamium, & Galli etiam, ubi a rege impetrari id ſolet, literas Marcæ. Locum autem habet, ut ajunt juriſconſulti, ubi jus denegatur.

[d] Bal. III. conſ. 58. Bart. de Repreſſ. q. 5. ad tertium n. 9.

V. 1. Quod fieri intelligitur, non tantum ſi in fontem aut debitorem judicium intra tempus idoneum obtineri nequeat, verum etiam ſi in re minime dubia (nam in dubia re [20] præſumtio eſt pro his qui ad judicia publicè electi ſunt) plane contra jus judicatum ſit. nam auctoritas judicantis [21] non idem in exteros, quod in ſubditos valet. Etiam [22] inter ſubditos non tollit

GROTII.

[e] *Pignoratio inter populos diverſos*] Σύλας id dicit *Demoſthenes* in oratione pro Corona, & *Ariſtoteles* œconomicôn ſecundo. [pag. 503. C. Sed locus DEMOSTHENIS non extat, quod quidem ſciam, in nobili illâ & longâ Oratione *pro Corona*, verum in brevi Oratione Περὶ τοῦ στεφάνου τῆς τριηραρχίας pag. 717. A. quam laudat HARPOCRATION, voce Σύλας: unde ſine dubio natus error Auctoris. *J. B.*]

GRONOVII.

19 *Non recepit*] Deditos ab iis, apud quos deliteſcunt.

20 *Præſumtio eſt pro his*] Ubi non eſt manifeſta injuſtitia, judices habentur pro bonis viris, ut judicatum pro veritate.

21 *Non idem in exteros*] Non tenet aut obnoxios habet ad eandem patientiam exteros, ad quam ſubjectos.

22 *Etiam inter ſubditos non tollit*] Ut ſcilicet id ipſum, quod ſemel abjudicatum eſt, petere rurſus non poſſint

tollit quod vere debebatur. *Verus debitor*, *licet abſolutus ſit*, f *natura tamen debitor permanet: inquit* a Paulus juriſconſultus: b *Et cum* 23 *per injuriam judicis domino* 24 *rem quæ debitoris non fuiſſet abſtuliſſet creditor quaſi obligatam ſibi*, & *quæreretur*, *an ſoluto debito reſtitui eam oporteret debitori*, *Scævola reſtituendam probavit.* Hoc intereſt, quod ſubditi executionem etiam injuſtæ ſententiæ vi impedire, aut contra eam jus ſuum vi exſequi licite non poſſunt, ob imperii in ipſos efficaciam: exteri autem jus habent cogendi, ſed quo uti non liceat quamdiu per judicium ſuum poſſint obtinere.

2. Tali igitur de c cauſa aut g corpora, aut res mobiles ſubditorum ejus qui jus non reddit capi poſſe, non quidem naturâ introductum eſt, ſed moribus paſſim receptum. Vetuſtiſſimum exemplum eſt apud Homerum Iliados Λ, d ubi Neſtor narratur ob ereptos patri equos Elidenſium pecora & armenta cepiſſe h 25 ῥύσι᾽ ἐλαυνόμενος, ut Poëta loquitur, ubi ῥυσία interpretatur Euſtathius 26 τὰ ἀντὶ τινῶν ῥυόμενα, ὅ ἐστιν ἑλκόμενα καὶ ἀντὶ τῶν προαρπασθέντων ἁρπαζόμενα· Sequitur deinde in narratione, convocari edicto ad jus ſuum perſequendum omnes eos quibus aliquid ab Elidenſibus debebatur, e nimirum,

Μη

a L. 60. D. de cond. indeb.
b L. 12. §. 1. D. de diſtra. pign. Inn. & Pan. in c. quia plerique de immu. ecc. Soto l. III. q. 4. art. 5.
c Jac. de Canibus Anch. Dominic. Franc. inc. I. de injuriis in 6. Fulg. & Salic. in authent. Omnino C. de act. & obl. Jac. de Bello-viſu in Auth. Ut non fiant pignora. Silv. in verbo repreſſ. Bart. in tract. de repreſſ. Guid. Guido Papa q. 32. Gail. de pign. obſ. I. n. 5. Vict. de Jure belli n. 41. Covarr. c. peccatum p. II. §. 9. n. 4. d Verſ. 674. e *Verſ.* 704.

poſſint mutatis temporibus & apud alium judicem priore mortuo aut remoto.

GROTII.

f *Natura tamen debitor permanet*] Spectant huc quæ habet *Gailius* de Pace publica lib. II, cap. VIII. num. 7. & *Vasquius* libro IV. controverſiarum illuſtrium cap. X. §. 41.

g *Corpora*] Vide exemplum apud *Ammianum* libro XVII. ubi Julianus Francorum quosdam retinet usque dum captivi ex pacto liberentur. Adde quæ habet *Leo Afer* lib. III. (pag. 435. *Edit. Elzevir.* 1632.) de Monte *Beni gualid*. [Auctor ex *Ammiano* nobis proponit *Frances*, pro *Alemannis*. Deinde hi tamquam obſides retenti; adeoque aliò pertinet exemplum. Vide *Cap.* II. dicti Libri XVII. pag. 189. *Edit. Valeſ. Gron.* ubi res narratur. *J. B.*]

h Ῥύσι᾽ ἐλαυνόμενος] Hoc ſenſu ῥύσια invenias excerptis legationum ex *Polybio* XXXVIII. ubi de Achais contra Bœotos; & excerpto CXXIII. ῥυσιάζειν apud *Diodorum Siculum* excerptis manuſcripti Peireſiani. [Ubi τὴν πόλιν, ſcilicet *Lacedæmona*, ῥυσιάζειν, dicitur *Polychares* Meſſenius: *pag.* 229.] Alibi vero ῥύσια καταγγέλλειν in bello uſurpatur, ut dicemus mox capite III. §. VII. ſunt enim hæc valde affinia.

GRONOVII.

23 *Per injuriam*] Per injuſtam ſententiam.

24 *Rem quæ debitoris*] Rem alienam, quam debitoris eſſe putabat.

25 Ῥυσί] Pignora agens.

26 Τὰ ἀντὶ τινῶν] Quæ pro quibusdam aguntur, id eſt, trahuntur & pro rebus raptis rapiuntur.

27 Alibi

Μή τις οἱ ἀτεμβόμενος κίοι ἴσης.

Ne quis juſta ſibi parte careret.

Aliud exemplum eſt in hiſtoria Romana de Romanorum navibus, quas pro bonis Tarquiniorum Cumis [a] Ariſtodemus Tarquiniorum hæres retinuit. Famulos, jumenta, pecunias retenta dixit [b] Halicarnaſſenſis. Et apud Ariſtotelem Oeconomicôn [c] ſecundo de decreto Carthaginienſium ad prehendendas exterorum naves, *εἴ τις σύλας ἔχει*, ut ibi loquitur, *ſi quis jus prehendendi haberet.*

a Livius, II. 34. *b Ant. Rom.* VII. 12. *c* Pag. 503. C. *Ed. Pariſ.*

VI. Vita autem ſubditorum innocentium ut ex tali cauſa obligetur, forte creditum fuit apud aliquos populos, eo nimirum quod crederent unicuique hominum jus vitæ plenum eſſe in ſe, & id ad rempublicam potuiſſe transferri: quod minime eſſe probabile, nec ſaniori theologiæ conſentaneum, 27 alibi diximus. Fieri tamen poterit, non ex intentione, ſed ex accidenti, ut occidantur qui juris executionem per vim volunt impedire. Sed id ſi prævideatur, ex caritatis lege omittendam potius juris perſecutionem (ii) alibi oſtendimus, cum ex ea lege, Chriſtianis præſertim, pluris eſſe debeat vita hominis quam res noſtra, ut alibi [d] demonſtratum eſt.

d Lib. II, *c.* I. §. 12. & 13.

VII. I. Cæterum non minus in hac materia quam in aliis cavendum eſt, ne confundamus ea quæ juris gentium ſunt proprie, & ea quæ jure civili aut pactis populorum conſtituuntur.

2. Jure gentium ſubjacent pignorationi omnes ſubditi 28 injuriam facientis, [e] qui tales ſunt ex cauſa permanente, ſive indigenæ, ſive advenæ: non qui transeundi aut moræ exiguæ cauſa alicubi ſunt. Introductæ enim ſunt pignorationes ad exemplum onerum, quæ pro exſolvendis debitis publicis inducuntur, quorum immunes ſunt qui tantum pro tempore loci legibus ſubſunt. A numero tamen ſubditorum jure gentium excipiuntur legati, non ad hoſtes noſtros miſſi, & res eorum.

e Dec. conſ. 352. *Bal. l.* 3. *de Off. aſſeſ.*

3. At jure civili populorum ſæpe excipi ſolent perſonæ mulierum & infantium; eorum vero qui literis operam dant & ad mercatus veniunt etiam res. Jure gentium 29 ſingulis pignorandi

GRONOVII.

27 *Alibi diximus*] 2, 15. 16. 2, 21. 11.

28 *Injuriam facientis*] Ejus qui jus non reddidit aut injuriam fecit, ſiquidem habitant in ejus territorio, non ſi itineris aut peregrinationis aliave de cauſa tempus aliquod dumtaxat ibi morati ſunt.

29 *Singulis pignorandi*] Quisque injuriæ ſibi ab alieno magiſtratu factæ in ſubjectos ejus ultor eſſe poteſt.

(ii) Sed hac ratione jus iſtud planè inutile erit Chriſtiano. Diximus in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

GRO-

di (kk) jus eſt, ut & Athenis ἐν ἀνδροληψίᾳ. Jure civili multorum locorum peti id ſolet alibi a poteſtate ſumma, alibi 30 a judicibus. Jure gentium ipſo facto dominium rerum captarum acquiritur ad ſummam debiti & ſumtuum, i ita ut reſiduum reddi debeat. Jure civili ſolent citari quorum intereſt, poſtea (ll) res publica auctoritate divendi aut addici iis quorum intereſt. Sed hæc atque alia peti debent ab his qui jura civilia tractant, & nominatim in hac materia a Bartolo, qui de repreſſaliis ſcripſit.

4. Illud hic addam, quia ad juris hujus ſatis per ſe rigidi emollitionem pertinet, a eos qui 31 non ſolvendo quod debebant, 32 aut jus non reddendo cauſam dederunt pignorationibus, ipſo naturali ac divino jure k teneri ad reſarcienda damna 33 aliis, quibus eam ob cauſam aliquid decedit.

a Æg. Regius de actibus ſupern. diſp. XIII, du. 7. n. 117.

GROTII.

i *Ita ut reſiduum reddi debeat*] Uſi hac æquitate Veneti, captis in Galata Genuenſium navibus, memorante *Gregora* libro IX. ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἁλισκομένων ἐκείνων νηῶν ἁπασῶν τῶ πληρώματι ἐλυμήναντο τὸ παράπαν οὐδέν. ἦν γὰρ τὸ μὲν πλήρωμα σῖτος καὶ κριθή· τὸ δὲ ὄψων ταρίχη, ὁπόσα γεωργοῦσι λίμναι κωπαΐδες τε καὶ μαιώτιδες, καὶ ποταμοὶ ταναΐδες. ἀλλὰ διετήρησαν εἰς τ' ἀκριβὲς ἀλώβητα, ἕως ἀπολαβόντες τὸ χρέος, ἀπέδοσαν ἅπαντα. *ſed neque de onere captarum a ſe navium corruperunt quicquam, onus erat frumentum & hordeum: ad hæc, ſalſamenta piſcium qualia proferunt Copaides & Mæotides paludes, & Tanais flumina: ſed ea ſervarunt anxie, nihil imminuta, donec recepto debito integra redderent.* (Pag. 189. Ed. Genev.)

k *Teneri ad reſarcienda damna*] *Plutarchus* in Cimone de Scyriis: οὐ βουλομένων τὰ χρήματα τῶν πολλῶν συντίνειν, ἀλλὰ τοὺς ἔχοντας καὶ διηρπακότας ἀποδοῦναι κελευόντων· *Plerique pecunias contribuere nolebant, ſed jubebant eos qui res alienas aut habebant aut rapuerant, ſarcire damnum.* (Pag. 483. C.)

GRONOVII.

30 *A judicibus*] Ab inferioribus magiſtratibus.

31 *Non ſolvendo*] Privatos reliquantes & per gratiam diſſimulatos & non compulſos ad ſolvendum.

32 *Jus non reddendo*] Judices ipſos & magiſtratus.

33 *Aliis*] Civibus quorum bona repreſſaliarum nomine apprehenduntur.

(kk) Quo ſenſu id verum ſit, expoſuimus etiam in iisdem Notis Gallicis. Ceteroquin poſtulat finis Societatis Civilis, ut jure illo privati non utantur abſque conceſſione, expreſſâ aut tacitâ, ſummi Imperantis. *J. B.*

(ll) Addidi vocem illam *poſtea*, ſine quâ, aut ſimili, locum eſſe hiulcum, nemo non videt. *J. B.*

Caput III.

De bello juſto ſive ſolenni jure gentium, ubi de indictione.

I. *Bellum ſolenne juris gentium eſſe inter diverſos populos.*
II. *Diſtinctio populi quamvis injuſte agentis a piratis & latronibus.*
III. *Mutationem interdum incidere.*
IV. *Requiri ad naturam belli ſolennis, ut auctorem habeat eum, qui ſummam poteſtatem habeat: quod quomodo intelligendum.*
V. *Requiri & denuntiationem.*
VI. *Quid in denuntiatione ſit juris naturæ, quid proprium juris gentium, diſtincte explicatur.*
VII. *Denuntiatio alia conditionata, alia pura.*
VIII. *Quæ in denuntiationibus ſint juris civilis, non gentium.*
IX. *Bellum alicui indictum ſimul indictum eſſe ejus ſubditis & ſociis qua ipſum ſequuntur:*
X. *Non qua per ſe conſiderantur: quod exemplis illuſtratur.*
XI. *Cauſa cur denuntiatio ad effectus quoſdam requiratur.*
XII. *Hos effectus non reperiri in aliis bellis.*
XIII. *Bellum an ſimulatque indictum eſt, geri poſſit.*
XIV. *An indicendum ei qui jus legationis violavit.*

I. 1. a Supra dicere incepimus juſtum bellum apud probos auctores dici ſæpe, 1 non ex cauſa unde oritur, neque ut alias 2 ex rerum geſtarum magnitudine, ſed 3 ob peculiares quoſdam juris effectus. Quale autem ſit hoc bellum optime intelligitur ex hoſtium definitione apud Romanos Jurisconſultos: *hoſtes ſunt qui nobis, aut quibus nos publice bellum* a L. 118. de verb. ſign. *decernimus: cæteri latrones aut prædones ſunt*, ait a Pomponius: nec aliter Ulpianus b: *hoſtes ſunt quibus bellum publice populus* b L. 24. D. de captiv. *Romanus decrevit, vel ipſi populo Romano; cæteri latrunculi vel præ-*

GROTII.

a *Supra*] Lib. 1, cap. III. §. 4.

GRONOVII.

1 *Non ex cauſa*] Quod gerit gravibus & intolerandis cauſis laceſſitus.

2 *Ex rerum geſtarum magnitudine*] Ut diſtinguatur a levi motu aut tumultuario conflictu latrunculorumve perſecutione.

3 *Ob peculiares*] Quo quod moribus gentium in hoſtem factum aut de illo acquiſitum eſt, id jure factum & jure acquiſitum putatur.

GRO-

prædones appellantur. Et ideo b *qui a latronibus captus eſt, ſervus latronum non eſt, nec* 4 *poſtliminium illi neceſſarium eſt. Ab hoſtibus autem captus, puta a Germanis & Parthis, & ſervus eſt hoſtium, & poſtliminio ſtatum priſtinum recuperat.* Et a Paulus: c *A piratis aut latronibus capti liberi permanent.* Accedat illud Ulpiani: b *in civilibus diſſenſionibus, quamvis ſæpe per eas reſpublica lædatur,* 5 *non tamen in exitium reipublicæ contenditur: qui in alterutras partes diſcedent vice hoſtium non ſunt eorum inter quos jura captivitatum aut poſtliminiorum fuerint: & ideo captos, & venundatos poſteaque manumiſſos placuit ſupervacuo* 6 *repetere a principe ingenuitatem, quam nulla captivitate amiſerant.*

a L. 19. §. 2. D. de captiv.
b L. 21. §. 1. eod. tit.

2. Illud tantum notandum, 7 ſub exemplo populi Romani quemvis intelligi qui in civitate ſummum imperium habeat. 8 *Ille hoſtis eſt*, ait Cicero, c *qui habet rempublicam, curiam, ærarium, conſenſum & concordiam civium, &* 9 *rationem aliquam ſi res ita tulerit pacis & fœderis.*

c Philipp. IV. c. 6.

II. 1. Non autem ſtatim reſpublica aut civitas eſſe deſinit (cc) ſi quid admittat injuſtum, 10 etiam communiter, nec cœtus piratarum aut latronum civitas eſt, etiamſi 11 forte æqualitatem quandam inter ſe ſervent, ſine qua nullus cœtus poſſet conſiſtere. Nam hi d 12 criminis cauſa ſociantur: illi etſi interdum

GROTII.

b *Qui a latronibus captus eſt, ſervus latronum non eſt*] Hinc argumentum Pœnulo *Plauti*: Eunucho *Terentii*. Talis & Eumæus Odyſſ. O. (verſ. 402, & *ſeqq.*)

c *A piratis*] Pompejus a piratis captos liberos pronuntiavit. *Appianus* Mithridatico (pag. 237. *Ed. H. Steph.*) Adde *Herreram* tomo 11.

GRONOVII.

4 *Poſtliminium*] Quo qui ſervus aut alieni juris fuit, redit in priſtinum ſtatum. Non reſtituitur autem, qui non mutaſſe ſtatum creditur, uti qui non fuit in poteſtate juſti hoſtis.

5 *Non tamen in exitium*] Non ut is populus non ſit, aut ut in alienigenæ poteſtatem veniat & tributarius fiat; ſed utra factio in republica ſalva priores partes ferat.

6 *Repetere a principe*] Petere ut reſtituantur in ingenuorum & civium locum, nec habeantur pro libertinis.

7 *Sub exemplo P. R.*] Quod Romani JC. dixerunt de populo vel principe Romano, id nobis accipiendum de omni populo vel principe, qui rerum potitur.

8 *Ille hoſtis eſt*] Hinc *Florus* 3, 20. *pudet dicere hoſtes.*

9 *Rationem aliquam*] Qui talis ſit vel ejus generis, quicum pax & fœdus eſſe poſſit.

10 *Etiam communiter*] Conſenſu omnium, vel omnium, qui ſunt cum imperio.

11 *Forte æqualitatem*] Ut Bardylis Illyrius latro. *Cic.* 2, de Offic. 11.

12 *Criminis cauſa*] Ut alienas res invadant.

(cc) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gentium*, Lib. VIII. c. 6. §. 5.

GROTII.

d *Criminis cauſa ſociantur*] Ομι-

terdum delicto non vacant 13 juris tamen fruendi cauſa ſociati ſunt, & exteris jus reddunt, ſi non per omnia ſecundum jus naturæ, quod 14 multos apud populos ex parte quaſi obliteratum alibi oſtendimus, certe ſecundum pacta cum quibusque inita; aut ſecundum mores. Sic Græcos, quo tempore mari prædas agere pro licito habebatur, abſtinuiſſe a cædibus & populationibus nocturnis, & a raptu 15 boum aratorum, notat ad Thucydidem *a* ſcholiaſtes. Alios etiam populos, itidem ex rapto viventes, ubi ex mari domum ſe receperant, miſiſſe ad dominos e ut rapta ſi vellent æquo pretio redimerent, memorat *b* Strabo. Ad tales pertinet & ille Homeri locus Odyſſeæ ξ. (*verſ.* 85, *& ſeqq.*)

a Lib. 1. *C* 5. *Ed. Oxon.*

b Lib XI. pag. 495, 496.

Καὶ μὲν δυσμενέες καὶ ἀνάρσιοι, οἵ τ' ἐπὶ γαίης
Ἀλλοτρίης βῶσιν, καί σφι Ζεὺς ληΐδα δώῃ,
Πλησάμενοι δέ τε νῆας ἔβαν οἰκόνδ' ἱκέσθαι,
Καὶ μὲν τοῖς ὄπιδος κρατερὸν δέος ἐν φρεσὶ πίπτει.

Ipſi etiam raptus avidi, qui aliena pererrant
Littora, conceſſu Superûm ſi præda reperta eſt,
Navibus impletis abeunt, & vela retorquent:
Quippe Deos metuunt memores fandi atque nefandi.

2. 16 Principale autem pro forma eſt in moralibus: &, ut recte Ciceroni dictum eſt de finibus c quinto, *ex eo quod maximas partes continet, latiſſimeque funditur, tota res appellatur*: cui convenit illud Galeni, 17 ἀπὸ τοῦ πλεονεκτοῦντος ἐν τῇ κράσει γίνονται αἱ προσηγορίαι. Idem talia ſæpe vocat 18 ὀνομαζόμενα κατ'.

c Cap. 30.

λος ἀνθρώπων οὐ νόμῳ ξυνιόντων, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀδίκου ξυνειλεγμένων· *turba hominum non lege congregata, ſed injuſtitiæ cauſa in unum coacta.* *Procopius* II. Vandalicorum. (*Cap.* 15.)

e *Ut rapta ſi vellent æquo pretio redimerent*] Tales & illi quorum *Saxo* meminit libro XIV. (pag. 234.) Ideo Scyrios Plutarchus cum tempore pejores factos notat: ληϊζόμενοι δὲ τὴν θάλασσαν ἐκ παλαιοῦ, τελευτῶντες οὐδὲ τῶν εἰσπλεόντων παρ' αὐτοὺς καὶ χρωμένων ἀπείχοντο ξένων· *cum ab antiquo mari prædas egiſſent, poſtremum ne iis quidem qui ad eos ipſos commercii cauſa navigabant, abſtinuere injuriam.* (Vit. Cimon. p. 483. C.)

GRONOVII.

13 *Juris fruendi*] Ut honeſte vivant, neminem lædant, ſuum cuique tribuant.

14 *Multos apud populos*] Magis vel minus efferatos ac deſciſcentes a communi naturæ inſtinctu in oblivionem veniſſe.

15 *Boum aratorum*] Qui aluntur ad rus colendum; non qui ſaginantur ad macellum aut penum.

16 *Principale*] Quod prævalet in natura & ſubſtantia rei.

17 Ἀπὸ τοῦ πλεονεκτοῦντος] Ab eo quod ſuperat in mixtura, fiunt appellationes.

18 Ὀνομαζόμενα] Appellata a potiore.

GRO-

κατ' ἐπικράτησιν. Quare 19 crude nimis dictum eſt ab eodem Cicerone, de republica tertio, [a] ubi injuſtus eſt rex, ubi injuſti optimates, aut ipſe populus, non jam vitioſam ſed nullam eſſe rempublicam: quam ſententiam [b] Auguſtinus corrigens, *nec ideo tamen*, ait, *vel ipſum non eſſe populum, vel ejus rem dixerim non eſſe rempublicam, quamdiu manet qualiscunque multitudinis rationalis cœtus rerum quas diligit concordi communione ſociatus.* Corpus morbidum, corpus tamen eſt: & civitas, quanquam graviter ægrota, civitas eſt, quamdiu manent leges, manent judicia, & quæ alia neceſſaria ſunt, ut ibi jus exteri conſequi poſſint, non minus quam privati inter ſe. Rectius Dion Chryſoſtomus, [c] qui legem (eam præſertim 20 quæ jus gentium facit) dicit eſſe in civitate, ut mentem in corpore humano: [f] ea enim ſublata civitatem non eſſe amplius. Et [d] Ariſtides, in ea qua Rhodios ad concordiam hortatur, oſtendit etiam cum tyrannide leges multas bonas poſſe conſiſtere. Ariſtoteles quinti de republica capite nono ait, 21 ſi quis nimium intendat vim paucorum aut populi, primo vitioſam fieri rempublicam, poſtremo nullam. Exemplis rem illuſtremus.

[a] Apud *Auguſt. de Civit. Dei*, Lib. II. c. 21.
[b] *De Civ. Dei* l. XIX. c. 24.
[c] *Boryſthenit.* pag 443. A. & *de lege*, pag. 643. A.
[d] *Tom.* II. pag. 385. A. B.

3. A latronibus captos capientium non fieri, ſupra dicentem audivimus [e] Ulpianum. Idem captos a Germanis [f] ait libertatem amittere. Atqui apud Germanos latrocinia, quæ extra civitatis cujusque fines fiebant, nullam habebant infamiam, quæ verba ſunt [g] Cæſaris. De Venedis [h] Tacitus: *quicquid inter Peucinos Fennosque ſilvarum ac montium erigitur, latrociniis pererrant.* Idem alibi [i] Cattos nobilem Germaniæ populum latrocinia agitaſſe dicit. Apud eundem [k] Garamantes latrociniis fœcunda gens, ſed gens tamen. Illyrici ſine discrimine mari prædas agere ſoliti: [l] de iis tamen 22 triumphus fuit: 23 Pom-

[e] L. 21. §. 1. D. *De Captiv.*
[f] L. 24. D. ibid.
[g] *Bell. Gall* Lib. VI. c. 23.
[h] *De Morib. Germ.* c. 46.
[i] *Ann.* XII. c. 27.
[k] *Hiſt.* IV. c. 50.
[l] *Ap. Illyr.* p. 761.

GROTII.

f *Ea enim ſublata civitatem non eſſe amplius*] *Cicero* libro X, epiſt. 1. *Nec leges ſunt, nec judicia, nec omnino ſimulacrum aliquod ac veſtigium civitatis.*

GRONOVII.

19 *Crude*] Immo Latine: ſed tu crude reprehendis. Vide ad *Senecam* de Tranq. an. c. 10.

20 *Quæ jus gentium*] Cum obſervatur, quod apud omnes gentes receptum eſt, etſi jus civile merſerit tyrannis.

21 *Si quis nimium*] Si ſupra modum efferatur vis paucorum aut populi.

22 *Triumphus fuit*] A. U. C. 525. Cn. Fulvii Centumali, qui præcedente anno claſſe illos vicerat. [Immo ab *Octavio*, ut narrat APPIAN. ALEX. *Bell. Illyr.* pag. 766. nam victoriam *Centumali* pax ſequuta eſt. Heic igitur tempora & perſonas confundit Vir doctiſſimus. *J. B.*]

23 Pompejo de piratis non fuit. Tantum diſcrimen eſt inter populum, quantumvis ſceleratum, & inter eos, qui, cum populus non ſint, ſceleris cauſa coëunt.

III. Poteſt tamen mutatio incidere, non in ſingulis tantum, ſicut a Jephthes, 24 Arſaces, 25 Viriatus ex prædonum ducibus juſti duces facti ſunt, g ſed etiam in cœtibus, ut qui prædones tantum fuerant aliud vitæ genus amplexi civitas fiant. Auguſtinus b de latrocinio locutus: *hoc malum ſi in tantum perditorum hominum acceſſibus creſcit, ut & loca teneat, ſedes conſtituat, civitates occupet, populos ſubjuget, regni nomen aſſumit.*

a *Judic.* XI. 3.

b *De Civ. Dei lib.* IV. c. 4.

IV. Summum autem imperium qui habeant diximus ſupra, unde intelligi & hoc poteſt, ſi qui 26 pro parte habeant, pro ea parte juſtum bellum gerere: multoque magis eos qui non ſubditi, h ſed inæqualiter ſunt federati, c quomodo inter Romanos & eorum ſocios, quanquam federe inferiores, Volſcos, Latinos, Hiſpanos, Pœnos omnia juſti belli exercita ex hiſtoriis diſcimus.

c *Cajet.* 2. 2. q. 40. *art.* 1.

V. Sed ut juſtum hoc ſignificatu bellum ſit, non ſufficit inter ſummas utrinque poteſtates geri: ſed oportet, ut audivimus, ut & 27 publice decretum ſit, & quidem ita decretum publice i ut ejus rei ſignificatio ab altera partium alteri facta ſit, unde

GROTII.

g *Sed etiam in cœtibus, ut qui prædones tantum fuerant aliud vitæ genus amplexi civitas fiant*] Exemplum in Mamertinis. *Diodorus Siculus* in fragmentis (e Libb. XXI. XXII.)

h *Sed inæqualiter ſunt federati*] Ut dux Lotharingiæ, apud *Crantzium* Saxonicis XII, 13. Civitas Sundenſis principibus ſuis Pomeranis bellum indixit. Idem *Crantzius* Vandalicorum XIV, 35.

GRONOVII.

23 *Pompejo de piratis*] Non mirum: nam hi erant veri piratæ, colluvies hominum exſulum & perditorum. Illyrii exercebant quidem & piraticam, ſed pro captu ſuo juſtum imperium & regem, tum reginam Teutam, filii tutricem habebant. Et tamen triumphavit tum & Pompejus: ſed ei triumpho nobilius nomen dedit a Mithridate, de quo ſimul triumphavit. Titulus triumphi eſt apud *Plin.* 7, 26. Et de iisdem antea triumphaverat P. Servilius Iſauricus, teſtibus *Cicerone*, *Valerio Max. Aſcon. Pediano*, *Claudiano*, *Sex. Ruſo.* V. *Sigonii* Faſtos a. 676. Rectius dixiſſet de Euno P. Rupilium, M. Aquilium de Athenione ſervorum ducibus, de Spartaco & gladiatoribus Craſſum non triumphaſſe: etſi res maximæ molis fuerint, Craſſus tamen ovans urbem introiit.

24 *Arſaces*] *Juſtin.* 41, 4.

25 *Viriatus*] *Juſtin.* 44, 2. *Flor.* 2, 17.

26 *Pro parte habeant*] Pro parte aliorum vaſalli.

27 *Publice decretum*] Vel a populo comitiis, vel ab ordinibus ſeu optimatium ſenatu, vel a principe & conſilio ejus.

GROTII.

i *Ut ejus rei ſignificatio ab altera partium alteri facta ſit*] *Joſephus* antiquæ hiſtoriæ libro XV. (Cap. 5. §. 3.

unde promulgata prælia (dd) dixit Ennius. Cicero officiorum [a] primo: *at belli quidem æquitas ſanctiſſime feciali populi Romani jure perſcripta eſt: ex quo intelligi datur, nullum bellum eſſe juſtum, niſi quod aut rebus repetitis geratur, aut denuntiatum ante ſit & indictum.* Minus plene vetus ſcriptor apud [b] Iſidorum: *juſtum bellum eſt quod ex edicto geritur, rebus repetitis aut propulſandorum hominum cauſa.* Sic [c] Livius bellum palam & ex edicto gerere dixit, in juſti belli deſcriptione. Et cum narraſſet [d] Acarnanas agrum Atticum eſſe populatos: *irritatio animorum ea prima fuit: poſtea juſtum bellum decretis civitatum ultro indicendo factum.*

[a] Cap. 11. [b] Lib. XVIII. c. 1. [c] Lib. 1. c. 27. [d] Lib. XXXI. c. 14.

VI. 1. Quæ loca & alia de belli promulgatione agentia ut intelligantur, accurate diſtinguenda ſunt quæ jure naturæ debentur, quæ naturâ non debentur ſed honeſta ſunt, quæ jure gentium requiruntur ad effectus juris gentium proprios, & quæ præterea ex peculiaribus populorum quorundam inſtitutis veniunt.

Naturali jure, ubi aut vis illata arcetur, aut ab eo ipſo qui deliquit pœna depoſcitur, nulla requiritur denuntiatio. Et hoc eſt quod Sthenelaidas ephorus dicit k apud [e] Thucydidem οὐ δίκαις οὐδὲ λόγοις διακριτέα μὴ λόγῳ καὶ αὐτοὺς βλαπτομένους· *non eſt quod verbis & judiciis diſceptemus ultra verba læſi.* Et Latinus apud [f] Halicarnaſſenſem: τ̃ ἄρχοντα πολέμου πᾶς ὁ προσκέθων ἀμύνεται· *bellum inferentem is qui impetitur a ſe repellere ſolet.* Et Ælianus ex Platone ait, (ee) quod ad propulſandam vim

[e] Lib. 1. c. 86. [f] Lib. 1. Ant. Rom. c. 58.

§. 3. *diviſ. Hudſ.*) πόλεμον ἀκήρυκτον ἐπάγειν, ἀνομία· *bellum inferre non ante denuntiatum, injuſtum eſt.* Vide hujus gentium moris exempla apud *Crantzium* Saxonicorum XI. apud *Oderbornium* in vitâ Baſilidis lib. III. Facta contraria Turcæ Olizaithlanis, & Neemonis Servii, reprehendit *Nicetas* lib. III. & IV. (L. III. C. 6. L. V. C. 4.)

k *Apud Thucydidem*] Idem libro III. in Platæenſium oratione: κατὰ τὸν πᾶσι νόμον καθεστῶτα, τ̃ ἐπιόντα πολέμιον ὅσιον εἶναι ἀμύνεσθαι, *ex jure apud gentes omnes recepto fas eſt arcere eum a quo hoſtiliter impetimur.* (Cap. 56.) Flaminius apud *Diodorum Siculum* in excerptis Peireſcianis, ἐπεμαρτύρατο πάντας ἀνθρώπους τε καὶ Θεοὺς, ὅτι τοῦ προκατάρχεσθαι τοῦ πολέμου τ̃ βασιλέα· *omnes Deos hominesque teſtabatur, inceptum a rege bellum.* (Pag. 297.) Adde quæ habet *Mariana* XIX, 13. De bello non indicto vide *Dexippum* in excerptis de legationibus. (pag. 6. *Edit. Hæſchel.*)

(dd) Non *Ennius*, ſed *Cicero*, *promulgata prœlia* dicit, *Orat. pro Mur.* Cap. 14. ubi partem quamdam refert verſuum veteris Poëtæ, quos integros nobis ſervavit AUL. GELLIUS, *Noct. Attic.* Lib. XX. c. 9.

(ee) Minimè loquitur de vi propulſandâ, nec magis de indictione quadam, ÆLIANUS, nimirum non Auctor ille notiſſimus *Variæ Hiſtoriæ*, & *Animalium*, ſed ſcriptor *Tacticorum*: qui, ut probet, Artem Militarem omnium utiliſſimam eſſe, ait, omnibus Hominibus & Civitatibus, ſecundum *Platonem*, bellum inter ſe eſſe naturaliter, & quidem ἀκή-

vim ſuſcipitur bellum, non a caduceatore, ſed a natura indici. Hinc Dion Chryſoſtomus [a] in ea quæ eſt ad Nicomedienſes, *πόλεμοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀκήρυκτοι γίγνονται· pleraque bella ſine denuntiatione ſuſcipiuntur.* Nec ob aliam cauſam [b] Livius Menippo præfecto Antiochi objicit quod Romanos quosdam cecidiſſet nondum aut indicto bello, aut ita commiſſo ut ſtrictos gladios aut ſanguinem usquam factum audiſſent: eo ipſo oſtendens ex his duobus alterum potuiſſe ad facti defenſionem ſufficere. Neque magis per naturæ jus indictio neceſſaria eſt, ſi dominus 28 rei ſuæ manum injicere velit.

[a] Pag. 473. C.
[b] Lib. XXXV. c. 51.

2. At quoties pro re una res alia, aut pro debito res debitoris invaditur, multoque magis ſi res eorum qui debitori ſubditi ſunt occupare quis velit, interpellatio requiritur, qua conſtet, alio modo fieri nequire ut noſtrum aut nobis debitum conſequamur. Jus enim illud non primarium eſt, ſed 29 ſecundarium & ſurrogatum, ut alibi explicavimus. Sic etiam antequam ſummam poteſtatem habens 30 impetatur ex debito aut delicto ſubditi, interpellationem oportet intercedere quæ 31 illum in culpa conſtituat, ex qua aut damnum dare cenſeatur aut & ipſe delinquere, juxta ea quæ a nobis ſupra tractata ſunt.

3. Verum etiam ubi jus naturæ non præcipit talem interpellationem fieri, l honeſte tamen & laudabiliter interponitur, puta ut ab offendendo abſtineatur, aut delictum pœnitentia & ſatisfactione expietur, ſecundum ea quæ m de tentandis rationibus belli vitandi diximus: quo & illud pertinet (ff),

Extrema primo nemo tentavit loco.

Et

ἀκήρυκτον. Locus eſt *Cap.* 1. pag. 12. *Edit. Arcer.* 1613. Vide apud ipſum PLATONEM, *De Legg.* Lib. 1. pag. 626. A. Tom. II. *J. B.*

GROTII.

l *Honeſte tamen & laudabiliter interponitur*] Vide *Marianam* XXVII, 13.

m *De tentandis rationibus belli vitandi diximus*] Lib. II, c. XXIII. §. 7.

GRONOVII.

28 *Rei ſuæ*] Quam alius abſtulit, quam detinet.

29 *Secundarium &*] Cap. præced. 2.

30 *Impetatur*] Bello laceſſatur ob id, quod ſubjectus ejus nobis vel ſubjectis noſtris debet, aut quod in nos ſubjectosque noſtros deliquit.

31 *Illum in culpa*] Ut ſiquidem ad hanc ille non amice reſponderit, conſtet omnibus illius eſſe culpam, non noſtram.

(ff) Verſus eſt SENECÆ, *Agamemn.* verſ. 153. *J. B.*

GRO-

Et n præceptum quod Deus *a* Hebræis dedit, ut civitatem oppugnandam prius ad pacem invitarent: quod cum ſpecialiter illi populo datum ſit, male a nonnullis cum jure gentium confunditur. Neque enim erat 32 illa qualiſcumque pax, ſed ſub lege ſubjectionis & tributi. Cyrus cum in regionem Armeniorum perveniſſet, antequam noceret cuipiam, miſit ad regem qui debitum ex federe tributum & militem exigerent: νομίζων φιλικώτερον εἶναι οὕτως, ἢ μὴ προειπόντα πορεύεσθαι, *humanius id exiſtimant quam ſi ultra duceret nihil prædicens*, ut in ea hiſtoria Xenophon *b* loquitur. Cæterum jure gentium ad effectus illos peculiares omnibus caſibus requiritur denuntiatio, non utrinque, ſed ab altera partium (gg).

a Deut. XX, 10.

b De Cyri Inſtit. Lib. II. c. 4. §. 19.

VII. 1. Sed hæc denuntiatio aut conditionata eſt, aut pura. Conditionata, 33 ubi cum rerum repetitione conjungitur. o Rerum autem repetitarum nomine jus feciale comprehendebat non tantum 34 vindicationem ex jure dominii, ſed & 35 perſecutionem ejus, quod ex cauſa civili aut criminis debetur, ut recte explicat p Servius. Inde illud in formulis, *reddi*, *ſatisfieri*, *dedi*; ubi *dedi*, 36 ut alibi diximus, intelligendum eſt, ni punire ſontem malint ipſi qui conveniuntur. Hanc rerum repetitionem

GROTII.

n *Præceptum quod Deus Hebræis dedit*] *Joſephus* antiquæ hiſtoriæ V, 2. ἐπέσχε δὲ αὐτοὺς ἡ γερουσία, πείσασα μὴ δεῖν ὀξέως οὕτως πρὸς τοὺς ὁμοφύλους ἐκφέρειν πόλεμον, πρὶν ἢ λόγοις διαλεχθῆναι περὶ τῶν ἐγκλημάτων, τὸν νόμον μηδ' ἐπὶ τοὺς ἀλλοτρίους ἐπιτρέποντος δίχα πρεσβείας, καὶ τοιαύτης πρὸς τὸ μετανοῆσαι πείρας, τοὺς δόξαντας ἀδικεῖσθαι στρατὸν ἀναγαγεῖν· *ſed retinuit eos ſenatus, oſtendens non oportere ita ſubito bellum inferri popularibus, priusquam querelæ verbis diſceptatæ ſint, cum lex ne in externos quidem permittat injuria affectis producere exercitum niſi legatione prius miſſa, tentatiſque viis, quibus ad ſaniorem mentem injuriæ auctores revocari poſſint.*

o *Rerum repetitarum nomine*] Vide *Parutam* de Bello Cyprio lib. I. *Bizarum* lib. XXIII. de Turcis. *Reinking*. lib. II, claſſe III. c. IV.

p *Servius*] Ad X. Æneidos. (*verſ.* 14.)

GRONOVII.

32 *Illa*] Ad quam Cananæos invitare jubentur Iſraelitæ.

33 *Ubi cum rerum*] Quæ bellum minatur, niſi res reſtituantur, aut ſatisfiat pro injuriis.

34 *Vindicationem*] Adſertionem & reſtitutionem rei ablatæ.

35 *Perſecutionem*] Exactionem pœnæ vel mulctæ vel ejus quod intereſt.

36 *Ut alibi diximus*] 2, 1. 2. & 2, 21. 4.

(gg) Quid ſi, non indicto bello, aliquis arma movit adverſus alterum, & ſic iſti, qui ſeſe defendere cogitur, non reliquit locum ac tempus belli indicendi? an tale bellum ideo minores effectus, Jure gentium, habebit? Deinde effectus illi, ſcilicet impunitas, & jus bello capta pro ſuis retinendi, nec ex indictione, nec ex Jure quodam Gentium voluntario oriuntur; ut ſuo loco oſtendimus in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

nem dictam eſſe 37 clarigationem teſtis eſt q Plinius. Conditionata eſt denuntiatio apud a Livium: *eam ſe injuriam, niſi ab ipſis qui fecerint dematur, ipſos omni vi depulſuros eſſe*, & apud b Tacitum, *ni ſupplicium in malos præſumant, uſurum promiſcua cæde*: & vetus ejus exemplum Supplicibus Euripidis, ubi Theſeus caduceatori hæc dat mandata ad Creontem Thebanum, (*verſ.* 383, *& ſeqq.*)

a Lib. VIII. c. 23.
b Lib. I. ann. c. 48.

r Vicina Theſeus qui tenet regni ſola,
Humare poſcit mortuos: quod ſi datur,
Sit amica, faciet gens Erechtidum tibi.
Hæc ſi probantur, tum refer retro pedem:
Sin nemo paret, verba ſint hæc altera:
Jam mox ut arma pubis expectent mea.

Papinius in ejusdem rei narratione, (*Thebaïd.* XII, 598.)

Aut Danais edice rogos, aut prælia Thebis.

38 Polybius hoc vocat *ῥύσια καταγγέλλειν*, Romani veteres (hh) *condicere*. Pura denuntiatio eſt quæ ſpecialiter indictio aut edictum, ubi aut bellum jam alter intulit (& hoc eſt quod apud Iſido-

GROTII.

q *Plinius*] Libro XXII, 2. *Et legati cum ad hoſtes clarigatum mitterentur, id eſt, res raptas clare repetitum, unus utique Verbenarius vocabatur.* Et de Verbena agens libro XXV, 9. *Hæc eſt quam legatos ferre ad hoſtes indicavimus.* Vide *Servium* ad IX. & X. Æneid. (*verſ.* 53. Lib. IX. 14. Lib. X.)

r *Vicina Theſeus qui tenet regni ſola*] Similis denuntiatio eſt in *Batrachomyomachia*, (verſ. 135, & ſeq.) & in Amphitruone *Plauti* initio. (Act. I. Sc. I. verſ. 50.) Vide & *Cromerum*, Lib. XXI.

GRONOVII.

37 *Clarigationem Plinius*] Lib. 22, 2. clarigatum, i. res raptas clare repetitum. *Servius* ad 10. Æneid. 14. Clarigationem exercere, hoc eſt, per feciales bella indicere.

38 *Polybius*, Lib. 4. cap. 53. Idem in excerpt. legat. 123. *ᾐτοῦντο ῥύσια τοὺς Ἀχαιοὺς οἱ Δήλιοι κατὰ τῶν Ἀθηναίων.* [Videtur apud *Polybium* agi de Jure *pignorationis*, ſeu *Repreſſaliarum*: & Auctor noſter ipſe Hiſtoricum illum teſtem adhibuit vocis *ῥύσια* hoc ſenſu ſumtæ, Notâ in §. 5. Capitis præcedentis. *J. B.*

(hh) Hoc *longè à vero alieniſſimum* opinabatur V. C. JAC. GRONOVIUS, in Not. ad *Liv.* I. 32. hac præcipue ratione nixus, quòd *Patris Patrati* omnis opera uſusque ſolummodo fuerit in jurejurando patrando & fœderis legibus recitandis; minimè autem in denuntiando bello. Sed hoc falſum eſſe, oſtendimus in Nota noſtra Gallica ad hunc locum. Poſt quam ſcriptam læti videbamus nobiscum facientem Virum Eruditiſſimum, JOANNEM JENSIUM, in Diſſertatione *de Fecialibus Populi Romani*, Cap. 6. quæ pars eſt *Ferculi Literarii*, anno 1717. propoſiti. *J. B.*

Iſidorum [a] dicitur bellum propulſandorum hominum cauſa) [s] aut ea deliquit ipſe quæ pœnam merentur.

[a] *Orig.* XVIII, 1.

2. Interdum autem conditionatam pura ſubſequitur, quanquam id neceſſe non eſt, ſed ex ſuperabundanti. Hinc illa formula: [b] *teſtor populum illum injuſtum eſſe, neque jus reddere:* Et [c] altera: [t] *quarum rerum, litium, cauſarum condixit pater patratus populi Romani Quiritium patri patrato populi priſcorum Latinorum, hominibusque priſcis Latinis, quas res nec ſolverunt, nec dederunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, ſolvi oportuit, puro pioque duello quærendas cenſeo, conſentio, conſciſcoque.* Et tertium carmen: *quod populi Priſci Latini adverſus populum Romanum Quiritium fecerunt, deliquerunt, quod populus Romanus Quiritium bellum cum Priſcis Latinis juſſit eſſe, Senatusque Romanus Quiritium cenſuit, conſenſit, conſcivit, ut bellum cum Priſcis Latinis fieret; ob eam rem ego populusque Romanus populo Priſcorum Latinorum bellum indico, facioque.* [39] Hoc autem caſu ita ut dixi, non eſſe præciſe neceſſariam denuntiationem ex eo quoque apparet, quod ad proximum [40] præſidium rite fieret, ut feciales [d] in Philippi Macedonis & poſtea in [e] Antiochi cauſa conſulti reſponderunt, cum prima denuntiatio ipſi facienda eſſet qui bello petebatur. Imo & belli in Pyrrhum indictio facta eſt uni militum Pyrrhi, idque in circo Flaminio, ubi is miles locum [41] emere dicis cauſa jubebatur, ut [42] Servius narrat ad nonum Æneidos.

[b] *Livius,* l. 32.
[c] *Ibid.*
[d] *Liv. lib.* XXXI. c. 8.
[e] *Idem Lib.* XXXVI. c. 3.

3. Supervacuæ obſervationis & hoc argumentum eſt, quod bellum ſæpe utrinque indictum eſt, ut [f] Peloponneſiacum a Corcyrenſibus & Corinthiis, cum ab altera parte indictum eſſe ſufficiat.

[f] *Thucyd.* 1. 29.

VIII. A more autem & inſtitutis quorundam populorum non à jure gentium ſunt, [u] [43] caduceus apud Græcos, [44] ſagmina &

GROTII.

[s] *Aut ea deliquit ipſe quæ pœnam merentur*] Exemplum vide apud *Bembum* libro VII.

[t] *Quarum rerum, litium, cauſarum*] Confer Græca *Dionyſii Halicarnaſſenſis* excerpto legationum 11.

GRONOVII.

39 *Hoc autem caſu*] Quum bellum jam alter intulit, aut ea in nos deliquit, quæ jus dant pœnas exigendi.

40 *Præſidium*] Locum munitum aut armis poſſeſſum ab eo, quicum res nobis futura eſt.

41 *Emere dicis cauſa.*] Per æs & libram, ut in emancipationibus & venditionibus imaginariis. *Suetonius* Octav. 64. *Dicis cauſa*, ut *Nepos* Attic. 25, 8. *Ant. Auguſtin.* Emen. 2, 1. *Cujacius* 5, obſ. 33.

42 *Servius ad nonum Æneidos*] Vers. 53.

GROTII.

[u] *Caduceus apud Græcos*] Unde caducei origo diſces ex *Plinio* XXIX, 3. & *Servio* ad IV. & VIII. Æneidos.

& haſta 45 ſanguinea apud Æquicolas primum, & horum exemplo apud Romanos, renunciatio amicitiæ & ſocietatis ſi qua interceſſiſſet, poſt res repetitas triginta 46 dies ſolennes, x 47 haſtæ miſſio iterum, & alia id genus, quæ cum his quæ proprie juris gentium ſunt confundi non oportet. Nam & horum magnam partem ſuo tempore uſurpari deſiiſſe docet nos a Arnobius: imo jam Varronis b ævo quædam omittebantur. Punicum bellum tertium ſimul indictum, c ſimul illatum eſt. Et Mæcenas (ii) apud Dionem quædam horum vult propria eſſe ſtatus popularis.

IX. Indictum autem bellum ei qui imperium in populo ſummum habet, ſimul indictum cenſetur omnibus ejus non ſubditis tantum, ſed & qui ſe ſocios adjuncturi ſunt, ut qui acceſſio ſint ipſius, & hoc eſt quod ajunt recentiores juriſconſulti, d diffidato principe diffidatos ejus adhærentes. Nam indicere bellum vocant diffidare. quod intelligendum eſt de eo ipſo bello, quod adverſus eum cui indictum eſt geritur: quomodo bel-

a *Arnob. l. II. cont. gent. p. 91. Ed. Lugd. B.*

b *Varro l. IV. de Lingua Latina*, pag. 23. *Ed. H. Steph.*

c Vide *Appian. Bell. Pun.* p. 43.

d *Bald. ad l. 2. C. de ſerv. n. 70.*

dos. [At *Caduceus* ſignum erat Pacis, non Belli. Id patet vel ex locis *Plinii*, & *Servii*, quos Auctor ipſe indicat. Referam tantum verba SERVII: *Unde, ſecundum* LIVIUM, *legati pacis* Caduceatores *dicuntur. Sicut enim per Feciales à fœdere* (ſuppl. *dictos*) *bella indicebantur: ita pax per Caduceatores fiebat.* In Æn. IV. 242. Adde AUL. GELL *Noct. Attic.* X. 27. ISIDOR. *Origin.* VIII. 11. SUIDAM, voce Κηρύκειον: inprimis THUCYDIDEM, Lib. I. Cap. 53. & ult. *J. B.*]

x *Haſtæ miſſio*] Vide *Servium* ad IX. Æneidos, (verſ. 53.) *Ammianum* XIX. & quæ ad eum notata a doctiſſimo Lindenbrogio, (*cap.* 2. pag. 229. *Edit. Valeſ. Gron.*)

GRONOVII.

43 *Caduceus*] Baculus ſive ſceptrum quod ferebat fecialis ſive legatus bellum indicens (unde & caduceatoi vocarut) argumento ſe venire ab illo, qui ſceptuchus eſt ſive ſummum habet imperium. Eo & Mercurium Deorum nuntium ornabant. Inſtar hujus in Fulvianis nummis familiæ Antoniæ tab. 7. in Antverp. Cæſarum tab. 2. n. 18.

44 *Sagmina*] *Liv.* 1. 24. ubi & verbenas & graminis herbam puram appellat. Idem 30, 43. *Plin.* 22, 2. & 25, 9.

45 *Sanguinea*] Non quæ infecta eſſet cruore, ſed ex arbore ſanguinea, quæ ſuo ingenio erat ejus coloris, unde nomen accepit. *Liv.* 1, 32. *Plin.* 16, 18. & 37. Idem 24, 10. l 9. D. *ad l. Pompejam de parric. Macrob.* 2, Satur. 16.

46 *Dies*] Liv. 1, 23 *Macrob.* 1, Satur. 16. *ſi forſan interea permoverentur ad ſatisfaciendum ſine bello: ut in jure privato æris confeſſi æriſque debiti judicatis poſt ſententiam* XXX. *dies dabantur juſti ex LL.* XII. *tabb.* Gellius 20, 1.

47 *Haſtæ miſſio*] *Juſtin.* 11, 5. *Cum delatus in continentem eſſet, primus Alexander jaculum velut in hoſtilem terram jecit.* cap. ſeq. n. 1.

(ii) Neſcio ubi. Nihil certè in Oratione illâ ſatis longâ, quæ *Lib.* LII. legitur. Originem erroris ex eo, quod Auctor noſter legerat apud *Albericum Gentilem*, oſtendimus in Notâ Gallicâ ad hunc locum. *J. B.*

GRO-

bellum Antiocho indictum cum eſſet, Ætolis ſeparatim indici non placuit, quod ipſi palam ſe Antiocho adjunxiſſent: 48 *Ætolos ultro ſibi bellum indixiſſe* reſpondebant [a] feciales.

X. At eo bello abſoluto, ſi ob auxilia ſuppeditata populus aut rex alter bello 49 impetendi ſint, ut effectus juris gentium conſequantur, opus erit nova indictione. Jam enim non ut acceſſio ſpectatur, ſed ut principale aliquid. Ac propterea recte dictum eſt, y non fuiſſe juſtum jure gentium bellum aut (kk) Manlii in Gallo-Græcos, aut (ll) Cæſaris in Arioviſtum: non enim jam ut acceſſio alieni belli, ſed principaliter impetebantur, quam ad rem ſicut ex jure gentium indictio, ita ex jure Romano 50 novus populi Romani juſſus deſiderabatur. Nam quod in rogatione contra Antiochum dictum [b] erat: *vellent, juberentque cum Antiocho rege quique ſectam ejus ſecuti eſſent bellum iniri*: quod & obſervatum in decreto adverſus regem Perſea, [c] videtur intelligi debere quamdiu cum Antiocho aut Perſeo bellum eſſet, & de his qui reipſa ei bello ſe immiſcerent.

XI. Cauſa autem cur gentes ad bellum illud, quod jure gentium juſtum diximus, denuntiationem requirerent, non ea fuit quam adferunt [d] nonnulli, ne quid clam aut dolo agerent, id enim ad fortitudinis præſtantiam magis quam ad jus pertinet; z ſicut nationes quædam etiam 51 prælii diem & locum condixiſſe leguntur: ſed (mm) ut certo conſtaret non 52 privato auſu ſed volun-

[a] *Livius lib.* XXXVI. c. 3.

[b] *Livius lib.* XXXVI. c. 1.

[c] *Lib.* XLII. c. 31.

[d] *Alb. Gent. lib.* 2. c. 1.

GROTII.

y *Non fuiſſe juſtum jure gentium bellum aut Manlii in Gallo-Græcos*] Aut Ulyſſis ſociorum in Ciconas Priamo quondam auxiliatos, de quibus *Homerus* Odyſſeæ I. & ibi *Didymus*. (Lib. IX. verſ. 40.)

z *Sicut nationes quædam etiam prælii diem & locum condixiſſe leguntur*] Ut Porſenæ Romani, memorante in Publicola *Plutarcho*, (pag. 105. C.) Turcæ biduo ante prælium ignes plurimos accendunt. *Chalcocondylas* VII.

GRONOVII.

48 *Ætolos ultro ſibi bellum*] Cum Romanis.

49 *Impetendi ſint*] Qui ſcilicet in nova pacificatione comprehenſi non ſunt.

50 *Novus P. R. juſſus*] Lex ſive rogatio comitiis centuriatis perlata, & inde denuntiatio per feciales.

51 *Prælii diem & locum*] Ut Marius cum Cimbris. *Flor.* 3, 3.

52 *Privato auſu*] Paucorum vel ducis ipſius cum ſua factione.

(kk) Vide ſupra *Lib.* 1. Cap. 3. §. 5. num. 4. *J. B.*

(ll) Immo bellum illud, in ſe ſpectatum, omnino juſtum erat. Diximus in Notis Gallicis. Vide & eruditam Diſſertationem CHRISTOPHORI CELLARII, *De C. Julii Cæſaris adverſus Arioviſtum Regem aliosque Germanos Bello*; quæ ſexta eſt collectionis editæ anno 1712. *J. B.*

(mm) At æquè, ſi non magis, certo de hac re conſtaret. Exercitu in fines regionis miſſo. Reverà ſcopus & finis præcipuus moris indicendi

voluntate utriusque populi aut populi capitum geri bellum: nam inde nati ſunt effectus peculiares, qui neque in bello adverſus prædones, neque in eo quod rex gerit in ſubditos locum habent. Ideo Seneca diſtincte dixit: [a] *indicta bella finitimis, aut geſta cum civibus.*

[a] *Lib.* III. *de Ira c.* 2.

XII. Nam quod notant [b] quidam & exemplis docent, etiam in [53] bellis talibus capta fieri capientium, verum eſt, ſed [54] ex una dumtaxat parte, idque ex jure naturali, non ex jure voluntario gentium, ut quod gentibus tantum proſpicit, non his qui ſine gente ſunt, aut pars gentis. Errant & in eo, [c] quod putant bellum ſui tuendi aut rerum tuendarum ergo ſuſceptum indictione non egere: nam eget omnino: non quidem ſimpliciter, ſed ad eos quos dicere cœpimus, & mox explicabimus, effectus.

[b] *Ayala l.* 1. *c.* 5.

[c] *Alb. Gen. d. l.* 11, *c.* 2.

XIII. Ne illud quidem verum, non ſtatim atque [55] indictum eſt inferri bellum poſſe: quod Cyrus in Armenios, Romani in Carthaginienſes, ut modo diximus, fecerunt. Nam indictio [56] nullum poſt ſe tempus jure gentium requirit. Poteſt tamen fieri, ut ex naturali jure tempus aliquod requiratur ex negotii qualitate, puta cum res repetitæ ſunt, aut pœna in nocentem poſtulata, & id negatum non eſt. Tunc enim id dandum eſt tempus quo quod petitum eſt commode fieri poſſit.

XIV. Quod ſi jus etiam legationum violatum ſit, non ideo tamen denuntiatione opus non erit ad eos quos dico effectus: ſed ſufficiet eam fieri quomodo fieri tuto poteſt, per literas ſcilicet: quomodo & citationes & denuntiationes alias fieri mos habet in locis minus tutis.

cendi belli hic fuit, ut omnibus conſtaret, eum qui ad arma venit juſtam cauſam habere, & ut hoſti ipſi ſignificaretur, per eum ſteuiſſe & ſtare adhuc, quominus res alio modo dirimatur. Id innuit DIONYSIUS HALICARNASSENSIS, *Ant. Rom.* Lib. II. Cap. 72. ubi de inſtitutione Collegii *Fecialium* agit: & SERVIUS in *Æn.* X, 14. Sed præſertim NONIUS MARCELLUS, cujus locum, quamvis in quibusdam depravatum, ad ſummam rei quod ſpectat, luculentum heic proferam: ITAQUE [Romani] *bella & tardè, & magnâ licentiâ* [legendum mihi videtur *decentiâ*, cujus vocis exemplum ex *Cicerone* auctor ipſe profert, *pag.* 203.] *ſuſcipiebant: quòd bellum nullum, niſi pium, putabant geri oportere, prius indicebant* [ita lego pro *indicerent*] *bellum iis, a quibus injurias factas ſciebant: Feciales legatos res repetitum mittebant quatuor, quos Oratores vocabant.* In voce *Feciales*, pag. 529. Ed. *Mercer. J. B.*

GRONOVII.

53 *Bellis talibus*] Adverſus prædones, fugitivos, gladiatores, aut civilibus.

54 *Ex una parte*] Cum prædonibus ex parte civitatis aut juſti populi: in civilibus ex victrici parte. *Suet.* Veſp. 10, 5.

55 *Indictum eſt*] Quaſi neceſſe ſit, triginta dies juſtos interponi, quemadmodum apud Romanos.

56 *Nullum poſt ſe tempus*] Quod bello vacuum eſſe oporteat.

CAPUT IV.

De jure interficiendi hoſtes in bello ſolenni, & alia vi in corpus.

I. *Belli ſolennis effectus generaliter exponuntur.*
II. *Vox* licere *diſtinguitur in id quod impune ſit, nec tamen ſine vitio, & in id quod vitio caret, etiamſi id non facere virtutis ſit alicujus: additis exemplis.*
III. *Effectus belli ſolennis in ſua generalitate conſideratos referri ad licere impunitatis.*
IV. *Cur tales effectus introducti ſint.*
V. *Teſtimonia de his effectibus.*
VI. *Ex hoc jure interfici & offendi omnes, qui intra fines hoſtium ſunt.*
VII. *Quid ſi eo ante bellum venerint?*
VIII. *Subditos hoſtium ubique offendi, niſi lex alieni territorii obſtet.*
IX. *Jus hoc offendendi etiam ad infantes & feminas porrigi:*
X. *Etiam ad captos, & quovis tempore:*
XI. *Etiam ad eos qui ſe dedere volunt, nec recipiuntur:*
XII. *Etiam ad deditos ſine conditione.*
XIII. *Perperam id jus ad cauſas alias referri, ut ad talionem, pertinaciam defenſionis.*
XIV. *Porrigi & ad obſides.*
XV. *Jure gentium vetitum veneno quenquam interimere:*
XVI. *Aut tela, aut aquas aliquas veneno inficere:*
XVII. *Non & aquas aliter corrumpere.*
XVIII. *Percuſſoribus uti an contra jus gentium ſit, diſtinguitur.*
XIX. *Stupra an ſint contra jus gentium.*

I. AD illud a Virgilii: a Æn. X, 14.

Tum certare odiis, tum res rapuiſſe licebit.

Servius Honoratus, cum juris fecialis originem ab Anco Martio & ulterius ab Æquicolis petiiſſet, ſic ait: *ſi quando homines aut animalia ab aliqua gente rapta eſſent populo Romano, cum fecialibus, id eſt, ſacerdotibus, qui faciendis præſunt federibus, proficiſcebatur etiam pater patratus, & ante fines ſtans clara voce dicebat belli cauſam, & nolentibus res captas reſtituere, vel*

vel auctores injuria tradere, 1 jaciebat haſtam, quæ res erat pugnæ principium, & jam licebat more belli res rapere. Ante autem dixerat: *veteres 2 lædere res rapere dicebant, etiamſi rapinæ nullum crimen exiſteret, ſimiliter 3 ſatisfacere res reddere dicebant.* Quibus docemur belli inter duos populos eorumve capita indicti a effectus quoſdam eſſe proprios, qui bellum ex ſua natura non ſequuntur: quod cum iis optime convenit quæ ex Juriſconſultis Romanis modo attulimus.

II. 1. Sed quod dixit Virgilius *licebit*, videamus quò pertineat. Interdum enim licere dicitur id quod rectum ex omni parte piumque eſt, etiamſi forte aliud quid fieri poſſit laudabilius, quale eſt illud Pauli apoſtoli: a πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει. *omnia* (illius ſcilicet generis cujus ſunt de quibus agere cœperat & acturus erat) *licent mihi, ſed non omnia expediunt.* Sic b licet matrimonium contrahere, ſed laudabilior eſt ex pio propoſito 4 cœlebs caſtitas, ut ad Pollentium ex eodem Apoſtolo diſſerit b Au-

a 1 Cor. VI, 12.

GROTII.

a *Effectus quoſdam eſſe proprios*] Cranzius Saxonicorum XI, 5.

b *Licet matrimonium contrahere, ſed laudabilior eſt ex pio propoſito cœlebs caſtitas*] Tertullianus adverſus Marcionem 1. *vacat abſtinentiæ teſtimonium, ſi licentia eripitur.* (Cap. 29.) Vide de hac re, & de fuga in perſecutione eundem lib. 1. ad uxorem. *Hieronymus* adverſus Helvidium, (Tom. II. pag. 14. in fin. *Edit. Baſil.*) *virgo majoris eſt meriti dum id contemnit, quod ſi fecerit, non delinquit.* Adverſus Jovinianum, (Lib. 1. pag. 25. B.) *ideo plus amat virgines Chriſtus, quia ſponte tribuunt quod ſibi non fuerat imperatum.* Ad Pammachium: *ſemper grandia in audentium ponuntur arbitrio. Non tibi imponitur neceſſitas ut voluntas præmium conſequatur.* (Epiſt. pag. 164. Tom. I.) Chryſoſtomus ad 1 Cor. VII. (verſ. 9.) pag. 359. Tom. II. *Ed. Savil.*) βελτίονα δείκνυσι τὴν ἐγκράτειαν, *meliorem oſtendit continentiam.* Ad Rom. VII, 6. κἂν μὴ πειθώμεθα καὶ γέενναν ἠπείλησε, δεικνὺς ὅτι οὐ τῆς φιλοτιμίας τῶν ἀγωνιζομένων τὰ ζητούμενα, ὥσπερ ἡ παρθενία καὶ ἀκτημοσύνη, ἀλλὰ πάντως αὐτὰ ἠνυσθῆναι δεῖ· *niſi præceptis obediamus gehennam minatus eſt, oſtenditque hæc quæ poſtulat non eſſe ex iis quæ certantes ſuopte ſtudio præſtant, qualia ſunt virginitas & poſſeſſionum abdicatio, ſed omnino ea debent impleri.* (Pag. 91. eodem Tom.) Secunda oratione de jejunio: ἀφῆκεν ἔξω τοῦ σταδίου, ἀφῆκεν ἀνωτέρω τῶν ἄθλων τὴν παρθενίαν, ἵνα καὶ οἱ κατορθοῦντες τὴν οἰκείαν μεγαλοψυχίαν ἀποδείξωνται, καὶ οἱ μὴ κατορθοῦντες τῆς συγγνώμης ἀπολαύσωσι τοῦ δεσπότου· *reliquit extra ſtadia, reliquit ſupra certandi legem continentiam virginalem, ut & qui id præſtant animi ſui oſtendant magnitudinem, & qui non præſtant indulgentia Domini fruantur.* (Tom. VI. p. 833.) Quod mox aptat & ad ἀκτημοσύνην poſſeſſionum abdicationem. Adjice quæ habet *Gratianus* ex *Auguſtino* & aliis in cauſa XIV. quæſtione 1.

GRONOVII.

1 *Jaciebat haſtam*] Cap. præced. n. 8.

2 *Lædere*] Quocumque damno, vexatione, vaſtatione, injuria, incendio offendere.

3 *Satisfacere*] Quocumque modo placare & gratiam reſarcire, licet ipſæ res proprie non redderentur.

4 *Cœlebs caſtitas*] Si quis habeat continentiæ donum.

GRO-

a Auguſtinus. Repetere quoque nuptias licet, ſed laudabilius eſt uno contentum eſſe matrimonio; ut recte hanc quæſtionem explicat c Clemens Alexandrinus. Chriſtianus conjux d paganam conjugem licite relinquere poteſt, ut ſenſit b Auguſtinus, (quod 5 quibus circumſtantiis verum ſit, diſcutere non eſt hujus loci) ſed & poteſt retinere. itaque addit ille: *utrumque quidem pariter licitum eſt per juſtitiam quæ coram Domino eſt: & ideo nihil horum prohibet Dominus, ſed non utrumque expedit.* Ulpianus de venditore cui poſt diem præſtitutum 6 vinum licet effundere: c *ſi tamen cum poſſet effundere, non effundit, laudandus eſt potius.*

a *De Adulterinis conjug. Lib.* 1, *c.* 15, *& ſeqq.*
b *Ad Pollentium lib.* 1, *c.* 19.
c *L.* 1. §. *licet.* 3. *D. de peric. & com. rei vend.*

2. e Alias vero licere aliquid dicitur, non quod ſalva pietate & officiorum regulis fieri poteſt, ſed quod apud homines pœnæ non ſubjacet. Sic apud populos multos 7 ſcortari licet: apud Lacedæmonios & Ægyptios etiam furari licebat. Apud d Quintilianum eſt: *ſunt quædam non laudabilia natura, ſed jure*

d *Lib.* III, *c.* 6.

GROTII.

c *Clemens Alexandrinus*] Stromatôn IV. ubi inter alia de ſecundas nuptias faciente ait: [illegible] οὐχ ἁμαρτάνει μὲν κατὰ διαθήκην. οὐ γὰρ κεκώλυται πρὸς τοῦ νόμου. οὐ πληροῖ δὲ τὴν κατὰ τὸ εὐαγγέλιον πολιτείας ἄκραν κατ᾽ ἐπίτασιν τελειότητα. *non peccat is quidem in fœdus: neque enim ulla lex eſt quæ prohibeat, ſed non implet excellentiſſimam euangelicæ vitæ perfectionem.* (Lib. III. Cap. 12. pag. 548. *Ed. Oxon.*)

d *Paganam conjugem licite relinquere poteſt, ut ſenſit Auguſtinus*] Libro I. de adulterinis conjugiis ad Pollentium cap. 14. & 18. ex quibus locis multa tranſcripſit *Gratianus* in cauſam XXVIII, quæſt. 1.

e *Alias vero licere aliquid dicitur, non quod ſalva pietate & officiorum regulis fieri poteſt, ſed quod apud homines pœna non ſubjacet*] *Tertullianus* in exhortatione ad caſtitatem: *licentia plerumque tentatio eſt diſciplinæ.* (Cap. 8.) Ibidem: *omnia licent, ſed non omnia pro ſalute.* Chryſoſtomus de pœnitentia VIII. ὁ ἀκρίδας ἐκ βοτανῶν ἐσθίων καὶ μέλι ἄγριον, τῷ τὴν λαμπρὰν περικειμένῳ καὶ βασιλικὴν τράπεζαν ἐξ αὐθεντίας παραθέντι, οὐκ ἔξεστί σοι. καί τοι ἐδόκει βασιλεῖ πάντα ἐξεῖναι· *hic qui herbarum cacuminibus veſcebatur & fero melle, illi ſplendidam & regiam menſam ſibi apponere ſolito, cum auctoritate edicit, non licet tibi. Atqui videntur regi omnia licere.* (Tom. VI. pag. 808.) *Columella* præfatione libri VII. *Nec ſane eſt vindicandum nobis quicquid licet: nam ſummum jus antiqui putabant ſummam crucem.* Hieronymus ad Jovinianum: *eſt vere jus ſummum ſumma malitia.* [Locus *Columellæ* eſt *Lib.* 1. *Cap.* 7. *Hieronymi* autem, non *ad Jovinianum*, ſed *ad Innocentium*, Tom. I. pag. 235. *J. B.*]

GRONOVII.

5 *Quibus circumſtantiis*] Neque enim ſimpliciter hoc licet, ſed ſi veri Dei cultus omnino impediatur.

6 *Vinum licet effundere*] Si ad diem dictum id non curet aſportari emtor, ut ſcilicet ſuis vaſis ad alia utatur [Vide quæ diximus ad PUFENDORFIUM noſtrum, *de Jure Nat & Gent.* Lib V. Cap. 5. §. 3. Not. 8. alterius Editionis. *J. B.*]

7 *Scortari licet*] Ubi lupanaria permiſſa ſunt.

re conceſſa, ut in XII. *tabulis,* [8] *debitoris corpus inter creditores dividi licuit.* Eſt autem hæc vocis *licere* ſignificatio minus pro-

*a Cap.*19. pria, ut recte notat Cicero Tuſculanarum quinta [a] de Cinna loquens: *mihi contra non ſolum eo videtur miſer quod ea fecit, ſed etiam* [9] *quod ita ſe geſſit ut ea facere ei liceret: etſi peccare nemini licet, ſed ſermonis errore labimur: id enim licere dicimus, quod cuique conceditur:* recepta tamen, ut cum idem Cicero pro

b Cap. 5. Rabirio Poſthumo judices ſic alloquitur: [b] *quid deceat vos, non* [10] *quantum liceat vobis, ſpectare debetis: ſi enim quod liceat quæritis, poteſtis tollere e civitate quem vultis.* Sic regibus dicuntur omnia licere quia ſunt ἀνυπεύθυνοι, *exemti a pœnis humanis*, ut alibi diximus. At regem, ſive Imperatorem informans Claudia-

c De IV. Conſ. Honor. verſ. 267. nus recte ait [c]:

> *Nec tibi quid liceat, ſed quid feciſſe decebit*
> *Occurrat.*

d Apud Stob. Serm. XLVI. p. 326. Et Muſonius [d] caſtigat reges: μὴ τὸ καθήκει μοι λέγειν μεμελη-κότες, ἀλλὰ τὸ ἔξεστί μοι, *qui in more habent dicere hoc mihi licet, non hoc me decet.*

3. Eoque ſenſu ſæpe opponi videmus quod licet, & quod oportet, [f] ut a Seneca patre in controverſiis non ſemel. Am-

e Lib. XXX. *Cap.* 8. mianus Marcellinus: [e] *ſunt aliqua quæ fieri non oportet, etiamſi licet.* Plinius in epiſtolis: [f] *oportet quæ ſunt inhoneſta, non quaſi*

f Lib. V. *Epiſt.* 14. *illicita, ſed quaſi pudenda vitare.* Cicero ipſe oratione [g] pro

g Cap. 3. Balbo: *eſt enim aliquid quod non oporteat, etiamſi licet.* Idem

*h Cap.*16. [11] pro Milone [h] *fas eſſe* ad naturam, *licere* ad leges refert. Eſt

i Decl. 251. in declamatione patris [i] Quintiliani eſt, [12] aliud eſſe jura ſpectare, aliud juſtitiam.

III. Hoc ergo modo lædere hoſti hoſtem licet, & in perſona, & in rebus, id eſt, non ei tantum qui ex juſta cauſa bellum gerit, quique lædit intra eum modum quem naturaliter conceſſum initio hujus libri diximus, ſed ex utraque parte & indiſtincte: ita ut eam ob cauſam nec puniri poſſit in alio forte territorio deprehenſus, tanquam homicida aut fur, nec bellum ipſi ab alio

GROTII.

f *Ut a Seneca patre*] Inter alia controverſiarum libro IV, 25.

GRONOVII.

8 *Debitoris corpus*] *Gellius* 20, 1. [Vide Ampliſſ. BYNCKERSHOEK *Obſerv. Jur. Civ.* Libr. 1. Cap. 1. *J. B.*]

9 *Quod ita ſe geſſit*] Quod evexit ſe ſupra leges armata tyrannide occupata. *Flor.* 3, 21.

10 *Quantum liceat*] Quod poſſitis impune facere pro poteſtate.

11 *Pro Milone*] Cap. 16. quod aut per naturam fas eſſet, aut per leges liceret.

12 *Aliud jura, aliud juſtitiam*] Tanquam plus ſit in juſtitia, quam in jure.

GRO-

alio talis facti nomine inferri. Hoc ſenſu apud Salluſtium *a* legimus: *cui omnia in victoria lege belli licuerunt.* *a Orat. II. ad Cæſ. de Rep. ordin. c 41. Ed. Waſſ.*

IV. Cauſa cur id gentibus (aa) placuerit hæc fuit: quod inter duos populos de jure belli 13 pronuntiare velle periculoſum fuerat aliis populis, qui ea ratione bello alieno implicarentur, ſicut Maſſilienſes in cauſa Cæſaris & Pompeji dicebant, *b* neque ſui judicii neque ſuarum eſſe virium diſcernere utra pars juſtiorem haberet cauſam: deinde, quod etiam in bello juſto vix ſatis cognoſci poteſt ex indiciis externis, quis juſtus ſit ſe tuendi, ſua recuperandi, aut pœnas exigendi modus, ita ut omnino præſtiterit hæc 14 religioni bellantium exigenda relinquere, quam ad aliena arbitria vocare. Achæi in oratione ad (bb) ſenatum apud *c* Livium, *quonam modo ea quæ jure belli acta ſunt, in diſceptationem veniunt?* Præter hunc effectum licentiæ, id eſt, 15 impunitatis, eſt & alius, 16 dominii ſcilicet, de quo poſterius agemus. *b Cæſar, de Bell. Civ. I. 35.* *c Lib. XXXIX. c. 36.*

V. 1. Illa autem, quam nunc tractare cœpimus, lædendi licentia primum ad perſonas porrigitur: de qua multa exſtant apud probos auctores teſtimonia. Græcum eſt proverbium g ex tragœdia Euripidis:

Καθαρὸς ἅπας τοι πολεμίους ὃς ἂν κτάνῃ·

17 *Purus profecto eſt quiſquis hoſtem occiderit.*

Itaque more Græcorum antiquo cum his, qui extra bellum occidiſſent hominem, (cc) lavare, cibum aut potum ſumere, multoque magis ſacra facere fas non erat; cum his qui in bello, fas

GROTII.

g *Ex tragœdia Euripidis*] Ione, (*verſ.* 1334.)

GRONOVII.

13 *Pronuntiare*] Judicem ſe facere, utrius ſit juſtior cauſa.

14 *Religioni bellantium*] Conſcientiæ.

15 *Impunitatis*] Ut plecti nemo poſſit ob ea, quæ in bello, ut ſit, adverſus hoſtem patraverit.

16 *Dominii*] Ut bello partorum, quæcumque fuerit ejus belli cauſa, juſti domini ſimus.

17 *Purus profecto*] Non pollutus homicidio.

(aa) Non opus eſt heic ullo conſenſu Populorum: ſed ex ipſo Jure Naturæ rationes peti poſſunt, quæ in omni Bello, etiam non ſolenni, valent. Fuſe diximus in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

(bb) Non ad *Senatum*, ſed ad *Appium* Legatum, in Concilio *Achæorum*. Inſpice locum, à me diſtincte indicatum. *J. B.*

(cc) Vide ſupra *Lib.* 1. *Cap.* 2. §. 5. num. 3. Adde duo loca luculenta ANTIPHONTIS, *Orat.* XIV. XV. pag. 93. *Ed. Wechel.* & *Orat.* XVI. pag. 139. Vide & MEURSII *Themid. Attic.* Lib. 1. c. 15. *J. B.*

fas erat. Et paſſim occidere, 18 jus belli vocatur. Marcellus
a Lib. XXVI. c. 31. apud a Livium: *quicquid in hoſtibus feci, jus belli defendit.* Apud eundem Alorcus ad Saguntinos: b *ſed hæc patienda cenſeo*
b Lib. XXI. c. 13. *potius, quam trucidari corpora veſtra: rapi, trahique ante ora veſtra conjuges ac liberos belli jure ſinatis.* Idem alibi cum narraſſet Aſtapenſes occiſos, addit, c factum jure belli. Cicero
c Lib. XXVIII. c. 23. d pro Dejotaro: *tibi vero inimicus cur eſſet a quo cum vel interfici belli lege potuiſſet, regem ſe & filium ſuum conſtitutos eſſe*
d Cap. 9. e Cap. 4. *meminiſſet?* Et pro M. Marcello: e *nam cum ipſius victoriæ conditione jure 19 omnes occidiſſemus, clementiæ tuæ judicio conſervati*
f Comm. de Bell. Gall. VII, 41. *ſumus.* Cæſar Hæduis ſignificat f *ſuo beneficio conſervatos, quos jure belli interficere potuiſſet.* Joſephus in bello Judaico: g καλὸν ἐν πολέμῳ θνήσκειν, ἀλλὰ πολέμου νόμῳ, τοῦτ' ἔστι ὑπὸ τοῦ κρατοῦντος·
g Lib. III. Cap. VIII. §. 5. divis. Hudſon. *pulchrum in bello occumbere, ſed belli jure, id eſt, vitam adimente victore.* Papinius (*Thebaid.* XII, 552.)

> *Nec querimur cæſos:* h *hæc bellica jura, vicesque*
> *Armorum.*

2. Jure autem belli cum dicunt hi ſcriptores, non tale intelligi quod 20 actum culpa omni liberet, ſed 21 qualem dixi im-
h Ann. I. c. 48. punitatem, ex aliis locis apparet. 22 Tacitus dixit h *in pace cauſas & merita ſpectari, ubi bellum ingruat innocentes ac noxios*
i Hiſt. III. c. 51. *juxta cadere.* Idem i alibi: *nec illis aut honorare 23 eam cædem jus hominum, aut ulciſci ratio belli permittebat.* Neque aliter ſumendum jus belli, quod abſtinuiſſe Achivos Ænea & Ante-
k Lib. I. c. 1. nore memorat k Livius, eo quod pacis auctores ſemper fuiſſent. Seneca in tragœdia Troadibus, (*verſ.* 335.)

> *Quodcunque libuit facere, victori licet.*

Et

GROTII.

h *Hæc bellica jura*] *Servius* in excerptis Fuldenſibus ad II. Æneidos: (verſ. 538.) *jure bellico Politen Pyrrhus occiderat: ſed cur ante oculos patris?* *Spartianus* Severo: *præter eos quos jus prælii abſumſit.* (Cap. 14.)

GRONOVII.

18 *Jus belli vocatur*] Hasdrubalis uxor ad Scipionem apud Appianum, Σοὶ μὲν οὐ νέμεσις ἐκ θεῶν, ὦ Ῥωμαῖε· ἐπὶ γὰρ πολεμίαν ἐστράτευσας.

19 *Omnes occidiſſemus*] Periiſſemus, occidi juſte potuiſſemus.

20 *Actum culpa omni*] Quo quod actum eſt, probum & pium ſit, nec reum peccati apud Deum faciat.

21 *Qualem dixi impunitatem*] Ut ob id, quod in bello moribus geſſit, etſi durum ſit, condemnari aut in jus vocari nequeat.

22 *Tacitus hiſt.* III.] 51.

23 *Eam cædem*] Fratris in diverſa parte militantis.

Et in epiſtolis [a]: [i] *quæ clam commiſſa capite luerent, tum quia* [24] *paludati fecerunt, laudamus*: & Cyprianus [b], *homicidium cum admittunt ſinguli, crimen eſt. virtus vocatur cum publice geritur. impunitatem ſceleribus acquirit* [25] *non innocentiæ ratio, ſed ſævitiæ magnitudo.* Deinde: *conſenſere* [26] *jura peccatis, & cœpit eſſe licitum quod publicum eſt.* Sic Lactantius [c] Romanos ait legitime injurias intuliſſe. Nec alio ſenſu [d] Lucanus: *jusque datum ſceleri.*

VI. Late autem patet hoc jus licentiæ. nam primum non eos tantum comprehendit, qui actu ipſo arma gerunt, aut qui bellum moventis ſubditi ſunt, ſed omnes etiam qui intra fines ſunt hoſtiles: quod apertum fit ex ipſa formula apud Livium: [e] *hoſtis ſit ille, quique intra præſidia ejus ſunt.* Nimirum quia [28] ab illis quoque damnum metui poteſt, quod in bello continuo & univerſali ſufficit ut locum habeat jus de quo agimus: aliter quam in [29] pignorationibus, quæ, ut diximus, ad exemplum onerum impoſitorum ad luenda civitatis debita introductæ ſunt: quare mirum non eſt, ſi, quod Baldus [f] notat, multo plus licentiæ ſit in bello quam in pignorandi jure. Et hoc quidem quod dixi in peregrinis, qui [30] commiſſo cognitoque bello intra fines hoſticos veniunt, dubitationem non habet.

VII. At qui ante bellum eo iverant, videntur jure gentium pro hoſtibus haberi [k] poſt modicum tempus intra quod diſcedere

a Epiſt. xcv.
b Epiſt. 11. ſeu Lib. ad Donat. p. 5. 7. *Edit. Fell. Brem.*
c Inſt. Div. VI, 9.
d Pharſ. 1. 2.
e Lib. XXXVIII. c. 48. & *alibi paſſim.*
f Ad l. 5. *D de juſtitia.*

GROTII.

i *Quæ commiſſa capite luerent, tum quia paludati fecerunt, laudamus*] Confer quæ ſupra libro II, cap. 1. §. 1.

k *Poſt modicum tempus*] *Bembus* VII. hiſtoriæ. Ea defenſione utitur *Cicero* pro Ligario. (Cap. 2.) Exemplum habes apud *Livium* libro XXV. c. 22. de civibus Campanis. Alia apud *Thucydidem* libro IV. (Cap. 105.)

GRONOVII.

24 *Paludati fecerunt*] Imperatores belli: nam apud Romanos ejus, cui ſumma belli commiſſa eſſet, veſtitus militaris erat paludamentum, ſive palliolum coccineum: quod religioſe atque inter vota in Capitolio ſumebant: & inde ſtatim ad portam profecti exiiſſe paludati dicebantur. *Liv.* 2, 61.

25 *Non innocentiæ*] Non quod mihi male feceris, ſed quod feceris in multos & cum multis.

26 *Jura peccatis*] Quibus adverſari & pœnas irrogare debebant.

27 *Jusque datum*] Belli nomine permiſſum occidere cives, amicos, propinquos.

28 *Ab illis quoque damnum*] Utpote quibus interpretemur etiam facultatem datam nos lædendi, qui metus in bello toti genti & omnibus ejus hominibus indicto ſufficit ad producendum illud jus.

29 *Pignorationibus*] Repreſſaliis. 3, 2. 7. his enim in complures, quamvis victitent & deprehendantur inter eos, quorum juſta clarigatio vel prehenſio eſt, uti non licet; & in quos licet, tantum ad ſummam debiti licet.

30 *Commiſſo cognitoque bello*] Videntur enim ſe immiſcuiſſe & cauſam illam probaſſe.

dere potuerant. Nam ſic Epidamnum *a* obſeſſuri Corcyræi peregrinis primum diſcedendi faciebant copiam, denuntiantes aliọqui pro hoſtibus futuros.

a Thuc. l. 1. c. 26.

VIII. 1. Qui autem vere ſubditi ſunt hoſtium, 31 ex cauſa ſcilicet permanente, eos offendere ubique locorum jure hoc gentium licet, ſi ipſorum perſonam reſpicimus. Nam cum alicui bellum indicitur, ſimul indicitur ejus populi hominibus, ut ſupra oſtendimus in formula indictionis: ſic & in decreto, *b* *vellent, juberent Philippo regi Macedonibusque qui ſub regno ejus eſſent bellum indici.* Hoſtis autem qui eſt, ubique ſecundum jus gentium impeti poteſt. Euripides *c*:

b Livius lib. XXXI. c. 8.

Νόμος γὰρ ἐχθρὸν δρᾶν ὅπου λάβῃς κακῶς.

Ubicumque prenſum jura lædi hoſtem ſinunt.

c Incert. trag. Fragm. verſ. 363. Ed. Barneſ.

Marcianus *d* juriſconſultus: *transfugas licet, ubicumque inventi fuerint, quaſi hoſtes interficere.*

d L. 3. in fine D. ad l. Corn. de Sicariis.

2. Interfici ergo poſſunt impune in ſolo proprio, in ſolo hoſtili, in ſolo nullius, in mari. 32 In territorio autem pacato, quod eos interficere aut violare non licet, id jus non ex ipſorum venit perſona, l ſed ex jure ejus qui ibi imperium habet. Nam civiles ſocietates conſtituere potuerunt in eos qui in aliquo ſunt territorio nihil per vim agi, niſi judicio tentato: ſicut ex Euripide *e* citavimus,

Si crimen iſtis aliquod hoſpitibus ſtruis,
Jus impetrabis: vi quidem hinc non abſtrahes.

e Lib. II. c. 21. §. 6.

Ubi autem judicia vigent, ibi 33 perſonarum ſpectantur merita, & ceſſat 34 jus iſtud promiſcuum nocendi quod inter hoſtes introductum dicimus. Narrat m Livius *f* ſeptem triremes Pœnorum

f Lib. XXVIII. c. 17.

GROTII.

l *Sed ex jure ejus qui ibi imperium habet*] Confer dicenda infra cap. VI, §. 26. & *Albericum Gentilem* Hiſpanicarum advocationum lib. 1, c. 6. *Wechnerum* in conſilio Franconico 92.

m *Livius*] Vide ſimile factum Venetorum Græcos impedientium ne in portu juris Veneti Turcis noceant, apud *Chalcocondylam* lib. IX. de Venetis & Turcis apud Tunetem, *Bembum* lib. 4 de Piſanis & Genuatibus in Sicilia, *Bizarum* bello Piſano, de Roſtochio & Gripswaldia *Paulinum Gotthum*.

GRONOVII.

31 *Ex cauſa permanente*] Qui domicilium habent in hoſtico & jus civitatis.

32 *In territorio pacato*] Ejus qui cum neutra parte bellum habet.

33 *Perſonarum ſpectantur merita*] Singulorum vel privatorum & probitas & pravitas, non gentium vel populorum.

34 *Jus iſtud promiſcuum*] Sine discrimine, noxii ſint etiam ex ſua perſona, an innoxii.

GRO-

rum fuiſſe in portu 35 ejus ditionis cui Syphax imperabat, cui pax eo tempore erat cum Carthaginienſibus Romaniſque; adveniſſe eo cum duabus triremibus Scipionem, opprimique a Pœnis potuiſſe priuſquam portum intrarent; ſed vento acriore illatas in portum antequam Pœni anchoras molirentur: tum vero Pœnos nihil auſos in regio portu.

IX. 1. Cæterum ut ad rem redeam, quam late licentia iſta ſe protendat vel hinc intelligitur, quod infantium quoque & feminarum cædes impune habetur, & iſto belli jure comprehenditur. Non huc adferam quod Heſbonitarum feminas & pueros [a] Hebræi occiderunt, & quod idem [b] fieri imperatur in Cananæos, n & quorum connexa cum Cananæis erat cauſa: 36 Dei iſta ſunt opera, cujus in homines jus majus eſt quam hominum in beſtias, ut alibi diſſeruimus. Illud propius accedit ad teſtandum morem communem gentium, quod in [c] Pſalmo beatus dicitur fore qui 37 Babyloniorum infantes petræ allidet, cui par eſt o Homericum illud, (*Iliad.* XXII. 63.)

[a] *Deuteron.* II. 34.
[b] *Deuteron.* XX, 16.
[c] *Pſal.* CXXXVII. verſ. 9.

—— καὶ νήπια τέκνα
Βαλλόμενα προτὶ ἄστυ ἐν αἰνῇ δηϊοτῆτι·

Illiſaque corpora terra
Infantum, ſævus dum concutit omnia Mavors.

2. Thraces olim capta Mycaleſſo feminas quoque & infantes occiderunt, narrante [d] Thucydide. Idem de Macedonibus cum Thebas cepiſſent narrat [e] Arrianus. p Romani capta Ilurgi urbe Hiſpa-

[d] *Lib.* VII. c. 29.
[e] *De Exp. Alex.* I. 8.

GROTII.

n *Et quorum connexa cum Cananæis erat cauſa*] Ut Amalecitæ, de quibus *Joſephus* libro VI, 8. in Saulis rebus: ἐπὶ σφαγὴν γυναικῶν καὶ νηπίων ἐχώρησεν, οὐδὲν ὠμὸν οὐδ' ἀνθρωπίνης σκληρότερον διαπράσσεσθαι φύσεως ἡγούμενος, πρῶτον μὲν πολεμίους ταῦτα δρᾶν· *ad cædem feminarum etiam & puerorum proceſſit, nihil exiſtimans ſe crudele aut naturæ humanæ adverſum in eo facere, primum quod hoſtes erant in quos id fiebat, &c.* (Cap. 7. §. 2. *diviſ. Hudſon.*)

o *Homericum illud*] Ex eodem *Homero* Severus in Britannos his verbis uſus (apud *Xiphilin.* pag. 342. *Ed. H. Steph.* Locus eſt *Iliad.* VI. 57.)

GRONOVII.

35 *Ejus ditionis cui*] Eorum finium, quibus, vel portu qui eſſet in ditione Syphacis Maſæſulorum regis.

36 *Dei iſta ſunt opera*] Hoc non fecerunt Hebræi ex jure gentium, ſed ex Dei ſingulari mandato qui devotos illos populos volebat extingui: itaque non poſſumus inde in alios populos exemplum petere.

37 *Babyloniorum*] Nam hi non erant in numero devotorum populorum.

GROTII.

μηδ' ὅν τινα γαστέρι μήτηρ
Κοῦρον ἐόντα φέροι, μηδ' ὃς φύγοι
αἰπὺν ὄλεθρον.

nec qui latet abditus intra
Viſcera matris adhuc fugies crudelia
fata.

p *Romani capta Ilurgi*] Scipio

Hiſpaniæ, *ἔκτειναν ἀφειδῶς καὶ παιδία καὶ γυναῖκας*, *ſine discrimine interemerunt etiam mulieres & pueros*, quæ verba ſunt [a] Appiani. Germanicus Cæſar Tacito [b] narratur vicos Marſorum (Germaniæ is populus) ferro flammisque pervaſtaſſe, additurque: *non ſexus, non ætas miſerationem attulit.* Titus Judæorum etiam (dd) pueros & feminas in ſpectaculo feris laniandos propoſuit. Et tamen hi duo ingenio minime ſævo fuiſſe creduntur: adeo ſævitia illa in morem verterat. Quo minus mirum ſi & ſenes interficiuntur, ut a Pyrrho [c] Priamus.

a *Bell. Hiſp.* p. 272.
b *Annal.* I, 51.
c *Æn.* II. verſ. 550, & *ſeqq.*

X. 1. q Ne captivi quidem ab hac licentia exemti. Pyrrhus apud Senecam [d] ex recepto tunc more:

Lex nulla capto parcit aut pœnam impedit.

d *Troad.* verſ. 333.

In Ciri Virgiliana belli lex hæc dicitur, etiam in feminas captivas. Ita enim ibi [e] Scylla:

At belli ſaltem captivam lege necaſſes.

e *Verſ.* 446.

Sed

capta Numantia: Juliani milites in mulieres Daciris relictas. *Zoſimus* III. (c. 15.) Idem Julianus capta Majozamalcha. *Sine ſexus discrimine vel ætatis, quicquid impetus reperit poteſtas iratorum abſumſit:* ait *Ammianus* libro XXIV (cap. 4. p. 436.) [Quod de *Scipione* dicit Auctor, nullo auctore dicit. Contrarium patet ex eo quod narrat APPIANUS, *Bell. Hiſpan.* p 311. *Ed. H. Steph.* ex ſuperſtitibus *Numantinis Scipionem* quinquaginta tantum triumpho ſervaſſe, alios vendidiſſe. Immo alii volunt, *Numantinos* ſe ipſos omnes concremaſſe, ut ne unus quidem ſuperfuerit. Vid. FLORUM, Lib. II. Cap. 18. ibique Interpretes. *J. B.*]

q *Ne captivi quidem ab hac licentia exempti*] Eliſæus apud *Joſephum*: *τοὺς γὰρ νόμῳ ληφθέντας πολέμου, ἀποκτείνειν ἔλεγε δίκαιον.* *belli jure captos interfici juſtum dicebat.* (Antiq. Jud. Lib. IX. C. 4. §. 3. *Ed. Hudſon.*) Itaque *Virgilius* captivum inducit rogantem:

Per patrios manes, per ſpes ſurgentis Iuli,
Te precor hanc animam ſerves natoque patrique. (Æn. X. 524.)

LXX. millia Slavorum captorum ab Ottone interfecta narrat *Witikindus* lib. III. [pag 34. *Edit. Wechel.* 1577. ubi tamen *Septingenti captivorum* tantum *capite caſi* dicuntur.]

(dd) Nihil hac de re apud JOSEPHUM. Immo diſerte hic ait, captis *Hieroſolymis*, *Titum* vendi juſſiſſe omnes, qui infra decimum ſeptimum annum eſſent. *Bell. Jud.* Lib. VI. Cap. 9. §. 2. *diviſ. Hudſon.* Hauſit Auctor noſter ex ALBERICO GENTILI, Lib. II. Cap. 21. pag. 425. qui tamen nullum alium teſtem adfert, niſi CARDANI Encom. Neron. ubi hic adverſus *Titum* debacchatur, quaſi *Neroni* comparandum, eo quod *uno ſpectaculo aliquot millia Judæorum, in quibus* PUERI ET MULIERES, *feris dilaniandos expoſuerit.* Cujus rei *auctorem* adfert *amicum* Titi, JOSEPHUM, Tom. I. pag. 205. *Opp. Cardan. Ed. Lugd.* 1663. At *Joſephus* ne γρῦ quidem de *pueris & mulieribus* habet, d. loc. *J. B.*

GRO-

Sed & illo Senecæ loco de femina, Polyxena nimirum, occidenda agebatur. Hinc illud Horatii [a]:

Vendere cum poſſis captivum, occidere noli.

Ponit enim licere: & Donatus [b], ſervos dictos qui ſervati eſſent, *quum eos occidi* 38 *oporteret jure belli*: ubi illud oporteret, improprie, pro liceret poſitum videtur. Sic a Corcyræis interfecti captivi ex Epidamno, narrante [c] Thucydide. Sic quinque millia captivorum ab [d] Annibale occiſa: & a M. Bruto [e] non pauci. Apud Hirtium bello [f] Africano Scipionem ſic alloquitur centurio Cæſarianus: *tibi gratias ago, quod mihi vitam incolumitatemque belli jure capto polliceris.*

2. Nec 39 tempore ullo excluditur poteſtas occidendi tales ſervos, id eſt bello captos, quantum ad jus gentium pertinet: etſi legibus civitatum hic magis, illic minus adſtringitur.

XI. Quin & 40 ſupplicum occiſorum paſſim occurrunt exempla, ut ab Achille apud Homerum [g], apud Virgilium [h] Magonis & Turni: quæ ita narrari videmus ut defendantur ſimul illo quod dixi belli jure. nam & [i] Auguſtinus laudans Gothos qui ſupplicibus & in templa perfugientibus pepercerant: *Quod belli jure fieri licuiſſet*, ait, *illicitum ſibi eſſe judicarunt.* Nec qui ſe dedunt ſemper recipiuntur, ut in pugna ad Granicum Græci 41 qui (ee) Perſæ militabant: apud Tacitum [k] Uſpenſes veniam liberis corporibus orantes: *quod aſpernati*, inquit, *ſunt victores, ut belli potius jure caderent.* Nota & hic belli jus.

XII. Sed & 1 acceptos in deditionem 42 ſine conditione ulla legas

[a] 1. *Epiſt.* XVI, 69.
[b] *In Adelph. act.* 2. *ſc.* 1. verſ. 28.
[c] *Lib.* 1. c. 30.
[d] *Appian. Hannib.* pag. 321.
[e] *Dion.* Lib. XLVII. pag. 405. D. *Ed. H. Steph.*
[f] *Cap.* 45.
[g] *Iliad.* XX, 463, & *ſeqq.* XXI, 73, &c.
[h] *Æneid.* X, 524. XII, 930, & *ſeq.*
[i] *De Civit. Dei* I, 1.
[k] *Ann.* XII. c. 17.

GROTII.

1 *Acceptos in deditionem ſine conditione ulla legas interfici*] Vide *Thuanum* libro LXX. in anno CIↃ IↃ LXXX. in rebus Hiberniæ.

GRONOVII.

38 *Oporteret*] Q. d. cum commeruiſſent, ut occidi recte poſſent.

39 *Tempore ullo*] Quaſi cum in primo furore occiſi non eſſent, poſtea occidi non poſſent.

40 *Supplicum*] Qui ſe ultro poſitis armis dediderunt, & veniam petiverunt.

41 *Græci, qui Perſæ militabant*] Non impetraverunt veniam ab Alexandro, ſed interfecti ſunt.

42 *Sine conditione ulla*] Sine pacto ſalutis.

(ee) Neſcio unde hoc habeat Auctor, & vereor ut memoria eum fefellerit. Nihil hac de re invenio apud Scriptores hiſtoriæ *Alexandri Magni*. Immo ARRIANUS diſerte ait, quotquot mercenariorum militum vivi in poteſtatem venerunt, vinctos in *Macedoniam* ad ergaſtula miſſos fuiſſe, *Lib.* 1. *Cap.* 17. Vide & finem ejusdem Libri. *J. B.*

a Livius, 1. 17. *b Dion.* Lib. XLIII. pag. 245. E. *Ed. H. Steph.* *c Idem*, Lib. XL. pag. 156. *d Cap.* 30. *e Cap.* 13. *f Cap.* 19. *g Hiſt.* I. 37. *h Ibid.* I. 61.

legas interfici, ut a Romanis Pometiæ *a* principes, a (ff) Sulla Samnites, a Cæſare *b* Numidas, & ipſum *c* Vercingentorigem: imo mos hic ferme perpetuus Romanorum in hoſtium duces, ſive captos, ſive deditos, *s* ut triumphi die occiderentur, quemadmodum Cicero nos docet quinta *d* Verrina, Livius tum alibi, tum libro *e* XXVI, Tacitus Annal. *f* XII, & alii multi. Eodem *g* Tacito memorante, Galba 43 decimari juſſit, quos deprecantes in fidem acceperat: & *h* Cæcina, in deditionem accepto Aventico, in Julium Alpinum e principibus, ut concitorem belli, animadvertit: cæteros veniæ vel ſævitiæ Vitellii reliquit.

XIII. 1. *t* Solent interdum hiſtorici cauſam interfectorum hoſtium, captorum præſertim aut ſupplicum, referre aut 44 ad talionem, aut 45 ad pertinaciam in reſiſtendo: ſed hæ cauſæ, ut alibi diſtinximus, 46 ſuaſoriæ magis ſunt quam juſtificæ. Nam talio juſta & proprie dicta in eandem perſonam quæ deliquit exercenda eſt, ut intelligi poteſt ex his quæ de pœnæ communicatione dicta ſunt ſupra. Contra vero in bello plerumque id quod talio dicitur in malum redundat eorum quorum in eo quod accuſatur nulla eſt culpa. Cujus morem ſic deſcribit *i* Diodorus Siculus: οὐ γὰρ ἠγνόουν δι' αὐτῶν τῶν ἔργων μαθόντες, ὅτι τοῖς διαπολεμοῦσι κοινῆς τῆς τύχης ὑπαρχούσης, ἀμφοτέρους κατὰ τὰς ἥττας τοιαῦτα ἀνάγκη πάσχειν, οἷα ἂν αὐτοὶ πράξωσιν εἰς τοὺς ἀτυχήσαντας· *neque enim ignorabant ipſis rebus edocti, cum bellantium par ſit fortuna, alterutris, ſi male rem geſſiſſent, id expectandum quod ipſi in victos ſtatuiſſent.* Apud eumdem *k* Philomelus dux Phocenſium, διὰ ταύτης τῆς κολάσεως τοὺς ἐχθροὺς ἐποίησε μεταθέσθαι τῆς ὑπερηφάνου

i Biblioth. XIV. 47. *k Lib.* XVI. *Cap.* 31.

καὶ

GROTII.

s Ut triumphi die occiderentur] Simile apud *Reginonem* in anno DCCCC V. (pag. 436. *Ed. Argentor.* 1609.)

t Solent interdum hiſtorici cauſam interfectorum hoſtium, captorum præſertim aut ſupplicum, referre aut ad talionem, aut ad pertinaciam] Ut *Chalcocondylas* libro VIII.

GRONOVII.

43 *Decimari*] Decimum quemque forte ad ſupplicium duci.

44 *Ad talionem*] Quaſi non parcatur illis, quia ipſi antea nemini hoſtium pepercerunt.

45 *Ad pertinaciam*] Quod tam diu repugnando tempus miſericordiæ conſumpſerint.

46 *Suaſoria magis quam*] Non tam purgant quam impellunt & ſtimulant ſeveritatem.

(ff) De *Samnitibus* nihil tale reperio, nec apud *Plutarchum*, nec apud *Appianum Alexandr.* Sequutus eſt Noſter, ſine examine, *Albericum Gentilem*, Lib. II. Cap. 17. pag. 364. Et hic videtur confudiſſe quod legerat de *Antemnatibus*, in Vita *Syllæ*, à PLUTARCHO conſcriptâ, pag. 471. D. ſed in quo fuit inſignis perfidia. *J. B.*

GRO.

καὶ δεινῆς τιμωρίας· u *pari pœna exacta effecit, ut hoſtes a ſuperbo & inſolenti ſupplicio temperarent.*

2. Pertinax vero ſtudium in partes nemo eſt qui 47 ſupplicio dignum judicet, ut apud Procopium [a] Neapolitani Beliſario reſpondent, quod tunc maxime obtinet cum partes illæ aut 48 a natura aſſignatæ, aut honeſta ratione electæ ſunt. Imo tantum abeſt ut in eo crimen ſit, ut pro crimine habeatur ſi quis 49 præſidio deceſſerit, præſertim [b] veteri jure militari Romano, quod hic nullam ferme admittebat metus aut periculi excuſationem. *Præſidio decedere apud Romanos capitale eſt*, ait [c] Livius. 50 Ob utilitatem ergo ſuam quisque ſummo illo rigore, ubi viſum eſt, utitur: defenditur autem 51 rigor ille apud homines eo gentium jure, de quo nunc agimus.

XIV. Idem jus & in 52 obſides uſurpatum, nec in eos tantum qui 53 ſe obligaverant quaſi ex conventione, ſed & in eos qui ab aliis traditi. A Theſſalis occiſi olim [d] ducenti quinquaginta, a (gg) Romanis Volſci [e] Aurunci ad trecentos. Notandum autem ſolitos obſides dari etiam pueros, ut [f] a Parthis (hh) quod & a Simone Macchabæorum [g] uno factum legimus,

[a] I Goth. Cap. 8.

[b] Polyb. lib. I. c. 17. & VI. c. 35.

[c] Lib. XXIV. c. 37.

[d] Plut. de claris mulieribus, pag 244. B.

[e] Dionyſ. & VI. c. 30.

[f] Tacit. Ann. XII. c. 10.

[g] I. Maccab. XIII, 16.

GROTII.

u *Pari pœna exacta*] Vide eundem *Diodorum* de Spondio & Amilcare Barca in *excerptis Peireſianis*. (Pag. 277.)

GRONOVII.

47 *Supplicio dignum*] Cum ſit argumentum fidei. [In hoc loco *Procopii*, non *Neapolitani* id reſpondent *Beliſario*: ſed duo Patroni, *Paſtor* & *Aſclepiodotus*, adloquuntur *Neapolitanos* & *Gothos*. J. B.]

48 *A natura aſſignatæ*] Quoties pugnavimus pro populo aut principe, ſub quo nati ſumus, aut cui juſtas ob cauſas obhæſimus.

49 *Præſidio deceſſerit*] *Liv.* 24, 37.

50 *Ob utilitatem*] Non ob culpam ejus, in quem crudeliter conſulitur.

51 *Rigor ille*] Illa ſeveritas.

52 *Obſides*] Si cum dati eſſent fidei & amicitiæ pignus, reſpectu illorum non ceſſavit hoſtis fieri, qui dedit.

53 *Se obligaverant*] Qui ſponte vitam oppignoraverant pro fide ſuorum.

(gg) Vide etiam LIVIUM, Lib. II. Cap. 16. num 9. *J. B.*

(hh) TACITUS, loco in orâ libri diſtinctè indicato, loquitur tantum de *liberis* Parthorum *Regum*: ut & in loco *Maccabæorum* ſequente, eſt ſimpliciter υἱεῖς. Sed vide SUETONIUM, *Calig.* cap. 19. & 45. ubi diſertè *pueros obſides* memorat. Unde validior efficitur conjectura, quam JUSTUS LIPSIUS elicit è loco STRABONIS, *Geogr.* pag. 748. *Ed. Pariſ.* Sed alia ſunt exempla in Hiſtoriis, puerorum qui obſides dabantur, ut *Demetrius*, Filius *Seleuci Philopatoris*, Regis *Syriæ*, duodecimum agens annum: APPIAN. *Syr.* pag. 116. *Ed. H. Steph.* A *Romanis* etiam obſides datos *impuberes*, patet ex hiſtoria *Clœliæ* illius nobilis, apud LIVIUM, Lib. II. Cap. 13. *J. B.*

GRO.

& feminas ut a Romanis Porſenæ temporibus, & a Germanis
a Hiſt. IV. (ii) narrante *a* Tacito.

XV. 1. Sicut autem jus gentium permittit multa, 54 eo permittendi modo quem jam explicavimus, quæ jure naturæ ſunt vetita, ita quædam vetat permiſſa jure naturæ. Nam quem interficere liceat, eum gladio an veneno interimas nihil intereſt, ſi jus naturæ reſpicias: jus inquam naturæ: nam generoſius quidem eſt ita occidere ut qui occiditur 55 ſui defendendi habeat copiam: ſed 56 non debetur hoc cuiquam qui mori meruit. At jus gentium, ſi non omnium, certe meliorum, jam olim eſt, ne hoſtem veneno interficere liceat: qui conſenſus ortus eſt ex reſpectu communis utilitatis, 57 ne pericula in bellis quæ crebra eſſe cœperant nimium intenderentur. Et credibile eſt a regibus id profectum, quorum vita ab armis ante alios defenditur, a veneno minus quam aliorum tuta eſt, niſi defendatur juris aliqua religione x & metu infamiæ.

b Liv. 2. Clandeſtina ſcelera vocat *b* Livius de Perſeo loquens: ne-
libro XLII. fas Claudianus *c* agens de inſidiis in Pyrrhum a Fabricio rejectis,
c. 18. & Cicero *d* ſcelus eandem hiſtoriam tangens. Communis exem-
c De Bello Gild. verſ. pli intereſſe ne tale quid admittatur ajunt conſules Romani, in
273. epiſtola ad Pyrrhum quam ex Cl. Quadrigario recitat *e* Gellius.
d De Off. apud Valerium Maximum *f* eſt, ***armis bella, non venenis geri***
L. III, ***debere***. Et *g* Tacito memorante, cum princeps Cattorum Ar-
c. 22. minii mortem veneno promitteret, rejecit Tiberius, ea ſe glo-
e Noct. Att. L. III. ria æquans priſcis Imperatoribus. Quare y qui licitum volunt
c. 8. hoſtem

f Lib. VI. *c.* 5. *num.* 1. *g Ann.* II. *c.* 88.

GROTII.

x *Et metu infamiæ*] Senatores ad Pyrrhum: *Ἵνα μὴ τὸ σὸν πάθος ἡμῖν διαβολὴν ἐπάγῃ· ne nobis infamiam adferat ſiquid tibi acciderit.* [Non Senatores, ſed Conſules C. *Fabricius* & *Q. Æmilius*, hoc dicunt, in Epiſtola ad *Pyrrhum*, apud PLUTARCHUM, Vit. Pyrrh. pag. 396. C. *J. B.*]

y *Qui licitum volunt hoſtem veneno occidere*] Vide de Venetis *Bembum* fine libri III.

GRONOVII.

54 *Eo permittendi modo*] Nempe, ut impune fiant, neque ex factis perſecutio detur.

55 *Sui defendendi*] Ut ſit non tantum in acie ac conflictu, ſed propemodum in omni parte belli, modo ne quis ſibi deſit ipſe. Sic Alexander ajebat ſe didiciſſe adverſus vires hoſtium, non adverſus calamitates contendere. *Juſt.* 11, 12.

56 *Non debetur*] Occidi poteſt etiam indefenſus, etiam quieſcens & dormiens.

57 *Ne pericula*] Ut aliquis modus eſſet discriminum, quum ſufficeret, quod gladiis & telis corpora exponunt & objiciunt pugnantes.

(ii) *Libro* IV. *Hiſt.* quem Auctor heic in margine indicat, nihil tale de *Germanis:* ſed in *Germaniæ* deſcriptione, *Cap.* 8. num. 2. *J. B.*

GRO-

hoſtem veneno occidere, 58 ut ex (kk) Vegetio *a* Baldus, re- *a Conſ.* 11, 188.
ſpiciunt merum naturæ jus; illud autem quod a gentium voluntate ortum trahit prætervident.

XVI. 1. Diſtat a tali veneficio nonnihil & ad vim accedit propius, ſpicula veneno inficere & 59 geminare mortis cauſas, quod z de Getis tradit *b* Ovidius, de Parthis *c* Lucanus, de Afris quibusdam *d* Silius, & nominatim de Æthiopibus *e* Claudianus. a Sed hoc quoque contra jus eſt gentium non univerſale, ſed gentium Europæarum, & ſiquæ ad Europæ melioris cultum accedunt. quod recte a Salisberienſi obſervatum eſt, *f* cujus hæc ſunt verba: *nec veneni, licet videam ab infidelibus aliquando uſurpatam, ullo unquam jure indultam lego licentiam.* Ideo *ferrum infamare veneno* dixit *g* Silius.

b De Ponto, I. Eleg. II. 17.
c Pharſal. VIII, 304.
d De Bell. Pun. III. 271, & *ſeq.*
e De laud. Stilicon. I. 350.

2. Nam & fontes veneno inficere, 60 quod ipſum quoque aut non latet, aut non diu latet, Florus *h* ait eſſe non tantum contra morem majorum, ſed & contra fas Deûm: ſicut jura gentium Diis aſcribi auctoribus ſolere 61 alibi quoque a nobis annotatum eſt. Neque vero mirum videri debet, ſi 62 ad minuenda pericula tales ſint quædam bellantium tacitæ conventiones, cum olim Chalcidenſibus & Eretrienſibus manente bello *i* convenerit μὴ χρῆσθαι τηλεβόλοις, *ne miſſilibus uti liceret.*

f Policrat. VIII, 20. pag. 653.
g Lib. III. verſ. 273.
h Lib. II. c. 20.
i Strabo Lib. X. p. 488.

XVII. Cæterum non idem ſtatuendum de aquis b ſine veneno

GROTII.

z *De Getis tradit Ovidius*] De Scythis *Plinius* libro XI, 53. *Scythæ ſagittas tingunt viperina ſanie & humano ſanguine: irremediabile id ſcelus mortem illico adfert levi tactu.* De Serviis vide ſupplementum *Helmoldi* c. 4.

a *Sed hoc quoque contra jus eſt gentium*] Ideo Ilus Mermerides in Odyſſeæ A. Ulyſſi negat venenum ad ſpicula, (*verſ.* 263.)

Ἐπεὶ ῥα θεὺς νεμεσίζετο αἰὲν ἐόντας.

Veritus vim Divûm morte carentum.

GRONOVII.

58 *Ut ex Vegetio Baldus*] Verba Baldi: *& licet hoſtem veneno occidere, ſicut docet Vegetius de re militari.*

59 *Geminare mortis*] Juſtin. 12, 20. *ſagittas veneno armant, atque ita gemina mortis vulnere hoſtem ſummovent.*

60 *Quod ipſum quoque*] Etſi vix clandeſtina ſit iſta peſtis, aut certe non diu ſit, ſed mox deprehendi & caveri poſſit ex paucorum caſu.

61 *Alibi quoque* 2, 19. 1.

62 *Ad minuenda pericula*] Qui vitam ferro ſub armis cernebant, id ſatis humanæ fragilitati putaſſe, & excepiſſe quædam genera periculorum conſenſu mutuo, quibus alium ab alio infeſtari fas non eſſet.

(kk) Apud *Vegetium* nihil tale legitur, ut jam obſervavit ALBERICUS GENTILIS, *De Jure Belli*, Lib. II. Cap. 6. pag. m. 256. *J. B.*

GROTII.

b *Sine veneno*] Cadaveribus, asbeſto,

no ita corrumpendis ut bibi nequeant, quod Solon & Am-
a Pauſ. l. phictyones [a] leguntur in barbaros juſtum cenſuiſſe: & Oppia-
ult. ſeu nus de Piſcatu, quarto, ut ſuo ſæculo ſolitum commemorat.
Phoc. c. 37. Id enim perinde habetur quaſi 63 avertatur flumen, aut [c] fon-
Front. l. tis 64 venæ intercipiantur, quod & natura & conſenſu licitum
III. c. 7. n. eſt.

6. *Æſch.* *de male ob. leg.* pag. 262. A.

XVIII. 1. An vero hoſtem interficere immiſſo percuſſore per jus gentium liceat, quæri ſolet. (ll) Sed omnino diſcrimen adhibendum eſt inter percuſſores, qui fidem expreſſam vel tacitam violant, ut ſubditi in regem, vaſalli in 65 ſeniorem, milites in eum cui militant, recepti ut ſupplices aut advenæ, aut transfugæ in eos qui receperunt, 66 an vero nulla teneantur fide, quomodo [d] Pipinus Caroli Magni pater uno comitatus ſatellite trajecto Rheno hoſtem in cubiculo interfeciſſe narratur: quod & a Theodoto Ætolo in Ptolomæum Ægypti regem ſimili modo
b Lib. v. tentatum refert [b] Polybius, οὐκ ἄνανδρον τόλμαν, *virilem auda-*
c. 81. *ciam* vocans. Talis & ille laudatus ab hiſtoricis [c] Q. Mutii Scæ-
c Liv. lib. volæ conatus, quem ipſe ſic defendit [c], *hoſtis hoſtem occidere*
II. c. 12. *volui*. Porſena ipſe in hoc facto nihil niſi virtutem agnoſcit.
d Lib. III. Valerius Maximus [d] pium ac forte propoſitum vocat: laudat &
c. 3. Cicero [e] pro P. Sextio.
e Cap. 21.

2. Nimirum hoſtem occidere ubivis licet, non naturæ tantum ſed & gentium jure, ut ſupra diximus: nec refert quot ſint qui
f Juſtin. faciant, aut patiantur. Sexcenti Lacones cum Leonida caſtra [f] ho-
II. c. 11. ſtilia

ſto, quibus uſus in obſidione Auximi Beliſarius. *Procopius* Gotthicorum II. (Cap. 27.) calce, ut Turcæ ad Dibibiam. *Nicetas* lib. I. de Alexio Iſaaci fratre. (Cap. 9.) Sunt talia & apud *Ottonem Friſingenſem*, & *Guntherum* Ligurino. [Locus *Oppiani*, quem Auctor laudat in contextu, legitur in fine *Lib.* IV. verſ. 685, & *ſeqq.* Sed ibi agitur de aquis veneno infectis: nec de more ſui temporis loquitur Poëta, verum de eo quod ſolent hoſtes, quicumque ſint, facere. *J. B.*]

e *Fontis venæ intercipiantur*] Vide *Priſcum* in excerptis legationum. [Pag. 29. *Ed. Hæſchel.* ubi de *Genſerico*, Vandalorum Rege: καὶ ἐπιλιπεῖν καὶ τὰ ὕδατα.]

d *Pipinus*] Vide *Paulum Warnafredi* libro VI. (Cap. 37.)

e *Q. Mucii Scævolæ*] Qui *Plutarcho* ἀνὴρ εἰς πᾶσαν ἀρετὴν ἀγαθός· *vir ad omnem virtutem egregius.* [Vit. Poplicol. pag. 106. B.]

GRONOVII.

63 *Advertatur flumen*] Foſſis ductis alio derivetur.

64 *Venæ intercipiantur*] Ut Marius Saturnini factionem, quæ Capitolium tenebat, abruptis fiſtulis aquæductus ad deditionem compulit. *Flor.* 3, 16.

65 *Seniorem*] Dominum feudi. 2, 3, 14.

66 *An vero nulla teneantur fide*] Voluit dicere: & *inter eos, qui nulla tenentur fide.*

(ll) De hac quæſtione fuſè diximus in Notis noſtris Gallicis Non ferebat modus iſtarum Notularum, ut quid de totâ hac re ſentiamus, heic explicaremus. *J. B.*

GRO-

ſtilia ingreſſi, recta tentorium regis petebant. f Paucioribus idem licuit. Pauci erant qui Marcellum *a* conſulem ex inſidiis circumventum occiderunt: & qui 67 Petilium *b* Cerialem parum abfuit quin in lecto confoderent. g Laudat Eleazarum *c* Ambroſius, quod *d* elephantem ſupereminentem cæteris adortus eſt, arbitratus ei inſidere regem. Neque tantum qui hæc faciunt, ſed & qui aliis faciendi auctores ſunt, jure gentium inculpati habentur. Scævolæ ad audendum *e* fuerunt auctores illi in bellis adeo ſancti veteres Romani ſenatores.

3. Neque movere quenquam debet, quod deprehênſi tales exquiſitis ſuppliciis affici ſolent: nam id ipſum non eo evenit quod in jus gentium deliquerint, ſed quia eodem jure gentium 68 in hoſtem *f* quidvis licet: gravius autem aut levius malum ſtatuit quisque pro ſua 69 utilitate. Nam ſic & exploratores, quos mittere jure gentium haud dubie licet, quales miſit Moſes, qualis fuit ipſe Joſue, deprehenſi peſſime tractari ſolent: (*ἔθος τοὺς κατασκόπους κτείνειν, mos eſt exploratores interficere*, ait *g* Appianus) juſte interdum ab his qui manifeſte juſtam habent bellandi cauſam: ab aliis vero 70 licentia illa quam dat belli jus. Quod ſi qui reperiuntur h qui tali opera oblata uti noluerint, id ad animi celſitudinem & virium apertarum fiduciam, non ad juſti injuſtive opinionem referendum eſt.

4. At de his percuſſoribus, 71 quorum facto perfidia ineſt, aliter

a Livius lib. XXVII, c. 27.
b Tac. hiſt. V. c. 22.
c De Off. I. *cap.* 40.
d Vide I. *Macc.* VI. 45, *& ſeq.*
e Liv. lib. II. c. 12.
f L. 3. §. *ult. ad l. Corn. de Sicariis.*
g Bell. Punic. p. 21.

GROTII.

f *Paucioribus idem licuit*] Valens pecuniam promiſit ei qui Scythæ cujusquam caput attuliſſet. ita pax obtenta. *Zoſimus* IV, (cap. 22.)

g *Laudat Eleazarum Ambroſius*] Et *Joſephus* antiquæ hiſtoriæ XII. (Cap. 9. §. 4. *diviſ. Hudſon.*) Factum non diſſimile Theodoſii in Eugenium eſt apud *Zoſimum* libro IV. (Cap. 58.) Gallorum in regem Perſarum, apud *Agathiam*: Perſarum decem in Julianum, apud *Ammianum* XXIV. (Cap. 4.) & *Zoſimum* III. c. 20. Alexii Comneni in Toruſen, apud *Nicetam Choniaten* lib. IV. de Manuele: (*Cap.* 4. ubi tamen de *Andronico* agitur, non de *Alexio Comneno*.) Bulgarorum in Nicephorum Imperatorem apud *Zonaram*. [Lib. XIV. Cap. 15. Ceterum quid ſibi voluerit Auctor, ubi ex *Agathia* factum *Gallorum* in Regem *Perſarum* indicat, planè neſcio. Apud illum enim Hiſtoricum nil de *Gallis*, nedum in Regem *Perſarum*. J. B.]

h *Qui tali opera oblata uti noluerint*] Vide *Cromerum* p. 113. (Lib. V.)

GRONOVII.

67 *Petilium Cerialem*] Veſpaſiani cognatum.

68 *In hoſtem quidvis licet*] Vel tantum occidere, vel poſt diros cruciatus occidere.

69 *Utilitate*] Ducit autem utile ſibi, quum ægre poſſit ſibi cavere ab hac obrepentium audacia, magnitudine ſupplicii abſterrere homines, ne quis id conetur.

70 *Licentia illa*] Non illa quidem juſtitia, quæ apud Deum valet, ſed illa, quæ apud homines.

71 *Quorum facto perfidia*] Qui ſubornantur adverſus eos, quibus fidem, obſequium, honorem, gratiam debent, 3, 1. 21.

GRO-

aliter cenſendum. neque enim ipſi tantum contra jus gentium faciunt, ſed & qui eorum utuntur opera: quanquam enim in rebus aliis, qui 72 malorum opera in hoſtem utuntur, peccare cenſeantur apud Deum, non autem apud homines, id eſt in gentium jus, quia ea in parte (mm),

Mores leges perduxerunt in poteſtatem ſuam:

& decipere, ut Plinius loquitur, a *pro moribus temporum prudentia eſt*: tamen 73 intra jus interficiendi conſtitit hæc conſuetudo. nam hic 74 qui aliena utitur perfidia, violaſſe jus non naturæ tantum, ſed & gentium creditur. Hoc docent illa b Alexandri ad Darium: *Impia bella ſuſcipitis; & cum habeatis arma, 75 licitamini hoſtium capita.* Et mox: *qui ne belli quidem jura in me ſervaveris.* Alibi: c *ad internecionem mihi perſequendus eſt, non ut juſtus hoſtis, ſed ut percuſſor veneficus.* Eodem referendum d illud de Perſeo: *non juſtum apparare bellum regio animo, ſed per omnia clandeſtina graſſari ſcelera latrociniorum & veneficiorum.* Marcius Philippus de iiſdem factis Perſei agens: e *ea omnia quam Diis quoque inviſa eſſent, ſenſurum in exitu rerum ſuarum.* Pertinet huc illud f Valerii Maximi: i *Viriati cædes duplicem perfidiæ accuſationem recepit: in amicis, quod eorum manibus interemtus eſt; in Q. Servilio Cæpione conſule, quia is ſceleris hujus auctor impunitate promiſſâ fuit, victoriamque non meruit, ſed emit.*

a Lib. VIII. Epiſtola ad Rufinum, 18. num. 3.
b Curt. l. 4. c. 1.
c Lib. IV. c. 11.
d Liv. lib. XLII. c. 18.
e Liv. lib. XLIV. c. 1.
f Lib. IX. c. 6.

5. Cauſa cur hic aliud quam in rebus cæteris placuerit, ea ipſa eſt quam de veneno ſupra attulimus, ne nimium intenderentur peri-

GROTII.

i *Viriati cædes*] Scriptor de Viris illuſtribus, (*Aurelius Victor*, Cap. 71.) *quæ victoria, quia empta erat, a ſenatu non probata.* Eutropius: *cum interfectores ejus præmium a Cæpione conſule peterent, reſponſum eſt, nunquam Romanis placuiſſe, Imperatorem a ſuis militibus interfici.* (Lib. IV. c. 7.) ubi forte legendum, *a Cæpione conſule promiſſum.* Sic quod in Sertorium admiſſum eſt, damnat *Ammianus* libro XXX. [Cap. 1. in fin. Non video ex aliis Auctoribus conſtare, de *promiſſo* illo præmio à *Cæpione* conſule. Adeoque minimè neceſſarium ſupplementum in *Eutropii* verbis. Rejicit etiam hanc emendationem *Heumannus*, in notis ultimæ Editionis, quam curavit Clariſſ. *Havercampius.* J. B]

GRONOVII.

72 *Malorum opera*] 2, 26. 5.

73 *Intra jus interficiendi*] Animis illorum ita & manibus utendi, ſine perfidia.

74 *Qui aliena utitur*] Percuſſorem immittit adverſus eum, cui percuſſor ipſe ſacramento obſtrictus eſt.

75 *Licitamini*] Mercedem addicitis: pecuniam promittitis ei, qui occiſurus eſt hoſtem veſtrum.

(mm) Verſus eſt PLAUTI, *Trinumm.* Act. IV. Scen. III. verſ. 30. *J. B.*

GRO-

pericula eorum maxime qui eminent. Negabat [a] Eumenes credere *ſe, quenquam ducum ſic velle vincere, ut* [76] *ipſe in ſe exemplum peſſimum ſtatueret.* Apud (nn) eundem [b] cum Beſſus Dario manus intuliſſet, dicitur exempli & communis [77] regum omnium eſſe cauſa: & Oedipus regis Laji cædem vindicaturus apud Sophoclem ſic ait [c]:

a Juſt. l. XIV. c. 1.
b Lib. XII.
c Oedip. verſ. 139.

Κείνῳ προσαρκῶν οὖν ἐμαυτὸν ὠφελῶ.

Et apud Senecam in ejusdem argumenti tragœdia, (*verſ.* 242.)

Regi tuenda eſt maxime regum ſalus.

Conſules Romani epiſtola ad Pyrrhum: [d] *communis exempli & fidei viſum eſt, ut te ſalvum velimus.*

d Apud Aul. Gell. III. 8.

6. In bello ergo ſolenni, aut inter eos qui belli ſolennis indicendi jus habent, id non licet: [78] extra vero bellum ſolenne habetur pro licito, eodem gentium jure. Sic in Gannaſcum defectorem ſtructas [k] inſidias tales degeneres negat [e] Tacitus. Curtius [f] Spitamenis perfidiam minus ait inviſam eſſe potuiſſe, quia nihil ulli nefaſtum in Beſſum interfectorem regis ſui videbatur. Sic & in latrones & piratas perfidia vitio quidem non caret, ſed apud gentes odio eorum in quos committitur impunita eſt.

e Annal. XI, 19.
f Lib. VII. c. 5.

XIX. 1. Stu-

GROTII.

k *Inſidias tales degeneres negat*] Sic de Florentio & Barchalba, qui defectorem Procopium adduxerant *Ammianus*, (Lib. XXVI. Cap. 9. in fin.) *ſi principem legitimum prodidiſſent, vel ipſa juſtitia jure caſos pronuntiaret. ſi rebellem & oppugnatorem internæ quietis, ut ferebatur, amplas ei memorabilis facta oportuerat deferri mercedes.* Sic laudatur Artabanes occiſo Gontharide apud hiſtoricum *Procopium*, fine Vandalicorum ſecundi. (Cap. 28.) Adjice de Suchodolii cæde *Cromerum* libro XXVIII. (pag. 604. *Ed. Baſil.*)

GRONOVII.

76 *Ut ipſe in ſe*] Ut aliis oſtendat viam inevitabilem in ſe graſſandi, qua ipſe in alios uſus fuit.

77 *Regum omnium*] Quia omnibus idem metuendum.

78 *Extra vero bellum*] Quum perſecutio eſt defectoris, rebellis, latronis; quo jure excuſavit rex Hiſpaniæ, quod in Guilhelmi Auriaci caput præmium ſtatuerat, tanquam ſubjecti rebellantis. Sic & Athenienſes, quod XXX. tyrannos ad colloquium progreſſos, ut victimas pacis trucidarunt. *Juſt.* 5, 30.

(nn) In prima Editione heic legebatur: *Apud Curtium.* Et reverâ CURTIUS ita de *Beſſo* loquentem *Alexandrum* inducit: *Quem quidem cruci adfixum videre feſtino, omnibus Regibus Gentibusque fidei, quam violavit, meritas pœnas ſolventem.* Lib. VI. Cap. 3. *num.* 14. Sed quum aliquid huc faciens, quamquam non ita diſertè, Auctor noſter poſteà reperiſſet apud JUSTINUM, Lib. XII. Cap. 5. *num.* 11. addidit in ora libri XII. & in ipſo contextu poſuit *Apud eumdem*; ſcilicet *Juſtinum*; quem tamen tantum in margine ſupra indicat. *J. B.*

XIX. 1. Stupra in feminas in bellis paſſim legas [79] & permiſſa & impermiſſa. Qui permiſerunt, ſpectarunt injuriam ſolam [80] in alienum corpus, cui ſubjacere quicquid hoſtile eſt, juri armorum non incongruens judicabant. Melius alii, qui [81] non ſolam injuriam ſed ipſum efferatæ libidinis actum hic conſiderarunt, & [82] quod is neque ad ſecuritatem pertineat, [83] neque ad pœnam, ac proinde non bello magis quam pace impunitus eſſe debeat: atque hoc poſterius jus eſt gentium non omnium, ſed meliorum. Sic Marcellus antequam Syracuſas caperet *a* legitur [l] geſſiſſe curam pudicitiæ etiam in hoſte ſervandæ. Scipio apud Livium *b* & ſua & populi Romani intereſſe ait, *nequid quod uſpiam ſanctum eſſet apud ipſos violaretur.* uſpiam, id eſt, apud moratiores populos. Diodorus Siculus *c* de Agathoclis militibus: *ὔτε τ̃ εἰς γυναῖκας ὕβρεως καὶ παρανομίας ἀπείχοντο*, *ne a mulieribus quidem* [m] *vim nefariam abſtinebant* Ælianus cum narraſſet a Sicyoniis victoribus feminarum ac virginum Pellenæarum pudicitiam proſtitutam *d*, ſic exclamat: *ἀγριώτατα ταῦτα, ὦ θεοὶ Ἑλλήνιοι, καὶ οὐδὲ ἐν βαρβάροις καλὰ, κατάγε τὴν ἐμὴν μνήμην. crudelia hæc per Deos Græciæ, & quantum memoria complector, ne ipſis quidem barbaris probata.*

a Auguſt. de Civ. Dei lib. 1. c. 6.
b Lib. XXVI. c. 49.
c Biblioth. XIX, 8.
d Libro VI. var. hiſt. c. 1.

2. Atque id [n] inter Chriſtianos obſervari par eſt, non tantum

GROTII.

l *Geſſiſſe curam pudicitiæ*] Et Lucullus narrante Xiphilino. [Immo DIONE CASSIO, Lib. xxxv. pag. 2. A.) Vide edictum Mauri Cabaonis apud *Procopium* Vandalicorum 1. (Cap. 8.)

m *Vim nefariam*] *Appianus* Mithridatico de Chiis captis: *τὰ γύναια καὶ τὰ παιδία βαρβαρικῶς ὑπὸ τῶν ἀγόντων ὑβριζόμενα. mulieres & pueri barbarum in morem ab iis qui ducebant ſtuprati.* (Pag. 201.)

n *Inter Chriſtianos*] Servarunt id Beliſarius ubique, Totilas captis Cumis & Roma capta. *Procopius* hæc tradit Gothicorum III. [Cap. 1. & 20. ubi de *Beliſarii* ſolitâ agendi ratione, & de *Totilâ*, eodem modo ſe gerente; poſtquam *Româ* potitus eſt. Sed *Cumas* Auctor heic poſuit pro *Neapoli.* Vide *Cap.* 8. ejuſdem Libri. *J. B.*]

GRONOVII.

79 *Et permiſſa*] Apud alios conceſſa, apud alios vetita.

80 *In alienum corpus*] Ut apud *Statium* Lycurgus 5. Theb. 686. *Si vilem, tanti premerent cum pectora luctus, In famulam jus eſſe ratus dominoque ducique.*

81 *Non ſolam injuriam*] Non quæ paterentur perſonæ, ſed quid fieret & qua ex cauſa, nempe opus fœdæ voluptatis ex flagrante libidinibus & incontinentia animo.

82 *Quod is neque ſecuritatem*] Quod neque hoſtium quidquam demitur violatis mulieribus, neque additur ſalvis. *Juſtin.* 93, 3.

83 *Neque ad pœnam*] Quia non eſt hoc ita comparatum, ut pro pœna poſſit haberi. Vera enim & juſta pœna eſt, quam qui ſumit, ſumendo non peccat, neque ipſe quid committit flagitii. At qui matronatum & virginum pudorem violat, rem facit per ſe damnatam & improbam.

tum ut diſciplinæ militaris partem, ſed & ut partem juris gentium: id eſt ut qui pudicitiam vi læſit, quamvis in bello, ubique pœnæ ſit obnoxius. Nam nec Hebræa lege *a* impune quiſquam id tuliſſet, ut intelligi poteſt o ex ea parte quæ de captiva ducenda, neque vendenda poſtea, conſtituit. Ad quem locum Bechai magiſter Hebræus: *voluit Deus ut caſtra Iſraëlitarum ſint ſancta, non projecta in ſcortationes & abominationes ceteras ut caſtra gentium.* Arrianus, *b* cum narraſſet captum Roxanes amore Alexandrum, οὐκ ἐθελῆσαι ὑβρίσαι καίπερ αἰχμάλωτον, ἀλλὰ γῆμαι γὰρ οὐκ ἀπαξιῶσαι. *noluiſſe ea ut captiva per libidinem abuti, ſed matrimonio dignatum*, adjicit facti laudationem. Plutarchus de facto eodem: *c* οὐχ ὕβρισεν, ἀλλ' ἔγημε φιλοσόφως, *non per libidinem abuſus ea eſt, ſed uxorem duxit, ut dignum philoſopho.* Et Torquatum quendam, quod hoſtili virgini vitium obtuliſſet, Romanorum decreto p in Corſicam deportatum annotavit Plutarchus *d*.

a Deut. XXI, 10.

b De Exped. Alex. IV, 19.

c De fortun. Alex. Orat. II. pag. 332. E.

d Parall. pag. 308, 309.

GROTII.

o *Ex ea parte quæ de captiva ducenda*] Quam facunde explicat *Philo* libro περὶ φιλανθρωπίας. (pag. 706, & ſeqq.) *Joſephus* altero contra Apionem: τῶν αἰχμαλώτων προνόησιν ὅπως αὐτῶν ὕβρις ἀπῇ, μάλιστα δὲ γυναικῶν· *lex etiam pro bello captis curam geſſit, ut abſit ab eis contumelia, maxime a mulieribus.* (Pag. 488. §. 29. diviſion. Hudſon.)

p *In Corſicam deportatum*] At Perſarum rex Choſroës eum qui Apameæ puellæ vim intulerat cruci affixit. *Procopius* Perſicorum II. (Cap. 11.)

CAPUT V.

De rebus vaſtandis eripiendisque.

I. *Res hoſtium corrumpi & rapi poſſe.*	III. *Et religioſas: addita itidem cautione.*
II. *Etiam ſacras: quod quomodo intelligendum.*	IV. *Doli quatenus hic permiſſi.*

I. 1 NOn *a* eſſe contra naturam ſpoliare eum, quem honeſtum eſt necare, dixit *a* Cicero. Quare mirum non eſt, ſi jus gentium corrumpi ac rapi permiſerit res hoſtium, quos

a Offic. III. c. 6.

GRONOVII.

1 *NOn eſſe contra*] Nam non debet, cui plus licet, quod minus eſt, non licere. l. 21. D. *de reg. iur.*

GROTII.

a *Non eſſe contra naturam ſpoliare eum quem honeſtum eſt necare*] *Suetonius* Nerone XL. *tanquam occa-*
ſione

a Cap. 11. quos interficere permiſerat. Polybius itaque hiſtoriarum [a] quinto, jure belli comprehendi ait ut munitiones hoſtium, portus, urbes, viri, naves, fructus, & ſi qua ſunt ſimilia, aut eripiantur, aut corrumpantur. Et apud Livium [b] legimus, *eſſe quadam belli jura, quæ ut facere ita pati ſit fas:* 2 *ſata exuri, diruit tecta, prædas hominum pecorumque agi.* Ipſas urbes totas dirutas, aut mœnia ſolo æquata, populationes agrorum, incendia ſingulis ferme paginis apud hiſtoriarum ſcriptores invenias. Et notandum licere hæc & in deditos. *Oppidani*, inquit [c] Tacitus, *portis ſponte patefactis ſe ſuaque Romanis permiſere, quod ſalutem ipſis tulit: Artaxatis ignis immiſſus.*

b Lib. xxxi. c. 30.

c Ann. xiii. c. 41.

II. 1. Neque jus gentium merum, 3 ſepoſita officiorum aliorum conſideratione, de quibus dicemus infra, ſacra excipit, id eſt, quæ Deo aut diis dicata ſunt. *Cum loca capta ſunt ab hoſtibus*, b 4 *omnia deſinunt ſacra eſſe*, ait [d] Pomponius juriſconſultus. *Sacra Syracuſarum victoria profana fecerat*, ait Cicero Verrina [e] quarta. Cauſa hujus eſt, quod quæ ſacra dicuntur, revera 5 non eripiuntur humanis uſibus, c ſed publica ſunt: ſacra

d L. cum ſtibus, loca 36. D. de religio. ſis.

e Cap. 55.

ſione nata ſpoliandarum jure belli opulentiſſimarum provinciarum. Cyprianus de mortalitate: *ſic cum irruptione hoſtili civitas aliqua poſſeſſa eſt, omnes ſimul captivitas vaſtat.* (Pag. 159. *Ed. Fell. Brem.*)

b *Omnia deſinunt ſacra eſſe*] *Tertullianus* apologetico (Cap. 25.) *Porro bella & victoria captis & everſis plurimum urbibus conſtant: id negotium ſine Deorum injuria non eſt. eadem ſtrages mœnium & templorum. pares cædes civium & ſacerdotum: nec diſſimiles rapinæ ſacrarum divitiarum & profanarum. Tot igitur ſacrilegia Romanorum, quot trophæa. tot de Diis, quot de gentibus triumphi. tot manubiæ, quot manent adhuc ſimulacra captivorum deorum.* Mox: *& bene, quod ſi quid adverſi urbibus accidit, eadem clades templorum quæ & mœnium fuerant.* (Cap. 40.)

c *Sed publica ſunt*] *Marſilius Patavinus* in defenſore pacis cap. v. p. 2. *Nicol. Boërius* deciſ. LXIX. num. 1. *Beſſius* in crim. de foro competente num. 101. *Cothmannus* conſ. 100. num. 30.

GRONOVII.

2 *Sata exuri*] Frumenta in agris matura incendi.

3 *Sepoſita officiorum*] Si a jure gentium diſtinguantur, quæ tantum honeſta ſunt, non etiam debita.

4 *Omnia deſinunt*] *Seneca* Troad. 53. *& quondam ſacrum regni jacentis.*

5 *Non eripiuntur humanis*] Secernuntur quidem a commercio & poſſeſſione, promiſcuoque & profano attactu privatorum, manent tamen in uſu hominum & habentur curanturque inter ea quæ ſunt univerſitatis vel populi cujusque. Poteſt & alia dari cauſa ex ſuperſtitione veterum. Credebant enim templa & aras & ſimulacra urbium captarum a diis eſſe deſerta. Unde *Virgil.* 2. Æneid. 351. *Exceſſere omnes adytis ariſque relictis Dii, quibus imperium hoc ſteterat.* Et *Curtius* refert in obſidione Tyri civium cuidam per quietem Apollinis urbem deſerentis ſpeciem oblatam. Quum Titus Hieroſolyma obſideret, auditam majorem humana vocem, excedere Deos, ſimul ingentem motum excedentium, e *Jo-*

ſacra autem nominantur a fine cui deſtinata ſunt. Signum ejus quod dico eſt, quod cum quis populus alteri populo aut regi ſe dedit, tum etiam ea dedi quæ divina dicuntur, ut ex formula apparet quam citavimus [a] alibi [6] ex Livio: cui convenit illud in Amphitruone Plauti, (*Act.* I. *Scen.* I. verſ. 71.) [a] *L.* I. *c.* III. §. 8.

Urbem, agrum, aras, focos, ſeque uti dederent.

Deinde (verſ. 102.)

Deduntque ſe, divina, humanaque omnia.

2. Et ideo Ulpianus [b] publicum jus etiam [7] in ſacris ait conſiſtere. Pauſanias [c] Arcadicis ait morem fuiſſe Græcis barbariſque communem, ut res ſacræ arbitrii eorum fierent qui urbes cepiſſent. Sic Jovis Hercæi ſimulacrum, Troja capta, conceſſum Sthenelo, multaque alia ejus moris exempla commemorat. Thucydides lib. IV. [d] τὸν νόμον τοῖς Ἕλλησιν εἶναι, ὧν ἂν ᾖ τὸ κράτος τῆς γῆς ἑκάστης, ἤν τε πλείονος, ἤν τε βραχυτέρας, τούτων καὶ τὰ ἱερὰ ἀεὶ γίγνεσθαι· *jus hoc apud Græcos eſſe, ut qui imperium obtineant in terra aliqua magna aut parva,* d *eorum ſint & templa.* A quo non diſcrepat illud apud [e] Tacitum: *cunctas ceremonias Italicis in oppidis, templaque, & numinum effigies, juris atque imperii Romani eſſe.*

[b] *L.* I. §. 2. *D. De Juſt. & Jur.*
[c] Cap. 46.
[d] Cap. 98.
[e] *Ann.* III. 71.

3. Quare & populus ipſe, mutata voluntate, poteſt ex ſacro profanum facere: quod non obſcure indicant juriſconſulti Paulus [f] & Venulejus: & temporum neceſſitate videmus res ſacras ab his qui ſacraverant e in belli uſus converſas, ut a Pericle ſub

[f] *L. inter ſtipulantem*, 83. §. *ſacrum*, 5. *& l. continuus*, 137. §. *cum quis.* 6. *D. de verb. oblig.*

e *Joſepho Tacitus* tradit 5, hiſtor. 13. Hinc apud *Statium* Bacchus Thebis ſuis metuens in concilio Deorum ait 7. Thebaid. 178. *quo ſacra tamen ritusque perempta Gentis abire jubes?* Quod ut certius fieret, Romani carmine ſolenni ex obſeſſis ab ſe urbibus Deos evocabant, & Romæ illis ædem promittebant, ut notat *Servius* ad d. l. Exemplum apud *Liv.* 5, 21. Adde *Diodor. Sic.* 13, 59. *Plutarch.* in Antonio p. 951.

GROTII.

d *Eorum ſint & templa*] Oſtendit hunc morem & Polybii locus infra capite XII. §. 7.

GRONOVII.

6 *Ex Livio*] Lib. 7, 31. & 26, 23.

7 *In ſacris ait*] Quod in rebus divinis fas eſt & rite fit, id partem eſſe publici juris; quamvis interdum diſtinguantur. Auſonius: *jus triplex, tabulæ quod ter ſanxere quaternæ.* (Edyll. XI.)

GROTII.

e *In belli uſus converſas*] Ut a Syracuſis tempore Timoleontis, in cujus vita id habet *Plutarchus* (pag. 247. E.) Chii mulctam ſibi a Mithridate indictam etiam e ſacris vaſis conficiunt. *Appianus* Mithridatico.

ſub (aa) pollicitatione reſtituendi tantundem, a (bb) Magone in Hiſpania, a Romanis bello (cc) Mithridatico, a Sulla, (dd) Pompejo, Cæſare, (ee) atque aliis factum legimus. Apud

a Pag. 832. A. Plutarchum [a] Tiberius Gracchus: *ἱερὸν καὶ ἄσυλον οὐδὲν οὕτως ἐστὶν, ὡς τὰ τῶν θεῶν ἀναθήματα. χρῆσθαι δὲ τούτοις καὶ κινεῖν καὶ μεταφέρειν ὡς βούλεται τὸν δῆμον οὐδεὶς κεκώλυκε· nihil tam ſacrum ſanctumque eſt quam quæ Deorum honori dicantur. Et his tamen uti populum, hæc transmovere nemo prohibet.* [f] In controverſiis Senecæ patris legimus: *pro republica plerumque templa nudantur, & in*

b Apud Macr. ſat. III. c. 3. *uſum ſtipendii* [g] *dona conflamus.* Trebatius [b] juriſconſultus temporum Cæſaris; [g] *profanum quod ex religioſo vel ſacro in hominum uſum proprietatemque converſum eſt.* Hoc ergo gentium jure

c Ann. I. c. 51. uſus Germanicus in Marſos, narrante [c] Tacito: *profana ſimul & ſacra, & celeberrimum illis gentibus templum quod Tanfanæ vocabant, ſolo æquantur.* Pertinet huc illud Virgilii (*Æneid.* XII. 778.)

Colui

co, (pag. 201.) Plinius lib. XVII. cap. ultimo de Porcio Catone agens: *idem arbores religioſas lucosque ſuccidi permiſit, ſacrificio prius facto: cujus rei rationem quoque eodem volumine tradidit.* Sulla bello Mithridatico donaria ab Olympia, Epidauro, Delphis abſtulit, *Plutarcho* narrante, (pag. 459.) & Appiano, (pag. 206.) idem pretium reſtituit. *Diodorus Siculus* in excerptis Peireſcianis. (*pag.* 406.) Auguſtus ex templis theſauros accepit mutuos, *Appiano* docente civilium V. (*pag.* 678.) vaſa ſacra ab Agapeto oppignorata tradit *Caſſiodorus* XII, 20. Heraclius in gravi neceſſitate vaſa eccleſiæ in nummos vertit, ſed poſtea pretium reddidit, ut narrat *Theophanes*. Vide & *Annam Comnenam* libro V. (*Cap.* 1.) & libro VI. (*Cap.* 2.) *Cromerum* libro XXIII. (pag. 516. *Edit. Baſil.*) orationem Laurentiani apud *Bembum* libro VI. Adde quæ infra dicentur capite XXI. §. 23. Neque locus *Plutarchi* de *Syracuſanis*, neque *Plinii* de *Catone*, ſatis ad rem faciunt. Vide *Notas Gallicas*. J. B.]

f *In controverſiis Senecæ*] In excerptis IV, 4.

g *Profanum quod ex religioſo vel ſacro in hominum uſum proprietatemque converſum eſt*] *Servius* ad Æneidos II. (verſ. 713.) de Cereris templo: *Æneas ſcit ante eſſe profanatum.* Idem habet ad III. & ad IX. Æneidos & ad XII. Ad eclogam vero ſeptimam: *dona oblata numinibus tamdiu ſacra ſunt, & dona poſſunt dici, quamdiu non fuerint profanata.* (Ad verſ. 31.)

GRONOVII.

g *Dona conflamus*] Florus 2, 6. *Arma non erant: detracta ſunt templis.*

(aa) Vide hac de re THUCYDIDEM, *Lib.* II. Cap. 13. & DIODORUM SICULUM, Lib. XII. Cap. 40. *J. B.*

(bb) Refert hoc LIVIUS, Lib. XXXVIII. Cap. 36. *J. B.*

(cc) Habet ex APPIANO *Alexandr.* De Bell. Mithrid. pag. 185. Ed. H. Steph. *J. B.*

(dd) De *Pompejo* nihil apud Scriptores veteres reperio, niſi quæ habet *Dion Caſſius*, initio *Lib.* XLI. At vide infra, pag. 174. *Ed. H. Steph.* Quod ſpectat *Sullam*, vide Notam Auctoris noſtri. *J. B.*

(ee) Vide SUETON. *Cæſar.* Cap. 54. & ipſum CÆSAREM, *Comm.* de Bell. Civ. Lib. 1. Cap. 6. *J. B.*

GRO-

Colui veſtros ſi ſemper honores,
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.

Deorum donaria [h] capi a victoribus ſolere notavit [a] Pauſanias: & Cicero belli legem id vocat, [b] de P. Servilio loquens: *ſigna*, inquit, *& ornamenta ex urbe hoſtium vi & virtute capta belli lege atque imperatorio jure ſuſtulit.* Sic Livius [c] templorum ornamenta quæ Syracuſis Marcellus Romam advexit *parta* ait *belli jure*. C. Flaminius [d] pro M. Fulvio: *ſigna ablata & cætera facta quæ captis urbibus ſoleant.* [i] Fulvius quoque in oratione belli jus hoc ipſum [e] appellat. Et [9] Cæſar in oratione apud Salluſtium [f] referens quæ victis ſolent accidere, ponit & [k] fana ſpoliari.

a Lib. VIII. c. 46.
b In Verr. I, 21.
c Lib. XXV. c. 40.
d Apud eundem Livium. L. XXXVIII. c. 43.

4. Illud tamen verum eſt, ſi quo in ſimulacro numen aliquod ineſſe credatur, id violari aut corrumpi nefas ab iis qui in ea perſuaſione conveniunt: & hoc ſenſu impietatis, aut læſi etiam gentium juris accuſantur interdum qui talia commiſerunt, nimirum ex talis opinionis poſitione. Aliud eſt ſi hoſtes non idem ſentiant: ſicut Judæis non permiſſum tantum, ſed & [g] præceptum eſt gentium ſimulacra abolere. nam quod [10] ſibi accipere vetantur, id eam cauſam habet, quo magis Hebræi ſuperſtitiones gentium deteſtarentur, impuritatis admoniti ipſo contactus interdicto; non quaſi alienis ſacris parceretur, quomodo [l] Joſephus exponit, [11] Romanis haud dubie blandiens; ſicut & in expoſitione præcepti alterius, de non nominandis gentium diis: quod ille ita explicat quaſi [12] illis obloqui vetarentur, cum revera honoris cauſa aut ſine abominatione eos nominare lex non ſineret.

e Lib. XXXIX. c. 4.
f Bell. Catill. c. 50. Ed. Waſſ.
g Deut. VII, 5.

GROTII.

h *Capi a victoribus ſolere*] *Virgilius* Æneidos V. (verſ. 360.)

Neptuni ſacro Danais de poſte refixum.

Plutarchus Fabio narrat, ſignum ab eo Herculis Tarenti captum, miſſumque in Capitolium: reliquos Deos Tarentinis relictos, ut iratos. (*Pag.* 187. C.) Huc ſpectat & quod modo ex Tertulliano attulimus, & ejusdem hoc ad nationes II. *Tot deinde de Diis quos de gentibus triumphi: manent & ſimulacra captiva; & utique ſentiunt, quos non amant.* (Cap. 17.)

i *Fulvius*] Vide *Polybium* excerpto legationum 28.

k *Fana ſpoliari*] Vide *Cromerum* libro XVII. (pag. 402.) de rebus Antiochenſis Eccleſiæ captis a Choſroë, vide *Procopium* Perſicorum II. (*Cap.* 9.)

l *Joſephus*] Antiquæ hiſtoriæ IV, 8. §. 10. & libro adverſus Appionem altero. (§. 33. *Edit. Hudſ.*)

GRONOVII.

9 *Cæſar*] Cap. 51. bell. Catil.

10 *Sibi accipere*] Servare, non venerationis cauſa, ſed quaſi aliquod monumentum.

11 *Romanis*] Ut crederent Romani non adeo deteſtabiles ipſorum deos eſſe Judæis, quam revera erant.

12 *Illis obloqui*] Maledicere.

ſineret. Sciebant quippe Hebræi Dei certiſſimo monitu in ſimulacris illis non habitare, aut Dei ſpiritum, aut bonos angelos, aut vim aſtrorum, ut deceptæ gentes exiſtimabant, ſed pravos & humano generi infeſtos dæmonas: ita ut recte dixerit [a] Tacitus in Judæorum inſtitutis deſcribendis, *profana illis omnia quæ apud nos ſacra.* Non mirum ergo eſt, ſi templa profani cultus [b] a Maccabæis incenſa non ſemel legimus. Sic & Xerxes cum ſimulacra Græcorum corrupit, nihil fecit contra jus gentium, etſi multum id ad invidiam exaggerant Græci ſcriptores. [c] Nam m Perſæ non credebant in ſimulacris eſſe ulla numina, ſed Deum eſſe Solem, & portionem ejus aliquam 13 ignem. Lege Hebræa, ut idem [d] Tacitus recte, *templi limine præter ſacerdotes arcebantur.*

5. At Pompejus, eodem auctore, [e] *templum jure victoriæ ingreſſus eſt*: aut, ut Auguſtinus [f] rem eandem narrat, *non devotione ſupplicis, ſed jure victoris*: bene ille quod templo pepercit, & rebus templi, quanquam ut Cicero [g] diſerte ait, 14 pudore & obtrectatorum metu, non religione: male quod ingreſſus eſt, quippe contempto vero Deo, quod & Chaldæis exprobrant [h] Prophetæ: quam etiam ob cauſam quidam factum arbitrantur ſingulari Dei providentia, ut is quem dixi Pompejus quaſi in conſpectu Judææ trucidaretur ad Caſium Ægypti promontorium. at ſi ſpectes opinionem Romanorum, nihil in eo factum contra jus gentium. Sic idem templum excidio datum a Tito Joſephus memorat, [i] additque factum τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ.

III. Quod de ſacris diximus, idem & de 15 religioſis intelligi debet. nam hæc quoque non mortuorum ſunt, ſed viventium, 16 ſive populi alicujus, 17 ſive familiæ. Quare ſicut ſacra loca ab

[a] Hiſt. v. c. 4.
[b] 1 Macc. v, 44. 68. & x, 84.
[c] Aſc. Ped. in Verr. I. 18.
[d] Hiſt. v, 8.
[e] Ibid. c. 9.
[f] De Civ. Dei lib. xviii, c. 45.
[g] Pro Flacco, c. 28.
[h] Dan. v, 23.
[i] Bell. Jud. lib. vi. Cap. 4. §. 3. & Cap. vi. §. 2.

GROTII.

m *Perſæ non credebant in ſimulacris ulla eſſe numina*] *Diogenes Laertius* initio, τὸ δὲ ξοάνων καταγινώσκειν τοὺς μάγους· *damnari ſimulacra a magis.* [Lib. I. §. 6. Vide ibi Not. ÆGIDII MENAGII; & Clariſſ. CLERICI *Indicem Philologic.* in *Hiſtoriam Philoſophiæ Orientalis* à STANLEJO, voce *Statua.* De Religione etiam Veterum Perſarum THOMAS HYDE, Anglus, librum eruditiſſimum edidit, ubi eos ab omni idololatriâ abſolvere conatur. *J. B.*]

GRONOVII.

13 *Ignem*] *Bulenger.* eclog. ad Arnob. cap. 5.

14 *Pudore & obtrectatorum*] Ne famam, quam habebat, innocentiæ vel abſtinentiæ læderet, atque invidiæ anſam daret hoc nomine ſibi obtrectandi aut inſultandi.

15 *Religioſis*] In quæ mortui inferuntur.

16 *Sive populi*] Ubi polyandria vel publica cœmeteria ſunt.

17 *Sive familiæ*] Ut olim apud Romanos, qui quisque in agris privatis ſibi & ſuis locum ſepulturæ ſecernebant.

18 *Aliq-*

ab hoſtibus capta, ita & religioſa talia eſſe deſinere ſcripſit dicto loco Pomponius, & Paulus juriſconſultus: *a ſepulcra hoſtium religioſa nobis non ſunt, ideoque lapides inde ſublatos in quemlibet uſum convertere poſſumus.* quod ita tamen intelligendum, ne ipſa mortuorum corpora male tractentur, quia id contra jus eſt hominum ſepeliendorum, quod jure gentium introductum alibi demonſtravimus. *a L. 4. D. de ſepulc. viol.*

IV. Illud hic breviter repetam, non vi ſola res hoſtium hoſtibus eripi ex jure gentium, ſed & dolos qui perfidia careant permiſſos cenſeri, imo & 18 alienæ perfidiæ incitationem. Nimirum 19 ad minora & frequentia hæc delicta ita connivere cœpit jus gentium, ſicut leges civiles ad 20 meretricium & improba fenora.

GRONOVII.

18 *Alienæ perfidiæ incitationem*] Præmia poſita illis, qui res hoſtium, quamvis perfide, intercipiunt, & ad nos aut in noſtros fines deferunt.

19 *Ad minora ita connivere*] Nam ad majora, veluti vitæ licitationem, non connivit, cap. præced. n. 18.

20 *Meretricium*] *Sueton.* Calig. 40. *qui meretricium feciſſent.*

CAPUT VI.

De jure acquirendi bello capta.

I. *Circa acquiſitionem rerum bello captarum, quale jus naturæ.*
II. *Quale jus gentium: cujus teſtimonia adduntur.*
III. *Quando res mobilis capta cenſeatur ex gentium jure:*
IV. *Quando agri.*
V. *Res quæ non ſunt hoſtium non acquiri bello.*
VI. *Quid de rebus repertis in navibus hoſtium?*
VII. *Jure gentium noſtra fieri quæ hoſtes noſtri aliis bello eripuerant, quod teſtimoniis probatur.*
VIII. *Refellitur ſententia ſtatuens res captas ab hoſtibus omnino ſingulorum capientium fieri.*
IX. *Naturaliter & poſſeſſionem & dominium per alium acquiri.*
X. *Diſtinctio actuum bellicorum in publicos & privatos.*
XI. *Agros acquiri populo aut ejus cujus eſt bellum.*
XII. *Res mobiles & ſe moventes actu privato captas ſingulorum capientium fieri;*
XIII. *Niſi lex civilis aliud ſtatuat.*
XIV. *Captas actu publico fieri populi, aut ejus cujus eſt bellum;*
XV. *Arbitrium tamen in res tales*

tales aliquod ſolere imperatoribus concedi:
XVI. *Qui aut res referunt ad ærarium:*
XVII. *Aut dividunt militi: & quomodo:*
XVIII. *Aut direptionem permittunt:*
XIX. *Aut aliis concedunt:*
XX. *Aut factis partibus aliud atque aliud ſtatuunt & quomodo.*
XXI. *Peculatum circa prædam committi.*
XXII. *Lege aut alio voluntatis actu de jure hoc communi aliquid immutari poſſe.*
XXIII. *Sic ſociis prædam concedi:*
XXIV. *Sæpe & ſubditis: quod variis exemplis terreſtribus & maritimis illuſtratur.*
XXV. *Uſus antedictorum.*
XXVI. *An capta extra territorium utriusque partis bellantium acquirantur belli jure.*
XXVII. *Jus hoc quod diximus quomodo belli ſolennis ſit proprium.*

I. 1. PRæter quorundam actuum inter homines impunitatem, de qua egimus hactenus, eſt & alius effectus bello ſolenni ex jure gentium proprius. Ac jure naturæ quidem 1 bello juſto ea nobis acquiruntur a 2 quæ aut paria ſunt ei quod cum nobis ſit debitum aliter conſequi non poſſumus, aut etiam quæ nocenti damnum inferunt b intra æquum pœnæ modum, ut alibi dictum eſt. Hoc jure Abrahamus de ſpoliis, quæ a quinque regibus acceperat, c decimam Deo dedit, ut hiſtoriam quæ exſtat Gen. XIV. explicat divinus Scriptor ad Hebræos VII. 4. quo more Græci quoque, Carthaginienſes, & Romani diis ſuis, ut 3 Apollini, 4 Herculi, 5 Jovi Feretrio decimam de præda ſacraverunt. Jacobus autem Joſepho præ fratribus præcipuum relin-

GROTII.

a *QUæ aut paria ſunt ei quod cum nobis ſit debitum aliter conſequi non poſſumus*] Libro II, cap. VII. §. 2.

b *Intra æquum pœnæ modum*] Libro II, c. 20.

c *Decimam Deo dedit*] Et alimenta ſervis & partem prædæ ſociis. Vide *Joſephum* in hac hiſtoria. (*Antiq. Jud.* Lib. I. Cap. 10. §. 2. *diviſ. Hudſ.*) & quæ infra cap. XVI, 3.

GRONOVII.

1 *Bello juſto*] In quo juſtam cauſam habemus.

2 *Quæ aut paria*] Quæ aut tanti ſunt, quanti æſtimandum eſt, quod nobis ab hoſtibus debetur & reddere per pacem noluerunt, non ultra; aut quibus acceptis tantum illis damni dolorisque datur; quantum illi nobis dederunt, cum aliquo additamento pœnæ nomine. 2, 20. 32.

3 *Apollini*] Exemplum eſt apud *Livium* 5, 21. & 23.

4 *Herculi*] *Juſtin.* 18, 7.

5 *Jovi Feretrio decimam*] Non decimam Jovi Feretrio, ſed ſpolia opima, hoc eſt, quæ dux duci hoſtium ab ſeſe interfecto manu ſua detraxiſſet, conſecrare ſolebant. *Florus* 1, 1. & 12. item 2, 4.

GRO-

relinquens legatum, *do tibi*, inquit, ***partem unam ſupra fratres tuos, quam a manu Amorrhæi cepi gladio meo & arcu meo***, Geneſ. XLVIII, 22. Quo in loco [d] illud *cepi* prophetico loquendi genere pro *certo capiam* ſumi videtur, & Jacobo attribui, quod poſteri ab ejus nomine dicti facturi erant, quaſi eadem eſſet progenitoris & liberorum perſona. Id enim rectius, quam cum Hebræis verba hæc trahere ad illam expilationem Sicimorum, quæ jam ante a filiis Jacobi facta erat. nam eam ut cum perfidia conjunctam Jacobus, pro ſua pietate, ſemper improbavit, ut videre eſt Gen. XXXIV, 30. XLIX, 6.

2. Probatum autem a Deo jus prædæ inter eos quos dixi [6] naturales terminos aliis quoque locis apparet. Deus in lege ſua,
de civitate poſt pacem repudiatam expugnata loquens [a], ſic ait: *a Deut.*
Omnia ejus ſpolia diripies tibi: & frueris præda hoſtium, quam XX, 14.
tibi Deus dederit. Rubenitæ, Gaditæ, & pars Manaſſitarum
[b] dicuntur viciſſe Ituræos & eorum vicinos, multamque præ- *b I Paral.*
dam ab iis abſtuliſſe, hac ratione addita, quod in bello Deum V. 20, 21,
invocaſſent, & Deus eos propitius exaudiiſſet: quomodo & 22.
rex pius [c] Aſa narratur, Deo invocato, de Æthiopibus, injuſto *c II Paral.*
bello ſe laceſſentibus, & victoriam & prædam reportaſſe: quod XIV, 11, 12, 13.
eo magis notandum, quia arma illa non ex ſpeciali mandato,
ſed ex communi jure ſumebantur.

3. Joſue autem [d] eoſdem quos dixi Rubenitas, Gaditas, & *d Joſ.* XXII, 8.
Manaſſis partem [7] ſecundis ominibus proſequens: ***participes***,
inquit, ***ſitis præda hoſtium cum fratribus veſtris.*** Et David, cum
ad Senatores Hebræos mitteret parta de Amalecitis ſpolia, [8] pre-
tium [e] dixit muneri: ***ecce donum hoc eſto vobis de præda hoſtium*** *e I Sam.*
Domini. Nimirum, ut Seneca dixit, [f] militaribus viris ſpecio- XXX, 26.
ſiſſimum eſt divitem aliquem ſpoliis hoſtilibus facere. Exſtant *f III De Beneſ.* 33.
& divinæ leges de præda dividenda Num. XXXI, 27. Et Philo
[g] inter [9] diras legis eſſe ait ut ager ab hoſtibus demetatur, un- *g De diris*, p. 930.
de ſequi λιμὸν μὲν φίλοις, ἐχθροῖς δὲ περιουσίαν, *in ſuos famem*, A.
copiam hoſtibus.

II. 1. Cæterum jure gentium non tantum is qui ex juſta cau-
ſa

GROTII.

d *Illud* cepi] Chaldæus interpretatur id factum precibus ad Deum, qui ſingulari quadam benevolentia Sicima & Jacobo & poſteris ejus conſervaverit.

GRONOVII.

6 *Naturales terminos*] Quum non ultra debitum nobis & accedentem pœnam condignam extenditur.

7 *Secundis ominibus proſequens*] *Sueton.* Oct. 57.

8 *Pretium dixit muneri*] Donum ornavit verbis, ut loquitur *Terentius.* (Eunuch. II. 1. 8.)

9 *Diras*] Execrationes deteſtationesque illorum qui legem violarent.

ſa bellum gerit, ſed & 10 quivis in bello ſolenni & 11 ſine fine modoque dominus fit eorum quæ hoſti eripit, eo ſenſu nimirum ut a gentibus omnibus & ipſe & 12 qui ab eo titulum habent, in poſſeſſione rerum talium tuendi ſint. quod 13 dominium quoad effectus externos licet appellare. Cyrus *a* apud Xenophontem: *νόμος ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις ἀΐδιός ἐστιν, ὅταν πολεμούντων πόλις ἁλῷ, τῶν ἑλόντων εἶναι καὶ χρήματα· lex eſt ſempiterna inter homines, capta hoſtium urbe, eorundem res atque pecunias victori cedere.* Plato *b* dixit: *πάντα τὰ τῶν νικωμένων ἀγαθὰ τῶν νικώντων γίγνεσθαι, bona quæ victus habuit omnia victoris fieri*: qui & alibi *c* inter genera quaſi naturalia acquiſitionis ſtatuit 14 *πολεμικὴν*, quam & 15 *ληστικὴν*, 16 *ἀγωνιστικὴν* & 17 *χειρωτικὴν* vocat. Aſſentientem hac in re habens eum quem dixi Xenophontem, apud quem *d* Euthydemum Socrates 18 interrogando eo perducit, ut ſpoliare non ſemper injuſtum fateatur, ut ſi in hoſtem id fiat.

2. Sed Ariſtotele *e* quoque auctore *ὁ νόμος ὁμολογία τίς ἐστιν, ἐν ᾧ τὰ κατὰ πόλεμον κρατούμενα τῶν κρατούντων εἶναί φασι, lex velut pactum quoddam commune eſt quo bello capta capientium ſunt.* Eodem reſpicit dictum illud Antiphanis: *ὅτι τοῖς πολεμίοις εὔχεσθαι δεῖ τὰ ἀγαθὰ παρεῖναι χωρὶς ἀνδρείας. γίνεται γὰρ οὕτως οὐ τῶν ἐχόντων, ἀλλὰ τῶν κρατούντων· optandum 19 ut hoſtibus bona adſint ſine virtute: ſic enim fiunt illa non eorum qui habent, ſed eorum qui capiunt.* e Apud Plutarchum in vita *f* Alexandri 20 *τὰ τῶν ἡττωμένων*

a Xenoph. VII. *de Inſt. Cyri*, c. 5. §. 26.

b De Legibus, Lib. I. pag. 626. B. Tom. II.

c Sophiſt. pag. 219, 222. Tom. I.

d Comm. Socrat. Lib. IV. Cap. II. §. 15.

e 1. *Polit.* c. 6.

f Pag. 676. A.

GROTII.

e *Apud Plutarchum in vita Alexandri*] Ibidem *νικῶντας σφετερίζεσθαι καὶ τὰ τῶν πολεμίων· vincentes etiam ea quæ hoſtium ſunt ſibi acquirere.* (Pag. 684. A.)

GRONOVII.

10 *Quivis in bello ſolenni*] Sive inferat bellum ſive arceat, ſive jure ſive injuria: modo belli gerendi facultatem habeat, ut populus liber vel Rex, & id bellum ſit indictum.

11 *Sine fine modoque*] Non tantum, quatenus ei debetur, & quatenus damnum fecit.

12 *Qui ab eo titulum*] Qui ſub ejus auſpiciis militarunt, aut ejus dono aut commercio de præda partes acceperunt, non poſſint, vel domi, vel usquam gentium, tanquam malæ fidei poſſeſſores conveniri, aut res ab eis vindicari.

13 *Dominium quoad*] Nam dominii effectus in duobus fere conſiſtit, ut liceat rem perſequi & ſibi aſſerere; tum, ut liceat de re pro arbitrio ſtatuere. *Bachov.* ad §. 2. inſtit. *de action.*

14 Πολεμικὴν] Bellicam.

15 Ληϊστικὴν] Piraticam aut prædaticiam.

16 Ἀγωνιστικὴν] Certando paratam.

17 Χειρωτικὴν] Manuariam vel manubialem.

18 *Interrogando*] Ut ſolebat, cum ſimularet ſe nihil ſcire & doceri, quæ doceret, percontando e diſcipulis elicere, quod eos docere volebat.

19 *Ut hoſtibus bona*] Ut hoſtes ſint opulenti & ignavi. [Dictum iſtud non eſt *Antiphanis*, cui tribuit Auctor, ſed *Antiſthenis*, apud STOBÆUM, Serm. LII. pag. 365. Vide & PLUTARCHUM, *De fortun. Alexandr.* Orat. II. pag. 336. A. Tom. II. *Ed. Wechel.* J. B.]

20 Τὰ τῶν ἡττωμένων] Superatorum in pugnis bona vincentibus præmia ſunt.

μένων εἶναι τε δεῖ καὶ προσαγορεύεσθαι τοῦ κρατοῦντος, ea quæ victi fuerant, & eſſe & appellari debent victoris. Idem alibi: *ὡς τὰ τῶν ἡττωμένων ἐν ταῖς μάχαις ἀγαθὰ, τοῖς νικῶσιν ἆθλα πρόκειται·* quæ verba ſunt ex Xenophonte ſecundo [a] de Cyri inſtitutione. Philippus in epiſtola [b] ad Athenienſes: *πάντες ὡς πόλεις οἰκοῦμεν ἢ τῶν προγόνων παραδόντων, ἢ κατὰ πόλεμον κύριοι καταστάντες· omnes tenemus oppida a majoribus relicta, aut poſſeſſa belli jure.* Æſchines: [c] *εἰ μὲν πρὸς ἡμᾶς πολεμήσας δοριάλωτον τὴν πόλιν εἷλες, κυρίως ἔχεις τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ κτησάμενος· ſi bello in nos ſuſcepto armis cepiſti urbem, jure eam poſſides belli lege.*

3. Marcellus apud Livium [d] quæ ademit Syracuſanis [f] ademiſſe ſe ait belli jure. Romani legati [e] Philippo de Thraciæ & aliis civitatibus dicebant, ſi Philippus bello cepiſſet, eas præmium victoriæ belli jure habiturum: & [f] Maſiniſſa quem agrum pater ſuus Carthaginienſibus bello ademiſſet, habere ſe jure gentium ajebat. Sic & apud Juſtinum [g] Mithridates: *non Cappadocia filium eductum quam jure gentium victor occupaverat.* Cicero Mitylenas ait [h] populi Romani factas, belli lege ac jure victoriæ. Idem privata aliqua eſſe cœpiſſe ait, [i] aut occupatione 21 vacuorum aut bello, eorum ſcilicet qui victoria potiti ſunt. Dion [k] Caſſius: *ὡς τὰ τῶν ἡττημένων τοῖς κρατοῦσι προσγίνεται.* Etiam Clemens Alexandrinus [l] ait res hoſtium rapi & acquiri belli jure.

4. *Quæ ex hoſtibus capiuntur jure gentium ſtatim capientium fiunt*, ait [m] Cajus juriſconſultus. Naturalem hanc acquiſitionem *φυσικὴν κτῆσιν* appellat Theophilus [n] in Græcis Inſtitutionibus, ſicut & Ariſtoteles [o] dixerat *πολεμικὴν φύσει κτητικὴν, rem militarem ſecum ferre naturalem acquirendi modum.* Nimirum quia 22 non cauſa aliqua ſed ipſum nudum factum ſpectatur, & ex eo jus naſcitur: ſicut & Nerva filius, referente [p] Paulo juriſconſulto, dominium rerum ex naturali poſſeſſione cœpiſſe ajebat, ejus-

[a] Cap. 3. §. 2.
[b] Apud Demoſthen. pag. 64. B.
[c] De male obita legatione, pag. 251. B.
[d] Lib. XXVI. c. 31.
[e] Idem, XXXIX, 29.
[f] Liv. Lib. XL. c. 17.
[g] Libro XXXVIII, 5.
[h] 11. Contra Rullum c. 16.
[i] Off. 1. 7.
[k] Lib. XLI. ſub fin.
[l] Stromat. Lib. 1. Cap. 23.
[m] L. 5. §. ult. D. de acq. rerum dom. Inſt. tit. de rer. diviſ. §. 17.
[n] Lib. II. Tit. 1. §. 17.
[o] Ariſt. 1, de Rep. c. 8.
[p] L. 1. §. 1. D. de acq. poſſ.

GROTII.

f *Ademiſſe ſe ait belli jure*] *Diodorus Siculus* excerptis Peireſianis *pag.* 406. *τὰ διὰ τῶν ὅπλων κτηθέντα τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ, μὴ προΐεσθαι· quæ armis quæſita eſſent & parta belli jure, non dimittenda.* Gotthi apud *Agathiam* lib. 1. de Theuderico rege, poſtquam is Odoactum vicerat, *τὰ ἐκείνου πάντα κατέσχε τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ· quæ ejus fuerant omnia tenuit belli jure.* [Pag. 11. *Ed. Vulcan.* ubi legitur, *πολέμου θεσμῷ*, non *νόμῳ*.]

GRONOVII.

21 *Vacuorum*] Quæ dominum non habebant.

22 *Non cauſa aliqua*] Titulus ex iis, qui jure civili probantur, ut occupatio, mancipatio, traditio, inventio, & ſimiles, ſed ſola apprehenſio vel manus injectio, & poſſeſſio.

GRO-

ejuſque rei veſtigium remanere de his quæ terra, mari, cœloque capiuntur; item de bello captis, quæ omnia protinus eorum fiunt, qui primi poſſeſſionem apprehenderunt.

5. Hoſti autem eripi cenſentur & quæ ſubditis hoſtium eripiuntur. Sic Dercyllides argumentatur apud [a] Xenophontem, cum Pharnabazus hoſtis eſſet Lacedæmoniorum, Mania autem ſubdita Pharnabazo, Maniæ bona in ea eſſe [23] cauſa ut a ſe jure belli recte occupentur.

III. Cæterum in hac belli quæſtione placuit gentibus, ut cepiſſe rem is intelligatur, qui ita detinet, [24] ut recuperandi ſpem probabilem alter amiſerit, aut ut res perſecutionem effugerit, ut loquitur in ſimili quæſtione [b] Pomponius. Hoc autem in rebus mobilibus ita procedit, ut capta dicantur ubi intra fines, id eſt, [25] præſidia hoſtium perducta fuerint. [c] Eodem enim modo res amittitur, quo poſtliminio redit. Redit autem ubi intra fines imperii eſſe cœpit, quod alibi [d] explicatur intra præſidia. Imo & aperte Paulus de homine dixit, amitti eum ubi fines noſtros exceſſit: & Pomponius captum bello explicat eum, quem hoſtes ex noſtris ceperunt, & intra præſidia ſua perduxerunt: antequam enim in præſidia perducatur hoſtium, manere civem.

2. Hominis autem & rei, in hoc gentium jure, eadem fuit ratio. Unde facile intellectu eſt quod alibi dicuntur capta ſtatim [e] capientium fieri [26] cum conditione aliqua, continuandæ ſcilicet eo uſque poſſeſſionis, debere intelligi. Cui conſequens eſſe videtur, ut in mari naves & res aliæ captæ cenſeantur tum demum, cum in navalia aut portus, aut ad eum locum ubi tota claſſis ſe tenet, perducta ſunt. nam tunc deſperari incipit recuperatio. ſed recentiori jure gentium inter Europæos populos introductum [f] videmus, ut talia capta cenſeantur ubi [g] per horas viginti quatuor in poteſtate hoſtium fuerint.

[a] *Hiſt. Gr.* L. III. c. 1. §. 23.

[b] *L.* 44. *D. de acq. rer. dom.*

[c] *L.* 19. §. 3. *D. de capt. l. ult. ibid.*

[d] *L.* 5. §. 1. *d. tit.*

[e] *Inſt. de rer. div.* §. 17. *L.* 5. §. 7. *D. de acq. rer. dom.*

[f] *Conſulatu maris c.* 283. & 287. *Conſt. Gallica lib.* XX. *tit.* 13. *art.* 124.

IV. 1. At

GRONOVII.

23 *Cauſa, ut a*] Videtur omiſſum *ſeſe*, vel *Lacedæmoniis*. [Edidimus *à ſe*: quomodo vix dubium eſt, quin Auctor ſcripſerit, aut ſcribere voluerit. *J. B.*]

24 *Ut recuperandi*] Ut qui antehac poſſedit, credatur eam pro perdita habere, judicerque ſe fruſtra operam ejus repetendæ ac reprehendendæ ſumturum.

25 *Præſidia hoſtium*] Caſtra vel loca munita, quo accedere prior poſſeſſor non audeat.

26 *Conditione continuanda*] Si tam diu tenuerit, donec perduxerit intra præſidia.

GROTII.

g *Per horas viginti quatuor*] Etiam terra id obſervari diſcas e *Thuano* libro CXIII. in anno cIɔ Iɔ XCV. Ex Germanicis legibus id venit, ad exemplum ejus quod de fera vulnerata

IV. 1. At agri non ſtatim capti intelliguntur [a] ſimul atque inſeſſi ſunt. nam quamquam verum eſt eam agri partem quam cum magna vi ingreſſus eſt exercitus 27 ab eo interim poſſideri, ut a Celſo [b] notatum eſt; tamen ad eum quem tractamus effectum non ſufficit qualiscunque poſſeſſio, 28 ſed firma requiritur. Itaque Romani agrum extra portam, quem Annibal caſtris inſidebat, [c] adeo non amiſſum judicabant, ut eo ipſo tempore nihilo minoris venierit quam ante veniſſet. Is ergo demum ager captus cenſebitur, qui manſuris munitionibus ita includitur, ut niſi iis expugnatis parti alteri palam aditus non ſit.

2. Et hæc non minus probabilis videtur nominis territorii origo a terrendis hoſtibus a Siculo Flacco [d] allata, quam illa [e] Varronis a terendo, aut Frontini (ff) a terra, aut 29 Pomponii juriſconſulti a 30 terrendi jure quod habent magiſtratus. Sic Xenophon libro [f] de vectigalibus, agri poſſeſſionem belli tempore ait retineri per munimenta quæ τείχη καὶ ἐρύματα ipſe appellat.

V. Liquet & hoc, ut res aliqua noſtra belli jure fiat requiri ut hoſtium fuerit: nam quæ res apud hoſtes quidem ſunt, puta in oppidis eorum aut intra præſidia, ſed quorum domini nec hoſtium ſint ſubditi, nec hoſtilis animi, eæ bello acquiri non poſſunt, ut inter cætera Æſchinis [g] dicto jam loco oſtenditur Amphipo-

[a] Corn. de Lapide in Gen. c. XIV. Molina diſput. 118.

[b] L. 18. D. de acq. vel amitt. poſſ.

[c] Livius, XXVI. 11.

[d] Pag. 3. Ed. Goes.

[e] De Ling. Lat. Lib. IV. p. 9. Ed. H. Steph.

[f] Cap. 4. §. 43, 44.

[g] Orat. de male obit. leg. pag. 251. B.

rata conſtitutum apud ipſos non ſine ratione fuerat, ut *lege Langobardorum* lib. 1, tit. XXII. §. 6. Idem in Anglia & Caſtellæ regno ſervari ait *Albericus Gentilis* Hiſpanicæ advocationis l. 3.

GRONOVII.

27 *Ab eo interim*] Dum illam caſtris, vel caſtellis, & ſtationibus occupatam habet.

28 *Sed firma*] Stabilis, manens, duratura.

29 *Pomponii*] L. 239. §. 8. D. *de V. S.*

30 *Terrendi jure quod habent*] Hoc ſolum eſt verum ἔτυμον. Addit enim, id eſt, *ſubmovendi*. Nimirum moribus Rom. eo usque patebat territorium, quo usque fas erat magiſtratibus incedere ſubmoto. Eſt autem *incedere ſubmoto*, ire præeuntibus lictoribus, qui viam faciant & turbam ſummoveant. *Liv.* 25, 4. 28, 27. Hoc autem non licere ſibi judicabant in terris alienæ ditionis, ut apparet ex *Cæſare* lib. 3, de civil. cap. 106. *Tacit.* 2, annal. 53. *Suet.* Cal. 3.

(ff) FRONTINUS, non à *terra*, ſed à *terrendo*, quemadmodum SICULUS FLACCUS vocem *Territorii* deducit. Verum CUJACIUS etymologiam illam à *terra* petitam propoſuit in Nota ad *L.* 53. *C. De Decurionibus* &c. quam obſervationem quum Auctor vidiſſet à DIONYSIO GOTHOFREDO, ad *L.* 239. *D. De Verb. Signif.* ita relatam: *A terrendis hoſtibus* [etymon deducit] *Frontinus in libro* de agrorum qualitat. *à terra*, *Cujac. ad l.* 53. *C. de Decurion.* exiſtimavit, dum feſtinanter legeret, voces *à terra* referri ad *Frontinum*, de quo ante, non ad *Cujacium*, qui ſequitur. *J. B.*

GRO-

phipolim, quæ urbs eſſet Athenienſium, Phillppi bello in Amphipolitanos ipſius Philippi non potuiſſe fieri. Nam & ratio deficit, & jus hoc mutandi per vim dominii odioſius eſt, quam 31 ut produci debeat.

VI. Quare quod dici ſolet h hoſtiles cenſeri res in hoſtium navibus repertas, a non ita accipi debet quaſi certa ſit juris gentium lex, ſed 32 ut præſumtionem quandam indicet, quæ tamen validis in contrarium probationibus poſſit elidi. Atque ita in Hollandia noſtra jam olim, anno ſcilicet CIↃ CCC XXXIII. flagrante cum Anſiaticis bello, frequenti ſenatu judicatum, & ex judicato in legem tranſiiſſe comperi.

a *Conſul. maris. c.* 273.

VII. 1. Illud vero extra controverſiam eſt, ſi jus gentium reſpicimus, quæ hoſtibus per nos erepta ſunt, ea non poſſe vindicari ab his qui ante hoſtes noſtros ea poſſederant & bello amiſerant: quia jus gentium hoſtes primum dominos fecit 33 dominio externo, deinde nos: quo jure inter alia tuetur ſe b Jephthes contra Ammonitas, quia ager ille quem Ammonitæ vindicabant belli jure ab Ammonitis, ut & pars alia a Moabitis ad Amoræos, ab Amoræis ad Hebræos tranſiiſſet. i Sic & David c quod ipſe Amalecitis, Amalecitæ antea Palæſtinis eripuerant, pro ſuo habet ac dividit.

b *Jud.* XI, 13. 24. 27.
c 1 *Sam.* XXX. 18. 20.

2. Titus Largius apud Dionyſium Halicarnaſſenſem d in ſenatu

d *Lib.* VI. c. 36.

GROTII.

h *Hoſtiles cenſeri res in hoſtium navibus repertas*] Sed neque amicorum naves in prædam veniunt ob res hoſtiles, niſi ex conſenſu id factum ſit dominorum navis. l. cotem. 11. D. *de publicanis.* §. 2. *Rodericus Zuarius* libro *de uſu maris* conſilio 11, num. 6. Atque ita interpretandas puto leges Galliæ, quæ ex rebus naves, ex navibus res prædæ ſubjiciunt, quales ſunt *Franciſci* I. datæ anno CIↃ IↃ XLIII. cap. 42. *Henrici* III. anno CIↃ IↃ LXXXIV. menſe Martio, capite 69. *lex Portugallica* libro 1, tit. XVIII. Alioqui res ipſæ ſolæ in prædam veniunt. *Meurſius* Danicorum libro II. Sic bello Venetorum cum Genuenſibus pertentatæ Græcorum naves, & extracti ſi qui hoſtium laterent, *Gregoras* libro IX. (*pag.* 188.) vide & *Crantzium* Saxonicorum XI. & *Albericum Gentilem* advocationis Hiſpanicæ l. 20.

i *Sic & David*] Sic Reſin rex Syriæ Elotham urbem, quæ Idumæorum fuerat, non Idumæis ſed Syris tradidit habitandam, ſecundum lectionem Maſoreticam II Reg. XVI, 6. [Sed lectio illa vitioſa eſt. Vide ibi Clariſſ. CLERICI Notam. *J. B.*]

GRONOVII.

31 *Ut produci*] Per interpretationem largius porrigi, quam proxima ratio permittit.

32 *Ut præſumtionem*] Ut intelligamus eſſe credibile, atque ut plurimum ita ſeſe habere, immo & credi ac pro vero accipi, niſi contrarium probetur.

33 *Dominio externo*] Quantum apparet atque oculis judicari poteſt ex præſenti poſſeſſione.

GRO-

natu Romano [k] cum Volſci olim poſſeſſa repeterent, ſententiam ſic dixit: ὅτι Ῥωμαῖοι καλλίστας ὑπολαμβάνομεν κτήσεις εἶναι καὶ δικαιοτάτας, ἃς κατάσχωμεν πολέμῳ λαβόντες καὶ νόμῳ, καὶ οὐκ ἂν ὑπομείναιμεν μωρίᾳ τὴν ἀρετὴν ἀφανίσαι, παραδόντες αὐτὰς τοῖς ἀπολωλεκόσι. κοινωνητέον τε πᾶσι καὶ τοῖς ἐκ τούτων γενομένοις καταλιπεῖν ἀγωνιζόμεθα· νῦν δ' ὑπαρχόντων ἤδη στερησόμεθα, καὶ ἑαυτοὺς ὅσα πολεμίους βλάψομεν. *Romani nos honeſtiſſimas eas atque juſtiſſimas credimus poſſeſſiones, quas belli lege captas habemus: neque vero induci poſſumus ut ſtulta facilitate deleamus virtutis monumenta, ſi eas illis reddamus quibus ſemel perierunt. Imo vero tales poſſeſſiones non tantum cum his qui nunc vivunt civibus noſtris communicandas, ſed & poſteris relinquendas cenſemus: tantum abeſt ut parta relinquendo 34 in nos ipſos ea conſtituamus quæ in hoſtes conſtitui ſolent*: & in reſponſo Romanorum Auruncis [a] dato: ἡμεῖς οἱ Ῥωμαῖοι δικαιοῦμεν ὅσα κτήσαιτό τις ἀρετῇ πολεμίους ἀφελόμενος, ταῦτα τοῖς ἐγγόνοις ὡς οἰκεῖα παραδιδόναι· *nos Romani ita arbitramur, quæ quis hoſtibus erepta virtute quæſivit, ut optimo jure propria ad poſteros tranſmitti.* Alibi in reſponſo ad Volſcos ſic [b] Romani: ἡμεῖς δὲ κρατίστας ἡγούμεθα κτήσεις ἃς ἂν πολέμῳ κρατήσαντες λάβωμεν· οὔτε πρῶτοι καταστησάμενοι νόμον τόνδε, οὔτε ἀνθρώπων ἡγούμενοι εἶναι μᾶλλον ἢ οὐχὶ θεῶν, ἅπαντάς τε καὶ Ἕλληνας καὶ βαρβάρους εἰδότες αὐτῷ χρωμένους, οὐκ ἂν ἐνδοίημεν ὑμῖν μαλακὸν οὐδὲν, οὐδ' ἂν ἀποσταίημεν ἔτι τῶν δορυκτήτων. πολλὴ γὰρ ἂν εἴη κακότης, εἴ τις ἃ μετ' ἀρετῆς καὶ ἀνδρείας ἐκτήσατο, ταῦτα ὑπὸ δειλίας τε καὶ μωρίας ἀφαιρεθείη· *Nos autem optimum judicamus poſſeſſionis genus, quod belli jure captum quæſitumque eſt. Cumque non a nobis hoc jus ſit inſtitutum, ſed 35 a Diis verius quam ab hominibus profectum, omniumque gentium tam Græcarum quam barbararum uſu probatum, nihil vobis per ignaviam concedemus, nec bello partis abſiſtemus. Maximum enim id probrum foret, quæ vir-*

[a] Lib. VI. c. 32.

[b] Lib. VIII. c. 10.

GROTII.

k *Cum Volſci*] De Vejis idem in Romulo narrat Plutarchus: Οὐήϊοι ἀρχὴν ἐποιήσαντο πολέμου Φιδήνας ἀπαιτοῦντες ὡς προσηκούσας αὐτοῖς. τὸ δ' οὐκ ἄδικον ἦν μόνον, ἀλλὰ καὶ γελοῖον ὅτι κινδυνεύουσι τότε καὶ πολεμουμένοις οὐ προσαμύναντες, ἀλλ' ἐάσαντες ἀπολέσθαι τοὺς ἄνδρας, οἰκίας καὶ γῆν ἀπαιτοῦσιν, ἄλλων ἐχόντων. *Veji principium belli faciebant poſtulationem ut Fidenæ ipſis redderentur, velut ad quos pertinerent. verum id non injuſtum modo erat ſed & ridiculum, ut qui periclitantibus bellumque gerentibus non ſubveniſſent, ſed ipſos homines ſiviſſent perire, nunc domos & agros a bello poſſidentibus vindicarent.* [Pag. 33. B. Verum hoc exemplum, ut & illud *Volſcorum*, non huc convenit; ut expendenti patebit, & nos in Notis Gallicis oſtendimus. *J. B.*]

GRONOVII.

34 *In nos ipſos ea*] Ut nos illis privemus & mulctemus, quemadmodum in victos hoſtes conſulere ſolemus.

35 *A Diis*] Nam victrix cauſa Deis placuiſſe videtur.

virtute ac fortitudine quæſita ſunt, ea per formidinem aut ſtuporem amittere. Sic & in reſponſo [a] Samnitum: *πολέμῳ κρατησάντων ἡμῶν, ὅσπερ ἐστὶ νόμος κτήσεως δικαιότατος· cum armis hæc quæſierimus, quæ lex acquirendi juſtiſſima eſt.*

[a] *In exc. legat.* pag. 705.

3. Livius, [b] cum narraſſet agrum prope Lunam a Romanis diviſum, eum agrum ſic notat: *de Ligure captus is ager fuerat: Etruſcorum antequam Ligurum fuerat.* Hoc jure a Romanis retentam Syriam Appianus [c] notat, nec redditam Antiocho Pio, [l] cui eam eripuerat Tigranes hoſtis Romanorum: & [d] Juſtinus, ex Trogo ſic reſpondentem facit eidem Antiocho Pompejum, *ut habenti regnum non ademerit, ita quo ceſſerit Tigrani, non daturum quod tueri neſciat.* Sed & eas [m] Galliæ partes, quas Gallis eripuerant Cimbri, [e] Romani pro ſuis habuere.

[b] *Lib.* XLI. c. 17.
[c] *Mithrid.* pag. 244.
[d] *Lib.* XL. c. 2.
[e] *Appian. Bell. Civ. Lib.* 1. pag. 367.

VIII. Gravior diſputatio eſt, cui in bello publico ac ſolenni res hoſtium acquiratur, ipſine populo an ſingulis qui de populo aut in populo ſunt. Valde enim hic variant recentiores juris interpretes: [f] quorum plerique cum in jure Romano legiſſent capta capientium fieri, in canonum autem corpore diſtribui prædam publico arbitrio, alii poſt alios, ut fieri ſolet, dixerunt, primo ac jure ipſo fieri capta ſingulorum qui manu capiunt, attamen duci aſſignanda qui inter milites diſtribuat: quæ ſententia cum recepta non minus quam falſa ſit, hoc accuratius a nobis refutanda eſt, ut ſpecimen ſit quam parum tuto in hoc controverſiarum genere tali [36] auctoritati credatur. Enim-

[f] *Bart. ad l.* 28. *D. de capt. Alex. & Jaſ. l.* 1. *D. de acq. poſſ. Ang. ad* §. 17. *inſt. de rer. div. Pan. ad c. ſicut. de jurejur. n.* 7. *Th. Gram. deciſ. Neap.* 71. *num.* 17. *Mart. Laud. de bello q.* 4.

GROTII.

[l] *Cui eam eripuerat Tigranes*] Appianus ſic: ὅτι τοὺς Σελευκίδας ὑπὸ τοῦ Τιγράνου ἐκπεσόντας οὐκ εἰκὸς ἦν ἐπὶ Συρίας ἄρχειν, μᾶλλον ἢ Ῥωμαίους Τιγράνην νενικηκότας· *non æquum eſſe Seleucidas a Tigrane ejectos potius Syriam tenere, quam victores Tigranis Romanos.* (Bell. Syr. *pag.* 191.) Et alibi: ἡγούμενος τὸν κρατήσαντα Ἀντιόχου τῆς γῆς ἀπελάσαντα Ῥωμαίους αὐτὴν κατὰ τόδε προσκτήσασθαι· *credebat ſe cum victorem Antiochi ea terra expuliſſet, hoc ipſo eam terram acquiſiviſſe Romanis.* (Bell. Mithrid. *pag.* 404.) Ipſe Antiochus apud Polybium in excerptis legationum num. 72. ἡγούμενος τὴν κατὰ πόλεμον ἰσχυροτάτην καὶ καλλίστην εἶναι κτῆσιν· *arbitrabatur eam quæ bello fieret firmiſſimam & honeſtiſſimam eſſe poſſeſſionem.* [Confundit heic Auctor duos *Antiochos.* Ille enim, de quo apud POLYBIUM, non eſt *Antiochus Pius*, ſed *Antiochus* cui *Magno* cognomen erat. *J. B.*]

[m] *Galliæ partes*] Franci agros Italiæ a Gotthis acceptos Romanis non reddiderunt. *Procopius* Gotthicorum IV. (Cap. 24.) vide quæ dicit rex Suediæ apud *Thuanum* libro LXXVI. in anno CIↃ IↃ LXXXII.

GRONOVII.

[36] *Auctoritati credatur*] Multitudini dictorum & communi opinioni.

37 *Res*

Enimvero dubitandum non eſt quin gentium conſenſu utrumvis potuerit conſtitui, aut ut capta populo bellum gerenti, aut ut cuivis qui manu caperet in dominium cederent. Sed quid voluerint quærimus, & dicimus gentibus placuiſſe, (gg) ut res hoſtium hoſtibus eſſent non alio loco quam quo ſunt 37 res nullius, ut ex Nervæ filii dicto jam antea apertum fecimus.

IX. 1. At res quæ nullius ſunt fiunt quidem capientium, ſed tam eorum qui 38 per alios, quam qui per ſe capiunt. Ita non ſervi tantum aut filii, ſed & liberi homines qui in piſcando, aucupando, venando, margaritas legendo operam ſuam addixerunt aliis, ſtatim quod acceperunt acquirunt ipſis quibus operam navant. Modeſtinus juriſconſultus recte [a] dixit: *quod naturaliter acquiritur, ſicuti eſt poſſeſſio, per quemlibet volentibus nobis poſſidere acquirimus*: & Paulus [b] receptis ſententiis: *poſſeſſionem acquirimus animo & corpore: 39 animo utique noſtro, corpore vel noſtro, vel alieno.* Idem ad [c] edictum: *per procuratorem, tutorem curatoremve poſſeſſio nobis acquiritur*, quod explicat ſi id ea mente faciant ut operam nobis accommodent. Sic apud Græcos, qui 40 in Olympiis certabant præmia (hh) acquirebant iis a quibus mittebantur. Ratio eſt, quia naturaliter homo hominis alterius volens volentis inſtrumentum eſt, ut & 41 alibi diximus.

a L. 53. D. de acq. dom.

b Lib. V, tit. 2. §. 1.

c L. 1. §. 20. D. de acq. poſſ.

2. Quare diſcrimen quod traditur inter 42 liberas perſonas &

GRONOVII:

37 *Res nullius*] Vacuæ, domino carentes: quaſi jam non ſit, quem tollere & occidere licet.

38 *Per alios*] Quos in poteſtate aut ſub imperio, aut quorum conductam operam habent.

39 *Animo utique*] Non niſi noſtro.

40 *In Olympiis*] Sic Alexandrum Mac. Amyntæ F. Olympio certamine vario ludicrorum genere contendiſſe ait *Juſtinus* 7, 2. puta per aurigas, athletas, pugiles, &c. ſuo ſumtu doctos & exercitos. *Plin.* 21, 3. Namque ad certamen in circum per ludos & ipſi deſcendebant, & ſervos ſuos quiſque mittebant. Inde illa lex XII. tabb. *Qui coronam parit ipſe pecuniave eius, virtutis ſuæ ergo duitor ei.* [Exemplum *Alexandri*, filii *Amyntæ*, non rectè heic adfertur: nam ex verbis JUSTINI, *loco*, quem *Gronovius* ipſe indicat, ſatis manifeſtè colligitur, Principem ipſum in Ludis Olympicis certaſſe. *J. B.*]

41 *Alibi*] 1, 5. 3.

42 *Liberas & ſerviles*] Tanquam per ſervum noſtrum, aut eum, qui eſt in poteſtate noſtra, acquiramus; per liberos homines, quos neque in poteſtate, neque bona fide ſervientes habemus, non acquiramus. §. 6. inſtit. *Per quas perſ.*

(gg) Non hæc eſt quæſtio Juris Gentium, quomodocumque Jus illud intelligatur, ſed Juris Civilis, aut Juris Publici, ſingulorum Populorum. Diximus in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

(hh) Vide hac de re PETRI FABRI *Agoniſtic.* Lib. 1. Cap. 3. pag. 14, 15. & Cap. 26. p. 170. Ed. Lugd. *J. B.*

a ſerviles circa acquiſitiones, juris eſt civilis & ad civiles acquiſitiones proprie pertinet, ut ex dicto Modeſtini loco apparet: & tamen has ipſas Severus Imperator poſtea ad naturalium exemplum admovit propius, b non utilitatis tantum, ut ipſe profitetur, ratione, ſed & juriſprudentiæ. Semoto ergo civili jure, locum habet quod dicitur c per alium facere quem poſſe quod per ſe ipſum poteſt, & perinde eſſe per ſe quis faciat an per alium.

a L. 56. D. de obligat. & act. L. 38. §. 17. de verb. oblig.
b L. 1. C. de adq. & ret. poſſ.
c C. Poteſt, 68. & c. qui facit, 72. De Reg. Jur.

X. Diſtinguendum ergo in noſtro negotio inter actus 43 vere (ii) publicos belli, & inter actus 44 privatos qui fiunt occaſione belli publici: per hos actus privatis res quæritur primo ac directe: per illos actus populo. Ex hoc gentium jure Scipio agit cum Maſiniſſa apud d Livium: *Syphax populi Romani auſpiciis victus captusque eſt. Itaque ipſe, conjux, regnum, ager, oppida, homines qui incolunt, quicquid denique Syphacis fuit, præda populi Romani eſt.* Nec aliter Antiochus Magnus argumentabatur. Cœlen Syriam 45 Seleuci factam non Ptolemæi, eo quod 46 Seleuci bellum fuiſſet, cui Ptolemæus navaſſet operam. Hiſtoria eſt apud Polybium e quinto.

d Lib. XXX. c. 14.
e Cap. 67.

XI. 1. Res ſoli niſi publico actu, inducto exercitu, impoſitis præſidiis, capi non ſolent: ideo ut reſpondit f Pomponius, 47 *publicatur ager qui ex hoſtibus captus ſit*, id eſt, ut ibidem exponit, *prædæ non cedit*: prædæ nomine 48 ſtricte accepto. Salomo prætorii præfectus n apud Procopium: ὡς δὲ μὲν ἀνδράποδα καὶ δὲ ἄλλα πάντα χρήματα τοῖς στρατιώταις εἰς λάφυρα ἰέναι, οὐκ ἀπεικὸς εἶναι· Γῆν μὲν δὲ αὐτὴν βασιλεῖ τε καὶ τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ προσήκειν *captivos ſane & res alias militibus prædæ loco cedere ratione non caret*: (accipiendum hoc ut fiat publico conceſſu, quemad-

f L. 20. D. De Capt. & poſtlim.

GROTII.

n *Apud Procopium*] Vandalicorum II. (*Cap.* 14.) vide & ibi ſequentia. Etiam Severus ſola ab hoſtibus capta limitaneis ducibus & militibus donavit. *Lampridius* notat, (*Cap.* 58.) In fœdere Helvetico eſt ut oppida & arces captæ communitati pagorum cedant. apud *Simlerum* multis locis.

GRONOVII.

43 *Vere publicos*] Qui fiunt juſſu Imperantium & in uſum publicum.

44 *Privatos*] Quos regentium injuſſu permiſſa licentia milites exercent.

45 *Seleuci*] Nicatoris abavi ſui.

46 *Seleuci bellum*] Adverſus Antigonum Coelitem.

47 *Publicatur ager*] Fit populi vel principis, cujus nomine bellum geritur.

48 *Stricte accepto*] Pro re manubiali, quæ fit proprie capientis aut capientium.

(ii) At in omni Bello Publico, totum jus Privatorum, quantum quantum eſt, oritur ex Populi, aut Principis, conſenſu expreſſo vel tacito: adeoque diſtinctio iſta non ſatis firmo fundamento nititur, ut jam obſervarunt Interpretes. *J. B.*

GRO-

quemadmodum infra exponemus) *agros autem ad principem & imperium Romanum pertinere.*

2. Sic o apud Hebræos & (kk) Lacedæmonios ager manu captus ſortito diviſus eſt. Sic a Romani captos agros 49 aut locandos retinuerunt, interdum modico veteri poſſeſſori honoris gratia relicto, aut 50 diſtraxerunt, aut 51 aſſignarunt colonis, aut fecerunt 52 vectigales: quarum rerum paſſim in legibus, hiſtoriis, & agrimenſorum commentariis teſtimonia extant. Appianus libro primo b belli civilis: Ῥωμαῖοι τὴν Ἰταλίαν πολέμῳ χειρούμενοι, γῆς μέρος ἐλάμβανον· *Romani cum Italiam armis ſubegiſſent, victos parte agri mulctarunt.* & ſecundo c libro: τῶν δὲ πολεμίων ὅτε κρατήσειεν, οὐδὲ τούτων ἅπασαν τὴν γῆν ἀφῃροῦντο, ἀλλ' ἐμερίζοντο· *etiam victis hoſtibus terram non omnem adimebant, ſed partiebantur.* Notat Cicero, oratione pro domo ſua d ad Pontifices, 53 conſecratos interdum ab Imperatore agros de hoſtibus captos, ſed populi juſſu.

a *L.* 11. *D. de evictionib. L.* 15. §. 1. *de rei vind.*

b *Pag.* 353. *Ed. H. Steph.*

c *Pag.* 516.

d *Cap.* 49.

XII. 1. At res mobiles & 54 ſe moventes aut in miniſterio publico capiuntur, aut extra illud. Si extra miniſterium publicum, fiunt ſingulorum (ll) capientium. Et huc referendum eſt e Celſi illud: *quæ res hoſtiles apud nos ſunt, non publicæ ſed occupantium fiunt.* Quæ apud nos ſunt, id eſt, bello orto apud nos deprehenduntur. Nam idem & 55 in hominibus obſervabatur,

e *L.* 51. §. 1. *D. de rer. acq. dom.*

GROTII.

o *Apud Hebraeos*] Apud eosdem de agro qui bello captus eſſet rex tantum ferebat quantum ſingulæ tribus. notatum id *Digeſtis Thalmudicis*, titulo *de rege.*

GRONOVII.

49 *Aut locandos*] Ut eos ad ſtatum tempus per magiſtratus redemtoribus pro decimis exercendos concederent.

50 *Diſtraxerunt*] Vendiderunt.

51 *Aſſignarunt colonis*] Pauperibus civibus aut veteranis militibus æquali numero jugerum attribuerunt.

52 *Vectigales*] Emphyteuticarios in perpetuum, aut longum tempus, certa penſione permittendo.

53 *Conſecratos*] *Sueton.* Jul. 20. *Campum Stellatem majoribus conſecratum.*

54 *Se moventes*] Jumenta, greges, armenta & quævis animalia.

55 *In hominibus obſervabatur*] Ut eos capere cuivis & ſervos facere liceret.

(kk) Fallor, an Auctor noſter heic *Lacedæmonios* dixit, pro *Athenienſibus*. Nihil tale de *Lacedæmoniis* reperio, nec apud eos qui ex profeſſo res & mores illorum expoſuerunt, nec in *Tractatu Hiſtorico & Theologico de natura & uſu Sortium*, Anglicè ſcripto à THOMA GATAKERO, Viro diffuſæ admodum lectionis, qui *Cap.* IV. illius Libri ſtudioſè omnia collegit ex Antiquitate, quæ pertinebant ad diviſionem agrorum ſortito factam. At vero de *Athenienſibus* ita *Scholiaſtes* ARISTOPHANIS: Ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι λαμβάνοντες πόλιν πολεμίαν, καὶ τοὺς οἰκοῦντας ἐκβάλλοντες, κλήρῳ τὴν γῆν αὐτοῖς διένεμον. In Nubes, *verſ.* 103. Vide ibi Illuſtriſſimi SPANHEMII Adnotat. *J. B.*

(ll) Modo ſcilicet ſummus Imperans conſentiat, aut expreſſè, aut tacitè. *J. B.*

batur, quo tempore homines hac in parte rebus captis accenſebantur. Inſignis eſt in eam rem [a] Tryphonini locus: *verum in pace qui pervenerunt ad alteros, ſi bellum ſubito exarſiſſet, eorum ſervi efficiuntur apud quos jam hoſtes* 56 *ſuo fato* (ita legendum, (mm) non *facto* aut *pacto*, ut habent libri) *deprehenduntur.* Fato hoc aſcribit juriſconſultus, quia p nullo ſuo merito in ſervitutem deveniunt: nam talia fato aſſeribere tralatitium eſt. Tale illud [b] Nævii: *fato fiunt Romæ Metelli conſules*, id eſt, ſine ſuo 57 merito.

[a] L. in bello, 12. princ. D. de capt. & poſtl.

[b] Apud Aſcon. Pedian. Act. I. in Verr. Cap. 10.

2. Indidem venit quod ſi quid milites capiunt non 58 in procinctu, aut in eo quod facere jubentur, ſed in eo quod promiſcuo jure aut ſolo permiſſu faciunt, id ſtatim ſibi acquirunt: capiunt enim 59 non ut miniſtri. Talia ſunt ſpolia quæ detrahuntur hoſti in dimicatione ſingulari: talia etiam quæ procul ab exercitu (extra decem millia paſſuum dicebant Romani, ut mox videbimus) in liberis & injuſſis excurſibus capiunt: [c] quod genus prædæ Itali hodie *correriam* vocant, & a *butino* diſtinguunt.

[c] Salic. in l. 2. C. de poſtl. rer. Tho. Gram. Deciſ. Neap. 71, n. 18.

XIII. Sed quod diximus jure gentium talia ſingulis directe acquiri, intelligendum eſt, ut id juris gentium ſit 60 ante omnem ea de re legem civilem. nam populus quiſque inter ſuos aliter poteſt conſtituere, & 61 dominium ſingulorum antevertere, ſicut multis in locis de 62 feris & avibus factum videmus. Sic enim introduci etiam lege poteſt, ut quæ apud nos reperiuntur hoſtium res, publicæ fiant.

XIV. 1. At

GROTII.

p *Nullo ſuo merito*] Sic & hæc duo opponit *Servius* ad Æneidos 1. *Acti fatis. Laborat Virgilius nil Trojanorum meritis, ſed omnia fatis aſſcribere.* (Ad verſ. 32.)

GRONOVII.

56 *Suo fato*] Per infelicitatem ſuam. *Liv.* 9, 18. *Deſ. Heraldus* legit *ſuos factos*. 1, emend. & obſ. 36. p. 115. *Cl. Salmaſius ſuis factos* ad jus Attic. c. 26.

57 *Merito*] Metelli hoc carmine læti reſponderunt: *dabunt malum Metelli Nævio poëtæ.* Terent. Maurus de metris p. 2439. Et vero dederunt: effecerunt enim, ut in Tullianum conjiceretur. *Plaut.* Mil. 2, 2. 56. *Gell.* 3, 3.

58 *In procinctu*] In agmine, vel ſub duce, in expeditione.

59 *Non ut miniſtri*] Sed ut ſe circumſpicientes, quemadmodum loquitur auctor Africani belli cap. 47. *quæſtibus militiæ ſervientes.*

60 *Ante omnem*] Et valeat, ubi nihil diverſum de eo civitas conſtituit.

61 *Dominium ſingulorum antevertere*] In publicum vindicando res prohibere.

62 *Feris & avibus*] Ubi venationem & aucupium, jure veteri gentium & naturæ, omnibus conceſſum reſervarunt ſibi principes aut nobiles. Sic ſalis vendendi arbitrium aliquando privatis ademtum Romæ. *Liv.* 2, 9.

(mm) Vide hac de re Ampliſſimum BYNCKERSHOEK, *Obſ. Jur. Civ.* Lib. IV. Cap. 14. *J. B.*

GRO-

XIV. 1. At de his quæ quis 63 actu bellico capit alia eſt ratio. Ibi enim ſinguli reipublicæ 64 perſonam ſuſtinent, ejusque vice funguntur, ac proinde per eos populus, ſi lex civilis aliud non ſtatuat, ut poſſeſſionem ita & dominium nanciſcitur, & id in quos vult transfert. Quod quia directe pugnat cum vulgari opinione, probationes nobis video ſolito largius admetiendas ex nobilium populorum exemplis.

2. Incipiam a Græcis, quorum morem Homerus non uno loco deſcribit [*Iliad.* Lib. 1. verſ. 125.]

Ἀλλὰ τὰ μὲν πολίων ἐξεπράθομεν, τὰ δέδασται.

Omnia jam diviſa quibus ſpoliavimus urbes.

Apud eundem poëtam Achilles de urbibus agens quas ipſe expugnaverat. [*Lib.* IX. verſ. 330, & *ſeqq.*]

Τάων ἐκ πασέων κειμήλια πολλὰ καὶ ἐσθλὰ
Ἐξελόμην, καὶ πάντα φέρων Ἀγαμέμνονι δόσκον
Ἀτρεΐδῃ· ὁ δ' ὄπισθε μένων παρὰ νηυσὶ θοῇσι
Δεξάμενος διὰ παῦρα δασάσκετο, πολλὰ δ' ἔχεσκε.

Omnibus his ingens pretio numeroque ſupellex
Noſtrâ rapta manu: regi ſed victor Atridæ
Cuncta tuli, celeres reſidens qui pone carinas
Divideret cum pauca aliis, ſibi multa tenebat.

Spectandus enim hic Agamemnon, partim ut totius Græciæ eo tempore princeps, atque ita populi gerens vicem: quo jure ipſe ſed cum ſenatu prædam dividebat: partim ut munere fungens imperatorio, ac proinde de communi partem cæteris majorem ferens. Eum ipſum Agamemnonem ſic alloquitur idem Achilles, [*Lib.* 1. verſ. 163, 164.]

Οὐ μὲν σοί ποτε ἶσον ἔχω γέρας, ὁππότ' Ἀχαιοὶ
Τρώων ἐκπέρσωσ' εὖ ναιόμενον πτολίεθρον.

Nam 65 *neque me tecum prædæ pars æqua ſequetur,*
Si Danaûm virtus Trojanam everterit urbem.

Et

GRONOVII.

63 *Actu bellico*] Ut in acie aut expugnatione urbis.

64 *Perſonam ſuſtinent*] Non pro ſeſe agunt, ſed pro corpore civitatis. Hinc eſt ut privati cum militibus tanquam diverſi componantur interdum. v. ad *Sen.* de vita beat. cap. 2.

65 *Neque me tecum*] Nam tu accepturus majorem, utpote imperator ſummus.

Et alibi [a] Achilli offert Agamemnon de conſilio publico navem plenam æris & auri, & viginti mulieres, quæ [66] præcipiat de præda. Troja jam capta, Virgilio narrante [b],

Cuſtodes lecti Phœnix & dirus Ulyſſes
Prædam aſſervabant: huc undique Troïa gaza
Incenſis erepta adytis, menſæque Deorum,
Crateresque auro ſolidi, captivaque veſtis
Congeritur.

Sic poſterioribus temporibus prædam Marathoniam aſſervat [c] Ariſtides. Poſt prælium ad Platæas ſevere edictum, [d] ne quis de præda privatim quicquam tolleret: deinde præda pro populorum meritis diſtributa. Athenis poſtea devictis, in publicum relata a [e] Lyſandro præda. Et publici officii nomen q apud Spartanos, [f] λαφυροπῶλαι, *prædæ venditores.*

3. Si ad Aſiam venimus, Trojani ſoliti, ut docet nos [67] Virgilius, *prædæ ducere ſortem*, ut in rebus communibus dividendis fieri ſolet. Alias arbitrium ejus dividendæ penes Imperatorem, quo jure Hector Doloni id expreſſe ſtipulanti promittit equos [g] Achillis; ut intelligas jus acquirendi dominii [68] in captura ſola non fuiſſe. Ad Cyrum [h] Aſiæ victorem, nec minus ad [i] Alexandrum poſtea, perlata præda. Si Africam reſpicimus, idem mos occurrit. Sic quæ [k] Agrigenti capta, quæque in [l] pugna Cannenſi, & alibi, Carthaginem miſſa. Apud Francos veteres, ut ex [m] Gregorii Turonenſis hiſtoria apparet, quæ capta erant r ſorte dividebantur: neque rex ipſe aliud habebat de præda quam quod ſors ipſi addixiſſet.

4. Sed

[a] *Iliad.* IX, 279, & *ſeqq.* [b] *Æn.* II, 761, & *ſeqq.* [c] *Plut. Ariſtide*, pag. 321. D. [d] *Herod. l.* IX. c. 79. [e] *Plut. Lyſandro.* p. 442. A. [f] *Xenoph. de Laced. rep.* c. 13. n. 11. [g] *Homer. Iliad.* K. verſ. 321. *Eurip. Rheſo*, verſ. 182, & *ſeqq.* [h] *Plinius lib.* XXXIII. c. 3.

[i] *Plut. Alex.* pag. 685, 686. *Curt.* IV, 1. VIII, 4. *Diodor. libro* XVII. c. 66. 71. *Strabo l.* XV. pag. 729, 730. [k] *Diod. libro* XIII. c. 90. [l] *Livius lib.* XXIII. c. 12. [m] *Greg. Tur. l.* II. c. 27.

GROTII.

q *Apud Spartanos*] Ageſilao in Aſia agente, caſtris Pharnabazi captis Spithridates ſubtraxerat prædam; inquiſitione ab Eriſpida Lacedæmonio inſtituta aufugit. [Hoc refert *Plutarchus*, Vit. Ageſil. pag. 601. E.]

GRONOVII.

66 *Præcipiat*] Præcipua vel eximia auferat, antequam reliquum prædæ diſtribuatur, ut legatum per præceptionem in jure. [In hoc loco *Homeri* Auctor dicit *navem plenam*, pro *naves plenas* æris &c. *J. B.*]

67 *Virgilius*] Æn. IX, 268.

68 *In captura ſola*] Non competiſſe uno eo nomine, quod quis ipſe cepiſſet.

GROTII.

r *Sorte dividebantur*] Habes hoc apud *Turonenſem* lib. II, cap. 27. *Aymoinum* lib. I, cap. 12. & in epitome edita a *Frebero* cap. 9. Mos idem & aliarum gentium vetus. *Servius* ad illud Æneidos III. *Sortitus pertulit alios: quia captivi & præda inter victores ſorte dividebantur.*

Ut :

4. Sed quanto re militari Romani cæteris præſtiterunt, tanto ſunt digniores quorum exemplis immoremur. Dionyſius Halicarnaſſenſis a, morum Romanorum diligentiſſimus obſervator, ita nos hac de re docet: ἃ ἐκ τῶν πολεμίων λάφυρα, ὅσοι ἂν ἡμῖν ὑπάρχῃ τυχεῖν δι' ἀρετήν, δημόσια εἶναι κελεύει ὁ νόμος, καὶ τούτων οὐχ ὅπως τις ἰδιώτης γίνεται κύριος, ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸς ὁ τῆς δυνάμεως ἡγεμών. ὁ δὲ ταμίας αὐτὰ παραλαβὼν ἀπεμπολεῖ, καὶ εἰς δημόσιον ἀναφέρει τὰ χρήματα. *Quacunque ex hoſtibus per virtutem capta ſunt, ea lex jubet publica eſſe, ita ut non modo privati eorum domini non fiant, ſed ne ipſe quidem Imperator exercitus. verum quaſtor illa accipit, & vendita in publicum refert.* Verba hæc ſunt eorum qui Coriolanum incuſant, (nn) nonnihil ad invidiam compoſita.

a *Antiq. Rom.* VII, 63.

XV. Nam s populum dominum eſſe prædæ verum erat: ſed illud non minus verum, t ejus diſpenſandæ arbitrium Imperatoribus libera republica permiſſum fuiſſe, ſed tale ut 69 actus ſui rationem populo deberent. L. Æmilius apud b Livium: *captas non deditas diripi urbes, & in his tamen arbitrium eſſe Imperatoris, non militum.* Sed hoc arbitrium quod mos deferebat imperatoribus, ipſi interdum, quo longius 70 ab omni ſuſpicione eſſent, rejiciebant ad Senatum, ut c Camillus; & qui retinebant, prout religioni, famæ, ambitioni ſerviebant, diverſo modo uſi reperiuntur.

b *Libro* XXXVII. c. 32.

c *Liv. lib.* V. c. 22.

XVI. 1. Qui ſanctiſſimi eſſe aut credi volebant, u prædam non

Ut: & prada ducere ſortem. (In verſ. 323.) De prædæ collatione in commune, & expurgatione per juramentum apud Suedos & Gotthos, *Johannem Magnum* vide libro XI, c. 11. [Hac de re nihil ibi apud *Johannem Magnum*, neque puto alibi. *J. B.*]

s *Populum dominum eſſe prada verum erat*] Vide & hac de re *Simlerum* in Helveticis.

t *Ejus diſpenſanda arbitrium Imperatoribus libera republica permiſſum fuiſſe*] *Polybius* in excerptis Peireſcianis de L. Æmilio Paulo: κύριον γενόμενον αὐτὸν τῆς ὅλης βασιλείας καὶ λαβόντα τὴν ἐξουσίαν ὡς βούλεται χρήσασθαι, μηδενὸς ἐπιθυμῆσαι· *cum dominus factus eſſet regni integri poſſetque cuncta diſponere ſuo arbitratu, nihil eum concupiſſe.* [Pag. 1454. *Edit. Amſt.*]

GRONOVII.

69 *Actus ſui rationem*] Acta illorum non valerent, niſi populus vel per ſe, vel per ſenatum ea rata habuiſſet.

70 *Ab omni ſuſpicione*] Vel avaritiæ, vel inæqualis favoris.

(nn) Vide HERM. RHABOD. SCHELII Diſſertationem *De Præda*, ſubjectam HYGINO & POLYBIO, *De Caſtris Romanorum*, pag. 253, & *ſeqq.* qui tamen Auctorem noſtrum nuſquam laudat, quamquam de totâ hac re accuratiùs, ante illum, dudum heic agentem. *J. B.*

GROTII.

u *Prædam non attingebant omnino*] *Manius Curius juravit ſe ex præda* nihil

non attingebant omnino, ſed ſive pecunia erat in præda, eam jubebant a quæſtore populi Romani percipi; ſive res aliæ, eas per quæſtorem 71 ſub haſta venumdari: unde redactam pecu-
a Lib. XIII. c. 24. niam manubiarum nomine ſignificatam Favorinus apud a Gellium ſenſit. Hæc pecunia per quæſtorem in ærarium deferebatur, prius tamen, 72 ſi res triumphi eſſet, oſtentata publice.
b Cap. 53. Livius libro IV. de C. Valerio conſule: b *præda ex aſſiduis populationibus, quod omnia in locum tutum congeſta erant, fuit aliquantum: venditum ſub haſta conſul in ærarium redigere quæſtores juſſit.* Idem fecit Pompejus de quo hæc ſunt Velleji
c Lib. II. c. 37. c verba: *pecunia Tigranis,* x *ſicut Pompejo moris erat, redacta in quæſtoris poteſtatem ac publicis deſcripta literis.* Ita & M. Tul-
d Lib. II. epiſt. 17. lius d qui ſic de ſe ipſo in literis ad Salluſtium: *de præda mea præter 73 quæſtores urbanos, id eſt, populum Romanum, teruntium nec attigit, nec tacturus eſt quiſquam.* Atque id antiquis & me-
e Bacchid. IV. 9. 152. lioribus temporibus fuit maxime uſitatum, quo Plautus e reſpiciens ſic ait:

Nunc hanc prædam omnem jam ad quæſtorem deferam.

f Captiv. I. 2. 2. Et de hominibus captivis f ſimiliter:

Quos emi de præda 74 de quæſtoribus.

2. Sed alii ſine quæſtore ipſi prædam vendebant & referebant in ærarium, quod & ex Halicarnaſſenſi ſequentibus verbis col-
g Liv. lib. I. c. 37. ligere eſt. Sic a Tarquinio rege g jam olim victis Sabinis prædam & captivos Romam miſſos legimus. Sic Romilius & Veturius

nihil attigiſſe, præter guttum faginum quo ſacrificaret. [Hoc e *Plin.* Hiſt. Nat. Lib. XVI. Cap. 38.] Scriptor vitæ Virorum illuſtrium [*Aurelius Victor*, Cap. 60.] de Mummio agens: *Corinthum ſignis tabulisque ſpoliavit, quibus cum totam repleſſet Italiam, in domum ſuam nil contulit.* De nominato modo Æmilio Paulo Plutarchus: ἐθαύμαζον δ' ἧττον αὐτοῦ τὴν ἐλευθεριότητα καὶ τὴν μεγαλοψυχίαν ἐπῄνουν οἱ ἄνθρωποι, πολὺ μὲν ἀργύριον, πολὺ δὲ χρυσίον ἐκ τῶν βασιλικῶν ἠθροισμένον οὐδ' ἰδεῖν ἐθελήσαντος, ἀλλὰ τοῖς ταμίαις εἰς τὸ δημόσιον παραδόντος· *nec minus liberalitatem ipſius & animi magnitudinem prædicabant homines, quod congeſtam ex regis opibus auri argentique vim magnam nec inſpicere voluiſſet, ſed quæſtoribus in publicum deferendam dediſſet.* (Pag. 270. D.)

x *Sicut Pompejo moris erat*] Ut plurimum. vide quod ſequente paragrapho ex *Lucano* adducetur.

GRONOVII.

71 *Sub haſta venumdari*] Publica auctione in parte caſtrorum, quæ Quintana vocabatur. *Suet.* Ner. 26. *Lipſ.* de mil. diał. 3. *vel juſti, vel exiſtimationis gratiæve civium cupidi erant.*

72 *Si res triumphi*] Si res bello geſtæ eſſent tantæ ut triumphum mererentur.

73 *Quæſtores, id eſt, populum*] Nam quæſtores procurabant rem & ærarium populi.

74 *De quæſtoribus*] Vendentibus eos quæſtoribus.

GRO-

turius conſules [a] narrantur prædam vendidiſſe ob ærarii penuriam, ægre id ferente exercitu. Sed cum paſſim id occurrat, quantum ducum quisque ex triumphis Italicis, Africanis, Aſiaticis, Gallicis, Hiſpanicis in ærarium per ſe aut quæſtorem retulerit, exempla congerere nihil eſt opus. Illud magis notandum, datam prædam aut ejus partem interdum Diis, interdum militibus, interdum & aliis. Diis aut res ipſæ datæ, ut ſpolia quæ Romulus [b] Jovi Feretrio ſuſpendit, aut redacta inde pecunia, ut ex Pometinis manubiis [c] Tarquinius Superbus templum Jovis in monte Tarpejo ſtatuit.

XVII. 1. Militibus prædam dare priſcis Romanis 75 ambitioſum videbatur: uti Sextus [d] Tarquinii Superbi filius, ſed Gabiis profugus, prædam militi dilargitus dicitur, ut eo modo potentiam ſibi conciliaret. Appius Claudius in [e] ſenatu ſimilem largitionem arguit ut novam, prodigam, inconſultam.

Præda autem militi conceſſa aut dividitur, aut diripitur. Dividi poteſt 76 aut ratione ſtipendiorum, aut y ratione meritorum. 77 Stipendiorum ratione dividi prædam Appius Claudius [f] volebat, ſi illud obtinere non poſſet, ut redacta inde pecunia in ærarium deferretur. Totum autem dividendi ordinem accurate explicat Polybius [g]: nempe in dies aut (oo) vigilias partem exercitus 78 alteram, aut minorem ad comportandam prædam 79 mitti 80 ſolitam: & quod quisque reperiſſet id juſſum 81 in caſtra perferre ut per tribunos æqualiter divideretur, vocatis

a *Liv. l.* III. c. 31.

b *Dion. Halic. lib.* II. c. 34. *Liv. lib.* I. c. 10.

c *Liv.* I. 51. & 55.

d *Liv. d. lib.* c. 54.

e *Liv. lib.* V. c. 20.

f *D. loco.*

g *Lib.* X. c. 16.

GROTII.

y *Ratione meritorum*] Id apud Hebræos factum docet *Joſephus* lib. III. antiquæ hiſtoriæ (cap. 2. §. 5. *Ed. Hudſon.*)

GRONOVII.

75 *Ambitioſum*] Eſſe gratificari militi contra diſciplinam & dignitatem, aut pravæ indulgentiæ opus.

76 *Aut ratione ſtipendiorum*] Aut pro ſtipendiis aut ſuper ſtipendia pro meritis.

77 *Stipendiorum ratione*] Immo ipſum ſtipendium militi ex pecunia prædaticia numerandi auctor erat, ut eo minus tributi plebs conferret.

78 *Alteram, aut*] Aliquando de ſingulis manipulis ſecretum numerum pro magnitudine urbis expugnatæ, aliquando per cohortes, ſive manipulos, diviſo exercitu omni partem alteram.

79 *Mitti*] Per urbem & domos.

80 *Solitam*] Ita ut pars altera & plerumque major in armis partim in caſtris, partim per urbis patentia & munita loca diſpoſita eſſet ad omnes caſus præveniendos.

81 *In caſtra*] Vel forum aut ſpatioſum locum urbis.

(oo) De *Vigiliis* nihil apud POLYBIUM: immo ipſe, paullo ante locum indicatum, narrat, *Scipionem*, expugnatâ novâ *Carthagine* in *Hiſpaniâ*, quum nox adventaret, juſſiſſe milites finem diripiendi facere, & præſidium collocari in Foro ad adſervandam prædam. *J. B.*

GRO-

catis ad partem etiam his qui caſtra ſervarent, (quod & apud
a 1 Sam. xxx, 24. Hebræos *a* regi Davidi placuiſſe, & inde in legem tranſiiſſe legimus) quique per valetudinem aut delegata miniſteria aberant.

b Liv. l. xlv. c. 34. 40. 41. 2. Interdum non ipſa præda ſed redacta inde pecunia *b* prædæ loco militibus donata, quod ſæpe in triumpho fiebat. Pro-
c Ibid. c. 40. portionem hanc invenio, *c* ſimplex pediti, duplex centurioni, triplex equiti datum. Interdum ſimplex pediti, *d* equiti duplex.
d Liv. l. xlv. c. 34. Alias ſimplex pediti, duplex centurioni, z tribuno *e* & equiti
e Suet. Cæſ. c. 38. & App. ll. civil. quadruplex. Meritorum etiam ſæpe habita ratio, ſicut Marcius *f* quod (pp) fortiter feciſſet a ex præda Coriolana donatus eſt 82 a Poſthumio.

f Liv. d. lib. 3. Utrovis modo fieret diviſio b licebat Imperatori ἐξαιρεῖν, hoc eſt, præcipuum ſibi accipere quantum vellet, id eſt, quantum æquum arbitraretur: c quod & aliis interdum virtutis ergo con-

GROTII.

z *Tribuno & equiti*] Tribuno & præfecto equitum ait *Appianus* civilium II. [Pag. 491. *Ed. H. Steph.* Atque hæc eſt vera diſtributio: aliam, ex errore memoriæ, in ipſo contextu Auctor poſuerat. In loco autem SUETONII, ad quem ſimul ora libri nos remittit, non dicitur quantum daretur Equitibus, niſi ex vitio priſcarum Editionum, ſecundum quas diſtributio facta fuiſſet modo planè diverſo ab iis omnibus, quos Auctor noſter commemorat. *J. B*]

a *Ex præda Coriolana*] Vide *Plutarchum* Coriolano. (Pag. 218. A. B.)

b *Licebat Imperatori*] Vide *Leunclavium* in Turcicis.

c *Quod & aliis interdum virtutis ergo conceſſum*] Sic Neſtor feminam poſſidebat:

— ἣν οἱ Ἀχαιοὶ
Ἔξελον.

— *munere Grajûm*
Exceptam ſorti.

Eſt id Iliados Λ. (verſ. 625.) At Odyſſeæ Ξ. Ulyſſes ait, (verſ. 232.)

Τῶν ἐξαιρεύμην Μενοεικέα, πολλὰ δ' ὀπίσσω
Λαγχανον.

Eximiam accepi Menœcea, plurima deinde
Sorte tuli.

Euripides de Caſſandra:

Ἐξαίρετόν νιν ἔλαβεν Ἀγαμέμνων ἄναξ.

Sibi hanc Atrides major eximiam tulit. [Troad. verſ. 249.].

De iis quæ Athenienſium duci Demoſtheni e præda ἐξῃρέθησαν, præcipui jure data ſunt, vide *Thucydidem*, libro III. [c. 114. In loco *Iliadis*, XIV, 232. Auctor noſter, neſcio quare, legit Μενοεικέα, (quod nomen proprium mulieri non convenit) pro adjectivo, apud Poëtam, frequentiſſimo, & heic aptiſſimo, μενοεικέα. Omnino dicere vult *Ulyſſes*, ſe pretioſiſſima quæque, & quæ maximè ipſi placerent, elegiſſe. *J. B.*]

GRONOVII.

82 *A Poſthumio*] Poſtumo Cominio. *Liv.* 2, 33.

(pp) Non hoc narrat LIVIUS, quem Auctor in orâ libri indicat: ſed DIONYSIUS HALICARNASS. *Antiq. Rom.* Lib. VI. Cap. 94. *J. B.*

GRO-

conceſſum. Euripides Troadibus de nobilioribus feminis Trojanis agens, ait, (*verſ.* 33.)

> Τοῖς πρώτοισιν ἐξῃρημέναι
> στρατοῦ.
>
> *Quæ principibus eximiæ datæ*
> *Erant Achivis:*

Et de Andromacha, (*ibid.* verſ. 274.)

> Καὶ τὴν δ᾽ Ἀχιλλέως ἔλαχε παῖς ἐξαίρετον.
>
> *Accepit illam Pyrrhus eximiam ſibi.*

Aſcanius de equo apud Virgilium (*Æn.* IX, 270, 271.)

> *Ipſum illum clypeum, criſtaſque rubentes*
> 83 *Excipiam ſorti.*

Pauſaniæ poſt in Platæis prælium eximia data, mulieres, equos, camelos, narrat [a] Herodotus. Sic Ocriſiam Corniculanam præcipuam accepit 84 rex [b] Tullius. d Fabricius apud Halicarnaſſenſem [c] in oratione ad Pyrrhum: ἐκείνων δορυκτήτων ἐξόν μοι λαβεῖν ὁπόσα βουλοίμην· *ex his quæ bello erant capta licebat mihi quantum vellem excipere.* Iſidorus huc reſpiciens ubi de jure agit militari: *præda,* [d] ait, *deciſio, & pro perſonarum qualitatibus ac laboribus juſta diviſio, ac principis portio.* Tarquinius Superbus, ut apud [e] Livium eſt, & ipſe ditari volebat, & delinire præda popularium animos. Servilius in oratione pro L. Paulo [f] ait eum præda partienda locupletem ſe (qq) facere potuiſſe. Et hanc Imperatoris portionem ſunt qui potius ſignificatam volunt 85 manubiarum nomine, quos inter eſt [g] Aſconius Pedianus.

4. Sed

[a] *Lib.* IX. c. 80.
[b] *Dion. Halic. Lib.* IV. c. 1.
[c] *Excerpt.* pag. 714, 715. *Ed. Oxon.*
[d] *Orig.* V, 7.
[e] *Lib.* I. c. 57.
[f] *Liv. l.* XLV. c. 37.
[g] *In Verr.* I, 59.

GROTII.

d *Fabricius*] Cujus exemplum & ſibi & militi proponit Julianus apud *Ammianum* libro XXIV. (Cap. 3.)

GRONOVII.

83 *Excipiam ſorti*] Non patiar in ſortem venire & tibi præcipuum dabo.

84 *Rex Tullius*] Immo Tarquinius Priſcus; fuit enim Ser. Tullii mater. [Maritus *Ocriſiæ* illius vocabatur *Tullius:* idque locum dedit errori Auctoris noſtri. *J. B.*]

(qq) Non *ſe* ipſum, ſed *Servium Galbam*, qui ægrè ferebat, quòd militibus ſuis præda data non fuiſſet, in quâ partiendâ ipſe locuples fieri poterat. *J. B.*

GRONOVII.

85 *Manubiarum nomine*] Verba *Aſconii: ſpolia quæſita de vivo hoſte nobili per deditionem manubias veteres dicebant: & erat Imperatorum hæc præda, ex qua, quod vellent, ſumerent.* Puto quemadmodum Imperatorum erat exercitus, erat provincia, erat bellum; quæ quoties dicuntur,

4. Sed laudatiores illi, qui jus ſuum remittentes nihil ſibi de præda ceperunt, qualis is quem dixi Fabricius, *a* ὁ γ' ἐκ δικαίων πλοῦτον ὑπερειδὼν ἕνεκα δόξης, *etiam juſte partas divitias præ gloria contemnens*: quod ipſe ſe facere ajebat Valerii Publicolæ & aliorum paucorum exemplo: quos M. Porcius Cato *b* imitatus eſt in Hiſpanienſi victoria, negans quicquam ad ſe perventurum e bello captis, præter ea quæ in cibo ac potu inſumſiſſet: addens tamen, non a ſe culpari Imperatores qui conceſſas utilitates ſumerent, ſed malle ſe de virtute cum optimis, quam de pecunia cum ditiſſimis certare. Proxime ad hanc laudem accedunt qui prædam 86 modice delibarunt, ut Pompejus apud Lucanum *c* a Catone laudatur, qui

Plura retentis
Intulit.

a Apud Dion. Halic. Excerpt. pag. 714.
b Plut. M. Catone pag. 342.
c Pharſal. IX, 197.

5. In diviſione interdum & 87 abſentium habita ratio, ut capto Anxure conſtituit *d* Fabius Ambuſtus; interdum ob cauſam quorundam quamvis præſentium non habita, ut 88 Minutiani exercitus *e* dictatore Cincinnato.

d Liv. lib. IV. c. 59.
e Idem l. III. c. 29.

6. Quod autem jus vetere republica Imperatores habuerant, id poſt occupatam rempublicam ad 89 magiſtros militum translatum ex Codice *f* Juſtinianeo apparet, ubi 90 a geſtorum inſinuatione abſolvuntur donationes rerum mobilium vel ſe moventium, quas magiſtri militum militibus præſtant ex ſpoliis hoſtium, ſive in ipſa bellorum occupatione, ſive in quibuscumque locis degere noſcerentur.

f L. 36. §. 1. C. de donat.

7. Sed hæc diviſio jam olim ſæpe in calumniam patuit, quaſi duces ea ratione privatam gratiam captarent, quo nomine accuſati *g* Servilius, *h* Coriolanus, Camillus *i*, quaſi amicis & clien-

g Dion. l. VI. c. 30.
h Idem VII. c. 63.
i Liv. V, 32.

cuntur, non excludunt jus populi. Sic & manubiæ dicuntur Imperatorum, non quod pars ipſis cedens proprie hoc vocabulo ſignificetur: ſed quod illorum plerumque arbitrii eſſet, vellentne in ærarium deferre, an militi diſtribuere. Poteſt & alluſiſſe videri ad illud *Ex manubiis*: Suet. Jul. 26. *Gell.* 13, 24. quod non efficit, quo minus &, quod privati nanciſcuntur inde, *manubiæ* dicantur.

86 *Modice delibarunt*] Exiguam de illa ſibi partem ceperunt.

87 *Abſentium*] De eodem exercitu.

88 *Minutiani*] Quem ille obſeſſum ab hoſtibus liberaverat, & hanc pœnam ferre juſſit infelicis militiæ.

89 *Magiſtros militum*] A Conſtantino M. inſtitutos.

90 *A geſtorum inſinuatione*] Excipiuntur, ne de illis referre neceſſe ſit ad Imperatorem inter cæteras res de bello geſtas. Sic Tiberius corripuit conſulares exercitibus præpoſitos, quod de tribuendis quibusdam militaribus donis ad ſe referrent, tanquam non omnium tribuendorum ipſi jus haberent. *Suet.* 32.

Gro-

cliéntibus de publico largientes. Ipſi contra ſe tuebantur publico bono, *ἵνα οἱ συναράμενοι τοῦ ἔργου, τὸν τῶν πόνων καρπὸν κομισάμενοι, προθύμως ἐπὶ τὰς ἄλλας στρατιὰς ἀπαντῶσιν· ut qui operi adfuerant, fructu laboris percepto, ad alias expeditiones fierent promtiores.* quæ [a] Halicarnaſſenſis in hanc rem verba ſunt.

XVIII. 1. Venio ad direptionem. ea militi conceſſa aut in populatione, aut poſt prælium oppidive expugnationem ut ſigno dato diſcurreretur: quod antiquis ſæculis rarius, nec tamen exemplis caruit. Nam Sueſſam [b] Tarquinius militi diripiendam dedit: caſtra Æquorum [c] Q. Servilius Dictator: Vejos urbem [d] Camillus: caſtra Volſcorum [e] conſul Servilius. Permiſit & direptionem [f] L. Valerius in agro Æquorum, Q. Fabius [g] fuſis Volſcis, captaque Ecetra, mox alii ſæpe. Victo [h] Perſeo Paulus conſul ſpolia jacentis exercitus peditibus, equitibus prædam circumjacentis agri conceſſit. Idem [i] ex ſenatuſconſulto diripiendas dedit militi e Epiri urbes. f Lucullus [k] victo Tigrane, militem a ſpoliis legendis diu inhibuit, mox certa jam victoria jus ſpoliandi hoſtes indulſit. Cicero de inventione primo [l] inter modos acquirendi dominii ponit, ſi quid ex hoſtibus captum ſit, g 91 cujus prædæ ſectio non venierit.

2. Qui morem hunc improbant, ajunt avidas in direptiones manus præripere fortium bellatorum præmia, cum ita ferme eveniat, h 92 ut qui ſegnior ſit prædetur, at fortiſſimus quiſque

[a] *Dion. Halic. lib.* VII. c. 64.
[b] *Dionyſ.* l. IV. c. 50.
[c] *Liv. lib.* IV. c. 47.
[d] *Liv.* V, 20.
[e] *Dion. Hal.* VI, 29.
[f] *Idem*, IX, 55.
[g] *Idem*, X, 21.
[h] *Liv.* XLIV, 45.
[i] *Idem*, XLV, 34.
[k] *Appian. Mithrid.* pag. 230.
[l] *Cap.* 45.

GROTII.

e *Epiri urbes*] Et Athenas Sulla. *Appianus* Mithridatico (*pag.* 195.)

f *Lucullus*] Ab eo data diripienda militi Tigranocerta, narrat *Plutarchus*, (pag. 511. E.) ex ſpoliis datas ſingulis præterea drachmas octingentas. Severus Cteſiphontis prædam conceſſit militi: idem & tribunos & duces & ipſos milites habere juſſit quæ per vicos diripuerant. *Ælius Spartianus* narrat. Mahumetes II. Conſtantinopoleos & prædam & mancipia promiſit militi. [Quod primum narrat SPARTIANUS, factum equidem eſt à *Septimio Severo* Imp. at poſterius eſt *Alexandri Severi*. Prius exſtat in *Vit. Sever.* Cap. 16. alterum in *Vit. Alex. Sever.* Cap. 55. Adeoque nominum ſimilitudo Auctori noſtro cauſſa fuit erroris. *J. B.*]

g *Cujus prædæ ſectio non venierit*] *Varro* ſex modos numerat, quibus dominus legitimus perficiatur, hereditatis juſtæ aditionem, mancipationem, in jure ceſſionem, uſucapionem, e præda ſub corona venditionem, & ab auctione publica, cum bona cujusquam ſectione veneunt. *De Re Ruſt.* Lib. II. Cap. 10. Quo de loco vide WILHELMI GOESII *Vindic. pro receptâ de Mutui alienatione ſententiâ*, p. 66, & ſeqq. *J. B.*]

h *Ut qui ſegnior ſit prædetur*] Vide quæ jam nunc ex *Procopio* adferemus ad §. 24.

GRONOVII.

91 *Cujus prædæ ſectio*] Quæ præda per quæſtores auctioni ſubjecta non ſit. *Cæſar* 2, Gall. 33. *ſectionem ejus oppidi univerſam Cæſar vendidit. Juſtin.* 38, 7. *Flor.* 2, 3.

92 *Ut qui ſegnior ſit prædetur*] Verba

que laboris periculique præcipuam partem petere ſoleat, quæ
[a] *Lib.* v. ſunt verba Appii apud [a] Livium: unde non longe abit Cyri
c. 20. illud apud [b] Xenophontem: 93 ἐν τῇ ἁρπαγῇ δὲ οἶδ᾽ ὅτι οἱ πονη-
[b] *De Cyri* ροὶ πλεονεκτήσειαν ἄν. Sed contra [c] dicitur, gratius id fore læ-
inſt. VII, tiusque quod ſua quisque manu ex hoſte captum domum re-
2. n. 4. tuliſſet, quam ſi 94 multiplex accepiſſet alterius arbitrio.
[c] *Apud* *Liv.* ubi 3. Interdum quoque conceſſa direptio, quod impediri non
ſupr. poſſet. In expugnatione Cortuoſæ Hetruſcorum oppidi, nar-
[d] *Lib.* VI. rante [d] Livio, *publicari prædam* 95 *tribunis placebat, ſed* 96 *im-*
c. 4. *perium quam conſilium ſegnius fuit. jam militum præda erat,*
[e] *Livius* *nec niſi per invidiam adimi poterat.* Sic & [e] Gallogræcorum
lib. caſtra a C. Helvii agmine direpta legimus contra ducis vo-
XXXVIII. luntatem.
c. 43. XIX. Quod dixi, aliis interdum extra milites prædam aut
pecuniam e præda redactam concedi ſolere, id ferme ita conti-
git, ut his qui tributum ad bellum contulerant tantundem
[f] *Dion.* [f] redderetur. 97 Ludos quoque ex manubiis interdum inſtru-
Hal. lib. V. ctos notes.
c. 47. XX. 1. Neque vero diverſis tantum bellis aliter atque aliter
uſurpatum, ſed eodem bello eadem præda ſæpe in uſus diver-
ſos impenſa, aut partibus diviſis, aut rerum generibus diſtin-
[g] *Liv.* *l.* ctis. Sic Camillus decimam [g] ex præda i Apollini Pythio dedit,
v. c. 23. Græcorum exemplo, ſed quod primitus ab Hebræis venerat:
quo tempore ſub decima prædæ vota, non res moventes tan-
tum, ſed & 98 urbem, & agros venire a pontificibus judicatum
[h] *Ibid.* c. eſt. Eodem victore prædæ [h] de Faliſcis pars maxima ad quæ-
19. ſtorem

Verba *Livii* 5, 20. in libris antiquis ſic leguntur: *ut ſegnior ſit prædator ut quisque laboris periculique præcipuam petere partem ſoleat.* In quibus hæſerunt propter duplicem uſum particulæ *Ut.* Senſus, uti, prout quisque ſoleat præcipuam laboris & periculi partem petere, is in prædando ſit ſegnior. Sic lib. 3, 50. *ut quisque occurrerat, plebem adhortantes.* Eodem cap. 53. *tunc ut quæque cauſa erit, ſtatuetis.*

GROTII.

i *Apollini*] Meminit & *Appianus* in *excerptis Peireſcianis.* (pag. 546.)

GRONOVII.

93 Ἐν τῇ ἁρπαγῇ] In direptione ſat ſcio ignavos majorem partem laturos.

94 *Multiplex*] Amplius, cumulatius.

95 *Tribunis*] Militum conſulari poteſtate.

96 *Imperium quam conſilium*] Id imperari non potuit, facultate & arbitrio ea de re conſultandi erepto per feſtinationem militum, qui prædam jam invaſerant, nec niſi cum maximo odio & criminatione ducum erant reddituri.

97 *Ludos quoque*] Scenicos, Circenſes, Amphitheatrales vel gladiatorios, qui erant voluptas populi, honos Deorum, divitum ambitio.

98 *Urbem, & agros*] Ut horum etiam decimæ æſtimatio iniretur & dedicaretur.

GRO-

ſtorem redacta eſt, haud ita multum militi datum. Sic & [99] L. Manlius *prædam aut vendidit, quod ejus in publicum redigendum erat, aut cum curâ ut quam æquiſſima eſſet per milites diviſit.* quæ [1] Livii [a] verba ſunt.

2. Genera in quæ præda dividi poteſt ſunt hæc: homines captivi, armenta, & greges, quæ Græci, cum proprie loquuntur λείαν vocant, pecunia, res mobiles aliæ, pretioſæ aut viliores. Q. Fabius [b] Volſcis devictis λείαν & ſpolia per quæſtorem vendi jubet: argentum [2] ipſe defert. Idem [c] Volſcis & Æquis devictis captivos extra Tuſculanos militi donat, & in agro Ecetrano homines ac pecora diripienda concedit. L. Cornelius [d] Antio capto aurum, argentum, æs in ærarium defert: captivos & prædam per quæſtorem vendit: militi ea permittit, quæ ad victum & veſtem pertinebant. Nec diſſimile huic [e] Cincinnati inſtitutum, qui Corbione Æquorum oppido accepto pretioſiora prædæ Romam miſit, cætera centuriatim diviſit. Camillus captis Vejis [f], præter pecuniam ex venditione captivorum, nihil in publicum redegit; Hetruſcis devictis [g], captivisque venditis, ex ea pecunia aurum matronis [3] quod contulerant perſolvit, pateras tres aureas in Capitolio poſuit. Coſſo dictatore, [h] ex Volſcis præda omnis præter libera corpora militi conceſſa eſt.

3. Fabricius ſuperatis Lucanis, [i] Brutiis, Samnitibus, militem ditavit, tributa civibus reddidit, [4] quadringenta talenta [k] in ærarium retulit. Q. Fulvius & Appius Claudius, [k] cum Hannonis capta eſſent caſtra, prædam vendiderunt, diviſeruntque, [5] donatis quorum opera fuerat ſingularis. Scipio, [l] capta Carthagine, quæ in urbe erant dedit diripienda militi, excepto auro, argento, [6] donariis. Acilius, [m] capta Lamia, partim diviſit, partim vendidit prædam. Cn. Manlius victis Gallogræcis,

[a] Lib. XXXVIII. c. 23.
[b] Dionyſ. Ant. VIII, 82.
[c] Idem l. X. c. 21.
[d] Ibidem.
[e] Idem, Lib. X. c. 25.
[f] Liv. lib. V. c. 22.
[g] Idem, VI, 4.
[h] Idem, VI, 13.
[i] Dion. Halicar. Excerpt. pag. 714.
[k] Liv. XXV, 14.
[l] App. Pun. Bell. pag. 83.
[m] Livius l. XXXVII. c. 5.

GROTII.

k *In ærarium retulit*] Et Fabius pecuniam venditorum hominum capto Tarento, cum prædæ reliquum militibus diſpertiſſet. [Aliter rem narrant LIVIUS, *Lib.* XXVII. c. 16. num. 7. & PLUTARCHUS, *Vit. Fab.* pag. 187. C. Confudit forte Auctor noſter, quod Hiſtoricus Latinus paullo infra refert de *Scipione*, ubi *Hasdrubalem* deviciſſet, Cap. 19. n. 2. *J. B.*]

GRONOVII.

99 *L. Manlius*] Immo *Cnæus.* [Ita ipſe Auctor in fine iſtius paragraphi. *J. B*]

1 *Livii verba XXXVIII.*] C. 23.

2 *Ipſe defert*] In triumpho.

3 *Quod contulerant*] De ornatu ſuo & mundo ad crateram auream Apollini Delphos portandam. c. 25.

4 *Quadringenta talenta*] 240000. Philip.

5 *Donatis*] Extra ordinem honoratis munere vel dono inſigni.

6 *Donariis*] Templorum ornamentis.

cis, concrematis ex Romana ſuperſtitione hoſtium armis,
a Livius lib. XXXVIII. c. 23. *a* cæteram prædam conferre omnes juſſit, & 7 aut vendidit, quod ejus in publicum redigendum erat, aut cum cura, ut quam æquiſſima eſſet, in milites diviſit.

XXI. 1. Ex his quæ diximus apparet, non minus apud Romanos, quam apud alias gentes pleraſque prædam fuiſſe populi Romani, ſed ejus diſpenſandæ arbitrium aliquod Imperatoribus conceſſum, ita tamen ut, quod ante diximus, rationem actus ſui populo deberent. quod inter alia docet exemplum L. Sci-
b Lib. V. c. 3. & *Livius l.* XXXVIII, 55. pionis qui damnatus eſt peculatus judicio, ut loquitur *b* Valerius Maximus, 8 quadringenta octoginta argenti plus accepiſſe quam in ærarium retuliſſet: & aliorum quos ante retulimus.

2. M. Cato in oratione quam de præda ſcripſit, vehementi-
c Lib. XI. c. 18. bus atque illuſtribus verbis, ut ait Gellius *c*, de impunitate peculatus atque licentia conqueſtus eſt: ex qua oratione hoc exſtat fragmentum: *Fures privatorum furtorum* 10 *in nervo atque compedibus ætatem agunt. Fures publici in auro atque purpura.*
d Priſc. libro VII. *in fin. p.* 782. Idem alibi *d* dixerat, *mirari ſe, audere quemquam capta bello ſigna pro ſupellectile domi ſtatuere.* Ita & Verri peculatus invidiam *e* auget Cicero, quod ſignum ſuſtuliſſet, & quidem 11 captum de præda hoſtium.
e Verr. IV. c. 41. 3. Nec Imperatores tantum, ſed & milites peculatus prædæ nomine tenebantur, ſi nempe eam in publicum non detuliſſent:
f Hiſt. X, 16. adigebantur enim omnes ſacramento, ut ait Polybius, *f* *περὶ τῆ μηδένα νοσφίζεσθαι μηδὲν τῶν ἐκ τῆς διαρπαγῆς, ἀλλὰ τηρεῖν τὴν πίστιν κατὰ τὸν ὅρκον· nihil quemquam ex præda interverſurum, ſed fidem ſervaturos ex religione ſacramenti.* Quò forte referri poteſt formula
g Lib. XVI. c. 4. jurisjurandi apud *g* Gellium, (rr) qua militi imperatur ne quid tollat in exercitu decemque millia paſſuum prope, quod pluris ſit 12 nummi argentei, aut ſi ſuſtulerit ad conſulem proferat,

GRONOVII.

7 *Aut vendidit*] Hoc jam paullo ſuperius poſuit: ſed quia ibi per errorem Manlio prænomen Lucii dederat, aliam de Cnæo hic recte appellato hiſtoriolam putavit.

8 *Quadraginta octoginta*] Huic ſummæ præmittendum erat, *ſex millia pondo auri.*

9 *Liv. lib.* XLV.] Immo 38, 55.

10 *In nervo*] In vinculis carceris *Ter.* Phorm. 2, 2. 11. *Vereor, ne iſthæc fortitudo in nervum denique erumpat.* 4, 4. 16. *noſtra cauſa ſcilicet in nervum potius ibit.*

11 *Captum de præda*] Exemplum alienum: nam id ſimulacrum Mercurii P. Scipio deſtructa Carthagine de Pœnorum hoſtium præda dono dederat Tyndaritanis in Sicilia, a quibus id abſtulit Verres.

12 *Nummi argentei*] Quam nummus ſeſtertius.

(rr) Vide hac de re RHAB. HERM. SCHELII Diſſertationem *De Sacramentis Militum*, pag. 184, & *ſeqq.* in libro jam ſupra laudato. *J. B.*

GRO.

ferat, aut triduo proximo profiteatur. Hinc intelligi poteſt quid ſit quod Modeſtinus [a] dicit: *is qui prædam ab hoſtibus captam ſurripuit* 13 *peculatus tenetur*: quod vel unum ſatis eſſe debuit ut juris interpretes moneret ne ex hoſtibus capta ſingulis acquiri crederent, cum conſtet [b] peculatum non eſſe niſi in re publica, ſacra, aut religioſa. Hæc omnia eo pertinent, ut appareat, quod ſupra diximus, 14 ſemota lege civili, & 15 primo, in bellicis actibus capta populi aut regis bellum gerentis fieri.

a L. pen. ad l. Jul. pecul.
b L. 1. cod. tit.

XXII. 1. Addidimus ſemota lege civili & primo, ſive directe: illud quia de rebus 16 nondum actu quæſitis lex 17 ad utilitatem publicam poteſt imperare, ſive lex illa lex populi eſt, ut apud Romanos, ſive regis, ut apud Hebræos & alibi. Sub legis autem nomine etiam conſuetudinem recte introductam volumus comprehendi. Alterum illud eo pertinet, ut ſciamus ſicut res alias ita & prædam poſſe a populo aliis concedi, nec tantum poſt acquiſitionem, ſed & ante eam, ita ut ſubſecuta captura 18 conjungantur actiones 19 brevi manu, ut loquuntur juriſconſulti: nec tantum ea conceſſio nominatim fieri poteſt, ſed & in genere, ut viduis, ſenibus, & egentibus pupillis pars prædæ [c] data eſt temporibns Maccabaicis, aut etiam perſonis incertis ad exemplum 20 miſſilium, quæ Romani conſules capientium faciebant.

c Maccab. VIII, 28. 30.

2. Neque vero hæc 21 juris translatio, quæ lege aut conceſſu fit, ſemper mera donatio eſt, ſed interdum 22 contractus, interdum aut ſolutio ejus quod debetur, aut remuneratio ob damna

GRONOVII.

13 *Peculatus tenetur*] Publicum fraudaſſe judicatur.

14 *Servata lege civili*] Niſi ubi jus civile alicujus populi aliud ſtatuat.

15 *Primo*] Acquiſitione quaſi originaria. 2, 1. 1.

16 *Nondum actu quæſitis*] Quarum acquiſitio adhuc in ſpe tantum eſt. 2, 2. 5.

17 *Ad utilitatem*] Ut incendantur homines & actius incumbant ad eas quærendas cum publico fructu, quippe hoſtibus deceſſuras.

18 *Conjungantur actiones*] Altera ex conceſſione populi, altera ex ipſorum occupatione.

19 *Brevi manu*] *Ulpianus* l. 43. §. 1. *de jure dot.* 1. per compendium, ſine ambagibus, quoties ſcilicet celeritate conjungendarum actionum inter ſe una actio occultatur, ut loquitur idem l. 3. §. 12. *de donat. int. vir. & ux.*

20 *Miſſilium*] Quæ ſpargebantur rapienda vulgo diebus ſolennibus, ſive in corpore ſuo, ſive per ſortes. *Sueton.* Ner. 11. *Statius* Cal. Satur. *Dives ſparſio quos agit tumultus.* §. 45. Inſtit. *de R. D.* Noſter 2, 8. 25.

21 *Juris translatio*] A populo in privatos.

22 *Contractus*] Quo pacti ſunt privati cum republica vel principe, ut quod damni dare poſſint hoſti, lucro ipſis cedat.

mna [23] quæ quis paſſus eſt, aut ob id quod ipſe bello impendit, ſive ſumtu, ſive opera, ut cum ſocii aut ſubditi nullo ſtipendio militant, aut non tali quod operæ reſpondeat. Nam ex his cauſis prædam aut omnem, aut ejus partem concedi ſolitam videmus.

XXIII. Et illud quidem tacita conſuetudine ubique ferme inductum [a] juriſconſulti noſtri notant, ut ſua faciant quæ capiunt aut ſocii, aut [l] ſubditi qui ſine ſtipendio & ſuo ſumtu ſuoque periculo bellum gerunt. [m] Ratio in ſociis eſt evidens, quia naturaliter ſocius ſocio tenetur ad reparationem damnorum quæ ob negotium commune aut publicum eveniunt. Adde quod opera quoque gratis præſtari vix ſolet. *Sic medicis*, ait Seneca [b], *pretium operæ ſolvi quod deſerviunt, quod a rebus ſuis avocati nobis vacant.* [24] In oratoribus idem æquum judicat [c] Quintilianus, quia hæc ipſa opera tempusque omne alienis negotiis datum facultatem aliter acquirendi recidunt: quod [d] Tacitus dixit: *omitti curas familiares, ut quis ſe alienis negotiis intendat.* Credibile ergo eſt, niſi cauſa alia appareat, puta aut beneficentia mera, aut contractus antecedens, [n] ſpem ex hoſtibus lucrandi ſpectatam in damni & operæ compenſationem.

XXIV. 1. In ſubditis id non æque evidenter procedit, quia [25] hi operam civitati ſuæ debent: ſed contra occurrit quod ubi non omnes ſed aliqui militant, his ipſis a corpore civitatis retributio debetur ejus quod plus cæteris operæ aut ſumtus impendunt, multoque magis damnorum, in cujus retributionis certæ locum ſpes prædæ totius aut partis incertæ facile, nec ſine ratione, conceditur. Sic Poëta [e],

Præda ſit hæc illis quorum meruere labores.

2. [o] De ſociis exemplum eſt in fœdere Romano, quo Latini

a in

[a] Cald. conſ. 85. Joh. Lupus de Bello §. ſi bene advert. Jaſon in l. quod apud hoſtes: de Legatis 1. Franc. a Ripa in l. 1. de acq. poſſ. n. 5. Covar. ad C. peccatum, p. 2. §. 11. n. 8. Bonfin. Lib. IV, dec. 15.
[b] VI. de Benef. 15.
[c] Inſt. Orat. XII, 7.
[d] Ann. XI, 7.
[e] Propert. III. Eleg. III. 21.

GROTII.

l *Subditi qui ſine ſtipendio & ſuo ſumtu ſuoque periculo bellum gerunt*] Vide Cromerum XIX. Polonicorum. (pag. 430.)

m *Ratio in ſociis eſt evidens*] Utitur eâ Amalaſuntha in epiſtola ad Juſtinianum [apud *Procopium* Gotth. 1. (c. 3.)

n *Spem ex hoſtibus lucrandi ſpectatam in damni & operæ compenſationem*] Vide *Plutarchum* Marcello. (pag. 302.)

GRONOVII.

23 *Quæ quis paſſus eſt*] Immo *fecit* dicendum.

24 *In oratoribus*] Cauſarum patronis.

25 *Hi operam civitati*] Sic in bello civium corpus addictum atque operatum eſſe reipublicæ dicit *Livius* 4, 60.

GROTII.

o *De ſociis exemplum eſt*] Priſcis Latinis tertias prædæ populus Romanus præſtabat. *Plinius* lib. XXXIV, 5.

[a] in prædæ partem æquam admittuntur in iis bellis, quæ populi Romani auſpiciis gerebantur. Sic in bello quod Ætoli gerebant 26 adjutoribus Romanis, [b] Ætolis quidem urbes & agri, Romanis autem captivi & res mobiles cedebant. Poſt victoriam de rege Ptolemæo, partem prædæ Athenienſibus dedit [c] Demetrius. Ambroſius hiſtoriam tractans Abrahami moris hujus æquitatem oſtendit: [d] *ſane his qui ſecum fuiſſent, in adjumentum fortaſſe ſociati, partem emolumenti tribuendam aſſerit, tanquam mercedem laboris.*

3. De ſubditis exemplum eſt in populo Hebræo [e], apud quem pars prædæ dimidia cedebat p his qui in procinctu fuerant. Sic & Alexandri miles prædam privatis ereptam ſuam faciebat, niſi quod eximia quædam ſolitus eſſet ad regem referre: unde accuſatos eos videmus [f] qui ad Arbela conſpiraſſe dicebantur, de præda omni ita ſibi vindicanda, ut nihil in ærarium deferrent.

4. At quæ publica hoſtium aut regis fuerant, exemta erant huic licentiæ. Ita legimus Macedonas, cum Darii caſtra ad 27 Pyramum amnem irrupiſſent, ingens auri argentique pondus diripuiſſe, nec quicquam reliquiſſe intactum q præter regis tabernaculum: *tradito more*, inquit [g] Curtius, *ut victorem victi regis tabernaculo exciperent.* Unde non abit mos Hebræorum, [h] qui victi regis coronam regi imponebant victori, eidemque aſſignabant (quod in Thalmudicis [i] Digeſtis legitur) regiam ſupellectilem bello captam: & quod in rebus geſtis Caroli Magni legimus, cum is Hungaros viciſſet, privatas opes militi, regias ærario ceſſiſſe. At apud Græcos λάφυρα erant publica, ut ante oſtendimus, σκῦλα ſingulorum. Vocant autem σκῦλα ea quæ 28 durante certamine eripiuntur hoſti, λάφυρα quæ poſt

a Liv. L. II. c. 33. & Dion. l. VI c. 95.
b Polyb. L. XI. c. 5. & Liv. XXVI, 24. XXXIII, 13.
c Plut. Demetrio, p. 896. A.
d Lib. I, de Abrah. c. 3.
e Num. XXXI, 27. 47. & I Sam. XXX, 22. & deinceps. Vide & II Mac VIII. 28. 30.
f Plut. apophth. pag. 180. C.
g Lib. III. c. 11.
h II Samuel. XII, 30.
i Tit. de rege.

5. Pro modo miſſi militis prædam partiuntur pagi Helvetici, teſte *Simlero*: pro modo ſumtuum partiti Pontifex, Imperator, Veneti, bello contra Turcam. *Paruta* VIII. Pompejus Armeniam minorem Dejotaro Galatiæ regi donavit, quia ſocius belli Mithridatici fuerat. [Poſtremum iſtud habet Auctor ex EUTROPIO, *Breviar.* Lib. VI. Cap. XI. Vide etiam STRABONEM, *Geogr.* Lib. XII. p. 547. Ed. Pariſ. *J. B.*]

p *His qui in procinctu fuerant*] Piſidæ partem prædæ dabant his qui domos ſervarant. *Chalcocondylas* lib. V.

q *Præter regis tabernaculum*] Vide & *Diodorum* libro XVII. (c. 35.) & *Plutarchum* Alexandro (pag 676.) Similia vide apud *Xenophontem* IV. de Cyro, (*Cap.* 6. §. 6.) & belli ſui IV. (*Cap.* 4. §. 13.) & VII.

GRONOVII.

26 *Adjutoribus Romanis*] Adverſus Philippum.

27 *Ad Pyramum*] Ad Iſſon in faucibus Ciliciæ. *Curt.* 3, 11.

28 *Durante certamine*] In ipſo fervore prælii.

a Arius de bello n. 162. Bellin. p. 2, tit. 18. n. 3. Donell. l. IV. Com. c. 21. Sylv. in verbo bellum 1. in pr. ex Rosell. Wesemb. ad §. 17. Inst. de rer. div.

b App. Civ. 1. p. 380.

c Lib. VII. verſ. 738. & ſeqq.

d App. civil. Lib. IV. pag. 668.

e Hiſt. III, 19.

f Tac. ann. XIII, 39.

g Ann. XIV, 36.

poſt certamen: quod diſcrimen *a* & aliis gentibus nonnullis placuit.

5. At apud Romanos veteri quidem republica non tantum fuiſſe conceſſum militibus, ſatis apparet ex his quæ ſupra diximus. Pluſculum indulgeri cœpit militi in bellis civilibus. Ita a Sullano milite 29 Æquulanum *b* direptum legas. Et Cæſar poſt pugnam Pharſalicam caſtra Pompejana militi dat diripienda cum hoc dicto apud Lucanum *c*:

Supereſt pro ſanguine merces,
Quam monſtrare meum eſt; nec enim donare vocabo
Quod ſibi quiſque dabit.

Bruti & Caſſii caſtra diripuerunt *d* Octaviani & Antoniani milites. Bello 30 civili alio Flaviani ad Cremonam ducti, quanquam inſtabat nox, coloniam divitem feſtinant impetu capere; veriti alioqui ne opes Cremonenſium in 31 ſinu præfectorum legatorumque eſſent, gnari ſcilicet, ut *e* Tacitus loquitur, *expugnatæ urbis prædam ad militem, deditæ ad ducem pertinere.*

6. Atque id langueſcente diſciplina eo libentius conceſſum militi, ne 32 manente periculo omiſſis hoſtibus præda manus impediret, quod plurimas ſæpe victorias corrupit. Cum caſtellum Volandum in Armenia Corbulo expugnaſſet, *imbelle vulgus*, narrante Tacito *f*, *ſub corona venditum, reliqua præda victoribus ceſſit.* Apud eundem ſcriptorem *g* in prælio Britannico Suetonius ſuos hortatur, ut cædem continuent prædæ immemores: addens parta victoria cuncta ipſis ceſſura: qualia & alibi paſſim invenias. Adde quod *r* ex Procopio jam modo attulimus.

7. Sunt autem quædam tam exigua, 33 ut publicari digna non ſint.

GROTII.

r *Ex Procopio*] Is Vandalicorum II. (*Cap.* 21.) narrat, Salomoni in Levathas bellum gerenti infenſos fuiſſe milites, quod prædam detineret. Dicebat id ſe facere ut bello finito diſtribueret pro cujusque meritis. Et Gotthicorum II. (c. 7.) omnem ex Piceno prædam convectam ad Beliſarium qui eam pro meritis divideret; addita cauſa: οὐ γὰρ δίκαιον ὑφ' ἑτέρων μὲν τοὺς κηφῆνας πόνῳ μεγάλῳ ἀπολωλέναι, ἄλλους δὲ τοῦ μέλιτος ἐν δημιᾷ πλατυπορίᾳ ὀνίνασθαι· *non æquum eſſe ab aliis magno labore fucos interfici, alios autem ſine ulla moleſtia melle veſci.*

GRONOVII.

29 *Æquulanum*] Hirpinorum oppidum.

30 *Civili alio*] Inter Vitellium & Veſpaſianum.

31 *Sinu præfectorum*] A quibus illi magna pecunia redemturi erant, ne diriperentur.

32 *Manente periculo*] Nondum omni prælio confecto.

33 *Ut publicari digna*] Non ſit operæ pretium ærario aut populo ea vindicare.

GRO-

ſint. Hæc ubique ſolent capientes ſequi populi conceſſu. Talia erant vetere Romana republica, haſta, haſtile, ligna, pabulum, 34 uter, follis, 35 facula, & ſi quid minoris eſſet nummi argentei. Nam has exceptiones ſacramento militari additas apud Gellium [a] legimus. Cui non diſſimile eſt quod nautis etiam ſtipendio militantibus conceditur: [b] Galli deſpoliationem aut pilagium vocant, & eo comprehendunt veſtem, aurum quoque & argentum intra decem ſcutatos. Alibi pars aliquota prædæ militibus datur, ut in [c] Hiſpania, s modo quinta, modo tertia, alias dimidia penes regem manet: & ſeptima, interdum decima penes ducem exercitus: cætera ſunt capientium: t exceptis navibus bellicis quæ totæ regi cedunt.

8. Eſt & ubi operæ, periculi, ſumtuumque habita ratione partitio inſtituitur, ut apud Italos [d] captæ navis pars tertia cedit domino navis victricis, tantundem ferunt quorum merces in navi erant, tantundem hi qui pugnaverunt. Nec non & illud accidit, ut qui 36 ſuo periculo ac ſumtu bellum miniſtrant non totam prædam auferant, ſed partem debeant publico, aut ei qui 37 ex publico jus ſuum trahit. Sic apud [e] Hiſpanos ſi in bello naves privatis ſumtibus inſtruantur, de præda pars regi, pars & maris præfecto debetur. Galliæ moribus [f] decimam fert maris præfectus: ſic & apud Hollandos: ſed hic quinta prius prædæ pars 38 a republica deducitur. [g] Terra vero paſſim nunc uſurpatur, ut in direptionibus oppidorum & præliis ſuum quisque faciat quod cepit: in excurſibus vero capta communia fiant eorum qui in comitatu ſunt, inter ipſos pro dignitatis ratione partienda.

XXV. Hæc autem eò pertinent, ut ſciamus ſi apud populum 39 bello non permixtum controverſia oriatur de re bello capta, addicendam rem ei cui favent leges aut mores 40 populi

[a] *Lib.* XVI, c. IV.
[b] *Conſt. Gall. lib.* XX, *tit.* XIII. *art.* 10. & 16.
[c] *Leg. Hiſp. lib.* IV, *tit.* XXVI. *p.* 2.
[d] *Conſulatus maris cap.* CCLXXXV.
[e] *Leg. Hiſp. Lib.* XIX, *tit.* XXVI. *p.* 2. *l.* 14.
[f] *Conſt. Gall. l.* XX. *tit.* 14. *art.* 1.
[g] *Inſtruct. rei maritim. c.* XXII.

GROTII.

s *Modo quinta*] Eum & Turcis morem tribuit *Leunclavius* libro III. & libro V.

t *Exceptis navibus bellicis*] Sic machinæ bellicæ regibus exceptæ apud Gotthos. *Johannes Magnus* hiſtoriæ Suedicæ libro XI, c. 11. [Nil ibi.]

GRONOVII.

34 *Uter*] Aquæ aut potionis cauſa.

35 *Facula*] Tum ad alios uſus, tum nocturni itineris ergo. *Suet.* Jul. 31.

36 *Suo periculo*] Quales qui olim è noſtris auctoritate publica privati privatorum pecunia navibus armatis maritima hoſtium commercia corrumpebant & impediebant.

37 *Ex publico*] Præfecto claſſis, principi.

38 *A republica deducitur*] Vindicatur ærario, de reliquo decima.

39 *Bello non permixtum*] Neutrarum partium.

40 *Populi a cujus partibus*] Non ejus, ubi lis orta eſt, ſed cui militantes rem ceperunt.

puli a cujus partibus res capta eſt: quod ſi ejus nihil probetur, ex jure gentium communi rem ipſi populo adjudicandam, ſi modo ea res in actu bellico capta eſt. Nam ex his quæ dicta jam ante a nobis ſunt ſatis apparet non omnino verum eſſe id quod pro Thebanis adfert [a] Quintilianus; in eo [41] quod in judicium deduci poteſt nihil valere jus belli, nec armis erepta niſi armis poſſe retineri.

a Lib. v. c. 10.

XXVI. 1. Quæ vero res hoſtium non ſunt, u etſi apud hoſtes reperiantur, capientium non fiunt: id enim, ut jam [b] ante diximus, nec naturali juri congruit, nec jure gentium introductum eſt. Sic Romani Pruſiæ [c] dicunt: x *ſi is ager Antiochi non fuiſſet, eo ne populi quidem Romani factum apparere.* Si quod tamen in illis rebus [42] jus habuit hoſtis quod poſſeſſioni connectatur, puta pignoris, retentionis, ſervitutis, id quo minus capientibus acquiratur nihil obſtat.

b Hoc c. §. 3.

c Liv. l. XLV. c. 44.

2. Solet & hoc quæri, an extra territorium utriusque partis bellum gerentis capta fiant capientium: quod & de rebus & de perſonis ſolet in controverſiam vocari. Si jus ſolum gentium reſpicimus, puto locum hic non conſiderari, ſicut & hoſtem ubique recte interfici diximus. Sed qui in eo loco imperium habet, poteſt lege ſua prohibere ne id fiat; & ſi contra legem factum ſit, de eo tanquam de delicto poſcere poteſt ut ſibi ſatisfiat. Simile eſt quod [43] in agro alieno capta fera dicitur capientium fieri, [d] ſed a domino agri prohiberi poſſe acceſſum.

d L. 3. D. De adq. rer. domin. L. 16. D. De Servit. præd. ruſtic.

XXVII. Jus autem hoc externum acquirendi res bello captas ita

GROTII.

u *Etſi apud hoſtes reperiantur*] Vide ſupra cap. IV. §. 7.

x *Si is ager Antiochi non fuiſſet, eo ne populi quidem Romani factum apparere*] Sic nec Bocchi factus ager victo Jugurtha is qui non Jugurthæ ſed Bocchi [*Maſſiniſſæ* voluit dicere Auctor] liberorum fuerat. *Appianus* exc. legationum 28. Simile vide apud *Crantzium* Saxonicorum XII. (*Cap.* 7.)

GRONOVII.

41 *Quod in judicium deduci*] De quo actionem recipit prætor vel judex. Quo ſignificatur titulum acquiſitionis per arma valere apud tribunal bellantis aut victoris: ibi enim libellum querentis a milite in permiſſa prædæ occupatione ſibi aliquid ereptum nemo recipit. At ſi quis prædatorem poſſit apud alium judicem convenire, eum poſſe recipere ſuum, nec prodeſſe prædatori, quod jus præmiandi a ſuo imperatore habuerit: nam jus illud pro jure non habetur apud eos, qui non fovent eandem cauſam.

42 *Jus habuit hoſtis*] Si res aliena pignoris vel hypothecæ loco apud hoſtem fuit pro debito, ſi manus ei injecta, vel, ut loquuntur, arreſtata eſt ob juſtam cauſam, ſi ſervitutem debuit, id jus eſt etiam victoris.

43 *In agro alieno*] §. 12. Inſt. *de R. D.*

44 In

ita proprium eſt belli ſolennis ex jure gentium, ut in aliis bellis locum non habeat. a nam 44 in bellis aliis inter exteros res non acquiritur vi belli ſed in compenſationem debiti, quod aliter obtineri non poteſt. In bellis autem 45 inter cives, ſive magna ea, ſive parva ſint, nulla fit dominii mutatio niſi auctoritate judicis.

a *Silv. in verbo bellum p. 1. §. 3. & §. 11. verſ. octavo.*

GRONOVII.

44 *In bellis aliis inter exteros*] Obtinet jus naturale, de quo dictum hujus cap. num. 1.

45 *Inter cives*] Hinc Veſpaſianus victor civili bello, forte legit recuperatores, per quos rapta bello reſtituerentur. *Sueton. c. 10.*

CAPUT VII.

De jure in captivos.

I. *Omnes captos bello ſolenni jure gentium ſervos fieri:*
II. *Et eorum poſteros.*
III. *In eos quidvis impune fieri.*
IV. *Res captorum, etiam incorporales, dominum ſequi.*
V. *Cauſa cur id conſtitutum.*
VI. *An ita captis licitum ſit fugere?*
VII. *An & domino reſiſtere?*
VIII. *Jus hoc non apud omnes gentes ſemper obtinuiſſe:*
IX. *Nec nunc obtinere inter Chriſtianos; & quid ei ſit ſurrogatum.*

I. 1. Servi naturâ quidem, id eſt, citra factum humanum aut primævo naturæ ſtatu, hominum nulli ſunt, a ut & alibi diximus: quo ſenſu recte accipi poteſt quod a juriſconſultis a dictum eſt, 1 contra naturam eſſe hanc ſervitutem: ut tamen facto hominis, id eſt, pactione aut delicto, ſervitus originem acciperet, juſtitiæ naturali non repugnat, b ut alibi quoque oſtendimus.

a *L. 4. §. 1. D. de ſtatu hominum.*

2. At eo de quo nunc agimus gentium jure aliquanto latius patet ſervitus, tum quoad perſonas, tum quoad effecta. Nam per-

GROTII.

a *Ut & alibi diximus*] Libro II, c. XXII. §. 11.

b *Ut alibi quoque oſtendimus*] Libro II, cap. V. §. 27.

GRONOVII.

1 *Contra naturam*] Servitutem eſſe contrariam illi bono, quod contigit homini beneficio naturæ & per naturam, id eſt, libertati: quamvis id ita ei natura dederit, ut ob juſtas cauſas quibusdam eripi non vetet; ut ſit bonum ſeparabile, quod peccato aut fortuna poſſit amitti.

perſonas ſi ſpectamus, non ſoli qui ſe dedunt aut ſervitutem promittunt pro ſervis habentur: ſed omnes omnino bello ſolenni publico capti, ex quo ſcilicet intra præſidia perducti

a L. 5. §. 1. D. de captivis. — ſunt: ut ait a Pomponius. 2 Neque delictum requiritur, ſed par omnium ſors eſt, etiam eorum qui b fato ſuo, ut diximus, cum bellum repente exortum eſſet, intra hoſtium fines deprehenduntur.

b L. in bello. 12. D. de capt.

c Cap. 58. — 3. Polybius hiſtoriarum ſecundo: τί δ' ἂν παθόντες οὗτοι δίκην δόξαιεν ἁρμόζουσαν δεδωκέναι; τυχὸν ἴσως εἴποι τις ἂν πραθέντες μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν, ἐπεὶ κατεπολεμήθησαν. ἀλλὰ τοῦτό γε καὶ τοῖς μηδὲν ἀσεβὲς ἐπιτελεσαμένοις κατὰ τοὺς τοῦ πολέμου νόμους ὑπόκειται παθεῖν· *quid*, inquit, *patiendum his eſt ut juſta ſupplicia pendant? dicat forte aliquis vendendos cum liberis & uxoribus quando armis victi ſunt. At hæc* c *belli lege etiam illis ferenda ſunt, qui nihil impii commiſerunt.* Atque eo fit id quod Philo notat d his verbis: πολλοὶ πολλάκις καιροῖς ἀβουλήτοις τὴν σφόδρα ἀστείαν τὴν ἐκ γένους ἀπέβαλον ἐλευθερίαν· *multi viri boni variis caſibus nativam amiſerunt libertatem.*

d Libro: omnem virum eſſe bonum liberum. p. 866.

e Orat. XV. pag. 242. A. — 4. Dion Pruſæenſis, e cum modos acquirendi dominii quosdam recitaſſet: τρίτος δὲ κτήσεως τρόπος, ὅταν ἐν πολέμῳ λαβὼν αἰχμάλωτον τοῦτον τὸν τρόπον ἔχῃ καταδουλωσάμενος· *ubi quem quis bello nactus captivum hoc modo ſervum factum poſſidet.* Sic pueros bello captos abducere πολέμου νόμῳ vocat Oppianus de piſcatu II. [verſ. 316.]

II. Neque vero ipſi tantum ſervi fiunt, ſed & poſteri in perpetuum, nempe qui ex matre ſerva poſt ſervitutem naſcuntur. Et hoc eſt quod jure gentium ſervos noſtros fieri dixit f Martianus, qui ex ancillis noſtris naſcuntur. Servitio ſubjectum uterum dixit g Tacitus, agens de 3 Germani ducis uxore.

f L. 5. §. 1. D. de ſtatu hominum.

g Ann. I. 59.

III. 1. Eſ-

GROTII.

c *Belli lege*] *Servius* ad primum Æneidos (*verſ.* 619.) de Hercule: *a cujus portu cum eum Laomedon arceret, occiſus eſt, & ejus filia Heſione belli jure ſublata comiti Telamoni tradita eſt, qui primus aſcenderat murum, unde Teucer natus eſt.* Idem ad X. Æneidos eandem narrans hiſtoriam: *Heſionem Græci Trojanis reddere noluerunt, dicentes ſe eam habere jure bellorum.* (verſ. 91.) Joſephus libro XIV. αἰχμαλωτισθέντας οὐ νόμῳ πολέμου· *cum capti eſſent non belli jure.* (Cap. 12. §. 2. *diviſ. Hudſon.*) τῷ τῶν δορυαλώτων νόμῳ. Idem alibi: δορυλήπτων θεσμῷ, *jure eo quod in captos conſtitutum eſt*, ait *Menander Protector.* (Pag. 91, 92. *Excerpt. Legat.* Edit. Hœſchel.) Multa huc pertinentia habes capite præcedente: quia ſcriptores captas res captosque homines conjunguntur aut æquant.

GRONOVII.

2 *Neque delictum*] Ut quis improbo facinore reddiderit ſe dignum, qui libertate privetur.

3 *Germani ducis uxore*] Arminii, Segeſtis filia, quæ gravida in poteſtatem Romanorum venerat.

GRO-

III. 1. Effecta vero juris hujus infinita ſunt, ita ut in ſervum (aa) domino nihil non licere dixerit pater [a] Seneca. Nulla perpeſſio eſt quæ non 4 impune ſervis illis imponatur, nulla actio quæ non quovis modo imperetur aut extorqueatur: ita ut etiam ſævitia dominorum in ſerviles perſonas impunita ſit, niſi quatenus lex civilis ſævitiæ modum pœnamque ponit. *Apud omnes peræque gentes*, ait Cajus, [b] *animadvertere poſſumus dominis in ſervos vitæ necisque poteſtatem fuiſſe.* Addit deinde, 5 fines huic poteſtati poſitos ex lege Romana, in ſolo ſcilicet Romano. Huc pertinet illud Donati ad Terentium [c], *quid non juſtum domino in ſervum?*

2. Sed & res omnes, quæ captæ fuerant, cum perſona acquiruntur domino. Ipſe ſervus qui in poteſtate alterius eſt, ait [d] Juſtinianus, nihil ſuum poteſt habere.

IV. Unde refellitur aut certe d reſtringitur eorum ſententia, qui dicunt 6 incorporalia belli jure non acquiri. (bb) Nam verum eſt non primo ac per ſe acquiri, ſed media perſona cujus ea fuerunt. Excipienda tamen ſunt ea quæ ex ſingulari perſonæ proprietate fluunt ac proinde inalienabilia ſunt, ut 7 jus patrium. Hæc enim ſi manere poſſunt, manent penes perſonam: ſi non, exſtinguuntur.

V. 1. Atque hæc omnia jure gentium de quo agimus non aliam ob cauſam introducta ſunt, quam 8 ut tot commodis deliniti captores libenter abſtinerent a ſummo illo rigore quo captos & ſtatim, & poſt moram interficere poterant, ut ante dixi-

[a] *Lib. x. contr. 5.*

[b] *L. 1. D. de his qui ſui vel al. juris. Inſt. de his qui ſui vel alien. juris ſunt.*

[c] *Andria actu 1. ſc. 1. verſ. 9.*

[d] *Inſtit. per quas perſ. cuique acq. §. 3.*

GROTII.

d *Reſtringitur eorum ſententia, qui dicunt incorporalia belli jure non acquiri*] *Valerius Maximus* lib. VI, cap. IX. num. 11. de Cn. Cornelio Aſina: *qui conſul a Pœnis apud Liparas captus cum belli jure omnia perdidiſſet.* δοῦλος ἄκυρος πάντων ἢ ἑαυτοῦ, *ſervus, aliarum rerum dominium non minus quam ſui ipſius perdidit.* *Philo*, libro omnem virum bonum eſſe liberum. (pag. 871. C.)

GRONOVII.

4 *Impune illis imponatur*] Hinc ſervos in omnia obnoxios dicit *Florus* 3, 20.

5 *Fines huic poteſtati*] Hoc jus temperatum eſſe, certumque modum accepiſſe, ne infinitum foret.

6 *Incorporalia*] Res incorporales, quæ manu tangi nequeunt, ſed in jure conſiſtunt. §. 2. Inſt. *de reb. corp.*

7 *Jus patrium*] Patriæ poteſtatis: nec enim qui patrem cepit, jus acquirit in liberos non ſimul captos.

8 *Ut libenter abſtinerent*] Ut facilius ſibi temperarent, ſeque continerent ab interficiendo.

(aa) Locus *Senecæ* non eſt è *Lib.* X. *Contr.* 5. ut ex primâ Editione repoſuimus (nam in aliis *I.* pro *X.* irrepſerat) ſed è *Lib.* V. *Controv.* 34. in quâ idem argumentum tractatur, ut. patet ex titulo: unde natus error Auctoris noſtri. *J. B.*

(bb) Vide, in hanc quæſtionem, PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 6. §. 19. *J. B.*

GRO-

a L. 239. §. 1. D. de V. S.

diximus. e *Servorum appellatio*, inquit a Pomponius, *ex eo fluxit, quod Imperatores captivos vendere ac per hoc ſervare nec occidere ſolent.* Dixi, ut libenter abſtinerent: neque enim quaſi pactio eſt ut abſtinere cogantur, ſi jus hoc gentium ſpectes, ſed modus perſuadendi ab eo quod eſt 9 utilius.

2. Eademque ex cauſa hoc jus etiam 10 in alios transſcribitur, perinde ut rerum dominium. Ad natos autem dominium hoc porrigi ideo placuit, quia alioqui, ſi ſummo jure captores uterentur, illi ipſi naſcituri non erant. Cui conſequens eſt ut nati 11 ante calamitatem, niſi ipſi capiantur, ſervi non fiant. Ideo autem natos maternæ eſſe conditionis placuit gentibus, quia ſerviles concubitus nec lege nec certa cuſtodia erant conſtricti, ita ut nulla ſufficiens præſumtio patrem indicaret Atque ita capiendum Ulpiani b illud: *lex naturæ hæc eſt, ut qui naſcitur ſine legitimo matrimonio matrem ſequatur*, id eſt, (cc) lex conſuetudinis generalis ab aliqua ducta ratione naturali, quomodo juris naturalis vocem abuſione quadam interdum ſumi alibi c quoque demonſtravimus.

b L. 24. D. de ſtatu hom.

c Lib. II. c. XII. §. 26.

3. Non fruſtra autem a gentibus introductà hæc jura, exemplo bellorum civilium intelligi poteſt, in quibus plerumque videmus captos interfectos, quia in ſervitutem 12 redigi non poterant:

GROTII.

e *Servorum appellatio ex eo fluxit*] Vide & *Servium* ad IV. Æneidos, ubi originem vocis *ſaltem* explicat. (in verſ. 327.)

GRONOVII.

9 *Utilius*] Nam profecto utilius vivum hominem ſervari ad opus, quem tamen, ubi velis, occidere poſſis, quam ſtatim, priusquam ejus experientiam ceperis, occidi.

10 *In alios transſcribitur*] Ut liceat hominem ſic ſervatum vendere vel donare vel relinquere teſtamento, vel alio modo alienare cum eodem jure vel utendi vel abutendi.

11 *Ante calamitatem*] Captivitatem parentum.

12 *Redigi non*] Saltem more Romano & Hebræo, 2. *Paralip.* 28. nam de aliis dubium facit *Juſtin.* 4, 3. *ſive victoribus captivitatis jure ſerviſſent.* n. 3.

(cc) Videtur omnino Juriſconſultus intelligere heic verum Jus Naturæ; & huc adludit locus CICERONIS, ab Eruditiſſimo SCHULTINGIO laudatus, *Not.* in ULPIAN. *fragm.* V. 8. *Ut enim, Jure Civili, qui matre eſt liberâ, liber eſt: item, Jure Naturæ, qui Dea matre eſt, Deus ſit neceſſe eſt.* De *Nat. Deor.* III. 18. Volebant nimirum Juriſconſulti Veteres, ob incertitudinem Patris, liberos extra connubium natos, matris conditioni accedere, ex ratione naturali. Verum in iis quidem, qui re verâ vulgo concepti ſunt, hoc ſuadet ipſa Ratio naturalis: at non in iis, quorum Pater notus eſt, ut poteſt omnino eſſe eorum quos Mulier, quamquam ſerva, peperit. Nec citra præſumtionem civilem, magis notus eſt & certus Pater, quem nuptiæ demonſtrant: quæ præſumtio etiam ceſſat, ubi validior in contrarium ratio adparet, ut ex *L.* 6. *D. De his qui ſui vel al. jur.* manifeſto patet. *J. B.*

GRO-

terant: quod & Plutarchus notavit vita [a] Othonis: & [f] Tacitus hiſtoriarum ſecundo [b]. *a Pag. 1073. C.*

4. Cæterum populine an ſingulorum fiant qui capiuntur, ex his quæ de præda diximus definiendum eſt. nam homines hac in re jus gentium rebus æquavit. Cajus juriſconſultus [c] libro 11. rerum quotidianarum: ***item quæ ex hoſtibus capiuntur jure gentium ſtatim capientium fiunt, adeo quidem ut & liberi homines in ſervitutem deducantur.*** *b Cap. 44.* *c L. 5. & L. 7. D. de acq. rer. dom.*

VI. 1. Quod tamen theologi [d] nonnulli ſentiunt, qui bello injuſto capti ſunt, aut ex captis nati, iis [13] fas non eſſe fugere niſi ad ſuos, in eo eos falli non dubito. Id quidem intereſt, quod [g] ſi ad ſuos fugiant bello manente, libertatem conſequuntur ex poſtliminii jure: ſi ad alios aut etiam pace facta ad ſuos, [14] vindicanti domino reddendi ſunt. Sed non ideo ſequitur animo quoque [15] injici (dd) religionis vinculum: cum multa ſint jura, [16] quæ tantum exterius judicium ſpectant, qualia ſunt hæc belli jura quæ nunc exponimus. Nec eſt quod objiciat aliquis, ex dominii natura talem in animo obligationem ſequi. Reſpondebo enim, cum multæ ſint dominii ſpecies, poſſe & dominium dari quod [17] tantum in judicio humano & quidem coactivo valeat. quod & in aliis juris generibus occurrit. *d Leſſ. l. 2. c. 5. dub. 5.*

2. Tale enim aliquatenus & jus eſt [18] teſtamenta nulla dicendi. (ee) ob deliquium ſolennitatis alicujus quam jura civilia præſcribant. [e] Probabilior enim ſententia eſt, etiam quod tali teſta- *e Soto de juſt. & jure l. IV. q. 4. art. 3. Leſſ. lib. 2. c. 14. dub. 3.*

GROTII.

[f] *Tacitus hiſtoriarum ſecundo*] Et tertio, de Cremonenſibus captis, *irritam prædam militibus fecerat conſenſus Italiæ.* (Cap. 34.)

[g] *Si ad ſuos fugiant bello manente, libertatem conſequuntur ex poſtliminii jure*] Vide infra cap. IX. §. 5. *Plinius* naturalis hiſtoriæ VII, 28. de M. Sergio: *bis ab Annibale captus, bis vinculorum ejus profugus.*

GRONOVII.

13 *Fas non eſſe fugere*] Quaſi alibi nec libertatem conſequantur & conſcientiam lædant, tanquam furtum ſui domino facientes.

14 *Vindicanti domino*] Ex eo, quod cap. præc. nu. 25. traditur de captis apud populum bello non permixtum jus reddi ex legibus aut moribus gentis, a cujus partibus res vel perſona capta eſt.

15 *Injici religionis*] Sine peccato fugere talem ſervum non poſſe.

16 *Quæ tantum exterius*] Ad quæ obligamur tantum metu politici judicii, non etiam metu Dei.

17 *Tantum in judicio humano*] Cui quis adſtrictus ſit tantummodo legibus civilibus, non etiam lege conſcientiæ.

18 *Teſtamenta nulla*] Pro non factis habenda.

(dd) Hoc verum eſt tantum, ubi nullum pactum inter Victorem, & bello Captum, interceſſit. Diximus plura in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

(ee) Confer PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 10. §. 7. *J. B.*

GRO-

teſtamento relictum eſt retineri ſalva pietate poſſe: ſaltem quamdiu ei non contradicitur. Nec longe abit dominium ejus qui ſecundum leges civiles 19 mala fide præſcripſit: nam & hunc civilia judicia, ut dominum tuentur. Et hac diſtinctione facilè ſolvitur nodus ille, quem Ariſtoteles nectit de cavillationibus libro II. cap. [a] 5. ἆρα δίκαιον τὸ αὐτῶ ἔχειν ἕκαστον; ἃ δ' ἂν ὃς κρίνοι κατὰ δόξαν τὴν ἑαυτῶ, κἂν ᾖ ψευδής, κύρια ἐστιν ἐκ τοῦ νόμου· τὸ αὐτὸ ἆρα δίκαιον καὶ οὐ δίκαιον· *nonne jus eſt ut ſua quisque habeat? at quæ ex animi ſui ſententia judex judicaverit,* (ff) *ex lege rata ſunt. Erit ergo* 20 *idem jus & non jus.*

[a] Lib. II. Cap. 25. pag. 308. D. Ed. Pariſ.

3. In noſtra vero quæſtione nulla cauſa fingi poteſt, cur gentes aliud ſpectaverint quam externum illud. nam facultas vindicandi ſervum, & cogendi, imo & vinciendi, & res ejus habendi, ſufficiebat ut captis captores vellent parcere: aut ſi tam feri eſſent ut iſtis utilitatibus non moverentur, certe 21 nec moturum eos fuerat vinculum aliquod animis injectum, quod ipſum tamen ſi omnino ſibi neceſſarium crederent, [h] poterant exigere fidem aut jusjurandum.

4. Neque vero temere in lege, quæ non 22 ex æquitate naturali ſed majoris mali vitandi cauſa lata eſt, ea ſumenda eſt interpretatio quæ peccato obnoxium faciat actum cæteroqui licitum. Florentinus [b] Juriſconſultus, *nihil intereſt; quomodo captivus reverſus eſt: utrum dimiſſus, an vi vel fallacia poteſtatem hoſtium evaſerit.* Nimirum quia hoc jus captivitatis ita jus eſt, ut alio ſenſu 23 plerumque & injuria ſit, quo nomine & a Paulo [c] juriſconſulto (gg) nominatur: jus; quoad effectus quoſdam: injuria;

[b] L. Nihil. 19. princ. D. de capt.

[c] L. 19. princ. eod. tit.

GROTII.

h *Poterant exigere fidem aut jusjurandum*] *Bembus* hiſtoriæ libro X.

GRONOVII.

19 *Mala fide præſcripſit*] Qui tanquam uſu captam poſſedit, quam ſcivit alienam eſſe, etſi ſciſſe illum non poſſit probari..

20 *Idem jus & non jus*] Eſt enim jus in judicio humano & externo, non in foro conſcientiæ; aut ut illi loquerentur, *jus politicum*, non *ethicum*.

21 *Nec moturum*] Non eſt credibile faciliores fore ad miſericordiam, ſi perſuaſum habeant ſine gravi peccato in Deum fugere ab hac ſervitute, niſi ad ſuos; neminem poſſe.

22 *Ex æquitate naturali*] Qualis eſt lex ſervitutis ei, qui per hanc evadit mortem.

23 *Plerumque & injuria ſit*] Quippe quo libertas aufertur nullum ob delictum, ſed quod arma geſſeris pro eo, cui fidem debebas.

(ff) Omiſſa heic, in omnibus Editionibus; hæc verba; *etiamſi falſa ſint*, aut ſimilia, quæ reſpondeant vocibus Græcis, κἂν ᾖ ψευδής, ut heic reſtituimus: nam mendoſè etiam in omnibus Editionibus concepta erant. *J. B.*

(gg) Non videtur *Paulus* cogitaſſe de injuſtitiâ illâ intrinſecâ: alias pro certo ponere debuiſſet, omnia bella *Romanorum* juſta fuiſſe, quum nullum fuerit, in quo Jus Poſtliminii locum non haberet. Sed in *L.* 19. *D.*

juria, ſi id quod rei intrinſecum eſt ſpectetur. Unde & hoc apparet, ſi quis bello injuſto captus in poteſtatem hoſtium venerit, ab eo non attaminari furti crimine animum, ſi res ſuas ſubducat, [i] aut laboris ſui mercedem ſi quam ſupra alimenta præſtari æquum eſt: modo ipſe neque ſuo, neque publico nomine quicquam debeat domino, aut ei cujus jus dominus acceperit. [a] Nec refert quod fuga talis & ſubductio deprehenſa graviter puniri ſoleant. Nam 24 & hæc & alia multa faciunt potentiores, non quia æqua ſunt, ſed quia ipſis expedit. *a Bannes 2,2. qu.40.*

5. Quod vero prohibent [k] canones [b] nonnulli ſuadere ſervo miniſterium domini ſui deſtituere, ſi ad ſervos referas qui pœnam juſtam ferunt, aut voluntaria pactione ſe addixerunt, præceptum eſt juſtitiæ: ſin ad eos qui bello injuſto capti ſunt, aut ex captis nati, oſtendit Chriſtianos Chriſtianis auctores potius patientiæ eſſe debere, quam rei talis, quæ quamvis licita animos tamen a Chriſtianiſmo alienos aut alioqui infirmos poſſet offen- *b C. ſi quis ſervum. 17. q.4. c.37. & c. ſeq.*

D. de Capt. & Poſtlim. verba illa, *ut qui* PER INJURIAM *ab extraneis detinebatur*, ſignificant tantum *per vim*, ſive juſtam, ſive injuſtam, quod ſpectat ipſum Hoſtem: & eo ſenſu ſumitur *per injuriam*, in *L.* 3. §. 2. *D. Ad Leg. Jul. de vi privata*, ut adtendenti patebit. *J. B.*

GROTII.

i *Aut laboris ſui mercedem*] Huc pertinent ea quæ a nobis ex *Irenæo* & *Tertulliano* allata ſunt ſupra ad libri II, capitis V. §. 2. ubi de Hebræis agitur Ægypto egreſſis, ad quos & hoc *Philonis* pertinet de vita Moſis: οἱ δ᾽ ἐλαυνόμενοι καὶ διωκόμενοι, τῆς αὐτῶν εὐγενείας εἰς ἔννοιαν ἐλθόντες, τόλμημα τολμῶσιν ὁποῖον εἰκὸς ἦν τοὺς ἐλευθέρους καὶ μὴ ἀμνήμονας ὧν ἐπεβουλεύθησαν ἀδίκως. πολλὴν γὰρ λείαν ἐκφορήσαντες, τὴν μὲν αὐτοὶ διεκόμιζον ἐπαχθισάμενοι, τὴν δὲ τοῖς ὑποζυγίοις ἐπέθεσαν, οὐ διὰ φιλοχρηματίαν, ἢ ὡς ἄν τις κατηγορῶν εἴποι, τὴν τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμίαν. πόθεν; ἀλλὰ πρῶτον μὲν ὧν παρὰ πάντα τὸν χρόνον ὑπηρέτησαν, ἀναγκαῖον μισθὸν κομιζόμενοι. εἶτα δὲ ὑπὲρ ὧν κατεδουλώθησαν ἐν ἐλάττοσι καὶ οὐχὶ τοῖς ἴσοις ἀντιλυπήσαντες· & quæ ibi ſequuntur plura. *Illi autem cum ejicerentur fugarenturque, nobilitatis ſuæ memores, rem incipiunt dignam viris ingenuis, nec oblitis eorum quæ per injuriam dolumque malum pertulerant: multa enim ſpolia partim ipſi exportarunt, partim impoſuerunt jumentis, non per avaritiam, aut quod calumniator aliquis dixerit, alieni cupiditatem. Unde enim hoc illis? ſed primum quidem ut miniſterii tam longi temporis mercedem ſibi neceſſariam haberent, deinde pro ſervitute per vim impoſita pœnam non parem ſed multo minorem expetentes.* (Pag. 624.) Eſt ſimilis hiſtoria Malchi viri ſancti deſcripta ab *Hieronymo* in epiſtolis, & Langobardi Leuphis quam nobis dat pronepos ejus *Paulus Warnafredi* libro IV. (Cap. 39.) Adde ſi placet & confeſſionem editam ſub *Lanici Patricii* nomine.

k *Canones nonnulli*] Ex *ſynodo Gangrenſi.* vide quæ ſupra libro II. fine capitis V.

GRONOVII.

24 *Et hæc & alia*] Ut ſupra de percuſſore hoſtis & exploratore ſine perfidia dictum eſt. 3, 4. 18.

GRO-

offendere. Similemque in modum accipi poſſunt apoſtolorum ad ſervos monita, niſi quod illa magis videntur obedientiam a ſervis exigere dum ſerviunt, quod naturali æquitati conſentaneum eſt. nam 25 alimenta & operæ ſibi mutuo reſpondent.

VII. Cæterum ab iisdem, quos indicare cœpi, theologis illud dictum recte arbitror, ſervum domino 26 jus illud externum exſequenti reſiſtere illæſo juſtitiæ officio non poſſe. (hh) Eſt enim inter hoc & ea quæ diximus manifeſta diſcrepantia. Externum jus, quod quidem non ſola agendi impunitate ſed & 27 judiciorum tutela conſtat, inane erit ſi ex adverſo reſiſtendi jus maneat. nam ſi domino vi reſiſtere licet, licebit & magiſtratui dominum tuenti, cum tamen magiſtratus ex jure gentium dominum in illo dominio ejusque uſu defendere debeat. Eſt ergo hoc jus ſimile ei quod ſummis in quaque civitate poteſtatibus alibi tributum eſt a nobis, ut vi illis reſiſtere licitum piumque non ſit. Ideo & Auguſtinus utrumque conjunxit cum dixit: *ita a plebibus principes & a ſervis domini ferendi ſunt, ut ſub exercitatione tolerantiæ ſuſtineantur temporalia, & ſperentur æterna.*

VIII. Sed & hoc ſciendum eſt, 28 jus iſtud gentium de captivis nec ſemper receptum fuiſſe, nec apud gentes omnes: quanquam Romani jurisconſulti univerſaliter loquuntur, partem notiorem indigitantes totius nomine. Sic [1] apud Hebræos, qui ſpecialibus inſtitutis ab aliorum populorum communitate ſegregabantur, 29 perfugium [a] erat ſervis, nimirum, ut recte notant interpretes, his qui nulla ſua culpa in eam calamitatem devenerant:

[a] *Deuter.* XXIII, 15.

GROTII.

1 *Apud Hebræos*] Vide præceptorum vetantium CLXXX.

GRONOVII.

25 *Alimenta & operæ*] Ut quemadmodum dominus tenetur ad alimenta ſervo danda, ita ſervus ad operas reddendas.

26 *Jus illud externum exequenti*] Grave opus injungenti, verbis aut verberibus aut vinculis caſtiganti.

27 *Judiciorum tutela*] Ut non tantum poſſis omne jus domini uſurpare in ſervum ex captivo, ſed id jus etiam poſſis judiciis defendere & per judicem in eo juveris.

28 *Jus gentium de captivis*] Apud Indos ſervitutem nullam eſſe ſcribit *Strabo* lib. 15. p. 710. Niſi accipiendum eſt de eo, quod dixit n. 6. *ut ſi ad alios quam ad ſuos, aut pace facta ad ſuos refugerint, vindicanti domino reddendi ſint.*

29 *Perfugium erat ſervis*] Videtur accipiendum de transfugis. [De omnibus ſervis, aliarum ſcilicet gentium, quicumque apud *Hebræos* fugiebant. Vide Clariſſimi CLERICI *Comment.* in locum laudatum. Nimirum heic *Deus*, in gratiam *Iſraëlitarum*, jure ſuo ſummo in res aliorum Populorum, utebatur. *J. B.*]

(hh) Non ſatis heic cohærent Principia Auctoris noſtri, ut in Notis noſtris Gallicis oſtendimus. *J. B.*

GRO-

rant: quaſi ex cauſa videri poteſt ortum jus quod in ſolo Francorum 30 ſervis datur *a* proclamandi in libertatem, quanquam id nunc quidem non tantum bello captis, ſed & aliis qualibuslibet ſervis videmus dari. *a Bodin. de rep. lib. 1, c. 5.*

IX. 1. m Sed & Chriſtianis in univerſum placuit *b* bello inter ipſos orto captos ſervos non fieri, ita ut vendi poſſint, ad operas urgeri, & alia pati quæ ſervorum ſunt: merito ſane: quia 31 ab omnis caritatis commendatore rectius inſtituti erant, aut eſſe debebant, quam ut a miſeris hominibus interficiendis abduci nequirent, niſi minoris ſævitiæ conceſſione. Atque hoc a majoribus ad poſteros pridem tranſiiſſe inter eos, qui eandem religionem profiterentur, ſcripſit n 32 Gregoras *c*, nec eorum fuiſſe proprium qui ſub Romano imperio viverent, ſed commune cum 33 Theſſalis, Illyriis, Triballis, & Bulgaris. Atque ita hoc ſaltem, quanquam exiguum eſt, perfecit reverentia Chriſtianæ legis, quod cum 34 Græcis inter ſe ſervandum olim diceret *d* Socrates, nihil impetraverat. *b Bart. in l. 24. D. de capt. Covar. in c. peccatum. p. 11, §. 11. n. Vict. de jure belli n. 42. Boër. deciſ. 178. Silv. in verbo bellum 1. n. 1.* *c Lib. IV.* *d Plat. v. de rep. pag. 469. C.*

2. Quod

GROTII.

m *Sed & Chriſtianis*] Sed & Eſſenis, a quibus ortum primi Chriſtiani duxere. Vide *Joſephum* (Ant. Jud. Lib. XVIII. Cap. 1. §. 5.)

n *Gregoras*] Lib. IV. ubi hæc verba: νόμος γάρ ἐστιν οὗτος ἄνωθεν ἐκ διαδοχῆς ἀεὶ κρατῶν εἰς τοὺς ἀπογόνους ἀκήρατος, οὐ μόνον Ῥωμαίοις καὶ Θετταλοῖς, ἀλλὰ καὶ Ἰλλυριοῖς καὶ Τριβαλλοῖς καὶ Βουλγάροις, διὰ τὴν τῆς πίστεως ταυτότητα, τὰ μὲν πράγματα μόνα σκυλεύειν, τὰ δὲ σώματα μὴ ἀνδραποδίζεσθαι, μηδὲ φονεύειν ἔξω τῆς πολεμικῆς παρατάξεως μηδένα· *mos hic eſt ab antiquo deductus ad poſteros, nec corruptus unquam, non Græco-Romanis modo & Theſſalis, ſed Illyriis quoque, Triballis & Bulgaris, propter fidei conſortium, ut res quidem in prædam vertere liceat, homines autem nec captivos facere nec interficere extra prælii tempus.* (Pag. 55. Edit. Genev. 1616.) *Adamus Bremenſis* de ſancto Anſgario: *inde Hammaburg reverſus de venditione Chriſtianorum Nordalbianos correxit.* Meminit hujus moris & *Boërius* deciſione CLXXVIII. additque ſervari in Francia, Anglia, Hiſpania, ut ſi captus ſit dux, comes, baro, is non militum ſit, ſed principis bellum gerentis.

GRONOVII.

30 *Servis datur proclamandi*] Ut ſervus peregrinus, ſimulatque terram Francorum tetigerit, eodem momento liber fiat.

31 *Ab omnis caritatis*] Chriſto. In illis ceſſabat ratio, quæ prima hoc jus gentium introduxit, nempe ut quos poterant occidere, illis mallent parcere ſuæ utilitatis cauſa.

32 *Gregoras*] Circa ann. Chr. 1260. Michaële Palæologo Imper. Conſtantinopolitano.

33 *Theſſalis, Illyriis, Triballis*] Qui tum temporis ab imperio Rom. defecerant & ſuo jure utebantur. Inter quos Bulgari erant novi populi, Scytharum coloni, qui expulſis Romanorum ſubjectis in Mœſia inferiore ſedes collocaverant.

34 *Græcis inter ſe*] Ne qui Græcorum a Græcis in bellis ipſorum inter ſe caperentur, vincentium ſervi fierent, non erat auditus.

2. Quod autem hac in parte Chriſtiani, idem & o Mahumetiſtæ inter ſe ſervant. a Manſit tamen etiam inter Chriſtianos mos captos cuſtodiendi donec perſolutum ſit pretium, cujus æſtimatio in arbitrio eſt victoris: niſi certi aliquid convenerit. Jus autem hoc captos ſervandi ſolet concedi ſingulis qui ceperunt, extra perſonas eximiæ dignitatis: in has enim reipublicæ aut ejus capiti jus dant plerarumque gentium mores.

a *Bart.* in *l.* 12 *D. de neg. geſtis. Boër. deciſ.* 178. *Conſt. reg. Hiſp. l.* VIII, *tit.* 26. *par.* 2.

GROTII.

o *Mahumetiſtæ inter ſe ſervant*] *Chalcocondylas* lib. III. *Leunclavius* libro III. & libro XVII. *Busbequius* epiſtola exoticarum tertia. (*pag.* 162. *Edit. Elzev.*)

CAPUT VIII.

De imperio in victos.

I. *Acquiri bello & imperium civile, tum ut eſt in rege, tum ut eſt in populo, & ejus acquiſitionis effecta.*

II. *Acquiri & imperium herile in populum qui tum civitas eſſe deſinit:*

III. *Interdum hæc miſceri.*

IV. *Acquiri & res populi etiam incorporales, ubi tractatur quæſtio de chirographo Theſſalorum.*

I. 1. QUi ſibi ſingulos ſubjicere poteſt ſervitute perſonali, nihil mirum eſt ſi & 1 univerſos, ſive illi civitas fuerunt, ſive civitatis pars, ſubjicere ſibi poteſt ſubjectione ſive 2 mere civili, ſive 3 mere herili, ſive 4 mixta. Hoc argumento quidam utitur in controverſia a de Olynthio apud Senecam: *ſervus eſt meus quem ego emi belli jure* (aa) *vobis, Athenienſes, expe-*

a *Contr.* 34. pag. 390. *Edit. Gron. major.*

GRONOVII.

1 *UNiverſos*] Magnum numerum hominum, ſive illi abſolvant corpus civitatis, ſive membrum faciant illius corporis, veluti reipublicæ regnive urbs una vel plures.

2 *Mere civili*] Ut eos adjungat ad participandos civiles honores, ut reges & primi conſules Romani, qui hoc maxime auxerunt urbem, quod victos populos migrare Romam coëgerunt, & eis jus civitatis dederunt.

3 *Mere herili*] Ut omni erepta libertate, tantum pro ſubjectis aut tributariis habeat.

4 *Mixta*] Ut parte vel ſpecie libertatis relicta aliam conditionem ſtipendiariorum vel provinciæ eis imponat.

(aa) Locum iſtum, in Editt. & MSS. corruptum, ita reſtituit Vir Eruditiſſimus JOANNES SCHULTINGIUS: *Belli jure. Id tueri vobis, A. exp. alioquin — redigitur & quidquid eſt bello partum perdetis. Con-*

tra

expedit. alioquin imperium veſtrum in antiquos fines redigitur quicquid eſt bello partum. Itaque imperia armis quæri, victoriis propagari dixit [a] Tertullianus. Quintilianus [b] jure belli regna, populos, fines gentium atque urbium contineri. Alexander apud Curtium [c] leges a victoribus dici, accipi a victis. Minio in oratione ad Romanos: [d] *cur Syracuſas atque in alias Siciliæ Græcas urbes prætorem quotannis cum imperio & virgis & ſecuribus mittitis? nihil aliud profecto dicatis, quam armis ſuperatis vos iis has leges impoſuiſſe.* Arioviſtus apud Cæſarem [e] *jus eſſe belli* ait, *ut qui viciſſent iis, quos viciſſent, quemadmodum vellent, imperarent:* item, *populum Romanum victis, non ad alterius præſcriptum, ſed ad ſuum arbitrium imperare conſueſſe.*

2. Narrat Juſtinus ex Trogo [f], qui ante Ninum bella geſſerant, *non imperium ſibi ſed gloriam quæſiiſſe, & contentos victoria abſtinuiſſe imperio:* Ninum primum fuiſſe qui fines imperii proferret, aliosque populos bello ſubigeret: & ex eo id abiiſſe in morem. Bocchus apud [g] Salluſtium: *ob regnum tutandum arma ſe cepiſſe: nam Numidiæ partem, unde Jugurtham expulerit, jure belli ſuam factam.*

3. Poteſt autem imperium victoria acquiri, vel tantum [a] [5] ut eſt in rege aut alio imperante, & tunc in ejus duntaxat jus ſucceditur, non ultra; vel etiam [b] [6] ut in populo eſt: quo caſu victor

[a] *Apolog.* c. 25.
[b] *Inſt. Orat.* V, 10.
[c] *Lib.* IV. c. 5.
[d] *Livius* l. XXXV. c. 16.
[e] *De bello Gallico* l. 1. c. 36.
[f] *Lib.* 1. c. 1.
[g] *De bello Jug.* c. 110.

tra ait: Ille &c. Mihi in prioribus verbis, *quem ego emi belli jure*, deeſſe videtur *captum*, aut quid ſimile. Neque enim Pictor ſervum belli jure emerat, ſed venditum ab eo, cujus erat jure belli. *J. B.*

GROTII.

a *Ut eſt in rege*] Alexander poſt pugnam ad Gaugamela rex Aſiæ ſalutatus. [*Plutarch.* Vit. Alex. pag. 685. B.] Romani quæ Syphacis fuerant ſua dixere πολέμου νόμῳ, *lege belli. Appianus* excerptis legationum, n. 28. Legati Gotthorum apud *Agathiam* 1. de Theuderico: Ὀδόακρον καθελὼν τὸν ἐπηλύτην τὸν Τύρμνον (lege Σκύρρηνον) τὰ ἐκείνου ἅπαντα κατέσχε τῷ πολέμου θεσμῷ· *cum Odoacrum deviciſſet advenam Scyrum, ejus quæ fuerant belli jure tenuit.* (Cap. 4.) At Hunnis dicentibus ſuos eſſe Gepidas, quod eorum regem cepiſſent, negarunt id Romani, quia Gepidæ habebant principem magis quam regem, nec in ipſius patrimonio erant. Meminit *Menander Protector.* (Pag. 130. *Ed. Hæſchel.*)

GRONOVII.

5 *Ut eſt in rege*] Ut commiſſum & creditum, ut acquirat non ſibi, ſed populo vel regno cui præeſt.

6 *Ut in populo eſt*] Ut proprium, ſive ipſe jus omne in priorem quoque populum ſuum habeat, ſive quodcumque in priori jus habeat, omne conſequatur in victo, & caput ſit duorum ſeparatorum civilium corporum.

GROTII.

b *Ut in populo eſt*] Perſæ apud eundem *Menandrum* de Daras urbis territorio: ἐπεὶ ἡ πόλις (Δάρας) αὐτόθι τῷ θεσμῷ τῷ πολέμου ὑπεσχέθη, ἐκ τοῦ προόντος ἐπὶ ὅσα γε ὑπὸ

victor imperium habet, ita ut & alienare poſſit, ſicut populus poterat. Et ſic factum ut regna quædam in patrimonio eſſent, diximus *a* alibi.

a Lib. I. *cap.* III. §. 11.

II. 1. Poteſt & amplius fieri, nempe ut, 7 quæ civitas fuit, civitas eſſe deſinat, ſive ita ut acceſſio fiat alterius civitatis, ut Romanæ provinciæ, ſive ut nulli civitati adhæreat, ut ſi rex ſuo ſumtu bellum gerens populum ſibi ita ſubjiciat, ut eum regi velit 8 non ad populi ſed ad regentis præcipue utilitatem, quod herilis eſt imperii, non civilis. Ariſtoteles lib. VII. *b* de republica; ἔστι δὲ ἀρχὴ ἡ μὲν τοῦ ἄρχοντος χάριν, ἡ δὲ τοῦ ἀρχομένου. τούτων δὲ τὴν μὲν δεσποτικὴν εἶναί φαμεν, τὴν δὲ τῶν ἐλευθέρων. *imperium aliud eſt ob utilitatem regentis, aliud ob utilitatem ejus qui regitur: hoc inter liberos locum habet, illud inter dominos & ſervos.* Qui ergo tali tenetur imperio populus, in poſterum non civitas erit, ſed 9 magna familia. bene enim dictum ab Anaxandrida *c*:

b Cap. 14.

Οὐκ ἔστι δούλων, ὦ 'γαθ', οὐδαμοῦ πόλις,

Vir bone, ſervorum nulla eſt uſquam civitas.

c In Anthis. Excerpt Grot. e vett. Comic. & Trag. pag. 639.

2. Et Tacitus *d* hæc inter ſe ſic opponit: *non dominationem & ſervos, ſed rectorem & cives cogitaret.* De Ageſilao *e* Xenophon: ὁπόσας δὲ πόλεις προσαγάγοιτο, ἀφαιρῶν αὐτῶν ὅσα δοῦλοι δεσπόταις ὑπηρετοῦσι, προσέταττεν ὅσα ἐλεύθεροι ἄρχουσι πείθονται· quas-

d Ann. XII. c. 11.

e Cap. 1. §. 22.

τὴν πόλιν, ἁρμόζειν αὐτοῖς· *cum urbs ipſa belli jure ſubjugata a ſe eſſet, rationis eſſe ut & quæ ſub urbe fuerant ad ſe pertineant.* (Pag. 98.) Vandalis devictis volebat Beliſarius etiam in Sicilia Lilybæum Romano imperio cedere, ut quod Vandalis dediſſent Gotthi. Sed ii dediſſe ſe negabant. *Procopius* Vandalicorum II. (Cap. 5.) Henricus Friderici Barbaroſſæ filius capta Sicilia Epidamnum, Theſſalonicam, aliaque a Siculis poſſeſſa ſibi vindicabat. *Nicetas* lib. I. de Alexio Iſaaci fratre. (*Cap.* 9.) Bajanus Avarorum Chaganus ad Imperatorem de Sirmio: προσήκειν αὐτῷ Γηπαίδων πρότερον κτῆμα γενομένην, αὐτῶν δὲ ὑπὸ Ἀβάρων πολεμηθέντων. *ad ſe eam urbem pertinere, ut quæ Gepidarum fuiſſet, qui Gepidæ victi eſſent ab Avaris.* (Menander, *pag.* 108.) Petrus Juſtiniani legatus in oratione ad Chosroëm: ὁ γὰρ δεσπότης τοῦ ἡγεμονικοῦ πῶς οὐχ ἕξει τὸ ὑποβεβηκός; οὔτε γὰρ Λαζοὶ, οὔτε μὴν αὐτοὶ Σουανοὶ περὶ ἀμφισβήτησιν εἶπειεν, ὡς οὐχ ὑπήκοος ἡ Σουανία Λαζῶν ἀνέκαθεν ἦν· *nam qui dominus eſt principalis, quomodo non erit & acceſſorii? neque enim aut Lazi aut Suani unquam controverſiam hanc movebant, non fuiſſe ab antiquo Lazorum Suaniam* (Pag. 120.) Utrumque eſt ex *Menandro Protectore.* Adde quæ hoc capite, §. IV.

GRONOVII.

7 *Quæ civitas*] Reſpublica ſui juris.

8 *Non ad populi*] Cujus ipſe rex eſt, & a quo velut fiduciarium regnum habet.

9 *Magna familia*] Numerus ingens ſervientium.

GRO.

quaſcunque civitates in ſuam redigebat poteſtatem, has immunes habens ab his quæ ſervi dominis præſtant, ea tantum imperabat in quæ liberi homines rectoribus parent.

III. Atque hinc intelligi poteſt quale ſit mixtum illud imperium quod dixi ex civili & herili, nempe ubi ſervitus miſcetur cum aliqua 10 perſonali libertate. Sic populis legimus arma ademta, imperatum (bb) ne ferri quid haberent extra quam ad agriculturam; alios coactos ſermonem & 11 vitæ genus mutare.

IV. 1. Sicut autem res, quæ ſingulorum fuerant, jure belli iis acquiruntur qui eos ſibi ſubjiciunt, ſic & res univerſitatis eorum fiunt qui ſibi ſubjiciunt univerſitatem ſi ipſi velint. Nam quod de deditis dixit [a] Livius, c *ubi omnia ei qui armis plus poteſt dedita ſunt, quæ ex iis habere victor, quibus mulctari eos velit, ipſius jus atque arbitrium eſt:* idem in bello ſolenni victis locum habet. Nam deditio ſponte permittit, quod alioqui vis eſſet ereptura. Scaptius apud [b] Livium: *agrum de quo ambigitur finium Coriolanorum fuiſſe, captiſque Coriolis jure belli publicum populi Romani factum.* Annibal in oratione ad milites apud [c] eundem: *quicquid Romani tot triumphis partum congeſtumque poſſident, id omne noſtrum cum ipſis dominis futurum eſt.* Antiochus [d] apud eumdem: *quo victo cum omnia quæ illius fuiſſent jure belli Seleuci facta ſint, exiſtimare ſuæ ditionis eſſe.* Ita Pompejus *a*,

[a] Lib. XXXIV. c. 57.
[b] Lib. III. c. 71.
[c] Lib. XXI. c. 43.
[d] Lib. XXXIII. c. 40.

GROTII.

c *Ubi omnia ei qui armis plus poteſt dedita ſunt*] Vide ſupra libro I, c. III. §. 8. & lib. II, c. V. §. 31. & hoc libro cap. V. §. 2. & infra c. XX. §. 49. & adde *Polybii* hæc excerpto legationum 142. οἱ διδόντες αὑτοὺς εἰς τὴν Ῥωμαίων ἐπιτροπὴν, διδόασι πρῶτον μὲν χώραν τὴν ὑπάρχουσαν αὐτοῖς καὶ πόλεις τὰς ἐν ταύτῃ. σὺν δὲ τούτοις ἄνδρας καὶ γυναῖκας τοὺς ὑπάρχοντας ἐν τῇ χώρᾳ καὶ ταῖς πόλεσιν, ἅπαντας ὁμοίως ποταμοὺς, λιμένας, ἱερὰ, τάφους συλλήβδην, ὥστε πάντων εἶναι κυρίους Ῥωμαίους, αὐτοὺς δὲ τοὺς διδόντας ἁπλῶς μηκέτι μηδενός· *qui ſe dedunt in Romanorum poteſtatem, ii dant primum regionem quæ ipſorum fuit, & quæ in ea regione ſunt urbes: viros præterea omnes ac feminas qui aut in regione aut in urbibus ſunt. Inſuper flumina omnia, portus, ſacra, religioſa univerſim omnia, ita ut omnium domini ſint Romani, ipſi autem qui ſe dediderunt plane rei nullius.* Vide quæ modo dicta cap. VII. §. 4. Juſtinus lib. XXXVI. de Judæis loquens: *poſtea cum ipſis Perſis in ditionem Alexandri Magni venere.* (Cap. 3.)

GRONOVII.

10 *Perſonali libertate*] In quo corpora relinquuntur libera, quamvis operæ ſerviles & tributa præſtentur.

11 *Vitæ genus*] Ut Lydi. *Juſtin.* I, 7.

(bb) Hoc nominatim comprehenſum erat in Fœdere, quod, expulſis Regibus, Populo Rom. dedit *Porſenna*, teſte PLINIO, *Hiſt. Nat.* Lib. XXXIV. Cap. 14. *J. B.*

a Strabo L. XII. pag. 541. pejus *a*, quæ Mithridates bello capta imperio ſuo adjecerat, populi Romani fecit.

2. Ergo & incorporalia jura, quæ univerſitatis fuerant, fient victoris quatenus velit. Sic Alba victa, quæ Albanorum jura fuerant *b* ſibi vindicarunt Romani. (cc) Unde ſequitur omnino liberatos Theſſalos obligatione centum talentorum, quam ſummam cum ipſi Thebanis deberent, Alexander Magnus Thebarum dominus factus jure victoriæ ipſis donaverat: neque verum quod pro Thebanis apud *c* Quintilianum adſertur, id demum victoris eſſe quod ipſe teneat: jus quod ſit incorporale apprehendi manu non poſſe: aliam conditionem eſſe heredis, aliam victoris, quia ad illum jus, ad hunc res tranſeat. Nam qui dominus eſt perſonarum, idem & rerum eſt, & juris omnis quod perſonis competit. Qui poſſidetur *d* non poſſidet ſibi, nec in poteſtate habet *e* qui non eſt ſuæ poteſtatis.

b Dionyſ. Halic. Ant. Rom. III, 31.

c Inſt. Orat. V, 10.

d L. 118. D. de reg. jur.

e L. 21. D. ad l. Jul. de adult.

3. Imo etiam ſi quis populo victo jus civitatis relinquat, poteſt quædam quæ civitatis fuerant ſibi ſumere. In ipſius enim arbitrio eſt 12 quem velit eſſe ſui beneficii modum. Imitatus fuit factum Alexandri Cæſar, *f* donato Dyrrhachinis ære alieno, quod neſcio cui adverſarum partium debuerant. Sed hic objici poterat bellum Cæſaris d 13 non ex eo eſſe genere, de quo jus hoc gentium conſtitutum eſt.

f Cic. epiſt. ad Brutum 6.

GROTII.

d *Non ex eo eſſe genere, de quo jus hoc gentium conſtitutum eſt*] Antonius Tyrios juſſit reddere quæ Judæorum tenebant a ſenatu non conceſſa & ante Caſſii bellum poſſeſſa. Memorat *Joſephus* (Ant. Jud. XIV, 12. §. 4. *diviſ. Hudſon.*) Vide & *Bizarum* Genuenſis hiſtoriæ libro X.

GRONOVII.

12 *Quem velit eſſe*] Quo usque velit indulgentiam ſuam patere.

13 *Non ex eo*] Non juſtum ſive ſolenne, quia civile fuerat.

(cc) Vide §. 9. Capitis ſequentis, & confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gentium*, Lib. VIII. c. 6. §. 20. *J. B.*

C A-

CAPUT IX.

De Poſtliminio.

I. *Origo vocis* poſtliminii.
II. *Quibus in locis poſtliminium ſit.*
III. *Poſtliminio quædam reverti, quædam recipi.*
IV. *Jus poſtliminii eſſe in pace & in bello: & quid ſi nihil in pace dictum ſit?*
V. *Liber homo, bello manente, quando poſtliminio redeat:*
VI. *Quæ jura recipiat, quæ non recipiat.*
VII. *Jura & in ipſum reſtitui.*
VIII. *Cur qui ſe dedant jus poſtliminii non habeant.*
IX. *Populus quando poſtliminii jus habeat.*
X. *Quæ in his qui poſtliminio redeunt ſint juris civilis.*
XI. *Servi poſtliminio quomodo recipiantur, etiam transfugæ; quomodo qui redemti ſunt.*
XII. *An ſubditi poſtliminio recipiantur.*
XIII. *Agros poſtliminio recipi.*
XIV. *Circa res mobiles quod diſcrimen olim obſervatum.*
XV. *Quid circa res mobiles hodie juris?*
XVI. *Quæ res recipiantur, ita ut poſtliminio non egeant.*
XVII. *Mutationes ex lege civili, quoad ſubditos ſuos.*
XVIII. *Poſtliminium quomodo obſervatum inter eos, qui hoſtes non erant:*
XIX. *Quando id hodieque locum habere poſſit.*

I. 1. SIcut de his quæ ex hoſtibus capiuntur, ita & de poſtliminii jure nihil ferme ſani prodiderunt hi qui retroactis ſæculis juris cognitionem profeſſi ſunt. Accuratius hæc res a veteribus Romanis tractata eſt, ſed ſæpe confuſe nimis, ita ut quæ juris gentium, quæque civilis Romani eſſe vellent, lector nequiret diſtinguere.

2. De voce *poſtliminii* rejicienda Servii ſententia, *a* qui partem ejus poſteriorem productionem putat eſſe verbi ſine ſignificatu: ſequendus Scævola, qui junctum docebat eſſe verbum a *a* *poſt*, quod reditum notat, & *limine*. Nam 1 *limen* & *limes* exitu & flexionis modo differunt, cum alioqui origine (veniunt enim

a Cicer. Topic c. 8. & ibidem Boëthius.

GROTII.

a POſt, *quod reditum notat*] Unde *Poſtvorta Dea.* [quæ præerat partui mulierum. Vide AUL. GELL. *Noct. Attic.* Lib. XVI. Cap. 17. *J. B.*]

GRONOVII.

1 *Limen & limes*] Rejicit *Salmaſius* obſerv. ad jus Att. & Rom. cap. 26. p. 568.

enim [b] ab antiqua voce 2 *limo*, quæ *tranſverſum* ſignificat) & primitiva notione idem ſint, ſicut materia & materies, pavus & pavo, [c] contagio & contages, cucumis & cucumer, quanquam uſu ſeriore factum eſt ut *limen* magis ad privata, *limes* ad publica referretur. Sic veteres eliminare dicebant e finibus ejicere, & exilium [d] nominabant eliminium.

II. 1. Eſt ergo poſtliminium jus quod naſcitur [e] ex reditu 3 in limen, id eſt, fines publicos. Sic Pomponius [a] reverſum poſtliminio ait qui intra præſidia noſtra eſſe cœpit: Paulus [b] cum in fines noſtros intraverit. Sed ex paritate rationis conſenſus gentium rem eo perduxit, ut poſtliminium locum haberet, etiam ſi quis homo, aut res ejus generis 4 in quo poſtliminium eſſe placuerat, perveniſſet ad amicos noſtros, ut loquitur dicto loco Pomponius, aut, ut Paulus exempli cauſa explicat, ad regem ſocium vel amicum. Quibus in locis [f] amici aut ſocii intelligendi ſunt non ſimpliciter 5 quibuscum pax eſt, ſed 6 qui partes in bello eaſdem ſequuntur: ad quos qui venerunt, ut Paulus loquitur, nomine publico tuti eſſe incipiunt. Nihil enim intereſt, 7 homo aut res, ad hos, aut ad ſuos pervenerit.

a L. 5. §. 1. D. de capt.
b L. 19. §. 3. ib.

2. Apud

GROTII.

b *Ab antiqua voce* limo] *Servius* ad XII. Æneidos, & *Donatus* ad illud Eunuchi (III. 5. 63.) *limis oculis*. Feſtus: *Limus, obliquus, id eſt, tranſverſus, unde & limina. Iſidorus* libro XV. c. 14. *limites appellati antiquo verbo tranſverſi. nam tranſverſa omnia antiqui lima dicebant, a quo & limina oſtiorum, per quæ foris & intus itur: & limites, quod per eos foras in agros eatur.* In Gloſſario *limes* πλαγία ὁδὸς.

c *Contagio & contages*] *Compages* & *compago*, quod ipſum olim fuit *compagen*, ut docet genitivus, & verbum inde deductum, ſicut & *ſanguis* fuit *ſanguen*.

d *Nominabant eliminium*] Et *colliminium* in *Solino* (Cap. 15. vel 25.) eſt quod vulgo *collimitium*.

e *Ex reditu in limen*] Hinc ſumta translatione *poſtliminium eccleſiaſticæ pacis* dixit *Tertullianus* de pudicitia. (Cap. 15.)

f *Amici aut ſocii intelligendi ſunt non ſimpliciter quibuscum pax eſt*] Ita ſenſiſſe Maroci & Feſæ regem appareт ex *Thuani* libro CXXX, in anno CIƆ IƆC III.

GRONOVII.

2 *Limo*] *Terentius* Eunuch. 3, 1. *ego limis aſpecto ſic per flabellum clanculum.*

3 *In limen, id eſt, in fines publicos*] Domum. Domus autem non modo dicitur de lare familiari, ſed etiam de patria vel civitate. Sic rediit in limen ſeu domum, qui eſt intra patrios fines.

4 *In quo poſtliminium*] Ut ſimulatque rediiſſet intra fines, rurſus inciperet eſſe veteris juris, quaſi ſtatum aut dominum non mutaſſet, & ſive homo liber erat, ſuus ſuique juris, ſive ſervus aut res animalve prioris domini foret.

5 *Quibuscum pax eſt*] Nam inter hos valet jus eorum, quibus militans quis rem cepit. 3, 6. 25.

6 *Qui partes in bello*] Qui eandem cauſam fovent, adverſæ adverſantes.

7 *Homo aut res, ad hos aut*] Voluit *homo an res, ad hos an ad ſuos.*

GRO-

2. Apud eos vero qui amici ſunt, ſed non earundem partium, bello capti 8 ſtatum non mutant niſi ex ſpeciali pacto. quomodo in ſecundo federe *a* icto inter Romanos & Carthaginienſes convenerat, ut qui a Carthaginienſibus capti e populis amicis Romanorum in portus Romanis ſubditos veniſſent, in libertatem vindicari poſſent: utque Carthaginienſium amicis par jus eſſet. Ideo g qui Romanorum bello Punico *b* ſecundo capti in Græciam commercio pervenerant, jus ibi poſtliminii non habuerunt, quia Græci in eo bello neutras ſecuti fuerant partes: ac propterea opus fuit eos redimi ut liberarentur. Quin & apud Homerum non uno in loco videmus bello captos in locis pacatis venditos, ut Lycaonem Iliados *c* Φ. Eurymeduſam *d* Odyſſeæ H.

a Polyb. III. c. 24.
b Plut. Flaminio, p. 376, 377.
c Verſ. 35, *& ſeq.*
d Verſ. 8, *& ſeq.*

III. Vetus Romanorum locutio receptos poſtliminio etiam 9 homines liberos dicebat. *e Poſtliminio receptum* (ita enim legendum eſt) *Gallus Ælius in libro primo* 10 *ſignificationum quæ ad jus pertinent, ait eſſe eum, qui liber e qua civitate in aliam civitatem abierat, in eandem civitatem redit eo jure quod conſtitutum eſt de poſtliminiis. Item, qui ſervus a nobis in hoſtium poteſtatem pervenit, poſtea ad nos redit in ejus poteſtatem cujus antea fuit, jure poſtliminii. Equi & muli & navis eadem ratio eſt in poſtliminii receptu* (ita tria hæc verba, quæ delenda cenſet vir incomparabilis in Romani juris ſtudio 11 Jacobus Cujacius, levi mutatione retineri poſſe arbitror) *quæ ſervi: quæ genera rerum ab hoſtibus ad nos poſtliminio redeunt, eadem genera rerum a nobis ad hoſtes redire poſſunt.* Sed poſteriores Romani *f* juriſconſulti diſcrete magis duas ſtatuerunt ſpecies poſtliminii, ut aut nos revertamur, aut aliquid recipiamus.

e Feſt. Pomp. voce *Poſtlimin.*
f L. 14 *D. de capt. & poſtl. rev.*

IV. 1. Retinendum & illud *g* Tryphonini, qui poſtliminii jus

g L. 12 *D. eodem tit. d. l. poſtliminii.*

GROTII.

g *Qui Romanorum bello Punico ſecundo capti in Græciam commercio pervenerant, jus ibi poſtliminii non habuerunt*] *Valerius Maximus* lib. V, cap. II. n. 6. *Diodorus Siculus* excerpto legationum n. 3. Sic & Rhodii quos Athenienſium cives bello Philippi emerant, liberaliter Athenienſibus reddidere. *Polybius* excerpto legationum n. 3.

GRONOVII.

8 *Statum non mutant*] Manent in jure poſſeſſoris, neque redeunt ad priorem dominum, aut in libertatem civilem.

9 *Homines liberos*] Si quis ex civitate Romana in aliam abiiſſet, ut in hac civis eſſet, poſtea eodem animo Romam rediſſet.

10 *Significationum*] Verborum, quatenus in jure aliquid ſignificant.

11 *Jacobus Cujacius*] *Fulvium Urſinum*, non *Cujacium*, id cenſuiſſe ait *Salmaſius* p. 580. [Omnino cenſet CUJACIUS, obliteranda verba illa, quaſi ſupervacua, *Obſervat.* Lib. XI. Cap. 23. *J. B.*]

jus competere ait 12 in bello aut 13 in pace: ſenſu paulo alio quam quo idem dixerat Pomponius. In pace poſtliminium, niſi aliter convenerit, eſt h his qui non virtute bellica ſuperati, ſed 14 fato ſuo (aa) deprehenſi ſunt, ut qui cum bellum ſubito exarſit apud hoſtes reperiuntur. 15 Aliis autem captivis in pace poſtliminium non eſt, i niſi (bb) id pactis erat comprehenſum, ut optime eum Tryphonini locum emendat a doctiſſimus Petrus Faber, non improbante Cujacio: nam hoc & ſubjecta ratio & oppoſitum membrum aperte evincunt. *Pacem fecerat captivis dimiſſis, ita enim convenerat*, inquit b Zonaras. Et c Pomponius: *ſi captivus, de quo in pace cautum fuerat ut rediret, ſua voluntate apud hoſtes manſit, non eſt ei poſtea poſtliminium.*

a *Sem. L.* 2, *c.* 7.

b *Tom.* III.

c *L.* 20. *D. de capt.*

GROTII.

h *His qui non virtute bellica ſuperati, ſed fato ſuo deprehenſi ſunt*] Vide exemplum apud *Parutam* belli Cyprii lib. 1.

i *Niſi id pactis erat comprehenſum*] Vide *Joſephum* antiquæ hiſtoriæ XIII, 2. *Polybius* pacta ponit comprehendentia ut captivi redderentur in pace Philippi, Ætolorum, cum exceptione tamen, & Antiochi. excerptis de legationibus 9, 28, 35. Eadem exempla habet *Livius*, & præterea pacis cum Nabide. (*Lib.* XXXIV. *Cap.* 35.) Similia aliquot ſuppeditat *Zoſimus*. Ut ecce Probi pax cum Vandalis & Burgundis ſic inita: ἐφ' ᾧ τε καὶ τὴν λείαν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, οὓς ἔτυχον ἔχοντες, ἀποδοῦναι· *ut & prædam omnem & quoscumque habebant captivos redderent.* Lib. I. (c. 69.) ſimilem pacem narrat Juliani cum Germanis, (Lib. III. c. 4.) item cum Quadis qui in Germania, libro III. [Cap. 7. Sed ibi nihil tale.] *Ammianus Marcellinus* libro XVII. de rege Alemanorum Suomario: *pacem gentibus curvatis erabat. & eam cum conceſſione præteritorum ſub hac meruit lege, ut captivos redderet noſtros.* (Cap. 10 p. 188.) Mox de Sarmatis: *juſſi obtinere ſedes impavidi noſtros reddidere captivos.* (Cap. 12.) de alia rurſum Sarmatarum parte idem dicit. Apud *Zonaram* multa talia: inter cætera in rebus Michaëlis qui filius Theophili, de Bulgaro loquens: τοὺς αἰχμαλώτους ἐλευθερώσειν συνέθετο. *promiſit captivis ſe daturum libertatem.* [Lib. XVI. Cap. 5. pag. 163. *Edit. Reg.* Idem eſt locus, qui in contextu paullo poſt latinè adfertur.] *Nicetas* libro II. (*Cap.* 3.) captivis omnibus libertatem ait datam, exceptis Corinthiis & Thebanis viris ac mulieribus. Interdum convenit ut reddantur captivi qui a republica poſſidentur, ut apud *Thucydidem* V. (cap. 18.)

GRONOVII.

12 *In bello*] Durante adhuc bello.

13 *In pace*] Quandocumque poſt bellum finitum.

14 *Fato ſuo deprehenſi*] Forte fortuna in hoſtico fuerunt, cum bellum oriretur & odio ſuæ gentis correpti & in ſervitutem redacti ſunt.

15 *Aliis captivis*] Qui armis inferiores in poteſtatem venerunt, poſtquam bellum ceſſavit, niſi pacis in conditionibus placuit, ut qui capti eſſent, liberi dimitterentur.

(aa) Vide ſupra, *Cap.* 6. hujus Libri, §. 12. num. 1. *J. B.*

(bb) Hanc emendationem, *id*, pro *nihil*, neceſſariam non eſſe, oſtendit Ampliſſ. BYNCKERSHOEK, *Obſ.* Lib. I. Cap. 20. *J. B.*

GRO.

minium. Paulus: *[a] ſi in bello captus* 16 *pace facta domum refugit, poſtliminio redit ad eum a quo priore bello captus erat: ſi modo non convenerit in pace, ut captivi redderentur.* [a] L. 28. d. tit.

2. Cauſam cur de his qui bellica virtute capti ſunt id placuerit ex Servio hanc affert Tryphoninus, *quia ſpem revertendi civibus in virtute bellica magis quam in pace Romani eſſe voluerunt*, nimirum ut Livius [b] loquitur ab antiquo 17 minime indulgens in captivos civitas. Sed hæc ratio Romanorum propria non potuit conſtituere jus gentium: potuit tamen inter cauſas eſſe, cur Romani illud jus ab aliis gentibus introductum & ipſi amplecterentur. Verior hæc eſt ratio, quod reges aut populi qui bellum ſuſcipiunt, credi volunt juſtas ſibi fuiſſe cauſas cur id facerent: contra autem, injuriam facere eos qui adverſum ſe arma ferrent: quod cum utraque pars credi vellet, nec tutum eſſet pacem ſervare cupientibus huic ſe controverſiæ interponere, nihil melius facere potuerunt populi pacati, quam k ut id quod eveniſſet pro jure acciperent: 18 atque ita captos in actu repugnandi haberent quaſi ex juſta cauſa captos. [b] Lib. XXII. Cap. 59.

3. At de his qui bello exorto deprehenſi erant dici idem non poterat. (cc) nam in illis nullum injuriæ conſilium fingi poterat. Tamen ad minuendas hoſtium vires retineri eos manen-

te

GROTII.

k *Ut id quod eveniſſet pro jure acciperent*] Vide *Priſcum* excerpto de legationibus 28. & *Bizarum* de bello Genuenſium in Venetos libro 11.

GRONOVII.

16 *Pace facta domum refugit*] *Deinde renovato bello capitur.* Quod omittendum non eſt, ut intelligatur non eſſe tum capientis, ſed ejus qui prius cepit. Caſus enim belli cum eodem populo iterum contracti fingitur.

17 *Minime indulgens in captivos*] Ideo duriorem conditionem fecerunt in armis captorum quam deprehenſorum, ut his ſemper poſtliminium pateret, illis non niſi flagrante bello.

18 *Atque ita captos*] Atqui hoc repugnat omni juri poſtliminii. Juxta enim jure captos juſtoque titulo acquiſitos credi voluerunt, quos captos intra præſidia ſua habuerunt, etſi brevi poſt aufugerint, durante bello, quam quos diutius tenuerunt usque ad tempus aliquod poſt exitum belli. Potius habendi ſunt pro deſertis & abjectis a republica, tanquam ignavis, & quos pro derelictis habuerit patria; niſi enim hoc eſſet, in pace facienda ratio illorum habita, & mentio facta fuiſſet.

(cc) At ſupra, *Cap.* 7. hujus Libri, §. 1. Auctor ſtatuit, etiam eos, qui, bello exorto, intra hoſtium fines deprehenduntur fato ſuo, ſervos fieri. Deinde, neque ullum injuriæ conſilium in impuberibus, qui tamen etiam, jure belli, in ſervitutem rediguntur, ſecundum Auctorem noſtrum. Plura diximus in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

GRO-

te bello non iniquum videbatur: bello autem compoſito nihil obtendi poterat quominus dimitterentur. Itaque conſenſum in hoc eſt, ut tales 19 in pace ſemper libertatem obtinerent, 20 ut confeſſione partium innocentes: in cæteros vero ut quiſque uſurparet quod vellet credi jus eſſe, niſi 21 quatenus pacta certi aliquid præſcriberent. Atque 22 eandem ob cauſam l nec ſervi, nec res bello captæ pace redduntur, niſi pactis expreſſum id fit: quia victor credi vult jus ſibi fuiſſe iſta quærendi: cui contradicere, id vero fuerat bella ex bellis ſerere: ex quibus apparet ingenioſe non ex vero allatum illud apud Quintilianum a pro Thebanis: ideo captivos ſi in patriam ſuam redierunt, liberos eſſe, quia bello parta non niſi eâdem vi poſſideantur. Diximus de pace.

a Inſt. Orat. V, 10.

4. m In bello redeunt poſtliminio homines qui antequam caperentur liberi fuerant: recipiuntur ſervi & alia quædam.

V. Liber homo ita demum poſtliminio redit, ſi 23 hoc animo ad ſuos venerit ut eorum res ſequeretur, ut a b Tryphonino proditum eſt: nimirum quia, ut quis ſervus liber fiat, ſe debet, ut ita dicam, 24 acquirere, quod non eſt niſi 25 volentis. Cæterum n 26 an vi bellica receptus ſit ab hoſtibus, an dolo pro-

b D. l. in bello 12. §. *manumittendo.* 9. & *l. poſtliminii* 5. §. *captivus*, 3. *D. de capt.*

GROTII.

l *Nec ſervi*] Totilas Pelagio Diacono a Romanis ad ſe miſſo edicit ne de reddendis Siculorum ſervis verba faciat, dicens iniquum fore ut Romani [immo *Gothi*] commilites ſuos veteribus dominis dedant. Locus eſt *Procopii* Gotthicorum III. (*Cap.* 16.)

m *In bello redeant poſtliminio homines, qui antequam caperentur liberi fuerant*] *Julianus* oratione in malos Cynicos: οὕτω μὲν ἂν εἶεν οἰκέται καὶ ὁπόσους τῶν αἰχμαλώτων λυτρούμεθα. καί τοι οἱ νόμοι τούτοις ἀποδεδώκασι τῆς ἐλευθερίας συνελθοῦσι καὶ οἴκαδε. *hoc modo ſervi eſſent, etiam quos bello captos liberamus. Atqui talibus ubi ad nos redierint libertatem adjudicant leges.* (Orat. VI. pag. 195, 196. *Edit. Spanhem.*)

n *An vi bellica receptus ſit ab hoſtibus*] Ut illi quos a Slavis captos liberavere Hunni, apud *Procopium* eidem Gotthicorum III. (Cap. 13. ubi non *Hunni*, ſed *Heruli.*)

GRONOVII.

19 *In pace*] Si quo modo effugiſſent.

20 *Ut confeſſione*] Immo quia nihil fecerunt adverſus rempublicam, nec male pugnaverunt, nec conſenſerunt in ſervitutem ſuam, ut tacite faciunt, qui capi ſe patiuntur.

21 *Quatenus pacta*] Quæ ſanciuntur redeunte pace.

22 *Eandem ob cauſam*] Immo quia & hæc pro derelictis habentur.

23 *Hoc animo*] Ideo M. Atilius Regulus bello Pun. primo non rediit poſtliminio, quia miſſus erat cum legatis Pœnorum pacis ſuadendæ cauſa. Sil. 6, Pun. 452. l. 5. §. 3. D. de capt. & poſtl.

24 *Se acquirere*] Sui juris ipſe quodammodo auctor eſſe.

25 *Volentis*] i. 2, 3. 6. 2, 6. 2.

26 *An vi*] Utrum vi.

GRO-

profugerit, nihil refert, ut a [a] Florentino notatum eſt. Tantundem erit ſi ab [b] hoſtibus ſponte ſit traditus. Quid [o] ſi ab hoſte venditus commercio, ut ſit, ad ſuos pervenerit? Tractatur hæc controverſia [p] apud Senecam in Olynthio quem Parrhaſius emerat. Quærit enim cum decretum factum eſſet ab Athenienſibus quo Olynthii juberentur liberi eſſe, hoc (dd) contineretur [27] liberi ut fierent, an ut liberi judicarentur; quorum hoc eſt verius.

a L. nihil. D. de capt.
b L. cum non redemtum. 5. C. de poſtl. rev.

VI. 1. Liber autem homo, poſtquam ad ſuos rediit, non ſe tantum [28] ſibi acquirit, ſed & res omnes quas habuerat apud populos pacatos, ſive corporales, ſive incorporales. Quia populi pacati, ſicut [29] factum pro jure ſecuti erant in capto, ita & in liberato, ut ſe æquos præbeant utrique parti. Ergo dominium quod habuerat in res ejus is, qui belli jure eum poſſidebat, non erat ſine omni conditione: ceſſare enim poterat ipſo invito, ſi captus qui fuerat ad ſuos perveniſſet. Has ergo res ſic ille perdit, quomodo hominem cujus erant acceſſio.

2. Quid ſi tamen alienaſſet? [30] an qui titulum habet ab eo qui belli jure eo tempore erat dominus, [31] tutus erit gentium jure, an & hæc recuperabuntur? de his loquor quæ apud populum belli medium exſtabant. Diſtinguendum videtur inter res, quæ ejus ſunt generis ut poſtliminio redeant, & quæ extra id genus ſunt, quod diſcrimen jam mox explicabimus, ut illa videantur alienata [32] cum ſua cauſa & ſub conditione: iſta vero ſim-

GROTII.

o *Si ab hoſte venditus commercio, ut ſit, ad ſuos pervenerit*] Ut eodem Procopii libro juvenis Childubius, τὰ νῦν ἦ, ἐπεὶ ἀφίκετο εἰς πάτρια ἤθη, ἐλεύθερος τὸ λοιπὸν κατά γε τὸν νόμον ἐς αὐτὸς ἴσχυ· *dicebat, ſe cum in patriam rediiſſet liberum ex jure in poſterum fore.* (Cap. 14.) At apud Turcas nullum olim fuiſſe captivis poſtliminium notat Leunclavius.

p *Apud Senecam*] Libro V. controverſia 34.

GRONOVII.

27 *Liberi ut fierent*] Manumitterentur, an haberentur tanquam qui non ſerviiſſent.

28 *Se ſibi acquirit*] Fit ipſe ſua opera ſui juris.

29 *Factum pro jure*] Quod factum erat, pro juſte facto habuerunt, atque adeo & ipſum & res ejus pro homine ac rebus juris alieni.

30 *An qui titulum*] Utrum qui titulum.

31 *Tutus erit gentium jure*] Res retinebit.

32 *Cum ſua cauſa*] Sic alienata ut alienari poterant per naturam ſuam cum ſuis commodis & incommodis, & ſub conditione, niſi poſtliminio rediiſſent.

(dd) Debuit heic dicere, *utrum hoc* &c. quod forte omiſſum à Typographis. *J. B.*

ſimpliciter. Alienata autem intelligo etiam quæ donata aut [33] acceptilata ſunt.

a L. 12 §. 6. l. 6. D. de capt.

VII. At ſicut ad poſtliminio redeuntem jura redeunt, ita & [34] jura in ipſum reſtituuntur, ac pro eo habentur, ut a Tryphoninus loquitur, ac ſi nunquam ille [35] hoſtium potitus fuiſſet.

b L. 17. d. tit.

c Lib. VII. c. 18.

d L. 19. §. 1. D. de capt.

e L. 4. d. tit.

VIII. Huic regulæ de liberis hominibus exceptionem hanc recte aſſcribit Paulus: *b poſtliminio carent qui armis victi hoſtibus ſe dederunt*, nimirum quia pactiones cum hoſtibus factæ valent jure gentium, ut alibi dicemus, nec adverſus eas eſt poſtliminium. Ideo Romani illi a Pœnis capti apud c Gellium: *poſtliminium juſtum non eſſe ſibi, quoniam dejurio victi forent.* Unde & induciarum tempore non eſſe poſtliminium recte a Paulo notatum d eſt. At hos qui hoſtibus deduntur ſine ulla ſcilicet pactione, poſtliminio reverti reſpondit e Modeſtinus.

IX. 1. Quod de ſingulis perſonis diximus, idem & in populis locum habere arbitror, ut qui liberi fuerunt ſuam recipiant libertatem, ſi forte eos vis ſociorum eximat hoſtili imperio. At ſi ipſa multitudo quæ civitatem conſtituerat diſſoluta ſit, verius puto non eundem populum cenſeri, nec poſtliminio res reſtitui ipſo gentium jure, quia populus, ut navis, partium diſſolutione plane interit, eo quod tota ejus natura in illa perpetua conjunctione conſiſtit. [36] Non ergo quæ fuerat Sagunti civitas eadem exſtitit, cum veteribus cultoribus ea ſedes octavo poſt anno reſtituta eſt. neque Thebæ, cum jam Thebani in ſervitutem ab Alexandro veniiſſent. Hinc apparet quod Theſſali Thebanis debuerant, non eſſe Thebanis poſtliminio reſtitutum: idque

GRONOVII.

33 *Acceptilata*] Relicta tenenti data apocha vel acceptilatione, qua quis fatetur ſe accepiſſe, quod non accepit.

34 *Jura in ipſum*] Quæ alii adverſus eum habuerunt.

35 *Hoſtium potitus*] Sic & *Papinianus* l. 11. *de capt. & poſtl. Plaut.* Captiv. 1, 1. 24.

36 *Non ergo Sagunti civitas*] Probare non poſſum. Immo, quia veteribus cultoribus ſuperſtitibus poſt breve tempus (Saguntus octavo, Thebæ XX. anno, ſalva lingua, legibus, moribus, inſtitutis, religionibus & ſacris, ordinibus & corporibus civitatis) reſtitutæ ſunt, fuerunt eadem. Et ita judicant ipſi Saguntini apud *Liv.* 28, 39. Si verum noſter de Sagunto & Thebis tradit, nec qui ex captivitate Babylonica poſt 70. annos in Judæam ſunt reverſi, populus fuerunt Hebræus vel Iſraëlitarum. Atqui ſcriptura ſacra omnis pro eodem populo eos agnoſcit. Aptius Capuæ & Carthaginis fuiſſet uſus exemplis, quarum illa cum 150. hæc 100. annos in ruderibus jacuiſſent, a Julio Cæſare jura urbium, Romanis colonis attributis, recuperarunt. [At vero, quamvis *Saguntini* & *Thebani* eadem eſſent *gent*, non tamen idem erant *Populus*, ſecundum tradita ab Auctore noſtro ſupra, *Lib.* II. *Cap.* 9. §. 5, 6. *J. B.*]

GRO-

idque duplici de cauſa: tum quod novus erat populus, tum quod Alexander, quo tempore dominus erat, hoc jus alienare potuerat & alienaverat, & quia 37 creditum non in eorum eſt numero quæ poſtliminio redeunt.

2. Ei quod de civitate diximus haud multum diſſimile eſt quod veteri illo Romano jure, quo diſſolubilia erant conjugia, q matrimonium a non cenſebatur 38 poſtliminio reſtitui, ſed novo conſenſu redintegrari. *a L. 8. l. 14. §. 1. D. de capt.*

X. 1. Et ex his quidem intelligi poteſt quale ſit jure gentium poſtliminium in liberis hominibus. Cæterum jure civili idipſum jus, quod ea attinet quæ 39 intra civitatem aguntur, & adſtringi additis exceptionibus aut conditionibus, & produci ad alia commoda poteſt. Sic 40 jure civili Romano de numero eorum qui poſtliminio redeunt, b exemti ſunt transfugæ: 41 etiam filiifa- *b d. l. 19. §. 4. & §. 7. eod. tit.*

GROTII.

q *Matrimonium non cenſebatur poſtliminio reſtitui*] Aliter inter Chriſtianos. *Leo* Papa ad Nicetam Aquilejenſem epiſcopum: *ut ſicut in mancipiis vel agris, aut etiam in domibus ac poſſeſſionibus, in captivitatem ductis, poſtliminium reverſis de captivitate ſervatur, ita etiam & conjugia, ſi aliis juncti fuerint, reformentur.* Vide *Hincmarum* in opuſculo de divortio Lotharii & Tetbergæ ad interrogationem XIII. & reſponſum *Stephani* Papæ cap. 19. in tomo II. conciliorum Galliæ.

GRONOVII.

37 *Creditum non eſt*] Si quis captus fuiſſet debitores habens, a quibus qui creditorem in poteſtate habet, æs illud exigere, aut quibus remittere poſſit (puta, in civitate media & neutras partes fovente domicilium habentes) isque id exegerit vel remiſerit, jus debiti exigendi non recipit captus, ſi poſtliminio redierit, inter cætera jura, quæ recuperat, atque adeo id rurſus exigere non poteſt. Ratio eſt, quod ſupra docuit, partim, una cum capto, jure belli etiam jura ejus incorporalia acquiri 3, 7. 4. partim in controverſiis de re capta apud populum bello non permixtum reſpiciendum jus ejus populi, a cujus partibus res capta eſt. 3, 6. 2.

38 *Poſtliminio reſtitui*] Diſpar eſt exemplum, quia in divortio juſto conſenſus diſcedentium intercedit. At Sagunti & Thebarum diſſipatio ſimilis eſt diſſidio fortuito vel friguſculo, non divortio. l. 32. §. 12. *de donat. inter vir. & ux.* per calorem miſſo repudio, ſi brevi reverſa uxor eſt, non divortiſſe videtur. l. 2. *de divort & repud.* Sic illis quaſi friguſculum fortunæ venit.

39 *Intra civitatem*] Populum ſingularem.

40 *Jure civili Romano*] Quaſi apud alias gentes impune transfugerint & redeuntes in civitatem priſtina jura receperint. At Indibilis apud *Liv.* 27, 17. ex gentium jure ſcire ſe transfugæ nomen execrabile veteribus ſociis, novis ſuſpectum eſſe.

41 *Etiam filiifamilias*] Transfugæ ſine dubio, ſive patres ſive filiifamilias poſtliminii jure, id eſt, reditu in patriam ſecuto & recuperatione ſtatus ac rerum ſuarum, omnium gentium legibus aut moribus carent. Quod autem filius quoque familias Romæ non recidebat in poteſtatem patriam, non eſt magis ſingulare, quam quod nec filius familias latro aut deſertor, aut qui

quod-

liifamilias in quos patri videtur ſalva eſſe debuiſſe poteſtas illa patria, quæ propria erat Quiritium. Sed hoc ideo placuiſſe ait Paulus, quia diſciplina caſtrorum antiquior fuit parentibus Romanis quam caritas liberorum: cui congruit quod de Manlio ait [a] Cicero, ſuo dolore ſanciviſſe eum militaris imperii diſciplinam, ut ſaluti proſpiceret civium, [42] qua intelligebat contineri ſuam: ipſique naturæ & patrio amori prælatum ab eo jus majeſtatis.

a De finib. 1. c. 7. 10.

2. Detrahit & hoc aliquid de jure poſtliminii, quod legibus Atticis [b] primum, deinde Romanis conſtitutum eſt, ut qui redemtus eſt ab hoſtibus, redemtori [r] ſerviat, donec pretium reddiderit. Sed hoc ipſum favore libertatis introductum apparet, ne ademta ſpe recuperandæ pecuniæ multi in hoſtium manu relinquerentur. Et illa [43] ipſa ſervitus iisdem Romanis legibus multis modis mitigatur, & poſtrema lege [c] Juſtiniani finitur operis quinquennii: morte quoque [d] redemti jus repetendæ pecuniæ extinguitur: ſicut & [44] contracto inter redimentem & redemtum matrimonio [e] remiſſum cenſetur: & redemtæ mulieris [45] proſtitutione [f] amittitur, multaque alia jure Romano in favorem redimentium & pœnam proximorum qui ſuos non redimunt conſtituta ſunt.

b Dem. in Nicoſtratum, pag. 724. B.

c L. ult. C. de poſtl.

d L. ſi patre, 15. D. De capt. & poſtl.

e L. ſi is qui te, 13. C. de poſtl.

f L. fœdiſſima. 7. eod. tit.

3. Rurſum auctum eſt poſtliminii jus lege civili, eo quod non ea tantum quæ in poſtliminio ſunt jure gentium, ſed res omnes, jura omnia perinde habentur ac ſi is qui rediit nunquam hoſtium potitus eſſet: quod & jure Attico obtinuit. Nam, ut apud Dionem Pruſæenſem oratione xv. legimus, quidam [g] Calliæ ſe filium dicens captum in clade ad Acanthum, & ſerviiſſe in Thracia, cum Athenas poſtliminio rediiſſet, hereditatem Calliæ a poſſeſſoribus petiit, nec aliud quæſitum eſt in judicio quam an is revera Calliæ eſſet filius. Idem [h] narrat, [46] Meſſenios cum longo tempore ſerviiſſent, tandem & libertatem

g Pag. 239. B. C.

h Pag. 242. D.

quodcumque capital admiſerat, ſpecie ac prætextu poteſtatis patriæ judici poterat eripi. Erant enim ſervi pœnæ, in quibus maxima capitis deminutio locum haberet. §. 1. Inſtit. *de cap. dim.*

GROTII.

r *Serviat donec pretium reddiderit*] Idem cap. 34. edicto *Caroli Calvi* Piſtis.

GRONOVII.

42 *Qua intelligebat*] Sine qua nec ſe ſalvum putabat fore.

43 *Ipſa ſervitus*] Quæ præſtatur redemtori.

44 *Contracto inter*] Si mulier, quem ſua pecunia redemit ab hoſtibus captum & pro ſervo ad tempus habuit, ei nupſerit.

45 *Proſtitutione*] Si cujusquam aut plurium permiſſa eſt libidini, quam quis redemit.

46 *Meſſenios cum longo*] 3, 9. 10. Meſſenios poſtliminio vult patriam

&

tatem & regionem recepiſſe. Imo & [a] quæ [47] per uſucapionem aut [48] liberationem ex bonis ſubtracta, vel [49] non utendo finita eſſe videbantur, [50] actione reſciſſoria reſtituuntur. nam in edicto de majoribus in integrum reſtituendis, [b] is comprebenditur qui in hoſtium eſt poteſtate. Et hoc quidem venit ex jure Romano antiquo.

[a] *L. ab hoſtibus. 18. C. de poſtliminio.*

[b] *L. 1. §. 1. D. quib. ex cauſ. maj.*

4. At [51] lex Cornelia etiam heredibus conſuluit eorum qui capti apud hoſtes deceſſiſſent: bona eorum conſervans perinde quaſi qui non redit jam eo tempore quo captus eſt [52] deceſſiſſet. Quæ jura civilia ſi tollas, haud dubie ſtatim ut quis ab hoſtibus captus eſſet [5] bona ejus futura fuiſſent occupantium, quia qui apud hoſtes eſt, [53] pro nullo habetur. Quod ſi qui captus

& libertatem recepiſſe. Hi poſt primum cum Spartanis bellum Ithome deſtructa Olymp. 14. Candaule apud Lydos, Salmanaſſare in Chaldæis regnante, diſſipati per Arcadiam, Argos, Sicyona, Eleuſina, quum capti & remanentes omnia ſervitutis mala ut *Juſtinus*, annos 84. ut *Pauſanias* 39. perpeſſi eſſent, ductore Ariſtomene ſe liberarunt: Secundo bello expugnata Ira Olymp. 29. Ardye Gygis F. in Lydis, Tullo Hoſt. Romæ regnante, rurſus qui effugere nequierant, in Ilotas redacti, qui evaſerunt, Zanclen in Sicilia occupaverunt & Meſſanam appellaverunt: utrorumque poſteri poſt 200. annos Olymp. 77. paullo poſt expeditionem Xerxis in Græciam, cum terræ motus omnem fere Spartam evertiſſet ac 20000. hominum exanimaſſet, tertium bellum excitarunt, quo poſt decennium inferiores in Siciliam, Africam, Naupactum Acarnaniæ aliasque regiones ſparſi vacuam & vaſtam Meſſanen reliquerunt, donec poſt annos fere 100. Olymp. 103. proximo poſt Leuctricam cladem anno Epaminondas urbem inſtauravit, convocatis undique veterum cultorum poſteris. *Pauſ.* 4, 241. & 268. *Liv.* 32, 22. Quod ſi poſtliminium his concedit, quanto minus id Saguntinis & Thebanis negari debuit?

GROTII.

5 *Bona ejus futura fuiſſent occupantium*] Vide *legem Wiſigothicam* lib. V, tit. IV. c. 15.

GRONOVII.

47 *Per uſucapionem*] Si abſentis ejus bonorum aliquid poſſeſſor bonæ fidei tempore longo acquiſivit.

48 *Liberationem*] Si quod ei obligatum erat, quocumque modo tollendæ obligationis, dum captivus detinetur, liberatum eſt.

49 *Non utendo*] Ut uſus fructus non utendo intra tempus X. aut XX. annorum amittitur. §. 3. Inſt. *de uſufr.*

50 *Actione reſciſſoria*] Qua uſucapio aut quid aliud factum in præjudicium velut abſentis reipublicæ cauſa reſcinditur. §. 5. Inſt. *de act.* l. 35. pr. *de oblig. & act.*

51 *Lex Cornelia*] L. 22. pr. & §. 1. ac 3. *de capt. & poſtl.* l. 1. §. 2. *ad l. Falcid.* l. 12. *qui teſtam. fac. poſ.* l. 15. D. *de injuſto rupto.* l. 9. Cod. *de poſtl. rev. Ulpian.* Inſtit. 23. §. 4. l. 5. C. *quibus ex cauſ. maj.* §. ult. Inſtit. *quibus non eſt perm. fac. teſt.*

52 *Deceſſiſſet*] Ut medio tempore minui nequeant.

53 *Pro nullo habetur*] Immo ſuis eſt pro peregrinante, & qui exſpectetur poſt tempus rediturus.

captus fuerat rediret, nihil reciperet præter ea quæ jure gentium poſtliminium habent. Quod vero captivorum bona fiſco cedunt ſi heres nullus ſit, [a] ex jure ſpeciali eſt Romano. Vidimus de his qui redeunt: videamus de his quæ recipiuntur.

[a] *L.* 31. *D. de jure fiſci. l.* 22. §. 1. *D. de capt.*

XI. 1. Inter hæc ſunt primum ſervi & ancillæ, [t] etiam [54] ſæpe alienati, [u] etiam ab hôſte manumiſſi: quia hoſtium jure manumiſſio obeſſe civi noſtro ſervi domino non potuit: ut bene notat [b] Tryphoninus. Sed ut ſervus recipiatur, neceſſe eſt ut aut [55] revera habeatur a vetere domino, aut haberi facile poſſit. Quare cum in rebus aliis ſufficiat eas intra fines eſſe perductas, ad poſtliminii jus in ſervo id non erit ſatis, [56] niſi & cognoſcatur. nam qui in urbe Roma eſt ita ut lateat, [57] nondum receptus Paulo [c] videtur. Ac ſicut hac in parte a rebus inanimis diſtat ſervus, ita viciſſim a libero homine in eo diſtat, quod ut poſtliminio recipiatur non requiritur [58] ut animo res noſtras ſequendi venerit. Id enim in eo requiritur qui ſe recepturus eſt, non in eo qui ab altero ſit recipiendus, & ut [d] Sabinus ſcripſit, *de ſua qua civitate cuique conſtituendi facultas libera eſt, non de dominii jure.*

[b] *L. in bello,* 12. §. *manumittendo,* 9. *D. De Captiv.*
[c] *L. ult. D. de capt.*
[d] *d. l.* 12. §. 9. *eod.*

2. Non excepit ab hoc gentium jure ſervos transfugas lex Romana. Nam & in his dominus priſtinum jus recipit, ut Paulus [e] nos docet: ne [59] contrarium jus non tam ipſi Injurioſum ſit qui ſervus ſemper permanet, quam domino damnoſum. Generaliter de ſervis qui virtute militum recuperantur, dictum eſt ab Imperatoribus [f] illud quod ad res omnes male a nonnullis trahi-

[e] *d. l.* 19. §. 5. *eod.*
[f] *L.* 12. *C. de poſtl.*

GROTII.

t *Etiam ſæpe alienati*] At edicto Theuderici ita conſtitutum eſt: *ſervi aut coloni ab hoſtibus capti & reverſi domino reſtituantur, ſi non ſunt ante ab altero vendentibus hoſtibus in commercio comparati.* (Cap. 148.) Vide & *Caſſiodorum* III, 43. At *lege Wiſigotthica* mancipium bello receptum domino redditur, is qui recepit, tertiam partem accipit juſti pretii. Si ab hoſtibus venditum receptum fuerit, redit ad dominum pretio reddito & melioramentis. lib. V, tit. IV, 21.

u *Etiam ab hoſte manumiſſi*] Ut a Mithridate, qui retracti in ſervitutem. *Appianus* Mithridatico, (pag. 211. *Ed. H. Steph.*)

GRONOVII.

54 *Sæpe alienati*] Ab eo, qui cepit, alii domino, & ab hoc rurſus alii, & deinceps traditi.

55 *Revera habeatur*] Jam ſit in ejus poteſtate aut in eam venturus ſit, ubi domino libuerit.

56 *Niſi & cognoſcatur*] Gnaro & conſcio domino intra fines verſetur.

57 *Nondum receptus*] Poſtliminio rediiſſe cenſet *Paulus.*

58 *Ut animo*] Quia ſervus conſilium non habere videtur, ſed omne conſilium de eo eſſe domini.

59 *Contrarium jus*] Quod transfugam punit.

GRO-

trahitur, 60 *receptos eos non captos judicare debemus, & militem noſtrum 61 defenſorem eorum decet eſſe, non dominum.*

3. Qui ab hoſtibus redemti ſunt ſervi protinus Romano jure fiunt redimentis, ſed oblato demum pretio poſtliminio recipi intelliguntur. Verum hæc ſubtilius explicare juris civilis interpretum eſt. Nam & poſterioribus legibus mutata ſunt nonnulla: & quo ſervi capti ad reditum invitarentur, propoſita libertas his quibus membrum ruptum eſſet ſtatim, cæteris poſt quinquennium, ut videre eſt in legibus militaribus 62 a Ruſo collectis.

XII. Illa quæſtio magis ad nos pertinet, an & populi qui ſubjecti alieno imperio fuerunt 63 in veterem cauſam recidant: quod tractari poteſt ſi non is cujus imperium fuerat, ſed ſociorum aliquis eos hoſti eripuiſſet: puto hic idem dicendum quod in ſervis, niſi ſociali fœdere aliter convenerit.

XIII. 1. Inter res primum occurrunt agri, qui in poſtliminio ſunt. *Verum eſt*, ait a Pomponius, *expulſis hoſtibus ex agris quos ceperint dominia eorum ad priores dominos redire.* Expulſi autem hoſtes intelligi debent, ex quo aperte eo accedere amplius non poſſunt, ut alibi explicavimus. Sic Æginam inſulam b Athenienſibus ereptam x veteribus dominis Lacedæmonii reddiderunt. Agros ex Gothis & Vandalis recuperatos veterum poſſeſſorum heredibus reddiderunt c Juſtinianus, aliique d Imperatores, y non admiſſis adverſus dominos 64 præſcriptionibus illis, quas Romanæ leges induxerant.

a L. ſi captivus. 20. §. verum eſt. 1. D. de capt.
b Strabo libro VIII. pag. 376.
c Nov. XXXVI.
d Nov. Valent. de epiſc. Jud. Proc. 1. de bell. Vand. Cuj. obſ. X, 12.

2. Quod

GROTII.

x *Veteribus dominis*] Nempe qui partium Lacedæmoniarum fuerant. Confer quæ ſupra cap. VI. §. 7.

GRONOVII.

60 *Receptos eos*] Tanquam qui jam dominum habeant & ad eum redeant; non tanquam qui nunc demum dominum nanciſcantur eum qui hoſti eripuit.

61 *Defenſorem*] Nimirum ut rei alienæ: ſic in Dig. conjunguntur *procuratores & defenſores.*

62 *A Ruſo collectis*] Libellus inſcribitur: *leges navales Rhodiorum, militares, ruſticæ Juſtiniani* Gr. & Lat. opera *Sim. Schardii*, Baſil. 1561.

63 *In veterem cauſam*] Redeant ſub prioris principis imperium.

64 *Præſcriptionibus*] Privilegiis longinquæ poſſeſſionis.

GROTII.

y *Non admiſſis adverſus dominos præſcriptionibus illis*] Idque ex lege Honorii, qui quanquam relicta Vandalis Hiſpania, tamen dum eam tenerent Vandali, præſcriptionem tricenariam dominis nocere noluerat: meminit *Procopius* Vandalicorum 1. (*Cap.* 3.) *Valentinianus* in novella lege de epiſcopali judicio: *tricennali temporum definitione concludi ea præcepimus, quæ perpetuis aut infinitis ſæculis ſervabantur: exceptis Afrorum negotiis, qui ſe probaverint neceſſita-*

2. Quod de agris jus eſt, idem eſſe arbitror de omni jure quod ſolo adhæret. Nam & loca capta ab hoſtibus quæ religioſa vel ſacra fuerant, ſi ab hac calamitate fuerint liberata, quaſi quodam poſtliminio reverſa priſtino ſtatui reſtitui ſcripſit [a] Pomponius: quicum convenit illud Ciceronis in [b] Verrina de ſignis, de Diana Segeſtana: *P. Africani virtute religionem ſimul cum loco recuperavit.* & Marcianus [c] cum poſtliminii jure comparat jus illud quo ſolum ædificio occupatum eo collapſo [65] littori redditur. Quare & uſumfructum agri recepti reſtitui dicendum erit, ad exemplum ejus quod de agro inundato Pomponius [d] reſpondit. Sic Hiſpanis lege [e] cautum eſt, ut comitatus & aliæ jurisdictiones hereditariæ poſtliminio redeant, majores omnino; minores, ſi intra quadriennium a receptione vindicentur; niſi quod arcem bello amiſſam & quomodocunque recuperatam retinendi jus rex habet.

XIV. 1. De mobilibus generalis in contrarium regula eſt, ut poſtliminio non redeant, ſed in præda ſint: ut hæc opponit Labeo. Quare & [66] commercio parata, ubicunque reperiuntur, manent ejus, qui emit: nec apud pacatos reperta aut intra fines perducta vindicandi jus eſt veteri domino. Sed ab hac regula videmus olim excepta, quæ in bello uſum habent: quod ideo placuiſſe gentibus videtur, ut [67] recuperandi ſpes ad ea comparanda alacriores homines redderet. Plurimarum enim civitatum inſtituta eo tempore ad rem bellicam referebantur. quare facile in hoc conſenſum eſt. Uſum autem in bello hæc habere cenſentur quæ modo ex Gallo Ælio attulimus, ſed quæ diſtinctius expoſita exſtant tum apud Ciceronem in [f] Topicis, tum apud [g] Modeſtinum. Naves ſcilicet [68] longæ atque onerariæ,

a *L. cum loca.* 36. *D. de religioſis.*
b IV, 35.
c *L. in tantum.* 6. *de diviſ. rer.*
d *L. ſi ager.* 26. *D. quibus mod. uſusfruct. amit.*
e *Reg. Conſt. lib.* x. *tit.* 29. *p.* 2.
f *Cap.* 8.
g *L.* 2. & 4. *D. de capt.*

tem Vandalicam pertuliſſe: ut de illorum cauſis illa tempora præfixo tricennio ſubtrahantur, quæ claruerit ſub hoſtilitate conſumta. In *concilio Hiſpalenſi* relato in cauſam XVI, quæſtione III. c 13. *ſicut per legem mundialem his quos barbarica ſeveritas captiva neceſſitate transvexit, poſtliminio revertentibus redditur antiqua poſſeſſio.* convenit c. ex transmiſſa. *de præſcriptionibus.* vide & *Cujacium* ad titulum C. de præſcriptione XXX. annorum.

GRONOVII.

65 *Littori redditur*] Ex privato fit nullius.

66 *Commercio parata*] Emta & permutata.

67 *Recuperandi ſpes*] Ut animoſius emerent, in quibus ſcirent valere jus poſtliminii.

68 *Longæ & onerariæ naves*] Quia illis milites, his belli apparatus vehebatur. *Luſoriæ* & *actuariæ* duorum erant generum. Aliæ enim luſoriæ in ripis omnium terminantium imperium (ut erant Danubius, Rhenus, Euphrates) excubabant. l. 4. Cod. *de offic. judic. milit.* l. 4. C. *de offic. mag. offic.* in his utpote bellicis erat ſine dubio jus poſtliminii. At vocabantur & *luſoriæ* privatorum, quibus illi voluptatis cauſa huc illuc vectabantur, ut loquitur *Petronius*

rariæ, non item luſoriæ, aut actuariæ, voluptatis cauſa paratæ: muli, ſed 69 clitellarii: equi & equæ, ſed freni patientes. Et hæ res ſunt, 70 quas & legari recte *a* voluerunt Romani, & 71 in præſtationes familiæ herciſcundæ *b* venire.

2. Arma & veſtis uſum quidem in bello habent, ſed poſtliminio non redibant, quia minime favorabiles erant, qui in bello arma aut veſtem amitterent: imo id flagitii loco habebatur, ut paſſim in hiſtoriis apparet. Atque in hoc notantur arma ab equo diſtare, quod equus ſine culpa equitis proripere ſe potuit. Et hoc quidem rerum mobilium diſcrimen videtur uſum habuiſſe in occidente, etiam ſub Gothis, ad Boëthii usque tempora. Is enim Ciceronis topica explicans ita videtur de hoc jure loqui, quaſi quod ad eum diem vim ſuam obtineret.

a L. id, quod apud hoſtes. 3. D. de leg. 1.

b L. item Labeo. 22. cum l. ſeq. D. fam. herc.

XV. At poſterioribus temporibus, ſi non ante, ſublata videtur hæc differentia. Paſſim enim tradunt 72 morum periti res mobiles poſtliminio non redire, & z id de navibus conſtitutum multis in locis *c* videmus.

XVI. Eæ vero res, quæ 73 intra præſidia perductæ nondum ſunt, quanquam ab hoſtibus occupatæ, ideo poſtliminii non egent, quia dominum nondum mutarunt ex gentium jure. Et quæ piratæ aut latrones nobis eripuerunt, non opus habent poſtliminio, ut *d* Ulpianus & Javolenus reſponderunt: quia jus gentium illis non conceſſit, ut 74 jus domini mutare poſſint: quo innixi Athenienſes *e* Haloneſum, quam ipſis prædones,

c Bart. in l. ſi quid bello D. de capt. Ang. & Salic. in l. ab hoſtibus. C. de capt. Conſt. Gall. LXX. tit. 13. art. 24. & Conſul. maris, c. 287.

d L. hoſtes. & 24. & l. latrones. 27. D. de capt. Vide & L. *poſtlim. 19. §. a piratis. 2. eod. tit.*

e Demoſth. de Haloneſo. pag. 30. A.

nius cap. 61. de quibus *Seneca* 7, de Benef. 20. & meminit auctor 3, 1. 5. *Actuariæ*, omnes quæ remis agebantur, quarum etiam quædam belli uſibus adhibitæ *Liv.* 30, 43. *Cæſar* 5, de Gall. 1. & in his poſtliminium; non in eis, quæ voluptatis ergo aut alios ad uſus erant paratæ. *Salmaſ.* ad jus Att. & Ro. c. 26. p. 740.

GROTII.

z *Id de navibus conſtitutum multis in locis videmus*] *Deciſio Genuenſis* centeſima prima.

GRONOVII.

69 *Clitellarii*] Qui clitellis onera portant, non qui carpento junguntur. Sunt autem clitellæ ſtratum, quod imponitur aſinis & mulis ad onera commodius portanda. Eundem uſum habent equi ſagmarii.

70 *Quas & legari*] Etiamſi quo tempore teſtamentum ſcribebatur, apud hoſtes eſſent.

71 *In præſtationes familiæ*] Attribui & imputari pro parte ſortis ſuæ alicui heredum, ſed cum cautione, ſi recipiantur.

72 *Periti morum*] Juris per conſuetudinem introducti.

73 *Intra præſidia*] 3, 6. 3.

74 *Ut jus dominii mutare*] Ut eorum, quæ rapuiſſent, jus acquirerent, & prior dominus jure ſuo caderet.

nes, [a] prædonibus Philippus eripuerat, ut redditam a Philippo, non ut donatam, volebant accipere. Itaque res ab illis captæ, ubicunque reperiuntur, vindicari poſſunt, niſi quod ex naturali jure [75] alibi [a] cenſuimus, ei qui ſuo ſumtu poſſeſſionem rei adeptus eſt, tantum eſſe reddendum, quantum dominus ipſe ad rem recuperandam libenter impenſurus fuerat.

a Sup. lib. 11, c. x. §. 9.

XVII. Poteſt tamen lege civili aliud conſtitui: ſicuti [b] lege [b] Hiſpanica naves a piratis captæ eorum fiunt, qui eas eripiunt piratis: neque enim iniquum eſt, ut privata res publicæ utilitati cedat, præſertim in tanta recuperandi difficultate. Sed lex talis [76] non obſtabit exteris, quo minus res ſuas vindicent.

b Lib. xxxi, tit. 29. p. 2. Covar. ad c. peccatum. part, 11, §. 11. n. 8.

XVIII. 1. Illud magis mirandum, quod teſtantur Romanæ leges, poſtliminii jus locum habuiſſe non tantum inter hoſtes, ſed & inter Romanos & populos externos. Sed alibi diximus, [c] reliquias has eſſe ſæculi [77] Nomadum, quo ſenſum naturalis ſocietatis, quæ eſt inter homines, mores exſurdaverant. Itaque apud gentes etiam, quæ bellum publicum non gererent, erat quædam [78] belli inter privatos quaſi ipſis moribus indicti licentia: ac, ne ea licentia ad interficiendos homines proſiliret, placuit [79] captivitatis jura inter eos introduci, cui conſequens fuit, ut & poſtliminio locus eſſet, aliter quam cum latronibus ac piratis, quia illa vis rem producebat [80] ad æquas pactiones, quæ a latronibus & piratis contemni ſolent.

c Lib. 11. c. 15. §. 5.

2. Juris olim controverſi videtur fuiſſe, an, qui apud nos ſerviunt ex populo federato, ſi domum reveniſſent, poſtliminio redeant. Ita enim hanc quæſtionem proponit [81] Cicero primo de

GROTII.

a *Prædonibus Philippus eripuerat*] Vide ipſam Philippi epiſtolam inter opera *Demoſthenis*, (pag. 63. A. B.)

b *Lege Hiſpanica naves a piratis captæ eorum fiunt, qui eas eripiunt piratis*] Idem apud Venetos. Patet ex literis *Fraxinii Canai* tomo 1.

GRONOVII.

75 *Alibi cenſuimus*] 2, 10. 9.

76 *Non obſtabit exteris*] Sed tantum Hiſpanis, aut qui ſub regis Hiſpaniæ vivunt imperio.

77 *Nomadum*] Populorum vagorum adhuc & incertæ ſedis atque inconditorum, quum in omnes peregrinos aliquid licebat, quod nunc intelligunt homines meliora docti non licere niſi in hoſtes.

78 *Belli inter privatos*] Puta naufragio ejectum aliquem aut quocumque caſu in terris peregrinis oberrantem, ubi ſine notore ac defenſore eſſet, arreptum a privato & in ergaſtulum fuiſſe conjectum: quod frequenter olim contigiſſe oſtendit *Sueton.* Aug. 32. Tit. 8. *Cic.* pro Cluent. 7. Et hodie nihil frequentius accidit Chriſtianis inter Turcas.

79 *Captivitatis jura*] Ut liceret comprehenſos peregrinos pro ſervis habere, quaſi captos ex hoſtibus.

80 *Ad æquas pactiones*] Ut utrimque aliquid remitterent de ſævis moribus, & paullatim jus diſcerent.

81 *Cicero primo de oratore*] Cap. 40. ſed de libertis, non de ſervis agere Ciceronem monet *Salmaſius* p. 596.

82 Non

de oratore. Et Gallus quidem [a] Ælius ſic ait: *cum populis liberis & cum federatis, & cum regibus poſtliminium nobis eſt ita uti cum hoſtibus.* Contra [b] Proculus: 82 *non dubito quin federati & liberi nobis externi ſint: non inter nos atque eos poſtliminium eſſe.*

a *Apud Feſtum*, voce *Poſtlimin.*
b *L. non dubito*, 7. *princ. D. de captiv. & poſtl.*

3. Ego arbitror diſtinguendum inter federa, 83 ut ſi qua eſſent quæ belli duntaxat publici componendi aut cavendi cauſa eſſent inita, ea nec captivitati in poſterum, nec poſtliminio obſtarent. at ſi qua id continerent ut tuti eſſent publico nomine, qui ab his ad illos veniſſent, ut tunc captivitate ſublata ceſſaret & poſtliminium. Et hoc mihi indicare videtur [c] Pomponius, cum ait: *ſi cum gente aliqua neque amicitiam, neque hoſpitium, neque fedus amicitiæ cauſa factum habemus, hi hoſtes quidem non ſunt: quod autem ex noſtro ad eos pervenit, illorum fit, & liber homo noſter ab eis captus ſervus fit & eorum: idemque eſt ſi ab illis ad nos aliquid perveniat. hoc quoque igitur caſu poſtliminium datum eſt.* Cum dixit fedus amicitiæ cauſa, oſtendit & alia eſſe poſſe federa, quibus nec hoſpitii nec amicitiæ jus inſit. Proculus quoque eos a ſe populos federatos intelligi, qui amicitiam aut hoſpitium tutum promiſiſſent, ſatis ſignificat cum ſubjicit: *etenim quid inter nos atque eos poſtliminii opus eſt, cum & illi apud nos, & libertatem ſuam & dominium rerum ſuarum æque atque apud ſe retineant, & eadem nobis apud eos contingant?* quare quod apud Gallum Ællum ſequitur, *quæ nationes in ditione noſtra ſunt, cum his poſtliminium non eſt*, ut recte legit [d] Cujacius, hoc additamento ſupplendum erit, nec cum his quibuscum fedus amicitiæ cauſa habemus.

c *D. l. poſtliminii.* §. *in pace.* 2.
d *Obſ.* XI. c. 23.

XIX. 1. At noſtris temporibus non inter Chriſtianos tantum, [e] ſed & apud pleroſque Mahumetiſtas, jus ut captivitatis extra bellum, ita & poſtliminii evanuit, ſublata utriuſque neceſſitate ob reſtitutam vim ejus cognationis, quam inter homines natura eſſe voluit.

e *Bod. lib.* 1, *de rep.* c. 7.

2. Habere tamen locum poterit vetus illud jus gentium, ſi res ſit cum gente tam barbara, ut ſine indictione aut cauſa omnes externos & res eorum hoſtiliter tractare pro jure habeat. Atque eam in partem, dum hæc ſcribo, judicatum eſt in ſummo auditorio Pariſienſi, cœtus principe Nicolao Verdunio: bona, quæ

GRONOVII.

82 *Non dubito quin*] Lege, *quum fœderati & liberi nobis externi ſint, inter nos:* ita conſentiunt Gallus & Proculus. *Salmaſius* p. 606. [At emendatio illa repugnat verbis ſequentibus. Vide omnino CUJACIUM, loco *Obſervationum* in margine paullo poſt indicato. *J. B.*]

83 *Ut ſi qua eſſent*] Qualia quæ hodie Turcis ſunt cum Chriſtianis, quibus privati Mahometanorum non impediuntur, quominus in captivitatem redigant, quoſcumque poſſunt de Chriſtianis.

quæ Francorum civium fuerant, ab Algerienſibus, populo prædationibus maritimis in omnes alios graſſari ſolito, capta belli jure mutaſſe dominum: ac proinde, cum recepta ab aliis eſſent, facta eorum, qui recepiſſent. In eadem cognitione & hoc judicatum eſt, quod modo diximus, naves hodie inter ea non eſſe, quæ poſtliminio recipiuntur.

CAPUT X.

Monita de his, quæ fiunt in bello injuſto.

I. *Quo ſenſu pudor vetare dicatur, quod lex permittit:*
II. *Aptatum hoc ad ea quæ jure gentium permiſſa diximus.*
III. *Interna injuſtitia injuſtum eſſe, quod ex bello injuſto fit.*
IV. *Qui hinc, & quatenus ad reſtitutionem obligentur.*
V. *An res captæ bello injuſto reddendæ ſint ab eo, qui cepit.*
VI. *An & ab eo, qui detinet.*

I. 1. LEgenda mihi retro veſtigia, & eripienda bellum gerentibus [1] pene omnia, quæ largitus videri poſſum, nec tamen largitus ſum. nam, cum primum [a] hanc juris gentium partem explicare ſum aggreſſus, teſtatus ſum, *juris eſſe* aut *licere* multa dici, eo quod impune fiant, partim etiam quod [2] judicia coactiva ſuam illis auctoritatem accommodent, quæ tamen aut exorbitent a recti regula, ſive [3] illa in jure ſtricto dicto, ſive in aliarum virtutum præcepto poſita eſt, aut certe omittantur ſanctius & cum majori apud bonos laude.

[a] Lib. III. c. 4.

2. In Troadibus Senecæ dicenti Pyrrho, (verſ. 333.)

Lex nulla capto parcit, aut pœnam impedit;

regerit Agamemnon,

Quod non vetat lex, hoc vetat fieri pudor.

Quo in loco [4] pudor non tam hominum & famæ, quam æqui &

GRONOVII.

1 *PEne omnia*] Et oſtendendum, quamquam hæc jure gentium conceſſa in bello & impunia ſint, perpauca tamen eorum virum bonum & Chriſtianum licere ſibi putare debere.

2 *Judicia coactiva*] Magiſtratus pro poteſtate facta tueantur.

3 *Illa in jure ſtricto*] Quæ nihil vi geri patitur, niſi ad ſui tutelam inculpatam.

4 *Pudor*] Pudor ille potiſſimum eſt pudor ſui, quum quis nihil magis veretur quam ſuam conſcientiam, & antiquiſſimum habet *Nil conſcire ſibi, nulla palleſcere culpa.*

5 Nub-

& boni, aut certe ejus quod æquius meliusque eſt, reſpectum ſignificat. Sic in Juſtinianeis Inſtitutionibus *a* legimus: *fidei-commiſſa appellata ſunt, quia* 5 *nullo vinculo juris, ſed tantum pudore eorum, qui rogabantur, continebantur.* Apud patrem *b* Quintilianum: *non aliter* 6 *ſalvo pudore ad ſponſorem venit creditor, quam ſi recipere a debitore non poſſit.* Atque eo ſenſu ſæpe videas juſtitiam cum pudore conjungi.

a De Fideicomm. hered. §. 1.
b Declam. 273.

c Nondum juſtitiam facinus mortale fugarat:
Ultima de ſuperis illa reliquit humum,
Proque metu populum ſine vi 7 *pudor ipſe regebat.*

c Ovid. Faſt. 1. 248, & ſeq.

Heſiodus *d*:

Δίκη δ' ἐν χερσὶ καὶ αἰδὼς
Οὐκ ἔσται, βλάψει δ' ὁ κακὸς τὸν ἀρείονα φῶτα.

d Operibus, verſ. 192, 193.

——— *nusquam pudor: aurea nusquam*
Juſtitia: inſultant pravi melioribus ultro.

Plato libro XII. de *e* legibus: παρθένος γὰρ αἰδοῦς δίκη λέγεταί τε καὶ ὄντως εἴρηται emendem 8 πάρεδρος· ut ſenſus ſit: *comes pudoris juſtitia vocatur, & merito quidem.* Nam & alibi idem Plato ſic loquitur: *f* Θεὸς δείσας ἀεὶ τῷ γένει ἀνθρώπων, μὴ ἀπόλοιτο πᾶν, δωρεῖται ἀνθρώποις αἰδῶ τε καὶ δίκην, ἵν' εἶεν πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί· 9 *Deus metuens, ne plane interiret genus humanum, dedit hominibus juſtitiam ac pudorem, ornamenta civitatum, & ad amicitiam colligandam vincula:* & Plutarchus *g* ſimili modo δίκην vocat 10 ἔνοικον αἰδοῦς, *juſtitiam pudoris cohabitatricem,* qui & *h* alibi jungit αἰδῶ & δικαιοσύνην. Apud Dionyſium Halicarnaſſenſem ſimul nominantur *i* αἰδὼς, κόσμος καὶ δίκη. *pudor, decorum, & honeſtum.* Sic & αἰδῶ & ἐπιείκειαν copulat *k* Joſephus *pudorem & æquitatem.* Paulus quoque juriſconſultus *l* conjungit naturale jus & pudorem. Cicero *m* autem inter juſtitiam & verecundiam 11 ita fines regit, ut

e Pag. 943. E. Tom. II. Ed H. Steph.
f Protagora. pag. 322. C. Tom. I.
g Ad inerudítum Princip. pag. 781. B. Tom. II.
h Vita Theſei, pag. 3. C. Tom. I.

i Lib. VI. c. 36. *k Lib.* XIII. *antiq. c.* 19. (Cap. XI. §. 3. *diviſ. Hudſ.*) *l L.* 14. §. 2. *D. de ritu nupt.* *m Off.* 1. 28.

GRONOVII.

5 *Nullo vinculo*] Olim ad ea præſtanda nemo per judicem adigebatur, ſed, prout inciderant in probum & pudentem, aut in improbum & impudentem hominem, rata aut irrita erant.

6 *Salvo pudore*] Siquidem vult retinere verecundiam & exiſtimationem, niſi vult decoquere pudorem.

7 *Pudor ipſe*] Reverentia ſola recti.

8 Πάρεδρος] Ex Afranio apud Nonium licet reddere *adſeſtrix*] Verba Poëtæ: *remittit adſeſtricem:* me ad ſe vocat.

9 *Deus metuens*] Providens.

10 Ἔνοικον] Domeſticam, contubernalem.

11 *Ita fines regit*] Diſtinguit.

ut juſtitiæ partes ſtatuat non violare homines, (aa) verecundiæ non offendere.

3. Cum eo quem ex Seneca adduximus verſu bene convenit dictum a ejuſdem in ſcriptis philoſophicis: a *Quam anguſta innocentia eſt* 12 *ad legem bonum eſſe? quanto latius officiorum patet quam juris regula? quam multa pietas, humanitas, liberalitas, juſtitia, fides exigunt? quæ omnia* 13 *extra publicas tabulas ſunt.* Ubi vides jus a juſtitia diſtingui, quia jus accipit id, 14 quod in judiciis externis viget. Idem id alibi b explicat egregie exemplo juris herilis in ſervos: *In mancipio cogitandum eſt, non quantum illud impune pati poſſit; ſed quantum tibi permittat æqui bonique natura, quæ parcere etiam captivis & pretio paratis jubet.* Deinde: *cum* 15 *in ſervum omnia liceant, eſt aliquid quod* 16 *in hominem licere commune jus animantium vetet.* quo in loco notanda iterum vocis *licere* diverſa acceptio, altera exterior, altera interior.

a Lib. 1, de ira, c. 27.

b Lib. 1, de Clem. c. 18.

II. 1. Eundem habet ſenſum illa Marcelli c in ſenatu Romano diſtinctio: *non quid ego fecerim in disquiſitionem venit, quem quicquid in hoſtibus feci jus belli defendit, ſed* 17 *quid iſti pati debuerint*: ex æquo & bono ſcilicet. Idem diſcrimen Ariſtoteles d innuit, diſputans, an juſta dicenda ſit quæ ex bello oritur ſervitus: ὅλως δ' ἀντεχόμενοί τινες, ὡς οἴονται, δικαίου τινὸς· (ὁ γὰρ νόμος δίκαιόν τι) τὴν κατὰ πόλεμον δουλείαν τιθέασι δικαίαν. ὅλως δ' οὔ φασι·

c Liv. l. 26. c. 31.

d Pol. 1, c. 6.

GROTII.

a *Quam anguſta innocentia eſt ad legem bonum eſſe?*] Idem *Seneca* de Beneficiis V, 21. *Multa legem non habent, nec actionem, ad quæ conſuetudo vitæ humanæ lege omni valentior dat aditum.* *Quintilianus* inſtitutionum oratoriarum lib. III. c. 6. *Sunt enim quædam non laudabilia natura, ſed lege conceſſa, ut in XII. tabulis, debitoris corpus inter creditores dividi licuit, quam legem mos publicus repudiavit.* *Cicero* de Officiis libro III. *Aliter leges, aliter philoſophi tollunt aſtutias: leges, quatenus manu tenere poſſunt: philoſophi, quatenus ratione & intelligentia.* (Cap. 17.)

GRONOVII.

12 *Ad legem bonum eſſe?*] Hactenus ſolummodo recte facere ac juſtitiam colere, ut præſtes, quod leges imperant, quod a judice potes cogi.

13 *Extra publicas tabulas ſunt*] Quæ negligere poſſis ſine metu tribunalis & prætoris, quæque actionem ex legum tabulis non habent.

14 *Quod in judiciis externis*] De quo prætor vel judex & conſilium diſceptant, quod actione petitur.

15 *In ſervum omnia liceant*] Quicquid ſtatuas, forum & faſces non metuas.

16 *In hominem licere*] Si facias in homine, utcumque vili & humili, ferum, immane, inhumanum habeatur.

17 *Quid iſti pati*] Annon debuerit ab illis jus belli abſtineri.

(aa) At vero *Verecundia* heic eſt virtus quædam ſingularis: ut & *Pudor* in verbis *Pauli* Juriſconſulti propriè ſumitur. *J. B.*

GRO-

φασι· τὴν γὰρ ἀρχὴν ἐνδέχεσθαι μὴ δικαίαν εἶναι τοῦ πολέμου. quidam reſpicientes juſti aliquid (b *nam & lex juſtum quid eſt*) *juſtam eſſe ajunt ſervitutem ex bello; at* 18 *omnino juſtam eſſe negant, quando accidere poteſt, ut injuſta fuerit bellandi cauſa.* Simile eſt illud Thucydidis *a* in Thebanorum oratione: *οὓς ἐν* *a Lib.* III.
χερσὶν ἀπεκτείνατε, οὐχ ὁμοίως ἀλγοῦμεν· κατὰ νόμον γὰρ δή τινα ἔπαθον. c. 66.
de his, quos in conflictu occidiſtis, non adeo querimur. accidit enim hoc illis jure quodammodo.

2. Sic & ipſi juriſconſulti Romani, quod ſæpe jus captivitatis vocant, alibi injuriam *b* appellant, & æquitati opponunt *b L.* 19.
naturali; & *c* Seneca ſervi nomen ex injuria natum, 19 id quod *pr. D. de capt.*
ſæpe accidit reſpiciens. Apud Livium *d* quoque Itali retinen- *c Epi.*
tes ea, quæ Syracuſanis bello ademerant, pertinaces 20 ad ob- XXXI.
tinendam injuriam appellantur. Dion Pruſæenſis *e* cum dixiſſet, *d L.* XXIX.
bello captos, ſi ad ſuos rediiſſent, libertatem recipere, addit, c. I.
ὡς ἀδίκως δουλεύοντας, ut qui per injuriam in ſervitute fuiſſent. *e Orat.* XV. *pag.* 240. A.

c Lactantius *f* de philoſophis loquens: *cum de officiis ad rem militarem pertinentibus diſputant, neque ad juſtitiam, neque ad* *f Inſt.*
veram virtutem accommodatur illa omnis oratio, ſed ad hanc vi- *Div.* VI, 6.
tam moremque civilem. Idem mox a Romanis ait legitime illatas injurias.

III. Primum ergo dicimus, ſi belli cauſa injuſta ſit, etiamſi bellum ſolenni modo ſuſceptum ſit, injuſtos eſſe 21 internâ injuſtitiâ omnes actus qui inde naſcuntur: ita ut qui ſcientes tales actus operantur, aut 22 ad eos cooperantur, habendi ſint in eorum numero, *g* qui ad regnum cœleſte ſine pœnitentia *g* I *Cor.*
pervenire non poſſunt. Vera autem pœnitentia, ſi tempus & VI, 10.
copia

GROTII.

b *Nam & lex juſtum quid eſt*] *Seneca* ad Helviam c. 6. *alii armis ſibi jus in aliena terra fecerunt.* Pugnare videntur *jus* & *aliena.* Sed conciliandа, ut docet hic textus. Repete quæ ſupra hoc libro cap. IV. §. 2.

c *Lactantius*] *Auguſtinus* vero epiſtola V. quæ eſt ad Marcellinum: (Ep. 138. §. 14. Edit. Benedictin.) *ac per hoc ſi terrena iſta reſpublica Chriſtiana præcepta cuſtodiat, etiam ipſa bella ſine benevolentia non gerentur.* Idem de diverſis eccleſiæ obſervationibus: *apud veros Dei cultores etiam ipſa bella pacata ſunt.* [Ultimum locum habet Auctor à *Gratiano, Cauſ.* XXIII. *Quæſt.* I. c. 6. neque enim alibi reperitur, quod ſciam. *J. B.*]

GRONOVII.

18 *Omnino juſtam*] Semper & in univerſum.

19 *Id quod ſæpe accidit*] Ut ſervi fiant, qui fieri non meruerunt.

20 *Ad obtinendam injuriam*] Ad retinenda & non reddenda, quæ per vim parum probatam quæſiviſſent.

21 *Interna injuſtitia*] Quæ apud Deum reos faciat, etſi humano foro excuſatos.

22 *Ad eos cooperantur*] Aut eis adjutorium faciunt.

GRO-

copia ſuppetat, omnino requirit, d ut is, qui damnum dedit, ſive interficiendo, ſive res corrumpendo, ſive prædas agendo, id ipſum reſarciat. Ideo Deus e negat grata ſibi eſſe jejunia eorum qui non jure captos detinebant: & Ninivitis a rex indicens 23 juſtitium præcipit, ut rapina manus vacuefaciant, 24 naturæ ductu agnoſcens, ſine tali reſtitutione pœnitentiam fictam & inanem fore. Atque ita videmus ſentire f non b Judæos tantum & Chriſtianos, ſed & g Mahumetiſtas.

IV. Ad reſtitutionem autem c tenentur, ſecundum ea quæ generaliter a nobis alibi explicata ſunt, belli auctores, 25 ſive poteſtatis jure, ſive conſilio, de his ſcilicet omnibus, quæ bellum conſequi ſolent: etiam de inſolitis, ſi quid tale juſſerunt aut ſuaſerunt, aut cum impedire poſſent non impedierunt. Sic & duces tenentur de his, quæ ſuo ductu facta ſunt: & milites in ſolidum omnes, qui ad actum aliquem communem, puta urbis incendium, concurrerunt: in 26 actibus dividuis pro damno quiſque cujus ipſe cauſa unica, aut certe inter cauſas fuit.

V. 1. Neque admittendam putem exceptionem, quam nonnulli d adferunt de his, qui aliis operam navant, ſi modo in ipſis aliquid hæreat (bb) culpæ: 27 ad reſtitutionem enim ſine dolo

a Jon. III, 8.

b Libro præceptorum legis præcepto jubente XVI.

c Silv. in verbo bellum p. 1. n. 10. 11. & 12. Covar. d. §. 11. n. 8. & Leſſ. lib. 11. c. 13. dub. 4. Add. l. 21. §. 9. D. de furtis.

d Silv. d. loco num. 10.

GROTII.

d *Ut is, qui damnum dedit, ſive interficiendo, ſive res corrumpendo, ſive prædas agendo, id ipſum reſarciat.*] Num. V, 6. 7. *Hieronymus* ad Ruſticum: *nec differtur ultionis ſententia, ſi non reddantur univerſa.* [Nil ibi tale apud *Hieronym.*] *Auguſtinus* in epiſtola ad Macedonium, quæ eſt LIV. (Ep. 153. §. 20. *Edit. Benedictin.*) *Si res aliena, propter quam peccatum eſt, reddi poſſit, & non redditur, pœnitentia non agitur, ſed ſimulatur.* Retulit *Gratianus* in cauſam XIV, quæſtione VI. c. 1.

e *Negat grata ſibi eſſe jejunia eorum, qui non jure captos detinebant*] Locus eſt illuſtris *Eſaiæ* LVIII, 5. 6. 7. habes eum græce apud *Juſtinum Martyrem* in colloquio cum Tryphone. (Pag. 233. *Ed. Sylburg.*)

f *Non Judæos tantum*] Vide canones pœnitentiales *Moſis Maimonidæ* cap. 11, §. 2. Et *Moſem de Kotzi* præcepto jubente XVI.

g *Mahumetiſtas*] Vide *Leunclavium* Turcicorum V. & XVII.

GRONOVII.

23 *Juſtitium præcipit*] Ferias & vacationem ab omni opere ac negotio obſecrationis cauſa.

24 *Naturæ ductu*] Quippe veræ religionis ignarus.

25 *Sive poteſtatis jure, ſive conſilio*] Vel jubendo vel ſuadendo.

26 *Actibus dividuis*] Quos non faciunt agminatim, centuriatim, manipulatim, ſed ſingulatim.

27 *Ad reſtitutionem*] Ad reſtituendum quiſque obligatur ipſa poſſeſſione alieni, aut caſu damni dati, etiamſi dolus ejus & prava voluntas non intervenerit.

(bb) Videtur heic deeſſe *doloſæ*, aut aliud ſimile: ut patet ex verbis ſequentibus, *ſine dolo culpa ſufficit.* Non eſt in promtu SYLVESTER ille, ad cujus ſententiam heic reſpicit Auctor noſter. *J. B.*

GRO-

dolo culpa ſufficit. Sunt, qui videntur *a* exiſtimare res bello captas, etiamſi juſta belli cauſa non adfuerit, reddendas non eſſe, eo quod bellantes inter ſe, cum bellum inierunt, iſta 28 capientibus donaſſe intelligantur. Sed nemo 29 ſuum jactare temere præſumitur: & bellum per ſe longe abeſt a contractuum natura. Ut vero pacati populi certi quid haberent quod ſequerentur, nec bello implicarentur inviti, ſufficiebat introductio 30 externi, de quo diximus, dominii, quod cum interna obligatione reſtitutionis poteſt conſiſtere. Atque id illi ipſi auctores videntur ſtatuere in jure captivitatis perſonarum. Ideo Samnites apud *b* Livium, *res hoſtium in præda captas, quæ belli jure noſtræ videbantur, remiſimus. Videbantur*, ait, quia injuſtum id bellum fuerat, ut jam ante *c* agnoverant Samnites.

a Vasq. lib. 1, controv. ill. c. 9. n. 17. Molin. diſp. 118. §. ut vero.

b Lib. IX. *c.* 1.

c Lib. VIII. *c.* 39.

2. Non diſſimile eſt, quod ex contractu ſine dolo inito, 31 cui *d* ineſt inæqualitas, jure gentium naſcitur facultas quædam cogendi eum 32 qui contraxit ad implenda pacta: nec eo tamen minus, qui plus æquo ſtipulatus eſt rem ad æqualitatem reducere ex probi ac pii hominis officio tenetur.

d Vide ſupra l. II, *c.* 12.

VI. 1. Sed &, qui damnum ipſe non dedit, *e* aut ſine omni culpa dedit, ſed rem bello injuſto captam ab alio penes ſe habet, tenetur eam reddere, quia cur alter ea carere debeat nulla cauſa ſubeſt naturaliter juſta, non conſenſus ipſius, non malum meritum, non compenſatio. Non aliena ab hac re hiſtoria eſt apud Valerium *f* Maximum: *populus*, inquit, *Romanus cum P. Claudius Camerinos ductu atque auſpiciis ſuis captos ſub haſta vendidiſſet, etſi ærarium pecunia, fines agris auctos animadvertebat, tamen, quia* 33 *parum liquida fide id geſtum ab imperatore videbatur, maxima cura* h *conquiſitos redemit, iiſque habitandi gra-*

e Vide ſupra lib. II, *c.* 10.

f Lib. VI. *c.* 5.

tiâ

GROTII.

h *Conquiſitos redemit, & prædia reſtituit*] Antonius Tyrios coëgit reddere, quæ Judæorum tenebant. Homines ab eis venditos juſſit liberari, bona dominis reddi. *Joſephus* XIV. antiquæ hiſtoriæ, (Cap. 12. §. 5. *diviſ. Hudſon.*) Macrinus Parthis reddidit captivos & prædam, quod cauſa non fuiſſet, cur Romani pacem rumperent. *Herodianus* libro IV. in fine. Mahumetes Turca liberari juſſit eos, qui fuerant in oppido Sanctæ Mariæ in Achaia. *Chalcocondylas* libro IX.

GRONOVII.

28 *Capientibus donaſſe*] Res ſuas miſiſſe in aleam & tacito pacto conſtituiſſe, ut id haberent pars utraque, quod huic aut illi aſſignaret mars communis & fortuna.

29 *Suum jactare*] Pro derelicto habere.

30 *Externi dominii*] Ut eum paterentur eſſe jure publico dominum, qui res cepit: quod potuerunt pati, etſi non ſolverent conſcientiam vinculo quarundam reſtitnendarum.

31 *Cui ineſt inæqualitas*] Ubi non redditur par pro pari, quod fieri debet in legitimo contractu.

32 *Qui contraxit*] Qui plus debet, quam accepit.

33 *Parum liquida*] Dubitabatur, an vere hoſtes fuiſſent.

GRO-

tiâ locum in Aventino adſignavit, & prædia reſtituit. Similiter
a Liv. lib. Phocenſibus [a] Romanorum decreto reddita libertas 34 etiam illa
XXXVIII, publica & qui erepti erant agri. Et poſtea i Ligures qui a M.
c. 39. Popillio venditi fuerant, [b] reddito emtoribus pretio reſtituti
b Liv. l. XLII. c. 8. ſunt in libertatem, bona quoque reddi curata. Idem de Ab-
c Idem, deritis decrevit ſenatus, [c] addita cauſa quod injuſtum bellum
XLIII, 6. illatum iis eſſet.

2. Poterit tamen, ſi quid ſumtus aut operæ impendit is, qui rem tenet, deducere tantum, 35 quantum domino valebat adipiſci deſperatam poſſeſſionem, ſecundum ea quæ alibi explicata ſunt. Quod ſi rei poſſeſſor culpæ exſors eam conſumſerit aut alienaverit, non tenebitur niſi in quantum cenſeri poteſt locupletior factus.

GROTII.

i *Ligures*] Vide excerpta Peireſciana *Diodori Siculi*. (Pag. 298.)

GRONOVII.

34 *Etiam illa publica*] Non tantum, ut privati liberarentur ſervitute apud privatos, ſed etiam ut reipublicæ ſuæ leges redderentur.

35 *Quantum domino*] Eam ſummam pecuniæ, quam dominus impendere non dubitaſſet, ut reciperet. 2, 10. 9.

CAPUT XI.

Temperamentum circa jus interficiendi in bello juſto.

I. *In bello juſto actus quosdam interna juſtitia carere quod exponitur:*
II. *Interfici qui poſſint ſecundum juſtitiam internam.*
III. *Ob infortunium neminem recte interfici, ut qui coacti partes ſequuntur:*
IV. *Nec ob culpam mediam inter infortunium & dolum: cujus natura explicatur.*
V. *Diſtinguendos auctores belli ab his qui ſequuntur.*
VI. *In ipſis auctoribus diſtinguendas cauſas probabiles ab improbabilibus.*
VII. *Etiam mortem meritis hoſtibus ſæpe pœnam recte condonari.*
VIII. *Cavendum, quantum fieri poteſt, ne innocentes, etiam præter propoſitum, occidantur.*
IX. *Pueris ſemper parcendum: feminis, niſi quid gravius admiſerint: & ſenibus.*
X. *Parcendum & his, qui ſacra aut literas tantum curant:*
XI. *Et agricolis:*
XII. *Et mercatoribus ac ſimilibus:*
XIII. *Et captis.*
XIV. *Recipiendos, qui dedere ſe volunt*

volunt ſub aquis conditionibus.
XV. *Parcendum & his qui ſine conditione ſe dediderunt.*
XVI. *Hæc ita vera, niſi grave delictum anteceſſerit : quod quomodo accipiendum.*
XVII. *Delinquentibus ob multitudinem recte parci.*
XVIII. *Non occidendos obſides, niſi ipſi deliquerint.*
XIX. *Abſtinendum ab omni dimicatione inutili.*

I. 1. SEd nec in bello juſto admittendum eſt, quod dicitur,

a 1 *Omnia dat, qui juſta negat.* *a Lucanus, Pharſ. I. 349.*

Melius *b* Cicero: *Sunt* 2 *quædam officia etiam adverſus eos ſervanda, a quibus injuriam acceperis.* a *Eſt enim ulciſcendi & puniendi modus.* Idem *c* laudat vetera Romanorum tempora, cum exitus bellorum erant 3 aut mites, aut neceſſarii. Crudeles vocat *d* Seneca, qui *puniendi cauſam habent, modum non habent.* Ariſtides Leuctrica *e* prima: ἔστι γὰρ, ἔστι καὶ ἀμυνομένους ἀμέτρως ἀδικεῖν. κἄν τις οἷς ἐξ τιμωρίας ἀναπληρῶσι, πρὸς τὸ ἀδίκημα τούτοις ὑπερβῆ, δεύτερος ἄρχει πάλιν. *Poſſunt ſane, poſſunt etiam, qui ſe vindicant, injuſti eſſe, ſi modum excedant.* Nam & *b Off. 1. c. 11.* *c Off. II. 8.* *d II. de Clem. cap. 4.* *e Pag. 94. Tom. II.*

GROTII.

a *Eſt enim ulciſcendi & puniendi modus*] Vide quæ ſupra lib. II, cap. XX. §. 2. & 28. & loca *Auguſtini* de Chriſtianorum in ipſis bellis benevolentia, quæ modo produximus. *Ariſtoteles* politicorum V, cap. 6. narrat aſperiores æquo pœnas exactas Thebis & Heracleæ, στασιωτικῶς, factionis ſtudio. Et *Thucydides* III. Τιμωρίας μείζους, οὐ μείζους τῶν δικαίων. *pœnas juſto majores.* (Cap. 82.) Tacitus III annalium: *Pompejus gravior remediis, quam delicta erant.* (Cap. 28.) Idem eodem libro (*Cap.* 24.) Auguſtum culpat, quod in puniendis adulteriis clementiam majorum ſuasque ipſe leges egreſſus ſit. Juvenalis (*Sat.* X. verſ. 314, & *ſeqq.*)

exigit autem
Interdum ille dolor plus quam lex ulla dolori
Conceſſit.

Quintilianus: *non niſi ab ultimo parricidio exigitur pœna trans hominem.* [Id eſt, à cadavere. *Declamat.* VI. Cap. 10. p. 137. *Edit. Burm.*] M. Antoninus Imperator, referente *Vulcatio* vita Caſſii, (Cap. 11.) *ad ſenatum ſcribam, ne aut proſcriptio gravior ſit aut pœna crudelior.* *Auſonius* [Cupid. crucif. *verſ.* 93, 94.]

vindictaque major
Crimine viſa ſuo eſt.

Ammianus libro XXVI. *ſævitum eſt in multos acrius quam errata flagitaverant vel delicta.* (Cap. 10.) Similis eſt apud Agathiam locus libro III. [Lib. IV. Cap. 6.]

GRONOVII.

1 *Omnia dat*] Efficit, ut nihil non liceat in invitum, qui, quod in volentem licere debet, recuſat.

2 *Quædam officia*] Sunt quædam humaniter & benigne agenda.

3 *Aut mites aut neceſſarii*] Aut parcebatur victis, aut non occidebantur duriterve tractabantur, niſi quibus ob graves cauſas parci nequibat.

GRO-

& qui in puniendo progreditur ad id quod iniquum eſt, ſecundus eſt injuriæ auctor. Sic, [a] Ovidio judice, rex quidam

a De Ponto, I. Eleg. VIII. 19, 20.

cæde nocentum
Se nimis ulciſcens exſtitit ipſe nocens.

b Pag. 298. B. Ed. H. Steph.

c Pag. 77. A. Tom. II.

2. Platæenſes in Iſocratea [b] oratione quærunt: εἰ δίκαιόν ἐστιν ὑπὲρ τηλικούτων ἐγκλημάτων οὕτως ἀνόμως καὶ δεινὰς ποιεῖσθαι τὰς τιμωρίας; *an æquum ſit, ob tantilla peccata tam graves & iniquas pœnas exigere?* Idem ille Ariſtides [c] ſecunda pro pace: μὴ τοίνυν ἀνθ' ὅτου αὐτοὺς τιμωρήσεσθε, σκοπεῖτε, ἀλλ' ἐς τίνας ὄντας, καὶ τίνες ὄντες αὐτοὶ καὶ τὸ μέτρον τῆς τιμωρίας· *non hoc tantum reſpicite, quas ob cauſas pœnas ſitis exacturi, ſed & 4 qui ſint de quibus ſumenda ſit pœna, 5 qui nos ipſi, & quis juſtus pœnarum modus.* Laudatur Propertio Minos (*Lib.* III. *Eleg.* XVII. 28.)

Victor erat quamvis, b *æquus in hoſte fuit.*

Sed & Ovidio, (*Metam.* VIII, 101.)

leges captis juſtiſſimus auctor
Hoſtibus impoſuit.

II. Quando autem juſta ſit interfectio (inde enim nobis incipiendum eſt) in bello juſto ſecundum juſtitiam internam, quando non ſit, ex iis intelligi poteſt quæ capite primo hujus libri nobis explicata ſunt. [d] Interfici enim aliquem contingit ex propoſito, aut citra propoſitum. Ex propoſito juſte interfici nemo poteſt, niſi aut in pœnam juſtam, aut quatenus 6 abſque eo vitam & res noſtras tueri non poſſumus: quamquam illud ipſum ob res caducas hominem occidere, etiamſi a juſtitia ſtricte dicta non abeat, a caritatis tamen lege diſcedit. Pœna vero juſta ut ſit, opus eſt ut ipſe qui interficitur deliquerit, & quidem tantum quod apud æquum judicem mortis ſupplicio poſſit vindicari. qua de re eo nunc minus diſſeremus, quia quicquid ejus ſciri oportet, ſatis explicatum arbitramur capite de pœnis.

d Vid. de Jure belli n. 36. & 43.

III. 1. Su-

GROTII.

b *Æquus in hoſte fuit*] *Ovidius* triſtium 1, elegia 8, (*verſ.* 35.)

Eſt etiam in miſeris pietas, & in hoſte probatur.

GRONOVII.

4 *Qui ſint, de quibus*] Poſſunt enim aut aliis rebus laudati aut bene olim de nobis meriti eſſe. *Florus* de Ætolis 2, 9. *Memineramus auxilii, ſic placuit ignoſcere.*

5 *Qui nos ipſi*] *Cæſar* apud Salluſt. Catil. 51. *magis, quid ſe dignum foret, quam quid in illos fieri jure poſſet, quærebant.* item: *ſententia ejus non crudelis (quid enim in tales homines crudele fieri poteſt?) ſed aliena a republica noſtra videtur.*

6 *Abſque eo*] Niſi ille de medio tollatur aut interficiatur.

7 Su-

III. 1. Supra, [7] cum de ſupplicibus ageremus (ſunt autem
ut in pace, ita & in bello ſupplices,) diſcrevimus ἀτύχημα καὶ
ἀδίκημα, *infortunium & injuriam.* Gylippus eo quem ibi ci-
tare cœpimus Diodori Siculi [a] loco quærit, [8] utra in claſſe *a Biblioth.*
Athenienſes poni debeant, infortunatorum an injuſtorum: & XIII, 29.
pro infortunatis habendos negat qui ultro nulla laceſſiti injuria
Syracuſanis bellum intuliſſent: unde infert cum ſponte bellum
ſuſceperint, ferenda quoque ab ipſis belli mala. Infortunato-
rum exemplum ſunt illi, qui [9] non hoſtili animo apud hoſtes
ſunt, quales Athenienſes temporibus Mithridaticis, de quibus
ſic loquitur [b] Vellejus Paterculus: *ſi quis hoc rebellandi tempus,* *b Lib.* II.
quo Athenæ oppugnatæ a Sulla ſunt, imputat Athenienſibus, ni- c. 23.
mium veri vetuſtatiſque ignarus eſt. adeo enim certa Athenien-
ſium in Romanos fides fuit, ut ſemper & in omni re, quicquid
ſincera fide gereretur, id Romani Atticâ fieri prædicarent. Cæte-
rum tum oppreſſi Mithridatis armis homines miſerrimæ conditionis,
cum [10] ab inimicis tenerentur, oppugnabantur [11] ab amicis, &
animos extra mœnia, corpora neceſſitati ſervientes intra muros ha-
bebant. quæ pars poſtrema ex Livio [c] ſumta videri poteſt, apud *c Lib.*
quem Indibilis Hiſpanus corpus duntaxat ſuum apud Carthagi- XXVII. c.
nienſes, animum apud Romanos ait fuiſſe. 17.

2. *Nimirum*, ut ait [d] Cicero, *omnes, quorum in alterius ma-* *d Pro*
nu vita poſita eſt, ſæpius cogitant, quid poſſit is, cujus in ditione *Quintio.*
ac poteſtate ſunt, quam [12] quid debeat facere. Idem pro Liga- Cap. 2.
rio: *tertium eſt tempus, quo poſt adventum Vari in Africa reſtitit:*
quod [13] ſi eſt criminoſum, neceſſitatis crimen eſt, non voluntatis.
Atque hoc ſecutus eſt Julianus in cauſa Aquilejenſium, teſte
[e] Ammiano, qui cum paucorum ſupplicium narraſſet, adjicit: *e Lib.*
reſidui omnes [14] abierunt innoxii, quos in certaminum rabiem XXI. c. 12.
[c] *neceſſitas egerat, non voluntas.* Ad Thucydidis locum

a de

GRONOVII.

7 *Supra cum*] 2, 21. 5.

8 *Utra in claſſe poni*] Utro numero vel loco haberi.

9 *Non hoſtili animo*] Inter hoſtes morantur non infeſti nobis, neque ſponte nocituri.

10 *Ab inimicis*] Ariſtione tyranno, & præſidio, quod ei dederat Mithridates.

11 *Amicis*] L. Cornelio Sulla & Romanis.

12 *Quid debeat facere*] Eoque magis illum metuunt, quam ei fidunt.

13 *Si eſt criminoſum*] Si poteſt accuſari, tanquam in eo culpam admiſerit Ligarius.

14 *Abierunt innoxii*] Illæſi, pœnæ immunes.

GROTII.

c *Neceſſitas egerat, non voluntas*] Addit mox: *id enim æquitate penſata ſtatuerat placabilis Imperator & clemens.* *Thucydides* libro III. (Cap. 39.) in oratione Cleonis: οἵτινες ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀναγκασθέντες ἀπέστησαν, συγγνώμην ἔχω. *ignoſco illis, qui defecerunt a nobis, cogente hoſte.*

 Con-

a Lib. 1. a de Corcyrenſium captivis venditis vetus commentator: τὸ
c. 55. ἥμερον τοῦ ἑλληνικοῦ τρόπου δηλοῖ, καὶ ὡς ἀπηνὲς μετὰ μάχην τοὺς ἑαλωκότας θανατοῦν, ἄλλως τε καὶ δούλους, τοὺς μὴ μετὰ γνώμης οἰκείας πολεμοῦντας. *oſtendit clementiam dignam Græcorum ingeniis: durum enim poſt pugnam captos occidere, ſervos præſertim, qui non ſua*
b Pag. *voluntate bellum gerunt.* Platæenſes in dicta oratione b apud
299. A. Iſocratem: οὐ γὰρ ἑκόντες, ἀλλ' ἀναγκασθέντες αὐτοῖς ἐδουλεύομεν. *non*
c Ibid. C. *volentes, ſed coacti illis* (Lacedæmoniis) *ſervivimus.* Idem c de Græcis aliis: τοῖς σώμασι μὲν ἐκείνοις ἀκολουθεῖν ἠναγκάζοντο, ταῖς δὲ διανοίαις μεθ' ὑμῶν ἦσαν: *illorum* (Lacedæmoniorum) *partes*
d Lib. IX. *corpore ſequi cogebantur, animo vobiſcum erant.* Herodotus d de
Cap. 17. Phocenſibus dixerat: ἐμήδιζον οὐκ ἑκόντες, ἀλλ' ὑπ' ἀναγκαίης. *Medorum partes ſequebantur, non ſponte, ſed vi neceſſitatis.* Ze-
e Lib. 1. litis, ut Arrianus e narrat, pepercit Alexander, ὅτι πρὸς βίαν
c. 18. ἔγνωσαν συστρατεῦσαι τοῖς βαρβάροις, *quod coacti fuiſſent militare in*
f Lib. *partibus barbarorum.* Nicolaus Syracuſanus apud f Diodorum
XIII. *c.* 27. in oratione pro captivis: οἱ σύμμαχοι τῇ τῶν κρατούντων ὑπεροχῇ βιασθέντες, ἠναγκάσθησαν συστρατεύειν· διόπερ, εἰ τοὺς ἐξ ἐπιβουλῆς ἀδικη-

Contemplatio extremæ neceſſitatis hæc dicitur *Paulo* ſententiarum V, tit. 1. §. 1. certe enim, ut *Syneſius* ait, ἰσχυρὸν ἀνάγκη πρᾶγμα καὶ βίαιον. *res eſt valida ac violenta neceſſitas. Juvenalis* de Calaguritanis, (*Sat.* XV, 103.)

Quisnam hominum veniam dare, quisve Deorum
Viribus abnueret dira atque immania paſſis?

Vide de famis neceſſitate *Caſſiodorum* IX, 13. Pertinax de Læto & aliis: *paruerunt inviti Commodo: ſed, ubi habuerunt facultatem, quid ſemper voluerint, oſtenderunt.* (CAPITOLIN. Cap. 5.) Caſſius Clemens apud Xiphilinum in rebus Severi: ἐγὼ οὔτε σε οὔτε Νίγρον ἠπιστάμην· καταλειφθεὶς δὲ δὴ ἐν τῇ ἐκείνου μερίδι, τὸ παρὸν ἀναγκαίως ἐθεράπευσα, οὐχ ὡς σοὶ πολεμήσων, ἀλλ' ὡς Ἰουλιανὸν καταλύσων· *ego neque te neque Nigrum noveram, ſed in parte, quam ille obtinebat, relictus, feci quod neceſſe erat, præſenti parui, non tibi bellum volens inferre, ſed Julianum depellere.* (Pag. 299. *Ed. Rob. Steph.*) Aurelianus Antiochiam ingreſſus, ubi multi Zenobiæ partes ſecuti fuerant, edictum propoſuit, [referente ZOSIMO, Lib. 1. Cap. 51. *Edit. Cellar.*] τῷ ἀκουσίῳ καὶ ἀναγκαίῳ πλέον ἢ προαιρέσει τὰ συμβάντα ἀνατιθείς· *magis ad neceſſitatem impoſitam invitis quam ad voluntatem, quæ acta erant referens.* Beliſarius apud *Procopium* Vandalicorum 1. Λίβυας γὰρ ἅπαντας γενέσθαι ὑπὸ Βανδίλοις ἔτι ἐθελουσίους. *Afros enim omnes ſub Vandalis fuiſſe invitos.* (Cap. 20.) Apud eundem Gotthicorum III, (*Cap.* 7.) Totilas Neapolitanis ait, ſcire eos ſub hoſtibus fuiſſe invitos. *Nicetas* autem, aut continuator ſcriptæ ab eo hiſtoriæ, de Henrico loquens fratre Balduini: τὸ ἐνοικοῦν ἐκδέδωκε εἰς σφαγὴν, ὡς εἰ ποίμνιον ἦν καὶ βουκόλιον, ἀλλ' οὐ χριστώνυμον τὸ κτεινόμενον, καὶ βίᾳ μᾶλλον ἢ πειθοῖ τοῖς Βλάχοις ὑποκύψαν, μηδὲ προσχωρῆσαν ἑκουσιότητι· *qui urbem incolebant, eos juſſit interfici, quaſi armentum aut grex eſſent, non Chriſtiani homines qui interficerentur, præſertim tales, qui Blachis non verborum ſuaſu, ſed vi ſuccubuerant, neque ſponte eis paruerant.*

GRO-

δικήσαντας δίκαιόν ἐστι τιμωρεῖσθαι, τοὺς ἀκουσίως ἁμαρτάνοντας προσήκει ἂν εἴη συγγνώμης ἀξιοῦν. ſocii vi imperantium adacti ſunt militare: quare, ſicut par eſt eos puniri, qui data opera injuriam inferunt, ita æquum eſt ignoſci his, qui præter voluntatem ſuam peccant. Sic & apud [a] Livium Syracuſani Romanis ſe purgantes ajunt, ſe metu ac fraude turbatis, pacem oppreſſam. Similem ob cauſam Antigonus bellum [b] ſe cum Cleomene, non cum Spartanis habuiſſe dicebat.

a Lib. XXV. c. 29.

b Juſtinus lib. XXVIII. c. 4.

IV. 1. Sed notandum eſt, inter [15] plenam injuriam & [16] merum infortunium medium ſæpe aliquid intercedere, quod ex utroque quaſi conflatum ſit, ita ut actio neque mere ſcientis & volentis, neque mere aut ignorantis, aut inviti dici poſſit.

2. Ariſtoteles huic generi nomen poſuit ἁμάρτημα, latine [17] culpam aliquam liceat dicere. Sic enim ille moralium libro quinto, capite decimo: *Eorum, quæ ſponte facimus, alia facimus deliberato, alia non deliberato. Deliberato fieri dicuntur, quæ præeunte conſultatione quadam animi fiunt, quæ vero aliter, indeliberato. Cum ergo damni datio tribus modis in hominum ſocietate contingat, ea, quæ ab ignorantia procedit,* (cc) *infortunium dicitur, ut, ſi quis egerit quippiam, non in quem exiſtimabat, aut quod non putabat, aut non quo putabat modo, aut non tali fine: ut ſi quis ſe ferire non hoc inſtrumento, non hunc hominem, aut non hujus rei cauſa credidit: ſed evenit quod ipſe non propoſuerat ſibi: puta vellicare voluit, non vulnerare, aut non hunc, non hoc modo. Ergo, ſi ita præter id, quod exſpectari potuit, damnum detur, erit infortunium. At, ſi ita, ut exſpectari ac prævideri aliquo modo potuerit, ſed non improbo animo, culpa erit aliqua: nam culpæ affinis eſt, qui* [18] *in ſe habet agendi principium:* [19] *qui vero extra, infelix. At, quoties quis id, quod facit,* [20] *ſciens facit, non tamen deliberato, fatendum eſt adeſſe injuriam: ut quæ facere homines ſolent per iracundiam & perturbationes ſimiles aut naturales aut neceſſarias. nam, qui ira commoti lædunt & culpam admittunt, ab injuria non vacant: neque*

GRONOVII.

15 *Plenam injuriam*] Cui dolus & culpa omnis ineſt.

16 *Merum infortunium*] Cui nec dolus nec ulla culpa ſubeſt.

17 *Culpam aliquam*] Erratum.

18 *Qui in ſe habet*] Quem ſuum ipſius conſilium & voluntas malefica incitavit ad nocendum alteri.

19 *Qui vero extra*] Qui ſine conſilio & voluntate lædendi, aliud agens inque aliud intentus lædit tamen.

20 *Sciens facit, non tamen*] Qui aliunde ſubito impellitur, priusquam providere poſſit & proſpicere, quale ſit, quod agit, etſi volens id agat.

(cc) Immo *culpa aliqua*: eſt enim heic in Græco, ἁμάρτημα. *J. B.*

neque tamen 21 *injuſti aut improbi dicuntur: at, ſi quis idem* 22 *conſulto admittat, is vero improbus & injuſtus recte nominabitur.*

3. *Merito igitur, quæ per iram fiunt, cenſentur non ex proviſo fieri. non enim incipit is, qui ex ira quid facit, ſed is qui iram provocavit: atque eo fit, ut ſæpe in judiciis rerum ejusmodi* 23 *non facti, ſed legitima fiat quæſtio. naſcitur enim ira ex eo,* 24 *quod quis injurioſe factum exiſtimat. Non ergo ſicut in contractibus, an hoc factum ſit, diſputant: ibi enim, niſi* 25 *quæ interceſſerit oblivio, omnino altera partium improba eſt, quæ fidem non implet: ſed, an juſte factum ſit, quod factum eſt, exquiri volunt. At qui prior ſtruxit inſidias, nihil ignorans fecit: quare non mirum* 26 *ſi alter ſibi injuriam factam putat,* 27 *alter non putat... Eſt tamen ut & qui tali ex cauſa lædit, injuſtus cenſeri debeat, ſi nempe æqualitatis aut proportionis normam excedat, quod reponitur. Sic juſtus eſt, qui deliberato juſte agit: alioqui juſte agere poteſt aliquis ſponte tantum, non & deliberato.*

4. *Ceterum eorum, quæ non ſponte fiunt, alia venia digna ſunt, alia minus.* d *Venia digna, quæ non ab ignorantibus modo, ſed &* 28 *ob ignorantiam fiunt. At, ſi qua ab ignorantibus admittantur,* 29 *nec tamen per ignorantiam, ſed tali animi morbo, qui communes humanæ naturæ fines excedat, non digna ſunt, quibus ignoſcas.* Locum ſane egregium & uſus maximi integrum latine

GROTII.

d *Venia digna, quæ non ab ignorantibus modo, ſed & ob ignorantiam fiunt*] *Dionyſius Halicarnaſſenſis* libro I. (Cap. 58.) ἅπαν συγγνώμης ἄξιον τὸ ἀκούσιον. *quod non ſponte fit, omne dignum venia. Procopius* Gotthicorum III. ὅσοι μὲν ἀδικοῦσι τοὺς πέλας, ἢ περιλαβούσης ἀγνοίας, ἢ λήθης ἐπιγενομένης τινὸς, τούτους ἄξιον τοὺς τὰ δεινὰ πεπονθότας ξυγγνώμονας εἶναι. *qui aliis moleſti ſunt, ſive quod occupaverit eos ignorantia, ſive quod oblivio ſupervenerit aliqua, his etiam ipſos, qui mala ſunt paſſi, æquum eſt veniam dare.* (Cap. 9.)

GRONOVII.

21 *Injuſti aut improbi*] *Tacitus* de Germanis 25. *Verberare ſervum ac vinculis & opere coërcere rarum: occidere ſolent, non diſciplina & ſeveritate, ſed impetu & ira, ut inimicum.*

22 *Conſulto*] Non ſubito animi metu impulſus.

23 *Non facti*] Diſputetur, non utrum factum ſit, nec ne, ſed utrum per leges licuerit nec ne.

24 *Quod quis injurioſe*] Atque eo jus ſibi datum contra offendendi.

25 *Quæ interceſſerit*] Niſi cui exciderit e memoria, quid facere debeat.

26 *Si alter ſibi*] Ille, cui ſtructæ ſunt inſidiæ.

27 *Alter non*] Ille, cui non impletum eſt promiſſum, quia id, qui facere debuit, oblitus eſt.

28 *Ob ignorantiam*] Quæ ſcire aut cogitare quis non potuit.

29 *Nec tamen per ignorantiam*] Et tamen hujusmodi, ut ſenſus communis ea evenire poſſe cuique dictet.

GRO-

latine poſui, quia minus recte verti, ideoque nec ſatis intelligi ſolet.

5. Michael Epheſius eum locum interpretans, ejus [30] quod [a] exſpectari non potuit, exemplum ponit in eo, qui fores aperiens patrem læſit, aut in loco ſolitario jaculando ſe exercens aliquem vulneravit. Ejus, quod prævideri potuit, ſed ſine dolo, in eo qui jaculatus eſt [31] in via publica. Idem ſcriptor neceſſitatis exemplum ponit in eo, qui fame aut ſiti adigitur, ut quid faciat: perturbationum naturalium, in amore, dolore, metu. Per ignorantiam fieri ait, ubi factum ignoratur, ut [32] ſi quis mulierem neſciat nuptam. Ab ignorante [33] non per ignorantiam, ubi jus ignoratur. Jus autem ignorari interdum excuſabiliter, interdum inexcuſabiliter: quæ cum [b] Juriſconſultorum dictis optime congruunt. Eſt ejuſdem Ariſtotelis locus huic non diſſimilis libro [c] de arte oratoria: *æquitas imperat, ne pari loco habeamus injurias & culpas, neque item culpas & infortunia. Infortunia autem ſunt, quæ nec provideri potuerunt, nec improbo animo admittuntur: culpæ, quæ provideri potuerant, non tamen improbo animo fiunt: injuriæ, quæ & deſtinato & animo improbo.* Tria hæc notarunt veteres, & in illo Homeri verſu de Achille Iliados [d] poſtremo:

a VII. Nic. 11.

b D. & C. de juris & facti ign.

c Lib. 1. c. 13.

d Verſ. 157. 186.

> Οὔτι γὰρ ἔστ' ἄφρων, οὔτ' ἄσκοπος, οὔτ' ἀλιτήμων.
>
> *Non ignara illi, male provida, nec mala mens eſt.*

6. Similis eſt diviſio apud [e] Marcianum: *delinquitur aut propoſito, aut impetu, aut caſu. propoſito delinquunt latrones, [34] qui factionem habent: impetu autem, cum per ebrietatem ad manus aut ad ferrum venitur: caſu vero, cum in venando telum in feram miſſum hominem interfecit.* Duo illa, quæ propoſito & impetu fiunt, hunc in modum diſtinguit Cicero: [f] *Sed in omni injuſtitia permultum intereſt,* e *utrum perturbatione aliqua animi, quæ*

e L. 11. §. 2. D. de pœnis.

f De off. 1. c. 8.

GRONOVII.

[30] *Quod exſpectari*] Quod factum eſt non modo ab ignorante, ſed etiam ob ignorantiam.

[31] *In via publica*] Nam, quia in ea ut plurimum obverſantur homines, facile unicuique ſuccurrit, etſi nunc nemo appareat, repente intervenire poſſe, qui lædatur.

[32] *Si quis mulierem*] Quam ſollicitat, aut cujus tentat pudicitiam.

[33] *Non per ignorantiam*] Qui ſciens facit, quod neſcit jus eſſe non facere.

[34] *Qui factionem habent*] Manipulum furum, ut loquitur *Terentius*: qui coïerunt conjuratione facta.

GROTII.

e *Utrum perturbatione aliqua animi, quæ plerumque brevis eſt & ad tempus, an conſulto & cogitato fiat injuria*] *Seneca* de Ira 1, 16. *Dimittit ſæpe, ſi intelligit non ex alto venire nequitiam.*

quæ plerumque brevis eſt & ad tempus, an conſulto & cogitato fiat injuria. Leviora enim ſunt quæ repentino aliquo motu accidunt, quam ea quæ meditata & præparata inferuntur. f Philo autem in legum ſpecialium explicatione ſic ait: ἡμίεργον τὴν πρᾶξιν εἶναι τῆς ἀδικίας μὴ προκατεσχημένης ἐν μακρῷ τοῖς μιάσμασι, 35 *dimidiatum eſſe facinus, ubi non anteceſſit longa animi deliberatio.*

7. Cujus generis ea præcipue ſunt, g quæ neceſſitas, ſi non
a Pag. 649. B. defendit, tamen excuſat. Nam ut Demoſthenes ait in a Ariſtocratem, αἱ ἀναγκαῖαι χρεῖαι τοὺς τοῦ τί πρακτέον, ἢ μή, λογισμοὺς ἀναιροῦσιν ἅπαντας. ὥσθ' οὐ πάνυ ταῦτα ἀκριβολογεῖσθαι δεῖ τοὺς δικαίως ἐξετάζοντας. *neceſſitatis impulſus auferunt dijudicationem de eo quod agendum vel non agendum eſt: quare non nimis rigide expendenda hæc ſunt ab æquis rerum arbitris.* Qui ſenſus etiam latius ab
b Pag. 616. B. eodem exprimitur in oratione b de falſo teſtimonio adverſus
c Cap. 98. Stephanum. Thucydides libro c quarto: πᾶν δ' εἰκὸς εἶναι τῷ πολέμῳ καὶ δεινῷ τινι κατειργομένους ξύγγνωμόν τι γίγνεσθαι καὶ πρὸς τοῦ Θεοῦ. καὶ γὰρ τῶν ἀκουσίων ἁμαρτημάτων καταφυγὴν εἶναι τοὺς βωμούς, παρανομίαν τε ἐπὶ τοῖς μὴ ἀνάγκῃ κακοῖς ὀνομασθῆναι, καὶ οὐκ ἐπὶ τοῖς ἀπὸ τῶν ξυμφορῶν τι τολμήσασι· *credibile eſſe* h *apud Deum quoque para-*

tiam, ſed ſummo, quod ajunt, animo inhærere. Deinde: *nonnunquam magna ſcelera levius quam minora compeſcit, ſi illa lapſu, non crudelitate commiſſa ſunt, his ineſt latens & aperta & inveterata calliditas. Idem delictum in duobus non eodem modo afficiet, ſi alter per negligentiam admiſit, alter curavit, ut nocens eſſet.*

f *Philo*] Lib. II. ſpecialium legum. (*Pag.* 791. B. *Ed. Pariſ.*)

g *Quæ neceſſitas, ſi non defendit, tamen excuſat*] Adde quæ ſupra lib. II. cap. XX. §. 29. & hoc capite ſupra §. 3. Samii apud Thucydidem libro III. Alcidæ Lacedæmonio, cum captivos Chios occideret, hæc dicunt: οὐ καλῶς τὴν Ἑλλάδα ἐλευθεροῦν αὐτόν, εἰ ἄνδρας διέφθειρεν, οὔτε χεῖρας ἀνταιρομένους, οὔτε πολεμίους, Ἀθηναίων δὲ ὑπ' ἀνάγκης ξυμμάχους· *non recte eum ſe dicere veniſſe ad liberandam Græciam, qui homines interficeret nec manibus ipſi contrarios, nec animo infeſtos, Athenienſium quidem ſocios, ſed neceſſitate adactos.* (Cap. 32.) *Chryſoſtomus* de providentia V. καὶ ἐχθροὶ μὲν καὶ πολέμιοι τοῖς αὐτῶν πολεμίοις ἴσασι συγγινώσκειν, ὅταν ἄκοντες καὶ μὴ βουλόμενοι πράττωσί τι τῶν χαλεπωτάτων αὐτοῖς· *norunt & inimici inimicis & hoſtes hoſtibus ignoſcere, ubi inviti ac contra voluntatem aliquod in ipſos quamvis grave patrant.* (Tom. VI. pag. 877. *Ed. Eton. Savil.*) Miſimiani apud *Agathiam* III. γένος πλεῖστα προηδικημένον, ἔπειτα ἐληλυθὸς εἰς τὸ ἀντιδρᾶσαι, βαρβάρῳ καὶ τοῦτο δρῶν, οὐ μὴν παντάπασί γε φειδοῦς καὶ συγγνώμης ἀνάξιοι ἔδοξαν εἶναι. *cum plurimas perpeſſi injurias ita truſi eſſent ad talionem barbaro ſane impetu, attamen non omnino indignos eſſe, quibus ignoſceretur parcereturque.* [Lib. IV. Cap. 6.]

h *Apud Deum quoque paratam eſſe veniam*] *Deuteronomii* XXII, 26. *Moſes Maimonides* Ductore dubitantium III, 41.

GRONOVII.

35 *Dimidiatum eſſe*] Dimidia parte defectum.

GRO-

paratam eſſe veniam his, qui bello aut qua ſimili neceſſitate tracti aliquid admittunt: nam & Deorum altaria perfugium patere culpis non voluntariis: & injuſtitiam iis adſcribi qui ultro mali ſunt, non his quos ad audendum res extremæ impellunt. Cærites apud Livium [a] ad Romanos: 36 *ne appellarent conſilium, quæ vis ac neceſſitas appellanda eſſet.* Juſtinus [b] *factum Phocenſium, tametſi omnes execrarentur propter ſacrilegium, plus tamen invidiæ Thebanis, a quibus ad hanc neceſſitatem compulſi fuerant, quam ipſis intulit.* Sic, Iſocrate judice, qui 37 ſalutis cauſa prædatur, ἔχει πρόσχημα τῆς ἀδικίας τὴν ἀνάγκην, *habet neceſſitatem injuriæ velamentum.* Ariſtides [c] Leuctrica ſecunda: αἱ δυσχέρειαι τῶν καιρῶν ἀπολογίας ἐνδιδόασι τοῖς ἀφεστηκόσιν. 38 *difficilia tempora excuſationem aliquam dant deſciſcentibus.* De Meſſeniis accuſatis, quod ab Athenis exules non recepiſſent, ita [d] Philoſtratus: ἡ ἀπολογία κατὰ ξυγγνώμην ἵσταται, τὸν Ἀλέξανδρον προϊσχομένων καὶ τὸν ἐκείνου φόβον, ὃν μηδὲ ἡ ἄλλη Ἑλλὰς ἀπείρατος εἶχε· *cauſa ipſorum in deprecatione poſita eſt, obtendens facto Alexandrum, & metum ab ipſo, quem nulla non pars Græciæ experta eſſet.* Talis & ille apud Ariſtotelem, [e] ἡμιπόνηρος καὶ οὐκ ἄδικος, οὐ γὰρ ἐπίβουλος· *ſemipravus, non injuſtus:* i *neque enim inſidiator.* Discrimina hæc ad argumenti noſtri uſum ſic aptat Themiſtius in laudibus

[a] Lib. VII. c. 20.
[b] Lib. VIII. c. 1.
[c] Tom. II. p. 145. C.
[d] Vit. Sophiſt. Lib. II. C. 15. §. 2. pag. 596. Ed. Olear.
[e] Ethic. Nic. VII, 11.

[a] Va-

GROTII.

i *Neque enim inſidiator*] Mitylenæorum cauſam hac parte onerat Cleon apud *Thucyd.* III, ἄκοντες μὲν γὰρ οὐκ ἔβλαψαν, εἰδότες δὲ ἐπεβούλευσαν· ξύγγνωμον δ' ἐστὶ τὸ ἀκούσιον· *non inviti nobis nocuere, ſed de induſtria fecere inſidias. Id vero demum ignoſci dignum eſt, quod præter voluntatem fit.* (Cap. 40.) Philo libro de conſtituendo principe: διακρίνει δ', ὁπότε πρὸς ἄμυναν ἴοι, τοὺς ἐπιβούλως ζῶντας καὶ τοὐναντίον. τὸ γὰρ κατὰ πάντων καὶ τῶν ἐλάχιστα ἢ μηδὲν ἡμαρτηκότων φονᾷν, ἀνημέρου καὶ ἀπηνοῦς ψυχῆς· *ſi ad ultionem veniendum ſit, novit diſcernere inter eos, qui vitam agant inſidiatricem, & eos, qui longe alterius ſunt animi. In omnes enim, etiam qui minima aut nihil deliquerunt, graſſari cædibus animi eſt immanſueti ac feri.* (Pag. 734. B.)

GRONOVII.

36 *Appellarent conſilium*] Quod ab ſe minus recte adminiſtratum videretur, ne dicerent conſilio aut de induſtria factum.

37 *Salutis cauſa prædatur*] Quia receptum alibi non haber, ut majores noſtri qui *Brilam* ceperunt. [Locus heic ab Auctore, tamquam ex *Iſocrate*, adlatus, eſt *Porphyrii*, De Abſt. *Lib.* II. pag. 291, 292. *Edit. Lugd.* J. B]

38 *Difficilia tempora*] Periculum præſens ab hoſte & deſperatio auxilii a ſociis aut ſuo principe.

39 Ἵσταται] Verbum hoc reſpicit, quos rhetores vocant in genere cauſarum juridiciali ſtatus: eſt autem ſtatus, quæſtio, quæ ex prima intentione actoris & depulſione rei naſcitur. Inter illos eſt ſtatus qualitatis, ſub quo rationalis aſſumtivus dividitur in comparationem, relationem, remotionem, conceſſionem; conceſſio ſub ſeſe habet purgationem & deprecationem.

a Orat. IX. pag. 209. *Ed. Petav.* a Valentis Imperatoris: καὶ διέκρινας τὸ ἀδίκημα, καὶ ἁμάρτημα, καὶ ἀτύχημα. καὶ γὰρ εἰ μὴ τὰ Πλάτωνος ἀποστοματίζεις, μηδὲ τὰ Ἀριστοτέλους μεταχειρίζῃ, ἀλλὰ τά γε ἐκείνοις δοκοῦντα τοῖς ἔργοις βεβαιοῖς. οὐ γὰρ τῆς ἴσης τιμωρίας ἀξίους ᾠήθης τούς τε ἐξ ἀρχῆς βουλεύσαντας τὴν ἐπανάστασιν, καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν ὅπλων παρασυρέντας, καὶ τοὺς ἤδη τῷ δοκοῦντι κρατεῖν ὑποκύψαντας. ἀλλὰ τοὺς μὲν κατέγνως, τοὺς δὲ ἐμέμψω, τοῖς δὲ συνήλγησας. k *diſtinxiſti inter injuriam & culpam & infortunium.* l *Quanquam nec Platonis verba ediſcis, nec Ariſtotelem tractas, ipſorum tamen placita facto exequeris. Non enim pari pœna dignos exiſtimaſti, qui ab initio bellum ſuaſerant, & qui poſtea abrepti ſunt armorum impetu, & qui ſuccubuerunt ei, qui jam rerum potiri videbatur. Sed illos damnaſti, hos caſtigaſti, poſtremos miſeratus es.*

b Orat. X. p. 259. 8. Idem b alibi adoleſcentem Imperatorem vult diſcere, τί διενήνοχεν ἀτύχημα καὶ ἁμάρτημα καὶ ἀδίκημα· καὶ ὅτι προσήκει τὸν βασιλέα, τὸ μὲν οἰκτείρειν, τὸ δὲ ἐπανορθοῦν, μόνον δὲ τὸ ἔσχατον τιμωρεῖσθαι· *quid diſtet infortunium, culpa aliquid, & injuria: & quomodo regem deceat iſtius miſereri, hanc corrigere, poſtremam vero ſolam ultione proſequi.* Sic apud Joſephum c Titus unum criminis ducem punit μέχρις ἔργου *reipſa*, multitudinem μέχρι λόγου *ſola verborum increpatione.* Mera infortunia nec pœnas merentur, nec ad reſtitutionem damni obligant. Injuſtæ actiones ad utrumque. Culpa media ut reſtitutioni obnoxia eſt, ita pœnam ſæpe non meretur, præſertim capitalem. Ad hoc illud pertinet Valerii Flacci, (*Lib.* III. verſ. 391, & *ſeqq.*)

c *Lib.* V. *belli Jud.* c. 13. Lat. VI, 6. pag. 912. B.

At 40 *quibus invito maduerunt ſanguine dextra,*

Si

GROTII.

k *Diſtinxiſti inter injuriam & culpam & infortunium*] *Seneca* naturalium II, 44. ubi de fulminibus: *voluerunt admonere eos, quibus adverſus peccata hominum fulminandum eſt, non eodem modo omnia eſſe percutienda: quædam frangi debere, quædam elidi & diſtringi, quædam admoneri.*

l *Quanquam nec Platonis verba ediſcis, nec Ariſtotelem tractas, ipſorum tamen placita facto exſequeris*] Talis Trajanus inter principes Romanos egregius: παιδείας μὲν ἀκριβοῦς, ὅση ἐν λόγοις, οὐ μετέσχε· τό γε μὴν ἔργον αὐτῆς καὶ ἠπίστατο καὶ ἐποίει. *illius exactæ eruditionis in verbis poſitæ compos non erat, rem tamen ejus & norat & implebat.* Xiphilinus, (pag. 230. *Ed. Rob. Steph.*) De Marco Aurelio *Herodianus*: μόνος τε βασιλέων φιλοσοφίαν οὐ λόγοις, οὐδὲ δογμάτων γνώσεσι, σεμνῷ δ' ἤθει καὶ σώφρονι βίῳ ἐπιστώσατο· *ſolus principum ſapientiam non verbis aut dogmatum cognitione, ſed moribus gravibus & vita temperata oſtendebat.* (Lib. I. c. 2. n. 6. *Ed. Boecler.*) De Macrino *Xiphilinus*: τά τε νόμιμα οὐχ οὕτως ἀκριβῶς ἠπίστατο, ὡς πιστῶς μετεχειρίζετο· *leges non tam norat exacte, quam fideliter exequebatur.* (Pag. 342.) De noſtro ſæculo, Deus, vel tales principes.

GRONOVII.

40 *Quibus invito*] Qui occiderunt imprudentes. Forte, *invita.*

GRO-

Si 41 *ſors ſæva premat miſeros, ſed proxima culpæ,*
42 *Hos variis mens ipſa modis agit, & ſua carpunt*
Facta viros reſides.

V. Quod monet Themiſtius m diſtinguendos, qui auctores belli fuerunt, ab his, qui alios ducentes ſecuti ſunt, ejus paſſim exempla in hiſtoriis exſtant. Narrat Herodotus [a] Græcos pœnas ſumſiſſe de his, qui Thebanis ad Medos deficiendi auctores fuerant. Sic Ardeæ principes ſeditionis ſecuri percuſſi, narrante [b] Livio. Eodem auctore, [c] Valerius Lævinus, *Agrigento capto, qui capita rerum erant virgis cæſos ſecuri percuſſit: cæteros prædamque vendidit.* Idem [d] alibi: *Atella Calatiaque in deditionem acceptæ: ibi quoque in eos,* 43 *qui capita rerum erant, animadverſum.* Rurſum [e] alibi: *quoniam defectionis auctores meritas pœnas a Diis immortalibus & a vobis habent P. C. quid placet de innoxia multitudine fieri? tandem* (dd) *ignotum eſt illis, & civitas data.* nimirum, ut idem [f] alibi loquitur, *ut, unde orta culpa eſſet, ibi pœna conſiſteret.* Laudatur apud Euripidem [g] Eteoclus Argivus, quia

Culpam ferebat ſemper illo judice
Reus ipſe: non urbs patria, quæ 44 *paſſim mali*
Rectoris ergo ſuſtinet calumniam.

[a] Calliop. ſeu Lib. IX. c. 85.
[b] Lib. IV. c. 10.
[c] Lib. XXVI. c. 40.
[d] Ibid. c. 16.
[e] Lib. VIII. c. 20.
[f] Lib. XXVIII. c. 26.
[g] Supplic. verſ. 878, & ſeqq.

Et Athenienſes, ut [h] Thucydides narrat, pœnituit decreti adverſus Mitylenæos, πόλιν ὅλην διαφθείρειν μᾶλλον ἢ οὐ τοὺς αἰτίους, *ut totam civitatem potius quam ſolos defectionis auctores interficerent.* Narratur & Diodoro [i] Demetrius, captis Thebis, decem ſolos interfeciſſe auctores defectionis.

[h] Lib. III. c. 36.
[i] Fragm. è Lib. XXI. Ecl. 10.

VI. 1. Sed in ipſis quoque belli auctoribus [k] diſtinguendæ cauſæ: ſunt enim quædam non juſtæ quidem, ſed tamen tales, ut non improbis 45 poſſint imponere. Scriptor [l] ad Herennium depre-

[k] Vict. de jure belli n. 59.
[l] Lib. II. c. 17.

GROTII.

m *Diſtinguendos, qui auctores belli fuerunt*] Vide *Gailium* lib. II, de pace publica, cap. 9. n. 18.

GRONOVII.

41 *Si ſors ſæva*] Leg. *ſors*, ſi per infortunium patratum, quod parum diſtat a ſcelere.

42 *Hos mens ipſa*] Hi conſcientiæ tormenta patiuntur.

43 *Qui capita*] Qui rempublicam in manu habuerunt, οἱ ἐν τέλει,

44 *Paſſim mali*] Vulgi judicio, & perperam infamari ſolet ob improbum principem.

45 *Poſſint imponere*] Pro juſtis agnoſci & eos fallere.

(dd) Hæc debebant alio charactere edi, quamvis & in prima Editione ita exſtent: neque enim verba ſunt LIVII, ſed Auctoris noſtri. Hiſtoricus, in fine demum Capitis ſequentis, narrat, *ex auctoritate Patrum, latum ad Populum eſſe, ut Privernatibus civitas daretur.* Cap. 21. num. 10. *J. B.*

deprecationis cauſam æquiſſimam hanc ponit, ſi quis, quæ peccavit, non odio neque crudelitate, ſed officio & recto ſtudio
a Lib. II, de Clem. c. 7. commotus fecerit. Sapiens [a] Senecæ, *hoſtes dimittet ſalvos, aliquando etiam laudatos, ſi honeſtis cauſis pro fide, pro federe, pro libertate in bellum accincti ſint.* Apud 46 Livium [b] n petunt
b Lib. VII. c. 20. errori veniam Cærites, quod fuerint auxilio conſanguineis.
c Appian. Syriac. pag. 98. Ed. H. Steph. 47 Phocenſibus, 48 Chalcidenſibus [c] & aliis, qui ex federe Antiochum juverant, data a Romanis venia. Ariſtides Leuctrica ſecunda [d] Thebanos, qui Lacedæmoniorum ductum contra Athenienſes ſecuti erant, ait, κοινωνεῖν μὲν εἰς ἀδικίας πράγματος,
d Tom. II. pag. 135. B. δικαίῳ δ' ἑτέρῳ περιστέλλειν τὴν μέμψιν, τὸ πιστοὺς εἶναι τοῖς ἡγουμένοις, *in partem quidem veniſſe injuſtæ actionis, ſed quam juſto aliquo velarent, fide in principes ſui federis.*

e Cap. 11. 2. Cicero de officiis primo [e] conſervandos eos dicit, qui non crudeles in bello, non immanes fuerunt: tum bella, quibus imperii gloria propoſita eſt, 49 minus acerbe gerenda eſſe.
f Plutarch. in Demetr. p. 891. A. Sic Ptolemæus rex [f] Demetrio ſignificat, οὐ περὶ πάντων ἁμῶν, περὶ δόξης δὲ καὶ ἀρχῆς πολεμητέον αὐτοῖς· *non de rebus omnibus, ſed de 50 imperio & gloria inter ipſos certamen eſſe.* Severus
g Lib. III. c. 6. o apud [g] Herodianum: *cum bellum adverſus Nigrum geſſimus,*

non

GROTII.

n *Petunt errori veniam*] *Ignoſci debere interdum armis ſuperato rectori juſtum quid ſit ignoranti*] Ex *Iſocrate* transſcripſit *Ammianus* in librum XXX. (Cap. 8.)

GRONOVII.

46 *Apud Livium* lib. VII.] 19. & 20.

47 *Phocenſibus*] Immo *Tarquinienſibus* in Etruria: unde namque *Phocenſes Ceritibus* cognati? [Vitioſa interpunctio, quæ hactenus fuerat in omnibus Editionibus, etiam in primâ, heic occaſionem dedit Viro Doctiſſimo reprehendendi Auctorem noſtrum, qui tamen ab errore planè immunis eſt. Nimirum Typographi, poſt vocem *conſanguineis*, omiſerant punctum, & poſt ſequentem, *Phocenſibus*, male collocaverant. Tum in omnibus aliis, poſt primam, Editionibus, è margine excidit *App. Syr.* apud quem Auctorem, loco à me diſtinctè indicato, res, de quâ agitur, clarè extſtat: Μόνοι δὲ Φωκίας μὲν, καὶ Χαλκιδίας, καὶ ὅσοι ἄλλοι τῷ Ἀντιόχῳ συνεπεπτρέχεσαν, δεομένους, ἀπέλυσε τῆς δίκης. Pag. 98. *Ed. H. Stephan.* Vel ex hoc loco patet, quàm neceſſarium fuerit primas illas Editiones conferre, ut opus iſtud emendatius ederetur. *J. B.*]

48 *Chalcidenſibus*] Haud ſcio, unde habeat: non enim in federe Chalcis Eubœæ urbs cum Antiocho fuit, ſed vi & metu eam Antiochus occupavit. *Liv.* lib. 35, 51. Puto hic dicere voluiſſe, *Phocæenſibus*, qui in Aſia minore, & eandem eſſe hiſtoriam, cujus meminit num. ult. cap. præced. [At vide Not. præced.]

49 *Minus acerbe*] Non ſæviendo in victos.

50 *De imperio & gloria*] Id ipſum quod *Juſtinus* lib. 15, 1. non ſe propter prædam, ſed propter dignitatem iniiſſe bellum.

GROTII.

o *Apud Herodianum*] Verba Græca hæc ſunt: καὶ Νίγρῳ μὲν πολεμοῦντες

ἐχ

non ita ſane ſpecioſas inimicitiarum cauſas habebamus. nam 51 *poſitum in medio principatum atque adhuc in disceptatione verſantem pari ambitu uterque noſtrum ad ſe trahebat.*

3. Sæpe habet locum, quod de bello Cæſaris & Pompeji eſt apud a Ciceronem: 52 *erat obſcuritas quædam: erat certamen inter clariſſimos duces: multi dubitabant, quid optimum eſſet.* Et quod idem b alibi: *etſi aliqua culpa tenemur erroris humani, a ſcelere certe liberati ſumus.* Plane ut apud Thucydidem c dicuntur venia digna, quæ fiunt 53 *μὴ μετὰ κακίας, δόξης δὲ μᾶλλον ἁμαρτίᾳ.* 54 De Dejotaro idem d ille Cicero: *non ille odio tui* 55 *progreſſus, ſed errore communi lapſus eſt.* Salluſtius in e hiſtoriis: *cætera multitudo, vulgi more magis quam judicio, poſt alius alium quaſi prudentiorem ſecuti.* Quod de bellis civilibus Brutus f ſcripſerat, putem non male ad pleraque bella alia referri poſſe: p 56 *acrius eſſe prohibenda quam in ſuperatos iracundiam exercendam.*

VII. 1. Etiam ubi juſtitia hoc non exigit, ſæpe tamen convenit bonitati, q convenit modeſtiæ, convenit animo excelſo. *Ignoſcendo auxiſſe populi Romani magnitudinem*, ait g Salluſtius. Taciti h eſt: *quanta pervicacia in hoſtem, tanta beneficentia adverſus ſupplices utendum.* At i Seneca: *ferarum, nec generoſarum quidem,* 57 *permordere & urgere abjectos. Elephantes leonesque tranſeunt quæ* 58 *impulerunt.* Sæpe opportunum eſt illud Maronis, (*Æneid.* X, 528.)

a *Orat. pro Marc.* c. 10.
b Ibid. c. 5.
c *Lib.* I. c. 32.
d *Orat. pro Dejot.* c. 3.
e *Fragm.* VI, 34.
Orat. I. ad Cæſ. *de Rep. ordin.*
f *Cic. ad Brut. Ep.* 2.
g *Fragm.* I, 13.
h *Ann.* XII, 20.
i *De Clem.* I. *cap.* 5.

Non

οὐχ οὕτως ἀλλήλοις εἴχομεν αἰτίας ἔχθρας, ὡς ἀναγκαίας. οὐ γὰρ παρ' ἡμῖν συνυπάρχουσαν ἀρχὴν ὑφαρπάζειν ἐμέλλοντο, ἐν μέσῳ δὲ ἐῤῥιμμένην καὶ ἀμφήριστον οὖσαν, ἑκάτερος ἡμῶν ἐξ ἰσοτίμου φιλοτιμίας εἰς αὑτὸν ἀνθεῖλκεν. optime.

p *Acrius eſſe prohibenda, quam in ſuperatos iracundiam exercendam*] *Bembus* IX.

q *Convenit modeſtiæ*] Rex Theuderichus apud *Caſſiodorum* II, 41. *illa mihi feliciter bella provenerunt, quæ moderato fine peracta ſunt, is enim vincit aſſidue, qui novit omnia temperare.*

G R O N O V I I.

51 *Poſitum in medio*] Vacuum & certo poſſeſſore carentem.

52 *Erat obſcuritas*] Incertum & obſcurum, utra cauſa eſſet juſtior,

53 Μὴ μετὰ κακίας] Non per malitiam, ſed nimio gloriæ ſtudio.

54 *De Dejotaro idem ille Cicero*] Cap. 3.

55 *Progreſſus, ſed lapſus*] 2, Attic. 21. quia deciderat ex aſtris, lapſus quam progreſſus potius videbatur.

56 *Acrius eſſe prohibenda*] Inclementius eſſe animadvertendum in eos, quos liquet bellum civile moturos, quam in eos, qui bello civili ſunt victi: nam in illis non tam facilis præſumitur pœnitentia conſilii, quam in his facti, cujus jam ſupplicium luerunt ipſa calamitate.

57 *Permordere*] Usque & usque morſicare, perſiſtere in mordendo jam jacentes & impotes repugnandi.

58 *Impulerunt*] De ſtatu deturbarunt, proſtraverunt, dejecerunt.

59 *Ani-*

Non hic victoria Teucrum
Vertitur, 59 *aut anima una dabit diſcrimina tanta.*

a Cap. 16. 2. Eſt in eam rem inſignis locus in libro a quarto 60 ad Herennium: *bene majores noſtri hoc comparaverunt, ut neminem regem, quem armis cepiſſent, vita privarent. Quid ita? quia, quam nobis facultatem fortuna dediſſet, iniquum erat in eorum ſupplicio conſumere, quos eadem fortuna paulo ante in ampliſſimo ſtatu collocarat. Quid quod exercitum contra duxit? deſino meminiſſe. Quid ita? quia viri fortis eſt,* 61 *qui de victoria contendant, eos hoſtes putare: qui victi ſunt,* 62 *eos homines judicare; ut poſſit* 63 *bellum fortitudo minuere, pacem humanitas augere. At, ille ſi viciſſet,* 64 *num idem feciſſet? non profecto tam ſapiens fuiſſet.* 65 *quid igitur ei parcis? quia* 66 *talem ſtultitiam contemnere, non imitari conſuevi.* Si de Romanis hoc accipias (incertum enim hoc, cum & peregrinis & fictis argumentis utatur is ſcriptor) adverſa fronte pugnat cum eo, quod habemus in 67 panegyrico, b qui dictus eſt Conſtantino Conſtantii filio: *cautior licet ſit qui devinctos habet per veniam perduelles, fortior tamen eſt* 68 *qui calcat iratos. Renovaſti, Imperator, veterem illam Romani imperii fiduciam, quæ de captis hoſtium ducibus vindictam morte ſumebat. Tunc enim captivi reges, cum a portis uſque ad forum triumphantium currus honeſtaſſent, ſimulatque in Capitolium currum flectere cœperat Imperator, abrepti in carcerem necabantur unus pro ſeipſo Paulo qui ſedentem ſe acceperat deprecante* (lege: 69 *unus Perſeus ipſo Paulo, qui dedentem ſe acceperat,* c *deprecante*) *legem illius ſeveritatis evaſit: cæteri in vinculis* 1 *luce privati aliis regibus dedere documentum, ut mallent amicitiam*

b Eumenii, Paneg. VI. c. 10. Ed. Cell.

c Vide Plut. Paulo Æmilio. pag. 274.

GRONOVII.

59 *Anima una dabit*] Unius cædes momentum faciet.

60 *Ad Herennium*] C. 16.

61 *Qui de victoria contendant*] Qui armati reſiſtant, in eos hoſtilia moliri.

62 *Eos homines*] Dignos venia & clementia.

63 *Bellum*] Metum, periculum, vim ex bello.

64 *Num idem*] Numquid peperciſſet tibi?

65 *Quid igitur*] Ante hæc verba, omiſſum eſt: *non profecto tam ſapiens fuiſſet.* [Quod & nos reſtituimus. *J. B.*]

66 *Talem ſtultitiam*] Qua forſan ille uſus eſſet, immoderate ſe gerendo in victoria.

67 *Panegyrico*] Qui nonus eſt in ordine, & adſcribitur *Eumenio* cap. 10.

68 *Qui calcat iratos*] Forte, *ſtratos*, cui non eſt neceſſe quicquam facere in hoſtis adulationem, aut in dubios belli exitus lenocinia quærere, ut loquitur *Juſtin.* 11, 12. ſed qui poteſt per fiduciam virtutis & fortunæ ſubmiſſis inſultare.

69 *Unus Perſeus ipſo Paulo, qui dedentem ſe acceperat, deprecante*] Sero: ſic enim jam *Gruterus* edidit a. 1607.

GROTII.

1 *Luce privati aliis regibus dedere docu-*

citiam colere Romanorum, *quam exaſperare juſtitiam.* Sed & hic 70 nimis laxe. Dicit quidem Joſephus idem de ſeveritate Romanorum in hiſtoria interfecti Simonis Barjoræ: ſed de ducibus loquitur, qualis Pontius Samnis, non de his, quibus regium eſſet nomen. Verborum ſenſus latine ſic habet: a *finis triumphi erat*, *poſtquam ad Capitolium Jovis aedem erat perventum*: *nam ibi exſpectare Imperatores mos antiquus patriæ jubebat*, *donec nuntiata eſſet mors hoſtium ducis. Is erat Simon Joræ filius*, *qui inter captivos in triumpho ducebatur*: *is tum injecto laqueo* 71 *in forum trahitur*, *verberantibus inſuper ipſum cuſtodibus. Nam eo in loco mos eſt Romanis ſupplicium ſumere de damnatis ob noxas capitales. Hic ubi vitam finiiſſe nuntiatus eſt*, *ſecuta ſunt fauſta omina*, *deinde ſacrificia.* Idem ferme dicit Cicero b Verrina de ſuppliciis.

a *Bell. Jud.* Lib. VII. Cap. 5. §. 6. *diviſ. Hudſ.*

b *Cap.* 26, 27.

3. De ducibus paſſim exempla exſtant: de regibus aliqua, ut s 72 de Ariſtonico, 73 Jugurtha, 74 Artabasdo: ſed tamen præter

documentum] Nolim reduci hunc morem; tamen & Joſua reges captos interfecit. *Joſephus* antiquæ hiſtoriæ V, 1. & de Soſſio *Dion*: Ἀντίγονον ἱμαςίγωσεν ςαυρῷ προσδήσας· *Antigonum virgis cecidit alligatum cruci.* Pag. 463. D. Sed provide addit, ὃ μηδεὶς ἄλλος βασιλεὺς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπεπόνθει. *quod nemo regum a Romanis victoribus pertulerat.* Eſt eadem hiſtoria apud *Joſephum* libro XV. (Cap. 1.) De Maximiano Herculio. [Immo de *Conſtantino* J. B.] *Eutropius* libro X. c. 2. *caſis Francis atque Alemannis*, *captisque eorum regibus*, *quos etiam beſtiis*, *cum magnificum ſpectaculum muneris paraſſet*, *objecit.* De rege Alemannorum patibulo ſuffixo vide *Ammianum* XXVII. (Cap. 2) Theuderichus rex Wiſigotthorum Arhiulfum Suevorum in Hiſpania regem capite plectit, memorante *Jornande* hiſtoria Gotthica. (*Cap.* 44) Nimirum hæc documenta ſunt regibus ad modeſtiam, & ut cogitent, ſe quoque ſubjectos, ſi Deo ita viſum, humanis vicibus, &, quod in ſimili periculo a Solone dictum meminerat Crœſus, de felicitate hominis ante mortem non judicandum.

s *De Ariſtonico*] Vide *Appianum* Mithridatico in fine. [*Pag.* 253. *Ed. H. Steph.* ubi de *Ariſtobulo* & *Tigrane*, quos *Pompejus* triumphans capite plecti juſſit.]

GRONOVII.

70 *Nimis laxe*] Adulatus nimium Conſtantino, qui duos Francorum reges, ſed barbaros & inconditos, quales tum erant Franci, beſtiis objecit. Cæterum ne unum quidem exemplum juſti regis poſt victoriam interfecti Romanis exprobrari poteſt.

71 *In forum*] Εἰς τὸν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἐσύρετο τόπον. Joſeph. ἁλώσ. 7. in. Intelligit Tullianum. *Salluſt.* Catil. 55.

72 *Ariſtonico*] Hic non erat verus rex, ſed Eumenis ſpurius ex citharistria Epheſia: & cum ab Attalo III, ejuſdem Eumenis legitimo in teſtamento, quo Populum Ro. heredem inſtituerat, præteritus eſſet, regnum Pergamenum invaſerat & ſuſtinebat invidiam Licinii Craſſi conſulis capti & occiſi. *Juſtinus* 36, 4.

73 *Jugurtha*] Hic & ipſe ſpurius, fratribus legitimis Adherbale & Hiempſale, Maſſiva quoque cognato Romæ, dum fide publica ibi moratur, per ſummum ſcelus occiſis,

ter 75 Perſea t 76 Syphax, 77 Gentius, 78 Juba, & Cæſarum tempore 79 Caractacus, atque alii tale ſupplicium evaſerunt, ut appareat & belli cauſas & gerendi modum ſpectata a Romanis, quos tamen æquo 80 aſperiores in victoria fuiſſe Cicero atque alii agnoſcunt. Itaque M. Æmilius Paulus apud Diodorum Siculum a non male in Perſei cauſa Romanos ſenatores monet, *εἰ μὴ τὸν ἀνθρώπινον φόβον διαλαβόντες, τήν γε τοῖς ὑπερηφάνως ταῖς ἐξουσίαις χρωμένοις μετερχομένην Νέμεσιν αἰδεῖσθαι. ſi humani nihil metuerent, at divinam vindictam timerent, iis imminentem, qui victoria inſolentius utuntur.* Et u Plutarchus notat, bellis inter Græcos ipſos etiam hoſtes regibus Lacedæmoniis manus abſtinuiſſe reverentiâ dignitatis.

a Excerpt. è Lib. XXI.

4. Hoſtis ergo, qui non id, quod humanæ leges permittunt, ſed quod ſui eſt officii, quod fas & pium eſt, volet reſpicere, parcet etiam hoſtili ſanguini: neminique mortem irrogabit, 81 niſi quo mortem mortive ſimile quid evitet, aut ob peccata perſonæ propria, quæ 82 ad capitalem menſuram devenerint. Et tamen quibuſdam id meritis aut omnem, aut mortis pœnam condonabit, ſive humanitatis intuitu, ſive ob alias probabiles cauſas. Egregie idem, quem dixi, b Diodorus Siculus: *αἱ τῶν πόλεων πολιορκίαι καὶ παρατάξεις καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατὰ τὸν πόλεμον προτερήματα τὰ πλείονα διὰ τύχην ἢ δι' ἀρετὴν ἐπιτυγχάνεται· ὁ δ' ἐν ταῖς ἐξουσίαις εἰς τοὺς ἐπταικότας ἔλεος μεριζόμενος διὰ μόνης τῆς φρονήσεως γίνεται· urbium expugnationes, ſecunda prælia, & ſi quid*

b Lib. XVII, 38.

ſis, legatis & exercitu & primoribus e ſenatu pecunia corruptis, exercitu quoque ſub jugum miſſo, miſericordiam omnem perdiderat. *Flor.* 3, 1. [Vide *Livium*, Epit. 67. *Eutropium*, IX. 1. *J. B.*]

74 *Artabaſdo*] Non Romæ, neque ex auctoritate ſenatus, ſed Alexandriæ, & M. Antonii ſcelus appellat *Tacitus* 2, annal. 3. [Vide *Vell. Pat.* II. 82.]

GROTII.

t *Syphax*] Variant de eo hiſtorici. multi tradunt eum prope Romam ante triumphum deceſſiſſe: *Polybius* in triumpho ductum: (Lib. XVI. Cap. 12.) *Appianus*, dum de eo deliberatur, morbo obiiſſe. (*Pag.* 15. *Ed. H. Steph.*)

u *Plutarchus notat*] Agide. (Pag. 804. D.)

GRONOVII.

75 *Perſea*] Macedonum.

76 *Syphax*] Maſæſulorum Numidarum.

77 *Gentius*] Illyrici. [Vide *Livium*, XLV. 43.]

78 *Juba*] Numidiæ. [Vide *Plutarch.* Vit. Cæſ. pag. 733. *Appian.* Bell. Civil. Lib. II. pag. 491. *J. B.*]

79 *Caractacus*] Britanniæ regulus. *Tac.* 12. ann. 37.

80 *Aſperiores in victoria*] Nonniſi in una Corintho, *de offic.* 1. 11. quam tamen ad deſtruendam habuerunt gravem cauſam, violatos legatos. *Juſtin.* 34, 1. 2.

81 *Niſi quo mortem*] Præterquam ſi quo videt incolumi ſe ſalvum eſſe non poſſe.

82 *Ad capitalem menſuram*] Mortis ſupplicio digna ſint.

quid aliud in bello proſperum, ſæpe fortunæ magis quam virtuti debentur. At in ſummo imperio victis miſericordiam impartiri ſolius prudentiæ opus eſt. Apud Curtium [a] legimus: *Alexander quanquam belli auctoribus jure poterat iraſci, tamen omnibus venia data.* [a] Lib. IX. Cap. 1.

VIII. De [83] nece autem eorum, qui caſu non deſtinato occiduntur, tenendum, quod ſupra diximus, ſi non juſtitiæ, miſericordiæ tamen eſſe non niſi magnis & ad multorum ſalutem perventuris cauſis tale quid aggredi, unde innocentibus imminere pernicies poſſit. Idem nobiſcum ſenſit Polybius, qui libro v. [b] ſic loquitur: *οὐ γὰρ ἐπ' ἀπωλείᾳ δεῖ καὶ ἀφανισμῷ τοῖς ἀγνώμοσι πολεμεῖν τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας, ἀλλ' ἐπὶ διορθώσει καὶ μεταθέσει τῶν ἡμαρτημένων· οὐδὲ συναναιρεῖν τὰ μηδὲν ἀδικοῦντα τοῖς ἠδικηκόσιν, ἀλλὰ συσσώζειν καὶ συνεξαιρεῖσθαι τοῖς ἀναιτίοις* (male editur *ἐναντίοις*) *τοὺς δοκοῦντας ἀδικεῖν. bonorum virorum eſt, etiam cum minus probis non internecinum gerere bellum; ſed hactenus, ut delicta ſarciantur atque emendentur: neque inſontes cum ſontibus una pœna involvere, ſed inſontium cauſa etiam ſontibus parcere.* [b] Cap. 11.

IX. 1. His cognitis, de his, quæ magis ſpecialia ſunt, non difficilis erit definitio. [x] *Puerum ætas excuſet, feminam ſexus,* ait

GRONOVII.

[83] *De nece*] In tentanda aggreſſione vel inferenda quamvis juſta vi, per quam multi innoxii, & quos lædendi nullam propriam cauſam nec conſilium habemus, ſunt perituri.

GROTII.

[x] *Puerum ætas excuſet, feminam ſexus*] *Plinius* hiſtoriæ naturalis libro VIII, cap. 16. *Leo ubi ſævit, in viros prius quam in fœminas fremit, in infantes non niſi magna fame.* Ad illa *Horatii* libro IV, ode VI. de Achille, (verſ. 17, & ſeqq.)

Neſcios fari pueros Achivum
Ureret flammis, etiam latentes
Matris in alvo.

Ita Scholiaſtes: *Dolenter declamat in ſævitiam Achillis, qui, ſi per Apollinem vivere licuiſſet, adeo ſævus erat, ut nec infantibus nec in utero geſtantibus pepercisſet.* *Philo* de principis conſtitutione, (pag. 734.) *παρθένοι δὲ καὶ γυναῖκες μεθίενται. dimittantur autem virgines & mulieres:* cauſam reddit, *τὸ προσθήκην ἀνδρῶν πόλεμον κατασκευασάντων ποιεῖσθαι γυναῖκας, ἀνήμερον· virorum, qui bella fabricant, acceſſionem facere mulieres, immite.* Idem de ſpecialibus legibus II. *πρὸς μὲν γὰρ τοὺς τελείους μυρίας προφάσεις ἄλογοι προσεκρυμμένων τε καὶ διαφορῶν. τοῖς δὲ κομιδῇ νηπίοις ἄρτι παρεληλυθόσιν εἰς φῶς καὶ τὸν ἀνθρώπινον βίον, οὐδ' ἐπιφθέγξασθαι κατηγορίαν ἁρμόττουσαν ἔστιν ἐνδέχεται· nam in juſta ætatis homines mille ſpecioſi obtentus reperiri poſſunt diſcordiarum ac ſimultatum. At in infantes, qui modo in lucem vitamque humanam venere, ne calumnia quidem quod dicat habet, ut plane innocentes.* (Pag. 795. D.) *Joſephus* antiquæ hiſtoriæ libro IX. de Manaemo, (cap. 11.) *μηδὲ νηπίων φειδόμενος, ὠμότητος ὑπερβολὴν οὐ καταλείπων οὐδ' ἀγριότητος. ἃ γὰρ οὐδὲ τῶν ἀλλοφύλων τινὰς συγγνωστὸν δραθῆναι γινομένους ὑποχειρίους, ταῦτα τοὺς ὁμοφύλους οὕτως εἰργάσατο· Ne infantibus quidem parcens nihil fecit reliquum ad crude-*

a *Lib.* III, 24. ait Seneca [a] libris, [84] quibus iræ iraſcitur. Deus ipſe in bellis Hebræorum [b] etiam poſt pacem oblatam & repudiatam parci vult feminis & infantibus, extra paucas gentes ſpeciali jure exceptas, adverſus quas quod erat bellum, non erat hominum, [85] ſed Dei, atque ita appellabatur. Et, cum mulieres Madianitidas vellet occidi ob proprium ipſarum crimen, [c] excepit virgines intactas. Imo cum Ninivitis ob graviſſima peccata [d] internecionem ſevere admodum minatus eſſet, retrahi ſe paſſus eſt miſeratione multorum millium ejus ætatis, quæ honeſti & inhoneſti diſcrimina ignoraret. Cui ſimilis eſt apud Senecam [e] ſententia: *num quis iraſcitur pueris, quorum ætas nondum novit rerum diſcrimina?* Et apud Lucanum [f]:

b *Deut.* XX, 14.
c *Num.* XXXI, 18.
d *Jon.* IV, 11.
e *De Ira* II, c. 9.
f *Pharſal.* II. 108.

Crimine quo parvi cædem potuere mereri?

Si hæc Deus fecit ac ſtatuit, qui quoſvis homines cujuſcumque

crudelitatem, aut feritatem potius. Quæ enim veniam non merebantur, ſi in externos bello victos eſſent edita, ea fecit in populares ſuos. [Auctor heic tacitè legit verſu 4 δεχθῆναι pro διαθῆναι, quod erat in Editione Genev. & mutatum eſt in διαθεῖναι ex MSS. in Edit. Hudſon. *Cap.* XI. §. 1. *J. B.*] Idem *Joſephus* Judam Maccabæum narrat Boſra & Ephrone captis, interfeciſſe πᾶν τὸ ἄῤῥεν καὶ μάχεσθαι δυνάμενον· *quicquid virilis ſexus & pugnæ idoneum erat.* [Ant. Jud. *Lib.* XII. Cap. 8. §. 5. *diviſ. Hudſon.* ubi tamen hoc tantum legitur: Καὶ πᾶν ἔσον ἄῤῥεν ἦν ἐν αὐτῇ κτείνας &c. *J. B.*] Et alibi pœnam, quam Alexander Thracidas dictus de Judæorum pueris & mulieribus ſumſerat, vocat ὑπὲρ ἄνθρωπον δίκην, *ultionem ultra hominum morem.* (Antiq. Jud. XIII. Cap. 14. §. 2.) *Agathias* libro III. ἐπειδὴ δ' ὅμως οὐχ ὅσιον καὶ εἰς αὐτὰ δὴ τὰ νεογνὰ βρέφη καὶ τῶν τοῖς γονεῦσι τετολμημένων οὐδὲν ἐπιστάμενα παροινεῖν οὕτω καὶ ἐφυβρίζειν, οὔκουν αὐτοῖς οὐδὲ ἀποινὶ τοῦτο ἡμάρτηται· *quandoquidem vero pium non erat in recens natos infantes paternorum facinorum inſcios ita ſævire atque inſanire, ideo hæc ipſis non impune abiere.* (Lib. IV. Cap. 6.) *Nicetas*, aut qui hiſtoriam ejus produxit ad tempora Henrici regis, de Scythis agens, qui Athiram ceperant: ἀλλ' οὐδὲ τὰ ὑπομαστίδια τῶν παίδων τοῦ κακοῦ ἔφυγεν ἀναίτια, ἀλλ' ἀπεθερίσθη καὶ ταῦτα κατὰ χλόην καὶ ἄνθος ἀπεμάρανθεν, ὑπὸ τοῦ ἐλέου ἀναλγήτων ἐκείνων ἀνδρῶν, καὶ μηδαμῶς εἰδότων ὡς ἀδικεῖ τὴν φύσιν καὶ θεσμὸν ἀθετεῖ τὸν ἀνθρώπινον, ὁ περαιτέρω τοῦ νικᾶν καὶ τοῦ κρατεῖν τῶν ἐναντίων θυμῷ χρώμενος· *ne infantes quidem lactentes adhuc mali exſortes fuere, ſed & hi velut in herba demeſſi ſunt, aut velut flos emarcuere, facto hominum miſericordiæ intactorum, neque ſcientium injuriam ab eo fieri naturæ ac fas hominum violari, qui ultra, quam ut hoſtes vincat aut ſubigat, extendit iram.* (In *Balduin.* Cap. 9.) Adde quæ *Beda* habet libro II, cap. 20. de Carævollæ feritate: & Helvetiorum bonam legem apud *Simlerum*, (Lib. II. pag. 302. *Edit. Elzevir.*) & Eliſabethæ reginæ pia mandata apud *Camdenum* in anno CIↃ IC XCVI.

GRONOVII.

84 *Quibus iræ iraſcitur*] Adverſus iracundiam ſcribit, iram coërcendam eſſe monet ac præcipit.

85 *Sed Dei*] Qui eas ob corruptiſſimos mores ab ſtirpe volebat exſcindi.

GRO-

que ſexus aut ætatis ſine ulla cauſa non injuſte poteſt occidere, utpote vitæ dator ac dominus, quid homines facere æquum eſt, quibus ille nullum jus tribuit in homines, quod non ad hominum ſalutem ac ſocietatem conſervandam eſſet neceſſarium?

2. Accedit primum de pueris judicium *a* eorum populorum ac temporum, 86 quibus fas maxime valuit. *Arma habemus* (ait apud Livium *b* Camillus) *non adverſus eam ætatem, cui etiam, captis urbibus, parcitur, ſed adverſus armatos.* Addit hoc eſſe inter belli jura, 87 naturalia ſcilicet. Plutarchus *c* de eadem re agens: *ſunt*, inquit, *apud bonos etiam belli quædam leges.* Ubi nota illud *apud bonos*, ut hoc jus ab eo, 88 quod in moribus & impunitate poſitum eſt, discrimines. Sic *d* Florus negat aliter (ee) fieri potuiſſe 89 ſalva integritate. Apud Livium *e* alio loco eſt: *a qua ætate etiam hoſtes irati abſtinerent.* Et *f* alibi: *usque ad infantium cædem ira crudelis pervenit.*

3. Quod autem in pueris rationis uſum non adeptis ſemper, id in feminis plerumque obtinet, id eſt, niſi aliquid peculiariter vindicandum admiſerint, aut virilia officia & ipſæ uſurpent. Eſt enim, ut Statius *g* loquitur, *ſexus rudis inſciusque ferri.* Neroni hoſtem vocanti Octaviam in tragœdia reponit præfectus, (verſ. 864.)

a Vid. de jure belli n. 36.
b Lib. V. c. 27.
c Vita Camilli. pag. 134.
d Lib. I.
e Lib. XXIV. c. 26.
f Lib. XXVIII. c. 20.
g Silvar. 1. 6. 53.

——— y 90 *Femina hoc nomen capit?*

Alexander apud *h* Curtium: *cum captivis & feminis gerere bellum non ſoleo: armatus ſit oportet, quem oderim.* Cryphus apud *i* Juſtinum: *a nullo unquam majorum ſuorum inter tot domeſtica & externa bella poſt victoriam in feminas ſævitum, quas ſexus ipſe & periculis bellorum & ſævitiæ victorum eximat.* Apud Tacitum

h Lib. IV. c. 11.
i Lib. XXXIX. c. 3.

GROTII.

y *Femina hoc nomen capit?*] Ideo Tucca & Varus delendos cenſuere in ſecunda Æneide verſus, ubi deliberat Æneas, an Helenam occidat. [A verſu 567. ad 588.]

GRONOVII.

86 *Quibus fas maxime*] *Boni fuere mores & valuit recti obſervantia.* Tacit. 3, annal. 26.

87 *Naturalia ſcilicet*] Nam gentium jura plus permiſere. 3, 4. 9.

88 *Quod in moribus*] Quod non fundatum eſt in juſtitia naturali & morali, ſed politica, & conſuetudine invaluit, neque innocentem, ſed impunitum præſtat.

89 *Salva integritate*] Fide ac dignitate integra & illæſa.

90 *Femina hoc nomen*] Cum ſit imbellis & imbecilla, poteſtne etiam hoſtis vocari?

(ee) Locus FLORI ita ſeſe habet: *Verum ſciebat victoriam, quæ, ſalvâ fide, & integrâ dignitate, pareretur.* Lib. I. Cap. 12. *J. B.*

citum alius: *neque adverſus feminas*, (ff) *ſed palam adverſus armatos bellum ſe tractare.*

a Lib. IX. c. 2.
b Lib. XIII. c. 57.
c Lib. XIV. c. 54.
d Paneg. Theod. c. 29.
e Theb. V, 258.

4. Valerius Maximus a Munatii Flacci in infantes & feminas efferatam vocat crudelitatem, & auditu etiam intolerabilem. Apud Diodorum b Carthaginienſes Selinunte narrantur interfeciſſe ſenes, feminas, infantes, οὐδεμίαν συμπάθειαν λαμβάνοντες, *ſine humanitatis affectu*. Et alibi c hoc ipſum ὠμότητα *crudelitatem* vocat. Latinus Pacatus d de feminis: *ſexus, cui bella parcunt.* Simile Papinii e de ſenibus pronuntiatum:

Nullis violabilis armis
Turba ſenes.

f Vid. d. loco.
g Lib. XXVIII. c. 23.
h Ant. XII. cap. 3. §. 1.
i Liv. lib. V. c. 21.
k Quaeſt. Gr. 21. pag. 296. B.

X. 1. Idem ſtatuendum univerſaliter de maribus f, quorum vitæ genus ab armis abhorret. *Jure belli in armatos repugnantesque cædes*, ut ait Livius g, id eſt, 91 eo jure quod naturæ congruit. Sic h Joſephus æquum ait, ut in pugna pœnas dent, qui arma ceperunt, inſontibus non nocendum. Camillus i Veiis expugnatis edixit, ut ab inermi abſtineretur. In hac claſſe primum ponendi ſunt hi, qui ſacra curant: nam ut hi ab armis abſtinerent mos ab antiquo fuit gentium omnium: atque ideo viciſſim vi in illos temperabatur. Sic Philiſthæi hoſtes Judæorum non nocebant z collegio prophetarum, quod erat Gabæ, ut videre eſt 1 Sam. x, 5. & 10. Et ſic ad alium locum, ubi ſimile erat collegium tanquam ſepoſitum ab omni armorum injuria, cum Samuele confugit David, 1 Sam. XIX, 18. Cretenſes, narrat k Plutarchus, cum bellis inteſtinis colliderentur, omnem noxam abſtinuiſſe a a ſacerdotibus, & iis, quos humandis mortuis præpoſitos καταχαύστας vocabant. Huc & proverbium illud

GROTII.

z *Collegio prophetarum*] Hyrcanus Hieroſolyma obſidens victimas ad templum miſit, narrantibus Hebræis. Sic & Gotthi laudantur *Procopio* Gotthicorum II, (*Cap.* 4) qui ſacerdotibus Petri & Pauli extra Romam pepercerunt. Vide additamentum *Caroli Magni* ad *legem Bajoariorum*, (num. 2.) & *legem Langobardicam* libro 1, tit. XIV. 14.

a *A ſacerdotibus*] *Servius* ad VII. Æneidos: *nam eum defendebat a bello, ſi non ætas, ſaltem religio ſacerdotis.* [Agitur ibi tantum de immunitate Sacerdotum à militia. *J. B.*]

GRONOVII.

91 *Eo jure, quod naturæ*] Etenim jure gentium etiam in inermes & ſeſe ſubmittentes, modo inter hoſtes ſint, aut inter eos fuerint, ut ſupra cap. 4.

(ff) Eſt apud TACITUM: *feminas gravidas*. Annal. Lib. 1. Cap. 59. n. 4. *J. B.*

illud Græcum pertinet, 92 οὐδὲ πυρφόρος ὑπελείφθη. b Notat 93 Strabo a, olim cum tota Græcia armis ferveret, Eleos, utpote 94 Jovi ſacros, & 95 eorum hoſpites in alta pace vixiſſe.

2. Sacerdotibus merito hac in parte æquantur, qui vitæ genus ſimile elegerunt, ut monachi & 96 converſi, id eſt, pœnitentes, quibus proinde æque ut ſacerdotibus parci volunt b canones naturalem æquitatem ſecuti. Addas his merito eos, 97 qui ſtudiis literarum honeſtis & humano generi utilibus operam navant.

XI. Deinde agricolas, quos & canones aſcribunt. Diodorus Siculus c de Indis cum laude refert: ἀμφότεροι γὰρ οἱ πολεμοῦντες ἀλλήλους μὲν ἀποκτείνουσιν ἐν ταῖς μάχαις, τοὺς δὲ περὶ τὴν γεωργίαν ὄντας ἐῶσιν ἀσυλαβεῖς, ὡς κοινοὺς ὄντας ἁπάντων εὐεργέτας· *in præliis quidem hoſtes alii alios interficiunt: at agricolas relinquunt intactos, tanquam in commune utiles.* De antiquis Corinthiis & Megarenſibus Plutarchus: d τοὺς γεωργοῦντας οὐδεὶς ἠδίκει τὸ παράπαν· *nemo agricolas ullo afficiebat malo.* Et Cyrus regi e Aſſyriorum nuntiari juſſit: ὅτι ἕτοιμος εἴη ἐὰν τοὺς ἐργαζομένους τὴν γῆν, καὶ μὴ ἀδικεῖν· *paratum ſe eos, qui agros colerent, illæſos indemnesque ſinere.* De Beliſario f Suidas: εἰς δὲ τοὺς ἀγροίκους τοσαύτη φειδοῖ τε καὶ προνοίᾳ ἐχρῆτο, ὥστε βιασθῆναι μὲν αὐτῶν οὐδένα πώποτε στρατηγοῦντος Βελισαρίου τετύχηκεν· *agricolis ita parcebat, ac tantam pro illis curam gerebat, ut eo duce nulli unquam eorum vis illata fuerit.*

XII. Addit canon mercatores, quod non tantum de his, qui 98 tem-

a Lib. VIII. pag. 358. Ed. Pariſ.

b C. 2. de treuga & pace.

c Biblioth. Lib. II. c. 36.

d Quæſt. Græc. p. 296. B.

e Xen. de Cyri inſt. V. c. 4. §. 12.

f Voce Βελισάριος. Ex Procop. De Bell. Gotth. III. 1.

GROTII.

b *Notat Strabo*] Et *Polybius* libro IV, (Cap. 73.) & *Diodorus Siculus* in excerptis Peireſianis. (Pag. 225.) Pari modo & qui ad Olympia, Pythia, Nemea, Iſthmia certatum ibant, habebant belli tempore *ἀσφάλειαν καὶ ἄδειαν*, *tutelam ac ſecuritatem.* Docent *Thucydides* libro V. & VIII. & *Plutarchus* Arato. (*pag.* 1040. B.)

GRONOVII.

92 Οὐδὲ πυρφόρος] Cum ſignificabant omnes occiſos, & πυρφόρον interpretantur vatem, qui ſacrum igniculum ferret. [Vide *J. Potteri Archæolog. Græc.* Lib. III. Cap. 9. pag. 379. *J. B.*]

93 *Strabo Lib. VIII.*] Pag. 312.

94 *Jovi ſacros*] Propter Olympia, quæ Piſæ in Elide Jovis honori celebrabantur. *Polyb.* 4, 73.

95 *Et eorum hoſpites*] Peregrinos, qui morarentur in finibus illorum.

96 *Converſi*] Primus gradus monaſticæ vitæ, eorum, qui ſæculo renuntiant manentes in ſæculo, hoc eſt, cucullam ſumunt, & ſe alligant ad certum numerum precum & quædam genera piorum operum, retento patrimonio & opibus, ex quibus deinde fiunt profeſſi, qui jam res ſuas dederunt monaſterio: & denique monachi. *Rittershuſ.* ad Salv. p. 126. *Cerda* adv. Sac. 40, 28.

97 *Qui literarum*] Seneca epiſt. 14. *Hæ literæ non dico apud bonos, ſed apud mediocriter malos inſularum loco ſunt.* Unde eidem tutus literarum amor ad Polyb. 22.

98 temporariam in hoſtico moram agitant, intelligendum eſt, ſed & de ſubditis perpetuis: nam & horum vita ab armis aliena eſt: ac ſub hoc nomine continentur ſimul alii 99 opifices & artifices, quorum quæſtus pacem amat, non bellum.

XIII. 1. Ut ad eos veniamus, qui arma geſſerunt, jam ante a retulimus dictum Pyrrhi apud Senecam, qui vetari nos ait pudore, id eſt, æqui reſpectu, ne capto vitam adimamus. Similem Alexandri ſententiam b attulimus, quæ cum feminis conjungit captivos. Accedat illud c Auguſtini: *hoſtem pugnantem* 1 *neceſſitas perimat, non voluntas. Sicut bellanti & reſiſtenti vio-*

a Cap. 10. §. 1. hujus Lib.
b Suer. §. 10. n. 3.
c Ad Bonif. epiſt. 205.

GRONOVII.

98 *Temporarium in hoſtico*] Dum merces advectas diſtrahant.

99 *Opifices & artifices*] *Cicero* 4. Catil. 8. *Multo vero maxima pars eorum, qui in tabernis ſunt, genus hoc univerſum amantiſſimum eſt otii.*

1 *Neceſſitas perimat*] Hoſtis ne interficiatur niſi pugnans & ex neceſſitate, non a valde volentibus nobis.

GROTII.

c *Neceſſitas perimat*] *Gratianus* poſuit *deprimat*. *Plutarchus* Marcello: Ἐπαμεινώνδας καὶ Πελοπίδας οὐδένα πώποτε κρατήσαντες ἀπέκτειναν, οὐδὲ πόλεις ἠνδραποδίσαντο· λέγονται δὲ Θηβαῖοι μηδ᾽ Ὀρχομενίους ἂν οὕτω μεταχειρίσασθαι παρόντων ἐκείνων. *Epaminondas & Pelopidas nec quenquam interfecere poſt victoriam, nec civitates in ſervitutem redegerunt. creduntur que non facturi fuiſſe Thebani, quod fecere in Orchomenios, ſi illi adfuiſſent.* (Pag. 316.) Secutus hoc Marcellus captis Syracuſis, ut ibidem ait *Plutarchus*. Vide eundem *Plutarchum* in Catone Uticenſi. (pag. 787. C D.) *Cabada Perſarum regi, cum Amida vi cepiſſet, multaque cædes fieret, ſenex ſacerdos dixit non eſſe regium jam captos occidere.* Narrat *Procopius* Perſicorum 1. (Cap. 7.) qui & Perſicorum 11. dicit: τὸ ἐπεμβαίνειν τοῖς ἡλωκόσιν οὐχ ὅσιον· *ſævire in captos pietati adverſatur.* (Cap. 9.) Apud eundem egregia eſt oratio Beliſarii ad milites capta Neapoli, Gotth. 1. (Cap. 9) Imperator Alexius apud *Annam Comnenam*, ſuadenti occidere Scythas captivos: κἂν Σκύθαι, ἀλλὰ πάντως ἄνθρωποι. κἂν ἐχθροί, ἀλλ᾽ ἐλέους ἄξιοι· *etiamſi Scythæ, homines tamen ſunt: etiamſi hoſtes, miſeratione tamen digni.* (Lib. VIII. c. 4.) *Gregoras* libro VI. (pag. 92.) τὰ γὰρ ἐν πολέμῳ καὶ μάχῃ γινόμενα ὁποῖα ποτ᾽ ἂν ᾖ, συγγνώμην ἔχει τῷ πεπραχότι, ἀφεστηκυίας τότε τοῦ λογισμοῦ, καὶ τῆς χειρὸς οἱονεὶ μεθυούσης, καὶ λόγον οὐκ ἐχούσης χειραγωγὸν καὶ πρύτανιν τῶν πραττομένων· τῆς δ᾽ ἀκμῆς τῶν δεινῶν παυσαμένης, καὶ καιρὸν ἤδη τῆς προαιρέσεως εἰληφυίας μετὰ σταθμῆς πρὸς τὸ κρείσσους, τὰς τῶν πράξεων ἀρχὰς περιλάβῃ. τῇ χειρί, μοχθηρίαν γνώμης κατηγορεῖ τοῦ πράξαντος, εἴ τι μὴ κατὰ τὸ προσῆκον γένοιτο· *quæ in præliis actuque belli fiunt, ea, qualiacunque ſunt, facienti veniam impetrant, ideo quod tali tempore obſidetur animus ebria manu rationemque non habente ducem ac præſidem actionum. At, ubi periculis ſuus abſceſſit vigor, ubi tempus cuncta examinandi ac judicandi accepit liber animus, agendi imperium manui tradere, pravum hominis propoſitum indicat, ſi quid indecorum evenerit.* Adde ejusdem *Gregoræ* locum alterum, quem in his notis poſuimus ad finem capitis VII. libri hujus, & de more laudabili Polonorum *Chalcocondylam* lib. V. *Julianus* laudatione ſecunda

violentia redditur, *ita victo vel capto misericordia jam debetur*, *maxime* 2 *in quo pacis perturbatio non timetur*. Xenophon [a] de Agesilao: προηγόρευε τοῖς στρατιώταις τοὺς ἁλισκομένους μὴ ὡς ἀδί- | a Cap. I. §. 21.
κους τιμωρεῖσθαι, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπους ὄντας φυλάττειν. *monuit milites*, *ut captos non tanquam sontes punirent*, *ſed tanquam homines cuſtodirent*. Apud Diodorum [b] Siculum eſt: πάντες ἀντιτείνονται μὲν πρὸς τοὺς ἀντιταττομένους, εἴκουσι δὲ τοῖς ὑποπεπτωκόσι· *omnes* (Græci) *opponunt ſe repugnantibus*, *parcunt jam ſubactis*. Eodem judice Macedones, qui ſub Alexandro, [c] πικρότερον ἢ πολεμικώτερον προσεφέροντο τοῖς Θηβαίοις, *acerbius egerant cum Thebanis quam belli fas ferebat*. | b Lib. XIII. c. 24. | c Lib. XVII. c. 13.

2. Salluſtius hiſtoria [d] Jugurthina, cum puberes poſt deditionem interfectos narraſſet, factum ait 3 contra jus belli; quod interpretare, contra æqui naturam & morem mitius viventium. | d Cap. 96. Ed. Waſſ.
Apud Lactantium [e] eſt: *parcitur victis*, *& eſt locus inter arma clementiæ*. Laudat [f] Tacitus Primum Antonium & Varum Flavianos duces, quod in neminem ultra aciem ſæviiſſent. Ariſtides [g]: ἀνδρῶν γάρ ἐστι καθ' ὑμᾶς τὴν φύσιν, τοὺς μὲν ἀνθεστηκότας κατείργειν τοῖς ὅπλοις· τοὺς δ' ὑποπεσόντας ἠπίως μεταχειρίζεσθαι. 4 *hominum eſt noſtri ingenii*, *reſiſtentes armis coërcere*, *proſtratos tractare leniter*. | e Lib. V. c. 9. | f Hiſt. IV, 39. | g De pace Orat. II. pag. 80. C. Tom. II.

De captivis propheta [h] Eliſæus regem Samariæ ſic alloquitur: *an quos captivos abduceres*, *gladio tuo & arcu tuo eos interimeres?* apud Euripidem in Heraclidis quærenti nuntio [i], | h II Reg. VI, 22. | i Verſ. 965.

Hoſtem perimere veſtra lex ergo vetat?

Reſpondet chorus,

Quem Mars reliquit prælio ſuperſtitem.

Ibidem Euryſtheus captivus [k]: | k Verſ. 1011.

Qua me necabunt, *non erunt* 5 *puræ manus.*

Apud Diodorum Siculum [l] Byzantii & Chalcedonii, quod captivos | l Lib. XII. c. 82.

ſecunda Conſtantii, ſub cujus perſona bonum principem deſcribit: κρατήσας δὲ μετὰ τῶν ὅπλων ἔπαυσε τὸ ξίφος τῶν φόνων, μίασμα κρίνων τὸν οὐκ ἀμυνόμενον ἔτι κτείνειν καὶ ἀναιρεῖν· *armis victor finem impoſuit gladii operibus*, *nefas exiſtimans*, *homini non ultra ſe defendenti vitam adimere*. [Legendum, in iſto poſtremo loco, non τὸ ξίφος τῶν φόνων, ſed τὸ ξίφος φόνων, ut habet Editio Illuſtris SPANHEMII, *Orat.* II. pag. 86. C. *J. B.*]

GRONOVII.

2 *In quo pacis perturbatio*] Quem non eſt verendum, ne ſeditionem faciat & tumultum.

3 *Contra jus belli*] Nempe naturale, ut num. 9.

4 *Hominum noſtri ingenii*] Motibus & inſtitutis noſtris imbutorum.

5 *Puræ manus*] Liberæ a cædis crimine.

vos ſatis multos interfeciſſent, hoc elogio notantur: ἐπετέλησαν πράξεις ὠμότητι διαφερούσας· *perpetrarunt facinora eximiæ crudelitatis.* Idem a alibi d captivis parcere vocat ὡς κοινὰ νόμιμα, *jus commune*: qui aliter agunt, eos ait extra controverſiam peccare. Parcere captivis jubet boni & æqui natura, ut in philoſophicis ſcriptis dicentem b Senecam non diu eſt cum audivimus. Et laudari in hiſtoriis eos videmus, qui cum nimia captivorum multitudo oneri aut periculo eſſe poſſet, dimittere omnes quam occidere maluerunt.

a Lib. XIII. c. 25, 26.

b De Clement. Lib. I. c. 21.

XIV. 1. Eaſdem ob cauſas e vitam ſalvam 6 paciſcentium, ſive in prælio, ſive in obſidione, non repudianda deditio. Ideo Arrianus c in deditos editam a Thebanis ſtragem, ait fuiſſe non Græci moris, οὐχ Ἑλληνικὴν σφαγήν· Ac ſimiliter Thucydides libro III. d ἑκόντας τε ἐλάβετε, καὶ χεῖρας προϊσχομένους· ὁ δὲ νόμος τοῖς Ἕλλησι μὴ κτείνειν τούτους. *volentes nos & manus tendentes accepiſtis in poteſtatem. Mos autem Græcorum eſt, tales non interficere.* Et apud Diodorum Siculum e Syracuſani ſenatores: σώζειν τὸν ἱκέτην, ἄξιον τῆς μεγαλοψυχίας, *magno animo dignum eſt ſupplici parcere.* Sopater: νόμος ἐπὶ τοὺς ἱκέτας σώζειν ἐν τοῖς πολέμοις. *moris eſt, in bellis ſervare ſupplices.*

c De Exped. Alex. Lib. I. c. 9.

d Cap. 58.

e Biblioth. Lib. XI. c. 91.

2. In obſeſſis oppidis obſervatum a Romanis, antequam 7 murum aries percuſſiſſet. Cæſar f Aduaticis denuntiat, ſe eorum civitatem conſervaturum, ſi priusquam aries murum attigiſſet, ſe dediſſent: qui mos nunc quoque obtinet in locis infirmis, antequam machinæ igniariæ explodantur; in munitioribus, antequam in mœnia impetus fiat. At Cicero g non tam quid fiat, quam quid natura æquum ſit reſpiciens, ſic ea de re pronuntiat: *& cum iis, quos vi deviceris, conſulendum eſt, tum ii qui armis poſitis* 8 *ad Imperatorum fidem confugiunt, quamvis murum*

f Lib. II. *de bello Gall.* c. 32.

g Off. I. c. 11.

GROTII.

d *Captivis parcere*] Capitolinus M. Antonino: *æquitatem etiam circa captos hoſtes cuſtodivit.* (Cap. 24.)

e *Vitam ſalvam paciſcentium, ſive in prælio, ſive in obſidione, non repudianda deditio*] Romani Perſis, qui in arce Petræ erant, apud *Procopium*, Gotth. IV. ὡς ἡμεῖς ὑμᾶς γε καὶ ζυγομαχοῦντας οἰκτείρομεν, καὶ θανατῶντων φειδόμεθα, καὶ πρὸς τὸν βίον ἐνδιαθρυπτομένους τε καὶ βλακεύοντας ἀνασώζειν ἀξιοῦμεν, ὡς Ῥωμαίοις Χριστιανοῖς νόμος· *nos vero veſtrum miſeremur jugum cervice jactantium, mortemque concupiſcentibus parcere volumus, & vitam delicate faſtidientes ſervare, ut decet Chriſtianos & Romani imperii cives.* (Cap. 12. Hiſt. miſcell.) Vide *Serranum* in rebus Franciſci I. & Henrici II.

GRONOVII.

6 *Paciſcentium*] Offerentium ſe arma poſituros, ſi fides detur vitam & libertatem ſalvam fore.

7 *Murum aries*] Machina contentia funibus acta & emittens grande telum ad ſolvendam commiſſuram ſaxorum in muris.

8 *Ad Imperatorum fidem*] Orant ſe in fidem & clientelam recipi.

GRO-

murum aries percuſſerit, *recipiendi.* Notant Hebræi interpretes majoribus ſuis in more fuiſſe (gg), ut quam oppugnarent urbem, eam non 9 cingerent corona, ſed f partem liberam relinquerent effugere volentibus, quo minori ſanguine res transiret.

XV. Eadem æquitas jubet parci his, qui ſine conditionibus ſe victori permittunt, aut ſupplices fiunt. *Trucidare deditos, ſævum*, cenſente a Tacito. Salluſtius b ſimiliter de Campſanis, *a Ann. XII, 17.*
qui ſe Mario dediderant, cum puberes interfectos narraſſet,
addit facinus fuiſſe contra jus belli, naturale ſcilicet. Idem *b Bell. Jug. c. 96. Ed. Waſſ.*
c alibi: *non armatos neque in prælio belli jure, ſed poſtea ſupplices interfectos.* Et Livio, ut jam diximus, d *jure belli in armatos repugnantesque cædes*: & e alibi; *qui deditis contra jus ac fas bellum intuliſſet.* *c Orat. I. de rep. ord. n. 36. Fragm.*
Imo & in hoc laborandum, ut potius metu ad deditionem cogantur, quam ut interficiantur. Laudatur id in Bruto, f qui adverſarios οὐκ εἴασεν ἐμβαλεῖν, ἀλλὰ περιίππευσε, φείδεσθαι κελεύων, ὡς μετ' μικρὸν ἰδίων ἐσομένων. *non paſſus eſt impetu oppugnari, ſed equitatu circumdedit: parci jubens ut mox ſuis futuris.* *d Lib. XXVIII, 23. e Lib. XLII. c. 21.*

XVI. 1. Adverſus hæc æquitatis ac juris naturalis præcepta exceptiones adferri ſolent minime juſtæ, nempe, 10 ſi talio exigatur, 11 ſi terrore opus ſit, 12 ſi pertinacius reſtitum ſit. At qui hæc non ſufficere ad juſtam cædem facile intelliget, qui eorum meminerit, quæ de juſtis occidendi cauſis ſupra ſunt prodita. *f Plutarch. in Brut. pag. 996. A.*
g A captivis & deditis aut dedere ſe cupientibus periculum non eſt: ut ergo juſte occidantur, oportet crimen antecedat, & quidem tale, quod æquus judex morte vindicandum cenſeret. Atque ita videmus interdum in captos aut deditos ſævitum, aut deditionem ſub vitæ pacto non acceptam, ſi *g Vide Vict. de jure belli n. 49. & 60.*

qui

GROTII.

f *Partem liberam relinquerent effugere volentibus*] Sic Scipio Æmilianus, cum Carthaginem everſurus eſſet, edixit: *fugerent, qui vellent.* Polybius. [Nihil tale reperio apud POLYBIUM; & vereor ut memoria Auctorem noſtrum fefellerit. *J. B.*]

GRONOVII.

9 *Cingerent corona*] Ab omnibus partibus clauderent exitus.

10 *Si talio exigatur*] Si hoſtis crudelitas pari crudelitate plectenda aut deterrenda ſit. Ut Thracum apud *Florum* 3, 4. Obſervatum, neque Hiſpanorum in Batavos, neque Gallorum *Ligiſtarum* in Proteſtantes ſævitiam aliter quam pari ſævitia coërceri potuiſſe.

11 *Si terrore*] Si unius ſeveritatis exemplo multis aliis poſſit metus fieri, ut repugnare deſinant.

12 *Si pertinacius*] Si diutius reſiſtendo irritaverint victorem & ei occaſiones promovendæ victoriæ eripuerint.

(gg) Vide SELDENUM, *De jure Nat. & Gent. juxta diſcipl. Hebræor.* Lib. V. Cap. 15. *J. B.*

qui de injuſtitia belli convicti, tamen in armis perſtitiſſent; ſi [13] immanibus convitiis famam hoſtis laceraſſent; ſi [14] fidem violaſſent, aut aliud gentium jus, ut legatorum; ſi transfugæ eſſent.

2. At talionem natura non admittit, niſi in ipſos qui deliquerunt: neque ſufficit quod [15] hoſtium unum quaſi corpus fictione quadam intelligatur, ut ex iis poteſt intelligi, quæ de pœnarum communicatione ſupra [a] a nobis tractata ſunt. Apud Ariſtidem [b] legimus: *πῶς οὐκ ἄτοπον κατηγορεῖν μὲν καὶ λέγειν ὡς ἁμαρτήματα συμβαίη, μιμεῖσθαι δ' ἀξιοῦν ὡς ὀρθῶς ἔχοντα; nonne abſurdum, ea quæ accuſes & prave facta dicas, tanquam recta velle imitari?* Accuſat Syracuſanos hoc nomine [c] Plutarchus, quod Hicetæ uxores ac liberos occiderint, ideo tantum, quod Hicetas Dionis uxorem, ſororem & filium interfeciſſet.

3. Utilitas etiam, quæ ex terrore in poſterum ſperatur, ad jus dandum cædis non pertinet; ſed, [16] ſi ſubſit jus, poteſt inter cauſas eſſe, ob quas jus non remittatur.

4. Obſtinatius autem ſtudium in ſuas partes, ſi modo cauſa earum non ſit omnino inhoneſta, ſupplicium non meretur, ut apud Procopium [d] diſſerunt Neapolitani: aut, ſi qua ejus pœna eſt, non debet ad mortem pervenire: neque enim id ſtatueret æquus judex. Alexander [e], cum in oppido quodam, quod acrius reſtiterat, puberes omnes juſſiſſet interfici, viſus eſt Indis bellare latronum more, eamque famam reveritus rex victoria clementius uti cœpit. Melius idem Mileſiis quibusdam parci voluit, *ὅτι γενναῖοί τε καὶ πιστοὶ αὐτῷ ἐφαίνοντο, quod eos videret generoſos ac ſuis fidos eſſe*, quæ Arriani [f] verba ſunt. Phyto Reginorum prætor, cum ob pertinacius defenſam urbem a Dionyſio ad cruciatus & mortem raperetur, exclamavit, eo quod urbem noluiſſet prodere, ſupplicio ſe affici, cujus ultionem Deus brevi eſſet exacturus. Diodorus Siculus [g] pœnas has iniquas, ἀνόμους τιμωρίας vocat. Valde mihi placet votum quod eſt apud Lucanum [h]:

Vincat,

[a] *Lib.* II. c. XXI. §. 18.
[b] *De pace* II. pag. 75. C. *Tom.* II.
[c] *Plut. Tim.* pag. 252. C. & *Dione*, p. 983. E.
[d] *Lib.* I. *Gotth.* c. 7.
[e] *Polyæn. libro* IV. c. 3. n. 30.
[f] *De Exped. Alex. Lib.* I. c. 20.
[g] *Bibl. hiſt.* XIV, 113.
[h] *Pharſal.* VII, 312, & *ſeqq.*

GRONOVII.

13 *Immanibus convitiis*] Ut Cæcina Cæſaris Julii. *Cic.* 6. famil. 7. ut Thebani obſeſſi per præconem in altiſſima turre ſtatutum proclamaverant tyrannum Græciæ Alexandrum *Diod.* 17. 9. Ut Athenienſes Sullam obſidentem exaſperarunt. *Plutarch.* de garrul. p. 505.

14 *Fidem violaſſent*] *Cæſar* 1, Gall. 27. & 2, 33. civilis 2, 14.

15 *Hoſtium unum*] Ita ut ſingula membra ſint obligata & obnoxia pœnæ pro ſingulis aliis, & quod unus commeruit, omnes commiſiſſe videantur.

16 *Si ſubſit jus*] Si victum & in poteſtatem redactum liceat occidere ob facinus, non tantum ob hoſtilem animum, quum forſan ei alioquin ignoſceres: tantum momenti habet utilitas, ut merito non parcas aut gravius in eum conſulas.

GRO-

Vincat, quicunque neceſſe
Non putat in victos ſævum diſtringere ferrum,
Quique ſuos cives, quod 17 *ſigna adverſa tulerunt,*
Non credit feciſſe nefas.

Dum tamen civium nomine intelligamus non hujus aut illius regionis, ſed communis illius (hh) ex humano genere conſtantis cives.

5. Multo vero minus cædem juſtam facit dolor ex accepta clade, ſicut Achillem, Æneam, Alexandrum amicis ſuis ſanguine captorum aut ſe dedentium parentaſſe legimus. Itaque [a] Homerus merito illud accinit: *a Iliad. XXIII, 24. 176.*

Κακὰ δὲ φρεσὶ μήδετο ἔργα.

g *Facinusque animo verſabat iniquum.*

XVII. Sed & ubi delicta ſunt talia, ut morte digna videri poſſint, miſericordiæ erit, 18 ob multitudinem eorum aliquid decedere de ſummo jure: cujus clementiæ auctorem ipſum habemus Deum, qui Cananæis eorumque vicinis populis longe flagitioſiſſimis pacem offerri voluit, quæ vitam ipſis ſub tributaria conditione concederet. Pertinet huc [b] Senecæ dictum: *in ſingulos ſeveritas Imperatoris diſtringitur: at neceſſaria eſt venia, ubi totus deſeruit exercitus. Quid tollit iram ſapientis?* h *turba peccantium.* Et Lucani illud [c]: *b De Ira, II. 10.*

Tot ſimul infeſto juvenes occumbere letho *c Pharſ. Lib. II. verſ. 198, & ſeq.*
Sæpe fames pelagique furor, ſubitaque ruina;

Aut

GROTII.

g *Facinusque animo verſabat iniquum*] Crudele hoc viſum ſæculis poſterioribus notat ad X. Æneidos *Servius*. (ad verſ. 519.)

h *Turba peccantum*] *Quicquid multis peccatur, inultum eſt.* Scholiaſtes *Juvenalis* ex *Lucano*. [ubi legitur, *Lib.* V. verſ. 260.] Livia apud *Xiphilinum* ex Dione: ἄν τι τις πάντα ἁπλῶς τὰ τοιαῦτα ἀκριβῶς ἀξίαν κολάζῃ, λήσει τοὺς πλείους τῶν ἀνθρώπων ἀπολέσας· *ſi quis talia omnia rigore punire velit, non videt eo ſe ferri, ut maximam hominum partem interimat.* (Pag. 87, *Ed. R. Stephan.*) *Auguſtinus* epiſtola LXIV. *Magis monendo, quam minando. Sic enim agendum eſt cum multitudine peccantium; ſeveritas autem exercenda eſt in peccata paucorum.* (Epiſt. XXII, §. 5. *diviſ. Benedictin. Edit.*) Adde *Gailium* de pace publica lib. II, cap. 9. 37.

GRONOVII.

17 *Quod ſigna adverſa*] Non ſceleratos & obnoxios ſupplicio eſſe judicat, quod hoſtes fuerunt.

18 *Ob multitudinem*] Ob numerum eorum, qui peccaverunt, non uti ſummo jure neque omnes occidere. *Flor.* 4, 6. *Hac quoque, niſi multa fuiſſet, etiam juſta cædes haberetur.*

(hh) Videtur heic excidiſſe vox *civitatis*, aut ſimilis. Adcuratè enim loquendo, non *regio*, ſed *civitas*, aut *ſocietas*, dici poteſt *conſtare ex humano genere.* J. B.

Aut cœli terræque lues, aut bellica clades,
Nunquam pœna fuit.

a Pro Cluent. c. 46. b Orat. I. De Rep. ordin. C. 40. Lib. VI. Fragm.

Ne nimium multi pœnam ſubirent, 19 *ſortitio comparata eſt*, inquit a Cicero. Salluſtius b ad Cæſarem: *neque quisquam te ad crudeles pœnas aut acerba judicia invocat, quibus civitas magis vaſtatur quam corrigitur.*

c Vict. de Jure belli n. 43. d Lib. I. c. 7. e Livius lib. XXVIII. c. 34. f Menoch. arb. q. 7.

XVIII. 1. De obſidibus quid ex jure naturæ ſtatuendum ſit, accipi poteſt ex iis, quæ in ſuperioribus dicta a nobis ſunt. Olim cum vulgo crederetur quisque in vitam ſuam id juris habere, quod in res alias, 20 quæ in proprietatem veniunt, atque id jus conſenſu aut tacito aut expreſſo a ſingulis perveniſſe ad civitatem, minus mirandum eſt, ſi obſides privatim innoxios ob peccatum civitatis morte affectos legamus, ſive tanquam 21 ex ſuo peculiari conſenſu, ſive tanquam ex publico, cui & ſuus includeretur. At, c poſtquam verior ſapientia nos docuit dominium in vitam 22 Deo exceptum, ſequitur, ut ſolo conſenſu nemo jus cuipiam dare poſſit in vitam aut ſuam, aut civis ſui. Atque ideo Narſeti bono duci atrox viſum de innoxiis obſidibus ſupplicium ſumere narrat d Agathias: de aliis alii: etiam Scipionis exemplo, qui ajebat, e ſe non in obſides innoxios, i ſed in ipſos qui defeciſſent ſæviturum: nec ab inermi, ſed ab armato hoſte pœnas expetiturum.

2. Quod autem ex recentioribus jurisconſultis f non ignobiles, 23 conventiones tales valere dicunt 24 ſi moribus firmentur, accipio, ſi jus vocant ſolam impunitatem, quæ in hoc argumento ſæpe venit ſub tali nomine: ſin a peccato immunes putant,

GROTII.

i *Sed in ipſos qui defeciſſent ſæviturum*] Idem ait *Julianus* apud Eunapium excerpto legationum 1. *pag.* 9. *Ed. Haeſch.*

GRONOVII.

19 *Sortitio comparata eſt*] Ut ſortibus in urnam conjectis eductisque vel unus e paucioribus, vel pauci, ut decimus aut vigeſimus quisque, e pluribus, qui deliquerunt, ut cuique maligna ſors excidiſſet, ſupplicium luerent.

20 *Quæ in proprietatem*] Quæ mancipii ſunt & dominos mutant: nempe ut eam alienare vel obligare poſſet, & quod quisque de ſua vita vel interimenda vel obliganda, ut interimeretur, ſi tertius vel civitas pacto non ſtetiſſet, idem poſſe de ſingulorum vitis ſtatuere civitatem.

21 *Ex ſuo peculiari*] Sive ipſi ſe obſides dederint, ſive quod omnes, vel maxima pars de illis ſtatuerint, in id conſenſiſſe videantur, ex regula 2, ſ. 17.

22 *Deo exceptum*] Deum ſibi tecepiſſe ac teſervaſſe, neque homini permiſiſſe, ut eam pro arbitrio vel retineret vel abjiceret.

23 *Conventiones tales*] Pacta, quæ vitæ obligatione ſanciuntur.

24 *Si moribus*] Si quo in populo uſu invaluiſſent & nunc quoque frequentarentur.

putant, qui ex conventione ſola vitam adimunt alicui, vereor, ne & fallantur ipſi, & periculoſa auctoritate alios fallant. Plane ſi qui obſes venit, eſt aut ante fuit in numero graviter delinquentium, aut poſtea fidem a ſe datam in re magna fefellit, fieri poteſt, ut ſupplicium injuria vacet.

3. At Clœliæ, quæ k non ſua ſponte, ſed civitatis juſſu obſes venerat, cum Tranato Tyberi effugiſſet, *apud regem Ethruſcum non tuta ſolum, ſed & honorata virtus fuit*, quæ a Livii in hac a Lib. II.
re enarranda verba ſunt. c. 13.

XIX. Illud adhuc addendum eſt, omnes 25 commiſſiones, quæ ad jus conſequendum aut bellum finiendum nullius ſunt uſus, ſed meram habent virium oſtentationem propoſitam, id eſt, ut Græci loquuntur, b *ἐπίδειξιν ῥώμης μᾶλλον ἢ τοὺς πολεμίους ἀγῶνα*, b Arr.
& cum officio Chriſtiani hominis & cum ipſa humanitate lib. I.
pugnare. Itaque ſerio hæc vetare debent rectores, inutiliter fuſi ſanguinis rationem ei redditurі, cujus vice gladium geſtant. Quippe & (ii) Salluſtio laudati duces, qui incruento exercitu victoriam deportarent. Et de Cattis notæ virtutis populo c Tacitus: l *rari excurſus & fortuita pugna.* c Germ. c. 30.

GROTII.

k *Non ſua ſponte*] Confer hiſtoriam obſidum id onus detrectantium & ob id punitorum, apud *Nicetam* libro II. (in Vit. *Iſac. Ang.* C. 7.)

l *Rari excurſus & fortuita pugna*] Demetrium reprehendit *Plutarchus*: *φιλονεικίας ἕνεκα μᾶλλον ἢ χρείας μάχεσθαι καὶ κινδυνεύειν τοὺς στρατιώτας ἀναγκάζοντος*: *quod gloriæ magis ſtudio quam ex utilitate milites in pericula truderet, prœliisque objiceret.* (pag. 908. C.)

GRONOVII.

25 *Commiſſiones*] Conflictus ex provocatione.

(ii) Apud SERVIUM, in *Æn.* XI. Vide *Fragmenta* SALLUSTII, Lib. VI. Cap. 25. pag. 102. Ed. Waſſ. *J. B.*

CA-

Caput XII.

Temperamentum circa vaſtationem, & ſimilia.

I. *Quæ vaſtatio juſta ſit & quatenus.*
II. *Abſtinendum a vaſtatione, ſi res nobis fructuoſa ſit & extra hoſtis poteſtatem.*
III. *Si magna ſit ſpes celeris victoriæ:*
IV. *Si hoſtis habeat aliunde quo ſe ſuſtentet:*
V. *Si res ipſa ad bellum fovendum nullius ſit uſus.*
VI. *Hoc maxime locum habere in his quæ ſacra ſunt aut ſacris accedunt:*
VII. *Item religioſis:*
VIII. *Utilitates, quæ ex tali moderatione ſequuntur, annotata.*

I. 1. Res alterius ut perdere quis ſine injuria poſſit, horum trium unum antecedat neceſſe eſt: aut neceſſitas talis, quæ in primi [1] dominii inſtitutione excepta debeat intelligi; ut ſi quis tertii gladium, quo uſurus ſit furioſus, periculi ſui evitandi cauſa in amnem projiciat, quo ipſo tamen caſu manere obligationem damni reſarciendi ex veriore ſententia alibi [a] diximus: aut debitum aliquod procedens [2] ex inæqualitate, nimirum ut [3] res perdita imputetur in illud debitum quaſi percepta, alioqui enim jus non eſſet: aut [4] meritum aliquod malum, cui pœna talis par ſit, aut cujus menſuram pœna non excedat: nam, ut recte notat [b] ſani judicii theologus, ut propter pecora

[a] *Lib.* II. *c.* II. §. 9.

[b] *Vict. de jure belli n.* 52. & 56.

GRONOVII.

1 *Dominii inſtitutione excepta*] Neque enim privatis dominis inſtitutis præſumuntur voluiſſe gentes, ſi quis veniat in manifeſtum periculum pereundi & quidem non ſuo peccato, isque ſervari poſſit arrepta aut corrupta re aliena, tum quoque valere ſtrictum jus privati dominii & potius abſtineri re aliena, quam hominem innoxium ſervari: ſed hunc caſum excepiſſe præſumuntur & ei homini regreſſum dediſſe ad primævam facultatem uſurpandi quidvis ad ſui conſervationem: præſertim ſi, qui aliena re abutitur, eamque conſumit, ſciat habendum ſibi habeatque propoſitum illius rei, quandoque poſſit, domino reſtituendæ ac ſarciendæ.

2 *Ex inæqualitate*] Ex eo, quod quis mecum contraxit, & plus accepit quam ei debebatur, me fraudato & minus habente, quam habere debeo.

3 *Res perdita*] Ut quod ego de alterius bonis corrumpo, procedat pro eo, quod mihi debetur, & detrahatur poſſeſſori, quaſi ego perceperim & ille mihi tradiderit, tanquam partem ejus, quod mihi debet.

4 *Meritum aliquod*] Facinus in meam vitam, famam, bona, aut eorum, quos mei officii eſt defendere.

GRO-

pecora abacta aut domos aliquas incenſas totum regnum vaſtetur, æquitas non fert: quod & Polybius *a* vidit, qui in bello non in infinitum vult vagari pœnam, ſed uſque eo, ut delicta æquo modo expientur. Et hæ quidem cauſæ & intra hos duntaxat fines faciunt 5 ut abſit injuria.

a Lib. V. c. 11.

2. Cæterum, 6 niſi cauſa utilitatis ſuadeat, ſtultum ſit, nullo ſuo bono nocere alteri. Ideo, qui ſapiunt, utilitatibus moveri ſolent, quarum præcipua eſt illa, quam annotavit *b* Onoſander: τὴν γῆν τῶν πολεμίων φθειρέτω καὶ καιέτω καὶ τεμνέτω. ζημία γὰρ χρημάτων καὶ καρπῶν ἔνδεια μειοῖ πόλεμον, ὥσπερ ἡ εὐπορία τρέφει. *Hoſtium terram perdere, urere, populari meminerit. Nam* & a *pecuniarum & frugum penuria bellum minuit, quantum auget copia.* a quo non diſcrepat illud *c* Procli: στρατηγικὸν τὸ τῶν ἀγωνιστῶν περικόπτειν τὴν εὐπορίαν, *boni eſt Imperatoris hoſtium copias undique accidere.* De Dario *d* Curtius: *credebat inopia debellari poſſe nihil habentem niſi quod rapiendo occupaſſet.*

b Strat. c. 6.
c In *Plat.* de Republ. pag. 389.
d Lib. IV. c. 9. n. 8.

3. Et illa quidem populatio ferenda eſt, 7 quæ brevi ad pacem petendam hoſtem ſubigit: quo genere belli uſus *e* Halyattes in Mileſios, Thraces *f* in Byzantios, Romani *g* in Campanos, *h* Capenates, Hiſpanos, *i* Ligures, Nervios, *k* Menapios. At, ſi recte rem expendas, plerumque admittuntur talia 8 odio magis quam prudenti ratione. Ferme enim evenit, ut aut cauſæ illæ ſuadentes ceſſent, aut ut aliæ ſint validiores, quæ diſſuadeant.

e Herod. l. 1. c. 17.
f Polyb. lib. IV. c. 45.
g Frontin. Strat. III. c. 4. n. 1.
h Liv. lib. V. c. 12.
i Idem, Lib. XXXIV. 17. XL. 39.
k Caſ. de bello Gal. lib. VI. c. 3. 6.

II. 1. Id eveniet primum, ſi nos ipſi rem frugiferam ita teneamus, ut hoſtibus non poſſit eſſe in fructu. Quo proprie ſpectat *l* lex divina, quæ in 9 vallum bellique opera vult impendi arbores feras, frugiferas vero aſſervari ad victum, addita cauſa, quod

l Deuter. XX. 19, 20.

GROTII.

a *Pecuniarum & frugum penuria bellum minuit*] *Philo* de vita contemplativa: οἱ πολέμιοι κείρουσιν καὶ δενδροτομοῦσι τὴν τῶν ἀντιπάλων χώραν, ἵνα σπάνει τῶν ἀναγκαίων πιεσθέντες ἐνδῶσι. *ſolent hoſtes vaſtare & arboribus nudare terram hoſtilem, ut hoſtes eo facilius ſe dedant rerum neceſſariarum penuria.* (Pag. 891. D.) Idem in Diris: διπλᾶν ἐργαζόμενοι συμφορὰν, λιμὸν μὲν φίλοις, ἐχθροῖς δὲ περιουσίαν. *duplex ſibi malum acquirunt, inopiam amicis, copiam hoſtibus.* (Pag. 930. A. init. lib.)

GRONOVII.

5 *Ut abſit injuria*] Ut vaſtemus & vexemus alienas res ſine peccato.

6 *Niſi cauſa utilitatis*] Magnum inde commodum ad nos aut incommodum ad hoſtem perveniat.

7 *Quæ brevi ad pacem*] Qua videmus effecturi, ut hoſtis citius de bello finiendo & pace reducenda cogitet.

8 *Odio magis quam*] Dum ſæpius indulgemus iræ aut prædæ cupiditati, quam ut in ſumma re aliquid profligemus.

9 *Vallum bellique opera*] Aggeres & machinas.

quod non ut homines, ita & arbores adverſum nos in prælium conſurgere poſſint: quod ex rationis ſimilitudine b Philo a etiam ad

a De creat. magiſtr. p. 734. C.

GROTII.

b *Philo*] Alter ejuſdem ſcriptoris locus de humanitate dignus & ipſe qui huc tranſcribatur: ἐπιδεδειγμένος τὸ ἐπιεικὲς, πάλιν πλουσίως αὐτοῦ καὶ κατακόρως χεῖται, μετιὸν ἀπὸ μὲν τῶν λογικῶν ἐπὶ τὰ ἄλογα, ἀπὸ δὲ τῶν ἀλόγων ἐπὶ τὰ φυτά, περὶ ὧν αὐτίκα λεκτέον, ἐπειδή γε περὶ τῶν προτέρων ἀνθρώπων, καὶ τῶν ὅσα ψυχῆς μεμοίραται, λέλεκται. ἀπείρηκε τοίνυν ἄντικρυς μήτε δενδροτομεῖν ὅσα τῶν ἡμέρων ὕλας, μήτε κείρειν ἐπὶ λύμῃ σταχυοφοροῦσαν πρὸ καιροῦ πεδιάδα, μήτε συνόλως καρπὸν διαφθείρειν, ἵνα περιουσίᾳ μὲν τροφῶν ἀφθόνων χορηγῆται τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, περιουσιάζῃ δὲ μὴ μόνον τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸς τὸν ἁβροδίαιτον βίον. ἀναγκαῖον μὲν γὰρ ὁ τοῦ σίτου καρπὸς εἰς τροφὴν ἀνθρώπων ἀποκριθείς· πρὸς δὲ τὸν ἁβροδίαιτον βίον, αἱ τῶν ἀκροδρύων ἀμύθητοι ποικιλίαι. γίνονται δὲ ἐν ἐνδείαις πολλάκις ὅτι καὶ τροφαὶ δεύτεραι, καὶ προσυπερβάλλουσιν, ἔτι τῶν πολεμίων χώραν τέμνειν ἐᾷ, παραγγέλλει δὲ ἀπέχειν δενδροτομιῶν, ἄδικον ὑπολαμβάνων τὴν πρὸς ἀνθρώπους ὀργὴν ἀποσκήπτειν εἰς τὰ μηδενὸς αἴτια κακοῦ. ἔπειτα δὲ ἀξιοῖ μὴ μόνον τὸ παρὸν προορᾶσθαι, μηδενὸς ἐν ὁμοίῳ μένοντος, ἀλλὰ πάντων τροπαῖς καὶ μεταβολαῖς χρωμένων; ὡς εἰκὸς εἶναι τοὺς τέως δυσμενεῖς ἐπικηρυκευσαμένους καὶ συμβατηρίων ἄρξαντας, ἐνσπόνδους αὐτίκα γενέσθαι. φίλους δὲ τροφῶν ἀναγκαίων ἀποστερεῖν χαλεπὸν, μηδὲν ταμιευσαμένους τῶν εἰς ὠφέλειαν, διὰ τὸ τοῦ μέλλοντος ἄδηλον. πάνυ γὰρ ἐκεῖνο καλῶς εἴρηται τοῖς παλαιοῖς, ὅτι καὶ φιλίας κοινωνητέον, μὴ ἀπογινώσκοντας ἔχθρας, καὶ προσκρουστέον ὡς φιλίας ἐσομένης, ἵνα ἕκαστος ἐν τῇ ἑαυτοῦ φύσει ταμιεύηται τὸ τῆς ἀσφαλείας, καὶ μὴ ἀπογυμνωθεὶς ἐν ἔργοις καὶ λόγοις, μετανοῇ τόθ' ὅταν ἀχρειὰς, ὅτ' οὐδὲν ὄφελος, αἰτιώμενος ἑαυτόν. τὸ λόγιον τοῦτο χρὴ φυλάττειν καὶ τὰς πόλεις, ἐν μὲν εἰρήνῃ προνοουμένας τῶν κατὰ πόλεμον, ἐν δὲ πολέμῳ τῆς κατ' εἰρήνην, καὶ μήτε τοῖς συμμάχοις ἀνέδην προσπιστεύειν, ὡς οὐ χρησομένοις μεταβολῇ πρὸς τὸ ἀντίπαλον, μήτε τοῖς πολεμίοις εἰσάπαν ἀπιστεῖν, ὡς οὐ δυναμένοις ποτὲ μεθαρμόσασθαι πρὸς τὸ ἔνσπονδον. εἰ μέντοι καὶ μηδὲν ὥσπερ ἐχθροὶ προακτέον δι' ἐλπίδα καταλλαγῶν, οὐδὲν ἐχθρὸν φυτὸν, ἀλλὰ πάντα ἔνσπονδα καὶ ὠφέλιμα· τὰ δ' ἥμερα καὶ διαφερόντως ἀναγκαῖα, ὧν ὁ καρπὸς ἢ τροφή ἐστιν, ἢ ἰσότιμον τροφῇ κτῆμα. οὐ δεῖ πολεμεῖν πρὸς τὰ μὴ πολέμια, τέμνοντας ἢ καίοντας ἢ ῥίζας αὐταῖς ἀνασπῶντας, ἅπερ αὐτὴ ἡ φύσις ὑδάτων ἐπιρροίαις καὶ θέρους εὐκρασίαις ἐπλεονόγησεν, δασμοὺς ἐτησίους οἴσοντα ἀνθρώποις οἷα βασιλεῦσιν. ἐμέλησε δ' αὐτῷ καθάπερ ἀγαθῷ προστάτῃ ἄλυπον εἶναι μὴ μόνον ζώοις, ἀλλὰ καὶ φυτοῖς ἰσχύν τε καὶ ῥώμην, καὶ μάλιστα τοῖς ἡμέροις, ἐπειδὴ καὶ πλείστου ἄξια φροντίδος ἐστὶ, καὶ οὐχ ὁμοίως τοῖς ἀγρίοις ἔγγονα, γεωργικῆς ἐπιστήμης δεόμενα πρὸς καρτερωτέραν δύναμιν· *Æquitatem ſuam etiam largius diſpenſans Moſes, valde ea ubertim ac liberaliter utitur, deſcendens a ratione utentibus ad muta animantia, ab his vero ad ea, quæ e terra naſcuntur, de quibus nunc dicendum eſt, quando de hominibus ut præſtantiſſimis, & aliis, quæ animam ſentientem nacta ſunt, jam egimus. Diſerte itaque vetuit aut exſcindere arbores mites, aut exitialiter ante tempus demetere frugiferas terras, aut ullos omnino fructus corrumpere, ut abundantia alimentorum inſtruatur humanum genus: abundent autem non modo neceſſaria, ſed & quæ ad vitam delicatiorem faciunt. Neceſſaria enim fruges, ad homines nutriendos ſepoſita res. ad delicias vero omnium de arboribus naſcentium varietas. quæ ſæpe, ubi alia deficiunt, ſuccedunt in alimen-*

terram

ad agros frugiferos producit, legi hæc verba affingens: *quid rebus inanimis quæ & mites ſunt & mites fructus ferunt iraſceris? an vero in morem hominum qui hoſtes ſunt, inimicitiæ ſignificationem arbores produnt, ut pro his quæ faciunt aut facere minantur ſtirpitus evellendæ ſint? quin proſunt victoribus, præbentque copiam rerum quas neceſſitas exigit, imo & ad voluptatem; non ſoli homines tributa ferunt, ſed meliora arbores ſtatis temporibus, ac talia ut ſine iis vivere non detur.* Joſephus vero [a] ad eundem locum, ſi vocem edere poſſent arbores clamaturas ait, inique ſe cum belli cauſæ non ſint perferre belli pœnas. Neque aliunde, ni fallor, originem habet illud Pythagoricum apud [b] Jamblichum: ἥμερον φυτὸν καὶ ἔγκαρπον μήτε βλάπτειν, μήτε φθείρειν *manſuetam frugiferamque arborem nec lædere nec exſcindere fas eſto.*

[a] *Ant. Jud.* IV, 8. p. 130. B.

[b] *De Vit. Pyth.* Cap. XXI. §. 99.

2. [c] Porphyrius vero mores Judaicos deſcribens libro de non edendis animalibus quarto, legem hanc; 10 conſuetudine ut puto

torum locum. Ultra procedens, terram etiam hoſtilem vaſtari non ſinit: præcipue vero excidiis arborum abſtineri jubet, iniquum exiſtimans, iram in homines conceptam erogari in ea, quæ cauſa mali nullius ſunt. Hoc ipſo & illud docet, non præſens tempus ſpectare tantum, cum nihil in ſuo ſtatu maneat, ſed cuncta vicibus ac mutationibus ſubjecta ſint, ita ut facile ſit eos qui nunc ſunt hoſtes, ubi ad colloquia & pacta ventum erit, rurſum fœderatos fieri. At amicos neceſſariis fraudare durum, quibus ob futurum incertum etiam aſſervari debuerant, quæ uſui eſſe poſſunt. Veriſſime enim dictum antiquis, ita amicis utendum, ut non putentur nullæ ſupervenire poſſe inimicitiæ, & ita tractandas offenſas, ut amicitia ſperetur, nimirum ut quiſque intra animum aliquid recondat, quo tutus ſit, & non eo nimium nudato per verba & facta mox pœnitentiam agat nimiæ ſuæ vehementiæ; ſeque accuſet, ubi res ſanari amplius non poteſt, oraculum hoc & civitatibus obſervandum eſt, ut pacis tempore parent, quæ ad bellum ſunt opus, in bello vero, quæ ad pacem: ac neque amicis ſupra modum fidant: tanquam qui non poſſunt in contrarium verti; neque hoſtibus ita diffidant, quaſi nunquam poſſint ad amicitiam reduci. Quod ſi etiam pro hoſte nihil faciendum eſſet in ſpem conciliationis, certe nihil eorum, quæ terra fert, hoſtile: quin amica omnia, utilia omnia. mitiſſima vero vel maxime neceſſaria, ut quorum fructus aut alimentum ſint, aut par aliquid alimento. Non oportet bellum inferre belli neſciis, non ſecare, non urere, non exſtirpare radicitus, quæ natura aquarum irrigationibus & æſtatum ſereno tenere educavit, ut tributa hominibus velut regibus ferrent. Cura autem ei ut communi rerum omnium & optimo præſidi fuit, illæſam præſtare non animantibus tantum ſed & terræ fœtibus vim ac robur, præſertim vero mitibus, quia majoris tutelæ indigent: neo ad ſylveſtrium morem fœcunda ſunt, ſed peritam culturam deſiderant, ut firmitatem conſequantur. (Pag. 712, 713. *Edit. Pariſ.*)

[c] *Porphyrius vero*] Verba ejus ſunt: φείδεσθαι δὲ κελεύει κἂν τῇ πολεμίᾳ τῶν συνεργαζομένων ζώων καὶ μὴ φονεύειν. *parci etiam jubet lex in terra quamvis hoſtili animantibus operum ſociis, ita ut ea occidere non liceat.* (Pag. 394. Edit. Lugd. 1620.)

GRONOVII.

10 *Conſuetudine interprete*] Unius & alterius bonum exemplum imitantibus aliis, ut ita res in perpetuum morem abiret;

GRO-

puto interprete, etiam ad 11 animantia ruris operi inſervientia producit: nam his quoque ut in bello parceretur a Moſe præceptum ait: Thalmudica vero ſcripta & Hebræi interpretes addunt, d legem hanc porrigendam ad rem quamvis quæ 12 ſine cauſa peritura ſit, ut ſi ædificia comburantur, eſculenta ac potulenta corrumpantur. Conſentit cum hac lege ducis Athenienſis Timothei prudens moderatio, qui narrante a Polyæno, οὐκ ἐπέτρεπεν οὔτε οἰκίαν οὔτε ἔπαυλιν καθαιρεῖν, οὐ μὴν οὐδὲ ἥμερον δένδρον ἐκκόπτειν. *non patiebatur aut domum, aut villam dirui, aut arborem frugiferam exſcindi.* Exſtat & lex Platonis de republica b quinto: μήτε γῆν τέμνειν, μήτε οἰκίας ἐμπιπράναι, *ne terra vaſtetur, ne domus incendantur.*

a Strateg. Lib. III. c. 10. n. 5.

b Pag. 470, 471. Tom. II. Ed. H. Steph.

3. Multo vero magis hoc locum habebit poſt plenam victoriam. Corinthum exciſam non probat c Cicero: ubi tamen fœde tractati erant Romanorum legati: idemque alibi d horrificum, nefarium, omni imbutum odio dicit bellum, quod parietibus, tectis, columnis, poſtibus fit. Laudat Livius e Romanorum lenitatem victa Capuâ, quod non ſævitum ſit incendiis ruiniſque e in tecta innoxia muroſque. Agamemnon apud f Senecam:

c Off. I. c. 11.

d Pro domo ſua ad Pont. c. 23.

e Lib. XXVI. Cap. 16.

Equi-

f *Troadibus*: verſ. 286, & ſeq.

GROTII.

d *Legem hanc porrigendam*] Contra vero reſtringendam, addita exceptione, niſi arbores in ſuburbanis locis impediant jaculatores. [Vide SELDEN. *de Jure Nat. & Gent.* Lib. VI. c. 15. *J. B.*]

GRONOVII.

11 *Animantia ruris*] Boves agricolas & jumenta ruſtica.

12 *Sine cauſa*] In nullum uſum noſtrum.

GROTII.

e *In tecta innoxia muroſque*] Egregia eſt hujus argumenti epiſtola Beliſarii ad Totilam apud *Procopium* Gotthicorum III. πρότερα μὲν καλὰ ἐν τῷ ὄντα ἐργάζεσθαι, ἀνθρώπων ἂν φρονίμων εὑρήματα εἴη καὶ πολιτικῶς βιοτεύειν ἐπισταμένων. ὄντα δὲ ἀφανίζειν τῶν γε ἀξυνέτων εἰκὸς, καὶ γνώρισμα τοῦτο τῆς αὐτῶν φύσεως οὐκ αἰσχυνομένων χρόνῳ τῷ ὑστέρῳ ἀπολείπειν. Ῥώμη μέντοι πόλεων ἁπασῶν, ὅσαι ὑφ' ἡλίῳ τυγχάνουσι οὖσαι, μεγίστη τε καὶ ἀξιολογωτάτη ὁμολογεῖται εἶναι. οὐδὲ γὰρ ἀνδρὸς ἑνὸς ἀρετῇ εἴργασται, οὐδὲ χρόνου βραχέος δυνάμει εἰς τόσον μεγέθους τε καὶ κάλλους ἀφῖκται. ἀλλὰ βασιλέων μὲν πλῆθος, ἀνδρῶν δὲ ἀρίστων ξυμμορίαι πολλαὶ, χρόνου τε μῆκος καὶ πλούτου ἐξουσίας ὑπερβολὴ, τά τε ἄλλα πάντα ἐκ πάσης τῆς γῆς, καὶ τεχνίτας ἀνθρώπους ἐνταῦθα ξυναγαγεῖν ἴσχυσαν. οὕτω τε τὴν πόλιν τοιαύτην, οἵαν περ ὁρᾷς, κατὰ βραχὺ τεκτηνάμενοι, μνημεῖα τῆς πάντων ἀρετῆς τοῖς ἐπιγενησομένοις ἀπέλιπον. ὥστε ἡ εἰς ταύτην ἐπήρεια, εἰκότως ἂν ἀδίκημα μέγα εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοῦ παντὸς αἰῶνος δόξειεν εἶναι. ἀφαιρεῖται γὰρ τοὺς μὲν προγεγενημένους τὴν τῆς ἀρετῆς μνήμην, τοὺς δὲ ὕστερον ἐπιγενησομένους τῶν ἔργων τὴν θέαν. τούτων δὲ τοιούτων ὄντων, ἐκεῖνο εὖ ἴσθι, ὡς δυοῖν ἀνάγκη τὸ ἕτερον εἶναι. ἢ γὰρ ἡσσηθήσῃ τοῦ βασιλέως ἐν τῷδε τῷ πόνῳ,

Equidem fatebor (pace dixiſſe hoc tua
Argiva tellus liceat) affligi Phrygas,
Vincique volui: ruere & æquari ſolo,
13 *Etiam arcuiſſem.*

4. Sane docet nos ſacra hiſtoria urbes *a* quaſdam a Deo damnatas excidio: etiam contra legem illam generalem 14 arbores Moabitarum *b* juſſas exſcindi. Verum non factum id odio hoſtili, ſed in juſtam deteſtationem facinorum, quæ aut publice erant cognita, aut Deo judice tanti æſtimata.

a Joſ. VI.

b II *Reg.* III, 19.

III. 1. Secundo 15 eveniet quod diximus etiam in dubia agri poſſeſſione, ſi magna ſpes ſit celeris victoriæ, cujus præmium &

ἢ ὠφελήσῃ, ἂν οὕτω τύχοι. ἢν μὲν οὖν νικήσῃς Ῥώμην γε καθελὼν, οὐ τὴν ἑτέρου τινὸς, ἀλλὰ τὴν σαυτοῦ ἀπολωλεκὼς ἂν, ὦ βέλτιστε, εἴης. καὶ διαφυλάξας, κτῆμά τι, ὡς τὸ εἰκὸς, τῶν πάντων κάλλιστον πλουτήσεις. ἢν δέ γε τῆς χείρονός σοι τύχης κληρώσασθαι ξυμβαίη, σώσαντι μὲν Ῥώμην, χάρις ἂν σώζοιτο παρὰ τοῦ νενικηκότι πολλή. διαφθείραντι δὲ φιλανθρωπίας τε οὐδεὶς ἔτι λείψεται λόγος, καὶ προσέσται τὸ μηδὲν τοῦ ἔργου ἀπόνασθαι. καταλήψεται δέ σε καὶ δόξα τῆς πράξεως ἀξία πρὸς πάντων ἀνθρώπων, ὥσπερ ἐφ' ἑκάτερα σοὶ τῆς γνώμης ἑτοίμως ἕστηκεν. ὁποῖα γὰρ ἂν τῶν ἀρχόντων τὰ ἔργα εἴη, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ὄνομα φέρεσθαι. *Antehac ſic exiſtimatum eſt, ſpecioſa ſtruere opera, ſapientum eſſe & civilis vitæ ſcientum: ſtructa demoliri, ſtultorum & vecordis animi ſigna ad poſteros transmittere non erubeſcentium. Romam conſtat urbium, quas ſol adſpicit, maximam eſſe ac ſpectatu digniſſimam. ea non unius labore hominis nec brevi tempore ad id magnitudinis ſplendoriſque proceſſit, ſed plurimi reges atque Imperatores. virorum eminentium immenſa ſeries, multa ſecula, divitiarum ſtupenda congeries, tum alia, tum artificum primos huc traxere. ita illi, tanta urbe paulatim effecta, monumenta ſuæ virtutis poſt futuris reliquere. Quare in eam ſævire id vero injuriam ſit facere humano generi omnis ævi, eripiendo iis, qui olim fuere, debitæ laudis memoriam, venturis vero ſpectaculi voluptatem. Hæc cum eum in modum ſe habeant, cogita de duobus alterum neceſſario futurum, ut aut in hoc bello vincaris ab Imperatore, aut tua fortuna ſit ſuperior. Si tu victor, everſa urbe, non aliena, ſed tua perdideris? eadem ſervata, poſſeſſione frueris omnium ſpecioſiſſima. ſi adverſa tibi ſors ceciderit, Roma per te incolumi, repoſita tibi erit apud victorem gratia: eadem jacente, jacebunt extra omnem ſpem miſericordiæ res tuæ. Neque tantum nullus ad te facti fructus redibit, ſed & digna facto fama te ab hominibus univerſis ſequetur. Ea, in utram velis partem, tibi parata eſt: nam potentum quales ſunt actiones, talis exiſtimatio.* (Cap. 22.) Vide & legem Friderici I. apud *Conradum* Abbatem *Urſpergenſem*, & de Friderico comite Palatino chronica *Melanchthonis*.

GRONOVII.

13 *Etiam arcuiſſem*] Adde *Sen.* Hippoly. 805. Vetuiſſem, vel prohibuiſſem, ſi potuiſſem.

14 *Arbores Moabitarum*] Hoc factum credibile eſt odio idololatriæ, quæ in lucis exercebatur.

15 *Eveniet quod diximus*] Ut rationes ſuadentes ceſſent, vel ſint validiores, quæ diſſuadeant, ubi nondum quidem in poteſtate noſtra res ſunt hoſtium, ſed credimus & ſperamus, alibi brevi dijudicatum iri, & res eas noſtras fore.

& ager & fructus futuri ſint. Sic Alexander Magnus milites, narrante [a] Juſtino, a populatione Aſiæ prohibuit, [f] *parcendum ſuis rebus præfatus, nec perdenda ea, quæ poſſeſſuri venerant.* Sic Quintius, Philippo Theſſaliam transcurrente populabunda manu, ipſe hortatus eſt milites, ut Plutarchus [b] loquitur, iter facere tanquam 16 per conceſſam & ipſorum jam factam regionem. Crœſus Cyro ſuadens, ne Lydiam populandam militi daret, [c] *non meam*, inquit, *urbem, non res meas diripies: nihil enim ad me jam iſta pertinent: tua ſunt: tua illi perdent.*

[a] Lib. XI. c. 6.
[b] Vita Flamin. pag. 371. D.
[c] Herodot. Lib. I. c. 88.

2. Aliter qui faciunt, in eos non male quadrant illa Jocaſtæ ad Polynicem verba 17 Thebaidibus Senecæ, (verſ. 558, & *ſeq.*)

> *Petendo patriam perdis: ut fiat tua,*
> *Vis eſſe nullam: quin tua cauſa nocet*
> *Ipſum hoc, quod armis urbs infeſtis ſolum,*
> *Segetesque adultas ſternis, & totos fugam*
> *Edis per agros. Nemo ſic vaſtat ſua.*
> *Quæ corripi igne, quæ meti gladio jubes,*
> *Aliena credis.*

Par ſenſus apud Curtium [d] illis verbis: *quicquid non corrupiſſene, 18 hoſtium eſſe confeſſi.* Unde non longe abeunt ea, quæ [e] Cicero in literis ad Atticum diſputat, adverſus Pompeji conſilium 19 fame patriam necandi. Atque hoc nomine Alexander Iſius culpat Philippum libro [f] Polybii XVII, cujus verba latine hunc in modum vertit [g] Livius: *in bello non congredi (Philippum) æquo campo, neque 20 collatis ſignis dimicare, ſed refugientem incendere ac diripere urbes, & vincentium præmia victum corrumpere. At non ſic antiquos Macedonum reges, ſed acie bellare ſolitos, urbibus*

[d] Lib. IV. c. 14.
[e] Ep. 7, 9. 10. Lib. IX.
[f] Cap. 3.
[g] Lib. XXXII. c. 33.

GROTII.

f *Parcendum ſuis rebus præfatus*] Gelimer & Vandali obſidentes Carthaginem, neque prædas egere, neque terram vaſtarunt, ſed curæ habuerunt ut ſuam. *Procopius* initio Vandalicorum ſecundi. (Cap. 1.) Apud *Helmoldum* lego lib. 1, cap. 66. *Nonne terra, quam devaſtamus, terra noſtra eſt, & populus, quem expugnamus, populus noſter eſt? quare ergo invenimur hoſtes noſtrimet, & diſſipatore vectigalium noſtrorum?* cum his conveniunt, quæ *Bembus* habet libro IX. (fol. 149. verſ. *Edit. Venet* 1551.) *Paruta* vero contra Germanos libro hiſtoriæ VI.

GRONOVII.

16 *Per conceſſam*] Deditam & ipſorum poteſtati permiſſam.

17 *Thebaidibus*] Phœniſſis.

18 *Hoſtium eſſe confeſſi*] Prodentes deſperationem de victoria: nam ſi ſperarent, ſe poſſe vincere ac tenere loca illa, non vaſtarent.

19 *Fame patriam*] Prohibendo ſubvectiones frumenti & aliorum utenſilium, quia mare claſſibus tenebat.

20 *Collatis ſignis*] Acie aperta.

GRO-

bibus parcere, quantum poſſent, quo opulentius imperium haberent. Nam 21 *de quorum poſſeſſione dimicetur tollentem, nihil ſibi præter bellum relinquere, quod conſilium eſſe?*

IV. 1. Tertio idem fiet, ſi hoſtis habere 22 poſſit aliunde, quo ſe ſuſtentet: puta ſi mare, ſi fines alii pateant. Archidamus apud Thucydidem *a* in oratione, qua Lacedæmonios ſuos *a Lib.* 1.
a bello in Athenienſes dehortatur, quærit, quas belli gerendi *c.* 80, 81.
ſpes habeant: an forte, quod militum copia valeant, ſperent Atticum agrum a ſe facile poſſe vaſtari: atqui, inquit, habent illi & terras alias ſuæ ditionis (Thraciam & Joniam intelligens) & maritimis advectionibus adipiſci poſſunt ea, quorum indigent. Tali ergo ſtatu optimum factu, ut agricultura etiam in ipſo collimitio tuta maneat: quod ſub tributo utrique parti præſtando factum diu 23 in Belgico Germanico bello nuper vidimus.

2. Eſtque id conſentaneum mori veteri Indorum, apud quos, ut g Diodorus Siculus loquitur, *τῶν γεωργῶν ἱερῶν καὶ ἀσύλων ἐωμένων οἱ πλησίον τῶν παρατάξεων γεωργοῦντες, ἀνεπαίσθητοι τῶν κινδύνων εἰσί· agricolæ intacti ſunt ac veluti ſacroſancti, imo prope caſtra & agmina opus faciunt ſepoſiti a periculo.* Addit, *τὰς χώρας τῶν ἀντιπολεμούντων οὔτ' ἐμπυρίζουσιν, οὔτε δενδροτομοῦσιν· hoſtium agros neque urunt, neque exſcindunt arbores.* Poſtea: *b οὐδεὶς ἂν πολέμιος περιτυχὼν γεωργῷ κατὰ τὴν χώραν ἀδικήσειεν, ἀλλ' ὡς κοινοὺς εὐεργέτας ἡγούμενοι, πάσης ἀδικίας ἀπέχονται· hoſtis nemo cuiquam agricolæ damnum dat, ſed id hominum genus, ut in commune beneficum, ab injuriis omnibus immune præſtatur.* *b Cap.* 40. *ejusdem Lib.* II.

3. Inter Cyrum quoque & Aſſyrium conveniſſe ait *c* Xenophon, ut *cum agricolis pax eſſet, cum armatis bellum.* h Sic Timotheus partem agri maxime frugiferam elocabat colonis, ut *c De Cyri inſt. Lib.* V. *c.* 4. 13.

GROTII.

g *Diodorus Siculus*] Libro II. (cap. 36.)

GRONOVII.

21 *De quorum poſſeſſione*] Perdito præmio, propter quod bellum geratur, verbis *Juſtini* 28, 3.

22 *Poſſit aliunde*] Quam ex eo agro, quem nobis urere ac vaſtare licet.

23 *In Belgico-Germanico*] Germaniæ Belgicæ conſociatæ adverſus Hiſpanos. Pacti enim inter ſe ſunt belligerantes, ut agricolæ in confinio hoſtilium terrarum extra præſidia ſiti, utrimque tuti & inviolati eſſent, modo penderent modicum tributum ex parte Belgarum Hiſpanis, ex parte Hiſpanorum Belgis.

GROTII.

h *Sic Timotheus*] De Megarenſibus idem prodidit *Plutarchus* quæſtionibus Græcis. (Qu. 17. p. 295. B.) de Totila, cum Romam obſideret, *Procopius* Gotthicorum III. *τοὺς μέντοι γεωργοὺς οὐδὲν ἄχαρι ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν εἰργάσατο, ἀλλὰ τὴν γῆν ἐκέλευεν ἀδεῶς ἧπερ εἰώθεισαν, ἐς ἀεὶ γεωργεῖν, τοὺς φόρους αὐτῷ διαφέροντας.*

ut [a] Polyænus narrat: imo, quod [b] Ariſtoteles addit, ipſos etiam fructus vendebat hoſtibus, & ex ea pecunia ſtipendium præbebat militi: quod a Viriato etiam factum in Hiſpania teſtis eſt [c] Appianus. Idque ipſum [24] in eo quod diximus Belgico-Germanico bello ſumma cum ratione & utilitate fieri vidimus, exteris mirantibus.

4. Hos mores humanitatis magiſtri [25] canones [d] Chriſtianis omnibus, ut majorem cæteris humanitatem debentibus ac profitentibus, imitandos proponunt, ideoque non agricolas tantum, ſed & animalia, quibus arant, & ſemina, quæ ad agrum portant, extra belli periculum poni volunt; nimirum ſimilem ob cauſam, ex qua civiles leges, [e] quæ ad arandum uſui ſunt, vetant in pignus capi, & apud Phrygas [f] ac Cyprios olim, poſtea [i] apud [g] Atticos & Romanos bovem aratorem occidere nefas erat.

V. Quarto evenit, ut res quædam ejus ſint naturæ, quæ ad bellum faciendum aut ducendum nihil momenti habeant: quibus rebus parci etiam, manente bello, ratio vult. Huc pertinet [k] [26] Rhodiorum oratio ad Demetrium [27] urbicapum pro pictura Ialyſi, ſic a Gellio [h] latine expreſſa: *qua malum ratio eſt, ut tu imaginem iſtam velis incendio ædium facto disperdere? nam,*

ſi

[a] *Strateg.* Lib. III. c. 10. §. 5, 9.
[b] *Oeconom.* II. p. 507. A.
[c] *Bell. Hiſp.* pag. 291.
[d] C. 2. *De Treug. & pac.*
[e] L. 7. C. *Quæ res pignor.*
[f] *Nic. Damaſc. Excerpt. Peireſc.* p. 517.
[g] *Ælian.* V, 14. *Var. Hiſt. Dion. Chryſ. orat.* LXIV. pag. 592. D.
[h] *Lib.* XV. c. 31.

tur. agricolis interim per omnem Italiam nihil mali intulit, ſed juſſit eos, ita ut ſoliti erant, terram perpetuo ſecuros colere, modo ad ipſum tributa perferrent. (Cap. 13.) *Caſſiod.* XII, 5. *Defenſorum maxima laus eſt, ſi, cum illi videantur prædictas regiones protegere, iſti non deſinant patrioticas poſſeſſiones excolere.*

i *Apud Atticos & Romanos*) Etiam in Peloponneſo. *Varro* II. de Re Ruſtica, (cap. 5.) *Columella* principio libri VI. His adde *Plinium* VIII, 45. *Ælianum* de hiſtoria animalium II, capite ultimo. *Porphyrium* II. de abſtinentia, (pag. 173, & *ſeq.*) *Vegetium* III. de Arte Veterinaria.

k *Rhodiorum oratio ad Demetrium*) De hac re vide *Plinium* hiſtoriæ naturalis VII, 38. & XXXV, 10. & *Plutarchum* Demetrio. (pag. 898. E.) Senſus idem in epiſtola Beliſarii modo a nobis recitata.

GRONOVII.

24 *In eo, quod diximus*] Quod apparuit non tantum ex eo genere vectigalis, cui *Licenten* nomen (eſt autem de mercibus, quæ in hoſtiles regiones hinc, præter arma, portabantur,) ſed quod conſtat, integras bellicas naves Amſtelædami emtas inſtructasque cum diſſimulatione magiſtratuum, quibus hoſtis adverſus Batavos uteretur: ne ſcilicet, cum ſat eſſet aliorum locorum, ubi parari poſſent, hi incolæ eo lucro fraudarentur.

25 *Canones*] Synodales vel conciliorum veterum.

26 *Rhodiorum oratio ad Demetrium*] Ut parceret, Rhodo obſeſſa, ei parti murorum, prope quam erat ea nobiliſſima Protogenis pictura, neque eam labefactaret machinis: etſi facilius inde capi urbs potuiſſet, teſte *Plinio* 7, 38. 35, 10. Fuerat autem Jalyſius iſte inter conditores Rhodiorum gentis.

27 *Urbicapum*] Polioreceten Antigoni Coclitis filium.

28 *Cum*

ſi nos omnes ſuperaveris, & oppidum hoc totum ceperis, imagine quoque illa integra & incolumi per victoriam potieris: ſin vero nos vincere obſidendo nequieris, petimus conſideres, ne turpe tibi ſit, quia non potueris Rhodios vincere, bellum 28 *cum Protogene mortuo geſſiſſe.* Polybius [a] rabioſi eſſe animi ait, ea perdere, *a Lib. v.*
quæ nec hoſti perdita vires adimant, nec perdenti emolumen- *c. 11.*
tum adferant, qualia ſunt templa, porticus, ſtatuæ, & ſimilia. Marcellus, laudante [b] Cicerone, *ædificiis omnibus Syracuſarum, b In Verr.*
publicis & privatis, ſacris & profanis ſic pepercit, quaſi ad ea IV, 54.
defendenda cum exercitu, non expugnanda veniſſet. Idem [c] poſt- *c Ibid. c.*
ea: *majores noſtri relinquebant iis, quæ jucunda victis, nobis 60.*
29 *levia videbantur.*

VI. 1. Hoc vero ſicut in aliis ornamentis valet ob eam, quam jam diximus, cauſam: ita ſpecialis ratio accedit in iis, quæ ſacris uſibus dicata ſunt: quanquam enim & hæc, ut 30 alibi diximus, publica ſuo modo ſunt, atque ideo impune per jus gentium violantur, tamen ſi nullum inde periculum ſit, conſervari talia ædificia & quæ eis accedunt, [1] ſuadet rerum divinarum

GRONOVII.

28 *Cum Protogene mortuo*] Protogenis mortui opus nobile hoſtiliter laceraſſe. Sic *Gellius*. At *Plinius* etiam tum vixiſſe Protogenem & id opus tractaſſe ſcribit.

29 *Levia*] Vana, parvi momenti, nec tanti, ut illis ea invideremus.

30 *Alibi diximus*] 3, 5. 2.

GROTII.

1 *Suadet rerum divinarum reverentia*] *Polybius* in excerptis Peireſianis: (pag. 45.) τὸ γὰρ τοῖς ἀνθρώποις ὀργιζόμενον, εἰς τὸ θεῖον ἀσεβεῖν, τῆς πάσης ἀλογιστίας ἐστὶ σημεῖον· *cum hominibus iraſcaris, ob id impie in Deos agere, ſummæ ſtultitiæ ſignum eſt.* Merito ſane. nam & *Severus reſcripſit, melius eſſe, ut quomodocunque illic Deus colatur, quam popinariis dedatur, Lampridio* referente, (cap. 49.) *Saguntinæ Dianæ templo pepercit religione inductus*, ait de Annibale *Plinius* naturalis hiſtoriæ XVI, 40. Ἱερῶν οὐδὲ τοὺς ἀλλοφύλους πολεμίους ἀφῃρούμεθα. *templa hoſtibus nec externis eripimus. Appianus* id habet civilium III. (Pag. 516.) De Ageſilao ſcriptor latinus vitæ ejus: *neque hoc ſolum in Græcia fecit, ut templa Deorum ſancta haberet, ſed etiam apud Barbaros ſumma religione ſimulacra araſque conſervavit. Itaque prædicabat mirari ſe, non ſacrilegorum numero haberi, qui ſupplicibus eorum nocuiſſent: aut non gravioribus pœnis affici, qui religionem minuerent, quam qui fana ſpoliarent.* (Corn. Nepos, *cap.* 4.) De Ageſilai ſanctimonia in hac re etiam *Plutarchum* vide (pag. 606. A.) Idem multos pariter Romanos ejus laudis participes facit in Sulla (Pag. 459. C. D.) εἰς μνήμην ἐβάλλοντο τοῦτο μέν τοι τὸν Φλαμίνιον, καὶ Μάνιον Ἀκύλιον, τοῦτο δὲ Αἰμίλιον Παῦλον, ὧν ὁ μὲν Ἀντίοχον ἐξελάσας τῆς Ἑλλάδος, οἱ δὲ τοὺς Μακεδόνων βασιλεῖς καταπεπολεμηκότες, οὐ μόνον ἀπέχοντο τῶν ἱερῶν τῶν Ἑλληνικῶν, ἀλλὰ καὶ δῶρα καὶ τιμὴν αὐτοῖς καὶ σεμνότητα πολλὴν προσέθεσαν· *in memoriam revocabant alii Flaminium, alii Manium Aquilium & Æmilium Paulum, quorum ille, Antiocho ejecto è Græcia, hi vero, debellatis Macedonum regibus, non modo Græcanicis templis pepercerant, ſed & donis ea,* mul-

[a] *Syl. de bello p.* 3, *n.* 5. narum reverentia, [a] inter eos maxime, qui eundem Deum ex eadem lege colunt, etiamſi forte ſententiis quibusdam aut ritibus diſſideant.

[b] *Lib.* IV. *c.* 97. 2. Thucydides [b] jus ait fuiſſe inter Græcos ſui temporis, *ἰόντας ἐπὶ τὴν ἀλλήλων, ἱερῶν τῶν ἐνόντων ἀπέχεσθαι*, *ut, qui in hoſticum impetum facerent, a locis ſacris abſtinerent.* Alba a Romanis
[c] *Lib.* I. *c.* 29. diruta Deum templis temperatum ait [c] Livius. De Romanis Capua capta ſic Silius libro XIII, (verſ. 316, & *ſeqq.*)

Ecce repens tacito percurrit pectora ſenſu
Relligio & ſævas componit numine mentes,
Ne flammam tædasque velint, ne templa ſub uno
In cinerem (aa) *ſediſſe rogo.*

[d] *Lib.* XLII. *c.* 3. Adverſus Q. Fulvium Cenſorem dictum narrat [d] Livius: *obſtringere eum religione populum Romanum* [31] *ruinis templorum templa ædificantem, tanquam non iidem ubique Dii immortales ſint, ſed ſpoliis aliorum alii colendi exornandique.* At Marcius Philippus,
[e] *Idem, Lib.* XLIV. *c.* 7. [e] ad Dium cum veniſſet, [32] metari ſub ipſo templo, ne quid in loco ſacro violaretur, juſſit. Narrat Strabo [f] Tectoſages,
[f] *Lib.* IV. *p.* 188. *Ed. Pariſ. Caſaub.* qui cum aliis [33] pecunias Delphicas rapuerant, placandi numinis cauſa domi easdem cum additamento conſecraſſe.

[g] *Lib.* II. *c.* 1. 3. Ad Chriſtianos ut veniamus, commemorat [g] Agathias Francos templis peperciſſe, ut qui cum Græcis eſſent ejusdem religionis. Imo & hominibus ob templa parci ſolitum, quod (no

multoque bonore ac ſanctimonia auxerant. Adi & *Vitruvium* lib. II. (Cap. 8.) *Dionem* XLII. (pag. 234. A. *Ed. H. Steph.*) *Plutarchum* Cæſare (pag. 720. E.). *Brodæum* V. miſcellaneorum c. 29. Gabao Maurus ipſe, non Chriſtianus, honorem volebat haberi Chriſtianorum eccleſiis, contra quam facerent Vandali, quibus ſperabat iratum fore, quisquis ille eſſet, Chriſtianorum Deum. Teſtatur hoc *Procopius* Vandalicorum I. (*Cap.* 8.) qui & Perſicorum II, (*Cap.* 9.) Chosroën, Perſam non Chriſtianum, eccleſiæ Antiochienſium Chriſtianorum ait peperciſſe. Juſtinianus etiam, ut idem refert Vandalicorum II, (*Cap.* 9.) retinere apud ſe non auſus eſt res illas, quas Hieroſolymorum templo Veſpaſianus abſtulerat Romam, Romæ autem repertas in Africam asportaverat Gizerichus. De ſanctimonia a Mahumetiſtis ſervata loco, in quo Ezechielis & trium Danielis ſociorum oſſa erant condita, teſtis eſt in itinerario Judæus *Benjamin.*

GRONOVII.

31 *Ruinis templorum*] Male omiſſum: *templa ædificantem.*

32 *Metari*] Caſtra poni.

33 *Pecunias Delphicas*] Harum pars aurum Tholoſanum. Juſtin. 32, 3.

(aa) *Traxiſſe* habent MSS. & ex illis nupera atque adcurata Editio: unde fecerant *tranſiſſe.* Neſcio unde ſuam lectionem *ſediſſe* habeat noſter: quamquam, poſt illum, ita quoque locum laudat *J. G. Grævius*, Vir Eruditiſſimus, in CIC. *Verr.* IV, 55. *J. B.*

GRO-

(ne profanarum gentium, quæ multa ſunt exempla, adferam, quippe cum morem hunc κοινὸν τῶν Ἑλλήνων νόμιμον *a* Scriptores vocent) m in Gothis Romæ captoribus ſic laudat *b* Auguſtinus: n *teſtantur hoc martyrum loca & baſilicæ Apoſtolorum, quæ in illa vaſtatione victos ad ſe confugientes ſuos alienosque receperunt. hucusque cruentus ſæviebat inimicus: ibi accipiebat limitem trucidationis furor: illo ducebantur a miſerantibus* 34 *hoſtibus, quibus* (o malim, *qui*, nam diſtinguit mitiores a durioribus) *etiam extra ipſa loca pepercerant, ne in eos incurrerent, qui ſimilem miſericordiam non haberent: qui tamen etiam ipſi alibi truces atque hoſtili more ſævientes* p *poſteaquam ad loca illa veniebant, ubi fuerat interdictum quod alibi jure belli licuiſſet, tota ſæviendi refrenabatur immanitas, & captivandi cupiditas frangebatur.*

a Diod. l. XIX. c. 73.
b Libro I. de Civit. Dei, c. I.

VII. I. Quod de ſacris dixi, idem de religioſis intelligendum eſt, etiam de iis, 35 quæ in honorem mortuorum ſtructa ſunt. nam & hæc, quanquam 39 jus gentium impunitatem iræ in iſta exercendæ indulget, violari non poſſunt niſi contemta humanitate. 37 Summam eſſe rationem ajunt *c* juriſconſulti, quæ facit

c L. 43. D. de Religioſis.

GROTII.

m *In Gotthis Romæ captoribus*] Sub Alatico Ariano: cujus & hoc factum memorabile apud *Caſſiodorum* XII, 20. *Rex Alarichus apoſtoli Petri vaſa ſuis deferentibus cum excepiſſet, mox, ut rei cauſam habita interrogatione cognovit, ſacris liminibus deportari diripientium manibus imperavit, ut cupiditas quæ deprædationis ambitu admiſerat ſcelus, devotione largiſſima deleret exceſſum.*

n *Teſtantur hoc martyrum loca*] Exſcripſit hunc locum *Iſidorus* in Chronicis Gotthicis Æra CCCC XLVII.

o *Malim*, qui] Omnino ſic legendum oſtendit *Oroſius*, eandem hiſtoriam referens lib. VII. c. 28 [Nihil mutant tamen poſtremi Editores, è familia Monachorum *Benedictinorum*. J. B.]

p *Poſteaquam ad loca illa veniebant*] Eiſdem apoſtolorum baſilicis Gotthi ſub Vitige Romam obſidentes pepercerunt, teſte *Procopio* Gotthicorum II. (Cap. 4.) Etiam barbaris & non Chriſtianis jus confugii in talia loca profuit, vide *Zoſimum* libro IV. (Cap. 40. Ed. Cellar.) de Tomitanis barbaris. Adde Helvetiorum legem apud *Simlerum*: (Pag. 302. *Ed. Elzevir.*) *Nicetam* Alexio, Manuelis filio: (*Cap.* 4.) eundem lib. I. de Andronico, ubi Siculos culpat ob violatas Antiochienſium eccleſias, (*cap.* 9.)

GRONOVII.

34 *Hoſtibus, quibus*] Nihil mutandum, ſed intelligendum; iſti quibus pepercerant, nempe in profanis locis. Significat quosdam hoſtium tam fuiſſe miſericordes, ut Romanos captos in illis locis, quorum nulla erat religio, ſponte ducerent in templa, ne, ſi in alios vincentium non tam miſericordes incidiſſent, irrita foret prior clementia.

35 *Quæ in honorem*] Cenotaphiis aut monumentis, in quibus ipſa corpora defunctorum collocata non ſunt.

36 *Jus gentium impunitatem*] Jure gentium ea impune diruere ac corrumpere licet.

37 *Summam eſſe rationem, quæ facit*] Religionis primam & maximam rationem habendam.

facit pro religione. Tam pro religioſis quam pro ſacris pia exſtat Euripidis ſententia Troadibus, (*verſ.* 95, & ſeqq.)

> Μῶρος δὲ θνητῶν ὅστις ἐκπορθεῖ πόλεις,
> Ναούς τε τύμβους θ', ἱερὰ τῶν κεκμηκότων,
> Ἐρημίᾳ δοὺς, αὐτὸς ὤλεθ' ὕστερον.

> *Homo quisquis urbes vaſtat & Dis Manibus*
> *Sedes ſacratas, templaque, haud recte ſapit:*
> *Nam ſimilis ipſum peſtis excidii manet.*

a Philoſtrat. Lib. V. c. 16. *Ed. Olear.* Apollonius [a] Tyanæus q de cœlo a gigantibus oppugnato fabulam ſic interpretabatur: *ὑβρίσαι εἰς τοὺς νεὼς αὐτῶν καὶ τὰ ἕδη, vim eos intuliſſe Deorum templis ac ſedibus.* Statio Annibal ſacrilegus (bb), qui *Deûm* 38 *face miſcuit aras.*

b Punic. pag. 83. *c Lib.* XLII. pag. 234. *d Cap.* 55. *e De Divin.* I. 37. *f Lib.* XIV. c. 64. *g Lib.* XXXI. c. 26, 30, 31.

2. Scipio, capta Carthagine, milites donis ornat, *χωρὶς τῶν εἰς τὸ Ἀπολλώνιον ἁμαρτόντων*, inquit [b] Appianus, *exceptis, qui in Apollinis templum peccaverant.* Trophæum a Mithridate ſtructum Cæſar, ut narrat [c] Dio, *καθελεῖν οὐκ ἐτόλμησεν ὡς τοῖς ἐμπολεμίοις Θεοῖς ἱερωμένον, tollere auſus non eſt, ut belli Diis ſacratum.* Marcus Marcellus, quæ 39 victoria profana fecerat, religione impeditus non attigit, ait Cicero [d] Verrina quarta: & ibidem addit, (cc) hoſtes eſſe aliquos, qui in bello religionis & conſuetudinum jura retineant. Idem [e] alibi Brenni bellum 40 fano Apollinis illatum, nefarium dixit. 41 Pyrrhi factum, qui Proſerpinæ theſauros ſpoliaſſet, fœdum vocat Livius & in Deos ſuperbum. Simile Himilconis [f] Diodorus *ἀσέβειαν* & *εἰς θεοὺς ἁμάρτημα.* Philippi bellum idem ille Livius [g] nefarium, quaſi Diis ſuperis inferiſque illatum: etiam furorem, ac ſcelera. Florus

GROTII.

q *De cœlo a gigantibus oppugnato fabulam ſic interpretabatur*] Ut & alteram de Epopeo *Diodorus Siculus.* [Excerpt. Peireſc. pag. 221. è Lib. VII.]

GRONOVII.

38 *Face miſcuit*] Incendit & in cineres confuſos ac deformia rudera redegit.

39 *Victoria profana*] Sacra, quæ, urbe per vim expugnata, reverentiam apud victores non habebant, & in prædam duci poterant.

40 *Fano Apollinis*] Delphico. *Juſtin.* 24, 7. 8.

41 *Pyrrhi, qui Proſerpinæ*] Livius 29, 18.

(bb) En ipſa verba Poëtæ:

> *Præcipuè quum ſacrilegus face miſcuit arces*
> *Ipſius* [Herculis] *immeritaque domos ac templa Sagunti*
> *Polluit, & populis furias immiſit honeſtas.*

Sylv. Lib. IV. Sylv. VI. verſ. 82, & ſeqq. *J. B.*

(cc) Hoc paullo ante legitur: *Non ut ab hoſte aliquo, qui tamen in bello religionum & conſuetudinis jura retineret* &c. Caput in orâ libri indicavimus. *J. B.*

GRO-

Florus a de eodem, 1 *Philippus ultra jus victoriæ in templa, aras, ſepulchra ſævit.* Eandem hiſtoriam tangens Polybius hoc addit b judicium: τὸ μήτε τοῖς ἰδίοις πράγμασιν ἐπικουρίαν μέλλοντα μηδ᾽ ἡντινοῦν παρασκευάζειν, μήτε τοῖς ἐχθροῖς ἐλάττωσιν πρός γε τὸν ἐνεστῶτα πόλεμον, ἐκ περιττοῦ καὶ ναοὺς, ἅμα δὲ τούτοις ἀνδριάντας καὶ πᾶσαν δὴ τὴν τοιαύτην κατασκευὴν λυμαίνεσθαι, πῶς οὐκ ἂν εἴποι τις εἶναι τρόπου καὶ θυμοῦ λυττῶντος ἔργον; *quæ neque nobis ad bellum futura ſunt uſui, nec hoſtibus incommodatura, ea ire perditum, templa maxime, & quæ in iis ſimulacra & ſimilia ornamenta, quis neget malæ mentis & præ ira furibundæ eſſe opera?* atque ibidem talionis non admittit excuſationem.

a Lib. II. c. 7. n. 4.
b Lib. V. c. 11.

VIII. 1. Quanquam vero proprie 42 inſtituti noſtri hic non eſt, quid ex uſu ſit, inquirere, ſed laxam bellandi licentiam adducere ad id, quod natura licitum, aut inter licita melius eſt; tamen 43 ipſa virtus, vilis hoc ſæculo, ignoſcere mihi debet, ſi, quando per ſe contemnitur, ex utilitatibus ipſi pretium facio. Primum igitur moderatio iſta in ſervandis rebus, quæ 44 bellum non morantur, magnum hoſti telum eripit, deſperationem. Archidami dictum eſt apud c Thucydidem, μὴ γὰρ ἄλλο τι νομίζετε τὴν γῆν τῶν πολεμίων, ἢ ὅμηρον ἔχειν, καὶ οὐχ ἧσσον ὅσῳ ἄμεινον ἐξείργασται, ἧς φείδεσθαι χρὴ ὡς ἐπιπλεῖστον, καὶ μὴ ἐς ἀπόνοιαν καταστήσαντας αὐτοὺς, 45 ἀληπτοτέρους ἔχειν. *terram hoſtilem non aliud quam* 46 *obſidem cenſete, tantoque meliorem, quanto magis exculta eſt: quare & ut plurimum ei parcendum eſt, ne deſperatio hoſtes reddat* 47 *invictiores.* 5 Idem Ageſilai conſilium d, cum Acarnanibus, contra quam ſentiebant Achæi, 48 liberam reli-

c Lib. I. c. 82.
d Xen. hist. Gr. IV. c. 6. n. 13.

GROTII.

1 *Philippus ultra jus victoriæ in templa, aras. ſepulchra ſæviit*] Simile Pruſiæ factum deteſtatus *Polybius*, cujus verba *Suidas* ſervavit in vocabulo *Pruſia*, & excerpta Peireſciana. (pag. 337.)

5 *Idem Ageſilai conſilium*] Meminit & *Plutarchus* Ageſilao. (Pag. 608. B.)

GRONOVII.

42 *Inſtituti noſtri hic non eſt*] Quippe quod τοῦ πολιτικοῦ.

43 *Ipſa virtus vilis.*] Non debet alienum aut putidum videri, ſi, quod honeſtum eſt & per ſe ſine ulla mercede probandum, id ſtudeam perſuadere & commendare per commoda, quæ ſecum trahit, quando eo ſæculo vivimus, quo nihil, niſi quod utile eſt, appetitur.

44 *Bellum non morantur*] Impedimentum non afferunt rebus gerendis.

45 Ἀληπτοτέρους ἔχειν] Forte, ἀλειπτοτέρους, nam ἄλειπτος, ἀνίκητος, ἀκαταγώνιστος. *Salmaſ.* ad hiſt. Auguſt. p. 333.

46 *Obſidem*] Nam qui agros hoſtium tenent, perinde eſt ac ſi obſides eis extorſiſſent: quorum recipiendorum ſpe ad ſaniora conſilia cogi poſſunt: eo autem facilius cogentur, quo cultiores agri conſervati fuerint.

47 *Invictiores*] Difficiliores.

48 *Liberam reliquit ſementem*] Vetuit, dum in arando ac ſerendo occupati eſſent, ullam vim a ſuo exercitu fieri.

reliquit ſementem, ajens, quo plus ſeviſſent eo 49 pacis cupidiores fore. Hoc eſt quod dicit *a* ſatyra: 50 *ſpoliatis arma ſuperſunt.* Livius narrans *b* captam a Gallis urbem: *placuerat*, inquit, *principibus Gallorum, non omnia concremari tecta, ut quodcunque ſupereſſet urbis,* 51 *id pignus ad flectendos hoſtium animos haberent.*

a Juvenal. VIII, 124. *b Lib.* V. c. 42.

2. Adde quod 52 ſpeciem hoc præfert, manente bello, magnæ de victoria fiduciæ: & quod clementia apta per ſe frangendis & conciliandis animis. Annibal apud *c* Livium in Tarentino agro nihil violat: *apparebat*, ait, *non id modeſtia militum aut ducis,* 53 *niſi ad conciliandos Tarentinorum animos fieri.* Simili de cauſa Auguſtus Cæſar de Pannoniis rapina abſtinebat. Cauſam *d* Dio adfert: ἤλπιζε γὰρ ἐθελοντὰς αὐτοὺς ἐπάξεσθαι. *ſperabat enim fore, ut ſic eos ſine vi ſibi adjungeret.* Timotheus ea cura, quam ſupra narravimus, præter alia πολλὴν τὴν εὔνοιαν τῶν πολεμίων ἐθηρεύσεν, ait *e* Polyænus, *magnam ab hoſtibus ipſis benevolentiam captabat.* [t] De Quintio & qui cum eo erant Romanis Plutarchus cum quæ ſupra diximus commemoraſſet, *f* addit: *hujus modeſtiæ non multo poſt fructum cepere. nam ut in Theſſaliam perventum eſt, defecerunt ad eum urbes. Tum vero & qui intra Thermopylas habitabant Græci Quintium ardentibus votis deſiderabant: Achæi vero, renuntiata Philippi amicitia, ſocietatem adverſus eum cum Romanis inierunt.* De Lingonum civitate quæ bello, quod ductu Cerealis, auſpiciis autem Domitiani, in Civilem Batavum ejusque ſocios gerebatur, populationem formidatam evaſerat, ſic narrat *g* Frontinus, *quod contra exſpectationem inviolata nihil ex rebus ſuis amiſerat, ad obſequium reducta ſeptuaginta millia armatorum tradidit ei.*

c Lib. XXIV. c. 20. *d Lib.* XLIX. p. 472. D. E. *e Lib.* III. c. 10. n. 9. *f Pag.* 371. D. *Vit. Flam.* *g Lib.* IV. c. 3. n. 14.

3. Conſiliis contrariis contrarii quoque eventus: exemplum dat Livius *h* in Annibale: *Præceps in avaritiam & crudelitatem animus, ad ſpolianda quæ tueri nequibat, ut vaſtata hoſti relinquerentur, inclinavit. Id fœdum conſilium cum incepto tum etiam exitu fuit: neque enim indigna patientium modo abalienabantur animi,*

h Lib. XXVI. c. 38.

GROTII.

t *De Quintio*] Nempe T. Quintio Flaminio.

GRONOVII.

49 *Pacis cupidiores*] Promtiores & procliviores ad legem pacis accipiendam, ne meſſem hoſtis intercipiat.

50 *Spoliatis arma*] Cum ſupereſt nihil præter arma, acrius eis utuntur.

51 *Id pignus*] Lenocinium pacis, per quam ea erant recuperaturi.

52 *Speciem hoc præfert*] Parcere illis, quæ in poteſtate ſunt, eſt ſignum judicantis hæc ſua eſſe ſperantisque ſe obtinere illa poſſe, univerſi belli victoria.

53 *Niſi ad conciliandos*] *Niſi* pro *ſed.*

animi, ſed cæterorum etiam: quippe 54 *ad plures exemplum quam calamitas pertinebat.*

4. Veriſſimum autem ſentio, quod a theologis [a] quibusdam notatum eſt, & ſummarum poteſtatum & ducum qui Chriſtianos ſe & a Deo & ab hominibus haberi volunt officium eſſe, violentis urbium direptionibus & ſi quid his ſimile eſt intercedere, ut quæ abire non poſſint ſine graviſſimo multorum innocentium malo, & ſæpe ad belli ſummam parum proficiant: ita ut bonitas Chriſtiana fere ſemper, ipſa quoque juſtitia plerumque ab ipſis abhorreat. Majus ſane eſt Chriſtianorum inter ſe vinculum, quam olim Græcorum fuit, quorum bellis ne qua (dd) urbs Græca exſcinderetur cautum erat Amphictyonum decreto. Et Alexandrum Macedonem narrant veteres nullius rei a ſe actæ magis ductum pœnitentia, (ee) quam quod Thebas evertiſſet.

[a] *Ægid. Reg. de actibus ſupern. diſp.* 31. *dub.* 7. *num.* 127.

GRONOVII.

54 *Ad plures*] Plures ſimile quid metuebant, quam ipſam calamitatem ſentiebant.

(dd) Teſtis eſt ÆSCHINES: Ἐν οἷς ὤμοσαν ἐπὶ τοῖς ἀρχαίοις, Μηδεμίαν πόλιν τῶν Ἀμφικτυονίδων ἀνάστατον ποιήσειν &c. Orat. de male obita legat. *pag.* 262. A. Edit. Baſil. 1572. *J. B.*

(ee) Vide, inter alios, PLUTARCHUM, *Vit. Alexandr.* pag. 671. B. *J. B.*

CAPUT XIII.

Temperamentum circa res captas.

I. *Res etiam hoſtilium ſubditorum bello captas retineri ad modum debiti:*
II. *Non etiam in pœnam alieni criminis.*
III. *Debitum hic intelligi etiam quod in bello ſubnaſcitur. Exempla.*
IV. *Humanitatis eſſe, ſummo jure hic non uti.*

I. 1. SEd neque peccato vacare, aut a reſtitutionis onere immunis cenſeri debet rerum hoſtilium in bello juſto captura. Quippe [a] ſi id quod recte fit ſpectas, non ultra licitum eſt capere aut habere quam 1 cauſa ſubeſt debendi in hoſte:

GROTII.

[a] *SI id quod recte fit ſpectas*] Vide quod judicavit Innocentius Romanus Pontifex apud *Bembum* I. (fol. 12. *Ed. Venet.* 1551.)

GRONOVII.

1 *Cauſa ſubeſt debendi*] Donec nanciſcamur id, quod nobis debetur.

GRO-

a Vict. de jure belli n. 55. 56.

ſte: a excepto quod etiam extra eam ad 2 ſecuritatem neceſſariæ res poſſunt detineri, ſed reſtituendæ ceſſante periculo, in ſe aut in pretio, ſecundum ea quæ libro II, cap. II. tractavimus. nam quod & in re 3 pacatorum liceret, multo magis in re hoſtium licet. Hoc igitur eſt 4 capiendi quoddam jus, ſine acquirendi jure.

b Cajetan. in ſum. pecc. verb. belli damnum. Covarr. ad d. c. peccatum. p. II. §. II. Vict. de jure belli n. 39. & 41. & Molina II, tract. diſp. 117.

2. Cum autem deberi aliquid nobis poſſit, aut 5 ob inæqualitatem rerum, b aut 6 ex pœna, b poteſt ex utraque cauſa acquiri res hoſtilis, ſed cum diſcrimine tamen. nam ſupra diximus, ex debito illo priore 7 non res tantum debentis ſed & ſubditorum ejus ex introducto jure gentium quaſi fidejuſſione obligari. Quod quidem jus gentium alterius generis credimus, quam illud 8 quod in impunitate ſola aut externa vi judiciorum conſiſtit. Nam ſicut in res noſtras, ex conſenſu privato noſtro, ei quicum actum eſt, 9 non externum modo, ſed & internum jus quæritur, ſic & ex communi quodam conſenſu, qui ſingulorum conſenſum vi quadam in ſe continet, quo ſenſu lex πόλεως συνθήκη κοινὴ, (aa) *communis pactio civitatis* dicitur. Atque id in hoc negotii genere placuiſſe gentibus eo eſt credibilius, quia hæc lex gentium non (bb) ſolum majoris mali vitandi cauſa, ſed etiam juris cuique ſui conſequendi gratia introducta eſt.

II. At

GROTII.

b *Aut ex pœna*] Romani Pruſiam Attalo juſſerunt & damnum reſarcire & pœnam inſuper pendere. [Habet Auctor noſter ex APPIANO ALEXANDRINO, *Bell. Mithrid.* pag. 172, 173. Ed. H. Steph. *J. B*]

GRONOVII.

2 *Securitatem*] Ne noceant nobis, aut ne quis illis utatur nos lædendi gratia.

3 *Pacatorum*] Eorum qui non offendunt nos.

4 *Capiendi*] Apprehendendi, corripiendi & tenendi aliquantiſper, ita ut tamen tuum non facias.

5 *Ob inæqualitatem*] Ex contractu.

6 *Ex pœna*] Ex maleficio.

7 *Non res tantum debentis*] Propter debitum principis, aut eorum, qui rempublicam tenent, ex contractu cum alio principe populove inito & principis patrimonium & civium bona hypothecæ loco ſunt.

8 *Quod in impunitate*] Quod pœnam remittit res alienas rapienti & judicis officium præſtat raptas defendenti pro ſuis, quas alter debet, nec reddit.

9 *Non externum modo*] Non tantum quod condonat pœnam aut interdictis defenditur, ſed etiam, quod congruit juri naturæ, quale eſt quod poſt introducta dominia & ſalva conſcientia exigitur.

(aa) Vide ſupra, *Lib.* II. Cap. II. num. 3. *J. B.*

(bb) Omnes Editiones, etiam prima, habent heic *ſola*, quæ vox manifeſto mendoſa eſt. Mutavimus igitur, ut ſenſus poſtulabat, quemadmodum & initio Capitis, ubi etiam in omnibus Editionibus hactenus legebatur: *excepto quod etiam extra eam ad ſecuritatem* NECESSARIAM *res poſſunt detineri*; pro, *ad ſecuritatem* NECESSARIÆ *res*: quæ menda à nemine animadverſa, mirum ſane eſt. *J. B.*

GRO-

Google

II. At in altero debendi genere [10] quod pœnale eſt, non video gentium conſenſu tale jus in res ſubditorum eſſe proditum. odioſa enim eſt talis rerum alienarum obligatio, ideoque [11] latius produci non debet quam actum appareat. Neque vero par eſt utilitas in poſteriore hoc & in priore debendi genere. nam prius illud [12] eſt in bonis, poſterius hoc [13] non eſt, ideoque perſecutio ejus ſine damno omitti poteſt. Nec obſtat quod ſupra [a] de jure Attico diximus. Nam ibi homines obligabantur non ex eo proprie quod [14] civitas puniri poterat, ſed duntaxat ad cogendam civitatem id facere quod facere debebat, id eſt, judicium reddere in ſontem; quod debitum ex officio ad [15] prius illud, non ad [16] poſterius debendi genus refertur: aliud enim eſt debere punire, aliud debere aut poſſe puniri, [17] quanquam ex ceſſatione circa illud hoc ſequi ſolet, ſed ita ut diſtincta ſit cauſa illa & hoc effectum. Ergo pœnæ nomine acquiri res ſubditorum hoſtilium non poterunt, ſed eorum duntaxat qui ipſi deliquerint, in quibus & magiſtratus continentur qui delicta non puniunt.

a Lib. III. *c.* 2. *n.* 3.

III. Cæterum res ſubditorum & capi & acquiri poſſunt, non tantum ad conſecutionem [18] debiti primarii, unde ortum eſt bellum, ſed & [19] ſubnaſcentis, ſecundum ea quæ diximus initio hujus libri. Et ſic accipiendum eſt, quod ſcribunt [b] theologi quidam, capta in bello [20] non compenſari cum debito principali: intelligendum enim hoc usque dum [21] ſecundum ſanum judicium ſatisfactum ſit de eo damno quod in ipſo bello datum eſt.

b Silv. verb. bell. n. 10. *Vict. n.* 51. *Bart. in l. ſi quid bello. D. de capt.*

GRONOVII.

10 *Quod pœnale eſt*] Ex maleficio imperantis & magiſtratuum oritur.

11 *Latius produci*] Etiam ad pœnam, cum videatur tantum placuiſſe ad ſatisfactionem aut compenſationem.

12 *Eſt in bonis*] Ita ut ſi perſequi ceſſes, tuo careas.

13 *Non eſt*] Spectat enim tantum vindictam, de qua remittere licet ita ut nulla te egeas.

14 *Civitas puniri*] Aliquid deliquerat noxam nocendo, ſed quod negligentius egerat in alieno dolore æſtimendo.

15 *Ad prius illud*] Ex inæqualitate.

16 *Ad poſterius*] Ex pœna.

17 *Quanquam ex ceſſatione*] Si poſtquam ex officio punire oportebat, in eo ceſſet, ipſe pœna ſeſe dignum reddat: atque adeo ex iſto ſæpius hoc exoritur & exiſtit: haud quaquam tamen hæc duo miſcenda & pro eodem habenda ſunt.

18 *Debiti primarii*] In quo cœpit injuſtitia.

19 *Subnaſcentis*] Ejus quod ex illo ſequitur & provenit.

20 *Non compenſari*] Non poſſe imputari ab eo, de cujus bonis vel territorio rapta ſunt, tanquam ſufficientem retributionem pro injuria, quæ dedit cauſam bello: ſed jus eſſe victori ſuper illa, quæ tenet aut bello acquiſivit, pro ea injuria, quæ locum bello fecit, novam ſatisfactionem poſcere.

21 *Secundum ſanum judicium*] Arbitratu prudentium & bonorum virorum.

a Lib. XXXVII. c. 35. *b Lib. XXXIII. c. 1.* *c Lib. 1. c. 117.*

eſt. ſic in diſceptatione cum Antiocho Romani, Livio *a* narrante, c impenſam, quæ in bellum facta eſſet, omnem præſtare regem æquum cenſebant, cujus culpa bellum excitatum eſſet. Apud Juſtinum *b* eſt *impenſas belli lege juſta* (cc) *ſuſcepturus*: apud Thucydidem *c* damnantur Samii *χρήματα τὰ ἀναλωθέντα ἀποδοῦναι*, *ſolvere belli impenſas*. Et alibi ſæpe. Quod autem victis juſte imponitur, idem & bello juſte extorquetur.

IV. 1. Cæterum ſciendum eſt, quod & alibi meminimus, 22 latius patere caritatis quam juris regulas. Qui divitiis floret, immiſericordiæ reus erit, ſi inopem 23 debitorem omnibus reculis ſuis excutiat, ut ipſe ultimum quadrantem conſequatur, multoque magis ſi is ipſe debitor in id debitum venerit 24 ſua bonitate, ut ſi pro amico fidejuſſerit, ipſe autem nihil pecuniæ

d Declam. 273.

verterit in rem ſuam. d 25 *Miſerabile enim eſt*, ut ait *d* pater Quintilianus, *ſponſoris periculum*. Tamen 26 tam durus creditor contra jus ſtricte dictum nihil facit.

2. Quare e exigit humanitas, ut his qui extra culpam ſunt belli,

GROTII.

c *Impenſam, quæ in bellum facta eſſet*] Meminit *Polybius* excerpto legationum 23. Sic & a Sulla damnati Aſiatici, narrante in Mithridaticis *Appiano*. (Pag. 213.) morem hunc pro ſe allegat rex Poloniæ, apud *Thuanum* libro LXXIII. anno CIↄIↄ LXXXI. Sic apud *Homerum* Iliados Γ vocem *τιμὴν* ſcholiaſtes interpretatur *πρόστιμον τοῦ πολέμου· λέγει δὲ τὸ ἥμισυ τῶν ἐν τῇ πόλει κτημάτων*· *belli æſtimationem, dimidium nempe rerum quæ in urbe erant.* (Ad verſ. 286.)

d Miſerabile enim eſt, *ut ait pater Quintilianus*, ſponſoris periculum] Addit ſalvo pudore ad ſponſorem non aliter creditorem venire, quam ſi recipere a debitore non poſſit. Bene *ſalvo pudore*. nam ſponſores appellare, videtur habere quandam *δυσωπίαν*, ut ait *Cicero* ad Atticum XVI, 15. [Vide *Noodt*, Jul. Paul. Cap. XI. *J. B.*]

GRONOVII.

22 *Latius patere*] Plus deberi humanitati, aut vinculo quod omnem hominem nobis proximum facit, quam legibus; ut quis plane ac vere juſtus ſit, non ſufficere id tantum præſtari, quo leges contentæ ſunt & recepta jura.

23 *Debitorem omnibus reculis*] *Cic.* pro Quinctio 16. *Viri boni, cum palam fraudantur, cum experiundi poteſtas non eſt, timide tamen & pedetentim huc deſcendunt vi ac neceſſitate coacti.*

24 *Sua bonitate*] Non lucri aut utilitatis ſtudio.

25 *Miſerabile*] Dignum favore ac miſericordia.

26 *Tam durus*] Qui acerbiſſime ad ultimum quadrantem ſibi debita perſequitur.

(cc) Eſt apud JUSTINUM, *belli lege victi*, nec ulla varietas lectionis notatur in Editione Græviana, nec in ultima V. Cl. *Abr. Gronovii.* J. B.

GROTII.

e *Exigit humanitas*] Ptolemæus Demetrio Antigoni filio tabernaculum & alia ad curam corporis ipſius pertinentia, pecunias quoque captas remi-

belli, quique 27 non alio quam fidejuſſorio nomine obſtricti ſunt, relinquantur res iſtæ quibus nos facilius quam ipſi careamus, præſertim vero ſi ſatis appareat illos ipſos id, quod eo modo amiſerunt, a civitate ſua non recuperaturos. Huc pertinet quod Babylone capta Cyrus [a] militibus dixit: οὐκουν ἀδικίᾳ γε ἕξετε ὅ, τι ἂν ἔχητε, ἀλλὰ φιλανθρωπίᾳ οὐκ ἀφαιρήσεσθε, ἐάν τι ἐᾶτε ἔχειν αὐτούς· *injuſte quidem non poſſidebitis quæ tenetis; ſed ſi quid non auferetis hoſtibus, id veſtra erit humanitatis.*

3. Notandum & hoc, [b] cum 28 in ſubſidium introductum ſit jus hoc in bona ſubditorum innocentium, quamdiu ſpes eſt nos noſtrum ſatis facile conſequi poſſe ab originariis debitoribus, aut ab iis qui jus non reddendo ſponte ſua debitores ſe faciunt, ad eos venire qui culpa vacant, etiamſi concedatur cum ſtricto jure non pugnare, abire tamen ab humanitatis regula.

4. Exempla hujus humanitatis exſtant paſſim in hiſtoria præſertim Romana, ut cum agri hoſtibus devictis ea conditione conceſſi [c] ut in civitatem venirent, id eſt, victæ civitati cederent, aut cum ex agris modicum, [d] honoris gratia, [f] veteri poſſeſſori relinquebatur. Sic a Romulo [e] Vejentes agri parte mulctatos narrat Livius. Sic Uxiis [f] Alexander Macedo agros quos habuerant dedit vectigales. Sic deditas urbes non diripi ſæpe legas: & ſupra diximus, non perſonis tantum, ſed & rebus agros colentium cum laude & ex pio canonum præſcripto parci, ſaltem ſub tributo; & ſub ſimili tributo ſolere & 29 mercibus concedi a bello immunitatem.

[a] *Xenoph. de Cyri Inſt.* Lib. VII. c. 5. n. 26.
[b] *Ægid. Reg. de actibus ſupern. diſp.* 31, *dub.* 7. *n.* 117.
[c] *L.* 16. *D. de acq. rer. dom*
[d] *d. L.* 16. *l.* 15. §. 2. *D. de rei vind. Vict. de jure belli n.* 40. *Silv. in verb. bellum p.* 1, §. 10. *n. verſ.* 3.
[e] *Liv.* 1, 15.
[f] *Arrian.* Lib. III. c. 17.

remiſit, dicens non de omnibus rebus, ſed de imperio & honore inter ipſos certari. Narrat *Plutarchus* Demetrio. (*pag.* 891. A.) Vide & factum Sanctii Vaſconum regis apud *Marianam* lib. XI. cap. 16.

f *Veteri poſſeſſori relinquebatur*] Appianus civilium II. τῶν δὲ πολεμίων ὅτε κρατήσειεν, οὐδὲ τούτων ἅπασαν τὴν γῆν ἀφῃροῦντο, ἀλλ' ἐμερίζοντο· *Romani veteres ne hoſtibus quidem victis omnes agros adimebant, ſed cum eis partiebantur.* (Pag. 516.) Sic & Vandalos in Africa & in Italia Gotthos feciſſe hiſtoriæ nos docent.

GRONOVII.

27 *Non alio quam fidejuſſorio*] Hanc unam ob cauſam, quod tanquam ſponſores interceſſerunt.

28 *In ſubſidium*] Κατὰ δεύτερον πλοῦν· altero, vel repetito aut mutato curſu, ut ſi regia via nequeas, hoc velut tranſverſo tramite ad jus tuum perveniat.

29 *Mercibus concedi*] Permitti negotiantibus, ut merces in hoſtilia loca ſupportent.

CAPUT XIV.

Temperamentum circa captos.

I. *Quo usque capere homines liceat juſtitia interna:*
II. *Quid internæ juſtitiæ dominio in ſervum liceat:*
III. *Non licere occidere innocentem.*
IV. *Non punire inclementer.*
V. *Non operas nimium graves imponere.*
VI. *Peculium quomodo domini, quomodo ſervi.*
VII. *An ſervis fugere liceat.*
VIII. *An e ſervis nati domino teneantur, & quatenus.*
IX. *Quid faciendum ubi captorum ſervitus in uſu non eſt.*

I. 1. QUibus in locis captivitas hominum & ſervitus in more eſt, [a] ſi internam juſtitiam reſpicimus, limitanda primum eſt ad rerum inſtar, ut ſcilicet [1] eo usque licita ſit talis acquiſitio, quo usque debiti aut primarii, aut ſubnaſcentis quantitas patitur, niſi forte in ipſis hominibus peculiare ſit delictum quod libertatis damno puniri æquitas ferat. Hactenus igitur nec ultra juſtum bellum gerens in hoſtis ſubditos captos jus habet, idque [2] in alios valide transfert.

2. Erit autem æquitatis & bonitatis officium hic quoque ea adhibere diſcrimina, quæ, cum de interficiendis hoſtibus ageretur, ſupra annotata ſunt. Demoſthenes [b] in epiſtola pro Lycurgi liberis laudat Philippum Macedonem, [a] quod non omnes, qui inter hoſtes fuerant, ſervos feciſſet: καὶ γὰρ οὔτε δίκαια εἶναι πρὸς ἅπαντας τὰ αὐτὰ, οὔτε καλὰ ἡγεῖτο, ἀλλὰ τὴν τῆς ἀξίας προσθήκην συλλογιζόμενος, τὰ τοιαῦτ' ἐπέκρινεν. *neque enim*, inquit, *eadem in omnes aut æqua aut honeſta cenſebat, ſed rem exputans cum acceſſione ejus quod quisque meruiſſet, etiam in talibus velut judicem agebat.*

[a] *Vict. de Jure belli n.* 41. *Leſſ. l.* II, *c.* 5. *dub.* 5. *Covar. c. peccatum. p.* II, §. II. *Molina diſp.* 120. & 121. *Valentia diſp.* 3. *q.* 16.

[b] *Pag.* 214. B.

II. 1. Sed

GROTII.

a *QUod non omnes qui inter hoſtes fuerant ſervos feciſſet*] Filius ejus Alexander Thebis captis exemit ſervituti & ſacerdotes, & eos qui decretis in ſe factis non adſenſerant. narrat *Plutarchus* in vita ejus. (*Pag.* 670. E.)

GRONOVII.

1 *Eo usque licita ſit talis*] Ad eum numerum & pretium corporum, quo exæquetur aut a principio nobis datum, aut a ſuborientibus poſtea profectum cauſis damnum.

2 *In alios*] Alienandis captivis.

II. 1. Sed primum notandum hic eſt, jus illud 3 quod quaſi ex fidejuſſione pro civitate oritur, neutiquam 4 tam late patere, quam jus quod ex delicto naſcitur in eos qui 5 pœnæ ſervi ſiunt. Unde Spartanus quidam b 6 captivum ſe dicebat, (aa) non ſervum. nam ſi rem recte inſpicimus, jus hoc generale in captos ex bello juſto par eſt ei juri quod habent domini in eos qui ſe paupertate coacti in ſervitutem vendiderunt, demto quod etiam magis miſeranda eſt eorum calamitas, qui non ſuo facto ſpeciali ſed regentium culpa in eam ſortem deveniunt. Δεινότατον δὲ αἰχμαλώτους γενέσθαι· *res acerbiſſima eſt belli jure captivum fieri*: teſte a Iſocrate. *a Plataico. p. 300. A. Ed. H. Steph.*

2. Eſt ergo 7 ſervitus hæc perpetua obligatio operarum, pro alimentis itidem perpetuis. Chryſippea b definitio huic generi ſervorum optime congruit: *ſervus eſt perpetuus mercenarius.* Et lex Hebræa eum qui inopia coactus ſe vendidit diſertè mercenario comparat. (bb) Deut. xv, 18. 40. 53. & in 8 redemtura ejus operas *b Sen. de Benef. lib. III, c. 22.*

GROTII.

b *Captivum ſe dicebat, non ſervum*] Philo: ἐπεὶ καὶ πατέρες υἱῶν τιμὰς κατέθεσαν, καὶ υἱοὶ πολλάκις πατέρων, ἢ κατὰ λῃστείας ἀπαχθέντων, ἢ κατὰ πόλεμον αἰχμαλώτων γενομένων, οὓς οἱ τῆς φύσεως νόμοι τῶν κάτωθεν ὄντες βεβαιότεροι γεγράφασιν ἐλευθέρους· *nam & patres pro filiis & filii pro parentibus ſæpe pretium pependerunt, aut vi latronum abreptis, aut belli more captis, quos quidem naturæ leges valentiores his quæ in terra fiunt legibus, ſcribunt liberos.* (Lib. *Quod omnis Probus liber*, pag. 870. E.) Nimirum ut apud *Theodectem* Helena loquebatur:

Θείων ἀπ' ἀμφοῖν ἐκγόνων ῥιζωμάτων,
Τίς ἂν προσειπεῖν ἀξιώσειε λάτριν;

Utraque generis parte prognatam Deis,
Eritne ſervam nominare qui audeat?

[Habet hoc Auctor noſter etiam in *Excerptis ex Tragœd. & Comœd. Græc.* pag. 445. ſed non docet, unde hauſerit. Reperies apud ARISTOTELEM, *Politic.* Lib. I. Cap. 6. pag. 302. B. *Ed. Pariſ.* ubi legitur: Θείων δ' ἀπ' &c. ut & in *Heinſii* Editione, cum Paraphraſi. *J. B.*]

GRONOVII.

3 *Quod quaſi ex fidejuſſione*] De captivis in ſervitutem redigendis hoc nomine gentibus placitum, quod ſinguli ſubjecti ſint quaſi ſponſores & ſecundi debitores pro eo, quod debet civitas, ut ea non ſolvente quaſi addici poſſint.

4 *Tam late patere*] Tantam vim habere.

5 *Pœnæ ſervi*] §. 1. Inſtit. *de cap. dimin.* Obſerv. 1, 8. 77.

6 *Captivum ſe*] Servire jure belli, non ob noxam aut malignos natales.

7 *Servitus hæc perpetua*] Ac ſi quis conduxerit hominem liberum, ut, quoad vivat, ſibi operas præſtet, victus & neceſſariorum ſecurus, cum jure cogendi ſi negligens ſit.

8 *In redemtura ejus operas*] Pretium redemtionis minui, prout multas & magis utiles operas edidit domino.

(aa) Refert id PLUTARCHUS, *Apopth. Lacon.* pag. 234. C. Tom. II. Ed. Wechel. *J. B.*

(bb) Heic mendoſè omnes Editiones,

operas ita vult ipſi prodeſſe ſicut fructus ex agro vendito percepti prodeſſent veteri domino. Deut. XVIII, 50.

3. Multum ergo diſtat id quod impune 9 in ſervum fit ex gentium jure, & id quod naturalis ratio fieri ſinit. Ex a Seneca ſupra citavimus: *cum in ſervum omnia liceant, eſt aliquid quod 10 in hominem licere commune jus animantium vetet.* Philemonis illud eodem tendit b:

a I, de Clem. c. 18.

b Apud Stob. Tit. 62.

Κἂν δοῦλος ᾖ τις, οὐδὲν ἧττον, δέσποτα,
Ἄνθρωπος οὗτός ἐστιν, ἂν ἄνθρωπος ᾖ.

Here, quisquis eſt homo natus, quamvis ſerviat
Is ſervitutem, tamen eſſe homo non deſinit.

Alibi item c Seneca: *ſervi ſunt, imo homines: ſervi ſunt, imo contubernales: ſervi ſunt, imo humiles amici: ſervi ſunt, imo* 11 *conſervi.* quæ & apud Macrobium d legas ſenſum plane eundem habentia cum Pauli e apoſtoli dicto: *Domini, jus & quod æquum eſt ſervis præſtate, gnari vobis quoque dominum eſſe in cœlo.* Et alibi f vult dominos cum ſervis non minaciter agere, eo quod jam diximus argumento, quod & ipſi dominum in cœlo habeant, qui ad talia 12 qualitatum diſcrimina non attendat. In conſtitutionibus g quæ Clementi Romano aſſcribi ſolent legitur, οὐκ ἐπιτάξεις δούλῳ σου, ἢ παιδίσκῃ c ἐν πικρίᾳ ψυχῆς, *cave ſervo aut ancillæ imperes acerbo animo.* Clemens Alexandrinus h ſervis nos uti vult tanquam alteris nobis, quando homines ſunt non minus quam nos, ſecutus ſapientis Hebræi dictum: εἰ ἐστί σοι οἰκέτης, ἄγε αὐτὸν ὡς ἀδελφὸν, ὅτι ὡς ἡ ψυχή σου· *ſi ſervum habeas, ut fratre utere, talis enim eſt qualis tu.*

c Ep. XLVII.

d Saturn. I. 11.

e Coloſſ. IV, 1.

f Eph. VI, 9.

g Lib. VII, c. XIII.

h Pædag. Lib. III. Cap. 12. p. 307. Ed. Oxon.

III. Jus

tiones, a primâ usque, ſeſe habent. Legendum, ut ad *Puſendorfium* obiter obſervavimus, *Levit.* XXV, 40, 53. & poſtea, pro *Deut.* XVIII, 50. reponendum, *Levit.* XXV, 27, 50. Res ſtatim patebit inſpicienti loca illa. *J. B.*

GROTII.

c Ἐν πικρίᾳ ψυχῆς] Sic & in epiſtola *Barnabæ* eſt: οὐ μὴ ἐπιτάξεις παιδίσκῃ ἢ δούλῳ σου ἐν πικρίᾳ, τοῖς ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἐλπίζουσι, μήποτε οὐ φοβηθήσονται τὸν ἐπ' ἀμφοτέροις Θεόν· *noli acerbe imperare ſervo aut ancillæ tuæ in Chriſtum ſperantibus, ne eo ipſo oſtendas non timere te communem tibi & ipſi Dominum.* (Cap. 19.)

GRONOVII.

9 *In ſervum*] In ſervilem perſonam.

10 *In hominem*] In eundem, tanquam & hominem, ejuſdemque ſortis, cujus & domini ſunt.

11 *Conſervi*] Omnes enim quodammodo ſervimus, præfectis, tempori, illis quorum gratiam volumus, denique Deo & naturæ.

12 *Qualitatum diſcrimina*] Qui omnes homines uno ordine habeat, liberum a ſervo non diſtinguat.

GRO-

III. Jus ergo vitæ & necis quod dicitur in ſervum domino præſtat, ut 13 domeſticam habeat jurisdictionem, ſed nimirum eadem 14 religione exercendam, 15 qua publica exercetur. Hoc voluit Seneca, a cum dixit: *in mancipio cogitandum non quantum illud impune pati poſſit, ſed quantum tibi permittat æqui bonique natura, quæ parcere etiam captivis & pretio paratis jubet:* qui b & alibi, *quid intereſt*, ait, *quali quis teneatur imperio, ſi ſummo tenetur?* quo loco comparat ſubditum ſervo, & ait 16 diſpari titulo 17 paria in illos licere: quod certe 18 in hac parte vitæ adimendæ, & ſi quid eo accedit, veriſſimum eſt. *Majores noſtri*, ait idem d Seneca, *domum noſtram puſillam rempublicam eſſe judicarunt*; & c Plinius: *ſervis reſpublica quædam & quaſi civitas, domus eſt*. Cato Cenſorius, narrante d Plutarcho, ſi quis ſervus capital admiſiſſe videretur, de eo ſupplicium non ſumebat, niſi poſtquam damnatus eſſet, etiam conſervorum judicio. Quicum conferenda verba Job. XXXI, 13. & deinceps.

a L. I. de Clem. c. 18.
b Lib. III. de Ben. c. 18.
c Lib. VIII. Epiſt. 16.
d Pag. 349. A.

IV. Sed & circa minores pœnas, puta verbera in ſervos, adhibenda eſt æquitas, imo & clementia. *Non opprimes eum*, e *non dominaberis ei dure*, ait lex divina de ſervo Hebræo, quod nunc

GROTII.

d *Seneca*] Epiſtola XLVII.

e *Non dominaberis ei dure*] Vide *Moſem de Kotzi* præceptis jubentibus 147. 175. 178. & *collationem legum Moſis & Romanarum* titulo III. *Priſcus* in excerptis legationum ubi Romanos barbaris præfert: ἄμεινον δὲ καὶ τοῖς οἰκέταις διατελοῦσι Ῥωμαῖοι χρώμενοι. πατέρων γὰρ ἢ διδασκάλων εἰς αὐτοὺς ἔργα ἐπιδείκνυνται. ἐφ' ᾧ τῶν φαύλων ἀπεχομένους, μετιέναι ἅπερ αὐτοῖς φαῦλα νενόμισται, σωφρονίζουσι σφᾶς ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν, ὥσπερ τοὺς οἰκείους παῖδας. οὐ δὲ γὰρ οὐδὲ αὐτοῖς θάνατον, ὥσπερ Σκύθαις, ἐπάγειν θέμις. ἐλευθερίας δὲ τρόποι παρ' αὐτοῖς πλεῖστοι. ἣν οὐ μόνον περιόντες, ἀλλὰ καὶ τελευτῶντες χαρίζονται, διατιθέντες κατὰ τῆς οὐσίας ὃν βούλονται τρόπον· καὶ νόμος ἐστὶν, ὅπερ ἂν ἕκαστος τελευτῶν περὶ τῶν προσηκόντων βουλεύσοιτο· *multo melius ſervos ſuos Romani tractant, patrumque aut magiſtrorum in eos funguntur officio. nam ut eos abſtrahant ab iis quæ moribus ipſorum illicita habentur, ita eos delinquentes quaſi filios ſuos caſtigant: neque enim jus eſt eos occidere, ut apud Scythas. Tum vero libertatis complura genera, quam non viventes tantum ſed in mortis tempore domini largiuntur: qui quidquid morituri de re ſua ſtatuerint, id legis vim habet.* (Pag. 47. Edit. *Hæſchel.*) Adde *legem Wiſigotthicam* lib. VI, tit. V. c. 12.

GRONOVII.

13 *Ut domeſticam habeat*] Ei mandare poſſit juſtum opus & ad id modica coërcitione cogere.

14 *Religione*] Moderatione.

15 *Qua publica*] Qua civibus imperatur.

16 *Diſpari titulo*] Magiſtratus & domini.

17 *Paria in illos*] Nempe jure naturæ, non gentium, non civili.

18 *In hac parte vitæ*] Significat quemadmodum magiſtratui aut principi non licet occidere civem ſine delicto capitali ejus, ita nec domino ſervum.

nunc 19 prolata vi proximitatis ad omnes ſervos debet extendi (cc), Deut. XV, 17. 45. 53. Ad quem locum ſic f Philo: θεράποντες τύχῃ μὲν ἐλάττονι κέχρηνται, φύσεως δὲ τῆς αὐτῆς μεταποιοῦνται τοῖς δεσπόταις· παρὰ δὲ θείῳ νόμῳ κανὼν τῶν δικαίων ἐστὶν, οὐ τὸ τύχης, ἀλλὰ τὸ τῆς φύσεως ἐναρμόνιον. διὸ προσήκει τοὺς κυρίους μὴ κατακόρως χρῆσθαι ταῖς ἐξουσίαις κατὰ τῶν οἰκετῶν, ἀλαζονείαν καὶ ὑπεροψίαν καὶ δεινὴν ὠμότητα ἐπιδεικνυμένους. ταῦτα γὰρ οὐκ ἔστι δείγματα ψυχῆς εἰρηνικῆς, ἀλλ' ὑπ' ἀκρασίας τῆς ὑπευθύνου (male editum ἀνευθύνου) κολαζούσης κατὰ τυραννικὴν δυναστείαν· *Servi fortuna quidem inferiores ſunt: natura autem pares dominis: ac* 20 *divinæ legi juſti regula eſt, non quod fortunæ, ſed quod naturæ congruit. Ideo non oportet dominos poteſtate ſua in ſervos proterve uti, nec eam materiam ſumere ſuperbiæ & inſolentiæ & diræ feritati. Hæc enim ſigna animi non placidi ſed male temperati, & in ſubditos tyrannico quodam dominatu ſævientis. Numquidnam æquum eſt,* ait a Seneca, *gravius homini & durius imperari quam imperatur animalibus mutis? atqui equum non crebris verberibus exterret dominandi peritus magiſter: fiet enim formidoloſus & contumax, niſi eum tactu blandiente permulſeris.* Et b mox: *quid ſtultius quam in jumentis quidem & canibus erubeſcere iram exercere, peſſima autem conditione ſub homine hominem eſſe?* Hinc eſt quod Hebræa lege c ſervo aut ancillæ g non pro oculo tantum

a De Clement. I. 16.

b Cap. 17.

c Exod. XXI, 26, 27.

GROTII.

f *Philo*] De ſpecialibus legibus ſecundo. (*Pag.* 798. C.) *Cyprianus* ad Demetrianum: *niſi tibi pro arbitrio tuo ſerviatur, niſi ad voluntatis obſequium pareatur, imperioſus & nimius ſervitutis exactor flagellas, verberas, fame, ſiti, nuditate, ferro frequenter & carcere affligis, & non agnoſcis miſer Dominum Deum tuum, cum ſic exerceas ipſe in hominem dominatum.* (Pag. 188. *Edit. Fell. Brem.*)

GRONOVII.

19 *Prolata vi proximitatis*] Ut ſit aliqua cognatio omnium hominum inter ſe, quod docent S. Literæ, unde ſcimus nos omnes ex Adamo oriundos, ſed maxime, ut Chriſtus juſſerit, quemvis hominem pro proximo haberi.

20 *Divinæ legi juſti regula*] Divinæ lege juſtum habetur, non quod exiſtens forte caſus aut temporis iniquitas aliquando permittit, ſed quod æterna & ſemper ſibi ſimilis ratio ſancit.

(cc) Heic etiam voluit dicere Auctor, *Levit.* XXV, 17, 43. 53. pro eo quod habent omnes Editiones. Et hinc patet, non à Typographis ortum eſſe mendum illud, quum in duobus locis diverſis ita conſtanter unus Liber *Moſis* pro alio laudatus fuerit, numeruſque Capitis eodem modo permutatus. *J. B.*

GROTII.

g *Non pro oculo tantum, ſed & pro dente excuſſo*] Philo dicto loco: ἐπεὶ γὰρ ὁ μὲν αὐτὸς ἂν ἔδρασεν, διπλῆν ὑποδέξεται ζημίαν, ἅμα τιμῇ καὶ τῆς ὑπηρεσίας ἀφαιρεθείς· καὶ τρίτον ἑκατέρου τῶν λεχθέντων χαλεπώτερον, ἀναγκαζόμενος ἐν τοῖς μεγίστοις εὐεργετεῖν ἐχθρόν, ὃν ἴσως ηὔχετο κακοῦν ἀεὶ δύνασθαι· ὁ δ' αὐτὸς ἂν ὑπέμεινε παρηγο-

tum ſed & pro dente excuſſo, per injuriam ſcilicet, libertas debebatur.

V. 1. Sed & h 21 operæ cum modo exigendæ ſunt, & valetudinis ſervorum humane habenda ratio. Quod ipſum præter alia ſpectat lex Hebræa in ſabbathi inſtitutione, a nimirum ut laboribus aliquod daretur ſpiramentum. Et C. Plinii b epiſtola ad Paulinum quæ ſic incipit: *video quam molliter tuos habeas, quo ſimplicius confitebor tibi qua indulgentia meos tractem. Eſt mihi ſemper in animo & Homericum illud* ἑκυρὸς δὲ πατὴρ ὡς 22 ἤπιος αἰεί, *& hoc noſtrum* PATERFAMILIAS.

a Exod. XX, 10. XXIII, 12. Deut. XVI, 14.

b Lib. V. Ep. 19.

2. In eadem voce veterum humanitatem obſervat & c Seneca: *ne illud quidem videtis quam 23 omnem invidiam majores noſtri dominis, omnem contumeliam ſervis detraxerint? dominum patremfamiliæ appellaverunt, i ſervos familiares.* Dion Pruſæenſis optimum regem d deſcribens: δεσπότης δὲ οὐχ ὅπως τῶν ἐλευθέρων, ἀλλὰ μηδὲ τῶν δούλων χαίρει καλούμενος· *domini nomen adeo in homines liberos non uſurpat, ut & in ſervos eo abſtineat.* k Ulyſſes apud e Homerum ſervos, quos fidos reperit, apud ſe ait futuros eo loco quaſi Telemachi filii ipſius fratres eſſent. Tertullianus f: l *gratius eſt 24 nomen pietatis quam 25 poteſtatis: etiam*

c Ep. XLVII.

d Orat. I. pag. 5. C.

e Od. Φ. verſ. 215, & ſeq.

f Apolog. c. 31.

τιμωρίαν ἕξει διπλῆν, οὐ μόνον ἐλευθερωθείς, ἀλλὰ καὶ ἀργαλέον καὶ ὠμὸν δεσπότην ἐκφυγών. *ſic ille pro facto duplicem pendet pœnam, amiſſis & operis & ſervi pretio. ad quæ accedit & tertium duobus iſtis gravius, quod cogitur in rebus maximis bene facere homini exoſo & quem optaſſet ſemper vexare poſſe; alter autem pro malo quod pertulit duplex habebit ſolatium, non libertatem tantum adeptus, ſed a tam fero ſævoque domino exſolutus.* (Pag. 808. A. B.)

h *Operæ cum modo exigendæ*] Vide c. 14. in epiſtola epiſcoporum ad Ludovicum regem, quæ inſerta eſt in *capitulare Caroli Calvi. Seneca* epiſtola XLVII. *non tanquam hominibus, ſed tanquam jumentis abutimur.* De Athenienſium vero in ſesvos lenitate vide *Xenophontem* de republica Athenienſium. (§. 9, & ſeqq. *Ed. Oxon.*)

i *Servos familiares*] Amicos Epicurus. *Seneca* epiſtola CVII.

k *Ulyſſes*] Cujus paternam in ſe benignitatem prædicat Eumæus Odyſſeæ ξ. (*verſ.* 138, *& ſeqq.*)

GRONOVII.

21 *Operæ cum modo*] Quatenus ſalvis corporibus ſuſtineri poſſunt.

22 Ἤπιος αἰεί] Aiεὶ. Helenæ verba de Priamo ιλ. ω. 775. dicentis, affines cæteros & ipſam ſocrum ſæpe ſibi convicium feciſſe, nunquam vero Hectorem & Priamum ſocerum, qui ſemper ſibi fuerit quaſi mitis pater. [Voces illæ, ἑκυρὸς δὲ, non leguntur apud *Plinium* in ulla Editione. Ex alio igitur loco reliqua potuerunt deſumi; ut oſtendunt *Seberi & Barneſii* Indices. *J. B.*]

23 *Omnem invidiam*] Ipſo nomine oſtenderint ſe nec dominos inviſos & odioſos, nec ſervos viles & contumeliis obnoxios velle.

24 *Nomen pietatis*] Officii, curæ ſanguinis.

25 *Poteſtatis*] Juris & imperii.

GROTII.

l *Gratius eſt nomen pietatis quam poteſtatis*] Notat & *Cyprianus* teſtimoniorum III. §. 82. ad Quirinum:

etiam familia magis patres quam domini vocantur. Hieronymus a ſive Paulinus ad Celantiam: *familiam tuam ita rege & conſtitue ut te matrem magis tuorum quam dominam videri velis, a quibus benignitate potius quam ſeveritate exige reverentiam.* Auguſtinus b: *Domeſtica pax a juſtis patribus ita olim adminiſtrata eſt, ut ſecundum hæc temporalia bona* 26 *filiorum ſortem a ſervorum conditione diſtinguerent, ad Deum autem colendum omnibus domus ſuæ membris pari dilectione conſulerent: quod naturalis ordo ita præſcribit, ut nomen patrisfamilias hinc exortum ſit, & tam late vulgatum, ut* 27 *inique etiam dominantes hoc ſe gaudeant appellari. Qui autem veri patresfamilias ſunt, omnibus in familia ſua, tanquam filiis, ad colendum & promerendum Deum conſulunt.*

a Tom. I. pag. 114. Ed. Baſil.

b Lib. xix. de Civit. Dei cap. 16.

3. Similem pietatem in voce puerorum, qua ſervos ſignificabant. annotavit Servius (dd) ad illud Maronis: *claudite jam rivos, pueri.* nec diſſimile quod Heracleotæ ſervos ſuo Mariandynos m 28 *δωροφόρους*, id eſt, *donatarios*, appellabant, *ἀφαιροῦντες τὸ πικρὸν τῆς προσηγορίας*, *parcentes acerbitati nominis*, ut ad Ariſtophanem 29 vetus interpres Calliſtratus notabat. Laudat Germanos c Tacitus, quibus ſervi tanquam coloni habebantur. Theano in d epiſtola: *δικαία χρῆσις ἵνα μήτε διὰ τὸν κόπον κάμνωσι*,

c Germ. c. 25.

d Epiſt. 3. pag. 746. Opuſc. Mythol. Phyſ. Eth.

dominos ſervis, cum crediderint, mitiores eſſe debere; probatque id apoſtoli *Pauli* ad Epheſios verbis. *Lactantius* libro v, cap. 15. *Nec alia cauſa eſt cur nobis invicem fratrum nomen impertiamur, niſi quia pares eſſe nos credimus. Nam cum omnia humana non corpore ſed ſpiritu metiamur, tametſi corporum ſit diverſa conditio, nobis tamen ſervi non ſunt: ſed eos & habemus, & dicimus ſpiritu fratres, religione conſervos. Auguſtinus* de moribus eccleſiæ catholicæ 1, 30. *Tu dominis ſervos non tam conditionis neceſſitate quam officii delectatione doces adhærere. Tu dominos ſervis, ſummi Dei ſcilicet communis domini conſideratione, placabiles, & ad conſulendum quam ad coërcendum propenſiores facis.* Adde *Iſidorum* Peluſiotam lib. 1, epiſtola 471. Repete quæ modo ex *Priſco* poſuimus.

m *Δωροφόρους appellabant*] *Athenæus* VI, 18.

GRONOVII.

26 *Filiorum ſortem a*] Liberos liberalius tractarent quam ſervos.

27 *Inique dominantes*] Duriter & tyrannorum more imperantes.

28 *Δωροφόρους, id eſt, donatarios*] Potius *tributarios*, ſeu qui dominis dona ferrent, ut operæ quas præſtarent, & mercedes quas mererent, in alienum opus locati, haberentur pro munere ac donis: nam apud *Euphorionem* eſt *Δωροφόροι κηλέοντες*. Et hujus generis compoſita omnia activam habent ſignificationem. Adde *Terentium* Phormione 1, 1, 6.

29 *Vetus interpres Calliſtratus*] Non ille, qui exſtat, ſed quem habuit *Athenæus* lib. 6. p. 263.

(dd) Nihil tale video apud *Servium*, in hunc verſum, qui eſt ultimus Eclogæ III. Hoc tantum alibi lego: *Utrum ergo ætate* PUEROS, *an ut miniſtros & familiares ſolemus communiter* PUEROS *vocare?* In Eclog. VI. verſ. 14. *J. B.*

GRO-

γωσι, μήτε ἀδυνατῶσι διὰ τὴν ἔνδειαν· juſtus mancipiorum hic eſt uſus, ut nec præ labore deficiant, nec per egeſtatem impares ſint ferendo.

VI. 1. Pro opera ut diximus n alimenta ſervo debentur. *Servis*, ait a Cicero, *non male præcipiunt qui ita jubent uti, ut mercenariis: operam exigendam, juſta præbenda.* Ariſtoteles: *b δούλῳ μισθὸς τροφή, ſervo pro mercede alimenta.* Cato: *c familiæ ut bene ſit provideto, ne algeat, ne eſuriat. Eſt aliquid*, ait o Seneca, *d quod dominus præſtare ſervo debeat: ut cibaria, veſtiarium.* In cibariis erant 30 quaterni modii frumenti in menſem, quos præſtitos ſervis e Donatus auctor eſt. Martianus juriſconſultus f eſſe ait quæ dominus neceſſe habet ſervo præſtare, ut tunicas & ſimilia. Damnatur ab g hiſtoriis p Siculorum crudelitas, qui captivos Athenienſes fame necabant.

2. Inſuper Seneca h dicto loco probat 31 in quædam liberum eſſe ſervum, & 32 beneficii quoque habere materiam, ſi quid fecerit quod ſervilis officii modum excedat, quod non ex imperio ſed ex voluntate præſtetur, ubi ex miniſterio in affectum amici tranſitur, quod late explicat. His conſentaneum eſt, ut ſi quid ſervus, quemadmodum q apud Terentium eſt, ſuum defrau-

a *De Off.* I. 13.
b I, *Oecon.* V.
c *De Re Ruſt.* c. 5.
d *Lib.* III, *de Benef.* c. 21.
e *Ad Phorm. act.* I. *ſc.* I. verſ. 9.
f *L.* 40. *D. de peculio.*
g *Thuc. l.* VII. c. 87. *Diod. libro* XIII. c. 19.
h *Cap.* 19, *& ſeqq.*

GROTII.

n *Alimenta ſervo debentur*] Siracides XXXIII, 25. ἄρτος καὶ παιδεία καὶ ἔργα οἰκέτῃ· *Panis & diſciplina & opera ſervo.*

o *Seneca*] Idem de tranquillitate: (Cap. 8.) *familia veſtiarium petit victumque.* Romani ad Beſſam apud *Procopium* Gotthicorum III. χορηγεῖτε τοῖς ὑμετέροις αἰχμαλώτοις τροφὴν ἐκ ἀρκοῦσαν, οὐδὲ χρὴ τῆς χρείας ἡμῶν ἀποχρῶσαν, ἀλλ' ὥς γε ἀποζῆν διαρκῶς ἕξουσιν· *date nobis ſaltem ut captivis veſtris alimenta, non dicam quæ ſufficiant, qualia neceſſitas noſtra deſiderat, ſed quæ mortem arceant.* (Cap. 17.) *Chryſoſtomus* ad Epheſios V, 21. ὅταν ἕτερος μὲν τὴν σωματικὴν διακονίαν παρέχῃ, σὺ δὲ τὸ σῶμα τρέφῃς καὶ θεραπεύῃς καὶ τροφαῖς καὶ ἐνδύμασι καὶ ὑποδήμασι, καὶ ἕτερος δουλείας ἐστὶ τρόπος· ὅτι ἐὰν μὴ παρέχῃς καὶ σὺ τὴν σὴν διακονίαν, οὐδὲ ἐκεῖνος τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἔσται ἐλεύθερος, καὶ οὐδεὶς αὐτὸν ἀναγκάσει νόμος καὶ μὴ τρεφόμενον τοῦτο ποιεῖν· *ubi ille corporis miniſteria exhibet, tu vero eum alis, curaſque ut præter victum habeat quo induatur, quo calceetur, eſt & hoc ſervitutis quoddam genus: nam niſi & tu tuum hoc exhibeas miniſterium, nec ille exhibebit ſuum, ſed liber erit, neque ulla eum lex conſtringet, ſi non alatur, operas præſtare.* (Tom. III. pag. 860. *Edit. Savil.*)

p *Siculorum crudelitas*] Et Iſaaci Angeli in Siculos captivos, memorante *Niceta* lib. I. qui & epiſtolam ponit ea de re regis Siculi ad Imperatorem Græcum. (Cap. 3.)

q *Apud Terentium eſt*] Phormione actu I, ſc. I. (verſ. 10.)

GRONOVII.

30 *Quaterni modii*] *Seneca* ſervo tragœdo, quod genus honeſtius, quinque modios menſtruos dari ſcribit epiſt. 80.

31 *In quædam liberum eſſe*] Eſſe nonnulla, quæ homo ſervus agat tanquam liber.

32 *Beneficii quoque*] Poſſe domino beneficium dare.

defraudans genium comparſit, aut 33 ſucciſivi temporis diligentia quæſivit, id aliquo modo ſit ipſius. Non male Theophilus

a Inſt. quod cum eo qui in alt. pot. [a] peculium definit οὐσίαν φυσικὴν r 34 naturale patrimonium, quaſi contubernium definias naturale matrimonium; ſed & *b L. 5. §. 3. D. de peculio.* [b] Ulpianus peculium dixit puſillum patrimonium. Nec refert quod 35 peculium dominus ſuo arbitrio adimere poteſt aut minuere: neque enim quod æquum eſt faciet, ſi ſine cauſa id faciat. Cauſam vero intelligo non pœnam modo, ſed & domini neceſſitatem: nam ſervi utilitas utilitatibus domini ſubeſt, magis etiam quam res civium civitati. Appoſite ad hanc rem *c L. VII, de benef. 4.* s Seneca: [c] *non ideo nihil habet ſervus, quia non eſt habiturus, ſi dominus illum habere noluerit.*

3. Et hinc eſt quod 36 dominus non repetit, ſi quid ſervo in *d L. 64. D. de cond. indeb.* ſervitute debitum poſt manumiſſionem ſolvit: [d] quia (ut Tryphoninus ait) debiti vel non debiti ratio in condictione 37 naturaliter intelligitur, dominus autem ſervo debere naturaliter poteſt.

GROTII.

r *Naturale patrimonium*] Eumæus *Odyſſea* Ξ. (verſ. 63, 64.)

Οἷά τε ᾧ οἰκῆϊ ἄναξ εὔθυμος ἔδωκεν,
Οἶκόν τε κλῆρόν τε πολυμνήστην τε γυναῖκα.

Qualia dat famulis domini prolixa voluntas,
Fœdera conjugii ſocialia, remque, domumque.

Ipſe Ulyſſes *Odyſſea* Φ Eumæo & Philætio dicit. (verſ. 214, 215.)

Ἄξομαι ἀμφοτέροις ἀλόχους καὶ κτήματ' ὀπάσσω,
Οἰκία τ' ἐγγὺς ἐμεῖο τετυγμένα.

Veſtrum utrique thori ſocias dabo, largiar & rem
Vicinaſque domos noſtræ.

Varro de ſervis: *ſtudioſiores ad opus fieri liberalius tractando, aut cibariis aut veſtitu largiore, aut remiſſione operis, conceſſioneve ut peculiare aliquid in fundo paſcere liceat.* (De Re Ruſt. Lib. 1. c 17.)

s *Seneca*] Ejuſdem eſt ibidem: *Numquid dubium eſt quin ſervus cum peculio domini ſit? Dat tamen domino ſuo munus.*

GRONOVII.

33 *Succiſivi*] Subſecivi.

34 *Naturale patrimonium*] Ut naturale dicitur, quod tantum eſt naturale, non etiam confirmatum civilibus legibus, eoque carens effectu, quem habent eædem res ornatæ ſolemnibus legum. Sic naturales liberi, qui non juſtis nuptiis nati.

35 *Peculium dominus*] Dominus juſtam cauſam habet auferendi peculium ſervo, non modo ſi quid is committat, ob quod mereatur eo mulctari, ſed etiam ſi eo ipſe ad uſus vitæ indigeat.

36 *Dominus non repetit*] Non conſequitur actione indebiti. §. 1. Inſtit. *Quibus modis re contrahitur obligatio.*

37 *Naturaliter*] Poteſt aliquis debere naturaliter, qui non debet civiliter, ut ſi pupillus ſine auctoritate tutoris contraxit, naturaliter obligatur ad implendum contractum; ceſſat autem condictio indebiti, etiam ſi quis ſolverit, quod naturaliter debebat: non tantummodo, ſi quis ſolvit, quod debebat civiliter.

GRO-

poteſt. Itaque ſicut [a] clientes in uſum patronorum & ſubditos in uſum regum, ſic ſervos in uſus heriles contuliſſe legimus, ut ſi filia dotanda, ſi captivus filius redimendus, & ſi quid his eveniſſet ſimile. Plinius, ut ipſe in epiſtolis narrat, [b] ſervis ſuis concedebat etiam quædam quaſi teſtamenta facere; id eſt, dividere, donare, relinquere 38 intra domum. Apud aliquas gentes etiam plenius quoddam res acquirendi jus ſervis conceſſum legimus, ſicut ſervitutis plures eſſe gradus a nobis [c] alibi tractatum eſt.

[a] *Dionyſ. l.* 11. *c.* 10. *Ant. Rom.*
[b] *Lib.* VIII, *epiſt.* 10.
[c] *Lib.* II, *c.* 5.

4. Ad 39 hanc internam quam exponimus juſtitiam multos apud populos etiam jus illud exterius dominorum leges 40 retraxerunt. Nam & apud Græcos ſervis durius habitis licebat (ee) *πρᾶσιν αἰτεῖν*, 41 *ad venditionem proclamare*, & Romæ ad ſtatuas confugere, aut 42 præſidum implorare opem contra ſævitiam, [d] vel famem, vel intolerabilem injuriam. Illud vero jam non ex jure ſtricto, ſed ex humanitate & beneficentia veniet, interdum tali quæ & debeatur, ut poſt longas operas aut valde magnas libertas detur ſervo.

[d] §. 2. *Inſt. de his, qui ſui vel al. jur.*

5. Poſteaquam jure gentium ſervitus invaſit, ſecutum eſt beneficium manumiſſionis, ait [e] Ulpianus. Exemplo ſit illud [f] Terentianum:

feci e ſervo ut eſſes libertus mihi
Propterea † *quod ſerviebas liberaliter.*

[e] *L.* 4. *D. de juſt. & jure.*
[f] *Andr.* I. 1. 10, 11.

Sal-

GROTII.

† *Quod ſerviebas liberaliter*] Ita manuſcripti recte. *Varro* narrat in Feroniæ luco dictum ſervis: *bene meriti ſedeant ſervi, ſurgant liberi.* in quibusdam locis mos liberari ſervos, ubi octuplum pretii, quo emti erant, paraverunt. [Quod Auctor noſter adfert heic, tamquam è VARRONE, habet id ſine dubio à SERVIO, ad *Æneid.* VIII, 564. Sed Grammaticus iſte ait: *In hujus* [Feroniæ] *templo* [non autem *luco*] *Tarracinæ ſedile lapideum fuit, in quo hic verſus inciſus erat:* BENEMERITI &c. *Quam libertatem* [legendum *libertatis*] *deam dicit* Feroniam, *quaſi* Fidoniam. Igitur non dicit *Servius*, verſum illum referri à *Varrone*, ſed tantum ab illo etymologiam tradi vocis *Feroniæ*. Vide hunc, *De Ling. Lat.* Lib. IV. pag. 20. *Ed. H. Steph.* Cæterum de re ipſa conſule quæ habet V. Cl. EVER. OTTO, Præfat. in Tom. II. *Theſauri Juris*, pag. 4. *J. B.*]

GRONOVII.

38 *Intra domum*] Conſervis, non ſervis alienis.

39 *Ad hanc internam*] Ethicam, morum, humanitatis, conſcientiæ, ad quam non adigimur legibus.

40 *Retraxerunt*] Imminuerunt.

41 *Ad venditionem*] Adire magiſtratum & petere, ut dominus ſævus atque inexorabilis alii domino ſe vendere compelleretur.

42 *Præſidum*] Provinciæ alicui præfectorum.

(ee) Refert id JULIUS POLLUX, *Onomaſtic.* Lib. VII. Cap. 2. num. 13. *Ed. Amſt.* teſtemque laudat *Ariſtophanem*, in *Ὧραις*, Dramate deperdito. Vide ibi KUHNII Notam: & adde POTTER. *Archaeolog. Græc.* Lib. I. Cap. 10. *J. B.*

Ooo 5 GRO-

Salvianus [a] in uſu quotidiano eſſe ait, ut ſervi, etſi non optimæ, ſaltem non improbæ ſervitutis, libertate donentur. addit, *& illa quæ in ſervitute poſiti conquiſierant ex dominorum domo tollere non vetantur.* Cujus benignitatis multa exempla in martyrologiis apparent. Et hic quoque laudanda benignitas legis Hebrææ, [b] quæ ſervum Hebræum certo tempore exacto manumitti omnino jubet, u 43 nec ſine donis: de cujus legis contemtu graviter queruntur prophetæ. Catonem majorem reprehendit Plutarchus [c] quod ſervos ſenectute confectos venderet, immemor ejus quæ eſt inter homines communis naturæ.

VII. Quæſtio hic incidit, [d] an fugere fas ſit ei 44 qui bello juſto captus eſt. non de eo agimus, qui ſuo 45 proprio delicto pœnam eam eſt commeritus, ſed qui 46 publico facto in hanc fortunam decidit. Verius eſt fas non eſſe, quia ex conventione, ut diximus, gentium communi operas ſuas civitatis nomine debet. Quod tamen ita eſt intelligendum, niſi intolerabilis ſævitia hanc ipſi imponat neceſſitatem. Videri circa hanc rem poteſt reſponſum Gregorii Neocæſarienſis XVI.

VIII. 1. [e] Movimus 47 alibi dubitationem, an & quatenus nati ex ſervis domino teneantur interno jure, quæ hic ob ſpecialem bello captorum conſiderationem omitti non debet. Si parentes ſuo delicto pœnam 48 mortis erant commeriti, poterunt eorum poſteri qui ſperabantur, ob (ff) vitam ſervandam obſtringi ſervitio, quia alioqui exſtituri non fuerant. nam & ob ali-

[a] Lib. III. Adverſ. Avarit. Cap. 7. pag. 273. Ed. Baluz.
[b] Deut. XV, 13.
[c] Vit. M. Cat. p. 338. E.
[d] Silv. verb. ſervitus §. 3. Fortunius in l. 4. D. de juſt. & jur. Æg. Reg. de act. ſupern. diſp. 31, dub. 7. num. 119. Leſſ. l. 11. c. 5. dub. 5.
[e] L. 11. c. 5.

GROTII.

u *Nec ſine donis*] Conſuetudo id interpretata ne minus XXX. ſiclis detur. vide præcepto jubente 84.

GRONOVII.

43 *Nec ſine donis*] Ut ſit unde vivat in libertate, cum deſierit eum alere dominus.

44 *Qui bello juſto captus*] Nam qui bello injuſto, illis licere tradidit 3, 7. 6.

45 *Proprio delicto*] Aliquid præter cæteros flagitioſe aut ſceleſte patrando.

46 *Publico facto*] Calamitate partium victarum.

47 *Movimus alibi*] 2, 5, 29. 3, 7, 5.

48 *Mortis erant commeriti*] Et ſic non genuiſſent, niſi victor illos conſervaſſet hac conditione, ut ſervirent: poſſunt videri & ii, quos gignunt poſtea, ſervitutem eandem debere ob ſuam vitam: neque enim aut nati forent aut ſuperſtites eſſent, niſi genitoribus eorum pepercisſet communis dominus & ipſos procreandi educandique copiam feciſſet.

(ff) In omnibus Editionibus, etiam primâ, heic legebatur *ad.* Sed nos audacter poſuimus *ob*, quod ſenſus manifeſto poſtulat. Neque enim agitur de obligatione quadam vitæ ſervandæ, quæ ipſis natis è Servo incumbat, ſed de obligatione ſerviendi, quâ tenentur ob vitam à Victore ſervatam. Sic in ſequenti periodo *ob alimenta* à Domino præſtanda proles à Parentibus in ſervitutem dari poſſe dicitur. *J. B.*

GRO-

alimenta alioquin defutura prolem ſuam parentes in ſervitutem vendere poſſunt, ut ibi diximus. Tale eſt jus quod in Chananæorum poſteros Hebræis a Deus concedit. a Deut. XX, 14.

2. Pro debito autem civitatis ii quidem qui jam nati erant, ut pars civitatis obligari poterant, non minus quam parentes ipſi; at in nondum natis non videtur hæc cauſa ſufficere, ſed alia requiri: aut ex parentum conſenſu expreſſo, accedente alendi neceſſitate, idque etiam in perpetuum: aut ex ipſa alimentorum præſtatione, idque duntaxat 49 usque dum operæ totum quod impenſum eſt expunxerint. Si quid ultra juris in hos domino datur, id videtur ex lege civili dominis plus æquo largiente (gg) procedere.

IX. 1. At quas apud gentes jus illud ſervitutis ex bello in uſu non eſt, optimum erit permutari captivos: proximum dimitti pretio non iniquo. Hoc quale ſit præciſe definiri non poteſt: ſed humanitas docet non ultra intendi debere quam 50 deducto ne egeat captus rebus neceſſariis. nam & leges civiles hoc multis indulgent qui ſuo facto proprio in debitum inciderunt. Alibi hoc pactis aut moribus definitur: x ut apud (hh) Græcos 51 olim mina,

GROTII.

x *Ut apud Græcos olim mina*] Bello Gallorum cum Hiſpanis in Italia eques redemtus quarta parte annui ſtipendii. non comprehenſi qui ordines ducerent eisque ſuperiores: nec qui juſto prælio aut oppido per vim capto venirent in poteſtatem. *Mariana* XXVII, 18.

GRONOVII.

49 *Usque dum opera totum*] Labore pro omni ſumtu, qui in eos factus eſt, ſatisfecerint.

50 *Deducto ne egeat*] Ut captus non privetur omni patrimonio, ſed tantum ei relinquatur, quo ſe ſuſtentare poſſit.

51 *Olim mina*] Centum drachmis ſive decem Philippis. Inter Fabium & Hannibalem convenerat, argenti pondo binis & ſelibra ſive mille nummis. *Liv.* 22, 23. Hannibal ad Cannas captis, equiti quingenos quadrigatos, trecenos pediti, ſervis centum ſtatuit. *Liv.* 22, 58.

(gg) Heic etiam, in omnibus Editionibus, hactenus legebatur, *largientibus*, mendo manifeſtiſſimo. Videtur Auctor primo ſcripſiſſe, *ex legibus civilibus dominis plus æquo largientibus:* poſtea, quum, ad vitandum concurſum duplicis caſus ſimilis ejusdem numeri, unum è plurali ſingularem facere vellet, perſpicuitatis cauſſâ; *ex lege civili* poſuit, ſed oblitus eſt τὸ *largientibus* ſimul, ut par erat, mutare. *J. B.*

(hh) Nullus dubito, quin Auctor in animo habuerit quod legerat apud ARISTOTELEM, οἷον τὸ μνᾶς λυτροῦσθαι. Ethic. Nicom. *Lib.* V. *Cap.* 10. Verum hoc ibi tantum refertur ut exemplum *Juris*, quod Philoſophus vocat *Legitimum*, quodque opponit *Naturali:* nihil dicit, nec *Ariſtoteles*, nec *Andronicus Rhodius* in Paraphraſi, nec *Michaël Epheſius*, unde colligi queat, hoc lege quadam communi ſancitum eſſe apud *Græcos*. Immo video, in oratione DEMOSTHENIS *de male obita Legatione*, Captivos quosdam mutuo ſumſiſſe, alium *tres minas*,

mina, nunc inter milites menſtruo ſtipendio. Narrat Plutarchus
a Quæſt. Gr. pag. 295. B. olim inter Corinthios & Megarenſes bella geſta [a] ἡμέρως καὶ συγγενικῶς, *manſuete & ita ut populos conſanguineos decebat.* Si quis captus eſſet, eum a captore habitum ut hoſpitem & fide de pretio accepta dimiſſum domum: unde natum 52 δορυξένων nomen.

b De Offic. I. 12. 2. Excelſioris animi eſt illud Pyrrhi a Cicerone [b] laudatum:

> y *Nec mî aurum poſco, nec mî pretium dederitis:*
> *Ferro non auro* 53 *vitam cernamus utrique:*
> *Quorum virtuti belli fortuna pepercit*
> *Eorundem libertati me parcere certum eſt.*

Non dubium quin crediderit Pyrrhus juſtum a ſe bellum geri: tamen parcendum exiſtimabat eorum libertati, quos probabiles
c Xenoph. Lib. III. Cyrop. c. 5. §. 20. cauſæ in bellum tuliſſent. Simile [c] Cyri factum celebrat Xenophon: Philippi Macedonis poſt victoriam in Chæronea [d] Polybius: Alexandri in Scythas [e] Curtius: Ptolemæi regis & De-
d Lib. V. c. 10. metrii, inter ſe non bello magis quam in captivos benignitate certantium, [f] Plutarchus. Lyſimachum vero z Getarum rex
e Lib. VII. c. 9. n. 18. Dromichætes [g] bello captum hoſpitem ſuum fecit, paupertatiſque ſimul Geticæ ac comitatis teſtem factum perpulit ut talibus
f Vita Dem. p. 891. amicis, quam hoſtibus uti mallet.

g Strabo lib. VII. pag. 302. Ed. Pariſ.

minas, alium *quinque*, alium prout cuique conditiones erant propoſitæ: Ὁ μὲν, τρεῖς μνᾶς, ὁ δὲ, πέντε, ὁ δ᾽, ὅπως συνέβαινεν ἑκάστῳ, τὰ λύτρα. Pag. 222. A. *J. B.*

GROTII.

y *Nec mî aurum poſco*] Similem Tiberii Chriſtiani Imperatoris in Perſas bonitatem laudat *Menander Protector*, (Legat. *pag.* 141. 1. *Ed. Haeſchel.*) Siſebuti *Mariana*, item Sanctii Caſtellæ regis, libro XI. (Cap. 5. Illud autem de *Siſebuto* legitur *Lib.* VI. Cap. 3.)

z *Getarum rex Dromichætes*] Meminit & *Diodorus Siculus* in excerptis Peireſianis. (Pag. 257, 258.)

GRONOVII.

52 Δορυξένων] Quaſi haſta & armis hoſpitum: quæ tamen vox uſu deinde ad quemvis hoſpitem ſignificandum producta & dilatata eſt.

53 *Vitam cernamus*] De vita certemus & pugnemus.

CA-

Caput XV.

Temperamentum circa acquiſitionem imperii.

I. *Quatenus juſtitia interna permittat imperium acquiri.*
II. *Laudabile eſſe hoc jure in victos abſtinere.*
III. *Sive eos miſcendo victoribus:*
IV. *Sive relinquendo imperium his qui habuerant:*
V. *Interdum impoſitis præſidiis:*
VI. *Aut tributis etiam & ſimilibus oneribus:*
VII. *Utilitas ab hac moderatione indicatur.*
VIII. *Exempla: & de mutata forma reipublicæ apud victos.*
IX. *Imperium ſi aſſumendum ſit, recte partem ejus victis relinqui.*
X. *Aut certe libertatem aliquam.*
XI. *Præcipue in religione.*
XII. *Saltem victos clementer haberi oportere: & cur?*

I. QUæ in ſingulos aut exigitur æquitas aut laudatur humanitas, [a] tanto magis in populos aut 1 in populorum partes, quanto in multos inſignior eſt & injuria & beneficentia. Juſto bello ut alia acquiri poſſunt, ita & 2 jus imperantis in populum, & jus quod in imperio habet ipſe populus: ſed nempe quatenus fert aut pœnæ naſcentis ex delicto, aut alterius debiti modus. Quibus addenda eſt cauſa vitandi periculi ſummi. Sed hæc cauſa plerumque cum aliis miſcetur, quæ tamen ipſa tum in pace conſtituenda, tum in utendo victoria maxime ſpectanda eſt. Nam cætera eſt ut remittantur ex miſericordia: in publico autem periculo, 3 quæ modum excedit ſecuritas, immiſericordia eſt. Iſocrates [b] ad Philippum: τῶ βαρβάρων ἐπὶ τοσοῦτον ἐξαρκέσει κρατεῖν, ὅσον ἐν ἀσφαλείᾳ καταςήσεις τὴν σαυτοῦ χώραν· *barbari hactenus edomandi ſunt, quantum ſatis erit ut tuam regionem in tuto colloces.*

[a] *Vict. de jure belli n. 38. & 59.*

[b] *Epiſt. II. pag. 409. A. Ed. II. Steph.*

II. 1. Cri-

GRONOVII.

1 *IN populorum partes*] Aut exigitur æquitas, aut laudatur humanitas.

2 *Jus imperantis*] Et principis & quod ſibi populus reſervavit. (Ut, exempli gratia, ſi comitia, ſi ordines, ſi privilegia) illo poteſt uti victor, huic detrahere & id imminuere, quatenus tamen &c.

3 *Quæ modum excedit ſecuritas*] Si non peccavit quidem aliquid inſigniter, neque debet, ſed tamen ſalvus eſſe victor non poteſt, aut non ſtabile imperium acquiſitum, niſi duriter victos tractet: hoc caſu ſi miſericors eſt victor, in ſuos & ſe immiſericors eſt. *Cato* apud *Salluſtium: Hic mihi aliquis miſericordiam & manſuetudinem nominat* &c. Bell. Catil. c. 52.

GRO-

II. 1. Criſpus Salluſtius [a] de Romanis veteribus: *majores noſtri religioſiſſimi mortales nihil victis eripiebant, 4 præter injuriæ licentiam.* Digna quæ a Chriſtiano diceretur ſententia: quicum illud ejusdem [b] convenit: *ſapientes pacis cauſa bellum gerunt, & laborem ſpe otii ſuſtentant.* Ariſtoteles non ſemel [c] dixerat, πόλεμον εἶναι εἰρήνης χάριν, ἀσχολίαν δὲ σχολῆς, *bellum pacis & negotium otii cauſa inſtitutum.* Nec aliud vult Cicero, cujus hoc eſt ſanctiſſimum [d] effatum: *bellum ita ſuſcipiatur, ut nihil aliud niſi pax quæſita videatur.* Ejusdem & hoc [e] ſimile: *ſic ſuſcipienda bella ſunt ob eam cauſam, ut ſine injuria in pace vivatur.*

2. Nihil hæc diſtant ab his quæ nos docent veræ religionis [f] theologi, finem belli eſſe amovere ea quæ pacem perturbant. Ante Nini tempora, ut ex [g] Trogo alibi dicere cœpimus, fines imperii a tueri magis quam proferre mos erat: intra ſuam cuique patriam regna finiebantur: reges non imperium ſibi, ſed populis ſuis gloriam quærebant, contentique victoria imperio abſtinebant: quo nos retrahit quantum poteſt Auguſtinus, cum [h] ait: *videant tamen ne forte non pertineat ad viros bonos* b *gaudere de imperii latitudine.* qui & hoc addit: *felicitas major eſt vicinum bonum habere concordem, quam vicinum malum ſubjugare bellantem.* Adde quod in ipſis Ammonitis propheta [i] Amoſus ſevere reprehendit hoc ſtudium proferendorum per arma finium.

III. Ad hoc antiquæ innocentiæ exemplar proxime acceſſit veterum Romanorum prudens modeſtia: *Quid hodie eſſet imperium,* ait [k] Seneca, *niſi ſalubris providentia victos permiſcuiſſet victoribus? Conditor noſter Romulus,* ait apud [l] Tacitum Claudius, *tantum ſapientia valuit, ut pleroſque populos eodem die hoſtes, deinde cives habuerit:* addit exitio Lacedæmoniis & Athenienſibus

[a] *Catilin. Bell.* c. 12.
[b] *De Rep. ordin.*
fragm. VI. 40. p. 118. *Ed. Waſſ.*
[c] *De Rep.* v. 1. c. 14. & 15. & x. *Ethic. Nic.* c. 7.
[d] *De Off.* I. 23.
[e] *Ibid.* c. 11.
[f] *Th. a,* 2. q. 40. *art.* 1. *ad* 3. *Wil. Mat. de belli ſec. requiſ.* q. 7.
[g] *Juſtin.* I, 1.
[h] *De Civ. Dei lib.* IV, 15.
[i] *Cap.* 1, v. 13.
[k] *L.* II, *de Ira*, c. 34.
[l] *Ann.* XI, 24.

GROTII.

a *Tueri magis quam proferre*] Alexander Imperator Artaxerxi Perſæ: δεῖν μένειν τε αὐτὸν ἐν τοῖς ἰδίοις ὅροις καὶ μὴ καινοτομεῖν, μηδὲ μεγάλαις ἐλπίσιν αἰωρούμενον μέγαν ἐγείρειν πόλεμον· ἀγαπητῶς δὲ ἔχειν ἕκαστον τὰ ἑαυτοῦ· *manendum cuique intra ſuos fines nihil novando, neque debere quemquam incerta ſpe ſublatum bella incipere, ſed ſuo eſſe contentum.* (Habet hoc Auctor noſter ex HERODIANO, Lib. VI. Cap. 2. num. 9. *Ed. Boecleri:* ubi, ut & in aliis Editionibus, legitur: ἐν τοῖς τῶν ἰδίων ὅροις: neque neceſſe eſt emendare: ἐν τοῖς ἰδίοις, ut facit Auctor noſter, ſive ex incogitantiâ, ſive datâ operâ. *J. B*)

b *Gaudere de imperii latitudine*] Vide *Cyrillum* libro v. contra *Julianum*, reges Hebræos hoc nomine laudantem, quod ſuis contenti eſſent finibus. (Pag. 177. E. *Ed. Spanh.*)

GRONOVII.

4 *Præter injuriæ*] Præterquam facultatem nocendi, qua per laſciviam male uſi fuerant.

GRO-

nienſibus nihil aliud fuiſſe quam quod victos pro alienigenis arcebant. Livius rem Romanam auctam [a] dicit hoſtibus in civitatem recipiendis. Exempla exſtant in hiſtoriis Sabinorum, Albanorum, Latinorum, deinde aliorum ex Italia: donec poſtremo [b] *Cæſar Gallos in triumphum duxit, idem in curiam.* Cerialis in oratione ad Gallos quæ apud [c] Tacitum: *ipſi plerumque legionibus noſtris præſidetis: ipſi has aliasque provincias regitis. nihil ſeparatum clauſumve.* Et mox: *proinde pacem & vitam, quam victi victoresque eodem jure obtinemus, amate, colite.* Tandem, [5] quod mirandum maxime, in orbe Romano qui ſunt, ex conſtitutione Imperatoris [6] Antonini cives Romani effecti ſunt, quæ verba ſunt [d] Ulpiani. ex eo, ut [e] Modeſtinus ait, [7] Roma communis patria eſt. Et de ea Claudianus [f]:

> *Hujus pacificis debemus moribus omnes,*
> *Quod cuncti gens una ſumus.*

IV. 1. Alia moderatæ victoriæ ſpecies eſt, victis aut regibus, aut populis relinquere quod habuerant imperium. Sic Hercules, Priami [g]

> *Hoſtis parvi victus lacrymis,*
> *Suſcipe, dixit, rector habenas,*
> *Patrioque ſede celſus ſolio:*
> *Sed ſceptra fide meliore tene.*

[a] Lib. VIII. c. 13.
[b] Suet. in Cæſ. c. 80.
[c] Hiſt. IV. 74.
[d] L. in orbe 17. D. de ſtat. hom.
[e] L. Roma 33 D. ad municip.
[f] In Sec. Conſul. Stilic. verſ. 154, 159.
[g] Sen. Troad. verſ. 725, & ſeqq.

Idem,

GRONOVII.

5 *Quod mirandum maxime*] Meo judicio valde reprehendendum & perinde æſtimandum, ac ſi quis omnes ruſticos declaret nobiles. Eo dono non provinciales civium honorem conſecuti ſunt, ſed cives provincialium conditionem ac vilitatem ſubierunt.

6 *Imperatoris Antonini*] Non *Marci* philoſophi, non *Titi Pii*, laudatiſſimorum peincipum, ſed *Baſſiani Caracallæ*, qui Septimii Severi filius fuit, teterrimus parricidi & tyrannus perfidus, ut oſtendit *Salmaſ.* ex *Dione*, de *Modo Uſ.* 855. additque ſpeciem quidem fuiſſe quaſi peregrinis honorem haberet, ſed revera id factum, ut plus e vectigalibus colligeret, quia peregrini quædam non conferrent, quæ a civibus exigebantur. [Adde plenè de hac Conſtitutione diſputantem Illuſtr. EZECH. SPANHEMIUM, in Eruditiſſimis Diſſertationibus, quibus *Orbis Romani* titulum præſcripſit. *J. B.*]

7 *Roma communis*] Recte, ſed non tantummodo ex eo. Poterat hoc dici & eo titulo digna eſſe Roma, etiamſi non cives Romani dignitatem ſuam perdidiſſent, & omnium hominnm discrimina turbata eſſent: quemadmodum jam Plinio ſub Veſpaſiano dicitur Italia omnium terrarum alumna eadem & parens, numine Deûm electa &c. ut una cunctarum gentium in toto orbe patria fieret lib. 3, cap. 5. *Rutilius Numatianus* itiner. lib. 1. *Feciſti patriam diverſis gentibus unam e Profuit injuſtis te dominante capi. Dumque offers victis proprii conſortia juris, Urbem feciſti, quod prius orbis erat.* verſ. 63, & ſeqq.

GRO-

Idem, [a] victo Neleo, filio ejus Neſtori regnum permiſit. Sic Perſæ [b] reges victis regibus regnum relinquebant. Sic Cyrus [c] Armenio. c Sic Poro (aa) Alexander. Laudat hoc [d] Seneca, [d] *nihil ex rege victo præter gloriam ſumere.* Et [e] Polybius celebrat Antigoni bonitatem, qui cum Spartam haberet in poteſtate, reliquerit ipſis τὸ πάτριον πολίτευμα καὶ τὴν ἐλευθερίαν, *rempublicam majorum ac libertatem*: quo ex facto maximas per Græciam laudes conſecutus ibidem narratur.

2. Sic Cappadocibus permiſſum a Romanis uti qua vellent 8 reipublicæ forma: & multi populi poſt bellum relicti liberi. *Carthago libera cum ſuis legibus eſt*, ajunt Rhodii [f] ad Romanos poſt bellum Punicum ſecundum. Pompejus τῶν ἑλωμένων ἐθνῶν τὰ μὲν αὐτόνομα ἠφίει, inquit [g] Appianus, *ex devictis gentibus* e *quaſdam reliquit liberas.* Et Quintius Ætolis dicentibus pacem firmam eſſe non poſſe, [h] niſi Philippus Macedo regno pelleretur, dixit, ſententiam eos dixiſſe immemores Romanorum moris, victis parcendi. addidit: *adverſus victos mitiſſimum quemque maximum animum habere.* Apud [i] Tacitum eſt: *Zorſini victo nihil ereptum.*

V. Interdum ſimul cum conceſſione Imperii conſultum victorum ſecuritati. f 9 Sic a Quintio decretum, Corinthus redderetur Achæis, ut in Acrocorintho tamen præſidium eſſet: Chalcidem ac Demetriadem retineri, donec cura de Antiocho deceſſiſſet.

VI. Tributorum quoque indictio ſæpe non tam ad factorum ſur-

[a] Ælian. Var. Hiſt. IV, 5.
[b] Herod. Lib. III. c. 15.
[c] Xenoph. Cyrop. L. III. c. 1.
[d] De Clem. I. 21.
[e] Lib. V. Cap. 9.
[f] Livius lib. XXXVII. c. 54.
[g] Mithrid. Bell. p. 251.
[h] Liv. XXXIII, 12.
[i] Ann. XII, 19.

GROTII.

c *Sic Poro Alexander*] Pipinus Aiſtolfo Langobardo. (Vide EGINARD. de Vit. Carol. Magn. *Cap.* VI. pag. 39, 40. cum Notis ult. Editionis. *J. B.*)

d *Seneca*] Totus locus dignus inſpici, ubi & hoc egregie dictum: *hoc eſt etiam ex victoria ſua triumphare, teſtarique ſe nihil quod dignum eſſet victore apud victos inveniſſe.* Tigrani pars regni a Pompejo relicta. *Eutropius* VI. (c. 11.)

e *Quaſdam reliquit liberas*] Earum ut noſcatur conditio vide *Polybium* excerptis legationum num. 19. *Suetonium* in Cæſare ubi de Gallia. (*Cap.* 25.) Habet & quædam *Guillimannus* non indigna lectu in rebus Helvetiorum. (Lib. 1. C. 8.)

f *Sic a Quintio decretum*] Remiſſum id tamen poſtea. *Polybius* excerptis legationum num. IX. *Plutarchus* Flaminio. (*pag.* 374.)

GRONOVII.

8 *Reipublicæ forma*] Cum Romani eos liberaſſent, maluerunt eſſe ſub rege: itaque rex eis a S. P. Q. R. datus Ariobarzanes. (Vide *Juſtin.* XXXVIII. 2.)

9 *A Quintio decretum*] *Livius* XXXIII, 31. Et tamen paullo poſt eodem annitente Quintio omnibus iſtis oppidis, quamvis maxime minante Antiocho, præſidia eduxerunt. *Liv.* 34, 51.

(aa) Vide QUINT. CURTIUM, Lib. VIII. Cap. 14. *num* 45. ibique *Pitiſci* notam 100, in Edit. 3. *J. B.*

GRO-

ſumtuum reſtitutionem, quam ad ſecuritatem [10] & victoris & victi in poſterum pertinet. Cicero [a] de Græcis: *ſimul illud Aſia cogitet, nullam a ſe neque belli externi; neque diſcordiarum domeſticarum calamitatem abfuturam fuiſſe, ſi hoc imperio non teneatur: id autem imperium cum retineri ſine vectigalibus nullo modo poſſit, æquo animo* [11] *parte aliqua ſuorum fructuum pacem ſibi ſempiternam redimat atque otium.* Petilius Cerialis apud [b] Tacitum pro Romanis apud Lingonas aliosque Gallos ſic diſſerit: *nos quanquam toties laceſſiti jure victoriæ id ſolum vobis addidimus quo pacem tueremur. nam neque quies gentium ſine armis, neque arma ſine ſtipendiis, neque ſtipendia ſine tributis haberi queunt.* Eodem pertinent & alia quæ expreſſimus [c] cum de inæquali fœdere ageremus, g tradere arma, claſſem, elephantos, non habere arcem, non exercitum.

[a] *L.* I. *ad Qu. frat. ep.* I. num. 11.
[b] *Hiſt.* IV. 74.
[c] *Lib.* II, c. 15. §. 7.

VII. 1. Ut autem victis relinquatur ſuum imperium, non tantum humanitatis eſt, ſed ſæpe & conſilii. Inter Numæ inſtituta laudatur, [d] quod [12] a Termini ſacris omnem ſanguinem abeſſe voluit: ſignificans ad quietem & certam pacem nihil utilius quam ſuis ſe finibus tenere. Optime [e] Florus: *difficilius eſt provincias obtinere quam facere: viribus parantur, jure retinentur.* cui non diſſimile apud [f] Livium illud: *facilius parari ſingula quam teneri univerſa:* & Auguſti dictum [g] apud Plutarchum: [13] μεῖζον ἔργον τοῦ κτήσασθαι μεγάλην ἡγεμονίαν, τὸ διατάξαι τὴν ὑπάρχουσαν. Darii regis [h] legati Alexandro: *Periculoſum eſt* [14] *peregrinum imperium: difficile eſt continere quod capere non poſſis. . . . Facilius eſt quædam vincere quam tueri: quam hercule expeditius manus noſtræ rapiunt quam continent.*

[d] *Plut. quæſt. Rom.* 15. p. 267. C.
[e] *Lib.* IV. c. 12. n. 29.
[f] *Lib.* XXXVII. c. 35.
[g] *Apophthegm.* pag. 207. D.
[h] *Curt.* IV, 11.

2. Quod h Calanus Indus & ante eum Oebarus [i] Cyri amicus ex-

[i] Apud *Ariſtid.* Orat. de Rom. *Tom.* I. *pag.* 353, 354.

GROTII.

g *Tradere arma, claſſem*] Vide de Perſis *Agathiam* libro IV. (*Cap.* 9.)

h *Calanus Indus*] Habet id *Plutarchus* Alexandro. [Pag. 701. E.]

GRONOVII.

10 *Et victoris & victi*] Ne ille metuat rebellionem, hic ſe præcipitet in priora mala, ſi nimis indultum ſit.

11 *Parte aliqua ſuorum*] Laudanda Romanorum modeſtia, qui de regnis ſubactis alias urbes liberabant, aliis dimidium tributi, quod regibus erant ſoliti pendere, imperabant. *Livius* 45, 26. Illyriis eodem libro cap. 18. & Macedonibus c. 29.

12 *A Termini ſacris*] Quem Romanis finxerat Deum, ut eos doceret abſtinere a movendis agrorum terminis, & ſic minueret lites de finibus.

13 Μεῖζον ἔργον τοῦ] Parare magnum imperium non tanta res eſt, quanta, cum habeas, ordinare ac componere.

14 *Peregrinum*] *Prægrave.* *Curt.* 4, 11. n. 8, 9.

explicabant 15 corii ſimilitudine, quod alia parte ſe tollat ſimul aliam pede prefferis: & T. Quintius apud *a* Livium *i* comparatione teſtudinis, tutæ ad ictus ubi collecta in ſuum tegmen eſt, 16 obnoxiæ atque infirmæ ſimul exſeruerit ſui partem. Plato III. de legibus *b* huc aptat Heſiodi dictum: *omni dimidium plus*. Et Appianus notat *c* non paucos populos qui ſub Romano imperio eſſe vellent ab ipſis repudiatos: aliis etiam reges datos. Scipione Africano judice *d*, jam ſuis temporibus tantum Roma poſſidebat, ut avidum eſſet quicquam ultra appetere: abunde felix ſi nihil ex eo quod obtinebat amitteret. Itaque & 17 luſtri condendi carmen, quo Dii rogabantur ut res populi Romani meliores amplioresque facerent, k ita emendavit, precatus ut eas perpetuo 18 incolumes ſervarent.

a Livius lib. XXXVI, 32.
b Pag. 690. E. Tom. II. *Ed. H. Steph.*
c In Præfat.
d Val. Max. IV, I. n. 10.

VIII. Lacedæmonii, & initio Athenienſes, in captas civitates nullum ſibi vindicabant imperium: tantum eas republica uti volebant ad ſuam accommodata, Lacedæmonii quidem 19 ſub primorum potentia, Athenienſes ſub 20 arbitrio populi, ut *e* Thucydides, Iſocrates *f*, Demoſthenes *g* nos docent, ipſe etiam Ariſtoteles quarti de republica capite XI. & quinti VII. Quod ipſum in comœdia ſic notat *h* Heniochus illorum temporum ſcriptor:

> Γυναῖκε δ' αὐταῖς δύ' ἐπιταράττετόν τινε,
> Ἀεὶ συνοῦσαι. δημοκρατία θατέρᾳ
> Ὄνομ'

e Thucyd. I. c. 19.
f Iſoc. Panathen. pag. 243. D. *Ed. H. Steph.*
g Dem. orat. de Cherſ.
Diod. Lib. XIII. & XV.
h Apud Stob. Serm. 43.

GROTII.

i *Comparatione teſtudinis*] Plutarchus ſic narrat: Ἀχαιοὺς σφετεριζομένους τὴν Ζακυνθίων νῆσον ἀποτρέπων ἔφη, κινδυνεύσειν, ἂν, ὥσπερ αἱ χελῶναι, πορρωτέρω τὴν κεφαλὴν τῆς Πελοποννήσου προτείνωσιν· *Achæos Zacynthum inſulam appetentes cum dehortari vellet, dixit periculum eos adituros, ſi teſtudinis more caput extra Peloponneſum extuliſſent.* (Vit. Flamin. pag. 378. D.)

k *Ita emendavit*] Utitur hac hiſtoria Claudianus Julianus conſul in epiſtola ad Pupienum & Balbinum. (*Capitolin.* in Maxim. & Balbin. c. 17.) Imitatus Auguſtus qui *Dione* narrante, ἐπῃνεῖτο ἐφ' οἷς ἐκ ἠθέλησεν ἕτερόν τι προσκτήσασθαι, ἀλλ' ἀπεχρῶς ἀρκεῖσθαι τοῖς ὑπάρχουσιν ἐδικαίωσε· *laudatus eſt quod nihil novi acquirere voluit, ſed quæ jam habebantur ſufficere eſt arbitratus.* [Lib. LIII. pag. 602. C. *Ed. H. Steph.* ubi tamen verba prima aliter ſeſe habent, Auctore noſtro memoriter illa adſerente. *J. B.*]

GRONOVII.

15 *Corii*] Sicci nimirum & durati.

16 *Obnoxiæ*] Expoſitæ injuriis.

17 *Luſtri condendi*] Quum finiretur quinquennalis aut anni ſemeſtriſque cenſus. *Sueton.* Octav. 97.

18 *Incolumes ſervarent*] Huc pertinet *Flori* votum circa Gracchanos & cæteros tumultus 3, 12.

19 *Sub primorum*] Ariſtocratia vel potius Oligarchia.

20 *Arbitrio populi*] Democratia.

GRO-

Ὁμοῦ ἐστί, τῇ δ' ἀριστοκρατίᾳ θατέρᾳ,
Δι' ἃς πεπαρῴνηκασιν ἤδη πολλάκις.

Tum geminæ ad illas acceſſerunt mulieres
Quæ cuncta conturbarunt: optimatitas
Eſt nomen alteri, alteri popularitas,
Quarum incitatu pridem 21 *externatæ fuerunt.*

Simile eſt quod Tacitus [a] ab Artabano narrat Seleuciæ factum: *plebem primoribus tradidit*, inquit, *ex ſuo uſu: nam populi imperium juxta libertatem, paucorum dominatio regiæ libidini propior eſt.* Sed ejuſmodi mutationes an ad victoris ſecuritatem faciant, non eſt noſtræ inſpectionis.

[a] Ann. VI. c. 42.

IX. Si minus tutum ſit omni in victos imperio abſtinere, temperari tamen res poteſt, ut aliquid imperii relinquatur. ipſis aut ipſorum regibus. Populi Romani conſuetudinem vocat Tacitus [b] ut haberet *inſtrumenta ſervitutis & reges.* Eidem [c] *Antiochus inſervientium regum ditiſſimus.* βασιλεὺς Ῥωμαίων ὑπήκοος, (bb) in commentariis de Muſonio: & apud Strabonem [d] circa finem libri ſexti. Lucanus [e];

Atque omnis l *Latio quæ ſervit purpura ferro.*

Sic 22 apud Judæos manſit ſceptrum in Synedrio, etiam poſt con-

[b] Agric. c. 14.
[c] Hiſt. II. c. 81.
[d] Pag. 288. Edit. Pariſ. Caſaub.
[e] Pharſal. VII, 228.

GROTII.

l *Latio quæ ſervit purpura ferro*] Vide Panegyricum Maximiano dictum (à *Claudian. Mamertino*. c. 10.)

GRONOVII.

21 *Externatæ fuerunt*) *Ovidius* I, Met. 637. *ſeque externata refugit.* Et lib. II, 77. *Externata fugam fruſtra tentabat.*

22 *Apud Judæos manſit ſceptrum*] Valde quidem debile, ſi tamen ſceptrum appellandum eſt: nam hac ratione omnes fere populi, a Romanis ſubacti, dicendi ſunt retinuiſſe ſceptrum. Facile enim hoc illis relinquebant; ut haberent inſtar ſenatus domeſtici & apud judices gentiles certarent ſuis legibus. Videndus *Cicero* 2, in Verr. cap. 13. & lib. 6, ad Attic. epiſt. 1. & 2. At Judaicam gentem poſt Pompeji victoriam Mithridaticam, hoc eſt, 68 annis ante Archelaum relegatum, *elocatam*, (id eſt, ſtipendiariam publicaniſque traditam) & *ſervam* vocat *Cicero* pro Flacco cap. 28. Nec profecto poſt hunc caſum Archelai ſceptrum apud eos manere debuit, quum jam adeſſet Meſſias rex æternus.

(bb) Intelligit Auctor noſter τὰ Ἀπομνημονεύματα Μουσωνίου τοῦ φιλοσόφου, ſcripta à *Pollione*; de quibus SUIDAS, voce Πωλίων. Vide JONSIUM, *De Scriptoribus Hiſt. Philoſ.* III. 7. Unde autem petitum ſit fragmentum illius Operis, in quo verba ab Auctore noſtro adlata exſtant, quum hactenus ignoraſſem, reperi forte apud STOBÆUM, *Serm.* XLVI. pag. 336. *init.* ubi refertur egregia oratio *Muſonii* ad Regem quemdam *Syriæ*. Et quamvis neque heic, nec alibi, in illis Collectaneis, quod quidem

 ſciam,

confiſcationem 23 Archelai. Euagoras Cypri rex, ut apud a Diodorum eſt, dicebat velle ſe Perſæ obedire, ſed ut regem regi. Et b Dario victo aliquoties hanc conditionem ferebat Alexander, m ut ipſe imperaret aliis, pareret Alexandro. Nos de modis miſcendi imperii c diximus alibi. Quibuſdam pars regni relicta, ſicut veteribus poſſeſſoribus agrorum pars.

X. Sed & cum omne imperium victis eripitur, relinqui illis poſſunt circa res privatas & publicas minores n ſuæ leges ſuique mores & magiſtratus. Sic in Bithynia proconſulari provincia Apamæa civitas privilegium habuit o ſuo arbitrio rempublicam adminiſtrandi, ut d Plinii epiſtolæ nos docent, & e alibi, Bithynis ſui magiſtratus, ſuus ſenatus. Sic & in Ponto f Amiſenorum civitas legibus ſuis utebatur Luculli (cc) beneficio. Gotthi victis Romanis leges reliquerunt Romanas.

XI. 1. Hujus indulgentiæ pars eſt p avitæ religionis uſum victis

a Lib. XV. c. 9.
b Lib. XVII. c. 54.
c Lib. I, cap. III. §. 17. Lib. III, cap. VIII, 3.
d Lib. X, epiſt. 56.
e Ibid. Epiſt. 84. 113.
f Idem, ibid. Epiſt. 93. & 111.

ſciam, dicta *Muſonii*, tamquam e Commentariis *Pollionis*, laudentur; merito tamen inde petita conjicit noſter. *J. B.*

GROTII.

m *Ut ipſe imperaret aliis, pareret Alexandro*] Tales & olim in Italia reges ſub aliorum regum imperiis: *Servius* ad X. Æneid. (*verſ.* 655.) Sic apud *Æſchylum* Perſis: (pag. 126. *Ed. H. Steph.*)

Βασιλεῖς βασιλέως ὕποχοι μεγάλου·

Reges regis magni ſubicces.

Sic & apud Turcas, teſte *Leunclavio* libro XVIII.

n *Suæ leges*] Philo legatione ad Cajum: Σεβαςὸς τοσαύτην ἐποιεῖτο τῆς βεβαιώσεως τῶν παρ᾽ ἑκάςοις πατρίων, ὅσην καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἐπιμέλειαν· *Auguſtus non minus curæ ſuæ duxit cuſtodiam legum propriarum cuique genti quam Romanorum* [Pag. 1014. B. Vide de hoc loco Ampliſſ. BYNCKERSHOEK. ad *L.* Ἀξίωσις, *D. De Leg. Rhod.* pag. 90. *J. B*]

o *Suo arbitrio rempublicam adminiſtrandi*] Vide epiſtolam XCIII. *Plinii*, & ſequentem Trajani libro X. Sinope ſub Perſis rempublicam habebat popularem. *Appianus* Mithridaticis. (pag. 228.) Talis apud Græcos ſub Romanis umbra libertatis. Vide *Ciceronem* lib. VI, ad Atticum, epiſt. 1. *Plinium* lib. VIII, epiſt. 24. Evocari ex inſula Cyprios non licebat. *Cicero* ad Atticum V, 21. [De *Amiſo*, non de *Sinope*, loquitur *Appianus*, ut inſpicienti patebit. *J. B.*]

p *Avitæ religionis uſum*] *Melius eſt ibi aliquem Deum coli quam nullum*; ut Severi verbis modo diximus. Sic Gotthi apud *Procopium* Gotth. II. (c. 6.) dicunt ſe ad ſuam religionem adegiſſe neminem. [Quod de *Severo* dicit heic Auctor, retulit ſupra, ad Cap. 12. §. 6. ex *Lampridio*, c. 49. ubi paullo aliter verba habent. *J. B.*]

GRONOVII.

23 *Archelai*] Herodis Magni filii & ſucceſſoris, quo Viennam in Gallia relegato rebusque ejus in fiſcum Auguſti Cæſaris redactis Judæa deſiit habere regem aut ethnarcham & provincia facta eſt.

(cc) Id narrat APPIANUS, *De Bell. Mithrid.* pag. 228. Edit. H. Steph. *J. B.*

GRO-

victis 24 niſi perſuaſis non eripere: quod ut victis pergratum ita victori innoxium probat Agrippa oratione ad Cajum, quam a Philo recitat in legationis ſuæ renunciatione. Et apud Joſephum, tum ipſe b Joſephus, tum Titus c Imperator rebellibus Hieroſolymitis objiciunt, quod Romanorum beneficio ſacris ſuis tanto cum jure uterentur, ut templo alienigenas arcere poſſent, etiam capitis periculo.

a Pag. 1032, & ſeqq. b Bell. Jud v, 9. 4. VI, 2. 1. diviſ. Hudſon. c Ibid. VI, 2. 4.

2. At ſi falſa apud victos religio, ne vera opprimatur, recte curabit victor: quod Conſtantinus fecit fractis Licinii partibus, & poſt eum Franci aliique reges.

XII. 1. Poſtrema cautio hæc eſt, ut in imperio etiam pleniſſimo & quaſi herili victi clementer habeantur, & ita ut 25 eorum utilitates cum victoris utilitatibus ſocientur. Cyrus d victos Aſſyrios jubebat bono eſſe animo: eandem ipſorum ſortem fore quæ fuiſſet, mutato tantum rege. manſuras ipſis domos, agros, jus in uxores, in liberos, ut fuiſſet hactenus quin ſi quis injuriam ipſis faceret, ſe ac ſuos vindices fore. Apud Salluſtium e legimus: *populo Romano melius viſum amicos quam ſervos quærere: tutiusque rati* q *volentibus quam coactis imperitare.* Britanni temporibus f Taciti delectum ac tributa & injuncta imperii munera impigre obibant, ſi injuriæ abeſſent: has ægre tolerabant: jam domiti ut parerent, nondum ut ſervirent.

d Xen. de Cyri inſt. l. IV. c. 4. n. 3. e Jugurth. Bell. cap. 109. f Vit. Agr. c. 13.

2. Privernas ille in ſenatu Romano interrogatus, qualem ab ipſis pacem Romani exſpectandam haberent: *ſi bonam dederitis*, ait g, *& fidam & perpetuam; ſi malam, haud diuturnam:* (dd) ratione addita: *ne credideris ullum populum, aut hominem denique, in ea conditione,* 26 *cujus eum pœniteat, diutius quam neceſſe*

g Liv. lib. VIII. c. 21.

GROTII.

q *Volentibus quam coactis imperitare*] Lacedæmonii apud Thucydidem: νομίζομέν τε τὰς μεγάλας ἔχθρας μάλιστ' ἂν διαλύεσθαι βεβαίως, οὐκ ἢν ἀνταμυνόμενός τις καὶ ἐπικρατήσας τὰ πλείω τοῦ πολέμου, κατ' ἀνάγκην ὅρκοις ἐγκαταλαμβάνων, μὴ ἀπὸ τοῦ ἴσου ξυμβῇ, ἀλλ' ἢν παρὸν τὸ αὐτὸ δρᾶσαι, πρὸς τὸ ἐπιεικὲς καὶ ἀρετῇ αὐτὸν νικήσας παρὰ ἃ προσεδέχετο, μετρίως ξυναλλαγῇ· *ſic exiſtimamus, magnas inimicitias ita in firmam concordiam mutari, non ſi quis ſe ulciſcens & fortuna uſus proſperiore neceſſitatem alteris imponat jurandi in leges inæquales, ſed ſi cum id facere poſſit, æquitate uſus non minore quam in vincendo virtute, quam poteſt moderatiſſime rem tranſigat.* (Lib. IV. c. 19.)

GRONOVII.

24 *Niſi perſuaſis*] Niſi meliora docti ultro conſentiant in veteres ritus abolendos.

25 *Eorum utilitatis*] Ut victi ſeu novi ſubjecti intelligant idem ſibi utile eſſe, quod ei, cui acceſſerunt.

26 *Cujus eum pœniteat*] Quam gravem & duram experiatur.

(dd) Non ipſe Privernas Legatus hanc rationem addidit, ſed *pars melior Senatus* ita reſponſum, in meliorem partem, interpretata eſt. *J. B.*

a Liv. Lib. VIII. c. 13. *neceſſe ſit manſurum.* Sic Camillus dicebat, a *firmiſſimum imperium eſſe quo obedientes gaudeant.* Scythæ b Alexandro: b Curt. l. VII. c. 8. *inter dominum & ſervum nulla amicitia: etiam in pace:* 27 *belli tamen jura ſervantur.* Hermocratus apud c Diodorum: c Lib. XIII. c. 19. pag. 341. Ed. H. Steph. κάλλιόν ἐστι τοῦ νικᾶν τὸ τὴν νίκην ἐνεγκεῖν ἀνθρωπίνως· *non tam vincere pulchrum quam victoria clementer uti.* Salubris ad victoriæ uſum d Taciti ſententia: *bellorum egregii fines, quoties ignoſcendo tranſigitur.* In Cæſaris Dictatoris (ee) epiſtola: *hæc nova ſit* d Annal. XII, 19. *ratio vincendi, ut miſericordia & liberalitate nos muniamus.*

GRONOVII.

27 *Belli tamen jura*] Servorum ſunt erga dominos animi hoſtiles. *Feſtus.* Quot ſervi, tot hoſtes. *Seneca* epiſt. 47.

(ee) Epiſtola illa repetitur apud CICERONEM, *Lib.* IX. *ad Attic.* poſt Epiſt. 8. *J. B.*

CAPUT XVI.

Temperamentum circa ea, quæ jure gentium poſtliminio carent.

I. *Internam juſtitiam exigere ut reddantur quæ hoſtis noſter alii injuſto bello eripuit.*
II. *Exempla.*
III. *An quid deduci poſſit.*
IV. *Etiam populos ſubditos aut populorum partes reddendas his quorum fuerant, ſi ab hoſte injuſte occupati ſint.*
V. *Quo tempore obligatio reddendi extinguatur.*
VI. *Quid faciendum in dubia cauſa.*

I. 1. QUouſque ex bello juſto res capientium fiant, diximus ſupra, 1 quibus de rebus deducenda ſunt quæ recipiuntur poſtliminii jure. ſunt enim hæc 2 pro non captis. At quæ bello injuſto quæruntur reſtituenda diximus, nec ab iis tantum qui ceperunt, ſed & ab aliis ad quos res quoquo modo pervenit. nemo enim plus juris ad alium transferre poteſt quam a L. 27. §. 1. D. de nox. act. l. 20. D. de acq. rer. dom. ipſe habuit, ajunt juris a Romani auctores quod Seneca b breviter

b Lib. V, de benef. c. 12.

GRONOVII.

1 *QUibus de rebus*] A quibus excipienda, quæ in patrios fines reverſa priſtinum ſtatum recuperant.

2 *Pro non captis*] Fingit enim poſtliminium eas res nunquam in poteſtate hoſtium fuiſſe.

GRO-

viter explicat, *nemo poteſt quod non habet dare.* 3 Dominium internum non habuit qui primo cepit: quare nec illud habebit 4 qui cauſam ab ipſo obtinet: dominium ergo ſecundus aut tertius poſſeſſor accepit, quod docendi cauſa externum vocamus, id eſt, 5 commodum hoc, 6 ut ubique judiciaria auctoritate ac manu pro domino tuendus ſit: quo tamen ſi utatur adverſus eum cui res malo facto erepta eſt, faciet non probe.

2. Nam quod de ſervo [a] qui a latronibus captus mox 7 ad hoſtes pervenerat reſponderunt 8 juriſconſulti nobiles, verum eſſe eum ſubreptum eſſe, nec quod hoſtium fuiſſet aut poſtliminio rediiſſet ei rei 9 impedimento eſſe: idem ex naturali jure reſpondendum eſt de eo, qui bello injuſto captus, mox bello juſto, aut alia ratione in alterius venit poteſtatem. [b] nam in jure interno bellum injuſtum latrocinio nihil diſtat. Atque in hanc ſententiam ex facto conſultus [c] reſpondit [a] Gregorius Neocæſarienſis, cum Pontici quidam res civium a barbaris captas recepiſſent.

a L. 27. D. de capt.
b Ægid. Regius de act. ſupern. diſt. 31, dub. 7. num. 122.
c Can. X.

II. 1. Reddendæ ergo res tales his quibus fuerant ereptæ, quod & factum ſæpe videmus. Livius [d] cum retuliſſet a L. Lucretio Tricipitino victos Volſcos & Æquos, expoſitam ait in campo 10 Martio prædam, ut ſuum quiſque per triduum cognitum abduceret. Idem [e] cum narraſſet Volſcos a Poſthumio dictatore fuſos: *præda pars ſua 11 cognoſcentibus Latinis atque Hernicis reddita: partem ſub haſta dictator vendidit.* Alibi: [f] *biduum ad recognoſcendas res datum dominis.* Idem [g] ubi Samnitium de (aa) Campanis victoriam narraverat; *quod latiſſimum victo-*

d Lib. III. c. 10.
e Lib. IV. c. 29.
f Lib. V. c. 16.
g Lib. X. c. 20.

GROTII.

a *Gregorius Neocæſarienſis*] Sequuntur *Petr.* de poteſtate principis c. 3. quæſt. 4. *Bruningius* de homagiis concl. 241.

GRONOVII.

3 *Dominium internum*] In jure naturæ ac civili fundatum.

4 *Qui cauſam ab ipſo*] Jus ſuum derivat.

5 *Commodum hoc*] Hac parte vel ad hoc.

6 *Ut ubique judiciaria*] Ut qui poſſidet rem armis captam, ſive ceperit ipſe, ſive a capiente bono modo nactus ſit, quocumque veniat, quemcumque apud judicem ea de re compelletur, vincat & non modo ſententia judicis, ſed & vi lictorum aut militum in ea poſſeſſione defendatur.

7 *Ad hoſtes*] Quibus victis venum ierat

8 *Juriſconſulti nobiles*] Labeo, Ofilius, Trebatius.

9 *Impedimento eſſe*] Adeo ut uſucapi ab emtore non poſſit.

10 *Martio prædam*] Hoſtibus, qui eam per incurſionem in Rom. ac ſociorum fines egerant, ereptam.

11 *Cognoſcentibus*] Quod privati, quibus ablatum erat, ſuum fuiſſe oſtendere poterant, & ſe pro ſuo noſſe fidem faciebant.

(aa) Immo *Romanorum* de *Samnitibus*, qui agrum *Campanorum* populabantur. Inſpice locum, à me in orâ libri diſtinctè deſignatum. *J. B.*

victoribus fuit, captivorum recepta ſeptem millia & quadringenti: præda ingens ſociorum: [12] *accitique edicto domini ad res ſuas noſcen-*
a Cap. 36. *das recipiendaſque præſtituta die.* Mox [a] ſimile recitat factum Romanorum: *Samnites Interamnam coloniam Romanorum occupare conati urbem non tenuerunt: agros depopulati cum prædam aliam inde mixtam hominum atque pecudum colonoſque captos agerent, in victorem incidunt conſulem ab Luceria redeuntem, nec prædam ſolum amittunt, ſed ipſi longo ac impedito agmine inompoſiti cæduntur. Conſul Interamnam edicto dominis ad res ſuas noſcendas recipiendaſque convocatis, exercitu ibi relicto, comitiorum*
b Lib. *cauſa Romam eſt profectus.* Alibi [b] de præda agens, quam ad
xxxv. c. 1. Ilipam Luſitaniæ urbem Cornelius Scipio ceperat, ſic ait idem ſcriptor: *ea omnis ante urbem expoſita eſt, poteſtaſque dominis res ſuas cognoſcendi facta: cætera vendenda quæſtori data: quod inde effectum eſt, militi diviſum.* Poſt pugnam T. Gracchi ad Beneventum: *præda omnis, præterquam hominum captivorum, militi conceſſa eſt, & pecus exceptum eſt quod intra triginta dies*
c Lib. *domini cognoviſſent*, eodem [c] Livio auctore.
xxiv. c. 16. 2. De [13] L. Æmilio Gallorum victore [d] Polybius τὴν λείαν
d Hiſt. l. ἀπέδωκε τοῖς προσήκουσι, *prædam iis reddidit a quibus abacta fue-*
ii. c. 31. *rat.* b Idem feciſſe Scipionem [e] Plutarchus & [f] Appianus nar-
e Plut. apoph. pag. 200. B. rant, cum Carthagine capta multa ibi inveniſſet donaria, quæ è Siciliæ urbibus & aliunde Pœni eo advexerant. Cicero [g] Ver-
f Bell. Pun. p. 83. Ed. H. Steph. rina de juriſdictione Sicilienſi: *oppidum Himeram Carthaginienſes quondam ceperant, quod fuerat imprimis Siciliæ clarum & ornatum. Scipio qui hoc* [14] *dignum populo Romano arbitraretur,*
g In Verr. ii. 35. *bello confecto ſocios ſua per noſtram victoriam recuperare, Siculis omnibus, Carthagine capta, quæ potuit, reſtituenda curavit.* Idem late ſatis id ipſum Scipionis factum proſequitur Verrina
h Livius [15] de ſignis. Rhodii [h] naves quatuor Athenienſium captas a
libro xxxi. c. 15. Macedonibus recuperataſque Athenienſibus reddiderunt. Sic Phaneas

GROTII.

b *Idem feciſſe Scipionem Plutarchus & Appianus narrant*] Etiam *Diodorus Siculus* excerptis Peireſcianis. (Pag. 345.) Et Valerius Maximus lib. v. cap. 1. num. 6. *Africani quoque poſterioris humanitas ſpecioſe lateque patuit. Expugnata enim Carthagine circa Siciliæ civitates literas miſit, ut ornamenta templorum ſuorum Pœnis rapta per legatos recuperarent, inque priſtinis ſedibus reponenda curarent.*

GRONOVII.

12 *Accitique edicto*] Affixis in publicis tabellis vel libellis.

13 *L. Æmilio*] Papo. *Flor.* 2, 4.

14 *Dignum populo*] Glorioſum & amplum convenienſque laudis avido P. R. ut quæ ſociorum fuiſſent, etſi per multa ſæcula ab hoſtibus poſſeſſa, nunc iiſdem victis, non ipſi retinerent Romani, quod jure poterant, ſed ſociis redderent.

15 *De ſignis*] Statuis tabuliſque materia & arte pretioſis, quas Siculis Verres abſtulerat.

GRO-

Phaneas Ætolus reſtitui Ætolis æquum cenſebat quæ ante bellum habuiſſent. *a* Nec negabat T. Quinctius, c ſi de urbibus bello captis ageretur, & ſocietatis leges non rupiſſent Ætoli. Etiam bona, *b* olim conſecrata Epheſi, 16 quæ reges ſua fecerant, Romani in veterem ſtatum reſtituerunt.

a Livius lib. XXXIII. c. 13.
b Strabo libro XIV. pag. 642.

III. 1. Quod ſi 17 commercio res talis ad aliquem pervenerit, poteritne is ei, cui res fuit erepta, pretium a ſe numeratum 18 imputare? conſentaneum eſt his, quæ alibi diximus, poſſe imputari, in quantum ipſi qui rem amiſerat valitura fuerat deſperatæ poſſeſſionis recuperatio. Quod ſi tale impendium repeti poteſt, quidni & æſtimatio laboris ac periculi, perinde ac ſi quis rem alienam in mari perditam 19 urinando eduxiſſet? Appoſita ad hanc quæſtionem mihi videtur hiſtoria Abrahami cum quinque regum victor Sodoma rediret: וישב את כל הרכש ait *c* Moſes, ***Reduxit omnes illas res:*** nempe quas a regibus captas ſuperius narraverat.

c Geneſ. XIV, 16.

2. Nec alio referenda conditio regis Sodomorum quam fert Abrahamo, ut captivos redderet, cætera ſibi retineret pro labore & periculo. At *d* ipſe Abrahamus d vir non pii tantum animi,

d Com. 20, 21, 22, 23, 24.

GROTII.

c *Si de urbibus bello captis ageretur*] Pompejus Attalo & Pylæmeni Paphlagoniam reddidit. *Eutropius* VI. (c. 11.) In fœdere Pontificis, Imperatoris Caroli V. & Venetorum contra Solimannum convenerat, ut poſſeſſa quisque reciperet. *Paruta* VIII. itaque Cephaleniæ ab Hiſpanis capta reddita Venetis. Eſt ad eam rem pertinens locus & in *Anna Comnena*, ubi de Gothofredo agit. (Lib. XI. c. 6.)

GRONOVII.

16 *Quæ reges*] Seleucidæ pro imperio ſibi vindicando.

17 *Commercio*] Emtione.

18 *Imputare*] A domino repoſcere, ſi rem recipere velit.

19 *Urinando*] Natando ſubter aquam vel ad fundum usque. *Plin.* 11, 37. ranas & phocas diu ſub aqua urinati. l. 4. §. 1. *Ad l. Rhod. de jactu:* ſubmerſæ navis merces per urinatores extractæ.

GROTII.

d *Vir non pii tantum animi, ſed & excelſi*] Bene hoc notavit *Jacchiades* ad Danielem V, 17. *Sulpitius Severus* de Abrahamo: *reliqua his quibus erepta erant reddidit.* (Hiſt. Sacr. L. I. c. 5.) *Ambroſius* lib. 1. de patriarcha Abraham: *ideo quoniam ſibi mercedem ab homine non quæſivit, a Deo accepit.* (Cap. 3.) Non multum hinc diſtant facta Pittaci & Timoleontis: *Pittacus Mitylenæus cum recuperati agri dimidia pars conſenſu omnium offerretur, avertit animum ab eo munere, deforme judicans virtutis gloriam magnitudine prædæ minuere. Valerius Maximus* libro VI, cap. V. num. 1. De Timoleonte *Plutarchus*, εἰ τὸ λαβεῖν ἐκ τοιούτων αἰσχρὸν, ἀλλὰ τὸ μὴ λαβεῖν κρεῖττον, καὶ περιουσία τῆς ἀρετῆς ἐν οἷς ἔξεστιν ἐνδεικνυμένης τὸ μὴ δεόμενον· *non accipere in talibus turpe, ſed non accipere melius, & virtutis cujusdam exuberantis, & in iis quæ licita ſunt oſtendentis, ſe & his carere poſſe.* (Pag. 277. B.) Confer quæ ſupra lib. II, c. XIV. §. VI. & hoc libro c. IV. §. 1. (Auctor, in

animi, ſed & excelſi, ſibi quidem nihil voluit ſumere: cæterum de rebus receptis (nam ad eas, ut diximus, ſpectat iſta narratio) quaſi ſuo jure decumam Deo dedit, detraxit ſumtus neceſſarios, & ſociis ſuis partem aliquam tribui voluit.

IV. Sicut autem res domino reddendæ ſunt, [e] ita & populi & [20] partes populorum his qui jus imperii habuerant, [21] aut etiam ſibi, ſi ſui fuerant juris ante vim injuſtam. Ita Sutrium receptum reſtitutumque ſociis, Camilli ævo, ex [a] Livio diſcimus. Æginetas & Melios ſuis urbibus reſtituerunt [b] Lacedæmonii Græciæ civitates, quas Macedones invaſerant, [c] a Flaminio redditæ libertati. Idem & in colloquio cum Antiochi legatis æquum eſſe cenſuit liberari Aſiæ urbes quæ Graji eſſent nominis, quas Seleucus Antiochi proavus bello ceperat, amiſſas receperat idem Antiochus: *neque enim in Æolidem Ioniamque coloniæ* [22] *in ſervitutem regiam miſſæ ſunt*, ajebat, *ſed ſtirpis augendæ cauſa, gentisque vetuſtiſſimæ per orbem terrarum propagandæ.*

[a] *Liv. l.* VI. c. 3.
[b] *Xen. hiſt. Gr.* II. Cap. 2. §. 5.
[c] *Liv. l.* XXXIII. c. 32. *Lib.* XXXIV. c. 58.

V. Solet & de temporis ſpatio quæri, [23] quo reddendæ rei obligatio interna poſſit exſtingui. Sed hæc quæſtio inter ejusdem imperii cives definienda eſt ex legibus ipſorum; (ſi modo illæ internum jus concedunt, non in externo ſolo conſiſtunt: quod ex verbis & propoſito legum prudenti inſpectione colligendum eſt:) inter eos vero qui alii aliis externi ſunt, ex ſola conjectura derelictionis, de qua diximus [d] alibi, quantum inſtituto noſtro ſufficit.

[d] *Lib.* II, c. 4.

VI. Quod

in hac Nota, conjungit *Pittacum* & *Timoleontem*, quaſi utriusque *factum* eſſet. At vero Timoleon planè contrarium fecit, ut patebit inſpicienti locum PLUTARCHI, unde verba quædam heic adferuntur. *J. B.*]

e *Ita & populi*] Exules Saguntini poſt ſex annos a Romanis reſtituti. Antoninus Caſſii bello in ſervitutem redactos liberos eſſe juſſit, bona dominis reddi. Sic Calatrava militibus, quibus erepta a Mauris erat, reddita a rege Caſtellæ aliisque. *Mariana* lib. XI. (*Cap.* 25.) Confer quæ ſupra hoc libro cap. X. §. 6. [Neſcio unde Auctor habeat, quæ de *Saguntinis* exſulibus, & de captis in bello *Avidii Caſſii*, heic refert. Circa priores, aliquid reperies apud LIVIUM, *Lib.* XXVIII. c. 39. in Oratione Legatorum *Saguntinorum*: de aliis autem in Vitâ *M. Aurel. Antonini*, à JULIO CAPITOLINO ſcriptâ, Cap. 25. quanquam non ita diſerte res ibi narretur, ac Auctor noſter proponit. *J. B.*]

GRONOVII.

20 *Partes populorum*] Privati, vici, pagi.

21 *Aut etiam ſibi*] In libertatem reſtituendi.

22 *In ſervitutem regiam*] Ut Aſiaticis regibus ſerviant.

23 *Quo reddendæ*] Bello injuſto captum, quaſi uſu captum, etiam conſcientiam obligare ad reſtituendum deſinat.

GRO.

VI. Quod ſi valde 24 ambiguum ſit jus belli, optimum erit f Arati Sicyonii conſilium ſequi, a qui partim novis poſſeſſoribus perſuaſit ut pecuniam accipere mallent, poſſeſſionibus cederent; partim veteribus dominis, ut commodius putarent numerari ſibi quod tanti eſſet quam ſuum recuperare. a *Cic. off.* II. c. 23.

GROTII.

f *Arati Sicyonii conſilium ſequi*] Quod fecit rex Ferdinandus memorante *Mariana* lib. XXIX, c. 14.

GRONOVII.

24 *Ambiguum ſit jus belli*] Difficile ſit decernere juſta cauſa belli nec ne fuerit.

CAPUT XVII.

De his, qui in bello medii ſunt.

I. *A pacatis nihil ſumendum niſi ex ſumma neceſſitate, cum reſtitutione pretii.*

II. *Exempla abſtinentiæ & præcepta.*

III. *Quod ſit officium pacatorum circa bellantes.*

I. SUpervacuum videri poſſet agere nos de his, qui extra bellum ſunt poſiti, quando in hos ſatis conſtet nullum eſſe jus bellicum. Sed quia occaſione belli multa in eos, finitimos præſertim, patrari ſolent prætexta neceſſitate, repetendum hic breviter quod diximus alibi, neceſſitatem, ut jus aliquod det in rem alienam, ſummam eſſe debere; requiri præterea 1 ut ipſo domino par neceſſitas non ſubſit: etiam ubi de neceſſitate conſtat, non ultra ſumendum quam exigit: id eſt, 2 ſi cuſtodia ſufficiat, non ſumendum uſum: ſi uſus, non ſumendum abuſum: ſi abuſu ſit opus, reſtituendum tamen rei pretium. a *L.* II. c. 11. §. 10.

II. 1. Moſes cum ſumma ipſum & populum neceſſitas urgeret tranſeundi per agros Idumæorum b, primum ait tranſiturum ſe via regia, neque deflexurum in arva aut vineta: ſi vel aqua ipſorum opus haberet, perſoluturum ſe ejus pretium. Idem præſtiterunt laudati & Græcorum & Romanorum duces. Apud Xeno- b *Numer.* XX, 17, & *ſeqq.*

GRONOVII.

1 *Ut ipſo domino*] Ut ipſe dominus non æque re ſua indigeat atque ille qui attrectare vult eam.

2 *Si cuſtodia*] Si ſufficiat in poteſtate habere, ne delibentur aut carpantur: ſi hoc neceſſum & ſatis ſit, ne abſumantur; ſi & hoc fieri oporteat, ut juſto pretio compenſentur.

GRO-

a De Exped. Cyr. Lib. II. c. 3. §. 12, 13. Ed. Oxon. Xenophontem [a] Græci qui cum Clearcho, Perſis pollicentur, nullo ſe damno iter facturos: & ſi [3] venales commeatus præberent, neque eſculenta ſe, neque poculenta cuiquam erepturos.

b Hiſt. Græc. III. 1. §. 8. 2. Dercyllides, narrante eodem [b] Xenophonte, *περιήγαγε τὸ στράτευμα διὰ τῆς φιλίας χώρας, μηδὲν βλάψας τοὺς συμμάχους*, *copias duxit per fines pacatos, ita ut nullo detrimento ſocii afficerentur.* c Lib. XLI. c. 27. Livius [c] de Perſeo rege: *per Phthiotidem, Achaiam, Theſſaliamque, ſine damno injuriaque agrorum per quos iter fecit, in regnum rediit.* d Vit. Agid. p. 801. D. De Agidis Spartani exercitu [d] Plutarchus: *θέαμα ταῖς πόλεσιν ἦσαν, ἀβλαβῶς καὶ πράως καὶ μονονοὺ καὶ ἀψοφητὶ διαπορευόμενοι τὴν Πελοπόννησον·* [4] *ſpectaculum erant civitatibus clementer ac ſine noxa & pene* [a] *ſine ſtrepitu peragrantes Peloponneſum* e Lib. II. c. 25. De Sulla [e] Vellejus: *putares veniſſe in Italiam, non belli vindicem, ſed pacis auctorem:* [5] *tanta cum quiete exercitum per Calabriam Apuliamque cum ſingulari cura frugum, agrorum, urbium, hominum, perduxit in Campaniam.* b De f Pro lege Manilia, c. 13. Pompejo Magno [f] Tullius: *cujus legiones ſic in Aſiam pervenerunt, ut non modo manus tanti exercitus, ſed* [6] *nec veſtigium quidem cuiquam pacato nocuiſſe dicatur.* De Domitiano ita g Libro II, ſtrat. c. II. n. 7. [g] Frontinus: *cum in finibus Ubiorum caſtella poneret, pro fructibus eorum locorum,* [7] *quæ vallo comprehendebat, pretium ſolvi juſſit, atque ea juſtitia fama omnium fidem ſibi adſtrinxit.* De h Cap. 50. Parthica Alexandri Severi expeditione [h] Lampridius: *tanta diſciplina, tanta reverentia ſui egit, ut non milites, ſed ſenatores tranſire dicerentur: quacumque iter milites faciebant,* [8] *tribuni accincti, centuriones verecundi, milites amabiles erant: ipſum vero* ob

GROTII.

a *Sine ſtrepitu peragrantes Peloponneſum*] Par teſtimonium Tito Quintio Flaminio perhibet *Plutarchus*. (p. 371.)

b *De Pompejo Magno Tullius*] Et Plutarchus: *ἀκούων τοὺς στρατιώτας ἐν ταῖς ὁδοιπορίαις ἀτακτεῖν, σφραγῖδα ταῖς μαχαίραις αὐτῶν ἐπέβαλεν· ἣν ὁ μὴ φυλάξας, ἐκολάζετο· cum audiſſet milites ſuos per itinera licentioſius agere, ſigillum gladiis eorum appoſuit. quod qui non cuſtodiſſet, is puniebatur.* (Pag. 624. A.)

GRONOVII.

3 *Venales commeatus*] Si copia fieret coëmendorum neceſſariorum a populis, per quos commeatent.

4 *Spectaculum erant*] Cum admiratione conſpiciebantur.

5 *Tanta cum quiete*] Diſciplina & modeſtia.

6 *Ne veſtigium quidem*] Ut nec pedibus quidquam ſatorum conculcarint, quod ubi via eſt anguſta, facillime fit propter laxitatem ordinum & adſita frumenta.

7 *Quæ vallo comprehendebat*] Intra caſtra recipiebat.

8 *Tribuni accincti*] Parati & expediti, tanquam cum hoſte ſtatim congreſſuri, non trahentes impedimenta ad convectandam prædam. Ms. *aciti:* unde Salm. *taciti*, non clamoſi ſtreperique.

GRO-

ob hæc tot & tanta bona provinciales ut Deum ſuſcipiebant. c De Gotthis, Hunnis, Alanis qui Theodoſio merebant *a* Panegyriſta: *nullus tumultus, nulla confuſio, nulla direptio ut a barbaris erat; quin ſi quando difficilior frumentaria res fuiſſet, inopiam patienter ferebat, & 9 quam numero arctaret annonam comparcendo laxabat.* Stiliconi Claudianus *b* idem tribuit:

a Latin. Pacat. c. 32. Panegyr. vet. XII.

Tanta quies, jurisque metus ſervator honeſti
Te moderante fuit, nullis ut vinea furtis
Aut ſeges erepta fraudaret meſſe colonum.

b In l. Conſ. Stilich. Lib. I. verſ. 162, & ſeqq.

d Et Beliſario Suidas.

3. Hoc

GROTII.

c *De Gotthis*] Multa de hujus gentis modeſtia habemus apud *Caſſiodorum*, ut V. 10, 11, 13. Eodem autem libro epiſtola 26. *Nec poſſeſſorum ſegetes aut prata vaſtetis, ſed ſub omni continentia properate: ut grata nobis eſſe veſtra occurſio poſſit. Quia ideo exercituales gratis ſubimus impenſas, ut ab armatis cuſtodiatur intacta civilitas.* Lib. IX, 25. *Arma ejus nulla poſſeſſorum damna ſenſerunt.*

d *Et Beliſario Suidas*] Sæpe hanc in Beliſario virtutem prædicat comes ejus teſtisque actionum *Procopius*. Vide egregiam ejus orationem huc pertinentem, quam ad milites habuit prope Siciliam, cum in Africam tenderet, narrationemque itineris per Africam Vandalicorum primo. (Cap. 12. & 17.) Ex Gothicorum autem III. integrum hunc locum apponam: εἰς δὲ τοὺς ἀγροίκους ἐπὶ τοσαύτῃ φειδοῖ καὶ προνοίᾳ ἐχρῆτο, ὥστε βιασθῆναι μὲν αὐτῶν οὐδένα πώποτε, στρατηγοῦντος Βελισαρίου, τετύχηκε· πλουτεῖν δὲ παρὰ δόξαν ξυνέβαινε πᾶσιν, οἷς ἂν αὐτοὺς ἐπιδημεῖν στρατιᾶς πλήθει. ἀπεδίδοντο γὰρ αὐτοῖς κατὰ γνώμην τὰ ὤνια πάντα. καὶ ἡνίκα μὲν ἀκμάζοι τὰ λήϊα ἐς τὸ ἀκριβὲς διεφύλαττε, μήποτε παριοῦσα ἡ ἵππος λυμήναιτο· τῆς δὲ ὀπώρας ἐν τοῖς δένδροις οὔσης ἅψασθαι αὐτῶν οὐδενὶ τὸ παράπαν ἐξουσία ἐγένετο· *adverſus agricolas tanta cura providentiaque agebat, ut eorum nemo vim pateretur, exercitum ducente Beliſario: contra vero opulenti fierent omnes quocunque ille cum multo milite adveniſſet: vendebant enim illi militibus res ſuas ſuopte arbitratu. Et cum matura eſſent ſegetes ſollicite cavebat ne ab equite corrumperentur. tum vero poma in arboribus pendentia tangere nemini omnino permittebatur.* (Cap. 1.) Similem Alemannorum laudem in expeditione ad ſanctum ſepulcrum vide apud *Nicetam* Manuele Comneno. (Lib. 1. c. 4.) *Gregoras* autem libro IX. idem in Venetis prædicat: ἦσάν γε μὴν οὐδένες, οὓς οὐ μάλα ἐξέπληξεν ἡ τῶν Βενετικῶν διάταξις, καὶ ἡ μετὰ δικαιοσύνης μεγαλοπρέπεια. οὐδὲ γὰρ ἠξίωσε τῶν πάντων ἐκείνων οὐδεὶς ἐξελθὼν ἀφελέσθαι τι τῶν ἁπάντων ἄνευ τιμῆς ἀργυρίου· *nemo erat quem non admiratione percelleret Venetorum diſciplina, & conjuncta cum juſtitia animi magnitudo. Nemo enim de exercitu egreſſus quicquam rerum ſumere volebat niſi pecunia depenſa.* (Pag. 188. *Ed. Genev.* 1616.)

GRONOVII.

9 *Quam numero*] Multitudine capitum anguſtam & difficilem fecerat, frugalitate ſufficientem reddebat.

GRO-

facere, quo validior fiat is qui improbam fovet cauſam, aut quo juſtum 18 bellum gerentis motus impediantur, ſecundum ea quæ dicta a nobis ſupra [a] ſunt: 19 in re vero dubia l æquos ſe præbere utriſque in permittendo tranſitu, in commeatu præbendo legionibus, in obſeſſis non ſublevandis. Corcyrenſes apud Thucydidem [b] Athenienſium officii eſſe ajunt, ſi extra partes eſſe velint, aut Corinthios prohibere ne ex agro Attico militem conducant, aut idem ſibi permittere. 20 Philippo Macedonum regi objectum a Romanis dupliciter ab eo fedus violatum, & quod ſociis populi Romani injurias fecerit, & quod hoſtes auxiliis & pecunia juverit. Eadem urget T. Quintius [c] in colloquio cum Nabide, *vos tamen, inquis, veſtramque amicitiam ac ſocietatem proprie non violavi. Quoties vis te arguam id feciſſe? ſed nolo pluribus?* 21 *ſummam rem complectar: quibus igitur rebus amicitia violatur? nempe his maxime duabus, ſi ſocios meos pro hoſtibus habeas, ſi hoſtibus te conjungas.*

2. Apud Agathiam [d] legimus hoſtem eſſe, qui faciat quod hoſti placet; & in [e] Procopio, m 22 in exercitu hoſtium cum cenſeri qui quæ proprie ad bellum uſui ſunt hoſtili exercitui ſubminiſtrat. Demoſthenes [f] olim dixerat: *ὁ γὰρ οἷς ἂν ἐγὼ ληφθείην ταῦτα πράττων καὶ κατασκευαζόμενος, οὗτος ἐμοὶ πολεμεῖ, κἂν μήπω βάλλῃ μηδὲ τοξεύῃ· qui ea facit & machinatur quibus ego capi poſſim, etiamſi nec feriat, nec jaculum emittat, hoſtis mihi eſt.* M. Acilius Epirotis [g], qui milite Antiochum non juverant, ſed pecuniam ei miſiſſe inſimulabantur, negavit ſcire ſe hoſtium an pacatorum numero eos habere deberet. L. Æmilius [h] Prætor Tejos arguit, quod commeatu claſſem hoſtium juviſſent, vinum promiſiſſent: addens, ni eadem Romanæ claſſi darent, ſe pro hoſtibus eos habiturum. Memoratur & Cæſaris [i] Auguſti dictum: *ἔκσπονδον πόλιν εἶναι, πολέμιον ἔχουσαν παρ᾽ αὐτῇ· pacis jus amittere civitatem, quæ hoſtem recipiat.*

3. Pro-

[a] L. III, c. 1.
[b] Lib. I. c. 35.
[c] Liv. XXXIV, 32.
[d] Lib. IV. c. 1.
[e] Gotth. I. Cap. 3.
[f] Phil. III. pag. 46. B.
[g] Liv. lib. XXXVI. c. 35.
[h] Idem, Lib. XXXVII. c. 28.
[i] Plut. Brut. in fin. pag. 1011. B.

GROTII.

l *Æquos ſe præbere utriſque in permittendo tranſitu, in commeatu præbendo*] Exemplum nobile vide apud Parutam libro VIII.

m *In exercitu hoſtium eum cenſeri*] Et contra, ſocium & amicum recte ait dici non eum modo qui juxta ſtat in procinctu, ſed & qui omnia quibus opus habet bellum aperte ſuppeditat. in epiſtola *Amalaſunthæ* ad *Juſtinianum*. (Gotth. Lib. I. c. 3.)

GRONOVII.

18 *Bellum gerentis motus*] Apparatus & proceſſus.

19 *In re dubia*] Ubi certo non conſtat, utrius cauſa juſtior ſit.

20 *Philippo Macedonum regi objectum*] Liv. 30, 42.

21 *Summam rem complectar*] Caput rei, vel quod maximum eſt, paucis expediam.

22 *In exercitu hoſtium*] Perinde arripi ac violari poſſe, atque illi, qui intra caſtra & præſidia hoſtilia ſunt, & arma contra nos ferunt.

23 Fe-

3. Proderit etiam cum utraque parte bellum gerente 23 fedus miſcere, ita ut cum utriusque bona voluntate a bello abſtinere, & communia humanitatis officia utrisque exhibere liceat. Apud *a* Livium eſt: *pacem utrique parti, quod medios decet amicos, optent: bello ſe non interponant.* Archidamus Spartæ rex Eleis, cum viderentur in Arcadum partes inclinare *b*, epiſtolam ſcripſit hoc tantum continentem: *καλὸν ἡσυχία· bonum eſt quieſcere.*

a Lib. XXXV. c. 48.
b Plutarch. Apopht. p. 219. A.

GRONOVII.

23 *Fedus miſcere*] Agere palam oriente bello ac paciſci.

CAPUT XVIII.

De his, quæ in bello publico privatim fiunt.

I. *An privatim hoſti nocere liceat expoſitum cum diſtinctione juris naturalis, gentium, & civilis.*
II. *His, qui ſuo ſumtu militant, aut naves inſtruunt, quid per internam juſtitiam liceat reſpectu hoſtium.*
III. *Quid reſpectu ſua civitatis.*
IV. *Quid Chriſtiana dilectionis regula ab ipſis exigat.*
V. *Quomodo bellum privatum cum publico miſceatur.*
VI. *Ad quod teneatur qui ſine mandato hoſtibus nocuit, cum diſtinctione explicatur.*

I. 1. QUæ diximus hactenus pleraque ad eos pertinent, qui aut ſummum in bello arbitrium habent, 1 aut publica imperia exequuntur. Videndum etiam quid privatim in bello liceat, qua naturæ, qua divino, qua gentium jure. Narrat officiorum primo *a* Cicero 2 Pompilii Imperatoris exercitu militaſſe Catonis Cenſorii filium, ſed mox 3 dimiſſam legionem in qua is militabat. cum nihilominus adoleſcens amore pugnandi in exercitu remanſiſſet, Catonem ſcripſiſſe ad Pompilium, ut ſi eum vellet remanere in exercitu, 4 ſecundo eum ſacramento militiæ obligaret, addita cauſa, quia 5 priore amiſſo, jure cum hoſtibus pugnare non poterat. Addit & ipſa Catonis ad filium verba

a Cap. 11.

GRONOVII.

1 *AUt publica imperia*] Aliquid ex juſſu & auctoritate præfectorum adminiſtrant.

2 *Pompilii*] Videtur legendum, *A. Hoſtilii.* Liv. 43, 6. &c.

3 *Dimiſſam*] Exauctoratam, ſacramento ſolutam.

4 *Secundo eum obligaret*] Iterum juberet illum ſacramentum dicere ſive jurare ad ſigna.

5 *Priore amiſſo*] Remiſſo, ſublato, cum dimitteretur legio.

a Liv. Lib. VIII. *c.* 13. *neceſſe ſit manſurum.* Sic Camillus dicebat, *a* firmiſſimum imperium eſſe quo obedientes gaudeant. Scythæ *b* Alexandro: *inter dominum & ſervum nulla amicitia: etiam in pace:* 27 *belli tamen jura ſervantur.* Hermocratus apud *c* Diodorum: κάλλιόν ἐστι τοῦ νικᾶν τὸ τῇ νίκῃ συγχρῆν ἀνθρωπίνως· *non tam vincere pulchrum quam victoria clementer uti.* Salubris ad victoriæ uſum *d* Taciti ſententia: *bellorum egregii fines, quoties ignoſcendo tranſigitur.* In Cæſaris Dictatoris (ce) epiſtola: *hæc nova ſit ratio vincendi, ut miſericordia & liberalitate nos muniamus.*

b Curt. l. VII. *c.* 8.
c Lib. XIII *c* 19. *pag.* 341. *Ed. H. Steph.*
d Annal. XII, 19.

GRONOVII.

27 *Belli tamen jura*] Servorum ſunt erga dominos animi hoſtiles. *Feſtus.* Quot ſervi, tot hoſtes. *Seneca* epiſt. 47.

(ce) Epiſtola illa reperitur apud CICERONEM, *Lib.* IX. *ad Attic.* poſt Epiſt. 8. *J. B.*

CAPUT XVI.

Temperamentum circa ea, quæ jure gentium poſtliminio carent.

I. *Internam juſtitiam exigere ut reddantur quæ hoſtis noſter alii injuſto bello eripuit.*
II. *Exempla.*
III. *An quid deduci poſſit.*
IV. *Etiam populos ſubditos aut populorum partes reddendas his quorum fuerant, ſi ab hoſte injuſte occupati ſint.*
V. *Quo tempore obligatio reddendi extinguatur.*
VI. *Quid faciendum in dubia cauſa.*

I. 1. QUouſque ex bello juſto res capientium fiant, diximus ſupra, 1 quibus de rebus deducenda ſunt quæ recipiuntur poſtliminii jure. ſunt enim hæc 2 pro non captis. At quæ bello injuſto quæruntur reſtituenda diximus, nec ab iis tantum qui ceperunt, ſed & ab aliis ad quos res quoquo modo pervenit. nemo enim plus juris ad alium transferre poteſt quam ipſe habuit, ajunt juris *a* Romani auctores quod Seneca *b* breviter

a L. 27. *§.* 1. *D. de nox. act. l.* 20. *D. de acq. rer. dom.* *b Lib.* V, *de benef. c.* 12.

GRONOVII.

1 *QUibus de rebus*] A quibus excipienda, quæ in patrios fines reverſa priſtinum ſtatum recuperant.

2 *Pro non captis*] Fingit enim poſtliminium eas res nunquam in poteſtate hoſtium fuiſſe.

GRO-

viter explicat, *nemo poteſt quod non habet dare.* [3] Dominium internum non habuit qui primo cepit: quare nec illud habebit [4] qui cauſam ab ipſo obtinet: dominium ergo ſecundus aut tertius poſſeſſor accepit, quod docendi cauſa externum vocamus, id eſt, [5] commodum hoc, [6] ut ubique judiciaria auctoritate ac manu pro domino tuendus ſit: quo tamen ſi utatur adverſus eum cui res malo facto erepta eſt, faciet non probe.

2. Nam quod de ſervo [a] qui a latronibus captus mox [7] ad hoſtes pervenerat reſponderunt [8] juriſconſulti nobiles, verum eſſe eum ſubreptum eſſe, nec quod hoſtium fuiſſet aut poſtliminio rediiſſet ei rei [9] impedimento eſſe: idem ex naturali jure reſpondendum eſt de eo, qui bello injuſto captus, mox bello juſto, aut alia ratione in alterius venit poteſtatem. [b] nam in jure interno bellum injuſtum latrocinio nihil diſtat. Atque in hanc ſententiam ex facto conſultus [c] reſpondit [a] Gregorius Neocæſarienſis, cum Pontici quidam res civium a barbaris captas recepiſſent.

a L. 27. D. de capt.

b Ægid. Regius de act. ſupern. diſt. 31, dub. 7, num. 122.

c Can. X.

II. 1. Reddendæ ergo res tales his quibus fuerant ereptæ, quod & factum ſæpe videmus. Livius [d] cum retuliſſet a L. Lucretio Tricipitino victos Volſcos & Æquos, expoſitam ait in campo [10] Martio prædam, ut ſuum quiſque per triduum cognitum abduceret. Idem [e] cum narraſſet, Volſcos a Poſthumio dictatore fuſos: *præda pars ſua* [11] *cognoſcentibus Latinis atque Hernicis reddita: partem ſub haſta dictator vendidit.* Alibi: [f] *biduum ad recognoſcendas res datum dominis.* Idem [g] ubi Samnitium de (aa) Campanis victoriam narraverat; *quod lætiſſimum victo-*

d Lib. III. c. 10.

e Lib. IV. c. 29.

f Lib. V. c. 16.

g Lib. X. c. 20.

GROTII.

a *Gregorius Neocæſarienſis*] Sequuntur *Petr.* de poteſtate principis c. 3. quæſt. 4. *Bruningius* de homagiis concl. 241.

GRONOVII.

3 *Dominium internum*] In jure naturæ ac civili fundatum.

4 *Qui cauſam ab ipſo*] Jus ſuum derivat.

5 *Commodum hoc*] Hac parte vel ad hoc.

6 *Ut ubique judiciaria*] Ut qui poſſidet rem armis captam, ſive ceperit ipſe, ſive a capiente bono modo nactus ſit, quocumque veniat, quemcumque apud judicem ea de re compelletur, vincat & non modo ſententia judicis, ſed & vi lictorum aut militum in ea poſſeſſione defendatur.

7 *Ad hoſtes*] Quibus victis venum ierat

8 *Juriſconſulti nobiles*] Labeo, Ofilius, Trebatius.

9 *Impedimento eſſe*] Adeo ut uſucapi ab emtore non poſſit.

10 *Martio prædam*] Hoſtibus, qui eam per incurſionem in Rom. ac ſociorum fines egerant, ereptam.

11 *Cognoſcentibus*] Quod privati, quibus ablatum erat, ſuum fuiſſe oſtendere poterant, & ſe pro ſuo noſſe fidem faciebant.

(aa) Immo *Romanorum* de *Samnitibus*, qui agrum *Campanorum* populabantur. Inſpice locum, à me in orâ libri diſtinctè deſignatum. *J. B.*

victoribus fuit, captivorum recepta ſeptem millia & quadringenti: præda ingens ſociorum: 12 *accitique edicto domini ad res ſuas noſcen-*
a Cap. 36. *das recipiendasque præſtituta die.* Mox a ſimile recitat factum Romanorum: *Samnites Interamnam coloniam Romanorum occupare conati urbem non tenuerunt: agros depopulati cum prædam aliam inde mixtam hominum atque pecudum colonosque captos agerent, in victorem incidunt conſulem ab Luceria redeuntem, nec prædam ſolum amittunt, ſed ipſi longo ac impedito agmine in oppoſiti cæduntur. Conſul Interamnam edicto dominis ad res ſuas noſcendas recipiendasque convocatis, exercitu ibi relicto, comitiorum*
b Lib. *cauſa Romam eſt profectus.* Alibi b de præda agens, quam ad
XXXV. c. 1. Ilipam Luſitaniæ urbem Cornelius Scipio ceperat, ſic ait idem ſcriptor: *ea omnis ante urbem expoſita eſt, poteſtasque dominis res ſuas cognoſcendi facta: cætera vendenda quæſtori data: quod inde effectum eſt, militi diviſum.* Poſt pugnam T. Gracchi ad Beneventum: *præda omnis, præterquam hominum captivorum, militi conceſſa eſt, & pecus exceptum eſt quod intra triginta dies*
c Lib. *domini cognoviſſent*, eodem c Livio auctore.
XXIV. c. 16. 2. De 13 L. Æmilio Gallorum victore d Polybius τὴν λείαν
d Hiſt. l. ἀπέδωκε τοῖς προσήκουσι, *prædam iis reddidit a quibus abacta fue-*
II. c. 31. *rat.* b Idem feciſſe Scipionem e Plutarchus & f Appianus nar-
e Plut. apoph. pag. 200. B. rant, cum Carthagine capta multa ibi inveniſſet donaria, quæ è Siciliæ urbibus & aliunde Pœni eo advexerant. Cicero g Ver-
f Bell. Pun. p. 83. Ed. H. Steph. rina de juriſdictione Sicilienſi: *oppidum Himeram Carthaginienſes quondam ceperant, quod fuerat imprimis Siciliæ clarum & ornatum. Scipio qui hoc* 14 *dignum populo Romano arbitraretur,*
g In Verr. II. 35. *bello confecto ſocios ſua per noſtram victoriam recuperare, Siculis omnibus, Carthagine capta, quæ potuit, reſtituenda curavit.* Idem late ſatis id ipſum Scipionis factum proſequitur Verrina
h Livius 15 de ſignis. Rhodii h naves quatuor Athenienſium captas a
libro XXXI. c. 15. Macedonibus recuperatasque Athenienſibus reddiderunt. Sic Phaneas

GROTII.

b *Idem feciſſe Scipionem Plutarchus & Appianus narrant*] Etiam *Diodorus Siculus* excerptis Peireſcianis. (Pag. 345.) Et Valerius Maximus lib. V. cap. 1. num. 6. *Africani quoque poſterioris humanitas ſpecioſe lateque patuit. Expugnata enim Carthagine circa Siciliæ civitates literas miſit, ut ornamenta templorum ſuorum Pœnis rapta per legatos recuperarent, inque priſtinis ſedibus reponenda curarent.*

GRONOVII.

12 *Accitique edicto*] Affixis in publicis tabellis vel libellis.

13 *L. Æmilio*] Papo. *Flor.* 2, 4.

14 *Dignum populo*] Glorioſum & amplum conveniensque laudis avido P. R. ut quæ ſociorum fuiſſent, etſi per multa ſæcula ab hoſtibus poſſeſſa, nunc iisdem victis, non ipſi retinerent Romani, quod jure poterant, ſed ſociis redderent.

15 *De ſignis*] Statuis tabulisque materia & arte pretioſis, quas Siculis Verres abſtulerat.

GRO-

Phaneas Ætolus reſtitui Ætolis æquum cenſebat quæ ante bellum habuiſſent. [a] Nec negabat T. Quinctius, c ſi de urbibus bello captis ageretur, & ſocietatis leges non rupiſſent Ætoli. Etiam bona, [b] olim conſecrata Epheſi, 16 quæ reges ſua fecerant, Romani in veterem ſtatum reſtituerunt.

a Livius lib. XXXIII. c. 13.
b Strabo libro XIV. pag. 642.

III. 1. Quod ſi 17 commercio res talis ad aliquem pervenerit, poteritne is ei, cui res fuit erepta, pretium a ſe numeratum 18 imputare? conſentaneum eſt his, quæ alibi diximus, poſſe imputari, in quantum ipſi qui rem amiſerat valitura fuerat deſperatæ poſſeſſionis recuperatio. Quod ſi tale impendium repeti poteſt, quidni & æſtimatio laboris ac periculi, perinde ac ſi quis rem alienam in mari perditam 19 urinando eduxiſſet? Appoſita ad hanc quæſtionem mihi videtur hiſtoria Abrahami cum quinque regum victor Sodoma rediret: וישב את כל הרכש ait [c] Moſes, ***Reduxit omnes illas res:*** nempe quas a regibus captas ſuperius narraverat.

c Geneſ. XIV; 16.

2. Nec alio referenda conditio regis Sodomorum quam fert Abrahamo, ut captivos redderet, cætera ſibi retineret pro labore & periculo. At [d] ipſe Abrahamus d vir non pii tantum animi,

d Com. 20, 21, 22, 23, 24.

GROTII.

c *Si de urbibus bello captis ageretur*] Pompejus Attalo & Pylæmeni Paphlagoniam reddidit. *Eutropius* VI. (c. 11.) In fœdere Pontificis, Imperatoris Caroli V. & Venetorum contra Solimannum convenerat, ut poſſeſſa quisque reciperet. *Paruta* VIII. itaque Cephalenia ab Hiſpanis capta reddita Venetis. Eſt ad eam rem pertinens locus & in *Anna Comnena*, ubi de Gothofredo agit. (Lib. XI. c. 6.)

GRONOVII.

16 *Quæ reges*] Seleucidæ pro imperio ſibi vindicando.

17 *Commercio*] Emtione.

18 *Imputare*] A domino repoſcere, ſi rem recipere velit.

19 *Urinando*] Natando ſubter aquam vel ad fundum usque. *Plin.* 11, 37. ranas & phocas diu ſub aqua urinari. l. 4. §. 1. *Ad l. Rhod. de jactu*: ſubmerſæ navis merces per urinatores extractæ.

GROTII.

d *Vir non pii tantum animi, ſed & excelſi*] Bene hoc notavit *Jacchiades* ad Danielem V, 17. *Sulpitius Severus* de Abrahamo: *reliqua his quibus erepta erant reddidit.* (Hiſt. Sacr. L. I. c. 5.) *Ambroſius* lib. 1. de patriarcha Abraham: *ideo quoniam ſibi mercedem ab homine non quæſivit, a Deo accepit.* (Cap. 3.) Non multum hinc diſtant facta Pittaci & Timoleontis: *Pittacus Mitylenæus cum recuperati agri dimidia pars conſenſu omnium offerretur, avertit animum ab eo munere, deforme judicans virtutis gloriam magnitudine prædæ minuere. Valerius Maximus* libro VI, cap. V. num. 1. De Timoleonte *Plutarchus*, οὐ τὸ λαβεῖν ἐκ τοιούτων αἰσχρὸν, ἀλλὰ τὸ μὴ λαβεῖν κρεῖττον, ἐν περιουσίᾳ τῆς ἀρετῆς ἐν οἷς ἔξεστιν ἐπιδεικνυμένης τὸ μὴ δεόμενον· *non accipere in talibus turpe, ſed non accipere melius, & virtutis cujuſdam exuberantis, & in iis quæ licita ſunt oſtendentis, ſe & his carere poſſe.* (Pag. 277. B.) Confer quæ ſupra lib. II, c. XIV. §. VI. & hoc libro c. IV. §. 1. [Auctor,

animi, ſed & excelſi, ſibi quidem nihil voluit ſumere: cæterum de rebus receptis (nam ad eas, ut diximus, ſpectat iſta narratio) quaſi ſuo jure decumam Deo dedit, detraxit ſumtus neceſſarios, & ſociis ſuis partem aliquam tribui voluit.

IV. Sicut autem res domino reddendæ ſunt, e ita & populi & 20 partes populorum his qui jus imperii habuerant, 21 aut etiam ſibi, ſi ſui fuerant juris ante vim injuſtam. Ita Sutrium receptum reſtitutumque ſociis, Camilli ævo, ex a Livio diſcimus. Æginetas & Melios ſuis urbibus reſtituerunt b Lacedæmonii Græciæ civitates, quas Macedones invaſerant, c a Flaminio redditæ libertati. Idem & in colloquio cum Antiochi legatis æquum eſſe cenſuit liberari Aſiæ urbes quæ Graji eſſent nominis, quas Seleucus Antiochi proavus bello ceperat, amiſſas receperat idem Antiochus: *neque enim in Æolidem Ioniamque coloniæ 22 in ſervitutem regiam miſſæ ſunt*, ajebat, *ſed ſtirpis augendæ cauſa, gentisque vetuſtiſſimæ per orbem terrarum propagandæ.*

a Liv. l. VI. c. 3.
b Xen. hiſt. Gr. II. Cap. 2. §. 5.
c Liv. l. XXXIII. c. 32. Lib. XXXIV. c. 58.

V. Solet & de temporis ſpatio quæri, 23 quo reddendæ rei obligatio interna poſſit exſtingui. Sed hæc quæſtio inter ejusdem imperii cives definienda eſt ex legibus ipſorum; (ſi modo illæ internum jus concedunt, non in externo ſolo conſiſtunt: quod ex verbis & propoſito legum prudenti inſpectione colligendum eſt:) inter eos vero qui alii aliis externi ſunt, ex ſola conjectura derelictionis, de qua diximus d alibi, quantum inſtituto noſtro ſufficit.

d Lib. II, c. 4.

VI. Quod

in hac Nota, conjungit *Pittacum* & *Timoleontem*, quaſi utriusque *factum* eſſet. At vero Timoleon planè contrarium fecit, ut patebit inſpicienti locum PLUTARCHI, unde verba quædam heic adferuntur. *J. B.*]

e *Ita & populi*] Exules Saguntini poſt ſex annos a Romanis reſtituti. Antoninus Caſſii bello in ſervitutem redactos liberos eſſe juſſit, bona dominis reddi. Sic Calatrava militibus, quibus erepta a Mauris erat, reddita a rege Caſtellæ aliisque. *Mariana* lib. XI. (*Cap.* 25.) Confer quæ ſupra hoc libro cap. X. §. 6. [Neſcio unde Auctor habeat, quæ de *Saguntinis* exſulibus, & de captis in bello *Avidii Caſſii*, heic refert. Circa priores, aliquid reperies apud LIVIUM, *Lib.* XXVIII. c. 39. in Oratione Legatorum *Saguntinorum*: de aliis autem in Vitâ *M. Aurel. Antonini*, à JULIO CAPITOLINO ſcriptâ, Cap. 25. quanquam non ita diſerte res ibi narretur, ac Auctor noſter proponit. *J. B.*]

GRONOVII.

20 *Partes populorum*] Privati, vici, pagi.

21 *Aut etiam ſibi*] In libertatem reſtituendi.

22 *In ſervitutem regiam*] Ut Aſiaticis regibus ſervirent.

23 *Quo reddendæ*] Bello injuſto captum, quaſi uſu captum, etiam conſcientiam obligare ad reſtituendum deſinat.

GRO.

VI. Quod ſi valde 24 ambiguum ſit jus belli, optimum erit f Arati Sicyonii conſilium ſequi, a qui partim novis poſſeſſoribus perſuaſit ut pecuniam accipere mallent, poſſeſſionibus cederent; partim veteribus dominis, ut commodius putarent numerari ſibi quod tanti eſſet quam ſuum recuperare. *a Cic. off. II. c. 23.*

GROTII.

f *Arati Sicyonii conſilium ſequi*] Quod fecit rex Ferdinandus memorante *Mariana* lib. XXIX, c. 14.

GRONOVII.

24 *Ambiguum ſit jus belli*] Difficile ſit decernere juſta cauſa belli nec ne fuerit.

CAPUT XVII.

De his, qui in bello medii ſunt.

I. *A pacatis nihil ſumendum niſi ex ſumma neceſſitate, cum reſtitutione pretii.*

II. *Exempla abſtinentiæ & præcepta.*

III. *Quod ſit officium pacatorum circa bellantes.*

I. SUpervacuum videri poſſet agere nos de his, qui extra bellum ſunt poſiti, quando in hos ſatis conſtet nullum eſſe jus bellicum. Sed quia occaſione belli multa in eos, finitimos præſertim, patrari ſolent prætexta neceſſitate, repetendum hic breviter quod diximus alibi, neceſſitatem, ut jus aliquod det in rem alienam, ſummam eſſe debere; requiri præterea 1 ut ipſo domino par neceſſitas non ſubſit: etiam ubi de neceſſitate conſtat, non ultra ſumendum quam exigit: id eſt, 2 ſi cuſtodia ſufficiat, non ſumendum uſum: ſi uſus, non ſumendum abuſum: ſi abuſu ſit opus, reſtituendum tamen rei pretium. *a L. II. c. II. §. 10.*

II. 1. Moſes cum ſumma ipſum & populum neceſſitas urgeret transeundi per agros Idumæorum *b*, primum ait tranſiturum ſe via regia, neque deflexurum in arva aut vineta: ſi vel aqua ipſorum opus haberet, perſoluturum ſe ejus pretium. Idem præſtiterunt laudati & Græcorum & Romanorum duces. Apud Xeno- *b Numer. XX, 17, & ſeqq.*

GRONOVII.

1 *UT ipſo domino*] Ut ipſe dominus non æque re ſua indigeat atque ille qui attrectare vult eam.

2 *Si cuſtodia*] Si ſufficiat in poteſtate habere, ne delibentur aut carpantur: ſi hoc neceſſum & ſatis ſit, ne abſumantur; ſi & hoc fieri oporteat, ut juſto pretio compenſentur.

GRO-

Xenophontem [a] Græci qui cum Clearcho, Perſis pollicentur, nullo ſe damno iter facturos: & ſi 3 venales commeatus præberent, neque eſculenta ſe, neque poculenta cuiquam erepturos.

2. Dercyllides, narrante eodem [b] Xenophonte, περιήγαγε τὸ στράτευμα διὰ τῆς φιλίας χώρας, μηδὲν βλάψας τοὺς συμμάχους, *copias duxit per fines pacatos, ita ut nullo detrimento ſocii afficerentur.* Livius [c] de Perſeo rege: *per Phthiotidem, Achaiam, Theſſaliamque, ſine damno injuriaque agrorum per quos iter fecit, in regnum rediit.* De Agidis Spartani exercitu [d] Plutarchus: θέαμα ταῖς πόλεσιν ἦσαν, ἀβλαβῶς καὶ πράως καὶ μονονοὺ καὶ ἀψοφητὶ διαπορευόμενοι τὴν Πελοπόννησον· 4 *ſpectaculum erant civitatibus clementer ac ſine noxa & pene* a *ſine ſtrepitu peragrantes Peloponneſum.* De Sulla [e] Vellejus: *putares veniſſe in Italiam, non belli vindicem, ſed pacis auctorem:* 5 *tanta cum quiete exercitum per Calabriam Apuliamque cum ſingulari cura frugum, agrorum, urbium, hominum, perduxit in Campaniam.* b De Pompejo Magno [f] Tullius: *cujus legiones ſic in Aſiam pervenerunt, ut non modo manus tanti exercitus, ſed* 6 *nec veſtigium quidem cuiquam pacato nocuiſſe dicatur.* De Domitiano ita [g] Frontinus: *cum in finibus Ubiorum caſtella poneret, pro fructibus eorum locorum,* 7 *quæ vallo comprehendebat, pretium ſolvi juſſit, atque ea juſtitia fama omnium fidem ſibi adſtrinxit.* De Parthica Alexandri Severi expeditione [h] Lampridius: *tanta diſciplina, tanta reverentia ſui egit, ut non milites, ſed ſenatores tranſire dicerentur: quacumque iter milites faciebant,* 8 *tribuni accincti, centuriones verecundi, milites amabiles erant: ipſum vero*

ob

[a] *De Expedit. Cyr.* Lib. II. c. 3. §. 12, 13. *Ed. Oxon.*

[b] *Hiſt. Græc.* III. 1. §. 2.

[c] *Lib.* XLI. c. 27.

[d] *Vit. Agid.* p. 801. D.

[e] *Lib.* II. c. 25.

[f] *Pro lege Manilia,* c. 13.

[g] *Libro* II, *ſtrat.* c. 11. n. 7.

[h] *Cap.* 50.

GROTII.

a *Sine ſtrepitu peragrantes Peloponneſum*] Par teſtimonium Tito Quintio Flaminio perhibet *Plutarchus.* (p. 371.)

b *De Pompejo Magno Tullius*] Et Plutarchus: ἀκούων τοὺς στρατιώτας ἐν ταῖς ὁδοιπορίαις ἀτακτεῖν, σφραγῖδα ταῖς μαχαίραις αὐτῶν ἐπέβαλεν· ἣν ὁ μὴ φυλάξας, ἐκολάζετο· *cum audiſſet milites ſuos per itinera licentioſius agere, ſigillum gladiis eorum appoſuit. quod qui non cuſtodiſſet, is puniebatur.* (Pag. 624. A.)

GRONOVII.

3 *Venales commeatus*] Si copia fieret coëmendorum neceſſariorum a populis, per quos commearent.

4 *Spectaculum erant*] Cum admiratione conſpiciebantur.

5 *Tanta cum quiete*] Diſciplina & modeſtia.

6 *Ne veſtigium quidem*] Ut nec pedibus quidquam ſatorum conculcarint, quod ubi via eſt anguſta, facillime fit propter laxitatem ordinum & adita frumenta.

7 *Quæ vallo comprehendebat*] Intra caſtra recipiebat.

8 *Tribuni accincti*] Parati & expediti, tanquam cum hoſte ſtatim congreſſuri, non trahentes impedimenta ad convectandam prædam. Ms. *aciti:* unde Salm. *taciti*, non clamoſi ſtrepentique.

ob hæc tot & tanta bona provinciales ut Deum ſuſcipiebant. c De Gotthis, Hunnis, Alanis qui Theodoſio merebant a Panegyriſta: *nullus tumultus, nulla confuſio, nulla direptio ut a barbaris erat; quin ſi quando difficilior frumentaria res fuiſſet, inopiam patienter ferebat, &* 9 *quam numero arctaret annonam comparcendo laxabat.* Stiliconi Claudianus b idem tribuit:

a *Latin. Pacat.* c. 32. Panegyt. vet. XII.

Tanta quies, jurisque metus ſervator honeſti
Te moderante fuit, nullis ut vinea furtis
Aut ſeges erepta fraudaret meſſe colonum.

b *In l. Conſ. Stilich.* Lib. I. verſ. 162, *& ſeqq.*

d Et Beliſario Suidas.

3. Hoc

GROTII.

c *De Gotthis*] Multa de hujus gentis modeſtia habemus apud *Caſſiodorum*, ut V. 10, 11, 13. Eodem autem libro epiſtola 26. *Nec poſſeſſorum ſegetes aut prata vaſtetis, ſed ſub omni continentia properate: ut grata nobis eſſe veſtra occurſio poſſit. Quia ideo exercituales gratis ſubimus impenſas, ut ab armatis cuſtodiatur intacta civilitas.* Lib. IX, 25. *Arma ejus nulla poſſeſſorum damna ſenſerunt.*

d *Et Beliſario Suidas*] Sæpe hanc in Beliſario virtutem prædicat comes ejus teſtisque actionum *Procopius.* Vide egregiam ejus orationem huc pertinentem, quam ad milites habuit prope Siciliam, cum in Africam tenderet, narrationemque itineris per Africam Vandalicorum primo. (Cap. 12. & 17.) Ex Gotthicorum autem III. integrum hunc locum apponam: εἰς δὲ τοὺς ἀγροίκους ἐπὶ τοσαύτης φειδοῦς καὶ προνοίας ἐχρῆτο, ὥστε βιασθῆναι μὲν αὐτῶν οὐδένα πώποτε, στρατηγοῦντος Βελισαρίου, τετύχηκε· πλουτεῖν δὲ παρὰ δόξαν ξυνέβαινε πᾶσιν, οἷς ἂν αὐτὸς ἐπιδημοίη στρατιᾶς πλήθει. ἀπεδίδοντο γὰρ αὐτοῖς κατὰ γνώμην τὰ ὤνια πάντα. καὶ ἡνίκα μὲν ἀκμάζοι τὰ λήϊα, ἐς τὸ ἀκριβὲς διεφύλαττε, μήτινα παριόντα ἱππέα λυμαίνεσθαι· τῆς δὲ ὀπώρας ἐν τοῖς δένδρεσιν οὔσης ἅψασθαι αὐτῶν οὐδενὶ τὸ παράπαν ἐξουσία ἐγίνετο· *adverſus agricolas tanta cura providentiaque agebat, ut eorum nemo vim pateretur, exercitum ducente Beliſario: contra vero opulenti fierent omnes quocunque ille cum multo milite adveniſſet: vendebant enim illi militibus res ſuas ſuopte arbitratu. & cum matura eſſent ſegetes ſollicite cavebat ne ab equite corrumperentur. tum vero poma in arboribus pendentia tangere nemini omnino permittebatur.* (Cap. 1.) Similem Alemannorum laudem in expeditione ad ſanctum ſepulcrum vide apud *Nicetam* Manuele Comneno. (Lib. I. c. 4.) *Gregoras* autem libro IX. idem in Venetis prædicat: ἦσαν γὰρ μὲν οὐδένες, οἳ μὴ μάλα ἐξέπληξεν ἡ τῶν Βενετικῶν εὐταξία, καὶ ἡ μετὰ δικαιοσύνης μεγαλοπρέπεια. οὐδὲ γὰρ ἠξίωσε τῶν πάντων ἐκείνων οὐδεὶς ἐξελθὼν ἀσελγῶς τι τῶν ἁπάντων ἄνευ τιμῆς ἀργυρίου· *nemo erat quem non admiratione percelleret Venetorum diſciplina, & conjuncta cum juſtitia animi magnitudo. Nemo enim de exercitu egreſſus quicquam rerum ſumere volebat niſi pecunia depenſa.* (Pag. 188. *Ed. Genev.* 1616.)

GRONOVII.

9 *Quam numero*] Multitudine capitum anguſtam & difficilem fecerat, frugalitate ſufficientem reddebat.

GRO-

3. Hoc præſtabat exacta cura e 10 proviſus rerum neceſſariarum, & bene ſoluta ſtipendia, & vigor diſciplinæ, cujus legem
a Lib. XVIII. c. 2. pag. 205. audis f apud a Ammianum: *pacatorum terras non debere calcari.* Et apud b Vopiſcum: *nemo pullum alienum rapiat: ovem nemo contingat, uvam nullus auferat, ſegetem nemo deterat, oleum, ſal, lignum nemo exigat.* Item apud c Caſſiodorum: *vivant cum provincialibus jure civili: nec inſoleſcat animus qui ſe ſentit armatum: quia clypeus ille exercitus noſtri quietem debet præſtare paganis.* His accedat illud Xenophontis expeditionis d libro VI. μὴ ἀναγκάζειν πόλιν φιλίαν δ', τι μὴ αὐτοὶ ἐθέλοντες διδοῖεν *civitatem amicam cogendam non eſſe, ut quicquam daret invita.*

b Aurelian. c. 7.
c Var. VII. 4.
d Cap. 2. §. 4.

e Luc. III. 14. 4. Ex quibus dictis optime interpreteris illud e magni prophetæ, imo prophetâ majoris monitum: μηδένα διασείσητε, μηδὲ συκοφαντήσητε, καὶ ἀρκεῖσθε τοῖς ὀψωνίοις ὑμῶν· 11 *a concuſſione,* g *a calumnia in quosvis abſtinete,* h *contenti eſtote ſtipendiis veſtris.* Cui ſimile illud Aureliani apud Vopiſcum dicto loco: *annona*

GROTII.

e *Proviſus rerum neceſſariarum*] Plinius hiſtoriæ naturalis XXVI, 4. *curve Romani duces primam ſemper in bellis commerciorum curam habuere?* Caſſiodorus IV, 13. *Habeat quod emat, ne cogatur cogitare quod auferat.* Similia habet V, 10. & 13.

f *Apud Ammianum*] Quem vide & libro XXI. (*Cap.* 5. in Oratione *Juliani* Imp. ad Milites, *pag.* 293, 294. *Ed. Valeſ. Gron.*)

g *A calumnia*] Poſſis vertere *a rapina*, quo ſenſu ea vox ſumitur in græca verſione Jobi XXXV, 9 Pſalm. CXIX, 122. Prov. XIV, 31. XXII, 16. XXVIII, 3. Eccleſiaſtæ, IV, 1. item Levitici XIX, 11. Eandem græcam vocem per *defraudare* vertit vulgatus interpres Lucæ XIX, 8.

h *Contenti eſtote ſtipendiis veſtris*] *Ambroſius* ad hunc Lucæ locum: *idcirco ſtipendia conſtituta militiæ: ne dum ſumtus quæritur, prædo graſſetur.* (Pag. 1647. *Ed. Pariſ.* 1569.) Quæ transſcripſit *Auguſtinus* ſermone XIX. de verbis Domini ſecundum Matthæum. [Qui non eſt *Auguſtini*, & inter *Appendices*, Tom. V. *Serm.* 82. reperitur in *Ed. Benedictin.*] Sunt egregiæ ad hanc rem conſtitutiones apud *Gregorium Turonenſem* libro II, cap. 37. in *capitulis Caroli* & ſucceſſorum, lib. V, tit. CLXXXIX. in *concilio Galliæ* tomo II. in *capitulari* II. *Ludovici* Pii capite XIV. & tomo III. in *concilio ad S. Macram.* Adde *legem Bajvariorum* tit. II, 5. Friderici I. legem ſic refert *Guntherus:*

Si quis pacifica plebis villasve domusve
Uſſerit, abraſis ſignabitur ora capillis,
Et pulſus caſtris poſt verbera multa recedet.

(Ligurin. *verſ.* 299, *& ſeqq.*)

GRONOVII.

10 *Proviſus*] Diligentia comparandi in anteceſſum annona ſua contentus ſit. Hæc vox annona poſterioribus ſæculis interdum ſignificat ſpecies, quæ militibus dabantur, ut frumentum, carnes, lardum, ſal, oleum: interdum annonæ plurali numero ſunt panes: interdum annona ipſum eſt ſtipendium, quod victus cauſa datur, ut hoc loco.

11 *A concuſſione*] Pecunia per vim, metum, tormenta, provincialibus & ſociis exprimenda 1, 2. 7.

GRO-

annona ſua contentus ſit, *de præda hoſtis non* 12 *de lachrymis provincialium vivat*. Nec eſt quod quis putet dici hæc pulchre, 13 ſed præſtari non poſſe: neque enim aut moneret hæc vir divinus, aut ſapientes legum auctores præciperent, ſi crederent impleri non poſſe. Denique i neceſſe eſt concedamus fieri poſſe, quod factum videmus. Ideo attulimus exempla, quibus accedat illud inſigne, quod k 14 ex Scauro memorat *a* Frontinus, pomiferam arborem 15 quam in pede caſtrorum fuerat complexa metallo, poſtero die abeunte exercitu intactis fructibus relictam. *a Lib.* IV, c. 3. n. 13.

5. Livius *b*, cum narraſſet milites Romanos in caſtris ad Sucronem 16 procacius egiſſe, & quoſdam eorum noctu prædatum in agrum circa pacatum iiſſe, adjicit, omnia libidine ac licentia militum, nihil inſtituto ac diſciplina militari geſtum. Eſt & alter inſignis ejus ſcriptoris locus, *c* ubi iter Philippi per Denthelatarum agros narratur: *ſocii erant*, *ſed propter inopiam haud ſecus quam hoſtium fines Macedones populati ſunt. rapiendo enim paſſim*, *villas primum*, *deinde quoſdam etiam vicos evaſtarunt*, *non ſine magno pudore regis*, *cum ſociorum voces nequicquam Deos ſociales nomenque ſuum implorantes audiret*. Apud Tacitum *d* Peligni turpis fama, dum ſocios magis quam hoſtes prædatur. Idem *e* Vitellianos notat per omnia Italiæ municipia deſides & tantum hoſpitibus metuendos. In Verrina quoque *f* Ciceronis de prætura urbana hæc eſt accuſatio: *oppida pacata ſociorum*, *atque amicorum*, *diripienda ac vexanda curaſti*. *b Libro* XXVIII. c. 24. *c Lib.* XL. c. 22. *d Ann.* XII. c. 49. *e Hiſt.* III. c. 2. *f In Verr.* Lib. I. c. 21.

6. Atque hic omittere non poſſum theologorum *g* ſententiam, quam veriſſimam puto, regem qui quæ debet ſtipendia militibus non ſolvit, non tantum 17 militibus teneri de damnis inde ſecutis, ſed & ſubditis ſuis & vicinis quos inedia coacti milites male habuerunt. *g Ægid. Regius de act. ſupern. diſp.* 31, *dub.* 7. *n.* 95.

III. 1. Viciſſim eorum qui a bello abſtinent officium eſt nihil facere,

GROTII.

i *Neceſſe eſt concedamus fieri poſſe*, *quod factum videmus*] Sic & *Guicciardinus* diſſerit libro XVI.

k *Ex Scauro memorat Frontinus*] De Nigri ſeveritate ob raptum gallum gallinaceum vide *Spartianum*. (Cap. 10.)

GRONOVII.

12 *De lachrymis*] Bonis, quæ dolentibus flentibusque eripiuntur.

13 *Sed præſtari non poſſe*] Quod jactant vulgo militares, hæc imaginaria eſſe, & non poſſe introduci, nec militem armatum contineri ſe pati, ut virgines in gynæceo.

14 *Ex Scauro*] Ex M. Æmilii Scauri commentario de bello ab ſe geſto.

15 *Quam in ſede*] Quæ intra caſtra concluſa fuerat.

16 *Procacius egiſſe*] Per abſentiam & morbum P. Scipionis tumultuantes laſciviſſe in Hiſpania.

17 *Militibus teneri*] Satisfacere oportere.

GRO-

facere, quo validior fiat is qui improbam fovet cauſam, aut quo juſtum 18 bellum gerentis motus impediantur, ſecundum ea quæ
a L. III, a. 1. dicta a nobis ſupra a ſunt: 19 in re vero dubia l æquos ſe præbere utriſque in permittendo tranſitu, in commeatu præbendo legionibus, in obſeſſis non ſublevandis. Corcyrenſes apud
b Lib. I. c. 35. Thucydidem b Athenienſium officii eſſe ajunt, ſi extra partes eſſe velint, aut Corinthios prohibere ne ex agro Attico militem conducant, aut idem ſibi permittere. 20 Philippo Macedonum regi objectum a Romanis dupliciter ab eo fedus violatum, & quod ſociis populi Romani injurias fecerit, & quod hoſtes auxiliis & pecunia juverit. Eadem urget T. Quintius
c Liv. XXXIV, 32. c in colloquio cum Nabide, *vos tamen, inquis, veſtramque amicitiam ac ſocietatem proprie non violavi. Quoties vis te arguam id feciſſe? ſed nolo pluribus?* 21 *ſummam rem complectar: quibus igitur rebus amicitia violatur? nempe his maxime duabus, ſi ſocios meos pro hoſtibus habeas, ſi hoſtibus te conjungas.*

d Lib. IV. c. 1. 2. Apud Agathiam d legimus hoſtem eſſe, qui faciat quod
e Gotth. I. Cap. 3. hoſti placet; & in e Procopio, m 22 in exercitu hoſtium eum cenſeri qui quæ proprie ad bellum uſui ſunt hoſtili exercitui
f Phil. III. pag. 46. B. ſubminiſtrat. Demoſthenes f olim dixerat: ὁ γὰρ οἷς ἂν ἐγὼ ληφθείην ταῦτα πράττων καὶ κατασκευαζόμενος, οὗτος ἐμοὶ πολεμεῖ, κἂν μήπω βάλλῃ μηδὲ τοξεύῃ· *qui ea facit & machinatur quibus ego capi poſſim, etiamſi nec feriat, nec jaculum emittat, hoſtis*
g Liv. lib. XXXVI. c. 35. *mihi eſt.* M. Acilius Epirotis g, qui milite Antiochum non juverant, ſed pecuniam ei miſiſſe inſimulabantur, negavit ſcire ſe hoſtium an pacatorum numero eos habere deberet. L. Æ-
h Idem, Lib. XXXVII. c. 28. milius h Prætor Tejos arguit, quod commeatu claſſem hoſtium juviſſent, vinum promiſiſſent: addens, ni eadem Romanæ claſſi darent, ſe pro hoſtibus eos habiturum. Memoratur & Cæſaris
i Plut. Brut. in fin. pag. 1011. B. i Auguſti dictum: ἔκσπονδον πόλιν εἶναι, πολέμιον ἔχουσαν παρ' αὐτῇ· *pacis jus amittere civitatem, quæ hoſtem recipiat.*

3. Pro-

GROTII.

l *Æquos ſe præbere utriſque in permittendo tranſitu, in commeatu præbendo*] Exemplum nobile vide apud Parutam libro VIII.

m *In exercitu hoſtium eum cenſeri*] Et contra, ſocium & amicum recte ait dici non eum modo qui juxta ſtat in procinctu, ſed & qui omnia quibus opus habet bellum aperte ſuppeditat. in epiſtola *Amalaſunthæ ad Juſtinianum*. (Gotth. Lib. I. c. 3.)

GRONOVII.

18 *Bellum gerentis motus*] Apparatus & proceſſus.

19 *In re dubia*] Ubi certo non conſtat, utrius cauſa juſtior ſit.

20 *Philippo Macedonum regi objectum*] Liv. 30, 42.

21 *Summam rem complectar*] Caput rei, vel quod maximum eſt, paucis expediam.

22 *In exercitu hoſtium*] Perinde arripi ac violari poſſe, atque illi, qui intra caſtra & præſidia hoſtilia ſunt, & arma contra nos ferunt.

23 Fe-

3. Proderit etiam cum utraque parte bellum gerente 23 fedus miſcere, ita ut cum utriusque bona voluntate a bello abſtinere, & communia humanitatis officia utrisque exhibere liceat. Apud a Livium eſt: *pacem utrique parti, quod medios decet amicos, optent: bello ſe non interponant.* Archidamus Spartæ rex Eleis, cum viderentur in Arcadum partes inclinare b, epiſtolam ſcripſit hoc tantum continentem: *ϰαλὸν ἡσυχία· bonum eſt quieſcere.*

a Lib. XXXV. c. 48.
b Plutarch. Apophth. p. 219. A.

GRONOVII.

23 *Fedus miſcere*] Agere palam oriente bello ac paciſci.

CAPUT XVIII.

De his, quæ in bello publico privatim fiunt.

I. *An privatim hoſti nocere liceat expoſitum cum diſtinctione juris naturalis, gentium, & civilis.*	III. *Quid reſpectu ſua civitatis.*
II. *His, qui ſuo ſumtu militant, aut naves inſtruunt, quid per internam juſtitiam liceat reſpectu hoſtium.*	IV. *Quid Chriſtiana dilectionis regula ab ipſis exigat.*
	V. *Quomodo bellum privatum cum publico miſceatur.*
	VI. *Ad quod teneatur qui ſine mandato hoſtibus nocuit, cum diſtinctione explicatur.*

I. 1. QUæ diximus hactenus pleraque ad eos pertinent, qui aut ſummum in bello arbitrium habent, 1 aut publica imperia exequuntur. Videndum etiam quid privatim in bello liceat, qua naturæ, qua divino, qua gentium jure. Narrat officiorum primo a Cicero 2 Pompilii Imperatoris exercitu militaſſe Catonis Cenſorii filium, ſed mox 3 dimiſſam legionem in qua is militabat. cum nihilominus adoleſcens amore pugnandi in exercitu remanſiſſet, Catonem ſcripſiſſe ad Pompilium, ut, ſi eum vellet remanere in exercitu, 4 ſecundo eum ſacramento militiæ obligaret, addita cauſa, quia 5 priore amiſſo, jure cum hoſtibus pugnare non poterat. Addit & ipſa Catonis ad filium verba

a Cap. 11.

GRONOVII.

1 *AUt publica imperia*] Aliquid ex juſſu & auctoritate præfectorum adminiſtrant.

2 *Pompilii*] Videtur legendum, *A. Hoſtilii.* Liv. 43, 6. &c.

3 *Dimiſſam*] Exauctoratam, ſacramento ſolutam.

4 *Secundo eum obligaret*] Iterum juberet illum ſacramentum dicere ſive jurare ad ſigna.

5 *Priore amiſſo*] Remiſſo, ſublato, cum dimitteretur legio.

verba ex epiſtola, quibus eum monet ut caveat ne prælium ineat: neque enim jus eſſe, qui miles non ſit, pugnare cum hoſte. [a] Sic & Chryſantam [a] Cyri militem laudatum legimus, qui hoſti imminens repreſſit enſem, [6] ſimul ac receptui canere audierat; & [b] Seneca: *inutilis miles dicitur, [7] qui ſignum receptui datum negligit.*

a Plut. Quæſt. Rom. 39. & Marcello, p. 317.

b De Ira, Lib. I. c. 9.

2. Sed falluntur, qui venire hoc putant ex [8] jure gentium externo: nam id ſi ſpectes, ſicut rem hoſtilem cuilibet occupare licet, ut ſupra [c] oſtendimus, ita & hoſtem occidere: nam illo jure hoſtes pro nullis habentur. Venit ergo quod Cato monebat ex diſciplina militari Romana, cujus ea lex erat, [d] Modeſtino notante, ut qui mandata non ſervaſſet, capite puniretur, etiamſi res bene ceſſiſſet: mandata autem non ſervaſſe intelligebatur etiam qui extra ordinem ſine ducis imperio in hoſtem pugnaſſet, ut [9] Manliana [e] imperia nos docent: nimirum quia ſi id temere liceat, aut [10] ſtationes defererentur, aut etiam progrediente licentia exercitus parſve ejus [b] inconſultis præliis implicaretur, quod omnino cavendum erat. Itaque Salluſtius [f], ubi Romanam diſciplinam deſcribit, *in bello*, inquit, *ſæpius* [11] *vindicatum in eos, qui contra imperium in hoſtem pugnaverant, quique tardius revocati prælio exceſſerant.* Laco quidam [g] cum hoſti imminens audito receptus ſigno ictum repreſſiſſet, cauſam reddidit: ὅτι βέλτιόν ἐστι τοῦ φονεύειν, τὸ πείθεσθαι τῷ ἄρχοντι· *quia præfectis parere ſatius eſt quam hoſtem occidere.* Et Plutarchus cur qui militia ſolutus eſt occidere hoſtem non poſſit cauſam [h] reddit, quod legibus militaribus non teneatur quibus teneri debeant pugnaturi. Et apud [i] Arrianum Epictetus memoratum modo Chryſantæ factum referens: οὕτω προὐργιαίτερον ἔδοξεν αὐτῷ τὸ τοῦ στρατηγοῦ πρόσταγμα, ἢ τὸ ἴδιον ποιεῖν· *tanto illi potius videbatur ducis quam ſuam voluntatem exequi.*

c Lib. III. cap. 6.

d L. 3. D. de re milit. §. 15.

e Liv. lib. VIII. c. 7.

f Catil. c. 9.

g Apud Plutarch. Lacon. Apophth. p. 236. E.

h Quæſt. Rom. 39. p. 273. E.

i Lib. II, c. 6.

3. At

GROTII.

a *Sic & Chryſantam*] Vide *Xenophontem* Cyri inſtitutione. (Lib. IV. c. 1. §. 2. *Ed. Oxon.*)

b *Inconſultis præliis implicaretur*] Ita Avidius Caſſius cauſam ſententiæ ſuæ reddebat: *evenire potuiſſe ut eſſent inſidiæ.* Narrat *Vulcatius.* (c. 4.)

GRONOVII.

6 *Simul ac receptui*] Simul atque dari ſignum ceſſandi a pugna.

7 *Qui ſignum receptui*] Qui non deſinit pugnare, cum Imperator jubet quieſcere. (Vox *datum* abeſt a MSS. & optimis Edd.]

8 *Jure gentium externo*] Quo conceditur omnis illa licentia, de qua a cap. 4. usque ad 9. egit.

9 *Manliana Imperia*] T. Manlii Torquati Cos. qui filium, quod contra edictum ſuum in hoſtem pugnaſſet, quamvis victorem, ſecuri ſubjecit.

10 *Stationes deſererentur*] Milites vel præfecti e loco, in quo cuſtodiæ vel excubiarum cauſa collocati eſſent, temere ac ſine venia ducum exirent.

11 *Vindicatum in eos*] Animadverſum, ſupplicium exactum de illis.

12 Parti

3. At jus naturæ & internum ſi reſpicimus, videtur in bello juſto cuilibet conceſſum ea facere, quæ [12] parti innocenti intra juſtum bellandi modum profutura confidit: non etiam res captas ſuas facere; quia nihil ipſi debetur: niſi forte pœnam juſtam exigat communi hominum jure. Quod poſtremum quomodo per euangelii legem reſtrictum ſit, ex his quæ ſupra [a] a nobis tractata ſunt, intelligi poteſt. *a Lib. II. c. 20. §. 10.*

4. Mandatum autem eſſe poteſt aut generale, aut ſpeciale. Generale, ut in tumultu apud Romanos [b] Conſul dicebat: *qui rempublicam ſalvam volunt me ſequantur.* Imo & ſingulis interdum ſubditorum jus datur [c] occidendi etiam extra ſui tutelam, ubi id publice expedit. *b Serv. ad Æn. VIII.* *c C. quando liceat unicuique l. 1. & 2.*

II. 1. Speciale mandatum habere poſſunt non hi tantum qui ſtipendia percipiunt, ſed & [13] qui ſuo ſumtu militant, & qui, quod plus eſt, ſuo ſumtu partem belli adminiſtrant, ut qui naves inſtruunt ac ſuſtentant ſuis impendiis, quibus vice mercedis concedi ſolet ut capta ſua faciant, ſicut alibi [d] diximus. Id vero quatenus procedat, illæſa juſtitia interna, & caritate, non immerito quæritur. *d L. III. c. 6.*

2. Juſtitia [14] aut hoſtem reſpicit, aut [15] ipſam civitatem cum qua contrahitur. Hoſti diximus eripi poſſe poſſeſſionem rerum omnium, quæ bellum alere poſſunt, ſecuritatis cauſa, ſed hoc [16] ſub onere reddendi: ipſum vero dominium ad compenſationem usque ejus quod aut [17] ab initio belli, aut [18] ex poſt facto civitati juſtum bellum gerenti debetur, ſive res ſint civitatis hoſtilis, ſive ſingulorum, etiam per ſe innocentium: bona vero nocentium etiam ex pœnæ cauſa adimi & acquiri capientibus poſſe. Fient ergo res hoſtiles eorum, qui belli partem ſuo ſumtu adminiſtrant, quod hoſtes attinet, hactenus ut is quem expreſſi modus non excedatur, quod æquo arbitratu æſtimandum eſt.

III. [19] Adverſus ſuam autem civitatem juſtum juſtitia interna id ipſum erit, ſi [20] contractui æqualitas inſit, hoc eſt, ſi ſumtus

GRONOVII.

12 *Parti innocenti intra juſtum bellandi modum*] Ei, qui habet juſtam cauſam, hactenus, ut nihil gravius fiat, quam jure publico licet in bello.

13 *Qui ſuo ſumtu*] Qui nunc dicuntur voluntarii.

14 *Aut hoſtem reſpicit*] Quatenus ab eo capere licet.

15 *Ipſam civitatem*] Quatenus cum ea, quod ab hoſte capitur, eſt dividendum.

16 *Sub onere reddendi*] Si pax commoda fiat, & ille aliter pro injuria ſatisfaciat.

17 *Ab initio*] Ex debito principali.

18 *Ex poſt facto*] Ex debito ſubnaſcenti. 3, 13, 3.

19 *Adverſus ſuam civitatem*] Ut privati acquirant res captas illæſo jure civitatis, pro qua militant.

20 *Contractui*] Quem illi privati cum republica fecerunt, quum impetrarunt ab ea jus ſuo ſumtu belli gerendi.

tus & pericula tanti ſunt quanti [21] prædæ alea. nam ſi hæc ſpes multo pluris valeat, reddendum erit civitati quod ſupererit, perinde ac ſi quis nimium vili pretio [22] jactum, incertum quidem, ſed tamen facilem & magnæ ſpei emiſſet.

IV. Cæterum, etiam cum juſtitia ſtricte dicta non læditur, eſt ut peccetur adverſus id officium quod in aliis diligendis conſiſtit, præſertim quale Chriſtiana lex præſcribit, ut ſi appareat talem prædationem præcipue nocituram non hoſtium univerſitati, aut regi, aut his qui per ſe ſontes ſunt, ſed innocentibus, & quidem adeo ut eos detruſura ſit in ſummas calamitates, in quas etiam eos qui privatim nobis debent conjicere, immiſericordiæ foret. Quod ſi ad hæc accedat ut ea deprædatio neque ad finem bello imponendum, neque ad hoſtium pubiicas vires accidendas notabile aliquod momentum habeat, tum vero probo homine, præſertim Chriſtiano, indignus cenſeri debet [c] quæſtus ex ſola temporum infelicitate.

a Sylv. in verbo bellum n. 8. verſ. 5.

V. Evenit autem interdum ut occaſione belli publici [23] naſcatur bellum privatum, puta ſi quis in hoſtes inciderit, & vitæ aut rerum adeat periculum, quo eventu ea erunt obſervanda quæ de conceſſo tuendi ſe modo alibi [b] diximus. Solet & conjungi auctoritas publica cum privata utilitate: ut ſi quis magno ab hoſtibus damno affectus impetret jus ex rebus hoſtium damna ſarciendi: quod jus definiendum eſt ex iis quæ de pignorationibus ſupra [c] a nobis ſunt tradita.

b Lib. II, c. 1.

c L. III, c. 2.

VI. At ſi quis miles aut alius, etiam in bello juſto, ædificia hoſtium incenderit, agros vaſtaverit, atque id genus dederit damna, non juſſus, adde cum neque neceſſitas ſubeſſet, neque juſta cauſa, teneri eum ad ſarcienda damna recte a theologis eſt proditum. Merito autem addidi, quod ab illis omiſſum eſt, [d] ſi juſta cauſa non ſubſit. nam ea ſi adſit, tenebitur forte ſuæ civitati, [24] cujus leges transgreſſus eſt; non item hoſti cui nullam fecit injuriam. Non diſſimile eſt quod Carthaginienſis quidam Romanis Annibalem dedi poſtulantibus reſpondebat: *non privato*

d Sylv in verbo bellum. p. 1.

GROTII.

c *Quæſtus ex ſola temporum infelicitate*] Nam & Craſſum hoc nomine culpat Plutarchus: τὰ πλεῖστα τούτων ἐκ πυρὸς συνήγαγε καὶ πολέμου, ταῖς κοιναῖς ἀτυχίαις προσόδῳ τῇ μεγίστῃ χρησάμενος. *pleraque horum ex igne belloque rapuit, nihil magis lucro habens quam communes calamitates.* (Vit. Craſſ. init. *pag.* 543. B.)

GRONOVII.

21 *Prædæ alea*] Dubia & incerta ſpes.

22 *Jactum*] Retis. l. 12. D. *de act. emt. & vend. bolum* vocat *Suet.* de rhetor. cap. 1.

23 *Naſcatur bellum privatum*] Neceſſitas ſit ſingulis aut privatis, ſine auctoritate publica, pugnandi.

24 *Cujus leges transgreſſus*] Injuſſu contra diſciplinam aliquid faciendo.

GRO-

pato publicove conſilio Saguntum oppugnatum ſit, quærendum cenſeo: ſed utrum jure an injuria? noſtra enim hæc quæſtio atque animadverſio in civem noſtrum eſt, noſtro an ſuo fecerit arbitrio: vobiſcum una diſceptatio eſt, licueritne per fœdus fieri.

CAPUT XIX.

De fide inter hoſtes.

I. *Fidem deberi hoſtibus quibusvis.*

II. *Refellitur ſententia, quæ prædonibus & tyrannis fidem ſervandam negat.*

III. *Solvitur argumentum ſumtum ex eo quod tales pœnam merentur, & oſtenditur hoc non conſiderari ubi tanquam cum tali actum eſt.*

IV. *Non obſtare quod promiſſio metu extorta ſit, ſi ei qui promiſit metus illatus non ſit:*

V. *Aut ſi juramentum acceſſerit, quamquam id adverſus prædonem impune, quod homines attinet, violatur.*

VI. *Eadem aptata ad ſubditos bellantes.*

VII. *Specialis difficultas circa promiſſa ſubditis facta, ob ſupereminens dominium tractatur:*

VIII. *Et oſtenditur talia promiſſa firmari civitatis jurejurando:*

IX. *Aut ſi tertius ſe interponat cui fiat promiſſio.*

X. *Mutatio ſtatus publici quomodo fiat.*

XI. *Metus exceptionem ad bellum ſolenne juris gentium non pertinere:*

XII. *Quod intelligendum de metu tali quem jus gentium agnoſcat.*

XIII. *Servandam fidem & perfidis:*

XIV. *Non ſi conditio deficiat: quod locum habere ſi alter parti pactorum non ſtet.*

XV. *Nec ſi juſta compenſatio opponatur:*

XVI. *Quamvis ex alio contractu:*

XVII. *Aut damno dato.*

XVIII. *Imo & ex pœna:*

XIX. *Quomodo hæc in bello locum habeant.*

I. 1. **Q**Uid quantumque in bello liceat, diximus 1 partim nude ſpectari, partim ex promiſſo antecedente. Parte priore abſoluta, reſtat poſterior, quæ eſt 2 de fide hoſtium Inter

GRONOVII.

1 *Partem nude ſpectari*] 3, 1. 1.

2 *De fide*] De pactis intervenientibus durante bello ſervandis.

a Lib. xiv, verſ. 169, & ſeq. inter ſe. Egregium eſt conſulis Romani a Silii Italici dictum:

Optimus ille
Militiæ, cui poſtremum primumque tueri
a Inter bella fidem.

b Cap. 3. §. 5. Ed. Oxon. Xenophon b oratione de Ageſilao, ὅτι μέγα καὶ καλὸν κτῆμα τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι καὶ ἀνδρὶ δὴ στρατηγῷ, τὸ ὅσιόν τε καὶ πιστὸν εἶναί τε καὶ ὄντα ἐγνῶσθαι· *tanta tamque præclara res eſt in omnibus quidem, ſed præcipue in ducibus, religionis & fidei obſervantes* c Tom. II. p. 184. C. *eſſe atque haberi* Ariſtides c Leuctrica quarta: ἐν εἰρήνῃ καὶ σπονδαῖς μάλιστα οἱ τὰ δίκαια ποιεῖν βουλόμενοι κρίνονται· *in pace aliisque publicis conventionibus ſervandis maxime ſpectantur qui* d Cap. 22. *juſtitiæ ſtudent*: ut enim recte dixit Cicero de finibus d quinto: *nemo eſt qui non hanc 3 affectionem animi probet atque laudet, qua non modo utilitas nulla quæritur, ſed contra utilitatem etiam conſervatur fides.*

e Declam. 267. 2. Publica fides, ut apud patrem eſt e Quintilianum, inter armatos hoſtes inducias facit, deditarum civitatum jura conſer- f Decl. 343. vat. Apud eundem f alibi: *fides ſupremum rerum humanarum vinculum eſt: ſacra laus fidei inter hoſtes.* Sic & g Ambroſius: g Lib. II, c. 29. Offic. *liquet igitur etiam in bello fidem & juſtitiam ſervari oportere.* h Epiſt. ccv. ad Bonif. Et b Auguſtinus: *b fides quando promittitur, etiam hoſti ſervanda eſt contra quem bellum geritur*: nimirum hoſtes qui ſunt, homines eſſe non deſinunt. At homines omnes, qui ad rationis uſum pervenerunt, 4 capaces ſunt juris ex promiſſo. Ca- i Lib. v. c. 27. millus apud Livium i ait, *5 ſibi cum Faliſcis eam eſſe ſocietatem, quam ingeneravit natura.*

3. Ex hac autem ſocietate rationis & ſermonis naſcitur ea de qua agimus obligatio ex promiſſo. Neque vero putandum eſt, quia hoſti 6 falſum eloqui aut licere, aut crimine vacare ex multorum ſententia 7 ſupra diximus, pari ratione hoc & ad fidem

GROTII.

a *Inter bella fidem*] Archelaus philoſophus apud *Appianum* civilium IV. σπονδὰς ἐπὶ τοῖς ὅρκοις ἐποιήσατε, καὶ δεξιὰς ἐνέθεσθε, αἳ καὶ παρὰ τοῖς πολεμίοις ἰσχύουσι· *fœdera juraſtis, dediſtis dexteras, quæ etiam inter hoſtes valent.* (Pag. 628. *Ed. H. Steph*) Laudat hujus virtutis nomine Africanum minorem *Diodorus Siculus* in excerptis Peireſcianis. (Pag. 342.)

b *Auguſtinus* Qui idem argumentum late tractat epiſtola CCXXV. (136. ſecundum novam diviſionem.)

GRONOVII.

3 *Affectionem animi*] Propoſitum ejus qui ſe geſtit bonum virum haberi.

4 *Capaces ſunt juris ex promiſſo*] Poſſunt obligare alter alterum ſtipulando.

5 *Sibi cum Faliſcis*] Quamvis hoſtibus cum maxime.

6 *Falſum eloqui* Dicere vel facere, quo hoſtis decipiatur, & falſam opinionem de conſiliis noſtris imbibat.

7 *Supra diximus*] 3, 1. 18.

8 Ex

fidem datam referri poſſe. Nam verum eloquendi obligatio eſt 8 ex cauſa, quæ bello fuit anterior, & bello tolli forte aliquatenus poteſt: at promiſſio per ſe jus novum confert. Vidit hoc discrimen Ariſtoteles [a] quum de veriloquio agens ait: *οὐ περὶ τοῦ ἐν ταῖς ὁμολογίαις ἀληθεύοντος λέγομεν, οὐδ' ὅσα εἰς ἀδικίαν καὶ δικαιοσύνην συντείνει, ἄλλης γὰρ ἂν εἴη ταῦτ' ἀρετῆς.* 9 *non de eo loquimur, qui in conventionibus verax eſt, & in iis quæ ad juſtitiam & injuſtitiam pertinent: ſunt enim hæc alterius virtutis.* a Nic. IV, 13.

4. Pauſanias [b] Arcadicis de Philippo Macedone: *στρατηγὸν ἀγαθὸν οὐκ ἄν τις φρονῶν ὀρθὰ καλέσειεν αὐτόν· ὅς γε καὶ ὅρκους θεῶν κατεπάτησεν ἀεὶ, καὶ σπονδὰς ἐπὶ παντὶ ἐψεύσατο, πίστιν τε ἠτίμασε μάλιστα ἀνθρώπων· bonum eum Imperatorem nemo recte vocaverit, ut qui pro more habuerit jusjurandum contemnere, fidem quavis occaſione violare, ita ut nulli homini fides vilior fuerit.* Valerius Maximus [c] de Annibale: *bellum adverſus populum Romanum & Italiam profeſſus,* 10 *adverſus ipſam fidem acrius geſſit, mendaciis & fallacia quaſi præclaris artibus gaudens. quo evenit ut alioqui inſignem nominis ſui memoriam relicturus, in dubio majorne vir an pejor haberi deberet poneret.* Apud Homerum [d] ſemet accuſant adacti conſcientia Trojani: b Cap. 7. pag. 612. Ed. Kuhn. c Lib. IX. c. 6. n. 2. ext. d Iliad. H. verſ. 351, 352.

Νῦν δ' ὅρκια πιστὰ
ψευσάμενοι μαχόμεσθα, τῷ οὔ νύ τι κάλλιόν ἐστι (aa).

Rumpentes fœdera ſacra
Juratamque fidem pugnamus, non quibus eſt fas.

II. 1. Et ſupra [e] jam diximus non recipienda illa Ciceronis [f]: *nulla nobis ſocietas cum tyrannis, ſed potius ſumma diſtractio eſt.* Item: *pirata non eſt* 11 *ex perduellium numero definitus: cum hoc nec fides eſſe debet, nec* 12 *jusjurandum commune.* De tyranno etiam e Lib. II. cap. XIII. §. 15. f De Offic. III. 29.

GRONOVII.

8 *Ex cauſa, quæ bello*] Ex illa judicandi libertate, de qua 3, 1. 11. nata cum ipſo ſermonis inter homines commercio.

9 *Non de eo, qui in conventionibus*] De *veritate*, cui contraria *vanitas* aut *mendacium*; non cui *perfidia* & *perjurium*.

10 *Adverſus ipſam fidem*] Adeo nihil pactorum ſibi ſervandum putavit, ut ipſi fidei bellum indixiſſe videretur.

11 *Ex perduellium numero*] Non pro juſto hoſte habetur.

12 *Jusjurandum commune*] Nec ſi quid ei promiſſum vel juratum ſit, id ſervandum eſt.

(aa) Eſt apud Homerum:

— *κέρδιον ἡμῖν*
Ἔλπομαι ἐκτελέεσθαι, ἵνα μὴ ῥέξομεν ὧδε.

i. e. ut benè vertunt ultimi Intt. *Quare nihil utile nobis autumo effectum iri, niſi fecerimus ita*, ſcilicet, niſi reddamus *Helenam*. Sic Auctor noſter, ex memoriæ vitio, ſenſum & ſeriem orationis immutavit: quemadmodum etiam in orâ libri ſcriptum erat, *Iliad.* X. pro *Iliad.* H. *J. B.*

a Lib. VII. de benef. c. 19. b Cap. 10.

etiam a Seneca: *quicquid erat quo mihi cohæreret interciſa juris humani ſocietas abſcidit.* Ex quo fonte error Michaëlis Epheſii profluxit, qui ad quintum Nicomachiorum b dixit, in tyranni uxorem c adulterium non committi: quod ipſum pari errore quidam d Judæorum magiſtri de alienigenis dixerunt, quorum conjugia pro nullis habent.

c Cap. 19. d Pag. 322. Ed. Lugd. 1620. e Lib. XXXVI. fragm. n. 1. f Lib. LVI. pag. 616. Ed. H. Steph.

2. Atqui belli piratici magnam partem Cn. e Pompejus pactionibus confecit, vitam illis pollicitus & ſedes, in quibus ſine rapto viverent. Et tyranni interdum 13 libertatem reddiderunt, impunitatem pacti. Cæſar belli civilis c tertio, a Romanis ducibus cum prædonibus & fugitivis, qui in Pyrenæis erant montibus, actum de compoſitione ſcribit. quis dixerit, ſi quid conveniſſet, nullam inde exſtituram fuiſſe obligationem? non habent quidem iſti ſpecialem iſtam communionem, quam inter hoſtes in bello ſolenni & pleno introduxit jus gentium: at quia homines ſunt, communionem habent juris naturalis, ut recte diſſerit Porphyrius d, libro de non eſu animalium tertio, ex quo naſcitur ut pacta ſervanda ſint. Sic Diodorus e fugitivorum duci Apollonio a Lucullo fidem ſervatam memorat. Et Dio f ſcribit, ab Auguſto Crocotæ (bb) latroni perſolutum pretium capiti ejus impoſitum, cum ſe ipſe ſiſteret, ne fides violaretur.

III. 1. Videamus tamen ecquid a Cicerone non allatum proferri ſpecioſius poſſit. Primum hoc eſt, quod qui atrociter malefici ſunt, 14 neque pars ſunt ullius civitatis, hi a quovis homine puniri poſſunt ſi jus naturæ reſpicimus, ut 15 alibi a nobis explicatum eſt. At qui puniri poſſunt ut vitam amittant, his &

GROTII.

c *Adulterium non committi*] *Seneca* in excerptis IV, 7. *Non putavi adulterium, uxorem tyranni polluere: ſicut nec homicidium, tyrannum occidere. Julius Clarus* in §. *homicidium* num. 36. feminam bannitam impune adulterio corrumpi cenſuit.

d *Judæorum magiſtri*] Rabbi *Levi Ben Gerſon* & Rabbi *Salomo* ad *Levit.* XX, 10.

e *Pompejus pactionibus confecit*] Sic improbata Didii perfidia in Celtiberos ex rapto viventes. [Vide APPIAN *De Bell. Hiſpan.* pag. 312. &, quod ſpectat *Pompejum*, PLUTARCH. in ejus Vita, *pag.* 632, 633. *J. B.*]

GRONOVII.

13 *Libertatem reddiderunt*] Ut Iſeas Carynenſium tyrannus, qui dominatu depoſito & accepta fide publica patriam fœderi Achaico adjunxit. *Polyb.* 2 Et hinc materia declamationis *Fabio* avo decl. 267. *Flens ad arcem depoſitor tyrannidis.*

14 *Neque pars ſunt*] Vagi, ſedium inopes, nec civili ſocietate conjuncti, in quosvis graſſantur.

15 *Alibi*] 2, 20. 8.

(bb) Ita veteres Edd. ſed legendum *Cotocottæ*, ut eſt apud Auctorem, unde hoc petitur. *J. B.*

GRO-

& res & jura ſua poſſunt auferri: ſicut recte dixit idem a Cicero: a Off. III. *non eſt contra naturam ſpoliare eum, ſi poſſis, quem honeſtum eſt* 6. *necare.* Inter jura autem eſt 16 hoc jus ex promiſſo quæſitum: poteſt igitur & hoc in pœnam ei auferri. Reſpondeo, proceſſurum hoc, ſi 17 non tanquam cum malefico actum eſſet; at f ſi quando 18 cum tali, qua talis eſt, actum eſt, 19 ſimul de remittenda, quod hanc rem attinet, pœna actum cenſeri debet. quia ſemper, ut alibi diximus, ea ſumenda eſt interpretatio, quæ 20 cavet, ne actus in vanum recidat.

2. Non male apud Livium b Nabis, cum tyrannidem ipſi ob- b Lib. jiceret Quintius Flaminius: *de nomine hoc reſpondere poſſum, me,* XXXIV. c. *qualiſcumque ſum, eundem eſſe qui fui, cum tu ipſe mecum, T.* 31. *Quinti, ſocietatem pepigiſti.* Et mox: *jam feceram hæc, qualiacumque ſunt, cum ſocietatem mecum pepigiſtis.* Addit, *ſi quid ego mutaſſem, mihi mea inconſtantiæ, cum vos mutetis, vobis veſtræ ratio reddenda eſt.* Locus eſt non diſſimilis in oratione Periclis, ad cives ſuos apud c Thucydidem: τὰς πόλεις αὐτονόμους c Lib. I. ἀφήσομεν, εἰ καὶ αὐτονόμους ἔχοντες ἐσπεισάμεθα· *civitates ſocias li-* in fin. c. *beras eſſe patiemur, ſi tales fuerunt quo tempore factum eſt fœdus.* 144.

IV. Deinde objici poteſt, quod d alibi diximus, eum qui d Lib. II. metu cauſam dedit promiſſo, teneri 21 liberare promiſſorem, c. XI. §. 7. quia damnum dedit per injuſtitiam, id eſt, per actum pugnantem & cum natura libertatis humanæ, & cum natura actus qui liber eſſe debuit. Hoc vero ſicut fatemur interdum locum habere, ita non ad omnia promiſſa prædonibus facta pertinet. nam ut cui promiſſum quid eſt, ad liberandum promiſſorem teneatur, 22 opus eſt, ipſe metu injuſto cauſam promiſſo dederit.

(cc) Si

GROTII.

f *Si quando cum tali, qua talis eſt, actum eſt*] *Terentius* in Adelphis:

Leno ſum, fateor: pernicies communis adoleſcentium:
Perjurus, peſtis: tamen tibi a me nulla eſt orta injuria. (II. 1. 34.)

Vide hac de re ſcriptorem *de compoſitione pacis inter principes & ordines Imperii.*

GRONOVII.

16 *Hoc jus ex promiſſo*] Quod ei ex pacto debetur.

17 *Non tanquam cum malefico*] Si cum eo egit, quem putavit eſſe bonum virum, & neſcivit latronem, piratam, maleficum eſſe.

18 *Cum tali, qua talis*] Cum eo, quem notum eſt, qualis ſit.

19 *Simul de remittenda*] Contractui tacite incluſum, quæ prius fecit improbe, fraudi eſſe illi non debere.

20 *Cavet ne actus*] Efficit, ut contrahentes non videantur nihil egiſſe.

21 *Liberare*] Solvere obligatione.

22 *Opus eſt, ipſe metu injuſto*] Non videtur ſufficere reſponſio: nam certe prædones & fugitivi metu injuſto cauſam contractui dederunt: niſi enim meruerentur, nulla cum iis fierer pactio. Malim dicere id verum eſſe in eo promiſſore, qui fuit in poteſtate illius cui promittebat: quippe huic nihil fuit indignum, itaque nec juſtus ejus conſenſus. At

qui

(cc) Si quis ergo ut amicum vinculis eximeret promiſerit pretium, tenebitur: huic enim metus illatus non eſt, qui ad contrahendum ſponte venit.

V. Adde quod & qui injuſto metu coactus promiſit, teneri poterit, accedente jurisjurandi religione. nam inde, ut alibi diximus, homo non homini tantum, ſed & Deo obſtringitur, adverſus quem metus exceptio non eſt. Verum tamen eſt, ex tali vinculo ſolo promittentis heredem non teneri, quia 23 in heredem tranſeunt quæ in humano ſunt commercio ex primæva dominii lege, at in his non eſt jus illud Deo quæſitum qua tale. Iterum illud quoque ex [b] ſuperioribus repetendum eſt, ſi quis fidem juratam aut injuratam prædoni datam violet, eum eo nomine pœnam apud alias gentes non debiturum: quia odio prædonum placuit gentibus, quæ adverſus eos etiam vitioſe committuntur, 24 diſſimulare.

[b] Lib. III. c. IV. §. 18.

VI. Quid dicemus de ſubditorum bellis adverſus reges aliasque ſummas poteſtates? his, etiamſi cauſam 25 per ſe non injuſtam habeant, 26 jus tamen per vim agendi deeſſe oſtendimus [a] alibi. Poteſt interdum & tanta eſſe aut cauſæ injuſtitia, aut reſiſtendi improbitas, ut puniri graviter poſſit. Tamen ſi quaſi cum desertoribus aut rebellibus actum ſit, 27 pœna promiſſo opponi non poteſt, ſecundum ea quæ modo diximus. Nam & ſervis fidem ſervandam veterum pietas exiſtimavit, credito [b] Lacedæmonios iram divinam expertos, quod Tænarenſes ſervos contra pacta occidiſſent. Et Diodorus [c] Siculus notat fidem ſervis datam

[a] Lib. I. c. IV.

[b] Ælian. Var. Hiſt. VI, 7.

[c] Lib. XI. c. 88.

qui liber & ſui juris cum prædone contrahit, ejus plenus eſt conſenſus, utcumque provido metu inducti: nec hic eſt metus proprie dictus, qui cadit in conſtantem virum, cum præſens obverſatur periculum cruciatus aut mortis, quo amittitur conſtantia & omne conſilium abjicitur, ſed quidam proviſus adverſus futurum malum, quod ita exſpectatur, ut ſæpe non accidat.

23 *In heredem tranſeunt quæ in humano*] Debita ex contractu legitimo: hi enim bonis adhærent, & quocumque bona veniant, hoc commodum aut incommodum ſecum ferunt. At ubi quis injuſto metu coactus interpoſito jurejurando promittit, nullus eſt contractus legitimus, ſed tantum vinculum perſonale, quod cum perſona extinguitur, niſi novum jus accedat, hoc eſt, moriens forte qui promiſit, ultima voluntate mandet heredi, ut illud ſolvat.

24 *Diſſimulare*] Impunita tranſmittere.

25 *Per ſe non injuſtam*] Puta injuſta tyrannide preſſi.

26 *Jus tamen*] Adſtringit enim eos civilis ordo ad obedientiam & patientiam.

27 *Pœnæ promiſſo*] Non liberatur princeps fide illis data, dicendo eos pœnam ſibi debere: itaque cum illa promiſſum ſuum compenſari, nec ſe id ſervare teneri, & ſufficere, ſi pœnam remittat.

(cc) At vide quæ diximus ad PUFENDORFIUM, *De Jur. N. & Gent.* Lib. III. cap. 6. §. 11. Not. 11. *J. B.*

GRO-

datam in fano Palicorum nunquam a quoquam domino fuiſſe violatam. 28 Metus autem illati exceptio & hic poterit elidi interpoſito jurejurando, ſicut g M. Pomponius tribunus plebis jurejurando obſtrictus ſervavit, quod L. Manlio metu coactus promiſerat.

VII. Sed hic ſupra priores ſpecialem difficultatem facit 29 jus legis conſtituendæ & jus ſupereminens dominii 30 in res ſubditorum quod civitati competit, & ejus nomine a ſummam poteſtatem habente exercetur. Id enim jus ſi ad omnes ſpectat res ſubditorum, quidni etiam ad 31 jus ex promiſſo bellico natum? quod ſi conceditur, videntur inanes fore omnes tales pactiones, ac proinde belli niſi per victoriam finiendi ſpes nulla. Sed notandum contra eſt, jus illud ſupereminens 32 non promiſcue competere, ſed quatenus communiter expedit in regimine non dominico ſed civili, etiam regio. Plerumque autem communiter expedit pacta talia ſervari, quo ea pertinent quæ de præſenti ſtatu tuendo alibi dicta a nobis ſunt. Adde quod ubi hujus dominii uſum res exigit, 33 compenſatio tamen facienda eſt, ut infra latius explicabitur.

VIII. 1 Præterea poſſunt pacta ſanciri jurejurando, nec tantum a rege aut ſenatu, ſed & ab ipſa civitate, quomodo in leges ſuas Lacedæmonios jurare fecit a Lycurgus, Athenienſes b Solon, & 34 ne perſonarum mutatione jus jurisjurandi intercideret, repeti quotannis jusjurandum. (dd) Id enim ſi fiat, omnino ne publicæ quidem utilitatis cauſa recedendum a promiſſo

a *Plut. Lycurg.* pag. 57.
b *Idem, Vit. Solon.* pag. 92.

GROTII.

g *M. Pomponius tribunus plebis*] *Juravit tribunus, nec feſellit, & cauſam accuſationis remiſſæ concioni reddidit. Nulli alii licuit impune tribunum in ordinem redigere.* Seneca de beneficiis III, c. 37.

GRONOVII.

28 *Metus autem illati*] Quod dicere poteſt imperans ſe a ſubjectis rebellibus injuſto metu coactum ea promiſiſſe, eoque civili jure poſſe reſcindere contractum initum, id ei prodeſſe nequit, quia plerumque intervenit jusjurandum.

29 *Jus legis conſtituendæ*] Quod ſumma poteſtas legem poteſt ferre & abrogare.

30 *In res ſubditorum*] Ut poſſit eas dominis auferre aut conſumere in utilitatem publicam. 2, 14. 7.

31 *Jus ex promiſſo*] Quod acquiſiverunt ſubjecti ab imperante armis rebellibus expreſſum.

32 *Non promiſcue*] Ut pro libidine ſua poſſit princeps vel civitas abuti privatorum bonis.

33 *Compenſatio tamen*] Quoties princeps vel civitas bona privatorum arripit publici commodi cauſa, debet pro illis ſatisfacere ei, qui ſua perdit.

34 *Ne perſonarum*] Ne poſteri exciperent jusjurandum illud fuiſſe perſonale, atque ideo obligaſſe tantum jurantes.

(dd) Vide quæ diximus ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 2. §. 17. Not. 2. *J. B.*

GRO-

miſſo erit: nam & de ſuo cedere civitas potuit, & verba poſſunt ita eſſe aperta ut nullam exceptionem admittant. Valerius a Maximus Athenas ita alloquitur: *lege legem, quæ te jurejurando obſtrictam tenet.* Romani hoc genus [h] leges ſacratas appellabant, 35 per quas ipſe populus Romanus, ut 36 Cicero pro Balbo explicat, religione obligabatur.

a Lib. V, c. 3. n. 3. ext.

2. Eſt ad hanc rem pertinens diſputatio per ſe obſcurior apud 37 Livium libro tertio, ubi ex ſententia multorum juris interpretum ait tribunos eſſe ſacroſanctos, non etiam ædiles, judices, decemviros, quorum tamen ſi cui noceretur id non jure fieret. Cauſa diſcriminis eſt, quod ædiles atque alii 38 lege ſola defendebantur: quod autem poſtremum populus juſſiſſet id ratum erat, manente tamen lege nemini contra agere jus erat. at tribunos religio publica populi Romani tuebatur. nam jusjurandum interceſſerat, quod ab his ipſis qui juraverant ſalva religione tolli non poterat. Dionyſius Halicarnaſſenſis b libro ſexto: Βροῦτος ἐκκλησίαν συναγαγὼν συνεβούλευε τοῖς δημόταις ἱερὰν καὶ ἄσυλον ἀποδεῖξαι τὴν ἀρχὴν, νόμῳ τε καὶ ὅρκῳ βεβαιώσαντας αὐτῇ τὸ ἀσφαλές· ἔδοξε ταῦτα πᾶσι· 39 *Brutus concione advocata auctor Quiritibus fuit, ut magiſtratum hunc non lege tantum ſed & jurejurando inviolabilem redderent, quod omnibus placuit.* Hinc lex illa ſacrata appellatur. Ideoque improbatum fuit bonis [i] factum Tiberii Gracchi, cum Octavio tribunatum abrogavit, dicens tribunitiam poteſtatem a populo habere ſanctimoniam, non adverſus populum. Ergo, ut diximus, jurejurando & civitas & rex obſtringi poterunt, etiam in cauſa ſubditorum.

b Cap. 89.

IX. 40 Sed & tertio, qui metum non intulit, promiſſio valide fiet;

GROTII.

h *Leges ſacratas appellabant*] Vide *Manutium* de legibus.

i *Factum Tiberii Gracchi*] Vide id late narratum *Plut.* in ejus vita. (pag. 831, & *ſeq.*)

GRONOVII.

35 *Per quas ipſe populus*] Non hoc dicit Cicero, ſed *ſacroſanctum nihil eſſe, niſi quod populus plebsve ſanxiſſet.* Itaque oportebat quidem intervenire populum, ut lex ſacrata fieret: non tamen ubi populus intervenerat, ea lex ſtatim ſacrata erat: niſi fuiſſet adjecta ſanctio, qui eam non ſervaſſet, ejus caput ſacrum, hoc eſt, Diis devotum eſſet: eoque is homo a quovis poſſet occidi. [At vide quæ diximus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*]

36 *Cicero pro Balbo*]. C. 15.

37 *Apud Livium libro tertio*] C. 55.

38 *Lege ſola*] Non etiam jurejurando, ut vult. Non tamen hæc diſcriminis eſſe cauſa videtur, ſed quod neminem voluerunt ſacroſanctum haberi, de quo id nominatim cautum non eſſet, ut factum fuerat in tribunis. Liv. 2, 33.

39 *Brutus*] Non ille regum expulſor, ſed L. Junius, unus e primis tribunis plebis.

40 *Sed & tertio*] Qui tanquam pacificator aut quomodocumque medius inter regem & ſubditos intervenit.

GRO-

fiet: nec ſcrutabimur quid aut quatenus ejus interſit, quæ juris Romani ſunt ſubtilitates: naturâ enim omnium hominum intereſt ut hominibus aliis conſulatur. Sic Philippo, k pace cum Romanis inita, a jus ſæviendi in Macedonas qui in bello ab eo defecerant ademtum legimus. *a Livius lib. XXXIX. c. 23.*

X. Sed &, quemadmodum probavimus alibi, ſtatus mixtos interdum exiſtere, ſicut de ſtatu puro in purum, ita & 41 in mixtum tranſiri pactis poteſt: ita ut 42 ſubditi qui fuerant, incipiant ſummum habere imperium, aut certe partem ejus, etiam cum libertate partis ejus vi tuendæ.

XI. 1. Bellum vero ſolenne, id eſt, publicum utrinque & indictum ſicut alia habet peculiaria in jure externo poſita, ita & hoc, ut quæ in eo bello aut ejus finiendi cauſa promittuntur adeo ſint valida, ut 43 ex cauſa metus injuſte illati, invito eo cui promiſſa ſunt, in irritum deduci non poſſint: quia ſicut alia multa quantumvis vitio non carentia ex jure gentium pro juſtis habentur, l ita & metus qui tali bello utrinque infertur. Quod ni id placuiſſet, bellis talibus quæ valde ſunt frequentia nec modus, nec finis potuiſſet imponi: quod tamen fieri intereſt humani generis. Et hoc poteſt intelligi jus illud eſſe bellicum quod cum hoſte ſervandum ait b Cicero, cui & alibi c dictum, hoſtem in bello jura retinere, ſcilicet non tantum naturalia, ſed & quædam ex gentium conſenſu orta. *b De off. III. 29.* *c Verr. IV. 55.*

2. Neque tamen hinc ſequitur, eum qui tale quid bello injuſto extorſit, ſalva pietate, ſalvis viri boni officiis, poſſe retinere quod accepit, aut etiam cogere alterum, ut ſtet pactis ſive juratis ſive injuratis. 44 Intus enim & ipſa rei natura id injuſtum manet: neque interna hæc injuſtitia actus tolli poteſt, niſi ex novo & vere libero conſenſu.

XII. Cæterum quod metum dixi haberi pro juſto qui bello ſolenni

GROTII.

k *Pace cum Romanis inita, jus ſæviendi in Macedonas qui in bello ab eo defecerant ademtum legimus*] Eſt ſimile exemplum apud *Parutam* lib. VI.

l *Ita & metus qui tali bello utrinque infertur*] Vide dictum ſcriptorem *de compoſitione pacis.*

GRONOVII.

41 *In mixtum*] Ex pura monarchia in temperatam ariſtocratiam.

42 *Subditi qui fuerant, incipiant*] Ut *Helvetii* excuſſo *Auſtriacorum*, *Belgæ* liberi *Hiſpanorum* jugo.

43 *Ex cauſa metus injuſte*] Eo prætextu, quaſi vitium intervenerit contractui, aut metu injecto expreſſa ſint, non poſſit ab his diſcedi, niſi remittente ipſo rectore, cui promiſſa ſunt.

44 *Intus enim & ipſa rei natura*] Fictione tantum juris hoc juſtum eſt, ut aliquis finis perniciali diſcordiæ reperiretur; non per naturam rerum, aut legem morum, aut apud Deum.

GRO-

ſolenni infertur, m de eo metu intelligi debet 45 quem jus gentium non improbat. Nam ſi ſtupri inferendi metu extortum ſit quippiam, aut alio terrore contra datam fidem, verius erit rem conſtitutam intra jus naturale: quia jus gentium ad talem metum ſuam vim non porrigit.

XIII. 1. Servandam autem fidem etiam perfidis & nos in generali tractatione ſupra [a] diximus, & idem docet [b] Ambroſius: quod haud dubie porrigendum ad hoſtes quoque perfidos: quales Pœni, quibus Romani fidem ſancte ſervaverunt. *Se tunc Senatus, non eos quibus hoc præſtabatur aſpexit*, ait in hoc argumento [c] Valerius Maximus. Et [d] Salluſtius: *bellis Punicis omnibus, cum ſæpe Carthaginienſes & in pace & per inducias multa nefanda facinora feciſſent, nunquam ipſi per occaſionem talia facere.*

[a] Lib. II, c. XIII. §. 16.
[b] Offic. I. 29.
[c] Lib. VI, c. 6. n. 3.
[d] Bell. Catil. cap. 50. Ed. Waſſ.

2. Appianus [e] de Luſitanis fœdifragis, quos 46 Sergius Galba nova pactione deceptos trucidaverat: *ἀπιστίᾳ μὲν ἄρα ἀπιστίαν μετιὼν, οὐκ ἀξίως δὲ Ῥωμαίων μιμούμενος βαρβάρους· perfidia perfidiam ultus contra Romanam dignitatem barbaros imitabatur.* Eoque nomine idem Galba poſtea a Libone tribuno plebis accuſatus eſt: quam rem narrans [f] Valerius Maximus, *miſericordia*, inquit, *illam quæſtionem, non æquitas rexit.* (ee) (male editur *texit*) *quoniam quæ innocentiæ tribui non poterat abſolutio, reſpectui puerorum data eſt* Cato in originibus ſcripſerat, [g] niſi 47 pueris & lacrymis uſus eſſet, pœnas eum daturum fuiſſe.

[e] Bell. Hiſp. pag. 288. Ed. H. Steph.
[f] Lib. VIII, c. 1. n. 2.
[g] Cic. de orat. Lib. I. c. 53. & Bruto, c. 20.

XIV. Sed ſimul ſciendum eſt, duobus modis fieri poſſe ut quis a perfidia vacet, nec tamen id faciat quod promiſſum eſt. 48 defectu ſcilicet conditionis, & 49 per compenſationem. Defectu con-

GROTII.

m *De eo metu intelligi debet, quem jus gentium non improbat*] Sic nihil prodeſt extorquenti promiſſio, quam legato capto is extorſit. *Mariana* XXX. [Cap. 12. & 19. Sed exemplum non quadrat. Vide Notas noſtras Gallicas. *J. B.*]

GRONOVII.

45 *Quam jus gentium*] Qui infertur actionibus, quæ in bello conſenſu gentium licitæ putantur.

46 *Sergius Galba*] Leg. *Servius Sulpicius Galba.*

47 *Pueris & lacrymis*] C. Sulpicii Galli, hominis gratioſi ad plebem, filio, pupillo ſuo, & duobus parvis ſuis, quorum ſe, tanquam in procinctu teſtamentum faceret, ſine libra & tabulis pop. Rom. inſtituere tutorem orbitati dicebat: atque hi fletu ſuo populum moverunt.

48 *Defectu conditionis*] Si quis promiſit non omnino, ſed certo caſu & conditione, & is caſus, eave conditio non extiterit.

49 *Per compenſationem*] Si promiſſum eſt, & ipſe rem noſtram tenet mala fide & cum conſilio non reddendi, quæ ſit ejuſdem æſtimationis cujus eſt quod promiſſum eſt.

(ee) Neſcio quâ Editione uſus fuerit Auctor. Certè ejus ævo jam legebatur heic *rexit*. Saltem ita habet Editio Wecheliana, ann. 1627. à *Chriſtophoro Colero* curata. *J. B.*

GRO-

conditionis non vere liberatur promiſſor, ſed eventus oſtendit nullam eſſe obligationem, ut quæ non niſi ſub conditione contracta erat. Et huc referendus caſus, ſi prior alter non impleri quod ex ſua parte implere tenebatur. Nam unius ejusdemque contractus capita 50 ſingula alia aliis ineſſe videntur per modum conditionis, quaſi expreſſum eſſet, hæc ita faciam ſi & alter faciat quæ promiſit. Ideo b Tullus Albanis reſpondens, *Deos teſtes facit, uter prius populus res repetentes legatos aſpernatus dimiſerit, ut in eum omnes expetant clades belli. Non tenebitur pro ſocio*, ait c Ulpianus, *qui ideo renunciavit, quia conditio quadam qua ſocietas erat inita ei non præſtatur.* 51 Hanc ob cauſam quoties alia mens eſt, ſolet diſerte poni, ut ſi contra hanc aut illam partem quid fiat, cætera non eo minus rata maneant. b *Apud Liv.* I. 22. c *L.* 14. *D. pro ſocio.*

XV. n Compenſationis originem d alibi indicavimus, cum diximus nos, ſi quod noſtrum eſt, aut quod nobis debetur, conſequi aliter non poſſumus ab eo, qui noſtrum habet, aut nobis debet, tantundem in re quavis accipere poſſe: unde ſequitur, ut multo magis poſſimus id, quod penes nos eſt, ſive corporale eſt, ſive incorporale, retinere. Ergo quod promiſimus poterit non præſtari, ſi non amplius valet quam res noſtra quæ ſine jure eſt penes alterum. o Seneca libro de beneficiis ſexto: *ſic debitori ſuo creditor ſæpe damnatur, ubi plus ex alia cauſa abſtulit quam ex credito petit. Non tantum inter creditorem & debitorem judex ſedet* 52 *qui dicat. Pecuniam credidiſti. Quid ergo? . . .* 53 *agellum quem non emeras poſſides: æſtimatione facta debitor diſcede, qui creditor veneras.* d *Lib.* II. *c.* VII. *§.* 2.

XVI. Idem erit ſi ex alio contractu is quicum negotium eſt, plus aut tantundem debet, idque ego aliter conſequi non valeo. In

GROTII.

n *Compenſationis originem alibi indicavimus*] *Tertullianus* Scorpiaco: *nulli compenſatio invidioſa eſt, in qua aut gratia aut injuria communis eſt ratio.* (Cap. 6.)

o *Seneca libro de beneficiis* VI.] Cap. 4.

GRONOVII.

50 *Singula alia aliis ineſſe*] Adeo ut ſi unum non ſervetur, omnia pro irritis & violatis habeantur.

51 *Hanc ob cauſam*] Hæc exceptio ut elidatur, quoties eam valere nolunt contrahentes.

52 *Qui dicat*] Actori, pecuniam credidiſti, itaque illum, unde petitur, condemno, ut tibi reddat. Sed & alia ſæpe dicit. Quæ iſta? nempe, credidiſti tu quidem illi pecuniam, ſed argentum, ſcilicet factum in vaſis, ab eo, quacumque ſpecie aut occaſione acceptum, neque emtum aut jure tuum, poſſides: id æſtimatum pluris eſt, quam quod petis. Ergo ſic abi e judicio, ut te debitorem ſcias, qui creditorem præferebas, teque ultro aliquid debere illi, a quo nummos petiturus huc veniſti.

53 *Agellum quem*] *Argentum quod.*

GRO-

In foro quidem, ut p idem Seneca ait, 54 actiones quædam ſeparantur, nec confunditur formula: ſed illa exempla, ut ibidem dicitur, certis legibus continentur, quas neceſſe eſt ſequi: lex legi non miſcetur: eundum eſt qua ducimur. Jus gentium iſta diſcrimina non agnoſcit, ubi ſcilicet alia juris ſui obtinendi ſpes non eſt.

XVII. Idem dicendum erit ſi qui promiſſum urget 55 non contraxerit, ſed damnum dederit. q Seneca ibidem: 56 *colonum ſuum non tenet, quamvis 57 tabellis manentibus, qui ſegetem ejus proculcavit, qui ſuccidit arbuſta, non quia recepit quod pepigerat, ſed quia ne reciperetur effecit.* Mox alia addit exempla: *pecus abegiſti. ſervum ejus occidiſti.* r Deinde: *licet me comparare inter ſe quantum profuerit mihi quiſque, aut quantum nocuerit, & tum pronuntiare, utrum plus debeatur mihi, an debeam.*

XVIII. Poſtremo & quod ex pœna debetur ei, quod promiſſum eſt, 58 poteſt contribui, quod eodem loco late explicatur: a *& beneficio gratia debetur, & injuriæ ultio: nec ego gratiam illi debeo, nec ille mihi pœnam: alter ab altero abſolvimur* mox b: s *comparatione facta inter ſe beneficii & injuriæ, videbo an etiam ultra mihi debeatur.*

a Cap. 5.
b Cap. 6.

XIX. 1. Sed ſicut 59 ſi quid inter litigantes convenerit, ei quod promiſſum eſt opponi lite manente non poterit, aut actio de qua lis erat, aut litis damna & impenſæ, ita nec manente bello compenſari poterit aut id unde ortum eſt bellum, aut quid-

GROTII.

p *Idem Seneca*] Eodem libro, capitibus 6. & 7.

q *Seneca ibidem*] Dicto cap. 4.

r *Deinde*] Dicto cap. 6.

s *Comparatione facta*] Eodem cap. 6.

GRONOVII.

54 *Actiones quædam ſeparantur*] Ita ſunt diverſæ, ut compenſari nequeant: ſed ſi duorum uterque adverſus alterum propriam actionem habet, uterque ſua uti, & quod ea continetur, proſequi neceſſe habet: nec tollit altera alteram.

55 *Non contraxerit*] Nihil quidem viciſſim promiſerit, ſed in culpa eſt, ut alter minus habeat.

56 *Colonum non tenet*] Non habet obligatum, ita ut fructus vel pecuniam, qua ille conduxit, exigere poſſit.

57 *Tabellis manentibus*] Formula vel inſtrumento conductionis illæſo & integro.

58 *Poteſt contribui*] Pro eo, quod promiſſum eſt, ut non præſtetur, poteſt imputari & compenſari id, quod propter maleficium promittendi debet, cui promiſſum eſt.

59 *Si quid inter litigantes* Si qui jam contendunt in foro, de alia cauſa contraxerint, non poteſt alter contrahentium ſalva fide promiſſum negare, quod dicat ſe ab illo lite vexari & multum impendere. Sic etiam jam bellantes ſi quid inter ſe pacti fuerint, non re tota compoſita, nequit alter a pacto reſilire, propter cauſam aut continuationem belli.

GRO-

quidquid bellico gentium jure fieri ſolet. [60] Negotii enim natura, ne nihil actum ſit, oſtendit conveniſſe ſepoſitis belli controverſiis. nam alioqui nulla eſſet pactio quæ non poſſet eludi: nec forte male huc aptem quod † apud eundem, quem jam laudavi aliquoties, Senecam eſt: ***Nullam excuſationem receperunt (majores) ut homines ſcirent fidem utique præſtandam. Satius enim erat a paucis etiam juſtam excuſationem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari.***

2. Quæ ergo ſunt quæ compenſari cum eo quod promiſſum eſt poterunt? nimirum ſi quid alter, quamvis ex alio contractu, inter bellum inito, debet: ſi damnum dedit intra induciarum tempora: ſi legatos violavit, aut aliud quid fecit quod inter hoſtes jus gentium damnat.

3. Obſervandum tamen ut [61] inter easdem perſonas fiat compenſatio, ac ne jus tertii cujusquam lædatur: ita tamen ut ſubditorum bona pro eo quod civitas debet jure gentium obligata intelligantur, ut alibi [a] diximus. *a Libro III, c. 11. §. 2.*

4. Addamus & hoc, generoſi eſſe animi ſtare federibus etiam poſt aliquid injuriæ acceptum: quo nomine ſapiens [b] Indus Iarchas laudabat regem, qui læſus a vicino federato, οὐ παρέλυσε τοὺς ὅρκους, οὕτω βεβαίως ὀμωμοκέναι φήσας, ὡς μηδὲ ὁπότε ἠδικεῖτο λυπεῖν αὐτὸν, ***non diſceſſit a jurata fide, ajens tam ſancte ſe juraſſe, ut alteri ne poſt acceptam quidem injuriam nociturus eſſet.*** *b Philoſt. lib. III, c. 9. (cap. 20. Ed. Olear.)*

5. Quæ vero de fide hoſtibus data incidere ſolent quæſtiones, ferme omnes ſolvi poſſunt, ſi adhibeantur regulæ ſupra traditæ [c], cum de vi, tum quorumvis promiſſorum, tum ſpeciali jurisjurandi, federis ac ſponſionum, & de regum jure ac obligatione, deque ambiguis interpretandis diſſertavimus. Tamen ut & antedictorum uſus ſit manifeſtior, & ſi quid præterea controverſi eſt discutiatur, ſpecialium quæſtionum frequentiores atque illuſtriores attingere non pigebit. *c Lib. II. c. XI. XIII. XV. XVI.*

GROTII.

† *Apud eundem, quem jam laudavi aliquoties, Senecam eſt*] De benef. VII, 16.

GRONOVII.

60 *Negotii enim natura*] Hoc omni negotio naturaliter ineſt, ut præſumatur aliquid actum, non pueriliter luſum. Hoc autem caſu non poteſt aliquid actum videri, niſi ſepoſita cauſa principali.

61 *Inter easdem perſonas*] Quod in compenſationem mei promiſſi imputare alicui volo, ſit ejus, quicum mihi res eſt, non alicujus tertii.

CAPUT XX.

De fide publica qua bellum finitur, ubi de pacis pactione, de ſorte, de certamine conditco, de arbitrio, deditione, obſidibus, pignoribus.

I. *Fidei inter hoſtes diviſio ad ordinem ſequentium.*
II. *Pacem facere in regio ſtatu eſſe regis.*
III. *Quid ſi rex ſit infans, furioſus, captivus, exul?*
IV. *In procerum aut populi ſtatu jus pacis faciendæ eſſe penes plures.*
V. *Quomodo imperium aut pars imperii, aut regni bona pacis cauſa valide alienentur.*
VI. *Quatenus ex pace per regem facta populus aut ſucceſſores teneantur.*
VII. *Res ſubditorum pace concedi poſſe ob utilitatem publicam, ſed cum onere damni reſarciendi.*
VIII. *Quid de rebus jam bello amiſſis.*
IX. *Non diſtingui hic inter quæſita jure gentium & jure civili.*
X. *Utilitatem publicam apud externos pro probata haberi.*
XI. *Regula generalis in pace interpretanda.*
XII. *In dubio credi conventum, ut res maneant quo ſunt loco, quod quomodo accipiendum.*
XIII. *Quid ſi convenerit, ut reſtituantur omnia in eum ſtatum, quo ante bellum fuerant?*
XIV. *Tunc, qui, ſui juris cum eſſent, ſponte ſe alicui ſubjecerunt, non reddi.*
XV. *Damna bello data remiſſa in dubio cenſeri;*
XVI. *Non etiam quæ ante bellum privatis debebantur.*
XVII. *Pœnas etiam, ante bellum publice debitas, in dubio remiſſas cenſeri.*
XVIII. *Quid de jure privatorum ad pœnas?*
XIX. *Jus quod ante bellum publice obtendebatur, ſed controverſum erat, facile cenſeri remiſſum.*
XX. *Capta poſt pacem reddenda.*
XXI. *De pacto reddendarum rerum, quæ bello capta ſunt, regulæ quædam.*
XXII. *De fructibus.*
XXIII. *De nominibus regionum.*
XXIV. *De relatione ad pactum antecedens: & de eo per quem ſtetit.*
XXV. *De mora.*
XXVI. *In dubio interpretationem faciendam contra eum, qui leges dedit.*
XXVII. *Diſtinguuntur, novam bello cauſam præbere, & pacem rumpere.*
XXVIII. *Quomodo rumpatur pax faciendo contra id, quod omni paci ineſt.*
XXIX. *Quid ſi ſocii vim intulerint?*
XXX. *Quid ſi ſubditi: & quomodo eorum factum ap pro*

probatum cenſeri debeat?
XXXI. *Quid ſi ſubditi aliis militent?*
XXXII. *Quid ſi ſubditis nocitum ſit? ubi diſtinctio adhibetur.*
XXXIII. *Quid ſi ſociis? ubi item diſtinguitur?*
XXXIV. *Quomodo rumpatur pax faciendo contra id, quod in pace dictum eſt.*
XXXV. *An facienda diſtinctio capitum pacis.*
XXXVI. *Quid ſi pœna ſit adjecta?*
XXXVII. *Quid ſi neceſſitas obſtiterit?*
XXXVIII. *Pacem manere, ſi id velit is qui læſus eſt.*
XXXIX. *Quomodo rumpatur pax faciendo contra id, quod eſt de ſpeciali natura cujusque pacis.*
XL. *Amicitiæ nomine quid veniat?*
XLI. *Subditos & exules recipere an contra amicitiam ſit.*
XLII. *Sorte quomodo bellum finiatur.*
XLIII. *Quomodo condicto certamine; & an id licitum.*
XLIV. *An factum regum populos hic obliget.*
XLV. *Quis victor cenſendus.*
XLVI. *Quomodo per arbitrium finiatur bellum, & arbitrium hic intelligi ſine provocatione.*
XLVII. *Arbitros in dubio intelligi adſtrictos juri.*
XLVIII. *Arbitros de poſſeſſione pronuntiare non debere.*
XLIX. *Quæ ſit vis deditionis puræ.*
L. *Quid officium victoris circa eos, qui ſic ſe dedunt.*
LI. *De deditione conditionata.*
LII. *Obſides dari qui poſſint & debeant.*
LIII. *Quod jus in obſides.*
LIV. *An fugere obſidi liceat.*
LV. *An obſes in aliam cauſam recte retineatur.*
LVI. *Mortuo eo, pro quo quis obſes venit, obſidem liberari.*
LVII. *Rege qui obſidem dedit mortuo, an obſes teneatur?*
LVIII. *Obſides interdum principaliter obligari: & alterum ex alterius facto non teneri.*
LIX. *Pignorum obligatio qualis?*
LX. *Luendi jus quando amittatur?*

I. INter hoſtes quæ conveniunt, fide aut expreſſa, aut [1] tacita conſtant. Fides expreſſa aut publica eſt, aut privata. Publica aut ſummarum poteſtatum, aut inferiorum. Quæ ſummarum eſt poteſtatum, aut bello finem imponit, aut eo manente vim habet. In his quæ bellum finiunt ſpectantur principalia & acceſſiones. Principalia ſunt ipſa quæ bellum finiunt, [2] ſive actu ſuo, ut pactiones, ſive ex conſenſu [3] ad aliud relato,

GRONOVII.

1 *Tacita*] Quæ ſcilicet eorum conſenſum colligunt ex ſignis non nimium dubiis, aut ex iis quæ expreſſa ſunt, tanquam horum poſtera & conſequentia.

2 *Sive actu ſuo*] Præſenti partium conſenſu.

3 *Ad aliud relato*] Dilato in fortunæ aut mediæ perſonæ arbitrium.

relato, ut ſortes, prælii exitus, arbitri pronuntiatio. quorum illæ mere ſunt fortuitæ, alia duo 4 caſum temperant cum viribus animi aut corporis, aut cum facultate judicante.

II. Pactiones inire, quæ bellum finiant, eorum eſt quorum *a Vide lib. II, c. XV. §. 3.* eſt bellum *a*. rei enim ſuæ quiſque moderator. Unde ſequitur ut in bello utrinque publico hoc eorum ſit, qui ſummi imperii exercendi jus habent. a Regis igitur hoc erit in ſtatu vere regio, modo is rex etiam 5 jus habeat non impeditum.

b Vide lib. I. c. III. §. 24. III. 1. Nam rex qui ætatis eſt ejus *b*, quæ judicii maturitatem non habet, (quod in regnis aliquibus 6 lege definitur, alibi probabilibus conjecturis erit æſtimandum) qui imminutæ mentis eſt, pacem facere non poteſt. Idem dicendum eſt b de rege captivo, ſi modo regnum ex conſenſu populi ortum habet. non enim credibile eſt a populo imperium delatum ea lege, ut & a non libero exerceri poſſit. Ergo & hoc caſu imperii c non quidem jus totum, ſed exercitio & quaſi tutela erit penes populum, aut eum cui id populus commiſerit.

2. De his tamen quæ privatim ſua ſunt ſi quid pepigerit rex etiam captivus valebit, ad exemplum eorum quæ de privatis conventionibus dicemus. Quod ſi exul ſit rex, d pacemne facere poterit? ſane, ſi conſtet eum non 7 obnoxium vivere: cæteroqui parum a captivo ſors ejus diſtabit: nam ſunt & 8 laxæ cuſtodiæ. Regulus ſententiam in ſenatu dicere recuſa- *c Cic. de off. III. 27.* vit, *c* dicens, quamdiu jurejurando hoſtium teneretur, non eſſe ſe ſenatorem.

IV. 1. In procerum aut populi imperio jus paciſcendi erit penes majorem partem, illic 9 conſilii publici, hic civium 10 ſen-

GROTII.

a *Regis igitur hoc erit*] *Mariana* XXI, 1.

b *De rege captivo*] Vide *Guicciardinum* lib. XVI. & lib. XVIII. non ſemel.

c *Non quidem jus totum*] *Arumæus* in aureæ bullæ diſcurſu: *Rudolphus Palatinus metu in Angliam profugerat, Henricus Moguntinus a Treverenſi vi erat ejectus. Electuram tamen eo non perdidere.*

d *Pacemne facere poterit*] *Lucanus:*

Vejos habitante Camillo
Illic Roma fuit. (Pharſ. V. 28.)

Vide *Chaſſanæum* de gloria mundi parte V, conſid. 40.

GRONOVII.

4 *Caſum temperant*] Partim ſunt fortuita, partim pendent a numero & virtute copiarum, partim a vi mentis.

5 *Jus habeat non impeditum*] Poteſtate ſua libere utatur.

6 *Lege definitur*] Quo ætatis anno a tutela aut cura liber habeatur.

7 *Obnoxium vivere*] Servire cogi ei, cujus in finibus eſt.

8 *Laxæ cuſtodiæ*] In quibus non quidem vinctus eſt aliquis, nec tamen ſui arbitrii, ut Vonones apud *Tacitum* 2, annal. 4.

9 *Conſilii publici*] Senatus comitiorum.

10 *Sen-*

10 ſententiæ dicendæ jus ex more habentium, ſecundum ea quæ diximus [a] alibi. Itaque ſic pacta obligabunt etiam eos qui aliter ſenſerunt. Livius: [b] *ubi ſemel decretum erit, omnibus id, etiam quibus ante diſplicuerit, pro bono atque utili fœdere defendendum.* Dionyſius [c] Halicarnaſſenſis: δίκαιον πείθεσθαι τοῖς τῶν πλειόνων κελεύσιν. *parendum his quæ pars major cenſuerit.* Appianus [d]: δεῖ πάντας τὸ κελευσθὲν ἀπροφασίστως ποιεῖν. *omnes decreto obſequi tenentur, nulla admiſſa excuſatione.* Plinius: [e] *quod pluribus placuiſſet, cunctis tenendum.* Quos autem obligat pax, 11 iiſdem & volentibus prodeſt.

V. 1. Nunc de rebus pactioni ſubjectis videamus. [f] Imperium aut omne, aut ejus partem reges, quales nunc ſunt plerique, regnum habentes non in patrimonio ſed tanquam 12 in uſufructu, paciſcendo alienare non valent. Imo antequam regnum accipiant, quo tempore populus adhuc ipſis ſuperior eſt, 13 lege publica tales actus in futurum plane irriti reddi poſſunt, ita ut 14 nec ad id, quod intereſt, obligationem pariant. Atque id populos voluiſſe credibile eſt, ne alioqui ſi ad id quod intereſt ſalva eſſet actio contrahenti, 15 ſubditorum bona pro debito regis caperentur, ac ſic de non alienando imperio vana eſſet cautio.

a Lib. II, c. V. §. 17.
b Lib. XXXII. c. 20.
c L. XI. c. 56.
d Immo Polyb. V, 49.
e L. VI. epiſt. 13.
f Vaſq. contr. ill. l 1, c. 4. ibi multos allegat, & c. 5. vide ſupra lib. II, c. VI. §. 3. & ſeq.

2. Ergo ut imperium totum valide tranſeat, populi totius conſenſu opus eſt, qui expediri poteſt per 16 partium legatos quos Ordines vocant. Ut pars aliqua imperii valide alienetur duplici opus eſt conſenſu, & corporis, & ſpecialiter ejus partis, de qua agitur, ut quæ invita a corpore cui coaluit avelli nequeat. Sed pars ipſa tamen valide in ſe imperium transferibet ſine populi conſenſu, in ſumma atque alias inevitabili neceſſitate, quia eam poteſtatem credibile eſt exceptam, cum ſocietas civilis coita eſt.

3. At

GRONOVII.

10 *Sententiæ dicendæ*] Suffragii ferendi.

11 *Iiſdem & volentibus*] Loquitur de illis, qui diſſenſerunt quidem initio, ſed tamen in eo, quod majori parti placuit, acquieverunt.

12 *In uſufructu*] Non ut de eo, tanquam de privatis bonis paterfamilias, ſtatuant pro arbitrio ſuo, ſed id teneant, ut beneficium populi, quo ad vitam fruantur, quodque, quantum in ipſis eſt, fideliter conſervent & augeant.

13 *Lege publica*] In capitulando, ut vulgo loquuntur, ſeu lege regia formanda, in quam in aditu imperii jurent, poteſt præcaveri, ut ſi quid tale faciat rex, irritum & inane ſit.

14 *Nec ad id, quod intereſt*] Non modo ad implendum contractum, ſed ne quidem ad ſatisfaciendum aliqua compenſatione pro eo, quod non impletur.

15 *Subditorum bona pro*] Subjecti venirent in periculum bonorum amittendorum, quæ invadere poterat, qui contraxit pro eo, quod non præſtatur male promiſſum a rege.

16 *Partium legatos*] Provinciarum deputatos.

3. At in regnis patrimonialibus quo minus rex regnum alienet, nihil impedit. Fieri tamen poteſt ut talis rex partem aliquam imperii alienare non valeat, ſi nempe regnum ſub onere ejus non dividendi in proprietatem acceperit. Bona vero quæ regni dicuntur quod attinet, poſſunt & hæc in patrimonium venire regis duobus modis, aut ſeparabiliter, aut individue cum ipſo regno. Si hoc modo, 17 transſcribi poterunt, ſed non niſi cum regno: ſi illud, etiam ſeorſum.

4. Qui vero reges in patrimonio regnum non habent, [a] his vix eſt ut jus regni bona alienandi conceſſum videatur, niſi diſerte id appareat ex primitiva lege, aut more cui contradictum nunquam ſit.

[a] *Lib.* II. c. VI. §. 13.

VI. Sed & quatenus promiſſo regis populus ac ſimul ſucceſſores obligentur, alibi [b] diximus: nempe [e] quatenus obligandi poteſtas 18 ſub imperio comprehenſa eſt. quod nec in infinitum protrahi, nec ad anguſtias nimias arctari debet, ſed ita intelligi ut valeat quod probabili ratione nititur. Plane aliud erit ſi quis rex ſimul ſubditorum dominus ſit, [c] neque tam civile quam familiare imperium acceperit: ut qui bello victos in ſervitutem redigunt: aut ſi in perſonam quidem dominium non habeat, ſed in res habeat, ut Pharao in terra Ægypti ex emto, & alii qui advenas in ſuum privatum receperunt. Nam hic 19 jus præter regium accedens efficit ut ex eo conſiſtat, quod alioqui per ſe ſolo regio jure conſiſtere non poſſet.

[b] *Lib.* II. c. XIV. §. 10. *& ſeq. Vid. Vaſq.* d. c. 5. n. 9.

[c] *Supra lib.* III, *cap.* VIII. §. 2.

VII. 1. Diſputari & hoc ſolet, quid in res ſingulorum poſſint pacis cauſa ſtatuere, qui reges ſunt, nec in res ſubditorum aliud jus habent 20 quam regium. Alibi diximus [f] res ſubditorum ſub eminenti dominio eſſe civitatis, ita ut civitas, aut qui civitatis vice fungitur, iis rebus uti, eaſque etiam perdere & alienare poſſit, non tantum ex ſumma neceſſitate, quæ privatis quoque jus aliquod in aliena concedit, ſed ob publicam utilitatem, cui privatas cedere illi ipſi voluiſſe cenſendi ſunt, qui in civilem cœtum coierunt.

2. Sed

GROTII.

e *Quatenus obligandi poteſtas ſub imperio comprehenſa eſt: quod nec in infinitum protrahi, nec ad anguſtias nimias arctari debet*] Vide *Reinking.* lib. I, claſſe III. cap. 5. num. 30. Vide & ſupra lib. II, cap. XIV. §. 11. & 12.

f *Res ſubditorum ſub eminenti dominio eſſe civitatis*] *Gail.* II, obſ. 57.

GRONOVII.

17 *Transſcribi*] Alienari.

18 *Sub imperio comprehenſa*] Eſt pars ejus, quod illi populus in ſe conceſſit, imperii.

19 *Jus præter regium accedens*] Dominicum.

20 *Quam regium*] Non etiam familiare aut herile.

21 *Et*

2. Sed addendum eſt, id cum ſit, [a] civitatem teneri his, qui ſuum amittunt, ſarcire damnum de publico, in quod publicum nomen 21 & ipſe, qui damnum paſſus eſt, ſi opus eſt, contribuet. Neque hoc onere levabitur civitas, ſi nunc forte ei præſtationi par non ſit, ſed quandocumque copia ſuppetit, exſeret ſeſe quaſi ſopita obligatio.

VIII. Neque illud indiſtincte admitto, quod dicit Ferdinandus [b] Vaſquius, 22 agnoſcere civitatem don debere id damnum, quod jam bello datum eſt, eo quod jus belli talia permittat. Nam jus illud belli 23 populos alios ſpectat, ut alibi [c] expoſuimus: partim & hoſtes inter ſe, non cives inter ſe, qui cum ſocii ſint æquum eſt [d] ut communia habeant damna, quæ ſocietatis cauſa contingunt. Plane civili lege & hoc conſtitui poterit, ut 24 rei bello amiſſæ cauſa nulla adverſus civitatem actio ſit, ut ſua quisque acrius defendat.

IX. Sunt qui latum diſcrimen collocant inter ea, quæ civium ſunt ex gentium jure, & ea quæ eorundem ſunt ex jure civili, ut in hæc jus laxius regi concedant, etiam auferendi ſine cauſa & compenſatione, in illa non item: perverſe: nam dominium ex qualicunque cauſa ortum ſit, ſuos ſemper effectus habet ex ipſo jure naturali, ut ſcilicet auferri nequeat niſi ex cauſis 25 quæ aut dominio inſunt ſuapte natura, aut 26 ex dominorum facto ortum habent.

X. Sed hæc inſpectio, ne niſi ex publica utilitate res privatorum concedantur, regem ſpectat & ſubditos, ut illa de damno ſarciendo civitatem & ſingulos. Nam externis, qui 27 cum rege contrahunt, ſufficit factum regis, non tantum

28 ob

[a] *Vaſq. lib.* 1. *c.* 5. *Rem. conſ.* 310. *Sylv. in verb. belli* 1. §. 43.

[b] *Lib.* 1. *conſ. ill. c.* 4. *in fine.*

[c] *Lib.* III, *c.* VI. §. 2. *c.* X. §. 5.

[d] *L. cum duob.* 52. §. *quidam.* 4. *D. pro ſocio.*

GRONOVII.

21 *Et ipſe, qui damnum paſſus eſt*] *Fecit* voluit dicere: is paullo minus accipiet, quam amiſit, proportione ſcilicet, ſecundum quam conferre deberet, ſi alius damnum feciſſet, quod pro parte illi erat compenſandum. [Sine cauſſâ Vir Doctiſſimus reprehendit heic Auctorem noſtrum, quaſi malè dixerit, *Damnum pati*, pro *facere.* At vero *Damnum pati* non tantum dicitur ab ULPIANO, L. 29. §. 1. D. *Ad L. Aquil.* ſed etiam à SENECA, *De Ira*, 1. 2. & à LUCANO, *Pharſ.* VII; 750. Vide BRISSON. *De verbor. ſign.* & FABRI *Theſaur.* ult. Edd. *J. B.*]

22 *Agnoſcere non debere*] Civitatem non obligari ad ſarciendum.

23 *Populos alios ſpectat*] Liberat populum a populo, externos ab externis; non civem a cive.

24 *Rei bello amiſſa*] Quemadmodum Romani in armis ſuſtulerunt poſtliminium.

25 *Quæ aut dominio inſunt*] Velut ineſt ei, ut poſſit ſervire publico, & totius civitatis periculum levare.

26 *Ex dominorum facto*] Sive contraxerint, ſive deliquerint.

27 *Cum rege contrahunt*] Et aliquid ſubjectis ejus ablatum accipiunt, etiamſi citra neceſſitatem & publicam utilitatem ablatum, etiamſi civitas id non reſarciat, non verendum ne malo jure rem teneant, quia illis pro omni jure eſt factum regis tradentis.

28 ob præſumtionem quam ſecum adfert dignitas perſonæ, verum etiam ob 29 gentium jus, [a] quod bona ſubditorum obligari ex facto regis patitur.

a Lib. III, c. II.

XI. 1. Circa interpretandas pacis conventiones obſervandum eſt quod ſupra [b] a nobis eſt traditum, 30 quo quidque plus habet favoris, eo laxius accipiendum; 31 quo longius abit, eo reſtrictius. Si jus naturæ merum ſpectamus, maximus favor in eo eſſe videtur ut ſuum quisque conſequatur, quod Græci dicunt ἕκαστον ἔχειν τὸ ἑαυτοῦ, & proinde videtur 32 ambigue poſitorum interpretatio eo ducenda, ut qui juſta arma habuit id conſequatur ob quæ arma ſumſit, & damna ſumtusque recuperet: non item ut pœnæ nomine quicquam lucretur, id enim eſt odioſius.

b L. II. c. XVI. §. 11, 12.

2. Sed quia ad pacem veniri 33 vix ſolet injuriæ confeſſione, ideo ea ſumenda eſt in pactis interpretatio, 34 quæ partes quoad belli juſtitiam quam maxime æquet: quod fieri ſolet duobus maxime modis; aut g ut quarum rerum turbata bello poſſeſſio eſt, 35 ex formula juris antiqui componatur: (quæ verba ſunt Menippi in [c] oratione qua de federum generibus differit) aut 36 ut res maneant quo ſunt loco: quod Græci dicunt ἔχοντας ἃ ἔχουσι.

c Livius lib. XXXIV. c. 57.

XII. 1. Ex his duobus poſterius in dubio magis eſt ut præſumatur, quia facilius eſt, & nullam inducit mutationem. Hinc eſt illud quod a Tryphonino notatum eſt, [d] ut in pace illis demum captivis poſtliminium ſit de quibus id in pactis erat comprehenſum, ut recte emendare Fabrum diximus [e] ſupra, & certis argumentis evicimus. Sic & transfugæ non reddentur niſi convenerit. Nam h transfugas [f] jure belli recipimus. id eſt, per

d L. in bello 12. D. de captivis.

e Supra hoc libro c. 9. §. 4.

f L. transfugam. 51. D. de acq. rer. dom.

GROTII.

g *Ut quarum rerum turbata bello poſſeſſio eſt, ex formula juris antiqui componatur*] Vide *Parutam* lib. V.

h *Transfugas jure belli recipimus*] Supra hoc libro cap. 1. in fine. in pace convenire & hoc ſolet, ne transfugæ recipiantur. Vide pacem Juſtiniani cum Chosroë apud *Menandrum Protectorem*. (Pag. 118. *Ed. Hæſchel.*)

GRONOVII.

28 *Ob præſumtionem*] Quod præſumitur rex hoc non niſi juſte facere.

29 *Gentium jus*] Quo, etſi non traderet, attripi tamen bona ſubjectorum poſſent propter debitum regis tanquam pignori oppoſita.

30 *Quo quidque plus*] Quo quidque caput eſt de re magis favorabili.

31 *Quo longius*] Odioſiorem rem continet.

32 *Ambigue poſitorum*] Dubio ſenſu ſcriptorum.

33 *Vix ſolet injuria*] Nemo enim volens fatetur injuria ſe feciſſe.

34 *Quæ partes*] Qua parti utrique, quantum poteſt, relinquitur ſalva juſtitiæ fama & ſpecies.

35 *Ex formula juris antiqui*] Reſtituatur cuique, quod antea habuit.

36 *Ut res maneant*] Ut ſervet quisque quod bello cepit.

GRO-

per jus belli licet nobis admittere & noſtris aſcribere eum qui partes mutat. Res cæteræ tali pacto manent penes tenentem.

2. Illud autem *tenere* 37 non civiliter ſed 38 naturaliter ſumitur: in bellis enim ſufficit facti poſſeſſio, nec alia attenditur. [a] Agros autem diximus [b] ita teneri ſi munitionibus quibusdam clauſi ſunt: nam temporariam inſeſſionem ut per 39 ſtativa hic non ſpectari. Demoſthenes pro Cteſiphonte [c] feſtinatum ait a Philippo, ut quæ poſſet loca occuparet, gnarus ut res erat, pacis confecto negotio, retenturum ſe quæ teneret. Incorporalia non tenentur niſi per res, quibus adhærent, ut ſervitutes prædiorum, aut per perſonas quarum ſunt [d], dum ne in ſolo 40 quod hoſtium fuit exercenda ſint.

[a] Dec. T. 111. conf. 74.

[b] Supra libro III, c. 6. §. 4.

[c] Pag. 316. B.

[d] Supra lib. III, cap. VII. §. 4.

XIII. In altero illo paciſcendi genere, quo reſtituitur poſſeſſio bello turbata, notandum eſt, ultimam, quæ ante bellum fuit, poſſeſſionem reſpici, ita tamen ut 41 privatis dejectis 42 interdicto aut 43 vindicatione apud judicem experiri liceat.

XIV. At ſi quis ſui juris populus ſponte ſe bellantium alteri ſubjecerit, 44 ad eum reſtitutio non porrigetur, ut quæ ad ea tantum pertineat, quæ vi, metu facta ſunt, aut alioqui & dolo non niſi in hoſtem licito. Sic pace inter Græcos Thebani i Platæam retinuerunt, dicentes: *οὐ βίᾳ ἀλλ' ὁμολογίᾳ αὐτῶν προσχωρησάντων, καὶ οὐ προδόντων, ἔχειν τὸ χωρίον. habere ſe eum locum non vi, non proditione, ſed eorum quorum erat libera voluntate.*

GROTII.

i *Platæam retinuerunt*] Locus hic eſt apud *Thucydidem* V. (Cap. 17.) Præceſſerat ſimilis lib. III. *μὴ ἀνάδοτος εἴη ἡ Πλάταια, ὡς αὐτῶν ἑκόντων προσχωρησάντων· ne reddenda ſit Platæa, cum ejus urbis homines ſponte acceſſerint.* [Cap. 52. In iis autem, quæ ſtatim ſequuntur poſt locum primum, legitur quoque quod Auctor ait de *Niſæa.*]

GRONOVII.

37 *Non civiliter*] Cum juſto titulo acquirendi.

38 *Naturaliter*] Quomodo tenere dicitur, quicumque habet quavis ratione.

39 *Stativa*] Caſtra ad tempus poſita.

40 *Quod hoſtium fuit*] Eorum qui hoſtes fuerunt, & nunc ita fecerunt pacem, ut de perſonis iſtis nihil ſint pacti. [Immo id vult Auctor, etſi non teneatur ille, qui habet, e. g. jus Uſusfructus aut Feudi, modo ſolum jure belli occupatum fuerit, in quo jura illa exercenda ſunt, nil ad rem tunc facere, quod perſonæ captæ non fuerint, & jura vel exſtingui, vel è perſonalibus realia fieri, reſpectu hoſtis poſſidentis. *J. B.*]

41 *Privatis dejectis*] Si forte paullo ante bellum vis facta eſt, nec jure vindicata propter bellum interveniens, ita ut oriente bello invaſor poſſideat.

42 *Interdicto*] *Unde vi*, quo poſſeſſio adſeritur. §. 6. Inſt. *de interd.*

43 *Vindicatione*] Qua proprietas adſeritur.

44 *Ad eum reſtitutio non*] Is non reſtituetur ex generali conventione, ſed oportet ſpecialiter de eo cautum fuerit.

luntate. Parique jure Niſæa penes Athenienſes manſit. Eadem diſtinctione adverſus Ætolos utebatur [a] T. Quinctius. *Captarum,* inquiens, *urbium illa lex. Theſſaliæ civitates ſua voluntate in ditionem noſtram venerunt.*

[a] *Livius lib.* XXXIII. c. 13.

XV. Si nihil aliud convenerit, omni pace id actum cenſeri debet, ut quæ bello data ſunt damna, eorum nomine actio non ſit. quod de damnis etiam privatim acceptis intelligendum eſt: nam & hæc belli effecta ſunt. In dubio enim ita cenſentur contrahere voluiſſe bellantes, ut neuter injuſtitiæ damnaretur.

XVI. Non tamen & 45 quæ privatis deberi [b] cœperunt belli tempore condonata cenſeri debent, nam hæc non belli jure quæſita ſunt, ſed bello tantum exigi vetita. Itaque ſublato impedimento vim ſuam retinent. Jus vero quod ante bellum fuit, quanquam nemini facile ademtum cenſeri debet, (hanc enim ob cauſam maxime ut ſua tenerentur res publicæ civitateſque conſtitutæ ſunt, ut recte ait [c] Cicero) intelligendum id tamen de eo jure quod ex rerum inæqualitate naſcitur.

[b] *Dec. conſ.* 61.

[c] *L.* II. *De offic. c.* 21.

XVII. k De jure ad pœnas non æque. nam id jus, quatenus inter ipſos reges aut populos verſatur, remiſſum ideo cenſeri debet, ne pax non ſatis pax ſit, ſi veteres ad bellum cauſas relinquat. Quare & ignorata hic venient ſub verbis generalibus, ut de mercatoribus Romanis quos a Carthaginienſibus merſos 46 ignorabant Romani, narrante Appiano. κράτισται διαλλαγαὶ ἐν αἷς οὐδὲν ἔστιν ἔγκοτον οὐδὲ μνησίκακον, inquit [d] Dionyſius Halicarnaſſenſis: *optimæ conciliationes quæ iram & offenſarum memoriam delent.* Iſocrates [e] Plataica: εἰρήνης οὔσης οὐ προσῆκε μνησικακεῖν περὶ τῶν τότε γενομένων· *in pace non decet ante peccata exequi.*

[d] *Antiq. Rom.* Lib. III. c. 8. pag. 138. *Ed. Oxon.*

XVIII. De privatorum jure ad pœnam non tanta eſt ratio ut remiſſum cenſeatur: quia ſine bello judiciis expediri poteſt: tamen cum hoc jus non ita noſtrum ſit ut quod ex inæqualitate naſci-

[e] *Pag.* 299. B. *Ed. H. Steph.*

GROTII.

k *De jure ad pœnas non æque*] *Gail.* de arreſtis c. XIV. n. 7.

GRONOVII.

45 *Quæ privatis deberi cœperunt*] Ex contractu civili ante bellum inito: ut ex. gr. quod colonus meus mihi debere cœpit, dum hoſtis agrum inſidet: vel uſuræ quarum dies ceſſit, dum debitor cum patria ſua in hoſtium poteſtate eſt.

46 *Ignorabant Romani*] Cum ſcilicet pacem facerent, dein eo cognito non poterant propterea turbare pacem factam aut novas pœnas exigere. Sed exemplum eſt alienum. nam illa non erant facta & ignorabantur ante pacem ſtatutam & primum bellum finitum; ſed aliquanto poſt id tempus. Itaque poſtquam ea reſciverunt Romani, merito, quod prius fœdus violatum eſſet, minando bellum Pœnis imparatis, adegerunt illos ad novum fœdus, quo Sardinia ceſſerunt. [Vide APPIAN. *Bell. Punic.* pag. 3, 4. Edit. H. Steph. & conſule heic Notas Gallicas. *J. B.*]

GRO-

naſcitur, & pœnæ ſemper aliquid odii habeant, 47 levis verborum conjectura ſufficiet, ut hoc quoque donatum intelligatur.

XIX. Quod vero diximus, jus quod ante bellum fuit ademtum facile cenſeri non debere, id in privatorum jure firme tenendum eſt. in jure autem regum & populorum facilius eſt ut condonatio aliqua intelligatur facta, ſi modo verba aut conjecturæ non improbabiles ſuppetant; maxime vero ſi jus de quo agitur non liquidum erat, ſed in controverſia poſitum. Benignum enim eſt credere id actum, ut belli ſemina evellerentur. Idem quem modo laudavi [a] Dionyſius Halicarnaſſenſis: οὐκ *a L. III.*
ἀπόχρη τοῦτο μόνον ἡμᾶς σκοπεῖν ὅπως ἂν τὴν παροῦσαν ἔχθραν διαλυσαίμεθα πρὸς ἀλλήλους, ἀλλ' ὥστε μηδ' αὖθίς ποτε πολεμήσομεν ἔτι δεῖ παρασκευάσασθαι· οὐ γὰρ ἀναβολὰς ποιησόμενοι τῶν κακῶν συνεληλύθαμεν, ἀλλ' ἀπαλλαγάς. *c. 9.*
non tam cogitandum eſt de ſarcienda in præſens amicitia, quam id curandum ne bello iterum implicemur: neque enim ad differenda ſed ad auferenda mala convenimus: quæ poſtrema verbo tenus ferme deſumta ſunt ex Iſocrate, [b] oratione de pace. *b Pag. 164. C.*

XX. Quæ poſt perfectas pactiones capta ſunt, reddenda ſatis conſtat, ſublatum enim jam erat belli jus.

XXI. At in pactionibus, [c] quæ ſunt de reddendis his, quæ bello capta ſunt, primum latius interpretandæ 48 quæ mutuæ ſunt quam quæ claudicant: deinde quæ de hominibus agunt plus favoris habent quam quæ de rebus: & inter eas quæ de rebus, hæ quæ de agris plus quam quæ de rebus mobilibus: & quæ de his quæ penes publicum ſunt plus quam quæ penes privatos: & inter eas quæ penes privatos, plus illæ quæ reddi jubent 49 lucrativo titulo poſſeſſa, quam oneroſo, ut quæ emtionibus [d], quæ dotibus tenentur. *c Alciat. V. Resp. 17.*

XXII. Cui pace res conceditur, ei & fructus conceduntur a tempore conceſſionis, non retro, quod recte [e] defendit Cæſar Auguſtus contra Sextum Pompejum, qui Peloponneſo ſibi conceſſa, ſimul etiam tributa quæ pro exactis annis debebantur ſibi vindicabat. *d Cic. de Offic. II. 23.* *e App. civ. V. p. 716.*

XXIII. I 50 Nomina regionum accipienda ex uſu præſentis tem-

GROTII.

I *Nomina regionum accipienda ex uſu præſentis temporis*] Vide *Guicciardinum* libro V. (in lite de *Capitanata* inter *Francos* & *Hiſpanos*, quum illi partem eſſe *Aprutii* contenderent, hi *Apuliæ*.)

GRONOVII.

47 *Levis verborum conjectura*] Si minima detur anſa formulam pacis ita interpretandi, ut & iſtæ lites ceſſare debeant.

48 *Quæ mutua ſunt*] Ubi utrimque redditur, quam ubi tantum ab altera parte.

49 *Lucrativo titulo*] Donatione, teſtamento.

50 *Nomina regionum*] Provinciarum, diœceſium, quod interdum latius, interdum ſtrictius accipiuntur.

GRO-

temporis, non tam vulgi quam peritorum. nam a' peritis negotia talia tractari ſolent.

XXIV. Habent & illæ regulæ frequentem uſum, quoties 51 relatio fit ad pactum antecedens aut vetus, toties repetitas cenſeri qualitates aut conditiones priore pacto expreſſas: & 52 pro faciente habendum qui facere voluit, a ſi per alterum, quicum controverſia eſt, ſtetit quo minus fieret.

a Quint. decl. CCCXLIII.

XXV. Quod vero quidam ajunt 53 moræ purgationem intra breve tempus admitti, m verum non eſt, niſi improviſa neceſſitas impedimento fuerit. Nam quod canones nonnulli purgationi tali favent mirum non eſt, cum eorum officium ſit, Chriſtianos ad ea permovere quæ caritati mutuæ conveniunt. At in hac quæſtione de pactis interpretandis non jam quærimus quid melius ſit, imo nec quid a quoque religio & pietas expoſcat; ſed ad quid cogi poſſit, quod totum verſatur in eo jure, quod externum diximus.

XXVI. In dubio autem ſenſu magis eſt ut contra eum fiat interpretatio, n 54 qui conditiones elocutus eſt, quod eſſe ſolet potentioris: (eſt ejus 55 qui dat non qui petit conditiones pacis (aa) dare, ait Annibal) ſicut & contra venditorem b fit interpretatio: habet enim quod ſibi imputet, qui non apertius locutus eſt: alter autem quod plures ſenſus recipiebat, id ſuo jure accipere potuit in partem ſibi utiliorem; unde alienum non eſt quod Ariſtoteles c dixit: *διὰ τὸ χρήσιμον τῆς φιλίας οὔσης, ἡ τοῦ παθόντος ὠφέλεια μέτρον ἐστίν· ubi utilitatis cauſa amicitia eſt, ibi 56 ejus qui accipit utilitas ejus quod debetur menſura eſt.*

b L. Veteribus. 39. D. de pactis.

c Ethic. Nicom. VIII, 15.

XXVII. Quo-

GROTII.

m *Verum non eſt, niſi improviſa neceſſitas impedimento fuerit*] Vide *Albertum Argentinenſem.*

n *Qui conditiones elocutus eſt*] *Plautus* Perſa: *tua merx, tua indicatio eſt.* (IV. 4. 37.) In hac re ſolet prior loqui is qui plus valet; ut vero petantur conditiones, loqui prior ſolet qui eſt infirmior. *Plutarchus* Sulla: *τῶν δεομένων ἐστὶ τὸ προτέρους λέγειν· τοῖς δὲ νικῶσιν ἐξαρκεῖ τὸ σιωπᾶν. eorum eſt prius loqui qui opus habent pace, victori ſatis eſt tacere.* (Pag. 467. C.)

GRONOVII.

51 *Relatio fit*] Si dictum ſit, ita poſſideri aut reſtitui debere, ut definitum ſit in pacto ante tot annos inito.

52 *Pro faciente habendum*] Quaſi reſtituerit, nec naſci cum eo novam actionem putandum.

53 *Moræ purgationem*] Aliquam excuſationem, ſi quis ſtatutum reſtitutioni tempus non obſervaverit.

54 *Qui conditiones elocutus eſt*] Qui formulam dictavit, aut concepit.

55 *Qui dat*] Pacem.

56 *Ejus qui accipit*] Ex commodo accipientis grandius aut minus æſtimatur, quod debetur.

(aa) *Dicere*, non *dare*, eſt apud LIVIUM, qui ita *Hannibalem* inducit loquentem, Lib. XXX. Cap. 30. *J. B.*

GRO-

XXVII. Quotidiani uſus & illa disputatio eſt: quando pax rupta cenſeatur: quod Græci vocant παρασπόνδημα. non enim idem eſt 57 novam bello cauſam præbere & pacem rumpere: ſed multum inter hæc intereſt, tum 58 ad committendam pœnam a peccante, tum ad liberandam in cæteris fidem ejus, in quem peccatum eſt. Rumpitur pax tribus modis, aut faciendo contra id 59 quod omni paci ineſt, aut contra id quod 60 in pace dictum eſt aperte, aut contra id quod 61 ex pacis cujusque natura debet intelligi.

XXVIII. Contra id quod omni paci ineſt fiet, ſi vis bellica inferatur, nimirum ubi nulla nova ſubeſt cauſa: quæ ſi probabiliter adferri poteſt, ſatius eſt injuſtitiam ſine perfidia, quam cum perfidia admiſſam credi. Illud Thucydidis a vix opus habet moneri: *λύουσι τὰς σπονδὰς οὐχ οἱ ἀμυνόμενοι, ἀλλ' οἱ πρότεροι ἐπιόντες*· o *pacem rumpunt non qui vim vi arcent, ſed qui priores vim inferunt.* Hoc poſito, a quibus, & quibus illata vis armata pacem ſolvat, videndum eſt. a *Lib.* 1. c. 123.

XXIX. Qui 62 ſocii fuerunt ſi quid tale faciant, pacem rumpi:

GROTII.

o *Pacem rumpunt non qui vim vi arcent, ſed qui priores vim inferunt*] Vide *Ammianum Marcellinum* initio libri XXIX. qui ſic de Romanis: *opera conſulta retro cedentes, ne ferro violarent adverſorum quenquam primi, & judicarentur disciſſi fœderis rei, ultima trudente neceſſitate congreſſi ſunt.* Armenii in oratione ad Chosroën apud *Procopium* Perſicorum II. (c. 3.) λύουσι μὲν γὰρ τὴν εἰρήνην οὐχ οἳ ἂν ἐν ὅπλοις γένοιντο πρῶτοι, ἀλλ' οἳ ἂν ἐπιβουλεύοντες ἐν σπονδαῖς τοῖς πέλας ἁλοῖεν· *rumpunt pacem non qui primi in armis ſunt, ſed qui fœderis tempore deprehenduntur inſidiati alteris.* Apud eundem Vandalicorum II. Mauri: λύουσι γὰρ τὰς σπονδάς, οὐχ ὅσοι ἀδικούμενοι ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς τοὺς πέλας κατηγορήσαντες ἀφίστανται, ἀλλ' ὅσοι ὑποσπόνδους ἔχειν ἀξιοῦντές τινας, εἶτα βιάζονται. καὶ τὸν Θεὸν πολέμιον σφίσι ποιοῦντες, οὐχ οἳ ἂν τὰ σφέτερα αὐτῶν κομιζόμενοι ἐφ' ἑτέρους χωροῖεν, ἀλλ' ὅσοι τῶν ἀλλοτρίων ἐπιβατεύοντες εἰς κίνδυνον πολέμου καθίστανται· *frangunt pacis fœdera, non qui injuriis affecti, palamque id queſti ad alios ſe transferunt, ſed qui, quos fœderatos habere volunt, violant: Deumque ſibi faciunt hoſtem, non ſi qui rebus ſuis ſecum ſumtis ad alios tranſeant, ſed ſi qui aliena invadentes eorum dominos in belli pericula cogunt.* (Cap. 11.)

GRONOVII.

57 *Novam bello cauſam præbere &*] Alterum, ſi temere fiat, injuſtitia eſt, alterum perfidia.

58 *Ad committendam*] Quia in poſteriore, quod gravius, plus pœnæ debet, qui facrati juris aliquid violat, & liberior excuſatiorque eſt ad non ſervanda cætera, quæ convenerunt.

59 *Quod omni paci*] Quod dictum, conventum, pactum intelligitur in genere, quotiescumque pax coit.

60 *In pace dictum eſt*] Quod in ea quæ nunc placuit, ſatis evidenter & perſpicue cautum eſt.

61 *Ex pacis cujusque*] Quod ipſum genus pacis, in quod conſenſum eſt, præſtari oportere recte judicantibus demonſtrat. *num.* 39. *ſpecialem naturam pacis* vocat.

62 *Socii fuerunt*] Eorum, quibuscum bellavimus.

63 *Par-*

pi: video eſſe qui ſentiant. Nec nego ita convenirí poſſe, non proprie ut ex alieno facto alius fiat pœnæ obnoxius, ſed ut pax non videatur plene inita, ſed ſub conditione, [63] partim poteſtativa, partim caſuali. Verum hoc modo facta pax, ni manifeſte appareat, credi non debet: eſt enim enorme, & communi pacem facientium voto non convenit: ergo qui vim intulerunt, [64] aliis non adjuvantibus, pacis ruptæ [65] tenebuntur, & in eos bellandi jus erit, non in alios: contra [66] quam [a] Thebani aliquando contra [67] Lacedæmoniorum ſocios dixerunt.

[a] *Pauſ.* IX. c. 1.

XXX. Si quid ſubditi per vim armatam faciunt, ſine juſſu publico, videndum erit an privatorum factum [68] publice probatum dici poſſit: ad quod tria requiri, ſcientiam, puniendi potentiam, & neglectum, ex his quæ ſupra [b] tractavimus facile poteſt intelligi. Scientiam evincunt [69] facta manifeſta, aut denuntiata. Potentia [70] præſumitur niſi defectio appareat. neglectum oſtendit elapſum temporis ſpatium, quale in quaque civitate ad crimina punienda ſumi ſolet: Et talis [71] neglectus decreto idem valet, nec aliter accipiendum, quod ait apud Joſephum [c] Agrippa, regem Parthum arbitraturum pacem rumpi, ſi ſubditi ſui contra Romanos armati procedant.

[b] *L.* II, c. XXI. §. 2, *& ſeqq.*

[c] *Bell. Jud.* Lib. II. Cap. 16. §. 4. pag. 190. *Edit. Hudſon.* L. Bat.

XXXI. Quæri ſæpe ſolet an & hoc locum habeat, ſi cujus ſubditi non per ſe arma moveant, ſed aliis bellum gerentibus militent. Certe Cerites apud [d] Livium ſe purgant, ſuos non publico conſilio militaſſe. Eademque Rhodienſium [e] fuit defenſio. Et verius eſt, ut id quoque permittendum non ſit, niſi probabilibus argumentis appareat [72] actum aliud, ut nunc interdum fieri ſolet, exemplo veteri Ætolorum, quibus pro jure

[d] *L.* VII, c. 20.

[e] *Gell.* VII, c. 3.

GRONOVII.

63 *Partim poteſtativa*] Qua caveatur partim de eo, quod in poteſtate eſt, & noſtro arbitrio poteſt permitti aut impediri: partim de eo, quod forte fortuna accidere poteſt.

64 *Aliis non adjuvantibus*] Illis, quibus antea ſocii fuerunt, quieſcentibus, neque iſtos ſubornantibus.

65 *Tenebuntur*] Ipſi & non, quorum ſocii antea fuerant.

66 *Pauſ.* IX.] P. 544.

67 *Lacedæmoniorum ſocios*] Platæenſes, quod Lacedæmonii, quorum illi ſocii fuerant in bello, Cadmea ex inſidiis occupata pacem rupiſſent, quamvis Platæenſes ipſi nihil deliquiſſent.

68 *Publice probatum*] Accipi poſſit, ut conſilio & approbatione populi, vel imperantis factum.

69 *Facta manifeſta*] Quæ qui fecit, ita palam fecit, ut civitas non poſſit non ſcire; aut ſi civitati ab eo, cui factum, ſignificatum eſt.

70 *Præſumitur niſi*] Creditur enim princeps vel populus in privatos juſtum habere imperium, niſi contrarium doceat manifeſta ſeditio.

71 *Neglectus decreto*] Perinde in culpa eſt, ac ſi decreto facinus eſſet probatum.

72 *Actum aliud*] Id prohibitum non eſſe.

GRO-

jure erat, p *ἄγειν λάφυρον ἀπὸ λαφύρου, ex omni præda prædam ſumere:* a cujus moris hanc vim eſſe ait q Polybius: *κἂν ἕτεροί τινες πολεμῶσι πρὸς ἀλλήλους, ὄντες Αἰτωλῶν φίλοι καὶ σύμμαχοι, μηδὲν ἧττον ἐξεῖναι τοῖς Αἰτωλοῖς ἄνευ κοινοῦ δόγματος καὶ παρ' ἀμφοτέροις πολεμοῦσι τὴν χώραν ἄγειν τῶν ἀμφοτέρων· etiamſi non ipſi ſed alii bellum gerant amici ipſorum aut ſocii, ut eo non minus Ætolis liceat,* r *citra publicum decretum utrique parti militare & utrinque prædas agere.* Livius b de iisdem: *juventutem adverſus ſuos ſocios publica tantum auctoritate demta militare ſinunt, & contrariæ ſæpe acies in utraque parte Ætolica auxilia habent.* Olim Etruſci, negato Vejentibus auxilio, c ſi qui ſuæ juventutis voluntarii ad id bellum irent, non impediebant.

a Polyb. libro XVII. c. 4. 5.

b Lib. XXXII. c. 34.

c Liv. lib. V. c. 17.

XXXII. 1. Rurſum pax rupta cenſeri debet, non modo ſi toti corpori civitatis, ſed & ſi ſubditis vis armata inferatur, nimirum 73 ſine nova cauſa. Nam ut omnes ſubditi tuti ſint, pax initur: eſt enim pax actus civitatis 74 pro toto & pro partibus. Imo & ſi cauſa nova ſubſit, 75 per pacem licebit ſe ſuaque defendere. Naturale enim hoc, ut ait d Caſſius, arma armis repellere: ideo 76 abdicatum inter pares non eſt ut facile credatur. ulciſci autem aut ablata recuperare per vim non licebit, niſi poſtquam judicium erit negatum. Hæc enim res 77 moram fert: illa non fert.

d L. vim vi, 1. §. 27. D. de vi & vi arm.

2. At s ſi quorum ſubditorum ita perpetuum ſit maleficium ac juri naturæ contrarium, ut quod faciunt id credendi ſint omnino facere rectoribus ſuis improbantibus, & in eos judicium poſtulari non poſſit, quales ſunt qui piraticam exercent; ab his & res recuperare & ultionem expoſcere licebit tanquam a deditis. At alios innocentes eo nomine armis impetere, id vero eſt contra pacem.

XXXIII. 1.

GROTII.

p Ἄγειν λάφυρον ἀπὸ λαφύρου] *Plautus* Truculento: *de præda prædam capio.* (II. 7. 15, 16.)

q *Polybius*] Vide eum & in excerptis. (*num.* 6.)

r *Citra publicum decretum*] Idem de Hunnis Sabiris ſuo tempore narrat *Agathias* libro IV. (Cap. 3.)

s *Si quorum ſubditorum ita perpetuum ſit maleficium*] Ita Auguſtus judicavit contra Syllæum pro Herode. *Joſephus* XVI, 10. §. 8. *Ed. Hudſon.*

GRONOVII.

73 *Sine nova cauſa*] Qui poſt pacem initam damnum non dederunt vel offenſam contraxerunt.

74 *Pro toto & pro partibus*] Pro ipſo corpore ſive omnibus junctim & ſingulis ſeorſum.

75 *Per pacem licebit*] Iis quibus vis infertur.

76 *Abdicatum inter pares*] Renuntiaſſe quemquam huic juri, qui non alteri ſeſe ſubmiſit.

77 *Moram fert*] Ultionis aut ablatorum perſecutio non neceſſe eſt, ut fiat in inſtanti, quemadmodum defenſio contra repentinam vim aut aggreſſionem.

GRO-

XXXIII. 1. t 78 Sociis quoque vis armorum illata pacem rumpit: 79 ſed his demum qui in pace comprehenſi ſunt, ut *a* oſtendimus cum Saguntinam controverſiam examinavimus. Urgent hoc Corinthii in oratione, quæ eſt apud Xenophontem hiſtoriæ Græcæ *b* ſexto: *πᾶσι ὑμῖν πάντες ἡμεῖς ὠμόσαμεν, omnes vos vobis omnibus juravimus.* Quod ſi ipſi ſocii non pepigerint, ſed alii pro ipſis, idem tamen ſtatuendum erit, poſtquam ſatis conſtat, eos ſocios pacem ratam habuiſſe. nam quamdiu adhuc incertum eſt an ratam habere velint, 80 hoſtium loco ſunt.

a Lib. II, *c.* XVI. §. 13.
b Cap. 5 §. 37.

2. Aliorum ſociorum, *c* ut & cognatorum & affinium, qui nec ſubditi ſunt, nec in pace nominati, ſeparata cauſa eſt, nec ad pacem ruptam vis in eos trahi poteſt. neque tamen ſequitur, ut & ſupra diximus, bellum eo nomine ſuſcipi non poſſe, ſed id bellum erit ex nova cauſa.

c Cep. conſ. 690. *Dec. conſ.* 551.

XXXIV. Rumpitur & pax, ut diximus, faciendo contra id quod in pace dictum eſt: ſub faciendo autem comprehenditur 81 & non facere quod & cum oportet.

XXXV. Neque admittam hic diſcrimen capitum pacis quæ majoris, quæque minoris momenti ſint. Satis enim magna ut ſerventur videri debent quæ pace comprehenſa ſunt. Bonitas tamen, maxime Chriſtiana, leviores culpas, accedente præſertim pœnitentia, facilius condonabit, ut illud *d* locum habeat,

Quem pœnitet peccaſſe, pæne eſt innocens.

d Sen. Agam. verſ. 241.

Sed quo magis paci caveatur, conſultum erit u ut capitibus minoris momenti adjiciatur *e*, ut ſi quid adverſus ea factum erit, pacem non rumpat: aut ut 82 arbitri prius adeantur quam arma inferre

e Vide ſupra lib. II, *c.* XV. §. 15.

GROTII.

t *Sociis quoque vis armorum illata pacem rumpit*] *Thuanus* lib. LXV. anno CIↃ IↃ LXXVIII. Eſt &, quod huc pertineat, apud *Haræum*, tomo II. hiſtoriæ Brabanticæ in anno CIↃ IↃ LVI.

u *Ut capitibus minoris momenti adjiciatur, ut ſi quid adverſus ea factum erit, pacem non rumpat*] Vide egregium exemplum in pace Juſtiniani, Juſtinianum inter & Choſroën. *Menander Protector* eam habet. (Pag. 118. *Ed. Hæſchel.*)

GRONOVII.

78 *Sociis quoque*] Illorum, quibuscum velut cum ducibus adverſæ partis pax facta eſt.

79 *Sed his demum*] Potius dicendum, niſi qui nominatim excepti ſunt, aut niſi quos certò conſtat comprehendi non potuiſſe, ut ſi ſubjecti alterius alteri ſeſe applicent.

80 *Hoſtium loco ſunt*] Si ſcilicet ante pacem hoſtes fuerunt.

81 *Et non facere*] Facere contra pacta videtur & qui non facit, quod eum facere placuit, & qui non facit, quo tempore facere debuit ex pacto aut negotii natura.

82 *Arbitri prius adeantur*] Sumatur judex medius & neutrarum partium, apud quem diſceptetur.

inferre liceat, quod erat in fœdere Peloponneſiaco, memorante Thucydide [a]. *a Lib. V. c. 79.*

XXXVI. Et plane ſentio id actum videri, [x] ſi qua ſpecialis pœna [83] adjecta ſit: non quod neſciam poſſe ita contrahi, ut electio ſit ejus, cui facta eſt injuria, pœnam malit, an a transactione recedere, ſed quod negotii natura hoc, quod dixi, potius requirat. Illud quidem conſtat, & jam [b] ſupra dictum a nobis eſt, & hiſtoriæ auctoritate probatum, pacem non rumpere qui pactis ſimpliciter factis [84] poſterior non ſtat: neque enim tenebatur niſi ſub conditione. *b Lib. III. c. XIX. §. 14.*

XXXVII. Quod ſi neceſſitas aliqua in cauſa ſit, quo minus pars una impleat id quod promiſſum eſt, puta ſi res perierit, aut ablata ſit, aut factum redditum ſit aliquo eventu impoſſibile, pax quidem rupta non cenſebitur: nam, ut diximus, non ſolet illa pendere a [85] conditione caſuali. Sed alter optabit, an expectare malit, ſi qua ſpes ſit impleri promiſſum ſerius poſſe, an [86] æſtimationem accipere, an [87] mutuis præſtationibus iſti capiti reſpondentibus aut æquum valentibus liberari.

XXXVIII. Certe, etiam poſt læſam fidem, [c] integrum eſt [88] innocenti pacem ſervare, ſicut Scipio fecit poſt multa Carthaginienſium perfida facta, quia contra obligationem faciendo nemo ſe obligationi eximit: &, ſi additum eſt, ut tali facto pax rupta habeatur, adjectum id cenſeri debet in commodum innocentis duntaxat, ſi eo uti velit. *c Vide ſupra hoc libro c. XIX. §. 13, 14.*

XXXIX. Poſtremo diximus, pacem ſolvi faciendo id, quod ſpecialis pacis natura repudiat.

XL. 1. Sic quæ [89] contra amicitiam ſunt, rumpunt pacem, quæ [90] ſub amicitiæ lege contracta eſt: quod enim inter cæteros

GROTII.

x Si *qua ſpecialis pœna adjecta ſit*] Ut in Gotthorum pactis cum Francis. Vide *Procopium* Gotth. I. (Cap. 12.)

GRONOVII.

83 *Adjecta ſit*] Certo capiti, ni ſervetur.

84 *Poſterior non ſtat*] Cum prius alter eis non ſtetit, & ipſe poſterius ea implere ceſſavit.

85 *Conditione caſuali*] Sed poteſtativa ſcilicet, id eſt, non ſolet ita ſtatui, ut, quod forte ſit, eam rumpat, ſed quod conſilio & culpa.

86 *Æſtimationem accipere*] Aliud tantundem valens.

87 *Mutuis præſtationibus*] Sibi remitti, quod ipſe facturum ſe promiſit, in compenſationem ejus quod ab altero non præſtatur.

88 *Innocenti pacem ſervare*] Quieſcere & ab eo vinculo, quo tenetur alter, eum non dimittere.

89 *Contra amicitiam*] Quibus malevolus declaratur animus, etſi proprie nihil fiat adverſus præcipua pacti capita.

90 *Sub amicitiæ lege*] Cui additum eſt inter articulos, ut poſthac vivant tanquam boni & fideles amici.

ros ſolius amicitiæ 91 officium exigeret, hic etiam pacti jure præſtandum eſt. Et huc, non vero ad quamvis omnino pacem (eſt enim & fedus, non amicitiæ cauſa, ut nos *a* Pomponius docet) refero multa, quæ de 92 injuriis non armatis & contumelia a legum peritis diſſertari ſolent, & præcipue illud *b* Tullii: *poſt reditum in gratiam* 93 *ſi quid eſt commiſſum*, 94 *id non neglectum ſed violatum putatur*, *nec imprudentiæ ſed perfidiæ aſſignatur*. Sed hic quoque 95 detrahenda quantum fieri poteſt facto invidia.

a L. Poſt liminio 5. D. de capt.
b Pro Gabin. Apud Hieronym. Apol. adv. Rufin.

2. Itaque perſonæ quamvis conjunctæ aut ſubditæ facta injuria, ipſi quicum pax inita eſt facta non cenſebitur, niſi aperte ad ipſius ſugillationem facta ſit, quam naturalem æquitatem in 96 ſervis atrociter læſis ſequuntur leges *c* Romanæ: & adulterium aut ſtuprum 97 libidini potius quam inimicitiæ imputabitur: & invaſio rei alienæ novæ potius cupiditatis reum faciet, quam fidei læſæ.

3. Atroces ſane minæ, nulla nova cauſa præcedente, cum amicitia pugnant: & huc referam arces in finibus ſtructas, non tuendi ſed nocendi cauſa, & inſolitam copiarum conſcriptionem, ſi juſtis ſatis indiciis appareat, in non alium hæc, quam in eum quicum pax facta eſt, comparari.

c L. item 15. §. ſi quis 35. D. de injur. Inſtit. §. ſervis 3. eod. tit. Alex. 11. Conſ. n. 3.

XLI. 1. y Subditos ſingulos, qui ex altera ditione in alteram migrare

GRONOVII.

91 *Officium exigeret*] Quod fieri deberet lege humanitatis & morum, cui qui non paret, facit quidem improbe, non tamen actionem alteri parit.

92 *Injuriis non armatis*] Quæ fiunt ſine vi, aut ſi negentur honores debiti, aut fiat aliud quid in contumeliam ſocii.

93 *Si quid eſt commiſſum*] Si qua offenſio data.

94 *Id non neglectum*] Pro fraude & culpa habetur, non pro negligentia.

95 *Detrahenda eſt invidia*] Ne nimis cito in bellum ruatur, factum, quamvis malignum, leniore potius animo accipiatur & mitiore vocabulo appelletur, quam graviore & invidioſiore.

96 *Servis atrociter læſis*] Tanquam id pertineat ad domini offenſam.

97 *Libidini potius*] In eo peccaſſe magis aliquem interpretabimur, quod ſe continere non poſſet, quam quod in perſona cara læſos nos vellet aut contemneret.

GROTII.

y *Subditos ſingulos, qui ex altera ditione in alteram migrare volunt, ſuſcipere, non eſt contra amicitiam*] Solon: γενέσθαι πολίτας οὐ δίδωσι πλὴν τοῖς φεύγουσιν ἀειφυγίᾳ τὴν ἑαυτῶν, ἢ πανεστίοις Ἀθήναζε μετοικιζομένοις ἐπὶ τέχνῃ. *civium albo aſſcribi non ſivis, niſi eos qui e ſua patria in exilium perpetuum ejecti eſſent, aut cum omni familia artificii alicujus exercendi cauſa Athenas migraſſent.* [PLUTARCH. Vit. Sol. pag. 91. E.] Perſeus apud *Appianum* in excerptis legationum num. 25. κοινῷ γε πάντων ἀνθρώπων νόμῳ, καθὰ καὶ ὑμεῖς τῶν ἑτέρων φεύγοντας ὑποδέχεσθε· *feci hoc communi hominum jure, quomodo & vos alibi ejectos ſuſcipitis.* (Pag. 367. *Ed. Fulv. Urſin.*) Commune hoc jus pactis firmari aut ad-

migrare volunt, ſuſcipere non eſt contra amicitiam. Neque enim naturalis tantum, ſed & favorabilis eſt iſta libertas, ut alibi *a* diximus. Eodem loco pono perfugium exulibus datum. Nam in exules, ut ex Euripide diximus *b* alibi, nullum jus civitati. Perſeus apud Livium *c* recte, *quid attinet cuiquam exilium patere, ſi nuſquam exuli futurus eſt locus?* Ariſtides Leuctrica *d* ſecunda: δέξαϑαι τοὺς ἀντισόζως, vocat κοινὸν ἁπάντων ἀνθρώποις. *commune jus hominum exules recipere.*

a L. II, c. V. §. 24.
b Ibid. §. 25.
c L. XLII. c. 41.
d Immo Orat. Leuctr. I. pag. 105. C. Tom. II.

2. Plane 2 oppida aut magnos cœtus, qui civitatis 98 partem integrantem faciant, recipere non licet, ut alibi diximus: neque magis eos qui ex ſacramento, aut aliter, miniſterium aut ſervitutem debent. De his autem, qui belli ſorte ſervi ſunt, 99 idem introductum gentium jure apud quoſdam populos ſupra memoravimus. Sed & de his, 1 qui exules non acti pœnam uſtam effugiunt, dedendis egimus *f* alibi.

e Lib. III. c. 7. §. 2.
f L. II, c. XXI. §. 3. & ſeq.

XLII. Sortis aleæ ſubjici belli exitus licite non ſemper poteſt, ſed tum demum, quoties de re agitur 2 in quam plenum habemus dominium. Nam ad ſubditorum vitam, pudicitiam, & ſimilia tuenda, civitas, & ad bonum civitatis tuendum rex arctius obligatur, quam ut omittere poſſit eas rationes, quæ ad ui & aliorum tutelam maxime ſunt naturales. Attamen ſi vera æſtimatione qui injuſto bello impetitur tanto ſit inferior, ut reſiſtendi nulla ſpes ſit, videtur ſortem offerre poſſe, ut certum periculum incerto evadat: hoc enim eſt de malis minimum.

XLIII. 1. Sequitur valde agitata quæſtio de prælius, 3 quæ definito numero condicuntur belli finiendi cauſa, puta inter ſingulos utrimque, ut Æneam & Turnum, Menelaum & Paridem:

adſtringi ſolet. Vide pacem Antiochi apud *Polybium* exc. leg. n. 35. & apud *Livium*. (Lib. XXXVIII. c. 38.) pacem inter Romanos & Perſas apud *Menandrum Protectorem*. (Pag. 117, 118. *Ed. Hœſchel.*) *Simlerum* de Helvetiorum inter ſe pactis. *Aradii, regibus Syriæ inter ſe certantibus, obtinuere, ut fugientes ſuſcipere poſſent, ſed non emittere.* Teſtatur id *Strabo* XVI. (Pag. 754. *Ed. Caſaub. Pariſ.*)

2 *Oppida aut magnos cœtus, qui civitatis partem integrantem faciant, recipere non licet, ut alibi diximus*] Libro II, cap. V. §. 24. Vide & *Binarum.* ibro XII.

GRONOVII.

98 *Partem integrantem*] Qualis pars ſi abſcedat, totum non manet integrum, ſed mutilum fit.

99 *Idem introductum*] Ut eos aufugientes a dominis, in quorum ſervitutem bello venerunt, recipere, nec reddere liceat.

1 *Qui exules non acti*] Qui non ſunt damnati exilio, ſed ipſi ſolum mutaverunt fuga, ne gravius punirentur.

2 *In quam plenum*] In qua & exequi jus noſtrum, & id remittere ſine injuſtitia poſſumus.

3 *Quæ definito numero*] Ubi jubentur pauci decertare de fato & eventu populi utriuſque. 2, 23, 10.

 4 *Lav*

[a] *Pauſan.* Lib. V. [b] *T. Liv.* I, 24, & *ſeqq.*

dem: inter binos utrimque, (bb) ut inter [a] Ætolos & Eleos: inter ternos utrimque, ut inter Horatios [b] Romanos & Curiatios Albanos: inter tricenos utrimque, ut inter [4] Lacedæmonios & Argivos.

[c] *Lib.* II, c. XIX. §. 5. & XXI. §. II. [d] *Lib.* II, c. I. §. XII. & *ſeqq.*

2. Si jus gentium externum tantum ſpectamus, non eſt dubitandum, quin per id ipſum talia certamina ſint licita: hoſtium enim cædem id jus indiſcrete permittit. Quod ſi vera eſſet veterum Græcorum, Romanorum, & aliarum gentium opinio, quemque vitæ ſuæ eſſe ſummo jure dominum, jam & interna juſtitia talibus præliis non deeſſet. Sed hanc ſententiam rectæ rationi ac Dei præceptis pugnare aliquoties jam [c] diximus. In proximi caritatem peccare eum, qui ob res, quibus carere poſſumus, retinendas, hominem occidit, alibi [d] oſtendimus & ratione, & ſacrorum oraculorum auctoritate.

[e] *Th.* 2, 2. q. 95. *art.* 8. & *ibi Cajet.*

3. Addemus nunc, & in ſe & in Deum peccare, qui vitam ſibi a Deo pro magno beneficio conceſſam tam vili æſtimat. Si res bello digna agitur, ut multorum innocentium ſalus, pro ea totis viribus nitendum eſt. Condicto certamine [5] uti, tanquam teſtimonio bonæ cauſæ aut judicii divini inſtrumento, [e] vanum eſt & a vera pietate alienum.

[f] *Cajetan.* d. l.

4. Una res eſt, (cc) quæ tale certamen juſtum ac pium poteſt reddere ex una duntaxat parte, [f] ſi alioqui omnino expectandum ſit ut qui injuſtam cauſam fovet victor ſit futurus cum magna innocentium ſtrage: [6] nihil enim ei imputandum eſt, qui mavult ea ratione certare, quæ ſpem ipſi maxime probabilem oſtentat. Sed & hoc verum eſt, quædam quæ non recte fiunt, ab aliis tamen recte non probari, ſed permitti, ut graviora mala, quæ aliter vitari non poſſunt, vitentur. quomodo multis in locis

GRONOVII.

[4] *Lacedæmonios & Argivos*] Ducibus Othryade ac Therſandro. [Vide MEURSII *Miſcellanea Laconica*, Lib. IV. c. 13. ubi fuſè de hac hiſtoria agit, & plures auctoritates veterum adducit. *J. B.*]

[5] *Uti, tanquam teſtimonio*] Quemadmodum ſuperioribus ætatibus, in defectu probationum innocentiæ ſuæ, ſolebant cum accuſatoribus in certamen armorum deſcendere.

[6] *Nihil ei imputandum*] Nulla ejus eſt culpa.

(bb) De ſingulis tantum loquitur PAUSANIAS, quem in orâ libri Auctor noſter teſtem indicat (neque enim alio referri poteſt illius teſtimonium) nimirum *Degmenus* Eleus, ab unâ parte; *Pyrachma* Ætolus, ab alterâ, electi ſunt, qui ſingulari certamine de re inter utrumque Populum controverſâ decernerent. Neque in memoriam revocavit Auctor, ſe idem exemplum, tamquam è *Strabone*, alibi adtuliſſe, *Lib.* II. *Cap.* 23. §. 10. num. I. *Epeus* enim, & *Eleus*, ibi unum idemque ſunt. Ceterum locus *Pauſaniæ*, de quo jam agitur, exſtat *Cap.* 4. dicti Lib. V. *J. B.*

(cc) Confer heic PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. c. 8. §. 5. *J. B.*

GRO-

locis tolerantur & improba fenora, & impudicitiam profeſſæ mulieres.

5. Quod ergo ſupra [a] diximus cum de præveniendo bello ageretur, ſi duo, quos inter de regno controverſia eſt, parati ſint inter ſe armis cernere, pati id poſſe populum, ut major calamitas cæteroqui imminens evitetur: idem &, cum de bello finiendo agitur, dicendum erit. [a] Quomodo Aſſyrium regem Cyrus provocavit: & apud Dionyſium [b] Halicarnaſſenſem Metius ait, non iniquum fuiſſe, [b] ut ipſi principes populorum armis rem inter ſe diſceptarent, ſi de ipſorum, non de populorum potentia aut dignitate controverſia fuiſſet. Sic [c] Heraclium Imperatorem cum Coſroë filio Perſarum regis pugnaſſe ſingulari certamine legimus.

a Lib. II. c. XXIII. §. 10. Ægid. Regius diſp. 32, dub. 2. n. 18.

b Lib. III. c. 12.

XLIV. Cæterum qui ſic in prælii exitum conjiciunt controverſiam, 7 ſibi quidem jus, ſi quod habent, adimere poſſunt, non & alteri, qui non habet, dare, in illis quidem regnis quæ in patrimonio non ſunt. Itaque, ut valeat pactio, & populi & ſi qui jam nati jus ad ſucceſſionem habent conſenſum neceſſe eſt accedere: in 8 feudis non liberis, etiam domini ſive ſenioris.

XLV. 1. Sæpe in talibus præliis quæri ſolet, [d] 9 uter pro victore

GROTII.

a *Quomodo Aſſyrium regem Cyrus provocavit*] [Apud XENOPHONTEM, *De Cyri inſtit.* Lib. V. c. 3. n. 4.] Et multo ante Hyllus Euryſtheum. Vide *Euripidem* Heraclidis. [verſ. 804, & *ſeqq.* At aliter rem narrat DIODORUS SICULUS, *Bibl. Hiſtor.* Lib. IV. c. 59, 60. *J. B.*]

b *Ut ipſi principes populorum armis rem inter ſe diſceptarent*] Hoc Adrianopolitæ reſpondebant Mahumeti de ipſo & Muſa Zelebe. *Leunclavius* lib. XI. Sic Cunibertus Langobardorum rex Alachin provocat. *Paulus Warnafredi* lib. V. (*Cap.* 40.) Sic de Cherſonis caſtro Pharnacus cum Sauromato pugnare volebat, ne multitudo ob ipſorum controverſiam periculis objiceretur; narrat *Conſtantinus Porphyrogenneta* capite de caſtro Cherſonis. Vide exemplum ſingularis certaminis de regno apud *Pontanum* hiſtoria Danica: & quæ de provocationibus inter Carolum V. Imperatorem & Franciſcum Primum Galliæ regem, narrant hiſtorici [Certamen ſingulare, de quo *Pontanus*, fuit inter *Edmundum* & *Canutum*. Vide *Lib.* V. pag. 151. *Ed. Amſt.* 1631. Illius autem inter *Pharnacum* & *Sauromatum*, nullum eſt veſtigium in Cap. *De Caſtro Cherſonis*, quod eſt ultimum *Lib.* II. *Conſt. Porphyrogennetæ De Thematibus*; neque alibi in toto opere. *J. B.*]

c *Heraclium*] Vide *Aymoinum* libro IV, cap. 21. & *Fredegarium* cap. 64.

d *Uter pro victore ſit habendus*] *Ennius*: [Apud *Servium*, in fragm.]

Qui vicit non eſt victor niſi victus fatetur.

Vide *Scaligerum* ad illud Feſti, *herbam do.*

GRONOVII.

7 *Sibi quidem jus*] Pacto ſuo efficiunt, ut, ſi vincantur, perdant jus regni; non tamen ut id ſtatim acquirat victor, niſi etiam conſenſerint, quorum intereſt.

8 *Feudis non liberis*] Ligiis. I, 3. 23.

9 *Uter pro victore*] Quia exitus ſæpe

ctore ſit habendus. Victi non poſſunt videri niſi qui aut omnes occubuerunt, aut in fugam dati ſunt. Sic e 10 in fines ſe aut
a Lib. III. oppida recipere apud Livium a victi ſigna.
c. 2, 3. 2. Apud tres nobiles hiſtoricos, Herodotum, Thucydidem, Polybium, 11 tres proponuntur de victoria controverſiæ, quarum prima ad 12 condictum certamen pertinet. Sed, ſi quis recte advertat, inveniet omnibus illis præliis 13 ſine vera victoria
b Herod. diſceſſum. Nam b Argivi non fugati ab Othryade, ſed nocte
1. c. 82. ſuperveniente abierant, victores ſe rati & id ſuis renuntiaturi.
c Thuc. 1. Neque Corinthios fugaverant Corcyræi, c ſed Corinthii, cum
c. 51. 54. feliciter pugnaſſent, Athenienſium claſſem validam conſpicati, nullo cum Athenienſibus virium periculo facto, ceſſim ierant. Philippus vero Macedo Attali quidem navem a ſuis deſertam ceperat, at claſſem nihil minus quam fugaverat. Itaque, ut
d Lib. d Polybius notat, magis pro victore ſe gerebat, quam victorem
XVI. c. 1. ſe ſentiebat.
pag. 1014, 3. Illa vero, 14 ſpolia legere, f cadavera ad ſepulturam con-
1015. Ed. cedere, 15 prælio iterum laceſſere, quæ & dictis locis & apud
Amſt. e Livium aliquoties reperias ut ſigna poni victoriæ, per ſe nihil
e Lib. probant, niſi quatenus cum aliis indiciis valent ad docendam
XXIX. XL. hoſtium fugam. Et certe, qui loco ceſſit, in dubio magis eſt ut fugiſſe credatur. At, ubi victoriæ firma argumenta non ſunt, res manet 16 eo loco quo ante prælium fuit: & aut ad bellum, aut ad novas pactiones veniendum eſt.

XLVI. 1. Ar-

ſæpe ſunt tales, ut uterque illos pro ſe poſſit interpretari.

GROTII.

e *In fines ſe aut oppida recipere apud Livium victi ſigna*] Et apud *Guicciardinum*, lib. 11.

f *Cadavera ad ſepulturam concedere*] *Plutarchus* Ageſilao: ὡς δ' ἡττημένοι οἱ πολέμιοι νεκρῶν ἀναίρεσιν αἰτοῦντες, ἐσπείσατο, καὶ τὴν νίκην οὕτως ἐκβεβαιωσάμενος, εἰς Δελφοὺς ἀπεκομίσθη. *poſtquam autem hoſtes miſere ut mortuos tollere liceret, conceſſit, eoque modo victoriæ teſtimonium adeptus Delphos abiit.* (Pag. 606. B.) Idem Nicia: καί τοι κατὰ νόμον τινὰ καὶ συνήθειαν οἱ νεκρῶν ὑπὸ σπονδῶν λαβόντες ἀναίρεσιν, ἀπολέγεσθαι τὴν νίκην, καὶ τρόπαιον ἱστάναι τοὺς τούτων τυχόντας οὐκ ἔνθεσμον ἦν· *quanquam more & inſtituto recepto qui mortuos deportandos conſenſu acceperant, cenſebantur a ſe abdicaſſe victoriam, & qui id impetraſſent, eis jus non erat trophæa figendi.* (Pag. 527. A. B.)

GRONOVII.

10 *In fines ſe aut oppida*] Excedere campo, nec caſtris conſidere audere.

11 *Tres controverſiæ*] Tria controverſiarum hujuſmodi exempla.

12 *Condictum certamen*] Num. 41.

13 *Sine vera*] Plena & conſummata alterius utrius partium.

14 *Spolia legere, cadavera*] Quæ indicio ſunt, locum aciei, antea communem, nunc eſſe ejus, qui ſpolia legit, & cadavera concedit. Juſtin. 6, 6.

15 *Prælio iterum laceſſere*] Quod detrectet hoſtis, neque audeat prodire in æquum. *Liv.* 22, 12.

16 *Eo loco quo ante*] Ambigua.

GRO-

XLVI. 1. Arbitriorum *a* Proculus nos docet duo eſſe genera: unum ejusmodi, ut ſive æquum, ſive iniquum, parere debeamus, quod obſervatur, ait, cum 17 ex compromiſſo ad arbitrum itum eſt: alterum ejusmodi, ut 18 ad boni viri arbitrium redigi debeat, cujus generis exemplum habemus in *b* Celſi reſponſo: *ſi libertus*, inquit, *ita juraverit dare ſe quot operas patronus arbitratus ſit, non aliter ratum fore arbitrium patroni quam* 19 *ſi æquum arbitratus ſit*. Sed hæc jurisjurandi interpretatio, ut Romanis legibus induci potuit, ita verborum ſimplicitati per ſe ſpectatæ non convenit. Illud tamen verum manet, utrovis modo arbitrum ſumi poſſe, aut ut 20 conciliatorem tantum, quales Athenienſes inter Rhodios & (dd) Demetrium fuiſſe legimus, aut ut 21 cujus dicto parendum omnino ſit. (ee) Et hoc eſt genus de quo nos hic agimus, & de quo nonnulla ſupra *c* diximus cum de cavendi belli rationibus loqueremur.

a L. ſocietatem. 76. D. pro ſocio.

b L. Si libertus. 30. D. de op. lib.

c Lib. II. c. 23. §. 8.

2. Quanquam vero etiam de talibus arbitris, 22 in quos compromiſſum eſt, lex civilis ſtatuere poſſit, & alicubi ſtatuerit, ut ab iis provocare & de injuria queri liceat; g id tamen inter reges ac populos locum habere non poteſt. 23 Nulla enim hic eſt poteſtas ſuperior, quæ promiſſi vinculum aut impediat, aut ſolvat. Standum ergo omnino, ſive æquum, ſive iniquum pronuntiaverint, ita ut Plinii *d* illud huc recte aptes: *ſummum quisque cauſæ ſuæ judicem facit, quemcunque eligit*. Aliud enim eſt

d Praf. nat. hiſt. pag. 3. Edit. Harduin.

GROTII.

g *Id tamen inter reges & populos locum habere non poteſt*] *Mariana* libro XXIX, 15. *Bembus* libro IV. (*fol. 62.*) Paces per arbitrum factas habes aliquammultas in Polonica hiſtoria *Cromeri* libris X. XVI. XVIII. XXI. XXIV. XXVII. XXVIII. Habes & in Danica *Pontani* libro II. confer quæ nos ſupra libro II, c. XXIII. §. 8.

GRONOVII.

17 *Ex compromiſſo*] Ubi convenit inter partes, ut quicquid ſtatuerint arbitri, eo ſtetur ſine exceptione.

18 *Ad boni viri arbitrium*] Ubi convenit hoc ita, ſi patuerit arbitros ſe gerere tanquam medios & bonos viros.

19 *Si æquum arbitratus*] Si non abuſus fuerit liberti bonitate, qui ejus arbitrio ſe commiſit.

20 *Conciliatorem*] Qui perſuaſione & inductione utatur.

21 *Cujus dicto*] Qui imperio & ſententia decretoria.

22 *In quos compromiſſum*] Qui omnem habent pronuntiandi & litem terminandi poteſtatem.

23 *Nulla hic poteſtas ſuperior*] Ut in privatarum rerum arbitris eſt magiſtratus vel princeps.

(dd) Habet hoc è PLUTARCHO, *Vit. Demetr.* pag. 899. A. Nihil enim de hoc officio *Athenienſium* memorat *Diodorus Siculus*, Lib. XX. Cap. 100. quum tamen fuſè narret fruſtraneam *Rhodi* obſidionem, quæ ad pacem ineundam *Demetrium* compulit. *J. B.*

(ee) Confer heic PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. cap. 13. §. 4, & ſeqq. *J. B.*

eſt 24 de arbitri officio, aliud 25 de compromittentium obligatione quærere.

XLVII. 1. In arbitri officio ſpectandum, an electus ſit 26 in vicem judicis, an 27 cum laxiore quadam poteſtate, quam
a Lib. III. (ff) arbitri quaſi propriam vult Seneca, a cum dicit: *melior*
de beneſ. *videtur conditio cauſæ bonæ, ſi ad judicem, quam ſi ad arbitrum*
c. 7. *mittitur: quia 28 illum formula includit, & certos, quos non excedat, terminos ponit; hujus libera & nullis adſtricta vinculis religio & detrahere aliquid poteſt & adjicere, & ſententiam ſuam, non prout lex aut juſtitia ſuadet, ſed prout humanitas & miſeri-*
b Rhet. I. *cordia impulit, regere.* Ariſtoteles b quoque ἐπιεικῶς, id eſt,
c. 13. in fin. æqui & commodi hominis eſſe ait, εἰς δίαιταν μᾶλλον ἢ εἰς δίκην βούλεσθαι ἰέναι, *malle ire ad arbitrum quam in jus*, rationem adjiciens, ὁ γὰρ διαιτητὴς τὸ ἐπιεικὲς ὁρᾷ. ὁ δὲ δικαστὴς τὸν νόμον· καὶ τούτου ἕνεκα διαιτητὴς εὑρέθη ὅπως τὸ ἐπιεικὲς ἰσχύῃ. *nam arbiter id quod æquum eſt reſpicit, judex legem: imo arbiter ejus rei cauſa repertus eſt, ut valeret æquitas.*

2. Quo in loco æquitas non proprie ſignificat, ut alibi, partem illam juſtitiæ, 29 quæ legis ſonum generalem ex mente auctoris adductius interpretatur, (nam hæc & judici commiſſa eſt) ſed omne id, quod rectius ſit quam non ſit, 30 etiam extra juſtitiæ proprie dictæ regulas. Sed tales arbitri ſicut inter privatos & ejuſdem Imperii cives frequentes ſunt, & ſpecialiter Chriſtianis commendantur ab Apoſtolo Paulo I Cor. VI. 31 ita in dubio non debet tanta poteſtas conceſſa intelligi: in dubiis enim, 32 quod minimum eſt, ſequimur: præcipue vero id locum

GRONOVII.

24 *De arbitri officio*] Quid facere illum deceat.

25 *De compromittentium obligatione*] Quid facere neceſſario teneantur.

26 *In vicem judicis*] Ut merum jus ſummamque juſtitiæ legem & cauſarum merita ſpectet.

27 *Cum laxiore quadam*] Ut poſſit etiam præter jus ex æquo & bono ſtatuere.

28 *Illum formula*] Cum qua ſemper dabatur a prætore judex, veluti: *ſi pareret dare vel facere oportere.*

29 *Quæ legis ſonum*] Quæ quod lex dicit, cum poſſit in alienum & abſurdum ſenſum rapi, ex ratione & cum prudentia id intelligendum monet. 2, 20, 27.

30 *Etiam extra juſtitiæ*] Etiam per leges poſſit non fieri.

31 *Ita in dubio*] Ubi non plane ac diſerte de iis conventum eſt.

32 *Quod minimum*] L. 9. D. de R. J.

(ff) In loco SENECÆ non agitur de *Arbitris ex compromiſſo*: ſed illi *Arbitri* veri ſunt *Judices*, nimirum Pedanei, ſeu à Prætore dati; *Arbitri* autem dicuntur, quod dentur in *Judiciis bonæ fidei*, ubi laxior erat eorum poteſtas, adeò ut ex æquo & bono decernere eis liceret; quum *Judices* ſtrictè ſic dicti, qui in *Judiciis ſtricti juris* addicebantur, intra verba & legum ſubrilitatem manere deberent. Vide CICER. *Orat. pro Roſc. Comæd.* c. 4. INSTIT. *de Actionib.* §. 1. & 30. inprimis Eruditiſſimi NOODTII eximium Opus *De Juriſd. & Imp.* Lib. I. cap. 13. *J. B.*

GRO-

cum habet inter ſummam poteſtatem obtinentes, qui cum judicem communem non habeant, arbitrum cenſendi ſunt adſtrinxiſſe iis regulis, quibus judicis officium adſtringi ſolet.

XLVIII. Illud tamen obſervandum eſt, arbitros lectos a populis aut ſummis poteſtatibus h 33 de principali negotio pronuntiare debere, non de poſſeſſione: nam 34 poſſeſſoria judicia juris civilis ſunt: jure gentium poſſidendi jus dominium ſequitur. Ideo, dum cauſa cognoſcitur, 35 nihil eſt innovandum, tum ne præjudicium fiat, tum quia difficilis eſt recuperatio. Livius in a hiſtoria diſceptatorum inter populum Carthaginienſem & Maſiniſſam, *legati*, inquit, *jus poſſeſſionis non mutarunt.* a Lib. xl. c. 17.

XLIX. 1. Alterius generis eſt arbitri ſumtio, cum quis ipſi hoſti de ſe arbitrium permittit, quæ eſt deditio pura, ſubditum faciens eum, qui ſe dedit, ei vero, cui fit deditio, ſummam deferens poteſtatem. ἐπιτρέπειν τὰ καθ᾽ αὑτὸν dicunt Græci. Sic Ætolos in ſenatu rogatos legimus, b permitterentne de ſe arbitrium populo Romano. Conſilium P. Cornelii Lentuli apud Appianum; c circa finem belli Punici ſecundi, de re Carthaginienſium hoc erat: *permittant*, inquit, *Carthaginienſes ſe arbitrio noſtro, ut victi ſolent, & multi antehac fecerunt: videbimus deinde nos, &, ſi quid fuerimus largiti, 36 habebunt nobis gratiam: 37 neque enim fedus dicere poterunt. permultum autem intereſt. Quamdiu federa cum illis inimus, ut ea rumpant, ſemper aliquid cauſabuntur tanquam læſi adverſus aliquam federis partem. Nam quia multa ſunt dubiæ interpretationis, patet ſemper perplexandi materia. At, ubi ut deditis abſtulerimus arma, corpora ipſa acceperimus in poteſtatem, tum demum intelligent nihil ſe habere proprium, demittent animos, & quodcumque a nobis acceperint, id tanquam de alieno datum libentibus animis accipient.*

b Livius lib. xxxvii. c. 49.

c Bell. Punic. p. 34. Ed. H. Steph.

2. Sed hic quoque diſtinguendum eſt, quid victus pati debeat, & quid victor jure, quid etiam ſalvo omni officio facere poſſit, quid denique eum maxime deceat. Victus poſt deditionem nihil non patiendum habet: quippe jam ſubditus, &, ſi jus belli externum reſpicimus, eo in loco, ut ei nihil non eripi poſſit, etiam

GROTII.

h *De principali negotio pronuntiare debere, non de poſſeſſione*] Id Dux Sabaudiæ dicebat in controverſia Saluciæ. Vide *Serranum* Henrico IV. [aut potius eum, qui *Serrani* Hiſtoriam ulterius deduxit.]

GRONOVII.

33 *De principali negotio*] Utrius ſit res, de qua ambigitur: non uter interim eam poſſidere debeat.

34 *Poſſeſſoria judicia*] Quibus in anteceſſum certatur, uter, dum lis eſt, poſſidere debeat: nam is onus probandi in alterum devolvit.

35 *Nihil eſt innovandum*] Non auferenda poſſeſſio ei, qui rem tenet.

36 *Habebunt nobis gratiam*] Id beneficio noſtro conſecuti fuerint.

37 *Neque enim fedus dicere*] Ex federe quicquam illis deberi.

etiam vita, etiam libertas perſonalis, multo magis bona, non publica tantum, ſed & ſingulorum. *Ætoli*, inquit alio [a] loco Livius, 38 *permiſſo libero arbitrio, ne in corpora ſæviretur, metuebant.* Citavimus [b] alibi: *ubi omnia ei, qui armis plus poteſt, dedita ſunt, quæ ex iis habere victor, quibus mulctari eos velit, ipſius judicium atque arbitrium eſt.* Eodem (gg) illud Livii [c] pertinet: *Romanis mos vetuſtus erat, cum quo nec fœdere, nec æquis legibus jungerentur amicitia, non prius imperio in eum tanquam pacatum uti, quam omnia divina humanaque dediſſet, obſides accepti, arma ademta, præſidia urbibus impoſita forent.* Etiam occidi licite interdum deditos [d] oſtendimus.

[a] Lib. XXXVII. c. 7.
[b] Lib. III, c. VIII. §. 4.
[c] Lib. VII.
[d] Lib. III, c. XI. §. 16.

L. 1. At victor, ne quid injuſte faciat, ſpectare primum debet, ne quem occidat, niſi id 39 ſuo facinore meritum. ſic &, ne cui quicquam auferat, niſi in juſtam pœnam. i Intra hunc autem modum, 40 quantum ſecuritas patitur, ad clementiam & liberalitatem propendere ſemper honeſtum eſt, interdum pro circumſtantiis etiam ex morum regula neceſſarium.

2. Diximus alibi, [e] bellorum egregios fines, quoties ignoſcendo tranſigitur. Nicolaus Syracuſanus apud [f] Diodorum: παραδόντας ἑαυτοὺς μετὰ τῶν ὅπλων πιστεύσαντας τῇ τῶν κρατούντων εὐγνωμοσύνῃ, διόπερ οὐκ ἄξιον αὐτοὺς τῆς ἡμετέρας ψευσθῆναι φιλανθρωπίας· *tradiderunt ſe cum armis, confiſi clementia victoris: quare indignum foret eos decipi ſpe noſtræ humanitatis.* Poſtea: [g] τίς Ἑλλήνων τοὺς παραδόντας αὐτοὺς καὶ τῇ τῶν κρατούντων εὐγνωμοσύνῃ πιστεύσαντας ἀπαραιτήτου τιμωρίας ἠξίωσε; *quis unquam Græcorum eos, qui ſe clementiæ victoris permitterent, 41 indeprecabili ſupplicio puniendos cenſuit?*

[e] Lib. III, c. XV. in fin.
[f] Lib. XIII. c. 21.
[g] Cap. 23.

GROTII.

i *Intra hunc autem modum, quantum ſecuritas patitur, ad clementiam & liberalitatem propendere ſemper honeſtum eſt*] Vide nobile exemplum Ferdinandi Legionenſium regis apud *Marianam* lib. XI. c. 15. Et repete quæ nos ſupra hoc libro, cap. XI. §. 14. & 15.

GRONOVII.

38 *Permiſſo libero arbitrio*] Si ſenatus populique Rom. omne de ſe arbitrium facerent, ne principes eorum vinculis & ſuppliciis traderentur, metuebant.

39 *Suo facinore*] Proprio, extra communia, & egreſſo modum eorum, quæ vulgo & promiſcue in bello fiunt.

40 *Quantum ſecuritas*] Concedere poteſt victor, ita ut ipſe extra metum cladis aut rebellionis maneat.

41 *Indeprecabili ſupplicio*] Ut *Gell.* 1, 13. *Pœna indeprecabilis.*

(gg) Locus non exſtat *Lib.* VII. quem Auctor in margine indicat, ſed *Lib.* XXVIII. c. 34. quem errorem tacitus emendaſſem, ut innumeros alios ejusmodi ſilentio præterii, niſi fontem ejus oſtendere poſſem, & aliquatenus id juvaret. Nimirum locum illum noſter exſcripſerat è PETRI FABRI SEMESTR. Lib. 1. c. 7. p. m. 43. ubi tamquam ex *Lib.* 7. laudatur. & alterius libri ejusdem Scriptoris numerus falſo notatur. *J. B.*

GRO-

cenſuit? & Cæſar Octavius apud [a] Appianum, L. Antonium, qui ſe deditum venerat, alloquens, σπονδὰς γάρ μοι ποιούμενος ἔτυχες ἂν ἠδικημένου καὶ νενικηκότος. ἀποδοὺς δὲ σαυτόν τε καὶ τοὺς φίλους ἐπιτρέψαντα ἡμῖν καὶ τὸν στρατὸν, ἀφαιρῇ μὲν πᾶσαν ὀργὴν, ἀφαιρῇ δὲ καὶ τὴν ἐξουσίαν ἣν σπενδόμενος ἂν ἔδωκας (male editur ἔδωκα) ὑπ' ἀνάγκης. συμπέπλεκται γὰρ οἷς ἄξιον ὑμᾶς παθεῖν, τὸ πρέπον ἂν ἐμοὶ δίκαιόν ἐστι ποιεῖν· ὃ δὴ προθήσομαι· *ſi ad federa paciſcenda veniſſes*, 42 *ſenſiſſes me & victorem & injuria affectum. nunc, cum te & amicos & exercitum arbitrio noſtro permittis, demis mihi iram, demis & eam poteſtatem, quam in federe coactus eſſes concedere. Nam cum eo, quod vos dignum eſt pati, ſimul jam & alterum ſpectandum eſt, quid me facere par ſit: atque hoc præferam.*

[a] *Bell. Civ.* V. p. 697.

3. Occurrit ſæpe in Romanis hiſtoriis locutio, tradere ſe in fidem, tradere in fidem & clementiam. Sic apud Livium lib. [b] XXXVII. *Legationes finitimas tradentes in fidem civitates ſuas benigne audivit.* Lib. [c] XLV. *Paulo, ut ſe ſuaque omnia in fidem & clementiam populi Romani permitteret, contendente*, ubi de rege Perſeo ſermo eſt. ſciendum autem eſt, his verbis nihil aliud quam 43 deditionem meram intelligi: [k] neque fidei nomen his in locis aliud ſignificare, quam ipſam probitatem victoris, cui ſe victus committit.

[b] *Cap.* 2. [c] *Cap.* 4.

4. [l] Nobilis eſt apud Polybium & Livium hiſtoria de Phanea Ætolorum legato, qui in oratione ad Manium conſulem eo prolapſus eſt ut [d] diceret: διότι κέκρινται τοῖς Αἰτωλοῖς σφᾶς αὐτοὺς ἐγχειρίζειν εἰς τὴν Ῥωμαίων πίστιν· (ita [e] vertit Livius) *ſe ſuaque omnia fidei populi Romani permittere.* Cumque percunctanti conſuli iterum id affirmaſſet, poſtulaſſe conſulem, ut quidam

[d] *Polyb. Exc. Leg.* 13. pag. 1116. *Ed. Amſt.*
[e] *Lib.* XXXVI. c. 28.

GROTII.

[k] *Neque fidei nomen his in locis aliud ſignificare quam ipſam probitatem victoris, cui ſe victus permittit*] Polybius: παρὰ Ῥωμαίοις ἰσοδυναμεῖ τό, τε εἰς τὴν πίστιν αὑτὸν ἐγχειρίσαι. καὶ τὸ τὴν ἐπιτροπὴν δοῦναι περὶ αὑτοῦ τῷ κρατοῦντι· *apud Romanos idem valent, ſe in fidem alicujus committere, & victori de ſe ſtatuendi liberam facere poteſtatem.* (Ibid.) Græci dicunt, εἰς δίκην σφᾶς αὐτοὺς παραδιδόναι. ut *Thucydides* libro III. (Cap. 67.) ait: καθ' αὑτῶν ἐπιτρέπειν ἐξουσίαν, ut *Diodorus Siculus* lib. XIV. [Cap. 112. pag. 453. *Ed. H. Steph.* ubi additur, ἢ πᾶσαν &c.]

[l] *Nobilis eſt apud Polybium*] In excerptis legationum num. 13.

GRONOVII.

42 *Senſiſſes me & victorem*] Duras tibi conditiones præſcripſiſſem, quod & poſſum, ut victor, & jure poſſum, ut affectus injuria.

43 *Deditionem*] Romani rerum acerbitatem verbis mitigare ſolebant. Sic *fidem* dicebant poteſtatem liberam de aliquo ſtatuendi. Sic *ſocios*, qui erant veri ſubjecti. Sic Magiſtratus in edictis ponebant *bonum factum*, id eſt, *recte facietis*, pro eo, quod eſſet, volumus & jubemus. Sic lictor ſupplicium ſumturus jubebatur *lege agere*.

GRO-

quidam 44 belli incentores ſibi ſine mora dederentur. Cum Phaneas excepiſſet, ***non in ſervitutem, ſed in fidem tuam nos tradimus***, &, quod imperaretur, non eſſe moris Græcorum, reſpondiſſe conſulem, nihil ſe curare, quid Græci eſſet moris, ſe more Romano imperium habere in deditos ſuo decreto, & catenis vinciri legatos juſſiſſe. In Græco eſt, περὶ τοῦ δέοντος καὶ καθήκοντος ποιεῖτε λόγον, δεδωκότες ἑαυτοὺς εἰς τὴν πίστιν; ***de officio & decoro hic diſputatur, cum jam vos fidei noſtræ permiſeritis?*** Ex his verbis apparet, quantum impune & non violato gentium jure facere poſſit is, in cujus fidem populus aliquis ſe permiſit. Neque tamen hac poteſtate uſus eſt Romanus conſul, ſed & legatos dimiſit, & Ætolorum concilio de integro deliberandi fecit poteſtatem. Sic populus Romanus [a] Faliſcis reſpondiſſe legitur, edoctum ſe, Faliſcos ſe non poteſtati ſed fidei Romanorum commiſiſſe: & de Campanis legimus, [b] eos non federe ſed deditione in fidem veniſſe.

a Val. Max. lib. VI, c. 5. n. 1.
b Livius lib. VIII. c. 2.
c L. 1, *de clem.* 7.

5. Ad officium vero ejus, cui facta eſt deditio, non male retuleris Senecæ [c] illud: ***clementia liberum arbitrium habet: 45 non ſub formula, ſed ex æquo & bono judicat, & abſolvere illi licet, & quanti vult 46 taxare litem.*** Neque referre exiſtimo, an dedens ſe dicat ſe dedere alterius ſapientiæ, an moderationi, an miſericordiæ. hæc enim omnia blandimenta ſunt; res manet, ut victor arbiter fiat.

LI. Sed ſunt tamen & deditiones conditionatæ, quæ aut ſingulis conſulunt (hh), ut quibus vita ſalva, aut corporum libertas, aut & quædam bona excipiuntur; aut etiam univerſitati: quarum nonnullæ etiam 47 mixtum quoddam imperium poſſunt inducere, de quo egimus [d] alibi.

d Lib. I. c. III. §. 17.

LII. Acceſſiones pactionum ſunt obſides & pignora. m Obſides diximus dari aut ſua voluntate, 48 aut ejus qui imperium habet. nam in ſummo civili imperio comprehenditur & 49 jus in actio-

GROTII.

m *Obſides diximus dari*] Hoc libro, c. IV. §. 14. vide & caput XI. §. 18.

GRONOVII.

44 *Belli incentores*] Auctores & concitores.

45 *Non ſub formula*] Non eſt adſcripta verbis conceptis.

46 *Taxare litem*] Quantum vult, imponere mulctam.

47 *Mixtum quoddam*] In quo aliquid juris in ſuos relinquat dedito, exceptum ab imperio victoris.

48 *Aut ejus qui imperium*] Ipſos invitos.

49 *Jus in actiones*] Poteſt qui ſummum imperium habet, publici boni cauſa, auferre ſingulis arbitrium agendi, vel non agendi, ut poteſt auferre bona.

(hh) Sic *Phocaenſes*, dum ſeſe dedunt *Æmilio*, *pacti*, *ne quid hoſtile paterentur*, narrante LIVIO, Lib. XXXVII. c. 32. num. 10. *J. B.*

GRO-

actiones ſubditorum, ut in bona. Sed civitas aut ejus rector tenebitur illud incommodum ei, qui patitur, aut proximis repenſare; & ſi plures ſint, quorum quis obſes erat, reipublicæ nihil interſit, danda opera videtur, ut forte res dirimatur. In vaſallum, niſi idem ſubditus ſit, jus hoc 50 feudi dominus non habet: neque enim reverentia & obſequium, quæ debet, huc usque pertingunt.

LIII. Interfici 51 obſidem poſſe diximus per jus gentium externum; non etiam interno jure, niſi par ipſius culpa accedat. Servi quoque non fiunt: imo & jure gentium bona habere & heredibus relinquere poſſunt, quanquam Romano [a] jure cau- *a L. Di-* tum eſt, ut bona eorum in fiſcum cogantur. *vus, 31.*

LIV. An fugere obſidi liceat, quæritur? & conſtat non lice- *D. de jure* re, 52 ſi ab initio aut poſtea, quo laxius haberetur, fidem de- *fiſci.* derit. Alioqui videtur non is animus fuiſſe civitatis obligandi civem ne aufugeret, ſed hoſti dandi facultatem qualis vellet cuſtodiæ. Et ſic defendi poteſt Clœliæ [b] factum. Sed etſi ipſa *b Liv. lib.* nihil peccaverat, [n] civitas tamen recipere & retinere obſidem *II. c. 13.* non poterat. Sic [c] Porſenna: *ſi non dedatur obſes, pro rupto ſe* *c Dict.* *fedus habiturum.* Deinde: *Romani pignus pacis ex federe reſti-* *c. 13.* *tuerunt.*

LV. Odioſa autem eſt obſidum obligatio, tum quia libertati inimica, tum quia ex facto alieno venit. Ideoque ſtricta interpretatio hic locum habet. quare 53 in unam cauſam dati, in aliam retineri non poterunt: quod ita intellige, ſi aliud quid ſine obſidum acceſſione promiſſum ſit. At ſi in alia cauſa fides jam violata ſit, aut contractum debitum, jam poterit obſes retineri, non ut obſes, ſed eo gentium jure, quo ſubditi ex facto imperantium detineri [d] poſſunt, 54 *κατ' ἀνδροληψίαν*: quod ipſum *d Vide* tamen ne fiat, caveri poterit, adjecto pacto de reddendis obſi- *ſupra Lib.* dibus, ubi id, cujus nomine dati erunt, impletum erit. *III, c. 2.*

LVI. Qui obſes datus eſt, 55 tantum ut alterum captivum aut

GROTII.

n *Civitas tamen recipere & retinere obſidem non poterat.*] Vide *Plutarchum* in Publicola hac de re. (*Pag.* 107.) Ad illud *Virgilii*, (Æn. VIII. 651.)

Vinclis innaret Clœlia ruptis.

Vinculis federis ait *Servius*.

GRONOVII.

50 *Feudi dominus non habet*] Ut eum vaſallum obſidem det invitum.

51 *Obſidem poſſe*] Si non ſervet pactum, qui obſidem dedit.

52 *Si ab initio quo laxius*] Ut minus arcte vel moleſte cuſtodiretur, dextra data & jurejurando promiſit ſe non abiturum.

53 *In unam cauſam dati*] Elapſo tempore, in quod, aut perfecta re, ob quam dati erant.

54 *Κατ' ἀνδροληψίαν*] Per clarigationem vel pignoris capionem.

55 *Tantum ut alterum*] Dum alter captivus vel obſes inviſit patriam & redemtionis pretium comparat.

56 Ut

aut obſidem redimat, eo mortuo liberatur. nam in illo, dum moritur, jus pignoris extinctum eſt, 56 ut in captivo redemto dixit [a] Ulpianus. Quare, ſicut in Ulpiani quæſtione pretium non debetur, 57 quod in perſonæ locum ſucceſſit, ita nec hic perſona manebit obligata; quæ perſonæ vicaria facta eſt. Sic Demetrius a ſenatu Romano non inique poſtulabat dimitti, ὡς Ἀντιόχου μὲν ἀντιδοθεὶς, Ἀντιόχου δὲ ἀποθανόντος, inquit [b] Appianus. Juſtinus [c] ex Trogo: *Demetrius, qui obſes Romæ erat, cognita morte Antiochi fratris, ſenatum adiit, obſidemque ſe* (malim legere *obſidem inquiens ſe* (ii), ut cohæreat oratio) *vivo fratre veniſſe, quo mortuo, cujus obſes ſit, ignorare.*

LVII. Rege autem, qui fedus fecit, mortuo, an teneatur adhuc obſes, pendet ab eo, quod [d] alibi tractavimus, an fedus habendum ſit 58 perſonale an reale. nam 59 acceſſoria non poſſunt efficere, ut in principalium interpretatione a regula recedatur. ejus autem naturam & ipſa ſequi debent.

LVIII. Obiter hoc addendum eſt, obſides interdum non acceſſionem eſſe obligationis, ſed revera partem principalem: ut cum quis ex contractu 60 factum promittit non ſuum, & quia, eo non præſtito, tenetur ad id quod intereſt, ejus vice 61 obſides obligantur: quam fuiſſe videri ſententiam Caudinæ ſponſionis diximus [e] alibi. Non dura tantum, ſed & iniqua eſt ſententia exiſtimantium [f], obſides etiam ſine conſenſu ſuo alterum ex facto alterius poſſe obligari.

LIX. Pignora quædam communia habent cum obſidibus, quædam propria. Commune, quod 62 & ex alio jam debito reti-

[a] L. ſi patre. 15. D. de capt.
[b] Syr. Bell. pag 117.
[c] Lib. XXXIV. c. 3.
[d] Lib. II, c. XVI. §. 16.
[e] Lib. II, c. XV. §. 16.
[f] Alb. Gent. l. II, c. 19.

GRONOVII.

56 *Ut in captivo redemto*] Si quis patrem alicujus redemit, ut, recepto pretio a filio, cum liberum dimittat, & is pater mortuus ſit priusquam pretium a filio redderetur.

57 *Quod in perſona locum*] Quod cum erogandum eſſet pro captivo, & cujus ipſe captivus erogandi pignus fuiſſet: pro eo mortuo & ſic jure pignoris ſoluto, habet retinetque filius.

58 *Perſonale an reale*] Cum ſolo rege percuſſum, an cum rege & populo.

59 *Acceſſoria non poſſunt*] Propter obſidem datum non ſtatim fœdus intelligitur eſſe reale, ſi aliud ab initio actum eſſe appareat.

60 *Factum non ſuum*] Quod alius debet præſtare.

61 *Obſides etiam ſine conſenſu*] Si aliquis obſidum peccet aut aufugiat, pro ejus delicto alterum, qui ſimul ſit obſes datus, teneri.

62 *Et ex alio debito*] Si jam ſolutum ſit, cujus cauſa pignus datum eſt, & interim debitor aliud debitum ab eodem creditore contraxit, in hujus quoque debiti ſecuritatem olim datum pignus poteſt retineri.

(ii) Hanc conjecturam, tacito nomine Auctoris, rejicit *Matthias Berneccerus*; tuetur autem *J. Schefferus*, niſi *que* detrahatur de voce *Obſidem*, ut habent nonnulli MSS. Quod ultimum verius videtur. *J. B.*

retinentur, [63] niſi obſtet data fides: proprium, quod quæ de iis eſt pactio, non tam ſtricte ſumitur, quam illa de obſidibus: neque enim [64] æquale eſt odium. Res enim natæ ſunt, ut teneantur, non & homines.

LX. Illud alibi quoque diximus [a], [65] nullum tempus id efficere poſſe, ne luitio ſit pignoris, ſi id præſtetur, pro quo pignus ſuppoſitum eſt. Nam qui actus cauſam [66] veterem & notam habet, non creditur [67] ex nova procedere. Ideo [68] patientia debitoris veteri contractui, non derelictioni imputatur, niſi certæ conjecturæ aliam interpretationem exprimant: ut ſi quis luere cum vellet, impeditus id ſilentio tranſmiſiſſet tanto tempore, quod ad conſenſus conjecturam ſufficere poſſit.

[a] Lib. II. c. IV. §. 15.

GRONOVII.

63 *Niſi obſtet data fides*] Niſi expreſſe cautum eſt, non niſi in unam cauſam, quicquid etiam interveniat, hunc obſidem eſſe debere.

64 *Æquale eſt odium*] Favorabilior eſt cauſa pignoris quam obſidum: ideo laxior ejus interpretatio.

65 *Nullum tempus*] Placuit enim tempus non eſſe modum finiendæ obligationis. *Weſemb.* ad tit. *Quibus modis pign. vel. hyp. ſolvitur.*

66 *Veterem & notam*] Ut pignus contractum.

67 *Ex nova*] Habitione pro derelicto.

68 *Patientia debitoris*] Quod debitor pignus tamdiu penes renentem eſſe paſſus eſt, id præſumitur feciſſe, quia confidebat contractui, per quem putabat id ſibi repetere, quandocumque vellet, licere atque integrum eſſe; non quod id pro derelicto haberet.

CAPUT XXI.

De fide manente bello, ubi de induciis, commeatu, captivorum redemtione.

I. *Induciæ quid ſint, & an id tempus veniat pacis an belli nomine.*
II. *Vocis origo.*
III. *Nova indictione poſt inducias non opus.*
IV. *Quomodo computanda ſint tempora induciis præfinita.*
V. *Quando obligare incipiant.*
VI. *Quid per inducias liceat.*
VII. *An retrocedere & reficere mœnia, & ſimilia:*
VIII. *De locis occupandis diſtinctio.*
IX. *An redire poſſit, qui vi majore retentus eſt, circa exitum induciarum.*
X. *De ſpecialibus induciarum pactionibus, & quæ inde quæri ſolent.*
XI. *Induciarum pactionibus ab altera parte ruptis, alteram bellum movere poſſe.*
XII. *Quid ſi pœna addita fuerit?*
XIII. *Privatorum facta quando inducias rumpant.*
XIV. *In jure commeandi extra indu-*

inducias qualis ſumenda interpretatio.
XV. Qui militum nomine veniant.
XVI. Ire, venire, abire, quomodo hic accipienda:
XVII. De extenſione ad perſonas:
XVIII. Ad bona.
XIX. Comitis & gentis nomine qui veniant:
XX. An conceſſio juris commeandi morte extinguatur:
XXI. Quid ſi data ſit, donec qui dedit voluerit?
XXII. An ſecuritas & extra territorium debeatur.
XXIII. Favor redemtionis captivorum:
XXIV. An lege interdici redemtio poſſit, diſtinctione explicatur.
XXV. Jus in captivum cedi poſſe:
XXVI. Poſſe ab uno pretium pluribus deberi:
XXVII. Conventio an reſcindi poſſit, ob divitias captivi ignoratas.
XXVIII. Quæ bona capti captorem ſequantur.
XXIX. An heres pretium debeat, diſtinctione explicatur.
XXX. An redire debeat qui dimiſſus eſt, ut alterum liberet, eo mortuo.

I. 1. SOlent & inter bellum a ſummis poteſtatibus concedi
a Æn. X. quædam, ut cum *a* Virgilio & *b* Tacito loquar, 1 bel-
532. li commercia, Homero *c* συνημοσύνας, qualia ſunt induciæ, com-
b Ann. meatus, captivorum redemtio. Induciæ ſunt conventio, per
XIV. c. 33. quam, bello manente, ad tempus bellicis actibus abſtinendum
& hiſt. III. eſt. Bello, inquam, manente: nam, ut Cicero ait Philippica
c. 81. *d* octava, inter bellum & pacem nihil eſt medium: & bellum
c Iliad. 2 ſtatus eſt nomen, qui poteſt eſſe etiam cum 3 operationes ſuas
Lib. XXII. verſ. 261. non exſerit: δοκεῖ ἐνδέχεσθαι καὶ καθεύδειν ἔχοντα τὴν ἀρετὴν ἢ ἀ-
d Cap. 1. πρακτεῖν διὰ βίου, ait *e* Ariſtoteles: *fieri poteſt ut virtute quis*
e Ethic. Nic. Lib. I. *ſit præditus & aut dormiat aut vitam agat actione vacuam.* Idem
c. 3. *f* alibi: οἱ τόποι οὐ διαλύουσι τὴν φιλίαν ἁπλῶς, ἀλλὰ τὴν ἐνέρ-
f Lib. VIII. c. 6. γειαν· *non ipſam amicitiam diſſolvunt locorum intervalla, ſed uſum*
g Para- *ejus.* Andronicus *g* Rhodius: τὴν ἕξιν ἐνδέχεται ὑπάρχουσαν
phr. Lib. I. μηδὲν ἀποτελεῖν· *habitus eſſe poteſt, ita ut nihil operetur.* Euſtra-
c. 14. p. 47. tius ad ſextum *h* Nicomachiorum: ἡ ἕξις πρὸς τὴν ἁπλῶς δύνα-
h Cap. 1. μιν ἐντελέχεια λέγεται· πρὸς δὲ τὴν ἐνέργειαν καὶ προαίρεσιν δύναμις, ὡς ἐν τῷ κοιμωμένῳ γεωμέτρῃ γεωμετρία· *habitus, potentiæ ſimpliciter dictæ ratione habita, actus dicitur: at ipſi actioni ſive exercitio comparatus vocatur potentia, ut ars menſoria in dormiente menſore.*

a Ut

GRONOVII.

1 *Belli commercia*] Commutationes communicationesque nihil hoſtile habentes.

2 *Status eſt nomen*] Conditionem temporum deſignat. 1, 1. 2.

3 *Operationes ſuas non exſerit*] Non pugnatur, cæditur, capitur, nocetur, turbatur.

GRO-

a *Ut a quamvis tacet Hermogenes, cantor tamen atque Optimus eſt modulator: & Alfenus vafer omni* a Horatius 1, ſat. 3. verſ. 129, & ſeqq.
b *Abjecto inſtrumento artis, clauſaque taberna Sutor erat.*

2. Sic ergo, ut & Gellius *b* dixit, *non pax eſt induciæ: bellum enim manet, pugna ceſſat.* Et in panegyrico *c* Latini Pacati legimus: *induciæ* 4 *bella ſuſpendebant.* Quod eo dico ut ſciamus, ſi quid convenit, ut belli tempore valeat, id per inducias quoque valere, niſi manifeſte appareat, 5 non ſtatum ſpectari ſed ipſas functiones. Contra, ſi quid de pace dictum erit, id induciarum tempore locum non habebit; quanquam *d* Virgilius 6 pacem ſequeſtram dixit, Servius ad eum locum pacem temporalem, ut & Thucydidis *e* ſcholiaſtes 7 *εἰρήνην πρόσκαιρον, πόλεμον ὠδίνουσαν*, Varro 8 pacem caſtrorum, paucorum dierum: quæ omnes ſunt non definitiones ſed delineationes quædam, eæque figuratæ. Qualis & illa Varronis, cum inducias dixit bellorum ferias, potuerat & belli ſomnum dicere. Sic & ipſas 9 forenſes ferias pacem vocavit Papinius: & ſomnum (aa) Ariſtoteles vinculum ſenſuum, quo exemplo & inducias belli vinculum recte dixeris.

b Noct. Attic. Lib. 1. c. 25.
c Cap. 9.
d Æn. XI. 133.
e Ad Lib. 1. c. 40 pag. 24. n. 3. Ed. Oxon.

3. In M. Varronis autem expoſitione, quam & Donatus *f* ſequitur, hoc recte reprehendit *g* Gellius, quod paucos dies adjecit,

f Ad Ter. Eun. act 1, ſc. 1. verſ. 15:
g Lib. 1, c. 25.

GROTII.

a *Ut quamvis tacet Hermogenes*] *Seneca* de beneficiis IV. c. 21. *Eſt diſertus, etiam qui tacet.*

b *Abjecto inſtrumento artis, clauſaque taberna Sutor erat*]

Seneca dicto jam loco: *artifex eſt etiam cui ad exercendam artem inſtrumenta non ſuppetunt.*

GRONOVII.

4 *Bella ſuſpendebant*] Differebant & quaſi tenebant in pendenti, in ſuſpenſo.

5 *Non ſtatum ſpectari*] Non eſſe pactum generale aut de univerſis circa rem aliquam actionibus, ſed de eo, quod ſemel iterumque fieri debeat.

6 *Pacem ſequeſtram*] *Sequeſter*, penes quem res controverſa interim deponitur: aut qui medius intervenit duobus certantibus; ita *pax ſequeſtra*, per quam ad tempus deponitur certamen belli, aut quæ intervenit certamini media.

7 *Εἰρήνην πρόσκαιρον*] Pacem temporariam, caducam, quæ bellum parturit.

8 *Pacem caſtrorum*] Quia caſtra eſſe indicium eſt eſſe bellum: non ergo hæc pax ſimpliciter, ſed bello durante pax intercedens. [*Varro* dixerat, *Pax caſtrenſis* &c. Locus eſt apud *A. Gell.* d. l. 1. c. 25, ubi & quod ſequitur ejusdem, ab Auctore noſtro obſervatum. *J. B.*]

9 *Forenſes ferias pacem*] 4. Silv 4. *Certe jam Latiæ non miſcent jurgia leges, Et pacem piger annus habet.* (Verſ. 39, 40.

(aa) Vide Philoſophi Librum *De Somno & Vigilia*, Cap. 3. in fine. *J. B.*

TER GRO-

cit, oſtendens ſolere & in horas dari, addam ergo & in annos etiam viginti, triginta, quadraginta, etiam centum: quarum apud Livium exempla, quæ & illam [a] Pauli Juriſconſulti definitionem redarguunt: *induciæ ſunt cum in breve & in præſens tempus convenit, ne invicem ſe laceſſant.*

a L. poſtliminium. 19. D. de captivis. §. 1.

4. Fieri tamen poterit, ut ſi appareat, alicujus conventionis rationem unicam & per ſe moventem in ſolidum fuiſſe [10] ceſſationem actuum bellicorum, ut tunc, quod de pacis tempore dictum eſt, per inducias valeat, non ex vi vocis, ſed ex mentis certa collectione, de qua alibi [b] legimus.

b Lib. II. c. 16. §. 20.

II. Videtur autem induciarum nomen non ab eo, quod Gellius vult, *inde uti jam*, nec ab *endoitu*, id eſt, introgreſſu, ut Opilius voluit, veniſſe, ſed quod *inde*, id eſt, a certo tempore [11] *otium* ſit, quomodo ἐκεχειρίαν Græci vocant. Apparet enim etiam ex Gellio [c] & Opilio, veteribus per *t*, non per *c* literam ſcriptum hoc nomen, quod nunc pluraliter profertur, olim haud dubie etiam ſingulariter. Vetus ſcriptura fuit *indoitia*: nam *otium* tunc *oitium* enunciabant a verbo *oiti*, quod nunc *uti* dicimus, c ſicut ex *poina* (nunc *pœnam* ſcribimus) ſit *punio*, & ex *Poino* (qui nunc *Pœnus*) fit *Punicus*. Sicut autem ex eo quod eſt *oſtia*, *oſtiorum*, factum eſt nomen d *Oſtia Oſtiæ*: ſic ex *indoitia indoitiorum*, factum eſt *indoitia*, *indoitiæ*, deinde *indutia*, cujus, ut dixi, plurale nunc tantum in uſu eſt. olim, ut Gellius [d] monuit, etiam unitatis numero enunciabatur. non longe abit Donatus, [e] cum inducias dictas vult, quod in dies otium præbeant. Sunt ergo induciæ in bello otium (bb), non pax: itaque accurate loquuntur hiſtorici [f], qui narrant ſæpe, pacem negatam, inducias datas.

c Gell. XIX. c. 8.

d d. loco.

e Ad Ter. Eun. I. I. 15.

f Liv. Plut. Juſtin.

III. Quare [g] nec nova [12] indictione opus erit: nam [13] ſublato impedimento temporali, ipſo jure ſe exſerit ſtatus belli

14 non

g Arg. l. ſi unus. §. 1. D. de pactis. Mart. Laud. q. 29.

GROTII.

c *Sicut ex poina (nunc pœnam ſcribimus) fit punio*] Vide *Servium* in X. Æneidos ad vocem *mœrorum*. (verſ. 24.)

d *Oſtia Oſtiæ*] Et ex *oſtrea*, *oſtreorum*, factum eſt *oſtrea*, *oſtreæ*.

GRONOVII.

10 *Ceſſationem actuum*] Non ut ceſſaretur propter aliud, velut colloquii cauſa aut religionis aut ſimilium, ſed tantum ut ceſſaretur, velut in longis multorum annorum induciis.

11 *Otium ſit*] Otium pro pace Cicero 2, fam. 17. *Si antea auditum erit otium eſſe in Syria, legiones venturæ non ſunt.* Agrar. 2, 27. *Ego vobis in hunc annum conſul popularis affero pacem, tranquillitatem, otium.*

12 *Indictione opus erit*] Ad bellum poſt inducias repetendum.

13 *Sublato impedimento temporali*] Elapſo tempore induciis præſtituro.

(bb) De toto iſto argumento confer PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat & Gent.* Lib. VIII. cap. 7. §. 3, & *ſeqq. J. B.*

GRO-

14 non mortuus ſed ſopitus, ut 15 dominium & patria poteſtas in eo qui a furore convaluit. Legimus tamen apud Livium, ex fecialium ſententia finitis induciis indictum bellum: ſed nimirum iſtis non neceſſariis cautionibus oſtendere veteres Romani voluerunt quantopere pacem amarent, & quam juſtis de cauſis in arma traherentur. Innuit hoc ipſe [a] Livius: *cum Vejentibus nuper acie dimicatum apud Nomentum & Fidenas fuerat, induciæque inde, non pax facta, quarum & dies exierat, & ante diem rebellaverant: miſſi tamen feciales, nec eorum, cum more patrum jurati repeterent res, verba ſunt audita.* [a] Lib. IV. c. 30.

IV. 1. Tempus induciis aſſcribi ſolet aut continuum, ut in centum dies, aut cum deſignatione termini, ut uſque calendas Martias. In priori 16 ad momenta temporum facienda eſt numeratio: id enim naturæ convenit. nam, quæ fit 17 ad civiles dies computatio, ex legibus aut populorum moribus venit. In altero genere dubitari ſolet, utrum ad quem diem aut menſem, aut annum dictum eſt duraturas inducias, is dies, menſis, [b] annus excluſus an comprehenſus intelligatur. [b] L. Anniculus. 134. D. de verb. ſignif.

2. Certe in rebus naturalibus duo ſunt terminorum genera, 18 intra rem, ut cutis terminus eſt corporis: 19 extra rem, ut flumen terminus eſt terræ. Ad utrumque hunc modum, etiam qui 20 voluntate conſtituuntur, termini conſtitui poſſunt. Magis autem naturale videtur, e ut terminus ſumatur qui pars ſit rei: *πέρας λέγεται τὸ ἔσχατον ἑκάστου, terminus dicitur quod ultimum cujusque eſt*, inquit [c] Ariſtoteles: nec uſus repugnat. *ſi* [d], *quis ſic dixerit, ut intra diem mortis ejus aliquid fiat, ipſe quoque dies, quo quis mortuus eſt, numeratur.* Prædixerat Cæſari Spurina periculum, quod non ultra Idus Martias proferretur. [e] Interpellatus ipſis Idibus, dixit f veniſſe quidem, ſed non præ- [c] Met. V. 17. [d] L. ſi quis 133. D. de verb. ſignif. [e] Suet. in Caſ. c. 81.

GROTII.

e *Ut terminus ſumatur qui pars ſit rei*] *Baldus* de ſtatutis in verbo *uſque*. *Bartolus* in l. patronus. D. de legatis III. & l. nupræ. D. de ſenatoribus. *Archidiaconus* in c. eccleſias. XIII. q. 1. *Hieronymus de Monte* libro de finibus c. 23.

GRONOVII.

14 *Non mortuus, ſed ſopitus*] Non extinctus, abolitus, ſed intermiſſus.

15 *Dominium*] Adminiſtratio rerum ſuarum.

16 *Ad momenta temporum*] Ab hora, qua conſenſum eſt in inducias, ad horam eandem centeſimi diei.

17 *Ad civiles dies*] Ut quæ ſuperſunt horæ ultimi diei, ſimul comprehendantur, ut l. 38. D. de V. S.

18 *Intra rem*] Extremitas vel ultimæ partes rei.

19 *Extra rem*] De proximo rem attingentia.

20 *Voluntate*] Arbitrio hominum, ubi natura non facit terminos.

GROTII.

f *Veniſſe quidem, ſed non præteriiſſe*] Dion: πάρεστιν, οὐδέπω δὲ παρελήλυθεν. (Lib. XLIV. pag. 281. E. Ed. H. Steph.) Appianus: πάρεισιν αἱ Εἰδοί, ἀλλ' οὐ παρεληλύθασιν.

præteriiſſe. Quare multo magis ſumenda eſt hæc interpretatio, ubi temporis productio favorem in ſe habet, ut in induciis quæ humano ſanguini parcunt.

3. At vero, 21 a quo die menſura aliqua temporis incipere dicitur, is dies intra menſuram non erit: quia ejus propoſitionis vis eſt diſcernere, non conjungere.

V. Illud obiter addam, inducias & ſi quid eſt ſimile, ipſos contrahentes ſtatim obligare ex quo contractus abſolutus eſt: at ſubditos utrinque obligari incipere, ubi induciæ 22 acceperunt formam legis, cui ineſt exterior quædam publicatio: qua facta ſtatim quidem incipit habere vim obligandi ſubditos, ſed ea vis, ſi publicatio uno tantum loco facta ſit, non 23 per omnem ditionem eodem momento ſe exſerit, ſed per tempus ſufficiens ad perferendam ad ſingula loca notitiam. Quare ſi quid interea a ſubditis contra inducias factum ſit [a], ipſi a pœnis immunes erunt, g neque tamen eo minus contrahentes damnum reſarcire debebunt.

a Bart. ad l. omnes pop. Pan. c. 2. de conſt. & ibid. Fel. n. 7.

VI. 1. Quantum per inducias liceat, quantum non liceat, ex ipſa definitione datur intelligi. Illiciti enim ſunt omnes actus bellici, ſive in perſonas, ſive in res, id eſt, quicquid vi fit adverſus hoſtem: id enim omne per induciarum tempus fit contra jus gentium, ut in concione ad milites loquitur L. Æmilius apud [b] Livium.

b Lib. XL. c. 27.

2. Etiam quæ res hoſtium 24 caſu aliquo ad nos pervenerunt, eæ reddendæ erunt, etiamſi ante noſtræ fuiſſent: quia, quod jus externum attinet, ex quo hæc dijudicanda ſunt, ipſorum ſunt factæ: & hoc eſt, quod ait Paulus juriſconſultus, [c] induciarum tempore poſtliminium non eſſe, quia poſtliminium requirit, ut antecedat jus bello capiendi: quod per inducias non eſt.

c L. 19. §. 1. D. de Captiv.

3. Ire & redire ultro citroque, ſed eo paratu, qui periculum nullum oſtentet, licet. Notatum hoc h a Servio ad illud [d] Maronis, *Mixtique impune Latini*, ubi & hoc narrat, obſeſſa urbe a

d Æn. XI. 134.

[Poſtrema verba non tantum ſunt *Appiani*, (*De Bell. Civ.* Lib. II. *pag.* 522.) ſed & PLUTARCHI, qui tribuit ea Haruſpici, Cæſarem de adventu Iduum ſibi gratulantem caſtiganti, *Vit. Caſ.* pag. 737. E. Tom. II. Ed. Wech. *J. B.*

g *Neque tamen eo minus contrahentes damnum reſarcire debebunt*] Ut de Scione apud *Thucydidem* IV. (Cap. 122.) Defendi itaque non poteſt quod ab Hiſpanis in Italia factum narrat *Mariana* XXVIII, 7.

h *A Servio*] Ad XI. Æneidos. (verſ. 134.)

GRONOVII.

21 *A quo die*] Ut ſit, poſt quem diem; non, cum quo die.

22 *Acceperunt formam legis*] Ex quo ſolemniter promulgatæ ſunt.

23 *Per omnem ditionem*] Per omne territorium.

24 *Caſu aliquo*] Non induſtria aut opera noſtra.

GRO-

a Tarquinio inter Porſennam & Romanos factis induciis, cum ludi Circenſes in urbe celebrarentur, ingreſſos hoſtium duces curuli certamine contendiſſe & victores coronatos.

VII. Interius [25] recedere cum exercitu, quod Philippum feciſſe legimus apud [a] Livium. cum induciis non pugnat: nec reficere mœnia, nec militem conſcribere, [i] niſi quid ſpecialius convenerit. *[a] Lib. XXXI. c. 38. Add. Frontinus l. 11, c. 13. n. 8.*

VIII. 1. Corruptis [26] hoſtium præſidiis loca invadere quæ ipſi tenebant, haud dubie contra inducias eſt. talis enim acquiſitio juſta eſſe non poteſt, niſi ex jure belli. Idem habendum, ſi qui ſubditi deficere ad hoſtem velint. Exemplum eſt apud Livium, lib. XLII. [b] *Coronæi & Haliartii favore quodam inſito in reges, legatos in Macedoniam miſerunt præſidium petentes, quo ſe adverſus impotentem ſuperbiam Thebanorum tueri poſſint. Cui legationi reſponſum ab rege eſt, præſidium ſe ob inducias cum Romanis factas mittere non poſſe.* Apud Thucydidem libro [c] quarto Braſidas Mendam civitatem ab Athenienſibus ad Lacedæmonios deficientem induciarum tempore recipit: ſed additur excuſatio, quia habebat [27] quæ ipſe viciſſim Athenienſes criminaretur. *[b] Cap. 46.* *[c] Cap. 123.*

2. Derelicta ſane occupare licet, dum vere derelicta, id eſt, eo animo ne amplius ſint quorum fuerant, non ſi incuſtodita, ſive cuſtodia ante inducias, ſive factis induciis omiſſa ſit. dominium enim manens injuſtam facit alterius poſſeſſionem. quo refellitur Beliſarii adverſus Gothos cavillatio, [d] qui tali obtentu [k] loca præſidiis nudata per inducias invaſerat. *[d] Proc. 11. Goth. c. 7.*

IX. 1. Quæritur, an qui [28] vi majore impeditus quo minus recederet, intra fines hoſticos deprehenditur poſtquam exierint induciæ, jus redeundi habeat? Si jus externum gentium reſpicimus, non dubito quin hic par ſit ei, qui cum in pace veniſſet bello repente exorto inter hoſtes fato ſuo deprehenditur, quem capti-

GROTII.

[i] *Niſi quid ſpecialius convenerit*] Ut apud *Parutam* lib. III.

[k] *Loca præſidiis nudata*] Portum, Centum-cellas, Albanum.

GRONOVII.

25 *Interius recedere*] Intra fines ex eo loco, unde alioqui non facile ſine conflictu digredimur, ut Philippus apud *Liv.* 31, 39.

26 *Corruptis*] Sollicitatis ad defectionem pecunia vel promiſſis, ut Sulla illuſit L. Scipioni. *Appian.* 1, civ. p. 401. *Flor.* 3, 21.

27 *Quæ ipſe viciſſim Athenienſes*] Feciſſe contra inducias. Vel *quibus ipſe.* [Niſi helleniſmo uti voluerit Auctor, videtur potius ſcripſiſſe, *qua ipſe viciſſim in Athenienſes criminaretur;* & τὸ *in* poſtea omiſſum à Typographis, ob ſimilitudinem vocis præcedentis in *im* deſinentis. *J. B.*]

28 *Vi majore*] Θεῦ βία. l. 25. §. 6. C. *locati:* quæ conſilio humano neque provideri neque vitari poteſt.

[a] *Lib. III, c. 9. §. 4.* captivum manere ad pacem uſque ſupra [a] notavimus; neque juſtitia interna deeſt, quatenus bona & actiones hoſtium pro debito civitatis obligantur, & [29] in ſolutum capiuntur: nec magis hic quod queratur habet, quam tot alii innocentes, in quos bellorum mala recidunt.

[b] *L. Cæſar. 15. L. Interdum. 16. §. ſi propter. 8. D. de publican.* 2. Nec quæ [30] de commiſſi cauſa [b] circa merces tractantur adferri huc debent, nec quod [31] apud Ciceronem eſt de inventione ſecundo, de nave roſtrata vi ventorum in portum delata, quam [32] ex lege quæſtor publicari volebat. [33] Ibi enim vis major a pœna liberat; [34] hic proprie de pœna non agitur, ſed de jure quod certo tantum tempore interquieſcebat. Tamen quin talem remittere benignius, quin & generoſius ſit, nullam habet dubitationem.

X. Sunt & quædam per inducias illicita, ob ſpecialem conventionis naturam; ut ſi tantum ſepeliendorum hominum cauſa datæ ſint induciæ, nihil erit immutandum: ſic [l] ſi obſeſſis datæ induciæ tantum ne oppugnentur, jam auxilia & commeatus admittere non licebit: nam cum tales induciæ alteri partium proſint, non debent interim ejus, qui dedit, cauſam duriorem facere. Interdum & [35] convenit, ne commeare liceat. [m] Interdum perſonis cavetur, non & rebus: quo caſu [36] ſi ad res defendendas lædantur perſonæ, nihil contra inducias fiet: nam cum liceat res defendere, perſonarum ſecuritas [37] ad id quod principale eſt, non quod in alicujus conſequentiam venit, referenda eſt.

XI. Si fides induciarum a parte altera rumpatur, quin læſo libe-

GROTII.

l *Si obſeſſis data inducia tantum ne oppugnentur*] Ut a Torila Neapolitanis apud *Procopium*. (Gotthic. III. 8.)

m *Interdum perſonis cavetur, non & rebus*] Vide c. ſignificavit 11. *de Judæis*. De induciis cum exceptione locorum exempla habes apud *Procopium* & *Menandrum Protectorem*.

GRONOVII.

29 *In ſolutum*] Vicem ejus, quod ſolvi debet.

30 *De commiſſi cauſa*] Si tempeſtate acta navis prætereiit locum, ubi applicare debebat & vectigal ſolvere: vectigali autem non ſoluto merces incidunt in cauſam commiſſi.

31 *Apud Ciceronem de inventione ſecundo*] Cap. 32.

32 *Ex lege*] Si qua roſtrata navis in portu deprehenſa eſſet, ut publicaretur.

33 *Ibi enim*] In commiſſis.

34 *Hic proprie*] In detinendo eo, qui deprehenditur inter fines.

35 *Convenit, ne commeare*] Diſerte ponitur in pactis induciarum, ne utrimque inter partes hoſtiles liber ſit commeatus.

36 *Si ad res deſendas*] Si, quæ res alterius invadunt, violentur perſonæ.

37 *Ad id quod principale*] Ita accipienda eſt, ut directo & per ſe perſonæ nihil hoſtile facientes non lædantur; non, ne lædantur, dum ea quæ per inducias licet arcere ac prohibere, attentant.

38 *Con-*

liberum ſit etiam ſine indictione ad arma venire, fruſtra dubitatur. nam capita 38 conventionis inſunt conventioni per modum conditionis, ut paulo [a] ante diximus. Reperias quidem in hiſtoriis exempla eorum 39 qui ſuſtinuerint in finem induciarum. Sed & bellum illatum Hetruſcis [b] & aliis, quod contra inducias feciſſent, legas: quæ diverſitas argumento eſt, jus ita eſſe ut dicimus, ſed eo jure uti vel non uti, in arbitrio eſſe ejus, qui læſus eſt.

XII. Illud conſtat, ſi 40 pœna conventa poſcitur & perſolvitur ab eo qui contra fecit, jam bellandi jus non eſſe: ideo enim pœna ſolvitur, ut cætera ſalva maneant. Et contra, ſi 41 bellum moveatur, receſſum a pœna cenſeri debet, quando optio data eſt.

XIII. Privata tamen facta non rumpunt inducias, niſi publicus actus accedat, puta 42 imperii aut ratihabitionis, quæ etiam intelligitur accedere, ſi qui deliquerint nec puniantur, nec dedantur: ſi non reddantur res.

XIV. Jus commeandi extra inducias 43 privilegium quoddam eſt. quare in ejus interpretatione ſequenda ſunt quæ 44 de privilegiis traduntur. Eſt autem hoc privilegium neque tertio noxium, neque danti admodum grave: ideo 45 intra [c] verborum proprietatem laxa magis quam ſtricta interpretatio admittenda eſt, eoque magis ſi non petenti datum beneficium, ſed ultro oblatum ſit; multoque magis, ſi ultra privatam publica quædam utilitas in negotio vertatur. Rejicienda ergo ſtricta interpretatio, etiam quam ferunt verba, niſi alioqui abſurdum aliquod ſequeretur, aut eo ducant probabiles admodum voluntatis conjecturæ. Contra vero etiam extra proprietatem laxior interpretatio locum habebit, ut ſimile abſurdum vitetur, aut ex valde urgentibus conjecturis.

[a] *Libro hoc c.* XIX. §. 14. & XX. §. 36.

[b] *Liv. lib.* IX. c. 41. *& ſeqq. & Lib.* X. c. 37. 45.

[c] *Vide ſupra l.* II. c. XVI. §. 12.

XV. Hinc

GRONOVII.

38 *Conventionis inſunt*] Omnia conventionis capita inſinuantur & læduntur in uno, quaſi ſingulis eſſet adjectum, hoc caput ſalvum fore, ſi & cætera ſalva fuerint.

39 *Qui ſuſtinuerint*] Non reddiderint par pro pari & ruptis ab altera parte induciis proſiluerint viciſſim ad hoſtilia, ſed exſpectaverint finem.

40 *Pœna conventa*] In pacto induciarum eo caſu, ſi quis eas violet.

41 *Bellum moveatur*] Poſt violatas inducias alter viciſſim aliquid hoſtile fecerit, is pœnam conventam poſcere nequit: jam enim videtur legiſſe alterum eorum, quæ optare potuit.

42 *Imperii aut ratihabitionis*] Si juſſa fuerint aut approbata ab eo, penes quem imperium eſt.

43 *Privilegium quoddam*] Certis perſonis plerumque datur, quum in aliis maneat bellum.

44 *De privilegiis*] Juribus ſingularibus, quæ non ad exemplum trahuntur. §. 6. Inſtit. *de J. n. g. c.*

45 *Intra verborum proprietatem*] Quatenus propria verborum ſignificatio permittit.

XV. Hinc colligimus [46] datum militibus commeatum non ad medios tantum, ſed & ſummos duces porrigi: quia verbi proprietas admittit eam ſignificationem, quanquam eſt & alia ſtrictior. Sic [47] nomine [a] clericorum venit epiſcopus. Etiam, [b] qui in claſſibus ſunt nautæ, milites intelliguntur, & omnes omnino qui ſacramentum dixerunt.

XVI. 1. [48] In itu cautum & de reditu cenſetur, non hoc ex vi verbi, ſed ut abſurdum vitetur: neque enim [49] inutile eſſe beneficium debet. Et abitus tutus intelligendus uſque dum eo pervenerit ubi in tuto ſit. unde [n] Alexandri fides accuſata [c], qui, quibus abitum indulſerat, eos in ipſo itinere juſſit interfici.

2. At, cui abire datum, non & redire: ſed nec, cui venire conceſſum eſt, [50] mittere poterit: nec contra: ſunt enim hæc diverſa, nec extra verba exſpatiari ratio cogit: ita tamen [51] ut error etſi jus non det, a pœna certe, ſi qua adjecta eſt, relevet. Sed & cui venire permiſſum eſt, ſemel veniet, non iterum, niſi temporis adjectio aliam ſuppeditet conjecturam.

XVII. Patrem filius, uxor virum non ſequitur, aliter quam in jure [52] commorandi. nam morari [d] ſolemus [53] cum familia, peregrinari ſine ea. Famulus tamen unus aut alter, etiamſi expreſſus non ſit, comprehenſus cenſebitur in eo, quem ſine tali comitatu ire indecorum foret. [e] nam qui aliquid concedit, concedit quæ neceſſario ſequuntur. neceſſitas autem hic [54] moraliter intelligenda eſt.

a Can. in c. cum in cunctis 7. § cum vero. 2. De Elect.

b L. 1. §. 1. D. de bon. poſſ. ex teſt. mil.

c Diod. Sic. lib. XVII. c. 84.

d L. penult. D. de precario.

e Abbas C. Quam ſit. 7. De Judæis.

XVIII. Si-

GROTII.

[n] *Alexandri fides accuſata*] Plutarchus: Καὶ τῦτο τοῖς πολεμικοῖς ἔργοις αὐτῦ τὰ ἄλλα νομίμως ἢ βασιλικῶς πολεμήσαντ☉ ὡς κηλὶς πρόσεςι· *hæc velut macula adhæſit bellicis actionibus regis, cætera in bello agere & juſte & regaliter ſoliti.* (Pag. 698. C.) Simile factum Bajazetis contra Vidynenſes in Servia habes apud *Leunclavium* lib. VI.

GRONOVII.

46 *Datum militibus commeatum*] Si poſitum ſit in pacto induciarum, concedi liberum iter in hoſtiles terras aut per hoſtiles militibus, non excludi centuriones, tribunos, præfectos, ſed nec legatos, qui ſummæ rei præſunt.

47 *Nomine clericorum*] Quod clericis conceſſum, id etiam vindicare poteſt epiſcopus.

48 *In itu*] Si data facultas eundi, utique & redeundi.

49 *Inutile beneficium*] Quod pro beneficio datur, id ita datum intelligitur, ut poſſit effectum ſortiri.

50 *Mittere*] Alium ſibi ſubſtituere, qui veniat.

51 *Ut error*] Ut, ſi quis hoc fecerit per errorem, ſine fallendi propoſito, etſi male fecerit, non tamen pœnæ forte in pacto expreſſæ ſubjaceat.

52 *Commorandi*] Conceſſa itione habitandi cauſa.

53 *Cum familia*] At familiæ vel præcipuæ partes uxor & liberi.

54 *Moraliter*] Non ſine quo ſimpliciter & quocumque modo aliquid eſſe non poſſit, ſed ſine quo aliquid decenter & commode eſſe non poſſit.

GRO-

XVIII. Similiter bona non quævis comprehendentur, ſed quæ ſolita ſunt ad iter aſſumi.

XIX. Expreſſo comitum nomine non ſunt intelligendi hi, 55 quorum cauſa magis eſt odioſa, quam ipſius cui proſpicitur. Tales ſunt piratæ, latrones, transfugæ, deſertores. Gentis expreſſum nomen in comitibus, ſatis oſtendit facultatem ad alios non porrigi.

XX. Jus commeandi cum veniat ex vi poteſtatis, in dubio non extinguitur 56 morte concedentis, ſecundum ea quæ [a] alibi diximus de regum & aliorum imperantium beneficiis.

[a] Lib. II. c. 14. §. 11. 12.

XXI. Diſputari ſolet de eo, quod dictum eſt in hunc modum, 57 *quamdiu voluero*. Et verior eſt ſententia eorum, qui exiſtimant durare 58 beneficium tale, etiam ſi 59 novus volendi actus non intercedat, quia durare in dubio præſumitur, quod ad juris effectum ſufficit; o non etiam ubi is, qui conceſſit, [b] deſiit poſſe velle, quod per mortem contingit. Perſona enim ſublata, collabitur etiam illa præſumtio durationis, ſicut accidens interitu ſubſtantiæ.

[b] Canon. in c. ſi gratioſe. 5. de reſcr. in VI.

XXII. Commeandi autem ſecuritas ei, cui data eſt, debetur etiam extra territorium concedentis: quia datur 60 contra jus belli, quod per ſe territorio non includitur: ut alibi [c] a nobis dictum eſt.

[c] Lib. III. c. IV. §. 8.

XXIII. Captivorum redemtio multum habet favoris, maxime apud Chriſtianos, quibus lex [d] divina hoc miſericordiæ genus peculiariter commendat. *Captivorum redemtio, magnum atque præclarum juſtitiæ munus eſt:* verba ſunt [e] Lactantii. Ambroſio captivos redimere, maxime ab hoſte barbaro, præcipua & ſum-

[d] Matt. XXV. 36. 39.

[e] Lib. VI. Cap. 12.

GROTII.

o *Non etiam ubi is qui conceſſit deſiit poſſe velle, quod per mortem contingit*] L. Lucius Titius. 32. *de donationibus*, ita ut eam emendat vir magnus *Antonius Faber*, *voluero* ponens pro *volueris*. [Conject. Jur. Civ. Lib. II. c. 19.] Adde l. locatio. 4. ff. *locati:* Cardinalem *Tuſchum* pp. concluſion. 751. lit. p. *Reinking*. lib. II, claſſe II. c. 8. num. 30.

GRONOVII.

55 *Quorum cauſa magis eſt odioſa*] Qui minus ſunt favorabiles, adeo ut videatur conceſſurus non fuiſſe, qui conceſſit, ſi ſuo nomine petiiſſent.

56 *Morte concedentis*] Sic ut a novo Imperatore novus commeatus ſit petendus, ſi quis uti velit.

57 *Quamdiu voluero*] Quoties conceſſi aliquid alteri licitum fore tamdiu, quamdiu id ei concedere velim.

58 *Beneficium tale*] Poſtquam ſemel iterumque eo uſus eſt, qui accepit.

59 *Novus volendi*] Etſi nec verbis neque alio certo ſigno me adhuc velle oſtenderim.

60 *Contra jus belli*] Ut in aliquem non liceat, quod jure belli liceret: licet autem in hoſtes jure belli quidvis hoſtile etiam extra territorium.

a Lib. II, ſumma liberalitas *a* vocatur. Idem *b* defendit ſuum & eccleſiæ
off. c. 15. factum, p quod vaſa eccleſiæ 61 etiam initiata confregerint, ut
b Ibid. captivi redimerentur. 62 *Ornatus*, inquit, *ſacramentorum*, *re-*
c. 28. *demtio captivorum eſt*, & multa alia in eandem ſententiam.

XXIV. 1 Quibus adducor, ut non audeam indiſtincte probare leges illas, quæ captivos redimi vetant, quales apud Romanos
c Livius fuiſſe legimus: *c nulli civitati viliores captivi quam noſtræ*, ait in
lib. XXII. ſenatu Romano quidam. Eadem civitas Livio *d* dicitur mini-
c. 59. me in captivos jam inde antiquitus indulgens. Nota eſt in hanc
d Ibid.
e III. *Od.* rem Horatii *e* ode, ubi captivos redimere vocat 63 conditio-
5. nes fœdas, & exemplum perniciem trahens: flagitio additum
f Politic. damnum. Sed quod *f* Ariſtoteles in Laconum inſtitutis repre-
Lib. II. hendit, idem in Romanorum culpari ſolet: nimis ſcilicet illa
Cap. 7. omnia directa ad res bellicas, quaſi in illis ſolis ſalus civitatis
Lib. VII. conſiſteret. Atqui ſi rem humanitatis modo æſtimamus, ſatius
Cap. 13. ſæpe eſſet jus, quod bello petitur, amitti, q quam plurimos homines, & quidem cognatos aut populares, relinqui in graviſſimis ærumnis.

2. Non videtur ergo lex talis juſta, 64 niſi appareat opus tali rigore, ut majora aut plura mala alioqui moraliter inevitabilia caveantur. Nam in tali neceſſitate, cum 65 ipſi captivi ex caritatis

GROTII.

p *Quod vaſa eccleſiæ etiam initiata confregerint, ut captivi redimerentur*] Imitatus hoc Ambroſii factum Auguſtinus, narrante *Poſſidio*, (*De Vit. Auguſtin.* Cap. 24.) qui contra carnalem ſenſum quorundam id factum dicit. Imitatus eſt & in eadem Africa epiſcopus Deogratias, narrante *Victore Uticenſi* lib. I. Vas, quod Remigii fuerat, datum ad redimendos a Nortmannis captivos narrat in Remigii vita *Hincmarus*. Simile factum archiepiſcopi Bremenſis Rimberti laudat *M. Adamus* Bremenſis eccleſiaſticæ hiſtoriæ cap. 32. Probat hoc ſynodus univerſalis ſexta, decreto relato in *cauſam* XII, *quæſtione* II. Quæ adjungenda his, quæ diximus ſupra hoc libro cap. V. §. 2.

q *Quam plurimos homines, & quidem cognatos aut populares, relinqui in graviſſimis ærumnis*] De Mauritii Imperatoris ob tale factum ſeria admodum pœnitentia vide *Zonaram*. (Lib. XIV. Cap. 13. pag. 77, 78. *Ed. Reg.*)

GRONOVII.

61 *Etiam initiata*] Quibus ad ſacrum uſum jam uſi fuiſſent ſacerdotes.

62 *Ornatus ſacramentorum*] Si ſupellex ſacra impendatur in redimendos captivos, honoratur & ornatur, non violatur.

63 *Conditiones fœdas*] Quod his milites redduntur ſegniores, & facilius armis abjectis in captivitatem conſentiant, certi ſe redemtum iri.

64 *Niſi appareat*] Nempe quia tanti taxantur, aut id pro eis petitur, quod non poteſt, niſi gravi reipublicæ detrimento, concedi.

65 *Ipſi captivi ex caritatis lege*] Mithridates oppugnans Cyzicum 3000. captivorum in navibus ad urbem admovit, qui manus tendentes ad mœnia orabant, ut ſibi parcerent cives: donec Lyſiſtratus Cyzicenorum prætor e muro per præconem eos monuit φέρειν τὸ συμβαῖνον ἐγκρατῶς αἰχμαλώτους γεγονότας ut captivi & in alienam poteſtatem redacti fortiter fortunam fer-

tatis lege ſuam ſortem patienter ferre debeant, poteſt hoc eis injungi, & aliis, ne quid contra faciant, præcipi, ſecundum ea quæ de cive ob bonum publicum dedendo ſcripſimus [a] alibi.

XXV. Non ſunt quidem moribus noſtris ſervi, qui bello capiuntur: non dubitem tamen, quin jus exigendi pretium redemtionis a capto poſſit ab eo, qui captum tenet, [66] in alium transſcribi: nam & incorporalia alienari natura patitur.

XXVI. Et poteſt idem pluribus debere pretium, ſi ab uno dimiſſus, pretio nondum ſoluto, captus ſit ab alio: ſunt enim diverſa hæc debita ex diverſis cauſis.

XXVII. Conventio de pretio facta reſcindi non poteſt, eo quod captus intelligatur locupletior quam credebatur: quia jure gentium externo, de quo quærimus, [67] nemo cogitur ſupplere quod in contractu minus æquo pretio promiſit, ſi dolus non interceſſit: ut intelligi poteſt ex his quæ de contractibus [b] ſupra a nobis explicata ſunt.

XXVIII. Ex eo, quod diximus captivos noſtros ſervos non eſſe, ſequitur ceſſare illam [68] acquiſitionem univerſalem, quam acceſſionem eſſe dominii in perſonam [c] diximus alibi. Non alia ergo captori acquirentur quam quæ ſpecialiter apprehenderit: quare ſi quid clam ſecum habet captivus, non erit acquiſitum, quia nec poſſeſſum. Sicut Paulus juriſconſultus [d] contra Brutum & Manilium reſpondit, qui fundum poſſeſſione cepit, theſaurum, quem in fundo eſſe neſciat, non cepiſſe: quia qui neſcit nequeat poſſidere. Cui conſequens eſt, ut res [69] eo modo celata ad redemtionis pretium ſolvendum prodeſſe poſſit, quaſi retento dominio.

[a] *Lib.* II, c. XXV. §. 1.
[b] *L.* II, c. 12. §. 26.
[c] *L.* III, c. VII. §. 4.
[d] *L. poſſideri.* 3. §. *Neratius.* 3. *D. de acqu. poſſ.*

XXIX. 1. Quæri & hoc ſolet, an pretium conventum & ante mortem non ſolutum ab herede debeatur. Expedita mihi videtur reſponſio, ſi in carcere mortuus eſt, non deberi: promiſſo enim inerat conditio, ſi liberaretur: mortuus autem non liberatur. Contra, ſi mortuus eſt cum in libertate eſſet, deberi. Jam enim lucratus erat id, pro quo promiſſum erat pretium.

2. Plane fateor & aliter conveniri poſſe, ut ab ipſo contractus mo-

ferrent. *Appian.* Bell. Mithr. p. 220. *Ed. H. Steph.*

66 *In alium tranſcribi*] Donari, delegari creditori, quocumque modo alienari.

67 *Nemo cogitur ſupplere*] Non eſt dolus venditoris, ſi emtor non intelligens quid emat, obtulit plus juſto: ita nec captivi dolus eſt, ſi qui eum tenet, bonorum ejus ignarus, nec in tempore requirendi copia uſus, minoris, quam potuit, eum taxavit.

68 *Acquiſitionem univerſalem*] Etiam rerum incorporalium captivi.

69 *Eo modo celata*] Poſſit numerari in parte pretii, nec poſſit dicere, qui cepit, eam rem jam ſuam fuiſſe, ex quo dominum ceperit.

momento 70 pure debeatur pretium, & captivus tantum retineatur, non jam ut jure belli captus, ſed ut 71 a ſe oppignoratus: & contra pactum iniri poſſe, ut procedat pretii ſolutio, ſi die præſtituto, qui captus ſit, liber vivat. Sed hæc ut minus naturalia non præſumuntur acta, niſi manifeſtis documentis.

XXX. Proponitur & illud, an in carcerem redire debeat, qui dimiſſus eſt ſub pacto, ut faceret dimitti alterum, qui 72 factum morte prævenerit. Diximus [a] alibi, factum tertii liberaliter promiſſum ſatis impleri, ſi 73 nihil omittitur ex parte promiſſoris; at in onerosis obligari promiſſorem ad id, quod tantundem valet. Sic ergo in propoſita quæſtione non tenebitur quidem dimiſſus reddere ſe cuſtodiæ: neque enim id conventum fuit, neque tacite actum intelligi patitur favor libertatis, neque debebit lucrifacere libertatem, 1 ſed 74 ejus, quod præſtare non poteſt, æſtimationem præſtabit. Hoc enim naturali ſimplicitati congruentius, quam quæ 75 in actione [b] de præſcriptis verbis & de condictione ob cauſam dati cauſa non ſecuta Romani juris interpretes tradunt.

[a] *Lib.* II, *c.* XI. §. 22. & XV. §. 16. *Hoc libro c.* XX. §. 50.

[b] *L. naturalis.* 5. §. 1. *de præſc. verb. l. ult. D. de cond. ob cauſ. dati.*

GROTII.

1 *Sed ejus quod præſtare non poteſt æſtimationem præſtabit*] Id non fecit Paulus Balionius ea lege dimiſſus ut Carvajalium reſtitueret libertati, qui Carvajalius, antequam liberaretur, mortuus fuit: quo nomine reprehendit Balionium *Mariana* libro XXX. (Cap. 21.) Sed facti ſpeciem paullo aliter narrat *Paruta* libro II.

GRONOVII.

70 *Pure debeatur*] Sine conditione plenæ libertatis recuperatæ.

71 *A ſe oppignoratus*] Quaſi ſe ipſe pro pretio tantiſper pignori dederit, donec id repræſentaretur.

72 *Factum morte*] Mortuus fuerit, antequam poſſet dimitti.

73 *Nihil omittitur*] Promiſſor fecit, quod potuit, ut promiſſum præſtaret, quamvis fortuna interceſſerit.

74 *Ejus quod præſtare non poteſt*] Ob alterius mortem aliquid dabit pro ſua redemtione.

75 *In actione de præſcriptis verbis*] Damnari præciſe promiſſorem, in quantum intereſt mea, illud, de quo convenit, accipere: vel repeti, quod datum eſt quaſi ob rem datam, re non ſecuta.

CAPUT XXII.

De fide minorum poteſtatum in bello.

I. *Ducum genera.*
II. *Quatenus eorum pactio obliget ſummam poteſtatem:*
III. *Aut occaſionem obligationi det.*
IV. *Quid ſi factum quid contra mandatum? ubi diſtinctiones adhibentur.*
V. *An tali caſu pars altera obligetur.*
VI. *Quid belli duces aut magiſtratus poſſint circa inferiores ſe, aut pro iisdem.*
VII. *Pacem facere ducum non eſſe:*
VIII. *An inducias dare, diſtinguitur.*
IX. *Quæ ſecuritas perſonarum, quæ res ab ipſis concedi poſſint.*
X. *Stricte interpretanda talia pacta, & quare?*
XI. *Quomodo interpretanda deditio a duce accepta.*
XII. *Quomodo cautio, ſi regi aut populo viſum fuerit.*
XIII. *Quomodo promiſſum de oppido tradendo.*

I. INter publicas conventiones (aa) Ulpianus [a] & hanc ſpeciem poſuit, *quoties inter ſe duces belli quædam paciſcuntur.* Nos diximus poſt fidem datam a ſummis poteſtatibus, agendum & de ea, quam dant minores inter ſe, aut aliis: ſive minores illi ſummis ſint proximi, quales ſunt 1 duces excellenter dicti, de quibus illud Livii [b] capiendum: *nec ducem novimus, niſi cujus auſpicio bellum geritur:* ſive longius remoti, quos ſic diſtinguit [c] Cæſar: *aliæ ſunt legati partes, aliæ Imperatoris. Alter 2 agere ad præſcriptum, alter libere ad ſummam rerum conſulere debet.*

II. Eſt autem in horum promiſſis duplex inſpectio. nam aut hoc quæritur, an ſummam poteſtatem obligent, aut an ſe ipſos. a Prior quæſtio definienda eſt ex eo, quod alibi [d] diximus, obligari

[a] L. conventionum. 5. D. de pactis.
[b] Lib. IV. c. 20.
[c] Comm. III. c. 51. De Bell. Civ.
[d] L. II, c. XI. §. 12.

GROTII.

a *PRior quæſtio definienda eſt ex eo, quod alibi diximus*] Vide *Camdenum* in anno CIↃ IↃ XCIV, in pronuntiato Comitis Mirandæ in cauſa Haukinſi. (*Pag.* 630.)

GRONOVII.

1 *Duces excellenter*] Integris exercitibus præfecti, aut quibus ſumma belli commiſſa eſt.

2 *Agere ad præſcriptum*] Ille inter mandati terminos ſe continet, hic neminis arbitrium ſpectans, quod in univerſum ſalutare & conſultiſſimum judicat, agit ac exſequitur.

(aa) Vide celeberrimi & ſummi JCti Clar. NOODT eximium Librum *De Pactis & Tranſactionibus*, Cap. 7. *J. B.*

GRO-

gari nos & per eum quem voluntatis noſtræ miniſtrum elegerimus, ſive 3 voluntas illa ſpecialiter expreſſa eſt, ſive 4 ex ipſa præpoſitionis natura colligitur. Nam qui dat facultatem, dat quantum in ſe eſt quæ ad facultatem ſunt neceſſaria, quod in materia morali intelligendum eſt 5 morali modo. Duobus ergo modis poteſtates minores ſupremam ſuo facto obſtringunt, faciendo id quod probabiliter ipſorum officio contineri cenſetur, aut etiam extra illud ex ſpeciali præpoſitione nota publice, aut iis quorum res agitur.

III. Sunt & alii modi, quibus poteſtas ſumma obligatur antecedente miniſtrorum facto, ſed non ita, ut id factum cauſa ſit proprie dicta, ſed ut occaſio ſit obligationis: idque dupliciter, vel per conſenſum, vel per rem ipſam. Conſenſus apparet ratihabitione, non tantum expreſſa, ſed & tacita, id eſt, ubi ſcivit ſumma poteſtas quod actum erat, & fieri paſſa eſt, 6 quæ ad aliam cauſam referri probabiliter non poſſunt. quod ipſum quomodo procedat, alibi a tractavimus. Per rem hactenus obligantur, ne locupletiores fiant aliena jactura, id eſt, ut aut 7 contractum præſtent ex quo commodum volunt conſequi, aut de commodo diſcedant. de qua æquitate itidem a nobis alibi b dictum eſt. Et hactenus nec ultra recipi poteſt, quod dicitur 8 valere, ſi quid utiliter geſtum eſt. Contra vero ab injuſtitia excuſari non poſſunt, qui, cum pacta improbent, tamen retinent quod ſine pactis non haberent: ut cum ſenatus Romanus, narrante c Valerio, 9 factum Cn. Domitii neque probare potuit, neque reſcindere voluit: qualia multa in hiſtoriis occurrunt.

a L. II, c. IV. §. 5. & c. XV. §. 17.

b Lib. II, c. X. §. 2.

c Lib. IX. c. 6. n. 3.

IV. 1. Illud quoque ex ſupra d a nobis dictis repetendum eſt, obligari eum qui præpoſuit, etiam ſi præpoſitus fecit 10 contra mandata arcana, intra limites tamen publicæ functionis. Hanc æquitatem recte ſecutus eſt prætor Romanus in inſtitoria actione:

d L. II, c. XI. §. 12. & 13.

GRONOVII.

3 *Voluntas illa ſpecialiter*] Libello ad ſingulare negotium commiſſum aptato conſignata.

4 *Ex ipſa præpoſitionis natura*] Mandato procurationis aut præfecturæ jure, ordine, neceſſitate.

5 *Morali modo*] Ut ea facultas commode poteſt explicari.

6 *Quæ ad aliam cauſam*] Quæ ſatis videbat huc evaſura; ut ipſius perſona obſtringeretur.

7 *Contractum præſtent*] Ut aut obnoxios ſe reddant vinculo, quod ſubeundum eſt una cum utilitate ex eo proveniente; aut etiam ipſi utilitati renuntient, ſi grave ducunt id vinculum ſubire.

8 *Valere, ſi quid utiliter*] Ex præſumtione non facile irritum facturum aliquem, quod licet inſcio ſe geſtum ſit, tamen fructus ad eum redundat, utcumque cum onere aliquo.

9 *Factum Cn. Domitii*] Regem Arvernorum Bituitum, qui fide publica in caſtra Romana venerat, retinentis.

10 *Contra mandata arcana*] Diverſa ſcilicet iis, quæ palam in ſpeciem data ſunt.

11 *Pa.*

ne: neque enim omne, quod cum inſtitore geritur, obligat eum, qui præpoſuit, ſed ita, [a] ſi ejus rei gratia cui præpoſitus fuerit contractum eſt. de quo autem [11] palam proſcriptum fuit, ne cum eo contrahatur, is præpoſiti loco non habebitur: quod ſi proſcriptum quidem ſit, ſed [12] non pateat, tenetur qui præpoſuit. conditio quoque præpoſitionis ſervanda eſt: nam ſi quis ſub certa lege vel [13] interventu cujuſdam perſonæ contrahi voluit, æquiſſimum erit id ſervari, in quo præpoſitus eſt.

2. Cui conſequens eſt, ut alii reges aut populi magis, alii minus ex ducum ſuorum contractibus teneri poſſint, ſi ſatis notæ ſint ipſorum leges atque inſtituta. De his ſi non conſtat, ſequendum eſt quod conjectura dictat, ut conceſſum intelligatur id, ſine quo ſatis commode, quæ officii ſunt, expediri non poſſunt.

[a] *L. cuicumque. 5. §. non tamen. 11. D. de inſt. act. l. ſed ſi. 11. §. de quo 2. & §. proſcribere. 3. & §. proſcriptum. 4. eod. tit.*

3. Mandati fines ſi exceſſerit minor poteſtas, tenebitur ipſa, ſi quod promiſit præſtare non poteſt, ad æſtimationem: niſi lex aliqua ſatis cognita id quoque impediat. Quod ſi dolus acceſſerit, id eſt, ſi [14] præ ſe tulerit jus majus quam habebat, jam tenebitur & de damno culpa dato, imo & ex crimine ad pœnam [15] crimini reſpondentem. [16] Ex priore cauſa bona obligantur, & ſi ea deficiant operæ, aut libertas corporis: ex poſteriore quoque perſona, aut bona, aut utrumque, pro delicti quantitate. Quod autem de dolo diximus procedet etiam, ſi quis [17] teſtationem interpoſuerit ſemetipſum obligari nolle, quia & damni dati & pœnæ juſtæ debitum cum delicto non voluntario ſed naturali nexu cohærent.

V. Quia vero ſemper aut ſumma poteſtas obligatur, aut miniſter ejus, ideo & certum eſt partem alteram obligari, nec dici poſſe [18] claudicare contractum. Egimus de comparatione eorum, qui medii ſunt, ad ſuperiores.

VI. Videamus & quid in inferiores poſſint. Nec puto dubitandum, quin dux milites, magiſtratus [19] oppidanos obligent intra eos actus [20] qui ſolent ab ipſis imperari: alioqui conſenſu opus

GRONOVII.

11 *Palam proſcriptum*] Literis in loco publico affixo denuntiatum.

12 *Non pateat*] Literis forte obſcuratis pluvia caſuve alio, aut ablatis & refixis.

13 *Interventis*] Non niſi adhibita perſona nominata.

14 *Præ ſe tulerit jus majus*] Sibi finxerit plus eſſe commiſſum & permiſſum quam erat.

15 *Crimini reſpondentem*] Majorem minoremve pro ratione criminis.

16 *Ex priore*] Damni culpa dati.

17 *Teſtationem interpoſuerit*] Inſtrumentum teſtibus ſubſignatum fieri curaverit.

18 *Claudicare contractum*] Quaſi non paribus pedibus incedere, non utrimque æqualiter ire.

19 *Oppidanos*] Si quid illi pro his promiſerunt.

20 *Qui ſolent*] Quod dux militibus, magiſtratus oppidanis mandandi jus habet.

a Alc. l. VIII, conſ. 40. opus eſſet. *a* Contra, ducis aut magiſtratus pactum 21 inferioribus proderit in mere utilibus omnino: id enim in poteſtate comprehenſum ſatis eſt: in his quæ onus annexum habent, intra ea quæ imperari ſolent, omnino; extra ea, ita 22 ſi acceptaverint, quæ congruunt his quæ de ſtipulatione pro tertio *b L. 11, c. XI. § XIV.* ex naturali jure *b* alibi diſſeruimus. Generalia hæc illuſtriora facient ſubjectæ ſpecies.

VII. b De belli cauſis & conſequentibus tranſigere 23 ad belli ducem non pertinet, neque enim belli gerendi pars eſt bellum finire: imo etſi cum maxima poteſtate præpoſitus fuerit, ea 24 de belli ductu erit intelligenda. Ageſilai reſpon- *c Plutarch. in Ageſ. p. 601. B.* ſum ad Perſas fuit *c* εἰρήνης τὴν πόλιν εἶναι κύριον· *de pace conſtituendi jus eſſe civitati. Quam pacem A. Albinus cum Jugurtha rege Senatus injuſſu fecerat, Senatus reſcidit*. (bb) inquit *d Bell. Jugurth.* *d* Salluſtius. Et apud Livium *e* eſt: *qui rata iſta pax erit,* *e L. XXXVII. c. 19.* *quam non ex auctoritate ſenatus, non juſſu populi Romani peregerimus?* Sic Caudina, ſic Numantina ſponſio populum Romanum, ut alibi *f* expoſuimus, non obligavit. Et eatenus *f Lib. 11. c. 15. §. 16, 17.* verum eſt illud 25 Poſthumii, *ſi quid eſt in quo obligari populus poteſt, in omnia poteſt*, nempe eorum quæ ad ductum belli non pertinent: quod oſtendunt antecedentia, de deditione, de ſponſione relinquendæ aut incendendæ urbis, de ſtatu mutando.

VIII. c Inducias dare ducum eſt, nec ſummorum tantum, ſed & minorum, iis nempe, quos oppugnant aut obſeſſos tenent, & ſe ſuaſque copias quod attinet. Nam alios duces pares non *g Lib. XXIV. c. 19.* obligant, quod Fabii & Marcelli hiſtoria apud *g* Livium declarat.

IX. 1. Homines, imperia, agros, bello quæſita concedere itidem

GROTII.

b *De belli cauſis & conſequentibus tranſigere ad belli ducem non pertinet*] Beliſarius Gotthis: οὐ γάρ ἐσμεν κύριοι τὰ βασιλέως πράγματα διοικῆσαι· *neque enim nos jus habemus ordinandi res Imperatoris.* [Apud PROCOPIUM, Gotthic. Lib. II. c. 6.]

c *Inducias dare ducum eſt*] Vide *Parutam* lib. V.

GRONOVII.

21 *Inferioribus*] Si horum in favorem pactum fuerit.

22 *Si acceptaverint*] Non omnino, ſed in his, quæ rata habuerint milites vel oppidani.

23 *Ad belli ducem*] A republica vel principe delegatum.

24 *De belli ductu*] De negotiis ad bellum adminiſtrandum & gerendum pertinentibus: non etiam de pacificatione.

25 *Poſthumii*] Pronuntiatum in Caudina cauſa. *Liv.* 9, 9.

(bb) Non ſunt hæc ipſa verba SALLUSTII, apud quem ita legitur: *Senatus ita, uti par fuerat, decernit, ſuo atque Populi injuſſu, nullum potuiſſe fœdus fieri.* Bell. Jug. Cap. 43. Ed. Wall. *J. B.*

GRO-

itidem ducum non eſt. 26 Hoc jure Syria *a* Tigrani ademta, quamquam Lucullus dederat. De Sophoniſba, *b* quæ bello capta erat, ait Scipio, Senatus populique Romani judicium atque arbitrium eſſe; ideo a Maſaniſſa, quo duce capta erat, libertatem ei dari non potuiſſe. *c* In res alias, quæ in præda ſunt, jus aliquod concedi imperantibus videmus, non tam ex vi poteſtatis, quam cujusque populi moribus. qua de re ſatis ſupe rius a nobis *d* dictum eſt. *a Juſt. l. XL. c. 2.* *b Liv. l. XXX c. 14.* *c Caſt. de juſt & jure l. 1.* *d Lib. III, c. VI. §. 15.*

2. At 27 nondum quæſita condonare omnino in ducum eſt poteſtate: quia oppida pleraque & homines ſæpe in bello dedunt ſe ſub conditionibus vitæ ſalvæ, aut & libertatis, aut & bonorum, de quibus ſummæ poteſtatis arbitrium 28 exquiri res plerumque non patitur. Pari ratione jus hoc & ducibus non ſummis dandum eſt 29 intra ea, quæ ipſis agenda commiſſa ſunt. Maharbal Romanis quibusdam, qui ex prælio ad Traſimenum evaſerant, ſatis longe abſente Annibale, fidem dederat non tantum vitæ, τῆς σωτηρίας, ut nimium conciſe narrat Polybius *e*, ſed, ſi arma tradidiſſent, abire cum ſingulis veſtimentis paſſurum: retinet eos Annibal hoc cauſatus: *f* ὅτι Μαάρβας οὐκ εἴη κύριος ἄνευ τῆς αὐτοῦ γνώμης, διδοὺς τὴν ἀσφάλειαν τοῖς ὑποσπόνδοις· d *in poteſtate Maharbalis non fuiſſe, ſe inconſulto fidem dare ſe dedentibus, qua ipſos illæſos aut indemnes præſtaret.* Judicium de hoc facto *g* Livii ſequitur. 30 *Punica religione ſervata fides ab Annibale eſt.* *e Lib. III, c. 84.* *f Ibid. c. 85.* *g Lib. XXII. c. 6.*

3. Quare & M. Tullium in Rabirii cauſa 31 ut oratorem audire

GROTII.

d *In poteſtate Maharbalis non fuiſſe, ſe inconſulto fidem dare ſe dedentibus*] Non magis probabile erat in re ſimili effugium, quo uſus Bajazetes adverſus Servios Cratovianos, narrante *Leunclavio* lib. VI.

GRONOVII.

26 *Hoc jure Syria*] Atqui non tam jure id factum, quam inſolentia Pompeii, qui pro libidine, quæ potuit, acta Luculli reſcidit. Ideo & ipſius acta noluit confirmare ſenatus, neque id efficere potuit, niſi poſtquam, nefaria cum Cæſare & Craſſo conſpiratione inita, & ſe & rempublicam perdidit. Alioqui non magis licuiſſet Pompejo adimere, quam Lucullo dare: fuerant enim pari jure; ſed Pompejus ſucceſſor & æmulus Luculli. Licuiſſe autem utrumque ita, ſi ratum haberet ſenatus, ex hiſtoria notum. Cui autem Tigrani? immo Antiocho Aſiatico, Pii filio, Cyziceni nepoti.

27 *Nondum quæſita*] Quæ tantummodo in ſpe ſunt acquirendi, pacto relinquere poſſeſſoribus, ſi alia imperata facere velint.

28 *Exquiri res*] Brevitas occaſionis.

29 *Intra ea*] In iis dumtaxat cauſis, quæ illis delegantur.

30 *Punica religione ſervari*] Id eſt, non ſervata: ſemper enim male audierunt Pœni ob perfidiam.

31 *Ut oratorem, non ut judicem*] Vide ad illa prolegom. *ſectæ, argumento, cauſæ ſervire.* num. 40.

dire debemus, non ut judicem. Vult a Rabirio Saturnium jure cæſum, quem conſul C. Marius data fide ex capitolio abduxerat. *Fides*, [a] ait, *qui potuit ſine ſenatus conſulto dari?* & ita rem agit quaſi Marium ſolum fides illa obſtringeret. Atqui C. Marius ex ſenatusconſulto poteſtatem acceperat operam dandi, ut imperium populi Romani majeſtasque conſervaretur. [e] In ea poteſtate, quæ Romanis moribus erat maxima, quis neget comprehenſum jus dandæ impunitatis, ſi eo modo omne periculum a republica arceretur?

[a] *Orat. pro C. Rabir. c.* 10.

X. Cæterum in his ducum pactis, quia de re agunt aliena, quatenus contractus natura patitur, [32] adſtringenda interpretatio, nempe ne aut ex ipſorum facto ſumma poteſtas plus quam vellet obligetur, aut ipſi damnum ſubeant officium faciendo.

XI. Ita qui in deditionem puram a duce accipitur, eo jure acceptus cenſetur, ut de eo victoris populi aut regis arbitrium ſit, cujus exemplum eſt in Gentio Illyrii, & Perſeo Macedoniæ rege, qui ſe, ille [b] Anicio, hic [c] Paulo dediderunt.

XII. Sic adjecta cautio, [33] *ita ratum ſit*, *ſi populus Romanus cenſuiſſet*, quam ſæpe in ſponſionibus invenias, efficiet, ut, ratihabitione non ſecuta, dux in nihil ipſe teneatur, niſi ſi qua locupletior factus ſit.

XIII. Et, qui oppidum tradere promiſerunt, poſſunt præſidium dimittere, ut feciſſe [d] Locrenſes legimus.

[b] *Appian. Bell. Illyr.* pag. 761.

[c] *Livius*, XLV. 6.

[d] *Liv. lib.* XXIV. c. 1.

GROTII.

[e] *In ea poteſtate, quæ Romanis moribus erat maxima*] Vide *Salluſtium* in bello Catilinario. (Cap. 30. Ed. Waſſ.) Tullianæ huic cavillationi non dispar illa Conſalvi in ducem Valentinum *Guicciardini* libro VI. (Pag. 339. *Ed. Genev.* 1645.)

GRONOVII.

32 *Adſtringenda*] Strictior & anguſtior ſumenda.

33 *Ita ratum ſit*] *Liv.* 37, 45. *Pro impenſis in bellum factis* 15000. *talentûm Euboicorum dabitis: quingenta præſentia, duo millia quingenta, quum ſenatus populusque Romanus pacem comprobaverit: millia deinde talenta per duodecim annos.* Hæc quingenta, ſi ſenatus pacem non comprobaſſet, reſtitui vult auctor. *Liv.* 33, 15.

Caput XXIII.

De fide privata in bello.

I. *Refellitur ſententia ſtatuens, privatos, fide hoſti data non obſtringi.*
II. *Oſtenditur obſtringi eos etiam piratæ & latroni: & quatenus:*
III. *Minor hic non excipitur.*
IV. *Error an liberet.*
V. *Solvitur objectio ſumta ex publica utilitate.*
VI. *Aptantur ante dicta ad fidem datam reditus in carcerem:*
VII. *In certum locum non redeundi: non militandi:*
VIII. *Non fugiendi.*
IX. *Captum alii ſe dare non poſſe.*
X. *An privati cogendi ſint a ſuis poteſtatibus implere quod promiſerant.*
XI. *Qualis interpretatio in hujuſmodi pactis adhibenda.*
XII. *Quomodo ſumendæ voces* vitæ, veſtium, adventus auxilii.
XIII. *Rediiſſe ad hoſtem quis dicendus:*
XIV. *Juſta auxilia quæ, in deditione, ſub conditione facta.*
XV. *Quæ ad executionem pertinent, conditionem non facere.*
XVI. *De talium pactorum obſidibus.*

I. CIceronis eſt illud [a] ſatis tritum: *etiam ſi quid* [1] *ſinguli temporibus adducti hoſti promiſerint, eſt in eo ipſo fides conſervanda*: ſinguli, milites puta aut pagani: nihil enim ad fidem refert. Mirum eſt inventos eſſe juris magiſtros [b], qui docerent, pacta publice cum hoſtibus inita fidem adſtringere; at quæ [2] a privatis fierent, non item. Nam, cum privati jura privata habeant quæ obligare poſſunt, & hoſtes [c] capaces ſint acquirendi juris, quid eſſe poteſt quod obligationem impediat? adde quod niſi id ſtatuatur, [3] datur cædibus occaſio, libertati impedimentum: nam & illæ caveri ſæpe, & hæc obtineri a captivis, fide privatorum ſublata, non poterit.

[a] *De Off.* 1. 13.
[b] *Bart. in l. conventionum. D. de pactis. Zaſi. in apol. contra Eckium*
[c] *Hoc libro c.* XIX. §. 2.

II. Imo

GRONOVII.

1 *Singuli temporibus adducti*] Quæ ſcilicet non promitterent, niſi dura & infelicia tempora experirentur.

2 *A privatis*] Videntur illi privatos conſideraſſe tanquam pupillos & ſervos, qui ſine auctoritate tutorum & dominorum obligare ſe nequeunt.

3 *Datur cædibus*] Minus enim parcent pollicentibus ſe redemtum iri, & ſi cui pepercerint, eum, quod nunc ſæpe fit, fide data nunquam dimittent ad pretium redemtionis comparandum, ſi certum erit, eum iſta fide non obligari.

4 *Sibi*

II. Imo non hoſti tantum illi, quem jus gentium agnoſcit, ſed & latroni & piratæ data privatim fides obligat, perinde ut de fide publica ſupra [a] diximus. Id intereſt, quod ſi metus injuſtus ab altero incuſſus impulerit ad promittendum, is qui promiſit petere reſtitutionem, aut, ſi alter nolit, [4] ſibi eam præſtare poteſt. [b] Quod [5] in metu procedente ex bello publico juris gentium locum non habet. Quod ſi & jusjurandum acceſſerit, jam omnino quod promiſſum eſt præſtandum erit ab eo qui promiſit, ſi perjurii crimen effugere volet. Sed tale perjurium ſi in hoſtem publicum commiſſum ſit, puniri ab hominibus ſolet: ſi in latrones aut piratas, [6] diſſimulari odio eorum, quorum commodum agitur.

[a] *Supra l.* II, *c.* XI. § 7. & *lib.* III, *c* XIX. §. 5.

[b] *Oldr. conſ.* 7. *Covar. de matrim. p.* II, *c.* 3. §. 4. *n.* 21.

III. In hac quoque privata fide [7] minorem non excipiemus, qui [8] ejus ſtatus eſt, ut actum intelligat. Nam quæ minoribus conſulunt beneficia, ex jure ſunt civili. Nos de jure gentium quærimus.

IV. Et de errore alibi [c] diximus, ita jus dare a contractu recedendi, ſi id, quod per errorem creditum fuit, [9] in mente agentis vim habuerit conditionis.

[c] *Lib.* II, *c.* XI. §. 6.

V. 1. At, quo usque ſe extendat privatorum in paciſcendo poteſtas, difficilior inſpectio eſt. Quod publicum eſt, a privato alienari non poſſe ſatis conſtat: nam ſi ne ducibus quidem belli id permiſſum eſt, ut modo [d] probavimus, multo minus privatis. Sed de ipſorum actionibus ac rebus quæri poteſt, quia videntur hæc quoque concedi hoſtibus non poſſe ſine aliquo damno partis: unde videri poſſunt talia pacta [10] illicita cum civibus ob jus supereminens civitatis, tum conductis militibus ob fidem ſacramento datam.

[d] *Cap.* XXII. §. 7.

2. Sed ſciendum eſt, ea pacta, quæ [11] malum majus aut certius

GRONOVII.

4 *Sibi eam præſtare*] Proteſtando & nihil ſolvendo.

5 *Quod in metu procedente ex bello*] Neque metus ille injuſtus.

6 *Diſſimulari*] Impunitum transmitti, non quaſi non ſit perjurium, ſed quia iſtis hominibus jus non redditur; quippe habeantur pro ſervis pæne, atque adeo pro nullis.

7 *Minorem*] XXV. annis.

8 *Ejus ſtatus eſt*] Eam vim naturæ ingeniique habeat.

9 *In mente agentis*] Ita præſumtum ſit, ut fuerit præcipua cauſa contractus: qua deficiente, etiam quod actum eſt, irritum fore tacite conſenſum putatur.

10 *Illicita cum civibus ob jus*] Tanquam qui non habuerint poteſtatem earum actionum & rerum, ob jus, quod in eos habet princeps vel civitas.

11 *Malum majus*] Scilicet captus civis vel miles aut in perpetuum omittendus eſt, aut quandam actionem vel rem ſuam debet obligare ac ſubtrahere civitati vel principi. Satis conſulit juri eminenti civitatis vel principis ſe conſervando. Alterum perinde accipiendum eſt, ac ſi morbo vel calamitate amiſſum eſſet.

12 Fi-

tius evitant, magis utilia quam damnoſa etiam publico cenſeri debere, quia minus malum induit rationem boni: χρὴ τῶν κακῶν ἐπιλέγεσθαι τὸ μετριώτερον, ut ait quidam apud [a] Appianum. Neque vero [12] fides ſola, qua quis poteſtatem ipſam ſui & ſuarum rerum non abdicat, neque utilitas publica ſine legis auctoritate id efficere poſſunt, ut quod factum eſt, etiamſi contra officium factum eſſe detur, irritum ſit & effectu juris omni careat.

[a] Punic. pag. 55. Ed. H. Steph.

3. Lex quidem poſſet adimere ſubditis aut perpetuis, aut temporariis hanc poteſtatem: ſed neque lex hoc ſemper facit; [13] parcit enim civibus: neque ſemper facere poteſt: nam leges humanæ, ut alibi [b] diximus, vim obligandi tum demum habent, ſi latæ ſint [14] ad humanum modum, non ſi onus injungant, quod a ratione & natura plane abhorreat. Et ideo leges & præcepta ſpecialia, quæ tale quid aperte præ ſe ferunt, pro legibus haberi non debent; generales autem leges interpretatione benigna ita accipiendæ ſunt, ut caſus ſummæ neceſſitatis excludant.

[b] Lib. I. c. IV. §. 7. n. 2.3. Lib. II. cap. XIV. §. 12. n. 2.

4. Quod ſi actus, qui lege aut præcepto interdictus erat, & valere vetitus, interdici æquo jure potuit, jam irritus erit actus privati, ſed puniri tamen idem poterit, ideo quod promiſit id, quod ſui juris non erat, maxime ſi juratus id fecerit.

VI. Promiſſio captivi de [15] redeundo in carcerem merito toleratur: [16] neque enim deteriorem reddit captivi conditionem. Non ergo, ut quidam exiſtimant, glorioſe tantum fecit M. Attilius Regulus, ſed & quod debebat: *Regulus*, inquit [c] Cicero, *non debuit conditiones pactionesque bellicas & hoſtiles perturbare perjurio.* Nec obſtat illud [d]:

> *Atqui ſciebat, quæ ſibi barbarus*
> *Tortor pararet.*

Nam & hoc fieri poſſe jam ſcierat, cum promitteret. Sic & de

[c] Off. III. c. 29.
[d] Horat. III. Od. V. 49.

GRONOVII.

12 *Fides ſola*] Promiſſio, qua quis non alterius ſe ditioni ſubjicit, & manet rerum ſuarum dominus, etſi ad aliquid dandum faciendumve ſe obligaverit. [Prava interpretatio. Fides eſt heic obligatio erga eum cujus aliquis ſubditus eſt, vel Miles conductitius, & quæ ſola non impedit quominus ille dominus ſit rerum & actionum ſuarum, quamdiu eam poteſtatem non abdicavit. *J. B.*]

13 *Parcit enim civibus*] Non vult eos potius perire, quam quidquam ſui hoſtibus, cum in eorum poteſtatem venerint, pacto obligare.

14 *Ad humanum modum*] Non plus exigant, quam poteſt ab humana imbecillitate præſtari.

15 *Redeundo in carcerem*] Si ſcilicet aliquid, quod ſuſcepit, cum dimitteretur, non effecerit.

16 *Neque enim deteriorem*] Quippe qui, ſi efficiat, liberetur: ſin, eodem ſit loco, quo antea.

de decem captivis, ut quidem ex antiquis ſcriptoribus rem narrat [a] Gellius, *octo poſtliminium juſtum non eſſe ſibi reſponderunt, quoniam* [a] *dejurio vincti forent.*

(a Lib. VII. c. 18.)

VII. 1. Solent & promittere quidam [17] ne in certum locum redeant, ne adverſus eum, qui ipſos in poteſtate habet, militent. Prioris exemplum apud [b] Thucydidem, ubi ſic Ithomenſes promittunt Lacedæmoniis, exituros ſe Peloponneſo, nec unquam redituros. Poſterius nunc frequens eſt. Vetus exemplum eſt apud Polybium, [c] ubi dimittuntur ab Amilcare Numidæ ſub lege, *μηδένα φέρειν ὅπλον πολέμιον κατ' αὐτῶν. ne adverſus Carthaginienſes eorum quiſquam arma hoſtilia ferret.* Simile pactum habet in [d] Gothicis [b] Procopius.

(b Lib. 1. c. 103.) (c Lib. 1. c. 78.) (d Goth. III. c. 36.)

2. Hoc pactum quidam irritum pronuntiant, quia ſit contra officium, quod patriæ debeatur. At non, quicquid contra officium eſt, ſtatim & irritum eſt, ut & alibi & ſupra diximus. Deinde vero ne contra officium quidem, libertatem ſibi parere id promittendo, quod jam eſt in hoſtis manu. Nihilo enim deterior fit patriæ cauſa, cui is, qui captus eſt, ni liberetur, jam periiſſe cenſendus eſt.

VIII. Promittunt & nonnulli [18] non fugere. tenet hoc eos, etiamſi [19] vincti promiſerint, contra quam quidam ſentiunt. Nam & ſic ſolet aut vita ſervari, aut mitior obtineri cuſtodia. Si vero vinctus ſit poſtea, ita demum [20] liber erit, ſi ideo promiſerit, ne vinciretur.

IX. Satis inepte quæritur, an, qui captus eſt, [21] alii dedere ſe poſſit. Nimis enim certum eſt, neminem ſua pactione jus alteri quæſitum adimere poſſe. Eſt autem captori jus quæſitum; aut ipſo belli jure, aut partim belli jure, partim [22] conceſſu ejus qui bellum gerit, ſecundum ea quæ ſupra [e] expoſuimus.

(e Lib. III. c. VI. §. 23. & ſeq.)

X. Circa

GROTII.

a *Dejurio vincti*] Id eſt, capitis minores, ut *Horatius* de Regulo loquitur. (Dict. III. *Od.* V.)

b *Procopius*] Gotth. II. de Herulis. (*Cap.* 14.) [Hoc exemplum diverſum eſt ab eo, quod in contextu indicatur. In loco præcedenti POLYBII nullum eſt pactum, ſed comminatio tantum *Hamilcaris*. J. B.]

GRONOVII.

17 *Ne in certum locum*] Ubi præſentia illorum vehementer aut utilis illi parti, de qua captivi ſunt, aut damnoſa illi, quæ ceperat & dimittit.

18 *Non fugere*] Si habeantur in liberiori cuſtodia.

19 *Vincti*] Quum in arctiſſima cuſtodia haberentur.

20 *Liber erit, ſi ideo promiſerit*] Quia promiſſionem non videtur accepiſſe, qui eum tenet. 2, 11. 4.

21 *Alii ſe dedere*] Vel dum trahitur ab homine ignoto aut infeſto videns alium notum, præſertim honoratioris militiæ, vel etiam literis e cuſtodia datis.

22 *Conceſſu ejus*] Hujus enim primario ſunt, quæ capiuntur.

GRO-

X. Circa effectus pactorum egregia quæſtio eſt, an privati, ſi in fide præſtanda negligentes ſint, a ſuis poteſtatibus cogendi ſint eam implere. Et cogendos verius eſt in bello duntaxat ſolenni, ob jus gentium, quo bellum gerentes obſtringuntur alter alteri jus reddere, etiam de factis privatorum, ut puta ſi a privatis violati eſſent hoſtium legati. Sic Cornelius Nepos, recitante [a] Gellio, ſcripſerat, multis [c] in ſenatu placuiſſe, ut ii de [23] decem captivis, qui redire nollent, datis cuſtodibus ad Hannibalem deducerentur. *a Noct. Att.* VII. 18.

XI. De interpretatione tenendæ regulæ jam [b] aliquoties memoratæ, ut a proprietate verborum non recedatur, niſi abſurdi vitandi cauſa, aut ex alia ſatis certa mentis conjectura: ut in dubio magis interpretemur verba contra eum, qui legem dedit. *b Lib.* II. c. XVI. §. 2. *Hoc lib.* c. XX. §. 26.

XII. Vitam pactus non etiam ad libertatem jus habet. Veſtium nomine arma non veniunt: ſunt enim hæc diverſa. [24] Veniſſe auxilium recte dicitur ſi ſit in conſpectu, etiamſi nihil agat: nam ipſa præſentia ſuam vim habet.

XIII. At [25] rediiſſe ad hoſtem non dicetur qui clam rediit ut ſtatim exiret: rediiſſe enim ita intelligendi debet, ut in poteſtate hoſtium iterum ſit. Contraria interpretatio veteratoria [c] Ciceroni, ſtulte callida, quæ fraudem in ſe & perjurium habeat. Eadem [d] Gellio fraudulenta calliditas, a Cenſore ignominiis notata, qui eam adhibuerant, inteſtabiles & inviſi. *c De off.* III. c. 32. *d Lib.* VII. c. 18.

XIV. [d] Juſta auxilia in pactis deditionis non faciendæ, ſi ea advenerint, intelligi debent talia quæ periculum ceſſare faciant.

XV. No-

GROTII.

c *In ſenatu placuiſſe*] Idem jam ante ſenatus redire eos coëgerat, quos Pyrrhus ſub conditione dimiſerat. *Appianus* exc. legat. num. 6. (pag. 348. *Excerpt. Fulv. Urſin.*)

d *Juſta auxilia in pactis deditionis*] Sunt ejus pacti exempla quatuor in III. Gotthicorum *Procopii* (Cap. 7. 12. 30. 37.) Alind de Luca apud Agathiam lib. I. (c. 7.) De Caſtello Corſicæ apud *Bizarum* hiſtoriæ Genuenſis X. alia libro XVIII. & in bello in Mauros. Habet tale & *Cromerus* lib. XI.

GRONOVII.

23 *Decem captivis*] Quos Hannibal dimiſerat, ut tentarent, numquid ſenatus Romanus redimeret captivos, fide data, ſi non impetrarent, in caſtra redituros.

24 *Veniſſe auxilium*] Si quis promiſerit deditionem, niſi certum intra tempus adventarint auxilia, & illud tempus finiatur, dum auxiliarii e longinquo proſpiciuntur, illique nec dum aut applicuerint ſe nobis aut aggrediantur hoſtem, ſine perfidia deditionem recuſabit.

25 *Rediiſſe ad hoſtem*] Si quis promiſit ſe rediturum ad hoſtem, niſi cuja cauſa dimittitur, id effectum reddiderit, non ſatisfecit fidei, ſi ſic rediit, ut nemo intelligeret rediiſſe, quo fallens hoſtem paullo poſt evaderet.

26 De

XV. Notandum & hoc, ſi quid [26] de executionis modo convenit, id conditionem non injicere pacto, ut ſi dictum certo loco ſolvi, qui locus poſtea dominum mutaverit.

a Hoc libro c. 20. §. 58.

XVI. De obſidibus tenendum quod [a] ſupra diximus, plerumque eos acceſſionem eſſe [27] principalis actus: ſed tamen conveniri etiam poſſe ut disjunctiva ſit obligatio, nimirum ut aut fiat aliquid, aut obſides retineantur. Sed in dubio tenendum eſt illud, quod maxime eſt naturale, id eſt, ut acceſſio tantum credantur.

GRONOVII.

26 *De executionis modo*] Iſque modus propter incidentem cauſam non queat ſervari, non ideo rem ipſam eſſe irritam.

27 *Principalis actus*] Ejus quod maximum & præcipuum promiſſum eſt, adeoque hoc præſtito illos debere dimitti.

CAPUT XXIV.

De fide tacita.

I. *Tacite quomodo fides interponatur*
II. *Exemplum in eo qui in tutelam recipi a populo aut rege expetit:*
III. *Qui colloquium poſtulat aut admittit:*
IV. *Huic tamen, dum collocutori non noceat, integrum eſſe res ſuas promovere.*
V. *De mutis ſignis ex conſuetudine aliquid ſignificantibus.*
VI. *De tacita approbatione ſponſionis.*
VII. *Pœna quando tacite remiſſa.*

a L. 52. lege. 51. D. locati.

I. Silentio [1] quædam conveniri non male a Javoleno [a] dictum eſt, quod & in publicis, & in privatis, & in mixtis conventionibus uſu venit. Cauſa hæc eſt, quod conſenſus, qualitercunque indicatus & acceptatus, vim habet juris transferendi. Signa autem conſenſus ſunt & alia præter voces & literas, ut non [b] ſemel jam indicavimus. [2] Quædam natura inſunt actui.

b Lib. II. c. IV. §. 4. 5. L. III. c. I. §. 8.

II. Exemplum ſit in eo qui aut ab hoſtibus, aut ab externis veniens in alterius populi, aut regis fidem ſe dat. nam hic quin tacite

GRONOVII.

1 *Silentio quædam promitti*] Quædam promiſſa intelligi, etiamſi nominatim deſignata non fuerint.

2 *Quædam natura*] Etſi nec dicto, nec ſcripto, nec alio ſigno externo expoſita ſint, tamen quia ſine illis, in quod conſenſum eſt, conſtare non poteſt, pro expreſſis habentur.

GRO.

tacite ſe obliget, 3 ne quid faciat adverſus eum ſtatum in quo præſidium petit, dubitari non debet. Quare ſequendi non ſunt qui 4 Zopyri factum a reprehenſione remotum ajunt: neque enim fides ejus in regem, perfidiam in eos ad quos confugerat excuſat. Idem de Sexto Tarquinii filio, a qui ad Gabios ſe contulerat, dictum eſto. De Sinone b Virgilius: a *Liv. lib.* I. c. 53. b *Æneid.* II. verſ. 65.

Accipe nunc Danaûm inſidias, & crimine ab uno
Diſce omnes.

III. Sic & qui colloquium aut poſtulat, aut admittit, a tacite pollicetur, collocutoribus id innoxium fore. Hoſtibus per colloquii ſpeciem violandis jus gentium violari pronuntiat c Livius: c *Libro* XXXVIII. c. 25. addit, 5 colloquium perfide violatum. nam *per fidem* mendoſe eo loco ſcribitur. Cn. Domitius eo quod Bituitum regem Arvernorum per colloquii ſimulationem accerſitum, hoſpitioque exceptum vinxit, hoc a Valerio d Maximo judicium refert: *Nimia gloriæ cupiditas* 6 *perfidum exiſtere coëgit.* Quamobrem mirari ſubit, cur ſcriptor libri e octavi belli Gallici Cæſaris, ſive is Hirtius eſt, ſive Oppius, ſimile factum T. 7 Labieni referens, adjecerit, *infidelitatem ejus* (Comii ſcilicet) *ſine ulla perfidia judicavit comprimi poſſe*; niſi hoc Labieni magis quam ſcriptoris judicium eſt. d *Lib.* IX, c. 6. n. 3. e *Cap.* 23.

IV. At non ultra tacita illa voluntas trahenda eſt quam dixi. nam dum collocutores nihil patiantur, ſpecie colloquii 8 avertere

GROTII.

a *Tacite pollicetur collocutoribus id innoxium fore*] Merito *Agathias* Ragnarim Hunnum culpat, quod abeuntem a colloquio Narſetem telo transfigere voluerit. *Agath.* lib. II. (c. 7.)

GRONOVII.

3 *Ne quid faciat*] Moliatur adverſus eam rempublicam.

4 *Zopyri factum*] *Juſtin.* I, ult.

5 *Colloquium perfide*] Liv. 38. 25. *Pauci ergo effugerunt, captus eſt nemo: major multo pars per fidem violati colloquii pœnas morte luerunt. Plautus* Moſtell. 2, 2. 69. *per fidem deceptus ſum: hoſpes hic me necavit.* Livius, I, 9. *incuſantes violati hoſpitii fœdus, Deumque invocantes, cujus ad ſolemne ludosque per fas ac fidem decepti veniſſent. Seneca* de provid. cap. 3. *multa millia civium Romanorum, uno loco, poſt fidem, immo per ipſam fidem trucidata.* [Adde *Cæſar.* De Bell. Gall. *Lib.* I. c. 46. ibique judicio & eruditione præſtantiſſimi Int. *J. Daviſii* Notam. *J. B.*]

6 *Perfidum exiſtere*] *Florus* Aſinam Cornelium, qui ſimulato colloquio evocatus atque ita oppreſſus fuit, vocat *perfidia Punica documentum.* 2, 2.

7 *Labieni*] Qui Comium pro rebelle, ingrato & non ſemel perfido habebat.

8 *Avertere hoſtem*] Securum & minus intentum rebus gerendis reddere, quum ipſe interim diligenter comparet, ut apud *Juſtinum* Ptolomæus Philopator legationibus miſſis, quoad vires pararet, morabatur Antiochum, lib. 30, I.

re hoſtem a belli conſiliis, ſua interim promovere, perfidia vacat, & dolis bonis annumeratur: quare qui deceptum ſpe pacis regem Perſeum [a] arguebant, non tam juris & fidei, quam animi excelſi & gloriæ bellicæ habebant rationem, ut ex his quæ de dolis bellicis [b] diximus ſatis poteſt intelligi. Ejuſdem generis erat fraus illa, qua Asdrubal ex Auſetanis ſaltibus exercitum ſervavit, & qua Scipio Africanus major ſitum caſtrorum Syphacis perdidicit, utrumque narrante [c] Livio. Quorum exemplum imitatus b L. Sylla bello ſociali apud Eſerniam, ut apud [d] Frontinum legimus.

V. Sunt & ſigna quædam muta ex conſuetudine ſignificantia, ut olim 9 vittæ & rami olivarum: apud Macedones 10 haſtarum erectio: apud Romanos c 11 ſcuta capiti impoſita, d ſigna ſupplicis deditionis, quæ proinde 12 obligant ad arma ponenda. Qui vero deditionem accipere ſe ſignificat, an obligetur, & quatenus ex his quæ ſupra [e] dicta ſunt, petendum ſit. e Hodie vela candida tacitum habent ſignum petiti colloquii: obligabunt ergo non minus quam ſi voce petitum eſſet.

VI. Sponſio a ducibus facta quatenus tacite approbata a populo aut rege cenſeri debeat, & hoc jam [f] ſupra diximus, nimirum ubi & actus fuit cognitus, & aliquid factum, aut non factum, 13 cujus rei alia cauſa extra voluntatem federis probandi dari non poſſit.

VII. 1. f Pœ-

a Liv. lib. XLII. c. 47.

b L. III, c. 1. §. 6. & ſeq.

c Liv. lib. XXVI. c. 17. & Lib. XXX. c. 4.

d Lib. I, c. 5. n. 17.

e Lib. III. c. IV. §. 12. & c. XI. §. 15.

f Lib. II, c. XV. §. 17. & Lib. III. c. XXII. §. 3.

GROTII.

b *L. Sylla*] Et Cæſar Dictator adverſus Tencteros & Uſipetes. *Appianus* exc. legat. n. 16.

c *Scuta capiti impoſita*] *Appianus* civilium II.

d *Signa ſupplicis deditionis*] Apud Perſas manus poſt tergum complicatæ. *Ammianus* lib. XVIII. [Cap. 8. pag. 222. ubi de *Aſſyriis* hoc dicitur.] ad quem locum notata *Lindebrogii* vide. ſcuta & vexilla perverſa apud Romanos, notat idem *Ammianus* libro XXVI. (Cap. 10. p. 512. ubi vide *Valeſii* notam.) Submittere vexilla, *Latinus Pacatus* panegyrico. (c. 36.) Apud Germanos & eorum exemplo alios, herbam porrigere, *Plinius* lib. XXII. c. 4. Qui victi ſe dedunt inermes ſupplicant, ait *Servius* ad 1. Æneid. (487.)

e *Hodie vela candida tacitum habent ſignum petiti colloquii*] Ignis ſuccenſus petiti colloquii ſignum apud ſeptentrionis populos. Meminit *Johannes Magnus* & alii. *Plinius* lib. XV, 30. de lauru: *ipſa paciſera, ut quam prætendi etiam inter armatos hoſtes quietis ſit indicium.* (Cap. 30.)

GRONOVII.

9 *Vittæ & rami olivarum*] Virgil. 8. 127. *Optime Grajugenum, cui me fortuna precari, Et vitta comtos voluit prætendere ramos.*

10 *Haſtarum erectio*] *Liv.* 33, 10.

11 *Scuta capiti impoſita*] *Appianus* 2, civil. p. 454. de Afranianis interceptis.

12 *Obligant ad arma*] Quæ ſigna ſi partis alterius præliatores edant, alterius partis eſt inhibere hoſtilia.

13 *Cujus rei alia cauſa*] Quod nemo intelligat aliam ob rationem vel factum vel intermiſſum, quam quod oſtenderint pactionem a præfecto ſuo factam ratam haberi, aut quod nunquam facturi vel intermiſſuri erant, niſi ratum habuiſſent.

GRO-

VII. 1. [f] Pœnæ remiſſio ex ſola diſſimulatione non poteſt colligi; ſed opus eſt accedat actus talis qui aut amicitiam per ſe oſtendat, ut fedus amicitiæ cauſa, aut opinionem de tali virtute cui merito antefacta condonari debeant, ſive ea opinio verbis indicata eſt, ſive rebus quæ ex more inſtitutæ ſint ad talem ſignificationem.

GROTII.

f *Pœna remiſſio*] Tractat *Polybius* ſervatus in excerptis legationum num. 122. an ſi remiſſa ſit pœna iis qui facinus fecere, ſimul remiſſa ſit mandatoribus? non puto, ſingulos enim tenent ſua delicta.

CAPUT XXV.

Concluſio, cum monitis ad fidem & pacem.

I. *Monita ad fidem ſervandam.*
II. *In bello pacem ſemper ſpectandam:*
III. *Et amplectendam etiam cum damno, Chriſtianis præſertim.*
IV. *Utile id victis:*
V. *Et victori.*
VI. *Et quorum res dubiæ ſunt.*
VII. *Pacem factam ſumma religione ſervandam.*
VIII. *Votum & finis operis.*

I. 1. Atque hic finire me poſſe arbitror, non quod omnia dicta ſint quæ dici poterant, ſed quod dictum ſatis ſit ad jacienda fundamenta, quibus ſi quis velit ſuperſtruere ſpecioſiora opera, adeo me invidentem non habebit, ultro & gratiam referet. Tantum antequam dimitto lectorem, ſicut, cum de bello ſuſcipiendo agerem, monita quædam bello quantum fieri poteſt declinando adjeci, ita nunc quoque monita pauca addam, quæ in bello & poſt bellum valeant ad fidei curam & pacis: & fidei quidem tum propter alia, tum [1] ne ſpes pacis adimatur. Fide enim non tantum reſpublica quælibet continetur, ut Cicero [a] dicit, ſed & major illa gentium ſocietas: hac ſublata, ut vere [b] Ariſtoteles, ἀνῄρηται ἡ πρὸς ἀλλήλους χρεία τῶν ἀνθρώπων, *tollitur quod inter homines eſt commercium.*

2. Itaque merito idem ille Cicero [c] nefarium eſſe ait, fidem frangere quæ continet vitam: *ſanctiſſimum*, ut [d] Seneca loquitur,

a *Off.* II. 24.
b *Rhet. ad Theod.* I, c. 15.
c *Orat. pro Roſc. com.* c. 6.
d *Epiſtola* LXXXVIII. pag. 390. *Ed. Gron. maj.*

GRONOVII.

1 Ne *ſpes pacis*] Nam quæ cum eo pax eſſe poteſt, a quo nulla ſecuritas eſt, ſed ſemper inſidiæ aut vis exſpectandæ ſunt. Talis autem, qui fidem & jusjurandum nullo ſibi loco eſſe demonſtravit.

GRO.

tur, *humani pectoris bonum*: quam tanto magis præſtare debent ſummi hominum rectores, quanto cæteris impunius peccant: itaque fide ſublata a feris erunt ſimiles, quarum vim omnes exhorrent. Et juſtitia quidem in cæteris ſuis partibus 2 ſæpe habet aliquid obſcuri: at fidei vinculum per ſe manifeſtum eſt, imo ideo quoque uſurpatur ut de negotiis omnis dematur obſcuritas.

3. Quo magis regum eſt religioſe hanc colere, primum conſcientiæ, deinde & 3 famæ cauſa, qua ſtat regni auctoritas. Ne dubitent igitur, eos qui ipſis fallendi artes inſtillant, 4 id ipſum facere quod docent. Non poteſt diu prodeſſe doctrina, quæ hominem hominibus inſociabilem facit: adde & Deo inviſum.

II. Deinde in tota belli adminiſtratione non poteſt ſecurus & Deo fidens animus retineri, niſi ſemper in pacem proſpectet. Veriſſime enim dictum a a Salluſtio: *ſapientes pacis cauſa bellum gerere*: cui congruit Auguſtini b ſententia: *non pacem quæri, ut bellum exerceatur, ſed bellum geri, ut pax acquiratur.* Ipſe Ariſtoteles c non ſemel accuſat gentes quæ bellicas actiones

a *Orat. ad Cæſ.* 1. c. 40. Ed. *Waſſ.*
b *Epiſt.* 205 *ad Boniſ.*
c VII, *pol.* II. & XIV.

GROTII.

a *Feris erunt ſimiles*] Legati Juſtiniani apud *Procopium* Perſicorum II. Chosroën ſic alloquuntur: εἰ μὲν πρὸς παρόντα σὲ, ὦ βασιλεῦ, οἱ λόγοι ἐγίγνοντο. οὐκ ἄν ποτε ᾠόμεθα Χοσρόην τὸν Καβάδου ἐς γῆν τὴν Ῥωμαίων ἐν ὅπλοις ἥκειν, ἀτιμάσαντα μὲν τοὺς διωμοσμένους σοὶ ἔναγχος ὅρκους, ὃ τῶν ἐν ἀνθρώποις ἁπάντων ὕστατόν τε καὶ ὀχυρώτατον εἶναι δοκεῖ τῆς ἐς ἀλλήλους πίστεώς τε καὶ ἀληθείας ἐνέχυρον· διαλύσαντα δὲ τὰς σπονδὰς, ἣν ἡ ἐλπὶς ἀπολέλειπται μόνη τοῖς διὰ τὴν ἐν πολέμῳ κακοπραγίαν οὐκ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ βιοτεύουσιν. οὐ γὰρ ἄλλο οὐδὲν τὸ τοιοῦτον εἴποι τις ἂν εἶναι, ἢ τῶν ἀνθρώπων τὴν δίαιταν ἐς τὴν τῶν θηρίων μεταβεβλῆσθαι. ἐν γὰρ τῷ μηδαμῇ σπένδεσθαι, τὸ πολεμεῖν ἀδιέξιτα λελείψεται πάντα· πόλεμος δὲ ὁ πέρας οὐκ ἔχων, ἐξοικίζειν τῆς φύσεως τοὺς αὐτῷ χρωμένους ἐς ἀεὶ πέφυκεν. *Niſi ad te præſentem, rex, hæc haberetur oratio, nunquam putaſſemus Chosroën Cabadæ filium cum armis intraturum in fines Romanos, contemtis primum juramentis juratis, quod inter homines ſummum firmiſſimumque creditur veritatis & fidei pignus; ruptis præterea fœderibus, quæ ſola ſpes relinquitur iis qui ob belli mala non in tuto vivunt. Quid enim hoc aliud eſſe dicamus, quam hominum vitam in ferarum vitam mutare? nam ſublatis fœderibus ſequetur ut omnes inter ſe æterna gerant bella. Bella autem ſine fine hanc vim habent, ut homines perpetuo teneant naturæ ſuæ extorres.* (Cap. 10.)

GRONOVII.

2 *Sæpe habet aliquid obſcuri*] Non agnoſcitur ſemper, ſed plerumque ab utraque parte ſpecioſe prætenditur.

3 *Fama, qua ſtat*] *Tacit.* 4, annal. 40. *Ceteris mortalibus in eo ſtare conſilia, quid conducere ſibi putent, principum diverſam eſſe ſortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda.*

4 *Id ipſum facere*] Ne ipſis quidem fidos eſſe, quibus erga alios perfidiæ ſunt auctores.

GRO-

nes 5 quaſi pro ultimo (aa) fine ſibi proponerent. Ferinum quiddam vis eſt, quæ in bello maxime eminet: quo diligentius curandum eſt ut humanitate temperetur, ne nimium feras imitando dediſcamus hominem.

III. Pax ergo tuta ſatis haberi ſi poteſt, 6 & malefactorum & damnorum & ſumtuum condonatione non male conſtat: præcipue inter Chriſtianos, quibus pacem ſuam 7 Dominus legavit. Cujus 8 optimus a interpres nos vult, quantum fieri poteſt, quantum in nobis ſitum eſt, cum omnibus pacem quærere. Viri boni eſt initia belli invitum ſuſcipere, extrema non libenter perſequi: ut apud b Salluſtium legimus.

a *Rom.* XII. 18.

b Immo apud *Cicer.* Epiſt. ad Famil. IV. 7.

IV. Satis quidem hoc unum eſſe debet, ſed & plerumque utilitas humana eodem trahit: primum eos qui minus valent: quia periculoſum eſt longum cum valentiore certamen, &, ut in navi fit, 9 jactura aliqua redimenda major calamitas, omiſſa ira ac ſpe fallacibus, ut recte c Livius dixit, auctoribus. Hunc ſenſum b Ariſtoteles ſic enuntiat: *κρεῖττον τοῖς κρείττοσι μέρος τι τῶν ὑπαρχόντων προΐεσθαι, ἢ πολέμῳ κρατηθέντας αὐτοῖς αὐτοῖς χρήμασιν ἀπολέσθαι· ſatius eſt his, qui plus pollent, aliquid rerum ſuarum relinquere, quam bello victos cum rebus perire.*

c Lib. VII. Cap. 40.

V. Sed & eos qui validiores ſunt: quia bonis ſuis rebus, ut idem Livius d non minus vere ait, 10 ampla ac ſpecioſa dantibus

d *Lib.* XXX. c. 30.

GROTII.

b *Ariſtoteles ſic enunciat*] *Philo* vero de conſtitutione principis (*pag.* 733. D. *Ed. Pariſ.*) hunc in modum: *εἰρήνη κἂν ᾖ σφόδρ' ἐπιζήμιος, λυσιτελεστέρα πολέμου· pax quamvis cum magno detrimento, bello utilior.* [Locus ARISTOTELIS reperitur in *Rhetor. ad Alex.* Cap. 3. unde etiam petitus eſt alter, quem Auctor adfert in paragrapho ſequenti. *J. B.*]

GRONOVII.

5 *Quaſi pro ultimo*] Propter ſe expetendas quæ bellum gererent tantummodo, quia nihil præclarius quam bellum gerere putarent.

6 *Et malefactorum*] Etiamſi pro injuriis & damnis & impenſis parum ſatisfiat, non repudianda eſt.

7 *Dominus legavit*] Quaſi teſtamento & ultimis moniris mandatiſque reliquit. (*Joann.* XIV. 27.)

8 *Optimus interpres*] Internuntius, apoſtolus,

9 *Jactura redimenda*] Uti tempeſtate orta jactis in mare mercibus oneribusque aliis levatur navigium & naufragium vitatur: ſic concedendo aliquid potentiori exitium a bello imminens cavendum.

10 *Ampla & ſpecioſa*] Poſſunt dictare ac præſcribere conditiones, quæ ipſis plus commodi & gloriæ adferunt. [Vide locum ſimilem ARISTOTELIS, *Rhetoric.* Lib. I. Cap. 17. in fin. *J. B.*]

(aa) Ante Stagyritam, Præceptor ipſius PLATO jam id vituperaverat, loco inſigni, ubi boni Legiſlatoris eſſe ait, pacis cauſſâ potius ea quæ pertinent ad bellum, quàm negotia pacis belli cauſſâ ordinare, & ad bellicas rationes revocare: *Οὔτ' ἂν νομοθέτης ἀκριβὴς, εἰ μὴ χάριν εἰρήνης τὰ πολέμου νομοθετοῖ μᾶλλον, ἢ τῶν πολεμικῶν ἕνεκα τὰ τῆς εἰρήνης.* De Legib. Lib. I. pag. 628. E. Tom. II. Ed. H. Steph. *J. B.*

GRO-

bus pax eſt: ac melior tutiorque quam ſperata victoria. Cogitandus enim 11 Mars communis: διεξιτέον, ait Ariſtoteles, τὰς μεταβολὰς τὰς ἐν πολέμῳ ὡς πολλαὶ καὶ παράλογοι γίνονται· *cogitandum in bello quam multa quamque improviſa mutationes accidere ſoleant.* In oratione quadam pro pace (bb) apud Diodorum culpantur οἱ τὸ μέγεθος τῶν εὐημερημάτων προφερόμενοι, ὥσπερ τῆς τύχης οὐκ ἐναλλὰξ εἰθισμένης βραβεύειν ἐπὶ κατὰ πόλεμον προτερήματα· *qui rerum geſtarum a ſe magnitudinem extollunt, plane quaſi non is mos eſſet fortunæ belli* 12 *proſpera vicibus largiri.* c Et maxime metuenda deſperantium audacia, tanquam acerrimi 13 morientium belluarum morſus.

a Bell. civil. Lib. III. c. 10.

VI. Quod ſi uterque pares ſibi videantur, id vero, Cæſare *a* auctore, optimum tempus de pace agendi, dum ſibi uterque confidit.

VII. Pax autem facta qualibuscumque legibus, ſervanda omnino ob eam, quam diximus, fidei ſanctimoniam, ſoliciteque cavenda non tantum perfidia, ſed & quidquid 14 animos exaſperat. Nam quod de privatis amicitiis dixit *b* Cicero, ad has publicas non minus recte aptes: quæ cum omnes ſumma religione ac fide tuendæ, tum eæ maxime quæ ex inimicitiis revocatæ ſunt in gratiam.

b Apud Hieronym. Apol. adv. Ruffin. Lib. I. init.

VIII. Inſcribat hæc Deus (qui ſolus hoc poteſt) cordibus eorum,

GROTII.

c *Et maxime metuenda deſperantium audacia*]

Δεινὴ γὰρ καὶ χαῖτῃ ἀποιχομένοιο λέοντος.

Quippe timenda etiam morientis luſtra leonis.

[Hunc verſum, qui Veteris cujusdam Poëtæ eſſe videtur, noſter habet à PLUTARCHO, in Vit. *Marii*, ſub finem, (*pag.* 432. C. *Ed. Wech.*) ubi alio ordine leguntur duæ voces, *χαῖτῃ καὶ*, non *καὶ χαῖτῃ*: & vox ἀποιχομένοιο exponitur ab Interprete *abeuntis*, non *morientis*. Hæc tamen verſio Auctoris noſtri poteſt defendi. Vide quæ diximus in Notis Gallicis ad h. l. in *Addend.* J. B.]

GRONOVII.

11 *Mars communis*] Alea belli, quæ ſæpe ſumma miſcet imis.

12 *Proſpera vicibus largiri*] Parvo intervallo aut momento interpoſito variare & ex ſecundis adverſas facere.

13 *Morientium belluarum morſus*] *Florus* 2, 15.

14 *Animos exaſperat*] Contra amicitiam eſt, ut loquitur 3, 24. 40.

(bb) Oratio illa erat *contra Pacem*, non *pro Pace*: nimirum Demagogi cujusdam Athenienſis *Cleophontis*, qui ipſe *rerum geſtarum* ab *Athenienſibus magnitudinem extollebat*, ut vulgus ad bellum concitaret. Hujus autem argumenti imbecillitatem prudenter oſtendit DIODORUS SICULUS, cujus ipſius verba illa ſunt, ὥσπερ τῆς τύχης &c. Bibliot. Hiſt. Lib. XIII. Cap. 53. pag. 359. *Ed. Henr. Steph.* Unde patet, Auctorem noſtrum, memoriæ vitio, aut feſtinantem, in loco iſto laudando lapſum eſſe. *J. B.*

GRO-

rum, quorum res Chriſtiana in manu eſt, & iisdem 15 mentem divini humanique juris intelligentem duit, quæque ſemper cogitet lectam ſe miniſtram ad regendos d homines, Deo cariſſimum animal.

GROTII.

d *Homines, Deo cariſſimum animal*] Sic *Chryſoſtomus* ſermone de eleemoſyna (Tom. VI. pag. 927. *Edit. Savil.*) ἄνθρωπος τὸ περισπούδαστον ζῶον τοῦ Θεοῦ. [Addamus hominis Ethnici teſtimonium. Is eſt SIMPLICIUS, qui Hominem vocat, non inhonoratam neque vilem Dei poſſeſſionem, οὐκ ἄτιμον οὐδ' εὐτελὲς τοῦ Θεοῦ κτῆμα. Pag. 239. *Edit. Lugd. B. Salm.* Ubi PLATONIS veſtigia ſequitur, qui ſtatuit, Homines eſſe ἓν τῶν κτημάτων τοῖς Θεοῖς. In PHÆDONE, *pag.* 62. B. Tom. I. Edit. H. Steph. Diſertè vero PHILO, Judæus, Græcè idem, quod heic Auctor noſter Latinè: Ζῶον τὸ θεοφιλέστατον ὁ Ἄνθρωπος &c. De Somniis, *pag.* 581. E. *Edit. Pariſ.* J. B.]

GRONOVII.

15 *Mentem divini humanique*] Votum Tiberii apud *Tacit.* 4, annal. 38.

Finis librorum de jure belli ac pacis.

Ex vita S. LUDOVICI *Regis Francorum deſcripta a Joinvillio cap.* LXXXIX.

QUi in magno erant regis conſilio ſæpe eum reprehendebant, quod tantum laboris ſumeret ad pacem inter exteros reponendam; mendoſe eum facere quod non eos bellare ſineret; aliquanto poſt fore ut rectius tranſigatur. Reſpondebat rex non recte eos loqui. Si, inquit, principes & dynaſtæ vicini regni mei viderent me facile perpeti, ut bella inter ſe gererent, dicerent inter ſe, Rex Francorum dolo malo nos bellare patitur, atque inde odium in me conciperent, & aliquando me incurſarent, unde malum regno meo evenire poſſet. Præterea fieri poſſet ut & Dei iram in me accerſerem, cum dicat Deus benedictos eſſe, qui operam dant ut ad pacem & concordiam revocentur diſcordantes. Affirmare poſſum & Burgundiones & Lotharingos conſpecta regis bonitate & juſtitia tam ejus fuiſſe amantes eique obſequentes, ut cauſas controverſiarum inter ipſos ortarum apud ipſum agerent. Vidi eos ſæpe venientes modo Lutetiam, modo Remos, modo Melodunum, modo in loca alia, in quibus Rex erat.

Ex vita ejusdem juxta Mandata S. LUDOVICI *Regis data filio ex actis Collegii rationalium in urbe Pariſienſi.*

SI qua controverſia aut actio in te moveatur, inquire in veritatem tam contra te quam pro te. Si quid alieni habere te animadvertas, quod aut te aut majores tuos cepiſſe conſtet, fac illico reſtituatur. Cave bellum geras adverſus Chriſtianum quemquam, niſi ex multorum conſilio, & ita ſi bellum evitare non poſſis. Quod ſi bellum habeas, abſtine ab eccleſiaſticis & iis qui tibi nihil nocuere. Si inter ſubditos tuos bellum aut rixæ oriantur, fac eos ad concordiam reducas quamprimum fieri poteſt. Sæpe ſpecta quid Bailivi, Præpoſiti, & alii officiales tui faciant, & in eorum actus inquire, ut ſi quid corrigendum ſit, id corrigas. Fac nullum turpe peccatum regnet in regno tuo.

HUGONIS GROTII
MARE LIBERUM,

ſive

De jure, quod Batavis *competit ad Indicana Commercia,*
DISSERTATIO.

Ad Principes Populosque *liberos Orbis Chriſtiani.*

E Rror eſt non minus vetus quam peſtilens, quo multi mortales, ii autem maxime qui plurimum vi atque opibus valent, perſuadent ſibi, aut, quod verius puto, perſuadere conantur, juſtum atque injuſtum non ſuapte natura, ſed hominum inani quadam opinione atque conſuetudine diſtingui. Itaque illi & leges & æquitatis ſpeciem in hoc inventa exiſtimant, ut eorum qui in parendi conditione nati ſunt diſſenſiones atque tumultus coërceantur: ipſis vero qui in ſumma fortuna ſunt collocati, jus omne ajunt ex voluntate, voluntatem ex utilitate metiendam. Hanc autem ſententiam abſurdam plane atque naturæ contrariam auctoritatis ſibi nonnihil conciliaſſe haud adeo mirum eſt, cum ad morbum communem humani generis, quo ſicut vitia, ita vitiorum patrocinia ſectamur, acceſſerint adulantium artes, quibus omnis poteſtas obnoxia eſt. Sed contra extiterunt nullo non ſæculo viri liberi, ſapientes, religioſi, qui falſam hanc perſuaſionem animis ſimplicium evellerent, cæteros autem ejus defenſores impudentiæ convincerent. Deum quippe eſſe monſtrabant conditorem rectoremque univerſi, imprimis autem humanæ naturæ parentem, quam ideo, non uti cætera animantia, in ſpecies diverſas variaque diſcrimina ſegregaſſet, ſed unius eſſe generis, una etiam appellatione voluiſſet contineri, dediſſet inſuper originem eandem, ſimilem membrorum compagem, vultus inter ſe obverſos, ſermonem quoque & alia communicandi inſtrumenta, ut intelligerent omnes naturalem inter ſe ſocietatem eſſe atque cognationem. Huic autem a ſe fundatæ aut domui, aut civitati, ſummum illum principem patremque familias ſuas quaſdam ſcripſiſſe leges, non in ære aut tabulis, ſed in ſenſibus animiſque ſingulorum, ubi invitis etiam & averſantibus legendæ occurrerent. his legibus ſummos pariter atque infimos teneri. in has non plus regibus

Digitized by Google

gibus licere, quam plebi adverſus decreta decurionum, decurionibus contra præſidum edicta, præſidibus in regum ipſorum ſanctiones. Quin illa ipſa populorum atque urbium ſingularum jura ex illo fonte dimanare, inde ſanctimoniam ſuam atque majeſtatem accipere. Sicut autem in ipſo homine alia ſunt, quæ habet cum omnibus communia, alia quibus ab altero quisque diſtinguitur: ita earum rerum quas in uſum hominis produxiſſet natura, alias eam manere communes, alias cujusque induſtria ac labore proprias fieri voluiſſe. de utrisque autem datas leges, ut communibus quidem ſine detrimento omnium omnes uterentur; de cæteris autem quod cuique contigiſſet, eo contentus abſtineret alieno. Hæc ſi homo nullus neſcire poteſt niſi homo eſſe deſierit, hæc ſi gentes viderunt quibus ad verum omne cæcutientibus ſola naturæ fax illuxit, quid vos ſentire ac facere æquum eſt, principes populique Chriſtiani? Si quis durum putat ea a ſe exigi quæ tam ſancti nominis profeſſio requirit, cujus minimum eſt ab injuriis abſtinere, certe quid ſui ſit officii ſcire quisque poteſt ex eo, quod alteri præcipit. Nemo eſt veſtrum qui non palam edicat rei quemque ſuæ eſſe moderatorem & arbitrum: qui non fluminibus locisque publicis cives omnes uti ex æquo & promiſcue jubeat, qui non commeandi commereandique libertatem omni ope defendat. Sine his ſi parva illa ſocietas, quam rempublicam vocamus, conſtare non poſſe judicatur (& certe conſtare non poteſt) quamobrem non eadem illa ad ſuſtinendam totius humani generis ſocietatem atque concordiam erunt neceſſaria? Si quis adverſus hæc vim faciat, merito indignamini, exempla etiam pro flagitii magnitudine ſtatuitis, non alia de cauſa, niſi quia, ubi iſta paſſim licent, ſtatus imperii tranquillus eſſe non poteſt. Quod ſi rex in regem, populus in populum inique & violenter agat, id nonne ad perturbandam magnæ illius civitatis quietem & ad ſummi cuſtodis ſpectat injuriam? Hoc intereſt, quod ſicut magiſtratus minores de vulgo judicant, vos de magiſtratibus, ita omnium aliorum delicta cognoſcenda vobis & punienda mandavit rex univerſi, veſtra excepit ſibi. Is autem quanquam ſupremam animadverſionem ſibi reſervat, tardam, occultam, inevitabilem, nihilominus duos a ſe judices delegat qui rebus humanis interſint, quos nocentium feliciſſimus non effugit, conſcientiam cuique ſuam, & famam ſive exiſtimationem alienam. Hæc tribunalia illis patent, quibus alia præcluſa ſunt: ad hæc infirmi provocant: in his vincuntur, qui vincunt viribus: qui licentiæ modum non ſtatuunt, qui vili putant conſtare, quod emitur humano ſanguine, qui injurias injuriis defendunt, quorum manifeſta facinora neceſſe eſt & conſentiente bonorum judicio damnari, & ſui

& ſui ipſorum animi ſententia non abſolvi. Ad utrumque hoc forum nos quoque novam cauſam afferimus; non hercule de ſtillicidiis aut tigno injuncto, quales eſſe privatorum ſolent, ac ne ex eo quidem genere, quod frequens eſt inter populos, de agri jure in confinio hærentis, de amnis aut inſulæ poſſeſſione: ſed de omni prope Oceano, de jure navigandi, de libertate commerciorum. Inter nos & Hiſpanos hæc controverſa ſunt: Sitne immenſum & vaſtum mare regni unius nec maximi acceſſio: populone cuiquam jus ſit volentes populos prohibere, ne vendant, ne permutent, ne denique commeent inter ſeſe: potueritne quisquam quod ſuum nunquam fuit elargiri, aut invenire quod jam erat alienum: an jus aliquod tribuat manifeſta longi temporis injuria. In hac disceptatione ipſis, qui inter Hiſpanos præcipui ſunt divini atque humani juris magiſtri, calculum porrigimus, ipſius denique Hiſpaniæ proprias leges imploramus. Id ſi nihil juvat, & eos quos ratio certa convincit, cupiditas vetat deſiſtere, veſtram, Principes, majeſtatem, veſtram fidem quotquot eſtis ubique, Gentes, appellamus. Non perplexam, non intricatam movemus quæſtionem. Non de ambiguis in religione capitibus, quæ plurimum habere videntur obſcuritatis, quæ tantis tam diu animis decertata, apud ſapientes hoc fere certum reliquerunt, nusquam minus inveniri veritatem quam ubi cogitur aſſenſus. Non de ſtatu noſtræ reipublicæ, & libertate armis haud parta, ſed vindicata: de qua recte ſtatuere ii demum poſſunt qui jura patria Belgarum, mores avitos, & inſtitutum non in leges regnum, ſed ex legibus principatum accurate cognoverint; in qua tamen quæſtione æquis judicibus extremæ ſervitutis depulſa neceſſitas, ſubtilius inquirentibus decreti tot nationum publica auctoritas, infenſis etiam & malevolis adverſariorum confeſſio nihil dubitandum reliquit. Sed quod hic proponimus, nihil cum iſtis commune habet. nullius indiget anxiæ disquiſitionis. non ex divini codicis pendet explicatione, cujus multa multi non capiunt. non ex unius populi ſcitis quæ cæteri merito ignorant. Lex illa è cujus præſcripto judicandum eſt, inventu eſt non difficilis, utpote eadem apud omnes: & facilis intellectu, utpote nata cum ſingulis, ſingulorum mentibus inſita. Jus autem quod petimus tale eſt, quod nec rex ſubditis negare debeat, neque Chriſtianus non Chriſtianis. A natura enim oritur, quæ ex æquo omnium parens eſt, in omnes munifica, cujus imperium in eos extenditur qui gentibus imperant, & apud eos ſanctiſſimum eſt qui in pietate plurimum profecerunt. Cognoſcite hanc cauſam Principes, cognoſcite Populi. ſi quid iniquum poſtulamus, ſcitis quæ veſtra, & e vobis eorum qui viciniores nobis eſtis, apud nos ſemper fuerit auctoritas. monete,

nete, parebimus. Quin ſi quid a nobis hac in re peccatum eſt, iram veſtram, odium denique humani generis non deprecamur. Sin contra ſe res habet, quid agendum ſit, veſtræ religioni & æquitati relinquimus. Olim inter populos humaniores ſummum nefas habebatur, armis eos impetere, qui res ſuas arbitris permitterent. contra qui tam æquam conditionem recuſarent, ii non ut unius, ſed ut omnium hoſtes ope communi comprimebantur. itaque eam in rem videmus icta fœdera, judices conſtitutos. Reges ipſi validæque gentes nihil æque glorioſum ac magnificum deputabant, quam aliorum coërcere inſolentiam, aliorum infirmitatem atque innocentiam ſublevare. Qui ſi mos hodieque obtineret, ut humani nihil a ſe alienum homines arbitrarentur, profecto orbe non paulo pacatiore uteremur, refrigeſceret enim multorum audacia, & qui juſtitiam utilitatis cauſa nunc negligunt, injuſtitiam damno ſuo dediſcerent. Sed hoc ut in cauſa iſthac non fruſtra forte ſperamus, ita illud certo confidimus, bene rebus expenſis exiſtimaturos vos omnes, imputari nobis non magis poſſe pacis moras, quam belli cauſas: ac proinde uti hactenus amici nobis, faventes atque benevoli fuiſtis, ita vos aut etiam magis in poſterum fore. quo nihil optatius iis poteſt contingere qui primam partem felicitatis putant bene facere, alteram bene audire.

CAPUT I.

Jure gentium quibusvis ad quosvis liberam eſſe navigationem.

PRopoſitum eſt nobis breviter ac dilucide demonſtrare, jus eſſe Batavis, hoc eſt, Ordinum Federatorum Belgico-Germaniæ ſubditis ad Indos, ita uti navigant, navigare, cumque ipſis commercia colere. Fundamentum ſtruemus hanc juris gentium, quod primarium vocant, regulam certiſſimam, cujus perſpicua atque immutabilis eſt ratio: *licere cuivis genti quamvis alteram adire, cumque ea negotiari.* Deus hoc ipſe per naturam loquitur, cum ea cuncta quibus vita indiget, omnibus locis ſuppeditari a natura non vult: artibus etiam aliis alias gentes dat excellere. Quo iſta? niſi quod voluit mutua egeſtate & copia humanas foveri amicitias, ne ſinguli ſe putantes ſibi ipſis ſufficere, hoc ipſo redderentur inſociabiles? Nunc factum eſt, ut gens altera alterius ſuppleret inopiam, divinæ juſtitiæ inſtituto, ut eo modo (ſicut Plinius dicit *a*) quod genitum eſſet uſpiam, apud omnes natum videretur. Poëtas itaque canentes audimus:

a Panegyr.

Nec vero terræ ferre omnes omnia poſſunt.

Item:

Item:

Excudent alii a: & quæ ſequuntur. Hoc igitur qui tollunt, illam laudatiſſimam tollunt humani generis ſocietatem, tollunt mutuas benefaciendi occaſiones, naturam denique ipſam violant. Nam & ille, quem Deus terris circumfudit, oceanus, undique & undique verſus navigabilis, & ventorum ſtati aut extraordinarii flatus, non ab eadem ſemper, & a nulla non aliquando regione ſpirantes, nonne ſignificant ſatis conceſſum a natura cunctis gentibus ad cunctas aditum? Hoc Seneca *b* ſummum naturæ beneficium putat, quod & vento gentes locis diſſipatas miſcuit, & ſua omnia in regiones ita deſcripſit, ut neceſſarium mortalibus eſſet inter ipſos commercium. Hoc igitur jus ad cunctas gentes æqualiter pertinet: quod clariſſimi juriſconſulti *c* eo usque producunt, ut negent ullam rempublicam aut Principem prohibere in univerſum poſſe, quo minus alii ad ſubditos ſuos accedant, & cum illis negotientur. Hinc jus deſcendit hoſpitale ſanctiſſimum: hinc querelæ *d*:

Quod genus hoc hominum, quæve hunc tam barbara morem
Permittit patria? hoſpitio prohibemur arenæ.

Et alibi *e*:

— littusque rogamus
Innocuum, & cunctis undamque auramque patentem:

Et ſcimus bella quædam ex hac cauſa cœpiſſe, ut Megarenſibus in Athenienſes *f*, Bononienſibus in Venetos *g*: Caſtellanis etiam in Americanos has juſtas potuiſſe belli cauſas eſſe, & cæteris probabiliores Victoria *h* putat, ſi peregrinari & degere apud illos prohiberentur, ſi arcerentur a participatione earum rerum quæ jure gentium aut moribus communia ſunt, ſi denique ad commercia non admitterentur. Cui ſimile eſt quod in Moſis *i* hiſtoria & inde apud Auguſtinum *k* legimus, juſta bella Iſraëlitas contra Amorræos geſſiſſe, quia innoxius tranſitus denegabatur: qui *Jure Humanæ Societatis* æquiſſimo patere debebat. Et hoc nomine Hercules Orchomeniorum, Græci ſub Agamemnone Myſorum Regi arma intulerunt *l*; quaſi libera eſſent naturaliter itinera ut Baldus dixit *m*: accuſanturque a Germanis apud Tacitum *n* Romani, quod colloquia congreſſusque gentium arcerent, fluminaque & terras & cœlum quodammodo ipſum clauderent. Nec ullus titulus Chriſtianis quondam in Sarracenos magis placuit, quam quod per illos terræ Judææ aditu arcerentur *o*. Sequitur ex ſententia Luſitanos, etiamſi domini eſſent earum regionum, ad quas Batavi proficiſcuntur, injuriam tamen facturos ſi aditum Batavis & mercatum præcluderent.

Quanto igitur iniquius eſt volentes aliquos a volentium populorum commercio ſecludi, illorum opera quorum in poteſtate

a Virgil.
b 3. 4. Nat. qu.
c Inſt. de rerum diviſ. §. 1. & L. nemo igitur. ff eod. vide Gentil de Jure bel. l. 1. c. 19 vid. L. mercatores C. de comm.
d Virg. 1. Æn.
e 7. Æn.
f Diod. 11. Plut. Peric.
g Sig. ult. de Reb. Ital.
h Vict de Indis part. 2 n. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7. Adde Covar. in c. peccatum. §. 9. n. 4. ibi. Quinta.
i Num. c. 20.
k Aug. l. 4. qu. 44. ſuper Nu., Et Eſt. c. ult. 23. 4. 2.
l Sophocl. Trachin.
m L. 3. Conſ. 293. n. 4. Hiſt.
o Alc 7. Conſ. 130. Covar. c. peccatum. p. 2. §. 9. Bart. ad L. 1. C. de Pagan.

ſtate nec populi iſti ſunt, nec illud ipſum, qua iter eſt; quando latrones etiam & piratas non alio magis nomine deteſtamur, quam quod illi hominum inter ſe commeatus obſident atque infeſtant?

CAPUT II.

Luſitanos nullum habere jus dominii in eos Indos, ad quos Batavi navigant, titulo inventionis.

NOn eſſe autem Luſitanos earum partium dominos ad quas Batavi accedunt, puta Javæ, Taprobanæ, partis maximæ Moluccarum, certiſſimo argumento colligimus, quia dominus nemo eſt ejus rei, quam nec ipſe unquam, nec alter ipſius nomine poſſedit. Habent inſulæ iſtæ quas dicimus & ſemper habuerunt ſuos Reges, ſuam rempublicam, ſuas leges, ſua jura: Luſitanis mercatus, ut aliis gentibus conceditur: itaque & tributa cum pendunt, & jus mercandi a Principibus exorant, dominos ſe non eſſe, ſed ut externos advenire ſatis teſtantur: ne habitant quidem niſi precario. Et quanquam ad dominium titulus non ſufficiat, quia & poſſeſſio requiritur, cum aliud ſit rem habere, aliud jus ad rem conſequendam, tamen ne titulum quidem dominii in eas partes Luſitanis ullum eſſe affirmo, quem non ipſis eripuerit Doctorum, & quidem Hiſpanorum ſententia. Primum ſi dicent inventionis præmio eas terras ſibi ceſſiſſe, nec jus, nec verum dicent. Invenire enim non illud eſt oculis uſurpare, ſed apprehendere, ut Gordiani epiſtola oſtenditur *a*: unde Grammatici invenire & occupare *b* pro verbis ſignificantibus ponunt idem; & tota Latinitas quod adepti ſumus, id demum inveniſſe nos dicit, cui oppoſitum eſt perdere. Quin & ipſa naturalis ratio, & legum diſerta verba *c*, & eruditiorum interpretatio manifeſte oſtendit, ad titulum dominii parandum eam demum ſufficere inventionem quæ cum poſſeſſione conjuncta eſt, ubi ſcilicet res mobiles apprehenduntur, aut immobiles terminis atque cuſtodia ſepiuntur *d*: quod in hac ſpecie dici nullo modo poteſt. Nam præſidia illic Luſitani nulla habent. Quid quod ne repeririſſe quidem Indiam ullo modo dici poſſunt Luſitani, quæ tot a ſæculis fuerat celeberrima. Jam ab Horatii tempore:

> *Impiger extremos currit mercator ad Indos*
> *Per mare pauperiem fugiens. e*

Taprobanes pleraque quam exacte nobis Romani deſcripſere *f*? Jam vero & cæteras inſulas ante Luſitanos non finitimi tantum Perſæ & Arabes, ſed Europæi etiam, præcipue Veneti noverant. Præterea inventio nihil juris tribuit, niſi in ea quæ ante

a L. Si Barſatorem C. de fidejuſſ.
b Non. Marc. c. 4 in verbo occupare. Vide Connan. com. Juris Civil. l. 3. c. 3. in fine. Vide Donell. de Jure Civ. l. 4. c. 10.
c Inſtit. de Rerum diviſ. § illud quæſitum eſt.
d L. 3. §. Neratius in fine ff de acq. poſſeſſ.
e Lib. 1. epiſt. 1.
f Vide Plin. Nat. hiſt. l. 6. c. 22.

ante inventionem nullius fuerant *a*. Atqui Indi, cum ad eos Luſitani venerunt, etſi partim idololatræ, partim Mahumetani erant, gravibusque peccatis involuti, nihilominus publice atque privatim rerum poſſeſſionumque ſuarum dominium habuerunt, quod illis ſine juſta cauſa eripi non potuit *b*. Ita certiſſimis rationibus poſt alios auctores maximi nominis concludit Hiſpanus Victoria *c*: *Non poſſunt*, inquit, *Chriſtiani ſeculares aut eccleſiaſtici poteſtate civili & principatu privare infideles, eo duntaxat titulo, quia infideles ſunt, niſi ab eis alia injuria profecta ſit.* Fides enim, ut recte inquit Thomas *d*, non tollit jus naturale aut humanum, ex quo dominia profecta ſunt. Imo credere infideles non eſſe rerum ſuarum dominos, hæreticum eſt: & res ab illis poſſeſſas illis ob hoc ipſum eripere furtum eſt, & rapina, non minus quam ſi idem fiat Chriſtianis. Recte igitur dicit, Victoria *e* non magis iſta ex cauſa Hiſpanis jus in Indos quæſitum, quam Indis fuiſſet in Hiſpanos, ſi qui illorum priores in Hiſpaniam veniſſent. Neque vero ſunt Indi Orientis amentes & inſenſati, ſed ingenioſi & ſolertes, ita ut ne hinc quidem prætextus ſubjiciendi poſſit deſumi, qui tamen per ſe ſatis eſt manifeſtæ iniquitatis. Jam olim Plutarchus πρόφασιν πλεονεξίας fuiſſe dicit ἡμερῶσαι τὸ βαρβαρικόν, improbam ſcilicet alieni cupiditatem hoc ſibi velum obtendere, quod barbariem manſuefacit. Et nunc etiam color ille redigendi invitas gentes ad mores humaniores, qui Græcis olim & Alexandro uſurpatus eſt, a Theologis omnibus, præſertim Hiſpanis *f*, improbus atque impius cenſetur.

a L. 3. ff. de acquir. rerum dom.
b Covar. in c. peccatum § 10. n. 2. & 4. & 5.
c De poteſt. civili, parte 1. n. 9.
d 2, 2. quæſt. 10. artic. 12.
e Vict. de Indis parte 1. n. 4. 5. 6. 7. & n. 19.
f Vide Vaſq. in præf. n. 5.

Caput III.

Luſitanos in Indos non habere jus dominii titulo donationis Pontificiæ.

Secundo ſi Pontificis Alexandri Sexti diviſione utentur, ante omnia illud attendendum eſt, volueritne Pontifex contentiones tantum Luſitanorum & Caſtellanorum dirimere, quod potuit ſane, ut lectus inter illos arbiter; ſicut & ipſi Reges jam ante inter ſe ea de re federa quædam pepigerant *a*: & hoc ſi ita eſt, cum res inter alios acta ſit, ad cæteras gentes non pertinebit: an vero prope ſingulos mundi trientes duobus populis donare. Quod etſi voluiſſet, & potuiſſet Pontifex, non tamen continuo ſequeretur dominos eorum locorum eſſe Luſitanos, cum donatio dominum non faciat, ſed ſecuta traditio *b*: quare & huic cauſæ poſſeſſio deberet accedere. Tum vero ſi quis jus ipſum ſive divinum, ſive humanum ſcrutari volet, non autem ex commodo ſuo metiri, facile deprehendet

a Vide Oſorium.
b Vide §. 40 Inſt. de rer. diviſ.

donationem ejusmodi ut rei alienæ nullius eſſe momenti. Diſputationem de poteſtate Pontificis, hoc eſt, epiſcopi Romanæ eccleſiæ hic non aggrediar, nec quicquam ponam niſi ex hypotheſi, hoc eſt, quod confitentur homines inter eos eruditiſſimi, qui plurimum Pontificiæ tribuunt auctoritati, maxime Hiſpani: qui cum pro ſua perſpicacia facile vident Dominum Chriſtum omne a ſe terrenum imperium abdicaſſe *a*, mundi certe totius dominium, qua homo fuit, non habuiſſe, & ſi habuiſſet, nullis tamen argumentis aſtrui poſſe jus illud in Petrum, aut Romanam eccleſiam Vicarii jure tranſlatum: cum alias etiam certum ſit, multa Chriſtum habuiſſe, in quæ Pontifex non ſucceſſerit *b*, intrepide affirmarunt (utar ipſorum verbis) Pontificem non eſſe dominum civilem aut temporalem totius orbis *c*. Imo etiam ſi quam talem poteſtatem in mundo haberet, eam tamen non recte exerciturum, cum ſpirituali ſua jurisdictione contentus eſſe debeat, ſæcularibus autem Principibus eam concedere nullo modo poſſe. Tum vero ſi quam habeat poteſtatem *d*, eam habere, ut loquuntur, in ordine ad ſpiritualia. Quocirca nullam illi eſſe poteſtatem in populos infideles, ut qui ad eccleſiam non pertineant *e*. Unde ſequitur ex ſententia Cajetani *f* & Victoriæ & potioris partis tam Theologorum quam Canoniſtarum *g*, non eſſe idoneum titulum adverſus Indos, vel quia Papa dederit provincias illas tanquam dominus abſolute, vel quia non recognoſcunt dominium Papæ: atque adeo ne Sarracenos quidem iſto titulo unquam ſpoliatos.

a Luc. 12. 14. Joh 18, 36. b Vict. de Indis p. 1, num. 25. Vict. 16. num. 27. c Vide Vaſq. c. 21. controv. ill. Turre-Crem. lib. 2, c. 113. Hugo 69. diſt. cum ad Verum. Bern. in 2. lib. ad Eug. Vict de Ind. p. 1. n. 27. Cov. in c. peccatum. §. 9. num. 7. d Matt. 20, 26. Joh 6, 15. Matt. 17, 27. e Vict. ibid. n 28. Cov. de loco 1 Corinth. 5. in fine. Thom. 2, 2. 12, 2. Ayala lib. 1, c. 2. num. 29. Vict. ibid. n. 30. Cov. d. loco. f Vide locum Cajetani infra. g Thom. 2, 2. q. 66. art. 8. Sylv. de infid. §. 7. Inn. in c. quod ſuper his de voto. Vict. n. 31.

CAPUT IV.

Luſitanos in Indos non habere jus dominii titulo belli.

His igitur ſublatis cum manifeſtum ſit, quod & Victoria ſcribit *a*, Hiſpanos ad terras remotiores illas navigantes nullum jus ſecum attuliſſe occupandi eas provincias, unus duntaxat titulus belli reſtat, qui & ipſe ſi juſtus eſſet, tamen ad dominium proficere non poſſet, niſi jure prædæ, hoc eſt, poſt occupationem. Atqui tantum abeſt, ut Luſitani eas res occupaverint, ut cum pleriſque gentibus, quas Batavi acceſſerunt, bellum eo tempore nullum haberent. Et ſic igitur nullum jus illis quæri potuit: cum etiam ſi quas ab Indis pertuliſſent injurias, eas longa pace & amicis commerciis remiſiſſe merito cenſeatur. Quanquam ne fuit quidem quod bello obtenderent. Nam qui barbaros bello perſequuntur, ut Americanos Hiſpani, duo

a d. num. 31.

duo ſolent prætexere, quod ab illis commercio arceantur, aut quod doctrinam veræ religionis illi nolint agnoſcere. Et commercia quidem Luſitani ab Indis impetrarunt, ut hac in parte nihil habeant quod querantur. Alter vero *a* obtentus nihilo eſt juſtior, quam ille Græcorum in barbaros, quo Boëtius *b* reſpexit:

An diſtant quia diſſidentque mores,
Injuſtas acies, & fera bella movent,
Alternisque volunt perire telis?
Non eſt juſta ſatis ſævitiæ ratio.

Iſta autem & Thomæ & concilii Toletani & Gregorii & Theologorum, Canoniſtarum, Juriſprudentiumque fere omnium concluſio eſt *c*: Quantumcunque fides annuntiata ſit barbaris (nam de his, qui ſubditi ante fuerunt Chriſtianis Principibus, item de apoſtatis alia eſt quæſtio) probabiliter & ſufficienter, & ſi noluerint eam reſpicere, non tamen licere hac ratione eos bello perſequi, & ſpoliare bonis ſuis *d*. Operæ pretium eſt in hanc rem ipſa Cajetani verba deſcribere *e*: *Quidam*, ait, *infideles nec de jure, nec de facto ſubſunt ſecundum temporalem juriſdictionem Principibus Chriſtianis, ut inveniuntur pagani, qui nunquam imperio Romano ſubditi fuerunt, terras habitantes, in quibus Chriſtianum nunquam fuit nomen. Horum namque domini, quamvis infideles, legitimi domini ſunt, ſive regali, ſive politico regimine gubernantur: nec ſunt propter infidelitatem à dominio ſuorum privati, quum dominium ſit ex jure poſitivo, & infidelitas ex divino jure, quod non tollit jus poſitivum, ut ſuperius in quæſtione habitum eſt. Et de his nullam ſcio legem quoad temporalia. Contra hos nullus Rex, nullus Imperator, nec Eccleſia Romana poteſt movere bellum ad occupandas terras eorum, aut ſubjiciendos illos temporaliter: quia nulla ſubeſt cauſa juſta belli, cum Jeſus Chriſtus, Rex Regum, cui data eſt poteſtas in cœlo & in terra, miſerit ad capiendam poſſeſſionem mundi, non milites armatæ militiæ, ſed ſanctos prædicatores, ſicut oves inter lupos. Unde nec in teſtamento veteri, ubi armata manu poſſeſſio erat capienda, terræ infidelium inductum lego bellum alicui propter hoc quod non erant fideles: ſed quia nolebant dare tranſitum, vel quia eos offenderant, ut Madianitæ, vel ut recuperarent ſua, divina largitate ſibi conceſſa.* Unde graviſſime peccaremus, *ſi fidem Chriſti Jeſu per hanc viam ampliare contenderemus: nec eſſemus* legitimi Domini *illorum: ſed* magna latrocinia *committeremus, & teneremur ad reſtitutionem, utpote* injuſti debellatores aut occupatores. *Mittendi eſſent ad hos prædicatores boni viri, qui verbo & exemplo converterent eos ad Deum: & non qui eos opprimant, ſpolient, ſcandalizent, ſubjiciant, & duplo gehennæ filios faciant, more Phariſæorum.* Et in hanc formam audimus ſæpe a Senatu in Hiſpania, & Theologis, præcipue

a Vide Vaſq. c. 24. contr. ill. Vict. de Indis p. 2, n. 10.
b Met. 4. lib. 4. de Conſol.
c Thom. 2, 2. q. 10. art. 8. c de Judæis, diſt. 45. c. qui ſincera. eadem diſt. Innoc. d. loco. Bart. ad l. 1. C. de pag. Covarr. ad c. peccatum. p. 2, §. 9. & 10. Ayala de Jure belli l. 1, c. 2. n. 28. arg.
d Matt. 10, 23.
e ad Sum. Thom. 2, 2. q. 66. art. 8.

Dominicanis, decretum fuiſſe, ſola verbi prædicatione non bello Americanos ad fidem traducendos: libertatem etiam quæ illis eo nomine erepta eſſet, reſtitui debere, quod à Paulo tertio Pontifice, & Carolo V. Imperatore, Hiſpaniarum Rege, comprobatum dicitur. Omittimus jam, Luſitanos in plerisque partibus religionem nihil promovere, ne operam quidem dare, cum ſoli lucro invigilent. Imo & illud ibi verum eſſe, quod dé Hiſpanis in America Hiſpanus ſcripſit, non miracula, non ſigna audiri, non exempla vitæ religioſæ, quæ ad eandem fidem alios poſſent impellere, ſed multa ſcandala, multa facinora, multas impietates. Quare cum & poſſeſſio & titulus deficiat poſſeſſionis, neque res ditionesque Indorum pro talibus haberi debeant, quaſi nullius ante fuiſſent, neque cum illorum eſſent, ab aliis recte acquiri potuerint, ſequitur Indorum populos, de quibus nos loquimur, Luſitanorum proprios non eſſe, ſed liberos, & ſui juris: de quo ipſi doctores Hiſpani non dubitant *a*.

a Vict. in fine par. 2. 1. relectione de Indis.

CAPUT V.

Mare ad Indos aut jus eò navigandi non eſſe proprium Luſitanorum titulo occupationis.

SI ergo in populos terrasque & ditiones Luſitani jus nullum quæſiverunt, videamus an mare & navigationem, aut mercaturam ſui juris facere potuerint. De mari autem prima ſit conſideratio, quod cum paſſim in jure aut nullius, aut commune, aut publicum Juris gentium dicatur, hæ voces quid ſignificent ita commodiſſime explicabitur, ſi Poëtas ab Heſiodo omnes, & Philoſophos, & Juriſconſultos veteres imitati in tempora diſtinguamus, ea, quæ tempore forte haud longo, certa tamen ratione & ſui natura discreta ſunt. Neque nobis vitio verti debet, ſi in juris a natura procedentis explicatione, auctoritate & verbis eorum utimur, quos conſtat naturali judicio plurimum valuiſſe. Sciendum eſt igitur in primordiis vitæ humanæ aliud quam nunc eſt dominium, aliud communionem fuiſſe *b*. Nam dominium nunc proprium quid ſignificat, quod ſcilicet ita eſt alicujus ut alterius non ſit eodem modo. Commune autem dicimus, cujus proprietas inter plures conſortio quodam aut conſenſu collata eſt, excluſis aliis. Linguarum paupertas coëgit voces easdem in re non eadem uſurpare. Et ſic iſta noſtri moris nomina ad jus illud priſtinum, ſimilitudine quadam & imagine, referuntur. Commune igitur tunc non aliud fuit quam quod ſimpliciter proprio opponitur: Dominium autem facultas non injuſta

b Vide Gloſ. & Caſtr. in l. ex hoc jure & c. jus nat. diſt. 1.

juſta utendi re communi, quem uſum Scholaſticis *a* viſum eſt facti non juris vocare, quia qui nunc in jure uſus vocatur, proprium eſt quiddam, aut, ut illorum more loquar, privative ad alios dicitur. Jure prima Gentium, quod & Naturale interdum dicitur, & quod Poëtæ alibi ætate aurea, alibi Saturni aut Juſtitiæ regno depingunt, nihil proprium fuit: quod Cicero dixit: *Sunt autem privata nulla natura.* Et Horatius:

> *Nam* propriæ *telluris* herum natura *nec illum*,
> *Nec me nec quenquam ſtatuit.*

Neque enim potuit natura dominos diſtinguere. Hoc igitur ſignificatu res omnes eo tempore communes fuiſſe dicimus, idem innuentes quod Poëtæ, cum primos homines in medium quæſiviſſe, & Juſtitiam caſto fœdere res medias tenuiſſe dicunt: quod ut clarius explicent, negant eo tempore campos limite partitos, aut commercia fuiſſe ulla.

a Vide Vaſq. controv. uſu freq. cap. 1. num. 10. c. exiit qui ſeminat. de verb. ſig. in 6. clem. exivi de paradiſo. de verb. ſign.

> *promiſcua rura per agros*
> *Præſtiterant cunctis* communia *cuncta* videri. *b*

b Avienus in Arat.

Recte additum eſt *videri*, propter translationem, ut diximus, vocabuli. Communio autem iſta ad uſum referebatur:

> ——— *pervium cunctis iter*,
> Communis uſus *omnium rerum fuit. c*

c Seneca Octavia.

Cujus ratione dominium quoddam erat, ſed univerſale, & indefinitum: Deus enim res omnes non huic aut illi dederat, ſed humano generi, atque eo modo plures in ſolidum ejusdem rei domini eſſe non prohibebantur: quod ſi hodierna ſignificatione ſumamus dominium, contra omnem eſt rationem. Hoc enim proprietatem includit, quæ tunc erat penes neminem.

Aptiſſime autem illud dictum eſt:

> ——— *omnia rerum*
> *Uſurpantis erant. d*

d Avienus.

Ad eam vero, quæ nunc eſt, dominiorum diſtinctionem non impetu quodam, ſed paulatim ventum videtur, initium ejus monſtrante natura. Cum enim res ſint nonnullæ, quarum uſus in abuſu conſiſtit, aut quia converſæ in ſubſtantiam utentis nullum poſtea uſum admittunt, aut quia utendo fiunt ad uſum deteriores, in rebus prioris generis, ut cibo & potu, proprietas ſtatim quædam ab uſu non ſejuncta emicuit *e*. Hoc enim eſt proprium eſſe, ita eſſe cujusquam, ut & alterius eſſe non poſſit; quod deinde ad res poſterioris generis, veſtes puta, & res mobiles alias aut ſe moventes ratione quadam productum eſt. Quod cum eſſet, ne res quidem immobiles omnes, agri puta, indiviſæ manere potuerunt: quanquam enim horum uſus non ſimpliciter in abuſu conſiſtat, eorum tamen uſus abuſus cujusdam cauſa comparatus eſt; ut arva & arbuſta cibi cauſa, paſcua etiam veſtium; omnium autem uſibus promiſcue ſuffi-

e ff. de uſuf. ear. rer. quæ uſu conſ. Extrav. de verb. ſign. ad conditorem & quia quorundam Thom. 2, 2, 78.

ſufficere non poſſunt. Repertæ proprietati lex poſita eſt, quæ naturam imitaretur. Sicut enim initio per applicationem corporalem uſus ille habebatur, unde proprietatem primum ortam diximus: ita ſimili applicatione res proprias cujusque fieri placuit. Hæc eſt quæ dicitur occupatio, voce accommodatiſſima ad eas res, quæ ante in medio poſitæ fuerant: quo Seneca Tragicus alludit *a*:

a Sen. Thyeſte.

——— in medio *eſt ſcelus*
Poſitum occupanti.

Et Philoſophus *b*: *Equeſtria* omnium *Equitum Romanorum ſunt: in illis tamen locus meus fit* proprius, *quem* occupavi. Hinc Quintilianus *c* dicit, quod omnibus naſcitur, induſtriæ eſſe præmium; & Tullius, *d* factas eſſe veteri occupatione res eorum, qui quondam in vacua venerant. Occupatio autem hæc in rebus, quæ poſſeſſioni renituntur, ut ſunt feræ beſtiæ, perpetua eſſe debet, in aliis ſufficit, corpore cœptam poſſeſſionem animo retineri. Occupatio in mobilibus eſt apprehenſio, in immobilibus inſtructio aut limitatio: unde Hermogenianus cum dominia diſtincta dicit, addit, agris terminos poſitos, ædificia collocata *e*. Hic rerum ſtatus a poëtis indicatur:

b Sen. Ben. l. 7, c. 12.
c Decl. 13.
d De Off. 1.
e L. 5. ff. de juſt. & jur.

Tum laqueis captare feras, & fallere viſco
Inventum:
Tum primum ſubiere domos. f
Communemque prius, *ceu lumina ſolis & auræ*,
Cautus humum longo ſignavit limite *meſſor. g*

f Virgil. 1. Georg.
g Ovid. in Metamor.

Celebratur poſt hæc, ut Hermogenianus indicat, commercium, cujus gratia

Fluctibus ignotis inſultavere carinæ. h

h Ovid. Metam. 1.

Eodem autem tempore & respublicæ inſtitui cœperunt: atque ita earum, quæ a prima communione divulſa erant, duo facta ſunt genera. Alia enim ſunt publica, hoc eſt, populi propria (quæ eſt genuina iſtius vocis ſignificatio) alia mere privata, hoc eſt, ſingulorum. Occupatio autem publica eodem modo fit, quo privata. Seneca *i*: *fines Athenienſium, aut Campanorum vocamus, quos deinde inter ſe vicini privatæ terminatione diſtinguunt.* Gens enim unaquæque

i De Benef. 7, 4.

Partita fines *regna conſtituit, novas*
Extruxit urbes. *k*

k Seneca Octav.

Hoc modo dicit Cicero *l* agrum Arpinatem Arpinatum dici, Tuſculanum Tuſculanorum, *ſimilisque eſt*, inquit, *privatarum poſſeſſionum deſcriptio, ex quo quia ſuum cujusque fit, eorum quæ naturæ fuerant* communia, *quod cuique obtigit, id quisque teneat.* Contra autem Thucydides *m* eam terram, quæ in diviſione populo nulli obvenit, ἀόριστον, hoc eſt, indefinitam, & limitibus nullis circumſcriptam vocat *n*. Ex his, quæ hactenus dicta ſunt,

l Offic. 1.
m Lib. 1.
n Vide Duar. in tit. de rer. div. & qual.

ſunt, duo intelligi poſſunt. Prius eſt, eas res, quæ occupari non poſſunt, aut occupatæ nunquam ſunt, nullius proprias eſſe poſſe: quia omnis proprietas ab occupatione cœperit. Alterum vero, eas res omnes, quæ ita a natura comparatæ ſunt, ut aliquo utente nihilominus aliis quibusvis ad uſum promiſcue ſufficiant, ejus hodieque conditionis eſſe, & perpetuo eſſe debere, cujus fuerant cum primum a natura proditæ ſunt. Hoc Cicero voluit *a*: *Ac latiſſime quidem patens hominibus inter ipſos, omnibus inter omnes, ſocietas hæc eſt, in qua omnium rerum, quas ad communem uſum natura genuit, eſt ſervanda communitas.* Sunt autem omnes res hujus generis, in quibus ſine detrimento alterius alteri commodari poteſt. Hinc illud eſſe dicit Cicero, *non prohibere aqua profluente.* Nam aqua profluens qua talis non qua flumen eſt, inter communia omnium a Juriſconſultis refertur: & a poëta: *b*

> *Quid prohibetis* aquis? uſus communis *aquarum eſt.*
> *Nec* ſolem proprium Natura *nec* aëra *fecit*,
> *Nec tenues* undas. *in* publica *munera veni.*

Dicit hæc non eſſe natura propria, ſicut Ulpianus *c*, natura omnibus patere, tum quia primum a natura prodita ſunt, & in nullius adhuc dominium pervenerunt (ut loquitur *d* Neratius) tum quia, ut Cicero dicit, a natura ad uſum communem genita videntur. Publica autem vocat tralatitia ſignificatione, non quæ ad populum aliquem, ſed quæ ad ſocietatem humanam pertinent, quæ publica juris gentium in legibus vocantur *e*, hoc eſt, communia omnium, propria nullius. Hujus generis eſt aër, duplici ratione, tum quia occupari non poteſt, tum quia uſum promiſcuum hominibus debet. Et eisdem de cauſis commune eſt omnium maris elementum, infinitum ſcilicet ita, ut poſſideri non queat, & omnium uſibus accommodatum: ſive navigationem reſpicimus, ſive etiam piſcaturam. Cujus autem juris eſt mare, ejusdem ſunt ſi qua mare aliis uſibus eripiendo ſua fecit, ut arenæ maris, quarum pars terris continua littus dicitur *f*. Recte igitur Cicero *g*: *quid tam commune quam mare fluctuantibus, littus ejectis?* etiam Virgilius auram, undam, littus cunctis patere dicit. Hæc igitur ſunt illa quæ Romani vocant communia omnium jure naturali *h*, aut quod idem eſſe diximus, publica juris gentium: ſicut & uſum eorum modo communem, modo publicum vocant. Quamquam vero etiam ea nullius eſſe, quod ad proprietatem attinet, recte dicantur, multum tamen differunt ab his, quæ nullius ſunt, & communi uſui attributa non ſunt, ut feræ, piſces, aves: nam iſta ſi quis occupet, in jus proprium tranſire poſſunt, illa vero totius humanitatis conſenſu proprietati in perpetuum excepta ſunt propter uſum, qui cum ſit omnium non

a Offic. 1.

b Ovid. lib. 6. Metamorphoſ.

c L. 13. ff. comm. præd.

d L. 14. ff. de acq. rer. dom. Loco citato. Vide Comm. commun. civ. lib. 3, cap. 2. Donell. lib. 4. cap. 2.

e L. ult. de uſucap.

f L. 10. de rer. div.

g Loco cit.

h §. 1. & 5. Inſt. de rer. div. L. 1. l. 2. & l. 10. ff. eod. tit. L. 14 & l. 50. de acq. rer. dom. l. 13. §. ult. l. 14. de injur. l. 3. D ne quid in loco publ. cum l. ſeq.

non magis omnibus ab uno eripi poteſt, quam a te mihi quod meum eſt. Hoc eſt quod Cicero dicit inter prima eſſe Juſtitiæ munera, rebus communibus pro communibus uti. Scholaſtici dicerent eſſe communia alia affirmative, alia privative. Diſtinctio hæc non modo Juriſprudentibus uſitata eſt, ſed vulgi etiam confeſſionem exprimit: unde apud Athenæum convivator mare commune eſſe dicit, at piſces capientium fieri. Et in Plautina Rudente ſervo dicenti, ***mare quidem commune certo eſt omnibus***, aſſentit piſcator; addenti autem, ***in mari inventum eſt, commune eſt***, recte occurrit:

Meum quod rete atque hami nacti ſunt, meum potiſſimum eſt.

Mare igitur proprium omnino alicujus fieri non poteſt, quia natura commune hoc eſſe non permittit, ſed jubet; imo ne littus quidem: *a* niſi quod hæc addenda eſt interpretatio: ut ſi quid earum rerum per naturam occupari poſſit, id eatenus occupantis fiat, quatenus ea occupatione uſus ille promiſcuus non læditur. Quod merito receptum eſt: nam cum ita ſe habet, ceſſat utraque exceptio, per quam eveniſſe diximus, ne omnia in jus proprium transſcriberentur. *b* Quoniam igitur inædificatio ſpecies eſt occupationis, in littore licet ædificare, ſi id fieri poteſt ſine cæterorum incommodo, ut Pomponius *c* loquitur. quod ex Scævola explicabimus, niſi uſus publicus, hoc eſt communis, impediretur. Et qui ædificaverit, ſoli dominus fiet: quia id ſolum nec ullius proprium, nec ad uſum communem neceſſarium fuit. eſt igitur occupantis: ſed non diutius, quam durat occupatio, quia reluctari mare poſſeſſioni videtur, exemplo feræ, quæ ſi in naturalem ſe libertatem receperit, non ultra captoris eſt, ita & littus poſtliminio mari cedit. Quicquid autem privatum fieri occupando, idem & publicum, hoc eſt, populi proprium poſſe oſtendimus. *d* Sic littus imperii Romani finibus incluſum, populi Romani eſſe Celſus exiſtimat: quod ſi ita eſt, minime mirandum eſt, eundem populum ſubditis ſuis occupandi littoris modum per Principem aut Prætorem potuiſſe concedere. Cæterum & hæc occupatio non minus quam privata ita reſtringenda eſt, ne ulterius porrigatur, quam ut ſalvus ſit uſus juris gentium. Nemo igitur poteſt a populo Romano *e* ad littus maris accedere prohiberi, & retia ſiccare, & alia facere, quæ ſemel omnes homines in perpetuum ſibi licere voluerunt. Maris autem natura hoc differt a littore, quod mare niſi exigua ſui parte nec inædificari facile, nec includi poteſt: & ut poſſet, hoc ipſum tamen vix contingeret ſine uſus promiſcui impedimento. Si quid tamen exiguum ita occupari poteſt, id occupanti conceditur. Hyperbole eſt igitur:

Contracta piſces æquora ſentiunt
Jactis in altum molibus. f

a Vide Don. l. 4. c. 2.
b §. 5. Inſt. de rer. div. l. 5. §. 1. ff. de rer. div. l. 24. ff. de damno inf.
c L. 50. de acq. rer. dom.
L. 4. ne quid in loco pub. l. 10. de rerum div. l. 14 de acq. rer. dom.
d d. l. 2. ne quid in loco publ. Donell. l. 4. c. 2. & c. 9.
d. l. 50. de acq. rer. dom. L. 2. in pr. & §. 10. & §. 16. ne quid in loco pub.
e L. 4. ff. de rer. diviſ. Vide d. l. 3. ff. ne quid in loco pub.
f Horat.

Nam

Nam Celſus jactas in mare pilas ejus eſſe dicit, qui jecerit *a*. Sed id non concedendum, ſi deterior maris uſus eo modo futurus ſit. Et Ulpianus eum, qui molem in mare jacit, ita tuendum dicit, ſi nemo damnum ſentiat *b*. Nam ſi cui hæc res nocitura ſit, interdictum utique, *Ne quid in loco publico fiat*, competiturum. Ut & Labeo, ſi quid tale in mare ſtruatur, interdictum vult competere, *Ne quid in mari, quo portus, ſtatio iterve navigiis deterius ſit, fiat c*. Quæ autem navigationis, eadem piſcatus habenda eſt ratio, ut communis maneat omnibus. Neque tamen peccabit ſi quis in maris diverticulo piſcandi locum ſibi palis circumſepiat, atque ita privatum faciat: ſicut Lucullus exciſo apud Neapolim monte ad villam ſuam maria admiſit *d*. Et hujus generis puto fuiſſe piſcinas maritimas, quarum Varro & Columella meminerunt. Nec Martialis alio ſpectavit, cum de Formiano Apollinaris loquitur *e*:

> *Si quando* Nereus *ſentit Æoli regnum*,
> *Ridet procellas tuta de* ſuo *menſa.*

Et Ambroſ. *f Inducis mare intra prædia tua, ne deſint belluæ.* Hinc apparere poteſt, quæ mens Pauli fuerit, cum dicit, *g* ſi maris proprium jus ad aliquem pertineat, *Uti poſſidetis* interdictum ei competere. Eſſe quidem hoc interdictum ad privatas cauſas comparatum, non autem ad publicas, (in quibus etiam ea comprehenduntur, quæ jure gentium communi facere poſſumus) ſed hic jam agi de jure fruendo, quod ex cauſa privata contingat, non publica, ſive communi. Nam, teſte Marciano *h*, quicquid occupatum eſt & occupari potuit, id jam non eſt juris gentium, ſicut eſt mare. Exempli cauſa, ſi quis Lucullum aut Apollinarem in privato ſuo, quatenus diverticulum maris incluſerant, piſcari prohibuiſſet, dandum illis interdictum Paulus putavit, non ſolum injuriarum actionem, ob cauſam ſcilicet privatæ poſſeſſionis. Imo in diverticulo maris, ſicut in diverticulo fluminis, ſi locum talem occuparim, ibique piſcatus ſim, maxime ſi animum privatim poſſidendi plurium annorum continuatione teſtatus fuerim, alterum eodem jure uti prohibebo: ut ex Marciano *i* colligimus, non aliter quam in lacu qui mei dominii eſt. Quod verum quamdiu durat occupatio, quemadmodum in littore antea diximus. Extra diverticulum idem non erit, ne ſcilicet communis uſus impediatur *k*. Ante ædes igitur meas aut prætorium ut piſcari aliquem prohibeant uſurpatum quidem eſt, ſed nullo jure, adeo quidem ut Ulpianus *l* contemta ea uſurpatione ſi quis prohibeatur, injuriarum dicat agi poſſe. Hoc imperator Leo *m* (cujus legibus non utimur) contra juris rationem mutavit, voluitque πρόθυρα, hoc eſt, veſtibula maritima, eorum eſſe propria, qui oram habitarent, ibique eos jus piſcandi habere: quod

- *a* d. L. 1.
- *b* L. 2. §. 8. ne quid in loco publ.
- *c* L. 1. c. 17. ff. de flumin.
- *d* Plin. lib. 9. cap. 54.
- *e* Lib. 10. Epig. 10.
- *f* De Nabuth c. 3.
- *g* L. 14 ff. de injuriis.
- *h* L. 4. ff. de rer. div.
- *i* L. 7. de div. & temp. præſcr.
- *k* L. 45. ff. de uſucap.
- *l* L. 13. §. 7. ult. ff. de injuriis.
- *m* Novella Leon. 102. 103. 104. Vide Cujac. 14, obſ. 1.

quod tamen ita procedere voluit, ut ſeptis quibuſdam remoratoriis, quas ἰποχὰς Græci vocant, locus ille occuparetur: exiſtimans nimirum non fore, ut quis exiguam maris portionem alteri invideret, qui ipſe toto mari ad piſcandum admitteretur. Certe ut quis magnam maris partem, etiamſi poſſit, publicis utilitatibus eripiat, non toleranda eſt improbitatis: in quam merito Vir Sanctus *a* invehitur: Spatia maris *ſibi vindicant* jure mancipii, *piſciumque jura ſicut vernaculorum conditione ſibi ſervitii ſubjecta commemorant. Iſte*, *inquit*, ſinus *maris meus eſt*, *ille alterius. Dividunt elementa ſibi potentes.* Eſt igitur mare in numero earum rerum, quæ in commercio non ſunt *b*, hoc eſt, quæ proprii juris fieri non poſſunt. Unde ſequitur, ſi proprie loquamur, nullam maris partem in territorio populi alicujus poſſe cenſeri. Quod ipſum Placentinus ſenſiſſe videtur, cum dixit: Mare ita eſſe commune, ut in nullius dominio ſit niſi ſolius Dei: & Johannes Faber *c*, cum mare aſſerit relictum in ſuo jure, & eſſe primævo, quo omnia erant communia. Alioquin nihil differrent quæ ſunt omnium communia ab his, quæ publica proprie dicuntur, ut mare a flumine. Flumen populus occupare potuit, ut incluſum finibus ſuis, mare non potuit. Territoria autem ſunt ex occupationibus populorum, ut privata dominia ex occupationibus ſingulorum. Vidit hoc Celſus *d*, qui clare ſatis diſtinguit inter littora, quæ populus Romanus occupare potuit, ita tamen ut uſui communi non noceretur, & mare quod priſtinam naturam retinuit. Nec ulla lex diverſum indicat *e*. Quæ vero leges a contrariæ ſententiæ auctoribus citantur, aut de inſulis loquuntur, quas clarum eſt occupari potuiſſe, aut de portu, qui non communis eſt, ſed proprie publicus. Qui vero dicunt mare aliquod eſſe imperii Romani, dictum ſuum ita interpretantur, ut dicant jus illud in mare ultra protectionem & jurisdictionem non procedere: quod illi jus a proprietate diſtinguunt: nec forte ſatis animadvertunt id ipſum, quod Populus Romanus claſſes præſidio navigantium diſponere potuit, & deprehenſos in mari piratas punire, non ex proprio, ſed ex communi jure accidiſſe, quod & aliæ liberæ gentes in mari habent. Illud interim fatemur, potuiſſe inter gentes aliquas convenire, ut capti in maris hac vel illa parte, hujus aut illius reipublicæ judicium ſubirent, atque ita ad commoditatem diſtinguendæ jurisdictionis in mari fines deſcribi, quod ipſos quidem eam ſibi legem ferentes obligat *f*, at alios populos non item: neque locum alicujus proprium facit, ſed in perſonas contrahentium jus conſtituit. Quæ diſtinctio, ut naturali rationi conſentanea eſt, ita Ulpiani reſponſo quodam comprobatur, qui rogatus, an duorum prædiorum maritimorum dominus, alteri eorum quod venderet ſer-

a Ambr. lib. 5. Hex. c. 10.

b Donell. l. 4. cap. 6.

c Joh Faber ad d. §. 5. Inſt. de rer. div. adde DD. ad l 9. ff. ad l. Rhod. de jact.

d L. 3. ne quid in loco pub

e V. l. 9. ff. de judiciis. Vide l. 15. ff. de public. Gloſſ. in l 2. de rer. diviſ. & in d. l. 3. & in §. 1. Inſt. de rer. diviſ. Bal. in d. l. 2.

f Bal. in c. in princ. in 2. col. Quibus modis feud. amit. adde l. unic. C. de claſſ. lib. 11. & Ang. in l. 14. ff. de injur. l. 13. ff. Comm. prad. adde l. 4. eod. tit.

ſervitutem potuiſſet imponere, ne inde in certo maris loco piſcari liceret; reſpondet: rem quidem ipſam, mare ſcilicet, ſervitute nulla affici potuiſſe, quia per naturam hoc omnibus pateret, ſed cum bona fides contractus legem venditionis ſervari expoſceret, perſonas poſſidentium & in jus eorum ſuccedentium per iſtam legem obligari. Verum eſt loqui Juriſconſultum de prædiis privatis, & lege privata, ſed in territorio & lege populorum eadem hic eſt ratio, quia populi reſpectu totius generis humani privatorum locum obtinent. Similiter reditus, qui in piſcationes maritimas conſtituti, Regalium numero cenſentur, non rem, hoc eſt, mare aut piſcationem, ſed perſonas non obligant *a*. Quare ſubditi, in quos legem ferendi poteſtas, reipublicæ aut principi ex conſenſu competit, ad onera iſta compelli forte poterunt: ſed exteris jus piſcandi ubique immune eſſe debet, ne ſervitus imponatur mari, quod ſervire non poteſt. Non enim maris eadem quæ fluminis ratio eſt *b*: quod cum ſit publicum, id eſt, populi, jus etiam in eo piſcandi a populo aut Principe concedi, aut locari poteſt, ita ut ei qui conduxit, etiam interdictum veteres dederint, *de loco publico fruendo*, addita conditione, ſi is cui locandi jus fuerit, fruendum alicui locaverit *c*: quæ conditio in mari evenire non poteſt. Cæterum qui ipſam piſcationem numerant inter Regalia, ne quidem illum locum, quem interpretabantur, ſatis inſpexerunt. quod Iſerniam & Alvotum non latuit. Demonſtratum eſt *d*, nec populo, nec privato cuipiam jus aliquod proprium in ipſum mare, (nam diverticulum excipimus) competere poſſe, cum occupationem nec natura, nec uſus publici ratio permittat. Hujus autem rei cauſa inſtituta fuerat hæc diſputatio, ut appareret Luſitanos mare, quo ad Indos navigatur, ſui juris non feciſſe. Nam utraque ratio, quæ proprietatem impedit, in hac cauſa eſt quam in cæteris omnibus infinito efficacior. Quod in aliis difficile videtur, in hac omnino fieri non poteſt: quod in aliis iniquum judicamus, in hac ſumme barbarum eſt, atque inhumanum. Non de mari interiore hic agimus, quod terris undique infuſum alicubi etiam fluminis latitudinem non excedit, de quo tamen ſatis conſtat locutos Romanos juriſconſultos, cum nobiles illas adverſus privatam avaritiam ſententias ediderunt: de oceano quæritur; quem immenſum, infinitum, rerum parentem, cœlo conterminum antiquitas vocat: cujus perpetuo humore non fontes tantum & flumina & maria, ſed nubes, ſed ipſa quodammodo ſidera paſci veteres crediderunt: qui denique per reciprocas æſtuum vices terram hanc humani generis ſedem ambiens, neque teneri, neque includi poteſt, & poſſidet verius quam poſſidetur. In hoc autem oceano non de ſinu aut freto, nec de omni quidem eo, quod e littore conſpici poteſt, controverſia eſt. Vindicant ſibi Luſitani, quicquid duos

a C. quæ ſint Regalia. in Feudis.

b Vide Balbum præſcr. 4. parte 5. part. prim. 9. ſ. n. 4.

c d. l. 13. §. 7 verſ. conductori. ff. de injur. l. 1. ff. de loco publ. fruendo.

d Ad d. cap. Quæ ſint Regalia.

orbes interjacet, tantis ſpatiis diſcretos, ut plurimis ſæculis famam ſui non potuerint tranſmittere. Quod ſi Caſtellanorum, qui in eadem ſunt cauſa, portio accedat, parvo minus omnis oceanus duobus populis mancipatus eſt, aliis tot gentibus ad ſeptentrionum redactis anguſtias: multumque decepta eſt natura, quæ cum elementum illud omnibus circumfudit, omnibus etiam ſuffecturum credidit. In tanto mari ſi quis uſu promiſcuo ſolum ſibi imperium & ditionem exciperet, tamen immodicæ dominationis affectator haberetur: ſi quis piſcatu arceret alios, inſanæ cupiditatis notam non effugeret. At qui etiam navigatum impedit, quo nihil ipſi perit, de eo quid ſtatuemus? Si quis ab igni qui totus ſuus eſt, ignem capere, lumen ſuo de lumine, alterum prohiberet, lege hunc humanæ ſocietatis reum peragerem: quia vis ea eſt iſtius naturæ,

a Ennius. *Ut nihilominus ipſi luceat, cum illi accenderit. a*

Quid ni enim quando ſine detrimento ſuo poteſt, alteri communicet, in iis quæ ſunt accipienti utilia, danti non moleſta *b*? hæc ſunt, quæ philoſophi *c* non alienis tantum, ſed & ingratis præſtari volunt. Quæ vero in rebus privatis invidia eſt, eadem in re communi non poteſt non eſſe immanitas. Improbiſſimum enim hoc eſt, quod naturæ inſtituto, conſenſu gentium, meum non minus quam tuum eſt, id te ita intercipere, ut ne uſum quidem mihi concedas, quo conceſſo nihilominus id tuum ſit, quam antea fuit. Tum vero etiam qui alienis incumbunt, aut communia intercipiunt, certa quadam poſſeſſione ſe tuentur. Quia enim prima, ut diximus, occupatio res proprias fecit, idcirco imaginem quandam dominii præfert quamvis injuſta detentio. At Luſitani num, ſicuti terras ſolemus, ſic mare illud impoſitis prædiis ita undique cinxerunt, ut in ipſorum manu eſſet quos vellent excludere? at vero tantum hoc abeſt, ut ipſi etiam, cum adverſus alios populos mundum dividunt, non ullis limitibus aut natura, aut manu poſitis, ſed imaginaria quadam linea ſe tueantur. Quod ſi recipitur & dimenſio talis ad poſſidendum valet, jamdudum nobis Geometræ terras, Aſtronomi autem cœlum eriperent. Ubi hic igitur eſt iſta, ſine qua nulla dominia cœperunt, corporis ad corpus adjunctio? nimirum apparet in nulla re verius dici poſſe, quod Doctores noſtri prodiderunt *d*: mare cum ſit incomprehenſibile, non minus quam aër, nullius populi bonis potuiſſe applicari. Si vero ante alios navigaſſe, & viam quodammodo aperuiſſe, hoc vocant occupare, quid eſſe poteſt magis ridiculum? nam cum nulla pars ſit maris, in quam non aliquis primus ingreſſus ſit, ſequetur omnem navigationem ab aliquo eſſe occupatam. Ita undique excludimur. Quin & illi qui terrarum orbem circumvecti ſunt, totum ſibi oceanum acquiſiviſſe dicendi

b Cicero de off. 1.
c Sen. lib. 3. cap. 28.
d Joann. Faber ad § 5. Inſt. de rer. div.

cendi erunt. Sed nemo neſcit navem per mare tranſeuntem non plus juris quam veſtigii relinquere. Verum etiam quod ſibi ſumunt neminem ante ipſos eum oceanum navigaſſe, id minime verum eſt. Magna enim pars ejus, de quo agitur, maris ambitu, Mauritaniæ jam olim navigata eſt: ulterior & in orientem vergens victoriis Magni Alexandri luſtrata eſt usque in Arabicum ſinum *a*. Olim autem hanc navigationem Gaditanis percognitam fuiſſe, multa argumento ſunt. Cajo Cæſare Auguſti filio in Arabico ſinu res regente, ſigna navium ex Hiſpanienſibus naufragiis agnita. Et quod Cælius Antipater tradidit, vidiſſe ſe, qui ex Hiſpania in Æthiopiam commercii gratia navigaſſet. Etiam Arabibus, ſi verum eſt, quod Cornelius Nepos teſtatus eſt, Eudoxum quendam ſua ætate cum Lathyrum Regem Alexandriæ fugeret, Arabico ſinu egreſſum Gades usque perventum. Pœnos autem, qui re maritima plurimum valuerunt, eum Oceanum non ignoraſſe longe clariſſimum eſt, cum Hanno, Carthaginis potentia florente, circumvectus a Gadibus ad finem Arabiæ, præternavigato ſcilicet promontorio, quod nunc bonæ ſpei dicitur, (vetus videtur nomen *Heſperion ceras* fuiſſe) omne id iter, ſitumque littoris & inſularum ſcripto complexus ſit, teſtatusque ad ultimum non mare ſibi, ſed commeatum defuiſſe. Ab Arabico autem ſinu ad Indiam, Indicique oceani inſulas, & auream usque Cherſoneſum, quam eſſe Japanem credunt plerique, etiam re Romana florente navigari ſolitum, iter a Plinio *b* deſcriptum, legationes ab Indis ad Auguſtum, ad Claudium etiam ex Taprobane inſula, deinde geſta Trajani & tabulæ Ptolemæi ſatis oſtendunt. Jam ſuo tempore Strabo *c* Alexandrinorum mercatorum claſſem ex Arabico ſinu, ut Æthiopiæ ultima, ita & Indiæ, petiiſſe teſtatur, cum olim paucis navibus id auderetur. Inde magna populo Romano vectigalia Addit Plinius *d* impoſitis ſagittariorum cohortibus piratarum metu navigatum: ſolamque Indiam quingenties ſeſtertium, ſi Arabiam addas & Seres, millies annis omnibus Romano imperio ademiſſe: & merces centuplicato venditas. Et hæc quidem vetera ſatis arguunt primos non fuiſſe Luſitanos. In ſingulis autem ſui partibus oceanus ille & tunc cum eum Luſitani ingreſſi ſunt, & nunquam non cognitus fuit. Mauri enim, Æthiopes, Arabes, Perſæ, Indi eam maris partem, cujus ipſi accolæ ſunt, neſcire neutiquam potuerunt. Mentiuntur ergo, qui ſe mare illud inveniſſe jactant. Quid igitur, dicet aliquis, parumne videtur, quod Luſitani intermiſſam multis forte ſeculis navigationem primi repararunt, &, quod negari non poteſt, Europæis gentibus ignotam oſtenderunt, magno ſuo labore, ſumtu, periculo? imo vero ſi in hoc incubuerunt, ut quod ſoli reperiſſent id omnibus monſtrarent, quis adeo eſt

a Ex Plin. l. 2. c. 69 & lib. 6 c. 31. & Mela lib. 3.

b Plin. l. 6. c. 23.

c Lib. 2. & 17.

d Loco cit. & l. 12. c. 19.

amens, ſi non plurimum ſe illis debere profiteatur? eandem enim gratiam, laudemque & gloriam immortalem illi promeruerint, qua omnes contenti fuerunt rerum magnarum inventores, quotquot ſcilicet non ſibi, ſed humano generi prodeſſe ſtuduerunt. Sin Luſitanis ſuus ante oculos quæſtus fuit, lucrum quod ſemper maximum eſt in prævertendis negotiationibus, illis ſufficere debuit. Et ſcimus itinera prima proventus interdum quater decuplos, aut etiam uberiores dediſſe: quibus factum ut inops diu populus ad repentinas divitias ſubito prorumperet, tanto luxus apparatu, quantus vix beatiſſimis gentibus in ſupremo progreſſæ diu fortunæ faſtigio fuit. Si vero eidem in hoc præiverunt, ne quiſquam ſequeretur, gratiam non merentur, cum lucrum ſuum reſpexerint. lucrum autem ſuum dicere non poſſunt, cum eripiant alienum. Neque enim illud certum eſt, niſi iviſſent eo Luſitani, iturum fuiſſe neminem. Adventabant enim tempora, quibus ut artes pene omnes, ita & terrarum & marium ſitus clarius indies noſcebantur. Excitaſſent vetera, quæ modo retulimus, exempla, & ſi non uno impetu omnia patuiſſent, at paulatim promota velis fuiſſent littora, alio ſemper aliud monſtrante. Factum denique fuiſſet, quod fieri potuiſſe Luſitani docuerunt, cum multi eſſent populi non minus flagrantes mercaturæ & rerum externarum ſtudio. Venetis qui multa jam Indiæ didicerant, cætera inquirere promtum fuit. Gallorum Brittonum indefeſſa ſedulitas, Anglorum audacia cœpto non defuiſſet. Ipſi Batavi multo magis deſperata aggreſſi ſunt. Nulla igitur æquitatis ratio, ne probabilis quidem ulla ſententia a Luſitanis ſtat. Omnes enim qui mare volunt imperio alicujus ſubjici poſſe, id ei attribuunt, qui proximus portus & circumjacentia littora in ditione habet *a*. At Luſitani in illo immenſo littorum tractu, paucis exceptis præſidiis, nihil habent, quod ſuum poſſint dicere. Deinde vero etiam qui mari imperaret, nihil tamen poſſet ex uſu communi deminuere, ſicut populus Romanus arcere neminem potuit, quo minus in littore imperii Romani cuncta faceret, quæ jure gentium permittebantur *b*. Et ſi quicquam eorum prohibere poſſet, puta piſcaturam, qua dici quodammodo poteſt piſces exhauriri, at navigationem non poſſet, per quam mari nihil perit. Cui rei argumentum eſt longe certiſſimum, quod ex Doctorum ſententia ante retulimus, etiam in terra, quæ cum populis, tum hominibus ſingulis in proprietatem attributa eſt, iter tamen, certe inerme & innoxium, nullius gentis hominibus juſte negari: ſicut & potum ex flumine. Ratio apparet, quia cum unius rei naturaliter uſus eſſent diverſi, eum duntaxat gentes diviſiſſe inter ſe videntur, qui ſine proprietate commode haberi non poteſt; contra autem eum recepiſſe, per quem domini conditio deterior

a Gloſſ. in c. ibi peric. §. porro. ſuper verbo territorio. De elect. in ſexto & ibi Can. Gloſſ in c. licet. ff. de feriis.

b L. 4. ff. de rer. div. vide Alber. Gentilem de jure belli lib. 1 c. 19 ſub finem.

deterior non eſſet futura. Omnes igitur vident, eum qui alterum navigare prohibet nullo jure defendi, cum eundem etiam injuriarum teneri Ulpianus dixerit *a*: alii autem etiam interdictum utile prohibito competere exiſtimaverint *b*. Et ſic Batavorum intentio communi jure nititur, cum fateantur omnes, permiſſum cuilibet in mari navigare, etiam a nullo Principe impetrata licentia: quod legibus Hiſpanicis diſerte expreſſum eſt *c*.

a L. 2. §. 9. ff ne quid in loco publ.
b Gloſſ. ad l. 1. ff. ut in flum. publ.
c Bal. in l. 3. col. 3. ff de rer. div.
Rod. Zuar. Hiſpanus in conſilio 1. de uſu maris 3. partit. tit. 28. l. 10. & 12.

CAPUT VI.

Mare aut jus navigandi proprium non eſſe Luſitanorum titulo donationis Pontificiæ.

DOnatio Pontificis Alexandri, quæ a Luſitanis mare aut jus navigandi ſolis ſibi vindicantibus, cum inventionis deficiat titulus, ſecundo loco adduci poteſt, ſatis ex iis, quæ ante dicta ſunt, vanitatis convincitur. Donatio enim nullum habet momentum in rebus extra commercium poſitis. Quare cum mare aut jus in eo navigandi proprium nulli hominum eſſe poſſit, ſequitur neque dari a Pontifice, neque a Luſitanis accipi potuiſſe. Præterea cum ſupra relatum ſit ex omnium ſani judicii hominum ſententia, Papam non eſſe dominum temporalem totius orbis, ne maris quidem eſſe ſatis intelligitur: quanquam etſi id concederetur, tamen jus annexum Pontificatui in Regem aliquem aut populum pro parte nulla transferri debuiſſet. Sicut nec Imperator poſſet Imperii provincias in ſuos uſus convertere, aut pro ſuo arbitrio alienare *a*. Illud ſaltem nemo negaturus eſt, cui aliquid ſit frontis, cum jus diſponendi in temporalibus Pontifici nemo concedat, niſi forte quantum ejus rerum ſpiritualium neceſſitas requirit; iſta autem de quibus nunc agimus, mare ſcilicet & jus navigandi, lucrum & quæſtum merum, non pietatis negotium reſpiciant, ſequi nullam hac in re fuiſſe illius poteſtatem. Quid, quod ne Principes quidem, hoc eſt, domini temporales poſſunt ullo modo a navigatione aliquem prohibere, cum ſi quod habent jus in mari, id ſit tantum jurisdictionis ac protectionis? etiam illud notiſſimum eſt apud omnes, ad ea facienda quæ cum lege naturæ pugnant, nullam eſſe Papæ auctoritatem *b*. Pugnat autem cum lege naturæ, ut mare aut ejus uſum quiſquam habeat ſibi proprium, ut jam ſatis demonſtravimus. Cum denique jus ſuum auferre alicui Papa minime poſſit, quæ erit facti iſtius defenſio, ſi tot populos immerentes, indemnatos, innoxios ab eo jure, quod ad ipſos non minus quam ad Hiſpanos pertinebat, uno verbo voluit excludere? aut igitur dicendum eſt, nullam eſſe vim ejus-

a Vict. loco citato n. 26.
b Sil. in verbo Papa n. 16.

eju·modi pronuntiationis, aut quod non minus credibile eſt, eum Pontificis animum fuiſſe, ut Caſtellanorum & Luſitanorum inter ſe certamini interceſſum voluerit, aliorum autem juri nihil diminutum.

CAPUT VII.

Mare aut jus navigandi proprium non eſſe Luſitanorum titulo præſcriptionis aut conſuetudinis.

ULtimum iniquitatis patrocinium in præſcriptione ſolet eſſe aut conſuetudine. Et huc igitur Luſitani ſe conferunt: ſed utrumque illis præſidium certiſſima juris ratio præcludit. Nam præſcriptio a jure eſt civili unde locum habere non poteſt inter Reges, aut inter populos liberos *a*: multo autem minus ubi jus naturæ aut gentium reſiſtit, quod jure civili ſemper validius eſt. Quin & ipſa lex civilis præſcriptionem hic impedit *b*. Uſucapi enim, aut præſcriptione acquiri prohibentur, quæ in bonis eſſe non poſſunt, deinde quæ poſſideri vel quaſi poſſideri nequeunt, & quorum alienatio prohibita eſt. Hæc autem omnia de mari & uſu maris vere dicuntur. Et cum publicæ res, hoc eſt populi alicujus, nulla temporis poſſeſſione quæri poſſe dicantur, ſive ob rei naturam, ſive ob eorum privilegium adverſus quos præſcriptio iſta procederet, quanto juſtius humano generi, quam uni populo id beneficium dandum fuit in rebus communibus? & hoc eſt, quod Papinianus *c* ſcriptum reliquit, *præſcriptionem longæ poſſeſſionis ad obtinenda loca juris gentium publica concedi non ſolere*: ejusque rei exemplum dat in littore, cujus pars impoſito ædificio occupata fuerat: nam eo diruto, & alterius ædificio in eodem loco poſtea exſtructo, exceptionem opponi non poſſe: quod deinde ſimilitudine rei publicæ illuſtrat: nam & ſi quis in fluminis diverticulo pluribus annis piſcatus ſit, poſtea, interrupta ſcilicet piſcatione, alterum eodem jure prohibere non poſſe. Apparet igitur, Angelum & qui cum Angelo dixerunt *d* Venetis & Genuenſibus per præſcriptionem jus aliquod in ſinum maris ſuo littori præjacentem acquiri potuiſſe, aut falli, aut fallere. quod ſane Juriſconſultis nimium eſt frequens, cum ſanctæ profeſſionis auctoritatem, non ad rationes & leges, ſed ad gratiam conferunt potentiorum. Nam Marciani *e* quidem reſponſum, de quo & ante egimus, ſi recte cum Papiniani verbis comparetur, non aliam accipere poteſt interpretationem, quam eam quæ Joanni olim & Bartolo probata eſt, & nunc a doctis omnibus recipitur *f*: ut ſcilicet jus prohibendi procedat quamdiu durat occupatio: non autem ſi ea omiſſa ſit; omiſſa enim non prodeſt, neç

a Vaſq. c. 51. *b* Vide Donel. lib. 5. com. c. 22. & ſeqq. L. 6. ff de contr emt. L. 9. ff. de uſucapion. L. 25 ff eod. c. ſine poſſ. de reg jur in 6. L. 28. ff de verb ſign. L. 16. ff de fund. dot. *c* L. 45. ff. d. uſucap. L. 6. de oper. publ L. 9. C. de aquaductu. L. 2. ff de via publ. & itin. L. ult. ff. d. uſucap *d* Conſ. 286. Thema tale eſt: inter cætera capitula pacis. *e* L. 7 ff de div & temp. præſcr. *f* Duar de uſuc. p. c. 3. Cujac. ad d. l ult. de uſucapion Donell Com lib. 5. c 22 in d. l ult. n 1. per l. 14 ff. de acq. rer. dom.

nec ſi per mille annos fuiſſet continuata, ut recte animadvertit Caſtrenſis. Et quamvis hoc voluiſſet Marcianus, quod minime credendus eſt cogitaſſe, in quo loco occupatio conceditur, in eodem præſcriptionem concedi, tamen abſurdum erat, quod de flumine publico dictum erat ad mare commune, & quod de diverticulo ad ſinum proferre, cum hæc præſcriptio uſum, qui eſt jure gentium communis, impeditura ſit, illa autem publico uſui non admodum noceat. Alterum autem Angeli argumentum, quod ex aquæ ductu ſumitur *a*, eodem Caſtrenſi monſtrante, ut a quæſtione alieniſſimum, ab omnibus merito exploditur. Falſum igitur eſt talem præſcriptionem etiam eo tempore gigni, cujus initium omnem memoriam excedat. Ubi enim lex omnem omnino tollit præſcriptionem, ne iſtud quidem tempus admittitur; hoc eſt, ut Felinus loquitur *b*, materia impræſcriptibilis tempore immemoriali non fit præſcriptibilis. Fatetur hæc vera eſſe Balbus *c*: ſed Angeli ſententiam receptam dicit hac receptione, quia tempus extra memoriam poſitum idem valere creditur privilegio, cum titulus ampliſſimus ex tali tempore præſumatur. Apparet hinc non aliud illos ſenſiſſe, quam ſi pars aliqua reipublicæ, puta imperii Romani, ſupra omnem memoriam uſa eſſet tali jure, ei dandam præſcriptionem hoc colore, quaſi principis conceſſio præiiſſet. Quare cum nemo ſit dominus totius generis humani, qui jus illud adverſus homines omnes homini, aut populo alicui potuiſſet concedere, ſublato illo colore, neceſſe etiam præſcriptionem interimi. Et ſic ex illorum etiam ſententia inter reges aut populos liberos prodeſſe nihil poteſt lapſus infiniti temporis. Vaniſſimum autem & illud eſt, quod Angelus docuit, etiamſi ad dominium præſcriptio proficere non poteſt, tamen dandam eſſe poſſidenti exceptionem. Nam Papinianus *d* diſertis verbis exceptionem negat: & aliter non potuit ſentire, cum ipſius ſæculo præſcriptio nihil eſſet aliud quam exceptio. Verum igitur eſt, quod & leges Hiſpanicæ exprimunt *e*, in his rebus quæ communi hominum uſui ſunt attributæ, nullius omnino temporis præſcriptionem procedere. cujus definitionis illa præter cæteras ratio reddi poteſt, quod qui re communi utitur, ut communi uti videtur, non autem jure proprio, & ita præſcribere non magis quam fructuarius poteſt vitio poſſeſſionis *f*. Altera hæc etiam non contemnenda eſt, quod in præſcriptione temporis cujus memoria non extat, quamvis titulus & bona fides præſumantur, tamen ſi re ipſa appareat, titulum omnino nullum dari poſſe, & ſic manifeſta ſit fides mala, quæ in populo maxime quaſi uno corpore perpetua eſſe cenſetur, & ex duplici defectu præſcriptio corruit *g*. Tertia vero, quia res hæc eſt meræ facultatis, quæ non præſcribitur, ut infra demonſtrabimus. Sed nullus

a Ex l. 4. C de aqua d. l. 11. confer cum l. 9 eod. tit. & cum l. 3. §. 4. ff de aqua quot. & aſt.

b Ad c. accedentes. de præſcript.

c De præſcript. 4. part. 5. part. princip. q. 6. num. 8.

d d. l. ult.

e Par. 3. tit. 29. l. 7. in c. Placa. Rod. Zuar. d. conſ. in. 4.

f Fachin. l. 8. c. 26. & c. 33. Cov. de præſcr. part. 2. . 2. n. 8. & § 8. n. 5. & 6.

g Fachin. l. 8. c. 28.

lus eſt finis argutiarum. Inventi ſunt, qui in hoc argumento à præſcriptione conſuetudinem diſtinguerent, ut illa ſcilicet excluſi, ad hanc confugerent. Diſcrimen autem, quod hic ſtatuunt, ſane ridiculum eſt: ex præſcriptione ajunt jus unius, quod ab eo auferatur, alteri applicari *a*: ſed cum aliquod jus ita alicui applicatur, ut alteri non auferatur, tum dici conſuetudinem: quaſi vero cum jus navigandi, quod communiter ad omnes pertinet, excluſis aliis ab uno uſurpatur, non neceſſe ſit omnibus perire quantum uni accedit. Errori huic anſam dederunt Pauli verba non recte accepta, qui cum de jure proprio maris ad aliquem pertinente loqueretur, fieri hoc poſſe dixit Accurſius *b* per privilegium aut conſuetudinem: quod additamentum ad Juriſconſulti textum nullo modo accedens mali potius conjectoris eſſe videtur quam boni interpretis. Mens Pauli ſupra explicata eſt. Cæterum illi ſi vel ſola Ulpiani verba *c*, quæ paulo ante præcedunt, ſatis conſideraſſent, longe aliud dicturi erant. Fatetur enim ut quis ante ædes meas piſcari prohibeatur, eſſe quidem uſurpatum *d*, hoc eſt, receptum conſuetudine: ſed nullo jure: ideoque injuriarum actionem prohibito non denegandam. Contemnit igitur hunc morem, & uſurpationem vocat, ut & inter Chriſtianos Doctores Ambroſius *e*. Et merito. Quid enim clarius quam non valere conſuetudinem, quæ juri naturæ, aut gentium ex adverſo opponitur *f*? conſuetudo enim ſpecies eſt juris poſitivi, quod legi perpetuæ obrogare non poteſt. Eſt autem lex illa perpetua, ut mare omnibus uſu commune ſit. Quod autem in præſcriptione diximus, idem conſuetudine verum eſt, ſi quis eorum, qui diverſum tradiderunt, ſenſus excutiat, non aliud reperturum, quam conſuetudinem privilegio parari. Atqui adverſus genus humanum concedendi privilegium nemo habet poteſtatem: quare inter diverſas reſpublicas conſuetudo iſta vim non habet. Verum omnem hanc quæſtionem diligentiſſime tractavit Vaſquius *g*, decus illud Hiſpaniæ, cujus nec in explorando jure ſubtilitatem, nec in docendo libertatem unquam deſideres. Is igitur poſita theſi, *loca publica & jure gentium communia præſcribi non poſſe*, quam multis firmat auctoribus: exceptiones deinde ſubjungit ab Angelo & aliis confictas, quas ſupra retulimus. Hæc autem examinaturus recte judicat iſtarum rerum veritatem pendere a vera juris, tam naturæ quam gentium, cognitione. Jus enim naturæ cum a divina veniat providentia, eſſe immutabile. Hujus autem juris naturalis partem eſſe jus gentium, primævum quod dicitur, diverſum a jure gentium ſecundario ſive poſitivo: quorum poſterius mutari poteſt. Nam ſi qui mores cum jure gentium primævo repugnent, hi non humani ſunt, ipſo judice, ſed *ferini*, corruptelæ & abuſus, non leges & uſus. Itaque nullo tempore præſcribi potuerunt, nulla

a Aret. in rubr. ff. de rer. diviſ. alleg. Balbus. d. loco n. 2. Vide Vaſq. contr. ill. c. 29. n. 38.

b Add. l. 14.

c In d. l. injuriarum. §. ult.

d Vide Gloſſ. eod. loco.

e 1, de offic. 28. Gentil. l. 1. c. 19. ſub finem.

f Auth. ut nulli judici. §. 1. c. cum tanto. de conſuet.

g Controverſ. ill. c 89. n. 12. & ſeq.

lata

lata lege juſtificari, nullo multarum etiam gentium conſenſu, hoſpitio, & exercitatione ſtabiliri, quod exemplis aliquot, & Alphonſi Caſtrenſis Theologi Hiſpani teſtimonio confirmat *a*. *Ex quibus apparet,* inquit, *quam ſuſpecta ſit ſententia eorum, quos ſupra retulimus, exiſtimantium Genuenſes, aut etiam Venetos poſſe non injuria probibere alios navigare per Gulfum aut pelagus ſui maris, quaſi æquora ipſa præſcripſerint. id quod non ſolum eſt contra leges b* (*ſed etiam eſt contra ipſum jus naturæ, aut gentium primævum, quod mutari non poſſe diximus. Quod ſit contra illud jus, conſtat, quia non ſolum maria aut æquora eo jure communia erant, ſed etiam reliquæ omnes res immobiles. Et licet ab eo jure poſtea receſſum fuerit ex parte, puta quoad dominium & proprietatem terrarum, quarum dominium jure naturæ commune, diſtinctum & diviſum, ſicque ab illa communione ſegregatum fuit: c tamen diverſum fuit & eſt in dominio maris, quod ab origine mundi ad hodiernum usque diem eſt fuitque ſemper in communi, nulla ex parte immutatum, ut eſt notum.* Et *quamvis ex* Luſitanis *magnam turbam ſæpe audiverim in hac eſſe opinione, ut eorum Rex ita præſcripſerit navigationem* Indici *Occidentalis* (*forte Orientalis*) *ejusdemque* vaſtiſſimi maris, *ita ut reliquis gentibus æquora illa transfretare non liceat, & ex noſtrismet* Hiſpanis vulgus *in eadem opinione fere eſſe videtur, ut per* vaſtiſſimum immenſumque pontum *ad Indorum regiones, quas potentiſſimi Reges noſtri ſubegerunt, reliquis mortalium navigare, præterquam Hiſpanis jus minime ſit, quaſi ab eis id jus præſcriptum fuerit, tamen iſtorum omnium non minus* inſanæ *ſunt opiniones, quam eorum, qui quoad Genuenſes & Venetos in eodem fere* ſomnio *eſſe adſolent, quas ſententias* ineptire *vel ex eo dilucidius apparet, quod iſtarum nationum ſingulæ contra ſe ipſas nequeunt præſcribere; hoc eſt, non reſpublica Venetiarum contra ſemetipſam, non reſpublica Genuenſium contra ſemetipſam, non regnum Hiſpanicum contra ſemetipſum, non regnum Luſitanicum contra ſemetipſum d. Eſſe enim debet differentia inter agentem & patientem. Contra reliquas vero nationes longe minus præſcribere poſſunt: quia jus præſcriptionum eſt mere civile, ut fuſe oſtendimus ſupra. Ergo tale jus ceſſat, cum agitur inter Principes vel populos, ſuperiorem non recognoſcentes in temporalibus. Jura enim mere civilia cujuscumque regionis, quoad exteros populos, nationes, vel etiam homines ſingulos, non magis ſunt in conſideratione, quam ſi re vera non eſſet tale jus, aut nunquam fuiſſet, & ad jus commune gentium primævum vel ſecundarium recurrendum eſt, eoque utendum, quo jure talem maris præſcriptionem & uſurpationem admiſſam non fuiſſe ſatis conſtat. Nam & hodie uſus aquarum communis eſt, non ſecus quam erat ab origine mundi. Ergo & in æquoribus & aquis nullum jus eſt aut eſſe poteſt humano generi, præterquam quoad uſum communem. Præterea de jure naturali & divino eſt illud præceptum, ut quod tibi*

a De poteſtate legis pœnal. l. 2. cap. 14. pag. 572.

b All. l. 14. ff. de acq. rer. dom. l. fin. in pr. ff. de uſuc. § 2. verbo omnibus Inſt. de rer. div. l. 7. ff. de div. & temp. præſcr. l. 14. ff. de injuriis.

c All. l. 5. ff. de juſt. & jure. § 2. verſ. jus autem gentium Inſt. de jure natur.

d All. l. 4. § 27. ff. de uſuc. § ſi itaque, Inſt. de act. Ut dictis jurib. & l. 11. ubi multa per Bartol. & Jaſ. ff. de legat. 1. part. 1 in pr. q. 3. & 4.

non vis fieri, alteri non facias. Unde cum navigatio nemini poſſit eſſe nociva niſi ipſi naviganti, par eſt ut nemini poſſit, aut debeat impediri, ne in re ſua naturali libera, ſibique minime noxia navigantium libertatem impediat, & lædat contra dictum præceptum & contra regulam: præſertim cum omnia intelligantur eſſe permiſſa, quæ non reperiuntur expreſſim prohibita a. Quinimo non ſolum contra jus naturale eſſet, velle impedire talem navigationem, ſed etiam tenemur contrarium facere, hoc eſt, prodeſſe iis quibus poſſumus, cum id ſine damno noſtro fieri poteſt. Quod cum multis auctoritatibus tam divinis quam humanis confirmaſſet, ſubjungit poſtea b: *Ex ſuperioribus etiam apparet ſuſpectam eſſe ſententiam Joannis Fabri, Angeli, Baldi, & Franciſci Balbi, quos ſupra retulimus, exiſtimantium loca juris gentium communia, etſi acquiri non poſſint præſcriptione, poſſe tamen acquiri conſuetudine, quod omnino* falſum *eſt, eaque traditio* cæca *&* nubila *eſt*, omnique rationis lumine carens, *legemque verbis, non rebus, imponens c. In exemplis enim de mari Hiſpanorum*, Luſitanorum, *Venetorum, Genuenſium, & reliquorum, conſtat, conſuetudine jus tale navigandi, & alios navigare prohibendi non magis acquiri quam præſcriptione d. Utroque enim caſu, ut apparet, eadem eſt ratio. Et quia per jura & rationes ſupra relatas id eſſet contra naturalem æquitatem, nec ullam induceret utilitatem, ſed ſolam læſionem, ſicque ut lege expreſſa introduci non poſſet, ita etiam nec lege tacita, qualis eſt conſuetudo e. Et tempore id non juſtificaretur, ſed potius deterius & injurioſius indies fieret.* Oſtendit deinde ex prima terrarum occupatione poſſe populo ut venandi jus, ita piſcandi in ſuo flumine competere; & poſtquam illa ſemel ab antiqua communione ſeparata ſunt, ita ut particularem applicationem admittant, præſcriptione temporis ejus cujus initii memoria non exſtet, quaſi tacita populi conceſſione acquiri poſſe. Hoc autem per præſcriptionem contingere, non per conſuetudinem, quia ſolius acquirentis conditio melior fiat, reliquorum vero deterior. Et cum tria enumeraſſet quæ requiruntur, ut jus proprium in flumine piſcandi præſcribatur: *quid autem*, ſubdit, *quoad mare? & in eo magis eſt quod etiam concurſus iſtorum trium non ſufficeret ad acquirendum jus. Ratio differentiæ inter mare ex una parte, & terram & flumina ex altera, quia illo caſu ut olim ita & hodie, & ſemper, tam quoad piſcandum quam quoad navigandum manſit integrum jus gentium primævum, neque unquam fuit a communione hominum ſeparatum, & alicui, vel aliquibus applicatum. Poſteriore autem caſu, nempe in terra vel fluminibus, aliud fuit, ut jam diſſeruimus. Sed quare jus gentium ſecundarium, ut eam ſeparationem quoad terras & flumina facit, quoad mare facere deſiit? reſpondeo, quia illo caſu expediebat. Conſtat enim quod ſi multi venentur, aut piſcentur in terra vel flumine, facile nemus feris, & flumen piſcibus evacuatum redditur,*

a L. libertas. ff. de ſtatu hom. §. libertas. Inſt de jure perſ. l. 1. & 2. ff. de homine lib. exh. leg. 1. §. quæ oneranda. ff quar. rer. act. non dat l. ſi quando. §. illud. verb. aſtringendos. C de inoffic. teſt. L. nec non. §. quod eis. ff. ex quib. cauſ. major.

b L. ſuper ſtatuas C. de religioſis.

c Contra leg 2. cum vulgatis. C. comm. de leg.

d L. illud. ff. ad L. Aquil.

e c. Erit autem lex 4. diſt. l. 1. & 2. ff. de legib. l. de quib. cum ſeq ff. de legib c. fin. de præſc.

tur, id quod in mari non eſt. Item fluminum navigatio facile deterior fit & impeditur per ædificia, quod in mari non eſt. Item per aquæductus facile evacuatur flumen: non ita in mari a: ergo in utroque non eſt par ratio. Nec ad rem pertinet, quod ſupra diximus, communem eſſe uſum aquarum, fontium etiam & fluminum. Nam intelligitur quoad bibendum & ſimilia, quæ fluminis dominium aut jus habenti vel minime vel leviſſime nocent b. Minima enim in conſiderationе non ſunt. Pro noſtris ſententiis facit, quia iniqua nullo tempore præſcribuntur. & ideo lex iniqua nullo tempore præſcribitur, aut juſtificatur Mox: *& quæ ſunt impræſcriptibilia ex legis diſpoſitione, nec per mille annos præſcriberentur*: quod innumeris doctorum teſtimoniis fulcit c. Nemo jam non videt, ad uſum rei communis intercipiendum nullam quantivis temporis uſurpationem prodeſſe. Cui adjungendum eſt etiam, eorum qui diſſentiunt auctoritatem huic quæſtioni non poſſe accommodari. Illi enim de Mediterraneo loquuntur, nos de Oceano; illi de ſinu, nos de immenſo mari, quæ in ratione occupationis plurimum differunt. Et quibus illi indulgent præſcriptionem, illi littora maris continua poſſident, ut Veneti & Genuenſes, quod de Luſitanis dici non poſſe modo patuit. Imo & ſi prodeſſe poſſet tempus, ut quidam poſſe putant in publicis quæ ſunt populi, tamen non ea adſunt quæ neceſſario requiruntur d. Primum enim docent omnes deſiderari, ut is qui præſcribit hujusmodi actum, eum exercuerit non longo duntaxat tempore, ſed memoriam excedente: deinde ut tanto tempore eundem actum nemo alius exercuerit, niſi conceſſione illius, vel clandeſtine: præterea ut alios uti volentes prohibuerit, ſcientibus quidem & patientibus iis ad quos ea res pertinebat: nam etſi exercuiſſet ſemper, & quosdam exercere volentes prohibuiſſet ſemper, non tamen omnes; quia alii fuerunt prohibiti, alii vero libere exercuerunt, id quidem non ſufficeret, ex Doctorum ſententia. Apparet autem debere hæc omnia concurrere, tum quia præſcriptioni publicarum rerum lex inimica eſt, tum ut videatur præſcribens jure ſuo non autem communi uſus, idque non interrupta poſſeſſione. Cum autem tempus poſtulatur, cujus initii non exſtet memoria, non ſemper ſufficit, ut optimi interpretes oſtendunt, probare ſæculi lapſum: ſed conſtare oportet famam rei a majoribus ad nos tranſmiſſam, ita ut nemo ſuperſit qui contrarium viderit, aut audierit. Occaſione rerum Africanarum in ulteriora primum Oceani inquirere cœperunt regnante Joanne Luſitani e, anno ſalutis milleſimo quadringenteſimo ſeptuageſimo ſeptimo: viginti poſt annis, ſub rege Emanuele promontorium Bonæ Spei præternavigatum eſt, ſeriusque multo ventum Malaccam, & inſulas remotiores, ad quas Batavi navigare cœperunt anno mil-

a *Per tot. titul. ff. ne quid in flum. pub.*
b *L. Sce. ff. de minor. Vaſq. lib. 1, de ſoſſ. reſc., cap. 7.*
c *All. Balbum de præſc. 5. in pr. in qu. 11. illius. 5. quæſt. pr. Gl. in cap. inter cæteта. 16. q. 3. Alph. de Caſt. de poteſt. leg. pœn. lib. 2. c. 14. Bal. in fine. & ibi Ang. in l. omnes. C. de præſc. 30. ann. &c.*
d *d. loc. n. 38.*
e *Oſorius l. 1.*

milleſimo quingenteſimo nonageſimo quinto, non dubie intra annum centeſimum. Jam vero etiam eo quod interceſſit tempore aliorum uſurpatio, adverſus alios etiam omnes impedivit præſcriptionem. Caſtellani ab anno milleſimo quingenteſimo decimo nono poſſeſſionem maris Luſitanis circa Moluccas ambiguam fecere. Galli etiam & Angli non clanculum, ſed vi aperta eo perruperunt. Præterea accolæ totius tractus Africani, aut Aſiatici partem maris quiſque ſibi proximam piſcando & navigando perpetuo uſurparunt, nunquam a Luſitanis prohibiti. Concluſum igitur ſit, jus nullum eſſe Luſitanis quo aliam quamvis gentem a navigatione Oceani ad Indos prohibeant.

CAPUT VIII.

Jure gentium inter quosvis liberam eſſe mercaturam.

QUod ſi dicant Luſitani cum Indicis commercia exercendi jus quoddam proprium ad ſe pertinere, eiſdem fere omnibus argumentis refellentur. Repetemus breviter & aptabimus. Jure gentium hoc introductum eſt, ut cunctis hominibus inter ſe libera eſſet negotiandi facultas, quæ a nemine poſſet adimi *a*. Et hoc, ſicut poſt dominiorum diſtinctionem continuo neceſſarium fuit, ita originem videri poteſt antiquiorem habuiſſe. Subtiliter enim Ariſtoteles *μεταβλητικὴν* dixit *b ἀναπλήρωσιν τῆς κατὰ φύσιν αὐταρκείας*, hoc eſt, negotiatione ſuppleri id quod naturæ deeſt, quo commode omnibus ſufficiat. Oportet igitur communem eſſe jure gentium, non tantum privative, ſed & poſitive, ut dicunt magiſtri, ſive affirmative *c*. Quæ autem illo modo ſunt juris gentium, mutari poſſunt: quæ hoc modo, non poſſunt. Id ita intelligi poteſt. Dederat natura omnia omnibus. Sed cum a rerum multarum uſu, quas vita deſiderat humana, locorum intervallo homines arcerentur, quia, ut ſupra diximus, non omnia ubique proveniunt, opus fuit trajectione: nec adhuc tamen permutatio erat, ſed aliis viciſſim rebus apud alios repertis ſuo arbitrio utebantur: quo fere modo apud Seres dicitur rebus in ſolitudine relictis ſola mutantium religione peragi commercium *d*. Sed cum ſtatim res mobiles, monſtrante neceſſitate, quæ modo explicata eſt, in jus proprium tranſiiſſent, inventa eſt permutatio, qua quod alteri deeſt ex eo quod alteri ſupereſt ſuppleretur *e*. Ita commercia victus gratia inventa, ex Homero Plinius probat *f*. Poſtquam vero res etiam immobiles in dominos diſtingui cœperunt, ſublata undique communio non inter homines locorum ſpatiis diſcretos tantum, verum etiam inter vi-

a Vide c. 1. L. ex hoc jure ff. de juſt. & jur. & ibi Bart.
b l. 1. de re pub. c. 9.
c Vide Covar. in c. peccatum. §. 8.
d Pompon. Mela l. 3.
e Leg. 1 ff. de contrah. emt.
f lib. 33. c. 1.

vicinos neceſſarium fecit commercium: quod ut faciljus procederet, nummus poſtea adinventus eſt, dictus ἀπὸ τοῦ νόμου, quod inſtitutum ſit civile *a*. Ipſa igitur ratio omnium contractuum univerſalis, ἡ μεταβλητικὴ, a natura eſt: modi autem aliquot ſingulares ipſumque pretium, ἡ χρηματιστικὴ, ab inſtituto *b*: quæ vetuſtiores juris interpretes non ſatis diſtinxerunt. Fatentur tamen omnes proprietatem rerum, ſaltem mobilium a jure gentium primario prodire, itemque contractus omnes, quibus pretium non accedit *c*. Philoſophi *d* τῆς μεταβλητικῆς, quam tranſlationem vertere licebit, genera ſtatuunt duo, τὴν ἐμπορικὴν καὶ τὴν καπηλικήν: quarum ἐμπορικὴ, quæ, ut vox ipſa indicat, inter gentes diſſitas, ordine naturæ prior eſt, & ſic a Platone ponitur *e*. Καπηλικὴ eadem videtur eſſe, quæ παράστασις Ariſtoteli, tabernaria ſive ſtataria negotiatio inter cives. Idem Ariſtoteles *f* τὴν ἐμπορικὴν dividit in ναυκληρίαν & φορτηγίαν, quarum hæc terreſtri itinere, illa maritimo merces devehit. Sordidior autem eſt καπηλικὴ, contra honeſtior ἐμπορικὴ, & maritima maxime, quia multa multis impertit *g*. Unde navium exercitionem ad ſummam rempublicam pertinere dicit Ulpianus: inſtitorum non eundem eſſe uſum: quia illa omnino ſecundum naturam neceſſaria eſt. Ariſtoteles *h*: ἔστι γὰρ ἡ μεταβλητικὴ πάντων, ἀρξαμένη, τὸ μὲν πρῶτον ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν, τῷ τὰ μὲν πλείω, τὰ δὲ ἐλάττω τῶν ἱκανῶν ἔχειν τοὺς ἀνθρώπους. *eſt enim tranſlatio rerum omnium cœpta ab initio, ab eo quod eſt ſecundum naturam, cum homines partim haberent plura quam ſufficerent, partim etiam pauciora.* Seneca *i*: *quæ emeris, vendere, gentium jus eſt.* Commercandi igitur libertas ex jure eſt primario gentium, quod naturalem & perpetuam cauſam habet, ideoque tolli non poteſt, & ſi poſſet, non tamen poſſet niſi omnium gentium conſenſu: tantum abeſt, ut ullo modo gens aliqua gentes duas inter ſe contrahere volentes juſte impediat.

a d. l. 1 Ariſt lib 5, de morib. c. 8. & lib. 1, de rep. c. 9.
b C. Jus naturale. diſt. 1 Ariſt. d. c. 9.
c Caſtr ex Cyno & aliis in d. l. 5. ff. de juſt. & jur. n. 20. & 28.
d Plato Sophiſta.
e Plato lib. de rep. 2. qui loc. cit. in l. 2. ff. de nund.
f Ariſt. l. 1, de repub. c. 11.
g Cic. off. 1. Ariſt. l. 1, de rep: c. 9.
h d. loc.
i de Benef. cap. 8.

Caput IX.

Mercaturam cum Indis propriam non eſſe Luſitanorum titulo occupationis.

PRimum inventio aut occupatio hîc locum non habet, quia jus mercandi non eſt aliquid corporale, quod poſſit apprehendi, neque prodeſſet Luſitanis, etiamſi primi hominum cum Indis habuiſſent commercia, quod tamen non poteſt non eſſe falſiſſimum. Nam & cum initio populi in diverſa iêre, aliquos neceſſe eſt primos fuiſſe mercatores, quos tamen jus nullum acquiſiviſſe certo eſt certius. Quare ſi Luſitanis jus ali-

Vide argumenta c. 2. & c. 5.

quod competit, ut ſoli cum Indis negotientur; id exemplo cæterarum ſervitutum, ex conceſſione oriri debuit aut expreſſa aut tacita, hoc eſt, præſcriptione: neque aliter poteſt.

CAPUT X.

Mercaturam cum Indis propriam non eſſe Luſitanorum titulo donationis Pontificiæ.

a Vide arg. c. 3. & c. 6.

CONceſſit nemo: niſi forte Pontifex, qui non potuit *a*: nemo enim quod ſuum non eſt concedere poteſt. At Pontifex, niſi totius mundi temporalis ſit dominus, quod negant ſapientes, jus etiam commerciorum univerſale ſui juris dicere non poteſt. Maxime vero cum res ſit ad ſolum quæſtum accommodata, nihilque ad ſpiritualem procurationem pertinens, extra quam ceſſat, ut fatentur omnes, Pontificia poteſtas. Præterea ſi Pontifex ſolis illud Luſitanis jus tribuere vellet idemque adimere hominibus cæteris, duplicem faceret injuriam: Primum Indis, quos ut extra eccleſiam poſitos Pontifici nulla ex parte ſubditos eſſe diximus. His igitur cum nihil, quod ipſorum eſt, adimere poſſit Pontifex, etiam jus illud, quod habent cum quibuslibet negotiandi, adimere non potuit. Deinde aliis hominibus omnibus Chriſtianis & non Chriſtianis, quibus idem illud jus adimere non potuit ſine cauſa indicta. Quid quod ne temporales quidem domini in ſuis imperiis prohibere poſſunt commerciorum libertatem, uti rationibus & auctoritatibus ante demonſtratum eſt? ſicut & illud confitendum eſt, contra jus perpetuum naturæ gentiumque, unde iſta libertas originem ſumſit in omne tempus duratura, nullam valere Pontificis auctoritatem.

CAPUT XI.

Mercaturam cum Indis non eſſe Luſitanorum propriam jure præſcriptionis aut conſuetudinis.

a Vide argumenta c. 7.

REſtat præſcriptio, ſeu conſuetudinem mavis dicere *a*. Sed nec hujus nec illius vim eſſe aliquam inter liberas nationes, aut diverſarum gentium Principes, nec adverſus ea, quæ primigenio jure introducta ſunt, cum Vaſquio oſtendimus. Quare & hic ut jus mercandi proprium fiat, quod proprietatis naturam non recipit, nullo tempore efficitur. Itaque nec titulus hic adfuiſſe poteſt, nec bona fides, quæ cum manifeſto deſit, præſcriptio ſecundum canones non jus dicetur, ſed injuria. Quin & ipſa mercandi quaſi poſſeſſio non ex jure pro-

prio

prio contigiſſe videtur, ſed ex jure communi quod ad omnes æqualiter pertinet: ſicut contra, quod aliæ nationes cum Indis contrahere forte neglexerunt, id non Luſitanorum gratia feciſſe exiſtimandi ſunt, ſed quia ſibi expedire crediderunt: quod nihil obſtat quominus, ubi ſuaſerit utilitas, id facere poſſint, quod antea non fecerint. Certiſſima enim illa regula a Doctoribus traditur *a*, *in his quæ ſunt arbitrii ſeu meræ facultatis, ita ut per ſe auctum tantum facultatis ejus, non autem jus novum operentur, nec præſcriptionis, nec conſuetudinis titulo annos etiam mille valituros*: quod & affirmative & negative procedit, ut docet Vaſquius. Nec enim quod libere feci, facere cogor, nec quod non feci, omittere. Alioquin quid eſſet abſurdius quam ex eo, quod ſinguli non poſſumus cum ſingulis ſemper contrahere, ſalvum nobis in poſterum non eſſe jus cum illis, ſi uſus tulerit, contrahendi? Idem Vaſquius & illud rectiſſime, ne infinito quidem tempore effici, ut quid neceſſitate potius, quam ſponte factum videatur. Probanda itaque Luſitanis foret coactio, quæ tamen ipſa cum hac in re juri naturæ ſit contraria, & omni hominum generi noxia, jus facere non poteſt *b*. Deinde illa coactio duraſſe debuit per tempus, cujus initii non extet memoria: id vero tantum hinc abeſt, ut ne centum quidem anni exierint, ex quo tota fere negotiatio Indica penes Venetos fuit, per Alexandrinas trajectiones *c*. Debuit etiam talis eſſe coactio, cui reſtitutum non ſit *d*. At reſtiterunt Galli & Angli, aliique. Neque ſufficit aliquos eſſe coactos, ſed ut omnes coacti ſint requiritur, cum per unum non coactum ſervetur in cauſa communi libertatis poſſeſſio. Arabes autem & Sinenſes a ſæculis aliquot ad hunc usque diem perpetuo cum Indis negotiantur. Nihil ergo prodeſt iſta uſurpatio.

a Gloſſ. & Bart. in l. 2. ff. de via publ. Balb. in 4 par. 5. par. princ. qu. 1. Panorem. in c. ex parte A. ſtenſ. de conceſſ præben. Doct. in l. 41. ff de acq. poſſ. & alleg. per Covar. in c. poſſeſſor. parte 2. . 4. Vaſ. contr. uſu freq c 4. n. 10 & 12. d. n. 12.

b Vaſq. d. loco. n. 11.

c. Guicc. l. 19. hiſtor.

d Vide ſ. c. 7. ſub finem.

CAPUT XII.

Nulla æquitate niti Luſitanos in prohibendo commercio.

EX his quæ dicta ſunt ſatis perſpicitur eorum cæca aviditas, qui, ne quenquam in partem lucri admittant, illis rationibus conſcientiam ſuam placare ſtudent, quas ipſi magiſtri Hiſpanorum, qui in eadem ſunt cauſa, manifeſtæ vanitatis convincunt *a*. Omnes enim qui in rebus Indicis uſurpantur colores injuſte captari, quantum ipſis licet, ſatis innuunt, adduntque nunquam eam rem ſerio Theologorum examine probatam. Illa vero querela quid eſt iniquius, quod dicunt Luſitani quæſtus ſuos exhauriri copia contra licentium? Inter cer-

a Vaſq. cont. illuſt c. 10. n. 10. Vict. p. 1. de Indis rel. 1. n. 3. l. 27. §. pen. de rei vind. l. 55. de reg. juris l. 13. quæ in fraud. cred. l. 24.

c 12. de damno inf. l. 351 de reg. jur. Bart. in l. 1. n. 5. ff de flum. Caſtr. in l. 10. C. de Servit. l. 1. §. 12. de aq. & aq. plu. certiſſima enim juris enuntiata eſt, *nec in dolo eum verſari, nec fraudem facere, ne damnum quidem alteri dare videri, qui jure ſuo utitur.* quod maxime verum eſt, ſi non ut alteri noceatur, ſed rem ſuam augendi animo quippiam fiat. Inſpici enim debet id quod principaliter agitur, non quod extrinſecus in conſequentiam venit. Imo ſi proprie loquimur cum Ulpiano, non ille damnum dat, ſed lucro quo adhuc alter utebatur, eum prohibet *a*. Naturale autem eſt & ſummo juri atque etiam æquitati conveniens, ut lucrum in medio poſitum ſuum quisque malit quam alterius, etiam qui ante perceperat *b*.

a Vide Vaſq. cont. uſufr. c. 4. n. 1. & ſeqq. l. 26. de damno inf. b Vaſ. d. loco. c Ib. num. 5. Quis ferat querentem opificem, quod alter ejusdem artis exercitio ipſius commoda evertat? Batavorum autem cauſa eo eſt juſtior, quia ipſorum hac in parte utilitas cum totius humani generis utilitate conjuncta eſt, quam Luſitani everſum eunt *c*. Neque hoc recte dicetur ad æmulationem fieri, ut in re ſimili oſtendit Vasquius: aut enim plane hoc negandum eſt; aut aſſeverandum non ad bonam modo, verum etiam ad optimam æmulationem fieri, juxta Heſiodum; *ἀγαθὴ δ᾽ ἔρις ἥδε βροτοῖσι*, *bona iis mortalibus hæc eſt.* Nam etiam ſi quis pietate motus, inquit ille, frumentum in ſumma penuria vilius venderet, impediretur improba durities eorum hominum, qui ſæviente penuria ſuum carius fuerant vendituri. Verum eſt talibus modis minui aliorum reditus: nec id negamus, ait, *ſed minuuntur cum univerſorum hominum commodo: Et utinam omnium* Principum & Tyrannorum orbis *reditus ita minuerentur!* Quid ergo tam iniquum videri poteſt, quam Hiſpanos vectigalem habere terrarum orbem, ut niſi ad illorum nutum

d l. 1. C. de monop. nec emere liceat nec vendere *d*? In cunctis civitatibus dardanarios odio atque etiam pœnis proſequimur: nec ullum tam nefarium vitæ genus videtur, quam iſta annonæ flagellatio *e*. Merito quidem. Naturæ enim faciunt injuriam, quæ

e Cajet. ad ſum. Thom. 2, 2. q. 77. art. 1. quod ad tertium. f Ariſt. 1, de rep. c. 9. in commune fœcunda eſt *f*: neque vero cenſeri debet in uſus paucorum reperta negotiatio, ſed ut quod alteri deeſt alterius copia penſaretur, juſto tamen compendio omnibus propoſito, qui laborem ac periculum transferendi in ſe ſuſcipiunt. Hoc ipſum igitur quod in republica, id eſt, minore hominum conventu, grave & pernicioſum judicatur, in magna illa humani generis ſocietate ferendumne eſt, ut ſcilicet totius mundi monopolium faciant populi Hiſpani? Invehitur Ambroſius in

g 5. Hex. c. 10. l. 4. q. 44. ſup. Num. h In fun. Baſilii. eos, qui maria claudunt *g*: Auguſtinus in eos, qui itinera obſtruunt: Nazianzenus *h* in coëmtores ſuppreſſoresque mercium, qui ex inopia aliorum ſoli quæſtum faciunt, & ut ipſe facundiſſime loquitur, *καταπραγματεύοντας τῆς ἐνδείας*. Quin & divini ſapientis ſententia publicis diris devovetur ſacerque habetur, qui alimenta ſupprimendo vexat annonam; *ὁ συνέχων σῖτον*

σῖτον δημοκρατούμενον. Clament igitur Luſitani quantum, & quamdiu libebit: *lucra noſtra deciditis.* Reſpondebunt Batavi: *imo noſtris invigilamus.* Hocne indignamini in partem nos venire ventorum & maris? & quis illa vobis lucra manſura promiſerat? Salvum eſt vobis, quo nos contenti ſumus.

CAPUT XIII.

Batavis jus commercii Indicani qua pace, qua induciis, qua bello retinendum.

QUare cum & jus & æquum poſtulet, libera nobis ita ut cuiquam eſſe Indiæ commercia, ſupereſt, ut ſive cum Hiſpanis pax, ſive induciæ fiunt, ſive bellum manet, omnino eam, quam a natura habemus libertatem, tueamur. Nam ad pacem quod attinet, notum eſt eam eſſe duûm generum: aut enim pari federe, aut impari coïtur. Græci *a* iſtam vocant συνθήκην ἐξ ἴσου: hanc σπονδὰς ἐξ ἐπιταγμάτων. illa virorum eſt, hæc ingeniorum ſervilium. Demoſthenes in oratione de libertate Rhodiorum: *a Thucydides, Iſocrat. Andocides.* καί τοι χρὴ τοὺς βουλομένους ἐλευθέρους εἶναι τὰς ἐκ τῶν ἐπιταγμάτων συνθήκας φεύγειν, ὡς ἐγγὺς δουλείας οὔσας: *eos qui volunt eſſe liberi oportet omnes conditiones quibus leges imponuntur ita fugere, tanquam quæ proxima ſunt ſervituti.* Tales autem ſunt omnes quibus pars altera in jure ſuo imminuitur, juxta Iſocratis definitionem, προστάγματα vocantis τὰ τοὺς ἑτέρους ἐλαττοῦντα παρὰ τὸ δίκαιον. Si enim, ut inquit Cicero *b*, ſuſcipienda bella ſunt ob eam cauſam, ut ſine injuria in pace vivatur, ſequitur eodem auctore, pacem eſſe vocandam, non pactionem ſervitutis, ſed tranquillam libertatem: quippe cum & Philoſophorum & Theologorum complurium *c* judicio pax & juſtitia nominibus magis quam re differant, ſitque pax non qualiſcunque, ſed ordinata concordia. Induciæ autem ſi fiunt, ſatis apparet ex ipſa induciarum natura, non debere medio earum tempore conditionem cujuſquam deteriorem fieri, cum ferme interdicti *uti poſſidetis* inſtar obtineant. Quod ſi in bellum trudimur hoſtium iniquitate, debet nobis cauſæ æquitas ſpem ac fiduciam boni eventus addere. Nam ὑπὲρ ὧν ἂν ἐλαττῶνται μέχρι δυνατοῦ πάντες πολεμοῦσι, περὶ δὲ τοῦ πλεονεκτεῖν οὐχ οὕτως: *pro his in quibus injuria afficiuntur omnes, quantum omnino poſſunt, depugnant: at propter alieni cupiditatem non item d.* quod & Alexander Imperator ita expreſſit: τὸ μὲν ἄρχειν ἀδίκων ἔργων οὐκ ἀγνώμονα ἔχει τὴν πρόκλησιν, τὸ δὲ τοὺς ὀχλοῦντας ἀποσείεσθαι, ἔκ τε τῆς ἀγαθῆς συνειδήσεως ἔχει τὸ θαῤῥαλέον, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ἀδικεῖν ἀλλ' ἀμύνεσθαι, ὑπάρχει τὸ εὔελπι. *Ejus, a quo cœpit injuria, provocatio maxi-*

b Off. 1.

c Philo Lucanus apud Stob. de juſt. Clem. Alex. Strom. 4. Auguſt. 15. de Civit.

d Demoſthenis.

maxime invidioſa eſt: at cum depelluntur aggreſſores, ſicut bona conſcientia fiduciam ſecum fert, ita quia de vindicanda, non de inferenda injuria laboratur. ſpes etiam adſunt optimæ. Si ita neceſſe eſt, perge gens mari invictiſſima, nec tuam tantum, ſed humani generis libertatem audacter propugna.

Nec te quod claſſis centenis remigat alis
Terreat (invito *labitur illa* mari.)
Quodve vehunt proræ Centaurica ſaxa minantes,
Tigna cava & pictos experiare metus.
Frangit & attollit vires in milite cauſa,
Quæ niſi juſta ſubeſt, excutit arma pudor. a

Si juſta multi, & ipſe Auguſtinus *b*, arma crediderunt eo nomine ſuſcipi, quod per terras alienas iter innoxium negaretur, quanto illa erunt juſtiora, quibus maris, quod naturæ lege commune eſt, uſus communis & innoxius poſtulatur? ſi juſte oppugnatæ ſunt gentes, quæ in ſuo ſolo commercia aliis interdicebant, quid illæ quæ populos ad ſe nihil pertinentes per vim diſtinent, ac mutuos earum commeatus intercludunt? ſi res iſta in judicio agitaretur, dubitari non poteſt, quæ a viro bono expectari deberet ſententia. ait Prætor *c*: *quo minus illi in flumine publico navem agere, ratem agere, quove minus per ripam exonerare liceat, vim fieri veto.* De mari & littore in eandem formam dandum interdictum docent interpretes *d*, exemplo Labeonis, qui cum interdiceret Prætor *e*: *Ne quid in flumine publico ripave ejus facias, quo ſtatio iterve navigio deterius ſit, fiat*: ſimile dixit interdictum competere in mari: *ne quid in mari inve littore facias, quo portus, ſtatio, iterve navigio deterius ſit, fiat f.* Imo & poſt prohibitionem, ſi quis ſcilicet in mari navigare prohibitus ſit, aut non permiſſus rem ſuam vendere, aut re ſua uti, injuriarum eo nomine competere actionem Ulpianus reſpondit *g*. Theologi inſuper & qui tractant caſus, quos vocant, conſcientiarum, concordes tradunt, eum, qui alterum vendere aut emere impediat, utilitatemve propriam publicæ ac communi præponat, aut ullo modo alterum in eo, quod eſt juris communis, impediat, ad reſtitutionem teneri omnis damni viri boni arbitrio. Secundum hæc igitur vir bonus judicans, Batavis libertatem commerciorum adjudicaret, Luſitanos & cæteros, qui eam libertatem impediunt, vetaret vim facere, & damna reſtituere juberet. Quod autem in judicio obtineretur, id ubi judicium haberi non poteſt, juſto bello vindicatur. Auguſtinus *h*: *iniquitas partis adverſæ juſta ingerit bella.* Et Cicero *i*: *cum ſint duo genera decertandi, unum per diſceptationem, alterum per vim, confugiendum ad poſterius, ſi uti non licet priore.* Et rex Theodoricus: *veniendum tunc ad arma, cum locum apud adverſarium juſti-*

a Propert. l. 4, eleg. 6.
b Vide ſ. c. 1.
c l. 1. ff. ut in flum. pub. nav. liceat.
d Gl. ibid.
e l. 1. in pr. ff. de flum.
f l. rad. §. 17
g l. 2. §. 9. ff. ne quid in loco publ. l. 13. §. ſ. & l. 24. ff. de in jur. vid. in verbo reſtitutio parte 3. ſub finem alleg. Gerar. Oldradum & Archid. argum. l. 2. ff. ad leg. Jul. de annona & l. 6. de extraordin. crim. & ibi gloſ.
h De Civ. lib. 4.
i Off. 1.
Caſſio. 3. Var. 17.

juſtitia non poteſt reperire. a Et quod proplus eſt noſtro argumento, Pomponius eum, qui rem omnibus communem cum incommodo cæterorum uſurpet, *manu prohibendum* reſpondit. Theologi quoque tradunt, ſicuti pro rerum cujusque defenſione bellum recte ſuſcipitur, ita non minus recte ſuſcipi pro uſu earum rerum, quæ naturali jure debent eſſe communes. Quare ei, qui itinera præcludat, evictionemque mercium impediat, etiam non expectata ulla publica auctoritate, via facti, ut loquuntur, poſſe occurri. Quæ cum ita ſint, minime verendum eſt, ne aut Deus eorum conatus fecundet, qui ab ipſo inſtitutum jus naturæ certiſſimum violant, aut homines ipſi eos multos patiantur, qui ſolo quæſtus ſui reſpectu communem humani generis utilitatem oppugnant.

a l. 50. ff. de acq. rer. dom. Henrich. Gorich. de bello juſto prop. 9.

Cum ſub hoc tempus plurimæ Regis Hiſpaniarum literæ in manus noſtras veniſſent, quibus ipſius & Luſitanorum inſtitutum manifeſte detegitur, operæ pretium viſum eſt ex iis, quæ pleræque eodem erant argumento, binas in Latinum ſermonem translatas exhibere.

DOmine Martine Alphonſe de Caſtro, Prorex amice, ego Rex multam tibi ſalutem mitto. Cum hisce litteris perveniet ad te exemplum typis impreſſum edicti quod faciendum curavi, quo, ob rationes quas expreſſas videbis, aliasque meis rebus conducentes, prohibeo commercium omne externorum in ipſis partibus Indiæ aliisque regionibus transmarinis. Quandoquidem res hæc eſt momenti atque uſus maximi, & quæ effici ſumma cum induſtria debeat, impero tibi, ut ſimulatque literas has & edictum acceperis, publicationem ejus omni diligentia procures in omnibus locis ac partibus iſtiua imperii, idque ipſum quod edicto continetur exequaris ſine ullius perſonæ exceptione, cujuscunque qualitatis, ætatis, conditionisve ſit, citra omnem moram atque excuſationem, procedasque ad impletionem mandati via meræ executionis, nullo admiſſo impedimento, appellatione, aut gravamine in contrarium, cujuscunque materiæ, generis aut qualitatis. Jubeo itaque hoc ipſum impleri per eos miniſtros, ad quos executio pertinet, iisque ſignificari, non modo eos qui contra fecerint malam operam mihi navaturos, ſed eosdem me puniturum privatione officiorum, in quibus mihi ſerviunt. Quia autem relatum eſt mihi commorari in iſtis partibus externos multos variarum nationum, Italos, Gallos, Germanos, Belgas, quorum pars major, quantum intelligimus, eo venit per Perſida & Turcarum imperium, non per hoc regnum, adverſus quos ſi ex hujus edicti præſcripto ac rigore procedatur, poſſe inde nonnullas difficultates ſequi, ſi illi ad Mauros inimicos perfugiant, viciniſque munitionum mearum diſpoſitionem indicent, rationesque monſtrent quæ rebus meis nocere poſſent: exſequi te hoc edictum volo, prout res & tempus ferent, atque ea uti prudentia, qua illæ difficultates evitentur, curando ut omnes externos in poteſtate tua habeas, eosque cuſtodias pro cujusque qualitate, ita ut adverſus imperium noſtrum nihil valeant attentare, utque ego omnino eum finem conſequar, quem hoc edicto mihi propoſui. Scriptæ Ulyſſipone 28. Novembris, Anno 1606. Subſignatum erat, rex, In-

 ſcriptio,

ſcriptio, pro rege: ad Dominum Martinum Alfonſum de Caſtro conſiliarium ſuum, & ſuum Proregem Indiæ.

Prorex amice, rex multam ſalutem tibi mitto. Etſi pro certo habeo tua præſentia, iiſque viribus cum quibus in partes Auſtrinas conceſſiſti, perduelles Hollandos, qui illic hærent, nec minus indigenas, qui eis receptum præbent, ita caſtigatos fore, ut nec hi, nec illi tale quicquam in poſterum audeant: expediet tamen, ad res tuendas, ut juſtam claſſem, eique operi idoneam, cum tu Goam redibis, in iſtis maris partibus relinquas, ejusque imperium & ſummam præfecturam mandes Andreæ Furtado Mendoſæ, aut ſi quem ei muneri aptiorem judicabis, quemadmodum pro tuo in me affectu confido, ea in re non aliud te reſpecturum, quam quod rebus meis erit utiliſſimum. Scriptæ Madriti 27. Jan. 1607. Signatum: rex. Inſcriptio, pro rege: ad Dominum Martinum Alfonſum de Caſtro ſuum conſiliarium, & ſuum Proregem Indiæ.

INDEX CAPITUM

Maris Liberi.

I. *Jure gentium quibusvis ad quosvis liberam eſſe navigationem.* 4

II. *Luſitanos nullum habere jus dominii in eos Indos, ad quos Batavi navigant, titulo inventionis.* 6

III. *Luſitanos in Indos non habere jus dominii titulo donationis Pontificiæ.* 7

IV. *Luſitanos in Indos non habere jus dominii titulo belli.* 8

V. *Mare ad Indos, aut jus eo navigandi non eſſe proprium Luſitanorum titulo occupationis.* 10

VI. *Mare aut jus navigandi proprium non eſſe Luſitanorum titulo donationis Pontificiæ.* 21

VII. *Mare aut jus navigandi proprium non eſſe Luſitanorum titulo præſcriptionis aut conſuetudinis.* 22

VIII. *Jure gentium inter quosvis liberam eſſe mercaturam.* 28

IX. *Mercaturam cum Indis propriam non eſſe Luſitanorum titulo occupationis.* 29

X. *Mercaturam cum Indis propriam non eſſe Luſitanorum titulo donationis Pontificiæ.* 30

XI. *Mercaturam cum Indis non eſſe Luſitanorum propriam jure proſcriptionis, aut conſuetudinis.* ibid.

XII. *Nulla æquitate niti Luſitanos in prohibendo commercio.* 31

XIII. *Batavis jus commercii Indicani, qua pace, qua induciis, qua bello retinendum.* 33

H U-

HUGONIS GROTII DE ÆQUITATE, INDULGENTIA ET FACILITATE

Liber ſingularis.

CAPUT I.

De Æquitate.

CUM Juſtitia (univerſalis dicta) in legum obſervatione conſiſtat, cum qua æquitas maxime pugnare videtur, ut & indulgentia atque facilitas: hæc quomodo inter ſe conveniant & diſtinguantur, viro bono & inprimis juriſconſulto intelligere neceſſarium eſt. 1.

Et ut de æquitate primum loquamur, ejusque *ὁμωνυμίας* evitemus, ſcire oportet, æquitatem aut æquum de omni interdum jure dici, ut cum jurisprudentia ars boni & æqui dicitur: interdum de jure naturali abſolute, ut cum Cicero ait, jus legibus, moribus & æquitate conſtare; alias vero de hisce rebus, quas lex non exacte definit, ſed arbitrio viri boni permittit: ſæpe etiam de jure aliquo civili propius ad jus naturale accedente, idque reſpectu alterius juris, quod paulo longius recedere videtur, ut jus Prætorium, & quædam jurisprudentiæ interpretationes. 2.

Proprie vero & ſingulariter æquitas eſt virtus voluntatis, correctrix ejus in quo lex propter univerſalitatem deficit. 3.

Æquum autem eſt id ipſum, quo lex corrigitur. Nominis ſui originem a Græcis traxit, qui *εἰκὸς*, Dorice vero *αἰκὸς* dixere, id eſt, quod alicui congruit, ac reſpondet. Cum enim inæqualibus idem non poſſit eſſe æquale, res autem ſæpe ſunt inæquales, lex vero una ſemper atque eadem; neceſſario conſequitur, alia virtute opus eſſe, quæ inæqualibus rebus ſuam cuique æqualitatem præſtet, unde hæc virtus *æquitas* Latinis, Græcis vero *ἐπιείκεια* dicitur.

Eſt porro voluntatis habitus, non intellectus: Græcis enim intelligendi virtus, id quod æquum eſt, *εὐγνωμοσύνη* dicitur, Latinis autem æqui prudentia vertitur, quæ ſeſe ita ad æquitatem habet, ut jurisprudentia ad juſtitiam. 4.

Eſſe autem hanc virtutem neceſſariam, ita colligitur: quoniam vaga & lubrica hominum ingenia ad eum finem, quo vera 5.

natura ducit, dirigi non poſſent, niſi artis quibusdam regulis, quæ ex naturæ ipſius principiis deſumerentur: eæ autem regulæ ad coërcendos homines cum finitæ eſſe deberent, ipſa autem rerum atque actionum materia infinita ſit, ſequebatur multa ſæpe occurrere, quibus illæ regulæ non ſatis congruerent. In quibus oportuit non regulam, ſed ejus qui regulam dediſſet mentem atque propoſitum ſequi, id quod erat omnia dirigere ex principiis naturæ; unde ad ipſa naturæ principia recurrendum fuit, ut ita ex infinito ſuppleretur, quod finito deerat: perfecta etiam norma rei infinitæ finita eſſe non poteſt. Quo pertinet, quod philoſophi & jurisconſulti dixere, leges, non his, quæ nunquam accidere poſſunt, ſed illis, quæ plerumque accidunt, aptari.

6. Legem ergo cum dicimus (quæ æquitatis objectum eſt) late ejus vocem ſumimus, & non tantum conſtitutiones civiles, ſed & ipſas juris gentium atque ipſius naturæ notitias comprehendimus, quæ etſi nec ſcripto, nec jure proprie conſtant, univerſaliter tamen concipiuntur, ut: reddendum depoſitum: neque enim locum habet in furioſo enſem repoſcente.

7. Quin illa etiam, quæ Deus extra ordinem vetat aut præcipit, comprehendere non dubitamus: quia is defectus, quem æquitas corrigit, non ſemper eſt ex defectu auctoris, quanquam is in humanis legibus plerumque concurrit: ſed ex defectu materiæ, quæ certæ & definitæ regulæ non eſt capax. Unde etiam Dei leges ex notitiis naturæ impreſſis ab ipſo Deo ſupplere minime abſurdum eſt, ut cum dicitur: non occides, ſupplebimus, niſi tuendæ vitæ, aut publicæ animadverſionis cauſa.

8. Sed prima naturæ principia, & quæ leges virtutem ponunt, nihil niſi vitium tollunt, æquitatem non recipiunt: illa, quia id quod ſuppletur neceſſe eſt legibus præſtantioribus ſuppleri: principia autem prima naturæ leges ſunt præſtantiſſimæ, ut: Deum eſſe colendum, atque amandum. Hæ vero leges, quia virtutes ipſæ finitæ: vitia infinita, propter univerſalitatem non deficiunt, ut: non mœchaberis, non furaberis, vivendum pie, honeſte, ſobrie.

9. Cæterum & ad leges inferiorum poteſtatum, & ad patrum, maritorum, dominorum imperia, ad vota etiam, pacta, & teſtamenta æquitas pertinet: idque dupliciter, aut enim verba atque conceptus jubentium, voventium, paciſcentium, teſtantium corrigit, prout caſus ex ipſorum præſumta mente poſcit: aut etiam cum mens expreſſa eſt, legem ipſam, qua juſſa, vota, pacta, teſtamenta ſervari jubentur, reſtringit ex ſuperioribus. Prioris exemplum eſt: promiſit quidam conſtituto die, certo loco adeſſe: ſi tempeſtas obeſt, æquitas ſupplet id, quod pacto deeſt. Si pactum eſt, ne quis de dolo teneatur,

tur, lex ipſa, quæ pactum ſervare jubet, exceptionem patitur.

Cum autem æquitas frequentiſſime circa leges pœnales verſetur, falluntur qui putant leges ſemper ita æquitate corrigi, ut pœna minuatur, cum etiam æquitate intendi illæ poſſint. Ut ſi lex ſit de homicidii præſcriptione poſt vicennium, excipiemus parricidium, & augebuntur legum ſupplicia ob circumſtantias delictum gravantes, aut quia delictis graſſantibus ſeveriori exemplo opus eſt. 10.

Correctionem cum dicimus ejus, in quo ob univerſalitatem lex deficit, primum excludimus eas leges, quæ inhoneſtum quid præcipiunt ſimpliciter, aut id, quod ex officio neceſſario faciendum eſt, vetant. Si dubitatio oriatur, quum tota lex, ſumta ſecundum mentem claram legislatoris, pugnat cum lege naturæ, an non hic quoque æquitas locum habeat? nullus defectus ex univerſalitate eſt, ſed ſequenda lex hoc caſu quamquam enim de legis juſtitia dubitatur, non tamen & hoc dubitatur, an in dubio valere debeat legis autoritas, quod quidem perquam durum eſt, ſed ita lex ſcripta eſt, inquit Jurisconſultus; & plerumque habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod adverſus ſingulos utilitate publica penſatur. Contra has enim, cum vim obligandi non habeant, æquitatis remedio opus non eſt. Oſtendimus præterea eorum, quæ in lege obſcure dicta ſunt, interpretationem aut productionem legis ad caſus ſimiles. 11.

Fit autem hæc correctio, non tollendo legis obligationem, ſed declarando legem in certo caſu non obligare: quod ſi apparet, nemo ad contraria obligari poteſt. Unde leges, quæ ipſa intentione pugnant, altera per alteram neceſſario abrogatur. Fit autem interdum, ut non intentione, ſed caſu pugnent, quam ἐκ περιστάσεως νόμων μάχην Græci vocant: quod ubi fit, neceſſario in illo caſu lex una per alteram exceptionem patitur. Ut augur collegam coram populo nominet: damnatus publico judicio, cum populo ne agat: ſi augur damnatus ſit, addetur priori legi exceptio ex poſteriori. Unde ſequitur, omnes leges, quæ aliquo caſu inter ſe committi poſſunt, ita ſubordinatas eſſe, ut altera alteri cedat: quæ autem cedere debeat, facile definiri non poteſt, ſed hoc ipſum e naturalibus principiis pendet, quæ docent, fortiorem eſſe legem jubentem permittente: vetantem jubente: pœnalem non pœnali: generali particularem: ſtatim implendam, ea quæ moram patitur: imprimis vero pertinentem ad majora, pertinenti ad minora: ita in legibus, etiam divinis, cedunt ſpectantes ad proximum, ſpectantibus ad Deum: ceremoniales moralibus: & in humanis legibus ex quæ ad privatam utilitatem pertinent, iis quæ ad publicam; unde lex ad reddendum depoſitum, exceptionem patitur in depoſitore, 12.

cujus bona publicata ſunt; & lex, capitalia crimina morte punienda eſſe, intelligenda eſt, niſi magna pars populi, aut unus populo admodum & ſummopere neceſſarius peccaverit.

13. Idem ſic quoque probatur: vis obligandi, ut in pactis ita in lege neque ex ſcriptura, neque ex verbis proficiſcitur, ſed ex ipſa mente & voluntate. Vult autem nemo contraria, & legislatoris voluntas fuit, ut omnes obſervarentur, quatenus fieri poteſt; noluit ergo legislator ſuam valere, ubi exceptionem lex altera ſuppeditat, & conſequenter eo caſu non obligabit. Unde recte a nonnullis dictum eſt: æqui eſſe hominis non legem, ſed legislatorem reſpicere. Hac de cauſa jus ſtrictum quatenus opponitur æquitati, jus eſſe negamus, ſed ita dici æquivoce, ut hominem pictum, hominem dicimus. Opponitur ergo æquitas ſtricto huic juri, ut bonum malo. Eo autem juri, quod lex ipſa dictat, in caſibus non excipiendis opponitur, ut bonum diverſum bono, & bonum bono melius.

Reſtat videre, quibus perſonis æquitate uti conveniat. Nos
14. eam, cum juſtitiæ pars ſit, omnibus & cuivis convenire poſſe non dubitamus adhibita tantum diſtinctione.

15. Aut enim evidens eſt exceptio, quâ lex ſuppletur, ut in lege hac: cives omnes ad comitatum veniant: exceptio, niſi morbus impediat: & hæc exceptio tum fieri poteſt a privato, tum a judice, ſi judicanda veniat.

16. Aut dubia eſt exceptio, quia ambiguum eſt, utrum æquius, utrumve publico utilius ſit, legis verba ſequi, aut non ſequi. Sed iterum diſtinguendum: aut enim res moram patitur aut non: ſi non patitur moram, faciet privatus id, quod in re dubia recte ratiocinando æquius & melius inveniet: ita tamen, ut ſi dubius maneat, nec ſe recte explicare poſſit, legis verba ſequatur: quod & in judice, ſi res ſubito dijudicanda ſit, locum habebit. Sin moram res patitur, conſulendus eſt legislator, ſive ſummus, ſive inferior, qui legem poſuit, ut ipſe ſit mentis ſuæ verique juris interpres. Et hactenus de æquitate.

Caput. II.

De Indulgentia.

1. Indulgentiam vocamus virtutem voluntatis in eo, qui poteſtatem habet ad tollendam legis obligationem in perſonis, factis aut rebus, particularibus aut ſingularibus, quatenus id fieri poteſt ſine imminutione juſtitiæ aut publicæ utilitatis.

2. Hujus actio vulgo *diſpenſatio*, latine *lege ſolutio* vocari poteſt; nomen autem indulgentiæ a dulcedine deductum videri poteſt, quia

quia leges omnes, quatenus libertatem impediunt, habent aliquid acerbi, contra iis liberari dulce eſt.

Diſpenſationem autem dictam credibile eſt, quia exemtio a legibus magno temperamento fieri debeat, expenſa hinc legis neceſſitate, inde qualitate rei poſitæ. 3.

Differt hæc ab æquitate multum, quod a viris doctis non recte negatur: hæc enim obligationem tollit, æquitas vero nullam eſſe legis obligationem declarat. 4.

Quod ut recte intelligatur, ſciendum eſt, mentem legislatoris dupliciter poſſe ceſſare in ſpeciali caſu ſub verba legis cadente; aut enim ceſſat ita ut ſimul cum caſu pugnet, aut ſine pugnâ ceſſat: ſubtiliter loquendo, illud vocant ceſſare contrarie, hoc negative. Prioris ſit exemplum: qui hominem occiderit, gladio feriatur, ſi quis tuendi ſui cauſa occiderit, mens legislatoris cum caſu accipienda, eſt enim in hoc caſu is, qui occidit, innocens, innocentem autem puniri cum juſtitia pugnat & cum mente legislatoris. Poſterioris exemplum tale: ante annos viginti quinque nemo magiſtratum gerat; movet legislatorem, quod juvenes plerumque deſtituat prudentia, & autoritas: itaque ceſſat hæc ratio in juvene, cui utrumque adſit; nihil tamen vetat eum æque excludi, ſi majores ſint eique idonei. Imo quanquam hunc non aſpexit legislator, neque ejus cauſa legem laturus fuerat, tamen maluit hunc comprehendere, quam a lege utili abſtinere: neque mens legislatoris fuit tantum in imprudentes legem ferre, neque hanc reſtrictionem paſſus eſſet ad legem adſcribi, quia oportuiſſet in ſingulorum prudentiam anxie inquirere, & ita lex fuiſſet inutilis. Poſteriore igitur legis ſpecie obligatio manet; priore autem illa, nulla eſt obligatio: in priore locum habet æquitas, in poſteriore diſpenſatio. 5.

Accidit, ut mens legis, aut ratio ceſſet duobus modis: aut ſpecialiter, quia in hoc aut in illo non invenitur, quod movit legislatorem proprie: aut promiſcue, quia talis eſt legis intentio, ut ei ſatisfieri poſſit, ſi non in omnibus, at in plerisque obſervetur: obſervari autem in plerisque qui potuit, niſi univerſaliter obligaret? ut, cum omnes excubias agant, non multum refert, utrum pauci ab excubiis eximantur: item, nemo peregrinus magiſtratum capiat, nihil enim nocebit unum aut alterum idoneum admittere. 6.

Virtus eſt hæc indulgentia, & beneficentiæ ſpeciem habet, quia homines onere non omnino neceſſario ſublevat. 7.

Habet locum in legibus tum divinis tum humanis. nam & Deus ipſe in lege ſua quosdam ſolvit. Excipiendæ ſunt leges, quarum mens & ratio in nullo ceſſant, quales ſunt naturæ prima principia, & quæ inde neceſſario fluunt, ut decalogi præ- 8.

 cepta

cepta moralia: in his enim Deum unquam diſpenſare negamus, ac ne tum quidem diſpenſat, cum Abrahamo immolare Iſaacum aut Iſraëlitas res Ægyptiorum præcipit auferre: hoc enim furari non fuit, ſed a Domino accipere; lex autem non occidendi in ſe exceptionem juſtæ auctoritatis continet. Unde falli eos putamus, qui docent, rationem legis injuſtos concubitus prohibentis in ſpeciali ceſſare poſſe, ideoque & hanc legem dicimus indiſpenſabilem, ſicut & legem de non mentiendo, etſi multi contrarium ſentiant. Legem autem de indiſſolubilitate & matrimonii unitate eſſe diſpenſabilem, & a Deo olim diſpenſatam, in hac re aſſerimus.

9. Fit autem diſpenſatio per modum (ut diximus tollendæ obligationis, non in univerſum,) idem enim eſſet abrogare legem,) ſed particulariter, aut ſingulariter: unde diſpenſationem quidam privilegium dixere, cum tamen privilegium non a privanda lege dictum ſit, ut illi crediderunt; ſed quia lex eſt non in commune lata, ſed in certos homines privatim, ita ut tantundem diſtent (ſi latine loquamur) lex & privilegium, quantum abrogatio & diſpenſatio.

10. Diſpenſare, hoc eſt, lege ſolvere, is ſolus poteſt, qui ferendæ abrogandæque legis poteſtatem habet.

11. Deus igitur in omnibus hanc poteſtatem habet: in legibus autem Dei & naturæ nemo: atque adeo ne in iſtis quidem legibus, quæ ad gentium jus primarium pertinent. Iis autem in legibus, quas Deus populo Iſraëlitico tantum præſcripſit, diſpenſatio locum habere non poteſt reſpectu aliarum gentium, cum nulla ſit obligatio.

12. In jure gentium ſecundario jus eſt ut diſpenſetur, quia eſt de conceſſu gentium, ut hoc ipſum vix apparere poſſit.

13. In legibus autem civilibus diſpenſare eſt ejus, qui ſummam habet poteſtatem, & minorum etiam magiſtratuum, quatenus ferendarum & abrogandarum legum poteſtatem acceperunt. In domeſticis quoque legibus paterfamilias diſpenſat.

14. Cum maximus ſit uſus diſpenſationum circa leges pœnales, ſciendum eſt, in iis delictis, quæ pœnam ex ſua natura commenſuratam habent, ut eſt pœna mortis in homicidio deliberato, diſpenſationem juſtam eſſe non poſſe: in aliis autem, quæ naturaliter illicita ſunt, poſſe per diſpenſationem pœnam alterari, dum ne æqua proportio & publici exempli ratio negligantur, tolli autem omnino non poſſe: in his autem, quæ ſunt civiliter illicita, eatenus in pœna poſſe diſpenſari, quatenus in ipſis legibus; ſi ſcilicet non ſint tales, quæ ſemper, & in omnibus ſervandæ ſint.

15. An diſpenſatio non juſta de cauſa facta vim habeat, quæri poteſt? diſtinguendum putamus: aut enim contra jus naturæ, gen-

gentium, & divinum facta eſt diſpenſatio, & vim nullam habet: non tamen poſſunt judices, (vetante loqui, ſummam in republica poteſtatem habente) jus illud, ſuper quo diſpenſatum eſt, exequi; cum vis omnis coactiva a ſumma poteſtate pendeat, neque contra ejus voluntatem debeat exerceri: aut vero contra jus civile & domeſticum; & valere credimus diſpenſationem non juſte factam. Sicut enim lex, quamvis utilis, non obligat, niſi lata ſit; ita etiam non obligat, quam legislator ſolvit; perinde enim eſt, ac ſi cum exceptione lata eſſet; neque tamen eos peccare negamus, qui principem inducunt aut orant, ut ipſorum aut aliena cauſa diſpenſationem non juſtam faciat.

Obſervandum eſt, in his legibus quæ in ſolius legislatoris utilitatem latæ ſunt, puta de rebus ipſi propriis, diſpenſationem juſtam eſſe ſine ulla cauſa: facit enim hanc non ut legislator, ſed ut Dominus: ideoque hæc non diſpenſatio ſed Donatio eſt quædam; talis eſt multis in locis venationum permiſſio, confiſcationum redemtio, & ſimilia. 16.

Caput III.

De Facilitate.

Facilitas virtus eſt voluntatis, prona ad remittendum jus ſibi competens, pacis aut humanitatis cauſa; ducta autem videtur metaphora ab eo genere materiæ, quod opifici cedit & durum ſe non præbet: unde & homines juri ſuo non rigide inhærentes, ſed aliquantum cedentes, faciles dici cœperunt. 1.

Hæc cuivis competit, qui alterum ſibi ex contractu aut delicto obligatum habet; maxime autem verſatur circa leges, longius ab æquitate naturali recedentes, qualis eſt de jure belli, de præſcriptionibus, de jure commiſſi, & ſimilibus. 2.

Facilitas autem, quæ circa pœnas alicui debitas verſatur, Clementia proprie dicitur, quam proinde etiam privatis competere affirmamus.

Apparet ex his quæ diximus, nullam harum trium virtutum cum Juſtitia pugnare. Non Æquitatem, quia Juſtitia legi obſequitur, non ſecundum verba, ſed mentem legislatoris, & ſecundum verum ordinem legum. Non Indulgentiam & Diſpenſationem, quia lex ceſſat, ubi ſolvit legislator. Non denique Facilitatem, quia lex ei, cui tribuitur, eo jure uti non imperat.

FINIS.

IN-

INDEX
RERUM PRÆCIPUARUM, AC VERBORUM,
quæ in hoc opere continentur.

Prior numerus librum, *alter* caput, *tertius* paragraphum, *reliqua vero* ſubdiviſionem paragr. *niſi* & *interpoſitum ſit*, *tunc enim* §. *ipſum notat*, *annot.* annotata, *prol.* prolegomena *denotant.*

A.

ABdicari regnum an poſſit. 2, 7, 26
Abdicari regnum an poſſit, & per id nocere filio. *Vide* Regnum. Cum rege qui regnum abdicavit ſubditis bellum gerere licet tanquam cum privato. 1, 9, 4
Abdicatio, jus eſt Græcis uſitatum. 2, 7, 7
Abdicato filio an quid debeatur. 2, 7, 7
Abjecta habentur pro derelictis, ſed cum exceptione. 2, 4, 4
Abii Scythæ. 2, 1, 2
Abitus tutus quomodo ſumatur. 3, 21, 16
Abrahamus bello adjuvit extraneos a fide. 2, 15, 9, 6
Abrahamus res hoſtiles ſibi acquiſitas judicat & dedicat. 3, 6, 1, 1
Abrahami filii ex Cethura non habuerunt partem hæreditatis. 2, 7, 8, 3
Abrahamus uxorem vocat ſororem. 3, 1, 7
Abrahami bellum pro Lotho. 2, 24, 5 cum rege Sodom laudatur. 1, 2, 2 Teſtamentum quale, ſi ſine liberis deceſſiſſet. 2, 6, 14
Abſentes an partem prædæ ferant. 3, 6, 17, 5
Abſentium jus præſentibus accreſcit. 2, 5, 20
Abſolvere cur ſatius quam condemnare. 2, 23, 5, 1
Abſolutio a juramento, unde vim habeat. 2, 13, 20, 2
Abſtinentiæ in ſolo pacatorum exempla. 3, 17, 2
Abſurda nemo credendus eſt velle. 2, 16, 22
Abſurdus intellectus, vitandus. 2, 16, 2, & 5, & 6
Abuſus rei neceſſarius utentem obligat ad reſtitutionem pretii. 3, 17, 1
Acceptandi animum pro infantibus & amentibus lex ſupplet non nat. ſed civilis. 2, 11, 14
Acceptilatio non tollit neceſſitatem ſolvendi ejus quod jure naturali debetur per ſe. 1, 1, 10, 5
Acceptatio pro altero facta quid operetur. 2, 11, 14, & 17
Acceptatio an præcedere alienationem poſſit. 2, 6, 2
Acceſſionis jus quale. 2, 8, 11. & ſeqq.
Acceſſionum jus ob prævalentiam non eſt naturale. 2, 8, 2
Accipi plus poteſt quam quod noſtrum eſt, ſed ſub onere reſtituendi quod excedit. 3, 1, 4, 1
Accuſare an Chriſtiano conveniat. 2, 20, 15, & 16
Accuſare filio patrem patriæ proditorem an liceat? 2, 18, 4
Accuſatio capitalis fit in quibusdam locis per publice ad id conſtitutos, & quare. 2, 20, 15. licita non eſt Chriſtiano ex opinione veterum. 2, 20, 10
Accuſatione injuſta qui damnum dedit in quantum teneatur. 2, 17, 16
Accuſatores ex officio publico conſtitui melius. 2, 20, 15
Achæi dolis abſtinebant. 3, 1. 20, 8

I N D E X.

Achelous amnis domitus ab Hercule. 2, 3, 16
Achilles culpatur, quod amicia captivorum ſanguine libarit. 3, 11, 16
Acquiri bello non poſſunt quæ penes hoſtes ſunt, ſed non hoſtium. 3, 6, 5 & 26, 1
Acquiruntur bello quoad jus externum quæ hoſtis noſter bello acquiſiverat. 3, 6, 7, 1
Acquiri incorporalia bello utrum poſſint. 2, 5, 2. Res liberorum parentibus: jure naturali. 2, 5, 2
Acquiſita bello non niſi eadem vi male dicuntur poſſideri. 3, 9, 4. de rebus needum actu acquiſitis lex poteſt imperare. 3, 6, 22
Acquiſitio naturalis in bello. 3, 6, 1, 2
Acquiſitio rerum originaria. 2, 3, 1
Acquiſitiones impropriè dictæ juris gentium. 2, 8, 1
Actio injuriæ an Chriſtiano conveniat. 2, 20, 10, 1, 2
Actionum injuſtarum gradus. 2, 20, 29, 1, 3
Actionum forenſium & belli iidem fontes. 2, 1, 2, 1
Actor ut bellum vitetur re dubia potius cedere debet. 2, 23, 11
Actus homini inevitabiles an puniri poſſint. 2, 20, 19
Actus, qui humanam ſocietatem non ſpectant, puniendi non ſunt. 2, 20, 20
Actus ex more communes nemini prohibendi. 2, 3, 22
Actus interni an punibiles inter homines. 2, 20, 18
Actus imperfecti an puniantur jure gentium. 2, 20, 39
Actus contra conſcientiam illiciti. 2, 23, 2
Actus publici & privati in bello publico. 3, 6, 10
Actus beneficí. 2, 12, 2
Actus permutatorii. 2, 12, 3
Actus diremtorii. *ibid.*
Actus communicatorii. 2, 12, 4
Actus mixti. 2, 12, 5
Actus poſitivi & negativi quantum differant. 2, 15, 17, 2
Actus communes a dividnis diſtinguendi circa reſtitutionem. 3, 10, 4
Actus contra juramentum factus quando ſit vitioſus tantum, quando & irritus. 2, 13, 19
Actus res eſt. 3, 3, 11
Actus humani quotuplices. 2, 12, 1
Actus bonæ fidei ad jus gentium non pertinent. 2, 16, 11
Actus contractuum nomine qui veniant. 2, 12, 7. Externi non poſſunt ſignum eſſe internorum ſequentium. 2, 11, 20. Interni non ſunt congruentes ſocietati humanæ. 2. 6, 1. Juris efficacia iis non tribuenda. 2, 4, 3. quomodo & quatenus in æſtimationem veniant. 2, 20, 18. Juris ſtricti non pertinent ad jus gent. 2, 16, 11. Mixti quotuplices. 2, 12, 5. & 6
Actus præcedanei. 2, 12, 9. Simplices 2, 12, 2. Vitioſi, qui non directe ſpectant ſocietatem humanam aut hominem alium, puniri nequeunt. 2, 20, 20. Quomodo conſiderentur in pœnis, & ex quibus circumſtantiis. 2, 20, 30
Actus cujuſque naturaliter ſunt cuique homini ut ſuum. 2, 17, 2. Ideo in eos quiſque par jus habet ac in res ſuas. 2, 11, 1. Non tamen plene ſunt in noſtra poteſtate, ſed a ſuperioribus noſtris dependent. 2, 13, 20. Regum diſtinguendi in regios & privatos. 2, 14, 1. Privati communem legum regulam ſequuntur. 2, 14. 5. etiam oppidi ejus in quo vivunt. 2, 14, 5. Regii eo loco habendi, quaſi communitas feciſſet. 2, 14, 1. An fiant irriti ex eo quod patentes habeant. *vide* Rex. De actu qui tenetur, tenetur etiam de his quæ ex vi actus ſequuntur. 2, 17, 2
Actuum humanorum qui aliis hominibus ſunt utiles plura genera. 2, 12, 1
Actuum beneficorum hæc natura, ut non erendendi ſint quenquam ad magnum ſuum incommodum obligare. 2, 2, 16, 27
Addictorum ſervitus. 2, 5, 30
'Αδέσποτα. 2, 8, 7
Adjuvans tenetur de damno. 2, 17, 6
Adminiſtratores regni an jus & imperium ſummum habeant. 1, 3, 11
Admiralitatis natura. 2, 12, 25
Admiralitatis contractus. 2, 12, 4
Adonia a regno exheredatus. 2, 7, 25
Adoptatus ex conjectura voluntaria ſuccedit. 2, 7, 8, 1
Adoptionis vox modo laxiorem modo ſtri-

ſtrictiorem ſenſum admittit. 2, 16, 5

Adoptivi non ſuccedunt in regnis à populo delatis. 2, 7, 16

Adſcripti glebæ. 2, 5, 30

Adulter & adultera ad quam reſtitutionem teneantur. 2, 27, 15

Adulterium etiam accuſari in concubina poteſt, 2, 5, 15. committi cum alienigena Judæi non credunt, 2, 19, 1. nec cum Tyranni uxore aliqui. *ibid.* Committit adulterium lege euangelica, qui uxorem non adulteram repudiat aut divortio dimiſſam ducit. 2, 5, 9. Ad injuſtitiam pertinet quod fit ex libidine, & injuſtitiam continet prope maximam, 2, 20, 30. ut puniatur morte lex vetus Noæ data. 1, 2, 5

Adulter & adultera divortio potius dimittitur a Chriſtiano quam punitur. 3, 20, 10. Si occidatur permiſſu legis, occidentem homicidii reum facit coram Deo. 2, 20, 17. In quantum teneatur conjugi & liberis. 2, 17, 15

Advocatiæ jus. 1, 3, 21, 3

Ædes comburere quando nefas in bello. 3, 12, 2. Qui comburunt ad quid teneantur juſtitia interna. 3, 18, 6. Qui diruunt in bello præter neceſſitatem, ad quid teneantur. 3, 18, 6. Peſtilentes eſſe profitendum cum venduntur. 2, 12, 9

Ædificare in littore an liceat & quatenus. 2, 2, 15, 2

Ædificatio in mari aut littore. 2, 3, 9, 2

Ægyptiorum polygamia. 2, 5, 9

Æqualitas exigendi in contractu qualis requiratur, & quare. 2, 12, 11, 1

Æqualitas in contractibus requiſita quotuplex. 2, 12, 8

Æqualitas rei in contractibus qualis. 2, 12, 12, 1

Æquitas in arbitrio qualis intelligatur. 3, 20, 47

Æquivocatio quando fieri poſſit abſque peccato. 3, 1, 10

Æquivocatio. 3, 1, 10. *vide* Locutio ambigua.

Æs & aurum diduci poſſunt. 2, 8, 21

Æs alienum civitatis facit quo minus uni alterive ex civitate liceat diſcedere. 2, 5, 24. donavit Cæſar Dyrrachinis, & quo jure. 3, 8, 4. remiſit Alexander Theſſalis quod ipſi Thebanis debuerant, & quo jure. *ibid.*

Æſtimatio rei fit ex eo quanti omnibus valeret, & quare, 2, 12, 14. furto ablatæ quomodo fiat. 2, 17, 16

Ætas eſt quid perſonale. 2, 7, 18, 2

Ætolorum mos. 3, 20, 31

Afrorum mos circa prædam. 3, 6, 14, 3

Affectus qui ad vitandum malum oriuntur minus mali, quam qui ad conſequendas voluptates. 2, 20, 31

Agamemnonis juramentum de re illicita. 2, 13, 6

Agendi impunitas non reddit juſtam actionem, quoad juſtitiam etiam internam. 2, 5, 20

Ager poteſt vendi menſura nominata, non tamen ad menſuram. 2, 8, 12

Ager arcifinius. 2, 3, 16. immetatus. 2, 2, 3. *Annot.* inundatus, vel piſcando retinetur in poſſeſſione. 2, 8, 10

Ager privatus magis eſt ut arcifinius non credatur. 2, 8, 12

Agit injuſte a quo etiam principium eſt actionis. 2, 26, 4. Qui quod imperatur injuſtum eſſe putat, etiamſi non ſit, agere non debet. 2, 26, 3

Agros vaſtare in bello quando nefas. 3, 12, 2. & 3, 12, 4

Agri diviſi, ſive aſſignati ſive limitati: menſura comprehenſi, arcifinii ſive occupatorii. 2, 3, 16, 1

Agri capti quando intelligantur. 3, 6, 4

Agri capti publici fiunt. 3, 6, 11, 1

Agri capti: de his Hebræorum, Lacedæmoniorum, & Romanorum mos & conſuetudo. 3, 6, 11, 2

Agricolæ in bello a cædibus immunes eſſe debent. 3, 11, 11. eorumque boves. *vide* Bos.

ad Agriculturam damnati. *vide* Adſcripti glebæ.

Agri privati in dubio non cenſentur arcifinii. 2, 8, 12, 1

Agri poſtliminio recipiuntur. 3, 9, 13, 1

Agricolis parcendum. 3, 11, 11, 1

Ager Bœotus ſecundum fines qui ante bellum erant intelligendus. 2, 16, 6

Ageſilai dictum. 3, 1, 6, 2

Ἄγη, 2, 21, 14, 2

Agna-

INDEX.

Agnatica ſucceſſio linealis. 2, 7, 23
Alapa toleranda lege euangelica. *vide* Injuria.
Alapam occidendo alterum arcere an liceat jure naturæ, an euangelico. 2, 2, 10, 1
Alendi liberi, etiam vulgo quæſiti: etiam ex inceſtis, quod jus Romanum ſprevit. 2, 7, 4, 2
Alexander latro & prædo dictus. 2, 1, 1, 3
Alexander culpatur quod amicorum ſanguine litaverit amicis. 3, 11, 16. quod quibus aditum tutum promiſit, in via juſſit interficere. 3, 21, 16. Expeditiones injuſtas in Perſas Branchidasque ſuſcipit. 2, 21, 8. Poro regnum relinquit. 3, 15, 4
Alex, cum Scythis de fortitudine non imperio certat, libertatemque iis relinquit. 3, 14, 9, 2
Alexandri ſucceſſores pleno proprietatis jure num ſucceſſerint. 1, 3, 12
Alexandrum quid impulerit ad bellum cum Dario rege. 2, 22, 1
Alexandrinæ merces. 2, 12, 16
Algerienſes prædones. 3, 8, 19, 2
Aliena res occupari poteſt, ad vitandum periculum. 3, 1, 2, 2
Aliena res ad debiti conſecutionem accipi quando poſſit. 2, 7, 2, 1, 2
Alienam rem accipere pro debito non licet, ubi debitum per judicium conſequi datur. *ibid.*
Alienam rem reſtituere unde & quatenus teneamur. 2, 10, 1, 2
Alienam rem reddens, præmium inventionis non recte perit. 2, 10, 1, 5
Alienandi ſua jus naturale. 2, 6, 1, 3
Alienari res poteſt etiam ſub conditione. Et poſſeſſione retenta. *vide* poſſeſſio. 2, 6, 14. Et revocabiliter. *ibid.*
Alienatio requirit actum utentis ratione. 2, 3, 6. Imperii quando valida ſi a rege ſolo fiat, 2, 6, 3. & lib. 3, 20, 5. Populi ex quo jure & unde procedat. 1, 3, 12. Quid alienetur in alienatione populi. *ibid.* Regni facta a rege, qui id in patrimonio non habet, nulla. 1, 4, 10. & l. 2. 14, 12. Ut nec partis ejus. *ibid.* niſi populus aut corpus totum conſentiat. 2, 6, 4. & l. 3, 20, 5. Regalis patrimonii nulla, quæ fit a rege uſufructuario. 1, 4, 10. & lib. 2, 14, 12. Tacita in ſucceſſionibus ab inteſtato. 2, 9, 1
Alienari imperii exempla. 1, 3, 12, 3, 6
Alienatio requirit actum externum & acceptionem. 2, 6, 1, 2
Alienationis requiſita quædam mere ſunt juris civilis. 2, 6, 1
Alienæ rei ſi quis dominium ignoret, an eam pauperibus dare teneatur. I. N. 2, 20, 21
Alieni abſtinentia eſt ex jure naturali. *Prol. p.* 7.
Alieno uti quomodo liceat. 2, 2, 6, 1, 7, 11
Alieno qui utitur in neceſſitate, tenetur ad reſtitutionem. 2, 1, 9
Alieno debito nemo obligatur naturaliter niſi hæres. 2, 14, 10. & l. 2, 21, 19. & libro 3, 2, 1, 1
Alimenta an liberis debeantur, & quo ſenſu. 2, 7, 4, 1, 3
Alimenta præſtare tenetur homicida injuſte occiſi liberis & uxori. 2, 17, 13. Servis domini pro operibus. 3, 14, 6. quanta Romæ ſingulis menſibus dabantur. *ibid* ob alimenta præſtita ab alio dominium non amittitur. 2, 8, 22. Ex alimentis jus naſcitur ſolo domino. *ibid.* Pro iis obligantur ſervorum eorum liberi qui pro debito ſuæ civitatis ſervi facti ſunt. 3, 14, 8
Ἀλλαθορκεῖν. 2, 13, 13,
Alii prodeſſe licitum & honeſtum. 1, 5, 2. per alium facere quis poteſt I. N. quod per ſemet ipſum. 3, 6, 9. qui facit quod etſi ſibi liceat, alieri tamen non licet, peccat ſi eum cogat. 3, 1, 31
Allodialia regna quam ſucceſſionem ſequantur. 2, 7, 20, 1
Alluvio cujus naturaliter. 2, 8, 11, 13
Alluvio quando cedat proximorum prædiorum dominis. 2, 8, 12, 2 & 13 & 15
Alluvionis jus quale a J. Civ. Rom. proditum, an ſit naturale. 2, 8, 8. & 16. In ſola imperii conceſſione non ineſt. 2, 8, 15. Privatis prodeſt, ſi certo conſtat agrum eſſe arcifinium. 2, 8, 8. Vaſallis quibus proſit. 2, 8, 15
Alvei mutatio an fines immutet. 2, 3, 16, 1, 17
Alveus ſiccatus cujus naturaliter. 2, 8, 9
Alveus ſiccatus privatis quando cedat. 2, 8, 13, 15

Alve

INDEX.

Alvei ſiccati cujus jure gentium. 2, 8, 9
Ἁμάρτημα quid. 3, 11, 4, 2
Ambigua vox quomodo interpretanda. 2, 16, 6. *vide* Interpretatio.
Ambitio generoſius vitium. 2, 2, 2
Amens promittendo non obligatur. 2, 11, 5, 1
Amenti falſum dicere, non eſt mendacium. 3, 1, 12, 1
Amentes populi, an dominium habeant, 2, 22, 10
Americanarum gentium communio in bonis. 2, 2, 2
Amici qui ſint in jure poſtliminii. 3, 92, 1
Amicitia non ex ſola indigentia naſcitur. 2, 1, 9, 3
Amicitiæ conventio in pace quid operetur. 3, 20, 40
Amicitia regis in legato lædi poteſt. 2, 18, 5
Amicitiam ejus nemo ambit, cui videt jus & fidem eſſe vilia. *proleg. pag.* 17.
Amici regis quale jus habuerint apud Rom. 1, 3, 21
Amicos defendere nemo cogitur, habenda tamen ratio amicitiæ. 2, 25, 5. Veniam meretur, etiam ubi eſt injuſtum. 3, 11, 6
Amicorum cauſa bellum recte ſuſcipitur. 2, 25, 5
Amiſſum quando quid cenſeatur. 2, 4, 5. repetere dominus non tenetur, ſed poſſeſſor reſtituere. 2, 10, 1
Amitam uxorem ducere num liceat. 2, 5, 14
Ammonitæ nec fœderati, nec perpetui hoſtes Hebræorum. 2, 15, 9, 5
Ἀμφιβολία apud Rhetores. 2, 16, 4, 1
Amymonum poteſtas apud Cnidios. 1, 3, 8
Animalium mactatio num & ante diluvium uſitata. 2, 20, 9
Animantia muta alunt ſobolem. 2, 7, 4, 2
Animantibus quæ ruri inſerviunt parcendum. 3, 12, 4, 4
Ἀνδροληψία quid. 3, 2, 3, 1
Angariatus ſequi quo ſenſu a Chriſto jubeatur. 1, 2, 8, 5
Angliæ regni ſucceſſio. 2, 7, 30, 3
Angliæ jus circa prædationes quæ contra legem fiunt. 2, 17, 20, 2
Animus vitiat actiones ſua natura licitas. 2, 15, 9, 9
centum Anni tres ferme ætates. 2, 4, 7
Annibalem Rom. quo jure dedi ſibi poſtularint. 2, 21, 4
Antigonus ridet aliquem ſibi librum de juſtitia adferentem. *Prol. p.* 3.
Antiochus. 2, 4, 7, & 8
Antiochus an jus habuerit in Hebræos. 1, 4, 7, 5
Ἀνθρωποπαθείας figura. 2, 13, 3, 3
Antonius an vera belli civilis cum Octavio cauſa fuerit. 2, 22, 1
Anthropophagi. 2, 19, 2, 1
Aodis factum quale. 1, 4, 19, 4
Ἀφθαρσία quid. 2, 2, 2, 1
Ἁπλότης quid. *ibid.*
Ἀποστερεῖν. 2, 20, 39, 3
Apoſtolorum judicatio qualis. 2, 22, 14, 1
non Apparere & non eſſe tantundem valent quoad eum cui non apparet. 2, 10, 11
Appellare á ſubditis interdum non licet. 2, 4, 13
Appellari ut ab aliquo nulla ratione poſſit, jus eſt ſolius imperii ſummi. 2, 4, 13
Appellationis exemtio an a ſubdito acquiri poſſit. *ibid.*
Appetitus bonum deſiderat, ſive verum ſeu imaginarium. 2, 20, 29. mali quoque declinandi ſtudium in ſe comprehendit. *ibid.*
Aptitudo juris ſpecies, quid. 1, 1, 7. & lib. 2, 17, 2, 2
Aptitudo moralis non facit naſci obligationem reſtitutionis. 2, 17, 2, 2
Aptitudo, & proprie debitum, bene diſtinguenda ubi concurrunt. 2, 7, 3, 4, 1. & lib. 2, 17, 2, 2
Aptitudo ad rem diſtinguenda a jure proprie dicto ad rem. 2, 17, 3. non enim jus dat dominium. 2, 17, 2. ſed occaſionem tantum ad jus. 2, 20, 2
Aqua profluens quænam ſit. 2, 2, 12
Aquam & terram dare. 2, 5, 31, & in Annot. ad eundem §.
Aquas corrumpere in bello an liceat. 3, 4, 17
Ara Miſericordiæ apud Athenienſes. 2, 21, 5, 2
Aratori bovi parcendum. 3, 12, 4, 4
Aratus Sicyonius. 2, 4, 8. & l. 3, 16, 6
Arbiter de bello lectus de poſſeſſione pronuntiare debet. 3, 20, 48
Arbitri officium quod. 3, 20, 47
Arbitri reges vel judices. *ibid.*
Arbitri compromiſſarii pacis. 3, 20, 45.

pro-

provocare num de iis liceat, ſi iniquum ſtatuerint. 1, 20, 46. eorum exempla. 2, 23, 8. *Annot.* ad Arbitros provocare licet, ne res metu cenſeatur derelicta. 2, 4, 6
Arbitrorum genera. 3, 20, 44
Arbor ſcientiæ boni & mali, cujus rei ſymbolum. 2, 2, 2, 2
Arbor vitæ, cujus rei ſymbolum. *ibid.*
Arbores frugiferas in bello nefas eſt exſcindere. 3, 12, 2. non ſi jaculatores impediant. 3, 13, 2. *Annot.*
Arcem ne quis in confinio pati debeat, quale fœdus. 2, 15, 6
Arcifinii agri, ſive occupatorii. 2, 3, 16, 1
Ἀρχιτεκτονικὴ Ariſtoteli quæ. 1, 3, 6, 2
Argumentis paribus pars utra præferenda. 2, 23, 5
Argumenta, qualia in judicandis moralibus. 2, 23, 3, 4
Arma apud Roman. poſtliminio cur non recepta. 3, 9, 14, 2
Arma hoſti alicujus ſubminiſtrare hoſtis eſt. 3, 1, 5, 2
Arma adimi poſſunt populis ſubactis etiam jure mixti imperii. 2, 15, 7, 3, 8, 3, 3. 15, 6. Poſtliminio non redeunt. 3, 9, 14
Armis hoſtium an ad decipiendum uti licitum. 3, 1, 5
Armis hoſtium uti licitum. 3, 1, 8, 4
Armorum vox quid ſignificet. 2, 16, 5
Arragonica ſucceſſio. 2, 7, 36
Arrogatio. 2, 5, 26
Artes gentium antiquiſſimæ. 2, 2, 2. ſenſum modo latum, modo ſtrictum admittunt. 2, 16, 9
Artium vocabula quomodo accipienda. 2. 16, 3
Aruſpices poſt baptiſmum acceptum artem ſuam cogebantur deſerere. 1, 2, 9
Arx quid. 2, 16, 3
Arx ſtructa a vicino qui pactione nulla prohibetur non dat jus ad bellum, etiam cum damnum dare poſſit. 2, 22, 5. rumpit pacem ſub lege amicitiæ initam 3, 20, 40
Aſiæ mos circa prædam. 3, 6, 14, 3
Aſmonæi. *vide* Maccabæi.
Aſſecurationis contractus. 2, 12, 3, 5. natura. 2, 12, 23
Aſſertio a promiſſione multum diſtat. 3. 1, 18, 1
Aſſertio mera futuri quid, & quam vim habeat. 2, 11, 2
Aſylorum jura quibus proſint, quibus non. 2, 21, 5
Athenienſes Corinthios an vicerint, ſecundum Polyb. 3, 20, 45. victoriis quomodo uſi ſint. 3, 15, 8
Athenienſium Reſp. mixta ex Ariſtocratia & Democratia. 1, 3, 20. an eadem manſerit poſtquam in eam variæ gentes ſuſceptæ. 2, 9, 3
Atlantici populi. 2, 9, 4
Atrocitatem facinoris quæ habere dicuntur. 2, 26, 3
Atticorum leges multæ ex legibus Moſaicis. 1, 2, 5. Lex de [illegible]. 2, 5, 12
Atticum jus de captivis redemptis. 3, 9. 10, 3
Auctores belli injuſti ab aliis diſcernendi. 3, 11, 5, 1
Aucupia naturâ cuique licita, ſed legem a terra accipiunt. 2, 2, 3. & 5
Aves quorum ſint. 2, 2, 9
Auguſti Octavii bellum contra Antonium injuſtum. 1, 3, 5
Auguſtinum ſcholæ quædam ſolum ſequendum ſibi proponere, & perperam. 3, 1, 17
Aurigæ Circenſes S. Cœna prohibiti. 1. 2, 9, *not.*
Authoritas ab imperio differt. 1, 3, 10
Authoritatem noſtram quibus impertimur, ea noſtra facimus. 1, 4, 4
Author injuſtitiæ majori pœna dignus quam qui ipſum ſequitur. 3, 11, 5
Authorum depravata & ſiniſtra quandoque de rebus judicia. 1, 3, 5
Avus aviaque quando nepotum curam agere teneantur. 2, 7, 6
Auxilia ab una parte promiſſa intelliguntur ſumtu petentis. 1, 16, 12, 3.
Auxilium mittere quis excuſetur. 2, 16, 27, 1
Auxilium veniſſe quando dicatur. 3, 23, 12
Auxilium amicis præſtandum, ſi facile & ſine incommodo poſſit. 2, 25, 5. In bello ut præſtetur cujus generis fœdus. 2, 15, 6. Cujus impendiis debeatur. 2, 16, 12. Debitum ex jure proprie dicto, qui non præſtat ei cui fit injuria, damni dati tenetur. 2, 1, 8, 2, 1, 1. Fœderatis quibus præſtandum ſi bellum inter ſe ipſi gerant. 2, 15, 13 Hoſti quoquo modo præſtitum, cauſam dat ad bellum juſtum. 3, 1, 5. Sed ut de novo indici oporteat. 3, 3, 10. Veniam meretur, ſi ex officio ſit præſtitum. 3, 11, 6 Promiſſum quo caſu fœderato promiſſor mittere non teneatur. 2, 16, 27

Auxilium in pacto non faciendæ deditionis ſi advenerit, quale intelligatur. 2, 23, 14. Sociis novis contra veteres an præſtari poſſit, qui in fœdere caverunt, ut utriusque populi ſocii ab utroque populo ſint tuti. 2, 16, 13. In auxiliis præſtandis non ſocius vetuſtior, ſed juſtior cauſa præfertur. 2, 25, 4

B.

BAnnitos occidere, num etiam interna juſtitia & coram Deo ſit juſtum. 2, 20, 17

Barbaros prædationibus vexare laudatum Ariſtoteli, & quare. 3, 15, 5

Barbari male a Græcis pro hoſtibus habiti. 2, 22, 23. niſi qui belluis quam hominibus ſimiliores ſunt. 2, 20, 40

Barclaji ſententia de jure reſiſtendi, quod ſit penes populum, vel majorem ejus partem. 1, 4, 7, 4

Belgæ agros vaſtari non permittunt in bello, ſed ſub tributo eos præſtant tutos, & quamobrem. 3, 12, 14

Beliſarii cavillatio adverſus Gothos de locis minus cuſtoditis. 3, 21, 8

Bellandi pro alio juſtæ cauſæ. 2, 25, 1, 1

Bellandi jus inferioribus poteſtatibus quibusdam conceſſum. 1, 3, 4, 2. & 5, 1

Bellantium extra territorium quæ capiuntur an jure belli acquirantur. 3, 6, 26, 2

Bellare quidam lege vetantur. 1, 5, 4

Bellum a natura quo ſenſu. 1, 2, 1, 5

Bellum juris gentium quo ſenſu. 1, 2, 4, 1

Bellum an vetetur lege quæ data eſt Noæ. 1, 2, 5, 2. an vetetur lege evangelica. 1, 2, 6, 1. & 7, 1. & 8, 1

Bellum actionis nomen non eſt, ſed ſtatus. 1, 1, 2. & lib. 3, 21, 1

Bellum Chriſtiani aliqui plane improbaverunt, & quare. 1, 2, 9. Evitari quibus modis poſſit. 2, 23, 7. *& ſeqq.* Finiri quomodo poſſit. 3, 20, 1. Male geritur, niſi intra juris & fide modum. *prol. pag.* 15. Honeſtum non eſt, niſi ſumma neceſſitas & vera charitas efficiat honeſtum. 2, 29, 9. Incipit naturaliter ubi judicia deficiunt. *prol. p.* 11. 2, 1, 2. Suſcipi non debet ob delicta quævis. 2, 20, 38. Nec ob inchoata ſolum, niſi certo caſu. 2, 20, 39. Non niſi ad juris conſecutionem. *prol. pag.* 11. 2, 1, 1

Bellum civile prædam plerumque militi omnem promiſcue concedit, & quare. 3, 6, 24. In bellis civilibus quare occiſi captivi. vide Captivus. Capta capientium non fiunt. *vide* Capta. An in bellis civilibus ſit jus legationis. 2, 18, 2. Defenſivum. *vide* Defendere.

Bellum injuſtum non niſi injuſtos prodit effectus, etiamſi ſit ſolenne. 3, 10, 3. Nec a latrocinio differt, quoad jus internum. 3. 16, 1. Ad bella injuſta nemo obligatur. 2, 15, 13. & 2, 25, 4. Ut juſtum ſit I. G. quid requiratur. 3, 3, 5. Juſtum eſſe non poteſt, niſi quod ob injuriam ſit ſuſceptum, 2, 1, 1. ſive eam quæ ſit contra jus gentium, ſive eam quæ contra jus naturæ. 2, 20, 40. privatum publico reipſa prius eſt. 1, 1, 2. Injuſtum ex quibus cauſis dicatur, 1, 2, 8. *per tot.* aliquando idem eſt, ac non ſolenne, ut juſtum ſolenne. 1, 3, 4, 1. Juſtum dicitur interdum quoad effectus externos. 2, 17, 19. & *l.* 2, 23, 13. nec fit injuſtum etiamſi ex animo gerentis virium accedat. 2, 22, 17. Sic juſtum eſt quod reges ſuſcipiunt in eos, qui nec ſe, nec ſuos, ſed I. N. aut G. violant. 2, 20, 40

Bello juſto quantum quis conſequatur I. N. 3, 20, 11. Ex bello etiam juſto magiſtratus ſubditis tenetur quatenus damno eos affecit, quod provideri poterat. 2, 24, 7

Bellum ſolenne injuſtum eſſe poteſt, quoad juſtitiam internam. 2, 1, 1. & 2, 23, 13

Belli ſolennis effectus alius eſt licentiæ, alius dominii. 3, 4, 4

Belli ſi quæ ſunt cauſæ tantum ad pœnam ab aliis ſumendam injuſtitiæ ſuſpicionem præbent, niſi ob ſcelus manifeſtum & atrociſſimum. 2, 20, 43. Itaque non temere ſuſcipiendum etiam cum juſta punitio, 2, 24, 2. maxime contra eum cui pares vires ſunt. 2, 24, 7

Belli cauſa quibusdam ipſum bellum, id quod injuſtiſſimum. 2, 22, 2

Belli cauſæ juſtificæ, claræ evidentesque eſſe debent, & quæ palam poſſint proponi, 2, 26, 4. cur publice proponantur? 3, 1, 5. His, ſi quæ bella deſtituuntur latrocinia ſunt. 2, 22, 3. Omnes autem qui bella ſuſcipiunt, credi volunt, ſibi tales cauſas eſſe. 3, 9, 4. Itaque periculoſum de iis inter duos pronuntiare. 3, 4, 4. Suaſoriæ cauſæ ſolæ abſque juſtificis latrocinium ex bello faciunt, 2, 22, 3. etiam conjunctæ juſtificæ bellum ab injuſtitia non vindicant, quantum ad eum qui ſuſcipit,

ſi

ſi ob ſolas ſuaſorias ineatur. 2, 22, 17
Belli Punici ſecundi cauſa. 2, 22, 17. quo ſenſu fuerit juſta. 2, 17, 19. Præſentis injuſta videtur dici ab auctore. 1, 2, 1
Belli dux. *vide* Dux belli. Poteſtas regi conceſſa de poteſtate externi belli intelligitur. 1, 4, 13. Societas an cum infidelibus licite ineatur. 2, 15, 9. ex bello multa mala etiam in innocentes veniunt. 2, 23, 6
Belli definitio. 1, 1, 2, 1
Belli vocis origo. 1, 1, 2, 2
Bellum an juſtum aliquod jure naturæ. 1, 2, 1, 1, 2
Bellum aliud privatum: aliud publicum: aliud mixtum. 1, 3, 1, 1
Bellum privatum an licitum poſt conſtituta judicia, & quibus caſibus, 1, 3, 2, 1. privatum aliquod lege Moſis permiſſum, 1, 3, 2, 2. an cum Evangelio pugnet. 1, 3, 2, 1. Ambroſii & Auguſtini dicta contra illud. 1, 3, 3, 2
Bellum juſtum ac ſolemne quid. 3, 3. 1, 1
Bellum ex edicto. 3, 3, 5
Bellum Cn. Manlii in Galatas an juſtum. 1, 3, 5, 4. Caji Cæſaris in Germanos an juſtum. 1, 3, 5, 4. Octavii & Decimi an juſta bella: Caſſii quoque bellum an juſtum. 1, 3, 5, 5
Bellum publicum, ſolemne vel minus ſolemne. 1, 3, 4, 1
Bellum gerere reſervatum habenti ſummum imperium. 1, 3, 5, 3
Bellum quando & quatenus ab inferioribus poteſtatibus geri poſſit: & an tale bellum publicum dicendum, 1, 3, 5, 1. & an geri poſſit ab illis ex conjectura voluntatis ſuperioris. 1, 3, 5, 3
an Bellum civile ſit pejus tyrannide. 1, 4, 19, 3
Bellum pro ſociis, & pro amicis. 2, 25, 4, 5
Bellum ſuſcipi poteſt pro quibusvis hominibus. 2, 3, 5, 6
Bellum an licitum pro ſubditis & alienis. 2, 25, 7, 8
Bellum geri poteſt per homines improbos. 2, 26, 5. & lib. 3, 1, 22
Bellum an licitum in eos, qui in naturam delinquunt. 2, 20, 40, 1
Bellum an licitum, ut cogantur aliqui fieri Chriſtiani. 2, 20, 48, 1
ad Bellum injuſtum obligatur nemo. 1, 3, 23. & 2, 11, 8. & 2, 13, 7. & 2, 15, 13, 1
Bellum pro ſolo offenſivo quando ſumendum. 2, 16, 13, 3
Bellum non licitum ob nimiam potentiam vicini tantum. 2, 1, 17, 1
Bellum juſtum aliunde virium habere poteſt. 2, 22, 17, 1
Bellum an utrinque juſtum detur. 2, 23, 13
Bellum omittendum ſæpe noſtri & noſtrorum cauſa. 2, 24, 4, 1
Bellum ob pœnam ſuſcipere debet eſſe validioris multo. 2, 24, 7
Bellum ſuſcipiendum ex neceſſitate aut occaſione. 2, 24, 7, 9
Bellum pacis cauſa gerendum. 1, 1, 1, 1, 3, 25, 2
Bellum ſtatum geri poteſt ut indictum eſt. 3, 3, 13
Bellum injuſtum qui geſſit, recte ad impenſas ſolvendas cogitur. 3, 13, 8
Bellum pacis cauſa. 3, 15, 2, 1
Belli cauſæ juſtificæ debent publicari. 2, 26, 4, 5
Belli efficientes cauſæ, principales, adjuvantes, inſtrumentales. 1, 5, 1
Belli cauſa juſta, injuria ſola, 2, 1, 1, 4. defenſio vitæ, 2, 1, 3. cauſæ Belli ſuaſoriæ, & juſtificæ, & principia illius. 2, 1, 1, 1, 2
Belli injuſti effectus injuſti. 3, 10, 3
Belli vindicta modum excedere non debet. 3, 11, 1, 2
Belli non juſti cauſæ poſſunt eſſe probabiles. 3, 11, 6, 1
Belli jure quinam occidi poſſint. *vide* Occidere & Occidi.
Belli denunciandi formulæ. 3, 3, 7
Belli indictio. 3, 3, 7, 1, 6, 2, 3, 5, 1
circa Belli indictionem inſtituta civilia. 3, 3, 8
Bello non indicto an capta capientium fiant. 3, 3, 12
Bello capta jure gentium acquiruntur. 3, 6, 2, 1, 3
Bello capta cujus jure ipſo gentium fiant. 3, 6, 2, & 7
Bello capta ſingulorum fieri frequens ſententia. 3, 6, 8, 9
Bellorum civilium crudelitas. 3, 7, 5, 3
Bello injuſto capta an reſtituenda ab eo qui cepit, 3, 10, 3, 5. & an reſtituenda ab eo qui detinet. 3, 10, 6, 1
Bello injuſto capta cum reſtituuntur, an quid detrahi poſſit. 3, 10, 6, 2
Bello injuſto capta, ſi conſumta ſint, bonæ fidei poſſeſſor non reſtituit. 3, 10, 6, 2
Bello civili res quomodo acquirantur. 3, 6, 27

Bello non ſolemni res quomodo acquirantur. 3, 6, 27
Bello quæſita quædam Regis proprie fiunt. 1, 3, 12, 3
Bello injuſto extortum ſecuta pace an repeti poſſit. 2, 17, 15
ex Bello irregularitas. 2, 24, 10
in Bello quæ capi & non capi poſſunt. 3, 13, 2, 3, 4
Bellorum principia. 2, 7, 1
Bellorum mala. 2, 24, 10, 1
Bellorum pro alienis ſubditis ſuſceptorum exempla. 2, 25, 8. & eod. lib. cap. 20. 40. 2
Bella publica ſine cauſa, injuſta. 2, 1, 1, 3
Bella pro aliis per naturam licita & probata. 1, 5, 2,
Bello an peti poſſint perſecutores Chriſtianiſmi. 2, 20, 49, 2
Bella ſine ullis cauſis feritas. 2, 22, 2
Bella ex cauſis ſuaſoriis, non juſtificis, prædatoria. 2, 22, 3
Bella an ſuſcipienda ob delicta in Deum. 2, 20, 44, 1
Bella pro ſubditis juſta & an neceſſario ſuſcipienda. 2, 25, 1, 2
Bella ob leves cauſas viriola. 2, 24, 1, 2
Bella juſta ante Moſem. 1, 2, 2, 1
Bella juſta Moſis extra cauſas a Deo juſſas. *ibid.*
Bella improba Hebræorum poſtremis temporibus. 1, 2, 8, 16
Bella ob legatos violatos, 2, 18, 11, ob ſepeliendos mortuos, 2, 19, 5, 5. ob pœnam. 2, 20, 38, 1
Beneficia principis an durent poſt ejus mortem. 2, 14, 13
Beneficia principum an ſemper revocari poſſint. *ibid.*
Beneficia Regum quotuplicia. *ibid*
Beneficia quædam ignotis tribuenda. 2. 15, 9, 2
Beneficia etiam malis debent Chriſtiani 2, 15, 10, 1
in Beneficiis conferendis gradus obſervandi. *ibid*
Beneficium dejeratum huic aut illi an contra juramentum juſte præſtetur, 2, 12, 7. etiam a ſervis poteſt proficiſci. 2, 14, 6. In beneficii negatione nulla eſt injuria. 2, 2, 22. ex beneficio damnum ſentire neminem oportet jure nat 2, 12, 12. nec credendum eſt quenquam eo ſe voluiſſe obligari. 2, 16, 27. beneficio vicem rependere naturaliter non obligari quo ſenſu dicatur. 2, 14, 6.
beneficiorum ordo naturalis quis. 2, 7. 9. benefici actus quotuplices. 2, 12, 2
Benjaminitarum cum cæteris Iſraëlitis controverſia. 2, 13, 5
Benjaminitis matrimonia quo jure negarint Hebræi. 2, 2, 22. cum rapere permiſerint an facti perjuri? 2, 13, 5
Beſtiæ dominus an ex facto beſtiæ teneatur. 2, 12, 21
in Beſtias pœna propriè non cadit. 2, 21, 11. beſtiis quo ſenſu juſtitia tribuitur. 1, 1, 11. in beſtiis quo jure puniatur concubitus cum eis. *vide* Concubitus.
publicum Bonum privato præhabendum. 1, 4, 4, 4
Bona avita in ſucceſſione diſtinguuntur a noviter quæſitis, 2, 7, 9, 1. & 10. quibus naturaliter relicta cenſeantur. 2, 7, 9
Bona noviter quæſita naturaliter creduntur proximo relicta. 2, 7, 10, 1, 2
Bona legatorum an poſſint pro debito capi. 2, 18, 9
Bona ſubditorum ex facto ſuperiorum obligantur ex jure gentium. 3, 2, 2, 1, 3
Bona jure civili aut jure gentium quæſita æque alienantur in pace. 2, 14, 8, 3, 20, 9
Bona & jura non amittuntur ipſo facto, niſi lex aliqua factum velit habere pro re judicata. 2, 21, 4. Imaginabilia falſa ſunt. 2, 20, 29. Bona regni quibus caſibus alienari poſſint vel non poſſint, & 20, 5. Subditorum alienari & perdi poſſunt a rege jure ſupereminentis dominii. *vide* Dominium.
Bona cur obligentur pro delicto imperantis aut civitatis, 3, 2, 2. ut tranſeant cum oneribus, cum dominio rerum eſt introductum. 3, 2, 1. Vera extra virtutes ſunt aut delectantia aut utilia. 2, 20, 29
in Bono profectum Deo debemus, ut nec libertatem ejus nobis valeamus eripere. 2, 13, 7
Bonorum electio quibus regulis ineatur. 3, 12, 2
Bos arator injuſte violatur in bello. 3, 12, 2
Βωλιωτικὰ quæ Ariſtoteli. 1, 3, 6, 2
B.abantorum lex contra liberos ex ſecundis nuptiis. 2, 7, 8, 2
Braſidæ dictum. 2, 16, 6
Brenni bellum cum Fano Apollinis, 3, 12.

12, 7. cauſa belli. 2, 22, 3

C.

Cædes etiam juſta ab antiquis Hebræis, Græcis, & Chriſtianis punita. 2, 24, 10. *vide* Occidere.

Cælibatus laudabilior conjugio. 3, 4, 1. non niſi excellentibus ingeniis convenit. 2, 2, 21

Cæſar Jul. bello injuſto petit Arioviſtum 3, 3, 10. laudatur ob ſpretas in ſe injurias. 2, 24, 3. piratas cruci quo jure affixerit, cum tamen privatus eſſet. 2, 20, 8

C. Cæſaris bellum in Arioviſtum quale. 3, 3, 10

Caini vox poſt comminationem divinam. 1, 2, 5

Calani corium. 3, 15, 7

Cambium quid. 2, 12, 4, 1

Cananæis ſe dedentibus parcere potuerunt Iſraëlitæ. 3, 13, 3, 4

Canones quid conſtituant circa populationes. 3, 12, 4, 4

Canones de ſervis quomodo intelligendi. 3, 7, 6, 5

Capere bello quomodo ſit contra caritatem. 3, 13, 4, 1

Capere homines in bello quatenus liceat. 3, 14, 1, 1

Capienda non ſunt bona innocentum, ſi ex debitoribus principalibus noſtrum conſequi poſſumus. 3, 13, 4, 3

Capiendi jus eſſe poteſt ſine acquiſitione. 3, 13, 1

Capita rerum, auctores belli. 3, 11, 5, 1 & §. 6, 1

Capitalia quædam delicta poſt euangelium prædicatum. 1, 2, 7, 13

Capitales cognitiones cur defugerint Chriſtiani. 1, 2, 9, 4

Capitatio exteris imponi nequit, quæ civibus ex cauſis reipubl. eſt impoſita. 2, 2, 14

Capta acquiri capientibus non ſolius belli eſt effectus 1. 3, 5. ſic enim J. G. dominus fit rei alienæ, qui cum ſuam aut ſibi debitam conſequi non poteſt, eam ſumit loco illius, 2, 7, 2. idque ipſo facto. 3, 2, 7. & cap. 6, 1. Sed hoc jus non primarium eſt, ſed ſecundarium. 3, 3, 6. naturale jus quo ſenſu quidam dixerint, 3, 6, 2. vocatur alio nomine compenſatio. In bello ſolenni quo ſenſu dicantur, 3, 6, 3. quando acquirantur Jur. Civ. Gent. Europæ. *ibid.* acquiruntur eo modo quo res quæ ſunt nullius. 3, 6, 2. & cap. 8. *vid.* Rapere. etiam incorporalia. 3, 6, 26. & cap. 7, 4. & cap. 8, 1. An etiam ſingulis J. G. ut ſtatuunt interpretes Jur. Romani. 3, 6, 8. Singulis quando acquirantur. 3, 6, 12. Acquiruntur cum ſuo ſumtu militant, & quo Jure. 3, 6, 24. quid interno jure ipſis acquiratur. 3, 18, 2

Capta bello civili non acquiruntur quoad juſtitiam etiam externam. 3, 6, 27. In bello juſto quatenus delictum excedunt. 3. 2, 7. & c. 13, 1. *vide* Pœna: & ad pœnam civis unius aut magiſtratus ſuſcepto. 3, 13, 2. aut a prædonibus geſto, 3, 3, 2. Itaque hæ res redduntur, non donantur, 3, 9, 16. nec acquiruntur capta bello non ſolenni, ſed compenſantur cum debito. *vide* Compenſatio.

Capta, nec ſingulis acquiruntur, quæ ut publici miniſtri ceperunt. 3, 6, 14. & 3, 6, 21

Capta non compenſari cum primario debito, quo ſenſu dicantur. 3, 13, 3

Captæ civitates, populi, & id genus olim patrimonialia regum fiebant. 1, 3, 11. & 3, 8, 1. *Annot.*

Captus in bello injuſto an licite fugiat. 3, 7, 6

Capti quando poſſint interfici. 3, 11, 16, 1

Captio Romanorum adverſus Carthaginienſes. 2, 16, 15

Captionum exempla. 2, 16, 5, 6

Captivus bello quando quis cenſeatur. 3, 6, 3. dedere ſe alii quam a quo captus eſt an poſſit. 3, 23, 9. fugitivus a domino finito bello vindicari poteſt, etiamſi ad ſuos fugerit. 3, 7, 6. cur occidantur potiſſimum in bellis civilibus. 3, 7, 5. non occidendi ſecundum jus naturale. 3, 11, 3. niſi crimen morte dignum ante vel poſt commiſerint. 3, 11, 16. permutari aut pretio dimitti jure poteſt, ubi ſervitus non eſt in uſu. 3, 14, 9. pretium hujuſmodi unde definiatur. *ibid.* Vide Redemtio.

Captivi, quo jure, cum vix utrinque juſtum bellum eſſe queat. 3, 14, 1. quatenus tales etiam juſtitia interna fiant, ubi id per externam licet. 3, 14, 1. ſervi non fiunt apud Chriſtianos & quare. 3, 7, 9

Captivus & tamen non ſervus, ubi ſervitus in uſu. 3, 14, 2

Captivi duces cujus ſint, 3, 7, 9. *Not.* 2

occiſi die triumphi apud Roman. 3, 4, 12. Reges pacem facere non poſſunt, ſi regnum habuerint ex conſenſu populi. 3, 20, 3. non tamen jus imperii penes populum, ſed tutela ejus. *ibid.*
Captivos ob delictum carcere circa Paſcha liberare unde. 1, 2, 9
Captivus idem pluribus pretium debere poteſt. 3, 21, 26
Captivus an redire debeat, mortuo eo quem redimere debebat. 3, 21, 30
Captivi promiſſum de reditu in carcerem valet. 3, 23, 6
Captivi res, niſi apprehenſæ, non acquiruntur. 3, 21, 28
Captivi quorum in poteſtate nunc ſint. 3, 7, 9, 2
Captivi occidi belli jure poſſunt. 3, 4, 10
Captivi an quovis tempore occidi poſſint. *ibid.*
de Captivis & rebus cur ſpecialiter conveniri debeat. 3, 9, 4, 3
Captivorum redemtio, permutatio. 3, 14, 9, 1
Captivorum redemtio quam favorabilis. 3, 21, 23
Captivorum poſteri, ſervi. 3, 7, 5, 2
Captivorum redemtionem quæ vetant leges, an juſtæ. 3, 21, 24
Captivorum bona Romano jure fiſco cedunt, ſi heres nullus ſit. 3, 9, 10, 4
Captus alii ſe dedere non poteſt. 3, 23, 9
Captus in bello juſto an licite fugiat. 3, 14, 7
Capta actu bellico quorum ſint. 3, 6, 14, 1
Capta bello quatenus conſcientia pura acquirantur aut retineantur. 3, 13, 1, 2
Capta bello injuſto non fiunt capientium jure interno. 3, 16, 1
Capta bello injuſto prioribus dominis reddita. 3, 16, 2
Capta poſt pacem initam reddenda. 3, 20, 20
Capti bello ſervi fiunt etiam citra delictum. 3, 7, 1, 2
Capti cenſentur, qui intra præſidia ducti ſunt. *ibid.*
Capti gratis dimiſſi. 3, 14, 9, 2
Capti quibus acquirantur. 3, 7, 5, 4
Captorum bello liberi & poſteri, an ſervi, & quatenus. 3, 7, 2. & §. 5, 2
Captis parcendum in bello. 3, 11, 13, 1, 3. exceptiones, quæ vulgo contra adferuntur. 3, 11, 16, 1, 5
Captis quid faciendum, ubi ſervitus in uſu non eſt. 3, 14, 9
Captivitatis jus etiam injuria dicitur. 3, 7, 6, 4
Captivitatis jus non eſt jus gentium univerſale. 3, 7, 8
Captivitatis jus quale his temporibus. 3, 7, 9, 1
Caput civitatis interitus. 2, 9, 6
Carceris æſtimatio non fit in libero homine, ob id, quod in eum eſt conjectus. 2, 17, 14. quæ carceris evitandi cauſa injuſte fiunt, excuſabilia. 2, 20, 29. de in carcerem redeundo promiſſio an ſit juſta. 2, 23, 7
Caritas nos obligat ſæpe, ut clare loquamur. 3, 1, 10, 3
Caritas multa vetat quæ ex jure ſtricte ſumto fieri poſſunt. 3, 1, 4, 2
Caritas vetat ſæpe quod jus permittit. *ibid.*
Carnifex quomodo de juſtitia ſententiæ inſtruendus. 2, 26, 4, 9
Carnifices munere ſuo abſtinent tanquam periculoſo. 2, 26, 4. Not. de juſtitia ſententiæ inſtruendi, & quare. *ibid.* ſanctiores tyrannis. 2, 25, 9. & iis qui mercedis ſolius reſpectu militant. *ibid.*
Caro imbecillam corporis conditionem ſignificat. 1, 2, 8, 14
Caroli M. electio. 2, 9, 11
Carthago; cives an urbem ſignificet. 2, 16, 15
Caſtellæ regni ſucceſſio. 2, 7, 22, 1 & §. 30, 3
Caſtigatio utilis ei qui caſtigatur. 2, 20, 7, 2
Caſtigationes pro ætatis aut qualitatis alterius ratione neceſſariæ nil pugnant cum l. euangelica. 2, 20, 10
Caſus improviſi conductorem non liberant. 2, 12, 18
Catonis Cenſorii dolus. 3, 1, 13, 2
Catonis ſententia Cæſari ſe opponentis culpatur. 2, 24, 6
Caudina ſponſio. 2, 15, 16. & lib. 3, 20, 58. & cap. 22, 7. quod cauſas habet, quod habet magis honeſtas, quod magis utiles, potius eo quod non habet. 2, 16, 19
Cauſæ injuſtæ, & ſuaſoriæ, & exempla utriusque. 2, 1, 1. & cap. 22, 1
Cauſæ impellentes quæ peccatum excuſant. 2, 20, 29, 1
Cauſæ abſtrahentes a peccato quæ. 2, 20, 30
Cauſæ diſpenſandi intrinſecæ & extrinſecæ. 2, 20, 25, & 26
Cauſæ ſubnaſcentes in bello. 3, 1, 3 & cap. 13, 3, 1
Cautio

Cautio innoxia adverſus metus incertos. 2, 1, 17

Cecropis lex de una uxore ducenda. 2, 5, 9

Celare quid ſit in contractibus. 2, 12, 9

Cepiſſe bello rem quando quis dicatur. 3, 6, 3

Ceres cur legifera dicatur. 2, 2, 2

Certamen ſingulare an permittendum ad bellum vitandum. 2, 23, 10

Certamen ſingulare. *vide* duellum.

Certamina certo numero an licita. 3, 20, 43, 1, 5

Certus non eſt certiorandus. 2, 12, 9, 3

Chirographi redditio, remiſſio debiti. 2, 4, 4

Chirographi Theſſalorum controverſia. 3, 8, 4, 2. & cap. 9, 9, 1

Chriſtus non eſt tantum interpres legis per Moſem datæ. 1, 2, 6, 3

Chriſti facta non omnia nos ad imitationem obligant. 1, 3, 3, 8

Chriſti paſſio non ex lege, ſed ex pacto quaſi. 1, 2. 3

Chriſtiani non reſtiterunt malis Imperatoribus, etiam cum prætextus eſſet probabilis reſiſtendi. 1, 4, 5

Chriſtiani jurarunt per res creatas cum reſpectu ad Deum. 2, 13, 11, 2

Chriſtiani etiam ſine armis militant. 2, 25, 5, 2

Chriſtiani tenentur auxilio eſſe Chriſtianis periclitantibus ob religionem. 2, 15, 12

Chriſtiani cogi non debent etiam ad juſtum bellum. 2, 26, 5. humanitatem majorem debent quam alii. 3, 12, 4. præſtare coguntur omnibus hominibus ea, quæ Hebræi circumciſis. 2, 12, 20. veteres ſæpe etiam conſilia divina pro præceptis amplexi ſunt. 1, 2, 9. vim an exercuerint ad propagandam eccleſiam ejiciendo vendentes e templo. 2, 22, 14

Chriſtianis an reſiſtere ſuperioribus permittatur in ſumma neceſſitate. 1, 4, 5. & cap. 4, 7, 8. veteres etiam in ſumma neceſſitate non reſtiterunt, cum poſſent. 1, 4, 7, 9, & 14

Chriſtianorum fœdus inter ſe, ejus obligatio. 2, 15, 12

Chriſtianorum veterum ſententia de juramento. 2, 13, 21, 1, 4, 6

Chriſtianorum mos circa captos. 3, 7, 9, 2

Chriſtianos an deceat ex præda quæſtum facere. 3, 18, 4

Chriſtus fabulis utitur, ut audientes cum non audiant, quo ſenſu. 3, 1, 10. legem impleviſſe quomodo intelligatur. 1, 2, 7

Cibus, quibus caro humana eſt, juſte bello petuntur. 2, 20, 40. in defectu ciborum, cur quod quisque habet, in commune cogatur conferre. 2, 2, 6. lex de cibis vetitis apud Hebræos exceptionem habet ſummæ neceſſitatis. 1, 4, 7

Cicatricum æſtimatio non fit in homine libero. 2, 17, 14

Circumcidi Chriſtiani an potuerint. 3, 1, 8, 3

Circumciſio ad quos populos pertinuerit. 1, 1, 16, 5. olim multis populis cur neceſſaria. 1, 1, 16, 3. ab extraneis ſponte ſuſcepta, & quare. 1, 1, 16, 6

Circumſtantiæ etiam minimæ in moralibus variant materiam. 2, 23, 1

Citatio in locis non tutis. 3, 3, 14

Citatio in repreſſaliis. 3, 2, 7, 3

Civis eorum capi poteſt, qui noſtrum civem injuria detinent. 3, 2. 3, 5

Civis innocens an juſte dedi poſſit, ut excidium vitetur. 2, 25, 3, 1, 4

Civium & ſervorum differentia. 3, 8, 2

Cives Romani quo ſenſu dicantur qui in orbe Romano vivunt. 2, 9, 11, 2

Cives quando jus damni repetendi habeant in magiſtratus. 2, 17, 3

Cives an abſcedere a civitate poſſint. 2, 2, 5, 24, 1, 3

Cives etiam ſinguli exactam a magiſtratu diligentiam exigere poſſunt lege concedente. *vide* magiſtrat.

Civis civitatem indemnem quomodo præſtet. 2, 5, 24, 2

Civitas quomodo dividatur, & quo effectu. 2, 9, 10

Civitas bello victa an deſinat civitas eſſe. 3, 8, 2

Civitatis res belli jure acquiruntur. 3, 8, 4, 1, 2

Civitas injuſta non deſinit civitas eſſe. 3, 3, 2, 1, 2

Civitas injuſta a piratarum cœtu quid diſtet. 3, 3, 2, 1

Civitas quid. *prol*. p. 14. *l*. 1, 1, 14. & c. 3, 7. l. 2, 5, 23. dividi in plures civitates poteſt. *vide* Dividere. ſemel diviſa facit, ne idem ſit populus, etiam cum reſtituatur. 3, 9, 9. eadem etſi non iidem homines aut ejusdem dignitatis. 2, 9, 3. & c. 21, 8. etſi modo regio, modo populari imperio regatur. 2. 9, 8. & c. 16, 16. interire quo caſu poſſit.

& magna familia fieri. 3, 8, 2. interit corporis interitu aut ſpeciei. 2, 9, 3. item cum ſit alterius ditionis. 1, 3, 7. non interit ob injuſtitiam communiter admiſſam. 3, 3, 2. ſubjectum eſt ſummæ poteſtatis. 1. 3, 7. vitioſa, quamdiu maneat civitas. 3, 3, 2
Civitatis corpus quale & quid propterea producat. 2, 9, 3 finis *prol. p.* 10. forma alia conſociatio juris & imperii quam ſpectat Juriſconſ. alia relatio partium inter ſe earum quæ regunt & reguntur quam ſpectat Politicus. 2, 9, 3, & c. 21, 8. jus non amittitur ipſo facto, ſed decreto aliquo aut judicio. 2. 21, 4. ſpiritus & vita quid. 2, 9, 3
Civitatis jus in cives. 2, 5, 24, 2
Civitates federatæ imperio diſtinctæ. 1, 3, 7, 2
Civitates Immortales quo ſenſu. 2, 9, 3, 1, 2
Civitates deſciſcentes recipere contra amicitiam eſt. 3, 20, 41, 2
Civitatis jus in magiſtratus quale. 2, 17, 3
Clam oe quid geratur in bello, ad jus nil pertinet. 3, 3, 11
Claſſis quid. 2, 16, 3
Clarigatio. 3, 3, 7, 1
Clauſula, *ut cætera tamen rata maneant* 3, 20, 35
Clauſula, *ſi populus velit*, quid operetur. 3, 22, 2
Clemens Alexandrinus pro pœnis & militia. 1, 2, 10, 1
Clementia in bello. 3, 11, 7, 1, 5
Clementiæ liberum arbitrium quando habeat puniendi vel noo puniendi. 2, 20, 22. locum quotiens habere debet. 2, 20 22. vim legis non niſi in probabilibus cauſis imminuere debet. 2, 20, 24. *vide* Dilectio. apta per ſe frangendis & conciliandis aoimis. 3, 12, 8
Clementis conſtitutiones quando ſcriptæ. 1, 2, 9. *Not.*
Clerici bello arcentur, & quatenus. 1, 5, 4
Clericis interdicta eſt militia. 1, 2, 10, 4
a Clericis vitæ eximia puritas & major quam ab aliis requiſita. 1, 2, 9
Clero olim excluſi qui poſt baptiſmum militaſſent, aut magiſtratum geſſiſſent. 1, 2, 10, 10
Clœliæ factum defenditur. 3, 11, 18. quo modo. 3, 20, 54
Coacti non ſemper excuſantur. 2, 26, 3. ad bellum ſunt inter infortunatos *vide* Infortunati. itaque non juſte occiduntur, quantum ad juſtitiam internam. 3, 11, 3
Coëmtio ao licita. 2, 2, 24. *vide* Monopolium.
Cœtus proborum hominom, & qui latere non quærunt, niſi cogantur, ſuſpecti eſſe noo debent. 2, 20, 49
Cogendus ad religiooem Chriſtianam nemo. 2, 20, 49, 1
Cogens & coactum requirit diſtinctas perſonas. 2, 14, 2
Cogere alium ad id, quod ei oon licet, non eſt conceſſum. 3, 1, 21. nec quiſquam ita ſe cogi patiatur. 2, 26, 3. par parem poteſt tantum ex I. N. 2, 14, 6. non poteſt niſi ad id quod debet jure ſtricto. 2, 25, 3. ſuperioris num ſemper ſit? 1, 3, 17
Cogere pugnat cum ſtatu inferioris. 1, 3, 17, 1. & lib. 2, 14, 6, 2
Cogitationis pœnam nemo ſubit, quomodo intelligendum. 2, 2, 18. & lib. 2, 20, 29. voces latum & ſtrictum ſignificatum habere poſſunt. 2, 16, 9
Cognatica ſucceſſio linealis: & ejus fundamentum. 2, 7, 22, 1
Collegio deſtructo an res maoeant eorum, qui aliis ſuperſunt. 2, 9, 4
Colloquium poſtulans ad quid obligetur. 3, 24, 3
Colloquio durante res ſuas promovere licet. *ibid.*
Colloquii uſus ad vitandum bellum. 2, 23, 7
Colloquium qui petit, tacite pollicetur collocutoribus inooxium id fore. 3, 24, 3. præmittendum antequam in bellum erumpatur. 2, 23, 7. qui colloquuntur ſibi invicem judicaodi libertatem debent I. N. 3, 1, 11
Collybium quid. 1, 12, 3
Coloniæ naturaliter noo ſubſunt civitati matrici. 2, 9, 10
Comam alere naturaliter turpe quo ſenſu dicatur a Paulo. 2, 12, 26
Comites legatorum an ſint inviolabiles. 2, 18, 8
Comitia ordinum non ubique demonſtrant regem eſſe abſolutum. 1, 3, 10
Commeandi jus qualem interpretationem recipiat. 3, 21, 22
Commeandi ſecuritas etiam extra territorium dantis porrigitur. 3, 21, 14
Commeandi jus. 3, 21, 14
Commeatus an ad bona extendatur. 3, 21, 18
Commeatus morte dantis an exſtinguatur. 3, 21, 20

in

I N D E X.

In Commeatu comites qui. 3, 21, 19
Comminatio nemini jus dat. 2, 13, 3, 4
Commiſſiones. *vide* dimicationes.
Commercia impedire nemini jus eſt. 2, 2, 13. ſolent in federibus ſtabiliri, & quare. 2, 15, 5. an prohiberi juſte poſſint ab iis, qui bellum inter ſe gerunt, ita ut neutrius partis ſubditis uti iis liceat, aut etiam aliorum ſubditis in hanc vel illam partem. 3, 15. *p. Not.* 3
Commercia belli. 3, 21, 1
Commerciorum libertas. 2, 2, 13, 5
Commodatio quid. 2, 12, 2. gratuita natura ſua. 2, 12, 20. an injuſtum, ſi pro eo merces exigatur 2, 12, 11 & 2, 12, 20
Commodatarius ad quid teneatur. 2, 12, 13, 1
Commodatarius rem commodatam reſarcire tenetur, ſi perierit, & quare. 2, 12, 13
Commodator quando intra prædictum tempus rem repetere poſſit. 2, 16, 17, 1
Commodo Imperatore vix quiſquam ſceleratior. 1, 4, 5
Commodum ut ſequatur eum, quem incommodum, quomodo accipiendum. 2, 6, 16
Communio an durare poſſit. 2, 2, 2, 1
Communio quibus ex cauſis ceſſaverit. 2, 2, 2, 1
Communio quomodo introducta, quæ que jura dederit. 1, 2, 1, & lib. 2, 2, 2. duplex eſt, vel ex ſimplicitate, vel ex charitate. 2, 2, :
Communia diſtinguuntur a publicis populi. 2, 3, 9. In diviſione civitatis qualia maneant. 2, 9, 10. judicantur non tantum attributrice juſtitia. 1, 1, 8. præferenda privatis etiam ex lege dilectionis, & ejus ordine. 1, 2, 8
Communibus durante communione bonorum non minus huic quam alteri licebat uti, ſervata quadam æqualitate. 2, 10, 1
Comparatio finium bonorum malorumque quas normas habeat. 2, 24, 5
Compenſari non poteſt id, quod bello cauſam dedit, aut jure gentium factum eſt. 3, 19, 19, 1
Compenſatio debetur ſubditis, quorum bona pace alienata ſunt. 3, 20, 7, 2
Compenſatio quid. 2, 7, 2. & 3, 19, 18 inter perſonas eaſdem fieri debet. 3. 19 19. promiſſi jurati cum eo, quod ante juris erat controverſi an valeat, ſi promiſſio facta eſt, poſt motam controverſiam. 2, 13, 20
Compenſatione non eſt lædendum jus tertii. 3, 19, 19, 3
Compenſatur cum promiſſo res injuſte detenta. 3, 19, 15
Compenſatur cum promiſſo debitum. *ibid.*
Compenſatur cum promiſſo damnum datum, & pœna. 3, 19, 19,
Compromiſſarius arbiter. *vide* Arbiter: qui concedit aliquid, concedit etiam ea, quæ neceſſario ſequuntur. 3, 21, 7
Compromiſſi uſus ad bellum vitandum. 2, 23, 8
Conceſſio immunitatis a vectigalibus & tributis quomodo intelligenda. 2, 16, 27, 1
Conceſſum an morte conceſſoris intereat. 3, 21, 20
in Conciliis Chriſtianis unde alii aliis præceſſerint. 2, 5, 21
Concubinatus quidam ſpecies matrimonii naturalis. 2, 5, 15, 1
Concubinatus an omnis vitioſus lege n. aut g. aut civ. 2, 5, 15. non eſt prohibitus niſi l. euangelica. 1, 2, 6
Concubitus cum beſtiis quomodo etiam in ipſis beſtiis puniuntur. 2, 25, 11. inceſti morte puniendi ex lege veteri Noæ data. 1, 2, 5. innuptos L. N. repugnare non ſatis conſtat. 2, 20, 42. ſerviles nec lege nec certa cuſtodia erant conſtricti. 3, 7, 5.
Concupiſcere in decalogo quid. 2, 20, 39, 3
Condicere. 3, 3, 7, 1
Condictiones. 2, 1, 2
Conditio non impleta liberat fidem. 3, 19, 14, 1
Conditio caſualis. 3, 20, 29. impleri diſerte debet. 2, 15, 17. oblatio conditionis quomodo a promiſſione differat. 2, 16 32. proponi debet a potentiore. 2. 20, 26
Conditiones contra eum, qui elocutus eſt, potius interpretandæ. 3, 20, 26
Conditio, ſi res maneant eodem loco, quando tacite inſit. 2, 16, 25, 2
Conditionem deferentis an accipientis verba plus valeant. 2, 16, 32
Confiſcatio bonorum patrimonialium liberis incommoda quidem, ſed proprie pœna non eſt. 2, 21, 9
Confiſcatione ſinguli ſua bona amittunt. 2, 21. 7
Conjecturæ ad interpretationes. , 216, 20, 1
Conjecturæ extendentes. *ibid.* 2
Conjecturæ reſtringentes. 2, 16, 22
Conjecturæ extendentes non temere admittendæ, cum obligant. 2, 16, 28. favorabiles, quæ pro certitudine imperii-

rii-

rii adverſus controvertentem faciunt. 2, 4, 8. Reſtringentes, quando procedant. 2, 16, 22
Conjectura unde ſumantur, & ex quibus locis. 2, 16, 5. ſumtæ ex ratione movente, ubi & quando locum habeant. 2, 16, 8, conjecturis opus quando ſit. 2, 16, 4
Conjunctorum locus ad interpretationem. 2, 16, 7
Conjugium. *vide* Matrimonium.
Conſenſum requiſitum qui adhibent, tenentur de damno. 2, 17, 6. & 2, 21, 1
Conſenſum in id intelligitur, ſine quo id, quod officii eſt, geri commode non poteſt. 3, 22, 4
Conſenſus unde appareat. 3, 22, 3. gignit jus in rem. 2, 5, 1. & perſonam. 2, 5, 8. qualitercunque etiam indicatus & acceptatus vim habet transferendi juris. 3, 24, 1. interponi poteſt etiam per miniſtrum. 2, 11, 18. populi unde intelligatur. 2, 6, 9. tacitus, *vide* Tacitus conſenſus.
Conſenſus ſolus inducit obligationem. 2, 6, 1, 2. & 3, 2, 2, 2
Conſenſus populi in rebus modicis ſequi facilius præſumitur. 2, 6, 11
Conſervatio ſui. 1, 2, 1
Conſilia & præcepta interdum indiſtincte efferuntur. 1, 2, 9, 4
Conſilia ſapientum quantum valeant. 2, 23, 3, 4
Conſiliarii Regum quomodo obligentur ex bello injuſto. 3, 10, 4
Conſilium divinum ſæpe pro præcepto amplexi ſunt Chriſtiani vett. *vide* Chriſtianus. qui dat, tenetur damni dati, & quomodo. 2, 17, 7, & 2, 21, 1
Conſita an ſolo cedant. 2, 8, 22
Conſtans & pertinax ſtudium in partes ſuas, ſupplicium & mortem non meretur. 3, 4, 13. & 3, 11, 16
Conſtantiæ debitum quale. 2, 11, 3
Conſtantinopolim an cum translatione ſedis Imperatoriæ, ſimul imperium ſit translatum. 2, 9, 11
Conſtantinopolitani nullum jus ad eligendum Imperatorem habuerunt, quod non dependeret a populo Romano. 2, 9, 11, 2
Conſtituens non ſemper ſuperior conſtituto. 1, 3, 8, 13
Conſuetudo quomodo introducatur. 2, 4, 5, 2
Conſuetudo pro conſenſu populi in jure concedendarum juriſdictionum. 2, 6, 10
Conſuetudo horum temporum de mobilibus bello captis. 3, 9, 15
Conſuetudo hodierna de recipiendis dediris. 3, 11, 14, 2
Conſuetudo ad æquitatem naturalem omnis trahenda eſt, quantum fieri poteſt. 2, 6, 6. interpres legum optima. 1, 4, 5. introduci poteſt a ſubditis contra imperantem, eo non repugnante. 2, 4, 5. juris effectum ut habeat, quantum temporis requiratur. 2, 4, 5. natura altera eſſe, quo ſenſu dicatur. 2, 2, 26
Conſultatio eſt de finibus interjectis. 2, 24, 5. in conſultatione comparatio finium fieri debet. *ibid. Vide* Comparatio.
Conſumens nummos furtivos ad reſtitutionem tenetur. 2, 10, 2, 2
Conſortia impiorum vitare, ſapiens monitum. 2, 15, 9, 10
ad Contrahendum nemo metu impellendus. 2, 12, 10
Contractus quid. 2, 12, 7
Contractuum diviſio. 2, 12, 2, 3
Contractus innominati qui, & unde dicti. 2, 12, 3, 1
Contractu populi facto cum liber eſſet, Rex poſtea factus tenetur. 2, 14, 12, 2
Contractus vergens ad perniciem publicam an obliget. 2, 14, 12, 4
Contractus Regum ſecum ferentes alienationem pecuniæ populi, regni, partis regni, patrimonii regalis an valeant. 2, 14, 12, 5
Contractus regis an actionem pariant. 2, 14, 6, 2. & §§. 4, 5, 9
Contractus Regis ſubditis jus cogendi non dant. 2, 14, 6, 2. & §. 2, 2
Contractus Regum an leges dicendæ. 2, 14, 9, 1
Contractus & leges miſceri poſſunt. *ibid.*
Contractus perfectus ſine ſcriptura. 2, 16, 30
Contractus regum & populorum an interpretandi ex jure Romano. 2, 16, 31
Contractus quinam revocentur. 2, 12, 7. æqualitatem omnes natura requirunt. 2, 12, 18. diremtorii. *ibid.* & 1, 18, 3. feudales ſunt actus mixti. 1, 12, 5. inæquales obligant ex I. G. voluntario. 2, 19, 6. ſed ita, ut qui plus ſtipulatus eſt, teneatur ex officio probi hominis, 1, 10, 5. innominati non minus naturales quam cæteri. 2, 12, 3. nominati cur a I. C. diſtinguantur a diremtoriis. *ibid.* & 2, 16, 30. cum rege initi an ſint perſonales. Cætera *vide* in *text.* & in *pacta Regum.*

Con-

Contractus Regum de regno quales ſint, ſi regnum in patrimonio non habeant. 2, 14, 2
qui Contractui dolo, aut vi, aut metu injuſto cauſam dedit, tenetur alterum in integrum reſtituere. 2, 17, 7
Contractui extrinſeca non ſunt indicanda. 2, 12, 9, 2
in Contractibus vitium rei indicandum, & quare. 2, 12, 9, 12
de Contractibus leges Romanorum & Hebræorum. 2, 12, 13, 2
Contractibus invaſorum ſive tyrannorum populi non tenentur. 2, 14, 14
Contractuum natura repudiat ambiguas locutiones. 3, 1, 10, 3
Contraria uno tempore nemo potuit voluiſſe. 2, 16, 4. ad contraria non datur facultas moralis. 2, 23, 13
Controverſiæ quæ non teneantur l. C. 1, 1, 1. de bellis ex l. civ. non definiuntur. 2, 7, 1. Regum populorumque nunc Martem fere habent arbitrum *prol. p.* 3. federatorum quatuor ſunt generum. 1, 3, 21
Contubernium matrimonio oppoſitum. 2, 5, 15
Contumeliam ferre magni animi eſt. 2, 1, 10. ob eam actio non inſtituenda l. euangelica. 2, 20, 10
Contumelia rumpitur pax amicitiæ cauſa inita. 3, 20, 40. ex ea nihil mali ad nos pervenit. 1, 2, 8
Contumelia quo ſenſu ab injuria diſtinguatur. 1, 2, 8, 7
Conventio de redemtione an reſcindi poſſit ob læſionem. 3, 21, 27
Conventionum diviſio in publicas & privatas. 2, 15, 1. & 3, 20, 1
Conventionum publicarum diviſio. 2, 15, 2
Conventiones. *vide* Contractus & Federa.
Conventus quosdam Chriſtianorum utile eſſet haberi, ubi per eos, quorum id non intereſt, controverſiæ definiantur. 2, 23, 8
Convictus cum impiis & contumacibus quatenus ſit illicitus, qualis prohibeatur. 2, 15, 9, 10. & §. 10, 3
Convitia immania jus dant etiam captivum interficiendi aut deditum. 3, 11, 16
Cornelius manſit Centurio poſt baptiſmum. 1, 2, 7, 9
Cornelia lex pro heredibus eorum, qui poſtliminio redierunt. 3, 9, 10, 4
Corpus ad ſervitutem obligari poteſt. 2, 15, 16, 4
Corpus naturale idem quamdiu dicatur. 2, 9, 3, 1
Corpus ex terra ortum terræ debetur. 2, 19, 2, 2
Corpus humanum beſtiis dari miſerandum. 2, 19, 2, 4
Corpus naturaliter homini cuivis ſuum eſt. 2, 17, 2. obligare pro debito num poſſit. *vide* Debitum proprium.
Corporis quæ ſunt, ea per primariam ejus perſonam poſſunt expediri. 2, 9, 11
Corpora hominum debent diſſolvi extra conſpectum. 2, 19, 2, 5
Corcyrenſis controverſia inter Athenienſes & Corinthios. 2, 16, 13, 3
Corraria quid. 3, 6, 12, 2
Corrumpere rem alienam quibus caſibus liceat, 3, 12, 1, hoſtium an liceat, & quatenus. 3, 5, 1
Creatum mundum eſſe a Deo, ſi credatur, etiam civiliter prodeſt. 2, 20, 45
Credens pecuniam patri ad alendum filium actionem habet in filium. 2, 10, 2, 3
Creditor tenetur de perceptis fructibus ſupra uſuram. 2, 10, 4
Creditor, qui rem alienam pignori ſibi ab eo datam, cujus ea res non erat, vendit, domino non tenetur, niſi in quantum creditum excedit. 2, 10, 2. mutuum a debitore tanquam non debitore ſumens, tenetur ad illius reſtitutionem. *ibid.* opulentus qui debitorem inopem omnibus bonis exuit, non quidem injuſtus eſt, ſed peccat contra charitatem Chriſtianam. 3, 14, 4
de Credito jus non dabatur apud quosdam populos. 2. 18. 10
Crepundia fetis alligata ad quid proficiant. 2. 8. 3
Crimina cujus generis ſint, quæ obſtringunt poſteritatem. 2. 21. 14. in iis, qui quocunque modo participant tenentur de damno. 2. 17. 6. *vide* peccata & ſcelera.
Culpa ſine dolo ſufficit ad reſtitutionis obligationem. 3. 10. 5. 2
Culpa media inter injuriam & infortunium. 3. 11. 4. 1
Culpam leviorem bonitas Chriſtiani condonabit. 2. 20. 35. ex culpa quomodo quis obligetur. 2. 17. 1. non obligatur cujus ſententia a meliore parte victa eſt. 2. 21. 7
Cultus idolorum falſorumque deorum Deus verus etiam in filiis peccantium punire ſolet. 2. 21. 14
Curatores regni ſummum imperium habere

bere poſſunt. 1, 3, 11, 2
Curæ clericis interdictæ. 1, 2, 10, 10
Cyri & Aſicæ controverſiæ. 2, 7, 28
Cyrus. 2, 4, 14. quo ſenſu juſte ad certamen ſingulare provocavit Regem Aſſyriorum. 3, 20, 43

D.

Damnatos inter ſe committere, ut de vita pugnent injuſtum. 2, 1, 15
Damnum quid, & unde dictum. 2, 17, 2, 1
Damnum contra honorem & famam datum. 2, 17, 22
Damnum faciendo quomodo detur. 2, 17, 6, 7
Damnum non faciendo quomodo detur 2, 17, 8, 9
Damnum quando obliget. 2, 21, 1. obligat interdum eum, qui delicto non tenetur. *ibid.* qui id etiam non per ſe dedit. 2, 17, 6. niſi is, qui ſub auctoritate aliquid facit, id alias ſine auctoritate fuit facturus. 2, 17, 10. quod ſi imperio eum impulit, tenebitur in ſolidum. 2, 17, 11
Damni directe dati, & in conſequentiam diſtinctio. 2, 21, 10, 1
Damni cauſa qui dicantur. 2, 17, 10
Damni dati conſequentia quæ cenſeantur. 2, 17, 11
Damna in dubio pace remiſſa cenſentur. 3, 20, 15
Damnum datum ob cauſam turpem retineri poteſt. 2, 10, 12. datum ob rem honeſtam, ſed alioqui debitam, an retineri poſſit. *ibid.* datum ei, qui nec Judæus eſt, nec Judæis federatus, dicunt non obligare Judæi. 2, 15, 5. datum induciarum tempore ſubditis, prius quam publicentur, obligat contrahentes ad reſarciendum. 3, 21, 5. datum etiam dividitur in quibuſdam caſibus. 2, 17, 21. datum in bello venit in æſtimationem: ubi de acquiſitionis injuſtitia interna quæritur. 3, 13, 2. obligat interdum privatos ad reſtitutionem, etiam ubi juſtum eſt bellum. 3, 18, 6. datum culpa obligat ad reſtitutionem I. N. *proleg. pag* 5. & 2, 17, 1. datum paucis ob debitum univerſitatis obligat cæteros ad reſtituendum. *vide* Pœna. datum ſubditis à militibus ob ſtipendia non ſoluta regem obligat. 2, 17, 11
Dare omni petenti, num ſit præceptum univerſale. 1, 3, 3
David Adoniam cur regno privarit quod ci nativitatis jure debebatur. 2, 3, 25, bellum gerit contra Ammonitas. 1, 2, 2
David quomodo & quatenus Sauli reſtitit. 1, 4, 7, 4, 6
David res acquirit jure belli. 3, 6, 7, 1
David a juramento illicito implendo abſtinet. 2, 13, 6
Davidis delictum, quo jure Deus in populo puniverit. 2, 21, 17
Debendi vox diverſas habet ſignificationes. 2, 7, 3. & 4, 1
Deberi pœna quo ſenſu dicatur. 2, 20, 2. ſervo num poſſit à Domino. 3, 14, 6
Debitum non ex juſtitia cauſam juſtam bello non dat. 2, 22, 16, 1
Debita an remiſſa pace præſumantur. 3, 20, 16
Debita omnia naſcuntur ex charitate. *vide* Dilectio. vel ex honeſtate, id eſt, cum res nonniſi inhoneſte poteſt omitti. 2, 7, 4. & 3, 3, 6. vel ex juſtitia. *ibid.*
Debito univerſitatis an ſinguli obligentur, & quatenus. 2, 5, 17
Debitorem cæteri eximens creditori tenetur. 3, 1, 5, 3
Debitum alienum naturaliter neminem obligat. *v.* Heres &c. 3, 2, 1. charitatis & quæ ei ſunt ſimilia a ſuperiore poſſunt exigi proprio quodam jure. 2, 25, 3. *adde* Dilectio.
Debitum civitatis ſubditos I. N. non obligat. 3, 2, 5. ſi univerſitas habet bona. 3, 2, 1. obligat a I. G. 3, 2, 2. & 3, 2, 5. etiam ſingulos. 2, 2, 3. quantum ad bona & jura, raro ad vitam. 3, 2, 6. ita, ut iſta capientium fiant, etiam juſtitia interna. 3, 13, 1. peccante tamen contra charitatem, qui id agit cum a primario debitore debitum facile poſſit conſequi. 3, 13, 4. tenentur porro ſingulis iterum, qui culpa ſua ejuſmodi debito cauſam dedere. 3, 2, 7. non deſinunt hæc debita, cum alia reip. forma introducitur. 2, 9, 8. conſtantiæ. *vide* Conſtantiæ debitum.
Debitum defuncti cur ad heredem tranſeat, non pœna. 2, 21, 29. non tranſit, ſi quod ex officio pietatis gratiæ aut fidei debent. 2, 12, 17
Debita perſonalia obligant bona ejus. 2, 14, 10. regis, qualia ad ſucceſſorem non pertineant. 3, 14, 12
Debitum juſtitiæ oritur vel ex lege. 2, 1, 2. & 2, 17, 1. vel ex maleficio. *ibid.* quod vocatur debitum pœnæ. 3, 13, 1. vel ex pactione. 2, 17, 1, omnia hæc de-

debita jus dant naturaliter in eum, qui debet. 2, 20, 2. quod & bello licet perſequi, ubi id aliter conſequi non poſſumus. 2, 1, 2. ſed ut neceſſe ſit bellum prius indici. 3, 3, 6. & obligant naturaliter, etiam cum à judice ſecus ſit pronunciatum. 3, 2, 5. aut debitor in pœnam creditoris ſit liberatus. 2, 14, 6. debita ſua legatus ut ſolvat, per ejus loci judicem, in quo eſt, adigi non poteſt, ut ideo alia ratione cum eo ſit agendum, & quali. 2, 18, 9. remiſſa cenſentur cum redditur chirographum. 2, 4, 4. univerſitatis *vel* civitatis pro debito corpus an poſſit obligari. 3, 2, 3
Decalogi prima quatuor præcepta continent omnia veræ religionis membra. 2, 20, 45
Decemvirorum Romæ juramentum de re illicita. 2, 13, 6
Decent non ea omnia, quæ licent. 3, 4, 2
Decima de præda conſecrata. 3, 6, 1, 1
Decreta ſua Deus non mutat. 2, 13, 3. *vide* Deus.
Dedere & donare non ſunt ejusdem modi, contra quam putavit Cicero. 2, 21, 4. innocentem quid ſit, & quo jure ſint conceſſa *ibid.* an & is cogatur, ad quem poſt facinus commiſſum fugit. *ibid.* ob famem aliasve ſimiles neceſſitates excuſabile. 2, 6, 5. jure nat. urbes ſubdito non licet ſine publico conſilio. 3, 1, 21
Deditus nec receptus an civis maneat. 2, 21, 4, 7
Dediti ſine conditione an occidi poſſint. 3, 4, 12
Deditio conditionata, & ejus effectus. 2, 15, 7, 2
Deditio dat ſponte, quod vis ereptura eſſet. 3, 8, 4. quamdiu admittebatur a Romanis. 3, 11, 13. repudiare poteſt jure belli quo ſenſu. 3, 4, 11. non repudianda. 3, 11, 14. ſequitur cognitionem cauſæ, quæ ſemper & neceſſario debet antecedere. 2, 21, 4. j. nat. ad quid obliget eum, cui fit ex juſtitia interna. 3, 20, 51. ſpontanea tollit jus poſtliminii. 3, 9, 8. induciarum tempore non valet. 3, 21, 8
Dediti quando poſſint interfici. 3, 11, 16, 1
Dediti recipiendi. 3, 11, 14
Deditis pure quid faciendum ſit, ſtatuendum a rege, aut a populo. 3, 22, 11
Deditorum oppida incendi poſſunt jure belli. 3, 5, 1
Deditio pura. 3, 20, 49, 1. & 2, 5, 31
Deditio antequam murum aries percuſſerit. 3, 11, 14, 2
Defectio ſubditorum efficit, ut in magiſtratu potentia puniendi eos non poſſit præſumi. 3, 20, 30. *vide* Rebelles. ad hoſtem invalida tempore induciarum. 3, 21, 8. ſpontanea ob tempora difficilia quomodo excuſetur. 3, 11, 4. *adde* dedere.
Defendere innocentem an teneamur, & quando. 2, 25, 3, 1. & cap. 4, 8, 2
Defendens ſe non opus habet denuntiatione jure naturæ. 3, 3, 6
Defenſio an jus det in tertium, qui non invadit. 2, 1, 4
Defenſio rerum an jus det occidendi. 2, 1, 11
Defenſio licita in aggreſſoris adjutores. 3, 1, 3. & l. 3, 1, 5, 3
Defenſio ut neceſſaria habeatur, neceſſe eſt, ut aliter vitæ periculum nequeat evitare. 2, 1, 3. & 2, 1, 5. & certo conſtet de potentia & animo alterius. 2, 22, 5. & tunc licita etiam cum periculo innocentis. 2, 1, 4. & 3, 1, 2
Defenſio pro ultione ſæpe ponitur a Chriſtianis. 1, 2, 8. aliorum qui bellum ſunt promeriti injuſta. 2, 1, 18. non eſt neceſſaria, cum non niſi morte invaſoris poſſit fieri. 2, 25, 7. ſubditorum etiam in bello injuſto aliquo caſu juſta eſſe poteſt. 2, 26, 5. *adde* Pœna. Sui in bello favorabilior, quam illatio belli. 2, 16, 10 indictione an indigeat. *vide* Bellum defenſivum. a quibusdam Chriſtianis habita pro illicita. 1, 3, 3. licita, ut ſit & juſta I. N. neceſſariam eſſe oportet. 2, 22, 5. id quod eſſe deſinit, ſimul atque judex poteſt adiri. 2, 1, 16. in vera defenſione homo non occiditur 2, 1, 4
Defenſio ſui aliquo caſu licita etiam cum vitæ periculum aliter evitari non poteſt. 2, 1, 12. cum interfectione an licita ſit jure divino. 2, 1, 10. contra armatum aggreſſorem licita. 1, 3, 2. & furioſum aut inſanum. 2, 1, 3. non vero contra magiſtratum in cauſa religionis. 1, 4, 7
Defenſionis actus pacem non rumpit. 3, 20, 36. & 38
Defenſio in bellis publicis quæ, & qualis. 2, 1, 16. in his, qui bello cauſam dederunt, non licita. 2, 1, 18
Deflorator virginis ad quid teneatur.

tur. 2, 17, 15
Defunctis gratia redditur in liberis. 2, 7, 9, 2
Dejectus dicitur, qui vetitus eſt accedere. 2, 16, 12, 1
Dejicere quid interdum ſignificet. 2, 16, 12, & 2, 16, 20
Delatio, oblatio conditionis ante acceptationem non obligat. 2, 16, 32
Deliberati & indeliberati actus diſtinctio. 3, 11, 4, 2, 3
ſuper Deliberationibus politicis regulæ. 2, 24, 5
Deliberationum fines, & media inter ſe comparanda, & quomodo. *ibid.*
Delicta quomodo contractibus comparentur. 2, 20, 2, 2, 3
Delicta gignunt jus in rem. 2, 5, 1. & jus dant ad pœnam. 2, 20, 2. omnia an neceſſario & ex. I. N. punienda. 2, 20, 4. & 2, 20, 21. puniuntur non ea tantum, quæ directe alios lædunt, ſed & quæ per conſequentiam. 2, 20, 44. aliena I. N. non obligant ad pœnam. 2, 21. 12. poſſunt tamen liberis delinquentium honores & id genus alia juſte denegari. 2, 21, 11. & 2, 21. 16. per ignorantiam commiſſa facile remittenda, quamvis culpa non omnino careant. 2, 20. 16. & 2, 20, 43. ignorata eo tempore, cum pax iniretur, an poſt contra pactum excuſabiliter puniri queant. 3, 20, 17. inchoata contra pietatem an puniri debeant. 2, 20, 39. contra vitam hominis an extra judicium ſevere debeant puniri. *ibid.* per infirmitatem difficulter ſuperabilem commiſſa non difficulter remittenda. 2, 20, 16. quæ lædunt perſonam Principis facile condonanda. 2, 24, 3. contra ſocietatem humanam a cujusque civitatis rectore puniri juſte queunt. 2, 21, 3. delicta majorum poſteros luere creditum non niſi de graviſſimis criminibus. 2, 13, 1. a multis commiſſa, etſi digna quæ morte puniantur, morte tamen non puniri æquum eſt. 3, 11, 17. Regis populum vere ſubditum non obligant ad pœnam. 2, 21, 17. populum luiſſe, quando legitur, an ex eo concludi poſſit datam in regem poteſtatem. *ibid.* ſubditorum obligant civitatem aut regem, ſi ſciverunt nec puniverunt, cum & poſſent & deberent. 2, 21, 2. unde hæc culpa præſumatur. 3, 20, 30
Delinquentes naturaliter ſe faciunt ſubjectos omnibus hominibus. 2, 20, 3. & in eo ſtatu ſunt, ut puniri poſſint. 2, 20, 22. etiam a quovis, qui eis non eſt ſubditus. 1, 3, 21. abſolvendi ſunt in dubio. 2, 23, 5. reſiſtendi jus non habent publicis miniſtris capere eos volentibus, metu ne plus æquo puniantur. 2, 1, 18
Delinquentes privatim in aliam civitatem rectoremve ejus, is apud quem agit, dedere tenetur, aut punire. 2, 21, 4. aut, ſi utrumque nolit, eum amovere. 2, 21, 5. nemo gratis delinquit, ſive malus eſt. 2, 20, 29. conſuetudo delinquendi quomodo ſpectetur in judicio. 2, 20, 35. reliqua *vide* in voce *Peccata*.
Delphi orbis umbilicus. 2, 22, 13
pro Deplorato nemo temere habendus. 2, 20, 7
Denuntiatio honeſta etiam ubi non neceſſaria. 3, 3, 6, 3
Denuntiatio in quibus bellis neceſſaria. 3, 3, 6, 2
Denuntiatio pura & conditionata. 3, 3, 7, 1
Denuntiatio ad proximum præſidium. 3, 3, 7, 2
Denuntiatio cur requiratur. 3, 3, 11
Denuntiatione an opus, ubi legati violati ſunt. 3, 3, 14
Depoſitarius ad quid teneatur. 2, 12, 13, 1
Depoſitarius rem ſi perierit non reſtituit, & quare. 2, 12, 13
Depoſitum prædoni reddendum, ſi dominus non appareat. 2, 13, 15, 2
Depoſitum eſt ſpecies mandati. 2, 12, 2. depoſitario interdum juſte non redditur, ſi is non ſit dominus. 2, 16, 26. interdum etiam cum ſit dominus. *ibid.* res furto aut vi alicui ablata & tertio depoſita, cui reſtituenda, ſi dominus appareat. 2, 10, 1. ſi non. *vide* text.
Depoſito mercedem ſtipulari an injuſtum. 2, 12, 11
Depoſita bona poſt publicationem fiſco non priori domino reddenda, & quare. 2, 10, 1, 4
Depoſitam apud ſe rem ſuam nemo reddere tenetur. *ibid.*
Derelictione regna amittuntur. 2, 4, 11
Derelictum quid cenſetur, ſpe recuperandi amiſſa. 2, 4, 5, 1
Derelictum redit in ſtatum ſuum naturalem. 2, 3, 19. ad derelicti præſumtionem ſufficit tempus excedens hominis memoriam, 2, 4, 7. ad derelicti

regni vel imperii præſumtionem non requiritur l. civ. definitum tempus. 2, 4, 12
pro Derelicto habere non cenſetur is qui rem tractat negligentius. 1, 4, 9. ne pro derelicto res habeatur quid agendum, cum ob vim majorem deſeritur. *vide* Arbiter. an pro derelictis cenſenda, quæ induciarum tempore ſunt incuſtodita. 3, 21, 8
Deſertores jus legationis non habent. 2, 18, 2, 2
Deſperatio hoſti eripitur, rebus ſervatis. 3, 12, 8, 1
Deſpoliatio quid. 3, 6, 14, 7
Deum negare, & negare eum rerum humanarum curam agere, moraliter idem valent. 2, 20, 46
Deus promittendo obligatur. 2, 11, 4, 1
Deus in juramento teſtis & ultor. 2, 13, 10
Deus probavit jus prædæ. 3, 6, 1, 2
Deus nocentibus parcit innocentum cauſa. 3, 1, 4, 3
Deus quo jure efficiat, ut peccata poſteris noceant. 2, 21, 14, 1, 3
Deus quo ſenſu dicatur mutare conſilium, & pœnitentia duci. 2, 13, 3, 4. quando dicatur improprie nos fallere. *ibid.*
Deus populo cladem immittit ob Regum facta. 2, 21, 17
Deus αὐτουργὸς quo ſenſu. 2, 20, 4. 2
Deus propter ſe omnia feciſſe quo ſenſu dicatur. *ibid.*
Deus an non poſſit agere, niſi ob finem. 2, 20, 4, 2
Deus cognoſci ex natura quomodo poſſit. 2, 20, 45. coli nimium non poteſt. *proleg. pag.* 15. dominium pleniſſimum habet, ut in res noſtras, ita & in vitam, 2, 20, 40. & 2. 21, 14. majuſque illud eſt, quam hominum in beſtias. 3, 4, 9. Igitur, quæ ex eo jure agit, nobis in exemplum non trahenda. 3, 1, 4. efficere quædam non poſſe, quo ſenſu dictus. 1. 1, 10
de Deo notiones quædam minus evidentes, 2, 20, 47. perperam ſentientibus, an juſte bellum inferatur ex hac ſola cauſa. 2, 22, 9. quæ ſunt contra mandatum divinum in iis non eſt magiſtratui parendum. 2, 20, 3
Dei jus in homines. 3, 1, 4, 3
Dei lenitas in novo fœdere. 2, 20, 11, 1
Dei factum circa liberos peccantium cur hominibus non imitandum. 2, 21, 14, 1, 3
Deo mendacium non convenit. 3, 1, 15, 1
Deo magis quam hominibus obediendum agnoſcunt & Philoſophi. 1, 4, 1, 3. & 2, 26, 3, 1
Dextræ datio in quibuſdam locis vicem tenet jurisjurandi & quare. 2, 13, 22
Diagoras Melius quare ſit punitus. 2, 20, 46
Dicere mihi non neceſſe eſt id omne, quod alteri eſt utile audire. 2, 12, 9
Dictatoria poteſtas imperiumque an mutaverit remp. quotiens eſt introductum. 1, 3, 8
Dictatoris poteſtas aliquando ſumma. 1, 3, 11, 1
ad eum Diem, excluſive, an incluſive intelligendum. 2, 21, 4
Dierum vox in fœderibus quomodo intelligenda. 2, 16, 5
Dignitas regis læditur in legato. 2, 18, 5
Diis adſcripta quæ juris ſunt gentium. 2, 19, 1, 2
Δικαιώματα. 1, 1, 9, 2
Δικαστικὴ quæ Ariſtoteli. 1, 3, 6, 2
Dilectionis lex diſtinguitur a lege evangelica. 2, 1, 10. ad jus n. pertinet. 2, 1, 2. proprie tamen jus non dat ei, cui hinc aliquid debetur. 2, 12, 17. & 2, 17, 9. itaque nec debitum hujuſmodi armis exigere licet. 2, 22, 16. poteſt tamen a ſubditis magiſtratus depoſcere proprio quodam jure. *vide* Debitum. An obliget omnes homines æqualiter. 1, 2, 8. non obligat in gratiam nocentis. 2. 1, 16. præcipit multa, quæ non tantum laudabilia ſunt, ſed etiam omitti ſine culpa nequeunt. 2, 1, 9, & 2, 25, 3. vetat multa, quæ ex jure ſtricto licita. 2, 1, 10. & 3, 13, 4. ut capere res ſubditorum pro debito magiſtratus. 3, 13, 4. res coëmere, quæ pluris vendantur etiam pretio haud iniquo pro tempore. 2, 12, 16. non indicare merces plures in via eſſe, quo tuas carius vendas. 2, 12, 2. perſequi rem ſuam cum cæde alterius. 3, 2, 6
Diligendorum gradus. 1, 2, 8, 10
Diligere proximum juxta ſe, quomodo intelligendum. 1, 3, 3. lex Chriſti de diligendis ſingulis, quam habeat exceptionem. 1, 2, 8. & 2, 15, 10
Dimicatio ſingularis quibus caſibus licita. 3, 1, 15
Dimicationes ſine fructu illicitæ. 3, 11, 19
Dimidium navium de integris intelligendum. 2, 16, 5

Di-

Direptio prædæ qualis. 3, 6, 18

Direptionis concedendæ aut negandæ rationes. 3, 6, 18, 2

Direptiones quæ vitandæ Chriſtianis. 3, 12, 8, 4

Diſciplina militaris Romana. 3, 18, 1, 2

Diſciplina militaris an ea ſeveritate cuſtodiri poſſit, ut in itinere, in caſtris, & ſimilibus, miles ne minimum quidem auferat. 3, 17, 2 ſervatur proviſione rerum neceſſariarum & bene ſolutis ſtipendiis. *ibid.* diſciplinæ militaris leges. 3, 17, 2

Diſpenſandi in lege pœnali cauſæ quæ. 2, 20, 25, 26

Diſpenſatio diſtinguitur ab æquitate. 2, 20, 27

Diſſimulatio an licita. 3, 1, 7

Diviſio rerum ad bellum vitandum. 2, 1, 2, 5. & 2, 8, 1

Diviſio rerum prima cauſa efficiens proprietatis. 2, 2, 2. regni aut populi quibus modis fiat. 2, 9, 18. an per eam jus populi aut imperii amittatur. *ibid.* reliqua. *vide* Imperium.

Divitiæ ſupervacuæ nullum bonum in ſe continent. 2, 20, 5

Divortia olim licita, Chriſtianis prohibita. 2, 5, 9, 2

Divortio amiſſam mulierem, qua conditione alius poſſit ducere. 2, 5, 9

Do ut des. 2, 12, 3, 1

Dogmata nova non ſunt metuenda, ſi nil habeant, quod honeſtati & obedientiæ erga magiſtratum adverſatur. 2, 20, 49

Dolo in bello licet uti, qui perfidia caret. 3, 5, 4. non uti generoſum eſt, non etiam neceſſarium. 3, 1, 20. Chriſtiani imprimis uti non debent, quantum fieri poteſt. *ibid.*

Dolore alieno ſatiari contra jus eſt naturale. 2, 20, 5

Dolus quotupliciter dividatur. 3, 1, 7. malus interdum dicitur, quod æquitati eſt contrarium. *ibid.*

Dolor non dat jus occidendi. 3, 11, 16, 5

Dolus bonus quis. 3, 1, 6, 3

Dolus an ex genere ſemper malorum. 3, 1, 6, 4

Dolus in bello an licitus, & quis. 3, 1, 6, 1, 2

Doli mali vox. 2, 10, 2, 2

Dolo contrahens ad quam reſtitutionem teneatur. 2, 17, 17

Dolo res hoſtium capere licet. 3, 6, 12, 2

Dolis abſtinere generoſum. 3, 1, 20, 1

Domanii fructus diſtinguendi a domanio. 2, 6, 12

Domanium. *vide* Patrimonium populi.

Dominatio paucorum ad regnum accedit. 3, 15, 8

Dominium externum. 3, 6, 2, 1

Dominium naturaliter & per alium acquiritur. 3, 6, 9, 1

Dominium furioſi unde. 2, 3, 6

Dominium infantis unde. *ibid.*

Dominium conditionatum. 2, 3, 16, 1

Dominium quid & quotuplex. 1, 1, 5. non amittitur ob alimentum præſtitum ab eo, qui non eſt dominus. *vide* Alimentum. nec jure naturali ob delictum per ſe. 2, 8, 20. nec ob poſſeſſionem amiſſam licet ex poſſeſſione incipiat. 2, 8, 3. dominium antevertere poteſt lex civilis quod jure naturali licitum eſt. 2, 2, 5. ut auferatur alicui ſine probabili cauſa injuria eſt. 2, 7, 1. & 2, 14, 8. non aufertur per adjectam conditionem. 2, 3, 19. ex quibus cauſis alicui auferri poſſit. 3, 20, 9. jure naturali iis tantum datur, qui utuntur ratione. 2, 3, 6. furioſis aut infantibus datur. *ibidem.* & 2, 5, 2. quando deſinat. 2, 9, 1. per quid diſtinguatur ab imperio. 2, 3, 4. exceptionem habet neceſſitatis ſummæ. 1, 2, 6. *adde* Neceſſitas. & utilitatis innoxiæ. *vide* Utilitas. fines & effectus ſuos ſemper habet, ſive ex civ. jure, ſive gentium, ſeu naturali oriatur. 2. 10, 1. & 3. 20. 9. idem eſt cum proprietate 2, 2, 1. quare introductum. 2, 10, 2. ſi introductum non eſſet, an quis alteri injuriam inferre potuiſſet in bonis. 1, 2, 1. non minuitur per adjectam conditionem. 2, 3, 19. natum unde primum ſit, & quomodo proceſſerit. 2, 2, 2. non naſcitur ex ſolo actu animi. *ibid.* nec ex aptitudine ad rem. 2, 17, 2. nec ex intellectus perfectione. 2, 22, 10. nec ex virtute ſola mentis aut religioſa. *ibid.* produci poteſt ex ſola leg. civili, 2, 8, 5. & 2, 8, 21. & 2, 8, 1. ſequitur jus poſſidendi ex jure gentium. 3, 20, 48. transferri etiam poteſt in aliquem needum occupata poſſeſſione. 2, 7, 5. & 2, 7, 25. ut totum vel ex parte tantum transferatur juris naturalis eſt. 2, 6, 1. an transferatur in eum qui rem alienam loco ſuæ ſibi debitæ cepit. 2, 7, 2.

Dominii actus primus & ſecundus. 2, 3, 6, vis, 2, 9, 1, ex dominio nemo jus ha-

habet præter dominum. 2, 10, 11
Dominium captarum rerum in bello ſolenni non eſt ſine omni conditione. 3, 9, 6. ſtare poteſt cum interna obligatione reſtituendi, ſi bellum fuerit injuſtum. 3, 10, 5. civile quid. 1, 3, 8, 6, & 6, 1. bello comparari poteſt. 1, 3, 8, 6 eminens quid. 1, 1, 6. & 1, 3, 6. comprehendit cives & res eorum. 1, 3, 6. & 3, 20, 7. imperii ſumma pars eſt. 1, 3, 6. in res ſubditorum civitati competit jure gentium. 3, 19, 7. ut ex eo alienare res eorum liceat illi & perdere. 3, 20, 7. & factum ſolum ſufficiat ad rem transferendam. 3, 23, 10. utilitatis publicæ cauſa introductum eſt. 2, 21, 11. igitur non competit, niſi quatenus communiter expedit. 2, 14, 7. & 2, 14, 8. & 3, 20, 10. in regimine non dominico ſed civili aut regio. 3, 19, 7. ſupereminenti dominio beneficia ſubditis liberaliter conceſſa poſſunt auferri. 2, 14, 13. falſum ipſis dici. 3, 1, 15. jus ipſis quæſitum auferri. 3, 14, 7. quæ autem ſingulis auferuntur ſic, eorum compenſatio fieri debet ex communi. 2, 14, 7. modi ejus. 3, 20, 7, 2. *adde* vocabulum *Pana.* generale manere poteſt, etſi in partes ſit diſtributum. 2, 3, 19
Dominium rerum, quæ pondere, menſura, & numero conſtant, quando transeat. 3, 10, 12
Dominium externum ſine interno. 3, 7, 6, 1, 3
Dominia quomodo intereant ſublato ſubjecto. 2, 9, 1. & 2, 1, 3. & 1, 4, 1
Dominica poteſtas quid. 1, 1, 5
Dominus rei præferendus ei, qui depoſuit, & quare. 2, 10, 1, 4
Dominus, qui denunciavit, ne ſervo crederetur, tenetur de peculio aut in rem verſo. 2, 10, 2, 2
Dominus, qui in culpa non eſt, naturaliter ad nihil tenetur. 2, 17, 21. legitimus quibus modis fiat. 3, 6, 18. *Not.* 2. qui cum poſſidente contrahit ut cum domino, dominium amittit. 2, 4, 4. etiam ſervo injuriam facere poteſt. 2, 5, 28
Domini vocabulum non admittebant humaniores ex priſcis. 3, 14, 5
Domino cognito rem non reddere contra jus naturale eſt. 2, 16, 26. deficiente res redit in ſtatum ſuum naturalem. 2, 3, 19. & 2, 9, 1
Dominum rei, quam poſſidet, ignorans, nemini tenetur. 2, 10, 11
Domini rerum, quæ de navi jactæ ſunt, partem ab aliis repetunt. 2, 10, 9, 2
Domos incendere inhumanum. 3, 12, 2, 2
Domuncula ſeu tuguriolum momentaneum in littore occupato ponere licet tranſeunti. 2, 2, 15. Domus eſt puſilla reſp. 3, 14, 3. de domo conſtituere jus eſt ſolius mariti. 2, 5, 8
Dona & per internuntios abſentibus mitti poſſunt. 2, 6, 2. *Not.* 2. & 2, 11, 17
Donare quid ſignificet. 2, 16, 5. in bello quibus liceat. 3, 22, 9. regna & urbes licet. 1, 3, 12. duci belli non licet, ſi jam ſint quæſita, ſi vero necdum quæſita, licet. 3, 22, 9
Donare pro tranſigere. 2, 16, 5
Donatio an acceptari poſſit mortuo donatore. 2, 11, 17
Donatio accepta an vim habeat mortuo donatore, antequam reſciviſſet acceptam. 2, 11, 17. quæ cauſam expreſſam non habet, naturaliter non eſt irrita. 2, 11, 21. ejus qui jure civili non tenetur, interpretanda ex dicto. 2, 16, 11. inter odioſa refertur. 2, 16, 12. prodiga habet effectum juris. 2, 11, 9. regis jure mixto imperantis, in quantum procedat. 2, 14, 12. in donatione omnia verba donantis ſtrictius accipienda. 2, 16, 12
Donationes a magiſtris militum factæ. 3, 6, 17, 6
Δωροφόροι ſervi unde. 3, 14, 5, 3
Druidum officium apud Gallos. 2, 23, 8
in Dubio bello lex probabilem rationem habere cenſetur. 2, 14, 12. flumen occupaſſe populus cenſetur. 2, 8, 11. pacis leges quædam. 3, 20, 21. de ſenſu ſcripti alicujus quorſum reſpiciendum. 1, 2, 9. ſequimur quod minimum eſt. 3, 20, 47. & quod tutiſſimum. 2, 23, 5. & 2, 26, 4. ſucceſſioni vicariæ locus eſſe cenſetur. 2, 7, 30. quæ plus valeant. 2, 16, 29. in dubiis judicium actu & experientia comparatur. 2, 23, 3
in Dubio bello pax præferenda. 2, 23, 6
Dubitatio unde in moralibus. 2, 23, 1
Dubitare quis poteſt contemplative, non active. 2, 16, 4, 1
Dubitans ſubditus an recte militet. 2, 26, 1, 4, 8
Dubitans de jure quid facere debeat. 2, 23, 3, 4
Dubitans quomodo ad judicandum dirigi poſſit. 2, 23, 2, 2. & 2, 23, 5, 1

 Duel-

I N D E X.

Duellum. *vide* Dimicatio ſingularis.

Duellum ſeu certamen ſingulare unde natum. 2, 20, 8. nil detrahit juri, quod eſt alterius. 3, 20, 4, 4. finem bello an poſſit imponere. 3, 28, 43. non repudiandum, ſi parati ſint certare, ubi alioqui totus populus graviſſimis malis ſe implicaturus erat. 2, 23, 10. & 3, 20, 43. peccant autem certantes contra juſtitiam internam, uno caſu excepto. 3, 20, 43

Dux proprie quis. 3, 22, 1

Dux milites quatenus obliget. 3, 22, 6

Dux de belli cauſis tranſigere non poteſt. 3, 22, 7. inducias dare poteſt. 3, 22, 8

Dux homines, imperia, agros jam acquiſita concedere non poteſt. 3, 22, 9, 1, 2

Dux condonare poteſt nondum quæſita, etiam qui ſummus dux non eſt. *ibid.*

Ducis belli jus eximium in præda. 3, 6, 17, 3

Duces belli diſpenſatores prædæ apud Romanos. 3, 6, 15

Duces Romani quomodo ſe geſſerint circa prædam. 3, 6, 16, 1, 2

Duces belli quidam de præda nihil decerpſerunt. 3, 6, 16, 1. & §. 17, 4

Duces belli quomodo obligentur ex bello injuſto. 3, 10, 4

Duces belli duorum generum. 3, 22, 1. minores an obligare poſſint ſummum, & quatenus. 3, 8, 2. pacem inire an poſſint. *vide* Pax.

Ducum pacta quam recipiant interpretationem. 3, 22, 11

Duratio rei naturam non mutat. 1, 3, 11

E.

Eccleſia jus an habeat in infideles. 2, 22, 14, 1

Edictum. 3, 3, 7

Educatio liberorum quare a quibusdam ad jus naturale referatur. 2, 7, 4

qui Edunt carnem humanam, cum iis juſtum bellum eſt. *vide* Cibus.

Effectus ut non ſequatur, ſatis eſt unicam deeſſe cauſarum. 2, 16, 20. univerſalis cauſa requirit univerſalem. 1, 1, 12

Egeſtatis evitandæ cauſa, quæ injuſte fiunt, maxime ſunt excuſabilia. 2, 20, 29

Ἐκδικεῖν quid apud Paulum Apoſtolum. 1, 3, 3, 6

Εἰρήνη quid. 2, 15, 5, 3

Eleazari factum. 3, 4, 18, 2

Electio non ſemper infert ſubditorum libertatem civilem. 1, 3, 10

Electorum regum eſt jus temporarium. 2, 16, 10. Electus Imperator per legiones quo imperavit jure. *vide* Rom. Imp.

Eleutherocilices. 1, 3, 12

Eligens indignum reipublicæ tenetur. 2, 17, 3

Emendatio peccantis quotuplex. 2, 20, 8

Emendi jus res ad vitam neceſſarias nemini negari poteſt. 2, 2, 19

Emens rem alienam reſtituere eam venditori non poteſt. 2, 10, 10

Ementi pignus a creditore tenetur qui oppignoravit, etiam ſi res ſit aliena. 2, 10, 2, *f.*

Emphyteuſis ſine ſcriptura a rege facta non valet. 2, 14, 5

Emtio venditio quid ſit naturaliter. 2, 13, 3. metu expreſſa poteſt jure naturali reſcindi. 2, 12, 10. ſine certo pretio a rege facta non valet. 2, 10, 9. rei alienæ quatenus obliget emtorem b. f. *ibid.* In emtione venditione dominium etiam ſine traditione transfertur. 2, 12, 15

Emtori rei alienæ quatenus obligetur dominus. 2, 10, 9

Emi pluris res poteſt in gratiam alterius. 20, 12, 14

Emtor rei captæ bello injuſto an quid impendii deducat. 3, 16, 3

Ἐναντιοφάνεια. 2, 16, 4, 1

Ἐνεχυρασμοί. 3, 2, 1, 2

Ἐντολαί. 1, 1, 9, 2

Epicurei cur ex bene moratis civitatibus ejecti. 2, 10, 46

Ἐπιείκεια. 2, 16, 26, 1

Ἐπιεικείας fontes & regulæ. *ibid.*

Ἐπιμαχία. 2, 15, 6, 2

Ἐπιορκεῖν. 2, 13, 13

Epiſcoporum conſilia circa bella. 2, 23, 4, 2

Epiſcopus qua talis jus non habet regendi humano more. 2, 22, 14

Ἐποχαί. 2, 3, 10, 1

Equi & equæ quæ poſtliminio apud Romanos recepta. 3, 9, 14, 1

Equus Scythicus. 2, 5, 15. Equorum vectigal. 2, 2, 14

Eraſmus Chriſtianis arma interdicit. *prol.* *p.* 10

Errans hoſti obligatur ex pacto. 3, 23, 4

Errantes in partem Chriſtianæ religionis an puniendi. 2, 20, 50

Error an irritum actum faciat. 2, 11, 6, 1

Er-

Error quotiens liberet fide. 3, 23, 4. circa pretium reſarciendus ſi poſtea de eo conſtet. 2, 12, 12
Eſſeni non jurabant. 2, 13, 21, 4, 5
Eſſeni gladiis armati incedunt. 1, 3, 3
Eſſenorum communio in bonis. 2, 2, 2
Euangelii præcepta an contineantur in jure naturali. 1, 2, 6, 1, 2
Εὐογκαῖν. 2, 13, 13
Exactiones odioſæ. 3, 2, 1
Ἐξέλιπον. 3, 6, 17, 3
Excellentia ſuper alios quatenus a virtute & utilitate ſejungitur, bonum eſt imaginabile. 2, 20, 29
Exceptionem habens jus habet ad pecuniam redactam ex bonis ſuis venditis. 2, 10, 2. f
Excurſus inutiles in bello, id eſt, ii, qui tantum virium oſtentationem habent, injuſti ſunt. 3, 11, 19
Executionis ad modum quod pertinet, conditionem non facit. 3, 23, 15
Exercitoria actio unde. 2, 11, 12, 13
Exercitores an teneantur in ſolidum ex facto magiſtri. 2, 11, 13
Exercitus quid. 2, 16, 3. juſtus. ibid.
Exercitus inſolita conſcriptio ſi juſtis indiciis appareat non fieri ſe tuendi gratia, rumpit pacem. 3, 20, 40. cautione exercitus aliquo ducatur, quomodo intelligenda. 2, 16, 25
Exhæredato filio an quid debeatur. 2, 7, 7
Exheredatus tacite cenſetur, qui grave crimen commiſit in Patrem, niſi adſint condonatæ culpæ indicia. 2, 7, 25
Exheredari filius a Patre in totum an poſſit, 2, 7, 4. quando poſſit, 2, 7, 2. ne in regnum ſuccedat. 2, 7, 25
Exilium fidejuſſoris damnati ex fidejuſſione proprie pœna non eſt. 2, 21, 11
Ἕξις. 2, 9, 3, 1
Exiſtimatio æquiparatur vitæ. 1, 2, 5. *vide* Fama.
Exitus liber cum itinere libero intelligendus. 2, 16, 5
Exploratores graviter puniendi cauſa. 3, 4, 18, 3
Expugnationes urbium & direptiones violentas Chriſtiani permittere non debent. 3, 12, 8
Exſules non tenentur imperiis civitatis. 2, 5, 25
Exteri quomodo de rebus bello captis judicare debeant. 3, 6, 25
Exteris quomodo jus naſcatur ex lege civili. 2, 8, 26
Exterorum res retinentur pro jure noſtro, aut civis noſtri. 3, 2, 3, 5. & §. 5, 2
Externi teſtari non prohibentur jure naturali. 2, 6, 14, 2
Externi juris qualis efficacia. 3, 7, 7
Externum dominium ſine interno. 3, 7, 6, 1, 3
Externi qui habendi. 2, 18, 2. olim habiti pro hoſtibus. 2, 6, 14. quod ne fieret poſtea federibus eſt cautum. 2, 15, 5. an teneantur legibus loci ejus in quo degunt. 2, 2, 5. & 2, 11, 5. an pro hoſtibus habendi, ſi in loco hoſtili deprehendantur. 3, 4, 1
Extorſio violenta acceptio eſt vitioſa ex qua jus ei naſcitur cui extorquetur. 2, 10, 12
Extrinſeca contractui non ſunt indicanda. 2, 12, 9, 2
Exules pœnæ metu dedendi ſunt. 3, 20, 41. in exules alibi nullum jus eſt civitati. 2, 5, 25. & 3, 20, 41. penes reges exules manet jus regni etiamſi poſſeſſionem amiſerint. 2, 16, 17. Exules ejus ſuſcipere cum quo pax initur, an pacem violet. 3, 20, 41
Exulibus pulſis ſedibus ſuis habitatio non deneganda ſub certa conditione. 2, 2, 16. nec tranſitus negandus ad quærendas ſedes alias. 2, 2, 13
Ezechias. 2, 1, 18

F.

FAbiorum deditionem Galli quo jure poſtularint. 2, 21, 4
Faciendi cujus quis alii jus dat ejus ipſe auctor eſſe cenſetur. 1, 3, 5
Facinus. *vide* Scelus.
Facio ut facias. 2, 12, 3, 1, 5
Facio ut des. *ibid.*
Facinoroſi an ſepeliendi. 2, 19, 4
Factum alienum jure naturali neminem obligat niſi Succeſſorem bonorum. 3, 2, 1. *vide* Delictum. Qui promiſit naturaliter non obligatur, ſi facere ex ſua parte nil omiſerit. 2, 11, 22. & 3, 21, 30. illicitum promiſſum an valeat *vide* Illicitum. Singulorum non obligat communitatem civilem. 2, 21, 2. utile nullum parit juris effectum.
ex Facto obligatur quiſque vel ad reparationem vel ad pœnam. 2, 20, 1. ſub factis comprehenduntur etiam non facta, quatenus conjecturam faciunt voluntatis. 2, 8, 10

Facultas, juris ſpecies, quid & quotuplex. 1, 1, 4, 5
Facultas eminens, quid. 1, 1, 6
meræ Facultatis quæ ſunt, an tempore amittantur. 2, 4, 15
Facultatem qui dat, dat quantum in ſe eſt ea quæ ad facultatem ſunt neceſſaria. 3, 22, 2
Fallere hoſtem quibus modis liceat. 3, 1, 3. ſuos quomodo liceat. 3, 1, 13
Fallendi artes qui inſtillant, fugiendi principibus. 3, 25, 1
Falſum dicere concedit Plato imperium habentibus & quare. 3, 1, 15. quatenus non ſit illicitum. 3, 1, 12. *& ſeqq. adde* Mendax.
Falſum dicere amenti, & infanti, non eſt mentiri, ſtricte ſumta voce. 3, 1, 12
Fama naturaliter homini ſuum. 2, 17, 2 *adde* Exiſtimatio.
ob Famem facta deditio excuſabilis. 2, 24, 6. *Not.* 2
Familiæ fundamentum eſt matrimonium. 2, 20, 30
Fato ſuo deprehenſi in bello. 3, 6, 12. dicuntur infortunati. *vide* Infortunatus. Etiam ſervi fiunt. 3, 7, 1. jus habent poſtliminii in pace. 3, 9, 4. inter eos referuntur coacti ad bellum. 3, 11, 3
Fato fieri quæ dicantur. 3, 6, 12, 1
Favor in promiſſis. 2, 16, 10
Favorabilia in dubio realia. 2, 16, 16, 1, 3
Favorabilia quomodo interpretanda. 2, 16, 12, 1, 2
Favorabilia extendenda ad proprietatem verborum tam artificialem quam vulgarem. 2, 7, 30. & 2, 16, 12. & 3, 20, 12. ſunt quæ æqualitatem in ſe habent. 2, 16, 20. quæ utilitatem ſpectant communem. *ibid.*
Fecialium uſus Romæ. 2, 23, 4
Fecialium collegium quare Romæ inſtitutum. 2, 23, 4. & 2, 23, 3
Federa realia. 2, 16, 16. promiſſa media. 2, 16, 10
Federatus an defendendus contra federatum. 2, 15, 13. 1. & 2, 25, 4, 1
Fedus quid. 2, 15, 3, 1
Fedus quando renovatum cenſeatur. 2, 15, 14
Fedus an duret parte violata. 2, 15, 15
Fedus antiquius quando præferendum. 2, 15, 13, 3
Fedus cum populo reale. 2, 16, 16, 1
Fedus cum rege non ſemper perſonale. 2, 16, 16, 2
Fedus jus dat regi qui regno pulſus eſt. 2, 16, 17
Fedus cum populo, aut juſto rege, invaſori ſive tyranno non prodeſt. 2, 16, 18
Fedus inæquale proprie juriſdictionem non dat. 1, 3, 21, 2, 3
Fedus inæquale quod. 1, 3, 21, 1
Fedus a ſponſione quod differat. 2, 15, 3
Federe inæquali qui tenetur populus, liber eſſe non deſinit. 1, 3, 21, 1, 3. & 2, 13, 2, 2
Federe inæquali qui tenetur rex poteſt ſummum imperium retinere. 1, 3, 21, 3
in Federe ſuperior quis dicatur. 1, 3, 21, 2, 8
Federis rumpendi materia odioſa. 2, 16, 13, 1
Federa quædam idem ſtatuunt, quod jus naturæ, & quare. 2, 15, 5, 1, 3
Federis princeps imperium in quibus rebus habeat. 1, 3, 21, 8
Federis inæqualis pericula unde. 1, 3, 21, 10
Federa inæqualia contrahuntur etiam ubi bellum non fuit. 2, 15, 7, 4
Federa an contrahi poſſint cum his, qui alieni ſunt a vera religione, quæ, & quatenus jure naturæ, jure Hebræo, jure evangelico. 2, 15, 3. & cap. 9, 1. & cap. 10, 1
Federa cum quibusdam populis vetita lege Hebræa. 2, 13, 4, 2
Federa quæ favorabilia, quæ odioſa. 2, 16, 16, 3
Federa æqualia, tum pacis, tum ſocietatis. 2, 15, 6, 2
Federa inæqualia. 2, 15, 7
Federa æqualia de commerciis. 2, 15, 6, 2
Federa perſonalia. 2, 16, 16, 1, 3
Federa realia. *ibid.*
Federa faciendi jus pars eſt ſummæ poteſtatis. 1, 3, 6. in regno ad regem pertinet. 2, 15, 3. facta cum libero populo an maneant mutato ſtatu ejus populi. 2, 16, 16. fieri neceſſe erat inter eos qui nihil ante contraxiſſent, quibus id conſtitueretur quod eſt juris gentium. 2, 15, 5. federa qui frangit, iræ divinæ obſtringitur. 2, 15, 3. liberat alterum obligatione, ſed cum exceptione. 2, 15, 5
Federa quæ jungunt arctiſſime duas civitates, an impediant quominus ſtatus perfectæ civitatis retineatur. 1, 3, 7
Federum finis pax eſt aut ſocietas. 2, 15, 6. fundamentum non eſt jusjurandum. 2, 16, 16. ſpecies variæ. 2, 15, 6. *& ſeqq.*

Fe-

Federibus ſtare etiam poſt acceptam aliquam injuriam animi eſt generoſi. 3, 19, 19 ex iis etiam aliquem ex injuſta cauſa juraſſe, veniam meretur pœnæ. 3, 11, 6
in Federibus omnibus præſumitur ratio habita prudentiæ ac pietatis ejus cum quo agitur. 2, 15, 6
Federa inæqualia imperium minuunt vel non. 2, 15, 7. ut eos hoſtes habeamus quos pars altera. 2, 15, 7. ne injuſſu alterius bellum geratur, quomodo intelligendum. 2, 16, 14
Federatus utrisque cui auxilium præſtare debeat ſi bellum inter ſe gerant. 2, 15, 13
Federati inæquales an jus legandi habeant. 2, 18, 2, 2
Federum diviſio. 2, 15, 4, 5
Federum inæqualium diviſio. 2, 15, 7, 1
Federum diſtinctio circa jus poſtliminii. 3, 9, 18, 3
Femina an promittendo obligetur. *vide* Promiſſio.
Feminæ occiduntur impune in bello. 2, 4, 9. ſexu tamen vindicari debent ab injuria. 3, 11, 9
Feminæ captivæ. Hebræorum lex pro illis. 3, 4, 19, 2
Feminæ ſuccedunt in regnis patrimonialibus. 2, 7, 11, 1
Feminæ quomodo obnoxiæ bellico juri. 3, 11, 9, 1, 3
Feminis parcendum. *ibid.*
Feræ quorum ſint? lex, quæ eas regi addicit, non injuſta. 2, 2, 5
Feræ in ſylvis privatis non ſunt nullius. 2, 8, 2, 3, 4
Feræ ſunt Principum in Germania. 2, 8, 5
Feræ quamdiu nullius ſint dicendæ. 2, 8, 2. feras nullius eſſe non ſimpliciter eſt ex jure naturali ſicut putat jus civile Rom. 2, 8, 21
Feras an dominus amittat ſi aufugerint. 2, 8, 3
Ferrum quid ſignificet. 2, 16, 5. & 2, 16, 20
Ferruminatio non facit confuſionem. 2, 8, 21
Feuda Franca, ſive libera. 1, 3, 23, 2
Feuda longæva poſſeſſione acquiruntur. 2, 2, 10, 3
Feuda acquiri poſſunt longo tempore quæ deferuntur ex inveſtitura primaria. 2, 4, 10. deferuntur vel ex jure proximi poſſeſſoris, vel ex inveſtitura primaria. *ibid.* hæreditate adiri poſſunt, ſeparatim ab aliorum bonorum hæreditate. 2, 7, 19
Feudale jus tantum Germanis uſitatum. 1, 3, 23
Feudale jus in perſonam, & in rem. 1, 3, 23, 1, 2, 3
Feudalis obligatio non tollit ſummum imperium. 1, 3, 23, 2
Feudalia regna qua ſucceſſione deferantur. 2, 7, 20, 21
Feudalis rei conceſſio beneficium eſt. 2, 12, 5
Feudorum regiorum tacita conditio, ſi bellum juſtum fuerit. 1, 3, 23
Feudorum judicatio non ſemper facienda ex lege Longobardica. 2, 7, 21. non pertinet ad eccleſiam. 2, 22, 14. *Annot.* 4
Feudum ligium. 1, 3, 23, 2
Fidejuſſor obligatur ex ſolo conſenſu, etiam ſine cauſa. in id quod fidejuſſit. 3, 2, 2. fidejuſſionis periculum eſt miſerabile. 3, 11, 4
Fides in bello. 3, 19, 1
Fides prædoni, & tyranno debetur. 3, 19, 2, 1, 2
Fides perfido an ſervanda. 3, 19, 13
Fides compenſando quomodo liberetur. 3, 19, 15
Fides tacita quæ. 3, 24, 1, 4, 5
Fides commendata in bello. 3, 25, 1
Fides quæ vim habeat juramenti. 2, 13, 22
Fides apud Paulum quid ſignificet. 2, 23, 2. fidem credendi euangelio quod Deus quibusdam negat fit ex cauſis incognitis. 2, 20, 48. per fidem debellaſſe regna, quo ſenſu quidam dicantur. 1, 2, 2
Fides ſi frangatur a rege ut tunc regno cedat, hæc conditio non deſtruit ſummum imperium. 1, 3, 16. fundamentum eſt juſtitiæ. 2, 11, 1. promiſſa dat jus ei cui promittitur. 3, 19, 1. ſervanda hoſtibus quibusvis, & quare. 3, 19, 14. perfidis. 3, 13, 16 & 3, 19, 13. privatis. 3, 19, 2. poteſt tamen his etiam non ſervari jure gentium voluntario. 3, 19, 5. ſervis etiam ſervanda. 3, 19, 6. tyrannis. 3, 19, 2. an ut ſerviant cogi poſſint a ſuperioribus privati, ſi quam hoſti dederunt. 3, 23, 11. quibus caſibus poſſit absque injuſtitia non ſervari. 3, 19, 14. *& ſequent.* an ex jure ſupereminentis dominii poſſit non ſervari quæ ſubditis eſt data. 3, 19, 7
Fides expreſſa. 3, 20, 1
Principum pro jurejurando. 2, 13, 22
Publica quotuplex. 3, 20, 1. tacita. *ibid.*

in Fide eſſe quid. 1, 3, 21, 3
bona Fide rem alienam qui emiſit, pretium an repetat. 2, 10, 10
Fidei bellicæ partitio. 3, 20, 1
Fidei alicujus ſe permittere. *vide* Dedere qui ſe fidei civitatis aut regis permittit qualiter obligetur. *vide* Tutela.
bonæ Fidei & ſtricti juris diſcrimen an valeat inter populos diverſos. 2, 16, 11
bonæ Fidei poſſeſſor non tenetur de re quæ periit. 2, 10, 3
bonæ Fidei poſſeſſor, ſi rem alii donaverit, an teneatur. 2, 10, 7, 4. ſi rem vendiderit, an & quando teneatur. 2, 10, 8
bonæ Fidei poſſeſſor an naturaliter fructus ſuos faciat. 2, 8, 23
bonæ Fidei poſſeſſor ad rei reſtitutionem tenetur. 2, 10, 1, 3
malæ Fidei poſſeſſor quale jus tempore acquirat. 3, 7, 6, 2
malæ Fidei poſſeſſor an ſpeciem perdat. 2, 8, 20
bonæ Fidei poſſeſſor recte impendia repetit, & quæ. 2, 8, 23
malæ Fidei poſſeſſor impendia repetit. 2, 8, 24
Fideicommiſſum familiæ relictum quem ordinem ſequatur. 2, 7, 24
Fideicommiſſo obnoxia longævo tempore acquiruntur. 2, 4, 10, 3
Fidejubens & ſolvens pro aliquo contemplatione tertii actionem habet in eum qui liberatus eſt. 2, 10, 2, 2
Fidejuſſio qualis actus. 2, 12, 6
Fidejuſſor ad mortem obligari non poteſt, ad exilium poteſt. 2, 21, 11, 2, 3
Fidejuſſoris obligatio, immediate unde 2, 21, 11, 1
Filia fratris majoris an præferenda fratri minori in regni ſucceſſione. 2, 7, 32
Filius an debeat accuſare patrem proditorem. 2, 18, 4, 7. & cap. 26, 3, 2
Filius a patre rege in regno exhæredari an poſſit. 2, 7, 25
Filius natus patre jam rege an præferendus ante nato. 2, 7, 28
Filius inſtrumentum patris. 1, 5, 3. patrem non ſequitur niſi in jure commorandi 3, 21, 17. poſtliminio non redit in poteſtatem parentis jure civili, & quare. 3, 9, 10
Filio abdicato & exheredato an quid debeatur. 2, 7, 7
Filii naturales an ſuccedant patri, & adoptati poſſint. 2, 7, 8, 2
Finis eſt ſemper bonum aliquod aut declinatio mali. 2, 24, 5. ejus neceſſitas jus dat in moralibus. 2, 5, 24. finem rei non reperire in moralibus pro impoſſibili habetur. 2, 16, 1. quæ ad finem ducunt in morali materia æſtimationem intrinſecam accipiunt. 3, 1, 2
Finitivus ſtatus rhetorum. 2, 16, 3
Finium proferendorum ſtudium reprehenditur. *vide* Imperii fines.
Fiſco cedere bona captivi non capta juris eſt civ. Rom. 3, 9, 10. bona naufragorum, eſt plane injuſtum, 2, 7, 1. & bona obſidis. 3, 20, 53
Flacci dolus. 3, 1, 13, 2
Flumen totum interdum ripam alteram ſequitur. 2, 3, 17, 1. & §. 18, 1
Flumen idem quo ſenſu. 2, 9, 3, 2
Flumen quod mutavit alveum an idem ſit. 2, 3, 17. naturalis terminus eſt regionis. 2, 3, 16. obſtructione fluminis qui nocet, tenetur etiam de damno eam ſecuto. 2, 17, 12
Flumina quomodo occupentur. 2, 3, 10, 1
Flumina non ſunt nullius ideo quod ſingulos dominos non habeant. 2, 2, 4. ſunt populi. 2, 2, 12. occupari quomodo potuerint. 2, 3, 7
Fluminis curſu mutato an imperii fines mutentur. 2, 3, 16, 17
Fluvialia incrementa. *vide* Alluvio.
Fœnus juri naturali repugnare non ſatis conſtat. 2, 20, 42. locationi eſt adfine. 2, 13, 20. *Annot.* 1. ſumitur in malam partem. 2, 13, 21. *Annot.* 1. ad fœnera improba quomodo & quare leges civiles ſoleant connivere. 3, 5, 4. adverſus fœnebre malum reges ſibi juris remediis conſuluere. 3, 14, 2
Fœnus nauticum. 3, 12, 5
Fontes venenis inficere an liceat hoſti. 3, 4, 11. an alio modo corrumpere. 2, 4, 17
Formæ in moralibus ſolent habere interjectum aliquod, quod modo ad hoc modo ad illud extremum propius accedit. 2, 23, 1
Fortuna & injuria quomodo diſtinguantur. 2, 21, 5
Funeraria actio cujus naturæ. 2, 10, 9, 2
Franci diviſi in orientales & occidentales. 2, 9, 11
Francici juris ſucceſſio in regnis. 2, 7, 21
Francorum imperium diſtinctum a Romano. 2, 9, 11, 3

Francorum regni diviſio in orientale & occidentale. *ibid.*
Francorum regum ſucceſſio olim aliquatenus a populi voluntate pependit. 2, 9, 11, 3
Francorum jus de poſtliminio extra bellum publicum. 3, 9, 19, 2
Francorum jus circa ſervos. 3, 7, 8
Francorum mos ad bellum vitandum. 2, 23, 9
Francorum moderatio in bello circa res ſacras. 3, 12, 6, 3
Francorum mos circa prædam. 3, 6, 16, 2
Frater minor an præferatur fratris majoris filio. 2, 7, 31
Fratris filius an patruo regis præferendus in ſucceſſione. 2, 7, 32
Fratris filiam uxorem ducere non eſt prohibitum. 2, 5, 14 in fraudem quæ fiunt, quo pertineant. 2, 16, 20
Fraudantes vectigalia ad quid teneantur. 2, 17, 16
Fretum maris poteſt occupari. 1, 3, 8
Fructus ut uni populo vendantur pactio an licita. 2, 2, 24
Fructus qui reſtituendi. 2, 10, 4, 6
Fructus induſtriales rei non debentur. 2, 10, 4
Fructus conſumpti an reſtituendi. 2, 10, 5
Fructus in pace qui conceſſi intelligantur. 3, 20, 22
Fructus cum re reſtituendi. 2, 10, 1, 5
Fructus reſtituendi ex damno dato. 2, 17, 4
Fructus duplices induſtriæ & rei. 2, 10, 4. qui eum impedit recipere qui percipiendi eos jus habet, tenetur damni dati, etiamſi ipſe nihil percepit. 2, 11, 4. ut ſuos faciat poſſeſſor *b. f.* non eſt ex jure naturali. 2, 8, 23. *vide* Poſſeſſor *b. f.* quare teneatur reſtituere. *ibid.*
Fructuum dominus eſt naturaliter qui dominus eſt rei. 2, 10, 4. in penuria frumenti, civis etiam vi cogi poteſt, ut quod habet conferat in medium. 2, 23, 3
Fuga an ſit ignominioſa nobili præſertim qua vitam ſervare ſtudet, quam vi armata ſe ſervare poſſe confidit. 2, 1, 10, 3. ficta, dolus eſt non injuſtus. 3, 1, 8. fugam hoſtium quo jure dux falſo militibus ſuis poſſit nunciare. 3, 1, 14. fugere num liceat captivo, bello injuſto. *vide* Captivus.
Functionem res, numero & menſura conſtantes, quomodo recipiant. 2, 10, 13
Fur ad quid teneatur. 2, 17, 16
Fur apud Lycios fiebat ſervus. 2, 5, 25. *Annot.* 2. nocturnus quo jure poſſit occidi. 2, 1, 12
Furem fugientem cum te noſtra juſte occidi falſo quidam tradidere. 2, 1, 13. lex quæ furem impune dicit interfici non dat jus interficiendi eum. 2, 1, 14
Furis nocturni & diurni diſtinctio quo jure nitatur. 2, 1, 12, 1
Furioſus promittendo non obligatur. 2, 11, 5
Furtum contra jus naturale. 1, 1, 10, 4
Furtum jure naturali prohibitum quo ſenſu. 1, 1, 10. punitum quomodo ſit a Græcis & Judæis. 2, 20, 32. non ſemper committitur ereptione rei alienæ. 1, 1, 10. & 2, 21, 6. non committit is qui bello injuſto captus res ſuas domino ſubducit. 3, 7, 6. ſubductio vaſorum facta Ægyptiis ab Hebræis an furtum fuerit. 2, 7, 2. *Annot.* 1.
Furtum de paſcuo quam de domo quare acrius puniatur. 2, 29, 34
Furari apud Spartanos licuit & Ægyptios. 3, 4, 2
de Futuris tres loquendi gradus obſervandi. 2, 11, 1

G.

GAbaonitarum controverſia. 2, 13, 4, 2
Gabaonitis an Joſua juſte potuerit non ſervare promiſſa, ob mendacium ipſorum. 2, 13, 4
Galli ſunt Franci occidentales. 2, 9, 11. an juſte a Romanis locum ſedis conſtituendæ petierint. 2, 2, 17
Gallis Hercules juſte bellum infert, quia carnes humanas epulabantur. 2, 20, 40
Gallicum jus de præda maritima. 3, 6, 24, 8
Galliæ jus circa prædationes quæ contra legem publicam fiunt. 2, 17, 20, 2
Gallis Senonibus an Rom. juſte aurum negarint, quod dari ipſis pollicitі erant, qui in Capitolio remanſerunt. 2, 15, 3
Gelricum jus de inſula & alluvione. 2, 8, 14
Generatio parit jus in rem. 2, 5, 1. & perſonam. 2, 5, 8
Genero cum ſocru matrimonium eſt illicitum. 2, 5, 13

Generis nomen ſæpe adhæret ſpeciei. 2, 16, 9
Germani una uxore contenti antiquitus. 2, 5, 9, 4
Germani ſunt Franci Orientales. 2, 9, 11. eorum luſus de libertate, 2, 5, 27, 1. reges precarii. 1, 3, 10
Germania nun fuit pars Rom. Imperii. 2, 9, 11, 1
Germanica inſtituta vigent in Europa. 2, 8, 1
Germanorum veterum latrocinia. 3, 3, 2, 3
Gigantum ætas. 2, 2, 2
Gladio bella pro gloria quomodo gerenda. 2, 24, 10. minus acerbe gerenda. 3, 11, 6
Gladium accipiens gladio peribit, quo ſenſu dictum. 1, 3, 3, 7
Gladios geſſerunt Apoſtoli quidam. 1, 3, 3, 4
Γνώμη Ariſtoteli quid. 2, 16, 26, 1
Gothorum moderatio in bello circa res ſacras. 3, 12, 6, 3
Tib. Gracchus Octavio male tribunatum abrogat. 3, 19, 8, 2
Gradus in Levitico prohibiti, an & nunc matrimonia impediant. 2, 5, 19, 1
Gradus qui in Levitico per interpretationem prohibiti cenſeantur. 2, 5, 13, 4
Græci aliquando plures uxores habuere. 2, 5, 9, 4
Græcorum mos circa prædam. 3, 6, 14, 2
Græcorum mos bellorum cauſas certamini committere duorum. 2, 23, 10
Gratia mortuis quomodo reddatur. 2, 7, 9, 2
ex Gratia quod debetur, armis peti juſte nequit, 2, 22, 16. *adde* Beneficium.
Gratiam referre prius quam beneficium conferre. 2, 7, 9, 2
Gravia ſupra modum eximenda a verborum univerſitate. 2, 16, 27, 1
Gravida cur ſupplicio non afficiatur, antequam enixa eſt. 2, 21, 14
H. Grotius federa reprobat cum Turca contra Chriſtianos, & Chriſtianos adhortatur ad bellum Turcicum. 2, 15, 12. belli præſentis cauſas videtur ſtatuere iniuſtas. 1, 2, 8. queritur de ejectione ſua ex patria. *Prolig. p.* 13. ſequitur in judicando & eligendo libertatem. *Prolig. p.* 23.
Gubernandi tres formæ. 1, 3, 8, 9

H.

Habitatio an concedenda externis, & quibus legibus. 2, 2, 16, 1
Habitatio & convictus familiaris cum iis, qui alieni ſunt a vera religione, ad prohibitus lege Euangelica. 2, 15, 10
Hæres non tenetur ex vi ſola juramenti facti a defuncto. 2, 13, 17, 1
Hærés an de pœna teneatur. 2, 21, 19
Hæreticus Auguſtino quis. 2, 20, 50, 3
Harmónica proportio an in pœnis locum habeat. 2, 20, 35
Haſta ſanguinea. 3, 3, 8
Haſtarum erectio. 3, 24, 5
Hebræi juſſi ſacra gentium abolere. 3, 5, 1, 6
Hebræis an licuerit beneficia dare extraneis, aut ab iis accipere. 2, 15, 9, 3
Hebræorum lex pro fœminis captivis. 3, 4, 19, 2
Hebræorum mos de agris captis. 3, 6, 11, 2. de corona victi regis. 3, 6, 24, 4
Hebræorum jus circa ſervos. 3, 7, 8
Hebræorum lex. *vide* Lex.
Hebræorum jus in liberos. 2, 5, 5, 7
Hebræorum lex de arboribus in bello. 3, 12, 2, 2. pro ſervis. 3, 14, 6, 5
Hebræorum leges in contractibus. 2, 12, 13, 2
Hebræorum ſententia diſtinguens ea quæ natura honeſta ſunt. 2, 14, 6, 1
Hebræus deficiens a religione ſua, a quolibet alio Hebræo poteſt interfici. 2, 20, 9. Hebræi odio habent omnes peregrinos, & quare. 2, 15, 9. jus ad bellum an ex eo tantum habuerint quod terram Canaan deberent occupare. 1, 2, 7. *vide* Judæus.
Heraclius Imperator certamine ſingulari pugnat cum Coſroæ filio. 3, 20, 43
Hercules Acheloum domat 2, 13, 16. laudatur quod exſciderit Tyrannos, & quare. 2, 20, 40
Hereditas in quibus cauſis obligetur pro defuncto. 2, 21, 19. etiam recuſari poteſt. 2, 4, 4. recte relinquitur liberis, quibuscunque, etiam naturalibus. 2, 7, 4. ſequitur liberos naturaliter. 2, 7, 5, an filios magis quam filias. 2, 7, 4. n. 1. hereditaris quæ reſtitui juſſa, fructus non reſtituitur jure civili. 1, 3, 2. hereditates quædam diverſæ ab hæreditate bonorum. 2, 7, 19
Heres perſonam refert defuncti. 2, 9, 12. in bonis tantum, non in meritis. 2, 21,

21, 19. tenetur ex facto alieno, defuncti ſc. 3, 2, 1. ex jurejurando ejus ſi non perſonæ jus naſcitur, ſed Deo fides obſtringitur. 2, 13, 17. non ſi vi expreſſum ſit. 3, 19, 5. an ex mandato teneatur defuncto facto. *vide* Mandatum. heres regni patrimonialis in quantum teneatur coheredibus. 2, 7, 13
in Heredem tranſeunt earum rerum onera, quæ in humano ſunt commercio. 2, 13, 17. ex primæva lege Dominii. 3, 19, 5. *vide* Debita. an filius a patre in totum poſſit exheredari. *vide* Exheredari.
Hæreticus quis ſit proprie. 2, 20, 50.
Hæretici ut vocaut, id eſt, qui in quibusdam diſſentiunt articulis, an juſte bello poſſint impugnari. 2, 20, 50
Herodis Magni liberorum controverſia. 2, 7, 28
Hieroſolyma quo ſenſu dicatur in orbis medio ſita. 2, 22, 13
Hiſpanicum jus de prædis terreſtribus & maritimis. 3, 6, 24, 8
Hiſpanicum jus de poſtliminio, de comitatibus & arcibus. 3, 9, 13, 2. de navibus, quas piratæ ceperunt. 3, 9, 17
Hiſtoriæ non quæ tantum juſte, ſed & quæ inique, impotenter, iracunde factæ ſunt, memorant. 2, 18, 7
Hiſtriones S. Cœna olim prohibiti. 1, 2, 9. n. 1
Hollandiæ jus circa prædationes piraticas quæ contra legem fiunt. 2, 17, 20, 1
Hollandiæ mos circa obligationes exercitorum. 2, 11, 13
Hollandicum jus de agris inundatis. 2, 8, 12, 2. circa inſulas, & alveos ſiccatos. 2, 8, 10, 2
Hollandorum jus de exigendis octo nummis in centum, an cum jure divino pugnet. 2, 12, 22
Homicida qualiscunque impurus habebatur apud Græcos. 3, 4, 5. injuſtus quis. 2, 17, 15. in quantum teneatur occiſi parentibus & uxori & liberis. 2, 17, 13. juſtus eſſe poteſt & tamen peccare in charitatem. *ibid.*
Homicida quid reſtituere teneatur. 2, 17, 13
Homicidas occidere ut liceat, unde ortum habeat. 1, 2, 5, 3
Homo ad quæ jus habeat. 2, 17, 2, 1
Homo homini inſtrumentum. 1, 5, 3. & 3, 6, 9, 1
Homicidas primis temporibus capitis ſupplicio affici Deus prohibuit, & quare. 1, 2, 5
Homicidii voce non quamvis hominis cædem intelligimus. 1, 2, 5
Homini homine non eſt prodige utendum. 2, 24, 10. homo hominem ut adjuvet juris naturalis eſt. 2, 20, 8. an ad hoc quis ita teneatur ut omittere id juſte nequeat. 2, 25, 7. homo hominem ut tueatur juris eſt naturalis. 1, 5, 2. & 2, 25, 6 homines in quibusdam caſibus jus gentium æquavit rebus. 3, 6, 3. & 3, 6, 12. & 3, 7. 5. Natura omnium hominum intereſt, ut aliis hominibus conſulatur. 3, 19, 9
Hominum reddendorum pactum de vivis intelligendum. 2, 16, 5
Honeſtatis generale præceptum in Evangelio 1, 2, 8, 4
Honeſtum quid & quotuplex. 1, 2, 1, 4
Honeſtum vel in puncto conſiſtit, vel admittit quandam laxitatem. 1, 2, 1
Honor quid. 2, 1, 10. adverſus honorem quibus modis damnum detur, & in quantum ex eo quisque teneatur. 2, 17, 22. naturaliter homini ſuum 2, 17, 2. honoris recuperandi gratia lædere [illegible] an liceat. 2, 1, 10
Honoribus arcentur nocentum liberi. 2, 21, 16
Horatiorum & Curiatiorum duellum an fuerit juſtum. 3, 20, 43
Hoſpites pellere barbarum eſt. 2, 2, 16. *vide* Exules.
Hoſpitii jus federibus iniri ſolet, & quare. 2, 15, 5
Hoſtis eſt qui facit quod placet hoſti. 3, 17, 3
Hoſtis jure gentium externo pro nullo habetur. 3. 10, 1. itaque ex eo in hoſtem omnia licent. 3, 4, 3. an privatim poſſit interfici, & quo jure in territorio alieno & pacato. 3, 4, 8. poteſt jure gentium, ſed civili jure ſæpe impedimentum injicitur. 3. 6, 27
ex Hoſtibus Romani juſte & prudenter faciunt amicos. 3, 15, 8
Hoſtis quid antiquis. 2, 15, 5, 2. & 3, 3, 1, 1
Hoſtis occiſio, indiſtincta quo ſenſu licita. 8, 2. & 2, 3, 1
Hoſtis an offendi poſſit in ſolo pacato. 3, 4, 8, 2
Hoſtis ſubminiſtrans res an pro hoſte habendus. 3, 1, 5, 1, 3
Hoſti mentiri licere qui ſenſerint. 3, 1. 6, 1, 2, & 17, 1

Hoſtem ſpoliare an liceat. *vide* Spoliare. 3, 5, 1. res ad Hoſtem miſſæ quando & quatenus intercipi poſſint. 3, 1, 5, 1. & 3
Hoſtes ſepeliendi. 2, 19, 3, 1. & 2
apud Hoſtes eſſe poſſunt qui non hoſtili ſint animo. 3, 11, 3, 1. & 2
Hoſtes qui. 3, 3, 1, 1. & 2, 15, 5, 2
Hoſtes ſunt & qui pro parte ſummum imperium habent. 3, 3, 4
Hoſtes fiunt etiam qui inæqualiter federati ſunt. *ibid.*
Hoſtium ſubditi, hoſtes. 3, 3, 9. & 3, 4, 6
Hoſtium ſubditi ubique offenduntur jure belli. 3, 4, 8, 1

I.

JAcobus Patriarcha probat jus acquirendi bello. 3, 6, 1, 1
Jacobus fedus init cum Idololatra. 2, 15, 9
Jacobi filii ex ancillis ab ipſo adoptati in jus ſuccedendi. 3, 7, 8, 2
Idem morali æſtimatione cenſetur tantundem. 2, 7, 2
Idem populus cenſetur etiam poſt multos annos. *vide* Populus.
Idola hoſtium evertere aut diruere an liceat iis qui eadem religione tenentur 3, 5, 2
Idolorum cultores an hoc nomine bello poſſint impugnari. 2, 20, 47. qui puniri poſſint. *ibid.* natura vani eſſe, quo ſenſu dicantur. 2, 12, 26
Idololatros quos morte puniat lex Hebræa. 2, 20, 47, 2, 4
Idololatriæ ſpecies & gradus. 2, 20, 9, 5
Jehu factum quale. 1, 4, 19, 4
Jephthis controverſia cum Ammonitis. 2, 4, 2, 1
Ignoſcere an liceat interdum. 2, 20, 21. an liceat poſita lege pœnali. 2, 20, 24
Ignorantia quæ delictum minuat. 2, 20, 43. & 2, 26, 1
Illicita eximenda verborum univerſalitate. 2, 16, 27, 1
Illicita non obligant. 2, 16, 26. illicitum factum non ſemper caret effectu juris. 2, 11, 9
Illiciti facti promiſſio non valet, & quare. 2, 11, 8. etiam jurata. 2, 13, 6. verba quæ illiciti quid continent, quomodo interpretanda. 2, 16, 26
Illyrii prædari ſoliti, triumphati. 3, 3, 2, 3
in Imaginibus gentiles arbitrabantur habitare aut Dei Spiritum, aut bonos angelos, aut vim aſtrorum. 3, 5, 2
Immemoriale tempus. *vide* Tempus immemoriale. 2, 4, 7
Immunitas rerum ad agriculturam pertinentium. 3, 13, 4, 4
Immunitatis conceſſio quibus caſibus deſinat, 2, 16, 27
Impediens aliquem a petendo munere quando teneatur. 2, 17, 3
Impendens in rem alienam receptu difficilem ſumptus ſervat. 2, 10, 9
Impenſorum loco juſte retinentur quæ durante bello capta ſunt ab iis qui juſtum bellum geſſerunt. 3, 13, 3
Imperare non ſemper involvit ſubditos. 1, 3, 21. imperandi jus non ſemper ſubditorum arbitrio relinquitur. 1, 3, 8 imperandi & parendi ordo inſervit noſtro bono etiam tum cum patimur injurias ab imperante. 1, 4, 4. Imperantes in univerſum cenſendi quærere tranquillitatem publicam, & quare *ibid.* an utile eſſet, ut unus aliquis toti mundo imperaret. 2, 22, 13
Imperator Romanus an in ea omnia jus nunc habeat quæ quondam fuere populi Romani. 2, 22, 13. Electio ejus facta a legionibus an per ſe rata fuerit. 2, 9, 11. princeps federis electus contra Turcam. 2, 15, 12. Imperatores Romani cur epiſcoporum conſilio uſi ſint. 2, 23, 4
Imperator Romanus an imperium habeat in omnes. 2, 22, 13
Imperator Romanus qua talis, unde jus ſuum habeat, Vicarium ei quis dare poſſit. 2, 9, 11, 4
Imp. Germaniæ qua talis, unde. *vide* Imperium acquiri quatenus poſſit. 3, 15, 1
Imperium in victos accipi recte ad ſui tutelam. 3, 15, 2, 1
Imperium bello acquiritur. 3, 8, 1
Imperium ut in rege imperante alio eſt bello acquiritur. 3, 8, 4, 1, 2
Imperium alienari poteſt a rege conſenſu populi. 2, 6, 3
Imperium Romanum diſtinctum ab Imperio Francorum, & regno Longobardorum. 2, 9, 11, 3. a Germania magna. 2, 9, 11, 1
Imperium & majeſtatem conſervare, quid? 1, 3, 21, 2
Imperium acquiritur non niſi ex conſenſu aut ex pœna. 2, 22, 23. & jure naturali

rali tamen non ultra quam fert debiti modus & periculi neceſſitas. 3, 15, 1. alienari poteſt, 1, 3, 12. & 2, 6, 3. ut alienetur quibus opus ſit. 2, 6, 1. *& ſeq* & 3, 20, 6, alienari non poteſt ex moribus Germanorum. 1, 3, 13. non amittitur delinquendo, niſi lex id ſtatuat. 2, 1, 9. artificium credendum eſt in dubio. 2, 4, 8. in certo eſſe humanæ intereſt ſocietatis. *ibid.* in corpore non eſt diviſibiliter in plura corpora. 2, 6, 6. dari a Deo, utile eſt ut credatur. 1, 3, 8. derelinquitur aliquando, & quare. 2, 4, 8. deſinit derelictione. 2, 9, 1. diſtinguitur interdum a dominio. 2, 3, 4 tale imperium continet jus eminens 2, 3, 19. dividi poteſt ut pars ſit penes populum, reliqua penes regem. 1, 3, 17. quibus caſibus. 1, 3, 21. a victore in ſecuritatem ſuam. 3, 19, 9. cum dividitur, utrique parti certi fines conſtituendi, qui cognoſci queant. 1, 3, 9. & 1, 3, 17. diviſum an cenſeatur, ſi rex irrita fore permiſerit, in quæ ſenatus non conſentiet. 1, 3, 18

Imperii diviſi exempla, 1, 3. 20. male imperantis an recidat ad populum. *vide* Tyrannus. Imperantis inſtitutum non ſemper eſt tyrannicum. 1, 3, 8. an omne inſtitutum ſit ejus gratia cui imperatur. *ibid.* proprietatis pleno jure poteſt haberi. 1, 3, 11. & quomodo §. *ſeq.* hocque imperium patrimoniale dicitur. 1, 3, 12. & 3, 8, 2. opponitur ei quod defertur voluntate populi. 1, 13, 13, 14. quod per Regem exercetur non deſinit imperium eſſe populi. 2, 16, 16. quod eſt in rege, ut in capite, in populo manet ut in toto. 2, 9, 8. res pia eſt, etiam cum ab impio tenetur. 1, 2, 7. vi partum ex voluntate, etiam tacita, poteſt jus accipere. 2, 4, 14. victis relinquere æquum. *vide* Victus.

Imperii forma qualiſcunque fingatur, nunquam periculis aut damnis caret. *vide* Status. Materia prima & ſecundaria. 2, 3, 4. onus magnum. 2, 4, 5

Imperium herile, quod ad utilitatem regentis inſtituitur, quo jure haberi poſſit. 3, 8, 2. mixtum idem eſt ac diviſum. 1, 3, 20. vel ſtatus mixtus. 3, 19, 10. & eſt cum ſervitus miſcetur cum perſonali libertate. 3, 8, 3. Summum res eſt nobiliſſima. 2, 4, 12. primum eſt quod producit ſocietas civilis. 2, 9, 3. tantum juri naturali ſubjacet. 2, 4, 12. quibus modis acquiratur. 2, 4, 11. non amittitur ab iis qui acta ſua a minoribus magiſtratibus volunt confirmari. 1, 3, 18. continet jus ut in bona ſic in actiones ſubditorum. 3, 20, 52, & poteſtatem eos judicandi. 2, 25, 8. habetur vel jure temporario, vel uſufructuario, vel proprietatis. 1, 3, 11. habentes in quos bellare poſſint. 1, 4. 8. penes populum an ſemper ſit. 1, 3, 8. an a populo omni conſtituatur. *ibid.* redit ad populum in regnis electivis mortuo rege, in hæreditariis extincta familia. 2, 9, 8. imperii ſummi exempla & teſtimonia per omnes rerumpublic. formas. 1, 3, 8. ſigna quæ. 2, 25, 8. imperii ſummitas diſtinguenda ab habendi plenitudine. 1, 3, 14. & 2, 6, 7. temporarium. 1, 3, 8. uſufructuarium regi invito nequit auferri, 2, 6, 2

Imperii pars non poteſt recedere a corpore niſi in extrema neceſſitate. 2, 6, 5. tunc enim valide imperium alterius in ſe recipit. 3, 20, 5. ſocietatem continentis reverentia æquiparatur vitæ. 1, 2, 5

Imperii termini qui. *vide* Termini. translatio jus dat & poteſtatem obligandi cœtum. 2, 14, 11

Imperii Romani nunc non ſunt omnia quæ olim fuerint. 2, 22, 13, 2

Imperii ſummi jus tam populo, quam regi longa poſſeſſione acquiritur. 2, 4, 11

Imperii ſubjecta perſonæ & territorium. 2, 3, 4, 1

Imperii pars pignori dari non poteſt. 2, 6, 9

Imperii proprii exempla. 1, 3, 12, 3, 4

Imperii ſummi partitio quomodo fiat. 1, 3, 17, 1, 2

Imperii vox improprie ſumta pro ductu, & pro poſtulatio. 1, 3, 21, 8

Imperio partito ſinguli imperantes pro ſua parte jus belli habent. 1, 4, 13

Imperia magna difficulter cuſtodiuntur. 2, 22, 13, 1. & 3, 15, 7, 2

Imperia ſucceſſiva non ſemper ſumma. 1, 3, 10, 5

Imperia non ſumma plene haberi, & in patrimonio eſſe poſſunt. 1, 3, 14

Imperia electiva quædam ſumma. 1, 3, 10, 5

Imperia quædam in patrimonio, & alienabilia. 1, 3, 14

Imperia quomodo intereant ſublato ſubjecto,

Duellum. *vide* Dimicatio ſingularis.
Duellum ſeu certamen ſingulare unde natum. 2, 20, 8. nil detrahit juri, quod eſt alterius. 3, 20, 4, 4. finem bello an poſſit imponere. 3, 28, 43. non repudiandum, ſi parati ſint certare, ubi alioqui totus populus graviſſimis malis ſe implicaturus erat. 2, 23, 10. & 3, 20, 43. peccant autem certantes contra juſtitiam internam, uno caſu excepto. 3, 20, 43
Dux proprie quis. 3, 22, 1
Dux milites quatenus obliget. 3, 22, 6
Dux de belli cauſis tranſigere non poteſt. 3, 22, 7. inducias dare poteſt. 3, 22, 8
Dux homines, imperia, agros jam acquiſita concedere non poteſt. 3, 22, 9, 1, 2
Dux condonare poteſt nondum quæſita, etiam qui ſummus dux non eſt. *ibid.*
Ducis belli jus eximium in præda. 3, 6, 17, 3
Duces belli diſpenſatores prædæ apud Romanos. 3, 6, 15
Duces Romani quomodo ſe geſſerint circa prædam. 3, 6, 16, 1, 2
Duces belli quidam de præda nihil decerpſerunt. 3, 6, 16, 1. & §. 17, 4
Duces belli quomodo obligentur ex bello injuſto. 3, 10, 4
Duces belli duorum generum. 3, 22, 1. minores an obligare poſſint ſummum, & quatenus. 3, 8, 2. pacem inire an poſſint. *vide* Pax.
Ducum pacta quam recipiant interpretationem. 3, 22, 11
Duratio rei naturam non mutat. 1, 3, 11

E.

Eccleſia jus an habeat in infideles. 2, 22, 14, 1
Edictum. 3, 3, 7
Educatio liberorum quare a quibusdam ad jus naturale referatur. 2, 7, 4
qui Edunt carnem humanam, cum iis juſtum bellum eſt. *vide* Cibus.
Effectus ut non ſequatur, ſatis eſt unicam deeſſe cauſarum. 2, 16, 20. univerſalis cauſa requirit univerſalem. 1, 1, 12
Egeſtatis evitandæ cauſa, quæ injuſte fiunt, maxime ſunt excuſabilia. 2, 20, 29
Ἐκδικεῖν quid apud Paulum Apoſtolum. 1, 3, 3, 6
Εἰρήνη quid. 2, 15, 5, 3
Eleazari factum. 3, 4, 18, 2
Electio non ſemper infert ſubditorum libertatem civilem. 1, 3, 10
Electorum regum eſt jus temporarium. 2, 16, 10. Electus Imperator per legiones quo imperavit jure. *vide* Rom. Imp.
Eleutherocilices. 1, 3, 12
Eligens indignum reipublicæ tenetur. 2, 17, 3
Emendatio peccantis quotuplex. 2, 20, 8
Emendi jus res ad vitam neceſſarias nemini negari poteſt. 2, 2, 19
Emens rem alienam reſtituere eam venditori non poteſt. 2, 10, 10
Ementi pignus a creditore tenetur qui oppignoravit, etiam ſi res ſit aliena. 2, 10, 2, 2. *ſ.*
Emphyteuſis ſine ſcriptura a rege facta non valet. 2, 14, 5
Emtio venditio quid ſit naturaliter. 2, 13, 3. metu expreſſa poteſt jure naturali reſcindi. 2, 12, 10. ſine certo pretio a rege facta non valet. 2, 10, 9. rei alienæ quatenus obliget emtorem b. f. *ibid.* In emtione venditione dominium etiam ſine traditione transfertur. 2, 12, 15
Emtori rei alienæ quatenus obligetur dominus. 2, 10, 9
Emi pluris res poteſt in gratiam alterius. 20, 12, 14
Emtor rei captæ bello injuſto an quid impendii deducat. 3, 16, 3
Ἐναντιοφάνεια. 2, 16, 4, 1
Ἐνεχυρασμοί. 3, 2, 1, 2
Ἐντολαί. 1, 1, 9, 2
Epicurei cur ex bene moratis civitatibus ejecti. 2, 10, 46
Ἐπιείκεια. 2, 16, 26, 1
Ἐπιεικείας fontes & regulæ. *ibid.*
Ἐπιμαχία. 2, 15, 6, 2
Ἐπισχεῖν. 2, 13, 13
Epiſcoporum conſilia circa bella. 2, 23, 4, 2
Epiſcopus qua talis jus non habet regendi humano more. 2, 22, 14
Ἐποχαί. 2, 3, 10, 1
Equi & equæ quæ poſtliminio apud Romanos recepta. 3, 9, 14, 1
Equus Scythicus. 2, 5, 15. Equorum vectigal. 2, 2, 14
Eraſmus Chriſtianis arma interdicit. *prol.* *p.* 10
Errans hoſti obligatur ex pacto. 3, 23, 4
Errantes in partem Chriſtianæ religionis an puniendi. 2, 20, 50
Error an irritum actum faciat. 2, 11, 6, 1

Er-

Error quotiens liberet fide. 3, 23, 4. circa pretium reſarciendus ſi poſtea de eo conſtet. 2, 12, 12
Eſſeni non jurabant. 2, 13, 21, 4, 5
Eſſeni gladiis armati incedunt. 1, 3, 3
Eſſenorum communio in bonis. 2, 2, 2
Euangelii præcepta an contineantur in jure naturali. 1, 2, 6, 1, 2
Εὐορκεῖν. 2, 13, 13
Exactiones odioſæ. 3, 2, 1
Ἐξαίρετον. 3, 6, 17, 3
Excellentia ſuper alios quatenus a virtute & utilitate ſejungitur, bonum eſt imaginabile. 2, 20, 29
Exceptionem habens jus habet ad pecuniam redactam ex bonis ſuis venditis. 2, 10, 2. *f*
Excurſus inutiles in bello, id eſt, ii, qui tantum virium oſtentationem habent, injuſti ſunt. 3, 11, 19
Executionis ad modum quod pertinet, conditionem non facit. 3, 23, 15
Exercitoria actio unde. 2, 11, 12, 13
Exercitores an teneantur in ſolidum ex facto magiſtri. 2, 11, 13
Exercitus quid. 2, 16, 3. juſtus. *ibid.*
Exercitus inſolita conſcriptio ſi juſtis indiciis appareat non fieri ſe tuendi gratia, rumpit pacem. 3, 20, 40. cautio ne exercitus aliquo ducatur, quomodo intelligenda. 2, 16, 25
Exhæredato filio an quid debeatur. 2, 7, 7
Exheredatus tacite cenſetur, qui grave crimen commiſit in Patrem, niſi adſint condonatæ culpæ indicia. 2, 7, 25
Exheredari filius a Patre in totum an poſſit, 2, 7, 4. quando poſſit, 2, 7, 2. ne in regnum ſuccedat. 2, 7, 25
Exilium fidejuſſoris damnati ex fidejuſſione proprie pœna non eſt. 2, 21, 11
Ἕξις. 2, 9, 3, 1
Exiſtimatio æquiparatur vitæ. 1, 2, 5. *vide* Fama.
Exitus liber cum itinere libero intelligendus. 2, 16, 5
Exploratores graviter puniendi cauſa. 3, 4, 18, 3
Expugnationes urbium & direptiones violentas Chriſtiani permittere non debent. 3, 12, 8
Exſules non tenentur imperiis civitatis. 2, 5, 25
Exteri quomodo de rebus bello captis judicare debeant. 3, 6, 25
Exteris quomodo jus naſcatur ex lege civili. 2, 8, 26
Exterorum res retinentur pro jure noſtro, aut civis noſtri. 3, 2, 3, 5. & §. 5, 2
Externi teſtari non prohibentur jure naturali. 2, 6, 14, 2
Externi juris qualis efficacia. 3, 7, 7
Externum dominium ſine interno. 3, 7, 6, 1, 3
Externi qui habendi. 2, 18, 2. olim habiti pro hoſtibus. 2, 6, 14. quod ne fieret poſtea federibus eſt cautum. 2, 15, 5. an teneantur legibus loci ejus in quo degunt. 2, 2, 5. & 2, 11, 5. an pro hoſtibus habendi, ſi in loco hoſtili deprehendantur. 3, 4, 1
Extorſio violenta acceptio eſt vitioſa ex qua jus ei naſcitur cui extorquetur. 2, 10, 12
Extrinſeca contractui non ſunt indicanda. 2, 12, 9, 2
Exules pœnæ metu dedendi ſunt. 3, 20, 41. in exules alibi nullum jus eſt civitati. 2, 5, 25. & 3, 20, 41. penes reges exules manet jus regni etiamſi poſſeſſionem amiſerint. 2, 16, 17. Exules ejus ſuſcipere cum quo pax initur, an pacem violet. 3, 20, 41
Exulibus pulſis ſedibus ſuis habitatio non deneganda ſub certa conditione. 2, 2, 16. nec tranſitus negandus ad quærendas ſedes alias. 2, 2, 13
Ezechias. 2, 1, 18

F.

FAbiorum deditionem Galli quo jure poſtularint. 2, 21, 4
Faciendi cujus quis alii jus dat ejus ipſe auctor eſſe cenſetur. 1, 3, 5
Facinus. *vide* Scelus.
Facio ut facias. 2, 12, 3, 1, 5
Facio ut des. *ibid.*
Facinoroſi an ſepeliendi. 2, 19, 4
Factum alienum jure naturali neminem obligat niſi Succeſſorem bonorum. 3, 2, 1. *vide* Delictum. Qui promiſit naturaliter non obligatur, ſi facere ex ſua parte nil omiſerit. 2, 11, 22. & 3, 21, 30. illicitum promiſſum an valeat *vide* Illicitum. Singulorum non obligat communitatem civilem. 2, 21, 2. utile nullum parit juris effectum.
ex Facto obligatur quiſque vel ad reparationem vel ad pœnam. 2, 20, 1. ſub factis comprehenduntur etiam non facta, quatenus conjecturam faciunt voluntatis. 2, 8, 10

INDEX.

Facultas, juris ſpecies, quid & quotuplex. 1, 1, 4, 5
Facultas eminens, quid. 1, 1, 6
meræ Facultatis quæ ſunt, an tempore amittantur. 2, 4, 15
Facultatem qui dat, dat quantum in ſe eſt ea quæ ad facultatem ſunt neceſſaria. 3, 22, 2
Fallere hoſtem quibus modis liceat. 3, 1, 8. ſuos quomodo liceat. 3, 1, 13
Fallendi artes qui inſtillant, fugiendi principibus. 3, 25, 1
Falſum dicere concedit Plato imperium habentibus & quare. 3, 1, 15. quatenus non ſit illicitum. 3, 1, 12. *& ſeqq.* *adde* Mendax.
Falſum dicere amenti, & infanti, non eſt mentiri, ſtricte ſumta voce. 3, 1, 12
Fama naturaliter homini ſuum. 2, 17, 2 *adde* Exiſtimatio.
ob Famem facta deditio excuſabilis. 2, 24, 6. *Not.* 2
Familiæ fundamentum eſt matrimonium. 2, 20, 30
Fato ſuo deprehenſi in bello. 3, 6, 12. dicuntur infortunati. *vide* Infortunatus. Etiam ſervi fiunt. 3, 7, 1. jus habent poſtliminii in pace. 3, 9, 4. inter eos referuntur coacti ad bellum. 3, 11, 3
Fato fieri quæ dicantur. 3, 6, 12, 1
Favor in promiſſis. 2, 16, 10
Favorabilia in dubio realia. 2, 16, 16, 1, 3
Favorabilia quomodo interpretanda. 2, 16, 12, 1, 2
Favorabilia extendenda ad proprietatem verborum tam artificialem quam vulgarem. 2, 7, 30. & 2, 16, 12. & 3, 20, 12. ſunt quæ æqualitatem in ſe habent. 2, 16, 20. quæ utilitatem ſpectant communem. *ibid.*
Fecialium uſus Romæ. 2, 23, 4
Fecialium collegium quare Romæ inſtitutum. 2, 23, 4. & 2, 23, 8
Federa realia. 2, 16, 16. promiſſa media. 2, 16, 10
Federatus an defendendus contra federatum. 2, 15, 13. 1. & 2, 25, 4, 1
Fedus quid. 2, 15, 3, 1
Fedus quando renovatum cenſeatur. 2, 15, 14
Fedus an duret parte violata. 2, 15, 15
Fedus antiquius quando præferendum. 2, 15, 13, 3
Fedus cum populo reale. 2, 16, 16, 1
Fedus cum rege non ſemper perſonale. 2, 16, 16, 2
Fedus jus dat regi qui regno pulſus eſt. 2, 16, 17
Fedus cum populo, aut juſto rege, invaſori ſive tyranno non prodeſt. 2, 16, 18
Fedus inæquale proprie jurisdictionem non dat. 1, 3, 21, 2, 3
Fedus inæquale quod. 1, 3, 21, 1
Fedus a ſponſione quod differat. 2, 15, 3
Federe inæquali qui tenetur populus, liber eſſe non deſinit. 1, 3, 21, 1, 3. & 2, 18, 2, 2
Federe inæquali qui tenetur rex poteſt ſummum imperium retinere. 1, 3, 21, 3
in Federe ſuperior quis dicatur. 1, 3, 21, 2, 8
Federis rumpendi materia odioſa. 2, 16, 13, 1
Federa quædam idem ſtatuunt, quod jus naturæ, & quare. 2, 15, 5, 1, 3
Federis princeps imperium in quibus rebus habeat. 1, 3, 21, 8
Federis inæqualis pericula unde. 1, 3, 21, 10
Federa inæqualia contrahuntur etiam ubi bellum non fuit. 2, 15, 7, 4
Federa an contrahi poſſint cum his, qui alieni ſunt a vera religione, quæ, & quatenus jure naturæ, jure Hebræo, jure evangelico. 2, 15, 8. & cap. 9, 1. & cap. 10, 1
Federa cum quibusdam populis vetita lege Hebræa. 2, 13, 4, 2
Federa quæ favorabilia, quæ odioſa. 2, 16, 16, 3
Federa æqualia, tum pacis, tum ſocietatis. 2, 15, 6, 2
Federa inæqualia. 2, 15, 7
Federa æqualia de commerciis. 2, 15, 6, 2
Federa perſonalia. 2, 16, 16, 1, 3
Federa realia. *ibid.*
Federa faciendi jus para eſt ſummæ poteſtatis. 1, 3, 6. in regno ad regem pertinet. 2, 15, 3. facta cum libero populo an maneant mutato ſtatu ejus populi. 2, 16, 16. fieri neceſſe erat inter eos qui nihil ante contraxiſſent, quibus id conſtitueretur quod eſt juris gentium. 2, 15, 5. federa qui frangit, iræ divinæ obſtringitur. 2, 15, 3. liberat alterum obligatione, ſed cum exceptione. 2, 15, 5
Federa quæ jungunt arctiſſime duas civitates, an impediant quominus ſtatus perfectæ civitatis retineatur. 1, 3, 7
Federum finis pax eſt aut ſocietas. 2, 15, 6. fundamentum non eſt juſjurandum. 2, 16, 16. ſpecies variæ. 2, 15, 6. *& ſeqq.*

Fe-

Federibus ſtare etiam poſt acceptam aliquam injuriam animi eſt generoſi. 3, 19, 19 ex iis etiam aliquem ex injuſta cauſa juraſſe, veniam meretur pœnæ. 3, 11, 6
in Federibus omnibus præſumitur ratio habita prudentiæ ac pietatis ejus cum quo agitur. 2, 15, 6
Federa inæqualia imperium minuunt vel non. 2, 15, 7. ut eos hoſtes habeamus quos pars altera. 2, 15, 7. ne injuſſu alterius bellum geratur, quomodo intelligendum. 2, 16, 14
Federatus utriſque cui auxilium præſtare debeat ſi bellum inter ſe gerant. 2, 15, 13
Federati inæquales an jus legandi habeant. 2, 18, 2, 2
Federum diviſio. 2, 15, 4, 5
Federum inæqualium diviſio. 2, 15, 7, 1
Federum diſtinctio circa jus poſtliminii. 3, 9, 18, 3
Femina an promittendo obligetur. *vide* Promiſſio.
Feminæ occiduntur impune in bello. 2, 4, 9. ſexu tamen vindicari debent ab injuria. 3, 11, 9
Feminæ captivæ. Hebræorum lex pro illis. 3, 4, 19, 2
Feminæ ſuccedunt in regnis patrimonialibus. 2, 7, 11, 1
Feminæ quomodo obnoxiæ bellico juri. 3, 11, 9, 1, 3
Feminis parcendum. *ibid.*
Feræ quorum ſint? lex, quæ eas regi addicit, non injuſta. 2, 2, 5
Feræ in ſylvis privatis non ſunt nullius. 2, 8, 2, 3, 4
Feræ ſunt Principum in Germania. 2, 8, 5
Feræ quamdiu nullius ſint dicendæ. 2, 8, 2. feras nullius eſſe non ſimpliciter eſt ex jure naturali ſicut putat jus civile Rom. 2, 8, 21
Feras an dominus amittat ſi aufugerint. 2, 8, 3
Ferrum quid ſignificet. 2, 16, 5. & 2, 16, 20
Ferruminatio non facit confuſionem. 2, 8, 21
Feuda Francs, ſive libera. 1, 3, 23, 2
Feuda longæva poſſeſſione acquiruntur. 2, 2, 10, 3
Feuda acquiri poſſunt longo tempore quæ deferuntur ex inveſtitura primaria. 2, 4, 10. deferuntur vel ex jure proximi poſſeſſoris, vel ex inveſtitura primaria. *ibid.* hæreditate adiri poſſunt, ſeparatim ab aliorum bonorum hæreditate. 2, 7, 19
Feudale jus tantum Germanis uſitatum. 1, 3, 23
Feudale jus in perſonam, & in rem. 1, 3, 23, 1, 2, 3
Feudalis obligatio non tollit ſummum imperium. 1, 3, 23, 2
Feudalia regna qua ſucceſſione deferantur. 2, 7, 20, 21
Feudalis rei conceſſio beneficium eſt. 2, 12, 5
Feudorum regiorum tacita conditio, ſi bellum juſtum fuerit. 1, 3, 23
Feudorum judicatio non ſemper facienda ex lege Longobardica. 2, 7, 21. non pertinet ad eccleſiam. 2, 22, 14. *Annot.* 4
Feudum ligium. 1, 3, 23, 2
Fidejuſſor obligatur ex ſolo conſenſu, etiam ſine cauſa. in id quod fidejuſſit. 3, 2, 2. fidejuſſionis periculum eſt miſerabile. 3, 11, 4
Fides in bello. 3, 19, 1
Fides prædoni, & tyranno debetur. 3, 19, 2, 1, 2
Fides perfido an ſervanda. 3, 19, 13
Fides compenſando quomodo liberetur. 3, 19, 15
Fides tacita quæ. 3, 24, 1, 4, 5
Fides commendata in bello. 3, 25, 1
Fides quæ vim habeat juramenti. 2, 13, 22
Fides apud Paulum quid ſignificet. 2, 23, 2. fidem credendi evangelio quod Deus quibusdam negat fit ex cauſis incognitis. 2, 20, 48. per fidem debellaſſe regna, quo ſenſu quidam dicantur. 1, 2, 2
Fides ſi frangatur a rege ut tunc regno cedat, hæc conditio non deſtruit ſummum imperium. 1, 3, 16. fundamentum eſt juſtitiæ. 2, 11, 1. promiſſa dat jus ei cui promittitur. 3, 19, 1. ſervanda hoſtibus quibusvis, & quare. 3, 19, 14. perfidis. 3, 13, 16 & 3, 19, 13. privatis. 3, 19, 2. poteſt tamen his etiam non ſervari jure gentium voluntario. 3, 19, 5. ſervis etiam ſervanda. 3, 19, 6. tyrannis. 3, 19, 2. an ut ſerviant cogi poſſint a ſuperioribus privati, ſi quam hoſti dederunt. 3, 23, 11. quibus caſibus poſſit abſque injuſtitia non ſervari. 3, 19, 14. *& ſequent.* an ex jure ſupereminentis dominii poſſit non ſervari quæ ſubditis eſt data. 3, 19, 7
Fides expreſſa. 3, 20, 1
Principum pro jurejurando. 2, 13, 22
Publica quotuplex. 3, 20, 1, tacita. *ibid.*

in Fide eſſe quid. 1, 3, 21, 3
bona Fide rem alienam qui emiſit, pretium an repetat. 2, 10, 10
Fidei bellicæ partitio. 3, 20, 1
Fidei alicujus ſe permittere. *vide* Dedere qui ſe fidei civitatis aut regis permittit qualiter obligetur. *vide* Tutela.
bonæ Fidei & ſtricti juris diſcrimen an valeat inter populos diverſos. 2, 16, 11
bonæ Fidei poſſeſſor non tenetur de re quæ periit. 2, 10, 3
bonæ Fidei poſſeſſor, ſi rem alii donaverit, an teneatur. 2, 10, 7, 4. ſi rem vendiderit, an & quando teneatur. 2, 10, 8
bonæ Fidei poſſeſſor an naturaliter fructus ſuus faciat. 2, 8, 23
bonæ Fidei poſſeſſor ad rei reſtitutionem tenetur. 2, 10, 1, 3
malæ Fidei poſſeſſor quale jus tempore acquirat. 3, 7, 6, 2
malæ Fidei poſſeſſor an ſpeciem perdat. 2, 8, 20
bonæ Fidei poſſeſſor recte impendia repetit, & quæ. 2, 8, 23
malæ Fidei poſſeſſor impendia repetit. 2, 8, 24
Fideicommiſſum familiæ relictum quem ordinem ſequatur. 2, 7, 24
Fideicommiſſo obnoxia longævo tempore acquiruntur. 2, 4, 10, 3
Fidejubens & ſolvens pro aliquo contemplatione tertii actionem habet in eum qui liberatus eſt. 2, 10, 2, 2
Fidejuſſio qualis actus. 2, 12, 6
Fidejuſſor ad mortem obligari non poteſt, ad exilium poteſt. 2, 21, 11, 2, 3
Fidejuſſoris obligatio, immediate unde 2, 21, 11, 1
Filia fratris majoris an præferenda fratri minori in regni ſucceſſione. 2, 7, 32
Filius an debeat accuſare patrem proditorem. 2, 18, 4, 7. & cap. 26, 3, 2
Filius a patre rege in regno exhæredari an poſſit. 2, 7, 25
Filius natus patre jam rege an præferendus ante nato. 2, 7, 28
Filius inſtrumentum patris. 1, 5, 3. patrem non ſequitur niſi in jure commorandi 3, 21, 17. poſtliminio non redit in poteſtatem parentis jure civili, & quare. 3, 9, 10
Filio abdicato & exheredato an quid debeatur. 2, 7, 7
Filii naturales an ſuccedant patri, & adoptati poſſint. 2, 7, 8, 2
...ns eſt ſemper bonum aliquod aut declinatio mali. 2, 24, 5. ejus neceſſitas jus dat in moralibus. 2, 5, 24. finem rei non reperire in moralibus pro impoſſibili habetur. 2, 16, 1. quæ ad finem ducunt in morali materia æſtimationem intrinſecam accipiunt. 3, 1, 2
Finitivus ſtatus rhetorum. 2, 16, 3
Finium proferendorum ſtudium reprehenditur. *vide* Imperii fines.
Fiſco cedere bona captivi non capta juris eſt civ. Rom. 3, 9, 10. bona naufragorum, eſt plane injuſtum. 2, 7, 1. & bona obſidis. 3, 20, 53
Flacci dolus. 3, 1, 13, 2
Flumen totum interdum ripam alteram ſequitur. 2, 3, 17, 1. & §. 18, 1
Flumen idem quo ſenſu. 2, 9, 3, 2
Flumen quod mutavit alveum an idem ſit. 2, 3, 17. naturalis terminus eſt regionis. 2, 3, 16. obſtructione fluminis qui tenetur, tenetur etiam de damno eam ſecuto. 2, 17, 18
Flumina quomodo occupentur. 2, 3, 10, 1
Flumina non ſunt nullius ideo quod ſingulos dominos non habeant. 2, 2, 4. ſunt populi. 2, 2, 12. occupari quomodo potuerint. 2, 3, 7
Fluminis curſu mutato an imperii fines mutentur. 2, 3, 16, 17
Fluvialia incrementa *vide* Alluvio.
Fœnus juri naturali repugnare non ſatis conſtat 2, 20, 42. locationi eſt adfine. 2, 13, 20. *Annot.* 1. ſumitur in malam partem. 2, 13, 21. *Annot.* 1. ad fœnera improba quomodo & quare leges civiles ſoleant connivere. 3, 5, 4. adverſus fœnebre malum reges ſibi juris remediis conſuluere. 3, 14, 2
Fœnus nauticum. 3, 12, 5
Fontes venenis inficere an liceat hoſti. 3, 4, 11. an alio modo corrumpere. 2, 4, 17
Formæ in moralibus ſolent habere interjectum aliquod, quod modo ad hoc modo ad illud extremum propius accedit, 2, 23, 1
Fortuna & injuria quomodo diſtinguantur. 2, 21, 5
Funeraria actio cujus naturæ. 2, 10, 9, 2
Franci diviſi in orientales & occidentales. 2, 9, 11
Francici juris ſucceſſio in regnis. 2, 7, 21
Francorum imperium diſtinctum a Romano. 2, 9, 11, 3

Fran-

Francorum regni diviſio in orientale & occidentale. *ibid.*
Francorum regum ſucceſſio olim aliquatenus a populi voluntate pependit. 2, 9, 11, 3
Francorum jus de poſtliminio extra bellum publicum. 3, 9, 19, 2
Francorum jus circa ſervos. 3, 7, 8
Francorum mos ad bellum vitandum. 2, 23, 9
Francorum moderatio in bello circa res ſacras. 3, 12, 6, 3
Francorum mos circa prædam. 3, 6, 16, 2
Frater minor an præferatur fratris majoris filio. 2, 7, 31
Fratris filius an patruo regis præferendus in ſucceſſione. 2, 7, 32
Fratris filiam uxorem ducere non eſt prohibitum. 2, 5, 14. in fraudem quæ fiunt, quo pertineant. 2, 16, 20
Fraudantes vectigalia ad quid teneantur. 2, 17, 16
Fretum maris poteſt occupari. 1, 3, 8
Fructus ut uni populo vendantur pactio an licita. 2, 2, 24
Fructus qui reſtituendi. 2, 10, 4, 6
Fructus induſtriales rei non debentur. 2, 10, 4
Fructus conſumpti an reſtituendi. 2, 10, 5
Fructus in pace qui conceſſi intelligantur. 3, 20, 22
Fructus cum re reſtituendi. 2, 10, 1, 5
Fructus reſtituendi ex damno dato. 2, 17, 4
Fructus duplices induſtriæ & rei. 2, 10, 4. qui eum impedit recipere qui percipiendi eos jus habet, tenetur damni dati, etiamſi ipſe nihil percepit. 2, 11, 4. ut ſuos faciat poſſeſſor *b. f.* non eſt ex jure naturali. 2, 8, 23. *vide* Poſſeſſor *b. f.* quare teneatur reſtituere. *ibid.*
Fructuum dominus eſt naturaliter qui dominus eſt rei. 2, 10, 4. in penuria frumenti, cives etiam vi cogi poteſt, ut quod habet conferat in medium. 2, 23, 3
Fuga an ſit ignominioſa nobili præſertim qua vitam ſervare ſtudet, quam vi armata ſe ſervare poſſe confidit. 2, 1, 10, 3. ficta, dolus eſt non injuſtus. 3, 1, 8. fugam hoſtium quo jure dux falſo militibus ſuis poſſit nunciare. 3, 1, 14. fugere num liceat captivo, bello injuſto. *vide* Captivus.
Functionem res, numero & menſura conſtantes, quomodo recipiant. 2, 10, 13
Fur ad quid teneatur. 2, 17, 16
Fur apud Lycios fiebat ſervus. 2, 5, 25. *Annot.* 2. nocturnus quo jure poſſit occidi. 2, 1, 12
Furem fugientem eum re noſtra juſte occidi falſo quidam tradidere. 2, 1, 13. lex quæ furem impune dicit interfici non dat jus interficiendi eum. 2, 1, 14
Furis nocturni & diurni diſtinctio quo jure nitatur. 2, 1, 12, 1
Furioſus promittendo non obligatur. 2, 11, 5
Furtum contra jus naturale. 1, 1, 10, 4
Furtum jure naturali prohibitum quo ſenſu. 1, 1, 10. punitum quomodo ſit a Græcis & Judæis. 2, 20, 32. non ſemper committitur ereptione rei alienæ. 1, 1, 10. & 2, 21, 6. non committit is qui bello injuſto captus res ſuas domino ſubducit. 3, 7, 6. ſubductio vaſorum facta Ægyptiis ab Hebræis an furtum fuerit. 2, 7, 2. *Annot.* 1.
Furtum de paſcuo quam de domo quare acrius puniatur. 2, 29, 34
Furari apud Spartanos licuit & Ægyptios. 3, 4, 2
de Futuris tres loquendi gradus obſervandi. 2, 11, 1

G.

Gabaonitarum controverſia. 2, 13, 4, 2
Gabaoniris an Joſua juſte potuerit non ſervare promiſſa, ob mendacium ipſorum. 2, 13, 4
Galli ſunt Franci occidentales. 2, 9, 11. an juſte a Romanis locum ſedis conſtituendæ petierint. 2, 2, 17
Gallis Hercules juſte bellum infert, quia carnes humanas epulabantur. 2, 20, 40
Gallicum jus de præda maritima. 3, 6, 24, 8
Galliæ jus circa prædationes quæ contra legem publicam fiunt. 2, 17, 20, 2
Gallis Senonibus an Rom. juſte aurum negarint, quod dari ipſis pollliciti erant, qui in Capitolio remanſerant. 2, 15, 3
Gelricum jus de inſula & alluvione. 2, 8, 14
Generatio parit jus in rem. 2, 5, 1. & perſonam. 2, 5, 8
Genero cum ſocru matrimonium eſt illicitum. 2, 5, 13

Generis nomen ſæpe adhæret ſpeciei. 2, 16, 9
Germani una uxore contenti antiquitus. 2, 5, 9, 4
Germani ſunt Franci Orientales. 2, 9, 11. eorum luſus de libertate, 2, 5, 27, 1. reges precarii. 1, 3, 10
Germania non fuit pars Rom. Imperii. 2, 9, 11, 1
Germanica inſtituta vigent in Europa. 2, 8, 1
Germanorum veterum latrocinia. 3, 3, 2, 3
Gigantum ætas. 2, 2, 2
Gladio bella pro gloria quomodo gerenda. 2, 24, 10. minus acerbe gerenda. 3, 11, 6
Gladium accipiens gladio peribit, quo ſenſu dictum. 1, 3, 3, 7
Gladios geſſerunt Apoſtoli quidam. 1, 3, 3, 4
Γνώμη Ariſtoteli quid. 2, 16, 26, 1
Gothorum moderatio in bello circa res ſacras. 3, 12, 6, 3
Tib. Gracchus Octavio male tribunatum abrogat. 3, 19, 8, 2
Gradus in Levitico prohibiti, an & nunc matrimonia impediant. 2, 5, 19, 1
Gradus qui in Levitico per interpretationem prohibiti cenſeantur. 2, 5, 13, 4
Græci aliquando plures uxores habuere. 2, 5, 9, 4
Græcorum mos circa prædam. 3, 6, 14, 2
Græcorum mos bellorum cauſas certamini committere duorum. 2, 23, 10
Gratia mortuis quomodo reddatur. 2, 7, 9, 2
ex Gratia quod debetur, armis peti juſte nequit, 2, 22, 16. *adde* Beneficium.
Gratiam referre prius quam beneficium conferre. 2, 7, 9, 2
Gravia ſupra modum eximenda a verborum univerſitate. 2, 16, 27, 1
Gravidæ cur ſupplicio non afficiatur, antequam enixa eſt. 2, 21, 14
H. Grotius fœdera reprobat cum Turca contra Chriſtianos, & Chriſtianos adhortatur ad bellum Turcicum. 2, 15, 12. belli præſentis cauſas videtur ſtatuere injuſtas. 1, 2, 8. queritur de ejectione ſua ex patria. *Proleg. p.* 13. ſequitur in judicando & eligendo libertatem. *Proleg. p.* 23.
Gubernandi tres formæ. 1, 3, 8, 9

H.

HAbitatio an concedenda externis, & quibus legibus. 2, 2, 16, 1
Habitatio & convictus familiaris cum iis, qui alieni ſunt a vera religione, ad prohibitus lege Euangelica. 2, 15, 10
Hæres non tenetur ex vi ſola juramenti facti a defuncto, 2, 13, 17, 1
Hæres an de pœna teneatur. 2, 21, 19
Hæreticus Auguſtino quis. 2, 20, 50, 3
Harmonica proportio an in pœnis locum habeat. 2, 20, 33
Haſta ſanguinea. 3, 3, 8
Haſtarum erectio. 3, 24, 5
Hebræi juſſi ſacra gentium abolere. 3, 5, 1, 6
Hebræis an licuerit beneficia dare extraneis, aut ab iis accipere. 2, 15, 9, 3
Hebræorum lex pro fœminis captivis. 3, 4, 19, 2
Hebræorum mos de agris captis. 3, 6, 11, 2. de corona victi regis. 3, 6, 24, 4
Hebræorum jus circa ſervos. 3, 7, 8
Hebræorum lex. *vide* Lex.
Hebræorum jus in liberos. 2, 5, 5, 7
Hebræorum lex de arboribus in bello. 3, 12, 2, 2. pro ſervis. 3, 14, 6, 5
Hebræorum leges in contractibus. 2, 12, 13, 2
Hebræorum ſententia diſtinguens ea quæ natura honeſta ſunt. 2, 14, 6, 1
Hebræus deficiens a religione ſua, a quolibet alio Hebræo poteſt interfici. 2, 20, 9. Hebræi odio habent omnes peregrinos, & quare. 2, 15, 9. jus ad bellum an ex eo tantum habuerint quod terram Canaan deberent occupare. 1, 2, 7. *vide* Judæus.
Heraclius Imperator certamine ſingulari pugnat cum Coſroæ filio. 3, 20, 43
Hercules Acheloum domat. 2, 13, 16. laudatur quod exſciderit Tyrannos, & quare. 2, 20, 40
Hereditas in quibus cauſis obligetur pro defuncto. 2, 21, 19. etiam recuſari poteſt. 2, 4, 4. recte relinquitur liberis, quibuſcunque, etiam naturalibus. 2, 7, 4. ſequitur liberos naturaliter. 2, 7, 5, an filios magis quam filias. 2, 7, 4. n. 1. hereditatis quæ reſtitui juſſa, fructus non reſtituitur jure civili. 1, 3, 2. hereditates quædam diverſæ ab hæreditate bonorum. 2, 7, 19
Heres perſonam refert defuncti. 2. 9, 12. in bonis tantum, non in meritis. 2, 21,

21, 19. tenetur ex facto alieno, defuncti ſc. 3, 2, 1. ex jurejurando ejus ſi non perſonæ jus naſcitur, ſed Deo fides obſtringitur. 2, 13, 17. non ſi vi expreſſum ſit. 3, 19, 5. an ex mandato teneatur defuncto facto. *vide* Mandatum. heres regni patrimonialis in quantum teneatur coheredibus. 2, 7, 13

in Heredem tranſeunt earum rerum onera, quæ in humano ſunt commercio. 2, 13, 17. ex primæva lege Dominii. 3, 19, 5. *vide* Debita. an filius a patre in totum poſſit exheredari. *vide* Exheredati.

Hæreticus quis ſit proprie. 2, 20, 50.

Hæretici ut vocant, id eſt, qui in quibusdam diſſentiunt articulis, an juſte bello poſſint impugnari. 2, 20, 50

Herodis Magni liberorum controverſia. 2, 7, 28

Hieroſolyma quo ſenſu dicatur in orbis medio ſita. 2, 22, 13

Hiſpanicum jus de prædis terreſtribus & maritimis. 3, 6, 24, 8

Hiſpanicum jus de poſtliminio, de comitatibus & arcibus. 3, 9, 13, 2. de navibus, quas piratæ ceperunt. 3, 9, 17

Hiſtoriæ non quæ tantum juſte, ſed & quæ inique, impotenter, iracunde factæ ſunt, memorant. 2, 18, 7

Hiſtriones S. Cœna olim prohibiti. 1, 2, 9. n. 1

Hollandiæ jus circa prædationes piraticas quæ contra legem fiunt. 2, 17, 20, 1

Hollandiæ mos circa obligationes exercitorum. 2, 11, 13

Hollandicum jus de agris inundatis. 2, 8, 12, 2. circa inſulas, & alveos ſiccatos. 2, 8, 10, 2

Hollandorum jus de exigendis octo nummis in centum, an cum jure divino pugnet. 2, 12, 22

Homicida qualiscunque impurus habebatur apud Græcos. 3, 4, 5. injuſtus quis. 2, 17, 15. in quantum teneatur occiſi parentibus & uxori & liberis. 2, 17, 13. juſtus eſſe poteſt & tamen peccare in charitatem. *ibid.*

Homicida quid reſtituere teneatur. 2, 17, 13

Homicidas occidere ut liceat, unde ortum habeat. 1, 2, 5, 3

Homo ad quæ jus habeat. 2, 17, 2, 1

Homo homini inſtrumentum. 1, 5, 3. & 3, 6, 9, 1

Homicidas primis temporibus capitis ſupplicio affici Deus prohibuit, & quare. 1, 2, 5

Homicidii voce non quamvis hominis cædem intelligimus. 1, 2, 5

Homini homine non eſt prodige utendum. 2, 24, 10. homo hominem ut adjuvet juris naturalis eſt. 2, 20, 8. an ad hoc quis ita teneatur ut omittere id juſte nequeat. 2, 25, 7. homo hominem ut tueatur juris eſt naturalis. 1, 5, 2. & 2, 25, 6 homines in quibusdam caſibus jus gentium æquavit rebus. 3, 6, 3. & 3, 6, 12. & 3, 7. 5. Natura omnium hominum intereſt, ut aliis hominibus conſulatur. 3, 19, 9

Hominum reddendorum pactum de vivis intelligendum. 2, 16, 5

Honeſtatis generale præceptum in Euangelio 1, 2, 8, 4

Honeſtum quid & quotuplex. 1, 2, 1, 4

Honeſtum vel in puncto conſiſtit, vel admittit quandam laxitatem. 1, 2, 1

Honor quid. 2, 1, 10. adverſus honorem quibus modis damnum detur, & in quantum ex eo quisque teneatur. 2, 17, 22. naturaliter homini ſuum 2, 17, 2. honoris recuperandi gratia lædere [illegible] an liceat. 2, 1, 10

Honoribus arcentur nocentum liberi. 2, 21, 16

Horatiorum & Curiatiorum duellum an fuerit juſtum. 3, 20, 43

Hoſpites pellere barbarum eſt. 2, 2, 16. *vide* Exules.

Hoſpitii jus federibus iniri ſolet, & quare. 2, 15, 5

Hoſtis eſt qui facit quod placet hoſti. 3, 17, 3

Hoſtis jure gentium externo pro nullo habetur. 3. 10, 1. itaque ex eo in hoſtem omnia licent. 3, 4, 3. an privatim poſſit interfici, & quo jure in territorio alieno & pacato. 3, 4, 8. poteſt jure gentium, ſed civili jure ſæpe impedimentum injicitur. 3. 6, 27

ex Hoſtibus Romani juſte & prudenter faciunt amicos. 3, 15, 3

Hoſtis quid antiquis. 2, 15, 5, 2. & 3, 3, 1, 1

Hoſtis occiſio, indiſtincta quo ſenſu licita. 3, 2. & 2, 3, 1

Hoſtis an offendi poſſit in ſolo pacato. 3, 4, 8, 2

Hoſtis ſubminiſtrans res an pro hoſte habendus. 3, 1, 5, 1, 3

Hoſti mentiri licere qui ſenſerint. 3, 1. 6, 1, 2, & 17, 1

Hoſtem ſpoliare an liceat. *vide* Spoliare. 3, 5, 1. res ad Hoſtem miſſæ quando & quatenus intercipi poſſint. 3, 1, 5, 1. & 3
Hoſtes ſepeliendi. 2, 19, 3, 1. & 2
apud Hoſtes eſſe poſſunt qui non hoſtili ſint animo. 3, 11, 3, 1. & 2
Hoſtes qui. 3, 3, 1, 1. & 2, 15, 5, 2
Hoſtes ſunt & qui pro parte ſummum imperium habent. 3, 3, 4
Hoſtes fiunt etiam qui inæqualiter federati ſunt. *ibid.*
Hoſtium ſubditi, hoſtes. 3, 3, 9. & 3, 4, 6
Hoſtium ſubditi ubique offenduntur jure belli. 3, 4, 8, 1

I.

Jacobus Patriarcha probat jus acquirendi bello. 3, 6, 1, 1
Jacobus fedus init cum Idololatra. 2, 15, 9
Jacobi filii ex ancillis ab ipſo adoptati in jus ſuccedendi. 3, 7, 8, 2
Idem morali æſtimatione cenſetur tantundem. 2, 7, 2
Idem populus cenſetur etiam poſt multos annos. *vide* Populus.
Idola hoſtium evertere aut diruere an liceat iis qui eadem religione tenentur 3, 5, 2
Idolorum cultores an hoc nomine bello poſſint impugnari. 2, 20, 47. qui puniri poſſint. *ibid.* natura vani eſſe, quo ſenſu dicantur. 2, 12, 26
Idololatros quos morte puniat lex Hebræa. 2, 20, 47, 2, 4
Idololatriæ ſpecies & gradus. 2, 20, 9, 5
Jehu factum quale. 1, 4, 19, 4
Jephthis controverſia cum Ammonitis. 2, 4, 2, 1
Ignoſcere an liceat interdum. 2, 20, 21. an liceat poſita lege pœnali. 2, 20, 24
Ignorantia quæ delictum minuat. 2, 20, 43. & 2, 26, 1
Illicita eximenda verborum univerſalitate. 2, 16, 27, 1
Illicita non obligant. 2, 16, 26. illicitum factum non ſemper caret effectu juris. 2, 11, 9
Illiciti facti promiſſio non valet, & quare. 2, 11, 8. etiam jurata. 2, 13, 6. verba quæ illiciti quid continent, quomodo interpretanda. 2, 16, 26
Illyrii prædari ſoliti, triumphati. 3, 3, 2, 3
in Imaginibus gentiles arbitrabantur habitare aut Dei Spiritum, aut bonos angelos, aut vim aſtrorum. 3, 5, 2
Immemoriale tempus. *vide* Tempus immemoriale. 2, 4, 7
Immunitas rerum ad agriculturam pertinentium. 3, 13, 4, 4
Immunitatis conceſſio quibus caſibus definat, 2, 16, 27
Impediens aliquem a petendo munere quando teneatur. 2, 17, 3
Impendens in rem alienam receptu difficilem ſumptus ſervat. 2, 10, 9
Impenſorum loco juſte retinentur quæ durante bello capta ſunt ab iis qui juſtum bellum geſſerunt. 3, 13, 3
Imperare non ſemper involvit ſubditos. 1, 3, 21. imperandi jus non ſemper ſubditorum arbitrio relinquitur. 1, 3, 8 imperandi & parendi ordo inſervit noſtro bono etiam tum cum patimur injurias ab imperante. 1, 4, 4. Imperantes in univerſum cenſendi quærere tranquillitatem publicam, & quare *ibid.* an utile eſſet, ut unus aliquis toti mundo imperaret. 2, 22, 13
Imperator Romanus an in ea omnia jus nunc habeat quæ quondam fuere populi Romani. 2, 22, 13. Electio ejus facta a legionibus an per ſe rata fuerit. 2, 9, 11. princeps federis electus contra Turcam. 2, 15, 12. Imperatores Romani cur epiſcoporum conſilio uſi ſint. 2, 23, 4
Imperator Romanus an imperium habeat in omnes. 2, 22, 13
Imperator Romanus qua talis, unde jus ſuum habeat, Vicarium ei quis dare poſſit. 2, 9, 11, 4
Imp. Germaniæ qua talis, unde. *vide* Imperium acquiri quatenus poſſit. 3, 15, 1
Imperium in victos accipi recte ad ſui tutelam. 3, 15, 2, 1
Imperium bello acquiritur. 3, 8, 1
Imperium ut in rege imperante alio eſt bello acquiritur. 3, 8, 4, 1, 2
Imperium alienari poteſt a rege conſenſu populi. 2, 6, 3
Imperium Romanum diſtinctum ab Imperio Francorum, & regno Longobardorum. 2, 9, 11, 3. a Germania magna. 2, 9, 11, 1
Imperium & majeſtatem conſervare, quid? 1, 3, 21, 2
Imperium acquiritur non niſi ex conſenſu aut ex pœna. 2, 22, 13. & jure naturali

rali tamen non ultra quam fert debiti modus & periculi neceſſitas. 3, 15, 1. alienari poteſt, 1, 3, 12. & 2, 6, 3. ut alienetur quibus opus ſit. 2, 6, 1. & *ſeq* & 3, 20, 6, alienari non poteſt ex moribus Germanorum. 1, 3, 13. non amittitur delinquendo, niſi lex id ſtatuat. 2, 1, 9. artificium credendum eſt in dubio. 2, 4, 8. in certo eſſe humanæ intereſt ſocietatis. *ibid.* in corpore non eſt diviſibiliter in plura corpora. 2, 6, 6. dari a Deo, utile eſt ut credatur. 1, 3, 8. derelinquitur aliquando, & quare. 2, 4, 8. deſinit derelictione. 2, 9, 1. diſtinguitur interdum a dominio. 2, 3, 4 tale imperium continet jus eminens 2, 3, 19. dividi poteſt ut pars ſit penes populum, reliqua penes regem. 1, 3, 17. quibus caſibus. 1, 3, 21. a victore in ſecuritatem ſuam. 3, 19, 9. cum dividitur, utrique parti certi fines conſtituendi, qui cognoſci queant. 1, 3, 9. & 1, 3, 17. diviſum an cenſeatur, ſi rex irrita fore permiſerit, in quæ ſenatus non conſentiet. 1, 3, 18

Imperii diviſi exempla, 1, 3. 20. male imperantis an recidat ad populum. *vide* Tyrannus. Imperantis inſtitutum non ſemper eſt tyrannicum. 1, 3, 8. an omne inſtitutum ſit ejus gratia cui imperatur. *ibid.* proprietatis pleno jure poteſt haberi. 1, 3, 11. & quomodo §. *ſeq.* hocque imperium patrimoniale dicitur. 1, 3, 12. & 3, 8, 2. opponitur ei quod defertur voluntate populi. 1, 13, 13, 14. quod per Regem exercetur non deſinit imperium eſſe populi. 2, 16, 16. quod eſt in rege, ut in capite, in populo manet ut in toto. 2, 9, 8. res pia eſt, etiam cum ab impio tenetur. 1, 2, 7. vi partum ex voluntate, etiam tacita, poteſt jus accipere. 2, 4, 14. victis relinquere æquum. *vide* Victus.

Imperii forma qualiſcunque fingatur, nunquam periculis aut damnis caret. *vide* Status. Materia prima & ſecundaria. 2, 3, 4. onus magnum. 2, 4, 5

Imperium herile, quod ad utilitatem regentis inſtituitur, quo jure haberi poſſit. 3, 8, 2. mixtum idem eſt ac diviſum. 1, 3, 20. vel ſtatus mixtus. 3, 19, 10. & eſt cum ſervitus miſcetur cum perſonali libertate. 3, 8, 3. Summum res eſt nobiliſſima. 2, 4, 12. primum eſt quod producit ſocietas civilis. 2, 9, 3. tantum juri naturali ſubjacet. 2, 4, 12. quibus modis acquiratur. 2, 4, 11. non amittitur ab iis qui acta ſua a minoribus magiſtratibus volunt confirmari. 1, 3, 18. continet jus ut in bona ſic in actiones ſubditorum. 3, 20, 52, & poteſtatem eos judicandi. 2, 25, 8. habetur vel jure temporario, vel uſufructuario, vel proprietatis. 1, 3, 11. habentes in quos bellare poſſint. 1, 4. 1. penes populum an ſemper ſit. 1, 3, 8. an a populo omni conſtituatur. *ibid.* redit ad populum in regnis electivis mortuo rege, in hæreditariis extincta familia. 2, 9, 8. imperii ſummi exempla & teſtimonia per omnes rerumpublic. formas. 1, 3, 8. ſigna quæ. 2, 25, 8. imperii ſummitas diſtinguenda ab habendi plenitudine. 1, 3, 14. & 2, 6, 7. temporarium. 1, 3, 8. uſufructuarium regi invito nequit auferri, 2, 6, 2

Imperii pars non poteſt recedere a corpore niſi in extrema neceſſitate. 2, 6, 5. tunc enim valide imperium alterius in ſe recipit. 3, 20, 5. ſocietatem continentis reverentia æquiparatur vitæ. 1, 2, 5

Imperii termini qui. *vide* Termini. translatio jus dat & poteſtatem obligandi cœtum. 2, 14, 11

Imperii Romani nunc non ſunt omnia quæ olim fuerint. 2, 22, 13, 2

Imperii ſummi jus tam populo, quam regi longa poſſeſſione acquiritur. 2, 4, 11

Imperii ſubjecta perſonæ & territorium. 2, 3, 4, 1

Imperii pars pignori dari non poteſt. 2, 6, 9

Imperii proprii exempla. 1, 3, 12, 3, 4

Imperii ſummi partitio quomodo fiat. 1, 3, 17, 1, 2

Imperii vox improprie ſumta pro ductu, & pro poſtulato. 1, 3, 21, 8

Imperio partito ſinguli imperantes pro ſua parte jus belli habent. 1, 4, 13

Imperia magna difficulter cuſtodiuntur. 2, 22, 13, 1. & 3, 15, 7, 2

Imperia ſucceſſiva non ſemper ſumma. 1, 3, 10, 5

Imperia non ſumma plene haberi, & in patrimonio eſſe poſſunt. 1, 3, 14

Imperia electiva quædam ſumma. 1, 3, 10, 5

Imperia quædam in patrimonio, & alienabilia. 1, 3, 14

Imperia quomodo intereant ſublato ſubjecto,

jecto. 2, 9. 1
Imperia prophanorum ſponte non ſubeunda. 2, 15, 10, 4
Impietatis auctores jure gentium punibiles 2, 20, 47, 2, 4. & §. 50, 3. & §. 51, 1
Impium Deus facit ad diem malum, quomodo intelligendum. 2, 20, 4
Impoſſibile dupliciter quid dicitur. 2, 13, 9. ad omnino impoſſibile nemo obligatur. 2, 13, 8
Impoſſibilitas facti promiſſi excuſat, ne pax rumpatur. 3, 20, 37
Inachidarum regnum Argis. 1, 3, 8
Inæqualitas in contractu naturaliter jus dat minus habenti. 2, 12, 8. locum facit reſcindendi aut reformandi contractum jure naturali. 2, 13, 16. non ſi in eum conſenſum eſt, jure gentium, 2, 12, 26. & 2, 13, 16. aut juramentum interceſſerit. 2, 13, 6
Inæqualitas, quæ ineſt contractui, jure gentium non relaxatur. 2, 12, 26, 1
Incarcerans alterum injuſte ad quid teneatur. 1, 17, 14, 16
in Incendio ædes vicinas quo jure liceat diruere. 2, 2, 6. in Incendio puniendo multorum etiam ſunt ſpectandæ calamitates. 2, 20, 30
Inceſtum jure gentium. 2, 5, 12, 3
Incorporalia cum perſona acquiruntur. 3, 7, 4. & cap. 8, 4, 2
Indefinita pro univerſali quando ſumenda. 2, 16, 12, 1
Indi plures uxores habebant. 2, 5, 9, 4
Indictum bellum principi, ſimul indictum ſubditis & ſociis. 3, 3, 9
Indictio belli. 3, 3, 5. & 6. & 7
Indictio belli utrinque facta. 3, 3, 7, 3
Indictio ſpecialis requiritur, ſi ſocii per ſe, & apud ſe bello impetantur. 3, 3, 10
Indictio belli ad quos reſpiciat. 3, 3, 9 in quem finem inſtituatur. 3, 3, 11. quotuplex. 3, 3, 7, an neceſſaria poſt inducias. 3, 21, 3. ruptis ab altera parte induciis. 3, 2, 11. quando jure naturali aut gentium neceſſaria vel non. 3, 3, 6. an ſtatim poſt indictionem bellum poſſit inferri. 3, 3, 13. an hoſtium ſociis ſeparatim bellum indici debeat, ſi cum iis ſolum bellum inſtituatur. 3, 3, 9
Indigentia naturalis menſura ejus. 3, 3, 10. quod res quæque valere debet. 2, 12, 14
Indirecte licent quædam quæ directe non licent. 3, 1, 4, 1
Indis illata bella improbantur. 2, 22, 9. quod indicatum & ſufficienter adverſus eum pro vero habetur, qui indicavit. 2, 4, 3
Induciæ quid & unde dictæ. 3, 21, 2. quando incipiant obligare. 3, 21, 5. ad certum finem; & earum effectus. 3, 21, 6. & 13
Induciæ a ducibus dantur. 3, 23, 8
Induciæ per annos centum etiam eſſe poſſunt. 3, 21, 1. dantur interdum rebus tantum, non etiam perſonis, & contra. 2, 21, 10, & opponuntur paci. 3, 21, 1. & §. 2, non rumpuntur a privatis, niſi publica auctoritas eis acceſſerit. 3, 21, 12. vim omnem prohibent. 3, 21, 6. induciarum tempus an includat nominatum terminum. 3, 21, 4. induciarum tempore ſi quid convenit idem valet ac quod belli tempore. 3, 21, 1. induciarum tempore non eſt poſtliminium. 3, 9, 8. ultro deficientes ſuſcipere non licet, nec relictos occupare. 3, 21, 8. in induciis quæ perſonis tantum dantur res defendere etiam cum cæde perſonarum licet. 3, 2, 10
Induciarum tempus an veniat ſub belli an pacis nomine. 3, 21, 2
Induciarum tempus quomodo computandum. 3, 21, 4
Iduciis finitis nova indictione non opus. 3. 21. 3. earum tempore quid liceat. 3. 21. 6. 11. an deficientes & relictos recipere liceat. 3, 21, 8, 1
Induciis elapſis, qui ſine culpa penes hoſtem reperitur an capi poſſit. 3, 21, 9
Induciis ab altera parte ruptis indictione non opus. 3, 11, 11
Inermes per loca munita mittere; quibus tranſitus negari non poteſt, uſitatum. 2, 2, 13
Inermibus parcendum. 3, 11, 10
Infans promittendo non obligatur. 2, 11, 5
Infantes occiduntur jure belli, quo ſenſu. 3. 4. 9. quo ſenſu non occidi debeant jure belli. 3, 1, 9
Infantis dominium unde. 2, 3, 6
Infantium promiſſa acceptandi animum jus ſupplet. 2, 11, 14
Infantium dominium quale. 2, 3, 6, & 2 5, 2, 2
Infantibus parcendum. 3, 11, 9, 1, 2
Infeudatio eſt alienatio. 2, 6, 9
Infeudationes regnorum irritæ ſine conſenſu populi. *ibid.*

Infor-

Infortunati in bello qui. *vide* Fatum. 3, 11, 3
Infortunium quid. 3, 11, 4
Infortunium & injuria quo diſtent. 2, 21, 5, 1. & 3, 11, 3, 1
Infortunii & injuriæ diſtinctio. 3, 11, 3, 1, 4
Ingrati non puniuntur. 2, 20, 20, 1, 2
Ingratis pœna alicubi dicta. 2, 25, 3. n. 4
Inhoneſti facti promiſſio an valeat. *vide* Illicitum.
Inimici qui Judæis. 1, 2, 6. inimicis benefaciendum. 2, 20, 10
Inimici ſepeliendi. 2, 19, 3
Injuria quando alteri in perſona alterius facta cenſeatur. 3, 20, 40, 2
Injuria quid. 3, 11, 4. Chriſtiano qualis non repellenda, & an omnis. 1, 2, 5. quæ in perſonam noſtram committitur ſpernenda. 2, 24, 3
Injuriæ vindicta jure naturali illi conceſſa, cui infertur. 1, 4, 2. ſed prohibita eſt lege ſocietatis. *ibid.* & ſummis tantum poteſtatibus inter ſe conceſſa, ita ut hæc libertas nemini temere cenſeatur abdicata. 2, 16, 13. neglecta a ſummo magiſtratu, an licita minoribus. 1, 3, 4. nimia ſi ſit, fit injuſta. 3, 11, 1
Injuriam non facio cum utor meo jure. 2, 1, 12. facienti non reſiſti, an dicatur univerſaliter. 1, 3, 3. levem judicio perſequi lege euangelica prohibitum. 1, 2, 8, 1, 3, 3. ſubditis factam non oportet trahere ad injuriam magiſtratus, niſi manifeſte hoc appareat. 3, 20, 40
ab Injuria imperantium ſubditos defendere alienos etiam vi & bello utrum liceat. 2, 25, 8. populus populum ab injuria defendere non tenetur, ſi manifeſtum ſit periculum. 2, 25, 7. qui injuria me affecit & ipſe mihi naturale jus dat adverſus ſe in infinitum. 2, 1, 10
Injuriæ maximæ fiunt ex cupiditate excellendi. *prol. p.* 23
Injuriæ, culpæ, & infortunii diſcrimen. 3, 11, 4, 1, 5, 6
Injuriæ quædam ferendæ, & quales. 1, 2, 8, 7
Injuſte nemo agit niſi qui ſcit ſe agere. 3, 23, 13. quædam injuſta non ſunt, & tamen cum caritate pugnant. 2, 12, 9. & 2, 12, 16
Injuſtitia, admiſſa communiter, etiam à civitate, non facit ne ſit juſta ſi dictas. 3, 3, 2. eo major quo majus alteri damnum infertur. 2, 20, 30. committi poteſt in bello juſto. 3, 11, 1, 1
Injuſtum quid. 1, 1, 3, 1
Injuſti judices, teſtes, accuſatores, ad quid teneantur. 2, 17, 16
Innocens interdum non injuſte occidi poteſt. 2, 1, 4
Innocens civis ut ſe hoſti dedat cum petenti etiam a civitate cogi poteſt. 2, 25, 3
Innocenti inſultans princeps non ideo ſtatim princeps eſſe deſinit. 2, 1, 9
Innocentem an teneamur defendere, & quando. 2, 25, 2. & §. 3, 1
Inobedientia interdum minus malum, adeoque boni vicem obtinet. 2, 26, 4
ob Inopiam publicam peregrini ſemel admiſſi recte expelluntur. 2, 2, 19
in Inopia ſeu defectu cibariorum, quo jure quod quisque habet conferre cogitur. 2, 2, 6
Inſignia regia non ſemper demonſtrant regiam poteſtatem. 1, 3, 10
Inſignia regiæ poteſtatis conceduntur principibus populi liberi. 1, 3, 10, 3
Inſtitoria actio unde. 2, 11, 13, 12. ex Inſtitoris actu cur teneatur qui eum præpoſuit. 2, 10, 2
Inſtrumenta ruris pignori capi vetita. 3, 12, 4, 4
Inſtrumentum etiam homo eſt & quale. 1, 5, 3
Inſula quomodo diſtinguatur ab alluvione. 2, 8, 14
Inſulæ cujus. 2, 8, 14, 1. & §. 9, 2
in Inſulis vacuis ceſſat judicium. 1, 3, 2
Intentio mala per ſe ad reſtitutionem non obligat. 2, 22, 17, 3
Intereſſe mercatorum an ſit juſtum & quatenus. 2, 12, 22
Internecino bello pax qualiscunque præferenda. 2, 24, 6. *vide* Bellum.
Interpretatio ea ſumenda eſt, quæ cavet ne actus in vanum recidat. 3, 19, 3. interpretationis menſura quæ ſit. 2, 16, 1. regulæ in conditionibus pacis ſi dubia oriuntur. 3, 20, 21. *& ſequent.* in pactis inter privatos tempore belli. 3, 23, 12. leges generales interpretatione benigna ita accipiendæ ſunt, ut caſus ſummæ neceſſitatis excludant. 3, 23, 6. in lege quæ non ex æquitate naturali ſed majoris mali evitandi cauſa lata eſt, ea non eſt ſumenda interpretatio quæ peccato obnoxium faciat actum. 3, 7, 6

Inter-

INDEX.

Interpretationis fontes. 2, 16, 1, 1
Interfectio. *vide* Occiſio.
Interim pro interdum. 2, 11, 6
Interpretandi regulæ. 2, 16, 2
Invaſio alieni, ſi de pace rumpenda agatur, cenſetur magna eſſe cupiditas. 3, 20, 40
Invaſor imperii populum obligare nequit. 2, 14, 14
Invaſorem obligant actus ejus imperii. 1, 4, 15. invaſorem bello petere an liceat populo cui eum ſubditis invaſoris fedus eſt, volente vero rege. 2, 16, 18
Invaſorem occidere non licet, ſi ei fides data ſit, aut pactum intervenerit. 1, 4, 6
Invaſor imperii præceptis ſuis quatenus obliget. 1, 4, 15. quomodo poſſit interfici belli jure. 1, 4, 16. & ex lege antecedente. 1, 4, 17. & ex auctoritate jus imperandi habentis. 1, 4, 18. cur extra caſus exceptos interfici a privato non poſſit. 1, 4, 19, 1
qui invenit rem alienam ad quid teneatur domino. 2, 10, 1. an ſi dominum ignoret rem teneatur dare pauperibus. *vide* Aliena res.
Inventionis titulus locum non habet in his quæ jam poſſidentur. 2, 22, 19
Involuntarium ex voluntario habendum pro voluntario. 2, 17, 18
Inundati agri cujus jure Romano. 2, 8, 8, 10. & 1, 11, 1
Inundationis duæ ſpecies. 2, 8, 8
Inundatione dominium naturaliter non amittitur. 2, 8, 10, 1
Inundatus ager quando derelictus habeatur. 2, 8, 10, 3
Joannis Baptiſtæ & Chriſti doctrina quatenus eadem. 1, 2, 7, 5
Joca. 3, 1, 17
Joſephus Judæus in legis expoſitione Romanis blanditur. 3, 5, 1, 6
Joſephi Patriarchæ dolus. 3, 1, 15, 2. monopolium. 2, 12, 16
Ira quid. 2, 20, 5, 1. & 3, 11, 4, 2
Ira in Deo quatenus. 2, 13, 1, 3
Ira homini cum beſtiis communis. 2, 20, 5. quod ex ira committitur magis excuſabile quam quod ex voluptate. 2, 20, 31
Iracundi ſunt in quibus bilis prævalet. 2, 20, 31
Iracundiam accendit recens necdum ſedatus dolor. *ibid.*
Irregularitas ex bello. 2, 24, 10
Irreligioſi etiam in falſos Deos juſte puniuntur, bello impugnantur. 2, 20, 51
Irriti actus quinam jure naturæ. 2, 5, 10, 1
Irriti actus a lege civili non fiunt, niſi eorum qui ſubſunt. 2, 5, 14, 2, 3
Irritum facere diverſum eſt a prohibere. 2, 5, 16. quæ actum irritum faciunt odioſa ſunt. 2, 16, 10. irritum facere quid rex antecedenter poteſt non etiam conſequenter. 2, 14, 3. ut quod conſequenter irritum reddatur, quid requiratur. *ibid.*
Iter res eſt. 1, 3, 11
Iuus quomodo reditum comprehendat. 3, 21, 16
qui Jubet tenetur de damno facto ab eo quem juſſit. 2, 17, 6. & 2, 21, 1. id quod jubet an id quod promittit in dubio præferendum. 2, 16, 29
Judæi. *vide* Hebræi.
Judæorum opinio de neceſſitate reſtitutionis. 3, 10, 3
Judex quaſi pater. 2, 20, 2, 1
Judex juſte judicaſſe dicitur dupliciter, aut cum judicaverit ut decet, aut cum ex animi ſententia 2, 23, 13. ubi expectari non poteſt ſine certo periculo aut damno, ceſſare judicium intelligitur. 1, 3, 2. idem intelligitur, ubi rejicit judicium. *ibid.*
Judicandi libertas homini ab homine quomodo debeatur. 3, 1, 11, 1
Judicare an poſſit de regni ſucceſſione, ſive rex, ſive populus. 2, 7, 27
Judicia in ſubditos cuique poteſtati. 2, 25, 8
Judices cur electi qui eſſent prudentiſſimi. 2, 20, 9 plures ad vindicationem mali quare inſtituti 2, 20, 8
Judicis auctoritas non idem valet in exteros quod in ſubditos. 3, 2, 4
Judicium zeli. 2, 20, 9, 5
Judicium reſpicit meritum perſonarum non jus promiſcuum. 3, 4, 8. activum. 2, 23, 3. & 2, 26, 4. animi ad quid homini datum 2, 28, 2. nunquam acquieſcit in medio, ſed alterum eligit. 2, 23, 3. capitale ex dilectione innocentium natum. 1, 2, 8. coactivum humanum. 3, 7, 6. & 3. 10, 1. dicitur jus quoad effectus quoſdam. *vide* infra. Commune populi, ſinguli ad ſe rapere non debent. 1, 4, 19. maximo in re controverſa ubi poſſeſſionem ſequi debent. 1, 4, 20. Contemplativum. 2, 26, 4. injuſtum, nec rem, nec rei æſtimationem immu-

immutat. 2. 1, 10. qui injuſto judicio damnum dedit, in quantum teneatur. 2, 17, 16
Judicii ceſſatio momentanea aut continua. 1, 3, 2, 1
Judicii ceſſatio jure aut facto. *ibid.*
Judicia criminalia quare inſtituta. 2, 20, 14, 15
Judicia capitalia an permiſſa Chriſtianis, non ſunt affectanda. 2, 20, 14. & 16
Judicia apud Hebræos quædam regiæ poteſtati exempta. 1, 3, 20, 2
Judicia periculoſa. 2, 20, 16. publica non a natura ſed a facto. 1, 3, 1
Jurans nan daturum ſe, poteſt repetitionem excepti omittere. 2, 13, 5
Jurans prædoni datum non recte repetit. 2, 13, 15, 3
Jurans redire ad hoſtem, ſi clam redeat non ſatisfacit. 2, 13, 15, 3
Jurans tenetur ex animo jurare, & re implere quod juravit. 2, 13, 2. & 1, 13, 2
Jurans quando Deo tantum obligetur, quando & homini. 2, 13, 14
Jurans non tenetur, ſi is cui juratum eſt eum liberet. 2, 13, 18
Jurans implere debet contractum cui ineſt inæqualitas. 2, 13, 16, 2
Jurantis verba quomodo accipienda. 2, 13. 2. & 3, 1, 2
Jurare volens obligatur, etſi obligare ſe nolit. 2, 13, 2
Jurans deliberato animo ſe non obligandi, tamen obligatur. 2, 13, 3
Juravit Paulus. 2, 3, 21, 1
Juramentum per ſceptrum, ſalutem, & ſimilia. 2, 13, 11, 1
Juramentum per ſalutem Principis, & majeſtatem Imperatoris. 2, 13, 11, 2
Juramentum per Deos falſos an obliget. 2, 13, 2, 1
Juramentum piratæ aut tyranno præſtitum obligat. 2, 13, 15, 2. & 3, 19, 2, 1
Juramentum metu extortum obligat: & quatenus. 2, 13, 14
Juramentum militare Romanorum militum. 1, 2, 10, 4. & 2, 13, 11, 2
Juramentum de præda non intervertenda. 3. 6, 21, 3
Juramentum perjuro datum an obliget. 2, 13, 16, 1
Juramentum per res creatas an licitum, & quo ſenſu. 2, 13, 11, 1. & 5. 12
Juramentum de re impoſſibili nihil operatur, 2, 13, 8. de re pro tempore impoſſibili quid operetur. 2, 13, 9
Juramentum impediens majus bonum morale non valet. 2, 13, 7, 1
Juramentum violatum. *vide* Perjurium 2, 13, 1, 2
Juramentum quomodo ex lege actui invalido validitatem conferat. 2, 13, 20, 4
Juramentum de re illicita non valet. 2, 13, 6
Juramentum non extendendum ultra conſuetam ſignificationem. 2, 13, 5
Juramentum regis irritum eſſe poteſt ob actum ipſius præcedentem. 2, 14, 3
Juramentum dolo elicitum quam vim habeat. 2, 13, 4, 1
Juramentum non intelligendum ſub conditione tacita. 2, 13, 33
Juramentum a priſcis ſic non concipiebatur, ut expreſſe per Deum jurarent. 2, 13, 11. per cœlum, terram & ſimilia an Chriſtiano licitum. *ibid.* per falſos Deos a Chriſtiano licite fieri contendit Duarenus. 2, 13, 22. ab incredulo per falſos Deos conceptum an quis debeat accipere. 2, 13, 12. diſſolvi an queat lege humana. 2, 13, 20. an ſuperiorum actu. *ibid.* cum ab eccleſia diſſolvitur, quomodo defendatur. *ibid.* in quibus caſibus actus contra juramentum valeat. 2, 13, 19. exceptiones omnes excludit quæ ex inæqualitate rei actum reſcindunt. 2, 13, 16. aut ex perſona ejus qua cum agimus peti poſſunt. 2, 13, 14. & 2, 14, 3. & 3, 1, 19. omne quibusdam improbatur. 2, 13, 21. an improbetur lege euangelica. 1, 2, 9. irritum reddi poteſt, antecedenter a privato & rege. 2, 14, 3. conſequenter vero non niſi reſpectu ſuperioris. 2, 13, 20. & 2, 14, 3. omne obligat naturaliter eum, qui jurat. 2, 13, 2, etſi is qui jurat ſe non velit obligari. *ibid.* aut jus non det ei cui juratur. 2, 13, 15. & 2, 14, 3. ſi quis non putans ſe jurare verba protulit jurantis non obligatur. 2, 13, 2. regem non obligat ex ſententia Bodini. 2. 14, 1, ſed falſa. 2, 14, 3. non obligat, cum impedit majus bonum morale. 2, 13, 7. repeti quotannis ſolet, ne mutatione perſonarum vis ejus intercidat. 3, 19, 8. ſervandum prædoni. 3, 23, 2. qui prædoni non ſervat, pœnam apud alias gentes non meretur, & quare. 3, 19, 5. juſte prædoni non ſervari ſtatuit Cicero, 2, 13, 15. vim ſuam amittit mutata qualitate, cujus reſpectu

reſpectu quis juravit. 2, 13, 18. duplex, aſſertivum & promiſſivum. 3, 1, 19. *adde*, promiſſio jurata non eſt fundamentum federum. 2, 16, 16
Juramenti forma. 2, 13, 10
Juramenti effectus. 2, 13, 13. *& ſeqq.*
Juramenti efficacia quatenus pendeat a ſuperiore. 2, 13, 20
Juramenti vis & interpretatio. 2, 13, 1, 2, 3. & lib. 3. cap. 1. §. 19
Juramenti violati pœna ad poſteros manet. 2, 13, 1, 2
Juramenti obligatio ex animo deliberato. 2, 13, 3, 1
Juramento promiſſum non poteſt retineri ob peccatum alterius antecedens. 2, 13, 20, 3. & 3, 19, 3, 1
Juramento convenit maxima ſimplicitas. 2, 13, 4, 1
Juramento teſtis & ultor Deus. 2, 13, 10. abſolutio a juramento unde vim habeat. 2, 13, 20, 2. circa juramenta quid poſſunt ſuperiores. 2, 13, 20, 1, 4
Juramento promiſſum compenſari non poteſt cum eo quod ante erat controverſum. 2, 13, 20, 3. & 3, 19, 19, 1, 2
Juramento fallere viros ut talis pueros. 3, 1, 19. in jurejurando negotium cum Deo eſt. 2, 13, 15. an ex jurejurando hæredes etiam obligentur. 2, 13, 17. promiſſum non poteſt retineri ob peccatum alterius antecedens. *vide* Promiſſio jurata.
Leges Romanæ circa Juramenta quid ſtatuant. 2, 13, 20, 4
Juramenta a Chriſto quæ prohibita. 2, 13, 21
Juramenta regum. 2, 13, 19. & 2, 14, 3
Jura acquiri an poſſint bello ſolenni. 3, 8, 4. *adde* Capere. acquiri nequeunt, quæ ſunt inalienabilia. 3, 7, 4. introducta ſunt natura exigente & neceſſitate. 3, 2, 2. multa ſunt, quæ tantum exterius judicium ſpectant, animo autem religionis vinculum non injiciunt. 3, 7, 6
Jurare liquido quid. 2, 13, 3
Juratum pactum fortius non jurato. 2, 16, 29, 2
Juriſdictiones ſumma inferiores concedi jure hæreditario poſſunt populi conſenſu. 2, 6, 10
Juris naturæ dictata alia magis, alia minus manifeſta. 2, 20, 43, 1
Juri naturæ non repugnant quædam quæ vetita ſunt lege divina. 2, 20, 42
Jure gentium bona ſubditorum obligantur ex facto ſuperiorum. 3, 2, 2, 1, 2
Juris gentium dicuntur multa, quæ communia ſunt populis ſine mutua obligatione. 2, 3, 3, 1. & 3, 1, 8, 2
Juris derelicti ſigna ex factis & non factis. 2, 4, 4, 1. & §. 5, 1
Jura quædam ad ſummum imperium pertinent ſeparabiliter aut communicabiliter. 2, 4, 13, 1
Juris naturæ quædam ſunt quæ non ubique obſervantur. 2, 5, 12, 3
Juris gentium multa improprie dicuntur. 2, 8, 1, 2
Juris quæſiti jure naturali ab jure civili diſtinctio repudianda. 2, 14, 8
Juris capax non eſt niſi naturæ præceptis utens generalibus. 1, 1, 11. conſultis Rom. parum credendum in deciſione juris publici. *vide* Gentium. 2, 6, 8. dictio non eſt niſi apud ſuperiorem. 2, 7, 27. effectus interni, *proleg. pag.* 11. executio in magna communitate difficilis. 2, 20, 4. nemo plus juris in alium transferre poteſt quam ipſe habet. 3, 16, 1
Juris etiam alieni quis vindex naturaliter. 1, 5, 2, & 2, 25, 1
Juris fecialis origo. 3, 4, 1, 1
Juris externi efficacia qualis. 3, 7, 7
Juris ignorantia aut excuſabilis, aut inexcuſabilis. 3, 11, 4, 5
Jura quædam realia quo ſenſu dicantur. 1, 1, 4
Juris ſocietas aliqua cum prædone. 2, 13, 2, 3. & 3, 19, 2, 3. & 3, 3, 2, 1
Juriſjurandi effectus eſt præcidere controverſias. 2, 13, 13. forma ſemper eadem, & qualis. 2, 13, 10. fundamentum quod. 2, 20, 45. obligatio perſonam tantum obſtringere poteſt, promiſſio etiam ipſum hæredem. 2, 16, 16. verba quomodo intelligenda. 2, 13, 5
Juſjurandum. *vide* Juramentum.
Juſjurandum a Civitate factum & repetitum. 3, 19, 8, 1
Jus pro eo quod juſtum eſt. 1, 1, 3, 1
Jus pro qualitate ſumtum, quid ſit. 1, 1, 4, 1
Jus pro lege. 1, 1, 9, 1
Jus pro lege ad aliarum a juſtitia virtutum materiam pertinet. 1, 1, 9, 1
Jus naturale. 1, 1, 10, 1. quid, & quomodo differat a divino voluntario. 1, 1, 15, 1

I N D E X.

Jus voluntarium, τὸ ἐν πὰξει. 1, 1, 9, 2

Jus uaturale a Deo immutabile, & quare. 1, 1, 10, 5. eſt aliquod conſequens actum humanum. 1, 1, 10, 4. ſumitur aliquando pro eo quod eſt honeſtum. 1, 1, 10, 3. videtur mutari propter materiæ mutationem. 1, 1, 10, 6. eſſe aliquid juris naturalis probatur a priori & a poſteriori, quomodo. 1, 1, 12, 1. juris naturalis reductivæ quæ ſint. 1, 1, 10, 3. ejus juris permiſſive tantum quæ ſunt, & præcipi, & vetari à Deo poſſuut. 1, 2, 5, 1

Jus naturæ pro certo ſtatu. 1, 1, 10, 7

Jus naturæ & gentium quomodo à Romanis juriſconſultis ſumatur, & an recte. 1, 1, 11

Jus rectorium & æquatorium. 1, 1, 3

Jus nou eſt in brutis auimantibus, de illis improprie quo ſeuſu dicatur. 1, 1, 11, 1

Jus voluntarium humanum, vel divinum. 1, 1, 13

Jus voluntarium humanum civile, civili latius, civili arctius. 1, 1, 14, 1

Jus voluntarium divinum. 1, 1, 13. aut eſt uuius populi, aut omnium. 1, 1, 15, 12

Jus voluntarium divinum omnibus populis commune triplex. 1, 1, 15, 2

Jus gladii quid iu ſacris & prophanis literis. 1, 2, 7, 2

Jus divinum Hebraicum alios populos non obligat. 1, 2, 16, 1, 2

Jus Hebræum quoad nos abrogatum non recte dicitur. 1, 1, 16, 7. quem uſum nuuc habeat, & quem in permiſſis. 1, 1, 17, 1, 3. nihil coutinet juri naturæ contrarium. 1, 1, 17, 2

Jus gentium quid: & quomodo probatur. 1, 1, 14, 1. non eſt commuue omnibus populis. 1, 1, 17, 1

Jus, & uſus juris diſtiuguenda. 1, 3, 24

Jus ſupereminens regis, aut civitatis, an liberet a fide ſubditis data. 3, 19, 7

Jus gentium externum vetus. 3, 1, 18, 1. & §. 19, 1

Jus externum quale. 1, 3, 2, 2. & lib. 3, 10, 1, 3

Jus pro jure externo. 3, 4, 2, 2

Jus regum & populorum quando pace remiſſum cenſeatur. 3, 20, 15

Jus gentium circa iuæqualitatem in coutractibus. 2, 12, 26, 1

Jus internum ab externo diſtiuctum. 2, 12, 11, 2. & 3, 7, 6, 1, 3. & cap. 10, 1, 3. & §. 3, 1

Jus exterorum ſupereminenti dominio non ſubeſt. 2, 14, 7, 8

Jus naturæ moribus obliteratur. 1, 2, 7, 1. & 2, 15, 5, 1

Jus gentium de bello captis. 3, 6, 2, 1, 4

Jus piguoris, retentiouis, ſervitutis an bello acquiratur, & quomodo. 3, 6, 26, 1

Jus captivitatis etiam injuria dicitur. 3, 7, 6, 4

Jus gentium vetat permiſſa jure naturæ, & permittit vetita. 3, 4, 15, 1

Jus gentium apud populos quoſdam. 3, 4, 19, 1

Jus gentium improprie quod multi populi uſurpant ſine mutua obligatione. 3, 1, 8, 2. & 2, 3, 5, 1

Jus ſæpe remittendum ut bellum vitetur. 2, 24, 1, 1. 2, 1, 3, 4, 1

Jus luendi piguoris an tempore amittatur. 2, 4, 15. & 3, 20, 6

Jus hoſpitii. *vide* Hoſpitii jus. humanum conſtituere quod præter, non contra naturam poteſt. 2, 3, 6. non obligat in ſumma neceſſitate. 2, 18, 4. *vide* Neceſſitas.

Jus Mundiburgii. 1, 3, 21. in *prolegomenis*.

Jus neceſſitatis. 2, 2, 10. perſonale. 1, 1, 8. in perſouam ex quibus rebus. 2, 5, 8. numeratur iuter res. 2, 10, 1. præcipui acquiri poteſt cum hæreditate, etiam cum bonorum hæreditas non aditur. 2, 7, 19

Jus prehenſionis non directe inter ſocios. 1, 3, 21

Jus precarii. 1, 3, 12. & 2, 21, 11. jus protectionis. 1, 3, 21

Jus quo ſenſu dicatur id quod placet validiori. *proleg. pag.* 12. dicere ſibi ipſi vetitum. 2, 7, 2. aliquando dicitur id quod fit impune. 3, 11, 18. ſed improprie. 2, 5, 18. aliquando id quod eſt injuſtum. 1, 4, 3. dictum in latiſſimo ſignificatu quid. *vide* Jus ſtrictum diſtinctum a juſtitia. 3, 10, 1. exteris quamdiu datur maueat civitas. *vide* Lex. non ex eo metiendum quod eſt optimum, ſed ex voluntate ejus unde oritur. 1, 3, 3. & 1, 2, 17. opponitur armis. *proleg. pag.* 3 juſtitiæ. 3, 4, 2

Jus ortum a Jove cur dicatur. *proleg. pag.* 9. an metu injuriæ accipiendæ ſit ſancitum. *proleg. p.* 12. an utilitatis tantum gratia, quod Carneades putavit. *proleg. pag.* 4. ſubditis quæſitum an rex

auferre poſſit. 2, 14, 7. quæſitum in regem per promiſſionem & ſimilia, quo caſu juſte ipſis auferatur. 2, 14, 8. legitimo modo partum ne cui auferatur ſine cauſa, juris naturalis eſt. *ibid.* cur in populo aut rectore ejus inſuper quidam habeant. *proleg. pag.* 13

Jus advocatiæ. 1, 3, 21

Jus belli pro eo quod naturaliter æquum eſt, & conſuetum a mitius viventibus 3, 11, 13. & 3, 11, 15. pro eo quod fit impune, per ſe tamen non omni culpa caret. 3, 4, 5. eſt inter diverſos populos non ejusdem civitatis membra. 3, 20, 8. ſpectatur non tantum ex principio, ſed & ex cauſis ſubnaſcentibus 3, 1, 3. certum moraliter quid dicatur. 2, 7, 2 civile quid. 1, 1, 14. favet his, qui patere neceſſe habent, ſed non iis quæ atrocitatem habent facinoris. 2, 26, 3. oritur vel ex obligatione vel ex conſenſu. *proleg. pag.* 11. ad quos non pertineat. 1, 1, 1 aliud quod inter ejusdem tantum populi partes valeat. 2, 13, 16. aliud quod civile dicitur plurimarum gentium. 1, 1, 14. & 2, 3, 5. & 2, 8, 1. hoc improprie etiam jus gentium vocatur. *vide* Jus gentium; mutari poteſt. 2, 8, 1. etiam a ſingulis. 2, 3, 5. jus quæſitum ex lege civili non magis, quam quod ex jure naturali, ſine cauſa alicui auferri poteſt. 2, 14, 8. commercii. *vide* Commercii jus ex conſenſu in perſonam unde. 2, 5, 8

Jus divinum duplex. 1, 1, 15. quomodo differat a naturali. 1, 1, 10. unde ortum, & cur homo ei ſubditus. *proleg. pag.* 10. perfectius alio nomine lex euangelica vocatur. 1, 3, 3. eo omnes gentes tenentur. 1, 1, 15. & omnes reges. 1, 3, 10. quoad effectus quosdam. 3, 7, 6. eminens. 2, 3, 19. externum. 3, 18, 1, 2. quod quaſi ex fidejuſſione pro civitate. 3, 13, 1. non tam late patet quam id quod ex delicto. 3, 14, 2

Jus gentium quid. 1, 1, 4. unde. *proleg. pag.* 11. aliud naturale, aliud voluntarium. 1, 2, 4. & 2, 8, 1. & 2, 12, 26. & 3, 1, 8. proprie dicitur, quod habet vim pacti inter gentes, & quod pertinet ad ſocietatem. 2, 8, 1. minus proprie dicitur quod multis quidem commune eſt, non tamen humanæ ſocietatis vinculum conſtituit. 2, 8, 26. dicitur jus civile plurimarum gentium. *ibid.* jus gentium dicitur id quod ſingulis gentibus placuit, ſine mutua obligatione, & quod mutuam obligationem continet. 3, 1, 8. unde probatur. *proleg. pag.* 22. qui violat jus divinum, violare cur dicatur. 2, 20, 44. puniri poteſt a quovis rege aut magiſtratu. 2, 20, 40. & 2, 21, 3. etiamſi deditus ſit aut captivus. 3, 11, 6

Jus naturale an ſit aliquod. *proleg. pag.* 5. quid ſit. 1, 1, 10. & 2, 20, 5. unde ſit. *proleg. pag.* 7. non confundendum cum jure civili plurimarum gentium. 2, 20, 41. quæ ei ſint contraria. *proleg. pag.* 8, 9. dicitur aliquando conſuetudo cui ratio naturalis ineſt. 3, 7, 5. dicitur & divinum, quo ſenſu. 1, 1, 10. & 1, 1, 15. quomodo a jure gentium diſtinguatur. *proleg. pag.* 22. non omnia irrita facit quæ ei repugnant. 2, 5, 10. quando irritum quid reddat. *ibid.* minui poteſt a Deo per leges. 2, 1, 10. imo contrarium quid poni. 1, 2, 5. mutari nequit, res tamen mutantur. 1, 1, 10. obliteratum quaſi ex parte apud multos populos. 3, 2, 2. obligat omnes reges. 1, 3, 16. contractus innominatos a nominatis non diſtinguit. 2, 12, 3. religionis diſcrimen ignorat. 2, 15, 8. aliud novum eſt, aliud ſequitur introductum dominium. 2, 8, 1. hoc antecedit legem civilem. *ibid.* de iis agit quæ voluntatis humanæ actum conſequuntur. 1, 1, 10. qui jus naturale immaniter violat a quovis rege aut eo qui par jus habet puniri poteſt. 2, 20, 40. naturaliter etiam a quovis homine. 3, 19, 3. juris naturalis communionem habent omnes homines, etiam tyranni & piratæ. 3, 19, 2. aliquod eſſe unde concludatur. 1, 1, 12. quædam manifeſta, quædam minus ſunt. 2, 20, 45. quædam juris naturalia præcipientis. 2, 3, 5. quod requirit non tantum id quod dictat juſtitia explettix, ſed & quod aliæ virtutes. 2, 1, 9. quædam permittentis, id eſt ea quæ ſocietas humana proprie non requirit. 2, 3, 5. an quæ hujus juris ſunt etiam a Deo permittantur, qui ipſa eſt natura. 2, 1, 10. conſenſu communi aut jure gentium poſſunt impediri. 2, 3, 10. lege etiam civili. 2, 3, 5. quædam proprie ſunt, quædam reductive. 1, 1, 10. principium eſt facultas moralis, cum ſufficiente voluntate. 2, 5, 10. quæ juris naturalis

non ſunt, tamen ſervari iis in locis ubi obtinent, naturale eſt. 2, 11, 5. jure naturali ut quid ſit illicitum, ſatis eſt, ſi repugnat non naturæ in genere, ſed humanæ. 2, 5, 12. de jure naturali cum quæritur, hoc agitur an quid fieri poſſit non injuſte. 1, 1, 3. & 1, 2, 1
Jus ſcriptum, non ſcriptum. *proleg. pag.* 12
Jus ſtrictum uſurpare non licet, niſi multo majus ſit bonum quo tendit noſtra actio, quam malum, quod in omne futurum metuitur. 3, 1, 4. ſui remiſſio refertur inter odioſa. 2, 16, 12. in ejus juris remiſſione quomodo intelligenda remittentis verba. *ibid.* juris ſui naturaliter quisque vindex. 1, 5, 1. imo & alieni. 1, 5, 2. & 2, 25, 1. Temporarii effectus tamen ſunt temporarii. 2, 6, 10. vitæ & necis alteri in ſe dare, ſolo conſenſu nemo poteſt. 3, 11, 18. in cives neminem Chriſtianum decet magno conamine deſiderare. 2, 20, 16. capitale quatenus lex civilis habere dicatur. 2, 1, 14. in ſervos unde videatur originem ducere. 3, 4, 10. interna juſtitia dominus non habet. 2, 5, 28. & 3, 14, 2. niſi aliquo caſu, & in quantum ei exercere liceat. 3, 14, 3. voluntarium duplex eſt, humanum vel divinum. 1, 1, 13. utilitatis innoxiæ. 2, 2, 14
Jus publicum circa quæ verſetur. *proleg. pag.* 2. rectorium. 1, 1, 3. in rem. 2, 5, 1. originarie ex tribus cauſis. *ibid.* Rhadamanteum. 2, 20, 1. Romanorum in ſocios quale. 1, 3, 21
Juſtiniani conſilium de Samaritanis & Judæis vi ad religionem Chriſtianam adigendis improbatur. 2, 20, 48
Juſtitia expletrix. 1, 1, 8, 1
Juſtitia attributrix. διανεμητική. *ibid.*
Juſtitia attributrix an tantum circa res communes, expletrix circa res ſingulorum verſetur. 1, 1, 8, 2
Juſtitia definita ab Hierace exactio pœnæ. 2, 20, 1. a Pythagoricis dicta, τὸ ἀντιπεπονθός. 2, 20, 32. exercenda ſolo metu pœnæ, ſecundum Epicurum, & quare. 2, 20, 44. In piratarum cœtu exercita an cœtum eum civitatem conſtituat. 3, 3, 2. hominis virtus eſt, qua eſt homo. 2, 26, 4. in medio non conſiſtit, ut putavit Ariſtoteles. *proleg. pag.* 24. pudoris comes eſt. 3, 10, 1. vim præcipue in bellis magnam habet. *proleg. pag.* 16
Juſtitia aſſignatrix aptitudinem ſpectat. 2, 17, 2. & 2, 20, 2. *vide* Aptitudo. an locum to ies habeat quoties proportione Geometrica ſit opus. 3, 1, 8. hoc eſt quotiens inter terminos plures duobus æqualitas conſtituitur. 2, 20, 2. ſpectat, ut alteri quid accedat. 2, 20, 2
Juſtitia gubernatrix. 2, 20, 24. & 2, 20, 27. obligat imperantem ad curam pro inferioribus. 2, 24, ,
Juſtum aliud eſt ex æquo inter ſe viventium, aliud ejus qui regit & regitur, qua tales ſunt. 1, 1, 3
Juſtum, id eſt, ſolemne. 1, 3, 4, 1. & 3, 3, 1, 1

L.

Labor injunctus an ſit pœna. *vide* Pœna.
Lacedæmone nepos ex filio majore filio minori natu in regno prælatus. 2, 7, 30, 3
Lacedæmone filius rege patre natus præferebatur ante nato. 2, 7, 29
Lacedæmonii dolum in bello pluris quam vim faciebant. 3, 1, 6, 2
Lacedæmoniorum mos de agris capris. 3, 6, 11, 2
Laconum jus in Meſſenam. 2, 4, 2, 1
Λάφυρα. 3, 6, 24, 4
Lamech homicidii impunitatem ſibi perſuadet. 1, 2, 5
Laniſtæ ſacra cœna olim prohibiti. 1, 2, 9. *Annot.*
Latrocinari olim licitum, & quare. 2, 15, 5. apud Germanos & Græcos ſine infamia fuit. 3, 3, 2. ex latrociniis tenentur magiſtratus, ſi ea remedia neglexerit adhibere quæ poterat. 2, 17, 20
Latroni fides ſervata. 3, 19, 2, 2
Latrones jus legationis non habent. 2, 18, 2, 3
Latrones qui. 3, 3, 1. civitatem non faciunt. *vide* Piratæ qui ita invaluere, ut formidabiles ſe fecerint, recte recipi ac defendi a quovis poſſunt, quoad pœnam, 2, 21, 5. ſiquid prædando cepere, ejus domini non fiunt. 3, 3, 2. publici qui. 2, 1, 1. reſtituere non tenentur quod vi aut metu expreſſerunt, ſi jusjurandum interceſſerit. 2, 17, 19. ſocietates legitimæ fieri poſſunt. 3, 3, 3. qui laudat tenetur damni dati & quo-

quomodo. 2, 17, 7. & 2, 21, 1
Legatio apud inimicos præſidium habet juris gent. 2, 18, 6
Legationes aſſiduæ rejici poſſunt. 2, 18, 3, 2
Legationis jus quid contineat. 2, 18, 3. eſt inter eundem populum in bellis civilibus. 2, 18, 8. ejus inſtitutum. 2, 18, 4. introductum à jure gent. voluntario. 2, 18, 1
Legatus municipalis non regitur jure gentium ſed civili. 2, 18, 2 a pignorationibus ſubditorum pro civitate excipitur. 3, 2, 7. provincialis non regitur jure gentium ſed civili. 2, 18, 2. puniri an poſſit ex omnibus cauſis quæ ſunt contra jus gentium. 2, 18, 4. an ſi quid commiſerit contra ſtatum Reipub. *ibid.* ex nulla etiam neceſſaria cauſa puniri poteſt ab eo, ad quem mittitur 2, 18, 4. ſed per eum à quo mittitur pœna exigi aut bello peti. *ibid.* rationem reddere factorum ſuorum nemini cogitur niſi a quo mittitur. *ibid.* a ſubditorum numero excipitur jure gentium. 3, 2, 7
Legatus an juriſdictionem habeat. 2, 18, 8, 2
Legatus, ſi quid debeat, quomodo compellandus. 2, 18, 9
Legati mittentem obligant etiam contra arcana mandata. 2, 11, 12
Legatus quando ſponte domum redire poſſit. 2, 16, 25, 2
Legati qui jure gentium utantur. 2, 18, 2, 1
Legati in bellis civilibus quo jure ſint. 2, 18, 2, 3
Legati an admittendi. 2, 18, 3, 1
Legati ob quas cauſas poſſint non recipi. 2, 18, 3, 1
Legati quo caſu mutabiles. 2, 18, 3, 2
Legati referunt perſonam mittentis. 2, 18, 4, 5
Legati jure civili loci ubi ſunt non tenentur. 2, 18, 4, 5
Legati habentur quaſi eſſent extra territorium. *ibid.*
Legati delictum per quem puniendum. 2, 18, 4, 5, 7
Legati per modum defenſionis occidi aut repelli poſſunt. 2, 18, 4, 7
Legati an ſubjaceant juri talionis. 2, 18, 7, 1
Legati domus an pro aſylo. 2, 18, 8, 2
Legati capacitas jus quoddam eſt, quod qui impedit damni dati tenetur. 2, 17, 3
Legata integra ſolvere, ſine detractione falcidiæ naturaliter quemque obligari, quo ſenſu dicatur. 2, 14, 6
Legatorum violatio durante bello compenſari poteſt. 3, 19, 19. lex de legatis non violandis pertinet ad legati perſonam, etiamſi is qui miſit pœnam meruerit. 2, 18, 7. populus quod per legatos partium integrantium fecit, ipſe feciſſe intelligitur. 2, 6, 9
Legatorum jus. 2, 18, 1, 1. & §. 3, 1
Legatorum jus an valeat apud eos ad quos non mittuntur. 2, 18, 5
Legatorum jus valet in bello. 2, 18, 6
Legatorum comites an inviolabiles. 2, 18, 8, 1
Legatorum bona an poſſint pro debito capi. 2, 18, 9
ob Legatos violatos bella. 2, 18, 11
Lex quid. 1, 1, 9, 1, 2
Lex Moſis dupliciter ſumitur. 1, 2, 6, 4
Lex Moſis judiciaria quando & quomodo ſublata. 1, 2, 8, 7
Lex Moſis. *vide* Jus Hebræum.
Lex Moſis non habet prius & poſterius. 2, 5, 13, 5
Lex non ſemper irritum facit quod vetat. 2, 5, 16, 13, 4
Lex imperfecta Ulpiano quæ. 2, 5, 16, 1
Lex de ſabbato & de decimis quomodo ad Chriſtianos pertineat. 1, 1, 17, 9
Lex idem poteſt quod conſenſus expreſſus. 3, 13, 1, 2
Lex in præſumptione facti non exiſtentis fundata, an obliget. 2, 11, 6, 2
Lex Romana de læſis ultra dimidium pretii. 2, 12, 12, 2
Lex occidi aliquem permittens an conſcientiam liberet, & quando. 2, 1, 14, 1
Lex, quæ feras, piſces, aves regi addicit, non injuſta. 2, 3, 5
Lex juſta quæ vetat quod jure naturæ licet. *ibid.*
Lex de uſucapione an pertineat ad ſummum imperium, aut ejus partes. 2, 4, 12, 1
Lex dicitur commune pactum populi. 2, 11, 1. & quo ſenſu. 3, 13, 1. quo ſenſu dicatur regina divinarum humanarumque rerum. 2, 20, 44. eſt in civitate ut mens in corpore, qua ſublata interit. 3, 3, 2. facit ut quod per ſe laudabile tantum eſt incipiat deberi, 1, 2, 1. iniqua

qua quomodo tollat. 2, 12, 12. obligat, & ad quid. 1, 1, 9. ſic obligat ut inde jus ſuum cuique oriatur. 2, 17, 2. ut obliget extra jus naturæ venit ex voluntate ferentis eam. 1, 1, 15. ut quem obliget, quid requiratur. 2, 4, 12. obligat, etiamſi cauſa particulariter ceſſet. 2, 20, 27. legis autorem ut partem civitatis. 2, 4, 12. & 2, 20, 24. principem per reflectionem. 2, 4, 12. non vero pœnalis. *vide* Lex pœnalis. ex lege tamen nemini jus adverſus principem. 2, 14, 9. obligat ſubditos omnes. *ibid.* non obligat, ſi palam abſurda ſit, aut ſtulta, aut de re illicita. 2, 14, 12. nec eum qui a magiſtratu permittitur aut imperatur id, quod niſi ſolutus facere non poteſt. 2, 4, 4. nec eos quibus data non eſt. 1, 1, 15. lex quæ fundatur in præſumptione facti non obligat, ſi factum aliter ſe habeat. 2, 11, 6. tolli non debet, niſi probabili de cauſa. 2, 20, 24. tollendi eam aut mutandi jus habet auctor ejus. 2, 4, 12. & 2, 20, 24. tollendo eam ſive ex juſta, ſive injuſta cauſa, aut revocando, rex nemini facit injuriam. 2, 14, 9

Lex civilis multarum nationum. 2, 8, 1. *vide* Jus civile multarum gentium.

Leges civiles nihil agunt contra legem naturæ. 2, 5, 19. interdum dant aut tollunt, interdum juri auxilium ſuum tantum negant. 2, 12, 12, 19. jus vitæ & necis non habent ex quovis delicto. 2, 1, 14. in promiſſionum materia quid efficiant. 2, 11, 5. & 2, 11, 7. qui legibus civilibus ſubjecti ſunt, in quibus caſibus eos æquitatem oporteat conſulere. 2, 12, 12. qui ſubjecti non ſunt, id ſequi debent quod æquum eſt. *ibid.* *adde* Jus civile.

Lex commiſſoria. 1, 3, 16

Lex Dei de puniendo in filiis parentum delicto, cur ultra abnepotes non extendatur. 2, 12, 14

Lex humana quando obliget. 3, 23, 6. a voluntate pendet, in origine & duratione. 2, 20, 24. ſi quæ prohibita humana tantum lege fiant, non ſunt irrita, niſi lex hoc addiderit. 2, 5, 14. injuſta etiam interdum non niſi malo publico tollitur. 1, 4, 15

Lex Moſaica duo comprehendit *τὸ πνευματικὸν καὶ τὴν ἐντολὴν σαρκικήν*. 2, 20, 39. conſideratur dupliciter. 1, 2, 6. imperfecta reſpectu legis evangelicæ. 1, 1, 17. impleta a Chriſto quo ſenſu dicatur. 1, 2, 7. an ſit eadem cum lege naturæ. *Proleg. p.* 29. obligat etiam Chriſtianos in iis quæ moraliter honeſta ſunt. 2, 12, 20. non obligat peregrinos & alios quam Judæos. 1, 1, 16. ad quid proſit iis quos non obligat. 1, 1, 17. quando Iſraëlitas obligare deſierit. 1, 1, 16. ſapientiſſima eſt. 2, 21, 5. eſt legum omnium exemplar perfectiſſimum. 2, 20, 32. eſt *ἄνευ προσωποληψίας*. 2, 20, 33. legem Moſaicam an Chriſtus tantum ſit interpretatus. 1, 2, 6. ſublatam eſſe non opus eſt a Chriſtianis probari. 1, 1, 16. leges illæ tantum a Chriſto ſunt latæ, quæ alias gentes ab Hebræis diſtinguebant. 2, 5, 13. legem Hebræam transgredientibus pœna fuit mors violenta, & ſimilia. 2, 20, 11

Lex naturæ pro lege conſuetudinis generalis. 1, 7, 5. circa naturæ leges par eſt eos excuſari, quibus aut ratiocinationis imbecillitas, aut prava educatio obſtat. 2, 20, 43

Lex pœnalis non obligat actus principis etiam privatos. 2, 14, 2

Lex regni. 1, 3, 16. *Annot.*

Lex Romana non eſt ſine nimio perſonarum & qualitatum ad factum non pertinentium reſpectu. 2, 20, 33. *vide* Jus Rom.

Legis diſpenſatio ex quibus cauſis fiat. 2, 20, 27. an in iis tantum procedat quæ lex tacite videtur excipere. *ibid.* non omnis referenda ad *ἐπιείκειαν*. *ibid.* ad ſuſtinendam legis efficaciam ſatis eſt ratio univerſalis ſine repugnantia rationis contrariæ. 2, 20, 26. ignorantia inevitabilis excuſat. 2, 20, 43. qui ob ejusmodi ignorantiam legem non obſervat, non agit injuſte. 2, 23, 13. conjuncta cum negligentia minuit delictum. 2, 20, 43. ratio differt ab ejus mente. 2, 6, 8. ſi ceſſet peculiariter in facto de quo agitur, etiam pœna per eam expreſſa mitigari poteſt. 2, 20, 26

Leges feruntur cum ſenſu imbecillitatis humanæ. 1, 4, 7. quæ contra feruntur, pro nullis habendæ, ſi ſint ſpeciales. 3, 23, 6. ſunt vel permittentes, vel prohibentes: ſilent in bello, & quales. *Proleg. p.* 2, 11, 12. id reſpiciunt quod plerumque accidit. 1, 4, 4

Legis ratio particulariter ceſſans caſum a

lege non eximit. 1, 3, 5, 3
Legis diſpenſatio regem non obligat. 2, 14, 13, 1
ceſſatio Legis in particulari diſpoſitio eſt ad diſpenſationem. 2, 20, 26
Legis conditor an ſe obliget, & quatenus. 2, 4, 12, 1. & cap. 20, 24, 1
Lex Hebræa an prohibeat divortia & matrimonia plurium uxorum. 2, 2, 9, 1, 3
in Lege pœnali diſpenſandi cauſa quæ 2, 20, 24, 3
Leges pœnales aut coactivæ locum non habent circa actus regum. 2, 14, 1. & 2, 2, 2
Leges Romanæ de contractibus. 2, 12, 12, 2
Leges Romanorum pœnales in quo iniquæ. 2, 20, 33
Leges quæ obligent. 3, 23, 5, 3
Leges a Chriſtianis ferri poſſent ſimiles Hebraicis, niſi trium cauſarum aliqua obſtet. 1, 1, 17, 5
Leges & contractus miſceri poſſunt. 2, 14, 9
Leges non omnes obligant. 2, 14, 12, 2. & 3, 23, 5, 3
Leges quæ validiores ſi caſu confligant. 2, 16, 29, 1
Leges interficere aliquos permittentes quando jus internum dent, quando ſolam impunitatem. 2, 20, 17
Leges an obligent ſummam poteſtatem. 2, 4, 12, 1. & 2, 20, 24, 1
Leges quaſi pacta. 2, 11, 1, 3
Leges civiles quædam plane injuſtæ. 2, 7, 1. & 2, 14, 12, 2. & 3, 23, 5, 3
Leges humanæ quædam præcipere poſſunt cum mortis periculo obſervanda. 1, 4, 7, 2, 3. humanius ſunt interpretandæ. *ibid.*
Leges quædam etiam divinæ, tacitam habent exceptionem ſummæ neceſſitatis. 1, 4, 7, 1, 3
Leges reſpiciunt id quod plerumque accidit. 1, 4, 4, 3
Leges ferri poſſunt tempore, quo ſummum imperium amittatur. 2, 4, 12, 2
Leges de re promiſſa quæ obligant. 2, 4, 4, 2
Leges injuſtæ, quæ propinquos nocentium innocentes interfici jubent. 2, 21, 15, 1. & 12, 1
Leges civiles de promiſſis minorum. 2, 11, 5, 2
Leges quædam Dei tacitam habent ſummæ neceſſitatis exceptionem. 1, 4, 7. quædam datæ a Deo generi humano, vel in prima creatione, vel in reſtauratione. 1, 2, 5. & 3, 5, 3. Lex divina vocatur interdum jus gentium moratiorum. 2, 11, 1. *adde* Decalogus. dilectionis. *vide* Dilectionis lex. Euangelica, jus divinum voluntarium perfectius. 1, 3, 3. paulatim ad mores ſæculi interpretari cœpit, cum primum eſſet ſtrictius. 1, 1, 13. excalceationis. 1, 3, 20
Leges ſacratæ quæ. 3, 19, 8. ſcriptæ, ad ſenſum æquitatis naturalis trahendæ. 2, 2, 6. non ſcriptæ; ſcriptorum vinculis non tenentur. *ibid.*
Legitima an lege humana tolli poſſit, & quatenus. 2, 7, 4, 3
Legum finis & efficacia. 2, 12, 12, 2
Legum diverſitas circa venditionem & emtionem. 2, 12, 15, 1
Legum condendarum jus pars eſt ſummæ poteſtatis. 1, 3, 6
Aſia. 3, 6, 20, 2
Lenitas in errantes circa divina. 2, 20, 50. & 1, 2, 5
Liber homo poſtliminio quomodo redeat. 3, 9, 5
Liber homo poſtliminio ſua recuperat; an & alienata. 3, 9, 6, 1, 2
Liber fit populus cum quo rex ejus tanquam cum libero ſciens contraxit. 2, 4, 4. aut tanquam legibus ſuis ſolutum longo tempore agere juſſus eſt. 2, 4, 14. populus liber factus in quibusdam obligatur per regem, qui libertatem proxime anteceſſit. 2, 14, 12. regis & populi liberi eadem eſt ratio. 1, 3, 21
Liberam fore Carthaginem quomodo interpretandum. 2, 16, 15
Liberi filiarum alendi. 2, 7, 4, 3
Liberi pignorari ac vendi a parentibus quando poſſint. 2, 5, 5. jus ipſorum in liberos. 2, 5, 7
Liberi ex quibusdam matrimoniis impediuntur ſuccedere. 2, 7, 8, 2, 3
Liberi ob parentum delicta non puniendi. 2, 21, 13, 1, 3
Liberi in materia favorabili. 2, 7, 30. etiam ſub matris ſunt imperio. 2, 5, 7. maternam ſequuntur conditionem jure gentium. 3, 7, 5. parentibus obſervantiam ac pietatem debent. 2, 5, 3. & 2, 5, 6. quo jure Deus innocentes liberos imma-

immatura morte ſoleat afficere. 2, 21, 14. liberorum res an jure naturali acquirantur parentibus. *vide* Acquiri.
Liberis an debeantur alimenta, & quo ſenſu. 2, 7, 4, 1. an alendi vulgo quæſiti, & ex inceſto nati. 2, 7, 4, 2, 3
Liberos cogendi jus. 2, 5, 2, 3, 4
Liberorum cum parentibus matrimonia contra jus naturæ. 2, 5, 12, 2, 3
Liberorum ſervitus. 2, 5, 90
Libertas quando juſta belli cauſa. 2, 22, 11. & 2, 4, 14, 1, 2
Libertas quo ſenſu naturalis. 2, 22, 11. & 3, 7, 1, 1
Libertas an pax placeat, gravis interdum deliberatio. 2, 24, 6, 1, 2. & 1, 4. 19, 2
Libertati præferenda vita populi totius. 2, 24, 6, 2, 3
Libertas populi quid ſignificet. 1, 3, 12, 1, 2
Libertas ſubditorum obligatur ex facto ſuperiorum. 3, 2, 2, 1
Libertas bellandi non præſumitur abdicata. 2, 16, 11, 2
Libertas dicitur dupliciter, κατ' [illegible] καὶ κατ' ἐναντίωσιν. 2, 22, 11. opponitur regibus. 1, 3, 13. victis mero aliqua relinquitur, etiamſi imperium ipſis auferatur. 3, 15, 10. reſtituenda cum injuſte erepta eſt, etiam ab his qui eam juſta ratione ab ereptoribus capiunt. 3, 16, 4. ſervo data pro oculo & dente excuſſo. 3, 14, 4. debetur ſervo poſt longas operas & valde magnos labores. 3, 14, 6. libertatis nomen inanis umbra. 1, 3, 21. libertatem uni penitus tradere populus utrum poſſit. 1, 3, 8. pro libertate pugnare, etiam cum injuſte fiat, veniam meretur. 3, 11, 6. libertate vita potior. *vide* Vita.
Libertas civilis. 1, 3, 12. eſt jus regendæ per ſe reip. 2, 24, 6. ſine ſummo imperio intelligi non poteſt. 1, 3, 2. non juſta. 1, 3, 4. *Not.* naturalis facit ne quis cogatur abſque culpa. 2, 17, 17. pars ejus retineri poteſt, non retenta parte imperii. 1, 4, 14. tacita ut a quibusdam vocatur non ſemper retinetur a populo in reges delinquentes. 1, 3, 8
Licere pro jure externo. 2, 12, 26, 1. & 3, 4, 2, 2. & cap. 10, 1. & §. 2, 1, 2
Licere, vox ambigua quas ſignificationes habeat. 3, 4, 2, 1, 2
Licere quædam dicuntur, quæ rectius aliter fiunt. 3, 4, 2, 1. & cap. 10, 1, 1, 2, 1
Licere quædam dicuntur, ob impunitatem. 3, 4, 2, 2. &c. 10, 1, 3
Licere oppoſitum ei quod decet, aut oportet. 3, 4, 2, 2. & cap. 10, 1, 2, 2, 1
Licere accipitur dupliciter, vel ſenſu exteriore vel interiore. 3, 10, 1. quot modis dicatur. 3, 4, 2. interdum dicitur, ubi nullum contra proditum eſt remedium. 2, 12, 26. quædam indirecte licent quæ directe non licent. 2, 15, 11. quantum liceat in bello partim nude ſpectatur, partim ex promiſſo antecedente. 3, 19, 1
Limen & limes idem. 3, 9, 1
Limitati agri. 2, 3, 16, 1. & 2, 8, 12, 1
Liquida per ſe non terminantur. 2, 2, 3
Lis poteſt utrinque eſſe ſine peccato. 2, 23, 13, 3
Literæ Marcæ. 3, 2, 4
per Literas inter abſentes pacta nuda quo jure judicentur. *v. de* Pacta.
Literis belli denunciatio fieri poteſt. 3, 3, 14
Literati excepti a pignorationibus ſubditorum pro civitate jure civili. 3, 2, 7
Lites Chriſtiani quidam plane improbarunt. 1, 2, 9. omnes an lege euangelica prohibitæ. 1, 2, 8. damnum etiam injuſtum ferre prius oportet, quam litigare. 2, 1, 13. lites juris controverſi ex utraque parte non ſunt improbæ. 2, 23, 13
Litigare Chriſtianis quo ſenſu vetitum. 1, 2, 8, 4. & 2, 24, 2, 4
Littus quorum. 2, 3, 9, 2
Loca in ſolo pacato poſita quo caſu recte occupentur a bellante. 2, 2, 10, 1
Locans pluribus operam an a ſingulis mercedem in ſolidum exigere poſſit. 2, 12, 19
Locatio, conductio facta a rege ſine expreſſa mercede an valeat. 2, 14, 5. in locatione, conductione, caſus, qui uſum impediunt, damno ſunt conductoris. 2, 12, 18
Locationis & conductionis natura. 2, 12, 18
Locator tertio rem locans, conductori tenetur de eo quod percipit. *ibid.*
Locator operæ ad quid teneatur. 2, 12, 19
Locator jus habet exigendæ pecuniæ promiſſæ, etiamſi nihil conductor utilitatis ex ea re perceperit. 2, 12, 18
Locupletatus ex re aliena, eatenus ad reſtitutionem tenetur, & quare. 2, 10, 2, 1. & 2

Locus incultus non cenſetur occupatus, niſi quoad imperium. 2, 2, 17. ſive ſacer, ſive profanus, poſtliminio receptus cujus ſit. 3, 9, 13. qui contrahit in loco, legibus ejus loci ſubjicitur. 2, 11, 5. quo loco in conventibus ſedere debent qui populo olim libero imperant. 2, 9, 8

Locutio de futuro noſtræ poteſtatis quotuplex. 2, 11, 2, 3

Locutionis ambiguæ uſurpatio quando licita. 3, 1, 10, 13

Lucrum alter alteri poteſt prævertere, maxime ſi cauſa ſubſit. 2, 2, 24. ex re aliena reſtitui oportere, juris eſt natur. *Prolegom. pag.* 21, 2, 10, 2. ob lucrum ceſſans per ſolutionem tardiorem res pluris vendi poteſt. 2, 12, 14. & ex pecunia mutuo data merces juſte exigi. 2, 12, 21. cui lucrum ſperatum ſed non debitum decedit, de damno agere non poteſt. 2, 2, 13

Ludovici & Galeatii controverſia de Mediolano. 2, 7, 19

M.

MAccabæi bello adjuverunt extraneos. *vide* Aſmonæi. 2, 15, 9, 6

Maccabæorum reſiſtentia qualis. 1, 4, 7, 5

Maccabæi fedus ineunt cum Romanis & Lacedæmoniis. 2, 15, 9. fratrum innocentium necem Sabbatho ulciſcuntur. 2, 20, 8. Maccabæorum arma, quomodo defendi poſſunt. 1, 4, 7

Macedonum lex quædam injuſta. 2, 21, 15

Magiſtratus inferiores ſummum imperium habenti juſte reſiſtere non poſſunt. 1, 4, 6, 1, 5

Magiſtratus Chriſtiani Pauli tempore. 1, 2, 7, 1, 2

Magiſtratus Hebræi non reſtiterunt malis regibus. 1, 4, 6, 8, 4

Magiſtratus ex quibus damnis teneatur. 2, 17, 20, 1

Magiſtratus an teneantur, eo quod a nautis cautionem non exegerint. *ibid.*

Magiſtratus oppidanos quatenus obliget. 3, 22, 6

Magiſtratus naturaliter jus habet belligerandi. 1, 3, 4. non eſt in ſtatu Deo aut legi euangelicæ contrario. 1, 2, 7. Miniſter eſt iræ divinæ. 1, 2, 8. bonus ad militiam uſurpare poteſt voluntatem non bonam modo aliorum, ſed & malam. 2, 26, 5. minor bella gerere num poſſit. 1, 3, 4. an contra majorem, ſi injuſte agat. 1, 4, 6. *adde* Neceſſitas. ei contra majorem patendum non eſt, etiam cum bona imperare videatur. *ibid.* naturalis & perpetuus eſt vir bonus. 2, 20, 9. magiſtratus non obligat, ubi imperium ſummum eſt penes populum. 2, 15, 3. obligatur populo interdum, & ex quibus cauſis. 2, 17, 20. cui magiſtratus collatio mandata eſt, tenetur eligere eos qui digni ſunt. 2, 17, 3. magiſtratum ſuſcipere Clericis prohibitum, & quare. *vide* Clericus. nemo multo conamine debet affectare, & quamobrem. 2, 20, 16. a magiſtratu reſp. vel ſinguli etiam exactam requirere poſſunt diligentiam, ſi lex id jubeat. 2, 17, 2

Magi poſt baptiſmum artem ſuam cogebantur deſerere. 1, 2, 9

Mahatbalis factum. 3, 22, 9, 2

Mahumetiſtarum opinio de neceſſitate reſtitutionis. 3, 10, 3

Majeſtas pro dignitate imperantis ſumitur. 1, 3, 21, 1, 2. quid ſit. *ibid.*

Majeſtas cur tot legibus munita. 1, 4, 2. major ex nobilitate generis. 2, 7, 16. fedus, ut majeſtas alicujus comiter colatur, quale. 2, 15, 7. in majeſtatis controverſia, quis vocabulum ejus interpretari debeat. 2, 16, 3. contra majeſtatis legem peccat, qui injuſſu principis alteri bellum facit. 1, 3, 4

Majoratuum jura tempore amittuntur. 2, 4, 10, 3

Majoratuum ſucceſſio in regno Caſtellæ. 2, 7, 22, 1

Malefici atroces qui nullius civitatis partes ſunt, a quovis puniri poſſunt. 3, 19, 3

Maleficium quid. 2, 17, 1. quæ quaſi ex maleficio. 2, 1, 2

Malorum opera uti aliquando cogimur. 2, 17, 20. uti licet, ſed conſiſtit hoc jus intra interficiendi alterius licentiam. 3, 4, 18

Malum declinare eſt ex appetitu naturali & honeſto. 2, 20, 29. malum non eſt faciendum ut inde eveniat bonum, hoc in iis locum habet, quæ ſemper mala ſunt. 3, 1, 6. qui malum facit, malum ferat. 2, 10, 1. quantum quiſque mali fecit, tantum eum pati, naturaliter juſtum. 1, 2, 4. quæ ad declinandum malum

malum male fiunt, maxime ſunt excuſabilia. 2, 20, 29. malum minus, ubi electio nequit evadere, rationem boni induit. 2, 23, 2
Mandantis morte an pereat mandatum. 2, 11, 16
cum Mandatario qui contrahit, etiam ſi mandatarius mandatum exceedat, obligatur. 2, 11, 16
Mandatarius mandatum exeedens quando nos obliget. ibid.
Mandatarius a ſumptibus facti indemnis præſtari debet, & quare. 2, 12, 13. in quantum teneatur ex culpa & dolo. 3, 22, 4. obligat mandatorem etiam cum mandatum exeedit. 2, 11, 12. obligatus contra mandatori. 3, 22, 2
Mandator ad quid teneatur. 2, 12, 13, 1
Mandatum an impleri poſſit per æquipollens. 2, 16, 21
Mandatum excedens, & ſic cum alio contrahens, ad quid obligatur. 3, 22, 4, 1, 3
Mandatum generale & ſpeciale in bello. 3, 18, 1, 4
Mandatum quid. 2, 12, 2. contra mandatum principis arcanum agens legatus, principem obligat, ſed ſe principi. *vide* Legatus, & 3, 22, 4. mandati actio an detur in hæredem. 2, 11, 17
Mandata publica, quæ nautis dantur adverſus piratas. 2, 17, 20, 1
Manliana imperia. 3, 18, 1
Manlii bellum in Gallogræcos quale. 3, 3, 10
L. Manlius tribunos pleb. jurejurando etiam in re injuſta obſtringit. 2, 19, 6
Manubiæ quid. 3, 6, 16, 1
Manumiſſio interdum omitti ſine pecca to nequit. 3, 14, 6, 4, 5
Manumiſſio jure gentium voluntario introducta, & quare. 3, 14, 6. facta ab hoſte nobis nihil detrahit. 3, 9, 11
Manus mortuæ. 2, 5, 30. manibus initium fit poſſidendi res mobiles. 2, 8, 6
M. Marcelli moderatio in victoriis. 3, 12, 7, 2
Marchionatus facilius teſtamento relinquitur quam alia ditio, & quare. 1, 3, 14
Mare commune cum dicitur an intelligi debeat civib. Rom. 2, 3, 9, 1. continet terram. 2, 2, 3. forum mundi. *ibid.* per contractum ne ab altera parte navigetur, pars altera non occupat. 2, 3, 15. ſinus & pars maris occupari poteſt. 2, 3, 8. quomodo & quamdiu duret iſta occupatio. 2, 3, 11. maris imperium non dominium occupatur. 2, 3, 13. mare nec privatis, nec a populo poſſideri poteſt. 2, 2, 3. Romanorum, Græcorum, Sinopenſium quo ſenſu dicatur. 2, 3, 18. in mari ceſſat judicium. 1, 3, 2
Mares feminis præferuntur in regnis a populo delatis. 2, 7, 17
Mare an proprium fieri poſſit, an terra contineatur. 2, 2, 3, 1, 2
Mare non diviſum. 2, 2, 3, 2, 3
Mare in fundum admiſſum. 2, 3, 10, 2
Mare occupatione omiſſa ad naturam redit. 2, 3, 11. navigandi jus in mari. 2, 3, 12. imperium in mari quorum ſit. 2, 3, 13
Mariandyni. 3, 14, 5
Maris pars quatenus occupari poſſit. 2, 3, 8, 10, 1
Martiale imperium. 1, 3, 8
Maritus caput uxoris quo ſenſu. 2, 5, 8. jus habet naturaliter in corpus uxoris. 2, 5, 9. jus habet reſcindendi factum juramentum ab uxore ſua ex L. Hebræa. 2, 13, 20. cui lex permittit uxorem adulteram occidere, an ſi occidat juſtus ſit coram Deo. 2, 20, 17. ne maritus pro uxore conveniatur. 3, 2, 1
Marius præ armorum ſtrepitu leges non audit. *proleg. pag.* 3
Maſculina pro communibus. 2, 16, 9
Mater quomodo magis certa patre. 2, 7, 8, 1
Mathathias quo jure Judæum Græcis ritibus ſe polluentem occiderit. 2, 20, 9
Matrimonium cur inſtitutum naturaliter. 2, 7, 6. exterorum Judæi pro nullo habent. 3, 19, 2. familiæ fundamentum eſt. 2, 20, 30. non juſtum etiam inter cives. 1, 3, 4. *Not.* promiſſum ab eo qui conjugem jam habet, an & quatenus valeat jure naturali. 2, 11, 8. contrahere. 3, 4, 2. ad quos gradus liceat. 2, 5, 12. *& ſeqq.* an cum infideli liceat ex lege euangelica. 2, 15, 10. cum pluribus lege euangelica non licet. 1, 2, 6
Matrimonium quid ſit ex jure naturæ. 2, 5, 8, 9
Matrimonium an irritum deficiente conſenſu parentum. 2, 5, 10, 1, 13
Matrimonium irritum cum alterius viventis conjuge. 2, 5, 11

Matrimonium ad morgengabicam. 2, 7, 8, 3
Matrimonium apud veteres Romanos poſtliminio non reſtituebatur. 3, 9, 9, 2
Matrimonii petitio injuſta belli cauſa. 2, 22, 7. & 2, 1, 21, 2
Matrimonii contrahendi libertas nemini debet adimi, niſi præceſſerit delictum. 2, 2, 22. vicinis negari non debet 2, 2, 21. leges quæ exteris matrimonia negant, quid negent. *ibid.*
Matrimonii fides æquiparatur vitæ. 1, 2, 5
Matrimonii jura ex lege Chriſtiana. 2, 5, 9, 2, 3
Matrimonia non ineunda cum prophanis. 2, 15, 10, 4, 3
Matrimonia quædam talia ſunt ex lege, ut liberi ad hæreditatem non admittantur. 2, 7, 8, 3
Matrimonia plurium uxorum olim licita. 2, 5, 9, 4, 1
Matrimonia cum propinquis ſanguine, aut affinitate, unde, & quatenus illicita. 2, 5, 12, 1, 13, 1
Matrimonia parentum cum liberis, & liberorum cum parentibus contra jus naturæ: & unde illicita. 2, 5, 12, 2, 5
Matrimonia an licita in gradibus expreſſis in Levitico. 2, 5, 13, 3
Matrimonia fratrum & ſororum quo jure vetita, & unde illicita. 2, 5, 13, 6
Matrimoniorum contrahendorum libertas quibus & quatenus debeatur. 2, 2, 21, 1, 2
Maxillam obvertere Hebræis quid. 1, 2, 8, 8
Maximus natu in regnis a populo delatis præfertur inter pares ſexu. 2, 7, 18, 1
Medici falſa interdum loqui poſſunt. 3, 1, 15
Medii in bello quando fiunt hoſtes. 3, 1, 5. & 3, 17, 3. ad quid teneantur. *ibid.*
Membra naturaliter homini ſuum. 2, 17, 2. in membra ſua homini jus nullum niſi corporis ſervandi gratia. 2, 21, 11
Membri conſervandi cauſa interfectio licita. 2, 1, 6
Mendacium prohibitum. 3, 1, 9, 1. & § 10, 3
Mendacium qui auctores certis caſibus admittant. 3, 1, 9, 2, 3, 4
Mendacium dicere & mentiri apud Gellium quomodo diſtinguantur. 3, 1, 10, 1
Mendacium a Deo alienum. 3, 1, 15, 1
Mendacium ſtricte dictum quid. 3, 1, 11, 1
Mendacium an committatur reſpectu tertii, ad quem ſermo non dirigitur. 3, 1, 13, 1, 2
Mendacium dicitur multipliciter. 3, 1, 10. quid ſit. 3, 1, 8
Mendacium alii laudant alii vituperant. 3, 1, 9
ad Mendacium confugere, nota eſt infirmitatis. 3, 1, 15
Mendaciorum inculpatorum exempla. *ibid.*
Mendacii, qua illicitum naturaliter, quid materiale. 3, 10, 1. quid formale. 3, 1, 11, 1
de Mendacio & æquivocatione Scholaſticorum ſententia. 3, 1, 17, 3
Mendacium pro vita. 3, 1, 16
Menſura ejus quod res valent. 2, 12, 14
Mentiri apud volentem an liceat. 3, 1, 14, 1
Mentiri hoſti licere qui ſenſerint. 3, 1, 17, 1
Mentiri & occultare verum, diſtincta, 3, 1, 7. *Annot.* 1. quando liceat. 3, 1, 13. & 3, 1, 14. cur non mentiatur qui falſum dicit, quod verum eſſe putat. 3, 1, 10
Mentitur qui dicit quod falſum putat, licet verum ſit. 3, 1, 10, 1
Mercatores in bello ab injuriis vindicari debent. 3, 11, 12. laborum & expenſarum rationem habere poſſunt in conſtituendis rerum pretiis. 2, 12, 14
Mercatura apud Hollandos pridem maxime viguit. 2, 11, 13
Mercenarii. 2, 5, 30
Merces excepta a pignorationibus ſubditorum pro civitate. 3, 2, 7. exoticas olim Belgæ non emebant. 2, 2, 20
ad Meretricium civiles leges quomodo & quare ſoleant connivere. 3, 5, 4
Meritum ex libera voluntate. 2, 21, 12
Meritum omne eſt perſonale. 2, 21, 12. univerſitatis quale. 2, 21, 8
ob Meritum pœna remitti debet. 2, 20, 26
Metus a tertio illatus an actum vitiet. 2, 11, 7, 3
Metus alterius an tollat jus tranſire volentis. 2, 2, 13, 4
Metus a vicino an juſta belli cauſa. 2, 22, 5, 1. & 2, 1, 17
Metus ſolus non ſufficit ad jus interficiendi alterum. 2, 1, 5, 1, 2
Metus exceptio non liberat a religione jurisjurandi. 3, 19, 4, 5
Metus qui pro juſto habeatur in bello publico. 3, 19, 12

Metus

Metus perpetuo durare non cenſetur. 2, 5, 6. incertus non eſt ſufficiens ad cædem cauſa. 2, 21, 13. adverſus hos metus quale petendum ſit præſidium. 2, 1, 17. injuſtus quidam eſt quoad juſtitiam internam, quem tamen jus gentium non improbat. 3, 19, 12. ut is, qui infertur bello ſolenni utrinque. 2, 17, 19. & quare. 3, 19, 11. an ut metus aliis injiciatur, ſenes, feminæ & impuberes juſte poſſint occidi. 3, 11, 16. in contractu injectus an demi debeat. 3, 14, 1c
Metus exceptio jurejurando eliditur. 3, 19, 6. & 3, 23, 2. ad bellum ſolenne non pertinet, ſi eo pax ſit inducta. 3, 19, 11. & 3, 23, 2. quod metu belli juſti exprimitur, non admittit reſtitutionem. 2, 17, 9
Metu expreſſum a latrone & pirata poteſt repeti, niſi jusjurandum acceſſerit. *ibid.* quod fit metu, magis excuſabile, quam quod ob voluptatem. 2, 20, 31. aut ſi nolit, alter ſe ipſum poteſt reſtituere. 3, 23, 2. an etſi jurata fuerit promiſſio. 2, 13, 14. an hoc caſu rex ſeipſum poſſit reſtituere, ut Bodinus cenſuit. 2, 14, 1. & 2, 14, 3. qui ipſe in cauſa fuit ut metu ad promiſſum cogeretur jus amittit reſtitutionis. 2, 17, 19. ex metu plurimæ naſcuntur injuriæ. 2, 1, 5
Metu promittens an teneatur. 2, 11, 7
Metu quid faciens, abſolute velle dicendus. 2, 11, 7, 2
Metu cauſam dans contractui quando ad reſtitutionem teneatur. 2, 13, 14, 1
Metum inferens tenetur ad reſtitutionem. 2, 11, 7, 2
Meum vi poſſum repetere etiam cum periculo innocentium. 3, 1, 4. plus quam meum accipere poſſum, ſi meum conſequi nequeo. *ibid.* ſed ſub onere reſtituendi ejus quod plus eſt. *vide* Debitum. pro meo quod conſequi non poſſum, aliud æquivalens juſte poſſum capere. 3, 1, 2. noſtrum. *vide Nos.*
Migratio in locum alium, populum non immutat. 2, 9, 7. migratio ſubditorum in terram ejus, quicum pax inita, eam non diſſolvit. 3, 20, 41
Miles quid in largiſſimo ſignificatu. 3, 21, 15
Milites fieri poſſunt natura omnes ſubditi. 1, 4, 4. ſcribere licet tempore inducıarum. 3, 21, 4. qui ſuo ſumptu militant quantum juſtitia interna capere poſſunt ex præda. 3, 18, 2. an ſi qui partis ejus hoſtibus, cum qua nobis pax eſt, militant, pax cenſeatur rupta. 3, 20, 31
Miles de incendiis & raptu ſine juſſu publico, an teneatur. 3, 14, 6
Milites Chriſtiani ſub Juliano. 1, 2, 10, 11. ſub Diocletiano. 1, 2, 10, 11, 8
Militis Chriſtiani officium. 1, 2, 10, 12
Milites Judæi externis militabant. 1, 2, 7, 5
Militi quæ ex præda cederent apud Romanos. 3, 6, 24, 5
Milites ab eccleſia non excommunicati. 1, 2, 10, 2
Milites quomodo teneantur ex bello injuſto. 3, 10, 4
Militibus datus commeatus prodeſt & duci. 3, 21, 1, 5
Militum nomine qui veniant. *ibid.*
Militare propter prædam, aut ſtipendium præcipue non licet. 2, 25, 10
Militia mercenaria ſine delectu cauſæ improbatur. *ibid.*
Militia pœnitentibus olim interdicta, & quare. 1, 2, 10, 9. eſt interdicta clericis. *ibid.* eam eccleſia vetus probat. 1, 2, 10, 11
Militiæ repetitio qualis damnata Synodo Nicænſi. 1, 2, 10, 7, 8
Militiam concedit Origenes interdum Chriſtianis. 1, 2, 9, 2
Militiam & capitalia ſupplicia concedit illis Tertullianus. *ibid.*
Militiam ob quas cauſas Judæi detrectaverint. 1, 2, 9, 3. quas ob cauſas olim etiam Chriſtiani eam detrectaverint. *ibid.*
Minervæ calculus. 2, 5, 18
ex Miniſtrorum facto aliquem obligari ſi quid utiliter ſit geſtum, quo ſenſu accipiendum. 3, 22, 3. obligatur ſumma poteſtas etiam cum miniſter fecit contra mandatum arcanum. 3, 22, 4. ſine ſua culpa, ut quis obligetur, non eſt juris gentium. 2, 17, 20, 2
Minor annis hoſti obligatur. 3, 21, 3
Minor an promittendo obligetur. 2, 11, 5, 2
Minorum beneficia ſunt ex jure gentium non civ. 2, 23, 8
Minoris imperium quare ſit inviſum. *Proleg. p.* 12
Miraculoſam poteſtatem primæ Eccleſiæ

cui Deus dederit, eandemque poſtea ſuſtulerit. 1, 2, 8
Miſericordia Dei an nos doceat ſuppliciis capitalibus non uti. 2, 20, 10. quæ peccata præcipue reſpiciat. 2, 20, 11. prætermiſſio puniri non debet. 2, 20, 20. quod ex miſericordia debetur, id armis juſte depoſci nequit. 2, 22, 16
Miſericordia digni qui bello capiuntur. 3, 14, 2, 1
Miſericordiæ ara apud Athenienſes. 2, 21, 5, 2
Miſſilia quomodo fiant capientium. 3, 6, 22
Mobiles res quando fiant ſingulorum capientium. 3, 6, 12
Mobilia generaliter poſtliminio non recipiuntur. 3, 9, 14, 1
Moderatio in belli jure circa perſonas. 3, 11, 7, 1
Moderatio in bello ad quid etiam civiliter proſit. 3, 12, 8
Modus in pœna unde petendus. 2, 20, 28
Modi habendi imperium qui. 1, 3, 11, 1
Mœnia urbis ſive muri, cum diruuntur, an intereat jus civitatis. 2, 9, 7. reficere muros licet tempore induciarum. 3, 21, 7. ne quis locus muris cingatur, quomodo intelligendum. 2, 16, 20. fedus de diruendis muris quale. 2, 15, 7
Monachi a cæde liberi eſſe debent. 3, 11, 10
Monomachia bellum finire an liceat. 3, 20, 43, 1, 2, 4
Monomachiæ de regno quis effectus. 3, 20, 44. & 45, 1
Monopolia quæ licita, quæ contra jus, & quæ contra caritatem. 2, 12, 16
Monopolium. *vide* Coëmtio. 2, 2, 24
Morari in territorio alieno an licitum 2, 2, 15
Moræ purgatio in pace an admittenda. 3, 20, 3;
Moralia non conſiſtunt in pacto. 1, 2, 1
Moralium incertitudo unde. 2, 23, 1
Morandi jus per aliquod tempus inter utilitates innoxias. 2, 2, 1
Morbi contagioſi an proprie ſint pœnæ, qui nominantur in libro Moyſis 20, 1
Mori Hebræis dimitti vocatur. 2, 19, 5, 3
Mores generales in aliqua parte mundi non faciunt jus naturæ. 2, 20, 41
Mors deportationem quando comprehendat. 2, 16, 9
Mors pro vera religione quanti facienda. 1, 4, 7, 15
Mora quid ſignificet. 2, 16, 9. In materia favorabili. 2, 7, 30. ejus qui acceptare promiſſum debuit non transfert jus ad ipſius hæredes. 2, 11, 16. mandantis tollit præſumptionem, quod mandatum implere voluerit. 2, 11, 17. ſcelerati, quo ſenſu ipſi melior ſit vita. 2, 20, 7. univerſitatis quid. 2, 21, 7 quæ Mortis vitandæ cauſa injuſte fiunt, levius punienda. 2, 20, 29
Mortem pro aliis oppetere lege euangelica præceptum. 1, 2, 6. ad mortem damnare an liceat, etiam ex iis delictis quæ in lege Moſaica morte non puniuntur. *vide* Supplicium. Mortem meritos committere in pugnam contra officium eſt boni magiſtratus. 2, 1, 15. mortem inferre ſibi utrum liceat. 2, 19, 5. qui ſibi intulere, prohibentur ſepultura. *ibid.* quare, cum tamen inde non læduntur. 2, 20, 44. quidam eo malitiæ proceſſere, ut non niſi morte emendentur. 2, 20, 12, & 2, 20, 13
Mortem pati potius quam alium occidas, quando liceat, quando non. 2, 1, 8, 9, 1
Mortem æternam aggreſſoris an quis ſua morte cavere debeat. 1, 3, 3, 3
Mortis caſus expreſſio quando extendatur ad caſum non nati. 2, 16, 20, 3
Mortuorum corpora male tractare, contra jus eſt gentium. 2, 19, 2. & 3, 5, 3
Moſes bellum infert Amalecitis. 1, 2, 5. Amorrhitis ob tranſitum prohibitum. 2, 2, 13
Muli qui apud Romanos poſtliminio recepti. 3, 9, 14, 1
Mulier. *vide* Femina.
Mulieres jure civili plurimum, gent. non tenentur ex debito civitatis. 2, 3, 7. jure belli poſſunt occidi. 3, 4, 9. occidi non debent niſi virilia officia uſurpent, aut quid peculiariter vindicandum committant. 3, 11, 9
Mulierum imperia Romanis incognita. 2, 9, 11, 2
Multitudini etiam in delicto parcendum. 3, 11, 19
Mundiburgii jus. 1, 3, 21, 1
Murenæ controverſia cum Mithridate. 2, 16, 30
Muri faciendi prohibitio quando ad aggeres extendatur. 2, 16, 20, 3 quæ priora Mutant, niſi ad ingens bonum, ea odioſa ſunt. 2, 16, 10

Mutii

Mutii Scævolæ factum. 3, 4, 18, 1
Mutilatio membri quod eſt e præcipuis, vitæ æquiparatur. 2, 4, 6. etiam intentata, jus dat occidendi eum, qui intentat. 2, 1, 6. mutilationem Indi ſupra talionem puniunt, & quo jure. 2, 20, 32. qui mutilavit aliquem in quantum teneatur. 2, 17, 14
Mutilator quid reſtituere teneatur. 2, 17, 14
Mutuum quid. 2, 12, 2. non omne uſurarium. 2, 12, 21. commodato affine. 2, 12, 20. *Not.* 1. an illicitum pro uſu pecuniæ mercedem exigere. *vide* Uſura.
Mutuum gratuitum quo ſenſu. *ibid.*
Mutuam accipiens pecuniam a debitore meo, mihi tenetur. 2, 10, 2, 9

N.

NAbidis controverſia cum Romanis. 2, 16, 18, 1
Nabidis reſponſum cum tyrannis ei objiceretur. 3, 19, 3
Ναὶ ναὶ quid. 2, 13, 21, 2
Ναὶ quid ſignificet. 2, 13, 21, 2
Ναὶ ναὶ, οὒ οὔ, quid ſignificet. 2, 13, 21, 2, 3
nondum Nati an jus ſuum amittant, & quomodo. 2, 4, 10, 1, 2. leges poſſunt eorum jus conſervare. 2, 4, 10, 3
Natura jus dat ad id omne ſine quo obtineri non poteſt quod imperat. 2, 5, 5. ſub natura interdum comprehenduntur mores naturali rationi conſentanei. 2, 19, 1
Naturale, vox, pro ſolito fieri. 2, 12, 26, 2
Naturales filii ſuccedunt patri, niſi lex impediat: & adoptari poſſunt. 2, 7, 8, 2. non ſuccedunt in regnis a populo delatis. 2, 7, 16
Naturalia pro certo ſtatu. 2, 8, 5
Naturæ prima & conſequentia quæ? 1, 2, 11
Naturalis æquitas ſatis habet, ut pro ſuis partibus ſinguli conveniantur. 2, 11, 13. circumvenire naturaliter quid. 2, 12, 26
Naturaliter licita an omnia etiam apud Deum licita. 2, 1, 10, 1
Naufragio, quando res cenſeantur amiſſæ. 2, 4, 5
Naufragorum bona confiſcare injuſtum. 2, 7, 1, 1
Navigandi libertas pactis imminui poteſt. 2, 3, 12. & §. 15, 1, 2
Navis, quæ apud Romanos poſtliminio recepta. 3, 9, 14, 1
Navis ſi cui nocuit, an dominus teneatur. 2, 17, 21, 1
Navis in qua innocentes ſunt an peti tormentis poſſit. 3, 1, 4, 1
Navis roſtrata vi ventorum delata in portum. 3, 21, 9
Naves alienæ quomodo in neceſſitate capi poſſint. 2, 2, 10 amicorum in prædam non veniunt, ob res hoſtiles, quas vehunt. 3, 1, 5. *Not.* 3, 3, 3, 6. *Not.* 1
Naves captæ quando jure belli cenſeantur. 3, 6, 3, 2
Naves nunc nullæ poſtliminio redeunt. 3, 9, 15
Navium expugnatio & captura ad quos pertinet, ſecundum variarum gentium mores. 3, 6, 24
Navigaturi inſtituuntur certis mandatis a poteſtate publica, ad perſequendos piratas. 3, 20, 14
Navigatio inermis & innoxia nullibi impediri poteſt. 2, 3, 12. pactum. ne quis ultra certos terminos, & certum numerum navium naviget, an occupationem maris demonſtret. 2, 3, 15. Societas navalis. 2, 12, 25
Neceſſaria ad finem licitum licita. 3, 1, 2, 1
Neceſſitas excepta videtur in lege dominii. 2, 2, 6, 1, 2
Neceſſitas jus non dat, ſi ſit evitabilis. 2, 2, 7. & 3, 17, 1
Neceſſitas quod jus det in pacatos. 3, 17, 1
Neceſſitas non excuſat, niſi ſumma. 1, 4, 7. quæ excuſat, ea non plane vitio caret, ſed pertinet ad culpabilia. 3, 11, 4. ejus exempla. 2, 6, 5. *Not.* 1, 3, 11, 1. *Not.* 2. ſumma, generalis legum exceptio. 2, 2, 6. humanarum. 1, 4, 7. & multarum etiam divinarum. 1, 4, 7. & 1, 5, 4. jus dat etiam minoribus Magiſtratibus defendendi ſe, contra injuriam majorum. 1, 4, 7. ſuſcipiendi belli non expectato majorum conſenſu. 1, 3, 4. res reducit ad merum jus natur. 2, 5, 6. & 3, 17, 1. permittit rea alterius occupare, ſed ſub onere reſtitutionis. 3, 1, 5. perdere. 2, 2, 6. ſed ſub onere reſarciendi damni. 3, 12, 1. quando valeat hoc jus 2, 2, 7.

jus non dat alienandi imperii partem, ſine conſenſu populi. 2, 6, 9
Neceſſitate factum pacem non rumpit. 3, 20, 37
Neceſſitate pari poſſeſſor præferendus. 2, 2, 8
in Neceſſitate non ultra ſumendum quam exigit. 3, 17, 1
Neglectus puniendi punibilis. 2, 21, 2, 5
Negotiorum geſtorum actio tantum eſt ex jure civili. 2, 10, 9
Negotium alienum gerens ſui lucri cauſa, repetit impenſas, in quantum alter eſt locupletior. 2, 10, 9, 2
Nepos ex filio priore an filio poſteriori præferendus in regno. 2, 7, 30, 1
Nepos ex filio; an filio præferendus. 2, 7, 30, 1, 2
Nepos minor ex filio an præferatur nepoti majori ex filia in regni ſucceſſione. 2, 7. 34
Nepťis ex primogenito an filium alterum excludat. 2, 7, 31
Nepotes alendi. 2, 7, 4, 4
Neſcio, quomodo quidam interpretentur. 3, 1, 7. neſcientis non agere, caret effectu. 2, 4, 5
Nexorum ſervitus. 2, 5, 30
Ninus primus imperium ampliavit. 3, 8, 1, 2
Nocentes dedendi aut puniendi. 2, 21, 4, 1, 3
Nocentes dedendi obligatio, unde. 2, 21, 4, 3, 7
Nocere homini homo non debet, niſi boni alicujus conſequendi gratia. 2, 20, 4. hoc enim jure naturæ. 2, 20, 5
per Naturam innocens quiſque nocentem punire poteſt. 2. 20, 3. & 8, 7. an nocentes omnes puniendi. *vide* Delinquentes. Deus ſub multis nocentibus aliquando & innocentes punit, ſed inde nobis exemplum capere non licet 3, 1, 4
Nocumentum quod ex occaſione peccati, non ob peccatum ſentitur, pœna propria non eſt. 2, 21, 11, 1
Nocentibus ſæpe parcendum ob multos innocentes. 3, 1, 4, 3. 3, 11, 9, 1
Nomina regionum in pace quomodo accipienda. 3, 20, 23
Noſtrum quibus ex cauſis quid dicatur. 2, 2, 1
Noſtrum aliquid dupliciter. *ibid.* noſtra etiam ſunt quæ ſub certa lege, ut ne vendere ea liceat, ſint noſtra. 2, 2, 19. noſtra eſſe deſinunt, ſi ſcientes ab alio teneri, ei non contradicimus. 2, 4, 5. non deſinunt, niſi facto noſtro aut lege. 2, 8, 1
Nobis potius quam aliis juſte conſulimus, ubi par malum imminet. 1, 3, 3
Nothus etiam ſuccedere poteſt in regno patrimoniali. 2, 7, 12. non in eo quod conſenſu populi delatum eſt, & quare. 2, 7, 16
Notitia de Deo, quæ & qualis data hominibus naturaliter. 2, 20, 45
Notitia de Deo quod inconſpicua. 2, 20, 45, 1
Notitia de Deo uno. *ibid.*
Notitia de Deo ut omniſcio. *ibid.* & ut creatore. 2, 20, 45, 8
Notitiæ activæ de Deo. 2, 20, 45, 3
Notitiæ de Deo quomodo probentur. *ibid.*
Notitiæ de Deo quæ maxime univerſales. 2, 20, 46, 1
Notitiæ de Deo, quæ obliteratæ. 2, 20, 47, 1
Notitiæ de Deo quæ & quales. 2, 20, 45, 1
cum Noverca conjugium illicitum. 2, 5, 13
Noxa caput ſequitur. 2, 5, 32. Noxæ deditio eſt ex jure civili, non nat. 2, 17, 21.
Noxales actiones ex quo jure. 2, 17, 20, 2
quæ Nulla ſunt, nullum habent effectum juris. 1, 4, 10
Numantina ſponſio. 2, 15, 16
Nummus mercis loco. 2, 12, 3. *Not.* 4.
Nuptias repetere an liceat. 3, 4, 2. alienas attentare, ſcelus graviſſimum. 2, 22, 39. adverſus nuptias inceſtas lex vetus Noæ data. 1, 2, 5
Nutus interdum ſignum voluntatis ſufficiens. 2, 11, 11

O.

OBduratio cordis, facta a Deo qualis pœna. 2, 20, 4
Obedientia ſæpe illicita. 2, 26, 3, 1. & 1, 4, 1, 3
Obedientia debetur Magiſtratui. 1, 2, 7. ex jure ſocietatis. 1, 5, 2. etiam malo. 1. 4, 4. niſi quid contra juſtitiam & pietatem imperent. 2, 26, 3. debetur parentibus infinita ſed ſui generis. *Proleg. pag.* 10

Obli-

Obligari naturaliter quis quot modis dicatur. 2, 14, 6, 1
Obligari civiliter quis quot modis dicatur. 2, 14, 6, 2
Obligatur nemo ad bellum injuſtum. 2, 15, 13, 1
Obligemur quomodo per alium. 2, 11, 12
Obligatur valide prædoni is, cui metus incuſſus non eſt. 3, 19, 4
Obligatio ex facto miniſtrorum, cujus ſit juris. 2, 17, 20, 2
Obligationis ſine coactione exempla. 2, 18, 10
Obligatio ex culpa qualis. 2, 17, 1
Obligatio cadit in actum aut facultatem: & quomodo hæc differant. 1, 3, 16, 1, 2
Obligatio feudalis non tollit ſummum imperium. *vide* Feudalis obligatio. 1, 3, 23, 2
Obligatio ex dominio qualis. 2, 10, 1
Obligatio ex rebus exſtantibus, & non exſtantibus. 2, 10, 1, 2. & 2, 1
Obligatio interdum eſt in nobis ita, ut alteri jus nullum quæratur. 2, 11, 3, 1
Obligatio nat. quotuplex ex mente I. C. Rom. 2, 14, 6. civilis quotuplex. *ibid.* ex culpa qualis. 2, 17, 1. *& ſeqq.* ex dominio. 2, 10, 1. *& ſeqq.* ex facto alieno. 2, 17, 20. *adde* factum ex rebus. 2, 10, 1. obligatio poteſt eſſe in nobis, & nullum jus in eo cui obligamur. 2, 11, 3. nos cogendi. 2, 18, 10. ſummæ poteſtatis per minores quibus caſibus valeat. 3, 22, 2. ad pœnam unde oriatur. 2, 21, 12. quod fit animo non deliberato obligare non poteſt. 2, 11, 4. ex actibus mere internis ut jus aut obligatio naſcatur inter homines, naturæ humanæ non eſt congruum. 2, 20, 18. ſub imperio eminenti comprehenditur poteſtas obligandi ſubditos. 3, 20, 6. non tamen infinita ejusmodi poteſtas requiritur ad imperium recte exercendum. 2, 14, 12. an hæc poteſtas, ſive jus ad naturam negotiorum geſtorum exigendum ſit. *ibid.* obligandi ſe jus cœtus in alium transferre poteſt, vel expreſſe, vel per conſequentiam. 2, 14, 11. an quis per alium obligari poſſit a ſe actioni præpoſitum contra voluntatem ſuam. 2, 11, 12. an per invaſorem aut tyrannum populus aut rex obligentur. *vide* Contractus. an a rege nunc regnante ſucceſſor poſſit obligari. 2, 7, 27. an per obligationem ab univerſitate factam partes univerſitatis obligentur. 2, 5, 17. verba obligationis is interpretari debet, cui eſt promiſſum. 2, 16, 1. contra obligationem agendo, nemo ſeſe obligationi eximit. 3, 20, 38
ad Obligationem requiritur animi deliberatio. 2, 11, 4, 1, 3
Obſes an teneatur mortuo qui miſit. 3, 20, 57
Obſes qui fugit, recipi a civitate non poteſt. 3, 20, 54
Obſes datus pro altero, ſi is mortuus ſit liberatur. 3, 20, 56
Obſes an ex alia cauſa poſſit retineri. 3, 20, 55
Obſidi fugere an liceat. 3, 20, 54
Obſides an occidi poſſint jure belli. 3, 11, 14
Obſides an occidi poſſint jure interno. 3, 11, 18, 1, 2. & 3, 4, 14, 4
Obſides ſervi non ſunt. 3, 20, 53
Obſides acceſſio plerumque actus principalis. 3, 23, 16. non tamen ſemper. 3, 20, 58. bona habere & de hæreditate ſua diſponere poſſunt. *vide* Teſtamentum. nam ut bona ipſorum fiſco cadant, juris eſt Rom. 3, 20, 53. dantur aut ſua voluntate, aut ejus cui imperium habet, & quo jure hoc poſtremum. 3, 20, 52. occidi non poſſunt jur. gent. niſi ex proprio quodam delicto. 3, 20, 53. quo reſpectu olim occiſi. 3, 11, 18. a pignoribus quomodo differant. 3, 20, 59
Obſides cum aufugiunt, civitati ipſorum recipere eos non licet. 3, 20, 54. quid debeatur obſidibus a civitate aut Rege a quo mittuntur. 3, 20, 52
Obſidum bona cui cedant. 3, 20, 53
Obſidum obligatio odioſa. 3, 20, 55. eorum obligatio interdum principalis. 3, 20, 38. & 3, 23, 16
Obſidum alter an ex facto alterius teneatur. 3, 20, 58
Obſtinata reſiſtentia non ſufficit ad jus internum occidendi. *vide* Reſiſtentia obſtinata. 3, 11, 16, 1
Occidere hoſtem, jus belli dicitur. 3, 4, 5, 1
mortem pati potius quam alium Occidas quando liceat, & quando non. 2, 1, 8, 1. & 9, 1
Occidere quis injuſte poteſt aliquem etiam in juſto bello, quoad juſtitiam internam.

nam. 3, 11, 1. qui occidit in bello non ſit impurus. 3, 4, 5. ſi teneatur Sacramento militari. 3, 18, 1. ex propoſito neminem licet, niſi is capital commiſerit. 2, 5, 28. licet, ut ſervetur vita aut pudicitia. 2, 1, 12. & 3, 11, 2. & res noſtra ſi aliter ſervari nequeat. 3, 11, 2. idque jure naturali. 2, 1, 11. etiam in bello. 3, 11, 7. non tamen ſi re iſta facile poſſumus carere. 3, 20, 43. ubi non quidem contra juſtitiam ſtricte dictam peccatur. 2, 1, 11. ſed contra charitatem. 3, 11 2. occidere ita, ut alter copiam ſui defendendi habeat, non debetur ei, qui mori meruit. 3, 4, 15. occidere ſi quem licet, is gladio an veneno interficiatur, nihil intereſt jure naturali, ſed jure gent. *ibid.*
Occidere num liceat qui arma contra nos tulerunt. 3, 4, 6. aliquem ſi Deus præcipiat, an tunc homicidium fiat quid licitum. 1, 1, 10. a privato poteſt occidi qui in legem quid peccat, quæ peccantem jubet interfici. 1, 4, 18
Occidere ſe an unquam liceat. 2, 19, 5, 4
Occidere ſupplices an liceat. 3, 4, 11. & 3, 14, 15
Occidere obſides an liceat. 3, 4, 14. & 3, 11, 18
Occidendi deditos ant captos an juſta cauſa talio aut reſiſtendi pertinacia. 3, 4, 13. & 3, 14, 16, 1. & 2
Occidi poſſunt jure belli, qui intra hoſtium fines ſunt. 3, 4, 6, 1
Occidi an poſſint qui ante bellum aliquo venerunt. 3, 4, 7
Occiduntur ſenes belli jure. 3, 4, 9, 2
Occiduntur captivi belli jure. 3, 4, 9, 2
Occiduntur infantes belli jure. *ibid.*
Occiduntur mulieres belli jure. *ibid.*
Occiſio quando licita jure interno in bello juſto. 3, 11, 2, 1
Occiſio quatenus licita in repreſſaliis. 3, 2, 6
Occiſio hoſtis indiſtincte quo ſenſu licita. 3, 4, 3
Occiſio extra propoſitum, ſive indirecte, quando licita. 3, 1, 4, 1
Occiſio pro vitæ defenſione quomodo vitioſa. 2, 1, 8, 9, 1
Occiſio, ne fugere cogamur: pro tuenda exiſtimatione & pro rebus an licita. 2, 1, 10, 3
Occupabilia ſua natura non ſunt dominia in perſonam aut populum. 2, 9, 1
Occupandi jus in ſtatu rerum communium. 2, 2, 2, 1
Occupare facinus an liceat. 2, 1, 5
Occupatio poſt omiſſam communionem. 2, 22, 5
Occupatio non eſt niſi in re terminata. 2, 2, 3, 2
Occupatio alia per univerſitatem, alia per fundos. 2, 2, 4
Occupatio imperii. 2, 3, 4, 1, 2
Occupatio dominii. *ibid.*
Occupatio an ſit juris gent. ut Rom. Juriſconſulti dicunt. 2, 7, 1. fieri poteſt etiam ſine ſublatione dominii. 2, 2, 10. eſt tamen prima cauſa efficiens proprietatis. 2, 2, 2. loci in pacato quando juſta. 2, 2, 10. & 3, 18, 2. non valet tempore induciarum, ſive perſuaſis iis qui tenent, ſive ultro non defendentibus. 3, 21, 8. in non occupatis judicia ceſſare cenſentur. 1, 3, 2. occupatum eſſe in odioſis quid ſignificet. 2, 16, 2
Odium in promiſſis. 2, 16, 12, 3
Odio carentia quomodo intelligenda. 2, 16, 12, 1
Odioſum, quo altera tantum pars aut plus altera oneratur. 2, 16, 10
Odioſa quomodo interpretanda. 2, 16, 12, 3
Odioſa in dubio perſonalia. 2, 16, 16, 3
Odioſa quænam eſſe dicantur. 2, 16, 20
Non quicquid eſt contra Officium ſtatim eſt irritum. 3, 23, 8. ad officium aliquod jus proprium civis non habet. 2, 17, 3. qui quod ex officio facere tenebantur, niſi pecunia accepta non faciunt, tenentur læſos reſtituere in integrum. 2, 17, 17
Οἰκονομία. 3, 1, 8, 3
Οἰκουμένη. 2, 22, 13
Olivarum rami & ſimilia ſupplicum ſigna num obligent. 3, 24, 5
Onus vitandum in verbis interpretandis. 2, 16, 12, 3
Onus promiſſis adjici quando poſſit. 2, 11, 19
Onera regiæ dignitatis a rege alienari non poſſunt. 2, 6, 11
Onera ex fœdere tranſitoria aut manentia. 2, 15, 7, 3
Opera & pecunia quot modis inter ſe comparentur. 2, 12, 24, 1, 2
Opera vix gratis præſtatur. 3, 6, 23. an proprie ſit pœna. 2, 29, 1. cum ratione & modo ſervis imperando. 3, 14, 5

Operas

Operas qui promiſit, quibus ex cauſis excuſetur. 2, 16, 27, 2
Opificibus parcendum in bello. 3, 11, 12
Oportet & *licet* ſæpe opponuntur. 3, 4, 2
in Oppugnatione urbis Hebræi partem liberam relinquebant, quo confugere cuique licebat. 3, 11, 14
Oppidum tradere qui promiſit, poteſt præſidium dimittere. 3, 22, 13
Opulentia fere cauſa bellorum. 1, 2, 8
Οὐ κ' quid. 2, 13, 21, 2, 3
Orbis pro Romano dictus. 2, 22, 13, 1
Orbi toti an unum imperium expediat. 2, 22, 13, 1, 2. & 3, 15, 7
Ordinate. 1, 3, 21
Ordo in conſeſſu æqualium dignitate habetur ex ætate. 2, 5, 21
Ordo eorum qui damnum dederunt in debito reſtitutionis. 2, 17, 6, 12
Ordo qui ſervandus inter ſocios. 2, 5, 21
Ordo conſidendi inter reges Chriſtianos. *ibid.*
Ordo inter eos qui partes in re diſpares habent. 2, 5, 22
Ordinum conventus populum referunt. 1, 3, 10, 3. & 2, 6, 9
Ordinum conventus alibi alios uſus habent. 1, 3, 10, 4
Ordinatio divina eſſe regia poteſtas quo ſenſu dicatur. 1, 2, 7. & 3. & 1, 4, 4, 1
Oriens ſnetus regibus. 1, 3, 20
Ornamenta corrumpere in bello iniquum. 3, 12, 5
Otioſis pœna dicta. 2, 25, 3. *Annot.* 4
Othryades an vicerit Argivos. 3, 10, 45

P.

PAcatorum quod officium circa bellantes. 3, 17, 3
Pacta quæ pactis aliis prævaleant, ſi caſu collidantur. 2, 16, 29, 1
Pacta, quibus imperii mixtura fit. 1, 3, 17. & 3, 19, 10
Pacta nuda an obligent jure naturæ, & gentium. 2, 11, 1, 1
Pacta in mari, in vacua inſula, aut inter diverſarum civitatum cives per literas facta, reguntur jure naturæ & gentium. 2, 11, 5, 3
Pacta regum quo jure regantur. *ibid.*
Pacta errantium. 2. 11, 6
Pacta ut obligent, non ex lege tantum eſt, ſed ex voluntate. 2, 11, 1. ut ſerventur jure naturali convenit, *Prol. p.* 10
Pacta errantis quomodo queant convaleſcere, 2, 11, 20. quomodo dijudicanda 2, 11, 6. & 3, 23, 4. jurata, non juratis præferenda. 2, 16, 29. quomodo intelligi debeant. *ibid.* Magiſtratuum, cives tamen in oneroſis obligant, non etiam in iis, quæ alias imperantur. 3, 22, 6. regum privata diſcernuntur a publicis. 2, 15, 1. privata quo jure judicentur. 2, 11, 5. & 2, 14, 1. & 2, 14, 6. *adde* 2, 16, 11. *vide* Contractus.
Pacta publica ſolo jure naturali reguntur. 2, 11, 5. & 2, 14, 1. §. 5. §. 6. vim habent etiamſi nihil adhuc ex iis ſit præſtitum. 2, 11, 1
Pacta in prima delatione imperii cum rege facta, ſi ab eo violentur regem faciunt privatum. 1, 4, 12. ſpecialia potiora generalibus. 2, 16, 29. vetantia potiora jubentibus. 2, 16, 29
a Pactis poſterior diſcedens non eſt perfidus. 3, 19, 14
Pactis bellum finire quibus liceat. 3, 20, 2. populus de jure ſibi proprie competenti, in gratiam ejus cujus intereſt poteſt decedere. 2, 3, 15. de ſtatu puro in mixtum tranſire poteſt. 3, 19, 10. ex pactis retinere aliquid cum pactum improbatur, injuſtum eſt. 3, 22, 3
Pactorum perſonalium & realium diſcrimen. 2, 16, 16, 1, 8
Pactorum jus naturale non mutatum jure gentium voluntario, niſi in quæſtione de inæqualitate rerum. 2, 12, 26
Pactum ut quid belli tempore valeat, valet etiam cum ſint induciæ. *vide* Induciæ. ut res maneant eo loco, quo ſunt, quomodo intelligendum. 3, 20, 12. ut res turbatæ ex antiquo jure componantur, quomodo intelligendum. 3, 20, 13. an ad eos quoque pertineat, qui ſe ſponte parti alicui ſubjecere. 3, 20, 14. dubius hujuſcemodi pacti intellectus contra quem explicandus. 3, 20, 26. cum quædam præſtari nequeunt quæ ex hoc pacto præſtari debent, quid agendum. 3, 20, 37
Paganus an hoſtem licite occidat. 3, 18, 1, 1
Panem in ſtationes hoſtium injicere licet, ne fame premi videamur. 3, 1, 8. in ſumma inopia cum quis alteri ſurripit, furtum non committit. 2, 2, 6
Papa ſuſtinet perſonam populi Rom. 1, 3, 13. ſub titulo eccleſiæ univerſalis an bella poſſit inferre. 2, 22, 14

I N D E X.

Par pari referre juris gentium quo ſenſu. 2, 20, 8

Pares ſententiæ nihil agunt. 2, 5, 18

Παράδειγμα. 2, 20, 9, 1

Pacem ſtoicorum nihil differt ab ignorantia vulgi. 2, 20, 29

Parentes alendi. 2, 7, 5, 1

Parentes liberos pignorare ac vendere quando poſſint. 2, 5, 5

Parentes dii quidam inter homines. *proleg. par.* 4. magiſtratus naturales ſunt. 2, 20, 30. utrique jus habent in liberos jure naturali. 2, 5, 1. non regendi tantum eos ſed & coërcendi. 2, 5, 4. etiam oppignorandi. 2, 5, 5. & 2, 5, 29

Parentibus debetur reverentia. *vide* Reverentia. in iis quæ ſunt contra jus divinum aut humanum non obtemperandum. 2, 26, 3. in eos qui in parentes impii ſunt, juſtum bellum eſt. 2, 20, 40

Parentum jus in liberos ſecundum tempus diſtinguitur. 2, 5, 2, 3, 6

Parentum cum liberis matrimonia contra jus naturæ. 2, 5, 12, 2, 5

Parere quomodo dicantur, qui potioribus tenentur inæquali fœdere. 1, 3, 21. Chriſtiani quomodo debeant magiſtratui. 1, 4, 4. ſubditi an debeant in dubio, juſtumne an injuſtum ſit, quod imperatur. 2, 26, 4. parendi & imperandi ordinem Deus adprobavit. 1, 4, 4

Pars major jus habet univerſitatis. 2, 5, 17

Participes delicti qui. 2, 21, 1, 2, 2

Partus an ventrem ſequatur, & quo jure. 2, 8, 18

Partus matrem naturaliter non magis quam patrem ſequitur. 2, 5, 29, 1

Pater jus ſuum in filium alienare an poſſit. 2, 5, 5, 26, 1

Pater non æque certus de prole ſua eſſe poteſt, ac mater. 2, 7, 8. tenetur ex delictis filiorum, ſi in poteſtate eos habet. 2, 21, 2. non tamen ſi in ipſo nihil vitii ſit. *ibid.*

Paterfamilias quid ſignificet. 3, 14, 5, 1, 2

Patientia quæ punibilis in rectore, aut republica. 2, 21, 2, 2, 4

Patientia interdum in jus tranſit. 1, 3, 21. obligat magiſtrum ex delictis ſingulorum. 2, 21, 2

ad Patientiam Chriſti exemplo invitamur. 1, 4, 7, 15

Patrimonium populi rex alienare non poteſt. 2, 6, 11. illius pars, id eſt, dominii a rege oppignorari cur poſſit. 2, 6, 13

Patria poteſtas quid. 1, 1, 5

pro Patria civis etiam innocens ſe tenetur hoſti dedere & mori. 2, 25, 3

Patris imperium naturaliter præfertur imperio matris. 2, 5, 1

Patrocinium non tollit libertatem ejus, cui patrocinamur. 1, 3, 21

Patronatus jus per hæreditatem adiri poteſt, etiam cum bonorum hæreditas non aditur. 2, 7, 19

Patruelium conjugia vetita. 2, 5, 14

Paucorum dominatio. *vide* Dominatio.

Paulus Apoſtolus non improbat præſidium militare. 1, 2, 7, 11

Pax quid. 3, 20, 32. dicitur de pluribus. 3, 21, 1. an amicitiæ tantum cauſa ſit. 3, 20, 40. bello favorabilior. 2, 16, 10. ideoque ei præferenda. 2, 23, 6. etiam qualiſcunque. 3, 25, 3

Pax Chriſtianis qualis fuerit in primitiva eccleſia. 1, 2, 9. ut ab aliquo cum aliis juſte ineatur, ſummam requiritur ut is habeat poteſtatem. 1, 3, 6. & 3, 20, 1. itaque nec duci eam inire conceſſum eſt, etiam cum ſummo jure bello præeſt. 3, 22, 7. quibus rationibus iniri poſſit, inter eos qui ambo juſtam belli cauſam habuiſſe volunt videri. 3, 20, 11

Pax an libertas præferenda. 2, 24, 6. prodeſt iis volentibus quos & obligat. 3, 20, 4

Pax religioſe ſervanda. 3, 25. 1, 7

Pax utilis validioribus, invalidioribus & paribus. 3, 25, 5

Pax rupta quando cenſeatur. 3, 20, 27

Pax rumpitur ab eo qui ex veteri cauſa vim infert. 3, 20, 28

Pax alienans bona imperii, regni, coronæ. 3, 20, 5, 2, 8

Pax, qua imperium, aut pars imperii alienatur. 3, 20, 5

Pacis cauſa an bona ſubditorum valide alienentur. 3, 20, 7, 8

Pacis conventionum interpretationes. 3, 20, 9

in Pacis conditionibus, utile fuerit adjeciſſe, ne etiam in minoribus capitibus rupta cenſeatur, nec rupta, niſi arbitro prius adito. 3, 20, 36. ſi in iis hæc ſit, ut poſſeſſio bello turbata reſtituatur,

tur, qualis ſpectanda ſit poſſeſſio. *vide* Pactum.
Pacis capita an diſtinguenda in majora & minora. 3, 20, 35
Pacis ineundæ jus cui competat in imperio procerum aut populi. 3, 20, 4. rege adhuc pupillo aut mentis non compote. 3, 20, 3. quodnam optimum ſit tempus. 2, 25, 6
Pace non reddi civitates liberas, quæ ſe ſponte ſubjecerunt. 3, 20, 14
Pace regis an teneantur ſucceſſores & populus. 3, 20, 6
Pacem ſervare qui vult, poſtquam ab adverſario rupta eſt, poteſt. 3, 20, 38
Pacem facere cujus ſit. 3, 20, 2, 4
Pacem major pars faciens obligat univerſitatem. 3, 20, 4
Pacem vix habemus confeſſione injuriæ. 3, 20, 11. ad pacem quid invalidos movere debeat. 3, 25, 4. quid validiores. 3, 25, 5
an Pacem facere poſſit rex aut minor, aut captivus, aut exul. 3, 20, 3
Pactiones de rebus reddendis, quæ magis minusque favorabiles. 3, 20, 21
Parlamentum. *vide* Comitia ordinum.
Peccandi facilitas cauſa non minuendæ pœnæ. 2, 20, 7, 1
Peccare agnatum humanæ naturæ. 2, 20, 19. qui peccavit, naturaliter eſt in eo ſtatu ut puniri poſſit. *vide* Delinquens. peccandi cauſam qui dat, peccat etiam ipſe. 3, 1, 21. ideo nec ex alieno delicto punitur. 2, 21, 1. duo invitamenta ſunt, conſuetudo & facilitas. 2, 20, 34
Peccatum eſſe non poteſt, niſi quod libere fit. 2, 20, 19. quod per legis ignorantiam committitur, etiam contra legis verba, levius puniri poteſt. 2, 20, 26. an quod ex generali imbecillitate humana committitur rite peccatum nominari debeat. 2, 20, 19. inevitabile humanæ naturæ non punitur. *ibid.* neque & id, quod huic tantum, aut illi inevitabile. 2, 20, 19. non punitur quod paucis cognitum. 2, 20, 22. remittere omnibus, quo ſenſu jubeatur a Chriſto. 2, 20, 10. remitti debet, ob acceptum beneficium. 2, 20, 22
Peccatum ad mortem. 2, 20, 7, 3
Peccata quæ facile condonanda. 2, 20, 26
Peccata quæ excuſabiliora. 2, 20, 30, 2. & §. 31, 2
Peccatis ignoſcere ſive pœnam meritam remittere an liceat. 2, 20, 21
Peculatus non eſt, niſi in republica ſacra aut religioſa. 3, 6, 21
Peculatus committitur circa prædam. 3, 6, 21, 3
Peculium quid. 3, 14, 6, 2
Peculium quatenus domini, quatenus ſervi. *ibid.*
Pecunia communis menſura. 2, 12, 17. & 2, 17, 22
Pecunia quanti æſtimanda. 2, 12, 17
Pecunia ſterilis quo ſenſu. 2, 12, 20, 1
Pecunia functionem quomodo recipiat naturaliter. 2, 12, 17. eadem cur nunc plus, nunc minus valeat. *ibid.* pecunia rependi poteſt damnum adverſus honorem & famam datum, & quare. 2, 17, 22
Pedibus fit initium poſſeſſionis in rebus immobilibus. 2, 8, 6
Peneſtarum ſervitus apud Theſſalos. 2, 5, 30
Penſitatio non repugnat cum ſummo imperio. 1, 3, 22
Percuſſorem immittere an liceat in bello. 3, 4, 18
Percuſſores duplicis generis. *ibid.* an liceat immittere hoſti jure gentium. *ibid.*
Perdere rem alienam. *vide* Corrumpere.
Perduellium liberi juſte arceantur honoribus. 2, 21, 16
Peregrini. *vide* Exteri.
Peregrini tenentur legibus loci in quo contrahunt. 2, 11, 5, 2
Perfidia aliena uti non licet in bello. 3, 4, 18, 4, 5
Perfidiæ uſus in defectores, piratas, latrones, jure gentium diſſimulatur. 3, 4, 18, 6
Perfidorum opera qualium uti contra jus gentium. 3, 4, 18, 4, 5
Periculum non cenſetur in moralibus, in quod quis ſua ſponte ſe injicit. 1, 3, 3. periculi pretium in contractu aſſecurationis unde æſtimandum. 2, 12, 23. periculi ſummi vitandi cauſa, modum præſcribit imperandi populo ſubacto. 3, 15, 1. quæ vitandi ejus cauſa injuſte fiunt, maxime excuſabilia. 2, 20, 29
quod Petit, domino petite naturale. 2, 8, 16
Perjurii pœna poſteritatem contingit. 2, 13, 1, 2

 Per-

Perjurii voluntas punitur. 2, 13, 1, 2
Perjurium an committatur ab eo qui in falſos Deos jurat. 2, 3, 22 hoc ipſum verus Deus punit & quare. 2, 13, 22. perjurium Deus etiam in filiis punire ſolet. 2, 21, 14. perjuris pœnam imminere omnes homines credidere. 2, 13, 1
Perjurus in piratam aut latronem non punitur. 3, 19, 5, 1
Permiſſa alia dicuntur ex vi libertatis naturalis, alia per beneficium laxata lege. 2, 2, 23
Permiſſio legalis quid. 1, 1, 9 aut plena eſt, aut minor. 1, 1, 17. id quod permittit, an id quod jubet in dubio præferendum. 2, 16, 29
Permiſſio quotuplex. 1, 1, 17, 1
Permiſſio ex more diſtinguitur a permiſſione ex beneficio. 2, 2, 23
Permiſſio an legis ſit actus. 1, 1, 9, 1
Permittere ſe arbitrio aliorum quid ſit. 3, 20, 49
Permutatio, contractus antiquiſſimus. 2, 12, 3, 1
in Permutatoriis, quod altera pars amplius promittit, non debet donatum cenſeri. 2, 12, 11
Perſæ immerito puniuntur ab Alexandro ob illatum olim Græciæ bellum. 2, 21, 8. Perſarum jus filiam aut matrem capiendi in matrimonium. 2, 5, 12. jus filios aut propinquos delinquentium interficiendi iniquum. 2, 21, 15. vitam anteriorem in delicti æſtimatione ponendi & quare. 2, 20, 30
in Perſas male Ariſtoteles dixit, naturaliter jus belli eſſe. 2, 20, 40
Perſæ multas uxores habebant, 2, 7, 9, 4
Perſarum opinio de Deo. 3, 5, 2, 6
Perſarum mos in judiciis criminum. 2, 20, 30, 3
Perſarum lex quædam injuſta. 2, 21, 15
Perſarum jus in liberos. 2, 5, 7
Perſecutio difficilis præſumi facit derelictionem. 2, 8, 3
Perſei Macedonis controverſia cum Romanis. 2, 16, 16, 2
Perſeo cur Macedones prætulerint Demetrium minorem in delatione regni. 2, 5, 16
Perſepolis injuſto incendio vaſtata. 2, 21, 8
jus Perſequendi eum, qui rectorem alicujus civitatis aut eam ipſam læſit, nulla alia civitas, apud quam nocens degit, rectorve ejus debet impedire. 2, 21, 3. perſequi res eas quæ non ſint in bonis, quisque ſine damno poteſt omittere. 3, 13, 2
Perſonarum aptitudo ad cauſas peccandi impellentes, & abſtrahentes. 2, 20, 31
Petenti dare, quo ſenſu Chriſtus præcipiat. 1, 2, 8, 6
Petri factum gladio utentis cur improbatum. 1, 3, 3, 6, 1
Phaneæ legati Ætolorum oratio. 3, 20, 50
Philippus injuſte Thraciæ reges regno expellit. 2, 1, 1
Philippus poſterior. 2, 4, 2. an vicerit capta Attali nave. 3, 20, 45
Phineas quo jure deficientem a lege Hebræa privatus ipſe occiderit. 2, 20, 9
Picturas corrumpere in bello injuſtum. 3, 12, 5
Pietate ſublata tollitur juſtitia. 2, 20, 44
Pignorationes jure civili vetitæ. 3, 2, 1, 2
Pignorationes introductæ ad exemplum onerum. 3, 2, 7. diſtinguuntur ab obſidibus & in quibus. 3, 20, 59. pignus rei alienæ & a creditore venditæ domino reſtituendum. 2, 10, 2. valida etiam cum ea res datur quæ mihi eſt oppignorata. 2, 6, 13. valida etiam quæ fit ab alio pro meo debito. 3, 2, 1. invalida cum pars imperii oppignoratur populo non conſentiente 2, 6, 9. pignoris luitio ne fit, tempus nullum poteſt efficere, ſi præſtatur id pro quo pignus eſt oppoſitum. 3, 20, 60. jus pignoris luendi non amittitur per præſumtam derelictionem. 2, 4, 15. luitio rei quæ eſt ex patrimonio populi aut regis ex cauſa pignoris oppoſita quædam eſt tributi ſpecies. 2, 6, 13. pignoris retentio non injuſta eſt ex alio & ſuperveniente debito. 3, 20, 59. ut pignus retineri poſſit jure gentium, non requiritur ut quis antea id a judice aut magiſtratu petat. 3, 2, 7
Pignus accipiens ad quid teneatur, 2, 12, 13, 1
Pignoris datio qualis actus. 2, 12, 6
Pignorum conventio quam interpretationem recipiat. 3, 20, 59
Pii inter Judæos non circumciſi. 1, 1, 16, 12, 8. Annot.
Pilagium quid. 3, 6, 24, 7
Pipini factum, 3, 4, 18, 1

Piratæ

Piratæ qui. 3, 3, 1. civitatem non faciunt. 2, 18, 2. etſi forte juſtitiam quandam inter ſe ſervent. 3, 3, 2. defendi a quovis poſſunt, ſi ita invaluêre ut formidabiles ſe fecerint, quo ad pœnam. 2, 21, 5. reſtituere non tenentur quod metu expreſſere, ſi jusjurandum intervenerit. 2, 17, 29
Piratæ non triumphantur. 3, 3, 2, 3
Piratæ quæ capiunt non mutant dominium. 3, 9, 16
Piratæ datum repeti poteſt. 2, 17, 19, 1
Piratæ jus legationis non habent. 2, 18, 1, 3
Piratis jusjurandum eſt ſervandum. 2, 13, 15
ex Piratica tenentur magiſtratus, ſi non ea adhibuerunt remedia quæ poſſent ac deberent. 2, 17, 20
Piſcandi jus in mari, quorum ſit. 2, 3, 9, 1. & §. 10, 1
Piſcandi jus in diverticulo fluminis occupari poteſt. 2, 3, 10, 2
Piſcatio cuivis licita, ſed impediri poteſt ab eo, qui fluminis imperium habet 2, 2, 5. ea quæ in mari fit longo tempore fuit communis. 2, 3, 9. piſcatione dominium agri inundati ſervari poteſt 2, 8, 10
Piſces quorum ſint. 2, 2, 5
Piſces in ſtagno privato non ſunt nullius. 2, 8, 2
Plantata ſolo naturaliter non cedunt. 2, 8, 22
Plebs in Ariſtocratico regimine exſors omnis poteſtatis civilis. 1, 3, 8, 6
Pœnæ definitio. 2, 20, 1, 1
Pœna juſta nulla niſi ob culpam. 2, 20, 1, 2, 3
Pœna deberi quo ſenſu dicatur. 2, 20, 2, 2
Pœna exigi debet propter quid. 2, 20, 4. & §. 6, 2
Pœna divina qualis, & quem ob finem. 2, 20, 4, 2
Pœna quo ſenſu ad naturam contractuum dicatur accedere. 2, 20, 2. cur a Papiniano æſtimatio dicta. 2, 20, 28. Omnis habet quod caritati repugnet. 2, 20, 22. an determinetur a natura. 2, 8, 20. an ob delictum univerſitatis ſemper poſſit exigi. 2, 21, 8. 3, 13, 2. ob delictum univerſitatis non exigenda a ſingulis qui in id non conſenſere, jure naturali, 2, 21, 18. & 3, 18, 4. a paucis exactum ob delictum tale obligat reliquos ad reſarciendum damnum. 2, 20, 7. & 10. exigi poteſt etiamſi non omnes fines concurrant. 2, 20, 13. potuit etiam ante legem pœnalem. 2, 20, 22. an ſemper exigenda ob quemvis actum vitioſum. 2, 20, 4. & 2, 20, 18. *& ſeqq.* non ſemper exigenda, etiam poſt poſitam legem pœnalem. 2, 20, 21. in quibus vitioſis actibus non ſit exigenda. 2, 20, 18. *& ſeqq.* non exigenda quam bonum publicum non vult exigi. 20, 20, 13. punit tamen nonnunquam Deus nocentium liberos, & quo jure. *vide* Liberi.
Pœna mitigari ſemper debet, niſi adſint graves & urgentes cauſæ. 2, 20, 36. ſemper mitigari debet, ſi comparata ad factum dura ſit. 2, 20, 25. ſi delictum ſit ex infirmitate animi difficulter ſuperabili perfectum, etiam contra legis verba. 2, 20, 26. ſi ſpes ſit melioris vitæ. *ibid.* modum pœnæ ſine injuria non licet excedere. 3, 11, 1. & 3, 12, 1. adeo ut qui excedit, vi poſſit inhiberi. 2, 1. 18. & 2, 26, 6. modus iſte unde metiendus. 2, 20, 29. an extendi poſſit ad majus nocumentum, quam datum ſit. 2, 20, 33. remitti ex quibus cauſis poſſit. 2, 12, 25 & §. 26. an ex iis tantum quæ per modum tacitæ exceptionis legi inſunt jure gentium. 2, 20, 28. libenter remittenda ob delictum, quod in nos commiſſum. 2, 24, 3. remiſſa iis qui delicta perpetrarunt, an mandanti cenſeatur remiſſa. 3, 24, 7. tacite remiſſa quotiens cenſeatur. *ibid.* an omnis ex toto veniat ad partes. 2, 20, 2. quæ a Chriſto ſublata, quæ non. 2, 20, 10. coactiva. 1, 3, 20. emendatoria quando licita. 2, 20, 20. juſta ut ſit, opus ut delictum antecedat. 2, 20, 1. & is ipſe deliquerit qui punitur. 2, 21, 8. ut tanta pœna dignus cenſeatur apud judicem æquum. 3. 11, 2. fidejuſſorum & ſimilium proprie pœna non eſt. 2, 21, 11. parentum liberis non aufert, quæ a rerum natura ad ipſos erant perventura. 2, 21, 10
Pœna cum benefactis compenſatur, 2, 20, 22, 1.
Pœna poteſt eſſe citra legem pœnalem. 2, 20, 22, 1.
Pœna an ſemper prærequirat jurisdictionem. 2, 20, 40, 4
Pœna an tranſeat in eos qui non deliquerunt.

querunt. 2, 21, 12, 13
Pœna accepta aufert jus belli movendi. 2, 21, 12. modus in pœna unde petendus. 2, 20, 28, 29
Pœna proprie dicta in beſtias non cadit. 2, 21, 11, 1
Pœna an delictum excedere poſſit. 2, 20, 32, 2
Pœna remittenda, ne ad bellum veniatur. 2, 24, 2, 1
Pœna maxime remittenda ab eo, qui læſus eſt, etiam rege. 2, 24, 3, 2
Pœna pace remiſſa quæ cenſeatur. 3, 20, 17
Pœnæ privatæ remiſſio. 2, 20, 8, 5. & 2, 20, 10, 2
Pœnæ exactio an euangelio permiſſa. 2, 20, 10, 1, 2
Pœnæ impropriæ irregularitates 2, 20, 1, 1
Pœnæ exactio ad quam juſtitiæ ſpeciem ſpectet. 2, 20, 2, 2
in Pœnis æqualitas primo ac per ſe quæ ſpectetur. 2, 20, 2, 3
Pœnæ in mari. 2, 20, 8, 5
finis Pœnæ. 2, 20, 4, 1, 3. & §. 6, 2
Pœnæ omittendæ cauſæ. 2, 20, 22, 1. fines quomodo eſſent. 2, 20, 22, 1. & §. 26, 1
Pœnæ quomodo ab aliis in alios transeant. 2, 21, 1, 2. & 2, 4
Pœnæ civitatum diſtinctæ a pœnis ſingulorum. 2, 21, 7, 2
Pœnæ obligatio in univerſitate quamdiu duret. 2, 21, 8, 1
Pœnæ remiſſio quibus ſignis intelligatur. 3, 24, 7
Pœnæ minuendæ aut non minuendæ cauſæ. 2, 20, 30, 31
Pœnæ menſura. 2, 20, 28, 33
Pœnæ jus remiſſum, ubi actum eſt eum tyranno, quaſi tali, aut eum prædone. 3, 19, 3
Pœnam qui ſumit, ſuſtinet, aliquo modo perſonam ſuperioris. 2, 24, 2. ut quis poſſit ſumere, jus ad puniendum habere debet. 2, 20, 2. ad omnibus magiſtratibus jure gentium datum certis caſibus. *vide* Jus gentium. hinc & contra eos præſumitur, niſi diverſum appareat. 3, 20, 30. non eſt tamen proprius effectus jurisdictionis civilis. 2, 20, 40. § 44. unde oriatur. 2, 20, 2. & 2, 20, 40. id jus naturaliter quisque habet, qui nihil ſimile commiſit. 2, 20, 3. & 2, 21, 3. an valeat poſt conſtituta nunc judicia. 1, 3, 1. reſtrictum eſt. 1, 3, 2. ad proximos affectus & ſummam poteſtatem. 1, 4, 5. & 2, 20, 40. valet adhuc ubi judicia ſunt nulla. 2, 20, 8. ubi nulla civilis ſocietas. 2, 20, 40. hine, ubi valet, non civitas eſſe, ſed diſſoluta multitudo præſumitur. 1, 4, 2. pœnam ſumere de improbo, privatis intutum eſt, etiam ubi licet. 2, 20, 14
in Pœna duo ſpectantur, id ob quod, & cujus ergo. 2, 20, 28. ſpectatur proportio arithmetica. 2, 20, 33. non hoc primo ſpectatur ut magis nocentes gravius, minus nocentes levius puniantur. 2, 20, 2. perſona, quomodo conſideretur, quæ puniri debet. 2, 20, 31
Pœnarum partitio: fines. 2, 20, 6
Pœnale pactum aut lex, fortior non pœnali. 2, 16, 29, 1
Pœnalia quando ad hæredes tranſeant. 2, 21, 20
Pœnalia ſunt odioſa. 2, 16, 10. ad regum actus non pertinent. 2, 14, 2
Pœna legatorum. 2, 18, 4. regum, qui abſolutum habent imperium. 1, 3, 16. & 1, 3, 20. ob delicta impunita ad res magiſtratuum non ſubditorum. 3, 18, 2. cœtibus aut functionibus ateeri proprie non eſt pœna. 2, 20, 1
Pœnitentia conceſſa in iis, quæ ex voluntate profecta. 2, 14, 14. vera, ſi tempus & copia ſuppetit, requirit, ut is qui damnum dedit id reſarciat. 3, 10, 3. eorum qualis eſſe debeat, qui injuſta bella intulere. *ibid.* pœnitentia ductis, non ſemper omnem pœnam remittit Deus. 2, 20, 11. an iis a magiſtratu Chriſtiano danda ſit impunitas. *ibid.* ab iis qui pœnitentiam agebant, olim vita puritatis eximiæ requirebatur. 1, 2, 9. hine Clericis & ſimilibus adnumerati. 3, 11, 10
Pœnitentibus an pœna omnis condonanda. 2, 20, 12
Pœnitentibus militia olim interdicta, & quare. 1, 2, 10, 9
Πόλεμος unde dictum. 1, 1, 2, 2
Pollicitatio quid, & quem effectum habeat. 2, 11, 3
Πολιτικὴ ars quæ Ariſtoteli. 1, 3, 6, 2
Politici ſcriptores magis ſpectant quotidianam adminiſtrationem quam jus imperii. 1, 3, 19
Polygamia naturaliter licita. 2, 5, 9. cur prohi-

prohibita lege euangelica. 2, 5, 11
Pompejus bellum piratarum finit pactionibus. 3, 19, 2
Pompejus templum Hieroſolymorum ingreſſus contra legem. 3, 5, 2, 7
Pontifex Romanus coronat Imperatorem, qua Romanus eſt Imperator. 2, 9, 11, 4
Pontifex Romanus pronunciavit electionem factam a populo Romano. 2, 9, 11, 2, 4
Pontifex Romanus vacante imperio feudorum inveſtituras quo jure tribuat. *ibid.*
Pontius Samnis. 2, 1, 18
Populus poteſt jus ſe regendi totum alienare. 1, 3, 8, 3. eorum exempla qui ſe aliis ſubjecerunt. *ibid.*
Populus liber facto Magiſtratuum ſine mandato non obligatur. 2, 5, 16, 1
Populus Romanus jus Imperatorem eligendi ſemper retinuit. 2, 9, 11
Populus Romanus idem qui olim. 2, 9, 11, 1
Populus regimine mutato tenetur de debito ante contracto. 2, 9, 8, 1
Populus liber factus ſedet eo loco, quo ante rex aut princeps. *ibid.*
Populus idem ſub Monarchico, Ariſtocratico, Democratico regimine. 2, 9, 8, 1
Populus migrans idem. 2, 9, 7
Populus idem quamdiu. *ibid.*
Populus quomodo intereat. 2, 9, 3, 3. & §. 4, 1. §. 6, 1
Populus ſubditus an ob regis delictum puniri poſſit. 2, 21, 17, 1
Populus quibus modis dividatur, intereat, mutatur. *vide* Civitas. idem manet etiam poſt annos mille. 2, 9, 3. etiamſi in alium locum ſedem ſuam transtulit. 2, 9, 7. alios populos ſub ſe habere poteſt, & in eos jure abſoluto imperare. 1, 3, 8. redactus ad paucos, qui populum facere nequeunt, id jus tantum retinet, quod erat privatorum. 2, 9, 4. tenetur partibus ſuis conſervare id cujus gratia in ſocietatem civilem ventum eſt. 2, 6, 9
ultra Poſſe nemo obligatur. *vide* Impoſſibile.
Populi ob regum peccata puniti, quare. 1, 3, 8, 16
Populi pars alienari non poteſt niſi & ipſa conſentiat. 2, 6. 4. nec ipſa poteſt recedere a populo, niſi ex ſumma neceſſitate. 2, 6, 5. ne quidem ex neceſſitate. 2, 6, 6
Populi conſenſus circa alienanda imperia quomodo intelligatur. 2, 6, 8
Populi teſtimonium de jure ſucceſſionis quid valeat. 2, 7, 27, 2
Populi minor pars populum non obligat. 2, 15, 3, 2
Populi an poſtliminio a regibus recipiantur. 3, 9, 12
Populo deſtructo an res maneat eorum qui populo ſuperſunt. 2, 9, 4
Populatio inutilis ubi hoſtis aliunde ali poteſt. 3, 12, 4
Populatio quibus ex cauſis inhibenda. 2, 12, 1. 3
Populatio quæ utilis: & quæ inutilis. *ibid.*
Populatio plerumque fit ex odio. 3, 12, 1. juſta ea eſt quæ ad pacem hoſtem cogit. *ibid.* ex quibus etiam politicis cauſis ea abſtinendum 3, 12, 8. milites populantes an juſte etiam coram Deo poſſint interfici, ſi id permiſſum lege humana. 2, 20, 17
Populatione abſtinendum ubi ſpes eſt celeris victoriæ. 3, 12, 3, 1
Populatione inhibita conciliantur hoſtium animi. 3, 12, 8, 1, 2
in Populationibus inhibendis Belgarum, & Indorum mos. 3, 12, 4, 1, 2
Poſſeſſio per alium acquiritur. 3, 6, 9
Poſſeſſio in re dubia imperii ſequenda privato. 1, 4, 20
Poſſeſſio ferarum per inſtrumenta quomodo quæratur. 2, 8, 4
Poſſeſſio longæva inter reges & populos. 2, 4, 2
Poſſeſſio non acquiritur jaculi immiſſione. 2, 8, 3, 4
Poſſeſſio rei alienæ juſta quæ in bello fit ex neceſſitate. *vide* Occupatio. deſultoria nil efficit ad jus proprietatis. 2, 4, 9. ut ad dominium jus faciat, corporalis requiritur. 2, 8, 3 facti ſufficit in bello. 3, 20, 12. longi temporis allegari ſolet etiam inter populos diverſos aut reges. 2, 4, 2. videtur valere, non tantum ex conjecturis ſed & jure gentium voluntario. 2, 4, 9. & 2, 19, 6
Poſſeſſionis longæ favor circa imperia. 2, 4, 7. & 8, 2, 3
Poſſeſſionis immemorialis quæ vis jure gentium. 2, 4, 9
Poſſeſſor neceſſitate pari præferendus. 2, 2, 8

Poſſeſſor malæ fidei quale jus acquirat. 3, 7, 6, 2
Poſſeſſor bonæ fidei rem poſſeſſam tenetur reſtituere. 2, 10, 1, etiam cum fructibus. 2, 10, 4. etſi caſu aliquo conſumpſerit. 2, 5, 1. reſtituere non tenetur, ſi perierit. 2, 10, 3. quid ſi vendiderit. 2, 10, 8. retinere rem poſſeſſam poteſt ob impendia & utilem operam non reſtitutam. 2, 8, 23
Poſſeſſor malæ fidei impendia & utilem operam imputare poteſt. 2, 8, 24. tenetur ultra rei rationem etiam ex facto. 2, 10, 3. in re controverſa privatus poſſeſſionem ſequatur. 1, 4, 20
Poſſidentis jus. 2, 2, 8
Poſſidentis melior conditio in re dubia. 2, 23, 11, 1
Poſſidere nequit qui neſcit. 3, 21, 28. igitur nec infantes jure naturali poſſident. 2, 11, 14
Poſſidere poteſt etiam res alienata per ſolam alienationem, non traditionem. 2, 6, 14
qui Poſſidetur ſibi nihil poteſt poſſidere. 3, 8, 4
Poſteri captivorum ſervi. 3, 7, 2
Poſteriora prioribus derogant. 2, 16, 4, 1
Poſteriora fortiora prioribus. 2, 16, 29, 1
Poſthumus ſi mortuus fuerit, quomodo intelligendum ſi non fuerit natus. 2, 16, 20
Poſtliminium jure gentium eſt & quare. 3, 9, 4. durat etiam hodie quibusdam caſibus. 3, 9, 19. evanuit inter Chriſtianos & Mahometiſtas. *ibid.* non eſt apud eos quibuscum pax nobis eſt, partes tamen noſtras non ſequuntur. 3, 9, 2. in pace tantum captis fato ſuo comperit. *vide* Farum. & iis, qui pactis comprehenduntur. 3, 9, 4. & 3, 20, 12
Poſtliminii res ſunt pro non captis. 3, 16, 1. poſtliminio non omnes res redeunt. 3, 9, 6. res rediiſſe quando cenſeantur. 3, 6, 3
Poſtliminium quid: & illius vocis origo. 3, 9, 1
Poſtliminium apud ſocios, & amicos. 3, 9, 2, 1
Poſtliminium in bello & pace. 3, 9, 4, 1, 2
Poſtliminii ſpecies. 3, 9, 4
Poſtliminium an dediti habeant. 3, 9, 8
Poſtliminium extra bellum unde ortum: & apud quos locum habeat. 3, 9, 18
Poſtliminii non eſt jus durantibus induciis. 3, 9, 8
Poſtliminio quæ dicantur recepta. 3, 9, 3
Pace qui poſtliminio redeant, qui non. 3, 9, 4, 1, 3
qui Poſtliminio rediit, jura in eum reſtituuntur. 3, 9, 6. & §. 10, 3
Poſtliminio an aliquando populi ſe ſuaque recipiant. 3, 9, 9
civitatis Poſtliminio quomodo redeat. *ibid.*
Poteſtas regia, patria, herilis. 1, 1, 6
Poteſtas civilis in quibus rebus conſiſtat. 1, 3, 6, 1
Poteſtas ſumma quæ. 1, 3, 7, 1. illius ſubjectum. 1, 3, 7, 3. non eſt ſemper penes populum. 1, 3, 8, 1, 3
Poteſtas ſumma temporaria aliqua. 1, 3, 8, 12
Poteſtas civilis humana ordinatio Petro, Paulo divina: quo ſenſu. 1, 4, 7, 3
Poteſtas regia quo ſenſu bono noſtro inſervire a Paulo dicatur. 1, 4, 4 & 1, 7, 3
Poteſtas patria quædam ex jure civili. 2, 5, 7
Poteſtas ſumma per conſenſum aut res quomodo obligetur ex pacto minorum poteſtatum. 3, 22, 3. & ex eo quod contra arcana mandata factum eſt. 3, 22, 4, 1
Poteſtas eſt jus ſtricte dictum. 1, 1, 5. eſtque duplex, vel in ſe, vel in alios. *ibid.* item vel vulgaris vel eminens. 1, 1, 6. civilis quæ. 1, 1, 14. & 1, 3, 6. qui non eſt ſuæ poteſtatis nil in poteſtate habet. 3, 8, 4. quod eſt in poteſtate, oppoſitum ei, quod eſt in fide. 1, 3, 21. quæ in alia poteſtate eſt, non eſt civitatis. 1, 3, 7
Poteſtates minores quibus modis ſummam obligent. 3, 22, 2
Πράσει αἰτεῖν. 3, 14, 6, 4
Præceptum Chriſti de non reſiſtendo, quem ſenſum habeat. 1, 3, 3, 1, 5
Præcepta euangelii an contineantur in jure naturali, *vide* Euangelii præcepta.
Præceptorum ordo ſecundæ tabulæ in Decal. 2, 20, 30, 2
Præda: Græcorum, Aſiæ, Afrorum, Francorum & Romanorum mos circa eam. 3, 6, 14, 1, 4
Præda militibus interdum data, & quibus ex cauſis. 3, 6, 17, 1, 2
Præda eadem in diverſos uſus diſtributa. 3, 6, 20, 1
Præda in ſolutum concedi ſolet. *ibid.*

Præda militi dari quando cœperit apud Romanos. 3, 6, 24, 5
de Præda lex civilis ſtatuere poteſt. 3, 6, 22
Præda interdum ſubditis conceditur 3, 6, 24, 1. ſocii aliquando partem habent in ea. 3, 6, 24, 2
Præda quomodo fiat capientium jure gentium. 3, 6, 2. concedi poteſt, etiam ante ejus acquiſitionem. 3, 6, 22
Præda decima conſecrata. 3, 6, 1, 1
Prædæ jus probavit Deus. 3, 6, 1, 2
Prædæ nomine urbes & agri veniunt in piis cauſis. 3, 6, 20, 1
Prædæ genera. 3, 6, 20, 2
Prædæ diviſio quot modis facta. 3, 6, 17, 1, 2
Prædæ pars data iis qui non militarent. 3, 6, 19
Prædæ pars data miſerabilibus perſonis. 3, 6, 22, 1
Prædam cogere, jure naturali licet. 3, 6, 1. lege caritatis non licet, niſi faciat ad notabile momentum. 3, 18, 4. dare militibus ambitioſum apud Romanos. 3, 6, 17. dividere quibus conceſſum. 3, 6, 14. quomodo apud Romanos Duci conceſſum. 3, 6, 21. quomodo dividi oporteat militibus. 3, 6, 17. exercere in barbaros cur laudatum Ariſtoteli. 2, 15, 5. ex præda Duci quid debeatur. 3, 6, 17
Prædari vetitum manente periculo. 3, 6, 24, 6
Prædandi licentia olim inter populos diverſos. 2, 15, 5, 2
Prædictio divina an jus det. 2, 22, 15
etiam cum Prædone nobis quædam eſt ſocietas, contra quam putavit Cicero. 2, 15, 13. an quod prædoni jurato promiſſum eſt, momento poſſit repeti. 2, 13, 15. & §. 20
Prædoni fides debetur. 3, 19, 2, 2. & 3, 1
Prædones duces facti. 3, 3, 4
Præhenſionis jus ſocius in ſocium directe non habet. 1, 3, 1
Prælia extra ordinem inita, quo ſenſu injuſta. 3, 18, 1. ſupervacua, id eſt, quæ ad vitium tantum oſtentationem faciunt, injuſta. 3, 11, 19
Præmium cum duo ſimul ad metam venerunt cui debeatur. 2, 16, 19. eſt quid favorabile. *ibid.*
Præmium cui debeatur, ſi duo ſimul impleverint conditionem. 2, 16, 19
Præſcriptio locum non habet in agris aut locis poſtliminio acceptis. 3, 9
Præſcriptor mala fide quo jure Dominus maneat. 3, 7, 6
Præſentem reipublicæ ſtatum tueri civis boni eſt. 2, 4, 8, 2
Præſidiorum impoſitio quibus caſibus laudata. 3, 15, 5
Præſumitur in dubio pax inita hoc ſenſu, ut res maneant in ſtatu, in quo poſtremo erant. 3, 20, 11, 12
Præſumtio in acceptatione promiſſorum qualis. 2, 11, 5. in contractibus permutatoriis ea non eſt, quaſi donatum ſit, quod plus promiſſum eſt, quam par erat. 2, 12, 11. facti in lege unde colligenda. 2, 11, 6. præſumitur populus id voluiſſe quod maxime expedit. 2, 7, 13
Precarium jus vel imperium. 1, 3, 11
Pretia rerum unde. 2, 12, 14, 1
Pretium inæquale, ſive minus juſto, jure gentium nemo cogitur ſupplere. 3, 21, 27. quia pro æquali habetur, & quare. 2, 12, 26. ad quid quisque ex eo teneatur jure naturali. 2, 12, 12. ut naturaliter ſit juſtum, unde cenſeri debeat. 2, 12, 14. in conſtituendis rerum pretiis quæ ſit juſta menſura. *vide* Neceſſitas. laborum & expenſarum ratio haberi poteſt. 2, 12, 14
Prævenire facinus meditantem an liceat. *vide* Occupare.
Primi vox quid ſignificet. 2, 16, 19
Princeps. *vide* Rex. Poteſtas ſumma.
Princeps noviter factus ſedet eo loco, quo ante populus. 2, 9, 8
Princeps an legibus ſit ſubjectus. 2, 4, 12. obligatur per legatum, etiam arcana mandata ſupergreſſum. 2, 11, 12. privatus fit, ſi imperium pro derelicto habeat. 1, 4, 9. perturbari poteſt & e regno ejici, ſi in leges populi liberi cui præeſt peccet. 1, 4, 8. rex ſummo cum imperio fieri poteſt, ſi populus partem ſuam imperii derelinquat. 2, 4, 11
principiale pro forma eſt in moralibus. 3, 3, 2
Principatus non ſemper regno opponitur. 1, 3, 10
Principes populi liberi vi reprimi poſſunt. 1, 4, 8
Privata. 1, 3, 6. privatis bellum gerere contra quos liceat. 1, 4. 1. defendere ſe contra Magiſtratus licet in ultima neceſſitate. 1, 4, 7

I N D E X.

Privatus non debet ad ſe rapere judicium quod eſt populi. 1, 4, 19, 2

Privatus ſe obligans hoſti an contra rempublicam faciat. 3, 23, 5

Privati an cogendi a ſuperioribus implere, quod hoſti promiſerunt. 3, 23, 10

Privati pactis cum hoſte obligantur: & quo ſenſu etiam piratis & latronibus obligentur. 3, 23, 4

Privatis Chriſtianis an liceat punire maleficos. 2, 20, 16

Privatæ interfectionis exempla. 2, 20, 9, 5

Privati quatenus capta ſua faciant, 3, 18, 1, 3

Privati de bello captis, quando hoſti, quando civitati teneantur. 3, 18, 2, 2

Privatorum pacta cum hoſtibus quæ irrita. 3, 23, 5, 4

Privata cauſa cum publica in bello conjungi poteſt. 1, 5, 1

Privilegia quomodo interpretanda. 2, 18, 4, 4

Privilegia quæ late interpretanda. 3, 21, 14

Probatio optima, in moralibus a fine. 2, 7, 2

Proditores olim inſepulti abjecti. 2, 19, 5

Prodigis pœna olim irrogata. 2, 25, 2 *Annot.* 4

Prohibere qui debet nec prohibet, damni tenetur. 2, 17, 8. & 2, 12, 1

Prohibita non ſemper etiam irrita. 2, 5, 16, 1

Prohibitio in dubio potior juſſione, 2, 16, 29. vim ſuam exerit per pœnam. 2, 5, 16. quæ pœnam adjunctam habet potior ea quæ non habet. 2, 16, 29

Promiſſio non omnis tollit ſummum imperium. 1, 3, 16, 1

Promiſſio ut valeat acceptanda. 2, 11, 14. illius acceptatio quomodo fiat: & an innoteſcere debeat promiſſori, ut perfectam vim habeat promiſſio. 2, 11, 15

Promiſſio an revocabilis ante acceptationem: & mortuo ante acceptationem promiſſario. 2, 11, 16

Promiſſio an revocari poſſit mortuo internuntio: item mortuo tabellario. 2, 11, 17

Promiſſio per miniſtrum facta quando revocabilis 2, 11, 17, 1

Promiſſio facti alieni quid operetur. 2, 11, 22

Promiſſio requirit uſum rationis in promittente. 2, 11, 5

Promiſſio in errore fundata quando dicatur, & quid operetur. 2, 11, 6

Promiſſio rei illicitæ non valet. 2, 11, 8, 1

Promiſſio facti, quod nunc in poteſtate promittentis non eſt, quid valeat. 2, 11, 8, 2

Promiſſio ex metu. 2, 11, 7

Promiſſio ob cauſam ante debitam an obliget. 2, 11, 10

Promiſſio perfecta quid, & quam vim habeat. 2, 11, 4, 1

Promiſſio & alienatio. 2, 11, 4. ut acceptari ſemper poſſit, eſt ex jure civili. 2, 11, 14. omnis conditionem tacitam continet. 2, 13, 3. an eam, *ſi res, quo loco ſunt, manebunt.* 2, 16, 25. ut impleatur juris naturalis eſt. *Proleg. par.* 8. & lib. 2, 11, 4. Connanus negat. 2, 11, 1. jus dat ei, cui promittitur. 1, 3, 16. & 2, 11, 4. an id jus ad hæredem tranſeat. 2, 11, 16. obligat propter ſocietatem naturalem. 3, 19, 1. an ſolus promittentis actus faciat ut obliget. 2, 11, 14. quando non obliget. 2, 16, 27. & promittentem tamen perfidum non reddat. 3, 19, 14. an omnis non obliget quæ promiſſori nocet. 2, 16, 27. ut non obliget jus civ. poteſt efficere. 2, 11, 7. vim accipit ſi res promiſſa ſit in jure promittentis. 2, 11, 8. ſi non eſt, promiſſio cenſetur eſſe conditionata. *ibid.*

Promiſſio ex animo deliberato, ſed non eo ut jus alteri concedat, quatenus obliget. 2, 11, 4. non deliberato, an jus det alteri. *ibid.* ad bellum defenſivum favorabilis. 2, 16, 10. conditionata. 2, 11, 1. & 6. errans. *vide* Pactum. expreſſa. 3, 1, 18. fœminæ ut ſit, irrita non eſt jure naturali. 2, 11, 5. imperfecta quæ ſit, quodque jus det. 2, 11, 3. jurata obligat promiſſorem etiam nocentem, ſi ut tali, ei ſit juratum. 2, 13, 20. & 3, 9, 3. alias Deo per quem juratum eſt. 2, 13, 14. *Annotat.* 1, 3, 19, 5. *vide* Jusjurandum. quotiens promiſſorem non obliget. 2, 13, 6. *& ſeqq.*

an in Promiſſionibus, quæ hoſti fiunt falſiloquium admittatur. 3, 1, 18. & 3, 19, 1

Promiſſio liberalis. 2, 16, 11. cjus qui lege civ, non tenetur, interpretanda ex

ex dicto, *ibid.* is cui metu promiſſum eſt, ut liberare promittentem teneatur, opus, ipſe metu injuſto cauſam promiſſo dederit. 3, 19, 4. non militandi adverſus certam partem an obliget. 3, 23, 8. minoris valet jure gentium ſi actum intelligat. 3, 23, 3. ut ſit irrita non eſt ex jure naturali. 2, 11, 5. ad pacem eſt favorabilis. 2, 16, 10. privati an valeat, ſi ſit contra utilitatem publicam. *vide* Publica utilitas. aut contra officium. 3, 23, 6. regis, facta aliis, quatenus populum obliget. 3, 20, 6. ſine cauſa facta an eum obliget. *ibid.* de aliquibus ad imperandi modum pertinentibus, non facit, quo minus ſummum habeat imperium. 1, 3, 17. facta ſubditorum ipſi obligat. 2, 14, 6. tacita. 3, 1, 18. eorum, qui in civitatem coivêre. *Prolegomen. par.* 15. venditoris non adimit ei omnem facultatem moralem in rem. 2, 12, 15
Promiſſio novum jus confert. 3, 18, 1
Promiſſio de non fugiendo a victo facta valet. 3, 23, 8
Promiſſio de non redeundo in certum locum, & de non militando, hoſti facta valet. 3, 23, 7
Promiſſionis materia qualis eſſe debeat. 2, 11, 8, 1
Promiſſionis vis. 2, 11, 1, 3, 4
Promiſſioni onus adjici quando poſſit. 2, 11, 19
Promiſſiones cauſam expreſſam non habentes naturaliter valent. 2, 11, 21
juris ex Promiſſo capaces ſunt omnes qui ad rationis uſum pervenere. 3, 19, 2. jure gentium etiam infantes & amentes. 4, 11, 14
Promiſſum ob cauſam turpem an præſtandum. 2, 11, 8, 1, 9
Promiſſi onus in commodum tertii adjunctum, quid operetur. 2, 11, 19
Promiſſa multa, quæ natura valent, lex civilis irrita facit. 2, 11, 8, 3
Promiſſa, quæ plus nocent promittenti quam alteri proſunt, an præſtanda. 2, 11, 1, 1. & cap. 16, 27, 2
Promiſſa favorabilia, odioſa, mixta vel media. 2, 16, 10
Promiſſa Regum, *vide* Reges.
Promittendi modus quis. 2, 11, 11
Promittens metu an teneatur. 2, 11, 7
Promittere captivus an poſſit, ſe non pugnaturum contra hoſtem patriæ, ut liberetur. 3, 23, 8
Prophetarum dicta de pace ſub Euangelio quem ſenſum habeant. 1, 2, 8, 1
Proportio Arithmetica & Geometrica an proprie diſtinguant juſtitiam expletricem & attributricem. 1, 1, 8, 2
Proportio Harmonica Bodini nulla. 2, 20, 33
Propoſiti, impetus, & caſus diſtinctio. 3, 11, 4, 6
Propria fiunt occupatione quæ in prima diviſione diviſa non ſunt. 2, 2, 3
Proprietas non acquiritur ſolo actu animi. 2, 2, 2. ceſſat in ultima neceſſitate. 2, 2, 6. ejus vice antea communis uſus univerſalis juris fuit. 2, 2, 2
Proprietatis exordium. 2, 2, 1, 2, 5
Proprium ſervus an habere poſſit. 3, 14, 6
Proſelytus. 1, 1, 16
Προστάγματα. 2, 15, 7, 1
Protectionis jus non aufert aut minuit ſummum imperium ei, in quo eſt. 1, 3, 21
Proteſtatio de jure facit, ne res ob metum non recuperandi cenſeatur derelicta. 2, 4, 6
Πρόθυρα maris quorum ſint. 2, 3, 10, 1
Providentia divina remedium adverſus metus incertos. 2, 1, 17
Provinciæ Romanæ non ſunt civitates. 1, 3. 7. populi in provinciæ formam redacti quale jus habuerint. 2, 9, 6
Proviſi & improviſi diſtinctio. 3, 11, 4, 5
Provocatio non datur ab arbitris lectis inter ſummas poteſtates. 3, 20, 46, 2
Provocatio differt ab appellatione. 2, 4, 13. per ſupplicationem. *ibid.* ut ab aliquo nulla ratione poſſit provocari cum perſona ſubditi repugnat. *ibid.*
Proximus quis in lege Hebræa: & quis in lege euangelica. 1, 2, 8, 10
Proximus quis in materia favorabili. 2, 7, 30
Proximi nomine venit etiam qui per repræſentationem conſequitur jus gradus ſuperioris. 2, 7, 30, 2
Prudentia virtus imperantis. 2, 26, 4
Ψευδόθεοι in ſacris literis quid. 2, 13, 3, 4
Ψευδορκεῖν. 2, 13, 13, 2
Publica utilitas ad alienanda, &c. *vide* Utilitas publica.
Publicum quid. 1, 3, 5. ſumitur interdum pro eo quod eſt commune. 2, 2, 12.

12. frequentius autem diſtinguitur. 2, 3, 9. alienari a privato non poteſt. 2, 23, 5. non fiunt ſingulorum capientium in bello, ſed publico cedunt. 3, 6, 24. ſubditi qui aliquid contra inducias faciunt eo tempore quo nondum ſunt publicatæ, non tenentur. 3, 21, 5

Pudicitia vitæ æquiparatur. 2, 1, 7. etiam in hoſte ſervari debet jure gentium. 3, 4, 19

Pudicitiæ conſervandæ cauſa interfectio licita. 2, 1, 7

Pudor quid, ubi de jure agitur. 3, 10, 1, 2

Pueri, id eſt, ſervi. 3, 14, 5, 3

Pueri ob ætatem in bello liberi a cæde. 3, 11, 9. ratione uti quando incipiant. 2, 11, 5. pueris nemo mentitur, & quare. 3, 1, 12

Pugnæ inutiles ſerio præcavendæ. 3, 11, 19

Pugnare in hoſtem qui miles non ſit, quo jure vetetur. 3, 18, 1, 1

Punctum in moralibus non invenitur ſine quadam latitudine. 2, 1, 5

Punici belli ſecundi controverſia. 2, 17, 19

Puniri an poſſint qui in falſos Deos impie agunt. 2, 20, 51

Punitio exemplaris. 2, 20, 9, 1

Puniunt ſæpe potentiores non quia æquum eſt, ſed quia hoc ipſis expedit. 3, 7, 6

Pupillus ex commodato tenetur in quantum locupletior. 2, 10, 2, 2

Pupillus capax dominii ex jure gentium, *vide* Dominium. in tutorem jus habet exigendi exactam diligentiam. 2, 17, 2

Pythagoræ Philoſophia ab Hebræis. 2, 13, 21. *Not.* 5. Pythagoræi imitatores Eſſenorum. 2, 26, 4. arborem frugiferam vetant exſcindere. 3, 12, 2

Pythagoriſtæ. 2, 2, 2. *Not.* 4

Q.

QUæſtus ex ſola temporum infelicitate indignus homine Chriſtiano. 3, 18, 4

Quintii Conſulis ſalubre mendacium. 3, 1, 14, 2

Quiritari unde dictum. 2, 1, 2, 1

Quirites, ſive Byzantini. 2, 9, 11

R.

RAbirii factum. 3, 22, 9, 2

Rami olivarum. 3, 24, 5

Rapere hoſti omnia licet jure gentium. 3, 5, 1. quæ bellum alere poſſunt juſtit. intern. ſed ſub onere reſtituendi quod plus eſt. 3, 18, 2. quæ ſubditis hoſtium eripiuntur hoſti erepta cenſentur. 3, 6, 2. res aliis injuſte ereptæ reſtituendæ etiam ab iis qui eas iſtis juſto modo eripuerunt. 3, 16, 1. an cum interfectione ereptoris poſſint repeti. 2, 1, 11. vi ereptam, an is, cui erepta eſt, ab eo qui ipſam emit, pecunia redimere cogatur, an gratis poſſit accipere. 3, 16, 3. adverſus rapinas violentas lex vetus naturæ data. 1, 2, 5

Raptor in quantum teneatur naturaliter. 2, 17, 16, ex facto militum, qui res amicorum rapuerunt in quantum Reges ſive Magiſtratus teneantur. 2, 17, 20

Ratam rem haberi, obligatio qualis. 2, 15, 3, 3

Ratihabitione ſumma poteſtas quomodo obligetur. 3, 22, 4, 1

Ratio juris fundamentum. 1, 1, 11, 1

Ratio adæquata quæ. 2, 16, 20, 2

Ratio ſæpe conſideranda ſecundum potentiam, non ſecundum exiſtentiam. 2, 16, 25, 1

Ratio legis non plane idem cum mente. 2, 16, 8

Ratio adæquata quæ, & quid operetur. *ibid.*

Ratio recta. 1, 2, 1. non omnem vim prohibet. *ibid.* rationis uſum qui habent eis libera debet utilium eſſe & inutilium electio. 2, 22, 12. ratione omnino deſtituti populi dominium non habent, ſed tales non inveniuntur. 2, 20, 10

Rationis identitas quando inducat extenſivam interpretationem. 2, 16, 20, 2

Razis mors. 2, 19, 5, 4

Rebellibus ſubditis fides ſervanda, ſi ut talibus ipſis data ſit. 3, 19, 6

Recepti. 3, 9, 3. receptos in prælio hoſtes interficere injuſtum eſt. 3, 18, 1

qui Receptum præſtat tenetur de damno facto. 2, 17, 6

Rectoris officium magis circa totum quam circa partes verſatur. 2, 25, 2.

ad

ad rectorem regula non pertinet, qua laudabilius dicitur occidi quam occidere. 2, 1, 8. a rectore populi aliqui juſtitiam non vehementer exigunt, & quare. *Prol. pag.* 13
Rectores aliorum in crimen ex duabus rebus maxime veniunt, patientia & receptu. 2, 21, 2
Recuperatio juſta belli cauſa. 2, 1, 2
Recuperatorum munus apud Romanos. 1, 3, 21
Redempti ex captivitate redemtori quomodo tenentur. 3, 9, 10, 2
Redempti ſervire coguntur redemptori donec pretium reſtituant, lege Attica & Romana. 3. 9, 10. *Annot.*
Redemptio captivorum belli commercium, 3, 21, 1. redemptionis pretium quantum apud Græcos & vulgo. 3, 14, 9. quo caſu debeatur vel non debeatur mortuo captivo. 3, 21, 29. an in alium jus exigendi ejus poſſit transferri. 2, 21, 25. an ad ejusmodi pretium captivus pecunia uti poſſit, quam etiam ſecum habuit. 3, 21, 28
Rediiſſe ad hoſtem quis dicendus. 3, 23, 13
Redimi captivos & ſervos factos, æquum. 3, 21, 24
Regimen non omne ejus cauſa qui regitur. 1, 3, 8, 14
Regiones non aptius diſtinguuntur quam eo quod non facile tranſiri poteſt. 2, 3, 17. regionum nomina quomodo accipienda in dubio de conditionibus pacis. 3, 20, 23
Regnum. *vide* Imperium.
Regnum quomodo dividatur, & quo effectu. 2, 9, 10
Regnum patrimoniale, ſi ſit individuum, debetur maximo natu. 2, 7, 23
Regnum a populo delatum eſt hæreditas ſeparata a cætera hæreditate. 2, 7, 19
Regnum abdicari an poſſit pro liberis. 2, 7, 26. pro derelicto ex quibus cauſis habeatur. *ibid.* hæreditarium non illud tantum dicitur quod eſt in patrimonio, ſed & illud quod conſenſu populi ad aliquem delatum eſt, ut ſit ejus ſummo jure. 2, 7, 12. & §. 17. Laconicum. 1, 3, 20. patrimoniale quando fiat. 3, 3, 1. differt ab aliis patrimonialibus bonis. 2, 7, 25. dividi poteſt cum jure hæreditatis adiri debet. 2, 7, 12. niſi aliud expreſſe cautum ſit. 2, 7, 13. in regnis patrimonialibus rex alienare poteſt imperium. 3, 20, 5
Regni & principatus voces ſignificatu proprio & improprio. 1, 3, 10, 1, 2
Regni pleni ſive abſoluti exempla. 1, 3, 8, 8
Regni a populo delati ſucceſſor non tenetur ad onera hæreditaria. 1, 3, 8, 8
Regni curatores. *vide* Tutores regni.
Regna quæ regem unum habent, non vere unita. 2, 9, 9
Regna media inter abſolutum & Laconicum. 1, 3, 20, 1
Regna a populo delata in dubio individua. 2, 7, 14
Regna a populo delata non deferuntur ad eos, qui a primo rege non deſcendunt. 2, 7, 15. non veniunt ad naturales nec ad adoptivos. 2, 7, 16
Regna a populo delata ad mares veniunt potius quam ad fœminas. 2, 7, 17
Regna quomodo deferantur per ſucceſſionem ab inteſtato. 2, 7, 10, 2. & §. 11, 2
Regna patrimonalia pervenire poſſunt ad eos, qui a primo rege non deſcendunt. 2, 7, 12
Regnum Italiæ. 2, 9, 11, 4, 3
Regulæ de eo quod licet in bello. 3, 1, 2, 3, 4
Regula, ſecundum naturam eſſe, ut quem ſequuntur incommoda & commoda ſequantur, quomodo intelligenda. 2, 8, 16
Regulæ ſuper deliberationibus politicis. 2, 24, 5, 1, 4
Regulus in carcerem quare debuerit redire. 2, 13, 14. an redeundo glorioſe tantum fecerit. 3, 23, 7. Senatorem ſe negat. 3, 20, 3
Relatum in referente. 3, 20, 24
Religio quo ſenſu juris gentium. 2, 20, 45, 3. & §. 46, 3
Religio Chriſtiana, qua talis proprie naturalibus argumentis non nititur. 2, 20, 48, 1, 2
Religio habet ſuos ſpeciales effectus in ſocietate humana. 2, 20, 44. avita victis, niſi perſuaſis, non eripienda. 3, 15, 11. an juſta vi induci poſſit. 2, 20, 40. exemplum Chriſti venditores e templo ejicientis, quomodo accipiendum. 2, 22, 14. docentes eam juſte nequeunt puniri. 2, 20, 49. Falſa, ſi exerceatur ſevere, in paganis &

Deus

Deus aliquo modo remuneratur. 2, 20, 53. an ob eam bello peti quis poſſit. 2, 20, 44. naturalis & primæva in quibus conſiſtat. 2, 20, 45. & 48. ſua cuique optima videtur. 2, 20, 47. unde nec ob id cuiquam vis eſt inferenda etſi falſa eſſe poſſit demonſtrari. 2, 20, 50 vera omniumque ætatum communis quibus partibus abſolvatur. 2, 20, 45. eam ne victi impediant, victori providere licet. 3, 15, 11

Religionis curam, quare Ariſtoteles præcipuam eſſe in repub. voluerit. 2, 20, 44. cujus neglectus cur puniri poſſit. 2, 20, 45

Religioni ſi quæ indirecte nocent, ad ea committenda non jus quodvis ſufficit. 2, 15, 11. quæ contra religionem errantur excuſabilia, & quare. 2, 20, 39

Religionis publicæ ſtatus apud Hebræos a rege pendebat. 1, 4, 6, 3, 4

Religionis jus ad ſocietatem humanam. 2, 20, 44, 3

Religionem multi affectu non judicio ſequuntur. 2, 20, 44, 3

Religioſa belli jure deſtruuntur. 3, 5, 2, 4

Religioſa loca hoſtibus religioſa non ſunt. 3, 5, 2, 6

Religioſis locis parcendum in bello. 3, 12, 7

Renuntiare. *vide* Abdicare.

Renuntiatio de regno an noceat liberis natis, & an naſcituris. 2, 7, 26

ad Reparationem damni, ut jus ſit, requiritur jus proprium. 2, 17, 9

non Repetere aliud quam dare. 2, 13, 5

Repetitio rerum. 3, 3, 7. repeti nequeunt jure gentium quæ bello ſolenni ſunt erepta. 2, 17, 19. ſi res bello repetuntur, poſt indictionem ejus tempus poſtulatur. 3, 3, 13

Repræſentatio apud Hebræos. 2, 7, 6

Repræſentationis jus unde. *ibid.*

Repræſentatio Germanis ſero cognita. 2, 7, 30, 1

Repræſentatio in dubio admittenda. *ibid.*

Repræſentatio non ſurrogat in privilegium, quod ſexus aut ætatis erat proprium. 2, 7, 18. & 2, 30, 2

Repreſſaliæ quid. 3, 2, 4

Repreſſaliæ rectius repreenſaliæ. 3, 2, 1. *Not.* 3. earum jus. 2, 7, 2. & 3, 2, 4

Repreſſaliarum facultas impetrari a principe ſolet. 3, 2, 7, 2

Repreſſaliis qui culpa ſua cauſam dederunt, tenentur eos, qui damnum paſſi ſunt, indemnes præſtare. 3, 2, 7, 4

Repreſſaliis obnoxii qui ſunt. 3, 2, 5, 2

Repreſſaliis non ſubſunt legati & res eorum. 3, 2, 7, 2

Repreſſaliis eximi lege civili ſolent mulieres, infantes, res ſtudioſorum, aut ad nundinas miſſæ. *ibid.*

Repreſſaliarum jura alia ſunt juris gentium, alia juris civilis. 3, 2, 7, 2, 3

Repugnantia caſus emergentis cum voluntate quomodo intelligenda. 2, 16, 26

Res repetita quid ſignificet. 3, 3, 7, 1

Res rapere quid veteribus Latinis. 3, 4, 1, 1

Res reddere pro quavis ſatisfactione. *ibid.*

Res poſſunt capi, etiam in compenſationem debiti in bello ſubnaſcentis. 3, 1, 3. & c. 13, 3, 1

Res hoſtium perdere quouſque liceat juſtitia interna. 3, 12, 1

Res amicorum, quæ reperiuntur in navibus hoſtium, an belli jure acquirantur. 3, 6, 5, 6

Res & modus circa imperium diſtinguuntur. 1, 3, 11, 1

Res non perductæ intra præſidia dominium non mutant. 3, 6, 3. & c. 9, 16, 1

Res non obligat niſi aliena. 2, 10, 12. aliena poſſidentem ad id obligat, ut eam domino reddat. 2, 10, 1. captivi alienata a Domino, an repeti poſtliminio queat a poſſeſſoribus. 3, 9, 6. civium bello amiſſas, civitas tenetur reſtaurare, ſi ob delictum civitatis captæ fuerint. 3, 20, 8. an res civium, quas gentium jure habent, eis ſine cauſa & compenſatione poſſint auferri jure ſupereminentis dominii. 3, 20, 9. quæ hoſtium non ſunt etiamſi intra præſidium eorum venerint, ipſorum non fiunt. 3, 6, 5. & 26. incorporales quomodo teneantur in bello. *vide* Incorporalia. mobiles captæ quando intelligantur. 3, 6, 3. alio modo a ſingulis capiuntur, alio ab univerſis. 3, 6, 17. poſtliminio non accipiuntur. 3, 9. 14. ſingulorum non ſolum expletrice juſtitia dijudicantur. 1, 1, 8. ſubditorum hoſtium acquiri non poſſunt pœnæ nomine, ut crimen ſit alienum.

num. 3, 13, 2. concedi poſſunt a Magiſtratu jure ſupereminentis dominii ad recuperandam pacem, ſed ſub damni reſtituendi conditione. 3, 20, 7. obligantur jure gentium ex facto Regis aut ſupremi Magiſtratus. 3, 20, 10. quæ uſu pereunt, earum rerum uſus fructus non eſt, eſt tamen id jus æſtimabile, 2, 12, 20. utiles ad bellum, poſtliminio recuperantur etiam mobiles. 3, 9, 14

Rebus ad bellum non facientibus parcendum. 3, 14, 5

Rerum defenſio an jus det occidendi. 2, 1, 11

Rerum ſervandarum cauſa vis per euangelium an & quatenus licita. 2, 1, 13

Reſciſſoria actio ex poſtliminio apud Romanos. 3, 9, 10, 3

Reſiſtere an liceat ſuperiori in ſumma neceſſitate. 1, 4, 7, 2, 4

Reſiſtendi jus promiſcuum iis qui faciunt injuriam eſt a natura. 1, 2, 1. & 1, 4, 2. ſublatum per ſocietatem civilem. 1, 4, 2. & 14, 7. lex de non reſiſtendo Magiſtratui pendet ab iis, qui ſe primum in ſocietatem civilem conſociarunt. 1, 4, 7

Reſiſtentia obſtinata non ſufficit ad jus internum occidendi reſiſtentem. 3, 12, 16, 1

Reſiſtentia aliqua in delatione imperii reſervari interdum ſolet. 1, 4, 12

Reſpublica non tenetur ex facto ſubditi. 2, 22, 2, 1

Reſpublica ſine injuria geri non poteſt. vulgaris vox. *prol. pag.* 3

Reipub. forma. *vide* Status.

Reipublicæ bonum an noſtri tantum cauſa deſideremus. 2, 1, 9, 2

Reipublicæ forma mutata apud victos, & an recte. 3, 15, 8

Reſtituere qui teneantur faciendo, aut non faciendo. 2, 17, 6

Reſtitutio non debetur ex bello juſto ob vitioſam intentionem. 2, 22, 17, 3

Reſtitutio rerum captarum in bello in jure dubio quomodo temperanda. 3, 16, 6

Reſtitutio quas actiones producat in foro 2, 1, 2. rerum captarum in juſto bello, an ab iis poſſit exigi qui eas juſto titulo poſſident. 3, 10, 6. & 3, 16, 3. & quamdiu. 3, 16, 5. damni in juſto bello illati a quo fieri debeat, 3, 10, 4. earum rerum, quas neceſſitas communes nobis fecit, fieri debet neceſſitate ſublata. 2, 2, 9. promiſſa in conditionibus pacis, ſi qua neceſſitate fieri nequeat, an propterea pax cenſeatur rupta, aut quid agendum. 3, 20, 37. non pertinent ad eos qui ſe ſponte parti alicui ſubjecere durante bello. 3, 20, 14 ut reſtitui quid debeat, ſine dolo culpa ſola ſufficit. 3, 10, 5

Reſtitutio in integrum non eſt ex jure naturali. 2, 11, 5. ſed civili. 2, 14, 1. an ad Regem pertineat qua talis. *ibid.* pertinet ad actus ejus privatos, ſi velit. 2, 14, 2. & 5

Reſtitutio eorum, quæ hoſti injuſte tenenti erepta ſunt. 3, 16, 1, 1

Reſtitutionem qui debeant in ſolidum vel ex parte. 2, 17, 11, 1. & 3, 10, 4

Reſtitutionis obligatio ex bello injuſto. 3, 16, 3, 4

Reſtitutum debitum ex quo jure oriatur. 2, 17, 8, 9

Reſurrectionis ſpes an cauſa ſepeliendi. 2, 19, 2, 3

Retentio rei promiſſæ ex parte ejus cui promiſſa eſt, ſufficit ad ſignificandum conſenſum. 2, 11, 20

Reverentia debetur parentibus maxima in iis rebus quæ ad totam pertinent familiam, 2, 5, 10. reverentiæ officium non facit, ut actus ſit nullus, qui ei repugnat. *ibid.*

Revocatio promiſſionis. *vide* Promiſſio.

Reum judici eximens, crimen committit. 3, 1, 5, 3

Rex unus eſſe poteſt plurium regnorum diſtinctorum. 1, 3, 7, 2

Rex an ſe adverſus contractum reſtituere poſſit. 2, 14, 2, 2. an juramento teneatur. 2, 14, 3

Rex actus ſuos privatos a lege poteſt eximere. 2, 14, 2, 2

Rex ſubdito ſuum auferens debet compenſationem facere ex communi. 2, 14, 7

Rex populum aut ſucceſſores non obligat in infinitum. 2, 14, 12, 1, 6. & quarenus obliget. *ibid.*

Rex ſtipendia non ſolvens tenetur vicinis de damnis datis. 3, 17, 2, 3, 4

Rex minor an pacem facere poſſit. 3, 20, 3

Rex captivus an pacem facere poſſit. *ibid.*

Rex

Rex exul an pacem facere poſſit. 3, 20, 3
Rex privatus ſit vi legis commiſſoriæ. 1, 4, 12
Rex partem populi alienare non poteſt. 2, 6, 4
Rex hoſtis totius populi regnum amittit: & quomodo hoc capiendum. 1, 4, 11
Rex regno pulſus jus habet ex fœdere. 2, 16, 7
Rex ſubditis jus ſuum auferre poteſt in pœnam: & ex vi dominii ſupereminentis. 2, 14, 7
Rex imperium derelinquens privatus ſit 1, 4, 9
Rex quid in fœderibus ſignificet. 2, 16, 18. imperans non videtur uni populo in exitium ejus ferri animo hoſtili. 1, 4, 11. an vi pelli aut ſupplicio affici poſſit, & a quo. 1, 4, 8. poteſt, ſi regnum alii tradere moliatur. 1, 4, 10. Abſolvens. 1, 3, 8. Electitius ſimilis uſufructuario. 1, 4, 9. Impius etiam amandus. 1, 2, 7. Injuſtus non facit, ut nulla ſit reſp. 1, 3, 2. limitata poteſtate imperans damni tenetur, ſi jus ſubdito ſine cauſa auferat. *vide* Subditus. tenetur populo ad exercendum per ſe ſummum imperium. 2, 6, 9. precario non habet jus ſummi imperii. 1, 3, 11. pupillus ſi quos fecit contractus, an poſſit reſcindere per reſtitutionis beneficium. 2, 14, 1. jus habet, ſed non ejus uſum. 1, 3, 24. pacem contractu facere non poteſt. 3, 20, 2. *vide* Pax.
Rex uſufructuarius. 2, 6, 3. quæ in Regis perſonam committuntur, facile ac libenter debet condonare. 2, 24, 3. vita ante omnium aliorum defenditur. 3, 4, 15
Rex regno ejectus an jus legandi habeat. 2, 18, 2, 2
Rex temere bellum ſuſcipiens ad reſtitutionem ſubditis tenetur. 2, 24, 7
jus Regis apud Samuelem. 1, 4, 3
Regis perſona inviolabilis. 1, 4, 7, 6, 7
Regi regnum alienanti quatenus reſiſtere liceat. 1, 4, 14
Regi nihil inhoneſtum eſſe quod ſit utile vulgo dicitur. *Prolegomena pag.* 2
Regi curæ eſſe debet regum ſalus. 3, 4, 1, 5
Regem occidere ſubdito non licet. 3, 1, 11
Reges poſſunt eſſe Chriſtiani: & ſervire Chriſto debent, qua reges ſunt. 1, 2, 7, 1, 2
Reges quidam non ſubſunt populo etiam univerſim ſumpto. 1, 3, 8, 8
Reges improprie dicti. 1, 3, 8, 11
Reges non omnes conſtituuntur a populo. 1, 3, 8, 13
Reges Perſarum ſummum imperium habebant, quædam tamen facere juſte non poterant. 1, 3, 16, 3
Reges Æthiopum, ſummi, adſtricti promiſſis. 1, 3, 16, 4
Reges Hebræi ſummum imperium habebant. 1, 3, 20 1
Reges Orientis, Perſæ, Ægyptii, Syri, Aſiatici ſummum imperium habebant. *ibid.*
Reges veteres Germaniæ & Galliæ non habebant ſummum imperium. *ibid.*
Reges Romani cum populo partiti ſummum imperium. 1, 3, 20, 5
Reges Ægypti ſummi, adſtricti promiſſis. 1, 3, 16, 3
Reges, cum acta quædam ſua ab aliis expendi volunt, aut etiam reſcindi, non eo partiuntur ſummum imperium. 1, 3, 18
Reges creduntur in dubio velle ſequi ſucceſſionem, qualis in uſu eſt in ſuis locis. 1, 7, 11, 2
Reges medii deberent cogere bellantes, ad accipiendum æquam pacem. 2, 23, 8, 4
Reges minores in actibus publicis cum effectu obligantur. 2, 14, 1, 2
Reges etiam cum homini non obſtringuntur, Deo obſtringuntur. 2, 14, 5
Reges tenentur ex promiſſo, etiam cauſa non expreſſa. 2, 14, 4
Reges ex contractibus naturaliter, an & civiliter obligentur. 2, 14, 6
Reges an ex militum, aut nautarum facto teneantur. 2, 17, 20, 1, 2
Reges quomodo obligentur ex bello injuſto. 3, 18, 4
Regum fides pro juramento. 2, 13, 22, 1
Regum judex ſolus Deus. 1, 3, 8, 15
inter Regem & populum mutua ſubjectio non eſt ordinarie. 1, 3, 9, 1. & 3, 8, 14
Regum actus non ſunt irriti contradictione parentum. 2, 5, 6, 1
Regum memoria damnata. 1, 3, 16, 3
Regum actus privati legibus communibus civitatis reguntur. 2, 14, 1, 4
Regum non plene regnantium actus poſſunt

ſunt irriti fieri, per legem populi. 2, 14, 2, 1
Regum curá generalis pro ſocietate humana. 2, 20, 44, 1
Regibus captis an parcendum. 3, 11, 7, 2, 3
Regum res ſiunt regis victoris. 3, 6, 24, 4
Ripa privatis quando cedat. 2, 8, 13
Ripæ cujus, jure Romano. 2, 8, 8. cujus naturaliter. 2, 8, 9, 10, 13
Roma quondam communis patria. 3, 15, 3
Romani cur ſtipulationibus plus tribuant quam pactis. 2, 11, 4, 2
Romani aſperi in victoria. 3, 11, 7, 4
Romani cives Antonini conſtitutione effecti quid juris habuerint. 2, 9, 11. dictatores quale imperium habuerint. 1, 3, 11
Romanus. *vide* Populus & Imperium.
Romani veteres dolis abſtinebant. 3, 1, 20, 3
Romani imperii quæ fuerunt, cujus nunc ſint. 2, 9, 11, 1
Romani ſibi vindicant, quæ hoſtis ipſorum aliis eripuerat. 3, 6, 7, 2, 3
Romani duri in captivos populares. 3, 21, 24, 1. eorum inſtituta ad res bellicas directa. *ibid.*
Imperium Romanum a poſterioribus ſcriptoribus Romania vocatum. 2, 22, 3. diviſum in Orientale & Occidentale idem manſit. 1, 3, 17. quæ ejus quondam fuere, cujus nunc ſint. 2, 9, 11
Romani Imperatoris eligendi jus ad quem pertinuerit. *ibid.* electio facta a legionibus an rata fuerit per ſe. *ibid.* *vide* Imp. Romanum.
Reges Romani an abſolute imperaverint. 1, 3, 20
Romanorum jus in liberos. 2, 5, 11
Romanorum controverſia cum Latinis, & alia de duratione federis. 2, 16, 12, 4
Romanorum jus de poſtliminio. 3, 9, 10, 1, 2, 4
Romanorum mos de agris captis. 3, 6, 11, 2. circa prædam. 3, 6, 14, 4
Romanorum Imperat. item Germanorum: unde. 2, 9, 11, 4, 3
Romanorum jus de captivis redemtis. 3, 9, 11. & 3, 10, 2
Romanorum jus pro iis, qui poſtlimini redierunt. 3, 8, 10, 3
ſtatus Romanorum tempore interregni, & primorum Coſſ. ex Democratia & Ariſtocratia mixtus. 1, 3, 20. ſub Conſulibus popularis. 1, 3, 19, & 1, 3, 20. ſub Auguſto herilis. 1, 3, 8
Romanorum lex circa res captas. 3, 13, 4, 4
Romanorum mos circa reges captos. 3, 11, 7, 2, 3
Ruben exheredatus a jure primogenituræ. 1, 7, 25

S.

Sabbathum cur inſtitutum. 2, 20, 45. & 3, 14, 5. qui violaſſet, capite puniebatur, & quare. 2, 20, 45
Sabbathi lex exceptionem habet ſummæ neceſſitatis. 1, 4, 7
Sabbathi lex pro ſervis. 3, 14, 5, 1
Sabbathi lex cujus rei ſymbolum. 2, 20, 45, 2
Sabbathi violati pœna cur capitalis. *ibid.*
Sacerdotibus & eorum aſſeclis parcendum in bello. 3, 11, 10, 1
Sacramentum militare poſt Conſtantinum. 1, 2, 10, 4. & 2, 13, 11, 3
Sacra corrumpi an poſſint jure belli. 3, 5, 2, 1, 3
Sacra quo ſenſu publica. 3, 5, 2, 2
Sacra in deditione comprehenduntur. 3, 5, 2, 1. & 1, 3, 8, 3
Sacra hoſti ſacra an ſint. 3, 5, 2, 4
Sacra populi voluntate profana facta. 3, 5, 2, 3, 5. &c. 12, 7, 2
Sacra ſunt res Deo dedicatæ. 3, 5, 2. a fine ſic dicuntur; revera autem publica ſunt. *ibid.* non eripiuntur uſibus humanis. *ibid.* neceſſitate & uſu poſtulante, in profanos uſus converti poſſunt. *ibid.* & plane alienari. 3, 19, 3. capiuntur. 3, 5, 2. capta fiunt profana. *ibid.* deduntur. *ibid.* vaſtantur licite quoad jus gentium abſolutum. *ibid.* injuſtum, id tamen quoad juſtitiam internam. 3, 12, 6
leges de Sacris pertinent ad curam civitatis. 1, 3, 6. & 8, 12, 2
de rebus Sacris rex apud Hebræos nequit judicare. 1, 3, 20
Sacramentum militare non amplius obligat, Duce capto aut capite deminuto. 2, 13, 18. Sacramenti militaris formula apud Rom. mutata, & quando. 1, 2, 9
Sacra Scriptura. *vide* Scriptura.

Sacrificia humana etiam bello puniri poſſunt. 2, 20, 47
Sacrilegia Deus etiam in filiis punire ſolet. 2, 21, 14
Sacrilegi abjecti inſepulti. 2, 19, 5
Sacris parcendum in bello. 3, 12, 6
Sagmina. 3, 3, 8
Saguntina controverſia inter Romanos & Carthaginienſes. 2, 16, 13
Samſon quo jure malum malo reddiderit. 2, 20, 8
Samſonis mors. 2, 19, 5, 4
Sanari qui prohibet ægrotum, tenetur, quaſi vulneraſſet. 2, 21, 1. *Not.* 7
Sanctio in dubio potior permiſſione. 2, 16, 29
de Sanguine non effundendo interdictum quomodo accipiendum. 1, 2, 5
Sapiens natura magiſtratus; quo ſenſu. 2, 20, 9, 2
Satisfactio offerenda ab eo qui deliquit, antequam juſtum bellum gerere poſſit. 2, 1, 18, 2
Saul an in impietate mortuus. 2, 19, 5, 4
Scelus peſſimi exempli pœna omnino adficiendum. 2, 20, 23. qui ad ſcelus aliquod aliquem impulere pretio, aut vi alia, de damno tenentur in ſolidum. 2, 17, 11. an ob cogitatum ſcelus quis puniri poſſit. 2, 20, 18
aliud eſt Sceleratus populus, aliud ii, quicum populus non ſine ſceleris cauſa coëunt. 3, 3, 2
Sceptrum regium olim pro jurejurando. 2, 13, 21
Sciens, præſens & tacens quando conſentire credatur. 2, 4, 5, 1
Scientia quando præſumatur. 2, 21, 2, 6
Scientia cum puniri jubetur, ſumitur pro patientia. 2, 21, 2. præſumitur in iis rebus, quæ ſunt conſpicua & frequentia. *ibid.* magiſtratus in ſceleribus ſubditorum unde appareat. 3, 20, 30
qui Scit & prohibere poteſt ac debet, delinquit, niſi prohibet. 2, 21, 2
Scholaſticorum ſententiæ de mendacio & æquivocatione. 3, 1, 17, 3
Scortari in quibusdam gentibus licitum 3, 4, 2
Scriptura in dubio ad monumentum contractus adhibita cenſetur. 2, 16, 30
Scripturæ & picturæ eadem ratio. 2, 8, 21, 1
Sacræ Scripturæ ſenſus in dubio unde non incommode diſcatur. 1, 2, 9. & 1, 4, 5. & 1, 4, 7
de Scripti ſenſu cum quæritur, quid ſit ſpectandum. 1, 2, 9
Scripti & ſententiæ locus apud rhetores. 2, 16, 4, 2
Σκυθισμός. 2, 15, 5, 1
Σκῦλα. 3, 6, 24, 4
Securitas plena nunquam in vita humana. 2, 1, 17. ſecuritati ſuæ victor merito conſulit, etiam juſtitia interna. 3, 15, 5
Sedis mutandæ amor, injuſta belli cauſa. 2, 22, 8
Semipravi. 3, 11, 4, 6
Senatus Romanus aliquo tempore partitus ſummum imperium cum populo. 1, 3, 20, 6
Senes excipiuntur bellicis calamitatibus. 3, 11, 9
Sententia jus proprie non dat. 3, 2, 5, 1
Sententiæ quæ dividendæ aut conjungendæ. 2, 5, 19
Sententiæ quomodo numerandæ inter eos, qui diſpares partes in re habent. 2, 5, 22
Sententiæ judiciariæ vim habent contractus. 2, 21, 20. etiam injuſtæ a ſubdito vi impediri non debent, & quare. 3, 2, 5. non ab extero. *ibid.*
Sententiarum pari numero reus abſolvitur & poſſeſſor vincit. 2, 5, 18
in ferendis Sententiis jus abſentium præſentibus accreſcit. 2, 5, 2
Sepeliendi jus quale. 2, 19, 1, 5
Sepeliendi mos unde ortus. 2, 19, 2, 1, 4
Sepeliendi hoſtes & inimici. 2, 19, 3, 1, 2, 3
ob Sepeliendos mortuos bella. 2, 19, 3, 6
Sepultura an debeatur his, qui ſe occiderunt. 3, 19, 5, 1, 3
Sepultura jus eſt ex jure gentium voluntario. 2, 29, 1. cur inſtitutum. 2, 19, 2. debetur etiam hoſtibus. 2, 19, 3
Sepulturam prohibere furor dicitur. 2, 19, 3, 4
Sepulturam concedere an ſit nota victoriæ. 3, 20, 45. negare, cauſa juſta belli. 2, 19, 5. unica pœna regum abſolutorum. 1, 3, 16
Sergius Paulus in magiſtratu manet factus Chriſtianus. 1, 2, 7, 10
Sermo inſtrumentum ſocietatis. *Prol.* *pag.*

pag. 6. ambiguus ex circumſtantiis vel licitus eſt, vel non eſt. 3, 1, 1. *vide* colloquium.
Sermonem cogere, mutare, pars mixti imperii. 3, 8, 3
Servitus ex voluntate. 2, 5, 26, 27
Servitus neutiquam pugnat cum jure naturali. 2, 5, 27, 2
Servitus ex pœna. 2, 5, 3
Servitus perfecta, & imperfecta quæ. 2, 5, 27, 1. & 30, 1
Servitus quo ſenſu contra naturam dicatur. 3, 7, 1, 1
Servitus annorum ſeptem. 2, 5, 30. ob redemptionem ex captivitate quando jure Rom. deſinat. 3, 9, 10. oritur pacto aut ex delicto juſto. 3, 7, 1. a Deo aliquando in beneficium hominibus conceditur. 2, 24, 6. præfertur internecioni populi. *ibid.* eorum, qui bello capiuntur, continet perpetuam obligationem operarum pro alimentis. 3, 14, 2. eorum, qui in ſervitutem ſe dediderunt, qualis, & quale jus dominis dederint. *ibid.* Civilis jure victoriæ imperaii poteſt. 1, 3, 8. & 3, 8, 1. ex quibus cauſis libertati etiam ab ipſo populo anteponatur. 1, 3, 8. quo caſu deſinat. 2, 9, 1. fit, cum populus in provinciæ formam redigitur. 2, 21, 7. perſonalis. 2, 13, 4. imperfecta. 2, 5, 30. perfecta eſt, quæ debet operas perpetuas pro victu. 2, 5, 27. pœnalis duplex, ſingulorum & univerſitatis. 2, 5, 32. ſingulorum perſonam non egreditur jure naturali. 2, 5, 22. jure gentium etiam in filios derivatur, & qua ratione, 3, 14, 8. univerſitatis eſt perpetua. 2, 5, 32
Servitutis plures gradus. 3, 14, 6. inſtrumenta reges. 3, 15, 9
in Servitutem privatam licet cuique ſe addicere. 1, 3, 8. & 2, 7, 11. parentes filios vendere poſſunt aliquo caſu. 3, 14, 8
Servitus an mari poſſit imponi. 2, 3, 15. prædiorum jus eſt perſonale. 1, 3, 4
Servitutis imperfectæ genera. 2, 5, 30
Servitutis bellicæ cauſa. 3, 7, 5, 1
Servus mercedem laboris ſui an ſumere poſſit. 3, 7, 6, 4
Servus reſiſtere an licite poſſit domino. 3, 7, 7
Servus cognoſci debet, ut poſtliminio recipiatur. 3, 9, 11, 1
Servus inſtrumentum domini. 1, 5, 3. membrum minus dignum familiæ. 1, 2, 7. ſubdito ſimilis quo ſenſu dicatur. 3, 14, 2. efficere ea non cogitur, quæ ſunt contra jus divinum & humanum. 2, 26, 3. fugere an poſſit, ſi immanis Domini ſit ſævitia. 2, 5, 29. quorſum pertineat Apoſtolorum monitum, ne fugiant. 3, 7, 6. in ſui venditionem hoc caſu proclamare poterat apud Græcos, apud Latinos ad ſtatuas confugere. 3, 14, 6
Servus natura. 1, 3, 8. nemo eſt. 3, 7, 1. nemo tamen jus habet, ne unquam ſerviat. 2, 22, 11. injuſtum bellum, quod aliquibus infertur, quaſi natura ſervi ſint. 2, 22, 14
Servus recipitur, etiamſi animum res noſtras ſequendi non habet. 3, 9, 11, 1
Servus mercenario comparatur. 3, 14, 2, 2
in Servum quidvis licet. 3, 7, 3, 1
Servi fratres noſtri. 3, 14, 2, 3
Servi naturaliter philoſophis qui. 2, 22, 12
Servi ad operas urgendi moderate. 3, 14, 5, 1
Servi quo caſu fugere poſſint. 2, 5, 29, 2. & 3, 7, 6, 1. & 1, 4, 7, 1
Servi transfugæ recipiuntur poſtliminio. 3, 9, 11, 1
Servi quando poſtliminio recipiantur. 3, 9, 11, 3
Servi, etiam manumiſſi, poſtliminio recipiuntur. *ibid.*
Servi etiam vocabulo olim humaniores abſtinebant. 3, 14, 5
Servi redemti quod jus apud Romanos *ibid.* & 10, 2
Servi dicuntur populi ſubjecti. 1, 3, 12, 1
Servi pro dominis bellant. 1, 5, 3
Servi res fiunt domini. 3, 7, 5, 2
Servis Romæ licebat ad ſtatuas confugere. 3, 14, 6, 4
Servo Dominus quæ præſtare debeat. 3, 14, 5, 1, 3
in Servo vis deliberatrix plena non eſt. 2, 26, 4
in Servum jure gentium omnia licent. 3, 7, 3. non etiam juſtitia interna. *vide* Jus vitæ & necis.
Servi quo caſu fiant liberi. 2, 9, 1
Servorum nati matrem ſequuntur. 3, 7, 2.
Servorum deliberatrix facultas imperfecta.

fecta. 2, 26, 4, 2
Servorum filii an naturaliter servi, & quatenus. 2, 5, 29
Servorum filii qui, & quatenus domino teneantur. 3, 14, 8
Servis injuria ſi quæ infertur, non ſtatim domino cenſetur illata. 3, 20, 40
ex Servis ſervi naſcuntur jure gentium. 3, 7, 2. & quare. 3, 7, 5
in Servos lenitas adhibenda. 3, 14, 4. jus vitæ & necis in eos quale. 3, 14, 3
in Servos jus vitæ ac necis dominorum quale. 2, 5, 28. & 3, 7, 3. & c. 14, 3, 1
Servos Romana lex bello arcebat. 1, 5, 4. circa Servos Francorum jus & Hebræorum. 3, 7, 8
Severitas laudabilis Dei, Moſis, Chriſti, & Apoſtolorum. 1, 2, 8, 11
Severus Septimius. 1, 4, 5
Sexus eſt quid perſonale. 2, 7, 18, 2
Sexus privilegium majus quam ætatis in regnorum ſucceſſione. 2, 7, 18, 1
Sexus privilegium eſt, ubi jus æquale. 2, 7, 30. & 2, 7, 35
Siculæ ſucceſſionis controverſia. 2, 7, 30, 2
Signa voluntatis. 2, 4, 3
Signa animi quæ. *ibid.* & 2, 16, 1. certitudinem habens probabilem, non mathematicam. 2, 4, 3. deliberati animi plura præter ſtipulationem eſſe poſſunt. 2, 11, 4. muta quædam obligant 3, 24, 5. voluntatis ſufficientia. *vide* Voluntas.
Signis hoſtium uti licitum. 3, 1, 8, 4
Significatio impropria quando admittenda. 2, 16, 12, 2
Significatio ſtrictior, laxior, & media. 2, 16, 9, 10, 20
Silanum Senatusconſultum. 1, 2, 9, 4
Silens non ſemper præſumitur conſentire. 2, 4, 5. aut velle. 2, 15, 17
Silentium non liberum nihil operatur. 2, 4, 5, 3
Silentium quando conſenſum probet. 2, 15, 17, 1
Silentium quale requiratur ad præſumendum conſenſum ejus partis, quæ alienari debet. 2, 6, 8. quale & ad præſumendam derelictionem. 2, 4, 5. obligat, ſi in ea re ſit, quam quis aperte jure aliquo tenetur. 2. 21, 1
Silentio an conveniri quædam poſſint. 3, 24, 1
Simulatio quid. 3, 1, 8. an ſemper injuſta, adeoque e vita tollenda, ut putavit Cicero. 3, 1, 7
Simulatio quæ licita. 3, 1, 7
Singularium certaminum origo. 2, 20, 8, 5
Singulatim licet, quod gregatim non licet. 2, 5, 24, 2
Singuli quando punibiles ex facto univerſitatis. 2, 21, 8, 2
Societas quid. 2, 12, 4. quotuplex. 1, 1, 4. quomodo a civitate differat. 1, 3, 21. boni, non mali cauſa contrahitur. 2, 25, 4. jus dat in perſonam. 2, 5, 8. an nobis nulla ſit cum privatis aut prædonibus, ut putavit Cicero. 3, 19, 2. *vide* Prædo. an cum tyranno. *ibid.* an cum infidelibus fœdere contrahi poſſit. 2, 15, 9. bellica injuſta, quæ nullo cauſæ diſcrimine initur. 2, 25, 9. *vide* Fœdus.
Societas civilis utilitatis cauſa cœpit. *Proleg. pag.* 12. proprii commodi cauſa ab unoquoque initur. 1, 2, 1. & 2, 25, 3. naturalis quæ dicatur. 3, 19, 1. inita fuiſſet, etiam ſi nulla re indiguiſſemus. *Proleg. pag.* 12. ejus vis pridem in multis gentibus extincta. 3, 9, 10. maxime naturalis eſt conjugium. 2, 8, 5. navalis. 2, 12, 4. unde utilitatis portio æſtimanda, quæ ex ea ad partem unamquamque pervenire debet. *ibid.* §. 25
Societas publica qualis. 2, 5, 17. ejus effectus, ut pars minor majorem ſequatur. *ibid.* an morte finiatur. 2, 16, 16
Societas a civitate in quo differat. 1, 3. 21, 7
Societas civilis ab humano inſtituto cœpit. 1, 4, 7, 3
Societas cum quibus illicita Hebræis. 2, 15, 9, 1, 5
Societas cum profanis quæ, & quatenus periculoſa, & quomodo periculis occurri poſſit. 2, 15, 10, 2
Societas negotiatoria an iniri poſſit, ut alter damni immunis ſit. 2, 12, 24, 3
Societas, ubi opera & pecunia inter ſe comparantur. *ibid. Not.* 2
Societas, ex qua alter nihil lucri ſperat, non valet. 2, 12, 24, 3
Societas bonorum univerſorum qualis. *ibid.*
Societas navalis. *vide* Admiralitas.
Societatem morte finiri, non eſt juris naturalis aut gentium. 2, 16, 16, 4

Socie-

Societatis bellicæ diviſio. 2, 15, 6, 2

Societatis appetitus homini proprius. *Prol. pag.* 7. jus cum quibuscunque an amittatur derelictione. 2, 4, 15. reſpectus minor apud naturam, quam propriæ ſalutis. 2. 1, 4. cujus gratia in ſocietatem coïtum eſt, id populus partibus ſuis tenetur conſervare. 2, 6, 3

in Societate partes æquales quomodo intelligendæ. 2, 12, 21, 1

Socius ſocium cogere poteſt, ut ſtet fœderi. 1, 3, 24, 5

Socius quis in bello. 3, 17, 3. *Not.* 3. defendere ſocium quibus cauſis non cogatur. *vide* Auxilium.

Socii ſociis jure reddere debent, ſi ſubditi ſui accuſentur. *Not.* 4. *ibid.*

Socii defendendi, quando. 2, 25, 4

Socii qui ſint in jure poſtliminii. 3, 9, 2, 1

Socii quando partem habeant in præda. 3, 6, 24, 2

Sociis illata vis quando pacem rumpat. 3, 20, 33

Socii in bello injuſto de damnis teneantur, interdum & puniri poſſunt. 3, 1, 3

Socii Romanorum quales fuerint. 3, 3, 4

in Solitudine ceſſat judicium. 1, 3, 2

Sociis hoſtium bellum an ſit indicendum. 3, 3, 9. ejus, cum quo pax inita, rebellantibus, an rupta pax cenſeatur, 3, 20, 29. in ſociis, qui in pace comprehenſi ſunt, pax rumpitur, ſi invadantur. 3, 20, 32. hoſtium quo jure pœna exerceatur. 3, 1, 3

Sociorum jus proxime accedit ad jus ſubditorum. 2, 25, 4. ad quos eorum pax inita pertineat. 3, 20, 33

Sociorum controverſiæ judicari quomodo ſoleant. 1, 3, 21, 4, 6

Sociorum a ſociis oppreſſorum exempla. 1, 3, 21, 10

Sociorum plurium quis præferendus. 2, 15, 13, 1, 3

Sociorum nomine an futuri veniant. 2, 10, 13, 1, 2

Socios in fœdere non nominatos adjuvare non eſt contra fœdus. *ibid. Not.* 2, 3

Sollicitare ſubditos alienos non licet. 3, 1, 21

Solo cedere plantata, conſita & ædificata, non eſt juris naturalis. 2, 8, 22

Solum incultum an concedendum exteris. 2, 2, 17

Solutio ut in certum tempus differatur, jus eſt æſtimabile. 2, 12, 20. cum differtur, lucri ceſſantis ratio haberi poteſt. 2, 12, 14. minus ſolvit, qui tempore minus ſolvit. 2, 12, 20

Sorores duas ducere olim licitum. 2, 5, 14, 2

Sorte amplius quando aliquid licite exigi poſſit. 2, 12, 22

Sorte bellum finiri poteſt. 2, 23, 8. quibus caſibus. 3, 20, 42

Sortis uſus ad bella vitanda. 2, 23, 10

Spartæ. *vide* Lacedæmon.

Specialia efficaciora generalibus. 2, 16, 29, 1

Species pars ſubſtantiæ. 2, 8, 19, 2

Species populi quomodo tollatur. 2, 9, 6

Species, id eſt, formæ plures unius rei artificialis. 2, 9, 8, 2

Species interit, ſublata aut omni, aut perfecta juris communitate. 2, 9, 6

Specificatione an res acquirantur. 2, 8, 19, 21

Specificationis jus naturale quale ſit. 2, 8, 19

Spes lucri quando veniat in reſtitutionem. 2, 17, 5, 3

Spiritus, id eſt, forma. 2, 9, 3, 1

Spolia hoſti detracta quorum ſint. 3, 6, 12, 2

Spoliare hoſtem licet jure gentium. 3, 5, 1

Σπονδαὶ quid. 2, 15, 6, 1

Sponſio quid. 2, 15, 3, 1

Sponſio quotuplex. 2, 15, 17. ad nihil obligat eum, qui ſummum habet imperium. 2, 15, 16. niſi tacite. 3, 24, 6. vel ex notitia & ſilentio. 2, 15, 17. publica quæ. 2, 15, 3. quomodo a fœdere differat. *ibid.* & 2, 15, 16

Sponſio an ex notitia & ſilentio regem aut populum obliget. 2, 15, 17, 1

Sponſionis Caudinæ & Numantinæ controverſia. 2, 15, 16, 1, 2

Sponſionis Luctatianæ controverſia. 2, 15, 17,

Sponſionum quot ſint materiæ. 2, 15, 15. ſponſoris periculum miſerabile. 3, 13,

Sponſores ad quid teneantur, ſi improbetur ſponſio. 2, 15, 16, 3

Sponſores tenentur in id, quod intereſt. 2, 15, 3, 3

Sponſorum bona ad id, quod intereſt, obligata. 2, 15, 16, 3

Spurius. *vide* Nothus.

de Statione non deſerenda lex, quomodo accipienda. 1, 4, 7

Statu liberorum ſervitus. 2, 5, 30

Status miſcetur aliquando. *vide* Imp. diviſio optimatum. 2, 24, 6. popularis *ibid.* qualiſcumque fingatur, ſua habet incommoda. 1, 3, 8. pactis mutari poteſt. 3, 19, 10. mutato ſtatu caput, non corpus mutatur. 2, 16, 16. Reip. præſentem ſtatum tueri boni viri eſt. 2, 4, 8

Stephani lapidatio, quo jure inſtituta. 2, 20, 9

Sterilitas locatori utrum obſit an conductori. 2, 12, 18

Stipendium accipere licitum militi. 2, 25, 0. bene ſolutum, militem modeſtum efficit. 3, 17, 2. ob ſtipendium non ſolutum Rex tenetur militi & ſubditis, quibus ea occaſione damnum datum. *ibid.* fedus de ſolvendo ſtipendio, quale ſit. 2, 15, 7

Stipulari pro tertio naturaliter licet, & quo effectu. 2, 11, 18, 1. Romanæ leges circa ſtipulationem aut acceptationem pro tertio. 2, 11, 18, 2

Stipulatio ſignum animi deliberati lege civili. 2, 11, 4

Stoïcarum diſputationum magna pars circa voces conſumitur. 2, 10, 23

Stratoclis lex de placitis Demetrii. 2, 26, 3

Studioſis literarum parcendum in bello. 3, 11, 10, 2

Stupra cum fœminis hoſtium, quo jure permiſſa ſunt, quo non. 3, 4, 19

Stupra an contra jus gentium in bello. 3, 4, 19, 1

Stuprata per vim non clamans. 2, 1, 14, 4

Sua homini quæ. 2, 17, 2, 1

Suaſor ſceleris tenetur damni dati, 2, 17, 7. etiam ſi alii non defuturi erant, qui idem ſuaſiſſent. 2, 17, 10

Subditi inſtrumenta ſunt imperantium. 1, 5, 3. & quaſi partes, liberi quibus caſibus fiant. *vide* Liber. non obligantur ex contractu magiſtratuum ante ejus publicationem. 3. 21, 5. & 3, 23, 6. non tenentur ex delicto civitatis, in qua commorantur. 3, 2, 7

Subditi injuriam potius tolerare debent, quam vi imperanti reſiſtere. 1, 4, 1. obedire non debent magiſtratui, ſi quid juri naturali aut divino adverſum ſtatuat. *ibid.*

Subditi hoſti militantes an pacem rumpant. 3, 20, 31

Subditus cogi poteſt, ut obſes eat, & quomodo. 3, 20, 52

Subditus dubitans an recte militet. 2, 26, 5. & §. 4, 1, 4

Subditi alieni an bello defendi poſſint. 2, 25, 8, 1. eos ſollicitare non licet. 3, 1, 21

Subditi quando juſte bellum gerant. 2, 26, 2, 1

Subditi qui. *ibid. Not.* 1

Subditi hoſtium ubique offenduntur jure belli. 3, 4, 6, 8, 1

Subditi reddendi ſuperioribus, ſi bello injuſto abſtracti ſint. 3, 14, 4

Subditi quomodo fiant participes delicti ſuperiorum. 2, 21, 7

Subditi an ſemper ſe in libertatem vindicare poſſint. 2, 4, 14

Subditi bellare poſſunt in magiſtratus ſummæ poteſtatis juſſu. 1, 4, 1, 2

Subditi reſiſtere imperantibus prohibentur ex ipſa natura civilis ſocietatis. 1, 4, 2, 1. eorum reſiſtentia eſt vetita jure Hebræo, & jure Evangelico. 1, 4, 3, 4

Subditi pro imperantibus bellant, 1, 5, 3

Subditis illata vis pacem rumpit. 3, 20, 32

Subditis alterius, qui piratæ ſint, vis illata, pacem non rumpit. *ibid.*

Subditis bellantibus promiſſa an teneant. 3, 19, 6

Subditis dubitantibus tributa potius imperanda, quam onera militaria. 2, 26, 5

Subditis interdum præda conceditur. 3, 6, 24

Subditorum bona obligantur jure gentium pro debito civitatis. 3, 19, 19 & 3, 13, 1. jus, ſi Rex ſine cauſa auferat, tenebitur de damno. 2, 14, 8

Subditis bellare non licet, ſi ſciant bellum eſſe injuſtum, etiam cum hoc ipſis indicatur. 2, 26, 3 bellare contra magiſtratum, nullo jure licet. 1, 4, 2. & *ſeqq.* 3, 19, 6. in extrema neceſſitate licet eis ſe ab injuria defendere lege Nat. & Hebræa, vix Evangelica. 1, 4, 7. etiam bellare, quatenus magiſtratus in certa pacta in prima imperii delatione inita peccat. 1, 4, 8. bella pro ſubditis gerere vitamque eorum defendere civitas & rex tenetur. 2, 25,

25, 1. magis, quam ut eas rationes poſſit omittere, quæ ad ipſorum tutelam maxime ſunt naturales. 3, 20, 41. pro ipſis gerere contra ipſorum improbum magiſtratum etiam privatis licet, ſi imperio ejus magiſtratus, non ſunt ſubditi. 1, 4, 1. etiamſi daretur ſubditos in ſumma neceſſitate contra imperantem ſe defendere non debere. 2, 25, 8. non tamen gerenda hujusmodi bella, niſi id ſine omnium aut plurium ſubditorum incommodo fieri poſſit. 2, 25, 2. cogere imperantem non licet. 1, 14, 6
Subditorum facultas deliberatrix imperfecta. 2, 26, 4, 2
Subditorum ratione an bellum utrinque juſtum. 2, 26, 4, 3
Subditorum defenſio an aliqua juſta in bello injuſto. 2, 26, 6, 1
Subditorum libertas obligatur ex facto ſuperiorum. 3, 2, 2, 1, 2
Subditorum factum an pacem rumpat. 3, 20, 30
Subditorum innocentium res in pœnam non recte capiuntur. 3, 13, 2
Subditos ſuſcipere migrantes, non eſt contra pacem, quæ amicitiam complectitur. 3, 20, 41
Subjectio civilis ex pœna. 2, 5, 32
Subjectio civilis. 3, 8, 1, 1
Subjectio herilis. *ibid.*
Subjectio mixta. *ibid.*
Subjectio populi perfecta & imperfecta. 2, 5, 31
Subjectio jus eſt in perſonam. *vide* Lex. 2, 5, 26. quotuplex. *ibid.* fit vel ex conſenſu. *ibid.* vel ex delicto. 2, 5, 32. Chriſtianorum, qua ſubſunt magiſtratui, quanta. 1, 4, 4. privata. 2, 5, 8. quid contineat. 2, 5, 27. publica quæ. 2, 5, 31. continet neceſſitatem non reſiſtendi. 1, 4, 4. vocatur & civilis. 3, 8, 1. an ſubjicere ſe liceat lege euangelica magiſtratui infideli. 2, 15, 10
Subordinationis natura & effectus. 1, 4, 6, 1, 2
Subſtantiæ vox pro more perpetuo. 2, 12, 26, 3
Succeſſio titulum veterem continuat. 1, 3, 10, 5
Succeſſio linealis in regnis quæ. 2, 7, 22, 23
Succeſſio cognatica linealis. 2, 7, 22
Succeſſio linealis nullis gradibus terminatur. *ibid. Not.* 1
Succeſſio regnorum in Africæ partibus quibusdam. 2, 7. 24
Succeſſio in regnis patrimonialibus. 2, 7, 12
Succeſſio ab inteſtato unde. 2, 7, 3
Succeſſio cur magis deſcendat quam aſcendat. 2, 7, 5, 2
Succeſſio non ſemper infert ſummum & abſolutum imperium. 1, 3, 10. nam ab omnibus conſtitui poteſt, qui ejus habent poteſtatem. 2, 7, 24. & ſic etiam a populo, & quare ab eo ſoleat inſtitui. 2, 7, 29. non eſt ſub jure imperii. 2, 7, 27. in bona ab inteſtato quid. 2, 7, 10. oritur ex jure gentium voluntario. 2, 19, 6. natura quoque ei favet. 2, 7, 30. fratrum. 2, 7, 9. eorum qui ſummum habent imperium, ſi de eorum voluntate non expreſſa extant judicia. 2, 7, 11. linealis cur inſtituta. 2, 7, 22. oppoſita hæreditariæ. 2, 7, 33. qualis. 2, 7, 22. duplex, cognatica & agnatica. 2, 7, 33. agnatica cur inſtituta. *ibid.* in ſucceſſione lineali ſpes ſemel parta jus facit. 2, 7, 28. itaque nec peccatum patris filio nocere poteſt. 2, 7, 26. in regno ex conſenſu populi delato quæ velit obſervari generaliter. 2, 7, 14. *& ſeqq.* quæ in ſexu, ætate, & qualitate. 2, 7, 18. eſt quaſi ea, quæ fit ab inteſtato. 2, 7, 26. regi jus dat temporarium. 2, 6, 10. imperium ad eum non ab eo, qui deceſſit, ſed a populo defert. 2, 14, 11. tantum defertur, quantum prima electio tribuerat. 1, 3, 10. in regno allodiali opponitur ei, quæ fit ex lege. 2, 7, 20. patrimoniali an ætatis prærogativam admittat & quando. 2, 7, 33. de ſucceſſionis in imperio controverſia quis judicare poſſit. 2, 7, 27. an in ſucceſſione liberi ante adoptionem regni nati poſtponantur iis, qui poſt nati. 2, 7, 28
Succeſſionis ab inteſtato poſt liberos duo præcipui fontes. 2, 7, 9, 1, 3. & 11, 1
Succeſſionem quisque elegiſſe creditur, quæ in more patriæ eſt. 2, 7, 11, 2
Succeſſionum leges diverſæ. 2, 7, 11, 1
Succedens in regno patrimoniali individuo debet aliis hæredibus idipſum repenſare. 2, 7, 13
Succeſſor in fœderibus quid ſignificet. 2, 16, 18. an obligetur per conſtituta anteceſſorum, & an ea ipſi mutare non liceat.

liceat. 1, 3, 7. regni tantum qui. 2, 14, 10. mixto jure qui. *ibid.* jure hæreditario non ſuccedunt in ætatis privilegium. 2, 7, 30. quid accipiant per ejusmodi hæreditatem. 2, 14, 10. an fœdera etiam ad ſucceſſores pertineant. 2, 16, 16
Succeſſores regum quando & quatenus teneantur. 2, 14, 11
Suffetes Carthaginienſium. 1, 3, 10
Sulla quo jure proſcriptorum liberos ad nullos honores admiſerit. 2, 21, 16. leges ejus quare Cicero ſervandas cenſuerit, cum iniquæ ſint. 1, 4, 15
Sulpitius. 2, 4, 2
Σύμπλοια quid. 2, 12, 4
Superior an & quomodo in ſubditum mendacium committat. 3, 1, 15
Superior non is ſemper, cujus utilitati regimen inſervit. 1, 3, 8, 14
Superior quid poſſit circa juramentum. 2, 13, 20, 1, 3
Superior ſubditum cogere poteſt ad ea, quæ non ex juſtitia, ſed ex alia virtute debentur. 2, 25, 3, 4
Superioris præceptum, quando excuſet. 2, 26, 4 quando non. 2, 26, 3, 4, 4, 8
Superficies an ſolo cedat. 2, 8, 22
Superſtitioſus num dicendus, Deum nimium colere. *Proleg. pag.* 28
Supplices ut defendantur, eſt ex jure gentium. 3, 2, 3. hoc jus ad eos tantum pertinet, qui immerito odio laborant. 2, 21, 5. qui fortuna tales ſunt, non culpa ſua. 3, 2, 3
Supplices, dum cauſa cognoſcitur, defendendi. 2, 21, 6
Supplicia capitalia antiquiſſima & in quibus criminibus. 1, 2, 5, 6. non ſolum Hebræis ea conceſſa. *ibid. Not.* 9, 10
Supplicia naturaliter unusquiſque de nocente ſumere poteſt. 2, 20, 9. hoc jus Nat. manſit in quibusdam. *ibid.* ad propinquos damnatorum injuſte extenduntur. 2, 21, 13. capitalia an prohibita lege Evangelica. 1, 2, 7. & 2, 20, 10. an magiſtratus Chriſtianus juſte poſſit exercere. 2, 20, 12. prohiberi non poſſunt, niſi cum ſumma ſcelerum permiſſione. 1, 2, 7. prohibita dicuntur in iis delictis, quæ a Moſe capite non puniuntur. 2, 11, 14. prohibita ſi eo fine inſtituantur, quaſi melius ſit ſonti mori, quam vivere. 2, 20, 7
Suppliciis cruciatus quo jure addantur. 2, 20, 32. ſupplicio adficiendis quare tempus aliquod indulgeatur, antequam puniantur. 2, 20, 12. cur teſtes primi olim accedere debebant, cum quis lapidibus eſſet obruendus. 2, 2, 26, 4. affecti reges. 3, 11, 7. *Annot.* 2. affectis ſepultura negata. 2, 19, 4
Supplicibus parcendum. 3, 11, 15
Supplicum jus quibus debeatur. 2, 21, 5, 1, 4
Supplicum defenſorum & non defenſorum exempla. 2, 21, 5, 3, 5
Supplicum jus in bello quale. 3, 11, 3, 1
Supplices an belli jure occidantur. 3, 4, 11
Supplicum cauſa ex quo jure cognoſcenda. 2, 21, 6, 2
Suum naturaliter quid. 2, 17, 2. quisque abdicare poteſt jure naturali. 2, 4, 4. ut quisque conſequatur, jus eſt favorabile. 3, 20, 11. nemo temere credendus eſt jactare. 3, 20, 5. ſuo minus ſumere an pugnet cum juſtitia. *Prol. pag.* 26. in dubia ad eam partem magis inclinandum, quæ alteri, quam quæ ſibi conſulit. 3, 1, 4
Synedrii poteſtas apud Hebræos. 1, 3, 20
Syrtes an cuiquam propriæ. 2, 2, 3, 2

T.

Tacitus conſenſus populi quis. 2, 6, 10, 11. jus dat ad alienandas minores ejus jurisdictiones. 2, 6. 10. tacita voluntas poteſt imperium vi partum juſtum efficere. 2, 4, 14
non omnia, quæ Tacentur, etiam celantur. 2, 12, 9
Tale natura eſſe, quomodo quid dicatur. 3, 7, 1
Talio pro ſe, id eſt, ob vulnus, non niſi per judicem exigi poterat. 1, 2, 8. & 2, 20, 8. quæ in bellis ſic vocatur, plerumque injuſta. 3, 4, 13. juſta non eſt, cum poſtulatur ex odio. 2, 20, 10
Talio non tranſit perſonam. 3, 11, 16, 2
Talionis poſtulatio Hebræis quo ſenſu licita. 2, 20, 10, 7
Talionis uſus qui apud Hebræos & Romanos. *ibid.*
Talionem in judicio exigere Hebræis indultum. 1, 2, 8, 7

Tarqui-

Tarquinii factum in Gabiis an juſtum fuerit. 3, 24, 2
Telum quid jure Romano. 2, 1, 12, 2
Templa vaſtare injuſtum jure naturali, etſi ab iis fiat, qui in quibusdam circa religionem diſſentiunt. 3, 12, 8. licet vaſtare jure belli. 3, 5, 2. an jure talionis liceat. 3, 12, 7
Templum Hieroſolymorum intravit Pompejus, incendit Titus. 3, 5, 2, 5
Templi Hieroſolymitani religio. 3, 5, 2, 4
Templa gentium a Judæis incenſa. *ibid.*
Templis parcendum. 3, 12, 6, 1, 2, 5, 1
Tempus immemoriale in dubio ſufficit ad derelictionis præſumtionem. 2, 4, 7
Tempus immemoriale a centenario differt. *ibid.*
Tempus, quod poſſeſſori jus dat dominii in quæſtione de imperio derelicto, unde numerandum. 2, 4, 12. memoriam excedens infinitum eſt moraliter. 2, 4, 7. temporis duratio naturam rei non mutat. 1, 3, 11
Tempus ad pœnitentiam dandum his, qui ſupplicio afficiuntur. 2, 20, 12, 1
Temporis quæ vis ad præſumendam derelictionem. 2, 4, 6
Teneri bello quæ intelligantur. 3, 20, 12, 2
Termini ſacra ſine ſanguine. 3, 15, 7, 1
a Termini ſacris Numa quare ſanguinem abeſſe voluit. 3, 15, 7
Terminorum duo genera. 3, 21, 4, 3
Terminus naturaliter is eſt, qui pars eſt rei. 3, 21, 4. a quo, non eſt intra menſuram naturaliter, ut alter. *ibid.* imperiorum termini naturales qui. 2, 3, 16. quare conſtituantur. 2, 3, 17. promoveri injuſte poſſunt, etiam in juſto bello. 3, 15, 2. non ſemper promovendi, quoties etiam juſte poſſunt promoveri. 3, 15, 7
Terra continetur a mari. 2, 2, 3. terram & aquam dedere quid. 2, 5, 31. *Annot.* 1
Terræ hoſtili quare parcendum. 3, 12, 1 2, 2, 1, 3, 1, 4, 1, 5, 1, 8, 1, 2
Territorium unde dictum. 3, 6, 4
Territorii pars populo vacua alienari poteſt. 2, 6, 7
Terror non ſufficit ad jus internum occidendi. 3, 11, 16, 1
Tertio, qui metum non incuſſit, facta promiſſio tenet. 3, 19, 1
Teſtamentum ſolemnitate aliqua defectum quem effectum habeat. 3, 7, 6, 2
Teſtamentum Caroli Magni de regno quale. 1, 3, 13
Teſtamenti factione an prohibeantur obſides. 3, 20, 53. nullum eſſe quo jure dicitur id, quod ſolennitatibus quibusdam caret. 3, 7, 6. an ex tali, ſalva pietate, quid poſſit capi. *ibid.* quaſi teſtamentum, cujus faciendi jus ſervis dabatur. 3, 14, 6
Teſtamenti factio eſt juris naturalis: quo ſenſu. 2, 6, 14, 1
Teſtamenta de regnis patrimonialibus. 1, 3, 12, 5, 6
Teſtamenta de regnis non patrimonialibus, non valent niſi ex populi conſenſu. 3, 1, 13, 1
in Teſtamentis clauſula derogatoria quantum valeat. 1, 3, 18, 2
Teſtari non prohibentur exteri jure naturali. 2, 6, 14, 2
Teſtari quem impediens quando, & cui teneatur. 2, 17, 8
Teſtatoris libertatem qui impedit, damni dati tenetur. *ibid.*
Teſtimonium ſervus, niſi tortus, dicere non poterat apud Rom. 1, 2, 9. *Annot.* qui teſtimonio injuſto damnum dat, in quantum teneatur. 2, 17, 16
Thebæorum martyrum hiſtoria. 1, 2, 10, 11, 1, 4, 7, 10
Thebanorum bella cum Lacedæmoniis. 2, 1, 8. lex de vendendis liberis. 2, 5, 5
Theodori Ætoli factum. 3, 4, 18, 1
Theſaurus in multis regnis regi cedit. 2, 8, 7
Theſaurus jure naturali eſt ejus, qui invenit. *ibid.* hodie principum ſunt quaſi gentium jure. *ibid.*
Theſauri cujus, & de iis leges variæ. *ibid.*
Theſmophoria cur Cereris ſacra dicantur. 2, 2, 2
Tibarenorum generoſitas. 3, 1, 20, 3
Τιμᾶν pro benefacere. 2, 13, 7, 2
Τιμωρία quid. 2, 20, 6, 1
Timothei ducis moderatio. 3, 12, 2, 2
Titus templum incendit. 3, 5, 2, 5
Tradere ſe in fidem, quid. 3, 20, 50, 3
Traditio non requiritur naturaliter ad perficiendam alienationem. 2, 6, 1, 2
Traditio naturaliter ad translationem dominii non requiritur. 2, 8, 25

 Tradi-

Traditio ad tranſlationem dominii in quibus caſibus, etiam jure civili, non requiratur. *ibid.*
Trajani dictum ad præfectum prætorio exponitur. 1, 4, 6, 5
Tranſeundi jus per alienos fines. 2, 2, 13, 1
Tranſeundum qua ſit. 2, 2, 13, 1, 5
Tranſitus non debetur injuſtum bellum moventi. 2, 2, 13, 4
Transfugæ jure Romano poſtliminium non habent. 3, 9, 10, 1
Transfugæ ſervi poſtliminio recipiuntur. 3, 9, 11, 2
Transfugæ ab his, a quibus transfugerunt, occidi ſolent. 3, 11, 16, 1
Transfugæ belli jure recipiuntur. 3, 20, 12
Transfugæ in dubio non reddendi. 3, 20, 12, 1
Transfugas admittere licet. 3, 1, 22
Tranſitus per noſtram terram quibus & quamobrem negari non debeat. 2, 2, 13. quibus rationibus tutior reddatur. *ibid.* in tranſitu conceſſo vis omnis abeſſe debet. 3, 17, 2
Transmiſſio linealis differt a repræſentatione. 2, 7, 22, 1
Tribuni ſacroſancti quomodo facti. 3, 19, 8, 2
Tributa ſolvere honeſtum. 1, 2, 7. retro debita an peti poſſint ab eo, qui pacto quodam ſucceſſit in jus ejus, cui debebantur. 3, 20, 22. juſte imponuntur devictis gentibus, tam ad ſecuritatem, quam ad reſtitutionem ſumptuum. 3, 15, 6. ſubditis, cum ob dubium de belli juſtitia bellare nolunt. 2, 26, 5
Tributariæ Medorum nationes an ejus conditionis manſerint, tranſlato ad alios imperio. 2, 16, 16, 4
Tributorum finis quis. 1, 2, 7, 12
Tributorum indictio ad victoris utilitatem. 3, 6, 1[illegible]
Tuendi ſeſe juſtus modus, etiamſi in juſto bello, difficulter tenetur, aut cognoſcitur. 2, 4, 4
Tullii Hoſtilii dolus. 3, 1, 14, 2
contra Turcam an ſit fœdus ineundum. 2, 15, 12
ob Turpem cauſam qui quid accipit, non tenetur ad reſtitutionem. 2, 10, 12
qui ſeſe in Tutelam alicujus dat, tacite obligatur, nequid faciat contra eum ſtatum. 3, 24, 2. Pactum militaris operæ pro Tutela quale. 2, 12, 5
Turris Babylonica. 2, 2, 2
Tutelam natura occupanti & idoneo concedit. 2, 22, 12. regni aliam requirit regnum patrimoniale, aliam non patrimoniale. 1, 3, 15
in Tutelam receptus nihil debet agere noxium ſtatui ejus, a quo receptus eſt. 3, 24, 2
Tutor qui jus, etiam incertum pupilli defendit, non agit injuſte. 2, 23, 13. Regni, an, Rege pupillo aut captivo, ſummum habeat imperium. 1, 3, 11
Tutores a quo dandi in regnis patrimonialibus & non patrimonialibus. 1, 3, 15
Tyrannus titulo. *vide* Invaſor.
Tyrannus judiciorum jus, ut nec aliarum rerum, non habet. 1, 25, 8. an obliget populum aut verum regem per contractus. *vide* Contractus. obligat iis actionibus, quæ ad imperium pertinent, & quatenus. 1, 4, 15
Tyranni imperium ferendum. 1, 3, 8
Tyranno an jusjurandum ſervandum. *vide* Jusjurandum.
Tyranno fides debetur. 3, 19, 2. & 1, 3, 2
Tyrannum vi dejicere aut occidere num liceat privatis. 1, 4, 16
Tyrannorum liberi injuſte afficiuntur pœnis metu ne ſimiles evadant, aut cædem ſuorum vindicent. 3, 21, 13. an in uxores eorum adulterium committatur. 3, 19, 2
Tyrannicum imperium & id, quod imperantis cauſa inſtitutum, ſibi invicem oppoſita. 1, 3, 8. tyrannici imperii deſtructio ſeditioſa eſſe poteſt. 1, 4, 19. nam & in tyrannide multæ bonæ leges eſſe poſſunt. 3, 3, 2. an, ut tyrannide liberetur, patriæ bellum poſſit inferri. 1, 14, 19
Tyrannice imperans princeps an ſubditis ipſo facto ſubjiciatur. 1, 3, 9. an ab iis imperio dimoveri poſſit. 1, 3, 8. non deſinit eſſe princeps, contra quam aliqui putarunt. 2, 1, 9

V.

VAdes. 2, 21, 11, 2
quæ non Valent ab initio, non ſemper ex poſtfacto valere nequeunt. 3, 4, 11

Valerii

INDEX.

Valerii Levini dolus. 3, 1, 17, 1
Validiorum omnia eſſe, male dicitur. 2, 22, 3
Vandalicæ ſucceſſionis controverſia. 2, 7, 30, 2
Vaniloquentia interdicta Chriſtianis. 3, 1, 2
Vaſallus, qui non idem ſubditus, cogi non poteſt, ut eat obſes. 3, 20, 52
Vaſallus an obſes dari poſſit a domino feudi. *ibid.*
Vaſallorum jus circa alluviones. 2, 8, 15, 1
Vaſtatio. *vide* Populatio.
Vaticinia accipienda, vel ſub conditione, vel ſimpliciter. 1, 7, 8, ad bellum jus nullum dant, niſi expreſſum adſit mandatum Dei. 2, 22, 15. intelligi nequeunt, donec ad tempus impletionis. 2, 22, 15. *Annot.* 2
Vaticiniorum veterum explicatio magnum olim malum concitavit. 2, 22, 15
Vatum nomen qui ſibi falſo induunt, recte puniuntur. 2, 20, 51. *Annot.* 1
Vectigal mari imponi an poſſit. 2, 3, 14
Vectigalia pro tranſitu mercium imponi quæ poſſint. 2, 2, 14, 1
Vectigalia ex quibus cauſis conſtitui poſſint. 2, 2, 14. ut conſtitui poſſint, requiritur ſumma potentia ut ſit præditus is, qui conſtituit. 1, 3, 6. qui fraudat, in quantum teneatur. 2, 17, 16
Vectigalium immunitas qualis, quæ in fœdere comprehenditur. 2, 15, 6. ſi conceditur, eorum non intelligitur, quæ ſumma exigit neceſſitas. 2, 16, 27
Vela candida. 3, 24, 5
Velle cenſeor, quod in alterius voluntate poſui. 1, 2, 11, 18. Deus velle ea, quomodo dicatur, quæ tamen non efficit. 3, 1, 8. nemo ſibi male vult. 1, 4, 4
Venatio an tantum ſit juris gentium. 2, 8, 2. cujus licita ſit, ſed legem accipit a terra. 2, 2, 5. cur principibus proprie adſignata. 2, 8, 5
Venantes ruſticos morte punire injuſtum. 4, 1, 14. *Annot.* 1
Vendendi libertas an alicui debeatur. 2, 2, 20
qui Vendit, obligat ſe ad omnia ea, quæ in venditione ſunt naturalia. 2, 2, 20. vendi pluris quam emptum quotiens quid poſſit. 2, 12, 14
Vendita res nec tradita cujus ſit periculum. 2, 12, 15. ſi cujus latitantis bona vendita ſunt, is admittitur ad pecuniam ex iis redactam. 2, 10, 2
Venditio captivi an vim habeat, ſi in locum pacatum vendatur, & an ei jus ſit poſtliminii. 3, 9, 2. quid ſi ad nos venditione pervenerit. *ibid.* §. 5. frumenti prohiberi ſolet in ſumma penuria. 2, 2, 19
Venditio poteſt dominum transferre ante traditionem. 2, 12, 15, 1
Venena qui ſtruere compertus eſt, an poſſit interfici. 2, 1, 5
Veneno interficere jure gentium vetitum. 3, 4, 15
Veneno inficere tela an liceat. 3, 4, 16
Veneno inficere aquas an liceat. 3, 4, 17
ad Venerem proni ſunt, in quibus ſanguis prævalet. 2, 20, 31
Venia digna quæ. 3, 11, 4, 7
Veniam dare an liceat. 2, 20, 31
Venire, & mittere, diverſa. 3, 21, 16
Venire cui permiſſum, an quem ſecum ducere poſſit. 3, 21, 27
Verba intelligenda ſecundum materiam ſubjectam. 2, 16, 24
Verba ex proprietate in dubio ſumenda. 2, 16, 2
Verberibus adfecti reges, ſed abſque infamia. 1, 3, 20. ſervi non nimium adficiendi. 3, 14, 4
Verborum obligatio interna ex mente. 2, 16, 1, 1, 2
Verborum obligatio externa ſecundum interpretationem probabilem. *ibid.*
Veriloquium quo ſenſu ad juſtitiam a quibusdam referatur. 3, 1, 11. non ita neceſſarium ad juſtitiam, ut magnanimum. 3, 1, 20. bello tolli fortaſſe aliquatenus potuit. 3, 19, 1
Veritas, id eſt, locutio aperta. 2, 13, 3, 2
Veritas juſtitiæ pars. 3, 1, 11, 2
Veſtis apud Romanos poſtliminio non recepta. 3, 9, 14, 2
Veſtium nomine arma non veniunt. 3, 23, 12
Vetans fortius quam jubens, quare. 2, 16, 29, 1
Veteribus eſt dictum, quid ſignificet in verbis Chriſti. 1, 2, 6
Via publica an alluvionem impediat. 2, 8, 17
Victi clementer habendi. 3, 15, 12
Victi victoribus permixti. 3, 15, 8
Victis eripere nihil niſi quod pacem impedit, laudabile. 3, 15, 2, 1
Victis relictum ſuum imperium. 3, 15, 7
Victis imperium relinquere generoſorum eſt. 3, 15, 4

Victis

Victis imperium relinqui ſolet, locis quibusdam detentis. 3, 15, 5
Victis imperii pars relicta. 3, 15, 9. permiſſæ ſuæ leges, & magiſtratus. 3, 15, 10. ſua religio permiſſa. ibid §. 11.
Victor curare debet, ut religio vera libere prædicetur. ibid.
Victor quis dicendus. 3, 20, 45
Victoria unde cenſenda. ibid. victoriæ jus an juſtitia interna non extendi poſſit ultra modum debiti, & periculi neceſſitatem. 3, 15, 1. victoriam non voluit furari Alexander. 3, 1, 20. poſt eam res eorum, qui victi ſunt, vaſtare injuſtum. 3, 12, 2
Victoris officium in eos, qui ſe dedunt. 3, 20, 49, 2
Victus quis, 3, 20, 15. victi bello ſolenni jure gentium nihil non habent patiendum. 3, 20, 49. legationis jus amittunt. 2, 18, 2. Romani nihil adimere ſolebant præter injuriæ licentiam. 3, 15, 2. & 3, 20, 50
Vi reſiſtere ſummis Magiſtratibus licitum piumque non eſt. 3. 7, 7. non utendum in rep. etiamſi juſta ſit. 1, 4, 9
Vim qui infert, ſæpe injuſte occiditur. 2, 1, 9. etiam nec dum præſentem prævenire licet magiſtratui. 2, 1, 16. per vim jus ſuum conſequi quo ſenſu juris naturalis eſſe dicatur ante poſitas leges. 1, 1, 10
Vindex ſanguinis apud Hebræos. 2, 20, 8, 6. & 1, 2, 5, 4
Vindex ſui juris quisque naturalis. 1, 5, 1
Vindicatio. vide Ultio.
Vindicatio. 2. 1, 2. rei noſtræ cum cæde alterius, niſi ejus rei, ex qua vita pendet, quæque judicio recuperari nequit, lege euangelica illicita. 2, 1, 13
Vindicta bonum eſt imaginabile. 2, 20, 25. conceſſa poteſtati publicæ cum jure defenſionis. 2, 1, 16. injuſta lege nat. & euang. 1, 3, 2. & 2, 20, 5. quatenus tantum animum dolentis exſatiat. 2, 20, 10. quo ſenſu Deus vindicando ſcelera impiorum ridere dicatur. 2, 20, 4. juſta ex jure naturali, quo ſenſu. 2, 20, 8. ea eſt, quæ fit magni boni publici cauſa. 1, 2, 8. etiam juſta non ſemper conceſſa leg. euang 2, 20, 10. ea, quæ ſumitur in poſteris nocentum, an exemplo Dei poſſit defendi. 2, 21, 8
Vindicta privatæ exempla. 2, 20, 8, 3
ad Vindictam quisque promptior, quo ratione minus valet. 2, 20, 5
Vindicantis animus non debet in malo acquieſcere, quo ſenſu. 2, 20, 4
de non Violandis legatis lex non pertinet ad eos, ad quos non mittuntur. 2, 18, 5
Vir bonus naturaliter perpetuus Magiſtratus. 2, 20, 9
Virginalis pudor æquiparatur vitæ. 1, 2, 5. & 2, 1, 7. an, qui violare eum cupit, poſſit occidi, ut defendatur. 2, 1, 7
Virginem vi corruptam corruptor non tenetur ducere jure naturali. 2, 7, 15. vi corruptæ cur credi lex velit in agro, non in urbe. 2, 1, 12
Viriati moderatio. 3, 12, 4, 8
Virtutis actus, quos jus Hebræorum exigit, exiguntur & nunc a Chriſtianis. 1, 1, 17, 5
Vis ac terror, propria bellorum. 3, 1, 6. juſta, quæ jus alterius non violat. 1, 2, 1. ubi juſta eſt punitio. 3, 1, 2. major liberat a pœna. 3, 21, 9
Vis injuſta naturaliter quæ. 1, 2, 1, 6
Vis juſta naturaliter quæ. 1, 2, 1, 7
Vis juſta teſtimoniis probatur. 1, 2, 1, 5, 7
Vis juſta in beſtiis, quo ſenſu. 1, 2, 1, 5, 3, 2
Vis pœnæ ergo licita. 1, 1, 2, 3
Vi, hominibus armatis, coactisve, quid ſignificet. 2, 16, 20, 4
Vita fundamentum eſt omnium bonorum temporalium & æternorum. 2, 24, 6. anterior ut cum delicto veniat in æſtimationem, quatenus naturaliter ſit æquum. 2, 20, 30. hominis Chriſtiani pluris eſſe debet, quam res ſua. 3, 2, 6. innocentis recte ſervatur per mendacium. 3, 1, 16
Vita in ſtatu innocentiæ, 2, 2, 2, 1, 2
Vita populi præferenda libertati. 2, 14, 6, 2
Vita an obligari poſſit. 3, 2, 6
Vita tota reorum an examinanda. 2, 20, 39, 4
Vitam valide obligari, antiquorum ſententia. 2, 15, 16, 4
Vitæ tuendæ cauſa mentiri an liceat. 3, 1, 16
Vitæ æſtimatio non fit in homine libero. 2, 17, 13. jus plenum nemo habet in ſe. 3, 2, 6. ita ut eam ſibi adimere poſſit, aut hoc fine pro alio obligare. 2, 21, 11, ſua enim cuique eſt, ſed non

non ad perdendum. 2, 17, 2. ſuæ quemque eſſe ſummum dominum, gentium eſt opinio. 3, 2, 6. & 3, 20, 43
Vitæ pactio libertatem non comprehendit. 3, 23, 12
Vitam ſervare ſi nequeam aliter, licet mihi eam impetentem arcere vi quacunque. 1, 1, 3. etiamſi ſit innocens. 3, 1, 2. in vitam noſtram Deus plus juris habet, quam nos ipſi. 1, 3, 3. jus etiam habet ſine intuitu culpæ. 2, 21, 14. vitam multitudinis innocentis ſuæ unius quiſque tenetur præferre. 2, 25, 8
Vitia, quæ ex corporis mixtura originem trahunt, facillime remittenda. 2, 20, 31. non omne, quod fit vitioſe, caret effectu juris. 2, 11, 9
Vitia qualia impunita eſſe debeant. 2, 20, 18, 20, 1
Vitioſitas actus ab effectu diſcernenda. 2, 17, 22
Vitium rei in contractibus indicandum, & quare. 2, 12, 9, 1
Vittæ. 3, 24, 5
Ulciſci quid ſignificet Auguſtino. 2, 1, 2, *vide* Vindicare.
Ultio an juri naturæ conveniat. 2, 20, 5, 1, 3
Ultio an licita jure naturæ & gentium. 2, 20, 8, 2, 3
Ultio an Chriſtianis permiſſa. 2, 20, 10, 1, 5
Ultionis reſtrictio unde. 2, 20, 8, 4
Unio populorum, aut regnorum, quid operetur. 2, 9, 9
Univerſitas obligat ſingulos. 2, 5, 17
Univerſitas manet, etiam cum ſinguli intereunt. 2, 5, 1. jure gentium voluntatio. 3, 2, 2. *vide* Debitum. non qua ſinguli, ſed qua pars ſunt univerſitatis. 3, 2, 1. ut tamen ſinguli bona ſua ex delicto ejus amittant, in quod non conſenſere, injuſtum. 2, 21, 7
Univerſitatis debito ſinguli an obligentur, & quatenus. 2, 14, 7
Univerſitatis res cui acquirantur in bello. 3, 8, 4. de univerſitate quædam dicuntur primo, quædam non niſi derivatione a ſingulis. 2, 21, 8
Voces an naturalia ſigna. 3, 1, 8, 1
Voces naturaliter nihil ſignificant. 3, 1, 8. voces multæ aliam latam, aliam ſtrictam habent ſignificationem. 2, 16, 9. omnes ambiguitatem admittunt. 3, 1, 17. repertæ ſunt ad ſignificandum, cum obligatione mutua. 3, 1, 8. vocum ambiguarum is ſenſus ſumendus, qui vitio caret. 2, 16, 6 ſenſus improprius ſumendus, cum aut abſurdum alias ſequeretur, aut pactum redderetur inutile. 2, 16, 12. in pactis populariter ſumendus. 2, 16, 2
de Vocibus meris diſputatio cavenda. 2, 20, 23
Volenti mentiendo an injuria fiat. 3, 1, 14, 1
Voluiſſe in dubio quiſque cenſetur quod eſt æquiſſimum. 2, 7, 3
Voluntas defuncti pro lege. 2, 7, 3
Voluntas quæ punibilis. 2, 20, 18
Voluntas Dei nominatur, ubi cauſæ non apparent. 2, 20, 48, 1
Voluntas jure mutabilis. 2, 11, 2
Voluntas unde colligatur. 2, 16, 26. naturaliter ſufficit ad obligationem. 2, 11, 1. etiam ſine cauſa obligationis 2, 16, 20. accipientis poteſt traditionem antecedere. 2, 6, 2. in contractibus ex utraque parte requiritur æqualis 2, 12, 10
Voluntas in dubio creditur ſibi eſſe conſentiens. 2, 16, 7. hominum, poteſt eſſe menſura ejus, quod res quæque valet. 2, 12, 15. *vide* Pretium. maleficiendi, ſi per externa ſigna de ea conſtiterit, puniri poteſt. 2, 20, 39. mandantis in dubio cenſetur, ut ſervetur mandatum. 2, 11, 17. pejerandi etiam occulta punitur a Deo. 2, 13, 1. populi quæ præſumatur. *vide* Præſumptio ejus, qui nunc eſt, quando non pro alia quam primæva populi voluntate accipiatur. 2, 7, 27. regis ſe in integrum reſtituere cupientis unde præſumatur, vel cognoſcatur. 2, 14, 2
Voluntatis conjectura ceſſat, cum cauſa alia apparet. 2, 4, 5. an ad bellum ſuſcipiendum ſufficiat minori Magiſtratui. 1, 3, 5. defectus originarius unde queat intelligi. 2, 16, 22. internuntius differt a tabellario. 2, 11, 17. ratio in teſtamento quomodo judicari debeat. 2, 16, 26. ſigna ſufficientia quæ. 2, 11, 11. quomodo voluntas ex iis dijudicanda. 2, 16, 26
Voluntatem domini rem ſuam ad alium transferre cupientis, ſervari jure naturali æquum eſt. 2, 11, 1. ut mutet animus humanus, non potentiam modo habet, ſed & jus. 2, 11, 2
Voluntate ceſſante non manet dominium. 2, 9, 1, no-

2, 5, 1. noſtra etiam per alium obligamur. 2, 11, 12. quod ex voluntate profectum, in eo pœnitere licet. 2, 4, 14
Voluptatis deſiderio quæ non recte fiunt, minus excuſabilia, quam quæ ex metu aut ira. 2, 20, 31
Urbes quædam a Deo excidio damnatæ: quare. 3, 12, 2, 4
Urbes a Salomone Hiremo datæ quales. 1, 3, 12, 3
Urbium matricum jus in colonias apud Græcos. 1, 3, 21, 1
Uſucapio locum non habet inter duos populos aut reges. 2, 4, 1. imo. 8, 2, 9, 1
Uſura in bonam partem accipitur. 2, 13, 21. non illicita jure naturali, ſed lege euangelica. 2, 12, 30. non eſt, cum quis mercedem paciſcitur pro periculo amiſſionis pecuniæ ejus, quam mutuo dedit. 2, 12, 21. leges humanæ de uſuris latæ quid efficiant. 2, 12, 22
Uſuræ quo jure vetitæ. 2, 12, 20, 1, 3
Uſuræ vetitæ lege Hebræa. *ibid.* Not. 3
Uſuræ Chriſtianis illicitæ. *ibid.*
Uſuræ crimen quibus caſibus non admittatur. 2, 12, 21
circa Uſuras legum civilium efficacia. 2, 12, 22. Hollandicum jus circa ipſas. *ibid.*
Uſus autoritas in explicandis legibus. 1, 2, 9, 1
Uſus rerum naturalis. 2, 2, 2, 1
Uſus rei in abuſu conſiſtens æſtimabilis extra rem. 2, 12, 20, 2
Uſus. 2, 3, 3
Uſusfructus proprie ita dictus non eſt earum rerum, quæ uſu pereunt, jus tamen utendi iis eſt æſtimabile. 2, 12, 20
Uſufructuarius ſi ſuum jus extraneo concedit, nihil agit. 1, 4, 10
Uti opera oblata licet, etſi offerenti illicita. 3, 1, 21, 22. & 2, 26, 5, 1
Utile factum. *vide* Factum utile. non mihi ſtatim licet per vim imponere id, quod alteri eſt utile. 2, 22, 12. quod minus utile, non ſtatim eſt illicitum. 2, 5, 12
Utilitas ſola, non eſt juſta belli cauſa. 2, 22, 6. & 2, 22, 13. nec cædis. 3, 11, 16. nec corruptionis rerum quæ ſunt alterius, niſi juſtitia accedat. Innoxia dat jus contra proprietatem ſingulorum. 2, 2, 11. privata ut cedat publicæ, videntur voluiſſe, qui cœtus civiles inſtituere. 3, 20, 7
Utilitas publica jus dat in bona privatorum. 3, 20, 7. non dat jus alienandæ partis imperii ſine conſenſu ejus. 2, 6, 8. ſi in quibusdam caſibus ſpectanda, quibus eam ſpectare jus ſit. 3, 20, 10. ſervi ſubeſt utilitati Domini. 3, 14, 6
Utilitas publica alienando bona ſubditorum pacis cauſa, quo ſenſu requiratur. 3, 20, 7, 1. & 10, 1
Utilitas belligerantı ex abſtinentia populationum. 3, 12, 8, 1
Utilitatis innoxiæ jus. 2, 2, 11
Utiliter quod geſtum eſt, valet, quomodo intelligendum. 3, 22, 8
Uxor in corpus mariti jus habet ex lege euangelica. 2, 5, 9, 2
Uxor rem vendicat emtam pecunia ſua, quam repetere potuiſſet. 2, 10, 2, 2
Uxor pars familiæ maritalis. 2, 5, 8, 3. & 12, 1. virum non ſequitur, niſi in jure commorandi. 3, 21, 17. *vide* Domus.
Uxores, an plures habere licitum ſit: qui plures habuerint, qui una contenti: & an licitum ſit eas deſerere. 2, 5, 9, 1, 2, 4
Uxoria bona vendendi jus, non a natura eſt. 2, 5, 18. ne uxor pro marito. 3, 2, 1
Withernamium jus. 3, 2, 4

X.

Xerxis & Artabarzanis controverſia. 2, 7, 29
Ξυμμαχία. 2, 15, 6, 2

Υ.

Ὑπαλλαλισμοί. 1, 4, 6, 2
Ὑπερβολὰ figura qualis. 3, 1, 13, 1
Ὑπόχρεοι. 2, 13, 21, 1

Z.

Zelandorum jus circa alluviones. 3, 8, 15, 1
Zeli judicium. 2, 20, 9, 5
Zizania ſinenda ad meſſem. 3, 1, 4, 2
Zopyrus perfidia non caruit, ob fidem Regi ſuo præſtitam. 3, 24, 2

EMEN-

EMENDANDA

ET

ADDENDA.

Pag. 3. Not. col. 2. Notæ (*bb*) (*cc*) transpoſitæ ſunt.
— 15. N. col. 1. lin. 2. leg. *ἴχομεν.*
— 30. N. col. 1. lin. 12. poſt *undecimo*: add. [*Tom.* VI. p. 537. *Ed. Savil.*]
— 50. N. col. 2. lin. 5. a fine: poſt *bellici.* Add. [*Tom.* VI. p. 628.]
— 66. in marg. litt. *a.* leg. *Legat. cap.* 1. & pone *Apolog. c.* 17. *Ed. Oxon.* lin. 9. ubi: *apud Tatianum.*
— 67. l. 8. a fin. *offendit*: leg. *oſtendit.*
— 92. N. col. 1. lin. 6. *aufert*: leg. *adfert.*
— 93. in marg. lit. *e.* leg. *Strabo*, *Lib. XII. p.* 544. *Juſtin. Lib. XXVIII. Cap.* 2.
— 96. N. col. 1. lin. 8. poſt *Cap.* 36. add. & 93.
— 106. N. col. 1. lin. 8. a fin. [illegible]: leg. [illegible].
— 115. N. col. 1. lin. 5. a fin. *Iliad. VI.* 193. dele, & repone antea, poſt *πάσης.*
— 122. lin. 7. *adjudicabatur*: leg. *abjudicabatur.*
— 126. lin. 11 poſt *obnoxius*: add. (*pag.* 135. *Ed. H. Steph.*)
— 129. l. 10. *obtinebunt*: leg. *obtinebant.*
— 138. N. col. 2. lin. 6. a fin. leg. *ἐνθύνας.*
— 143. lin. 1. *civitatis*: leg. *civitas.*
— 149. lin. 1. add. in marg. *Lib. IV. Cap.* 12.
— 161. N. col. 2. lin. 12. a fin. *comparare*: leg. *comparate.*
— 172. N. col. 1. lin. 3, 4. leg. *αἰτίαν.*
— 179. N. col. 1. l. 15. *a Lib.* leg. *e Lib.*
— 186. N. col. 1. l. 8. a fin. *Puellis*: leg. *Duellis.*
— 201. lin. 5. *arbitriis*: leg. *arbitris.*
— 234. lin. 2. add. in margine, ad *Val. Maxim. Lib. IX. c.* 1. & dele in fin. litt. *c.* pag. præcedentis; ubi male poſita fuit indicatio.
— 238. lin. 2. *impetraſſe*: leg. *imperitaſſe.*
— 247. init. Cap. S. 1. lin. 4. *non fit*: leg. *nihil non fit.*
— 253. lin. 16. poſt *Rullum*: add. in marg. *Orat. III. C.* 2.
— 256. l. 14. *nova per*: leg. *nova jus per.*
— 276. lin. 1. *juriſconſultis*: leg. *juriſconſultus.*
— 278. N. col. 2. lin. 11. leg. *ἐπηγήμης.*
— 283. lin. 3. a fin. *hac quoque*: leg. *hac quoque.*
— 285. lin. 7. a fin. *ὑι*: leg. *ᾧ.*
— 297. l. 2. leg. *πατρί.*

Pag. 300.

Pag. 300. N. col. 1. lin. 9. leg. *Sicilicibus.*
— 315. N. col. 2. l. 1. leg. *ξυνίκοι.*
— 319. in marg. litt. *a.* add. *pag.* 996. C.
— 352. l. 15. ad nomen *Plato*: add. in marg. *De Legib. L. XI. pag.* 913, 914. *Ed. H. Steph.*
— 353. lin. 5. a fin. *qui conſequens*: leg. *cui conſequens.*
— 354. l. 3. a fin. *ex*: leg. *eſt.*
— 367. l. 10. *alloquentis*: leg. *alloquentes.*
— 377. N. col. 1. lin. 5. *ἐκ*: leg. *ἐν.* *Ibid.* l. 16. leg. *ἐγκεχειρίσμεθα.*
— 390. l. 12. *ei*: leg. *rei.*
— 398. l. 7. *Caput*: leg. *Capit.*
— 489. N. col. 1. lin. 14. *quibus*: leg. *quo.*
Ibid. col. 2. Notæ (*aa*) (*bb*) tranſpoſitæ ſunt.
— 491. N. col. 2. lin. 5. *&*: leg. *ob.*
— 499. lin. ult. *Juge*: leg. *Jure.*
— 556. l. 9. *quæ*: leg. *qua.*
— 622. N. col. 2. lin. 8. leg. *ἀγαθοῦ.*
— 626. N. col. 1. lin. 12. *parta*: leg. *paria.*
— 644. lin. 24. *quo*: leg. *qua.*
— 649. N. col. 2. l. 9. *Germ.* leg. *Serm.*
— 680. N. col. 2. l. 3. *ἴδη*: leg. *ἤδη.*
— 706. lin. 11. Adde in margine indicationem loci *Senecæ*: In quem, olim fruſtra quæſitum, nuperrime caſu incidi. Is eſt *Lib. I. De Clement. C.* 12.
— 812. lin. 6. *ὅσαν*: leg. *ὅταν.*
— 842. N. col. 2. lin. 7. leg. *conjungunt.*
— 888. N. col. 2. l. 5. a fin. *De noſtro*: leg. *Det noſtro.*
— 899. l. 4. a fin. leg. *πετύχηκεν.*
— 903. l. 18. *equitatu circumdedit* &c. Debebat heic talis Nota poni: * *Hæc male verſa ab Auctore. Senſus enim eſt*: Obequitans juſſit milites ſuos parcere adverſariis &c.
— 930. lin. 3. a fin. *Sapientis Hebræi*: add. in margine: *Syracid. C. XXXIII. verſ.* 12
— 950. l. 4. leg. *Hermocrates.*
— 961. l. 7. a fin. *Pompilii*: leg. *in Pompilii.*
— 968. N. col. 2. lin. penult. leg. *Corocotta.*
— 983. lin. 8. *don*: leg. *non.*
— 1010. lin. 1. *ergo*: leg. *ego.*

ANT 1317730

Digitized by Google